
XIV
E
28
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XIV
E
28
NAPOLI

GRATIANI CANONES

GENUINI AB APOCRYPHIS DISCRETI,

CORRUPTI AD EMENDATIORUM CODICUM FIDEM EXACTI,

DIFFICILIORES COMMODA INTERPRETATIONE ILLUSTRATI

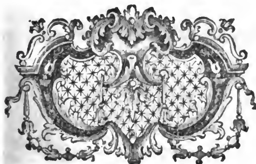
OPERA ET STUDIO

CAROLI SEBASTIANI BERARDI

PRESBYTERI UNELIENSIS

In Regio Athenæo Sacrorum Canonum Antecessoris.

PARTIS II. TOM. SECUNDUS.

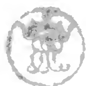

TAURINI, MDCCLV.

EX TYPOGRAPHIA REGIA.

REGI AUGUSTISSIMO

CAROLUS SEBASTIANUS BERARDUS.

Vantuncumque laboris, operæ, curæ, ſtudii conferendum fuit ad iſtas elucubrandas in Gratianeum Opus animadverſiones, id totum vel ab ipſo ſcribendi initio eo libentius contuli, quo ſplendidius nomen, ac nobilius patrocinium fuit, quod illis decorandis, ac tuendis acceſſurum eſſe ſperabam; Tuum nimirum ampliſſimum, & maximum,

REX

Rex Augustissime, *cujus gratiam, quemadmodum vehementer optaveram, clementiam, munificentiam fui statim, atque illas in lucem prodidi, ex voto, & cumulatissime consecutus. Postquam vero Tuam in dies majorem benevolentiam in fovenda, promovendaque studiorum meorum ratione expertus sum, ubi praesertim nuper me Ecclesiasticorum Canonum Antecessorem in Athenaeo Regio designaveris, cum facile intellexerim, id esse Tuae erga meum opus beneficentissimae voluntatis argumentum, tum equidem sensi, mihi majores vires adjici, ac stimulos, quibus ad opus idem alacrius perficiendum ardore quodam prope singulari, atque incredibili concitarer. Quamobrem defatigari quidem potui recenti munere, quod me propemodum desigebat palestrae in interpretatione Sacrarum Legum publice, & pro concione explicandarum, nullo tamen modo ita distrahi, aut morari, ut a coepto vel cohiberi paullisper, vel destitisse viderer. Jam dimidiam compleveram Operis partem, & prope eram, ut Volumen tertium pro modulo expolirem, expolitumque Typographo commendarem: cumque ea duo, quae gerenda mihi erant officia, commode jungi, sociarique posse cognoscerem, quorum potius alterum altero juvaretur, quorum etiam grata vice identidem recrearer, una utrumque gessi studio, quo potui, impensissimo, ut expectationem, quam de me in utraque parte conceperas, si non explere possem, saltem attingere, aut non omnino frustrari quoquo modo conarer. Itaque en tertium operis Clementiae Tuae multis nominibus debiti, ac dicati Volumen, quod ut eadem ipsa, quam in excipiendis ceteris praestitisti, benevolentia excipias, supplex rogo, obtestor. Si iis, quae initio edidi, Tuam,* Rex Augustissime, *in me, resque meas conciliare gratiam per singularem, & vere Tuam, vereque Regiam Clementiam mihi licuit; patere etiam precor, ut posteriora haec, quae ad finem vergunt, posita a me sint ad perpetuum, & constans grati, atque obsequentis animi monumentum.*

INDEX CAPITUM,

Quæ in hoc tertio Volumine continentur.

Imprimatur. Vicarius Generalis S. Officii Taurini.

V. Allemandi.

Se ne permette la Stampa. Quaregna per la Gran Cancellería.

CAPUT LIX.

De Gregorio Magno.

Nemo eſt aut ex Pontificibus Maximis, aut ex Sanctis Eccleſiæ Patribus, qui adeo frequenter a Gratiano laudetur, quemadmodum Gregorius Magnus. Id ſequentia capita demonſtrant, quæ ut numero plurima ſunt, ita accuratiori ordine exhiberi debuerunt.

Sectio 1. de epiſtolis Italiam univerſam ſpectantibus.

Ex epiſt. ad Mauricium & Vitalianum magiſtros militum.	*Can.* 18. *cau.* 23. *qu.* 8. *non omnino certæ auctoritatis.*
Ex epiſt. ad Velocem magiſtrum militum.	*Can.* 17. *cau.* 23. *qu.* 8. *Gratiani propoſito parum accommodatus.*

Sectio 2. de epiſtolis directis ad Cives Urbis Romæ.

Ex epiſt. ad Gratioſum Subdiaconum.	*Can.* 75. *cau.* 12. *qu.* 2. *vix varius in diverſis exemplaribus.*
Ex epiſt. ad Montanam & Thomam.	*Can.* 68. *cau.* 12. *qu.* 2. *ex integra epiſtola ſupplendus.* *Can.* 15. *cau.* 25. *qu.* 1. *Gratiani propoſito parum accommodatus.*
Ex epiſtola ad Theodorum Conſiliarium.	*Can.* 67. *cau.* 12. *qu.* 2. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.*
Ex epiſtola ad Quertinum expræfectum.	*Can.* 8. *diſt.* 88. *incertæ auctoritatis, & alienus a propoſito Gratiani.*
Ex epiſt. ad omnes cives Romanos.	*Can.* 12. *de conſ. diſt.* 3. *conſonat cum integris exemplaribus.*

Sectio 3. de Epistolis ad Ravennates.

Ex epist. ad Castorium Notarium.	*Can.* 8. *cau.* 2. *qu.* 5. *jungendus cum epistolis ad Marinianum Ravennatem.*
Ex epist. ad Johannem Episcopum Ravennatem.	*Can.* 1. *dist.* 68. *a Gratiani sententia alienus.* *Can.* 22. *dist.* 93. *jungendus cum can.* 7. & 8. *dist.* 100. *Can.* 7. *dist.* 100. / *Can.* 8. *dist.* 100. { *jungendi cum can.* 22. *dist.* 93. *Can.* 2. *cau.* 16. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 26. *cau.* 18. *qu.* 2. *Can.* 26. *cau.* 18. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 2. *cau.* 16. *qu.* 1. *Can.* 1. *cau.* 33. *qu.* 1. *est potius Rhabani epist. ad Heribaldum.* *Can.* 2. *cau.* 33. *qu.* 1. *pertinet potius ad Capitularia Francorum.*
Ex epistola ad Johannem Subdiaconum.	*Can.* 10. *dist.* 63. *conferendus cum can.* 33. *cau.* 24. *qu.* 1. *Can.* 3. *cau.* 16. *qu.* 5. *ex integra epistola supplendus.*
Ex epistola ad Marinianum Episcopum.	*Can.* 11. *dist.* 50. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 1. *dist.* 58. *jungendus cum can.* 28. *cau.* 18. *qu.* 2. *Can.* 9. *cau.* 2. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 8. *cau.* 2. *qu.* 5. *Can.* 2. *cau.* 5. *qu.* 1. *ex integris exemplaribus emendandus.* *Can.* 13. *cau.* 7. *qu.* 1. *paullo varius in diversis codicibus.* *Can.* 3. *cau.* 12. *qu.* 5. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 37. *cau.* 16. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 27. *cau.* 18. *qu.* 2. *Can.* 27. *cau.* 18. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 37. *cau.* 16. *qu.* 1. *Can.* 28. *cau.* 18. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 11. *dist.* 50.
Ex epistola ad Secundum.	*Can.* 6. *dist.* 86. *cum integris epistolæ codicibus consonat.*

Sectio 4. de epistolis per Samnium directis.

Ex epistola ad Barbarum Beneventanum.	*Can.* 16. *dist.* 61. *ad integram epistolam exigendus.*

Sectio 5. de epistolis directis per Latium, & Campaniam.

Ex epistola ad Agnellum Episcop. Terracinæ.	*Can.* 5. *cau.* 21. *qu.* 1. / *Can.* 6. *cau.* 21. *qu.* 1. { *Simul jungendi, & ex integra epistola supplendi.*

Ex

Ex epist. ad Anthemium Subdiaconum Campaniæ.	*Can.* 1. *dist.* 84. *ex integra epistola supplendus.*	
	Can. 2. *dist.* 84. *ex integra epistola supplendus.*	
	Can. 2. *dist.* 89. *conferendus cum can.* 1. *dist.* 84.	
	Can. 20. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex integra epistola supplendus.*	
	Can. 32. *cau.* 16. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 39. *cau.* 27. *qu.* 1.	
	Can. 2. *cau.* 17. *qu.* 4. *ex integra epistola supplendus.*	
	Can. 5. *cau.* 20. *qu.* 1. *ex Gregoriani temporis adjunctis explicandus.*	
	Can. 39. *cau.* 27. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 32. *cau.* 16. *qu.* 1.	
Ex epistola ad Benenatum Episcopum.	*Can.* 11. *dist.* 61. *minus accommodus proposito Gratiani.*	
	Can. 48. *cau.* 16. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*	
Ex epist. ad Clementinam Neapolitanam.	*Can.* 3. *dist.* 89. *paullo varius in aliis codicibus.*	
Ex epist. ad Fortunatum Neapolitanum Episcopum.	*Can.* 15. *dist.* 54. *ex integra epistola supplendus.*	
	Can. 5. *dist.* 71. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.*	
	Can. 6. *cau.* 19. *qu.* 3. *conferendus cum can.* 1. *dist.* 53.	
	Can. 28. *cau.* 27. *qu.* 2. *ex integra epistola supplendus.*	
	Can. 6. *cau.* 29. *qu.* 2. *paullo varius in diversis exemplaribus.*	
Ex epist. ad Gaudentium Nolanum Episcopum.	*Can.* 19. *dist.* 61. *paullo varius in diversis exemplaribus.*	
Ex epist. ad Godiscalcum Ducem Campaniæ.	*Can.* 67. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integris exemplaribus emendandus.*	
Ex epist. ad Johannem Episcopum Velitranum.	*Can.* 44. *cau.* 7. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*	
	Can. 49. *cau.* 16. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*	
Ex Epistola ad Clerum & Nobiles Neapolitanos.	*Can.* 4. *dist.* 28.	*simul jungendi, & ad integros epistolæ codices exigendi.*
	Can. 1. *dist.* 39.	
	Can. 4. *dist.* 47.	
	Can. 15. *dist.* 61.	
	Can. 17. *cau.* 8. *qu.* 1.	
Ex epist. ad Milites Neapolitanos.	*Can.* 7. *cau.* 23. *qu.* 1. *incertæ auctoritatis.*	

Ex epist. ad Paschasium Episcop. Neapolitanum. — *Can.* 3. *dist.* 45, *paullo varius in diversis codicibus.*

Sectio 6. de epistolis directis per Illyricum.

Ex epist. ad Antoninum Subdiaconum in Dalmatia.
- *Can.* 8. *dist.* 74. *jungendus cum can.* 40. *cau.* 7. *qu.* 1.
- *Can.* 1. *cau.* 8. *qu.* 2. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
- *Can.* 64. *cau.* 11. *qu.* 3. *ad integram epistolam exigendus.*

Ex epist. ad Episcopos Epiri. — *Can.* 11. *dist.* 100. *ex optimis codicibus emendandus.*

Ex epist. ad Episcopos per Elladiam. — *Can.* 117. *cau.* 1. *qu.* 1. *consonat cum aliis Gregorii epistolis.*

Ex epist. ad Johannem Episcopum Primæjustinianeæ.
- *Can.* 9. *dist.* 63. } *Simul jungendi, nec non cum can.* 11. *dist.* 100.
- *Can.* 10. *dist.* 100. }
- *Can.* 44. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex integra epistola emendandus.*

Ex epist. ad Johannem Episcopum Corinthi.
- *Can.* 3. *dist.* 100. *ex integra epistola emendandus.*
- *Can.* 116. *cau.* 1. *qu.* 1. *referendus ad canonem* 3. *dist.* 100.
- *Can.* 6. *cau.* 2. *qu.* 3. } *simul jungendi, & ex integra epistola emendandi.*
- *Can.* 7. *cau.* 2. *qu.* 3. }

Ex epist. ad Johannem Episcopum Larissæum.
- *Can.* 52. *cau.* 16. *qu.* 1. *ad integram epistolam exigendus.*
- *Can.* 13. *cau.* 25. *qu.* 1. *referendus ad can.* 52. *cau.* 16. *qu.* 1.

Ex epistola ad Maximum Salonitanum.
- *Can.* 9. *dist.* 12. *ex integra epistola supplendus.*
- *Can.* 1. *cau.* 6. *qu.* 5. *ex integra epistola emendandus.*
- *Can.* 1. *cau.* 9. *qu.* 1. *ex integra epistola supplendus.*

Ex epist. ad Natalem Episcopum Salonitanum.
- *Can.* 5. *dist.* 44. *ex integra epistola emendandus.*
- *Can.* 6. *dist.* 44. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.*
- *Can.* 2. *dist.* 74. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.*
- *Can.* 40. *cau.* 7. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 5. *dist.* 44.
- *Can.* 15. *cau.* 24. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 10. *cau.* 25. *qu.* 2.
- *Can.* 10. *cau.* 25. *qu.* 2. *supplendus ex integris epistolæ exemplaribus.*

Ex epist. ad omnes Salonæ Consistentes.
- *Can.* 2. *dist.* 93. } *simul jungendi, ac referendi etiam ad epistolas ad Maximum Salonitanum, de quibus supra.*
- *Can.* 2. *cau.* 1. *qu.* 6. }

Ex

Ex epist. ad Sabinianum Episcopum Jadertinum.	*Can.* 3. *dist.* 50. *ex integra epistola emendandus.*

Sectio 7. de epistolis per Apuliam, & Calabriam directis.

Ex epistola ad Andream Tarentinum.	*Can.* 7. *dist.* 33. *conferendus cum epist. ad Johannem Callipolitanum.*
Ex epist. ad Sergium Defensorem Sipontinum.	*Can.* 19. *cau.* 27. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 18. *cau.* 27. *qu.* 1.
Ex epist. ad Vitalianum Episcopum Sipontinum.	*Can.* 18. *cau.* 27. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 19. *cau.* 27. *qu.* 1.

Sectio 8 de epistolis directis per Lucaniam, & Brutios.

Ex epist. ad Bonifacium Episcopum Regiensem.	*Can.* 9. *dist.* 32. *jungendus cum can.* 1. *dist.* 28. *& can.* 1. *dist.* 31. *Can.* 49. *cau.* 12. *qu.* 2. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 2. *cau.* 27. *qu.* 1. *non pertinet ad epistolas Gregorii Magni.*
Ex epistola ad Felicem Episcopum de Acropoli.	*Can.* 14. *cau.* 12. *qu.* 1. *ex ipsa epistola supplendus.*
Ex epist. ad Johannem Episcopum Squillatinum.	*Can.* 10. *dist.* 34. *jungendus cum can.* 3. *dist.* 98. *& can.* 42. *cau.* 7. *qu.* 1. *Can.* 3. *dist.* 98. *jungendus cum can.* 10. *dist.* 34. *& can.* 42. *cau.* 7. *qu.* 1. *Can.* 42. *cau.* 7. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 10. *dist.* 34., *& can.* 3. *dist.* 98. *Can.* 41. *cau.* 17. *qu.* 4. *ex integris exemplaribus emendandus.* *Can.* 42. *cau.* 17. *qu.* 4. *idem est cum §. ult. can.* 5. *cau.* 18. *qu.* 2.
Ex epist. ad Sabinum Subdiaconum Regionarium.	*Can.* 4. *cau.* 17. *qu.* 4. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.*

Sectio

Sectio 9. de epiſtolis directis per Siciliam.

Ex epiſt. ad Cyprianum Diaconum.	*Can.* 2. *cau.* 12. *qu.* 5. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.* *Can.* 8. *cau.* 19. *qu.* 3. *parum aptus propoſito Gratiani.*
Ex epiſt. ad Donum Meſſanenſem Epiſcopum.	*Can.* 14. *cau.* 12. *qu.* 2. *Can.* 16. *cau.* 12. *qu.* 2. *ſimul jungendi, & ex integra epiſtola ſupplendi.*
Ex epiſt. ad Fantinum Defenſorem.	*Can.* 2. *cau.* 14. *qu.* 6. *ex integra epiſtola emendandus.* *Can.* 98. *de conſ. diſt.* 4. *ex optimis codicibus emendandus.*
Ex epiſt. ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem.	*Can.* 4. *cau.* 25. *qu.* 2. *apocryphus quidem, ſed conſonat cum aliis Gregorii ſententiis.* *Can.* 10. *cau.* 35. *qu.* 2. *apocryphus, & ex integra epiſtola ſupplendus.* *Can.* 2. *cau.* 35. *qu.* 8. *apocryphus, & ad integros codices exigendus.*
Ex epiſt. ad Hadrianum Notarium Panormitanum.	*Can.* 8. *cau.* 26. *qu.* 5. *ſupplendus ex integra epiſtola.* *Can.* 21. *cau.* 27. *qu.* 2. *paullo varius in diverſis exemplaribus.*
Ex epiſt. ad Johannem Epiſcopum Panormitanum.	*Can.* 10. *diſt.* 28. *ex integris epiſtolæ exemplaribus emendandus.* *Can.* 23. *diſt.* 86. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.* *Can.* 2. *cau.* 15. *qu.* 7. *idem eſt cum can.* 23. *diſt.* 86.
Ex epiſt. ad Johannem Epiſcopum Syracuſanum.	*Can.* 4. *diſt.* 22. *ad integros epiſtolarum codices exigendus.* *Can.* 6. *diſt.* 74. *paullo varius in aliis exemplaribus.* *Can.* 21. *diſt.* 93. *paullo varius in diverſis exemplaribus.*
Ex epiſt. ad Juſtinum Prætorem.	*Can.* 6. *cau.* 2. *qu.* 5. *paullo varius in diverſis exemplaribus.*
Ex epiſt. ad Libertinum Præfectum.	*Can.* 13. *diſt.* 54. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex epiſt. ad Leonem Epiſcopum Catanenſem.	*Can.* 2. *diſt.* 32. *ex integra epiſtola ſupplendus.* *Can.* 63. *cau.* 16. *qu.* 1. *conſonat cum antiquis Gelaſii Decretalibus.* *Can.* 20. *cau.* 27. *qu.* 2. *idem eſt cum can.* 2. *diſt.* 32.
Ex epiſt. ad Maximianum Epiſcopum Syracuſanum.	*Can.* 3. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex optimis exemplaribus emendandus.* *Can.* 29. *cau.* 12. *qu.* 2. *Can.* 45. *cau.* 12. *qu.* 2. *Can.* 38. *cau.* 16. *qu.* 1. *Can.* 12. *cau.* 20. *qu.* 1. *ſimul jungendi, atque ad integros codices exigendi.*

Ex epist. ad Prejectem Illustrem Panormitanum.	*Can.* 12. *cau.* 25. *qu.* 2. *consonat cum can.* 1. *cau.* 35. *qu.* 9.
Ex epist. ad Petrum Subdiaconum.	*Can.* 1. *dist.* 28. *emendandus ex can.* 1. *dist.* 31. *Can.* 1. *dist.* 31. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 2. *cau.* 16. *qu.* 4. *consonat cum recepta Justiniani disciplina.* *Can.* 4. *cau.* 16. *qu.* 6. *ex integris exemplaribus emendandus.* *Can.* 5. *cau.* 16. *qu.* 6. *ex integra epistola supplendus.*
Ex epist. ad Romanum Defensorem.	*Can.* 25. *dist.* 81. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 4. *dist.* 88. *ex optimis codicibus emendandus.* *Can.* 39. *cau.* 11. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 4. *dist.* 88. *Can.* 3. *cau.* 14. *qu.* 6. *ex integra epistola supplendus.*
Ex epist. ad Secundinum.	*Can.* 16. *dist.* 50. *falso Gregorio tributus.* *Can.* 24. *dist.* 50. *apocryphus, & referendus ad can.* 16. *dist.* 50. *Can.* 34. *cau.* 16. *qu.* 7. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 7. *cau.* 18. *qu.* 2. *ex optimis exemplaribus emendandus.*
Ex epist. ad Venantium exmonachum Syracusanum.	*Can.* 4. *dist.* 43. *emendandus ex vulgatis epistolæ exemplaribus.* *Can.* 3. *cau.* 17. *qu.* 1. *consonat cum vulgatis epistolæ exemplaribus.*
Ex epist. ad Urbicum Abbatem.	*Can.* 25. *cau.* 27. *qu.* 2. *consonat cum optimis epistolæ exemplaribus.*
Ex epist. ad plures Siciliæ Episcopos.	*Can.* 1. *dist.* 53. *ad Gregoriani temporis caussas exigendus.* *Can.* 1. *dist.* 94. *ex optimis codicibus emendandus.* *Can.* 9. *cau.* 10. *qu.* 3. *ex optimis codicibus emendandus.*

Sectio 10. de epistolis directis per Tusciam, & Umbriam.

Ex epist. ad Candidum Episcopum Urbevetanum.	*Can.* 2. *cau.* 7. *qu.* 1. *paullisper varius in diversis exemplaribus.*
Ex epist. ad Johannem Episcopum Urbevetanum.	*Can.* 13. *cau.* 16. *qu.* 1. *ex integra epistola emendandus.*
Ex epist. ad Valentinum Abbatem.	*Can.* 20. *cau.* 18. *qu.* 2. *consonat cum can.* 103. & 104. *de cons. dist.* 4.

Ex

Ex epist. ad Venantium Episcopum Lunensem .	*Can.* 10. *dist.* 50. *ex duabus Gregorii epistolis compositus .*

Sectio 11. de epistolis per Picenum directis .

Ex epist. ad Castorium Episcopum Ariminensem.	*Can.* 2. *cau.* 18. *qu.* 2. *Can.* 3. *cau.* 18. *qu.* 2. *Can.* 6. *cau.* 18. *qu.* 2.	*Simul jungendi , atque ad integros codices exigendi .*
Ex epist. ad Ualerianum & Demerium Clericos Firmanos.	*Can.* 15. *cau.* 12. *qu.* 2. *cum integra epistola consonat .*	
Ex epist. ad Johannem Episcopum in vicinia Anconitana.	*Can.* 1. *dist.* 85. *ex integra epistola supplendus , atque emendandus .*	
Ex epist. ad Passivum Episcopum Firmanum .	*Can.* 18. *dist.* 61. *fere consonat cum integris epistolæ exemplaribus.*	

Sectio 12. de epistolis ad Mediolanenses scriptis .

Ex epist. ad Deodatum Episcopum.	*Can.* 12. *cau.* 12. *qu.* 2. *referendus ad can.* 1. *cau.* 12. *qu.* 5. *Can.* 1. *cau.* 12. *qu.* 5. *ex integra epistola supplendus .*
Ex epist. ad Constantium Episcopum .	*Can.* 1. *dist.* 50. *fere consonat cum optimis epistolæ exemplaribus.* *Can.* 52. *cau.* 11. *qu.* 3. *paullo varius in diversis exemplaribus .* *Can.* 74. *cau.* 11. *qu.* 3. *cum ipsa Gregorii epistola consonat .*
Ex epist. ad Magnum Presbyterum .	*Can.* 2. *cau.* 24. *qu.* 3. *a Gratiani proposito alienus .*
Ex epist. ad Clerum Mediolanensem .	*Can.* 2. *cau.* 8. *qu.* 2. *cum integra Gregorii epistola consonat .* *Can.* 6. *cau.* 9. *qu.* 1. *ex integra epistola supplendus .*

Sectio

Sectio 13. de epistolis per Sardiniam directis.

Ex epist. ad Januarium Calaritanum Episcopum.

Can. 9. dist. 50. propemodum consonat cum optimis exemplaribus.
Can. 16. dist. 54. ex integris codicibus supplendus.
Can. 29. dist. 81. consonat cum integris epistolæ exemplaribus.
Can. 24. dist. 86. propemodum consonat cum integris exemplaribus.
Can. 5. dist. 89. ex integris exemplaribus emendandus.
Can. 1. dist. 95. ex optimis exemplaribus emendandus.
Can. 11. cau. 1. qu. 7. referendus ad canonem 24. dist. 86.
Can. 28. cau. 2. q. 7. ex optimis codicibus emendandus.
Can. 4. cau. 5. qu. 6. ex integris exemplaribus supplendus.
Can. 40. cau. 12. qu. 1. ad initium hujus epistolæ pertinet.
Can. 4. cau. 13. qu. 2. ex integra epistola emendandus.
Can. 12. cau. 13. qu. 2. ex integra epistola emendandus.
Can. 14. cau. 16. qu. 1. ex integra epistola supplendus.
Can. 7. cau. 19. qu. 3. jungendus cum can. 13. cau. 25. q. 2.
Can. 27. cau. 23. qu. 4. consonat cum optimis exemplaribus.
Can. 4. cau. 23. qu. 6. a Gratiani proposito alienus.
Can. 13. cau. 25. qu. 2. jungendus cum can. 7. cau. 19. qu. 3.
Can. 10. cau. 26. qu. 5. consonat cum sexti sæculi disciplina.
Can. 28. cau. 27. qu. 1. paullo varius in diversis codicibus.
Can. 29. cau. 27. qu. 1. ex integra epistola supplendus.
Can. 120. de cons. dist. 4. ex optimis codicibus emendandus.

Ex epist. ad Innocentium, aliosque Episcopos.

Can. 45. cau. 2. qu. 7. ex integra epistola emendandus.

Ex epist. ad Venerium Episcopum Calaritanum.

Can. 29. cau. 27. qu. 2. referendus ad can. 1. cau. 33. qu. 1.
Can. 1. cau. 35. qu. 10. Gregorio falso tributus.

Ex epist. ad Vitalem Defensorem.

Can. 19. cau. 18. qu. 2. ex optimis exemplaribus emendandus.

Sectio 14. de epistolis directis per Corsicam.

Ex epist. ad Bonifacium Defensorem.

Can. 7. cau. 25. qu. 2. ex integra epistola emendandus.

Ex epist. ad Petrum Episcopum.

Can. 121. cau. 1. qu. 1. ex integris epistolæ exemplaribus emendandus.

Ex epist. ad Simmachum Defensorem.	*Can.* 24. *dist.* 81. *paullo varius in diversis exemplaribus.*

Sectio 15. de epistolis ad Gallicanos.

Ex epist. ad Aregium Vapincensem.	*Can.* 10. *dist.* 23. *Can.* 5. *dist.* 100.	*Consonant cum vulgatis epistolæ exemplaribus.*
Ex epist. ad Brunichildem Reginam.	*Can.* 1. *dist.* 61. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 2. *dist.* 100. *ad Gregoriani temporis adjuncta exigendus.* *Can.* 7. *cau.* 2. *qu.* 5. *partim Gregorio, partim recentiori Pontifici tribuendus.* *Can.* 47. *cau.* 23. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 2. *dist.* 100.	
Ex epist. ad Constantiam Reginam.	*Can.* 8. *cau.* 12. *qu.* 2. *Can.* 9. *cau.* 12. *qu.* 2.	*Simul jungendi, ac tribuendi potius Gregorio V.*
Ex epist. ad Desiderium Episcopum.	*Can.* 5. *dist.* 86. *paullo varius in diversis Codicibus.*	
Ex epist. ad Etherium Lugdunensem.	*Can.* 14. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex optimis codicibus emendandus.*	
Ex epist. ad Serenum Massiliensem Episcopum.	*Can.* 27. *de conf. dist.* 3. *consonat cum integra epistola.*	
Ex epist. ad Syagrium Episcopum Augustodunēsem.	*Can.* 7. *dist.* 17. *ad integram epistolam exigendus.* *Can.* 7. *dist.* 47. *jungendus cum can.* 2. *cau.* 1. *q.* 1. *Cau.* 2. *dist.* 48. *ex integra epistola emendandus.* *Can.* 3. *dist.* 59. *ex integris exemplaribus emendandus.* *Can.* 5. *dist.* 83. *paullo varius in diversis codicibus.* *Can.* 9. *dist.* 100. *jungendus cum can.* 7. *dist.* 17. *Can.* 2. *cau.* 1. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 7. *dist.* 47. *Can.* 4. *cau.* 1. *qu.* 1. *referendus ad can.* 13. *cau.* 1. *qu.* 1. *Can.* 5. *cau.* 1. *qu.* 1. *non verbis, sed sententiis Gregorii consonat.* *Can.* 13. *cau.* 1. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 27. *cau.* 1. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 7. *cau.* 14. *qu.* 5. *Can.* 3. *cau.* 1. *qu.* 6. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 7. *cau.* 14. *qu.* 5. *referendus ad canonem* 27. *cau.* 1. *qu.* 1.	

Ex

Ex epist. ad Theodoricum, & Theodebertum Reges.	*Can.* 20. *cau.* 1. *qu.* 1. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 28. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integra epistola emendandus.*
Ex epist. ad Virgilium Episcopum. Arelatensem.	*Can.* 2. *dist.* 49. *ex integra epistola emendandus.* *Can.* 6. *dist.* 100. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 59. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex optimis codicibus emendandus.* *Can.* 9. *cau.* 25. *qu.* 2. *ex integris epistolæ exemplaribus emendandus.*
Ex epist. ad omnes Episcopos Galliarum.	*Can.* 7. *dist.* 89. *ex optimis codicibus emendandus.* *Can.* 2. *cau.* 1. *qu.* 3. *apocryphus, sed Gregorii sententiis conformis.* *Can.* 16. *cau.* 35. *qu.* 2. *pertinet ad Capitularia Francorum.*

Sectio 16. de epistolis ad Hispanos.

Ex epist. ad omnes Hispaniæ Episcopos.	*Can.* 1. *cau.* 1. *qu.* 3. *apocryphus, sed sententiis Gregorii consonat.*	
Ex epistola ad Johannem Defensorem.	*Can.* 7. *cau.* 2. *qu.* 1. *Can.* 38. *cau.* 11. *qu.* 1. *Can.* 3. *cau.* 16. *qu.* 6.	*simul jungendi, dubiæ fidei, atque ex optimis codicibus emendandi.*
Ex epistola ad Leandrum Episcopum Hispalensem.	*Can.* 80. *de cons. dist.* 4. *ex optimis codicibus emendandus.*	
Ex epist. ad Recaredum Regem.	*Can.* 48. *cau.* 7. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 11. *cau.* 14. *qu.* 5. *Can.* 11. *cau.* 14. *qu.* 5. *ex integris exemplaribus emendandus.*	

Sectio 17. de epistolis in Angliam missis.

Ex epistola ad Augustinum Episcopum. Dubiæ omnes auctoritatis.	*Can.* 6. *dist.* 4. *apocryphus, nec ad hanc, ex qua laudatur, epistolam pertinet.* *Can.* 1. *dist.* 5. (*simul jungendi, & ex integra epistola emen-* *Can.* 2. *dist.* 5. (*dandi.* *Can.* 3. *dist.* 5. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 4. *dist.* 5. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 1. *dist.* 6. (*simul jungendi, atque ex integra epistola* *Can.* 2. *dist.* 6. (*emendandi.* *Can.* 10. *dist.* 12. *consonat cum sententiis Ambrosii.* *Can.* 3. *dist.* 32. *idem est cum can.* 8. *cau.* 12. *qu.* 1. *Can.* 6. *dist.* 80. *ex integris epistolæ exemplaribus supplendus.*

Can. 1. *cau.* 6. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 3. *cau.* 25. *qu.* 2.
Can. 8. *cau.* 12. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 30. *cau.* 12. *qu.* 2.
Can. 11. *cau.* 12. *qu.* 2. *adversari videtur aliis Gratiani monumentis.*
Can. 30. *cau.* 12. *qu.* 2. *consonat cum sententiis Gelasii Papæ.*
Can. 2. *cau.* 20. *qu.* 1. *potius Gregorio III. tribuendus.*
Can. 3. *cau.* 25. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 1. *cau.* 6. *qu.* 3.
Can. 7. *cau.* 33. *qu.* 4. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 20. *cau.* 35. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 2. *cau.* 35. *qu.* 8.

Sectio 18. de epistolis ad Afros.

Ex epistola ad Episcopos Concilii Bizaceni.	*Can.* 46. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex integra epistola emendandus.*
Ex epistola ad Columbum Episcopum Numidiæ.	*Can.* 7. *dist.* 56. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 120. *cau.* 1. *qu.* 1. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.*
Ex epistola ad Dominicum Carthaginensem.	*Can.* 8. *cau.* 25. *qu.* 2. *paullo varius in diversis codicibus.*
Ex epistola ad Gennadium Patricium, & Exarchum.	*Can.* 48. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex optimis codicibus emendandus.* *Can.* 49. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex optimis codicibus emendandus.*
Ex epistola ad Episcopos Numidiæ.	*Can.* 8. *dist.* 12. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Ex epistola ad Adeodatum Episcopum Numidiæ.	*Can.* 119. *cau.* 1. *qu.* 1. *paullo varius in diversis codicibus.*

Sectio 19. de epistolis ad Constantinopolitanos directis.

Ex epistola ad Anatolium Diaconum.	*Can.* 1. *cau.* 7. *qu.* 1. *adhuc ex integra epistola emendandus.*

Ex

Ex epistola ad Cyriacum Episcopum Constantinopolitanum.	*Can.* 10. *dist.* 40. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 9. *cau.* 8. *qu.* 1. *pallo varius in diversis codicibus.*
Ex epistola ad Domitianum Episcopum Melitinæ.	*Can.* 3. *cau.* 2. *qu.* 1. *ex optimis codicibus emendandus.*
Ex epistola ad Eliam Presbyterum, & Abbatem Isauriæ.	*Can.* 122. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex optimis codicibus emendandus.*
Ex epistola ad Johannem Episcopum Constantinopolitanum.	*Can.* 2. *dist.* 15. *supplendus ex integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 6. *dist.* 41. *paullo varius in diversis codicibus.* *Can.* 1. *dist.* 45. *ex integra epistola illustrandus.* *Can.* 93. *cau.* 1. *qu.* 1. *paullo varius in diversis codicibus.*
Ex epistola ad Quiricum, aliosque in Hiberia Episcopos.	*Can.* 44. *de conf. dist.* 4. *ex integris exemplaribus emendandus.* *Can.* 84. *de conf. dist.* 4. *jungendus cum can.* 44. *eadem dist.* 4.
Ex epistola ad Sabinianum Diaconum, & Apocrisarium.	*Can.* 20. *cau.* 23. *qu.* 8. *dubiæ auctoritatis.*
Ex epistola ad Mauritium Imperatorem.	*Can.* 41. *cau.* 11. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 11. *cau.* 27. *qu.* 2. *falso tributus Gregorio.*
Ex epistola ad Constantinam Augustam.	*Can.* 24. *dist.* 63. ⎧ *simul jungendi, & ex integris codicibus* *Can.* 6. *cau.* 21. *qu.* 5. ⎩ *emendandi.* *Can.* 8. *cau.* 12. *qu.* 2. *ex variis monumentis contextus.*
Ex epistola ad Theotistam Patritiam.	*Can.* 40. *cau.* 2. *qu.* 1. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 11. *cau.* 6. *qu.* 1. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 19. *cau.* 27. *qu.* 2. *ex optimis exemplaribus emendandus.* *Can.* 6. §. 1. *de pœnit. dist.* 3. *ex optimis exemplaribus emendandus.*

Sectio 20. de epiſtolis directis Alexandriam, Antiochiam, & Jeruſalem.

Ex epiſtola ad Eulogium Epiſcopum Alexandrinũ.	*Can. 5. diſt. 99. ex adjunctis Gregoriani temporis interpretandus.*
Ex epiſtola ad Anaſtaſium Epiſcopum Antiochenum.	*Can. 26. cau. 1. qu. 1. ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex epiſtola ad Anaſtaſium Presbyterum Jeroſolymitanum.	*Can. 4. diſt. 40. ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex epiſtola ad Palladium Presbyterum de Monte Syna.	*Can. 55. cau. 11. qu. 3. ex optimis codicibus emendandus.*

Sectio 21. de aliis canonibus ex Regeſto Gregorii laudatis.

Can. 9. cau. 1. qu. 7. falſo tributus Gregorio Papæ.
Can. 3. cau. 5. qu. 6. referendus potius ad monumenta Johannis Diaconi.
Can. 3. cau. 1. qu. 1. recentioris Collectoris manu editus juxta ſententias Gregorii.
Can. 115. cau. 1. qu. 1. ad alia Gregorii I., vel Gregorii VII. monumenta exigendus.
Can. 63. cau. 11. qu. 3. pertinet potius ad epiſtolas Simplicii.
Can. 1. cau. 35. qu. 8. falſo tributus Gregorio.
Can. 39. cau. 16. qu. 1. ad integram Gregorii epiſtolam exigendus.

Sectio 22. de canonibus ſub nomine Decreti Gregoriani laudatis.

Ad Epiſcopos omnes.	*Can. 1. diſt. 89. referendus ad monumenta Johannis Diaconi.* *Can. 11. cau. 2. qu. 6. pertinet potius ad Gregorium IV.* *Can. 5. cau. 18. qu. 2. ſæculo XI. aut XII. confictus.*

In

In Concilio Generali.

Can. 23. dist. 54. multo aliter legitur in aliis exemplaribus.
Can. 2. dist. 92. dubiæ apud aliquos auctoritatis.
Can. 4. cau. 1. qu. 2. consonat cum aliis Gregorii monumentis.
Can. 58. cau. 2. qu. 7. consonat cum aliis Gregorii monumentis.
Can. 1. cau. 16. qu. 6. ex adjunctis Gregoriani temporis interpretandus.

In Concilio Meldensi.

Can. 1. cau. 35. qu. 2. falso tributus Gregorio Magno.

Sectio 23. de Capitibus ex libris Moralium, seu Commentariorum in Job.

Can. 2. dist. 13. ex integris codicibus supplendus, atque emendandus.
Can. 13. dist. 38. ex integra Gregorii epistola supplendus.
Can. 9. dist. 45. ex integris codicibus emendandus.
Can. 14. dist. 45. consonat cum integris codicibus.
Can. 1. dist. 46. ex integris codicibus supplendus.
Can. 2. dist. 46. consonat cum integris codicibus.
Can. 3. dist. 47. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 18. dist. 50. Gratiani proposito minime accommodatus.
Can. 9. cau. 1. qu. 4. consonat cum integris codicibus.
Can. 3. cau. 3. qu. 7. ex optimis codicibus emendandus.
Can. 5. cau. 3. qu. 7. ex variis Gregorii monumentis compositus.
Can. 10. cau. 8. qu. 1. (simul jungendi, atque ex optimis
Can. 99. cau. 11. qu. 3. (codicibus emendandi.
Can. 10. cau. 22. qu. 2. ex integris Gregorii codicibus supplendus, atque emendandus.
Can. 19. cau. 22. qu. 2. (simul jungendi, atque ex optimis
Can. 20. cau. 22. qu. 2. (codicibus emendandi.
Can. 11. cau. 22. qu. 5. recentiore interpretum manu corruptus.
Can. 22. cau. 24. qu. 1. paullo aliter in optimis codicibus descriptus.
Can. 12. cau. 24. qu. 3. ex integris codicibus emendandus.
Can. 13. cau. 32. qu. 4. consonat cum optimis exemplaribus.
Can. 13. cau. 32. qu. 5. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 82. de pœn. dist. 1. ex integris exemplaribus emendandus.
Can 4. de pœn. dist. 2. ex optimis exemplaribus emendandus.
Can. 22. de pœn. dist. 2. cum integris codicibus consonat.
Can. 23. de pœn. dist. 2. ex optimis exemplaribus emendandus.
Can. 43. de pœn. dist. 2. summam continet canonis 44. sequentis.
Can. 44. de pœn. dist. 2. ex integris codicibus supplendus, atque emendandus.
Can. 45. de pen. dist. 2. ex integris codicibus emendandus.

Can.

Can. 17. *de pœn. dist.* 3. *consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 13. *de pœn. dist.* 4. *ex integris exemplaribus emendandus.*
Can. 5. *de cons. dist.* 4. *consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 22. *de cons. dist.* 5. *consonat cum integris exemplaribus.*

Sectio 24. de Capitulis ex libris Homiliarum depromtis.

Ex homiliis in Ezechielem.

Can. 17. *dist.* 50. *Gratiani proposito perperam accommodatus.*
Can. 4. *cau.* 17. *qu.* 1. *ad integros codices exigendus.*
Can. 9. *de pœn. dist.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 10. *de pœn. dist.* 2. / *Can.* 11. *de pœn. dist.* 2. — *simul jungendi, atque ex integris codicibus emendandi.*
Can. 15. *de pœn. dist.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 29. *de pœn. dist.* 3. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 40. *de pœn. dist.* 3. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 16. *de pœn. dist.* 4. / *Can.* 17. *de pœn. dist.* 4. — *consonant cum integris exemplaribus.*

Ex homiliis in Evangelia.

Can. 15. *dist.* 45. *ex optimis codicibus emendandus.*
Can. 53. *dist.* 50. *ex optimis codicibus emendandus.*
Can. 114. *cau.* 1. *qu.* 1. *consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 10. *cau.* 1. *qu.* 3. *ex optimis exemplaribus emendandus.*
Can. 1. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex optimis exemplaribus emendandus.*
Can. 60. *cau.* 11. *qu.* 3. / *Can.* 61. *cau.* 11. *qu.* 3. / *Can.* 62. *cau.* 11. *qu.* 3. / *Can.* 88. *cau.* 11. *qu.* 3. — *simul jungendi, item ex optimis exemplaribus supplendi, atque emendandi.*
Can. 15. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 16. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 28. *cau.* 23. *qu.* 4. *referendus ad canones* 1. 60. 61. 62. & 88. *cau.* 11. *qu.* 3.
Can. 45. *cau.* 27. *qu.* 2. *consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 10. *cau.* 32. *qu.* 1. *fere consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 6. *de pœn. dist.* 3. *consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 47. *de pœn. dist.* 3. *ad integros Gregorii codices exigendus.*
Can. 7. *de pœn. dist.* 5. *ex integris codicibus supplendus.*
Can. 7. *cau.* 36. *qu.* 2. *referendus ad canonem* 10. *cau.* 32. *qu.* 1.
Can. 34. *de cons. dist.* 2. *pertinet potius ad Lanfrancum.*
Can. 73. *princ. de cons. dist.* 2. *consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 67. *de cons. dist.* 4 *jungi potest cum can.* 10. *cau.* 32. *qu.* 1.
Can. 16. *de cons. dist.* 5. *ex integris Gregorii codicibus emendandus.*

Se-

Sectio 25. de libro Pastorali.

Can. 10. *dist.* 38. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 1. *dist.* 43. *paullo varius in diversis codicibus.*
Can. 1. *dist.* 49. *paullo varius in diversis codicibus.*
Can. 2. *dist.* 83. *referendus ad can.* 32. *cau.* 2. *qu.* 7.
Can. 57. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 13. *de pæn. dist.* 3.
Can. 14. *de pæn. dist.* 3.
Can. 15. *de pæn. dist.* 3.
Can. 16. *de pæn. dist.* 3.
simul jungendi, ex integris exemplaribus supplendi, atque ex aliis monumentis explicandi.

Sectio 26. de libro Dialogorum.

Incertæ omnes auctoritatis.

Can. 4. *dist.* 25. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 18. *dist.* 32. *parum accommodatus proposito Gratiani.*
Can. 72. *cau.* 1. *qu.* 1. *exigendus ad canonem* 42. *cau.* 24. *qu.* 1.
Can. 49. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex integris codicibus supplendus.*
Can. 17. *cau.* 13. *qu* 2. *consonat cum sententiis S. Augustini.*
Can. 21. *cau.* 23. *qu.* 4. *fere consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 16. *cau.* 23. *qu.* 8. *fere consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 42. *cau.* 24. *qu.* 1. *idem propemodum est cum can.* 72. *cau.* 1. *qu.* 1.
Can. 60. *de pæn. dist.* 1. *fere consonat cum integris exemplaribus.*
Can. 2. *de pæn. dist.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 22. *de conf. dist.* 1. *consonat cum aliis Gregorii monumentis.*
Can. 73. *vers.* hæc salutaris *de cons. dist.* 2. *partim ex Dialogorum, partim ex Alcuini libris compositus.*

Sectio ultima: de ceteris Capitibus Gregorii nomine relatis.

Can. 4. *dist.* 17. *est potius Pelagii I.*
Can. 2. *dist.* 29. *pertinet potius ad Gregorium VII.*
Can. 2. *dist.* 33. *referendus ad librum de Ecclesiast. dogmat. Augustino tributum.*
Can. 3. *dist.* 40. *consonat aliis Gregorii monumentis.*
Can. 11. *dist.* 40. *ad integras Gregorii sententias exigendus.*
Can. 29. *dist.* 63. *pertinet potius ad Pontificalem Librum Anastasii.*
Can. 23. *dist.* 81. *referendus ad Romanam Synodum sub Zacharia.*

Can. 12. *cau.* 1. *qu.* 1. *referendus potius ad Paschalem II.*
Can. 84. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex variis plurium Patrum fragmentis compositus.*
Can. 89. *cau.* 1. *qu.* 1. *potius ad Augustini sententias exigendus.*
Can. 11. *cau.* 1. *qu.* 4. *potius pertinet ad Alexandrum II.*
Can. 42. *cau.* 2. *qu.* 7. *potius pertinet ad Gregorium IV.*
Can. 43. *cau.* 2. *qu.* 7. *referendus ad canonem* 44. *cau.* 2. *qu.* 7.
Can. 2. *cau.* 5. *qu.* 6. *referendus ad canonem* 3. *cau.* 5. *qu.* 6.
Can. 20. *cau.* 11. *qu.* 1. *potius Pelagio I. tribuendus.*
Can. 66. *cau.* 11. *qu.* 3. *pertinet potius ad Isidorum Hispalensem.*
Can. 70. *cau.* 11. *qu.* 3. *ad varias Gregorii sententias exigendus.*
Can. 78. *cau.* 11. *qu.* 3. *pertinet potius ad Isidorum Hispalensem.*
Can. 3. *vers.* soror *cau.* 13. *qu.* 2. *ad Gregorii dialogos referendus.*
Can. 3. *cau.* 15. *qu.* 6. *potius pertinere videtur ad Gregorium VII.*
Can. 23. *cau.* 16. *qu.* 1. { *apocryphi, atque ad canones Concilii Nemausensis exigendi.*
Can. 24. *cau.* 16. *qu.* 1. {
Can. 35. *cau.* 16. *qu.* 7. *pertinet ad Capitularia Francorum.*
Can. 1. *cau.* 23. *qu.* 1. *est potius Origenis.*
Can. 7. *cau.* 23. *qu.* 5. *exigendus ad canonem* 3. *cau.* 14. *qu.* 6.
Can. 22. *cau.* 24. *qu.* 3. *exigendus ad canones Concilii Troslejensis.*
Can. 15. *cau.* 27. *qu.* 1. *exigendus ad epistolam Gregorii ad Marinianum.*
Can. 14. *cau.* 27. *qu.* 2. *perperam tributus Gregorio.*
Can. 2. *cau.* 28. *qu.* 2. *ad Commentaria Ambrosio tributa exigendus.*
Can. 22. *cau.* 32. *qu.* 7. *falso tributus Gregorio.*
Can. 2. *de pœn. dist.* 6. *recentiori auctori tribuendus.*
Can. 3. *cau.* 35. *qu.* 5. *recentiori auctori tribuendus.*
Can. 1. *cau.* 35. *qu.* 9. *referendus ad canonem.* 12. *cau.* 25. *q.* 2.
Can. 4. *cau.* 35. *qu.* 9. *tribuendus est Nicolao I.*
Can. 17. *de cons. dist.* 1. *referendus ad epistolam Felici IV. tributam.*
Can. 23. *de cons. dist.* 1. *falso tributus Gregorio.*

QUo tempore in pejus ruebant res Italiæ instantibus Longobardis prope finem sexti sæculi, sive anno 590. Maximum Pontificatum gessit Gregorius cognomento Magnus, vir æque illustris sanctitate morum, atque ad res publicas summa prudentia, ac vigilantia administrandas idoneus, longoque usu instructus. Eximiæ pietatis, atque in Deum religionis, ita dixerim, fundamenta jecerat apud Monachos, qui dudum Sancto Benedicto institutore in Occidentalibus Provinciis vitæ optimæ rationem profitebantur: nimirum Gregorius monasticæ vitæ addictus illam adeo coluit, ut aliis dein auctor extiterit nova monasteria erigendo, quæ etiam & beneficiis auxit, & gratia sua munivit. Illinc vero ad graviora negotia vocatus Apocrysarii munere fungi cœpit apud Imperatorem

in

in urbe Constantinopolitana, ubi sane quid optimi regiminis, quid Ecclesiasticæ prudentiæ ratio exigeret ea ætate, diu addiscere potuit, quamobrem post Pelagium II. dignus habitus est Pontificatu Maximo, universo suffragante Romano Populo, ipso etiam consentiente Imperatore. Imperium tunc regebat Mauritius, cui deinde successit Phocas adhuc vivente Gregorio: Quum tamen in Oriente plurimum laboraret Imperator, ut Persarum irrumpentium impetus cohiberet, indefensam propemodum Italiam Barbarorum incursionibus reliquerat. Eam ob rem nihil Imperatori gratius esse potuit, quam ut electus Gregorius esset in Romanum Antistitem, cui ipse tamquam sibi necessitudine juncto publica Imperii negotia committeret in Italia, quemadmodum revera, & Imperii incolumitatem, & salutem Italiæ universæ commisit, uti constat ex epistolis Gregorii numero plurimis. Id sane quodammodo invitum se fuisse exequutum Gregorius ipse testatur, probe noscens, quantum ex sæcularibus totius Imperii Occidentalis curis detrahi posset Ecclesiasticis utilitatibus, quibus tamen sicuti ipse non defuit, ita in ceteris sese solertissimum, optimum æque Principem, ac Pontificem exhibuit, ut & necessitati rerum, & populi mœrore confecti desiderio, & expectationi Mauritii Augusti abunde satisfecerit. Id doluit Sanctus Pontifex in epist. ad Theoctistam Imperatoris Sororem lib. 1. epist. 5. ita scribens: *Sub colore Episcopatus ad sæculum sum reductus. Tantis terræ curis inservio, quantis me in vita laica nequaquam deservisse reminiscor.* Et infra: *Ecce serenissimus dominus Imperator fieri simiam leonem jussit, & quidem pro jussione illius vocari leo potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est, omnes culpas, ac negligentias meas non mihi, sed suæ pietati deputet, qui virtutis ministerium infirmo commisit.* Item in epist. 25. lib. 1. ad Johannem Constantinopolitanum, atque alios majores Orientis Episcopos ait: *Suscepto itaque pastoralis curæ onere cum cuncta hæc, atque alia hujusmodi multa considero, videor, quod esse non possum, maxime quia in hoc loco quisquis pastor dicitur, curis exterioribus graviter occupatur, ita ut sæpe incertum fiat, utrum Pastoris officium, an terreni Proceris agat.* Idipsum conqueritur in homil. 17. in evangelia, ibi: *Est & aliud, Fratres charissimi, quod me de vita Pastorum vehementer affligit, sed ne cui hoc injuriosum videatur fortasse, quod assero, me quoque pariter accuso, quamvis barbarici temporis necessitate compulsus valde in his jaceo invitus. Ad exteriora enim negotia delapsi sumus, & aliud ex honore suscipimus, atque aliud ex officio actionis exhibemus.* Necessitas itaque publica ea ætate ita redegerat Ecclesiastica munera, ut civium incolumitati, Reipublicæ saluti Imperatore ipso enixe rogante opera impenderetur. Quanti enim interfuisset hujusmodi præsidiis uti, ipsemet Gregorius homil. 18., nunc 6. in Ezechielem his verbis describit: *ubique luctus adspicimus, ubique gemitus audimus, destructæ urbes, eversa sunt castra, depopulati agri, in solitudinem terra redacta est. Nullus in agris incola, pene nullus in urbibus habitator remansit, & tamen ipsæ parvæ generis humani reliquiæ adhuc quotidie, & sine cessatione feriuntur . . . . Alios in captivitatem duci, alios detruncari, alios interfici videmus . . . . ipsa autem, quæ aliquando mundi domina esse videbatur, qualis remanserit Roma, conspicimus. Immensis doloribus multipliciter adtrita desolatione civium, impressione hostium, frequentia ruinarum &c.* Facit ad hanc ipsam rem epist. 3. lib. 1., epist. 49., alias 47. ejusdem libri, epistola ad Constantiam Augustam lib. 4. num. 34. Hæc ideo paullo fusius persequutus sum, ut facilius ea traderentur, ac perciperentur, quæ infra de sollicita Gregorii cura observa-

buntur, neve fortassis mirum alicui videatur, si aliquando Gregorium animadverterit res fortasse bellicas, publicaque imperii negotia pertractantem, quæ invitus ipse, & nonnisi publica exigente necessitate suscepisse professus est.

Jam vero antequam Gregorii Magni monumenta recenseam, in primis dicam, eadem perpetuo in Ecclesia fuisse receptissima, quemadmodum & ipse Gratianus maximi fecit, qui innumera propemodum capita ex illius libris excepit. Quamobrem in iis enumerandis hunc ordinem mihi proposui, ut priorem locum epistolis darem, utpote quæ uberiorem Gratiani decreto materiem suppeditaverint; deinde ea expenderem, quæ in Conciliis ipse definivisse dicitur, hinc progrederer ad libros Commentariorum in sacras literas, post quos expenderem librum Pastoralem, ac librum Dialogorum, tandem vero subjicerem cetera, quæ Gregorio ipsi per Gratianum tributa fuerunt.

Utque ab epistolis Gregorianis exordiar, illæ in libros plures sunt distributæ, quos *Regesti* nomine adpellant, significatione sumta a verbo *regerere*, quod significat in codicem referre, eadem ratione, qua hodie, quæ in codices publicos referuntur,corrupto vocabulo *registrari*, ipsosque codices *registra* dicimus. Sic Gregorius Turonensis hac voce usus est in lib. 10. historiæ cap. 19. ibi: *Scripta enim ista in Regesto Chilperici Regis in uno scriniorum pariter sunt reperta*. Istud autem Gregorii Regestum in plures libros distributum designatur indictionibus unicuique epistolæ convenientibus, ita ut suus unicuique epistolæ annus accommodetur, quamquam tamen viri in eo plurimum versati maxime se elaborasse profiteantur propter codicum varietatem, ut illius restitutionem curarent. Epistolas istas restituere conatus olim fuerat Petrus Gussanvillæus, adnotationibus illustravit Dadinus Altaferra, recentius perficere opus visi sunt Monachi Maurini, quorum adnotationes optimas huc advocare non pigebit, quoties id opportunum fiet in fragmentis Gratiani. In recensendis Gregorii epistolis ego non utar vulgata codicum methodo, neque singulas per temporis ordinem percurram. Geographicum potius ordinem mihi sequendum proposui, ut perspicue magis observarentur, quæ pro varietate locorum Pontifex optimus præstituit; neque enim hanc rationem ad germanam canonum interpretationem minus accommodatam censeo, ne huc illuc per varias provinciarum disciplinas, ac consuetudines ire, redire, uno fere contextu videar, præsertim vero quod multæ diversis annis in eandem Provinciam, & ad eosdem, eisdem etiam de caussis scriptæ fuerint, quas incongruum sane est pro servanda temporum ratione sejungere. Porro ex his, quæ sequuntur, primo quisquam obtutu observabit, Gregorium maximam Ecclesiarum ferme omnium sollicitudinem habuisse, & quidem non solum ob Pontificis Maximi officium, quod egregie gessit, sed etiam quod ea ætate bellorum injuria turbata maxime erat Episcoporum non tam inferiorum, quam majorum jurisdictio, ac potestas.

SE-

SECTIO I.

De epistolis Italiam universam spectantibus.

De epistolis ad Mauricium, & Vitalianum, & Velocem Magistros Militum.

Huc revocanda sunt, quæ superius generatim de Gregorio præfabar, nimirum eundem in gravissima periclitantis Reipublicæ necessitate curam aliquando gessisse bellicarum rerum, Imperatore hanc Provinciam commendante. Id enim perspicue demonstrant epistolæ duæ, quarum prior ad Mauricium, & Vitalianum, posterior ad Velocem Magistros militum directa est. Fateor quidem, priorem epistolam non omnino indubitatæ auctoritatis existere, quum Monachi Maurini observaverint, eam non in omnibus codicibus reperiri. Verum decet illa & Gregorianam vigilantiam, qua Suanensium fidem explorandam monet a Magistris militum Imperialium, ne forte contingeret, Romani Imperii hostes clanculum a Suanensibus auxilium obtinere. Nomina Mauririi, & Vitaliani fictitia non sunt, quum & Mauricium, & Vitalianum Magistros militum fuisse ex aliis Gregorii epistolis constet. Integra hæc epistola refertur in can. 18. cau. 23. qu. 8., ubi tamen pro illis verbis *cum quo & tractetis* legunt Maurini, *cum quo ut tractaretis*. Pro illis *mensis Junii* legunt *mensis Januarii*; & pro illis *quantum comperi hostis multitudinem habet collectam, & in Marchia dicitur residere*, legunt: *quantum comperi hostem collectum habet, & Narina dicitur residere*. Paulli Diaconi codices habent: *& Nardias dicitur residere*. Nec sane alicui videri debet melior Gratiani scriptura; etenim ea loquendi formula, quæ usurpatur *hostem collectum habere*, congruit temporibus Gregorii; nam apud Scriptores mediæ ætatis nomen *hostis* exercitum significabat, quemadmodum demonstrat Cangius in Glossario, qui & hanc Gregorii sententiam aliis auctorum ejusdem temporis testimoniis illustrat. Præterea ubi Gratianus legit *sculpas*, nonnulli MSs. codices habent *sculcas*, & quidem, ut arbitror, rectius; sculcarum enim fit mentio in legibus Longobardorum tit. 15. §. 6. lib. 1. ibi: *Siquis in exercitu ambulare contemserit, aut in sculcam, det Regi, & Duci suo solidos* 20. De hujus vocabuli significatione non omnes conveniunt. Quidam putant sculcas esse exploratores, qui scilicet explorandi hostilis exercitus caussa a Duce mittuntur. Alii intelligunt vassallorum officium, quo Principem suum belli caussa iter habentem comitari tenentur. Can. 18. cau. 23. qu. 8.

Altera epistola, quam ad Velocem etiam Magistrum militum scriptam dixi, est numero tertia lib. 2. recentioris editionis. Illum Gregorius hortatur, ut Ariulphum Longobardorum Ducem insequatur, quoties ad Romanas, vel Ravennatenses regiones excurrere meditaretur. Epistolæ hujus fragmentum exhibetur in can. 17. cau. 23. qu. 8., ubi pro *Mauricio* legendum esse *Mauriolum* manuscripti codices cum editis recentioribus monent, quemadmodum etiam in principio canonis pro particula *ut*, legendum *&*. Cetera cum optimis exemplaribus consonant post Correctionem Romanam. Gratianus his fragmentis utitur, ut de- Can. 17. cau. 23. qu. 8.

mon-

monstret, Sacerdotum officium eo etiam pertinere, ut hortentur ceteros ad arripienda arma *ad oppressorum defensionem, atque ad inimicorum Dei oppugnationem*, ut ipse scribit post canonem 6. eadem caussa, & quæstione. Ceterum adnotare debuisset, Gregorium professum fuisse, se invitum quodammodo ad hæc peragenda fuisse compulsum, & quidem Imperatoris mandato, in illis demum temporum adjunctis, in quibus propemodum pereunti Italiæ nullum subsidium superesse videbatur. Imo & si animum Gregorii exploremus, is sane fuit, ut pacis magis, quam belli instaurandi, etiam ubi de Longobardis ageretur, se auctorem ostenderet; imo & id conatus est, ubi de memorato Ariulpho sese occasio obtulit; quemadmodum manifeste liquet ex Gregorii epist. ad Severum Scholasticum Exarchum, olim 29. lib. 4., in recenti editione 36. lib. 5., cui adjungi possunt epistolæ 2. & 5. lib. 7. olim, nunc vero lib. 9. epist. 4. & 6. ad Januarium Calaritanum, item epistola ad Eusebium Thessalonicensem, quæ olim erat 6. indictionis 2., nunc in lib. 10. epist. 42.

SECTIO II.

De epistolis directis ad Cives Urbis Romæ.

De epist. ad Gratiosum Subdiaconum.

Can. 75. cau. 12. qu. 2. Canon 75. cau. 12. qu. 2. depromtus ex epistola ad Gratiosum Romanæ Ecclesiæ Subdiaconum exhibet liberalem Gregorii voluntatem, quam erga monasteria, & Monachos sæpe, ac sæpius ostenderat. Quippe is fuit Gregorius, qui monasteria complura paternis ex facultatibus extruxerat, qui in monasteriis ipsis diu vixerat, qui tandem ubi Summum Pontificatum adeptus est, non dubitavit, quædam Romanæ Ecclesiæ prædia erigendo virginum monasterio concedere. Quæ apud Gratianum leguntur cum optimis epistolæ exemplaribus consonant, nisi quispiam adnotanda arbitretur quædam levioris momenti, nam ubi Gratianus legit: *Campana quondam uxor Patritii . . . . monasterium virginum . . . . & jam ipsa, quam &c.*, legunt Maurini: *Campana quondam Patritia . . . . monasterium* (omissa voce *virginum*) . . *ut tam ipsa, quam &c.*

De epist. ad Montanam, & Thomam.

Can. 68. cau. 12. qu. 2. & Can. 15. cau. 25. qu. 1. Quum servorum manumissio pietatis officia spectet, Gregorius pientissimus Antistes duos ex Romanæ Ecclesiæ servis manumittere non dubitavit, Montanam nomine, & Thomam, ad quos epistolam dedit, quæ in vetere editione est numero 12. lib. 5. Illorum manumittendorum singulares etiam erant caussæ: nam Montana monasticam amplecti vitam optabat, quod desiderium apud Gregorium rerum monasticarum maxime studiosum probatissimum erat; Thomam vero Gregorius idem suscipiendo Notarii Ecclesiastici muneri destinaverat. Hinc non solum libertate utrumque donavit, sed etiam peculio. Ex hac epistola depromti sunt canon

canon 68. cau. 12. qu. 2., & canon 15. cau. 25. qu. 1., quos jungere hoc modo oportebit. *Cum Redemtor noster* (is est canon 68.) *totius conditor creaturæ ... quo tenebamur captivi* (Monachi Maurini legunt: *quo tenebamur capti*) .... *relaxamus servitutis peculium*. Post hæc subdit Gregorius se Montanæ concedere duas uncias hæreditatis olim a Gaudioso Presbytero quæsitæ, quod ipsa monasterium ingredi cuperet, ita tamen ut ea portio hæreditatis monasterio proficeret, item se concedere Thomæ quinque uncias ejusdem hæreditatis a Gaudioso susceptæ, quem etiam Notarium Ecclesiæ Romanæ adscripsit, dummodo tamen eadem bona reverterentur ad Romanam Ecclesiam, si idem Thomas sine liberis decessisset. Hinc ita prosequitur: *Hæc igitur, quæ per hujus manumissionis chartulam statuimus, atque concessimus, nos, successoresque nostros sine aliqua scitote refragatione servare. Nam justitiæ, & rationis ordo suadet* (hic est canon 15.), *ut qui sua a successoribus desiderat mandata servari, decessoris procul dubio voluntatem, & statuta custodiat. Hanc autem manumissionis paginam, &c.* quæ habentur in fine memorati canonis 68. Num vero Gratianeo proposito consonet memoratus can. 15., facile hinc unusquisque judicabit; etenim Gratianus ex eo conatur demonstrare, decreta sacrorum canonum semel constituta a Pontificibus Maximis esse servanda; at vero Gregorius ibidem non de canonum decretis sermonem instituerat, sed de servis a se manumissis.

De epist. ad Theodorum Consiliarium.

Qui superioris epistolæ ad Montanam, & Thomam, idem fere est tenor epistolæ ad Theodorum Consiliarium, quæ est 18. lib. 2. indict. 11. Constituerat Gregorius, remuneratione quadam gratam exhibere voluntatem erga Theodorum, cujus consiliis utebatur in Ecclesiæ utilitatem; ac propterea, cum servorum ministerio destitueretur, Gregorius illi Acosimum quendam Romanæ Ecclesiæ servum donavit, cujus donationis perpetuum esse voluit, ac firmum in hac epistola monumentum. Hujus epistolæ fragmentum emendatum, atque ad integros codices exactum habemus in can. 67. cau. 12. qu. 2. *Can. 67. cau. 12. qu. 2.*

De epist. ad Quertinum Expræfectum.

Epistola, quæ ad Quertinum Expræfectum scripta fertur, non omnino indubiæ auctoritatis est. Neminem enim non in dubium vocare potest Maurinorum testimonium, qui illam vix in paucis MSs. codicibus se reperisse profitentur. Movet præterea epistolæ ipsius argumentum, quod non satis convenire Gregorio videtur. Agitur in ea de Quertino viro illustri Expræfecto, qui Gregorio commendaverat Bonitum quendam religiosum virum, ut facilius præfecturam obtineret. Hæ sane sollicitudines a Gregorii animo alienæ videntur: etsi enim ille sæcularibus aliquando sese curis immiscuit, non tamen nisi suadente gravissima necessitate id præstitit, & precibus Imperatoris quoquo modo compulsus, quemadmodum superius ostendebam. Ex hac epistola, quæ est 30. in lib. 10. in vulgari editione, qualiscumque tandem sit ejus auctoritas, depromtus est canon 8. dist. *Can. 8. dist. 88.*

dist. 88., quem Gratianus, ut suo proposito accommodaret, ita recidit, ut Gregorii sententia vix percipiatur. Sanctus Pontifex ajebat, non expedire Bonito, ut Præfecturæ munere fungeretur, quod tunc temporis adferre posset *amaritudines, & tribulationes*. Addit: *quia inutile; & valde laboriosum est, hominem literatum ratiociniorum caussas assumere, & in eis se, quod non expedit, obligare*. Verba hæc Bonitum laicum virum, & bonis artibus instructum spectantia Gratianus ad Clericos transduxit, ut exinde demonstraret ex sententia Gregorii, Clericos ratiociniorum caussas non debere suscipere, sed a quibuscumque sæculi curis abstinere.

De epist. ad Cives Romanos.

Can. 12. de cons. dist. 3. Ad Romanos Cives generaliter scripta est epistola in Maurina editione n. 1. lib. 13., in vulgari vero num. 3. lib. 11., cujus sententiam integram, licet nonnullis omissis verbis, retulit Gratianus in can. 12. de cons. dist. 3. Illud unum observandum est, Gussanvillæum, qui universas Gregorii epistolas adnotationibus exornavit, rejicere verba illa, velut adulterina: *Si pro luxu animi, atque voluptatis*; contra quam sentiant Maurini accuratissimi, solertesque operum Gregorianorum restauratores.

Sectio III.

De epistolis ad Ravennates.

De epist. ad Castorium Notarium.

Can. 8. cau. 2. qu. 5. Turbaverat vehementer Gregorii animum caussa Maximi Episcopi Salonitani. Is videlicet de Simoniaca hæresi accusatus, imo etiam convictus, excommunicationis vinculo innodatus fuerat, quod contemnens Missarum solemnia celebrare non dubitavit. Hujus caussæ discussio mandata fuisse videtur Castorio in Ravennatensi Civitate Notario, præcipue vero Mariniano Episcopo Ravennati, quemadmodum constat ex epistolis Gregorii ad eos missis. Erat Castorius urbis Romæ Notarius Ecclesiasticus Ravennam profectus, ut arbitror, Gregorii mandata ibidem exequuturus, arg. canonis 7. dist. 100., cujus propterea fidem, atque integritatem cum Gregorius satis probatam haberet, facile intelligimus, quare eum selegerit una cum Mariniano de Maximi caussa judicaturum. Itaque Castorius mandatum suscepit sub ea formula, ut, si Maximus sese de more purgasset per jusjurandum, illum in Ecclesiasticam communionem Pontificia auctoritate reciperet, indicta tantummodo pœnitentia, caussa obedientiæ, dum spreta excommunicationis latæ sententia Missarum solemnia celebrare ausus fuerit. Atque huc pertinet canon 8. cau. 2. qu. 5. qui omnino consonat cum epist. 80. in vulgari editione lib. 7. Hac vero in re observandum est, consuetudinem fuisse tempore Gregorii, ut qui de aliquo crimine accusaretur, inficiatus se solemni jurejurando ante Martyrum

tyrum sepulcra purgaret, quemadmodum inferius etiam animadvertendum erit ad can. 9. cau. 2. qu. 5., & liquido constat ex memorato canone 8. Sed de hac Maximi Salonitani caussa uberius infra sermo recurret, ubi agetur de epistolis ad Marinianum Ravennatem Episcopum pag. 29.

De epistolis ad Johannem Episcopum Ravennatem.

Plures epistolæ sunt, quæ a Gregorio scriptæ feruntur ad Johannem Episcopum Ravennatem. Gratianus in can. 1. dist. 68. memorat unam, quæ est in vulgari editione 32. lib. 2. Interrogaverat Johannes Gregorium de pluribus Ecclesiasticæ disciplinæ capitibus. Inter cetera & interrogationem palam facit, & rescribit Sanctus Pontifex. *Illud autem quod dicitis, ut is, qui ordinatus est, iterum ordinetur, valde ridiculum est, & ab ingenii vestri consideratione extraneum, nisi forte quod exemplum ad medium deducitur, de quo & ille judicandus est, qui tale aliquid fecisse perhibetur. Absit autem a fraternitate vestra sic sapere &c.*, quæ leguntur in memorato canone 1., ubi pro illis verbis *non debet consecrari*, legunt Maurini: *non valet consecrari*. Species igitur erat de ordinatis Clericis, qui cum crimen aliquod contraxissent, postulabant, an rursus sacris ordinibus essent initiandi. Ait Gregorius id ridiculum videri; ut enim semel baptizatus rebaptizari non debet, ita nec semel ordinatus reordinari. At siquis levem culpam admisisset, pœnitentia expiatus, in eo, in quo susceptus est, ordine ministrabit. Hujus rescripti sententia meo judicio non satis perspicua est, ut non aliqua indigeat interpretatione. *Ridiculam* eam quæstionem Gregorius adpellat, quando tamen non est adeo certum tam apud veteres Patres, quam apud recentiores scriptores, num qui gravis criminis reus existit, ac propterea ex canonum disciplina a suscipiendis ordinibus arcetur, si fortasse culpa Episcopi cujuspiam ordinetur, valeat ordinatio. In Concilio Constantipolitano I. can. 4. irrita habita fuisse videtur ordinatio Maximi Cynici, quod ad Episcopatum per Simoniam provectus fuisset. Constantinus in Concilio Romano duodecim Episcoporum depositus legitur, quod statuta ordinum interstitia non servasset, cautumque de Episcopis ab ipso ordinatis, ut rursus ordinarentur. Videatur Morinus de Sacris Ordinationibus parte 3. exercit. 5. Ad hanc rem notare juvabit verba illa, quæ etiam leguntur in can. 1. dist. 68. *cum levi culpa*. Videlicet Johannes ita generaliter postulavit de jure, ut quæreret, an pro qualibet etiam levi culpa unusquisque ordinatus denuo ordinari deberet. Hæc sane quæstio ridicula visa est Gregorio, qui pro admissi qualitate expiatum Clericum rescripsit in suscepto semel ordine permansurum. At de gravis criminis reo, nihil tale Gregorius respondit: sciebat enim eum ita repellendum esse, ut perpetuo a sacris officiis amoveretur, frustra autem quæri, an, si admittendus esset ad Ecclesiastica officia, ordinari rursus deberet; quæ sane quæstio in conspectu sacrorum plurium monumentorum, ridicula adpellari neutiquam potuisset. Gratianus hoc fragmento abusus est; etenim de illis Clericis intellexit, qui ordinati fuerint ab eo, quem non constat Episcopum esse.

Can. 1. *dist.* 68.

Alia est epistola Gregorii ad Johannem Ravennatem in vulgari editione 54. lib. 2. indict. 11., in Maurina vero 56. lib. 11., ex qua depromti sunt canon 22. dist. 93., & canones 7. & 8. dist. 100. Ibi Gregorius Johannem objurgat,

Can. 22. *dist.* 93. *Can.* 7 & 8. *dist.* 100.

gat, quod pallio tantum uteretur poſt Miſſarum ſolemnia, completaque Eccleſiaſtica officia, ſive, ut in eadem epiſtola dicitur, *poſt dimiſſos de ſecretario filios Eccleſiæ.* (Secretarium erat Diaconicon, ſive locus veſtibus ſacris deſtinatus, uti apud Dionyſium Exiguum in can. 21. Synodi Laodicenæ, Concilium Agathenſe can. 66., Bedam hiſtor. Anglorum cap. 1. lib. 2.). Priora ejuſdem epiſtolæ verba eadem ſunt cum verbis canonis 7. diſt. 100., & quidem poſt Romanam Correctionem optime conſonant. Poſt hæc ſubſequuntur in epiſtola verba canonis 8. ſubſequentis uſque ad illa *injuſta correptio*. In editione Maurina pro illis verbis in parentheſi poſitis *quod a vobis abſit*, legitur, *quod a nobis abſit*. Hinc Gratianus nonnulla omiſit, quæ modo ſupplere juvabit. *Mota autem nimis eſt veſtra fraternitas, atque cum tumore cordis quaſi ſatisfaciens ſcripſit nobis, pallio te nonniſi poſt dimiſſos de Secretario filios Eccleſiæ, & Miſſarum tempore, atque in litantis uti ſolemnibus, verbis aliquid te uſurpaſſe contra generalis Eccleſiæ conſuetudinem apertiſſima veritate profeſſus. Quomodo enim fieri poteſt, ut illud cineris, atque cilicii tempore per plateas inter populorum ſtrepitus agas licite, quod te agere in conventu pauperum nobilium, & in Secretario Eccleſiæ velut illicitum excuſaſti? Illud tamen, Frater chariſſime, tibi non putavimus ignotum &c.* hæc exhibet Gratianus in dicto canone 8., ubi tamen pro illis verbis: *Præceptumve a prioribus Romanæ urbis Pontificibus, quod hæc &c.* legunt Maurini: *Præceptum a prioribus Romanæ urbis Pontificibus, quo hæc &c.*, nec non illis verbis: *Quod ſi poſtremo nihil horum eſt, aliis Metropolitanis hujus te præbere &c.* legunt iidem: *Vel ſi poſtremo nihil horum eſt aliis Metropolitis hujuſmodi te præbere &c.* In fine ejuſdem epiſtolæ leguntur verba canonis 22. diſt. 93., ubi tamen nonnulla deſiderantur in fine, ut integra Gregorii ſententia percipiatur. Nimirum poſt illa verba, *ſola ſubreptione præſumitur*, ita legitur in epiſtola. *Sed nos ſervantes honorem fraternitatis tuæ, licet contra voluntatem antedicti Cleri noſtri, tamen primis Diaconibus veſtris, quos vobis quidem teſtificati ſunt, & ante eis uſos fuiſſe, in obſequio dumtaxat tuo mappulis uti permittimus; alio autem tempore, vel alias perſonas hoc agere vehementiſſime prohibemus.* Mappulæ, de quibus hic mentio fit, erant Sudarioli quidam, quos Clerici ſacris veſtibus induti, præſertim dum ſacræ prædicationis munus obibant, ſiniſtra manu tenebant ad tergendam frontem paratos, in quorum locum ſucceſſerunt circa ſæculum 11. recentiores manipuli, quos modo in ſacrarum veſtium numero recenſemus, uti animadvertit Cardinalis Bona lib. 1. Rerum Liturgicarum cap. 24. §. 5.

Can. 2. cau. 16. qu. 1. & Can. 26. cau. 18. qu. 2. Alia itidem eſt epiſtola Gregorii ad Johannem num. 1. in lib. 4., in qua Sanctus Pontifex totus eſt, ut doceat neminem ex Clericis Eccleſiaſticis miniſteriis addictum, eſſe ad monaſteria, ut Monachis præſit, transferendum. Integram epiſtolam duobus ſeparatis capitibus deſcripſit Gratianus, quam hoc in loco exhibebo. *Pervenit ad me* (hic eſt canon 26. cau. 18. qu. 2.) *quod in Eccleſia fraternitatis tuæ aliqua loca dudum Monaſteriis conſecrata, nunc habitacula Clericorum, aut etiam Laicorum facta ſunt; dumque hi, qui ſunt in Eccleſiis, fingunt ſe religioſe vivere, Monaſteriis præponi appetunt, & per eorum vitam Monaſteria deſtruuntur. Nemo etenim poteſt, & Eccleſiaſticis obſequiis deſervire* (quæ ſequuntur Gratianus omittit in canone 26., ſed recitat in canone 2. cau. 16. qu. 1.) *& in monachica regula ordinate perſiſtere, ut ipſe Monaſterii diſtrictionem teneat, qui quotidie in miniſterio Eccle-* *ſiaſtico*

ſiaſtico cogitur permanere. Proinde fraternitas tua (hæc omittuntur in dicto can. 2., ſed habentur in fine dicti canonis 26.) *hoc quolibet in loco factum ſit, emendare feſtinet, quia ego nullo modo patiar, ut loca ſacra per Clericorum ambitum deſtruantur. Vos itaque ita agite, ut mihi hac de re correctam cauſſam ſub celeritate nuncietis.*

Duo adhuc ſuperſunt Gratiani fragmenta, quæ ex epiſtola Gregorii ad Johannem Ravennatem laudantur, videlicet canon 1. & 2. cau. 33. qu. 1., neuter tamen aut in epiſtolis ad Johannem, aut in ceteris Gregorii monumentis legitur. Can. 1. cau. 33. qu. 1. Quod ſpectat canonem 1., is ab eodem Gratiano laudatur ex epiſtola Gregorii ad Venerium Epiſcopum Calaritanum in can. 29. cau. 27. qu. 2., ut proinde Gratiani auctoritas in hac re, ſicut in aliis numero plurimis parum valeat. Video potius hunc canonem pertinere ad Rhabanum in epiſt. ad Heribaldum cap. 29., ubi hæc leguntur. *Quod autem interrogaſti de his, qui matrimonio conjuncti ſunt, & nubere non poſſunt, ſi ille aliam, vel illa alium ducere poſſit, non cum auctoritate, ſed de quorundam ſtatutis reſpondemus, in quibus ſcriptum eſt: Vir, & mulier ſi ſe conjunxerint matrimonio, & poſtea dixerit mulier de viro, quod non poſſit ei nubere, ſi poteſt probare per juſtum judicium, quod verum ſit, accipiat alium.* Rhabanus in primis profeſſus eſt, ſe *non cum auctoritate* reſpondere, quatenus in eccleſiaſticis canonibus generalibus nihil tale conſtitutum fuerat; verum juxta *quorundam ſtatuta* reſcribit, quorum ſane nomine intelligit Capitularia Francorum, in quibus ita legitur in lib. 6. cap. 55. *Si vir, & mulier conjunxerint ſe in matrimonium, & poſtea dixerit mulier de viro non poſſe illum nubere cum ea, ſi ea poterit probare, quod verum ſit, accipiat alium.* Idipſum habetur in cap. 91., & in Capitulis Iſaac Lingonenſis tit. 11. cap. 13. Primus Burchardus Gregorii Magni nomine eadem retulit, quod, uti alias ſæpe animadverti, a Capitularibus Francorum nominandis ſibi propoſuerat abſtinendum. Burchardum ſequutus eſt Ivo, Ivonem Gratianus. Obſervandum etiam eſt, poſtrema illa Gratiani verba, *ſi autem ille aliam acceperit, ſeparentur*, legi quidem apud recentiores Collectores, non vero aut in Capitularium capitibus memoratis; aut apud Rhabanum.

Quod etiam ex epiſtola Gregorii laudetur canon 2. cau. 33. qu. 1., Burchardo debemus, qui cum præcedentem canonem 1. numero 40. libri ſui 9. Gregorii nomine retuliſſet, canonem hunc 2. in cap. 43. ejuſdem libri 9. eodem nomine deſcripſit. Can. 2. cau. 33. qu. 1. Nota nobis eſt Burchardi fides; ipſe enim ſi Capitularium fragmenta alienis nominibus inſignivit, & Gregorio tribuit, quod referebat in capite 40., quid ni eadem ratione tribuiſſe credendus eſt Gregorio caput 43.? Excidit, fateor, quemadmodum alia numero plura exciderunt, hujuſmodi Capitulare, tantum ſub nomine Gregorii Burchardo auctore ſuperfuit in recentioribus collectionibus Ivonis, Gratiani, & Gregorii IX. in cap. 5. de frigidis, & maleficiatis. Sane ſtylus ipſe, quo fragmentum illud deſcribitur, Capitularibus Francicis apprime conſonat, in eo præſertim, ubi ſeptima manu jusjurandum fieri dicitur; etenim conjuratores, qui etiam dicti ſunt Sacramentales, aut Conſacramentales paſſim in legibus Salicis, Bajuvariis, aliiſque mediæ ætatis Conſtitutionibus memorantur. Jusjurandum inſuper tactis Sanctorum reliquiis apud Francos ſolemne erat, uti in Capitularibus Dagoberti anni 650. ſub titulo legis Alamannorum tit. 5., & in Capitulari, cui interfuit Bonifacius Sedis Apoſtolicæ Legatus circa annum 744. cap. 14., ibi; *Omne Sacramentum in Eccleſia, & ſuper Reliquias a laicis juretur.* Cum igitur memoratus canon nec inter Gregorii epiſtolas habeatur, nec Gregorio conveniat, conveniat autem Capitularibus Francorum;

corum; alias Burchardus nomine Gregorii abusus fuerit in recensendis Capitularium fragmentis; ego sane non dubito, quin illud caput recte Francorum Capitularibus tribui debeat.

De epistolis ad Johannem Subdiaconum.

Can. 10. dist. 63. Non semel legatione Pontificis Maximi functus est Johannes Subdiaconus, praesertim in Ecclesia Ravennate, ac Mediolanensi; quemadmodum constat ex duabus Gregorii epistolis, quarum una est 30. lib. 3., altera 17. lib. 13. in Maurina editione. Ex illa depromtus est canon 10. dist. 63., pertinetque ad caussam eligendi Mediolanensis Episcopi in vicem defuncti Laurentii, quo tempore Mediolani vices Pontificis Maximi gerebat Johannes. Verba canonis cum integra epistola consonant, in qua tamen Maurini Monachi omiserunt illa verba *& auxiliante*. Ex hac epistola constat facile, Mediolanensem Antistitem consuevisse de more quidem a Clero eligi, electioni autem consuevisse formam dare, eandemque semel perfectam confirmare Romanum Antistitem, quemadmodum postrema hujus canonis verba perspicue demonstrant. Imo & id clarius liquet ex epistola Pelagii, ex qua habemus canonem 33. cau. 24. qu. 1., ubi conqueritur Pontifex de Aquilejensi Episcopo, quod Mediolanensem Episcopum schismaticus ordinasset, quum tamen Mediolanensis Episcopus ad ordinationem Romani Antistitis spectaret, & tum demum permissum est Mediolanensem ab Aquilejensi ordinari, aut Aquilejensem a Mediolanensi Episcopo, cum *pro longinquitate, vel difficultate itineris ab Apostolico onerosum illis fuerat ordinari.*

Can. 3. cau. 16. qu. 5. Ex altera epistola habemus canonem 3. cau. 16. qu. 5., quoniam vero nonnulla apud Gratianum ibidem desunt, non gravabor integram epistolam hic describere. *Lator praesentium Johannes frater, & Coepiscopus noster aliqua nobis de caussis Ecclesiae suae dato Capitulari noscitur intimasse. Quibus cognitis culpanda a nobis experientia tua fuerat, si ad te perlata hactenus indefinita remanserint. Sed inquirentes agnovimus, quod ad notitiam tuam minime sunt perducta. Ipsum ergo, quod nobis Capitulare porrectum est, his fecimus subter adnecti. Agnitis itaque omnibus, ac discussis, si ita apud se esse, ut suggestum est, manifesta veritate patuerint, Fratrem, & Coepiscopum nostrum Marinianum adire te volumus, eumque modis omnibus adhortari, ut his, quorum in peragendis negotiis Ecclesiae ipsius interesse dignoscitur, debeat deputare, quatenus perpensis omnibus cum praedicto viro, de his, quae mota* (legunt alii *nota*) *fuerint, ecclesiastica inter se debeant tranquillitate decidere. Si vero elegerint renitendum, experientia tua immineat esse judicium, & quidquid cognitorum inter eos fuerit sententia definitum, te debeat exequente compleri, ne diutinis protractionibus dilata paupertas Ecclesiae ipsius diversis, sicut jam factum asserit, dispendiis ingravetur. Indicavit etiam nobis, quod quidam Exuperantius Episcopus ausu temerario in Dioecesi ipsius oratorium construxerit, idque sine praecepti auctoritate contra morem praesumserit dedicare, Missasque illic publicas celebrare non metuit. Quam rem cum summa te celeritate, ac districtione convenit emendare, ne ulterius tale aliquid adtentare permittas. Oratorium vero, quod ab incompetenti persona repereris esse constructum, huic cum proprio te volumus Episcopo, si res, ut dictum est, ita se habere constiterit, sine mora aliqua reformare.* Ex his ita descriptis adparet, in Ravennatensi Provincia Johannem Subdiaconum mandata suscepisse Apostolica, quibus in iis caussis, quae emergebant, Marinianum Ravennatensem Episcopum adiret, moniturus, ut singula dirimeret pro aequitate; quod si executioni non fuerit de-

man-

mandatum, ipse Johannes Cognitoribus præstitutis, quidquid definitum esset, exequeretur. Quæ porro subjiciuntur de Episcopo, qui in aliena Diœcesi oratorium construxerat, ac dedicaverat *sine præcepti auctoritate, & contra morem*, referuntur plane ad præcepta Gelasii, de quibus in can. 4., & sequ. de consecr. dist. 1., quibus explicandis & hoc Gregorii monumentum congruere potest.

De epistolis ad Marinianum Episcopum Ravennatem.

Jam superius memoravi Marinianum Ravennatem Episcopum Johannis successorem, ad quem plurimæ habentur apud Gregorium epistolæ. Quam primum memorat Gratianus, est in lib. 7. num. 18. in vulgari editione, & lib. 8. num. 15. *Can. 1. dist. 58.* in Maurina, cujus fragmentum est in can. 1. dist. 58. Vulgo receptum est, hinc originem sumsisse exemtiones, & privilegia Monachorum. Sane, quod in canone 1. legitur, nonnihil diminuisse videtur liberæ Episcoporum auctoritatis in Monachos, cum Gregorius indulserit Abbatibus, ne ipsis non offerentibus ad clericales gradus Monachi Episcopali auctoritate distraherentur. Verba canonis ita legenda sunt: *Ad ecclesiasticum tamen officium nullus exinde producatur, nisi quem Abbas loci admonitus propria voluntate obtulerit*; quæ quidem intelligere oportet non de Monachis ideo ordinandis, ut in monasterio munera clericorum implerent, sed ut ad ordinem ecclesiasticum exercendum extra monasteria traherentur. Siquidem ea ætate nondum obtinuerat, ut Monachi intra claustra ecclesiasticis officiis fungerentur, sed sibi tantum, vitæ privatæ, quieti, atque orationi studebant. Hanc esse germanam Gregorii sententiam, apertissime demonstrant hæc verba, quæ in epistola ipsa subsequuntur: *Quisquis autem ex prædicto monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, ulterius illic nec aliquam potestatem, nec licentiam habeat habitandi*. Verum, num hæc Monachorum exemtio in certa jurisdictionis specie constiterit, an generalis fuerit, quæ scilicet omnia monasteria spectaret, maxime dubito, imo reor, potius singularem fuisse favore Monasterii Beatorum Johannis, & Stephani in Classitana Civitate constituti, de quo uno sicut hæc epistola concepta est, ita verosimile est Gregorium cogitasse; nec adeo facile, ubi de privilegiis agitur, licet interpreti latiorem, quam verba ferant, significationem adfingere. Ejus privilegii occasio singularis etiam fuit: nimirum Episcopus, cujus jurisdictioni illud monasterium suberat, prætextu sacrarum ordinationum, sive clericorum e monasterio adsumendorum, Monachorum quietem sæpissime turbaverat, quemadmodum deducitur ex can. 5. cau. 12. qu. 2., cujus plura verba ad hanc epistolam pertinent, ibi: *Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, & de eorum perpetua securitate tractare, anteactum vos officium, quod in regimine monasterii exhibuistis, informat. Et ideo; quia monasterium Beatorum Johannis, & Stephani, quod in Classitana est Civitate constitutum, cui communis filius Claudius Abbas præesse dignoscitur, multa a prædecessoribus vestris præjudicia, atque gravamina pertulisse cognovimus &c.* Id etiam clarius deducitur ex can. 28. cau. 18. qu. 2., qui ad eandem epistolam pertinet. Illum Gratianus, quasi generalem disciplinam contineret, expressit; oportebit propterea ita restituere ex *Can. 28. cau. 18. qu. 2.* integris epistolæ exemplaribus. *Oportet, ut hoc sanctitas vestra decenter debeat temperare, ut visitandi, exhortandique gratia ad monasterium, quoties placuerit, ab ejusdem civitatis Antistite accedatur, sed sic charitatis officium illic Episcopus impleat, ut* gra-

gravamen aliquod monasterium non incurrat. Quæ omnia ut ad sua principia revocentur, animadvertendum est, olim Monachos tamquam laicos vitam traduxisse; & nullo speciali jure gavisos fuisse in Ecclesia. Primum in Concilio Chalcedonensi constitutum novimus, ut Monachi sub speciali Episcopi regimine subderentur, ac tum, licet nondum pro clericis haberentur, tamen visi sunt singulari jure laicis esse majores in Ecclesia, uti liquet ex can. 4. ejusdem Concilii. Aucta est Monachorum conditio ex eo, quod frequentius e monasteriis seligebantur, qui adsumerentur in Clerum. Quoniam vero nonnullorum Episcoporum ambitu, vel avaritia aliquando factum est, ut jurisdictionem suam impensius exercendo monasteriorum bona diriperent, Monachorum in oratione consistentium quietem turbarent, vel sibi vindicarent certam lucri speciem in monasteriis visitandis, in chrismate quotannis renovando, in eligendis Abbatibus, in dedicandis monasteriorum Ecclesiis; vel canonicam portionem postularent sibi addici, quoties certa bona monasteriis offerebantur, quasi ecclesiastica, arg. can. 27. cau. 12. qu. 2., vel frequentius Sacra publica cum maxima celebritate in monasteriis celebrarent, hæc omnia in caussa fuerunt, cur Gregorius Magnus in illis monasteriis, in quibus hæc ita sese habere contingeret, singularem obtinere decreverit disciplinam, atque Episcoporum jurisdictionem illorum respectu paullisper imminuerit.

Can. 27. cau. 18. qu. 2. & Can. 37. cau. 16. qu. 1. Opportunum erit his omnibus jungere canonem 27. cau. 18. qu. 2., licet habeatur in alia epistola ad eundem Marinianum, quæ in vulgari editione est 40. lib. 6., in Maurina vero est 43. lib. 7. Integra fere epistola in eo canone legitur, dummodo cum eo jungatur canon 37. cau. 16. qu. 1., qui ad eandem pertinet, in quibus etiam nonnihil adnotandum est, quoad scripturæ varietatem. *Dudum ad nos multorum* (hic est canon 27.) *relatione pervenerat .... nisi orandi tantummodo caussa .... mysteria. Sed ne vel pro cujuslibet Monachi, aut Abbatis promotione* (quæ hic omittit, Gratianus retulerat in dicto canone 37.) .... *ut diximus, potestatem. Ne monasteria hujus occasionis velamine ea, quæ prohibemus, sustinere onera compellantur. Hæc itaque omnia &c.*, quemadmodum legitur in fine dicti canonis 27. Ex hac porro integra sententia patet, monasteria Ravennatensis Diœceseos clericorum avaritia, aut ambitu nonnihil gravaminis pertulisse, quod in caussa fuit, ut Gregorius aliqua decerneret ad eorundem incolumitatem.

Can. 31. cau. 12. qu. 5. Præterea opportunum erit his omnibus jungere epistolam in vulgari editione 1. lib. 5., & in Maurina 1. lib. 6., ex qua depromtus est canon 3. cau. 12. qu. 5. Ejus epistolæ hoc est argumentum. Johannes Ravennas Episcopus Mariniani prædecessor, dum viveret, Monasterium quoddam construi jusserat juxta Ecclesiam S. Apollinaris, atque quædam bona Ecclesiastica eidem contulerat annuente Gregorio Magno, penes quem persuasum erat Monasteriorum erectiones piis caussis adcenseri. Erat enim Gregorius Monachorum Patronus, ut superius observatum est; ac propterea inter caussas, quibus erogarentur Ecclesiastica bona, & hæc liberalitatis in Monasteria optima illi videri poterat. Post hæc Johannes idem testamentum condidit moriturus, eosque heredes instituit, qui hereditatem inde adire recusarunt. In eodem testamento confirmavit, quæ primum Monasterio inter vivos donaverat. De ea testamenti specie questus est Marinianus, novum esse allegans, Episcopos testamenta condere, aliosque præter Ecclesias suas successores optare. Respondit Gregorius, discrimen intercedere inter bona intuitu Ecclesiæ quæsita, & bona familiaria, ut de his, non de illis testamentum subsisteret: imo

vero

vero illud ratum haberi debere, quod favore Monasterii, velut in piam caussam dispositum fuerat; præsertim quod eam dispositionem jam pridem Gregorius ipse probaverat. Hinc Gregorius Marinianum velut minus liberalem non tam in hoc, quam aliis in locis fuisse testatur, quemadmodum inter cetera liquet ex can. 6. dist. 86. Canonis 3. verba ita ex integris exemplaribus legenda sunt. *Quia vero dum viveret* (subaudiendus Johannes Mariniani prædecessor) *sæpius a nobis expetiit, ... necessario prævidimus adhortandam .... Hæc itaque omnia sic sollicite &c.* usque in finem. Observandum est etiam in illis verbis: *Et collatarum illic rerum,* aliquos Codices ex editis ita habere: *Et collectarum illic rerum*, quamquam Maurini Monachi observaverint in omnibus MSS. Codicibus legi *collatarum*, quæ lectio videtur integro contextui accommodatior. Non est hoc loco prætermittenda subtilis quidem, sed elegans observatio, quam ego opportunam, atque utilem arbitror in specie testamentorum a Clericis conditorum, in quibus variam juxta varia tempora, & loca disciplinam agnovi. Non loquor sane de testamentis Clericorum in caussa familiaris peculii, de quo nulla esse potest dubitatio, quin Clerici libere testamentum condant. Nec itidem loquor de testamento condendo de rebus Ecclesiasticis in usus minime pios; id enim esset adversus Ecclesiastici peculii conditionem, quod extra usus pios perdere nec viventi Clerico conceditur: alias vero in æternæ salutis periculum concedendum non est morientibus, quod viventibus denegatur. Reducitur res ad supremas dispositiones piarum caussarum favore faciendas. Olim scio a nonnullis Sanctis Patribus improbata fuisse Clericorum testamenta; quæcumque tandem caussæ pietas proponeretur, minusque morientibus, quam viventibus permittebatur. Id probat hoc ipsum Gregorii monumentum in dicto can. 3., ubi probari dicuntur Mariniani donationes, non quod testamento illas confirmasset, id enim *probibente lege* factum esse dicitur; sed quod Gregorius ipse eas donationes extra ordinem probaverat. Probat etiam S. Augustinus, qui omnia Clericorum testamenta sæpius detestatus est. At vero Alexander III. in cap. 12. de testamentis ait, consuetudine non improbanda inductum fuisse, ut Clericorum testamenta firma habeantur, & rata, ubi caussæ pietas id exposcit. Num aliud Augustinus, ac Gregorius; aliud Alexander III. tradiderunt? Agnosco difficultatem, & varietatem disciplinæ, quæ ex mera philosophicorum principiorum diversitate profecta est, nullatenus ex eo, quod diversa ratione senserint Ecclesiastici viri de peculio Clericali. Nimirum omnibus persuasum erat, Clericorum administrationem in rebus Ecclesiasticis morte finiri, omneque jus beneficiarii, ut vocant, penitus interire, ut ad Ecclesiam, vel successorem devolvatur. At non semper apud Patres Ecclesiæ fuit probatum, momentum mortis, a quo testamentorum vim omnem ac potestatem pendere placuit, morti potius adscribi, quam vitæ. Fuit in hac re inter Philosophos veteres plurimos, atque Jurisconsultos Romanos dissensio, Philosophis præsertim Platonem secutis, asserentibus momentum mortis morti adscribendum, contra sentientibus Stoicis, quorum doctrinam veteres Jurisconsulti amplexi fuerunt. Hinc veteres Ecclesiæ Patres, Augustinus præsertim Platonicorum philosophiæ deditus, ceterique, qui simplicem potius philosophorum doctrinam, quam Jurisconsultorum Romanorum placita adamarunt, rejecerunt Clericorum testamenta, ne forte administrationem ecclesiasticorum bonorum ultra vitæ suæ tempus producere quodammodo viderentur. At vero sæculo ineunte 12., quo Alexander III. floruit, jam recipi in Ecclesia cœpit Romano-

manorum Jurisconsultorum prudentia, quam canonum disciplinæ amicam, ita dixerim, manum præbere constabat, præsertim ubi nomocanones fieri cœperunt auctoribus Photio, Balsamone, & Armenopulo, quos dein recentiores Latini imitati fuerunt: Tunc nimirum etiam juris civilis capita sacris canonibus Collectorum industria assui cœperunt, ac sic paullatim canonicæ, civilisque jurisprudentiæ studia jungi, ut, ubi nil aliud obsisteret, communia utriusque principia haberentur. Quamobrem relicto Platonicorum adagio illud addidicerunt ex vetere philosophia Jurisconsultorum Viri ecclesiastici, momentum mortis vitæ potius tribuendum fore, atque ea ratione non improbandam consuetudinem esse dixerunt, qua Clerici possent in piis caussis testari, in quas ecclesiasticas obventiones impendere, dum viverent, potuissent. Sic reor, me veterem prudentiam canonum cum recentiore conciliasse.

Est alia ad Marinianum epistola 79. lib. 7. in vulgari editione, quæ ad caussam pertinet Maximi Salonitani, de qua jam aliqua animadverti initio hujus sectionis ad canonem 8. cau. 2. qu. 5., quæ huc etiam referre juvabit. Utrobique Gregorius, sive ad Castorium Notarium, sive ad Marinianum scribens voluit, ut si Maximus se jurejurando ante Martyrum sepulcra purgasset, ab accusationibus prorsus absolveretur. Quæ sane reos purgandi ratio tempore Gregorii recepta erat, cum persuasum tunc esset, eos, qui perjuri ad sepulcra Martyrum accessissent, Divinam ultionem experturos. Hinc Gregorius idem homil. 32. in Evangelia num. 6. ait: *Ad extincta eorum* (scilicet Martyrum) *corpora viventes ægri veniunt, & sanantur, perjuri veniunt, & a Dæmonio vexantur*. Ex hac epistola depromtus est canon 9. cau. 2. qu. 5.

Can. 9. cau. 2. qu. 5.

In Ravennatensi Urbe quidam anonymus scriptum evulgaverat contra Castorium Diaconum in eadem Urbe degentem, de pluribus criminibus eundem redarguens, aliqua etiam adjiciens adversus Gregorium Pontificem Maximum de pace, de qua stabilienda idem Pontifex studio gravi curabat inter Imperatorem, ac Principes Longobardorum Italiæ fere universæ minitantes. Hunc calumniatorem anonymum anathemate perculit Gregorius in epistola juxta vulgarem editionem 30. lib. 5., juxta Maurinam 31. lib. 6., quæ hanc habet inscriptionem: *Gregorius Mariniano Episcopo Ravennatensi cum ceteris Fratribus, & Coepiscopis, Sacerdotibus, Levitis, Clero, Nobilibus, Populo, Militibus Civitate Ravenna consistentibus, vel ex ea foris degentibus*. Hæc sane inscriptio indicat, quantum Gregorio insideret imo corde, damnationis sententiam publicam esse, & per omnium ora traduci, ut qui publice aliis injuriam inferre non dubitaverat gravissimam, publice etiam damnaretur. Integra fere epistola legitur in can. 2. cau. 5. qu. 1., cujus verba cum optimis exemplaribus consonant, dummodo dematur vox illa *publico*, uti animadverterunt Correctores Romani; dummodo etiam pro illis verbis; *non valet, si tanti mali conscius etiam probibitus,* legatur; *non valet tanti conscius, & jam probibitus*; & pro illis, *percussus sit, ut fallax &c.*, legatur; *percussus sit, & ut fallax &c.*

Can. 2. cau. 5. qu. 1.

Canon 13. cau. 7. qu. 1. legitur in alia ad Marinianum epistola, quæ in vulgari editione est 49. lib. 7., in Maurina est 19. lib. 7. Ibi abdicante Ariminensis Ecclesiæ Antistite episcopatu suo caussa infirmitatis, mandat Gregorius alium eligi Antistitem. In memorato canone, sicut in ipsa epistola describenda, non consonant omnino codices universi: etenim in primis pro illis Gratiani verbis: *Corporis, qua nostis*, in aliquibus codicibus legitur: *capitis, qua nostis*, in aliquibus *capitis, ut nostis*.

Can. 13. cau. 7. qu. 1.

nostis, legendum esse potius *capitis*, quam *corporis* suadent posteriora illa verba: *de eadem capitis, qua detinebatur, molestia*. Deinde pro illis verbis *precibus urgentium*, in aliquibus editis codicibus legitur: *precibus arguentium*; itidem pro voce *compulsi* legendum est *compulsis*, pro voce *revocari* legendum *evocari*, & pro illis verbis *vobis quoque vita placuerit* legendum est *vobis quidem vita placuerit*. De nomine *Heptatheuci* jam animadverterunt Romani Correctores, apud Gregorium legi *Eptatici*, quam vocem exhibet etiam epistola 32. lib. 2. in Maurina editione. Ea significantur septem priores libri veteris testamenti, Genesis, Exodi, Levitici, Numerorum, Deuteronomii, Josue, & Judicum, eodem modo, quo quinque priores Pentatheuci nomine designantur.

Non absimilis caussa est, quam tractavit Gregorius in alia epistola ad Marinianum in vulgari editione 39. lib. 6., in Maurina 42. lib. 7., ubi nimirum mandat Mariniano, ut in Corneliensi Ecclesia in locum lapsi Episcopi curet alium a populo eligi, electumque consecret. Corneliensis Ecclesia ea est, quæ olim Urbs dicebatur forum Cornelii, vulgo Imola, nunc Romandiola dicta inter Bononiam, & Ravennam, & quidem sub Ravennatensi Archiepiscopatu. Ex hac epistola depromtus est, eisdemque omnino verbis consonat canon 11. dist. 50. *Can. 11. dist. 50.*

De epistola ad Secundum.

Cum Secundo Ravennate, qui in pluribus vulgatis codicibus Secundinus adpellatur, fuit arctissima Gregorio Papæ necessitudo, qui illi, laico quidem viro, gravissima etiam negotia peragenda commiserat. Hujus rei argumento est epistola 29. lib. 5. in vulgari editione, seu 30. lib. 6. in Maurina, in qua Sanctus Pontifex Secundo commisit instituendæ pacis leges cum Agilulpho, ut scilicet ejus animum cum Imperatore conciliaret. Nimirum id sibi quodammodo proprium Gregorius fecerat, ut paci inter Principes sanciendæ studeret, quemadmodum constat ex epistola ad Severum Scholasticum, lib. 5. num. 36. in Maurina editione, & alibi pluries. Item eidem Secundo commisit, ut Pontificio nomine Marinianum Ravennatensem Episcopum in rebus ecclesiasticis, muneribusque episcopalibus quodammodo obdormientem expergefaceret, præcipue excitaret ad eleemosynam pauperibus elargiendam. Huc pertinet canon 6. dist. 86. eisdem omnibus verbis ex epistola in codicem Gratiani relatus. *Can. 6. dist. 86.*

SECTIO IV.

De Epistolis per Samnium directis.

De epist. ad Barbarum Beneventanum.

Ex illis epistolis, quas Gratianus commemoravit, una est per Samnium directa, quæ videlicet ad Barbarum Beneventanum Episcopum scripta fertur. Ibi Gregorius Barbarum constituit Panormitanæ tunc vacantis Ecclesiæ Visitatorem. Mos

enim erat sexto Ecclesiæ sæculo, ut quoties vacarent Ecclesiæ, designaretur Episcopus, qui interea sacra perageret, & curaret, ut quantocius successor eligeretur. Hæc epistola, quæ est in vulgari editione 16. lib. 11., integra describitur in can. 16. dist. 61. In aliquibus codicibus pro verbo *commonemus* legitur *commonentes*; item pro verbis illis *laicæ personæ adspirare præsumant*, legitur: *laicam personam adspirare permittas*. In versic. *monasteria &c.* admonent Monachi Maurini, illum in MSS. Codicibus plerisque non reperiri, ac consequenter suspectæ fidei esse. Quispiam forte suspicabitur, a Monachis has epistolas describentibus aut omissum, aut abrasum fuisse, ubi cœperunt exemtiones monasteriorum, & privilegia vires habere. Quærunt aliqui, quisnam fuerit Barbarus ille Episcopus, qui Visitatoris munere fungi debuit. Dubium moverunt codicum diversa exemplaria; etsi enim in plurimis, iisdemque vulgaribus dicatur fuisse Beneventanus Episcopus, alibi tamen hæc inest epistolæ inscriptio: *Gregorius Barbaro Episcopo Carinis*. Carinensis Urbs fuit olim apud Brutios non procul a Regio. Sunt, qui putent intelligendam esse inscriptionem de Episcopo alius Urbis Urbi Panormitanæ proximioris, forte ex ruinis Hyccaris oppidi constructæ, ea ratione, quod verosimile non videatur, Gregorium voluisse constituere Panormitanæ Ecclesiæ Visitatorem eum, qui procul ab Urbe Panormitana Episcopatum teneret. Quoties major non urget ratio, non video, cur a vulgatis codicibus sit recedendum, quin dissiti loci ratio obsistat; forte enim contingere potuit Barbarum Beneventanæ Ecclesiæ Episcopum necessariis quibusdam curis fuisse distentum prope Urbem Panormitanam, quod facile contingere potuit illis temporibus ob publicas turbationes Provinciarum, proindeque ea occasione Panormitanæ Ecclesiæ visitationem perficere potuisse, præsertim cum hæc visitatio non diu protraheretur, sed uno, aut altero mense finem acciperet. Major vis his accedit ex eo, quod Barbarus iste jam fuerit Gregorio acceptissimus, & in visitandis vacantibus Ecclesiis alias probatus, cui jam demandata fuerat Ecclesiæ Hortonensis visitatio, ut liquet ex epistola Gregorii in vulgari editione 39. lib. 5., & in Maurina 41. lib. 4.

SECTIO V.

De epistolis directis per Latium, & Campaniam.

De epist. ad Agnellum Episcopum Terracinæ.

Agnellus quidam Episcopus Ecclesiæ de Fundis in Latio exclusus a sua Ecclesia fuerat improbitate hostium, qui urbem occupaverant, ita ut nec ad illam sacra ministeria celebraturus accedere posset, nec episcopales reditus ex illa percipere, proptereaque non tam ipse Ecclesiæ, quam Ecclesia ipsi deesset, vir cæteroquin Episcopatu dignissimus, & diu probatus. Vacaverat interea Tarracinensis Ecclesia etiam in Latio constituta, cujus Populus, & Clerus electione facta in Agnellum Fundensem consenserunt. Postulatum hinc a Gregorio, ut factam Agnelli electionem confirmaret. Annuit Sanctus Pontifex, rescribens, ut Agnellus Tarracinensem quidem Ecclesiam regendam susciperet, sed *Fundensis Ecclesiæ Pontifex esse*

Can. 5. & 6. cau. 21. qu. 1.

non

non desineret, nec curam, gubernationemque ejus præteriret. Epistolæ hujus, quæ in Maurina editione est 13. lib. 3., in vulgata 13. lib. 2. indict. 11., exemplar perhibet Gratianus in can. 5. & 6. cau. 21. qu. 1., apud quem tamen nonnulla desiderantur, quæ hoc loco exhibebo. *Relatio Cleri simul*, (hic est canon 5.) *& Populi Tarracinensis nos valde lætificat. Et quia defuncto Petro Pontifice suo sibi Cardinalem postulant constitui te Sacerdotem, eorum vota necessario complenda esse prævidimus; quatenus & illi se gaudeant impetrasse, quod postulant, & nos concessisse, quod expedit, videamur. Quia igitur ob cladem hostilitatis nec in Civitate, nec in Ecclesia tua est cuiquam habitandi licentia, ideo te auctoritate nostra Tarracinensi Ecclesiæ Cardinalem constituimus Sacerdotem, admonentes, ut ita de animabus populorum illic consistentium, Deo protegente, debeas esse sollicitus, quatenus callidi, perversique hostis insidiæ commisso tibi gregi qualibet arte nocere non valeant, sed sollicitudinis tuæ grex circumseptus custodia, digni se Pastoris gaudeat meruisse tutamina. In tuis actibus plebi exempla bene vivendi existant. Avaritia in te vires non habeat. Tua prædicatione qui literas nesciunt, quid divinitus præcipiatur, agnoscant. In Dei timore populum quemadmodum vivere possit, tui mores instituant. Operibus exerce, quod subjectos doces, & prædicas. Actus tui in aliorum correptionem proficiant, in adjutorium sibi vitæ tuæ imitationem assumant. Sicque te in cunctis operibus exhibere festina, ut scripturam, constructionemque in te habeat, quicumque aut negligit, aut non potest lectione formari. Tota igitur mentis intentione . . . . . modis omnibus facultatem. Illud quoque fraternitatem tuam &c.*, quemadmodum in canone 6. Singularis sane disciplina ex hac epistola dignoscitur, & adversus generales juris ecclesiastici regulas, quæ monent, neminem in duabus Ecclesiis Episcopum posse constitui. Fuit in Agnello ratio singularis; ipse enim licet vigilantissimus ad Ecclesiam suam accedere non sinebatur improbitate hostium, ut diximus, ac propterea, ne improbis indulgeretur, non erat ab Episcopatu Fundensi Pontificia auctoritate transferendus. Alias vero ne Agnellus idem sine Ecclesia esse videretur, neve necessariis subsidiis destitueretur, rectæ œconomiæ ratio postulabat, ut alteri Ecclesiæ regendæ præficeretur. Jure igitur Gratianus ante eos canones scribere potuit: *Potest etiam utrique* (Ecclesiæ) *tamquam titulatæ præesse, sed jure speciali, non communi*. Non video autem, cur Romani Correctores hinc occasionem arripuerint arguendi Gratianum, subjicientes: *Alia est sententia B. Gregorii, ac Gratianus putare videatur. Hunc enim Agnellum, qui antea Fundorum erat Episcopus, quod ea Civitas ab hoste esset vastata, Tarracinæ Cardinalem constituit Sacerdotem*. Verum, venia dixerim gravissimorum Virorum, idem & ipsi cum Gratiano adstruunt, & quidem optime. Quid enim aliud est, ideo Agnellum duplici Episcopatu frui potuisse, quod Fundensis Ecclesia ab hoste vastaretur, quam duplici Episcopatu frui potuisse ex jure singulari? Illud ego singulare jus dixerim, quod singularia vel locorum, vel temporum, vel personarum adjuncta inducere possunt; neque, ut arbitror, alia fuit Gratiani sententia. De voce *Cardinalis*, quæ in hac epistola occurrit, nihil dixero. Jam de illa satis loquuti sunt, & optime Romani Correctores iidem ad cap. *Fraternitatem* dist. 71.

De epiſtolis ad Anthemium Subdiaconum in Campania.

Can. 1. diſt. 84. Fuit Anthemius unus ex Subdiaconis Regionariis, quibus Pontifices Maximi certis de cauſſis vices ſuas demandare aliquando conſueverant, ut vel quid geſtum eſſet, ipſi renunciarent, vel, ſi forte levior cauſſa videretur, judicio ſuo dirimerent. Plures ad eum ſunt Gregorii epiſtolæ. Ex his eſt epiſtola 31. lib. 11. in vulgari editione, & 26. lib. 13. in Maurina, ex qua depromtus eſt canon 1. diſt. 84., cujus verba ita exigenda ſunt ad vulgatos Gregorii codices, cum apud Gratianum nonnulla deſiderentur. *Pervenit ad nos Fratrem . . . . ſive filii Eccleſiæ* (hanc vocem *Eccleſiæ*, monent Maurini Monachi in aliquot MSS. Codicibus deſiderari) *vel oppreſſi pauperes . . . . poſſit addiſcere; ſed rebus, quæ ad Paſtoris curam pertinent, prætermiſſis, ad fabricandum naves toto ſe ſtudio inutiliter occupare. Unde, ſicut fertur, contigit, quadringentos illum, aut amplius jam ſolidos perdidiſſe. Hoc quoque ejus culpis adjungitur, quod ita quotidie deſpectus cum uno, aut duobus Clericis dicitur ad mare deſcendere, ut & apud ſuos in fabula ſit, & extraneis ſic vilis, ac deſpicabilis videatur, ut nihil habere Epiſcopalis vel genii, vel reverentiæ judicetur. Quod ſi ita eſt . . . . debeas, ac hortari, ut vitio torporis excuſſo, deſes eſſe non debeat; ſed in Eccleſiæ ſuæ, ac Monaſteriorum cura ſit vigilans, paternam filiis ſuis caritatem exhibeat, in defenſionem pauperum cum diſcretione, in quibus juſtitia ſuaſerit, ſit erectus, conſilia ſapientum libenter ſuſcipiat, quatenus & Civitas illa ejus queat ſollicitudine conſolari, & ipſe deſidiæ ſuæ culpas valeat operire. Si vero, quod non credimus &c.* Paſchaſius, de quo hic ſermo inſtituitur, erat Epiſcopus Neapolitanus. Jungatur can. 2. diſt. 89.

Can 2. diſt. 84. Huic argumento proxima eſt epiſtola ad eundem Anthemium in vulgari editione 33. lib. 11., in Maurina 27. lib. 13., ex qua depromtus eſt canon 2. diſt. 84. Priora epiſtolæ verba hæc ſunt, quæ a Gratiano omiſſa fuerunt: *Quoties illa de Fratribus Coepiſcopiſque noſtris audimus, quæ & illos reprehenſibiles oſtendere, & nobis triſtitiam valeant generare, de eorum nos emendatione non mediocriter cogit neceſſitas cogitare. Quia ergo nuntiatum nobis eſt, Campaniæ Epiſcopos ita negligentes exiſtere, ut immemores honoris ſui, geniique neque &c.* Vocem illam *geniique*, quæ & in Gratiano, & in plurimis editis exemplaribus deſideratur, afferunt Maurini in MSS. codicibus vetuſtis reperiri. Eadem formula uſus eſt Gregorius in epiſtola ſupra memorata ad Anthemium, ſive in can. 1. diſt. 84. ibi: *Nihil habere Epiſcopalis vel genii, vel reverentiæ*. Obſervandum etiam eſt, ubi Gratianus legit: *Convocatis, & noſtro illos mandato*, in editis epiſtolæ exemplaribus ita legi: *Convocatis ex noſtro illos mandato*.

Can. 2. diſt. 89. Epiſcopo minus dignam ſollicitudinem fuiſſe, quam habebat Paſchaſius Neapolitanus Antiſtes, obſervavimus ad can. 1. diſt. 84. Aliud ejuſdem rei argumentum ſuppeditat canon 2. diſt. 89. ex epiſtola Gregorii ad Anthemium in vulgata editione 66. lib. 9., in Maurina 71. lib. 11. Ait ibidem Gregorius: *Hortandus præterea idem Frater ex noſtro mandato eſt, ut ſe in omnibus vigilantem exhibeat, & Eccleſiæ ſuæ amplius diſciplinam non negligat, ne & peccatum de his, qui ei commiſſi ſunt, ſuſtineat, & nos contra ſe vehementer ſtimulet, ſi in officii ſui cura, quod non optamus, incautus, vel lentus extiterit. Volumus autem, ut memoratus Frater noſter Paſcha-*

Paschasius & Vice-Dominum &c., quæ legimus in dicto canone 2. Jungendus idem canon erit cum can. 1. dist. 84., ex eo enim liquebit facile, quæ fuerit præcipua Paschasii cura, nimirum a negotiis Ecclesiasticis aliena, quamobrem a Gregorio debuerit admoneri, imo etiam reprehendi; quamquam tamen ex eadem epistola liqueat, parum Gregorii monita apud ipsum potuisse, cum iteratis præceptis, & comminationibus opus fuerit. De Vice-Dominis, quorum officium hoc in canone memoratur, mentionem etiam fecit Cassiodorus in lib. 5. variarum epist. 14., item Gregorius idem in can. 3. dist. 89. Sane olim ex can. 27. Concilii Chalcedonensis disciplinam fuisse constat, ut Episcopi Œconomum, quem etiam Vice-Dominum dicebant, haberent in peculio ecclesiastico administrando, ne sine testibus ipsi pro voluntate eodem peculio uterentur. Paschasius receptæ sui temporis disciplinæ non servierat, sed spreto cujuscumque Œconomi officio, ipse per se suæ Ecclesiæ reditibus utebatur, ut voluptatibus suis indulgeret, præsertim in navibus instruendis, quemadmodum constat ex canone 1. jam pluries memorato.

Ad redarguendam quoque Pigmenii Amalphitani Episcopi (erat olim Amalphia Urbs Episcopalis in Campania, nunc Archiepiscopalis in Regno Neapolitano) negligentiam pertinet Gregorii epistola alia ad Anthemium, quæ est 23. lib. 5. in vulgari, & lib. 6. in Maurina editione. Fere integra refertur in can. 20. cau. 7. qu. 1., si quæ autem apud Gratianum desunt, ex his facile quisquam supplebit, *Pervenit ad nos Pimenium* (legunt alii *Pigmenium*) *Amalphitanæ Civitatis Episcopum . . . vagari, quod videntes alii nec ipsi in castro se retinent, sed ipsius exemplum sequentes, foris magis eligunt habitare. Et quia hoc agentes ipsi potius ad suam hostes deprædationem invitant, idcirco hac tibi auctoritate præcipimus &c.* Can. 20. cau. 7. qu. 1.

Alia est ad Anthemium epistola in vulgari editione 40., in Maurina 42. lib. 1., qua Gregorius inhibet Monachis, nequis ex ipsis e monasterio egrediatur, nec ad sæcularis vitæ genus transeat, imo nec ad Clericatus officia facile adspiret. En priora epistolæ verba, ex quibus facilius explicabitur canon 32. cau. 16. qu. 1. ex eadem epistola depromtus. *Johannes Frater, & Coepiscopus noster directo per Justum Clericum suum capitulari, inter alia plura hoc nobis noscitur intimasse, aliquos Monachos monasteriorum in Surretina Diœcesi positorum, de monasterio in monasterium, prout eis libuerit, transmigrare, & a proprii Abbatis regula desiderio rei sæcularis abscedere, sed &, quod non licere notum est, peculiaritati eorum singulos studere. Si quos autem qualibet occasione a Clericatu &c.* Sunt hæc verba memorati canonis 32., quem a Gratiano corruptum emendaverunt jam in suis adnotationibus Correctores Romani. Post pauca sequuntur, quæ Gratianus edidit in canone 39. cau. 27. qu. 1. eisdem omnino verbis. Aliqua in hisce canonibus digna sunt singulari animadversione. In primis novi, ibidem agi peculiari sermone de Monachis Surretinæ tantummodo Diœceseos. Porro Urbs Surretina Urbs erat Episcopalis in Campania, nunc Archiepiscopalis. Deinde sunt, qui putant, verba illa *qualibet occasione*, quæ habentur in dicto can. 32. juxta ea, quæ nuper describebam (quidquid Romani Correctores ex suis exemplaribus scripserint) falso esse inserta in vulgaribus editionibus; hinc Thomas Jamesius in vindiciis Gregorianis ait: *Verba hæc qualibet occasione ad amplificandum Monachorum ordinem spectant, adjecta sunt, atque assuta textui ab aliquo tenebrione, in membranis non comparent.* Quæ sane si vera sunt, Romanorum Correctorum codex aliis codicibus præstabit. Demum quod spectat interdictum, ne passim Monachi ad Clericatum adspirent, suis sane rationum momentis innitebatur, Can. 32. cau. 16. qu. 1. Can. 39. cau. 27. qu. 1.

tebatur, quæ egregie expendens Severus Sulpitius dialogo 1. cap. 14. ita de Monachis eisdem scribebat. *Siquis Clericus fuerit effectus, dilatat continuo fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus, ipse etiam ubique discurrit, & qui ante pedibus, aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur. Parva prius, ac vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat, atque hæc caris viduis, ac familiaribus mandat tributa virginibus, illa ut byrrum rigentem, hæc ut fluentem texat lacernam.*

Benenatus quidam Messenates Episcopus certam pecuniæ quantitatem acceperat, ut castrum in Urbe, in qua residebat, ædificari curaret. Exequi tamen ipse neglexerat, quod spoponderat, imo susceptam pecuniam in alios, privatosque usus convertebat. Monuit de hac re Anthemium Gregorius epistola 33. lib. 11. in vulgari, & 51. lib. 9. in Maurina editione, cujus sententiam integram hic describam, ut commoda sit interpretatio canonis 2. cau. 17. qu. 4. *Pervenit ad nos, quendam Benenatum Messenatem Episcopum pro construendo illic castro solidos accepisse. Et quia pars eorum solidorum apud eum dicitur remansisse, experientia tua subtili indagatione perquirat, & siquid manifeste de ipsis solidis cognoveris remansisse, comitatio comiti prædictæ Civitatis sub desuscepti illud pagina contradat, atque immineat, ut in constructione ejusdem loci, sicut sunt dati, Deo adjuvante, proficiant, quia ratio nulla permittit, ut propriis cujusquam usibus applicetur, quod pro communi utilitate datum esse cognoscitur.* Benenatus ille, qui Messenas hic dicitur, alibi Misenus, sive Misenæ Civitatis Episcopus adpellatur, quem spectant canon 11. dist. 61., & canon 48. cau. 16. qu. 1.

Can. 2. cau. 17. qu. 4.

Est alia ad Anthemium epistola 48. in vulgari, 51. in Maurina editione lib. 1., in qua legitur can. 5. cau. 20. qu. 1., ubi pro voce *providentia* legendum est, *experientia*. Palmaria insula, de qua in eo canone sermo est, parva sane, & in mari Tyrreno sita contra Terracinam, fuit olim receptaculum Monachorum, quemadmodum & insula Orphiaria, sive Orphiana, de qua sermo fit in eadem epistola Gregorii; siquidem Monachi in insulis tunc degere solebant, in quibus procul a strepitu quietam, & qualis solitariis hominibus convenit, vitam traducebant, quemadmodum testatur Ambrosius lib. 5. in Hexameron cap. 5. Vult ibi Gregorius, neminem ante annos decem & octo in monasteriis insularum recipiendos esse, ea ratione, *quia dura est in insulis congregatio Monachorum*. De hac re investiganda video parum sollicitos Interpretes fuisse, & Glossographos. Ego id minime prætermittam, novi enim, quod ibidem Gregorius statuit, non generalem disciplinam continere, sed singularem & suis tantummodo temporibus accommodatam. Erat tum Italia universa hostilibus armis concussa, Italique debiliores vel ætate, vel sexu in insulas Italiæ adjacentes sese quasi in asylum recipiebant, rati eo hostium exercitus neutiquam perventuros. Id tradit ipse Gregorius initio ejusdem epistolæ, ibi: *Comperimus in insula Orphiana . . . . multos virorum cum mulieribus suis diversorum patrimoniorum illuc pro necessitate feritatis barbaricæ refugisse, quod importunum judicavimus, ut dum aliorum refugiorum loca vicina sint, ibidem cum Monachis debeant mulieres habitare*. En igitur apertissimam caussam, cur ea ætate *dura esset in insulis congregatio Monachorum*, qui tenebantur vel ex ipso charitatis, ac miserationis officio integras excipere familias in monasteriis suis, in monasticæ solitudinis, quietis, orationisque divinæ dispendium. His accedit, puerulos metu hostium

Can. 5. cau. 20. qu. 1.

hostium in insularum monasteria adductos, facile parentum suasionibus monasticam vitam professos tum fuisse, quam tutam omnino a publicis perturbationibus in insulis illis esse suismet oculis videbant; proindeque non satis maturo consilio, perpensaque caussa Monachos se fieri exoptabant.

De epistolis ad Benenatum Misenum.

Vacante Cumana Ecclesia prope Misenum Promontorium sita, quæ hodie ob Cumanam dirutam Urbem Neapolitanæ Ecclesiæ juncta est, a Gregorio constitutus est ejus Visitator Benenatus Misenus Episcopus, ad quem directa est epistola 19. in vulgari, & 25. in Maurina editione lib. 2. Ad eam referendus est canon 11. dist. 61. his verbis: *Caritas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, & assiduis adhortationibus Clerum, plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere te volumus, ut remoto studio diversarum partium uno, eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant Sacerdotem, qui & tanto ministerio dignus valeat reperiri, & a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti, omnium subscriptionibus roborati, & dilectionis tuæ testimonio literarum, ad nos sacrandus occurrat &c.* Si hæc ita descripta perpendantur, liquebit facile, quam perperam usus fuerit Gratianus hoc fragmento. Ostensurus ipse erat discrimina, quæ intercedunt inter postulationem, atque inter electionem, tradens inter cetera, atque eo monumento comprobans, electionem quidem fieri *cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, postulationem vero simplici petitione*. At bone Deus! cum Gregorius solemnitatem decreti omnium subscriptionibus roborati exigit, postulationis utitur vocabulo, ibi: *dum fuerit postulatus &c.* Quomodo igitur ad electionem ea pertinent; aut quomodo postulatio fieri dicitur sine decreti solemnitate? Dixerit forte quispiam, apud Gregorium nomine postulationis electionem intelligi. Et ipse id fateor, quia Gregorii tempore erant hæc promiscua nomina, nec adhuc postulatio diverso jure, ac electio dicebatur. At si id verum est, quomodo ex Gregorii monumentis potuit Gratianus jura postulationis ab juribus electionis omnino sejungere, & diversam utriusque formulam tradere? Can. 11. dist. 61.

Cumanam Ecclesiam vix jure Visitatoris adivit Benenatus, non quidem cogitavit, ut electionem fieri Antistitis curaret, sed potius ut illam suæ Ecclesiæ jungeret, ipseque esset tum Misenæ, tum Cumanæ Ecclesiæ Episcopus. Id obtinuit ex Gregorii rescripto, seu epistola 31. in vulgari, & 45. in Maurina editione lib. 2. Hæc fere integra legitur in can. 48. cau. 16. qu. 1., & quidem eisdem verbis, si conferatur cum editione vulgari. In editione Maurina levis est scripturæ varietas; nam ubi legunt alii *utrasque nos Ecclesias . . . . & ideo te quæcumque tibi de earum . . . . perspexeris, ibi habitato . . . . Ecclesiam, cui corporaliter præsens non es &c.* legunt Maurini Monachi: *utramque nos Ecclesiam . . . & quæque tibi earum . . . . perspexeris, habitato . . . Ecclesiam, a qua corporaliter ad præsens absens es &c.* Can. 48. cau. 16. qu. 1.

De

De epiſtolis ad Clementinam Neapolitanam.

Clementinam, ad quam ſcripta eſt epiſtola 11. lib. 1., Patritiam Neapolitanam fuiſſe Maurini Monachi conjiciunt ex lib. 3. epiſtolarum Gregorii epiſt. 1. Can. 3. dist. 89. Eam conſolatur in primis Sanctus Pontifex de morte Eutherii Viri clariſſimi; deinde, cum Clementina ad ſe mitti petiiſſet Anatolium quendam Diaconum, reſcribit Gregorius, illum mitti non poſſe, quod Romanæ Eccleſiæ Vice-Dominus, ſive Œconomus jam conſtitutus eſſet. Hanc poſteriorem epiſtolæ partem retulit Gratianus in can. 3. diſt. 89., in quo tamen duo menda occurrunt in nonnullis Gratiani exemplaribus; ubi enim Gratianei codices habent, *quem ad nos dirigi*, & *auſteritas fecit*, in vulgatis epiſtolarum codicibus legitur: *ad vos dirigi*, & *auſteritas facit*. De nomine Vice-Domini nihil hic dixerim, quum quædam attigerim ſuperius ad canonem 2. diſt. 89.

De epiſtolis ad Fortunatum Epiſcopum Neapolitanum.

Plurimæ ſunt, & quidem diverſis in cauſſis, Gregorii epiſtolæ ad Fortunatum Can. 15. dist. 54. Neapolitanum Epiſcopum. Prior recenſetur apud Gratianum in can. 15. diſt. 54. epiſtola 32. lib. 6. in Maurina, & 31. lib. 5. in vulgari editione. Agit ibi Gregorius de ſervis Judæorum, ſive Judæi fuerint, ſive Gentiles, ac ſcribit, eos quoties Chriſtiani eſſe maluerint, abs Judæis amplius poſſideri non poſſe, imo nec venditionis titulo in aliorum dominorum poteſtatem transferri, ſed jure ad libertatem proclamare. Jam pridem id Chriſtiani Imperatores conſtituerant toto tit. Codicis, ne Chriſtianum mancipium; quamobrem ſtudendum erat Gregorio, aliiſque Eccleſiaſticis Antiſtitibus, ne Imperialia privilegia favore Religionis Chriſtianæ conceſſa in deſuetudinem abirent. Id perſpicue patet ex integra epiſtola, cujus initium hoc eſt: *Fraternitati veſtræ ante hoc tempus ſcripſimus, ut hos, qui Judaica ſuperſtitione ad Chriſtianam Fidem Deo aſpirante venire deſiderant, dominis eorum nulla eſſet licentia venumdandi, ſed ex eo, quod voluntatis ſuæ deſiderium prodidiſſent, defendi in libertatem per omnia debuiſſent. Sed quia, quantum cognovimus, nec voluntatem noſtram, nec legum ſtatuta ſubtili ſcientes diſcretione penſare, in paganis ſervis hac ſe non arbitrantur conditione conſtringi, Fraternitatem veſtram oportet de his eſſe ſollicitam, &c.*, quæ leguntur in dicto canone 15., in quo, ſiquæ eſt codicum varietas, Romani jam Correctores animadverterunt.

Alia epiſtola 11. lib. 6. in Maurina, & 11. lib. 5. in vulgari editione laudatur Can. 5. dist. 71. in can. 5. diſt. 71. in cauſſa Gratiani Venafranæ, ſeu, ut alii ſcribunt, Benefranæ Eccleſiæ Diaconi. Is enim cum in propria Eccleſia miniſtrare hoſte prohibente non poſſet, Pontificia auctoritate, ac petente Neapolitano Epiſcopo Neapolitanæ Eccleſiæ adſcriptus eſt. Verba dicti canonis 5., quæ cum ipſa epiſtola omnino conſonant, argumentum hujus rei perſpicue oſtendunt. Poſtularem hoc in loco a Romanis Correctoribus, cur non illud animadverterint, quod animadvertendum voluerunt in can. 5. & 6. cau. 21. qu. 1.

Sollicita, & propemodum anxia in Monachos cura, qua afficiebatur Gregorius, eun-

eundem excitavit, ut ad Fortunatum Episcopum scriberet, conquerens, quod ille Monachos, ac monasteria non foveret, quemadmodum decere Episcopum videbatur. Ea est epistola 23. lib. 8. in vulgari, & 24. lib. 10. in Maurina editione, ad quam referendus est canon 6. cau. 19. qu. 3. Primum monuit Gregorius, ne quisquam ad tonsuram monasticam admitteretur, nisi primum per biennium mansisset in monasterio tyrocinii caussa. Id Maurini Monachi in lib. 1. vitæ S. Gregorii cap. 3. in tomo ultimo suæ editionis ita sunt interpretati, ut singulare fuisset constitutum in Ecclesia Neapolitana urgentibus quibusdam loci simul, ac temporis adiunctis; quia videlicet, ut in eadem epistola Gregorius refert, tunc contigerat in Urbe Neapolitana, quendam Mauritium præcipitanter de laico Monachum factum, nec antea probatum, sublatis monasterii rebus aufugisse. Præterea monuit Gregorius, ut nemo ex militibus ad monasticam professionem admitteretur, nisi prius Gregorius ipse de ea re certior fieret. Romani Correctores recte animadverterunt, Interpretes, ac Glossographos in hac epistola expendenda nonnihil a proposito aberrasse. Etenim Gregorii monitum respiciebat Constitutionem Mauritii Imperatoris, qua cavebatur, ne milites ante expletum militiæ tempus ad monasticam professionem admitterentur. De hac lege differendum erit inferius ad canonem 1. dist. 53. Unum tantum hoc loco animadvertam, nimirum ubi apud Gratianum legitur, *quos ad conversationem susceperint*, & *qualicumque præsumat ratione suscipere*, legi in optimis codicibus, *quos ad convertendum susceperint*, & *qualibet præsumat ratione suscipere*.

Can. 6. cau. 19. qu. 3.

Epistola 20. lib. 6. in vulgari, & 23. lib. 7. in Maurina editione, ex qua depromtus est canon 28. cau. 27. qu. 2., scripta est ad Fortunatum Neapolitanum Episcopum, simul & ad Anthemium Subdiaconum, ac Defensorem. Acceperat Gregorius, virginem quandam sponsalia contraxisse cum Stephano, post datam autem fidem monasticam vitam professam fuisse. Eam ob rem Stephanus sua interesse putabat, si domum, aliasque res virginis, velut in injuriæ sibi illatæ compensationem, occuparet. Gregorius caussæ cognitionem Fortunato simul, atque Anthemio demandavit, quorum operæ commisit, ut si vera fuerint, quæ narrarentur, monerent Stephanum de rebus restituendis, ea addita ratione, *quia decreta legalia desponsatam, si converti voluerit, nullo omnino censuerunt damno mulctari*, quemadmodum in dicto canone 28. legitur; at si Stephanus monitis non acquieverit, sibimet quid factum fuerit, renunciaretur, ut ipse Gregorius opportunis modis faciendam ex necessitate restitutionem curaret, quam Stephanus sponte, & ex consilio facere neglexisset. Monent Maurini pro verbo illo *mulctari*, in aliquibus MSS. codicibus legi *mulctare*.

Can. 28. cau. 27. qu. 2.

In canone 6. cau. 29. qu. 2. integra refertur epistola 1. in vulgari editione lib. 6., in Maurina libro 7. Agitur ibi de caussa Clerici cujusdam Neapolitani, qui prætextu servitutis, qua uxorem affectam ajebat, a se illam abjecerat. In eodem canone observandum est, ubi Gratianus legit *cautius novit, quia scilicet maritus suus . . . . sua eam vos conjugio reformaretis . . . . macula servilis . . . nos illud cognoscatis &c.* in aliis codicibus ita haberi: *Acutius novit, quum quia maritus suus . . . suo eam vos conjugi reformare Fraternitas vestra cognoscat . . . macula servitutis . . . . nos illum cognoscatis &c.*

Can. 6. cau. 29. qu. 2.

De epistola ad Gaudentium Nolanum Episcopum.

Can. 19. dist. 61. Vacante Ecclesia Capuana, ejusdem visitationem juxta morem sui temporis mandavit Gregorius Gaudentio Nolano Episcopo per epistolam 11. lib. 10. in Maurina, 13. lib. 4. in vulgari editione. Nimirum ne bona vacantis Ecclesiæ a quoquam diriperentur, Metropolitani, aut Primatis sollicitudo Episcopum designabat, cujus solertia omnia custodirentur, imo & electio Successoris celebraretur. Huc spectat canon 22. Concilii Chalcedonensis, canon 35. Synodi sextæ, quibus addi possunt can. 45. 46. 47. 48. cau. 12. qu. 2. Ex laudata Gregorii epistola depromtus est canon 19. dist, 61., cujus postrema verba in aliquibus exemplaribus corrupta sunt, ideoque ita restitui debent: *Sedulo, ac devote debeant deservire*. In prioribus verbis non consonant omnes Gregorii codices; alicubi enim pro nomine *Festi* Capuani Episcopi legitur *Sixtus*, alicubi *Fuscus*.

De epistola ad Godiscalcum Ducem Campaniæ.

Can. 67. cau. 11. qu. 3. Elegans est Gregorii sententia, quæ legitur in can. 67. cau. 11. qu. 3. ad coercendos effrænes iracundiæ impetus maxime accommodata. Ea legitur in principio epistolæ ad Godiscalcum Campaniæ 12. lib. 8. in vulgari, & 11. lib. 10. in Maurina editione. Ira percitus Godiscalcus (alii appellant Gudiscalcum, alii Guidiscalcum) adversus Abbatem monasterii Sancti Archangeli, ejusdem monasterii januas effringi jusserat, irruensque armata militum selectorum manu, quidquid militibus libuisset, eripiendum voluit. De hoc gravi iracundiæ motu conquestus est apud ipsum Ducem Gregorius, adserens iram ratione esse temperandam, quemadmodum legitur in dicto canone 67., cujus postrema verba ita ex editione Maurinorum erunt legenda: *Nam commotionis tempore justum putat ira, quod fecerit*.

De epistolis ad Johannem Episcopum Vellitranum.

Can. 44. cau. 7. qu. 1. Duplex memoratur apud Gratianum epistola Gregorii ad Johannem Episcopum Vellitranum (est Velletri Urbs Campaniæ non procul a Roma, cujus Episcopatus hodie junctus est Ostiensi). Prior epistola est in editione Maurina 14. lib. 2., in vulgari 11. lib. 2., ex qua excerptus est canon 44. cau. 7. qu. 1. Ibi Gregorius metropolitico etiam jure Johanni mandat, ut injuria belli caussam præbente, interea Episcopalem Sedem in alium Diœceseos locum transferat. Variam varii codices exhibent lectionem; ubi enim Gratianus legit: *In loco quondam Arenata .... transmigrari, quatenus ab hostilitatis .... illic consuetudinem solemnium festive disponas*, in aliis codicibus habetur: *in locum, qui Harenata dicitur .... transmigrare, quatenus & ab hostilitatis .... illis consuetudinum solemnium festa disponas*. Omitto ea, quæ jam in his postremis verbis Romani Correctores animadverterunt; eo enim omnia collineant, ut indicetur, in loco Harenata constituendam opportune esse Ecclesiam Cathedralem, ad quam populus solemnibus diebus ecclesiasticis con-

confluere teneretur juxta veteres canones, videlicet canonem 21. Concilii Agathensis, can. 15. Concilii Arvernensis, can. 25. Concilii Aurelianensis I., & can. 3. Concilii Aurelianensis IV.

Altera epistola, ex qua depromtus est canon 49. cau. 16. qu. 1., habetur in lib. 2. epistola 35. in vulgari, epistola 50. in Maurina editione. Inscriptio epistolæ non eadem est in omnibus codicibus; in aliquibus enim Johannes dicitur Episcopus *Vellitranus*, in quibusdam *Veliternus*, in uno MS. *Squillacinus*, uti observaverunt Monachi Maurini. Non videtur recedendum a vulgari lectione unius, vel alterius codicis caussa, ubi præsertim nulla melior ratio subest. Extat fere integra epistola in dicto canone 49., ubi Romani Correctores pro voce *Treverensium* recte adposuerunt *Triumtabernensium*. Monachi Maurini freti auctoritate codicum MSS. legerunt *trium tabernarum*; & quidem optime congruit emendatio cum epistolæ integræ contextu; nam tres tabernæ erant olim Urbs Latii Episcopalis, cujus vestigia supersunt in via Appia non procul ab Urbe Velletrensi, de qua etiam mentio fit in Actibus Apostolorum cap. ult. ibi: *Occurrerunt nobis usque ad Appii forum, & tres tabernas*. Illud adjici potest, Monachos Maurinos in MSS. Codicibus quibusdam pro voce illa *commoti* legisse *commoniti*. *Can. 49. cau. 10. qu. 1.*

De epistola ad Clerum, & Nobiles Cives Neapolitanos.

Vacante Neapolitana Ecclesia, Clerus, & Populus suffragia ita diviserat, ut vix constaret, quis rite electus esset ex duobus Diaconis Johanne, & Petro. In his caussarum adjunctis ad Clerum, & Nobiles Neapolitanos scripsit Gregorius epistolam, quæ in vulgari editione est 40. lib. 8., in Maurina 62. lib. 10. Ipsam integram descripsit Gratianus, quinque sejunctis fragmentis. Initium epistolæ legitur in can. 17. cau. 8. qu. 1., post cujus postrema verba, ita sequitur: *Prius enim quam scripta ad nos vestra recurrerent* (legunt alii *discurrerent*) *Johannem Diaconum &c.*, quæ habentur in can. 4. dist. 28., & statim subsequuntur verba canonis 1. dist. 39. ibi: *Petrus item Diaconus, quem a vobis electum adseritis &c.* Huic sane canoni aliam sententiam Gratianus affinxisse videtur, quam quæ Gregorii esset. Ait Gregorius, eo tempore debuisse talem in Episcopatu constitui, qui *de extrinseca etiam subjectorum utilitate, & cautela sciret esse sollicitus*, quæ sane intelligenda erant in conspectu hostium barbarorum; tunc enim pene ruente Orientalium imperio, inter gravissimas angustias pressi ab exteris Itali Populi consueverant ad Episcopos suos, tamquam ad parentes optimos confugere, quamobrem opportunius tempus esse non poterat, quo prudentissimus quisque Episcopus eligeretur. At Gratianus rei historicæ parum gnarus ita canonem interpretatus est, quasi *pro sua simplicitate* esset quis ab Episcopatu adipiscendo repellendus, ne ejus occasione res Ecclesiæ dilapidarentur. Pergit Gregorius inquiens: *Nam de eo insuper ad nos pervenisse cognoscite, quod solidos dederit ad usuras &c.*, quæ habentur in can. 4. dist. 47., ubi tamen leviuscula quædam observari possunt; etenim pro illis verbis: *alium eligere, & ab hujus vos persona . . . esse patuerit . . . ut vitam, moresque illius &c.* vulgares Codices exhibent: *alium eligite, & ab hujusmodi vos persona . . . esse potuerit . . . ut de vita, moribusque ipsius &c.* Demum epistola concluditur verbis *illis*, quæ Gratianus descripsit in can. 15. dist. 61. Eadem verba cum Gratianus

Can. 17. cau. 8. qu. 1. *Can. 4. dist. 28.* *Can. 1. dist. 39.* *Can. 4. dist. 49.* *Can. 15. dist. 61.*

tianus aliquantisper corruperit, ut fragmentum magis perspicuum redderet, ita restituam. *Studii præterea vestri sit, etiam alium, qui aptus sit, providere, ut si forte huic ordini hic non videatur idoneus, sit, in quem se vestra declinare possit electio. Nam grave Cleri illius erit opprobrium, ut, si hic fortasse adprobatus non fuerit, alium se dicant, qui eligi debeat, non habere.*

De epistola ad Milites Neapolitanos.

Can. 7. caus. 23. qu. 1. Pluries jam tradidi, Gregorium Pontificem promovendæ Imperatorum, ac Civium Imperatoribus subditorum utilitati studiosissime pro officio prospexisse. Hujus rei inter cetera argumentum præbet epistola 31. lib. 2. in Maurina, & 24. lib. 12. in vulgari editione. Ibi monentur Neapolitani Milites, ut Constantio Tribuno Civitatis obtemperent, caussa publicæ utilitatis. Integra epistola refertur in can. 7. cau. 23. qu. 1., dummodo ea adjiciantur, vel emendentur, quæ minus apposite in principio Gratianus descripsit, his verbis: *Summa militiæ laus inter alia bona merita hæc est, obedientiam Sanctæ Reipublicæ utilitatibus exhibere, quodque sibi utiliter imperatum fuerit, obtemperare, sicut & nunc devotionem vestram fecisse didicimus &c.* Animadvertunt Maurini Monachi, epistolam eandem in plerisque MSS. Codicibus desiderari; proindeque non omnino certa est illius auctoritas, aut omnino indubium, quodcumque ex illa deduceres argumentum.

De epistola ad Paschasium Episcopum Neapolitanum.

Can. 3. dist. 45. Quanta esse debeat Episcopi solertia, ut populi a Fide Christiana aberrantes ad eandem revocentur, aut trahantur, innuit Gregorius in epistola ad Paschasium Episcopum Neapolitanum in Maurina editione 12. lib. 13., in vulgari 15. lib. 12. Eam integram retulit Gratianus in can. 3. dist. 45., in quo tamen ubi legitur, *Judæi siquidem Neapoli consistentes . . . licuit observare. Quod si . . . operam dare . . . . ad fidem illi . . . . ut eos ex eorum codicibus &c.* Monachi Maurini legendum voluerunt: *Judæi siquidem Neapolim habitantes . . . licuit observare, vel colere. Quod si . . . . operam adhibere . . . . ad fidem illis . . . . ut eis ex eorum codicibus &c.*

SECTIO VI.

De epistolis directis per Illyricum.

De epistolis ad Antoninum Subdiaconum in Dalmatia.

Quod munus obibat Anthemius, ut supra traditum est, in Campania Subdiaconus, illud ipsum obibat Antoninus Subdiaconus in Dalmatia. Horum opera utebatur Pontifex Maximus non tam ad tuendas Ecclesiæ facultates in Provinciis sitas, quam veluti Delegatorum extra ordinem, qui aut mandata Pontificum exequerentur,

tur, aut, prout res incideret, Pontifices eosdem redderent certiores. Tres ad eundem Antoninum Gratianus retulit Gregorianas epistolas, quæ Salonitanam potissimum Ecclesiam, & Natalem ipsius Ecclesiæ Episcopum respiciunt. Prior epistola est numero 16. lib. 2. indict. 10. in vulgari, & 20. lib. 2. in Maurina editione, cujus argumentum hoc est. Natalis Salonitanus cognatis suis sacra Ecclesiæ vasa concesserat, contradicente Honorato Archidiacono, ad cujus curam illa potissimum pertinebant. Quod ægre ferens Natalis Honoratum ab Archidiaconatu dejecit sub specie promotionis ad Ordinem Presbyterii. Conquestus Honoratus statim fuit apud Gregorium, qui propterea de ea re ad Antoninum scripsit. Verba epistolæ sunt in can. 8. dist. 74., quæ sane cum integra fere epistola plurimum congruunt cum epistola altera a Gregorio scripta ad eundem Natalem, ex qua legitur apud Gratianum canon 40. cau. 7. qu. 1. *Can. 8. dist. 74.*

Altera epistola, in vulgari editione 9. lib. 2. indict. 11., scripta est occasione iniquæ sententiæ ab eodem Natali Salonitano prolatæ in caussa Florentini Epitauritanæ Civitatis Episcopi. Eum damnaverat Natalis, non servatis solemnitatibus ex sacrorum canonum disciplina præstitutis, nimirum nullo celebrato Sacerdotum Concilio, imo, quod gravius erat, nulla præhabita criminum objectorum probatione. Voluit Gregorius eam sententiam revocari, caussamque in Concilio retractari. Epistolæ fragmentum legitur in can. 64. cau. 11. qu. 3. Epitauritana autem Civitas, cujus Episcopum insequebatur Natalis, eadem est, quam hodie adpellant Ragusam Urbem maritimam in Dalmatia. *Can. 64. cau. 11. qu. 3.*

Vita functo eodem Natali Episcopo Salonitano, Gregorius Antonino mandavit, ut curaret in Ecclesia vacante quantocius successorem Episcopum eligi per Cleri, Populique suffragia. Epistola Gregorii est in vulgari editione 22. lib. 2. indict. 11., in Maurina 22. lib. 3., atque ex ea depromtus est canon 1. cau. 8. qu. 2., ubi pro illis verbis *te admonente* animadvertunt Maurini Monachi ex MSS. Codicibus legendum potius esse *te imminente*, una etiam observantes apud Gregorium verbum *imminere* promiscue usurpari, ac verbum *instare*, *urgere*, & similia. *Can. 1. cau. 8. qu. 2.*

De epistola ad Episcopos Epiri.

In vulgari editione lib. 5. epistola 7., in Maurina lib. 6. epistola 8. hanc exhibet inscriptionem: *Gregorius Theodoro* (legunt aliqui, *Theodorico*, vel *Theoderico*), *Demetrio*, *Philippo*, *Zenoni*, & *Alcissono Episcopis Epiri*. Hi certiorem Gregorium fecerant de electione, ac consecratione Andreæ Episcopi Neapolitani, siquidem Nicopolis erat Urbs Epiri Metropolitana. Qua in re observandum est, duas in Illyrico tunc Provincias fuisse Epiri nomine designatas, novam, & veterem. Epirus nova, quæ hodie Albania superior est, Metropolim habebat Dyrrachium. Epirus vetus, quæ a nonnullis Albania inferior dicitur, recentioribus vero Chimera, & Larta Metropolim habebat Nicopolim ad sinum Ambracium. De hac Epiro vetere intelligenda est Gregorii epistola, quamobrem jure Monachi Maurini emendarunt vulgatos codices in ea parte, in qua exhibent Andream Nicomedianæ Civitatis Episcopum; voluerunt enim legendum non *Nicomedianæ*, sed *Nicopolitanæ*; quæ emendatio validis argumentis confirmatur apud Petrum de Marca in lib. 5. de concord. Sacerd. & Imper. cap. 25. num. 10. Exinde etiam liquet, *Can. 11. dist. 100.*

emen-

emendandum similiter esse canonem 11. dist. 100. ex ea epistola depromtum. Quæ vero in eo canone memorantur privilegia Episcopi Nicopolitani, quæ se confirmasse instar suorum Prædecessorum Gregorius profitetur, eo pertinent, ut Nicopolitanus Episcopus Vicarius esset in Epiro Sedis Apostolicæ, quemadmodum & in sua Provincia erat Episcopus Thessalonicensis, aliique numero plurimi in diversis Ecclesiis. Insigne vero privilegii illius, & Vicariatus Apostolici erat pallium, quod, ut liquet ex eodem canone, ad eundem Episcopum directum fuit.

De epistola ad Episcopos per Elladiam.

Can. 117. cau. 1. qu. 1. Non omnes codices omnino consonant in inscriptione epistolæ 56. lib. 4. vulgaris, & 58. lib. 5. Maurinæ editionis. Maurini Monachi maluerunt legendum esse: *Gregorius universis Episcopis per Helladiam Provinciam constitutis*. In codicibus Gratiani legitur *per Helladem*, in aliquibus *per Heledam*. Exhibent alii codices *per Archelaidam*: alii: *Episcopis Adrellada*, vel *Arellada constitutis*. Sane nemo non videt ibi Helladis Episcopos erudiri, sive Achajæ; Hellas enim proprie Achaja est Corintho proxima, quam memoravit S. Paullus initio epistolæ 2. ad Corinth. Qualis fuerit hujus epistolæ caussa, palam facit canon 117. cau. 1. qu. 1., ubi duo leviuscula menda corrigenda erunt; ubi enim legit Gratianus, *ex quo, ut prædixi, innuitur &c.*, *& cum primo contra Sanctam &c.* legendum est juxta optimos codices: *ex quo, ut prædixi, malo innuitur &c.*, *& cum prima contra Sanctam &c.* Eadem propemodum verba scripserat Gregorius in memorata superius epistola ad Episcopos Epiri, eadem etiam in epistola ad Episcopos Galliæ, ex qua depromtus est canon 2. dist. 48., ex quibus liquet, pluribus in Provinciis simoniæ vitio Episcopos Gregoriani temporis infectos fuisse.

De epistolis ad Johannem Episcopum Primæ Justinianeæ.

Quæ Urbs in Albania vocatur Locrida, alias Achridus, nuncupata fuit aliquando Justinianea prima; Justinianea, quod in ea natus fuerit Justinianus; prima, ut distingueretur tum ab Ulpiano Mæsiæ superioris, quæ dicta est Justinianea secunda, tum ab aliis Urbibus ideo eodem nomine donatis, quod ab ipso Justiniano fuerint restauratæ. Illa igitur paullatim pluribus ornari, augerique privilegiis cœpit, ut liquet ex Novella 11. Constitutione, donec Metropolis facta Prævalitanæ Provinciæ, illud præterea obtinuit, ut ejus Urbis Antistes Primas, & Vicarius Sedis Apostolicæ existeret. Ad eam Episcopalem Sedem evectus fuerat Johannes, ad quem Gregorius gratulatus epistolam scripsit 8. lib. 4. in vulgari editione, & in Maurina

Can. 9. dist. 63. & Can. 10. dist. 100. 23. lib. 2., cujus priora verba hæc sunt: *Manifestum bonitatis esse liquet indicium, in unius electione convenire consensum. Quia igitur suscepta &c.* Hic ea sequuntur, quæ legimus apud Gratianum in can. 9. dist. 63. eisdem omnino verbis; post ea autem statim legi debent verba canonis 10. dist. 100. Ex his sane observare merito possumus, Pontifices Maximos sæculo sexto pallium consuevisse concedere iis, qui Romanæ Sedis Vicarii in diversis singuli Provinciis constituerentur, quemadmodum etiam constat ex epistola Gregorii superius memorata ad Episcopos Epiri.

Alia

Alia est ad eundem Johannem epistola, ad quam referendus est canon 44. cau. 2. qu. 7. a Gratiano, aut quovis alio Scriptore, qui Gratiano auctor fuerit, omnino depravatus. Ea est epistola 31. lib. 12. in Maurina, & 34. lib. 10. in vulgari editione. Ibi Gregorius expositis Paulli Docleatini Episcopi criminibus, de quibus nimirum accusatus fuerat Paullus, imo etiam depositus, subrogato in ejus locum Nemesione, proposuit, quid Johanni Primæ Justinianeæ Episcopo agendum superesset. Erat Doclea Urbs Episcopalis Illyrici ad Lacum Scodritanum, atque olim suberat Scodritano Episcopo, donec Justinianus, ut nuper tradebam, patriam suam ad dignitatem Metropolis evehi voluit; ex eo enim tempore Docleatinus Episcopus Episcopo Primæ Justinianeæ subjectus est. Caussam igitur Paulli Docleatini dirimendam voluit Gregorius abs Johanne, vel jure ordinario, tanquam Metropolita; vel etiam extra ordinem tanquam Sedis Apostolicæ Vicario. Eodem tempore Gregorius etiam ad Constantium Episcopum Scodritanum scripsit, ut operam suam jungeret cum Johanne ad rei ejusdem, & caussæ executionem commodius obtinendam. Hæc ad Constantium epistola est 35. lib. 10. in vulgari, & 30. in lib. 11. in Maurina editione. Jamvero Gratiani fragmentum ad integram Gregorii epistolam exigamus. Ita scribit Gregorius: *Dilectissimus itaque lator præsentium Neemesion ad nos veniens indicavit, sicut & gestorum exemplaria, quæ huc detulit, continebant, Paullum Docleatinæ Civitatis Episcopum inter alia mala in corporale crimen lapsum, a suis fuisse Clericis accusatum, atque habita cognitione, ita, quod sine dolore dicere non possumus, claruisse, atque insuper, postquam convictus est, etiam eum libellum, in quo ea, de quibus accusatus fuerat, vera esse confessus est, obtulisse. Qua de re sententia illo episcopali deposito, ejus loco se cum Fraternitatis vestræ consensu esse* Episcopum *ordinatum. Sed nunc eundem Paullum cum auxilio secularium Judicum venientem Episcopium more prædonis ingressum, ablatisque violenter rebus Ecclesiæ ab eo se projectum, & ad summam injuriam, ac necem pene perductum. Et quoniam tantæ nequitiæ pravitas nec dissimulanda, nec leviter attendenda est, Fraternitas vestra hæc omnia diligenter curet addiscere, & si ita se, ut edocti sumus, veritas habet, prædictum Paullum districta faciat executione compelli, ut quæcumque abstulerit, omni mora, vel excusatione cessante restituat; si vero nihil Ecclesiæ, sed suum proprium dixerit abstulisse, quamvis grave, & iniquum fuerit, ut non a vobis, vel Metropolitano ejus hoc peteret, sed temerario ausu manu præsumeret agere; verumtamen siquid proprium tulit, sub Fraternitatis vestræ debet examinatione constare, si verum est. Sed & illud diligenter quærendum est, si quid male de rebus dilapidavit Ecclesiæ, ut ex eo, quod nunc abstulit, hoc reformare, ac satisfacere modis omnibus compellatur.*

Can. 44. cau. 2. qu. 7.

De epistolis ad Johannem Episcopum Corinthi.

Post dejectionem Anastasii Corinthii Episcopi, quem *malum, & execrandæ pravitatis* pastorem Gregorius vocat, successit in Episcopali Sede Johannes, quem propterea idem Pontifex monet, ut non solum vestigia Decessoris sui non sequatur, sed lapsam in ea Ecclesia disciplinam pro viribus restituat, præsertim vero simoniam, ac simoniacos omnes detestetur. Gregorii epistola est 55. lib. 2. in vulgari, & 57. lib. 5. in Maurina editione. Ex ea depromtus est. canon 3. dist. 100., ad quem

Can. 3. dist. 100. & Can. 116. cau. 7. qu. 1.

quem sane referendus est canon 116. cau. 1. qu. 1. Refert Sanctus Pontifex, olim in sacris ordinibus conferendis simoniæ vitium admissum fuisse, a quo propterea in posterum recedendum monet. Hac de re addit, se jam nonnulla constituisse in Concilio Romano *facto ante corpus B. Petri Apostolorum Principis*, quod forte quispiam referet ad acta Concilii Romani in collectionibus Conciliorum adjecta epistolis Gregorianis, in quibus cap. 5. hæc leguntur. *Antiquam Patrum regulam sequens nihil unquam de ordinationibus accipiendum esse constituo, neque ex datione pallii, neque ex traditione chartarum, neque ex ea, quam nova per ambitionem simulatio invenit appellatione pastelli*. De hujusmodi pastello fit etiam mentio in can. 7. cau. 1. qu. 3., & nomine Gregorii in cap. 1. de simonia; item in can. 15. cau. 1. qu. 3. verum an ea acta Concilii Romani, ex quibus is canon eruitur, vere tribuenda sint Gregorio, admodum dubitant eruditi, quorum plurimi illa tamquam apochrypha rejiciunt, adfirmantque longe recentiore ætate inductam fuisse consuetudinem illam detestabilem, ac propterea sacris canonibus improbatam, ut in sacris ordinationibus nihil quidpiam daretur pro ipsa ordinatione, sed prætextu prandioli, quod pastum, vel pastellum vocabant. Igitur verba Gregorii ad alios canones erunt exigenda, & ad aliud Concilium Romanum, cujus acta deperierint. Verba Gratiani in dicto canone 3. ita erunt emendanda: *Novit autem Fraternitas vestra, quia prius pallium, nisi dato commodo non dabatur. Quod quoniam incongruum erat, facto Concilio ante corpus B. Petri Apostolorum Principis tam de hoc, quam de ordinationibus aliquid accipere sub districta interdictione vetuimus. Oportet ergo, ut neque per commodum, neque per gratiam, aut quorundum supplicationem aliquos ad sacros Ordines consentiatis, vel permittatis adduci*. Monachi Maurini omittunt has duas voces *vel permittatis*. Mens autem Gregorii in his verbis hæc erat. Nimirum demonstrabat, ecclesiasticam disciplinam valde corrumpi per simoniacas ordinationes Episcopis sane, & Clericis omnibus indignas. Hujus rei argumentum depromsit ex recenti constitutione Concilii Romani, qua cautum fuerat, ut ne pro pallio quidem quidpiam dandum esset, aut recipiendum, licet olim aliquid ejus caussa donari consuevisset. Sane pallium non inter sacra omnino ornamenta tunc recensebatur, sed Clarissimorum Principum erat insigne, ab Imperatoribus primum Romanis Pontificibus datum, deinde a Romanis Pontificibus Episcopis quibusdam majoribus, qui speciali privilegio dignitatis suæ illustria quædam insignia merebantur. Erat illud, non quale est in præsentia ex lana contextum, & brevibus fasciolis compositum, sed ampla chlamys aureis tæniis ornata undique, & ad pompæ solemnitatem elaborata. Hinc minime absurdum esse, potuit, in concessione pallii quidpiam ab accipiente quasi in compensationem pretii dari consuevisse aliquando; at vero cum pallium occasione ordinationis Episcopalis dari cœpit, ne, quod pro pallio dabatur, dari videretur pro sacra ordinatione, opportunum fuit definire, pallium etiam gratis concedendum fore. Atque hinc forte contingere potuit, ut pallia in aliam formam redigerentur, quemadmodum recentiore ætate cernuntur. Sed de hac re alibi commodius.

Can. 6. & 7. cau. 2. qu. 3. Alia ad eundem Johannem Corinthium est epistola 51. lib. 4. in veteri, 52. lib. 5. in Maurina editione; in qua eadem propemodum caussa tractatur, nimirum de Anastasio Johannis Decessore. Cum enim illi gravissima crimina, præsertim simoniæ, objicerentur, Gregorius ipse caussam dirimendam mandaverat Secundino Episcopo, ac deinde hujus gesta in hac parte laudavit in hac ipsa epistola. Gregorius

gorius idem, una suggerens quid abs Johanne Corinthio agendum esset cum Paullo Diacono, qui ad Episcopi sui Anastasii accusationem rite quidem processerat, sed prævaricatus fuerat spe præmii, quod accusatus Episcopus ipsi spoponderat; item quid agendum cum Euphemio, & Thoma etiam accusatoribus, qui ab Anastasio ipso sacris Ordinibus initiati fuerant, pactione inita, ut ab accusatione recederent. Referuntur hæc in can. 6. & 7. cau. 2. qu. 3., qui quoniam paullo aliter, quam in integris epistolæ exemplaribus leguntur, ita sunt rectius describendi. Ait Gregorius: *Paullum itaque Diaconum latorem præsentium, quamvis culpa sua vehementer confundat, atque redarguat, quod deceptus promissione ab accusatione nuper depositi quondam Episcopi sui destiterit, & cupiditatis studio silere contra animam suam potius, quam prodere vera consenserit, tamen quia pios plus nos esse convenit, quam districtos, hanc ei culpam ignoscimus*. Et paullo postea: *Euphemium vero, atque Thomam in ordine, locoque tantummodo, unde ad ordines sacros promoti fuerunt, volumus revocari, & cunctis diebus vitæ suæ eorundem locorum continentiam*, (ideft annua vitæ subsidia) *sicut consueverunt ante, percipiant*. Sunt hac ratione ad optimos codices restituti canon 6. & 7. superius memorati. Attamen animadvertendum adhuc superest, in can. 6. §. *Omnis igitur* Gratianum ea retulisse, quæ apud Gregorium non habentur, quæque alibi idem Gratianus refert nomine Fabiani, aut Sixti, in can. 4. cau. 2. qu. 8., & can. 1. cau. 3. qu. 6., de quibus jam actum est suo loco.

De epistola ad Johannem Larissæum.

Urbs mediterranea Thessaliæ est Larissa, olim Metropolis ad Penæum fluvium in Pelasgiotide regiuncula inter Pierium montem ad Boream, & Pelasgicum sinum ad Austrum, quæ hodie est sub dominatione Turcarum. Huic Civitati tempore Magni Gregorii præerat Johannes Episcopus, ad quem epistolam Sanctus Pontifex scripsit, quæ in Maurina editione est 7. lib. 3., in vulgari 7. lib. 2. Epistolæ argumentum ut percipiatur, operæ pretium erit primum expendere disciplinam, quæ in Episcoporum, judiciis & accusationibus sæculo sexto vigebat ex Novellis Constitutionibus Justiniani, præsertim vero ex Nov. 83. Ibi constitutum fuit, ut si in civilibus negotiis conveniretur Episcopus, caussa coram Archiepiscopo dirimeretur, ne si ad alia judicia pertraheretur, a sacro cogeretur ministerio vacare; at si difficultates quædam suborirentur, aut propter caussæ naturam, aut alia quædam adjuncta, quibus coram Archiepiscopo caussa finiri non posset, ad civiles judices pergeretur juxta Romani juris regulas pronunciaturos: si vero criminalis esset controversia, ut illa coram competentibus judicibus, quales erant in Provinciis Præsides, agitaretur, exceptis delictis ecclesiasticis, ut vocant, quæ Synodorum cognitioni reservata semper fuerunt. His igitur legibus disciplina judiciorum clericalium consistebat, dum memoratus Larissæ Episcopus Johannes adversus Hadrianum Thebanæ Civitatis Episcopum sententiam damnationis pronunciavit. Porro Thebana Ecclesia fertur olim Larissæo Episcopo, tanquam Metropolitæ subjecta, licet tamen auctoritate Pelagii II., qui Gregorium præcessit, ab ejusdem jurisdictione subducta fuerit, forte autem subjecta Primæ Justinianeæ Episcopo, qui nuper metropolitica jura, curante Justiniano Imperatore, obtinuerat. Nihilo tamen minus Johannes Larissæus eam exemtionem parvi pendens Thebani Episcopi caus-

Can. 52. cau. 16. qu. 1. & Can. 13. cau. 25. qu. 1.

sam ipse discusserat, reumque agnitum damnaverat, eamque jurisdictionem eo audentius explicavit, quo gravior erat auctoritas, qua innitebatur, nimirum Mauricii Imperatoris. Hadrianus Thebanus Episcopus a duobus primum improbis Thebanæ Ecclesiæ Diaconis apud Imperatorem Mauritium fuerat de criminibus accusatus. Imperator, ut arbitror, ignarus Thebanum Episcopum nuper a Larissæi Episcopi jurisdictione exemtum fuisse auctoritate Pelagii II., ratus antiqua Metropoleos jura Larissæo Episcopo inesse, caussam Hadriani in eo, quod erat civilis negotii admixtum, Larissæo Episcopo dirimendam mandavit, in eo vero, quod ad crimina objecta pertinebat, sibi reservavit, juxta memoratam Justiniani Constitutionem. Hac Imperiali delegatione fretus Johannes Larissæus præcipitato judicio Hadrianum damnavit, quin solertius in caussæ ipsius adjuncta incubuisset, quod sane si perfecisset, animadvertisset Hadrianum nonnisi ex privato memoratorum Diaconorum odio fuisse accusatum, & callida quadam suggestione ad aulam Imperatoris, & caussam, & Episcopum fuisse delatum. Post eam Episcopi Larissæi sententiam provocavit Hadrianus ad Imperatorem, qui novam caussæ cognitionem demandavit Honorato Sedis Apostolicæ Diacono, & Sebastiano viro laico, quem *Gloriosum Antigraphum* Gregorius vocat; qui judices, caussa cognita, eundem Hadrianum absolverunt. Nondum absoluta res fuit, sed calliditate hominum invidorum rursus factum est, ut caussa coram Johanne Primæ Justinianeæ Archiepiscopo Principali interveniente jussione retractaretur, quemadmodum ipsemet Gregorius ait; quod ego arbitror ex eo profectum, quia nonnulli objecerint judicialia gesta eo usque fuisse prorsus invalida, quod ex errore primum Thebani Episcopi caussa a Larissæo Episcopo discussa fuerat, quæ erat ab Episcopo Primæ Justinianeæ discutienda. Itaque deducta caussa ad Episcopum Primæ Justinianeæ damnatus est Hadrianus, atque ab Episcopali Sede depositus, qui propterea aliam sibi ineundam superesse viam non agnovit, quam ut ad Gregorium Pontificem confugeret, quemadmodum revera confugit. Eum Gregorius benignissime excipiens in propriæ dignitatis ordinem revocandum esse decrevit. Hic subsisto; jam enim exinde facilis redditur interpretatio canonis 52. cau. 16. qu. 1., cujus priora verba usque ad illa *neque canonice condemnatum*, recte consonant cum initio Gregorianæ epistolæ. Quæ vero in epistola Gregorii subjiciuntur, atque a Gratiano omittuntur, spectant integram facti seriem, de qua conqueritur Sanctus Pontifex, omnia fraudibus, & calliditatibus invidorum, ac perfidorum hominum fuisse peracta. Post quæ ita prosequitur: *Sed de Johanne Primæ Justinianeæ Urbis Antistite, ac de nequissimo ejus, damnandoque judicio alias sumus, juvante Domino, tractaturi. Hadrianum &c.*, quemadmodum apud Gratianum in dicto canone 52. usque ad verba illa: *Decernimus jussione percipere*. Post quæ statim subsequuntur, quæ habentur in can. 13. cau. 25. qu. 1. hoc modo: *Hac enim consona Sanctis Patribus &c.*, post quæ rursus adsuenda sunt, quæ habentur in vers. *Res autem* ultimo in memorato canone 52. usque in finem.

De epistolis ad Maximum Salonitanum.

Dalmatiam universam turbaverat caussa Maximi Salonitani (erat olim Salona Dalmatiæ Urbs Princeps, ex cujus ruderibus deinde crevit Spalatum); nimirum cum

cum vacasset Salonitana Ecclesia nihil non molitus est Maximus, ut eandem quocumque modo occuparet. In primis data, promissave pecunia, nonnullorum Episcoporum suffragia mercatus est, deinde quos sibi refragantes accepit, vi facta, & irruens armis dejecit. Spreta hinc canonica electio, neglecta Pontificis Maximi auctoritas, omnia susdeque eversa. Eo tandem devenit Maximus, quo promotioni suæ quandam conciliaret auctoritatem, ut fingeret Imperatoris Diploma, quo sibi concessum jure fuisse Episcopatum apertissime declararetur. Bonis omnibus displicuit tantus ambitus, præsertim Gregorio Papæ, qui perditum hominem, impium sicarium, & impudentem falsarium ab Altaris communione pronunciata sententia removit. Factus hinc fuit audentior Maximus, nam Gregorii sententia spreta sacra officia publice obiit de more, imo & ipsam epistolam Papæ, in qua sententia damnationis continebatur, publice scindendam voluit. Tandem vero pœnitentia motus vetera crimina expiavit, quem propterea Gregorius ex indulgentia singulari ad communionem ecclesiasticam restituit, imo etiam concessa Episcopi dignitate, sacro pallio decoravit juxta suorum Prædecessorum morem. Re ita explicata facile percipitur canon 9. dist. 12., qui sane parum congruere videtur proposito Gratiani. Excerptus ille est ex epistola 81. lib. 9. in Maurina, & 82. lib. 7. in vulgari editione, in qua benigne Gregorius Maximum pœnitentem alloquitur his verbis: *Postquam ergo Fraternitas tua Apostolicæ Sedis communionem se reparasse cognovit, personam ad Nos transmittat, quæ pallium tibi deferendum ex more percipiat. Nam quemadmodum illicita perpetrari non patimur, sic quæ sunt consuetudinis, non negamus*. In hac porro epistola Gregorius Maximum utpote conversum ad catholicam unitatem jam *Salonitanum Episcopum* salutavit. *Can. 9. dist. 12.*

Non ita se Gregorius gessit in alia epistola, quam antea ad Maximum scripserat, quo tempore ex ambitu omnia turbabat. Ea est epistola 25. lib. 5. in vulgari, & lib. 6. in Maurina editione. Illius inscriptio hæc est, *Gregorius Maximo arreptori Ecclesiæ Salonitanæ*; vel ut alii codices exhibent: *Gregorius Maximo in Salona, qui Episcopatum arripuit*. Ibidem Gregorius Maximum commonefacit, ut ab ambitu suo recedat, debitam Prælatis obedientiam exhibeat, necnon Romam, siquod suffragium, vel jus habeat, pergat ostensurus. Hinc depromtus est canon 1. cau. 6. qu. 5., cujus priora verba ita legenda sunt: *Nam quod postulas, ut illuc personam dirigere debeamus, qua præsente de his quæ dicuntur, possit esse probatio &c.* *Can 1. cau. 6. qu. 5.*

Eundem Maximum *Salonitanæ Ecclesiæ Præsumtorem* appellat Gregorius in epistola 20. lib. 3. in vulgari, & lib. 4. in Maurina editione, ubi Gregorius eundem Maximum ab officio Sacerdotis amovet, quousque constitisset de Imperiali Diplomate, quod se obtinuisse Maximus ajebat, quemadmodum superius animadverti. Ex hac epistola excerptus est canon 1. cau. 9. qu. 1., cujus sententia ex præcedentibus epistolæ verbis clarior adparebit, ibi: *Additur inauditum nefas, quod per interdictionem quoque nostram, quæ sub excommunicatione tua, ordinantiumque te facta est, cæsis Presbyteris, Diaconibus, ceteroque Clero, manu militari ad medium diceris deductus. Quam rem Nos consecrationem dicere nullo modo possumus, quia ab excommunicatis est hominibus celebrata*. *Can. 1. cau. 9. qu. 1.*

De epistolis ad Natalem Salonitanum Episcopum.

De Natali Salonitano Episcopo nonnulla jam disserui superius, ubi actum est de Antonino in Dalmatia Subdiacono, præsertim quod spectat Honoratum Archidiaconum, quem Natalis injuste, & prætextu promotionis ad majorem gradum honore, & officio exuerat. Erat Natalis in rebus ecclesiasticis administrandis maxime negligens, cognatis suis, & amicis indulgens. Ad eum scripta est epistola Gregorii 14. lib. 2. in vulgari, & 18. lib. 2. in Maurina editione, in cujus initio Can. 5. dist. 44. legitur canon 5. dist. 44., ubi pro verbis illis *si hæc actionum tuarum*, legendum est ex integris codicibus: *nisi hæc actionum tuarum*. Exhibent hæc perspicue indolem Episcopo indignam Natalis. Quæ sequuntur in epistola, respiciunt caussam Honorati Archidiaconi; hunc enim, ut præfatus sum, cum obsisteret pravæ rerum ecclesiasticarum administrationi, Natalis ab Archidiaconatu transtulit ad Presbyteratus ordinem reluctantem, & invitum; atque in locum ipsius alium sibi indulgentem ordinavit. Eamobrem irritam declaravit Gregorius utriusque ordinationem, Can. 40. cau. 7. qu. 1. voluitque substitutum Archidiaconum a ministerio perperam suscepto cessare, Honoratum vero in suum gradum restitui. Sententia Gregorii integra habetur in canone 40. cau. 7. qu. 1.

Alia est epistola Gregorii ad Natalem 37. in vulgari, 52. in Maurina editione Can. 6. dist. 44. lib. 2. In ea ferme eadem repetit Gregorius, quæ in præcedente, Natalem Episcopum paterne corrigens, & ad meliorem frugem excitans. Quoniam vero Natalis laudaverat apud Gregorium frequentia, quibus delectabatur, convivia, quasi ad benevolentiam conciliandam instructa, respondet Gregorius: *Convivia autem communia, quæ ex intentione impendendæ charitatis fiunt, recte Sanctitas vestra in suis epistolis laudat. Sed tamen sciendum est &c.* Hæc retulit Gratianus in can. 6. dist. 44.

Præterea responderat Natalis se ordinem ecclesiasticum non ignorare, quod a Can. 10. cau. 25. qu. 2. Gregorio in præcedente epistola sibi objectum fuerat. Rescripsit autem hoc in loco Gregorius: *Quod autem vos fatemini ecclesiasticos ordines ignorare non posse, ego quoque hoc de vobis per omnia scio, atque idcirco valde contristor; quia cum rerum ordinem scitis, in me, quod pejus est, sciendo dereliquistis. Postquam enim ad Beatitudinem vestram, & Decessoris mei, & mea in caussa Honorati Archidiaconi scripta directa sunt, tunc contemta utriusque sententia præfatus Honoratus proprio gradu privatus est. Quod si quilibet ex quatuor Patriarchis fecisset, sine gravissimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisset. Tamen postquam Fraternitas vestra ad suum ordinem rediit, nec ego meæ, nec Decessoris mei injuriæ memor sum. Quod vero dicitis nostris temporibus debere servari,* (hæc retulit Gratianus in can. 10. cau. 25. qu. 2.) *quæ a meis quoque Prædecessoribus tradita, atque custodita sunt, absit hoc a me, ut statuta Majorum Consacerdotibus meis in qualibet Ecclesia infringam, quia mihi injuriam facio, si Fratrum meorum jura perturbo. Sed cum responsales vestri advenerint, quæ inter vos, & præfatum Honoratum Archidiaconum sint gesta, cognoscam, & ex ipso meo examine perpendetis, quia si pars vestra per justitiam fulta est, nihil adversi a me perferetis, sicut nec ante pertulistis. Sin vero sæpefato Honorato Archidiacono in assertione sua justitia suffragatur, ex ejus absolutione monstrabo, quia personas, etiam quas novi, in judicio non cognosco. De excommunicationis vero articulo* (hic est canon

15. cau. 24. qu. 3.) *quæ tamen interposita conditione gradus, secundo, vel tertio, jam ut ita dicam, ex necessitate subjuncta est, Beatitudo vestra immerito queritur, cum Paullus Apostolus dicat: In promtu habentes ulcisci omnem inobedientiam. Sed ista jam transeunt, ad nostra redeamus. Si enim recte agit, ego Domno Natali non possum conjunctus non esse, cujus me affectui valde esse debitorem novi*. Sic recte conjuncti sunt canones, quos ex eodem contextu diversas in partes disciderat Gratianus. Ex his autem, quæ descripta sunt, liquet integram hanc Gregorii epistolam objectam fuisse responsionibus Natalis Salonitani, qui conquestus fuerat se a Gregorio redargui, quod Ordinum ecclesiasticorum rationem ignoraret, sive Prælatis suis minime obtemperaret, item quod non æquo judicio communione ecclesiastica privatus esset. Quibus rescripsit Gregorius, primo Ordinem ecclesiasticum non visum fuisse notum Natali, ubi non paruit Romanis Antistitibus, a quibus præceptum erat, ut Honoratus in pristinum statum restitueretur; quod si Natalis se Ordinem ecclesiasticum non ignorare asseruit, eo vehementius conquestus est Gregorius, cum videret negligi a Natali Ordinem ecclesiasticum non ex ignorantia, sed sponte, & animo deliberato. Ex quibus magis magisque intelligitur Gregorii sententia in memorato canone 5. dist. 44. ibi: *Ipsum quoque usum ecclesiastici Ordinis ignores*. Deinde ait Gregorius, se quidem minitatum fuisse Natali pœnam excommunicationis, sed post secundam, vel tertiam monitionem, imo & adjecta conditione, nisi resipuerit. Notant in iis verbis Maurini, vocem illam *gradus*, quæ legitur in dicto canone 15., in plerisque MSS. Codicibus desiderari; quidquid ibidem observaverint Romani Correctores. Can. 15. cau. 24. qu. 3.

Ad eandem Honorati Archidiaconi Salonitani caussam pertinet canon 2. dist. 74. depromtus ex epistola Gregorii 19. lib. 1. eisdem omnino verbis. Quod ibidem dicitur de *Secretario*, in quo confecta fuerant gesta Concilii habiti in caussa Honorati, referenda sunt ad veterem Episcoporum morem, qui in Secretario Ecclesiæ suæ Concilia Diœcesana celebrare solebant. Porro Secretarium idem erat, ac Diaconicum, sive pars templi secreta, in quam Episcopus sese recipere solebat ante, & post Sacra celebrata, quemadmodum commode deducitur ex Concilio Laodiceno can. 21., & Sidonio Apollinari lib. 5. epistola 17. Cum hac caussa Honorati similis fuit caussa Ætii Archidiaconi Constantinopolitani; quemadmodum enim Honoratus sub promotionis specie dejectus est a Natali Salonitano, ita Ætius sub eodem prætextu dejectus est ab Anatolio Constantinopolitano. Hinc quemadmodum Gregorius dejectionem Honorati improbavit in locis nuper laudatis, ita Leo Magnus jamdudum improbaverat dejectionem Ætii, ita scribens ad Marcianum epist. 84. *Qui* (nimirum Anatolius) *non inveniens quod argueret in fide, quod improbaret in moribus, dejectionem innocentis per speciem honoris implevit*. Can. 2. dist. 74.

De epistola ad omnes Salonæ Consistentes.

Recolenda sunt iterum hoc in loco, quæ superius tradidi ad epistolas Gregorii ad Maximum Salonitanum, (qui nimirum impetu facto Ecclesiam Salonitanam invaserat) ut facilius percipiatur argumentum Gregorianæ epistolæ 26. in vulgari editione lib. 5., in Maurina lib. 6., cui hæc inest inscriptio: *Gregorius dilectissimis Filiis Clero, & Nobilibus Salonæ consistentibus*. Cum enim Gregorius adversus Maximum Can. 2. dist. 93. & ca. 2. cau. 1. qu. 6.

mum vehementissime fuerit indignatus, hac epistola certiores fecit Salonitanos Cives, se non privato odio ea in caussa duci, sed ex zelo ecclesiasticæ disciplinæ, mirari tamen interea, quod ex tot Salonitanis Civibus, ac Clericis perpauci admo-
Can. 2. cau. 1. qu. 6. & can. 2. dist. 93. dum fuerunt, qui a Maximi communione abstinuerint. Gregorii verba, ad quæ exigendus erit canon 2. cau. 1. qu. 6., hæc sunt: *Pervenit ad me quosdam perversæ mentis homines, ut dilectionis vestræ animos vulnerarent, vobis insinuare conatos, quia ego contra Maximum quodam odio movear, & non magis quæ canonica, sed ea, quæ furoris sunt, exequi concupiscam. Sed absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet caussa privato zelo moveatur. Ego autem & vestræ dilectioni providens &c.*, quæ leguntur in memorato canone 2. Post nonnulla sequuntur in epistola verba canonis 2. dist. 93., in quibus nihil est singulare, & dignum animadversione.

De epistola ad Sabinianum Episcopum Jadertinum.

Urbs Archiepiscopalis Illyrici est Jadera, vulgo *Zara* adpellata, cujus Antistes
Can. 3. dist. 50. Gregorii Magni tempore erat Sabinianus. Ad ipsum scripta est epistola 25. lib. 7. in vulgari, & 24. lib. 8. in Maurina editione. Ei gratulatur Sanctus Pontifex, quod abstinuisset a communione Maximi Salonitani, cui ipse Gregorius, ut superius dictum est, sua communione interdixerat, eaque occasione nonnulla subjecit in caussa cujusdam lapsi Presbyteri, quem non esse in gradu pristino recipiendum docet, quemadmodum refert Gratianus in can. 3. dist. 50., cujus priora verba ita legenda sunt ex optimis epistolæ exemplaribus: *Presbyterum vero, de quo nos Fraternitas tua latoris præsentium relatione consuluit &c.* Ex his sane deducitur, Gregorium fuisse vigilantissimum veteris ecclesiasticæ disciplinæ custodem, atque adsertorem, juxta quam Clericis semel lapsis nulla restitutionis spes supererat, quemadmodum & idem Gregorius alibi docet, nimirum in epistola ad Januarium Calaritanum, ex qua desumtus est canon 9. dist. 50., & in epistola ad Petrum Subdiaconum, quæ est 18. lib. 1. in fine. Hinc postrema canonis verba, quibus dicitur cum reo *mitius agendum esse*, quia facili professione facinus suum confessus fuerat, non ita intelligenda sunt, ut reus idem in suum ordinem restituatur, sed ut mitiori pœnitentiæ subjiciatur.

Sectio VII.

De epistolis per Apuliam, & Calabriam directis.

De epistola ad Andream Tarentinum.

Tarentum olim magnæ Græciæ, nunc Regni Neapolitani pars est in Provincia
Can. 7. dist. 33. Hydruntina, hodie Civitas Archiepiscopalis. Tempore Gregorii erat ejus Urbis Antistes Andreas, quem de concubinatu reprehendit Sanctus Pontifex in epistola 44. lib. 2. in vulgari, & 45. lib. 3. in Maurina editione his verbis: *Tribunal Judicis Æterni securus adspiciet, quisquis reatus sui conscius digna eum modo pœnitentia pla-*

placare contendit. Habuisse te siquidem concubinam manifesta veritate comperimus, & te illius criminis participationem habere. De qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio &c. Ex his supplendus erit, atque emendandus canon 7. dist. 33. De eadem caussa scripsit Gregorius ad Johannem Episcopum Callipolitanum his verbis: *Ex gestis, quæ ad Nos Fraternitas tua direxit, inventum est Andream fratrem, & Coepiscopum nostrum habuisse sine dubio concubinam. Sed quia incertum est, si eam in sacro ordine constitutus contigerit, necesse est, ut eum sollicita adhortatione commoneas, ut si positus in sacro ordine cum ea se novit immixtum, ab eo, in quo est, officio quiescat, & nullatenus administrare præsumat.*

De epistolis ad Sergium Defensorem, & Vitalianum Episcopum Sipontinum.

Urbs Apuliæ Episcopalis olim erat Sipontum, cujus dirutæ loco sita deinde est Manfredonia in ora maritima ad radices montis Gargani. In hac Urbe munere Defensoris fungebatur Sergius. Porro Defensoris officium duplex erat; alii enim civiles Defensores, & publici Urbibus Imperiali auctoritate præsidebant; alii ecclesiastici, qui singularem viduarum, pauperum, Monachorum, & Clericorum curam gerebant utraque freti auctoritate, civili nimirum, atque ecclesiastica, de quibus mentio fit in Novella Justiniani 56. Ex hoc posteriori genere erat Sergius, ad quem habemus epistolam 10. lib 7. in vulgari, & 9. lib. 8. in Maurina editione relatam integre apud Gratianum in can. 19. cau. 27. qu. 1. Ibi Gregorius Sergium monet, ut una cum Vitaliano Sipontino Episcopo curet, virginem quandam e monasterio post elicitam professionem regressam in monasterium reverti. Verba epistolæ paullo discrepant a verbis Gratiani; nam ubi Gratianus legit: *Nuncius pervenerit . . . ubi districte . . . pœna possis reserante . . . quæ modo facere præceperis, a te debueramus etiam cum ultione ante facta cognoscere*, legitur in epistola: *Nuncius perveniret . . . ubi stricte . . . pœna possis resecante . . . quæ modo facere præciperis, a te debueramus etiam cum ultione facta cognoscere.* Can. 19. cau. 27. qu. 1.

Eandem ob caussam scripsit Gregorius ad Vitalianum Sipontinum Episcopum, epist. 9. lib. 7. in vulgari, & 8. lib. 8. in Maurina editione; quæ integra refertur in can. 18. cau. 27. qu. 1. Levia nonnulla emendare oportebit, ut canon Gratianeus omnino cum integris epistolæ exemplaribus conveniat. Nimirum ubi legit Gratianus: *Nam si ut præfati sumus . . . quia ergo tantum habes . . . in Monasterio &c.* Legendum est: *Nam sicut præfati sumus . . . quia ergo tantum hebes . . . in Monasterium &c.* Monent etiam Maurini Monachi in illis verbis: *Non credimus laicorum &c.* in nonnullis MSS. Codicibus legi: *Non credimus Clericorum, vel Laicorum &c.* Ex toto autem contextu liquet, ideo Gregorium de ea re ad Vitalianum scripsisse, quia Vitalianus parum de eo crimine puniendo, emendandove sollicitus videbatur, quando potius, ac prius de pœna inflicta certiorem Pontificem Maximum reddere debuisset, quam Pontifici Maximo quid actum esset, renunciaret. Hæc sententia plurimum convenit cum lege 3. cod. de officio Præfecti Prætoriorum Orientis, & Illyrici, qua cavetur, ab judicibus inferioribus ad Supremos Magistratus, *non crimina, sed vindictam ipsam referri*; sive Romanorum minores Magistratus paratos esse debuisse ad animadvertendum in facinorosos homines, non supremi Magistratus jussionem expectare. Can. 18. cau. 27. qu. 1.

SECTIO

Sectio VIII.

De epistolis directis per Lucaniam, & Brutios.

De epistolis ad Bonifacium Episcopum Regiensem.

Gratianus relaturus in can. 9. dist. 32. Gregorii monumentum, quo ostenderet
Can. 9. dist. 32. Subdiaconis servandæ castitatis obligationem imminere, refert quidem integrum, accommodatumque fragmentum epist. 5. lib. 3. in vulgari, & lib. 4. in Maurina editione ad Bonifacium Episcopum Regiensem; ex eo tamen non satis aperte liquet Gregorii propositum, nil aliud adserentis, quam a Subdiaconis Regiensibus illud ipsum servandum esse, quod jam pridem custodiendum mandatum fuerat Subdiaconis Siciliæ. Quamobrem huc revocanda erit epistola Gregorii ad Petrum Subdiaconum in Sicilia, ex qua depromti sunt canon 1. dist. 28., & can. 1. dist. 31.; ex illis enim aperte liquet, Siciliæ Subdiaconos continentiæ servandæ lege obstrictos fuisse.

Can. 49. cau. 12. qu. 2. Ad eundem Bonifacium Regiensem scripta est epistola 43. lib. 2. indict. 11. in vulgari editione, 44. lib. 3. in Maurina, ubi Gregorius Bonifacium monet, ut fœminæ cuidam restituat ea bona, quæ Lucius Bonifacii decessor, cum ad illam pertinerent, per vim occupaverat, & Ecclesiæ addixerat. Initium hujus epistolæ eisdem omnino verbis legitur in can. 49. cau. 12. qu. 2.

Can. 2. cau. 27. qu. 1. Non idem sane Bonifacius Regiensis est, ad quem scripta est Gregorii epistola, ex qua legimus canonem 2. cau. 27. qu. 1., quemadmodum nec idem est Gregorius Magnus illius auctor. Ivo in cap. 63. partis 7. eadem verba referens laudavit fragmentum his verbis: *Ex epistola S. Gregorii Papæ missa ad Bonifacium*. Eodem fere modo Burchardus in cap. 45. lib. 8. *Ex epistola Gregorii Papæ missa ad Bonifacium*. Regino Prumiensis eadem retulit tum in cap. 56. prioris appendicis, tum in cap. 45., & 46. posterioris cum hac inscriptione: *Ex epistola B. Gregorii Papæ Bonifacio Archiepiscopo missa, in qua inter cetera ita legitur*. Idem titulus habetur in additione 4. Capitularium cap. 88. Ex quo facile liquet, hanc epistolam tribuendam esse potius aut Gregorio II., aut Gregorio III. in epistola ad Bonifacium Episcopum in Germaniam missum, nisi forte quispiam malit epistolam hanc ipsam adscribere Zachariæ Gregorii III. successori, cujus epistolæ etiam plures extant ad Bonifacium eundem scriptæ, atque ad eandem propemodum caussam pertinentes; quæ propterea a collectoribus confundi facile potuerunt, ut aliæ pro aliis sumerentur. Quicumque autem ex iis Pontificibus auctor fuerit Gratianei monumenti, parum referre videtur, dummodo animadvertamus, disciplinam ibidem traditam recte congruere initio octavi sæculi, quo iidem Pontifices floruerunt; dummodo præterea epistola non referatur ad ipsa initia missionis Bonifacii Episcopi in Germaniam; etenim quod in memorato canone 2. traditur, supponit Germanorum Ecclesiam jam suscepisse tunc non tantum Christi Fidem, quæ præcipua erat, sed Ecclesiasticam etiam disciplinam. Interea nonnihil intererit eadem verba canonis referre, prout in Capitularibus leguntur, tamquam in eo

exem-

exemplari, quod ceteri Collectores fequuti fuiffe videntur. Ita exhibet Capitularium Collector in addit. 4. cap. 88. *Viduas a propofito difcedentes viduitatis, fuper quibus nos confulere voluit dilectio tua, Frater chariffime, credo te noffe a Sancto Apoftolo Paullo, & a multis Sanctis Patribus, nifi convertantur, olim effe damnatas, quas & nos Apoftolica auctoritate damnandas, & a communione fidelium atque a liminibus Ecclefiæ arcendas fore cenfemus, ufqueque obediant Epifcopis fuis, & ad bonum, quod cœperunt invitæ, & voluntariæ revertantur. De virginibus autem non velatis, fi deviaverint, a fanctæ memoriæ Prædeceffore noftro Papa Innocentio taliter decretum habemus. Hæ vero, quæ nec dum facro velamine tectæ, tamen in propofito virginali femper fe fimulaverunt permanere, licet velatæ non fuerint, fi nupferint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia eft; quia fponfio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines folet bonæ fidei contractus nulla ratione diffolvi, quanto magis ifta pollicitatio, quam cum Deo pepigit, folvi fine vindicta non poterit? & cetera. Nam fi virgines nondum velatæ taliter pœnitentia publica puniuntur, & a cœtu fidelium ufque ad fatisfactionem excluduntur, quanto potius viduæ, quæ perfectioris ætatis, & maturioris fapientiæ, atque confilii exiftunt, virorumque confortio multoties ufæ funt, & velari fe permiferunt, habitumque religionis affumferunt, & demum apoftataverunt, atque ad priorem vomitum funt reverfæ, a Nobis, & ab omnibus fidelibus a liminibus Ecclefiæ, & a cœtu fidelium ufque ad fatisfactionem funt eliminandæ, & carceribus tradendæ, qualiter juxta B. Apoftolum Paullum, tradentes hujufmodi hominem fatanæ in interitum carnis, ut fpiritus falvus fit in die Domini: De talibus enim & Dominus per Moyfen loquitur, dicens: Auferte malum de medio veftri. De quibus & per Prophetam ait: Lætabitur juftus, cum viderit vindictam: Manus fuas lavabit in fanguine peccatoris. De talibus namque, eorumque fimilibus, atque eifdem confentientibus, (quia non folum qui faciunt, fed etiam qui facientibus confentiunt, rei funt) Dominus per eundem Prophetam David loquitur, dicens: Videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Et multa talia, eorumque fimilia. Tales vero perfonæ indubitanter adulteræ effe manifeftantur, quoniam, relicto immortali fponfo, ad anteriorem ut canes, ad proprium reverfæ funt vomitum, & apoftatæ factæ inlicita, ac facrilega fe contagione polluentes, viris mortalibus fe conglutinaverunt; quæ etiam juxta eundem Apoftolum Paullum, eo quod viduitatis propofitum dimiferunt, & fidem, quam cum Deo pepigerunt, frangere præfumferunt, atque primam fidem prævaricaverunt, funt damnandæ a nobisque, & a vobis, atque a reliquis noftri ordinis viris, a fingulis videlicet fua in Diœcefi, a liminibus Ecclefiæ, & a cœtu fidelium, ufque ad fatisfactionem, ut prædictum eft, funt eliminandæ. A talium autem confortio, & focietate omnes fideles in omnibus abftinere mandamus. Super quibus etiam placuit, quoufque in ipfo deteftando, & inlicito, atque facrilego carnis contubernio perfeverant, ut nullus Chriftianorum, nifi quibus proprius ftudio corrigendi jufferit Epifcopus, cum eis in quoquam communicet, aut ad domum, in qua funt, accedat; cum quibus etiam, ut jam dictus Sanctus præcipit Apoftolus, nulli fidelium cibum fumere licet. Quod fiquis ex his quidquam tentare, aut temerare præfumferit, pari cum eis excommunicationis fententia feriatur &c.* Integrum exfcripfi monumentum, quod fub Gregorii ad Bonifacium Archiepifcopum fcribentis nomine in Capitularibus adjectis refertur, non tantum ut ex eo fuppleretur quidquid Gratianeo canoni deeft, fed etiam ut exinde dignofceretur, an ea omnia, quæ ibidem traduntur, jure optimo aut Gregorio II., aut Gregorio III., aut Zachariæ Pontificibus tribuantur; plurimum enim vereor, ne multa fub Gregorii

nomine congesta sint, quorum quidem pars eundem Pontificem deceat, pars vero ab eodem, vel ejusdem temporis Pontificibus facile abjudicetur. Sane in eo nulla dubitatio esse potest, quod dici solet, viduas a proposito recedentes Episcoporum potestati fuisse obnoxias, quemadmodum inter cetera perspicue deducitur ex Capitulari anni 779. cap. 5. ibi: *Ut Episcopi . . . de viduis infra suam parochiam potestatem habeant ad corrigendum*. Verum hæc Episcoporum potestas in sola admonitione consistebat, non in pœnis gravioribus infligendis, quod exprimit luculenter Zacharias Papa in epistola ad Pippinum Majorem-domus, itemque ad Episcopos, Abbates, & Proceres Francorum, quæ incipit *Gaudio magno* cap. 6. ibi: *De viduis, si possint in propriis habitaculis suis salvare animas, item ex eodem libro cap. 21. ita continetur. Ut viduæ non velentur a Pontificibus, & si professam continentiam, proposito mutato, calcaverint, ipsæ pro se rationem Deo pro suis sint actibus redditturæ. Nam de viduis sub nulla benedictione velandis superius latius duximus differendum, quæ si propria voluntate professam conjugii castitatem mutabili mente calcaverint, periculi earum intererit, quali Deum debeant satisfactione placare. Sicut enim, si se forsitan continere non poterant, secundum Apostolum nullatenus nubere vetabantur, sed habita secum deliberatione promissam Deo pudicitiæ fidem debuerunt custodire. Nos autem nullum talibus laqueum debemus injicere, sed solam adhortationem præmii sempiterni, pœnasque proponere divini judicii, ut nostra sit absoluta conscientia, & illarum pro se rationem Deo reddat intentio.* Igitur Zacharias aut velari viduas pati noluit, quod & vetustiores Pontifices tradiderant, aut nullis pœnis affligendas esse jussit viduas a sancto proposito recedentes, sed prudentibus tantummodo monitis adjuvandas. At si hæc servari debuerunt apud Episcopos Francorum, apud quos sacræ disciplinæ vigor jamdiu fuerat institutus, quomodo aut Gregorius sive II., sive III., aut idem Zacharias arctiorem proponere voluit disciplinam Germanis nuper ad Fidem conversis, quorum ratione nonnulla ab eisdem Pontificibus fuisse scimus maxima cum indulgentia remissa? De virginibus sane similis constitutio ibidem a Zacharia lata demonstratur cap. 21. ibi: *Item de non velatis virginibus, si deviaverint, in eodem libro 20. capite continetur: Hæ vero qui necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velatæ non fuerint, si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia est, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non poterit? Nam si Apostolus Paullus, quæ a proposito viduitatis discesserant, dixit eas habere damnationem, quæ primam fidem irritam fecerunt, quanto potius virgines, quæ prioris promissionis fidem frangere sunt conatæ?* His, arbitror, Zachariæ fragmentis usus est, qui memoratum Gratiani canonem consarcinavit, & viduis accommodavit, quod de virginibus traditum fuerat, præsertim vero viduis hæc accommodare se posse ratus est ex eo, quod similia quædam legerat in Concilio Germanico habito a Bonifacio Archiepiscopo sub eodem Zacharia Pontifice anno 742., ubi cap. 6. ita decretum fuit: *Statuimus similiter, ut post hanc Synodum, quæ fuit XI. Kal. Maji quisquis servorum Dei, vel Ancillarum Christi, in crimen fornicationis lapsus fuerit, in carcere pœnitentiam faciat in pane, & aqua. Et si ordinatus Presbyter sic, duos annos in carcere permaneat, & antea flagellatus, & scorticatus videatur, & post Episcopus adaugeat. Si autem Clericus, vel Monachus in hoc peccatum inciderit, post tertiam verberationem in carcerem missus, vertente anno ibi pœnitentiam agat. Similiter & Nonnæ*

velatæ

velatæ eadem pænitentia contineantur, & radantur omnes capilli capitis ejus. Quod ibi dicitur de Nonnis, quispiam forte de viduis intellexit juxta illud Hieronymi ad Eustochium: *Et quia maritorum expertæ dominatum viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, & Nonnæ*. Sed aliter in Regula S. Benedicti, & in Concilio Aquisgranensi anni 816. can. 18. Nonni, & Nonnæ vocantur, ii nimirum, eæque, qui in Monasteriis præfecti ceteris erant, præfectæve, qua nimirum significatione Itali etiamnum designant avos, aviasque in signum paternæ reverentiæ. Itaque Bonifacius Archiepiscopus voluit *Nonnas* pœnitentiam gerere debere *in carcere* ad instar Clericorum, & Monachorum, scilicet ut illæ remotæ a ceterarum consortio remanerent, non tam pœnitentiæ caussa, quam ne quotidianum inter Sanctimoniales pravæ anteactæ vitæ vestigium superesset. Hujusmodi carceres apud veteres Pontifices *ergastula* nuncupata fuerunt, ut in epistola Siricii ad Himerium Episcopum Tarraconensem cap. 6. Ex his facile colligi potest, memoratum Gratiani canonem, prout in Gratiani codicibus jacet, non facile tribui posse Gregorio II. aut III., aut etiam Zachariæ, in ea parte, in qua de viduis agitur, quamquam in altera parte, in qua agitur de virginibus, apprime conveniat.

De epistola ad Felicem Episcopum de Acropoli.

Cum plures Ecclesiæ in Lucania constitutæ vacassent, scilicet Velia Urbs olim Episcopalis in ora littorali maris Tyrreni Pextum inter, & Bruxentum constituta; item Bruxentum Urbs Italiæ, quæ nunc dicitur *Policastro* sub Archiepiscopo Salernitano, ubi nunc est Principatus citerior in Regno Neapolitano; item Blanda, quam olim fuisse Lucaniæ Urbem tradit Cluverius Italiæ antiquæ lib. 4. pag. 1263., quæque hodie appellatur *Porto di Sapri*; harum omnium visitationem juxta morem sui temporis mandavit Gregorius Felici de Acropoli Episcopo in earundem Urbium vicinia constituto. Erat olim Acropolis Urbs Episcopalis, licet modo sit Oppidum obscuri nominis in sinu Salernitano situm. Hanc ad rem pertinet epistola Gregorii in Maurina editione 43., in vulgari 29. lib. 2., ex qua legitur canon 14. cau. 12. qu. 1., ubi pro verbo *injunximus* legendum est, *injungimus*; item postrema verba ita supplere oportebit ex integris exemplaribus: *Districte, canoniceque ut vivant modis omnibus studebis*. Can.14. cau.12. qu. 1.

De epistolis ad Johannem Episcopum Squillatinum.

Scillacium (utor verbis Cassiodori libro 12. variar. cap. 15.) prima Urbium Brutiorum, quam Trojæ destructor Ulysses creditur condidisse, Civitas supra sinum Arabicum constituta, nunc adhuc Episcopalis est sub Archiepiscopo Regiensi, sita in ora maris Jonii in Calabria ulteriore, & Regno Neapolitano inter Locros, & Cosentiam. De ea mentio fit in can. 25. cau. 25. qu. 2., qui Gelasium præsefert auctorem. Eadem in epistolis Gregorii appellatur Squillatium, & Johannes ejusdem Episcopus Squillatinus in epistola 25. in vulgari, & 37. in Maurina editione lib. 2. Ibidem Sanctus Pontifex eidem Johanni jam Episcopo Lissitano, sed a sede sua impetu hostili depulso Ecclesiam Squillatinam regendam commisit. Initium

Can. 42. cau. 7. qu. 1. Can. 10. dist. 34. & Can. 3. dist. 98.

epistolæ legitur in can. 42. cau. 7. qu. 1., post quæ statim sequuntur uno contextu, quæ habentur in can. 10. dist. 34., ibi: *Præcipimus autem, ne unquam &c.*, deinde his adnectenda sunt verba canonis 3. dist. 98. juncta Romanorum Correctorum animadversione. Ex quibus una compositis liquet, Gregorium normam episcopalis vitæ, ac sollicitudinis tradere. Ecclesia Lissitana, seu Lyssitana, quæ in aliquibus etiam codicibus Lusitana perperam dicitur, a qua ad Squillatinam translatus est Johannes, erat in Urbe Lisso, quæ hodie dicitur *Alessio* in ora Provinciæ Prævalitanæ in Illyrico ad mare Adriaticum.

Can. 41. & 42. cau. 17. qu. 4.

Est ad eundem Johannem epistola in Maurina editione 34. lib. 8., in vulgari 33. lib. 7., ad quam pertinet canon 41. cau. 17. qu. 4., ubi Gregorius Monachorum indemnitati vigilantissime prospicit; jam enim superius animadvertimus non uno in loco, ab Episcopis nonnullis ea ætate monasteria turbata fuisse, alias autem Sanctum eundem Pontificem ita consuluisse, ut Monachorum quies incolumis haberetur. In eo canone mendum irrepsit in codices Gratianeos, ubi enim legitur, *Scillacenum castrum, quæ in CD. pedes extenditur*, ex optimis epistolæ codicibus legendum est: *Scillacenum castrum, quæ in DC. pedes extenditur*. Dicendum hoc in loco videretur de canone 42. cau. 17. qu. 4., utpote qui adsutus est canoni præcedenti. Verum ad hanc epistolam minime pertinet, ac perperam ab auctore Palearum huc loci relatus. Quamobrem cum alias a Gratiano describatur in §. ult. canonis 5. cau. 18. qu. 2., ideo inferius commodius expendetur.

De epistola ad Sabinum Subdiaconum in Lucania.

Can. 4. cau. 17. qu. 4.

Ex Subdiaconis Regionariis, qui per Suburbicarias Provincias ecclesiastici Romanæ Ecclesiæ Patrimonii conservandi caussa mittebantur, erat Sabinus in Lucania, ad quem scripsit Gregorius epistola 6. lib. 8. in vulgari editione, 5. lib. 10. in Maurina, ut scilicet curaret, ne ea, quæ certæ Ecclesiæ ultima pii testatoris voluntate relicta fuerant, a privatis detinerentur, sed ipsi Ecclesiæ concederentur, ratione adjecta, quod qui res Ecclesiæ relictas retinet, sacrilegii crimen admittat. Verba Gregorii ad hanc sententiam pertinentia integra retulit Gratianus in can. 4. cau. 17. qu. 4.

SECTIO IX.

De epistolis directis per Siciliam.

Gregorii Magni temporibus singulari etiam jure, sive metropolitico suberant Romanæ universæ Siculorum Ecclesiæ; etenim nulli in Sicilia erant Archiepiscopi; hinc ubi Episcopatus in Sicilia vacabat, confirmatio, & consecratio a Romano Antistite omnino pendebat, in Conciliis provincialibus celebrandis Romam confluebant Siciliæ Episcopi; & siquæ etiam leviores caussæ ibidem emergebant, nihil propemodum irrequisito Romano Antistite dirimebatur. Hæc facile deducuntur ex epistola Gregorii ad Petrum Subdiaconum 18. lib. 1., ad Maximianum Siracusanum 4. lib. 2., & aliis. Hæc initio prænotanda duxi, ut exinde adpareret, quare peculiaris fuerit in Siculorum rebus Gregorii cura, ac pastoralis sollicitudo.

De epistolis ad Cyprianum Diaconum.

Duæ memorantur a Gratiano Gregorii epistolæ ad Cyprianum, quem idem Pontifex appellavit *Diaconum nostrum, & Siciliæ Rectorem*. Erat itaque Cyprianus Rector ecclesiastici Patrimonii in Sicilia a Romano Antistite ita præfectus Ecclesiæ bonis, ut curaret, nequid ex illis aut Episcoporum, aut Clericorum incuria deperiret. Prior epistola est in vetere editione 22. lib. 4., in Maurina 27. lib. 5., & fere integra refertur in can. 2. cau. 12. qu. 5. Commendabat Cypriano Gregorius res Ecclesiæ, ne ex testamento a Theodoro Episcopo facto res ecclesiasticæ diminuerentur. Is erat Theodorus Episcopus Lilibetanus pluries in operibus Gregorii Magni memoratus; Lilibæum enim erat Urbs Siciliæ, hodie *Marsalla*, in valle Mazaræ, cujus Episcopus aliquando legatione Sedis Apostolicæ functus est, quemadmodum Paschasinus Lilibetanus in Concilio Chalcedonensi vices gessit Magni Leonis. Con. 2. cau. 12. qu. 5.

Altera Gregorii epistola est 6. lib. 3. in vulgari, & 6. lib. 4. in Maurina editione. Ex ea depromtus est canon 8. cau. 19. qu. 3., ubi tamen nil nisi facti cujuspiam enarratio continetur, quæ sane nihil probare potest, quod conveniat Gratiani proposito. Hæc canoni præfigitur rubrica: *Post Monasterii ingressum eidem Monasterio omnia sunt conferenda*. At non hæc est fragmenti Gregoriani sententia, ubi tantum exponitur, Petronillam quandam virginem religiosam vestem sumsisse, unaque res suas in Monasterium speciali donationis titulo contulisse. Quæ in epistola sequuntur ad rem Gratiani ne facere quidem possunt, etenim Gregorii rescriptum ad Gratiani quæstionem minime pertinet. Con. 8. cau. 19. qu. 3.

De epistola ad Donum Messanensem Episcopum.

Eximiam Sancti Pontificis pietatem præfefert epistola in vulgari editione 25. lib. 6., in Maurina 38. lib. 7. ad Donum Messanensem Episcopum, quem aliqui codices Bonum adpellant, alii Dominum, alii Domninum. Ibi Gregorius suadet, etiam sacra ministeria in captivorum redemtionem esse vendenda. Priora, & postrema epistolæ verba leguntur in can. 14., & can. 16. cau. 12. qu. 2., quæ ut uno contextu jungantur, integram hic epistolam exhibeo: *Et sacrorum canonum* (hic est canon 14.), *& legalia statuta permittunt, ministeria Ecclesiæ pro captivorum esse redemtione vendenda. Et ideo quoniam Faustinus lator præsentium, ut filias suas de jugo potuisset captivitatis exuere, trecentorum triginta solidorum probatur debitum contraxisse, ex quibus triginta redditis, ad reliquæ quantitatis restitutionem eum certum est non posse sufficere, Fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut de argento Merientis* (legunt alii *Milensis*) *Ecclesiæ, cujus miles esse dignoscitur, quod apud vos est, quindecim ei libras, accepto ab eo desuscepto, dare modis omnibus debeatis; ut eo venumdato, & restituto debito, necessitate valeat obligationis absolvi. Sed & illud Fraternitas vestra debet esse sollicita, ut si quidem de prædicta Ecclesia usuale argentum est, suprascriptam quantitatem accipiat; alioquin de sacratis vos vasis hac in re eam, quam prædiximus, quantitatem præbere necesse est. Nam sicut omnino* (hic Con. 14. & 16. cau. 12. qu. 2.

est

est canon 16.) *grave est frustra ecclesiastica ministeria venumdare, sic iterum culpa est imminenti hujusmodi necessitate res maxime desolatæ Ecclesiæ captivis suis præponere, & in eorum redemtione cessare.*

De epistolis ad Fantinum Defensorem.

Can. 2. Victor Panormitanus Episcopus Judæis apprime infensus illorum synagogas oc-
cau. 14. cupaverat, quotcumque sitæ erant in Urbe Panormitana una cum ceteris Judæo-
qu. 6. rum hospitiis. Id factum improbat Gregorius in epistola ad Fantinum Siciliæ Defensorem 59. lib. 7. indictione 2. in vulgari, & 55. lib. 9. in Maurina editione, jubens, ut curet Judæis omnia loca restitui, quæ nondum Episcopali auctoritate in Christianorum templa consecrata fuissent, pro iis vero, quæ jam consecrata proponerentur, pretium reddi. Sane Gregorio illud semper antiquissimum fuit, ut quoscumque etiam a Christiana Fide alienos ita benigne exciperet, ut blanditiis potius in rectam semitam traheret, quam affligendo a Christiano nomine magis in dies, ac magis averteret. Id quoque alias luculentius expressit, præsertim in can. 3. dist. 45. Ex memorata epistola depromtus est canon 2. cau. 14. qu. 6., cujus verba a Gratiano in epitomen propemodum redacta, ita potius erunt describenda: *Ante aliquantum tempus Victori Fratri, & Coepiscopo nostro scripsimus, ut quoniam quidam Judæorum data nobis petitione questi fuerunt, synagogas in Civitate Panormitana positas cum hospitiis suis fuisse ab eo irrationabiliter occupatas, quousque caussa, utrum juste factum esset, potuisset agnosci, ab eorum suspenderet se congregatione; ne forte in eorum sola voluntate versari præjudicium videretur. Et quidem nos prædictum Fratrem nostrum incongrue aliquid egisse Sacerdotii ejus respectus facile credere non permisit. Sed quia Salerio Notario nostro, qui illic præsens postea inventus est, renunciante comperimus, nullam extitisse caussam, pro qua potuissent rationabiliter occupari, atque eas esse inconsulte, ac temere consecratas; idcirco experientiæ tuæ præcipimus, ut quia, quod semel consecratum est, Judæis ultra non valet restitui, quantum a Filiis glorioso Venantio Patricio, & Urbico Abbate synagogæ ipsæ cum his hospitiis, quæ sub ipsis sunt, vel earum parietibus cohærent, atque hortis ibi conjunctis æstimatæ fuerint, studii tui sit, ut præfatus Frater, & Coepiscopus noster dare pretium debeat, quatenus hoc, quod occupari fecit, in jus Ecclesiæ ipsius valeat permanere, ut illi opprimi, aut aliquam pati injustitiam nullo modo videantur.* Aurea sane sententia, quæ & cum recta ratione consonat, & cum civili Romanorum jure, quod res semel religiosas, aut sacras, aut publicas rursus in prophanas, aut privatas abire non sinit, servato tamen antiqui Domini jure, ut saltem pretium consequatur.

Et quidem supradictam caussam Fantino Defensori Gregorius mandaverat, cujus
Can. 98. solertiam jam expertus fuerat in procuranda Judæorum ad Christianam Fidem con-
de cons. versione. Nimirum Fantinus jam delegatus pridem a Gregorio fuerat, ut Judæos
dist. 4. quosdam in Agrigentino territorio consistentes, & se baptizari postulantes benigne exciperet, imo & baptizari curaret; quemadmodum liquet ex epist. 23. lib. 8. in Maurina, & 24. lib. 7. in vulgari editione, ex qua depromtus est canon 98. de cons. dist. 4., ubi Maurini Monachi adnotant legendum esse *baptizet*, non vero *baptizes*, ut nimirum referatur ad Episcopum loci illius, non ad eundem Fantinum, erat enim tum Episcopis reservatum solemne baptisma conferre, nec eidem

eidem Fantino, utpote Defensori, congruere poterat, cum ut plurimum Defensores ecclesiastici nonnisi Subdiaconi constituerentur.

De epistola ad Felicem Messanensem Episcopum.

Quæ Gregorii epistola 32. in lib. 12. vulgaris, & 17. lib. 14. Maurinæ editionis ad Felicem Messanensem Episcopum scripta fertur, paucis velut germanum Gregorii monumentum habetur. Data illa fingitur anno 604., ut rescriberet Gregorius Felici de tribus ecclesiasticæ disciplinæ capitibus interroganti. Prima interrogatio ad eos spectabat, qui quarta progenie, seu gradu conjuncti sunt, num si matrimonium inierint, sint separandi, quemadmodum idem Gregorius separandos scripserat ad Augustinum Anglorum Episcopum. Altera erat de accusationibus Episcoporum. Postrema de Ecclesiis, de quarum consecratione dubitaretur. Quicumque hanc epistolam a Gregorio abjudicant, pluribus ad id demonstrandum, & quidem perspicuis argumentis utuntur. Et primo conferendo vulgatam interrogatoriam Felicis ad Gregorium epistolam cum rescripto ipso Gregorii, multa statim emergunt ab historica veritate aliena. Dicitur ibi, Augustinum Anglorum Episcopum ordinatum fuisse a Gregorio Papa, & in Angliam ab eo missum, quum tamen testetur Beda in lib. 1. historiæ Anglorum cap. 27. a Virgilio Arelatensi Episcopo fuisse ordinatum. In eadem etiam epistola mentio fit Benedicti Syracusanæ Ecclesiæ Episcopi; at hic Benedictus putum figmentum est deceptoris; etenim initio Pontificatus Gregorii Syracusanam Ecclesiam regebat Maximianus Episcopus, & post ipsum Johannes, quem adhuc viventem anno 603. memorat Gregorius in lib. 11. epist. 34. in vulgari editione. Præterea Felix in Messanensi Ecclesia Episcopus vixit quidem anno 591., sive anno primo Gregoriani Pontificatus, quemadmodum demonstrat epistola 38. lib. 1. a Gregorio ad illum directa; at idem jam vita functus fuerat anno 595., antequam Augustinus in Angliam proficisceretur, quemadmodum perspicue liquet ex epistolis Gregorii ad Donum Episcopum Messanensem, qui Felici successisse dicitur anno 595. ex epist. 39. lib. 5. Sunt sane hæc invicta propemodum argumenta, quibus vulgo istud monumentum tamquam apocryphum Eruditorum fere omnium suffragio rejicitur. Ego & nonnulla adjiciam ad hanc rem magis, magisque firmandam. Video in epistola ipsa eam inscriptionem, quæ Gregorio fuit insueta, ibi: *Reverendissimo Fratri Felici Episcopo Gregorius servus servorum Dei*. Neque enim Gregorius ad Episcopos scribens, eos *Reverendissimos* vocare solebat; neque alias se *servum servorum Dei* inscripsit; & quamquam non desint, qui hanc formulam a Gregorio primum invectam voluerint, a recentioribus deinde Pontificibus Maximis perpetuo usu receptam, tamen in aliis Gregorii epistolis desideratur, dummodo illas excipias, quæ suspectæ fidei habentur, uti est privilegium S. Medardi Monasterii Suessionensis. Stilus etiam epistolæ Gregorianus non est, prolixa præfatio, variæ res inordinate congestæ, & proposito non congruentes quæstiones, de quibus interrogatus Gregorius dicitur, intermixtæ, ipsamet epistola valde prolixa, quum tamen auctor ab initio profiteatur se paucis singula velle complecti, a more Gregorii sunt aliena; etenim Sanctus Pontifex in suis epistolis brevissima præfatione uti consuevit, nunquam non ad rem, paucis plurima expediens, quemadmodum liquet ex collatione alia-

aliarum epistolarum. Quod vero clarius idipsum demonstrat, est apertissimus character Isidori Mercatoris, cujus sententiis hæc eadem epistola undequaque referta est, præsertim quod attinet ad accusationum Episcopalium disciplinam. At vero de hac accusationum Episcopalium materie nulla subesse poterat Messanensi Episcopo ratio, cur Gregorium interrogaret; etenim dubitatio emergere forte de ea re potuisset in ea Provincia, in qua esset Metropolitanus Episcopus, ad quem caussæ Episcoporum olim deferri solebant; sed in Sicilia Romano Antistiti, ut diximus, etiam tamquam Metropolitæ subjecta, ea interrogatio supervacanea videbatur, nisi dicere velimus, Gregorium de iis fuisse interrogatum, quæ ad Gregorii ejusdem officia pertinebant. Quid demum est, quod Gregorius dicatur improbare Episcoporum accusationes? quando ipse eos alias laudavit, qui jure suos Episcopos accusaverant; e converso damnavit illos, qui ab accusatione Episcoporum jure suscepta prævaricando destiterunt. Luculentissimum hujus rei argumentum deducitur ex can. 6. & 7. cau. 2. qu. 3., ubi Gregorius ad Johannem Corinthium scribens improbat acta Paulli Diaconi, item Euphemii, & Thomæ, quod ab accusatione jam pridem instituta Episcopi sui recesserant.

Ex his luculentissimis rationum momentis nemo non videt, eam epistolam perperam Gregorio adscribi, ac propterea a Gregorio abjudicandos eos canones, qui ex eadem epistola laudantur. Ex his in primis est canon 4. cau. 25. qu. 2. Pertinet is ad primam inquisitionem de non jungendis matrimoniis intra septimam generationem. Ait auctor epistolæ, se in hac re contra canonum disciplinam aliquid indulsisse Anglorum gentibus recens ad Fidem conversis, concludit tamen, hæc generalia non esse, nec statuta veterum Patrum facili negotio esse immutanda. Ceterum etiamsi apocryphus habendus sit memoratus canon 4., illius tamen sententia recte consonat cum aliis germanis Gregorii monumentis, præsertim vero cum canone 10. cau. 25. qu. 2. ex epistola ad Natalem. In eadem epistolæ parte legitur canon 10. cau. 35. qu. 2., qui tum demum cum integris epistolæ codicibus consonabit, cum pro illis verbis *& cunctis hominibus* legetur, *& cunctis bonis hominibus*. Refertur præterea ex eadem epistola canon 2. cau. 35. qu. 8., cujus tamen verba in epistola ipsa non leguntur, sed ibidem similia quædam his verbis: *Progeniem vero suam unumquemque de his, qui fideliter edocti sunt, & jam firma radice plantati sunt inconvulsi, usque ad septimam observare decernimus generationem; & quamdiu se affinitate agnoscunt propinquos, ad hujus copulæ non accedere societatem præsumant. Nec eam, quam aliquis &c.* Heic subsequuntur verba canonis 10. cau. 35. qu. 2., quæque similiter propemodum recitantur in can. 16. cau. 35. qu. 2. Plane quibus ex locis hæ, similesque sententiæ depromtæ fuerint, jamdudum animadverterunt Romani Correctores, observantes, fragmentum istud esse consarcinatum ex variis Conciliorum, Legumque capitibus in unum congestis, quæ unicuique ex Interpretibus hucusque talem peperere confusionem, ut in graduum cognationis computatione matrimonii caussa ignorare se profiteantur, quod singulis peculiariter ætatibus tribuendum fit. Ajunt enim vetustissimis temporibus intra secundum, vel tertium gradum contracta cognationis jura matrimonii incundi caussa; deinde media ætate protracta usque ad septimum gradum, tandem vero disciplinam ejusmodi severiorem ad gradum quintum attemperatam. Quo vero tempore hæc disciplinæ varietas inducta fuerit, non præfigunt, nec Leges indicant aut civiles, aut ecclesiasticas, ex quibus eadem repetatur, nisi forte quæ pertinent ad receptam postre-

Can. 4. cau. 25. qu. 2.

Can. 10. cau. 35. qu. 2.

Can. 2. cau. 35. qu. 8.

postremam disciplinam. Dabo ego in præsentia operam, ut hæc res, quoad fieri possit, illustretur.

Cognatorum nuptias, qui nobis propinquiores sunt, vel ipsam naturam abhorrere omnibus fere gentibus visum est. Verum quoto in gradu sint detestabiles, aut improbandæ natura definitum non est, sed sapientiæ, prudentiæque Legumlatorum mandatum. Quid in universo Orbe varii Legumlatores edixerint, parum solliciti esse debemus, contenti observare Romanas Leges, quas Majores nostri etiam ab initio nascentis Ecclesiæ coluerunt, vel quod jura Romanorum facile ceteris antecellerent dignitate, atque præstantia, vel quod summa esset Romani populi auctoritas, Roma olim innumeris propemodum Provinciis dominante. Itaque Romana Lex inter fratres quidem, ac sorores conjugia vetuit, item inter patruum, & neptem; amitam, ac nepotem; ubi vero deveniretur ad fratrum filios, inter ipsos conjugia licuit celebrari. Hæc disciplina juris Romani perduravit usque ad Theodosium Imperatorem, qui primus statuit, ne inter consobrinos, & patrueles matrimonia fierent. Id refert S. Ambrosius in epist. 66. ibi: *Nam Theodosius Imperator etiam patrueles fratres, & consobrinos vetuit inter se conjugii convenire nomine, & severissimam pœnam statuit, siquis temerare ausus fuerit fratrum pia pignora.* Hujus Constitutionis fit mentio in l. un. Cod. Theodos. Si nuptiæ ex rescripto petantur, & apud Augustinum in lib. 15. de Civitate Dei cap. 16. Non tamen diutius constitit hæc disciplina, quam paullo post abrogavit Arcadius Imperator Theodosii filius, antiquam revocans consuetudinem, qua matrimonia consobrinorum, & patruelium legitima habebantur l. 19. Cod. de nuptiis, eamque jurisprudentiam Justiniani adhuc temporibus viguisse liquido constat ex §. 4. Institut. de nuptiis. Imo cum Imperatorum jurisdictio fuerit in Occidente imminuta Regibus Longobardorum Italiam occupantibus, eandem disciplinam viguisse scimus etiam tempore Regis Rotharis circa annum 650.; etenim ejus legem habemus in lib. 2. Legum Longobardarum tit. 8. num. 4. ita conceptam: *De his, qui de illicito matrimonio nati sunt, vel nascuntur, idest de matrina, aut filiastra, vel cognata, quæ fuit uxor fratris, aut soror uxoris, quia canones sic habent, de duabus sororibus, sicut de duobus fratribus, & qui de tali matrimonio natus fuerit, hæres legitimus patri suo non sit.* Ex quibus sane verbis deducitur, cognationem medio septimo sæculo nondum fuisse ultra fratres, & sorores in conjugiis consideratam. Atque hinc manifesto etiam liquet, quam falso Gregorio Magno tributa fuerint illa fragmenta a Collectoribus canonum, in quibus ad septimam usque generationem ea ætate interdicta videntur matrimonia, cum & quinquaginta annis ante Gregorium, sive temporibus Justiniani, & quinquaginta annis post Gregorium, sive temporibus Rotharis eandem non interruptam disciplinam extitisse probaverim de licitis nuptiis patruelium fratrum, vel consobrinorum. Cœpit paullatim ab ea disciplina recedi non sane lege Ecclesiastica, sed Regia, ejusdem nimirum Rotharis, qui paullo post in tit. 8. Legum Longobardorum §. 4. constituit: *Ut nullus præsumeret relictam de consobrino suo uxorem amodo ducere*, subdens: *Hoc autem ideo affiximus, quia, Deo teste, Papa Urbis Romæ, qui in omni mundo toto Caput Ecclesiarum Dei, & Sacerdotum est, per suam epistolam nos adhortatus est, ut tale conjugium fieri nullatenus permitteremus.* Post hæc nulla alia juris immutatio adparet, nisi temporibus Caroli Magni, qui primus post firmatum in Occidente imperium novam quandam tum civilibus, tum ecclesiasticis caussis formam indi studuit, videbatur enim novum im-

 perium,

perium, præsertim postquam vetus deformatum a barbaris turpiter fuerat, novas leges, ac disciplinas exigere. Hinc antiquatis, contemtisque Imperatorum veterum constitutionibus novum jus emersit, quod Carolinum vulgo appellatur. Itaque Carolus Imperator pientissimus, ac religiosissimus Princeps cum Episcopis pluribus, novas, quas in animo habebat, leges condendas contulit, quæ Capitularia vocantur, collatasque executioni demandandas decrevit. His primum statutum est, ut matrimonia consanguineorum usque ad septimum gradum prohiberentur, quemadmodum liquet ex lib. 7. Capitularium cap. 432., quam disciplinam & imperiali, & ecclesiastica auctoritate definitam sequens ætas moribus confirmavit, repetitisque canonibus Viri presertim ecclesiastici custodiendam mandarunt. Cur vero protracta esset usque ad septimum gradum matrimonii prohibitio, id censeo ex veterum Jureconsultorum penu decerptum, qui cognatorum nomen usque ad septimum gradum protrahebant, ubi de hereditaria successione ageretur. Ait enim Paullus in §. ult. tit. 11. lib. 4. sententiarum: *Successionis idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita succedentibus prorogari potest*; quibus consonat Modestinus in l. 4. princ. ff. de gradibus, & adfinibus. Sane huc respexisse Capitularium auctores probant Patres Concilii Meldensis, si Concilii Meldensis est canon 1. cau. 35. qu. 2. Nolo curiosius inquirere, num hæc ratio ab hereditatibus ad matrimonia rite extensa fuerit. Tantum dixero, hanc consanguinitatis extensionem visam postea fuisse minus utilem, ut proinde necesse fuerit, eadem consanguinitatis jura intra quartum gradum contrahere in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. celebrato, cujus constitutionis fragmentum refertur in cap. 8. de consanguinit. & adfinit., quamque confirmavit tandem Concilium Tridentinum.

De epistolis ad Hadrianum Notarium.

Multos Gregorii tempore fuisse maleficos, quos vulgo adpellant sortilegos, atque incantatores, patet ex Conciliis illius ætatis, Veneto, Agathensi, Aurelianensi
Can. 8. cau. 26. qu. 5. I., & aliis, ac præsertim ex epistola Gregorii ad Hadrianum Panormitanum Notarium in Maurina editione 53. lib. 11., & 47. lib. 9. In vulgari, cujus integra verba hic referam, ut ex illis suppleatur canon 8. cau. 26. qu. 5. Ait Gregorius: *Pervenit ad nos, quod quosdam incantatores, atque sortilegos fueris insecutus. Et omnino nobis sollicitudinem, zelumque tuum gratum fuisse cognoscas, sed moleste tulimus, quod te dubitare, ne ab eis nobis contra experientiam tuam surripi potuisset, didicimus, cum certus esse, ac scire debueras, hoc tibi apud nos ad commendationem magis proficere, non ad culpam adscribi. Et ideo studii tui sit sollicite quærere, & quoscumque hujusmodi inimicos Christi inveneris, ita districta ultione corrigere, ut & nos de experientia tua melius debeamus habere judicium, & Deo nostro te, quod maxime studendum est, valeas commendare.*

Can. 21. cau. 27. qu. 2. Ad eundem Hadrianum scripta est epistola 44. lib. 9. in vulgari, & 50. lib. 11. in Maurina editione, quam integram retulit Gratianus in can. 21. cau. 27. qu. 2., ubi tamen pro illis verbis *in Monasterio remanere . . . nec quondam fornicationis crimen . . . licet dimittere uxorem . . . illi etiamsi jam tonsuratus . . . . conversationis gratia &c.*, legunt Maurini Monachi: *in Monasterio permanere . . . nec quoddam fornicationis crimen . . . licet relinquere uxorem . . . . illi vel si jam tonsuratus . . .*

con-

conversionis gratia &c. Ex hac Gregorii epistola sane constat , olim licuisse ex juris civilis disciplina alterutri ex conjugibus ab alio discedere professionis monasticæ caussa , quemadmodum probant illa verba : *Etsi mundana lex præcipit conversionis caussa utrolibet invito posse solvi conjugium* ; ut enim divortia passim admittebantur vel , ut ajebant , bona gratia , vel ex caussa, ita admitti facile potuerunt caussa religiosæ vitæ ineundæ . Quod quidem Sanctis Ecclesiæ Patribus non satis placuit , quemadmodum idem Gregorius indicat in hoc ipso canone , necnon in epistola ad Theotistam, cujus fragmentum est in can. 19. cau. 27. qu. 2. Hinc Sanctus Augustinus in epist. 227. ait: *Una sola caussa esse posset , qua te id , quod vovisti, non solum non hortaremur , verum etiam prohiberemus implere , si forte tua conjux hoc tecum suscipere animi , seu carnis infirmitate recusaret ; nam & vovenda talia non sunt a conjugatis , nisi ex consensu , & voluntate communi , & si præpropere factum fuit, magis est corrigenda temeritas , quam persolvenda promissio .* Referuntur hæc in can. 6. cau. 33. qu. 5. Lex autem humana , quam Gregorius memorat hujusmodi matrimonia dissolventem, est Novella Justiniani vel 117. cap. 12., vel 123. cap. 40.

De epistolis ad Johannem Panormitanum Episcopum .

Ea olim in sacris ordinibus conferendis disciplina vigebat, ut quotiescumque de maritis initiandis ageretur , necessarius esset consensus uxoris , imo id præterea requireretur , ut eadem uxor voto se continentiæ obstringeret , quo fiebat , ut ipsane post viri quidem mortem alteri jungi conjugio posset . Hinc in Antissiodorensi Concilio anni 578. non longe a temporibus Gregorii Magni celebrato can. 22. ita constitutum legimus : *Non licet relictæ Presbyteri , nec relictæ Diaconi , vel Subdiaconi post ejus mortem maritum accipere* . His præhabitis facilis est interpretatio canonis 10. dist. 28., in quo integra fere legitur epistola Gregorii ad Johannem Panormitanum Episcopum 5. lib. 14. in Maurina , & 62. lib. 11. in vulgari editione . Emendandus tamen erit Gratianus in illis verbis: *Quo conductor fuit . . . . dicens nec eam virginem ad eum venisse , denique nec religiosam mutasse vestem , postquam . . . ut si in conjugio Diaconi mulierem, de qua agitur, fuisse constiterit &c.*, pro quibus legendum est:*quo conductor fuerat . . . dicens, nec virginem illam ad eum venisse, denique ut nec religiosam mutare vestem præsumeret , postquam . . . & si ita in conjugio Diaconi mulier fuisse constiterit &c.*Præterea jam adnotaverunt Correctores Romani in integris epistolæ exemplaribus desiderari vocem illam *falsa* , licet habeatur penes Ivonem . Conductoris autem nomine , quod ibidem memoratur, eum intelligi arbitror, qui generaliter omnia mulieris bona administrabat , imo & personæ ipsius mulieris veluti tutor , ac defensor publica constituebatur auctoritate , quem Longobardorum leges Mundualdum appellabant , quemadmodum liquet ex lib. 2. tit. 2. Legum Longobardarum . Porro conductoris nomine significatum fuisse generalem bonorum omnium administratorem liquet ex eisdem Legibus Longobardicis lib. 3. tit. 1. §. 10.

Can. 10. dist. 28.

Alia est ad Johannem Panormitanum epistola 51. lib. 11. in vulgari , & 44. lib. 13. in Maurina editione , quæ tamen in aliquibus MSS. Codicibus inscribitur ad Marinianum Ravennatensem Episcopum, quemadmodum animadverterunt Maurini Monachi . In ea totus est Gregorius, ut moneat Episcopum, qua ratione sese cum Clericis suis gerere debeat . Inter cetera saluberrimum monitum est, quod ex hac ipsa epistola retulit Gratianus in can. 23. dist. 86., necnon in can. 2. cau. 15. qu. 7. eisdem verbis.

Can. 23. dist. 86. & Can. 2. cau. 15. qu. 7.

De epistolis ad Johannem Episcopum Syracusanum.

Quum plures in Sicilia apud Johannem Episcopum Syracusanum obmurmurassent de Gregorio, quod ipse Constantinopolitanam Ecclesiam deprimere meditaretur, alias vero Græcorum disciplinam adamaret, ac sequeretur, Sanctus idem Pontifex id accipiens ad Johannem epistolam scripsit 64. lib. 7. in vulgari, & 12.
Can. 4. dist. 22. lib. 9. in Maurina editione, in qua duo potissimum tradidit: primum se non Ecclesiam Constantinopolitanam comprimere, sed potius decere eam esse Romanæ subjectam, quod nihil dignitatis illius derogare videtur: Alterum, se non sequi omnino græcam disciplinam, imo quæ ab ipso instituta nuper fuerant, a Græcorum ritibus plurimum distare. Huc pertinet canon 4. dist. 22. usque ad vers. *Nam quod Primas*. Ante Romanam correctionem desiderabantur apud Gratianum illa verba: *Quod & Dominus piissimus Imperator, & Frater noster Eusebius ejusdem Civitatis Episcopus assidue profitentur*. Mendum vero in eisdem verbis inesse nemo non videt, cum certum sit, tempore Gregorii nullum Eusebium, sed Cyriacum Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfuisse. In vulgatis codicibus epistolarum Gregorii hoc ipsum mendum habetur: verum legendum esse, *& Frater noster ejusdem Civitatis Episcopus &c.*, omisso nomine Eusebii, vetusti MSS. Codices indicant; sic Eusebii nomen deesse in libris antiquis Gregorii, quos præ manibus ipse habuerat, Thomas Jamesius ait in vindiciis Gregorianis; deesse testatur in antiquissimo codice Regiæ Bibliothecæ Baluzius in notis ad Gratianum; idem demum nomen Eusebii omiserunt Amalarius in lib. 4. cap. 26. de officiis ecclesiasticis, & Anselmus Lucensis lib. 2. cap. 68. Quæ sequuntur apud Gratianum in vers. *Nam quod Primas* ad aliam epistolam Gregorii pertinent, ad eundem quidem scriptam, sed in alia caussa, estque numero 65. in vulgari editione lib. 7., & 59. lib. 9. in Maurina. Apud veteres persuasum fuit, ibidem agi de Episcopo Constantinopolitano, quum tamen agatur de Episcopo Primate Bizacenæ Provinciæ in Africa, quemadmodum & integer epistolæ contextus, & optimi codices demonstrant. Mendo illi occasionem dare potuit nominis similitudo inter *Byzacium* Africanam Provinciam, & inter *Byzantium* nomen vetustum Urbis Constantinopolitanæ. Et quidem hoc erratum adeo potuit apud Scriptores, ut exinde argumentum sumerent, quo ostenderent Constantinopolitanam Ecclesiam fuisse Romanæ subjectam, quemadmodum sumsit Gratianus in memorato canone, & Hincmarus Rhemensis in epistola 47. ad Johannem VIII., necnon alii recentiores. Hinc in vetustis aliquibus Gregorianarum epistolarum editis codicibus hoc lemma præfixum est eidem epistolæ: *De Episcopo Constantinopolitano de crimine accusato*; quamobrem jure in recentioribus editionibus hæc verba substituta fuerunt: *De Episcopo Byzaceno provinciæ Africæ de crimine accusato*. Illius epistolæ argumentum, prout ex Gregorii verbis deducitur, paucis trado. Accusatus fuerat Primas Byzacenæ Provinciæ in Africa apud Episcopos suos de certis criminibus, quorum judicium Africani Episcopi in ipsamet Provincia terminari volebant, juxta veterum Africanorum traditionem, ac disciplinam. Accusatus Episcopus Romam potius ad Pontificem Maximum caussam deferri, & ab eodem dirimi postulabat. Et quidem Imperialis auctoritas ejus postulationi accesserat, qua jubebatur, accusatum Episcopum Romæ defendendum fore, totamque caussam a

Pon-

Pontificis Romani sententia pendere. Obstiterunt Africani Episcopi, & apud Theodorum Magistrum militum in Africa curarunt, ne Imperatoris voluntas executioni demandaretur. Interea Syracusas venerat Martinus quidam, quem Virum eloquentissimum Gregorius adpellat, atque de ea re cum Johanne Syracusano Episcopo verba fecerat. Johannes pro ea, qua erga Apostolicam Sedem ferebatur, adfectione suadebat Martino, nihil esse convenientius, quam ut ea caussa ad Pontificem Maximum deferretur, eodemque tempore ad Gregorium scripsit, sive quid ipse de ea re ab Africano viro intellexerit, sive quid ipse de eadem re Africano Viro responderit. Gregorius autem inter cetera ita rescripsit loquens de Primate Byzacenæ Provinciæ a Coepiscopis suis accusato, & Apostolicæ Sedis judicium postulante: *Nam quod se dicit Sedi Apostolicæ subjici, siqua culpa in Episcopis invenitur, nescio quis ei Episcopus subjectus non sit. Cum vero culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sumus.* Integra hæc epistola summam Gregorii prudentiam exhibet, ut ille minus dixisse, plus dicere voluisse intelligatur. Etenim, ut ipse fatetur, ignorabat quo animo Primas ille Byzacenus ad Sedem Apostolicam esset accessurus, & quis forte futurus esset exitus, si verbis vividioribus sententiam suam apud Johannem expressisset; interea vero nihil omisit, quin commendaret caussam illam Johanni, profitens se de illius benevolentia certum esse.

Ad eundem Johannem Syracusanum aliam scripsit epistolam Gregorius 36. lib. 11. in vulgari, & 28. lib. 13. in Maurina editione in caussa Cosmæ cujusdam Monachi primum, deinde Subdiaconi, ac tandem Presbyteri. Integra illa refertur in can. 6. dist. 74., ubi leviuscula quædam emendanda sunt; etenim pro illis Gratiani verbis; *Quæ Juliana dicitur, Presbyter est ordinatus, ... fugam quærat auxilium . . . in Ecclesiam, ubi &c.*, legitur in aliis epistolæ exemplaribus: *Quæ Juliana vocatur, Presbyter dicitur ordinatus . . . fuga quærat auxilium . . . . in Ecclesia, ubi &c.* *Can. 6. dist. 74.*

Alia iterum epistola est Gregorii ad Johannem Syracusanum in vulgari editione 28. lib. 7., in Maurina vero 27. lib. 8., quæ omissa brevi Gregorii præfatione, integra in ceteris refertur apud Gratianum in can. 21. dist. 93., & quidem eisdem verbis post Romanam Correctionem. Monachi tamen Maurini pro voce *Catinensis* rectius legendum volunt *Catanensis*, animadvertentes in aliquot vetustissimis Codicibus MSS. desiderari illas duas voces *verum esse*. Compagus, de quo ibi fit mentio, communi eruditorum consensione calceamenti sacri species erat, quamquam in ejus figura explicanda non omnes conveniant; alii enim putant fuisse maxime cavum, atque profundum ad medias usque tibias ascendentem; alii fuisse genus calceamenti incisi, quo pes partim tegeretur, partim nudus extaret. *Can. 21. dist. 93.*

De epistola ad Justinum Prætorem.

Jamdudum Romani Correctores recte emendaverunt inscriptionem canonis 6. cau. 2. qu. 5., depromti ex epistola Gregorii 23. libro 2. in vulgari editione, quæ ad Justinum, non Imperatorem, quemadmodum exhibebant Gratiani codices, nec Presbyterum, quemadmodum vulgares epistolarum Gregorianarum codices tradunt, sed Prætorem, quemadmodum vetustissimi & optimi MSS. codices habent. Porro Justinum Prætorem in Sicilia fuisse demonstrat epistola 2. Gregorii *Can. 6. cau. 2. qu. 5.*

in

in lib. 1. ad eundem directa; eam autem epistolam, quæ refertur in memorato canone 6., ad Prætorem Siciliæ scriptam esse constat, quia ibidem agitur de Leone Catanensi Episcopo, quem post caussæ discussionem, innoxium agnitum, & juxta morem illius ætatis ad corpus Sancti Petri præstito jurejurando purgatum Justino commendat. Integra epistola relata est in dicto can. 6., in quo tamen pro illis verbis, *dejicere non valet . . . rumor adspersit . . . omissum, quod nostro . . . districta eorum . . . nequa in cordibus remaneat &c.*, Maurini Monachi ex optimis codicibus legendum potius voluerunt: *Decipere non valet . . . rumor adsperserat . . . omissum, aut nostro . . . districta eum . . . . nec quædam cordibus remaneat &c.* De Leone Catanensi inferius agendum erit ad canonem 2. dist. 32., can. 63. cau. 16. qu. 1., & can. 20. cau. 27. qu. 2.

De epistola ad Libertinum Præfectum.

Plurimum prodest ad rectam interpretationem canonis 13. dist. 54. integram
Can. 13. dist. 54. hoc loco describere Gregorii epistolam 37. lib. 2. indict. 11. in vulgari, & 38. lib. 3. in Maurina editione, scriptam ad Libertinum Siciliæ Præfectum. Ait Gregorius: *Ab ipso administrationis exordio Deus vos in caussæ suæ voluit vindicta procedere, & hanc vobis mercedem propitium cum laude servavit. Fertur siquidem, quod Nasas quidam sceleratissimus Judeorum, sub nomine B. Heliæ altare punienda temeritate construxerit, multosque illic Christianorum ad adorandum sacrilega seductione deceperit. Sed & Christiana, ut dicitur, mancipia comparavit, & suis ea obsequiis, ac utilitatibus deputavit. Dum igitur severissime in eum pro tantis facinoribus debuisset ulcisci, gloriosus Justinus* (is est Justinus Prætor, de quo superius actum est) *medicamento avaritiæ, ut nobis scriptum est, delinitus, Dei distulit injuriam vindicare. Gloria autem vestra hæc omnia districta examinatione perquirat, & si hujusmodi manifestum esse repererit, ita districtissime, ac corporaliter in eundem sceleratum festinet vindicare Judæum, quatenus hac ex caussa & gratiam sibi Dei nostri conciliet, & his se posteris pro sua mercede imitandum monstret exemplis. Mancipia autem Christiana, quæcumque eum comparasse patuerit, ad libertatem juxta legum præcepta sine omni ambiguitate perducite, ne, quod absit, Christiana religio Judæis subdita polluatur. Ita ergo omnia districtissime sub omni festinatione corrigite, ut non solum pro hac vobis disciplina gratias referamus, sed & testimonium de bonitate vestra, ubi necesse fuerit, præbeamus.* Gravissima sane erat caussa, qua rogabat Gregorius Libertinum, ut in impium Nasatem animadverteret, Christianosque impietatis caussa in servitutem suam redactos ad libertatem vocaret; cum præsertim id Romanæ leges exigerent. Jampridem enim id constituerat Imperator Constantinus, quemadmodum testatur Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 27., idque etiam confirmaverant subsequentes Imperatores in l. 1. & 2. cod. ne Christianum mancipium.

De epistolis ad Leonem Episcopum Catanensem.

Quædam jam de Leone Catanensi Episcopo attigi in epistola Gregorii ad Justinum Prætorem Siciliæ, ex qua depromtus est canon 6. cau. 2. qu. 5. Ad eundem duæ

duæ epiſtolæ Gregorii ſunt, quas memorat Gratianus. Prior eſt in Maurina editione 36. lib. 4., & in vulgari 34. lib. 3., ubi totus eſt Gregorius, ut præcipiat, continentiam a Subdiaconis eſſe ſervandam. Ex ea legimus canonem 2. diſt. 34., cum quo jungendus canon 20. cau. 27. qu. 2.; eadem enim ferme omnia utrobique leguntur. Quoniam vero nonnulla ſunt ibidem ex integris exemplaribus emendanda, integram Gregorii epiſtolam hic deſcribam. Ait Gregorius: *Multorum relatione comperimus, hanc apud vos olim conſuetudinem tenuiſſe, ut Subdiaconi ſuis licite miſcerentur conjugibus. Quod ne denuo quiſquam præſumeret, a Servo-dei Sedis noſtræ Diacone ex auctoritate noſtri Deceſſoris eſt iſto modo prohibitum; ut eodem tempore hi, qui jam uxoribus fuerant copulati, unum ex duobus eligerent, ideſt aut a ſuis uxoribus ſe abſtinerent, aut certe nulla ratione miniſtrare præſumerent. Et quantum dicitur, Speciosus tunc Subdiaconus pro hac re ab adminiſtrationis ſe ſuſpendit officio, & uſque in obitus ſui tempus Notarii quidem geſſit officium, & a miniſterio, quod Diaconum oportuerat exhibere, ceſſavit. Poſt cujus obitum, quia relicta ejus Honorato marito eſt ſociata, a tua eam Fraternitate in Monaſterio cognovimus eſſe deputatam. Ideoque ſi, ut fertur, ejus ſe maritus ab adminiſtratione ſuſpendit, antedictæ mulieri non debet officere, quod ad ſecundam conjugii copulationem migravit; præſertim ſi non tali mente Subdiacono juncta eſt, ut a carnis voluptatibus abſtineret. Si ergo ita ſe veritatem, quemadmodum edocti ſumus, habere agnoſcis, prædictam te mulierem de Monaſterio per omnia convenit relaxare, ut ad ſuum maritum ſine aliqua poſſit formidine remeare. De cetero vero Fraternitas tua ſit omnino ſollicita, ut quos ad hoc jam officium contigerit promoveri, hoc quammaxime diligenter inſpiciat; ne ſi uxores habent, miſcendi ſe cum eis licentia potiantur, ſed ad ſimilitudinem Sedis Apoſtolicæ eos cuncta obſervare ſua nihilominus diſtrictione conſtituat.* Hæc ſententia etiam clarius intelligetur, quoties cum eadem conferantur, quæ ſuperius tradidi ad canonem 10. diſt. 28., nimirum eam fuiſſe diſciplinam Gregorii temporibus in ordinationibus Clericorum, ut quoties maritus ſacris ordinibus initiaretur, relicta conjux perpetuo continentiæ vinculo obligaretur.

Can. 2. diſt. 34. & Can. 20. cau. 27. qu. 2.

Ex alia epiſtola ad eundem Leonem 8. lib. 7. in vulgari, & 7. lib. 8. in Maurina editione depromtus eſt canon 63. cau. 16. qu. 1., in quo licet nonnulla epiſtolæ verba omiſſa fuerint, nihil tamen deſideratur, quo explicari poſſit integra Gregorii ſententia. Nihil ibidem aliud Sanctus Pontifex decernit, quam Leonem Catanenſem Epiſcopum quartam tantummodo portionem bonorum eccleſiaſticorum, quocumque titulo acceſſerint, poſſe vindicare, ut aliæ portiones in Clericos, aliaſque cauſſas diſtribuerentur juxta vetera Romanæ Eccleſia decreta, quæ præſertim inter Gelaſii decretales reperiuntur.

Can. 63. cau. 16. qu. 1.

De epiſtolis ad Maximianum Epiſcopum Syracuſanum.

Quod de quartarum diſtributione ſervanda in reditibus eccleſiaſticis tradidit Gregorius in nuper memorato canone 63. cau. 16. qu. 1., idipſum etiam docuit in epiſtolis ad Maximianum Epiſcopum Syracuſanum, ad quem in vulgari editione directæ feruntur quatuor epiſtolæ, nimirum 11., 12., 13., & 14. lib. 3., & lib. 4. in Maurina, quamquam tamen Monachi Maurini aſſerant, decimamtertiam falſo dici ſcriptam ad Maximianum eundem, ſed potius ſcriptam fuiſſe ad Clementium Epiſcopum Primatem Byzacenum, freti auctoritate veterum Codicum

MSS.

MSS. Sane facile fuit Typographis inscriptionem ita immutare, cum eadem epistola media esset inter epistolas ad Maximianum. In epistola numero 11. quatuor
Can.29. cau. 12. qu. 2. sunt Gratiani fragmenta. Ita exorditur Gregorius: *Olim quidem Fraternitati tuæ nostra fuerat auctoritate commissum, ut siquæ in Sicilia exciderent Ecclesiæ, ceterisque venerabilibus locis, vel incongrue gererentur, nostra vice corrigeres. Sed quia post hæc de quibusdam neglectis hactenus capitulis ad nos querela pervenit, rursus ad eorum correptionem tuam Fraternitatem specialiter prævidimus excitandam. Cognovimus namque de reditibus Ecclesiarum noviter adquisitis &c.* Hic subsequuntur verba canonis 29. cau. 12. qu. 2., ubi tamen pro illis: *Quam rem pravam . . . sive de his, quæ obvenient, vel obvenerint, quartæ &c.* Maurini Monachi legendum monent: *Quamobrem pravam . . . sive de iis, quæ nunc obvenerunt, vel obvenerint, quartæ &c.* Post verba hujus canonis, statim in epistola habentur verba canonis 38. cau. 16. qu. 1.,
Can.38. cau. 16. qu. 1. quem animadvertendum est consonare quidem Codicibus editis Gregorianis, paullo tamen aliter legi in Codicibus MSS. juxta adnotationes Maurinorum, etenim in istis desideratur particula *quodammodo*, & pro illis verbis, *aut admissa clericatus militia monasticis non promoveantur ordinibus* legitur: *aut omissa clericatus militia, monachicis promoveantur ordinibus*, item pro illis verbis *præ sui magnitudine* legitur *pro sui magnitudine*. Prosequitur Gregorius, inquiens: *Sicque invicem & ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ, & ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus impediat*, (legunt
Can.45. cau. 12. qu. 2. aliqui, *impediatur*). *Illud quoque charitatem tuam commonere curavimus &c.* Jungenda hic sunt, quæ legimus in can. 45. cau. 12. qu. 2., in quo tamen nonnulla occurrunt observanda; etenim pro illis verbis: *Convenientibus Oeconomis, cunctisque Clericis prioribus* legunt Maurini: *Convenientibus Hierarchicis* (aliqui MSS. Codices habent *Jerathicis*, alii ad marginem, *idest Oeconomis*), *cunctisque Cleri prioribus*. Ex ea sane marginali adnotatione in textum irrepere potuit vox illa *Oeconomis*; quæ legitur apud Gratianum pro alia voce *Hierarchicis*. Ceterum ego reor, nomine Hierarchicorum venire Visitatores Episcopos, qui vacantibus Ecclesiis præficiebantur, quorumque solertia potissimum fieri consuevisse successoris Episcopi electionem passim ex epistolis Gregorianis adgnoscimus. Item pro illis verbis ejusdem canonis 45. *Ut illi consequantur stipendium, qui pro tempore &c.* legitur in exemplaribus epistolæ integris: *Ut illic consequantur stipendium, quo pro tempore &c.* At si quispiam quærat, quid nomine *specierum* in eodem canone designetur, dixero illo intelligi res Ecclesiæ pretiosiores, quemadmodum intelliguntur apud Gregorium Turonensem lib. 6. historiæ Francorum cap. 38. ibi: *Magni ibidem thesauri ex auro, argentoque, & multarum specierum reperti sunt.* Insuper in eodem canone 45. aliqua omisit Gratianus post illa verba *labore tollatur*, quæ ita describi debent. *Sic namque ea, quæ ad munitionem pauperum facultatis pertinent, desideramus expleri, ut
Can.12. cau. 20. nulla penitus in rebus eorum ambitiosis hominibus venalitatis relinquatur occasio. Visitatores Ecclesiarum &c.* Demum post verba ejus canonis postrema, ita clauditur Gregorii epistola: *Juvenculas abbatissas fieri vehementissime prohibemus. Nullam igitur Fraternitas tua, nisi sexagenariam virginem, cujus ætas hoc, atque mores exegerint, velari permittat, quatenus tam prioribus, quam præsenti capitulo tuæ districtionis instantia, Domino adjuvante, correctis, & diu dissolutum rerum venerabilium statum canonicis nexibus religare festines, ut divina negotia non per incongruas voluntates hominum, sed competenti possint districtione disponi.* Ita emendare oportebit, ac supplere verba canonis 12. cau. 20. qu. 1.

Hæc

Hæc omnia, quæ descripta sunt, integram exhibent epistolam 11. Ex 12. autem, aut 14. nihil est in Gratianeo codice. Tantum adparet fragmentum ex 13., quæ non ad Maximianum Syracusanum scripta est, ut nuper animadvertebam, sed ad Clementium Episcopum Byzacenum. Atque hoc in loco emendanda est editio Gratiani, sive, ut verius dicam, veteres Gratiani codices restituendi sunt, in quibus legebatur in inscriptione ejusdem canonis: *Gregorius Clementino Episcopo Primati Byzaceno*. Præterea pro illis Gratiani verbis, *tamen paullo latius judicavimus, apertiusque retexendam . . . pro suis ornandis negotiis . . . subtiliter, districteque debeas esse sollicitus. Quod si &c.* legendum volunt Maurini Monachi: *tamen paullo judicavimus apertius retexendam . . . pro suis ordinandis negotiis . . . sollicite, districteque discutias. Quod si &c.* Can. 3. cau. 7. qu. 1.

De epistola ad Præjectem Illustrem Panormitanum.

Quidam Præjectes, seu, ut aliis placet, Projecta, seu Prærectes vir illustris Panormitanus convenerat cum Fantino Defensore Ecclesiastici Patrimonii de quibusdam bonis Ecclesiæ adcensendis: Postulatum autem fuerat a Pontifice Maximo, ut gesta utriusque ipsius auctoritate confirmarentur. Annuit Gregorius per epistolam 61. lib. 7. in vulgari, & 57. lib. 9. in Maurina editione, ex qua depromtus est canon 12. cau. 25. qu. 2., postquam enim Gregorius professus est, se illorum gesta auctoritate sua per ipsam epistolam confirmare, ita ut spoponderit nec se, nec suos successores irrita aliquando declaraturos, addidit: *Quia valde ecclesiasticæ est moderationi conveniens, ut quæ ordinata fuerint, vel decisa, nulla in posterum debeant refragatione turbari*. Similia propemodum leguntur in can. 1. cau. 35. qu. 9. Can. 12. cau. 25. qu. 2.

De epistolis ad Petrum Subdiaconum.

Duæ laudantur apud Gratianum Gregorii epistolæ ad Petrum Siciliæ Subdiaconum. Prior est in vulgari editione 42., in Maurina 44. lib. 1., in qua agitur de diversis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus, præsertim vero de Clericis conjugatis, & eorundem uxoribus. Hujus epistolæ initium ad caussas pertinet rusticorum, qui ecclesiasticis prædiis colendis addicti erant; hos enim lædi in facultatibus suis aliquando a Subdiaconis rei rusticæ ecclesiasticæ præfectis Gregorius agnoverat; inter cetera, si quispiam villicus obierat, statim Subdiaconos a successione propinquos repellere, & Ecclesiam substituere, item, si quispiam villicus delictum aliquod grave admisisset, non in reorum ipsorum personam Subdiaconos animadvertendum curare, sed rebus & bonis quæsitis reos spoliare. Hæc omnia, ne fierent, Gregorius vetuit, ad quæ pertinet canon 4. cau. 16. qu. 6. his verbis describendus: *Cognovimus etiam, quod si quis ex familia* (intellige familiam rusticorum) *culpam fecerit Ecclesiæ, non in ipso, sed in ejus substantia vindicatur, de qua re præcipimus, ut quisquis culpam fecerit, in ipso quidem, ut dignum est, vindicetur; a commodo autem ejus omnino abstineatur, nisi forte parum aliquid, quod in usum executoris, qui ad eum transmissus fuerit, proficere possit.* Ex iis sane liquet, quam depravata sit Gratiani scriptura, qui pro iis verbis: *commodo . . . abstineatur* legit: *Communione abstineatur.* Can. 4. cau. 16. qu. 6.

Can. 5. cau. 16. qu. 6. Post multa ad varias privatorum caussas dirimendas pertinentia ita prosequitur Gregorius: *De lapsis Sacerdotibus, vel Levitis &c.*, quemadmodum legitur in can. 5. cau 16. qu. 6., ubi quædam salubria traduntur de clericis graviorum criminum reis pœnitentiæ addicendis. Maurini Monachi verba illa *vel Levitis* omiserunt, quemadmodum & pro illis verbis Gratiani: *Vivere sciuntur . . . ut res lapsorum . . . qui de correctione . . . in pœnitentiam voluimus &c.* potius scribendum voluerunt: *Vivere sciunt, . . . & res lapsorum . . . qui de correptione . . . . in pœnitentiam volumus &c.* Nonnulla adhuc ex integra epistola assuenda sunt postremis Gratiani verbis, ut tota exhibeatur Gregorii sententia ibi: *Ne, si nudentur, locis, in quibus dati fuerint, onerosi sint. Si qui parentes in possessione habent, ipsis res eorum tradendæ sunt, ut in ipsis jura Ecclesiæ conserventur.*

Can. 1. dist. 31. & Can. 1. dist. 28. Statim post hæc sequuntur in epistola Gregorii, quæ eisdem omnino verbis legimus in can. 1. dist. 31., ex quo liquet, tunc temporis non generaliter Subdiaconis omnibus, sed Subdiaconis tantum Romanæ Ecclesiæ, eorumque deinde exemplo Subdiaconis Siciliæ impositam fuisse continentiæ legem; imo & Gregorium summa moderatione usum fuisse in ejusdem recentis legis executione; cujus disciplinæ inducendæ caussa fuit, quod inciperent tunc Subdiaconi ad ministeria altaris propius accedere, unde paullatim factum est, ut Subdiaconatus inter sacros Ordines recenseretur; quod ostendunt postrema illa canonis verba: *Quia nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit adprobata.* Eadem verba in can. 1. dist. 31. relata jampridem descripserat Gratianus in can. 1. dist. 28., mutatis tamen nonnullis ex eodem propterea emendandis.

Can. 2. cau. 16. qu. 4. Altera Gregorii epistola ad Petrum est 9. lib. 1., ex qua depromtus est canon 2. cau. 16. qu. 4., ubi pro illis verbis, *inconcussos quadraginta annis* legendum est: *inconcussis quadraginta annis*. Ibi totus est Gregorius in sopienda lite, quæ mota fuerat de finibus quorundam agrorum ad Monasterium S. Theodori Panormitanum, & Romanam Ecclesiam pertinentium. Atque in ea specie primum animadvertendum voluit Sanctus Pontifex, ejus favore dirimendam esse controversiam, qui jure quadragenariæ præscriptionis potiebatur. Ex hoc non desunt viri eruditi, inter quos Gussanvillæus, qui adserant, Gregorium primum fuisse quadragenariæ præscriptionis auctorem, quando tamen ante Gregorium tricennalis præscriptio sufficiebat. Verum quicumque ita sentiunt, Imperatorias sane Constitutiones ante Gregorium editas se prorsus ignorasse fatebuntur. Porro usque ad tempora Justiniani viguit lex Theodosii junioris, qua cautum erat, ut actiones omnes ultra triginta annorum spatium protendi non possent. Justinianus in leg. 23. cod. de Sacros. Eccles. primum asseruit se voluisse æternam firmitatem dare actionibus, quæ competerent Ecclesiis, Monasteriis, aliisque piis, religiosisve locis, ut nullo unquam tempore circumscriberentur; eo tamen rem reduxit, ut sive in mobilibus, sive in immobilibus rebus Ecclesiarum, piorumque locorum sola centum annorum præscriptio obesset. Hanc vero Justinianeam Constitutionem vel nunquam, vel brevissimo tempore fuisse moribus observatam, aperte colligitur ex Novella ejusdem Justiniani 131. cap. 6., qua statutum cernimus, omnibus generaliter Ecclesiis, ac piis locis quadraginta annorum præscriptionem objici posse. Itaque Gregorius non quadragenariæ ipse præscriptionis auctor extitit, sed juxta leges Justinianeas, quæ nuper suis temporibus invaluerant, in proposita specie rescripsit.

De

De epistolis ad Romanum Defensorem.

Defensoris Ecclesiastici patrimonii munere in Sicilia fungebatur Romanus, ad quem plures numerantur Gregorii epistolæ. Ex ipsis illa est, ex qua Gratianus descripsit canonem 25. dist. 81., numero 39. lib. 7. in vulgari, & 60. lib. 9. in Maurina editione, cui hæc inest inscriptio: *Gregorius Romano Defensori, Fantino Defensori, Sabino Subdiacono, Hadriano Notario, Eugenio Notario, Felici Subdiacono, Sergio Defensori, a paribus, & sex patronis*. Spectat hæc epistola, ut patet, non Siciliæ tantum, sed nonnullas alias Provincias, quarum ad Defensores, Rectoresque Ecclesiasticos *a paribus*, idest singulis exemplaribus ad singulos missis directa est. Ejusdem caussa melius percipitur, describendo potissimam Gregorii sententiam, ex qua memoratus Gratiani canon suppleri possit, ibi: *Pervenit autem ad nos quosdam Episcoporum sub prætextu quasi solatii in una domo cum mulieribus conversari. Et ideo ne per hoc aut subsannatoribus justa obtrectationis detur occasio, aut facilem antiquus humani generis inimicus materiam deceptionis assumat, hujus tibi serie præceptionis injungimus, ut strenuum te studeas, & sollicitum exhibere. Et si qui Episcoporum, quos commissi tibi patrimonii finis includit, cum mulieribus degunt, hoc omnino compescas, & de cetero eas illic habitare nullo modo patiaris, exceptis eis, quas sacrorum canonum censura permittit, idest matre, amita, germana, & aliis hujusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio. Melius tamen faciunt, si etiam a talium se cohabitatione contineant. Nam legitur, quod B. Augustinus nec cum sorore sua habitare consenserit, dicens: Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt. Docti ergo viri cautela, magna nobis esse debet instructio*. Quod de Augustino hcic dicitur, consonat cum iis, quæ scripsit Possidius in vita ejusdem Augustini cap. 26. *Can. 25. dist. 81.*

Alia ad Romanum epistola 11. lib. 8. in vulgari, & 10. lib. 10. in Maurina editione integra refertur in can. 4. dist. 88., quam etiam epistolam memorat Johannes Diaconus in lib. 3. cap. 36., aliis 47.. Ubi Gratianus legit: *velut unum de laicis in caussis sæcularibus occupari, & prætoriis inutiliter deservire . . . . ad reverendum &c.* legendum malunt Maurini Monachi: *velut unum de ultimis in caussis occupari, & prætoriis inutiliter observare . . . ad revertendum &c.* Scriptura ita restituta aliam plane a Gratianea Gregorianam sententiam reddit. Etenim ibidem reprehendit Sanctus Pontifex Basilium, quod velut unus de ultimis, scilicet ex iis, qui in Clero constituti sunt, Ministris inferioribus, & temporalibus caussis occuparetur, quæ minime decebant Episcopum spiritualibus tantum negotiis Præfectum. Porro tunc temporis res Ecclesiæ rusticas, litesque caussa rerum ecclesiasticarum subortas solebant tractare Subdiaconi, aliquando etiam Diaconi, frequentius Defensores, quorum gradus inter minora ministeria recensebatur. Prætorii nomen significabat locum, in quo jus reddebatur, quemadmodum eo in sensu usurpavit Latinus Interpres Johannis in cap. 19. Evangelii. Verbum autem *observare* tempore Gregorii sumebatur pro munere fungi. Sic Concilium Andegavense anni 453. can. 10. ita habet: *De Laicis, vel Clericis, qui Ministri ordinati observare noluerint*. Eodem sensu accipitur in can. 4. & 26. Concilii Aurelianensis IV. anni 541., imo & apud eundem Gregorium in epistola ad Amos Episcopum Jerosolymitanum, & in epistola ad Victorem Episcopum Panormitanum. Reprehendit itaque Gregorius *Can. 4. dist. 88.*

Episcopos illos, qui neglecta animarum cura, spiritualibusque negotiis, tribunalibus potius insidere curabant. Qua in re non erit inopportunum animadvertere, quod narrat Nicephorus lib. 10. cap. 13., nimirum Julianum Imperatorem, qui & Apostata vulgo dicitur, dolo malo Clericos dignitatibus senatoriis auxisse, ut religioso quodam prætextu ecclesiasticorum Virorum animos a divino cultu, sacrisque ministeriis alienaret, futurum sperans, ut ea ratione facilius Christiana religio interiret. Qui plura ad hanc rem desiderat, adeat S. Bernardum in lib. 1. de consideratione ad Eugenium cap. 6.

Can. 39. cau. 11. qu. 1. Quæ in nuper memorata epistola Gregorius scripserat, tantam vim apud Romanum habuerunt, ut ipse (contra mentem tamen Gregorii ipsius) caussas Clericorum, ne ab Episcopo quidem cognoscendas voluerit, imo & Episcopo inconsulto ipse cognoverit. Id Sancto Pontifici displicuit, quemadmodum enim eo mentem intenderat, ut Episcopos a sæcularibus negotiis, ac caussis alienandos curaret, ita voluit, ut Clericorum cura ad Episcopos potissimum pertineret, suaque illis jurisdictio publicis etiam legibus firmata servaretur. Exhibetur Gregorii sententia in can. 39. cau. 11. qu. 1. decerpto ex epistola ad Romanum 32. lib. 9. in vulgari, & 37. lib. 11. in Maurina editione. In codicibus editis epistolæ Gregorianæ pro verbis Gratianeis *ad eligendos judices* legitur *ad eligendum judicem*. Item in postremis verbis animadvertunt Monachi Maurini, ita legi in aliquot exemplaribus: *Nisi ut præterquam ecclesiasticus custodiri illic ordo debuit, confundatur*.

Can. 3. cau. 14. qu. 6. In epistola ad Romanum in vulgari editione 24. lib. 7. indict. 2., in Maurina 27. lib. 9. legitur canon 3. cau. 14. qu. 6., cujus priora verba ita supplenda sunt ex editis, integrisque epistolæ exemplaribus: *Pervenit ad nos, quia quidam homines, minorem omnino discretionem tenentes, in suis nos periculis implicari desiderant, atque ita volunt ab ecclesiasticis Personis defendi, ut ipsæ quoque Personæ ecclesiasticæ ex eorum culpa teneantur. Idcirco præsenti te præceptione admoneo, & per te Fratrem, & Coepiscopum nostrum Domnum Johannem* (forte is est Johannes Syracusanus Episcopus) *vel ceteros, qui interesse possunt, ut patrocinia ecclesiastica, sive mea susceptatis scripta, sive etiam minime fuerint directa; sub tanto moderamine debeatis impendere, quatenùs hi, qui in furtis publicis implicati sunt &c.* Quod hic dicitur de intercessionibus Episcoporum, ac Clericorum apud publicos Magistratus favore reorum, disciplinam exhibet vetustam; constat enim apud Sanctum Augustinum, illius temporis Episcopos libentissime eo officio functos, quemadmodum deducitur ex ejus epistola 152., & 153., aliisque etiam monumentis facile demonstrari potest, præ ceteris ex can. 4. cau. 23. qu. 5.

De epistolis ad Secundinum.

Can. 34. cau. 16. qu. 7. Ad Secundinum Taurominitanum in Sicilia Episcopum est Gregorii epistola 31. lib. 7. in vulgari, & lib. 8. in Maurina editione. Huc pertinet canon 34. cau. 16. qu. 7., cujus verba ita supplenda erunt ex integra epistola. Ait Gregorius: *Querimoniam Monachorum Monasterii Castelliensis oblata ab eis petitio, quæ tenetur in subditis, patefecit. Proinde Fraternitas vestra hæc, quæ adserunt, sollicita perscrutari cura studeat. Et si ea invenerit veritate subsistere, rationem tuitionis illis impendat, & Monasterium, quod Monasterio eorum unitum est, secundum consuetudinem deputatis de-*

con-

congregatione eorum illic Monachis provideat ordinari: quia rationis ordo non patitur, ut Monasterium ipsum & maxime contra voluntatem Fundatorum, ab eorum dispositione ad arbitrium suum præsertim Laica Persona subducat, aut aliquis sibi in id jus debeat vendicare. Monasterium Castellionense, sive Vivariense, de quo heic agitur, erectum olim fuerat a Cassiodoro, quemadmodum ipse testatur in lib. Divinarum lectionum cap. 29., ejusdemque illustris Viri secessu nobilitatum. Illius jura laici quidam deturbare volebant, in eo præsertim, quod aliud Monasterium illi a Fundatoribus ipsis subjectum, sejungere meditarentur. Urget Gregorius Monachorum Patronus Secundinum, ut caussa cognita Monachorum Castelliensium jura tueretur.

Alia ad eundem Secundinum epistola est in Maurina editione 59. lib. 3., in vulgari 57. lib. 2. indict. 11., quæ integra refertur in can. 7. cau. 18. qu. 2., ubi pro verbis illis *propter Monachorum molestias* ex veteribus Codicibus MSS. legendum est: *propter Monachorum insolentias*. Ad illa autem verba canonis: *Repleto loco ipsorum fontium*, animadvertendum est, non olim, prout hodie usuvenit, baptisteria fuisse in altum erecta ad manum baptizantis accommodata, sed potius in imo solo concavata, ut aptius baptizandi immergerentur. Hujusmodi baptisteriorum figuram tradunt Johannes Chrisostomus homil. 40. in cap. 15. epistola 1. ad Corinthios, Ambrosius homil. 16. in psalmum 118., Gregorius in libro Sacramentali de Sabbato Pentecostes, quibus addi potest Isidorus in lib. 2. de Divinis Officiis cap. 24. *Can. 7. cau. 18. qu. 2.*

Duæ istæ, quas nuper memoravi, ad Secundinum epistolæ jure optimo Gregorio tribuuntur. Num vero alia epistola ad Secundinum apud Maurinos 52. lib. 2., apud alios 54. lib. 7. Gregorii sit, Viri eruditi plurimum dubitant. Hæc exhibetur epistolæ inscriptio: *Gregorius Secundino servo Dei incluso*. Aliqui codices habent: *Gregorius servus servorum Dei dilectissimo Filio Secundino servo Dei incluso*. Ex his jam liquet, Secundinum ibidem memoratum non esse Taurominitanum Episcopum, sed potius professione Monachum. Sunt qui hunc Secundinum eundem esse velint cum Secundo Ravennate, de quo superius egi. Verum hujus opinionis non solum valida desunt argumenta, sed & desunt conjecturæ. Ceterum hujusmodi epistolam apocrypham esse multa demonstrant. De ea ita scribit Gussanvillæus. *Hæc epistola facilius expungeretur, quam sanaretur. Eam variis adsumentis auctam fuisse probant MSS. Codices; consentiunt Eruditi, quibus palatum sapit. Textus ipse infinitis vitiis scatet, & manuscriptorum perpetua fere est inconvenientia*. Non est cur singula persequar in eadem epistola contenta. Tantum me referam ad canonem 16. dist. 50., qui ex illa depromtus est, ubi fingitur Gregorius a Secundino Monacho interrogatus, utrum Sacerdotes lapsi a sua dignitate, iterum post pœnitentiam reciperentur in pristinum gradum, respondet autem recipiendos esse. De hoc fragmento ita prosequitur laudatus Gussanvillæus: *Ex triginta manuscriptis vix unus, aut alter codex continet enorme fragmentum de lapsis, quod incipit, & quia Tua Sanctitas &c.* Paucis Monachi Maurini Operum Gregorianorum editores: *illud rejiciendum putamus*. Sane sententiæ ibidem traditæ universa propemodum adversatur antiquitas. Ut enim omittam canonem 61. ex iis, qui Apostolici vocantur, epistolam Cornelii ad Fabium Antiochenum apud Eusebium lib. 6. cap. 35., Cyprianum epist. 64. & 68., Basilium epist. 1. ad Amphilochium cap. 3., idem ipse Gregorius alibi sæpissime scribit, Sacerdotem semel lapsum, ne post pœnitentiam quidem, in *Can. 16. dist. 50.*

pri-

pristinum gradum restituendum esse. Conferatur canon 1., 9., 10., & 11. dist. 50. Quomodo verosimile erit, Gregorium ita facile suam revocasse sententiam, & quidem in ea epistola, quæ scriberetur ad Monachum, sive *ad inclusum*, ad quem res illa pertinere nullatenus poterat? Imo quis suspicetur, Gregorium adeo fuse eam materiam fuisse persecutum præter morem suarum epistolarum, quum tamen disciplinæ hujus nec leve ex sacris canonibus vestigium exhiberi potuisset? Sunt qui putaverunt, varias istas Gregorii sententias facile componi posse, quemadmodum composuit Gratianus; eam ob rem distinguunt inter privata, ac publica crimina, atque ajunt, Gregorium perpetuo, & sine spe restitutionis rejecisse a gradu suo Clericos omnes publicis criminibus obnoxios, eos autem, quos privata tantummodo criminis conscientia premit, facile restitui. Verum hanc conciliandi rationem, duo evincunt esse a veritate alienam. Primum est perpetua Ecclesiæ traditio usque ad ipsam Gratiani ætatem constantissime producta. Ejus testem optimum laudo Urbanum II. in epistola ad Constantiensem Episcopum ita scribentem: *De Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, qui post acceptum ordinem in aliquo crimine lapsi fuerint, sive palam, sive clam, constat quidem canonum censura ab ecclesiasticis eos officiis inhiberi*. Alterum est ipsamet canonis ejusdem inconcinna compositio, ex qua illa privatorum, publicorumque criminum distinctio aut non probatur, aut etiam excluditur. Quæcumque enim rationes ibidem adferuntur, ut demonstretur, Sacerdotes lapsos post pœnitentiam restitui, æque privatim, ac publice peccantibus accommodantur. Ipsummet Sancti Petri exemplum ibidem propositum rem perspicuam facit, cum enim Petrum publice peccasse sciamus, alias autem restitutum in gradum, atque honorem suum, concludendum esset, aut exemplum Petri memoratam distinctionem rejicere, aut rei propositæ non satis convenire; quodcumque autem dicatur, conjecturam gravissimam præbet, qua canonem ipsum a Gregorii sententiis abjudicemus. Vidit sane Gratianus ipse, quam infirmum præsidium esset memorata criminum publicorum, privatorumque distinctio, eamque ob rem in tota dist. 50. modo in unam, modo in alteram partem declinavit; quamquam commodius sese expedivisset, si apocrypha, quæ ibidem adfert, monumenta a germanis secernere scivisset. Quod profecto ausum magis detegit auctoris epistolæ ad Secundinum, illud est, quod illius opinionis fundamentum esse adfirmet in quinque generalibus Synodis ante Gregorium celebratis, quando tamen in illis nihil tale adparere unquam potest.

Can. 24. dist. 50. Idem omnino dicendum erit de canone 24. dist. 50., cujus sententia in hac eadem epistola legitur his verbis, quæ sane referenda erunt ad memoratum canonem 16. ejusdem distinctionis 50. Nimirum post illa verba canonis 16. *post dignam igitur satisfactionem credimus posse rediri ad honorem*, ita prosequitur epistolæ auctor: *Dicente Propheta: numquid qui cadit, non adjiciet, ut resurgat?* Et post pauca: *Unde & Psalmista ait: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum tuum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, & Spiritum Sanctum ne auferas a me. Dum enim petiit, ne a Domino projiceretur, pro lapsus culpa alienam Rex, & Propheta simul rapuisse uxorem tremefactus expavit, & Propheta indicante flagitium suum pœnitentiam agens, addebat: Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Si enim condignam Deo pœnitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret: Ait enim, docebo iniquos vias suas, & impii ad te convertentur. Dum enim peccata prospexit Propheta mundatus per pœnitentiam, non dubitavit prædicando curare aliena,*

aliena, & sacrificium de seipso Deo offerre studuit, cum dicebat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Hæc si cum memorato canone 24. conferantur, statim liquebit, Palearum auctorem paucis perstrinxisse prolixi hujus monumenti sententiam, & quadam veluti epitome expressisse sub nomine Gregorii.

De epistola ad Venantium Syracusanum.

In epistola 33. lib. 1. objurgat Gregorius Venantium Syracusanum Patritium, cum monasticam vitam olim professus fuisset, deinde monasticæ ejusdem vitæ pertæsus ad sæcularem reversus fuerit, imo & conjugem duxerit, ex qua duas filias susceperat. Epistolæ ipsius initio asserit Sanctus Pontifex, se ratione Episcopatus sui teneri, ut Venantium ipsum admoneat, corrigatque, quo pertinet canon 4. dist. 43. his verbis legendus: *Hinc etiam Ephesiis Paullus dicit: Mundæ sunt hodie manus meæ a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi, quominus annunciarem vobis omne Dei concilium. Mundus ergo a sanguine omnium non esset, si eis Dei consilium annunciare noluisset; quia cum increpare delinquentes noluerit, eos procul dubio tacendo Pastor occidit*. In hac quoque epistola legitur canon 3. cau. 17. qu. 1., cujus verba omnino consonant cum vulgatis Gregorianæ epistolæ exemplaribus. Quod factum Venantii spectat, certum est, Venantium olim Monachum diutissime in conjugio postea inito constitisse, & usque ad finem vitæ suæ desidem sese exhibuisse, ne ad Monasterium reverteretur. Nimirum constat ex epistola Gregorii 31. lib. 9. in vulgatis editionibus scripta ad Johannem Episcopum Syracusanum, Gregorium ipsum monitis Johannem excitasse, ut Venantium exmonachum in extremis laborantem corriperet, atque hortaretur, ut saltem moriturus in monachali habitu constitutus ab hac vita decederet. Sunt porro hæc omnia referenda ad veterem disciplinam, juxta quam nondum illud receptum fuisse videtur, ut Monachorum conjugia prorsus essent invalida, licet illicita haberentur, ac pœnis ecclesiasticis gravissimis coercerentur, quemadmodum deduci facile potest ex can. 2., & 3. dist. 27., can. 1. cau. 20. qu. 3., can. 22., & 41. cau. 27. qu. 1.

Can. 4. dist. 43.

Can. 3. cau. 17. qu. 1.

De epistola ad Urbicum Abbatem.

Panormitano Sancti Hermetis Monasterio præsidebat Abbas Urbicus, ad quem scripsit Gregorius epistolam in vulgatis editionibus 49. lib. 5., apud Maurinos 48. lib. 6. illum exhortans, ut Agathonem quendam, ut converteretur, postulantem in Monasterium benigne reciperet, dummodo tamen Agathonis ejusdem uxor converti etiam voluisset. Ex hac epistola depromtus est canon 25. cau. 27. qu. 2., in quo vocum quarundam transpositio ceteroqui levissima conspicitur: ubi enim Gratianus scripsit: *Et si uxor illius*, legendum potius est: *Si & uxor illius*. Non defuerunt, qui crederent, Agathonem, de quo heic agitur, illum eundem esse, qui deinde Maximus Pontifex electus est circa annum 679., moti ex eo, quod scripserit Anastasius Bibliothecarius in libro Pontificali his verbis: *Agatho natione Siculus ex Monachis &c.* Verum non sunt hæc omnino verosimilia. Siquidem Gregorii epistola scripta est circa annum 596., in qua dicitur, non solum Agathonem me-

Can. 25. cau. 27. qu. 2.

memoratum conjugio jam adstrictum fuisse, verum etiam *Divina inspiratione compunctum, relictis sæculi hujus actionibus ad Deum converti festinare*; ex quibus deduci videtur, Agathonem Gregorii Magni tempore adolescentiam jam excessisse. Sed licet fingere juvet, vix illum attigisse annum ætatis suæ vigesimum tempore, quo Gregorius epistolam scripsit, jam oporteret, Agathonem fingere electum Pontificem post annum ætatis suæ centesimum; quod sane non facile dixeris.

De epistolis ad plures Siciliæ Episcopos.

Can. 1. dist. 53. Difficilis vulgo, ac salebrosa visa est interpretatio canonis 1. dist. 53., quem ut recte expendamus, operæ pretium erit, quædam ex fide historica prænotare. Nemo ignorat, quænam fuerit ætate Gregorii Magni Imperii Romani conditio, quod Longobardis hinc illinc irruentibus pene ad interitum deducebatur. Quamobrem Mauritius Imperator sibi maxime opportunum esse cognoverat, si modo milites strenuos colligeret, quorum copia hostium arma retunderentur, modo rerum publicarum ministros optimos institueret, quorum consilio sive belli, sive pacis adminicula exacte, solliciteque instaurarentur. Neminem præterea latet, temporibus Gregorii numero plurima erecta Monasteria fuisse, in quibus viri æque, ac mulieres quietam vitam traducerent procul a sæculi curis de æterna solummodo vita solliciti, eademque large, aut donis aucta fuisse, qua viventium eleemosynis, qua ultimis morientium voluntatibus, aut privilegiis non contemnendis distincta, quemadmodum legentibus Gregorii epistolas facile constat. Clericorum item conditio optima erat, præsertim quod referente Johanne Diacono lib. 2. cap. 15. Gregorius ipse Laicos omnes a sua familiaritate abjecisset, solosque Clericos domesticæ vitæ socios adscivisset, imo & ceteris Episcopis auctor fuisset, ut idipsum peragerent, argumento canonis 58. cau. 2. qu. 7.

Itaque diversa prorsus erat laicorum, nec non Clericorum, Monachorumque vita, atque conditio. Laici gravissimis negotiis occupati in facultatum modo, modo etiam in vitæ periculo constituti, curis undique gravissimis angebantur; Clerici e contrario, aut Monachi tranquillo sacræ pacis otio fruebantur. Quis inde non videat, optatissimam tunc extitisse laicis hominibus aut clericalis, aut monasticæ vitæ rationem, non religionis, aut pietatis initam studio, sed quietis? Res eo devenit, ut Civilis Respublica necessariis subsidiis destituta in interitum vergeret, civibus huc illuc abscedentibus ad Ecclesias, vel ad claustra, nonnullis etiam publico jam munere, atque administratione functis in detrimentum publici ærarii religiosam vitam in fraudem ratiocinii ingredientibus. In his rerum adjunctis Imperator Mauritius legem tulit saluberrimam duo capita continentem. Primum *ut quisquis publicis administrationibus fuisset implicatus, ei ad officium ecclesiasticum venire non liceret*. Quæ quidem constitutio veteribus jam legibus consonabat; jam enim Imperator Constantinus id primum decreverat in l. 4. cod. de Episcop., & Cleric., dein confirmaverat Arcadius, & Honorius in l. 12. eod. tit. ita, ut quicumque curialibus adhuc negotiis obnoxius esset, atque ad Clerum deinde promotus, rursus ad curiam revocaretur, quemadmodum tradit Innocentius Papa in can. 3. dist. 51., firmatque Gelasius in can. 9. dist. 54. Hoc legis caput Gregorius idem in epist. ad Mauritium valde laudavit, *evidentissime sciens*, ut ipse inquit epist, 62. lib.

lib. 2. in vulgari editione, *quia qui sæcularem habitum deserens ad ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult sæculum, non relinquere*. Alterum legis caput erat, ut ei, qui fuerit eisdem publicis rationibus obnoxius, aut etiam militiæ adscriptus, non liceret in Monasterio converti, quam constitutionis partem se *expavisse* Gregorius fatetur in eadem epistola ad Mauritium, *quia per eam cælorum via multis clauditur*, rogans propterea Imperatorem, ut *aut temperando, aut immutando vigorem ejusdem legis inflectat*. Interea vero Gregorius illam Mauritii legem, prout sibi ab Imperatore mandatum erat, promulgari curavit, quemadmodum ipse ibidem fatetur his verbis: *Ego quidem jussioni subjectus, eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; & quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meæ paginam Serenissimis Dominis nunciavi. Utrobique ergo quæ debui, exolvi, qui & Imperatori obedientiam præbui, & pro Deo, quod sensi, minime tacui*. Duo igitur peragenda hac in re sibi Gregorius proposuerat, primum ut legem, qualiscumque ea esset, promulgaret, quo mandato Imperatoris indulgeret, alterum, ut eundem Imperatorem officio fere paterno moneret, quo secundam ejusdem legis partem immutaret, aut saltem inflecteret. Jungi his posset Gregorii alia epistola ad Theodorum Medicum, quæ est 65. lib. 2. in vulgari editione.

Ista præfatus facilem habeo interpretationem dicti canonis 1. dist. 53. depromti ex epistola 11. lib. 7. in vulgari, & 5. lib. 8. in Maurina editione, cujus hæc inscriptio est: *Gregorius*] *Eusebio Thessalonicensi* (olim Macedoniæ Metropolitano) *Urbitio Diracitano*, (vulgo *Durazzo* urbi Macedoniæ in Provincia Albaniæ) *Constantio Mediolanensi*, *Andreæ Nicopolitano*, *Johanni Corinthi*, *Johanni Primæ Justinianeæ*, *Johanni Cretensi Scoritano*, (ita dicto ab Urbe *Scodra* olim in Dalmatia, quæ nunc dicitur *Scutari*), *Johanni Larissæ*, *Mariniano Ravennæ*, *Januario Caralis*, *& omnibus Episcopus Siciliæ*. His omnibus Episcopis Metropolitis (excipe Siciliæ Episcopos, qui, ut diximus, Romano Pontifici, etiam ut Metropolitano subdebantur) promulgaverat Imperatoriam laudatam legem Gregorius ex Mauritii mandato. Secutus fuit Mauritius morem Justiniani sui Decessoris, qui Constitutiones Religionem quoque modo spectantes a se editas ad Patriarchas dirigebat, a quibus ad Metropolitas, & a Metropolitis ad Episcopos devenirent, uti colligitur ex Novella 5. in fine, ibi: *Hæc itaque omnia Sanctissimi Patriarchæ sub se constitutis Deo amabilibus Metropolitis manifesta faciant; at illi subjectis sibi Deo amabilibus Episcopis declarent, & illi Monasteriis Dei sub una ordinatione constitutis cognita faciant &c.* Hinc Gregorius memoratis Metropolitis velut eorum Patriarcha, Episcopis Siciliæ velut eorum Metropolita legem Imperatoriam exhibuit, quemadmodum verba ipsa ejusdem canonis 1. aperte demonstrant, in quibus Maurini pro illis verbis: *Ex militaribus viris*, legendum voluerunt: *Ex militaribus numeris*. Porro numerorum nomine veniunt cohortes, juxta illud, quod tradit Optatus Milevitanus in lib. 3. de schismate Donatistarum cap. 4. ibi: *Revertuntur vexati milites ad numeros suos*. Ex hujus canonis verbis liquido constat, Gregorium ad memoratos Episcopos transmisisse exemplar Imperatoriæ legis, quamquam tamen in ipsa legis executione rem non adeo expeditam voluerit singulari sane prudentia. Quod enim spectabat priorem legis partem, eam voluit adamussim esse servandam; scilicet præpropere non esse ordinibus sacris initiandos, aut ad Monasteria admittendos, quicumque rationibus publicis obstricti dicerentur; sed primum inquirendum fore, num revera obnoxii tenerentur, quo casu non primum ordinari præcepit, quam rationibus eis-

dem publicis satisfecissent. At in altera legis parte monuit, venientes a militaribus numeris ad Monasteria non esse temere suscipiendos, *nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita*; & nisi venientes ad Monasteria per triennium regularem vitam ibi traducerent. Moderatus heic fuit Gregorius Principis Constitutionem; cum Mauritius milites nusquam recipiendos in Monasteria voluerit; Gregorius demum post triennium recipi posse declaraverit, non quod Imperatoris legibus adversaretur, sed quod proposuerat Imperatorem monere, quemadmodum per epistolas monuit, ut ab illa lege deflecteret, sperabatque futurum, ut intra triennii spatium Mauritium ab eadem lege distraheret. Porro hac spe concepta prudentissimus Pontifex duriusculam quidem legem promulgavit, sed plenam legis executionem in triennium suspendit. Atque ejusdem Papæ moderatio eo vel magis laudanda erit, quod sciamus Imperatores sexti sæculi consuevisse commendare eadem ratione decreta sua quoquo modo ad res ecclesiasticas pertinentia Patriarchis, aut Pontificibus Maximis promulganda, quomodo decreta res Imperii spectantia fidei committebant Præfectorum Prætorio etiam promulganda. At vero Præfectis Prætorio ita committebantur hæc, ut si ipsi acceptam Constitutionem ad detrimentum Reipublicæ vergere putavissent, eidem Imperanti significarent legis asperitatem correcturo, atque interea a legis executione abstinerent, uti constat ex Novella Justiniani 152. Quidni etiam idipsum sibi licere in promulganda lege Mauritii Gregorius arbitraretur, ut suspensa interea legis executione, moneret Imperatorem epistolis, eidemque nimiam latæ legis asperitatem exhiberet?

Can. 1. dist. 94. Hæc, quam huc usque expendi, epistola ad plures Episcopos directa est, quamvis in Gratianeo codice ad solos Siciliæ Episcopos directa feratur. Solis autem Siciliæ Episcopis scripta est epistola 1. libri 1., ubi Gregorius eosdem monet, ut semel in anno ad Concilium conveniant, vel in Catanensi, vel in Syracusana Civitate ob eorundem Episcoporum commodum celebrandum, mittens propterea Petrum Romanæ Ecclesiæ Subdiaconum, cui vices suas commisit, sive in indicendo Concilio, sive in rebus Ecclesiæ Romanæ tuendis, atque administrandis. Ex hac epistola est canon 1. dist. 94., ubi pro illis verbis *patrocinium commisisse* legendum est ex veteribus Codicibus MSS. *patrimonium commisisse*, quam emendationem etiam probat epistola Gregorii 2. & 3. lib. 1., in quibus Sanctus Pontifex scribit, se in Siciliam misisse Petrum Subdiaconum *ad regendum Siciliæ patrimonium*, & *pro regendo Ecclesiæ patrimonio*. Imo & mitti consuevisse a Romano Pontifice in Siciliam Ministros ad curam gerendam *ecclesiastici patrimonii* idem Gratianus demonstrat in can. 9. cau. 10. qu. 3., qui legitur in alia ad Siciliæ Episcopos epistola *Can. 9. cau. 10. qu. 3.* in vulgari editione 22. lib. 11., apud Maurinos 18. lib. 13. Hæc epistola scripta præfertur ad Leonem, Secundinum, Johannem, Donum, Lucidum, & Trajanum Siciliæ Episcopos. Cum enim hi Episcopi, dum per diœcesim Sacramentum Confirmationis administrarent, Sacerdotibus, aliisque Clericis gravamen inferrent, certior factus Gregorius illos admonuit paterno plane officio, quemadmodum in eodem canone 9. legimus, ubi pro illis verbis *per universas vestras diœceses* legendum erit: *per diversas vestras diœceses*; item pro illis; *quod tunc placuit, sicut nunc dicitur, minime custoditur*, legendum erit: *quod tunc placuit, nunc, sicut dicitur, minime custoditur*. Demum illa verba postrema, *non graves studeatis existere*, ita erunt corrigenda, *graves non studeatis existere*.

SECTIO

SECTIO X.

De epistolis directis per Tusciam, & Umbriam.

De epistola ad Candidum Episcopum Urbevetanum.

Ægrotantes Clericos ecclesiasticis debere subsidiis adjuvari æquitas ipsa naturalis postulat; quemadmodum enim *servire nobis intelliguntur etiam hi, quos curamus ægros, qui cupientes servire, propter adversam valetudinem impediuntur*, uti recte edisserit Paulus in l. 4. §. 5. ff. de statu liberis, ita etiam servire adhuc Ecclesiæ dicuntur Clerici, quos ab officio deturbat adversa corporis valetudo. Hanc ob rem cum Calumniosus quidam Clericus Urbevetanæ Ecclesiæ sola ægritudinis caussa a Candido Episcopo suo ecclesiastici peculii sibi debita portione privatus fuisset, Gregorius ad Candidum eundem scribens epist. in vulgari editione 5., in Maurina 8.lib. 2., consueta illi subsidia ministrari jussit; quemadmodum perspicue liquet ex can. 2. cau. 7. qu. 1., ex eadem epistola depromto. Animadvertitur, apud Maurinos verba illa *& ideo* desiderari, quamquam & apud Gratianum, & apud alios collectores habeantur. *Can. 2. cau. 7. qu. 1.*

De epistola ad Johannem Episcopum Urbevetanum.

Superius jam sæpe animadvertendum fuit, tempore Gregorii Magni Monasteriorum cultum, & incrementa quandam, ita dixerim, aliquot Clericorum, imo & Episcoporum invidiam concitasse, hinc Episcopos eo adductos fuisse, ut Monachorum quietem aliquando turbarent. Turbaverat inter ceteros Johannes Urbevetanus Episcopus, qui interdixerat Abbati Monasterii Sancti Georgii, vel, ut alii volunt, Sancti Gregorii, ne in Monasterio eodem Missæ celebrarentur, aut mortuorum cadavera tumularentur. Opportunum duxit ad hanc rem Gregorius epistolam ad Johannem scribere, quæ est 12. lib. 1., quæque integra propemodum exhibetur in can. 13. cau. 16. qu. 1. Ejus verba hæc sunt juxta Maurinos codices: *Agapitus Abbas Monasterii S. Gregorii* (legunt alii: *Agapius . . . . S. Georgii*) *insinuavit nobis, plurima se a vestra sanctitate gravamina sustinere, & non solum in his, quæ necessitatis tempore aliquod Monasterio possint ferre subsidium; verum etiam quod eodem Monasterio Missas prohibeatis celebrari, sepeliri etiam ibidem mortuos interdicatis. Quod si ita est, a tali vos hortamur inhumanitate suspendi, & sepeliri ibidem mortuos, vel celebrari Missas, nulla ulterius habita contradictione permittatis, ne denuo querelam de iis, quæ dicta sunt, prædictus Vir venerabilis Agapitus deponere compellatur*. Ad hujus canonis interpretationem observandum est, Gratianum perperam ex illo inferre post canonem 16., *quod siquis apud Monasterium sepulturam sibi eligere voluerit, libere a Monachis potest sepeliri*. Etenim nullibi constat, Gregorium locutum fuisse de illis, qui sepulturam in Monasterio sibi elegerunt, sed forte respicere voluit ad sepulturam Monachorum ab hac vita decedentium ab ipsis Monachis *Can. 13. cau. 16. qu. 1.*

chis libere in Monasterio faciendam, cum nondum invaluisset usus, ut defunctorum cadavera ad Ecclesias deferrentur. Revera cum prohiberetur tunc temporis, ne intra Ecclesias tumularentur cadavera, suboriri quæstio poterat, utrum quod de Ecclesiis cautum erat, in Monasteriis etiam recipiendum esset. Ita nonnulli ex Episcopis arbitrabantur, Monasteria habentes non tam pro religiosis, quam pro sacratis locis. Quod cum grave Monachis videretur adamantibus in eodem, quo vixerunt, loco inhumari, Gregorius Magnus ut Monachis gratam rem faceret, aut singulari concesso privilegio, aut etiam juxta commune jus, quod quidem interdicebat sepulturas fieri in sacris, non autem in religiosis locis, qualia erant Monasteria, rescripsit. Canon ita explicatus longe abest a Gratiani proposito; hinc enim Collector ad sui temporis mores veterum Patrum fragmenta inflectebat, non juxta auctorum disciplinam interpretabatur.

De epistola ad Valentinum Abbatem.

Can. 20. cau. 18. qu. 2. Valentinum Abbatem redarguit Gregorius in epist. 40. lib. 3. in vulgari, & 42. lib. 4. in Maurina editione, quod parum sollicitus de regulari disciplina, Monachos sibi subjectos non in officio contineret. Integra hæc epistola eisdem omnino verbis legitur in can. 20. cau. 18. qu. 2., quodque ibidem traditur aliis Conciliorum ecclesiasticorum capitibus consonare videtur, quemadmodum illis facile liquebit, qui cum hoc canone conferet canones 103. & 104. de consecr. dist. 4. Hunc Valentinum Abbatem suspicor Monasterium habuisse in Diœcesi Spoletana, etenim in epist. 37. lib. 2. in Maurina editione ad Chrisantum Spoletanum scripta mentio fit Valentini Abbatis, nec non Monasterii ejusdem jurisdictioni subjecti.

De epistola ad Venantium Episcopum Lunensem.

Duplex epistola est Gregorii ad Venantium Lunensem Episcopum scribentis, Can. 10. dist. 50. prior est 5., posterior est 16. lib. 4. in vulgari editione; sunt autem apud Mauri-nos 3. & 7. lib. 5. Ex iis, velut ex uno monumento, compositus est apud Gratianum canon 10. dist. 50. Priora canonis verba, usque ad illa, *hoc in tuæ Fraternitatis ponimus potestate*, continent integram epistolam priorem, ubi pro illis Gratiani verbis *de Saturnino Presbytero*, & *ministerium Sacerdotii*; legunt Maurini Monachi: *De Saturnino Expresbytero*, & *ministerium presbyterii*. Nomine *viatici*, quod ad exitus tempus auctoritate Gregorii reservatur, arbitror intelligi sacramentalem reconciliationem, seu absolutionem, quemadmodum apud veteres usurpari solebat. Quæ sequuntur in §. *Præterea* pertinent ad epistolam posteriorem, in qua non tantum agitur de Saturnino e gradu Presbyterii dejecto, sed de aliis etiam Clericis eidem ferme sententiæ obnoxiis. Hic quoque apud Gratianum legitur: *Saturninum vero Presbyterum*; at Gregorii integra epistola apud Collectores exhibita habet: *Saturninum vero Expresbyterum*. Duæ, quæ ibidem memorantur, insulæ, Capraria in mari Tyrreno inter Corsicam, & oras Tusciæ, & Gorgona fere media inter Corsicam, & easdem Tusciæ oras, erant tunc Monachorum frequentia illustres. Quod vero dignius est observatione, situm est in vetustissima disciplina, quæ

cx

ex duabus istis Gregorii epistolis eruitur. Nimirum receptissimum erat, ut Clerici semel lapsi, ne post pœnitentiam quidem in pristinum gradum restituerentur, quod alias demonstravi, atque ex hoc potissimum cum Viris eruditis rejiciendam non dubitavi epistolam ad Secundinum Gregorio tributam, ex qua depromtum scimus canonem 16. dist. 50.

SECTIO XI.

De epistolis per Picenum directis.

De epistola ad Castorium Episcopum Ariminensem.

In causa 18. qu. 2. tres canones exhibuit Gratianus depromtos ex epistola Gregorii ad Castorium Ariminensem, nimirum canonem 2., 3., & 6.; nullius tamen ex illis lectio probanda, quia non solum hujusmodi fragmenta a Gregoriana ipsa epistola discrepant, verum etiam ipsa Gregorianæ epistolæ exemplaria non invicem conveniunt: Hinc Monachi Maurini in sua editione duplicem epistolæ textum ob MSS. Codicum varietatem exhibere debuerunt, ne ipsi suo judicio optimum Gregorianæ epistolæ exemplar elegisse, unumque alteri prætulisse in dubio viderentur. Agitur sane in hac epistola de aliquibus privilegiis in dispendium juris Episcopalis Monasterio Sanctorum Andreæ, & Thomæ Ariminensi concessis; sed in ipsorum privilegiorum explicatione non una est codicum omnium formula, quorum alii magis, minus alii Episcopalibus juribus detrahunt. Quid concludendum foret in tanta codicum varietate? Obvenit animo haud temere præconcepta suspicio, qua credam Monachorum manibus in hisce Gregorianis epistolis plura aut adjecta fuisse, aut immutata. Nemo enim dubitare potest, quin hæc monumenta a Monachis potissimum custodita fuerint, ac de manu in manum in Monasteriis ipsis traducta variis exemplaribus. Cum vero nondum inventa fuisset ars typographica, ecquis non videt, facile Monachos potuisse quædam per paraphrases, latioresve sententias explicare, aut etiam posterioribus gliscentibus Monasteriorum consuetudinibus accomodare? Non est hæc nuda suspicio, aut dubitatio, ubi codicum ipsorum varietas adparet, quorum alterutrum ab archetypo dissidere necesse est, facileque ab iis corrumpi potuit, qui codices ipsos solertius custodiebant, quorumque intererat nonnulla immutari. Itaque vel quod corrupta hodie sit hujusmodi epistola, vel quod in dubio semper non privilegiis, sed juri ordinario favere debeamus, ea hodie probanda lectio erit a viro sacrarum rerum studioso, quæ Episcoporum auctoritati minus officiet, si tamen generaliter Episcoporum auctoritati officeret, quod favore unius Monasterii Ariminensis a Gregorio concessum videri potest, cum non facile privilegia in exemplum trahantur.

Can. 2. 3. & 6. cau. 18. qu. 2.

Jamvero ut ad rem veniam, verba canonis 2. cau. 18. qu. 2. in Gregorii epistola non leguntur, & in nullis exemplaribus exhibentur. Jure propterea adnotarunt Romani Correctores, eundem canonem 2. habendum esse pro quadam summa canonis posterioris, quæ forte a Monacho quodam præfigi potuit aut initio, aut ad marginem Gregorianæ epistolæ ad Castorium, ut sic integra Gregorii sen-

tentia

tentia paucis perstringeretur. Ceterum plurimum adhuc distant utriusque canonis formulæ. Deducenda res est ad canonem 3. cau. 18. qu. 2. In vulgari editione lib. 4. epist. 43. ita legitur: *Abbatem vero eidem Monasterio non alium, sed quem dignum moribus, atque actibus monasticæ disciplinæ communi consensu Congregatio tota poposcerit, te volumus ordinare. Missas autem illic publicas per Episcopum fieri omni modo prohibemus, ne in servorum Dei secessibus popularibus occasio præbeatur ulla conventibus, & simpliciores ex hoc animas plerumque, quod absit, in scandalum trahat, frequentior quoque introitus muliebris arceatur.* Sic etiam habet epist. 41. lib. 2. Maurinæ editionis priore loco descripta. Multo aliter legitur in epistola eadem posteriore loco edita, ibi: *Defuncto vero Abbate cujusquam congregationis, non extraneus, nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concors fratrum societas elegerit, & qui electus fuerit, &c.* quæ habentur in can. 5. §. *Defuncto* cau. 18. qu. 2., de quo inferius sermo instituendus erit. Cum posteriore hujusmodi editione consonare videtur Gratianeus canon 3. memoratus, licet non omnino; verum prior editio videtur ceteris anteferenda, quia magis perspicua, stylo Gregorii consentanea, & speciei Gregorio propositæ accommodata. Etenim cum in Gregoriana epistola ageretur de uno Monasterio Ariminensi, convenientius erat ita scribi: *Abbatem vero eidem Monasterio &c.*, quam generalibus uti verbis: *Defuncto Abbate cujusquam Congregationis.* Sane Gratianus in Monasteriis & degens, & scribens illam potius editionem secutus est, quæ ad extendenda Monasterii privilegia valeret, ita scribens *Abbatem cuilibet Monasterio, &c. Cuilibet*, inquam, quæ vox amplior etiam erat, quam in quocumque Gregorianorum operum exemplari.

Verum enim vero demus adhuc utriusque editionis parem esse debere auctoritatem, illud saltem admittere oportebit, unam posse per alteram explicari, ubi minime adversantur, & dubietas inest. Posterior editio habet, debere Abbatem non extraneum, sed de eodem Monasterio a sociis electum ordinari. A quonam vero hæc ordinatio electi fiat, minime definitur. In priore vero editione perspicue adseritur, electi ordinationem ad Episcopum pertinere, ibi: *Te* (nimirum Castorium Ariminensem Episcopum) *volumus ordinare.* Eccur itaque Gratianus in can. 2. cau. 18. qu. 2. erit excipiendus, ubi exprimit: *Abbas in Monasterio non per Episcopum, aut per aliquem ordinetur?* De electione Abbatis ajebat Gregorius, a qua extraneum quemcumque exclusit, non de ordinatione, quam soli Episcopo reservavit. Nullibi autem leguntur ea Gratiani verba *vel Clericos*, uti notant Romani Correctores, apud Gregorium, quæ sane Collector Gratianus non aliunde derivare potuit, quam ex depravatis alicujus Monasterii codicibus.

Quod spectat Missarum celebrationem, qua Episcopis in Monasteriis interdicitur, universi Codices Gregoriani ad Missarum publicarum solemnitatem referunt, quemadmodum & refert Gratianus ipse in dicto canone 3., quamquam in canone 2. generaliter fragmentum Gratianus expresserit. Longe præterea abest a Gregorii proposito, quod in fine ejusdem canonis 2. adjicitur: *ut nulli Ecclesiæ subjiciatur*; quasi Gregorii ratio, quare Episcopum a Missis celebrandis in Monasterio excluderet, ea esset, quod Monachi a quacumque Ecclesia exemti proponerentur. Non ita, arbitror, locutus fuisset Sanctus Pontifex, quoties eximendos ab ordinario Monachos voluisset, aliud enim non subjici Episcopo, aliud est *nulli Ecclesiæ subjici*, quasi acephalos. Imo multo aliter sese Gregorius explicat in priore editione superius memorata. Siquidem non ideo Episcopus a Divinis Mysteriis publice cele-

brandis

brandis in Cœnobio abstinere debebat, quod ipse Cœnobio non præsideret, sed ne ad Monasteria sacrorum Mysteriorum prætextu populus universus, feminæ præsertim, conflueret: *ne in servorum Dei secessibus* (sunt ipsa Gregorii verba) *popularibus occasio præbeatur ulla conventibus, & . . . in scandalum trahat frequentior quoque introitus muliebris*. Vereor, ne hodierna ætate versæ sint in hac re vices; ubi enim Monachi olim ex Gregorii constitutione voluerunt, Episcopum quidem ad Monasteria accedere, dummodo tamen populi frequentia non adesset, ne Monachorum eorundem religiosa quies turbaretur, ac solitudo, modo nonnulli adversus Gregorii sententiam frequentiam populi adamaverint, dummodo a Monasteriis Episcopos ipsos excluderent.

Dicendum adhuc superest de dicto canone 6. cau. 18. qu. 2., cujus sane verba non consonant cum priore Maurinæ editionis exemplari, in quo nil aliud dicitur, quam Abbatem esse eligendum a suis Monachis, & ab Episcopo ordinandum; item Episcopum Missas publicas in Monasteriis celebrare non debere, ne monastica quies ulla ratione turbetur, ac demum hæc adeo firma esse servanda, ut Monachi ab omni gravamine liberi divinum opus summa cum animi devotione perficiant. At quid non addidit Gratianus in dicto canone 6.? Videtur ille deceptus ex posteriore Maurinæ editionis exemplari, aliove simili, ab otioso quodam Monacho elucubrato, qui voluerit Gregorianam epistolam interpretatione suis temporibus, & voluntati accommodata supplere. In hoc posteriore exemplari ita legitur: *Luminosus Abbas Monasterii Sanctorum Andreæ, & Thomæ in Ariminensi Civitate constituti, quas nobis lacrymabiliter preces effuderit, inditæ textus petitionis informat. Namque eodem referente pluribus in Monasteriis multa a Præsulibus præjudicia, atque gravamina Monachos pertulisse comperimus. Oportet ergo, ut tuæ Fraternitatis provisio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione; quatenus conversantes in illis, in Dei servitio, gratia ipsius suffragante, mente libera perseverent. Missas quoque publicas ab eo in Cœnobio fieri omnimodo prohibemus, ne in servorum Dei recessibus, & in eorum receptaculis ulla popularis conventus præbeatur occasio, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino non expedit animabus eorum*. Quæ apud Gratianum subsequuntur in vers. *nec audeat, &c.* usque in finem in omnibus Gregorianarum epistolarum exemplaribus desiderantur, assutaque videntur epistolæ Gregorii ab eximio deceptore, cui detestabilis visa fuit in Monachos Episcoporum jurisdictio.

De epistola ad Valerianum, & Demetrium Clericos Firmanos.

Firmanæ Ecclesiæ in Piceno Suburbicario præsederat Fabius Episcopus circa tempora Gregorii Magni. Is certam ecclesiasticæ pecuniæ quantitatem expenderat in redemtionem captivorum Demetrii, Valeriani, & Passivi, quorum priores Clerici, postremus Episcopus Firmanæ ejusdem Ecclesiæ deinde fuerunt. Quæsitum fuit, num isti ære ecclesiastico redemti refundere tenerentur in ecclesiasticum ærarium nummos suæ redemtionis caussa ab Ecclesia impensos? Respondit Gregorius non teneri in epist. 14. lib. 7. indict. 2. in vulgari, & 17. lib. 9. in Maurina editione, cujus verba integra ferme referuntur a Gratiano in can. 15. cau. 12. qu. 2., etenim post verba illa Gratiani postrema, *objici quæstionem* nihil aliud in epistola ipsa

Can. 15. cau. 12. qu. 2.

ipsa legitur, quam quæ hic subjiciuntur: nimirum: *quia ratio pietatis exposuit, ut quod studio pietatis impensum est, ad redemtorum onus, vel afflictionem debeat pertinere*. Sane res ecclesiasticas impendi recte potuisse in captivorum redemtionem perpetua traditio fuit, cujus argumento vel una satis esse posset lex 21. cum authentica sequente Cod. de Sacrosanctis Ecclesiis.

De epistola ad Johannem in vicinia Anconitana Episcopum.

Can. 1. dist. 85. Vacante Anconitana Ecclesia cum plures essent ad Episcopatum electi, res ad Gregorium Pontificem deducta est, cujus judicio omnis controversia dirimeretur. Ut de hac caussa inquireret, mandavit Sanctus Pontifex tum Armenio illius Ecclesiæ Visitatori Episcopo, tum Johanni, quem proinde in Anconitana vicinia constitutum fuisse suspicor. Huc autem pertinet epistola ad Johannem eundem scripta 6. lib. 12. in vulgaribus codicibus, & 11. lib. 14. apud Maurinos, cujus integra fere verba exhibentur in can. 1. dist. 85., atque in hujus canonis prioribus verbis ita legendum est: *Indicatum nobis est, Florentinum Archidiaconum Ecclesiæ Anconitanæ, qui, &c.* Item pro illis Gratiani verbis, *adjicientes etiam ad illum tenacem existere, ut in domo ejus amicus, &c.* legendum erit: *addentes etiam, ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus, &c.* Plane singulare est, quod in hoc eodem canone observandum est: scilicet ubi proponebatur Florentinus electus, qui jurejurando sese obstrinxerat, ne unquam ad Episcopatum se promoveri pateretur, Gregorius in id solertius inquirendum voluit, non quod Sanctus Pontifex dubitaret, num hoc jusjurandum probandum esset, sed potius ut ex eo, quale fuisset electi ingenium, studium, qualis indoles, atque animus tutius indicaret. Revera probari nullo modo poterat hujusmodi jusjurandum, ubi id promittitur, quod non ex jurantis voluntate pendet, sed potius ad munera publica pertinet, quorum exercitium, ut in publicam tendit utilitatem, ita ab iis, qui res publicas administrant, etiam in invitos, ac refragantes defertur.

De epistola ad Passivum Episcopum Firmanum.

Can. 18. dist. 61. Passivus Firmanus Episcopus is fuit, quem nuper ex epistola Gregorii ad Demetrium, & Valerianum Clericos Firmanos, captivum fuisse ajebam, & ecclesiastica pecunia redemtum. Ad hunc scripta proponitur epistola 13. lib. 10. in vulgari, & 12. lib. 12. in Maurina editione, cujus sententia perspicua est in can. 18. dist. 61., ubi tamen in aliquibus Gratiani exemplaribus legitur: *vel a nobis Subdiaconus fiat*, quum potius legendum sit: *vel a vobis Subdiaconus fiat*.

SECTIO

SECTIO XII.

De epistolis ad Mediolanenses scriptis.

De epistola ad Deodatum Episcopum.

Non satis apte, appositeque explicari posset sententia canonis 1. cau. 12. qu. 5., nisi integram heic describendo Gregorii epistolam ad Deodatum Episcopum Mediolanensem in vulgari editione 42. lib. 10., & 38. lib. 12. apud Maurinos. *Nulli dubium est*, scribit Sanctus Pontifex, *quia sicut Sacerdotibus res in Episcopatu adquisitas nulla est alienandi licentia, ita de eis, quas ante habuerint, quidquid judicare voluerint non vetantur. Itaque Fraternitatem vestram tempore, quo ad nos fuit, questam esse recolimus, quod quædam immobilia, quæ Constantius Decessor vester Luminosæ ancillæ Dei filiæ fratris sui* (legunt Maurini: *filiæ suæ, fratribusque suis*) *testamenti serie legati titulo dereliquit, jam Episcopus adquisisset, decrevisseque nos, ut si hoc constaret, nullum ex his Ecclesia vestra præjudicium pateretur. Quod & vos oportet recolere, & molestiam aliquam prædictæ ancillæ Dei non facere, nec ei sine cognitione de his, quæ possidet, quidquam auferre. Sed si hoc Ecclesiæ vestræ actores probari posse confidunt, vestris nobis epistolis indicate, ut qualiter hoc ipsum constare debeat, disponamus; dummodo cognita veritate nec Ecclesia vestra pati præjudicium, nec illa injuste videatur affligi: quia, quantum aliqui perhibent, hoc supradictus Decessor vester non in Episcopatu, sed dum adhuc esset Diaconus adquisivit. Unde necesse est, ut, sicut diximus, facta probatione debeat constare, quod verum est. Eandem vero ancillam Dei Fraternitati vestræ commendamus, ut a nullo eam patiatur gravari, vel opprimi, ne, si inquietata fuerit, ex hujus caussæ occasione hoc pati, quod non decet, existimetur. Et ideo siquid forte fuerit, quod debeat emendari, aut a plano adhortationis vestræ moderamine corrigatur, aut certe nobis subtiliter nuntietur; quatenus & vos ab invidia sitis extranei, & nos, quod convenit facere, nullatenus omittamus.* De canone 12. cau. 12. qu. 2. nihil adjicio, cum nihil aliud in illo contineatur, quam priora integræ hujus descriptæ epistolæ verba.

Can. 1. cau. 12. qu. 5. & Can. 12. cau. 12. qu. 2.

De epistolis ad Constantium Episcopum.

Ex epistola ad Deodatum Mediolanensem Episcopum nuper exhibita liquido constat ante Deodatum Ecclesiam Mediolanensem rexisse Constantium Episcopum, ad quem Gregorii epistolæ scriptæ tres præseferuntur apud Gratianum. Prior est numero 17. lib. 4. in vulgari, & 4. lib. 5. apud Maurinos, ex qua depromtus est canon 1. dist. 50., ubi sane confirmatur vetus illa de lapsis clericis ad pristinum gradum etiam post pœnitentiam restituendis disciplina. Monachi Maurini pro illis verbis *pro reversionis spe* legendum potius voluerunt: *per reversionis spem*.

Can. 1. dist. 50.

Altera epistola est in vulgatis codicibus 14. lib. 6. & in Maurinis 14. lib. 7., cujus argumentum est *de non curandis malorum obtrectationibus*. Rumor enim qui-

Can. 52. cau. 11. qu. 3.

dam audiebatur adversus eundem Constantium, quem pravi homines ex invidia carpebant. Asserit Gregorius, se non facile credere malignis hujusmodi hominibus, interea tamen Constantium monet, ut ita se gerat, quo ab eisdem sibi detrahentibus se sejungat. Huc pertinet canon 52. cau. 11. qu. 3., ubi pro illis verbis, *ex sacri eloquii testimonio tenemus*, legendum voluerunt Maurini: *& sacri eloquii testimonium tenemus*; item in illis verbis, quæ prope finem canonis habentur, *quæ æternæ vitæ sunt*, observaverunt, in quibusdam MSS. codicibus legi: *quæ internæ vitæ sunt*, atque postrema hæc lectio magis Gregorii proposito accommodata videtur.

Can. 74. cau. 11. qu. 3. Postrema Gregorii epistola est in vulgari editione 30. lib. 8., & 29. lib. 10. in Maurina. Ibi docet Gregorius, Pompejum quendam Episcopum accusatum damnari nullo modo posse, quia nondum probata ab accusatoribus fuerant crimina eidem objecta; atque huc pertinet illa Gregorii sententia, quæ legitur in can. 74. cau. 11. qu. 3. *Nam grave est satis, & indecens, ut in re dubia certa dicatur sententia.*

De epistola ad Magnum Presbyterum.

Can. 2. cau. 24. qu. 3. Vacaverat Mediolanensis Ecclesia ex obitu Laurentii Episcopi, qui Magnum Ecclesiæ ejusdem Presbyterum a communione suspenderat. Occasione arrepta ad Gregorii benignitatem totum se contulit Magnus, futurum sperans, ut extra gradum suum non diutius consistere videretur. Annuit Gregorius per epistolam 26. lib. 2. in vulgari, & lib. 3. in Maurina editione, eundem Magnum interea monens, ut curaret a Populo, & Clero successorem Episcopum Virum laudabilem eligi. Ex hac epistola depromtus est canon 2. cau. 24. qu. 3., ubi animadvertunt Maurini, pro illis verbis *culpis exigentibus*, legendum potius esse, *culpis extantibus*, quemadmodum exhibent vetera MSS. exemplaria. Illud ego adnotandum arbitror, licet in verbis Gratianeis sermo institutus videatur de privatione communionis, ex integro tamen epistolæ contextu adparere de simplici suspensione locutum fuisse Gregorium: ita enim habent prima ejusdem epistolæ verba. *Sicut exigente culpa quis a Sacramento communionis digne suspenditur, ita insontibus nullo modo talis debet irrogari vindicta. Comperimus, &c.* Itaque species canonis ita erit effingenda. Accusatus coram Laurentio Mediolanensi Episcopo Magnus, in dubio fuerat ipsi sacra communione interdictum. Caussa post mortem Laurentii ad Gregorium deducta prospere cessit Magno, qui insons agnitus est, atque ad jura communionis pristinæ restitutus. Quæ cum ita sint, nescio cur Gratianus ex hoc ipso canone demonstrare velit, excommunicationem iniquam nocere potius excommunicatori, quam excommunicato; non enim quidquam hujusmodi in epistola pertractatur; hinc dicere jure poterimus Gratianum procul a Gregorii proposito aberrasse. Illud demum in vulgatis Gratiani editionibus observandum est, falso in inscriptionibus canonis Magnum appellatum fuisse Episcopum Mediolanensem, is enim non Episcopali, sed Presbyterali munere in Mediolanensi Ecclesia fungebatur, quemadmodum ex ipsa Gregorii epistola perspicue liquet.

De

De epistolis ad Clerum Mediolanensem.

Auream plane dixeris Gregorii epistolam ad Clerum Mediolanensem, in vulgatis editionibus 29. lib. 2., & lib. 3. apud Maurinos, scriptam occasione Episcopi electi Constantii. Et quidem de illius electione certior Gregorius factus, eundem commendat in primis, quod dum sua uteretur familiaritate, virum integerrimum agnovisset, deinde tamen aperte profitetur, se in ea parte nihil velle præstare, quod proposuisset, neminem commendare eligendum, ne electio humano favore potius, gratiave fieri videretur. Hinc tradit Episcoporum electionem nonnisi maturo animi judicio, ac bene pensato celebrandam esse, una proposita Ecclesiarum utilitate. Prudentissima hæc Gregorii sententia jam satis conspici potest in can. 2. cau. 8. qu. 2., quem ex hac epistola depromtum fuisse scimus. Can. 2. cau. 8. qu. 2.

Post obitum Constantii, ut superius jam tradebam, successit in Mediolanensi Episcopatu Deodatus, de cujus electione etiam gratulatus est Gregorius in epist. 65. lib. 8. in vulgari, & 4. lib. 11. in Maurina editione. Ibi traditur duos fuisse electos, primum scilicet Deodatum a Mediolanensi Clero; alterum a Longobardis, quorum armis universa fere Italia vastabatur. Scripsit Gregorius, se ratam habere Cleri Mediolanensis electionem, rejecta omnino illa, quæ a Longobardis facta fuerat, ea etiam adjecta ratione, quod Longobardi Catholici non essent, sed apud hæreticos consisterent. Huc spectat canon 6. cau. 9. qu. 1. his verbis legendus. *Nos in hominem, qui non a Catholicis, & maxime a Longobardis eligitur, nulla præbemus ratione consensum, nec si alicujus præsumtionis usurpatione factum fuerit* (notant Maurini in aliquot MSS. exemplaribus legi: *factus fuerit*) *in locum, vel ordinem illum Sacerdotis suscipimus.* Can. 6. cau. 9. qu. 1.

Sectio XIII.

De epistolis per Sardiniam directis.

De epistolis ad Januarium Calaritanum Episcopum.

Plurimæ sunt ad Januarium Calaritanum Episcopum Gregorii Magni epistolæ, quas memorat Gratianus. Præ ceteris memorabilis est 26. lib. 3. in vulgari, & lib. 4. in Maurina editione; in ea enim nonnulla ecclesiasticæ disciplinæ capita traduntur. Initium hujus epistolæ legitur in can. 40. cau. 11. qu. 1., ubi simplex, & nuda facti expositio continetur, ex qua sane aliquid concludere minime licet. Hæc sunt priora epistolæ verba: *Fratris, & Coepiscopi nostri Felicis, & Cyriaci Abbatis relatione cognovimus, quod in insula Sardinia Sacerdotes a laicis Judicibus opprimantur, & Fraternitatem tuam ministri sui despiciant; dumque solum simplicitati a vobis studetur, quantum videmus, disciplina negligitur, unde hortor, ut omni excusatione postposita Ecclesiam, quam suscepisti, auctore Deo, regas, disciplinam Clericos tenere cogas, nullius verba metuere studeas. Archidiaconum vero tuum, ut audio, &c.* Heic statim Can. 40. can. 11. qu. 1.

 sequun-

Can. 29. dist. 81. sequuntur verba canonis 29. dist. 81., quæ cum vulgatis ejusdem epistolæ exemplaribus consonant. Post hæc ad alia gradum facit Gregorius, subdens, rusticos Calaritanæ Ecclesiæ esse cogendos, ut Fidem Catholicam amplectantur his verbis: Can. 4. cau. 23. qu. 6. *Accidit autem aliud valde lugendum, quia ipsos rusticos, quos habet Ecclesia tua nunc usque in infidelitate remanere negligentia Fraternitatis vestræ permisit. Et quid vos admoneo, ut extraneos ad Deum adducatis, qui vestros ab infidelitate corrigere negligitis? Unde necesse est, vos per omnia in eorum conversionem vigilare. Nam si cujuslibet Episcopi in Sardinia insula paganum rusticum invenire potuero, in eundem Episcopum fortiter vindicabo. Jamvero si rusticus tantæ fuerit perfidiæ, & obstinationis inventus, ut ad Dominum Deum venire minime consentiat, tanto pensionis onere gravandus est, ut ipsa exactionis suæ pœna compellatur ad rectitudinem festinare.* Postrema hæc verba leguntur in can. 4. cau. 23. qu. 6., in quo sane primo obtutu paullo asperior proponi disciplina videtur, dum traditur, rusticos per pecuniarias pœnas ad Fidem Catholicam adducendos esse, contra quam tradiderit Gregorius Nazianzenus in oratione 8. his verbis: *Neminem vi duci vult lex nostra, coacteque, ac non sponte gubernari. Hoc enim modo ne alia quidem imperia contineri, ac conservari possunt, quod ita natum comparatum sit, ut quidquid vi tenetur, arrepta occasione statim se in libertatem adserat, ne dum nostrum, non dicam imperium, sed magisterium, quod nulla re æque, ac voluntatis libertate conservatur.* Cur vero aliorum investigo testimonia Patrum, quum Gregorius ipse Magnus frequentissime scripserit, neminem vi, aut pœna indicta ad Fidem Christi suscipiendam fore cogendum? Perspicuum est ejus testimonium in epistola 34. lib. 1. ad Petrum Terracinensem Episcopum, ibi: *Eos, qui a Religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem Fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis, & prætentus futuri Judicis terror ad credendum invitare poterat, minis, & terroribus repellantur.* Item in epistola 45. lib. 1. ad Virgilium, & Theodorum Gallicanos Episcopos scribens improbat illorum factum, qui Judæos vi ad Baptismum compulerant, his verbis: *Dum enim quispiam ad Baptismatis fontem non prædicationis suavitate, sed necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans, inde deterius moritur, unde renatus esse videbatur.* Imo & idem Gregorius in alia ad ipsum Ianuarium Calaritanum epistola 6. lib. 9. Maurinæ editionis redarguens quosdam, qui vi adhibita nonnullos Judæos ad Christi Fidem perduxerant, subdit: *Hac circa eos temperantia magis utendum est, ut trahatur ab eis velle non reniti, non ut adducantur inviti, quia scriptum est: Voluntarie sacrificabo tibi, idest ex voluntate mea confitebor tibi.* Hinc autem facile quæritur, qua ratione mutato stylo Gregorius asseruerit in dicto canone 4., rusticos gentiles indicta pecuniaria pœna esse ad Fidem Christi trahendos. En germanam, ut arbitror, Gregorii sententiam. Singularis erat species in dicto canone 4. de colonis, seu rusticis Ecclesiæ Calaritanæ, illis scilicet, qui prædia rustica illius Ecclesiæ colebant, quos propterea Januario singulari jure obnoxios Sanctus Pontifex noverat. Hos decebat abs Januario primum moneri, qui si monitis non indulsissent, possent, aut deberent severiore pœna gravari, ut ea ratione ad Fidem facilius adducerentur. Hoc porro gravamen proprie vis, aut pœna dici non poterat, sed modus quidam singularis, quo strictius, & ad summum jus cum colonis ethnicis ageretur, pollicente Episcopo, humanius se cum illis acturum, quoties Christum sequerentur. Plane de colonis prædiorum Ecclesiæ Calaritanæ ibidem agi, apertissime liquet ex verbis ejusdem epistolæ, ibi: *Accidit autem aliud*

valde

valde lugendum, quia ipsos rusticos, quos habet Ecclesia tua, nunc usque in infidelitate remanere, negligentia Fraternitatis vestræ permisit. Et quid vos admoneo, ut extraneos ad Deum adducatis, qui vestros ab infidelitate corrigere negligitis? Hæc sane penitius, uti decet, considerata non aliis accommodari possunt, nisi colonis ecclesiasticis, in quibus vigilantior esse debebat, & exactior Episcopi cura. Simile argumentum habetur in epistola 23. lib. 3., ubi rusticorum nomine intelliguntur Christianorum coloni, quemadmodum in epistola 66. lib. 7., sive in canone 5. dist. 89. Quæ omnia si apprime perpendantur, nonnihil a Gratiani proposito aliena videbuntur.

Quæ in Gregorii epistola statim subsequuntur, habentur in canone 9. dist. 50., ubi pro illis verbis, *quod omnino prohibemus*, legendum est, *quod omnino prohibuimus*. Sane ibi Gregorius, ubi de Clericis lapsis ad pristinum gradum minime restituendis verba facit, laudat veteres canones, ibi: *Sacratissimi quoque canones contradicunt*. Hi sunt canon 10. Concilii Nicæni, canon 1. Concilii Ancyrani, canon 29. ex Apostolicis, canon 7. in decretis Syricii, canon 21., & 23. in decretis Innocentii, aliique similes numero plures. *Can. 9. dist. 50.*

Tandem in fine ejusdem epistolæ legitur canon 1. dist. 95., cujus corrupta apud Gratianum editio in caussa fuit, cur & sacrorum canonum Cultores, & Theologi numero plurimi eam opinionem iniverint, quæ alias adversari videtur ecclesiasticæ, & quidem vetustissimæ traditioni. Perpetuo custodita disciplina in Ecclesia fuit, qua administratio Sacramenti Confirmationis solis Episcopis reservetur, exclusis ab illa iis, qui solo Presbyteratus ordine sunt insigniti. Huc pertinere etiam potest ipsa Apostolorum doctrina, juxta quam legimus in illorum Actibus solos Apostolos Paracletum Spiritum eo Sacramento tradidisse. Ad hanc rem egregie edisserit Innocentius Papa in epistola ad Decentium Eugubinum cap. 3. ita scribens: *Hæc autem Pontificibus solis deberi, ut vel consignent, vel Paracletum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum & illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit Petrum, & Johannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum Sanctum*. Jungi his posset Capitulum 4. de consuetudine apud Gregorium IX. Nihilominus tamen non defuerunt, qui Presbyteris eandem facultatem concedi posse dixerunt, ex ecclesiastica saltem dispensatione, ducto argumento ex memorata Magni Gregorii epistola, prout legitur apud Gratianum, ubi sane liquet concessum fuisse Presbyteris, ut baptizatos Chrismate consignarent. Verum agnoscenda est corrupta editio Gratiani; etenim pro illis verbis: *qui baptizati sunt*, & *Baptizatos*, legendum potius est: *qui baptizandi sunt*, & *Baptizandos*, quemadmodum habetur, tum in editione Veneta Gregorii anni 1505., tum in Parisiensi anni 1518., 1571., 1586., tum in Basileensi anni 1564., tum demum in Maurina ceteris plane accuratiore, ubi etiam Monachi auctores testantur, ita in MSS. veteribus numero quatuordecim haberi. Verba porro ita concepta designant, aliam fuisse consignationem infantum Presbyteris concessam, quam confirmatoria; confirmatoria enim non in baptizatis, sed in baptizandis exercetur. Erat igitur illa consignatio quædam ceremonialis, qua Cathecumeni ad Baptismum præparabantur, cujus generis vestigia adhuc supersunt in recentioribus Baptismi ritibus. Neque forsitan turbare quempiam debet, quod refertur ex Johanne Diacono, testante apud Africanos simile quidpiam legi Presbyteris ecclesiastica dispensatione concessum, quemadmodum habetur in ejus epistola ad Senarium edita apud Mabillonium in tom. 1. *Can. 1. dist. 95.*

Musæi

Musæi Italici, his verbis: *Sed nec illud tangat animum, quod sibi aliquando quædam vis necessitatis adsumit, veluti quod nunc per Africam fieri dicitur, ut sanctum Chrisma conficiant, quod merito moveret, si istam Pontificalis auctoritas licentiam non dedisset. Unde constat, a Pontificibus quodammodo fieri, quod in tanta rerum necessitate, ut a Presbyteris effici possit, superior ordo constituit.* Hæc sane etiamsi indubiam fidem facere credantur, diversa tamen potius sunt, quam contraria, quum in ipsis non de administrando Sacramento Confirmationis agatur, sed potius de Chrismate conficiendo. Et quamquam ex dispensatione ecclesiastica indulgeri aliquando potuerit, ut Presbyteri Episcopis inferiores sacrum Chrisma conficerent, non tamen exinde necessario infertur, ut iidem Sacramentum Confirmationis administrarent, cum plurimum adhuc discriminis intercedere queat inter utramque potestatem.

Can. 4. cau. 5. qu. 6. Alia est Gregorii epistola ad Januarium 27. lib. 4. apud Maurinos, & 24. lib. 3. in vulgari editione. Rescribit ibidem Sanctus Pontifex de variis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus, atque inter cetera ait: *Præterea nosti, latorem præsentium Epiphanium Presbyterum quorundam Sardorum literis criminaliter accusatum, &c.* Quæ sequuntur, integra legimus in can. 4. cau. 5. qu. 6. In fine vero ejusdem epistolæ

Can.29. cau. 27. qu. 1. leguntur verba canonis 29. cau. 27. qu. 1., ubi agitur de mulieribus, quæ neglectæ religiosæ initæ vitæ professione e Monasterio egressæ fuerant, & nuptias contraxerant, de quibus ita Gregorius: *In mulieribus, quæ de Monasteriis ad laicam vitam sunt egressæ, virosque sortitæ, quid fieri debeat, cum prædicto Fraternitatis tuæ Presbytero subtilius sumus loquuti, cujus relatione Sanctitas vestra potest plenius informari.* Et paullo infra referuntur verba ipsa memorati canonis 29. *Eos autem, &c.*

Can.28. cau. 27. qu. 1. De variis itidem ecclesiasticæ disciplinæ capitibus scripsit Gregorius in alia epistola ad Januarium 9. lib. 4. in Maurinis, & lib. 3. in vulgari editione; ubi in primis sermo fit de virginibus monasticam vitam professis, quæ eo redactæ in Sardinia fuerant, ut cogerentur e monasterio exire, per prædia sua villasque discurrentes suos reditus curaturæ, ut fiscalibus tributis satisfacerent. Hanc monialium divagationem improbavit Gregorius, suasitque ut meliori, qua fieri posset, ratione illis abusibus consuleretur, ac præsertim virum frugi præstituendo prædialibus monasteriorum curis, ut interea sacræ Virgines intra monasterii claustra ab omni periculo removerentur. Post hæc ita subdidit: *Siqua autem earum vel per anteriorem licentiam* (juxta quam scilicet vagari consueverant) *vel per impunitatis pravam consuetudinem ad lapsum adulterii deducta fuerit, aut in stupri fuerit* (monent Maurini in nonnullis MSS. codicibus legi: *ad lapsus adulterini deducta est, aut in furti fuerit*) *perducta voraginem &c.* Quæ sequuntur, habemus in can. 28. cau. 27. qu. 1., ubi tamen pro illis verbis: *& sic pœnitendo proficiat*, legunt Maurini: *& sibi pœnitendo proficiat*.

Can.16. dist. 54. Post pauca ibidem legitur canon 16. dist. 54. quem non facile poterit quispiam interpretari, nisi una animadverterit integra contextus verba, ibi: *Pervenit ad nos, servos ancillasque Judæorum fidei caussa ad Ecclesiam refugientes, aut infidelibus restitui Dominis, aut eorum, ne restituantur, pretium dari. Hortamur igitur, ut nullatenus tam pravam consuetudinem manere permittas; sed quilibet servus Judæorum ad venerabilia loca confugerit caussa fidei &c.* Jure adnotaverunt Correctores Romani ad memoratum canonem Gratianeum, vocem illam *Christianorum* tum in editis, tum in MSS. codicibus desiderari. Jam constitutionibus Imperatorum cautum fuerat, ne Christianus quispiam Judæo serviret, toto titulo Codicis ne Christianum mancipium,

pium, & Novella 5. cap. 2., eamque ob rem, si servus Judæorum ad Ecclesiam conversionis caussa venisset, a servitutis vinculo liberabatur. Has Principum constitutiones Christianæ Religioni perutiles vix, ac ne vix quidem custodiri Gregorius noverat apud Calaritanos, qui servos Judæorum ad Ecclesiam confugientes fidei suscipiendæ caussa, aut restitui Dominis, aut eisdem pretium dari voluerunt, quod Sanctus Pontifex improbavit, ægre ferens, aut restitui servos ejusmodi in periculum gravissimum animarum ad veram Dei fidem anhelantium, aut erogari extraneis hominibus peculium ecclesiasticum in usus potius fidelium pauperum dispensandum, ubi præsertim domini Judæi satis Imperatorum legibus omni jure dominii exuti fuerant.

Post verba memorati canonis 16. statim in epistola sequitur, quod legimus in can. 120. de cons. dist. 4. cujus tamen verba apud Gratianum, aliosque nonnullos editos codices depravata fuerunt. Ita legendum voluerunt Maurini Monachi ex generali MSS. omnium veterum consonantia: *Episcopi baptizatos infantes signare bis in frontibus chrismate non præsumant; sed Presbyteri baptizandos ungant in pectore, ut Episcopi postmodum ungere debeant in fronte.* Hinc porro liquet, duplicem sacris chrismatis unctionem in usu fuisse temporibus Gregorii Magni, aliam ceremonialem ante baptismum, aliam sacramentalem post baptismum, qua nimirum Sacramentum Confirmationis administrabatur. Illa a Presbyteris fiebat, hæc Episcopis reservabatur. Quod si adhuc quisquam aut vulgata Gregorianarum epistolarum exemplaria, aut ipsum Gratiani codicem sequi malit, non erit abs re animadvertere duplicem, etiam post baptismum, unctionem fuisse, aliam ceremonialem, & a Presbyteris faciendam, aliam sacramentalem in fronte Episcopis reservatam. Huc pertinere posset, quod scribitur in sacramentario Gregorii ad ritus Sabbati sancti, ibi: *ut autem surrexerit a fonte*, (qui baptizatus est), *ille, qui eum suscipit, offert eum uni Presbytero, qui faciat signum crucis de chrismate cum pollice in vertice ejus, dicens &c.* Et post pauca subjicitur, sic inunctum adducendum esse ad Episcopum, caussa suscipiendi Sacramenti confirmationis. His fere consonat Isidorus Hispalensis in lib. 2. de ecclesiasticis officiis cap. 26., ibi: *Presbyteris, sive extra Episcopum, sive præsente Episcopo baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt spiritum Paracletum.* *Can.120. de cons. dist. 4.*

In eadem Gregorii epistola prope finem leguntur verba canonis 14. cau. 16. qu. 1. ibi: *Pro fundandis etiam monasteriis, quæ a diversis jussa sunt construi, si injusta perspicis hæc aliqua ab iis, quibus indicta sunt, excusatione differre, solerter, secundum quod leges præcipiunt, imminere te volumus*, (ita legunt Maurini ex fide veterum codicum, neglecta editione illorum, qui legendum putant, *admonere te volumus*), *ne piæ defunctorum voluntates tua, quod absit, remissione cassentur.* *Can.14. cau. 16. qu. 1.*

Prior epistola lib. 7. indictione 2. in vulgari, itidem prima lib. 9. in Maurina editione est alia epistola ad Januarium, quem Gregorius objurgat, quod ad exarandam cujusdam messem ante Missarum solemnia die dominico convenisset, celebratisque Missarum solemnibus statim ad prædium remeasset terminos possessionis eradicaturus. Hujus epistolæ præfatio legitur apud Gratianum in can. 28. cau. 2. qu. 7. ita emendando. *Prædicator omnipotentis Domini Paullus Apostolus dicit: seniorem ne increpaveris: sed hæc ejus regula in ea re servanda est, cum culpa senioris exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum. - Ubi autem senior juvenibus* *Can.28. cau. 2. qu. 7.*

exem-

exemplum ad interitum præbet, ibi districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est: laqueus juvenum omnes vos, & rursus, Propheta dicit: & peccator centum annorum maledictus est. Postremum hoc sacræ scripturæ testimonium ita expressum consonat cum vulgatis veteris testamenti codicibus apud Isaiam cap. 65., contra quam scripserit Gratianus, ibi: *maledictus puer centum annorum*. Si alias sacrorum eloquiorum interpretationes desideres, Hebraica lectio ita redditur: *& peccator filius centum annorum maledicetur*; apud septuaginta hæc scripta reperies: *& peccator centenarius etiam maledictus erit*; quibus conveniunt Syriaci, Chaldæi, & Arabes hac sententia: *quicumque peccaverit centesimum annum agens, maledicetur*. Qualiscumque vero hujusmodi sumatur interpretatio eo collineat Gregorii scopus, ut ostenderetur, jure Januarium reprehendi de die dominico violato, licet ipse senior esset. Post quam sententiam ita ad rem propius accedens Sanctus Pontifex ait: *Tanta*
Can. 24. dist. 86. & Can. 11. cau. 1. qu. 7. *autem nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit &c.* Quæ sequuntur, exhibuit Gratianus in can. 24. dist. 86., ubi tamen pro illis verbis; *hortamur ut aliquando resipiscas, miser senex . . . humanitus advenerit*, legendum est: *hortamur aliquando, resipisce senex . . . humanitus evenerit*. Ejusdem sententiæ fragmentum retulit rursum Gratianus in can. 11. cau. 1. qu. 7., quem propterea juvabit exigere ad memoratum canonem 24.

De pluribus disciplinæ ecclesiasticæ capitibus egit Gregorius in alia ad Januarium
Can. 10. cau. 26. qu. 5. epistola, quæ est 66. lib. 7. in vulgari, & 65. lib. 9. in Maurina editione. Ex hac depromtus est canon 10. cau. 26. qu. 5., ubi pro illis verbis, *Divini intentione judicii . . . in pœnitentiam redigendi*, legendum potius est, *Divini intentatione judicii . . . in pœnitentiam dirigendi*. Voluit Sanctus Pontifex, idolorum Cultores, & Aruspices variis ecclesiasticis pœnis esse affligendos, servos scilicet salutari virgarum correptioni subigendos, liberos autem homines pœnitentiæ agendæ caussa in Monasterio, sacrove loco includendos. Erant hæ apud veteres consuetæ a Viris ecclesiasticis inflictæ pœnæ. Quod enim spectat ad virgas, & flagella, hæc memorat tamquam suorum temporum usu recepta Augustinus in epistola ad Marcellinum apud Gratianum memorata in can. 1. cau. 23. qu. 5., memorat etiam idem Gregorius laudatus in cap. 1. de Calumniatoribus; in quo tamen pœnitentiæ genere ea servanda erat ab Episcopis moderatio, ut ipsi se potius tamquam Patresfamilias gererent quasi erga liberos, seu, ut verbis utar Gregorii in can. 1. dist. 45. tamquam *Pastores*, non tamquam *Percussores*. Inclusio quoque in Monasteriis invalescere cœpit tempore Gregorii in viris præsertim honestioribus, quemadmodum etiam hodie aliquando viget, ut Episcoporum judicio rei graviorum criminum ad certum tempus Religiosis quibusdam locis addicantur. Fuit hæc pœnitentia criminum capitalium reis indicta in Concilio Agathensi can. 50., sive can. 7. dist. 50., item a Gregorio Magno in epistola ad Marinianum Abbatem Panormitanum, quæ est 26. lib. 2. in vulgari editione; nec non in epistola 40. ejusdem libri. Post verba laudati canonis 10. cau. 26. qu. 5. statim sequitur in eadem
Can. 5. dist. 89. epistola canon 5. dist. 89., cujus editio, ut optimis Gregorii codicibus respondeat, ita erit emendanda. *Indicatum etiam nobis est, quod laicis quibusdam curam vestri patrimonii committentes, postmodum in rusticorum vestrorum deprædationibus, atque per hoc exfugationibus* (ita legunt Maurini, contra quam habeat vulgata editio *ex fatigationibus*) *fuerint deprehensi, & reddere res, quas indecenter retinent, habitas, quasi suæ ditioni, quippe vestræ non suppositi curationi, postponant, vobisque despiciant actuum suorum*

rum reddere rationem. Quod si ita est, districte a vobis discuti convenit, atque inter eos, Ecclesiæque vestræ rusticos caussam examinari subtilius. Et quidquid in eis fuerit fraudis inventum, cum pœna legibus statuta reddere compellantur. De cetero vero cavendum a Fraternitate vestra est, ne sæcularibus viris, atque non sub regula vestra degentibus res ecclesiasticæ committantur, sed probatis de vestro officio Clericis. In quibus siquid reperiri poterit pravitatis, ut in subditis, emendare, quod illicite gestum fuerit, valeatis, quos apud vos habitus sui magis officium conveniat, (ita legunt Maurini, vulgares codices habent *commendet*), *quam excuset*.

Romani Correctores jamdiu indicaverunt Gregorii epistolam, ex qua depromtus videtur canon 4. cau. 13. qu. 2. Plurimum in primis consonat cum verbis epistolæ ad Januarium, ex qua exhibetur canon 14. cau. 16. qu. 1. Sed magis etiam consonat cum alia epistola ad eundem Januarium, quæ est 20. lib. 9. in vulgari editione; ubi agitur de monasterio construendo, quoties ea, quæ pridem ædificationi oberant, nullum amplius impedimentum adferrent: Ait Gregorius: *Necesse est, ut si impletum hoc fuerit* (nimirum si nihil amplius oberit) *defuncti dispositio modis omnibus conservetur*. Ex his facile erit Gratiani verba emendare. *Can. 4. cau. 13. qu. 2.*

Nihil pro ecclesiastica sepultura esse exigendum decrevit Gregorius in alia ad Januarium epistola 55. lib. 7. in vulgari, & 3. lib. 9. in Maurina editione; atque ex ea depromtus est canon 12. cau. 13. qu. 2. ita describendus ex Maurinorum editione: *Questa est nobis Nereida clarissima Femina, quod ab ea centum solidos pro filiæ suæ sepultura Fraternitas vestra non erubescat exigere, atque ei super doloris gemitum majorem dispendii studeat inferre molestiam. Quod si ita se veritas habet, quia grave nimis est, & procul nimis est a Sacerdotis officio, precium de terra concessa putredini quærere, & de alieno velle facere luctu compendium, ab hac se petitione Fraternitas vestra contineat, & molesta ei de cetero non existat: maxime quia & Hortulanum quondam, de quo se ipsa asserit filiam suscepisse, Ecclesiæ vestræ non in parva quantitate munificum memorat extitisse. Hoc autem vitium & Nos, postquam Deo auctore ad Episcopatus honorem accessimus, de Ecclesia nostra omnino vetuimus, & pravam denuo consuetudinem nequaquam usurpari permisimus, memores, quia dum Abraham a filiis Emor, hoc est Ephor filio Seor sepulcrum pretio ad humandum corpus conjugis postularet, pretium accipere renuit, ne commodum videretur de cadavere consecutus. Si ergo tantæ considerationis paganus vir fuit, quanto magis Nos, qui Sacerdotes dicimur, hoc facere non debemus? Unde ne hoc avaritiæ vitium, ne vel in alienis denuo tentari præsumatur, admoneo. Sed siquando aliquem in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes ipsius, proximi, vel heredes pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Peti vero, aut aliquid exigi omnino prohibemus, ne, quod valde irreligiosum est, aut venalis fortasse, quod absit, dicatur Ecclesia, aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quærere quolibet modo compendium*. Integra fere in his continetur Gregorii epistola, quam crediderim intelligendam esse de jure sepulturæ extra ordinem in Ecclesia concedendo. Siquidem olim nondum mos invaluerat, ut fidelium cadavera passim in Ecclesia tumularentur; sed raro, & nonnisi ex speciali privilegio id indulgebatur, quemadmodum indulgeri cœpit principio Viris clarissimis, & de Ecclesia optime meritis. Hoc beneficium pro filia sua defuncta obtinuerat clarissima Femina, intuitu etiam prædefuncti Viri in Ecclesiam munifici, quemadmodum demonstrant ipsamet Gregorii verba. Ceterum & raro concessum id juris fuisse, perspicue videntur *Can. 12. cau. 13. qu. 2.*

dentur innuere illa Gregorii ejusdem verba, *Sed siquando aliquem in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, &c.*

Can. 7. cau. 19. qu. 3. & Can. 13. cau. 25. qu. 2. Licet olim Monachis testamenta condendi facultas minime denegaretur, l. unica Cod. Theodos. de bonis Clericorum, & Monachorum, & l. 20. Cod. Justinian. de Episcopis, & Clericis, recentiore tamen ætate eadem facultas ademta ex novis Justiniani Constitutionibus, Nov. 5. cap. 5. & sequ., Nov. 123. cap. 38. Postremas hasce leges laudavisse visus est Gregorius in can. 7. cau. 19. qu. 3. depromto ex epistola ad Januarium in vulgari editione 7. lib. 7., & lib. 9. in Maurina; ubi asseritur, Siricæ monasticam vitam professæ testamentum nullius esse momenti, quo etiam pertinet canon 13. cau. 25. qu. 2., jungendus propterea cum memorato canone 7., ut ad speciem ibidem propositam referatur.

Can. 27. cau. 23. qu. 4. Demum apud Gratianum in can. 27. cau. 23. qu. 4. refertur epistola Gregorii ad Januarium 34. lib. 2. in vulgari, & 49. ejusdem libri in Maurina editione. Gratiani verba penitus consonant cum optimis epistolæ exemplaribus, dummodo in illis: *pro defensione propriæ injuriæ tuæ*, omissa voce *propriæ* legamus: *pro defensione injuriæ tuæ*.

De epistola ad Innocentium, aliosque Episcopos.

Can. 45. cau. 2. qu. 7. Jam Metropolitani juribus potiebatur temporibus Magni Gregorii Episcopus Calaritanus. Hinc Sanctus Pontifex epistolam scripsit ad Innocentium, Vincentium, Marinianum, Libertinum, Agathonem, & Victorem in Sardinia Episcopos, quos ita suadet Metropolitæ suo esse subjectos, ut ab ipso Paschalem denunciationem suscipiant, & nonnisi petita ab eodem venia a suis Ecclesiis discedant. Hæc epistola est 8. lib. 7. indict. 2. in vulgari, & 8. lib. 9. in Maurina editione. Ex illa depromtus est canon 45. cau. 2. qu. 7., cujus sententia ita erit ex integris exemplaribus describenda: *Hortamur ergo Fraternitatem vestram, ut antiquam Ecclesiarum vestrarum consuetudinem exequentes tam de suscipienda Paschali denunciatione, quam etiam si quemquam vestrum pro caussis propriis ubicumque compulerit ambulare necessitas, ab eodem Metropolita vestro secundum indictam vobis regulam petere debeatis, nec eum postponere in aliquo præsumatis, excepto si, quod non optamus, contra eundem Metropolitam vestrum habere vos aliquid caussæ contingat, ut ob hoc Sedis Apostolicæ judicium ii, qui petere festinant, licentiam habeant, quod scitis per canones etiam antiquorum Patrum institutione permissum*. Hæc si cum canone Gratiani conferantur, facile liquebit, verba Gratiani nonnihil depravata fuisse. Porro in verbis postremis nuper memoratis, ubi *canones antiquorum Patrum* laudantur, perspicuum est, illorum nomine intelligi canones 4., & 5. Concilii Sardicensis.

De epistola ad Venerium Episcopum Calaritanum.

Can. 29. cau. 27. qu. 2. Non sibi constans fuit Gratianus in describendis verbis canonis 29. cau. 27. qu. 2.; heic enim illa recenset sub nomine Gregorii scribentis ad Venerium Calaritanum, deinde in can. 1. cau. 33. qu. 1. eadem laudat ex epistola Gregorii ad Johannem Ravennatem. Sane in epistola Gregorii ad Venerium nihil hujusmodi con-

continetur; quamobrem ad illius canonis interpretationem videantur ea, quæ jam dilferui ad dictum canonem 1. cau. 33. qu. 1. Quæ vero vulgo circumfertur epistola ad Venerium Episcopum Calaritanum, ea fere integra habetur apud Gratianum in can. 1. cau. 35. qu. 10. At de ipsa ita sentiunt Maurini Monachi: *Epistolam ad Venerium Episcopum Calaritanum non admittimus: eam inter opera S. Gregorii recensere vetat ingens styli dissimilitudo: item Venerius ille est Gregorii Magni ævo incognitus: altum etiam, ac perpetuum omnium codicum silentium, item manuscriptis, & omnibus Scriptoribus ante Anselmum Lucensem, & quendam Polycarpum, quos Gratianus sequutus est*. Idipsum fere testatus est Baluzius in notis ad Gratianum, asserens, se illam epistolam non reperiisse apud auctorem Anselmo Lucensi antiquiorem; apud Anselmum autem extare in lib. 10. cap. 35. in Codice MS. S. Germani Parisiensis, ubi tamen manu antiqua ad marginem adjectum legitur: *Apocryphum caput*. Sane quicumque Gratianeum canonem leget, statim Maurinorum sententiæ adquiescet, nisi tamen Maurinos Monachos progressos nimis fuisse crediderit, ubi ajunt Venerium Episcopum Gregoriano ævo incognitum fuisse. Etenim, dictum velim venia tantorum Virorum, in lib. 11. epist. 28. vulgaris editionis epistola Gregorii legitur ad Venerium Episcopum, in qua Gregorius illi commisit visitationem Ecclesiarum Taurianensis, & Turritanensis, quæ sane Ecclesiæ uti erant in Sardinia sitæ, ita & in Sardinia existenti Episcopo commendari debuerunt.

Can. 1. cau. 35. qu. 10.

De epistola ad Vitalem Defensorem.

Summa sollicitudo, qua Gregorius afficiebatur erga monasteria, resque monasticas, eum concitavit, ut ad Vitalem Ecclesiasticum in Sardinia Defensorem scriberet, ejusdemque curæ illud commendaret, ne monasteria ab aliquibus turbari sineret, sed perpetuo Episcopali officio dirigerentur. Est hæc epistola 65. lib. 7. in vulgari, & 64. lib. 9. in Maurina editione, ex qua legitur canon 19. cau. 18. qu. 2., ubi tamen pro illis verbis: *Executione perturbat. Quod omnino non grate suscipimus .... quemquam usurpare .... sed ut Episcopo loci illius, &c.* legendum volunt Maurini Monachi: *Executione perturbent, quod omnino graviter suscipimus .... quemquam hoc usurpare .... sed Episcopis loci ipsius, &c.* Si hoc fragmentum penitus perpendatur, facile dignoscetur, quam longe a Gregorii sententiis aberraverint, qui scripsere, monasticarum exemtionum auctorem Gregorium Magnum fuisse, quum tamen in hac ipsa epistola nihil pressius Gregorius urget, quam monasteria in Sardinia sita in Episcoporum jurisdictione consistere.

Can. 19. cau. 18. qu. 2.

Sectio XIV.

De epistolis per Corsicam directis.

De epistola ad Bonifacium Defensorem.

Can. 7. cau. 25. qu. 2. In inscriptione canonis 7. cau. 25. qu. 2. ita habetur apud Gratianum. *Gregorius Bonifacio primo Defensori*. Refertur id ad epistolam 17. lib. 7. in vulgari, & 14. lib. 8. in Maurina editione, ubi sane pro codicum varietate, varietas quoque dignoscitur inscriptionum. Veteres editi Codices cum Gratianeo codice consonant. Maurini ita inscribendum maluerunt: *Gregorius Bonifacio*: *De privilegiis Defensorum*. Alii ex vetustis MSS. Codicibus ita legunt: *Bonifacio Defensori*: *de privilegiis Primicerii Defensoris*: vel: *Bonifacio Primicerio Defensori privilegii Primicerii Defensoris*. Qualiscumque probetur inscriptio, constat ex epistola 77. lib. 11. apud Maurinos, Bonifacium Defensorem fuisse Patrimonii ecclesiastici in Corsica Insula; immo & primus omnium Defensorum vocatur in epistola Gregorii ad Phocam, quæ est 38. lib. 3. apud Maurinos. Quædam in hac ad Bonifacium epistola tribuuntur ecclesiasticis Defensoribus privilegia, quæ declarat Gregorius esse perpetuo custodienda; atque eo pertinet canon 7. cau. 25. qu. 2., cujus priora verba ita legenda sunt: *Hæc itaque Constitutionis nostræ decreta, &c.*; item pro illis Gratiani verbis: *sive quæ in nostra præsentia . . . in totum, vel in partes ea, &c.* ita legendum est: *sive quæ eis in nostra præsentia . . . in totum, partemve qualibet, &c.*

De epistola ad Petrum Episcopum.

Can. 121. cau. 1. qu. 1. Discrepant etiam Codices in exhibenda inscriptione epistolæ Gregorianæ, ex qua excerptus est canon 121. cau. 1. qu. 1.; alii enim eam scriptam volunt ad Petrum Aleriensem in Corsica Episcopum, quibus Gratiani codex consentire videtur; alii codices scriptam exhibent Chrisanto Episcopo Spoletano, alii Anastasio Episcopo Antiocheno. Quod spectat Gratianei canonis interpretationem, parum, aut nihil proficere potest codicum hujusmodi diversitas; nihil enim aliud ex eodem canone deducitur, quam Gregorium ordinasse in Acolythum eum, cujus opera utebatur in epistolis ad Episcopos transmittendis, idque intercedente Episcopo, ad quem hæc epistola dirigebatur. Verba canonis ita legenda sunt ex optimis epistolæ exemplaribus: *Latorem præsentium pro intercessione Sanctitatis vestræ Acolytum fecimus, quem ad obsequia vestra retransmisimus, ut si, &c.*

De epistola ad Simmachum Defensorem.

Can. 24. dist. 81. Ad Simmachum Defensorem in Corsica scripta est epistola 52. in Maurina, & 50. lib. 1. in vulgari editione; ubi legitur canon 24. dist. 81. ita ex integra epistola

ſtola ſupplendus: *præterea volumus, ut Sacerdotes, qui in Corſica commorantur, prohiberi debeant, ne cum mulieribus converſentur &c.* Maurini Monachi arbitrantur, hoc fragmentum corruptum eſſe in illis verbis: *vel uxore*, hanc propterea notam adjicientes: *dubito an non vox illa irrepſerit; ſiquidem iſta converſatio res eſt plena periculi, & ſuſpicioſiſſima*. Idque deducunt ex Concilio Agathenſi, in quo ita definitum legitur canone 16. *Sane ſi conjugati juvenes conſenſerint ordinari, etiam uxorum voluntas ita requirenda eſt, ut ſequeſtrato manſionis cubiculo religione præmiſſa, poſtquam pariter converſi fuerint, ordinentur*; item ex Concilio Nicæno can. 3., ubi decretum ſcimus, non licere Epiſcopis, Presbyteris, aut Diaconis extraneas mulieres habere, niſi forte matrem, ſororem, amitam, *vel eas tantum perſonas, quæ omnem ſuſpicionem effugiunt*. Ego ſane difficilius adducor eo, ut ad emendationem codicum progrediendum putem, præſertim ubi omnium codicum fides aliud ſuadet, & quæ in contrarium adferuntur, parum probant. Etenim quod ex Concilio Agathenſi profertur, ſingulare admodum eſt, & juvenes conjuges ſpectat ad ordinationem venientes, quorum cauſſa ipſum ætatis lubricum arctiorem videtur exigere diſciplinam, ut quæcumque gravi periculi ſpecies evadatur. Quod vero in Concilio Nicæno legitur in canone 3., minime interdicit Clericis conſortio, & cohabitatione uxorum, ſed tantum feminarum extranearum, quarum ſane nomine uxor minime venit; imo eodem Nicæno canone arbitror, expreſſe admiſſam fuiſſe cohabitationem uxorum in illis verbis: *vel eas tantum perſonas, quæ omnem ſuſpicionem effugiunt*. Nulla plane ſuſpicio ſubeſſe poteſt in uxoribus, quas ſacerdotes, illarum etiam conſenſione accedente, a ſe thoro ſejungi maluerunt, ut ſacerdotio fungerentur. Atque hac ratione viſi ſunt intellexiſſe Nicænam ſanctionem Patres Concilii Carthaginenſis vulgo III., cujus canonem retulit Gratianus in can. 27. diſt. 81., ubi a clericorum cohabitatione extraneæ quidem mulieres excluduntur, ſed admittuntur eæ omnes, quæ cum eiſdem ſacerdotibus ante ſuſceptum ordinem cohabitabant, quarum ſane nomine venire potiſſimum uxores, facile unuſquiſque animadvertet.

Sectio XV.

De epiſtolis ad Gallicanos.

De epiſtola ad Aregium Vapincenſem.

Ex Gallicanis Epiſcopis, qui ſub Gregorio Magno floruerunt, fuit Aregius Vapincenſis ſub Archiepiſcopo Aquenſi, quem ſubſcripſiſſe Concilio Valentino anni 584., ejuſdem Concilii acta teſtantur. Ad eum ſcripta eſt epiſtola 112. lib. 7. in vulgari, & 107. lib. 9. in Maurina editione; ex qua depromtus eſt canon 10. diſt. 23., ubi pro illis verbis, *decorandos eſſe conceſſimus*, manuſcripta quædam vetera hæc exhibent: *decorandos eſſe cenſemus*. Canonis ſententia ita erit explicanda. Diaconi omnes in Eccleſia Romana Dalmaticis utebantur, tamquam veſte propria, atque inſigni ſingulari, quemadmodum refert Anaſtaſius in vita Sylveſtri. Erant Dalmaticæ, uti ſcribit Johannes Diaconus in vita S. Gregorii lib. 3. cap. 59., veſtes

Can. 10. diſt. 23. & Can. 5. diſt. 100.

vestes sericæ albæ, usque ad talos effusæ, manicis amplis, auro ornatæ, & clavis, seu plagulis ex purpura adsutis distinctæ. Et licet sint, qui dicant, clavos fuisse purpureas bullas, quasi clavorum capita, intextas, verosimilius tamen est fuisse lineas, sive virgulas, quales hodie adhuc in vestibus sacris Sacerdotum, ac ministrorum adspicimus. Sic Tibullus aureos clavos in femineis vestibus *vias* vocavit. Olim Dalmaticis utebantur Romani milites, item Senatores lato clavo ipsis adsuto: equites etiam clavo adjecto angusto, sed duplici, demum Romana plebs rectas Dalmaticas habebat, & nullis clavis ornatas. Aregius itaque Episcopus, dum Romæ constitisset una cum Archidiacono suo, usum Romanæ Dalmaticæ valde conspicuum esse ratus, sibi & Archidiacono suo concedi postulavit, præsertim quod Roma in Patriam redux quodpiam Romanæ Ecclesiæ ornamentum transferre vellet ad usum suum, quemadmodum jam Arelatenses Episcopi Pallii ornamentum a Romano Antistite obtinuerant. Nondum obtentis Dalmaticis Roma abscessit Aregius, qui diu Romæ consistere non potuerat, ad suos revocatus ocissime urgentibus Ecclesiæ necessitatibus. Hinc Gregorius ad ipsum Dalmaticas misit, ne ejusdem Episcopi petitionem neglexisse videretur. Post verba memorata canonis 10. dist. 23. statim in epistola subsequuntur verba canonis 5. dist. 100., quæ integra omnino consonant cum vulgatis epistolæ exemplaribus.

De epistolis ad Brunichildem Francorum Reginam.

Can. 1. dist. 61. Ad Brunichildem Francorum Reginam plures sunt Magni Gregorii epistolæ. Inter ceteras est epistola 114. lib. 7. in vulgari, & 109. lib. 9. in Maurina editione, ubi Sanctus Pontifex eandem Reginam, cui eo tempore Regni totius administratio commissa fuerat, ita monet, *ut inter alia bona de ordinandis curam Sacerdotibus gereret, quorum officium* (ait) *in tantam illic, sicut didicimus, ambitionem perductum est, ut Sacerdotes subito, quod grave nimis est, ex laicis ordinentur.* Hæc sane ea sunt, quæ Gratianus retulit in can. 1. dist. 61.

Can. 2. dist. 100. Quæ referuntur in can. 2. dist. 100. eruta sunt ex epistola 11. lib. 9. apud Maurinos, & 5. lib. 7. in vulgari editione; ubi Gregorius profitetur, se libentissime morem gerere voluntati Brunichildis, quæ pallium Syagrio Episcopo Augustodunensi postulaverat, præsertim quod Imperatoris consensus accessisset, quemadmodum in memorata epistola legitur. Ad ejusdem canonis interpretationem plura vulgo tradi solent, de pallii usu, sed adeo involuta, ut vix patere possit, qualis fuerit vetus illa pallii disciplina. Ut plurimum enim hodiernum Archiepiscopale pallium cum antiquo confunditur; nec in ipsis palliis veterum satis distinguitur Pontificale pallium a vulgari. Ut hæc in lumine collocentur, animadvertere juvabit, olim Christianos pallio juxta usum Philosophorum amictos incessisse, atque a Romana toga, quasi a cultiore, & ornatiore habitu humilitatis caussa abstinuisse, ut tradit Quintus Septimius Florens in libro de pallio, & B. Rhenanus in librum Tertulliani de pallio. Hoc pallii genus laneum erat, ut plurimum pulli coloris, & quadrangulare: scilicet duo anguli ante pectus juncti integrum pallium a tergo pendens sustinebant, ut demonstrat Johannes Lami in libello de eruditione Apostolorum cap. 4. digressione 1. Hoc tamen erat pallium vulgare, cujusmodi fere hodie commune clericis omnibus esse videtur, & Monachis numero plurimis.

Fuit

Fuit aliud Regale pallium, quo primum Imperatores ad eximium suæ dignitatis, ac Majestatis decus, & ornamentum assumserunt. Erat quidem figura aliis, & quidem vulgaribus palliis non absimile, ad talos usque profluens; at contextus ex bysso candente, nec non quibusdam loris, sive virgulis sub collo super humeros, & pectus pendentibus ornatum, quod vestimenti genus Imperatores deinde elargiti sunt etiam illis, qui in præcelsa Ecclesiæ dignitate constituti essent. Sic Hieronymus Rubeus in Historia Ravennatum edidit quoddam rescriptum nomine Theodosii Imperatoris (quidquid sit de hujus rescripti fide, atque auctoritate), ex quo anno 432. Ravennatensi Episcopo plures subjiciuntur civitates, & pallium simul ab Imperatore conceditur. Præsertim vero concessum ab Imperatoribus fuisse pallium Romanis Antistiribus tamquam singulare dignitatis ornamentum, liquet ex can. 14. dist. 96., qui licet apochryphus videatur, aliquid tamen ad hanc rem probare potest, cum antiquus ille sit. Porro inter cetera inducitur ibidem Constantinus Imperator ita scribens favore Romanorum Pontificum. *Contradimus palatium Imperii nostri Lateranense, deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque phrygium, nec non & superhumerale, videlicet lorum, quod Imperiale circumdare adsolet collum, verum etiam & clamydem purpuream &c.* Quis non agnoscat in postremis hisce verbis imperiale pallium demonstratum? Clamydis enim nomine pallium dicitur, cui lorum, seu superhumerale erat adsutum, sive fascia quædam, quæ pallii ipsius partem collo adhærentem ornabat. Itaque interea pallium pontificium ita elaboratum erat, ut ad talos usque demitteretur, ac flueret, quemadmodum universa veterum monumenta probant, in quibus ubi de pallio agitur, de eo tamquam de splendido vestis genere sermo fit. Fuit etiam variis crucibus in tota sui latitudine depictus; at quod potissimum in pallio considerabatur, erat fascia illa superhumeralis, sive lorum, in qua situm esse quoddam insigne regium credebatur. Hinc factum est, ut veteres Pontifices Maximi, cum vellent alios Episcopos in excellenti dignitate constitutos, præsertim vero quibus vices suas gerendas mandarent, pallio decorare, id non auctoritate sua impertiri consueverunt, sed ab ipsis Imperatoribus, ut impertirentur, impetrarunt, ne quod sibi liberalitate imperatoria concessum erat imperiale insigne, ad alios liberalitate propria extenderent. Imo & Episcopi ipsi pallium velut imperantis donum exceperunt. Liberatus Diaconus in cap. 21. sui Breviarii scribit, Anthimum Constantinopolitanum Patriarcham a Sede sua dejectum, *Pallium, quod habuit, Imperatoribus reddidisse*. Vigilius Papa in epist. 1. ad Auxanium non primum pallium eidem Auxanio Episcopo Arelatensi se concessurum scripsit, quam Justiniani Imperatoris consensum postulasset. Item Gregorius Magnus in hac ipsa epistola ad Brunichildem missurus pallium ad Syagrium Augustodunensem asserit, hanc se facultatem ab Imperatore obtinuisse. Postquam vero Romanum Imperium ad Occidentales reversum est, pallii ornamentum mere ecclesiasticum videri cœpit, datumque fuit a Pontificibus Maximis jure proprio illis, quibus antea concedi solebat, Episcopis, præsertim qui Vicarii Sedis Apostolicæ dicebantur. Tandem ubi Metropolitani fere omnes in Occidente visi sunt a Sede Romana immediate pendere, præsertim quod major præ ceteris Episcopis Metropolitarum dignitas ex quadam veluti Pontificia delegatione apud plurimos adparuerit, hinc factum est, ut Metropolitani omnes pallio donarentur Pontificis Maximi liberalitate. Sed interea observare juvabit, pallium illud vetus mutasse figuram. Etenim, ut ajebam, pallium illud antiquum constabat ex pro-

prolixa clamyde variis crucibus depicta, item ex superhumerali, sive loro, quod erat potissimum in pallio ornamentum; at pallium novum in solo superhumerali consistere cœpit, ut commodius ad Episcopos mitteretur a Romano Pontifice, & cruces in superhumerali adsui cœperunt, quæ olim in tota clamyde pingebantur; quasi in hac sola fascia antiquum adhuc pallium repræsentetur, quæ olim tamquam præcipua in pallio considerabatur.

His præjactis, facile erit interpretari memoratum canonem 2. dist. 100. apud Gratianum. Misit Gregorius Imperatoris accedente consensu ad Syagrium Augustodunensem Episcopum pallium, quod asseruit, exigentibus caussarum meritis, & fortiter postulantibus tantummodo debere concedi; erat enim tum Regium insigne, non adeo facile, ac sine discrimine impertiendum. Hinc probare omnino non possum, quod ad hanc Gregorii epistolam adnotaverunt Maurini Monachi: nimirum, ideo Gregorium expetiisse consensum Imperatoris in pallio concedendo Antistiti Gallicano, ne Romanus Pontifex, & in eo Romani omnes viderentur spontanea pallii oblatione sibi alienam benevolentiam, favoremque mercari, ut forte Græcum imperium fastidientes, Orientalium jugum finitimarum gentium subsidio excuterent. Hæc enim nuda suspicio est Virorum eruditorum. Ego verosimilius arbitror, non aliam rationem esse Gregorio potuisse, cur Imperatoris consensionem exoptaverit, nisi quam super tradebam, quia videlicet imperiale ornamentum non erat sine imperiali consensu aliis communicandum.

Can. 47 cau. 23. qu. 4. Prope finem ejusdem epistolæ Gregorius eandem Reginam hortatur, ut, quoad potest, ecclesiasticam utilitatem auctoritate sua foveat, ac curet, quo pertinet canon 47. cau. 23. qu. 4., cujus verba omnino consonant cum editis epistolæ exemplaribus. dummodo tamen ratio habeatur adnotationum a Romanis Correctoribus adjectarum.

Can. 7. cau. 2. qu. 5. Ad eandem Brunichildem extat epistola Gregorii apud Maurinos 6. lib. 13., in vulgari editione 8. lib. 11., ubi agitur inter cetera de Menna Episcopo, cujus caussam asserit Gregorius se Romæ discussisse, eundemque purgatum de more veterum per solemne jusjurandum ante corpora Martyrum remittere in Gallias; atque huc pertinet canon 7. cau. 2. qu. 5., cujus verba a principio usque ad versiculum *Purgationem* recte consonant cum integra epistola: verum quæ in eodem versiculo subsequuntur usque in finem, in Gregorii epistola desiderantur. Adnotaverunt Correctores Romani, posteriora hæc referenda potius esse ad canonem 11. cau. 2. qu. 5., ut potiore jure tribuantur Alexandro II. Pontifici. Revera Ivo Carnotensis illa Alexandro adscripsit juncta verbis ejusdem canonis 11. Et quidem non contemnenda est Ivonis auctoritas in monumento suæ ætatis, quod in epist. 74. ad Hildebertum Cenomanensem Episcopum refert ibi: *ita scripsit Alexander II. Papa Ramaldo Cumano Episcopo. Super caussa Gislandi Presbyteri tui de morte Episcopi sui Prædecessoris tui infamati in medium consuluimus. Itaque circum astantium omnium fratrum assensu unanimi tuæ dilectioni rescribimus, præfatum Gislandum ante te præsentandum: ubi si certi accusatores defuerint tunc dictante justitia, sine omni controversia Presbyter quæcumque ob hoc injuste amisit, ac sacerdotium & integra accipiat beneficia: purgationem tamen antea* (legunt alii *ante te*) *duobus sibi sacerdotibus junctis, ubi accusator cessaverit, eundem ex se præbere tuo committimus arbitrio. Vulgarem denique legem ac nulla canonica sanctione fultam, ferventis scilicet, sive frigidæ aquæ, ignitique ferri contactum, aut cujuslibet popularis inventio-*

nis

nis (quia fabricante hæc sunt omnino ficta invidia) nec ipsum exhibere, nec aliquomodo te volumus postulare, imo Apostolica auctoritate prohibemus firmissime. Laborant Viri eruditi in inquirendo, quisnam fuerit Mennas ille, de quo Gregorius egit: alii enim in Gallia, & Toletanum Episcopum putant, ad quem est epistola 58. lib. 11. in Maurina, & 52. lib. 9. in vulgari editione; ajunt alii, ipsum fuisse Episcopum in Campania, de quo sermo est in epistola ad Syagrium Augustodunensem 117. lib. 7. in vulgari editione. Qui Gallicanum, & Tolosanum fuisse Episcopum censent, ex eo conjiciunt, quod is absolutus in Galliam remissus fuerit, ut in memorato canone 7. legitur; quod præterea de eo ad Galliarum Reginam Gregorius scripserit. Nihilominus tamen aliorum opinio mihi magis adridet, vel quod in memorata epistola ad Syagrium dicatur Mennas in Romana Diœcesi Episcopus, & apud Romanum Antistitem accusatus, apud quem solemni jurejurando purgari debuerit; quando Gallicanus Episcopus caussam dixisset apud Primatem Arelatensem juxta receptos illius temporis mores. Quæ in contrarium adferuntur, exigui admodum momenti esse videntur: quod enim dicitur, Mennam in Gallias fuisse remissum post absolutionem, ex eo profluit, non quod Mennas gereret Episcopatum in Gallia, sed quod, licet esset Campaniæ Episcopus, in Gallia aliquandiu constiterit ob certas caussas nobis ignotas. Neque vero mera sunt hæc indicia, aut divinationes; etenim id constat perspicue ex laudata Gregorii epistola ad Syagrium, in qua mentio fit de Menna Episcopo Campaniæ commorante apud Gallos, quem accusatum Romam accedere defendendum voluit Pontifex Maximus.

De epistola ad Constantiam Reginam.

Toto cœlo aberrant a veritate, qui canones 8. & 9. cau. 12. qu. 2. Gregorio Magno tribuendos esse arbitrantur. Non sunt illi invicem disjungendi, unum enim, ut infra videbimus, eundemque habent auctorem; imo, quemadmodum animadverterunt Correctores Romani, tum in veteribus Gratiani codicibus, tum apud vetustos Collectores juncti sunt penitus, unoque contextu descripti. Hæc in recentibus Gratianeis exemplaribus præfixa inscriptio est: *Gregorius ad Constantiam Reginam Galliæ lib.* 4. *epist.* 33., verum libris Gregorianis non consonat; siquidem epistola 33. lib. 4., qualis heic laudatur, non ad Constantiam Reginam Galliæ, sed potius ad Constantinam Augustam scripta fuit. Et quamquam initio ejusdem epistolæ hæc legantur: *cum serenissimam Dominam sciam de cœlesti patria, atque animæ suæ vita cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea, quæ pro timore omnipotentis Domini sunt suggerenda, siluero*; quæ sane eadem sunt cum Gratianeis verbis initio ejusdem canonis 8., verum quæ in ipso canone 8., & 9. sequuntur, ne vocula quidem tenus, apud Gregorium ibidem leguntur, imo nec in alia Gregorii ipsius epistola. Neque sane hæc Gregorio Magno convenire queunt. In primis enim quænam erat Gregorii tempore Constantia Galliarum Regina? Hanc nomine Brunichildem fuisse ex superioribus agnovimus. Deinde, quod maxime demonstrat, Gregorii temporibus hæc fragmenta non convenire, est, quod ibidem Longobardorum leges memorentur de invasionibus rerum ecclesiasticarum; imo & Longobardorum leges ibidem dicantur *lex vulgaris*. Hujus nomine refertur lex 1. tit. 18. lib. 1. legum Longobardarum a Rothare Rege constituta, qui

Can. 8. & 9. cau. 12. qu. 2.

circa annum 638. Rex est inauguratus. Quomodo Gregorius, qui jam a triginta & amplius annis objerat ante Rotharis leges, istas laudare potuit, istas appellare legem vulgarem, ea præsertim ætate, qua Longobardi invisi erant apud omnes, nec sine discrimine a Romano Pontifice commendandi? Aperienda itaque rei veritas est, ac restituenda vetus inscriptio Gratiani, ita, ut deleantur ea verba: *lib.* 4. *epist.* 33. *seu cap.* 77., ea autem sola remaneant: *Gregorius ad Constantiam Reginam Galliarum*. Inscriptione capitis hoc modo restituta, & canonem 8., & canonem 9. simul jungendos, suo auctori facile tribuemus. Est hæc epistola Gregorii V. anno 998. ad Constantiam tunc Galliarum Reginam, & Roberti Regis conjugem scripta, quam posteriore ætate hoc nomine edidit Sirmondus ex apographo exscripto ex codice S. Sergii Andegavensis. In hac autem epistola eadem verba leguntur, quæ habemus in memoratis Gratiani canonibus, ex quibus etiam liquet, quæ esse occasio potuerit, ut fragmentum Gregorio Magno ab aliquibus tribueretur; nimirum quia Gregorius V. imitatus est initio verba Gregorii Magni in epistola ad Constantiam Augustam. Nonnulla adhuc animadvertenda sunt, quæ spectant codicum varietatem. Pro illis verbis Gratiani in can. 8. *Decreta pro violata emunitate . . . . Si vero incendium fecerint, ibi novies tantum componant, si prædam vero in quadruplum restituant*; legit Sirmondus: *Decreta pro emunitate . . . si vero incendium fecerint, sibi nonam componant, prædam vero in quadruplum restituant*. Item in canone 9. pro illis Gratiani verbis: *Et quia summum in rebus bonum est . . . . Ecclesiæ transmittemus . . . . immunitas violata, & præsumtio*, legit Sirmondus: *Et quia summum in Regibus bonum est . . . Ecclesiæ transmittimus . . . emunitas, & præsumtio*. Non heic tamen constitit Cossartius, qui hanc a Sirmondo editam epistolam in suam collectionem traducens, emendare voluit notam numeralem indictionis; ubi enim apud Sirmondum, & Gratianum legitur, *secunda indictione*, Cossartius legendum voluit *indictione undecima*, asserens hanc epistolam non alio anno scribi potuisse, quam anno 998., in quem incidit undecima indictio. Ante illum annum scribi epistola non potuit, cum eodem anno 998. Constantia nupserit Regi Galliarum; post eundem annum non facile admittetur, cum anno 999. Gregorius obierit. Non est inverosimilis Cossartii emendatio, præsertim quod Amanuensibus errandi occasionem præbere potuerit nota ipsa numeralis II., quæ aliquando pro undecimo, aliquando pro secundo accipitur. Insuper animadvertendum est, plures ex eruditis suspicari, Julianum, de quo sermo fit in eisdem canonibus, fuisse Episcopum Andegavensem, ex ea conjectura, quod hæc epistola primum, ut dixi, in codice S. Sergii Andegavensis reperta fuerit, quasi epistolæ in illis locis inveniantur facilius, in quibus epistolarum materies agitata fuit. Ego id non ausim fidenter adserere, præsertim quod inter monumenta ecclesiastica non adpareat, Andegavensem Ecclesiam tunc Julianum Antistitem habuisse; quamquam tamen non ignoro, Gallicanorum illius ætatis Episcoporum, ac præsertim Andegavensium epochas fuisse plurimum turbatas, quemadmodum universi Eruditi, fatentur, ut propterea quisnam fuerit sub Gregorio V. Andegavensis Episcopus, dignosci non valeat.

De

De epiſtola ad Deſiderium Epiſcopum.

Ex pluribus Gregorii epiſtolis, præſertim epiſtola 54. lib. 6., & epiſtola 106. lib. 9. apud Maurinos conſtat, Deſiderium fuiſſe Viennenſem in Gallia Epiſcopum. Ipſe ſpreto Epiſcopali officio, & cura ſacrorum totum ſe Grammaticis inſtitutionibus tradendis intenderat, proinde objurgatus a Gregorio in epiſtola 48. lib. 9. in vulgari, & 54. lib. 11. in Maurina editione, ex qua legitur canon 5. diſt. 86., ubi pro illis Gratiani verbis *popoſcit*, *minime valeremus*, legunt Maurini, *popoſcerat*, *minime paterèmur*. Nemo vero ex eo canone forte conjiciat, Gregorium artem Grammatices, velut Epiſcopis noxiam improbaſſe: non artem ipſam Sanctus Pontifex, ſed Epiſcopi propoſitum redarguebat. Ceterum Grammatices artis utilitatem etiam de Epiſcopis loquens agnovit, ubi tradidit per illam nos plurimum juvari poſſe in interpretatione ſacrarum literarum, quemadmodum ex ejus Commentariis in librum 1. Regum cap. 3. deprehendimus. Can. 5. diſt. 86.

De epiſtola ad Etherium Lugdunenſem Epiſcopum.

Ad Etherium (legunt aliqui Eleutherium) Epiſcopum Lugdunenſem eſt apud Gregorium epiſtola 5. lib. 13. in Maurina, & 7. lib. 11. in vulgari editione, quæ fere integra legitur in canone 14. cau. 7. qu. 1., ubi pro illis verbis: *Compaſſio fiere . . . ut quod mente . . . & ideo quia viventem Epiſcopum ab officio ſuo neceſſitas infirmitatis . . . ordinari: ſed ſi intervalla . . . ad hoc miniſterium intellectum habere, nec ad alia officia . . . ſolemniter ordinetur*, legendum potius eſt ex codicibus optimæ notæ: *Compaſſione fiere . . . ut quid mente . . . & ideo quia vivente Epiſcopo, quem ab officio ſuo neceſſitas infirmitatis . . . ordinari, ſi intervalla . . . ad hoc miniſterium intellectualia nempe officia . . . . conſacretur*. Can. 14. cau. 7. qu. 1.

De epiſtola ad Serenum Maſſilienſem Epiſcopum.

Serenus Maſſilienſis Epiſcopus, cum quoſdam agnoviſſet in Eccleſia, Dei, & Sanctorum imagines colere ipſos acriter reprehenderat, imo & imagines ipſas deleverat, pravorum ſane arbitror hominum conſilio, quibus ille adhærere ſolebat, quemadmodum colligitur ex canone 59. cau. 2. qu. 7. Factum hoc improbavit Gregorius duabus epiſtolis, ſcilicet 110. lib. 9., & 13. lib. 11. in Maurina, ſeu 109. lib. 7., & 9. lib. 9. in vulgari editione. Ex poſteriore epiſtola depromtus eſt canon 27. de conſ. diſt. 3. Cum ſententia Gregorii omnino conſona eſt Tridentini Concilii conſtitutio initio ſeſſionis 25. Can. 27. de conſ. diſt. 3.

De epiſtolis ad Syagrium Epiſcopum Auguſtodunenſem.

Sunt qui Syagrium Auguſtodunenſem in Gallia Epiſcopum cognatum Reginæ Brunichildis fuiſſe cenſuerunt, atque eam ob rem pallium ex ſingulari privilegio a Romano Pontifice facilius impetraſſe, quemadmodum conjici poteſt ex memorata ſuperius epiſtola Gregorii ad Brunichildem. Ego cum noverim ſingularia fuiſſe ejuſdem Syagrii in Eccleſiam merita, quippe qui Auguſtinum Anglorum Epiſcopum in evangelico munere adjuverat, eaque ratione Gregorii Magni eximiam ſibi conciliaverat benevolentiam, quemadmodum Gregorius idem profitetur in epiſtola ad Syagrium 108. lib. 9. in Maurina, & 112. lib. 7. in vulgari editione, in hanc potiſſimum cauſſam ſingularia privilegia refero ipſi conceſſa, quibus & pallio ornaretur ipſe, & Auguſtodunenſis ejuſdem Eccleſia, ſervato Metropolitæ honore, ſupra ceteras Gallicanas Eccleſias poſt Lugdunenſem eveheretur. Huc pertinet canon 7. diſt. 17., poſtquam enim Gregorius eam prærogativam Syagrio conceſſerat, ita ſubdidit: *ceteros vero Epiſcopos ſecundum ordinationis ſuæ tempus, &c.* quaſi diceret, non ita Syagrio, quemadmodum ceteris Epiſcopis, ſedem, aut locum in conciliis eſſe adſignandum; etenim ceteri juxta tempus ſuæ ordinationis aut ſedebant, aut ſubſcribebant; at vero Syagrio hac in parte prærogativa concedebatur, ut poſt Lugdunenſem Epiſcopum primus ſubſcriberet, ac ſederet. Poſt verba memorati canonis 7. ſequuntur in epiſtola verba canonis 9. diſt. 100., ibi: *Quia omnino rationis ordo nos admonet, &c.* Pro verbo *accreſcere* apud Maurinos legitur *excreſcere*. Porro ſi hæc conſideraverimus, facile eruetur, olim in ſubſcriptionibus ſynodalibus Epiſcoporum quendam ordinem fuiſſe ſervatum, ut excellentiores dignitate primi ſubſcriberent, & ſeniores inter eos qui dignitatem parem haberent. Verum nemo hodie ignorat, ſubſcriptiones veterum Conciliorum adeo eſſe turbatas, ut vix ſingulorum Antiſtitum prærogativa dignoſci aliquando poſſit.

Can. 7. diſt. 17.

Can. 9. diſt. 100.

Alia eſt ad eundem Syagrium epiſtola 106. lib. 9. in Maurina, & 110. lib. 7. in vulgari editione, cui hæc ineſt inſcriptio: *Gregorius Syagrio Auguſtodunenſi, Etherio Lugdunenſi, Virgilio Arelatenſi, & Deſiderio Viennenſi Epiſcopis Galliarum a paribus*. Notanda ſane hoc in loco eſt formula illa *a paribus*, quæ & in aliis Gregorianarum epiſtolarum inſcriptionibus aliquando legitur. Alii enim opinantur *a paribus* ſcripturam dici, quum non eſt authentica, ſed ex authenticis deſumta, ideſt, quod par, & ſimilis authenticæ habeatur. Alii ita nuncupatam volunt, quod Gregorius exemplar epiſtolæ miſerit, aliud exemplar penes ſe retinens, quæ duo exemplaria appellarentur paria, ſive a paribus, eodem fere modo, quo ſententiæ olim dicebantur ex pariculo recitari, ideſt per exemplar omnino conſonum, quemadmodum conſtat ex titulo codicis *de ſententiis & pariculo recitandis*. Veroſimilior vero mihi videtur opinio aſſerentium, epiſtolam *a paribus* miſſam fuiſſe tunc intelligi, quando ad plures ſcripta profertur ita, ut ad ſingulos ſingula epiſtolæ exemplaria tranſmiſſa fuerint; ſiquidem non alibi inter Gregorianas epiſtolas hæc clauſula reperitur, quam ubi ad plures ſcriptum eſt. Hujuſmodi epiſtolas hodie vocant *circulares*. Dicendum itaque in memorata epiſtola formulam *a paribus* nihil aliud ſignificare, quam Gregorium eandem epiſtolam ad plures Epiſcopos ſimilibus

libus exemplaribus direxisse. Quod si ad epistolæ ipsius sententias accedendum est,
adparebit, in illa diversa disciplinæ ecclesiasticæ capita contineri, tum de abominanda hæresi Simoniacorum, tum de Neophitis non ordinandis, tum de communi clericorum vita. Ubi in primis de Simoniaca hæresi agitur, legimus verba canonis 7. dist. 47., & post pauca exhibentur etiam verba canonis 2. cau. 1. qu. 1., Can. 7.
qui ita erit emendandus: *vehementi tædio mœroris adficimur, si in ecclesiasticis officiis* dist. 47.
quemquam habeat locum pecunia, & fiat sæculare, quod sacrum est. Quicumque vero & Can. 2.
hoc pretii studet datione mercari, dum non officium, sed nomen attendit, sacerdos non cau. 1.
esse, sed dici tantummodo inaniter concupiscit. Paullo post sequuntur in epistola ver- qu. 1.
ba canonis 3. cau. 1. qu. 6. ibi: *sicut autem is, qui invitatus renuit, quæsitus fugit, &c.* Romani Correctores in hoc canone emendaverunt illa Gratiani ver- Can. 3.
ba *ad summum Sacerdotii, vel Pontificii*, & legendum voluerunt: *ad summa Sacer-* cau. 1.
dotii. Monachi Maurini legerunt: *ad summam Sacerdotii*. Prosequitur post aliqua qu. 6.
Gregorius de hæresi Simoniacorum ita scribens: *cum liqueat hanc hæresim in Eccle-* Can. 4.
sia ante omnes radice pestifera, &c. sive, ut in quibusdam MSS. veteribus legitur: & 13.
ante omnes radices pestiferas, &c. Habebis hæc integra apud Gratianum in can. 13. cau. 1.
cau. 1. qu. 1., cujus canonis verba in parte jam retulerat Gratianus idem in can. 4. qu. 1.
eadem caussa, & quæstione. Subdit Sanctus Pontifex, ne eleemosynæ quidem in pauperes erogandæ caussa posse intercedente pecunia clericis officia sacra concedi,
quo spectat canon 27. cau. 1. qu. 1., his verbis: *Neque enim eleemosyna reputan-* Can. 27.
da est, si pauperibus, &c., usque ad illa, *gravatur potius, quam juvatur*, nam post cau. 1.
ista ita legitur apud Gregorium: *Eleemosyna redemtoris*, cum ceteris, quæ exhi- qu. 1.
bentur in integro can. 7. cau. 14. qu. 5., post cujus verba subjicitur versiculus & Can. 7.
unde etiam, qualis habetur in memorato canone 27., dummodo pro illis Gratiani cau. 14.
verbis, *aperte sacra scriptura nos probibet . . . quia offert sacrificium de substantia* qu. 5.
pauperum, quasi victimat filium . . . . quantum apud Deum dolor . . . ut si impar est, abstineat, & ad id cum metu etiam, cui se sufficere existimat, accedat, ita legamus: *aperte sacræ scripturæ ordo nos probibet . . . qui offert sacrificium de substantia pauperis, ac si victimet filium . . . quantus apud Deum dolor . . . ut & impar abstineat, & ad id cum metu etiam, qui se sufficere existimat, accedat*. Postrema verba hujus canonis 27. a §. *quisquis* usque in finem pertinent ad secundam epistolæ partem, ubi agitur de Neophitis non ordinandis, quemadmodum & ad eandem referendus
est canon 2. dist. 48., cujus verba apud Gregorium leguntur paullo ante memo- Can 2.
ratum §. *quisquis* hoc modo: *Sicut autem tunc Neophitus dicebatur, qui initio in* dist. 48.
sanctæ Fidei erat conversatione plantatus, sic modo Neophitus babendus est, qui repente in religionis babitu plantatus ad ambiendos honores sacros irrepserit. Ordinate ergo ad ordines adscendendum est, nam casum appetit, qui ad summa loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit adscensum. Et cum idem Apostolus doceat inter alia sacri ordinis instituta discipulum, manum non esse cuiquam citius imponendam, quid hoc celerius, quidve præcipitantius, quam ut exoriatur a summitate principium, & ante esse incipiat Episcopus, quam minister? Quisquis ergo Sacerdotium non ad elationis pompam, sed ad utilitatem adipisci desiderat, prius vires suas cum hoc, quod est subiturus, omne metiatur; ut & impar abstineat, & ad id cum metu etiam, qui se sufficere existimat, accedat: Ab re autem non facimus, si ad argumentum rationabilium usum rerum irrationabilium colligamus. Apta namque ædificationibus ligna succiduntur, nec tamen adhuc viridibus ædificii pondus imponitur, nisi eorum viriditatem multorum dierum mora siccaverit,

caverit, & apta ad necessarium usum effecerit: quæ observantia si forte negligitur, citius superimposita mole franguntur, & gignit ruinam ad auxilium res provisa. Similia propemodum habentur in epistola ad Virgilium Arelatensem, de qua inferius sermo recurret, & cujus occasione nonnulla adhuc de hoc canone tradentur. Ad hanc eandem epistolæ partem etiam pertinet canon 3. dist. 59., ubi tamen pro illis Gratiani verbis: *Præstituti sunt, qui antequam disciplinatus, &c.*, legendum est: *Præstituri sunt, qui antequam discipulatus, &c.*

Can. 3 dist. 59.

Can. 5. cau. 1. qu. 1.

Refertur apud Gratianum tamquam ex hac ipsa epistola depromtus canon 5. cau. 1. qu. 1. Sane si canonis sententiam consideremus, illa non est ab eadem Gregorii epistola aliena, cum in ea & Simoniacorum, & Neophitorum ordinationes improbatæ fuerint; at si verbis Gratiani sit inhærendum, frustra hæc ad Gregorii epistolam referemus. Vix aliqua addenda essent hodie ad hunc canonem, postquam Romani Correctores summam in eo exigendo ad Gregoriana monumenta diligentiam impenderunt, quemadmodum ex subjectis ipsorum animadversionibus statim liquet. Tantum dixero epistolam illam, quæ sub nomine Paschalis II. ibidem memoratur, & cum qua plurimum consonare Gratianeum canonem Romani Correctores adnotaverunt, non facile Paschali II., & recte tribui posse, quidquid ex Ivonis, similiumque Scriptorum codicibus erui videatur. Etenim ejusdem epistolæ mentionem fecit ante Pontificatum Paschalis II. Goffridus Abbas Vindocinensis in epistola ad Urbanum II. lib. 1. epist. 1. Hinc ibidem monuit Sirmondus: *Nuper canones relegens quandam sententiam inveni, quæ Paschali Papæ inscribitur, ubi Neophitum factum Episcopum hæreticum vocat, & sicut Simoniacum, ita & Neophitum a Sancta Ecclesia debere separari docet, & præcipit.* An potius Paschali I. hæc sint tribuenda, non ausim adserere. Apud Ivonem Carnotensem parte 2. cap. 84. legitur epistola sub nomine Paschalis Papæ, eademque est, cujus fragmentum adparet in can. 7. cau. 1. qu. 3., atque ibidem hæc sub initium traduntur: *Audivimus enim (quod valde miramur), quod sacri apud vos ordines pecuniis distrahantur. Dum quicumque tale aliquid adtentaverint, omnino hæretici probentur, Spiritu Sancto per Gregorium intimante, quia quisquis per pecunias ordinatur, ad hoc ut fiat hæreticus, promovetur. Et ut hujus nostræ paginulæ non præsumtionis, sed timoris caussam fuisse monstremus, Beatus idem prosequitur. Quisquis contra simoniacam, & Neophytorum hæresim pro officii sui loco vehementer non arserit, cum eo se non dubitet habiturum portionem, qui prius commisit hoc periculosum flagitium.* Hinc visus est canonem suum exhausisse Gratianus, ubi tamen quicumque epistolæ auctor extitit, Gregorii non verba, sed sententias describendas oratione compendiaria voluit.

Can. 5. dist. 83.

Dicendum adhuc superest de canone 5. dist. 83. Legitur is in epistola ad Syagrium 117. lib. 7. in vulgari, & 113. lib. 9. in Maurina editione; ubi agitur de caussa Menatis, & Theodori Episcoporum improbam vitam agentium. Cum enim Menas Romanæ Diœceseos Episcopus in Gallicanis Provinciis versaretur, monuit Syagrium Gregorius, ut curaret Romam reduci Menatem, inquiens: *Consentire videtur erranti, qui corrigenda, ut resecari debeant, non corrigit.* Maurini legunt: *non concurrit.* Quæ sane verba eadem sunt cum Gratianeis, licet in aliquibus editis Gregorii epistolis desiderentur.

De

De epistolis ad Reges Theodoricum, & Theodebertum.

Ex iis, quæ superius animadvertimus ad epistolas ad Syagrium missas, liquet Gregorii Magni temporibus apud Gallicanos Antistites simoniæ crimen frequens fuisse in ordinationibus sacris admissum. Quamobrem prudentissimus Pontifex, ut malo gravissimo occurreret, operæ pretium duxit, de simoniaca hæresi profliganda ad Francorum Reges aliqua scribere, quorum auctoritate eandem facile conficiendam fore sperabat. Erat tunc divisa Gallia inter duos Fratres Theodoricum, & Theodebertum, quorum prior Burgundiæ, posterior Aquitaniæ Rex dicebatur. Ad Theodoricum scripta est epistola 53. lib. 9. in vulgari, & 59. lib. 11. in Maurina editione, ibidemque legitur eisdem verbis canon 20. cau. 1. qu. 1., ad utrumque vero scripta legitur per similia exemplaria epistola 110. lib. 9. in Maurina, & 114. lib. 7. in vulgari editione, ex qua depromtus est canon 28. cau. 1. qu. 1., cujus priora verba ita legenda erunt: *Fertur autem hanc Simoniacam hæresim, quæ prima, &c.* Item pro illis Gratiani verbis: *Episcoporum culpa . . . juvare . . . Sic enim dignus is sacerdotio creditur, qui non actionis merito, sed præmiorum caussa suffragatur, restat, ut nihil sibi in ecclesiasticis honoribus gravitas . . . . inducantur . . . placere debuerant*, ita potius legendum erit: *Vestrorum Episcoporum culpa . . . juvari . . . Si enim is dignus sacerdotio creditur, cui non actionis merita, sed præmiorum copia suffragatur, restat, ut nihil sibi in honores ecclesiasticos gravitas . . . indicantur . . . placare debuerant.* Can. 20. & 28. cau. 1. qu. 1.

De epistolis ad Virgilium Episcopum Arelatensem.

De eadem simoniaca hæresi scripsit Gregorius ad Virgilium Arelatensem Episcopum, quem sacro pallio ob ejusdem insignia merita decoraverat; his etiam nonnulla adjecit de Neophitis non ordinandis in epistola 53. lib. 5. in Maurina, & 51. lib. 4. in vulgari editione. Ex ea repetendus est canon 2. dist. 48., licet apud Gratianum referatur, tamquam depromtus ex epistola Gregorii ad Syagrium Augustodunensem; etenim, quemadmodum superius attigi, potius sententia, quam verba ejusdem canonis 2. in illa epistola ad Syagrium continetur. Porro in illo canone ita legendum erit: *Sicut Neophitus tunc vocabatur, qui adhuc noviter erat eruditione plantatus in fide, ita nunc inter Neophitos deputamus, qui adhuc novus est in sacra conversatione. Scimus autem, quod ædificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, nisi a nativitatis suæ humore siccentur, ne si ante pondera, quam solidantur, accipiunt, cunctam simul fabricam ad terram deponant.* In eadem epistola ad Virgilium legitur canon 6. dist. 100., ubi pallii concessio Virgilio facta dicitur ob singularia ipsius merita, simulque ob specialem delegationem Apostolicæ Sedis, quo munere Virgilium Gregorius distinxerat, quemadmodum liquet ex his Summi Pontificis verbis: *Itaque Fraternitati vestræ vices nostras in Ecclesiis, quæ sub Regno sunt, Præcellentissimi Filii nostri Childeberti juxta antiquum morem, Deo auctore, committimus. Singulis siquidem Metropolitis secundum priscam consuetudinem proprio honore servato pallium quoque transmisimus, quo Fraternitas tua intra Ecclesiam ad sola Missarum solemnia utatur.* Can. 2. dist. 48. Can. 6. dist. 100.

Hinc

Can.59. cau. 2. qu. 7. Hinc autem facile percipitur, quare Virgilio Arelatensi mandatum fuerit, ut vice Apostolica, occasione oblata, in Episcoporum Gallicanorum mores inquireret, quemadmodum liquet ex canone 59. cau. 2. qu. 7., qui depromtus est ex epistola 55. lib. 11. in Maurina, & 49. lib. 9. in vulgari editione. Nonnihil est in Gratianeo canone adnotandum: nimirum pro illis verbis: *in societate sua . . . non iniquitatem immunditiis maculare*, legendum potius est: *in societatem suam . . . non iniquitatem immunditiis cumulare*.

Can. 9. cau. 25. qu. 2. In Arelatensi Urbe constructum Regia Childeberti munificentia fuerat monasterium, cui eodem Rege postulante privilegia quædam accesserant Pontificis Maximi auctoritate, quæ tum rerum monasticarum curam, tum Abbatis electionem spectabant. Hæc privilegia Gregorius amantissimus Monachorum Pater confirmavit, eandemque ob rem ad Virgilium Arelatensem scripsit, epistola 115. lib. 7. in vulgari, & 111. lib. 9. in Maurina editione; cujus priora verba instar præfationis obtinentia leguntur in can. 9. cau. 25. qu. 2., ubi pro illis verbis, *quod ratio exigebat utilitatis, oportuit definiri, &c.*, ita legendum erit: *quod ratio exigebat, utiliter oportuit definiri ita, quod definitum est, non debet violari*. Verba illa in parenthesi posita: *nisi forte ubi major auctoritas est*, ut jam a Romanis Correctoribus adnotatum est, in pluribus editis Codicibus, & MSS. desiderantur, ac propterea in Maurinorum editione omissa fuerunt. Facile est, eadem ab aliquo Glossographo vel ad codicem Gratiani, vel ad epistolam Gregorii adjecta fuisse in margine, & e margine demum in textum irrepsisse, quod sane novum esse non debet, præsertim quod Romani Correctores testati fuerint, se vidisse unum Gratiani exemplar, in quo ea clausula *adposita est tamquam glossa*, & fortassis traducta ex canone 6. cau. 6. qu. 4.

De epistolis ad omnes Galliarum Episcopos.

Can. 7. dist. 89. Tradebam nuper, Virgilium Arelatensem Episcopum tamquam Vicarium Apostolicæ sedis constitutum fuisse in Provinciis Gallicanis sub Childeberti regimine constitutis. Itaque Gregorius generatim ad Episcopos Galliæ, quos Virgilio subjecerat, epistolam scripsit 52. lib. 4. in vulgari, & 54. lib. 5. in Maurina editione; in qua illos hortatur, ut Virgilio tamquam Præsidi suo obtemperent. Hujus epistolæ exordium refertur in can. 7. dist. 89., ubi pro illis verbis: *vera concordia . . . quia vero quæque creatura in una, eademque qualitate, &c.* Maurini Monachi legendum suadent: *una concordia . . . quia vero creatura in una, eademque æqualitate, &c.*

Can. 2. cau. 1. qu. 3. Sententia canonis 2. cau. 1. qu. 3., non est aliena a temporibus Gregorii Magni, imo consonat cum monumentis ipsius numero plurimis. Etenim constat, Gregorii ætate Simoniacam hæresim grassatam fuisse in ecclesiarum perniciem, uti facile deducitur ex superius memoratis epistolis ad Syagrium, ad Theodoricum, & Theodebertum, aliosque, quos Sanctus Pontifex monitos pro officio voluit, ne tanta labe ex provinciæ diutius inquinarentur. Verum quoties verba ipsa canonis 2. consideremus, facile arbitrabimur, ea esse a Gregorio aliena. Revera nullibi inter epistolas Gregorii eadem reperiuntur, imo quæ ibidem leguntur *beneficiorum ecclesiasticorum & præbendarum* vocabula recentiorem designant auctorem. Ego puto, hoc fragmentum fuisse consarcinatum a quodam collectore non valde antiquo, qui

qui voluerit integram epistolam Gregorii ad Syagrium, Etherium, Virgilium, & Desiderium scriptam (ex qua sumti sunt canon 7. dist. 47., canon 2. 4. 13. 27. cau. 1. qu. 1., canon 3. cau. 1. qu. 6., & alii jam superius memorati) paucis perstringere, imo & usurpatis vocibus ad recentiora tempora formatis Gregorianam ipsam sententiam exhibere, quæ tota sita in eo est, ut simoniæ vitium in ecclesiasticis officiis nusquam admittatur.

Canon 16. cau. 35. qu. 2. adscribitur apud Gratianum Gregorio Papæ in epistola ad Episcopos Galliæ missa. Verum quantum ejus sententia aliena sit ab ætate Gregorii Magni, jam diserte observabam ad canonem 2. cau. 35. qu. 8., ubi liquido demonstravi, prohibitionem nuptiarum inter cognatos usque ad septimam generationem longe post eam ætatem esse repetendam. Romanorum Correctorum industriam nemo non laudabit, dum solliciti quærunt canonis hujus auctorem, ac fere videntur illum adtribuere Gregorio II. Ego vero agnosco Burchardi consuetas artes. Legitur hic canon in lib. 6. Capitularium Francorum cap. 80. his verbis: *Progeniem suam unumquemque usque ad septimam observare decernimus generationem, & quandiu se agnoscunt adfinitate propinquos, ad hujus copulæ non accedant societatem.* Hoc idem fragmentum descripturus Burchardus in lib. 7. cap. 11., cum a Capitularibus Francicis memorandis abstinendum sibi proposuisset, fragmentum inscripsit Gregorio Magno, parum sollicitus, num disciplina, quæ ibidem tradebatur, Gregorio conveniret. Forte vero ad Episcopos Galliæ directam voluit sententiam Gregorio tributam, ut quoquo modo ad Gallos referret fragmentum illud, quod ex Gallicanis monumentis ipse decerpserat. Burchardi fidem secutus est Ivo, Ivonem Gratianus. *Can. 16. cau. 35. qu. 2.*

Sectio XVI.

De epistolis ad Hispanos.

Et primum de epistola ad omnes Hispaniæ Episcopos.

Quoniam temporibus Gregorii ex Clericis quamplurimi in sacris officiis sive suscipiendis, sive administrandis simoniæ vitio inquinati fuerunt, uti ex multis superius memoratis epistolis liquet, ita posteriore ætate, ubi canonum Collectores nonnulla congesserunt adversus simoniacam pravitatem, congestas sententias facile Gregorio tribuerunt. Id contigisse superius ajebam in canone 2. cau. 1. qu. 3., atque idipsum adfirmandum est de canone 1. ejusdem caussæ, & quæstionis. Nullibi sane inter epistolas Gregorii reperitur epistola ad universos Hispaniæ Episcopos missa, qua eosdem monuerit, ut a simoniæ vitio recederent, imo nec stylus ipse Gratianei fragmenti Gregorio eidem consonat. *Beneficii* ecclesiastici nomen, quod ibidem occurrit, eo tempore inauditum adhuc fuerat. Quid igitur aliud concludendum erit, quam Gratianum generales Gregorii sententias, quibus simoniaci improbabantur, exhibuisse recentioribus Clericorum moribus accommodatas, easdemque sub nomine Gregorii ad Hispanos Episcopos scribentis edidisse? Unum adhuc suspicor: nimirum Gratianus forte incidit in Codicem MS. Gregorianum, in quo referebatur, quemadmodum & in hodiernis editis refertur, epistola Gre- *Can. 1. cau. 1. qu. 3.*

gorii ad Episcopos per Helladem Provinciam constitutos, de qua sermo fuit superius instituendus. Potuit ibidem esse hæc inscriptio: *Gregorius universis Episcopis Helladis*. Quid facilius contingere poterat Gratiano, quam pro voce *Helladis* in codice aut breviato, aut non satis accurate formato legere *Hispanis*? Porro in epistola Gregorii ad Episcopos Helladis plurima his similia traduntur, quemadmodum constat ex collatione canonis 117. cau. 1. qu. 1.

De epistolis ad Johannem Defensorem.

In veteribus Gregorii editionibus duæ exhibentur epistolæ ad Johannem Defensorem euntem in Hispaniam, nimirum epistola 50., & 54. lib. 11. Apud Maurinos vero habentur quasi unica epistola numero 45. lib. 13., distributa tamen in duo Capitularia. Primum Capitulare, ut Maurinos Monachos sequar, ita inscribitur: *Gregorius Johanni Defensori in nomine Domini eunti in Hispaniam*. Alia autem vetera manuscripta ita exhibent: *Capitulare, quod observandum est a Johanne Defensore eunte in Hispaniam*. Porro in hoc priore Capitulare agitur de Januario quodam Episcopo Malacitano, & quodam ejusdem Ecclesiæ Presbytero, item de caussa Stephani cujusdam Episcopi de variis criminibus accusati. Erat mos tunc temporis Romanorum Pontificum, ut quotiescumque ecclesiastici Viri Romana ab Urbe decederent caussam quandam ecclesiasticam vice Pontificis Maximi in Provinciis cognituri, ut isti a Pontifice Maximo quoddam Capitulare reciperent, veluti normam in judicio adamussim custodiendum. Hujusmodi, arbitror, fuit hoc, de quo agimus, Capitulare, ex quo depromtus est canon 7. cau. 2. qu. 1. usque ad §. *de persona*; ubi tamen pro illis verbis Gratiani: *In Ecclesia, atque in loco suo . . . . ut ex hoc colligere valeas, utrum adhuc in exilio demorari, an certe in Ecclesia sua, & officio suo debeat revocari. De Episcopi supradicti persona . . . . quia levioris culpæ videtur . . . . officium in illa Ecclesia . . . restituere compellatur . . . odio sui quædam ficta . . . habitum, idest si alii accusatores, atque alii testes fuerunt . . . si eo præsente, qui accusatus est, sub jurejurando . . . si scriptis actum est, vel si ipse licentiam . . . testati sunt, si scriptis . . . imminere periculum viatici benedictio . . . quod forte aliqua . . . formare debebas*, ita legendum potius erit: *in Ecclesiam, atque in locum suum . . . . ut ex hoc recte colligere valeas, utrum adhuc in exilio demorari, aut certe in Ecclesiam suam, & officium suum debeat revocari. De supradicti vero Episcopi persona . . . quia levior culpa videtur . . . officium ab illa Ecclesia . . . restituere condemnetur . . . in odio suo quædam ficta . . . habitum, aut si alii accusatores, alii testes fuerunt . . . aut si eo præsente, sub jurejurando . . . seu scriptis actum est, vel ipse licentiam . . . testati sunt, vel si scriptis . . . imminere discrimen viatici ei benedictio ... quod si forte aliqua ... formare debeas*. In §. *Si autem Episcopum antedictum talem culpam commisisse constiterit, quod absit, &c.* sese refert Gratianus ad canonem 3. cau. 16. qu. 6., qui sane huic eidem canoni 7. erit jungendus. Post verba postrema memorati canonis 3. finem habet primum Capitulare, in quo formula traditur judiciaria in caussis criminalibus Sacerdotum custodienda.

Can. 7. cau. 2. qu. 1. & Can. 3. cau. 16. qu. 6.

Can. 38. cau. 11. qu. 1. Capitulare posterius refertur apud eundem Gratianum in memorato canone 7. cau. 2. qu. 1. in §. *de persona Presbyteri*, quem Gratianus idem supplendum vult

ex

ex canone 38. cau. 11. qu. 1. In hoc igitur canone 38. exordium habet Capitulare secundum, ubi tamen pro illis verbis: *sicut Novella Constitutio*, legendum erit: *sicut hæc Novellarum Constitutio*. Illa etiam verba, quæ sequuntur, *Imperator Justinianus Augustus* in Maurinorum editione desiderantur. Porro Novella ibidem memorata est 123. cap. 21., ex qua, & ex editione Maurinorum emendandus erit Gratiani codex paullisper depravatus: nam ubi Gratianus legit: *Doceat prius . . . subjacet . . . judicata sunt, non adquieverit . . . Sciendum est, quia superius libro Cod. 1. legitur*; ita potius legendum erit: *Adeat prius . . . subjaceat . . . judicata sunt*; *adquieverit . . . Sciendum est, quia in eadem Constitutione LI. C. legitur*. Postrema hæc verba in aliquibus MSS. Codicibus ita potius exhibentur: *Sciendum est, quia in eadem Constitutione quinquagesimoprimo Capitulo legitur*. Ceterum quæ ex hac ipsa Justiniani Constitutione referri videntur, habentur in cap. 19. memoratæ Novellæ juxta recentiorem capitum partitionem, quod sane caput apud veteres forte esse potuit quinquagesimum primum, nisi dicere malimus erratum fuisse in numeralibus notis. Post verba memorati canonis 38. sequitur in ipso Capitulari versiculus *de persona Januarii*, qualis habetur in memorato canone 7. cau. 2. qu. 1., ubi tamen pro illis verbis: *Dum si quamlibet injuriam . . . . & ministris ut ipsi cultui*, legendum erit: *Dum quando si quamlibet aliam injuriam . . . . & ministris, vel ipsi cultui*. Ad hanc rem videri posset lex 10. Cod. de Episcopis, & Clericis. Item in versiculo *Contra hæc* vox illa *Judices* apud Maurinos in editione Gregorianarum epistolarum desideratur. In versiculo *quod autem* ita legendum est: *Illud autem, quod dicitur a servis suis accusatus, quia audiri minime debuerunt, hæc constitutio patefecit, sic dicens Codicis lib. 9. tit. 1. constit. 20.* Hæc sane est lex *siquis* 9. Codice de his, qui accusare. In versiculo *si vero* ita legendum erit: *Si vero dictum fuerit, quia de hoc accusatus est, quod ad majestatis crimen attendit, nec ipsum de eo, &c.* Demum in versiculo *Quod autem* ultimo erit ita legendum: *Nam ibi inter alia præcipitur, ut sententia, quæ sine scripto data fuerit, nec nomen sententiæ habere mereatur*.

Plane ex his omnibus perspicue liquet, in hoc capitulari 2. normam quandam juxta civiles leges traditam fuisse Johanni Defensori, dum iturus erat in Hispaniam de pluribus ecclesiasticorum virorum caussis judicaturus. Ego vero non indiscriminatim secundo huic capitulari indubiam fidem habebo, aut tamquam genuinum Gregorii monumentum adserere audebo. Hoc secundum capitulare in veteribus MSS., quemadmodum observant Maurini Monachi, ita inscribitur: *Capitulare secundum legum imperialium pro immunitate clericorum Johanni Defensori eunti in Hispaniam*. Aliqui MSS. codices ita habent: *Johanni Defensori eunti in Spaniam exemplum legis*. In aliis codicibus vetustis integrum idem capitulare desideratur. Itaque dubiam rem facit ipsa codicum etiam vetustorum varietas, in quorum nonnullis prorsus omittitur capitulare, in aliis legitur quidem, sed non adjecto Gregorii nomine. His addo singularem observationem. Scilicet unusquisque civilis historiæ gnarus facile noverit, in Hispania nonnisi post longam ætatem receptum fuisse codicem Justinianeum, potius ibidem viguisse diutius codicem Theodosianum, caussa diutissimorum bellorum, quæ Hispaniam ab Orientalium Imperio diviserunt. Quis autem verosimile arbitrabitur, Gregorium dedisse Johanni eunti in Hispaniam hujusmodi capitulare, ut legibus Justinianeis esset conforme, quod propterea apud Hispanos facile fuisset improbandum? Itaque crediderim potius, illud

Capitulare secundum fuisse opus studiosi cujuspiam, qui exercitationis caussa voluerit, juxta leges Justinianeas normam judiciariam texere, quæ spectaret caussis ecclesiasticas, quam completam Johanni Defensori eunti in Hispaniam accommodavit; quamobrem facile contingere potuerit, ut in aliquos Gregorii MSS. codices irreperet, non tamen in omnes, cujus rei argumentum illud est, quod, ut superius diximus, in optimis antiquis Gregorii codicibus desideretur.

De epistola ad Leandrum Episcopum Hispalensem.

Can. 80. de consf. dist. 4. Vetus quæstio fuit de trina mersione, quæ in Baptismo in nonnullis Ecclesiis usu recepta erat. Et quidem usque ad Arianorum tempora sine ulla dubitatione triplex illa immersio ab omnibus probabatur, qua nimirum clarius Sanctissimæ Trinitatis Sacramentum exprimebatur. Exorta vero hæresi Arianorum, aut Macedonianorum, cum plerique ex trina illa mersione non tam Personarum, quam Divinæ ipsius Naturæ distinctionem perperam augurarentur, servandæ germanæ fidei caussa apud aliquos unica mersio tantummodo probata est, qua significaretur una Patris, Filii, & Spiritus Sancti natura. Non multo postea fuerunt, qui disciplina ecclesiastica unicæ mersionis abuterentur, Eutychiani nimirum, in illa unicam Christi naturam falso credentes, quemadmodum jam tradidi ad canones 30., & 82. de conf. dist. 4. Quamobrem duplex illa disciplina, quæ in facrorum Mysteriorum significationem æque recte custodiri a Catholicis poterat, in pravas rerum divinarum imagines detorquebatur ab Hæreticis, unde factum est, ut pro locorum, & personarum adjunctis modo hæc, modo illa baptizandi formula probaretur. Hinc mirum non est, si Gregorius utramque non improbaverit in epistola ad Leandrum Episcopum Hispalensem, quæ est 41. in vulgari, & 43. in Maurinorum editione lib. 1., ex qua depromtus est canon 80. de consecr. dist. 4., ubi pro illis verbis Gratiani: *ut dum retro infans . . . neque istud aliquid obsistit baptizandos semel . . . in tribus personis, &c.*, ita legendum erit ex optimis exemplaribus: *ut dum tertio infans . . . . neque ad hoc aliquid obsistit baptizandum semel . . . in tribus subsistentiis, &c.*

De epistola ad Recaredum Regem.

Can. 11. cau. 14. qu. 5. & Can. 48. cau. 7. qu. 1. Livigildi Regis hæretici filius, & pientissimi ac religiosissimi martyris Ermenegildi frater fuit Recaredus Rex Visigothorum in Hispania, quem ad Catholicam Fidem conversum, ornatumque optimis moribus amare se professus est Gregorius in nuper laudata epistola ad Leandrum Hispalensem. De eo ita scribitur in libro 3. dialogorum Gregorii cap. 31. *Recaredus Rex non patrem perfidum, sed fratrem Martyrem sequens, ab Arianæ hæreseos pravitate conversus totam quoque Visigothorum gentem ita ad veram perduxit fidem, ut nullum in suo Regno militare permitteret, qui Regni Dei hostis existere, per hæreticam pravitatem non timeret.* Optimus hic Princeps, postquam amplexus esset Catholicam Fidem, dona vere Regia Romam misit in obsequium Apostoli Petri, e cujus sede Gregorius in grati animi monumentum quasdam sanctorum Reliquias, ac dominicæ Crucis venerabile fragmentum

mentum ad ipſum tranſmiſit. Hæc ſane perſpicuum faciunt argumentum epiſtolæ Gregorii ad Recaredum, in vulgari editione 126. lib. 7., & 122. lib. 9. in Maurina. Hinc depromtus eſt canon 11. cau. 14. qu. 5. ubi ſanctus Pontifex Regi gratulatur, quod ſibi facile perſuaſiſſet, ea dona Petro Apoſtolo acceptum iri, ſubdens: *Scriptum eſt enim: vota juſtorum placabilia, &c.* ita legenda ſunt priora memorati canonis verba; ſiquidem illa: *victimæ impiorum abominabiles Deo*, licet habeantur in libro Proverbiorum cap. 15., ex quo cetera accepta videntur, ad rem tamen Gregorii minime faciebant, ſed a Gratiano eandem materiam perſequente data occaſione adjecta fuerunt; quemadmodum etiam adjecta fuerunt verba illa: *dona quippe iniquorum, &c.*, uſque in finem canonis, quæ ſane apud Gregorium deſiderantur, quamquam legantur & in cap. 5. Proverbiorum, & in cap. 34. Eccleſiaſtici. Cum eodem canone jungendus erit canon 48. cau. 7. qu. 1., qui apud Gregorium in eadem epiſtola legitur poſt pauca: nimirum ibi fit mentio Abbatum a Recaredo miſſorum, quorum, ita dixerim, manu oblatio fieret donorum, qui tamen maritima navigatione fatigati adeo fuerant, fluctibuſque jactati, ut in Hiſpaniam re infecta redire coacti fuiſſent. Aſſerit autem Gregorius, probationem in illis virtutis extitiſſe, non judicium reprobationis. Vix adnotanda eſt leviſſima codicum varietas in exibendis verbis canonis Gratianei 48., ſcilicet pro illis verbis *in maris fluctibus*, legunt Maurini: *in marinis fluctibus*.

Sectio XVII.

De epiſtolis in Angliam miſſis,

SIVE

De epiſtola ad Auguſtinum Anglorum Epiſcopum.

Temporibus Gregorii Magni ad Catholicam Fidem converſa fuerat Anglia, opera præſertim Auguſtini, qui proinde generali quodam officio, & nomine *Anglorum Epiſcopus* vulgo appellatur. Ad illum ſcripta extat epiſtola Gregoriana ſingulari ordine digeſta, & præter ejuſdem Pontificis morem. Exhibetur in Gregoriano Regeſto omnium poſtrema, continens undecim interrogationes Auguſtini, totidemque Sancti Papæ reſcripta. Non deſunt ex Viris eruditis numero plurimi, qui de fide hujus epiſtolæ dubitaverunt. Maurini Monachi, qui ceteris accuratius Gregorii opera ediderunt, teſtantur illam in pluribus vetuſtis MSS. deſiderari. Habetur quidem integra apud Bedam in lib. 1. Hiſtoriæ Anglorum cap. 27., ſed id quidem demonſtrat, apud Anglos extitiſſe epiſtolam temporibus Bedæ, non vero a Gregorio fuiſſe conſcriptam. Ad hanc rem plurimum facit epiſtola Bonifacii I. Moguntinorum Archiepiſcopi natione Angli, & Bedæ contemporanei ad Nothelmum Archiepiſcopum Britanniæ, in qua hæc leguntur: *Similiter diligenter obſecro, ut illius epiſtolæ, qua continentur, ut dicunt, interrogationes Auguſtini Pontificis, ac Prædicatoris primi Anglorum, & reſponſiones Sancti Gregorii Papæ, exemplar mihi dirigere curetis, in qua inter cetera capitula continetur, quod in tertia generα-*

neratione propinquitatis fidelibus liceat matrimonia copulare, & ut scrupulosa cautela diligenter investigare studeatis, si illa conscriptio supradicta Patris nostri Sancti Gregorii esse comprobetur, an non, quia in scrinio Romanæ Ecclesiæ, ut adfirmant Scriniarii, cum ceteris exemplaribus supradicti Pontificis quæsita non inveniebatur. Quid ad hæc responderit Nothelmus, minime constat. Interea liquet, epistolam hanc ipsam non satis notam fuisse Bonifacio Episcopo Moguntino, qui tamen genere Anglus erat, & quem potissime Anglorum res latere non facile poterant; liquet præterea eundem Bonifacium de veritate ipsius epistolæ dubitasse, eamque ob rem Nothelmum consuluisse, ut *scrupulosa cautela diligenter investigare studeret*, quæ sane scribendi formula indicat, non sibi facile Bonifacium persuadere potuisse, ut laudatam epistolam Gregorio sine discrimine tribueret; liquet demum epistolam ipsam jam tum a Scriniariis Romanæ Ecclesiæ fuisse non sine solertia quæsitam, atque inter ceteras Gregorianas epistolas non repertam. Suspicio sane gravis exinde suboritur, qua de epistolæ auctoritate dubitemus. Immo & Bedæ ipsius testimonium, qui ceteroquin memorato in loco eandem epistolam integram refert, non amovet, sed auget potius dubitationem. Quippe Beda Historicum agens in Anglia non debuisset epistolam stylo valde effusam integram describere, si vere Gregoriana fuisset; cum enim non satis esset antiqua, & a sæculo circiter scripta, in Anglia tritissima fuisset, ac pervagata. Quod si epistolam ipsam sedulo consideraveris, agnosces statim vel ipsam scribendi methodum a ceteris Gregorii epistolis dissonare; agnosces insuper ejusmodi interrogationes ab Augustino factas, quæ adjunctis temporum non convenirent. Revera Augustinus ex veterum Scriptorum testimonio Monachus primum, deinde Clericus in Angliam missus est caussa evangelicæ prædicationis. Functus Apostolico munere uberrimo cum fructu Anglorum Episcopus consecratus est. Quis non videat eas proponi debuisse ab Augustino interrogationes, quales recens jactæ Fidei caussa postulabat, ac præsertim de Fidei ejusdem dogmatibus, de administratione Sacramentorum, de modis adducendorum Principum Anglorum ad tuendam, promovendamque Religionem, atque his similibus gravioribus novæ illius Ecclesiæ negotiis? At vero alio pertinent, quæ in illa epistola interrogationes factæ proponuntur. Prima scilicet est de divisione oblationum ecclesiasticarum, & bonorum omnium inter Episcopum, & Clericos facienda, quasi in hoc potissima sita fuerit Augustini Episcopi cura, ac sollicitudo, qua suis primum juribus firmandis adversus Clericos consuleret, quod turpe sane fuisset Viro Apostolico. Immo hæc quæstio inopportuna videri poterat, utpote quæ jam pridem definita fuerat ex pluribus Pontificum Maximorum decretis, præsertim Papæ Gelasii, quæ Augustinus ignorare non poterat, cum mos esset veterum Episcoporum, ut sacros canones, & decreta Pontificum studio assiduo prosequerentur. Secunda interrogatio spectat continentiæ leges a Clericis custodiendas. Sequentes vero interrogationes editæ sunt de furibus rerum ecclesiasticarum, de Episcopis ad Synodum convenire non volentibus, de mulieribus menstrua patientibus, aliisque similibus caussis, quas nemo non videt ab adjunctis & locorum, & temporum alienas; vel enim ista ad rem parum faciebant, vel adeo trita erant, ut non possent ab Augustino in Episcopatus ordine constituto, atque ob eximiam rerum sacrarum peritiam ad prædicandum Evangelium misso ignorari. Præter hæc plura exhibentur a Gregorio scripta, quæ vel non consonant illorum temporum moribus, vel perperam Anglorum gentibus recens conversis accommodarentur.

darentur. Hinc in responsione ad primam interrogationem dicitur, quartam redituum ecclesiasticorum portionem in *Ecclesiis reparandis* impendendam esse. Decuisset prorsus scribere impendendam *in Ecclesiis ædificandis*. Ubi enim agitur de gente recens ad Fidem conversa, non opus est reparatione, sed ædificatione Templorum. Item in responsione ad decimam interrogationem tradit Gregorius, Romanorum antiquum usum fuisse, ut viri post *admixtionem propriæ conjugis* & lavacro se purgarent, & paullulum ab ingressu Ecclesiæ reverenter abstinerent, quæ sane disciplina in nullo vetere Romanorum monumento demonstrari potest, & eruditis omnibus inaudita. Quis itaque post tot animadversiones poterit Gregorio Magno memoratam epistolam sine ullo errandi periculo adserere? Ego sane jure me concludere arbitrabor, quoties eidem epistolæ non indubiam auctoritatem inesse dicam, ita ut nequeat ex illa solidum ad res ecclesiasticas demonstrandas, firmandasve argumentum deduci. His autem generaliter prænotatis recensenda sunt Gratiani capita ex illa depromta, ac cum eadem epistola, cujuscumque tandem sit auctoritatis, conferenda.

Itaque in interrogatione 1. perhibetur Augustinus sciscitatus, in quot portiones dividenda forent ecclesiastica bona? Quæ respondisse Gregorius fertur, leguntur in can. 30. cau. 12. qu. 2., cujus verba omnino cum ipsa epistola consonant, *Can. 30. cau. 12. qu. 2.* imo etiam consonant cum sententiis Gelasii in epistola ad Episcopos Lucaniæ, cujus fragmentum habemus in can. 27. cau. 12. qu. 2. Post verba memorati canonis 30. statim in eadem responsione subsequuntur verba canonis 8. cau. 12. qu. 1., ab initio usque ad versiculum *si qui vero*; qui versiculus pertinet ad responsionem secundæ interrogationi ita conceptæ: *opto etiam doceri, an clerici continere non valentes possint contrahere, & si contraxerint, an debeant ad sæculum redire?* Hinc sequitur Gregorii responsio: *Si qui vero sunt clerici, &c.* *Can. 8. cau. 12. qu. 1. & Can. 3. dist. 32.* Sane, ut adnotant Monachi Maurini, verba interrogationis in quibusdam veteribus MSS. desiderantur, solaque responsio exhibetur, adsuta responsioni præcedenti sub prima interrogatione. Hinc facile arbitrari quispiam poterit, Gratianum similia epistolæ exemplaria sequutum fuisse in memorato canone 8., in quo utramque responsionem uno contextu exhibuit. Observandum etiam est, in versiculo *communiter autem viventibus*, ita legendum esse ex editione Maurinorum: *communi autem vita viventibus*, & paullo inferius pro illis verbis: *quod superest in caussis piis, &c.*, legendum esse: *quod superest necessitatibus in caussis piis &c.* Eadem propemodum verba jampridem descripserat Gratianus in can. 3. dist. 32.

Tertia interrogatio his verbis exprimitur: *cur cum una sit fides, sunt ecclesiarum consuetudines tam diversæ? Et altera consuetudo Missarum est in Romana Ecclesia, atque altera in Galliarum Ecclesiis tenetur?* *Can. 10. dist. 12.* Responsionem legimus in can. 10 dist. 12. ubi pro illis verbis *colligere poteris . . . . loca amanda sunt*, legendum est: *colligere potuisti . . . loca nobis amanda sunt*. Præterea in postremis illis verbis, *in consuetudinem depone*, non omnes consonant veteres codices, quorum aliqui potius ita exhibent, *in consuetudinem dispone*. Inducitur ibi Gregorius Augustinum monens, at in nova Anglicanæ Ecclesiæ instauratione disciplinam in diversis Ecclesiis variam consideraret, quodque melius, convenientiusque inveniret ubicumque, illud colligeret, collectumque in recenti Ecclesia stabiliret. Conformis huic sententiæ fuerat olim sententia Ambrosii in lib. 3. de Sacramentis cap. 1. ita scribentis: *in omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam: sed tamen & nos homines sensum habemus; ideo quod alibi rectius servatur, & nos recte custodimus.* En

Can. 11. cau. 12. qu. 2. En quartam interrogationem: *Obsecro, quid pati debeat, si quis aliquid de Ecclesia furto abstulerit?* Responsio legitur in can. 11. cau. 12. qu. 2., ubi in postremo versiculo ita legendum erit: *addis etiam, quomodo ea, quae furto de Ecclesiis abstulerunt, reddere debeant, sed absit, quod Ecclesia cum augumento recipiat, quod de terrenis rebus videtur amittere, & lucra de damnis quaerat*. Quae hoc in loco traduntur, perspicue adversari videntur illis, quae legimus in can. 7. 8., & 9. cau. 12. qu. 2., item in can. 21. cau. 17. qu. 4. verum ubi agitur de monumentis hujusmodi spuriis, aut quorum aliqua ad posteriora tempora pertinent, non est mihi elaborandum, ut alia cum aliis concilientur.

Can. 20. cau. 35. qu. 2. Quintam interrogationem, eique accommodatam responsionem Gratianus omisit, sextam interrogationem attigit ita conceptam: *usque ad quotam generationem fideles debeant cum propinquis sibi conjugio copulari, & novercis, & cognatis si liceat conjugio copulari*. Attigit autem, ubi retulit responsionem Gregorii in can. 20. cau. 35. qu. 2., ubi tamen pro illis verbis, *ut sive fratris, & sororis* legendum est: *ut fratris, sive sororis*. Et in versiculo *unde necesse &c.*, ita legendum erit: *unde necesse est, ut jam tertia, vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat*. Quae vero post haec verba subsequuntur, ad eandem epistolam minime pertinent, sed potius ad epistolam, quae scripta fertur ad Felicem Messanum, quae suo in loco apocrypha demonstratur. Imo & ibidem quaedam sunt ex codicibus notae melioris emendandi; etenim ubi Gratianus legit: *De sanguinis conjunctione . . . specialiter, & generaliter ceteris me certissime scripsisse cognoscas . . . docere, & verbis . . . sed aliquantulum firmaretur*, ita legendum erit: *De consanguinitatis conjunctione . . . specialiter, & non generaliter ceteris me scripsisse cognoscas . . . docere, instare, & verbis . . . sed coeptum firmaretur*. Ceterum quae ibi traduntur de conjugiis ineundis in tertia, aut in quarta generatione Augustino, sive etiam in ulteriori gradu Felici tradita, jam superius demonstratum est ab aetate Gregorii omnino distare, quemadmodum unusquisque agnoscere poterit ex iis, quae disserui ad canonem 2. cau. 35. qu. 8. Unum tantum hoc in loco adjiciam, quod nonnihil luminis adferre ad hunc canonem poterit, depromtum scilicet ex Concilio Romano sub Zacharia Pontifice anni 743., in quo inter cetera ita legitur cap. 15. *Sed neque hoc silendum est, quod in Germaniae partibus ita diu vulgatum, quod in archivo nostrae Sanctae Ecclesiae scriptum minime reperimus, ipsis tamen asserentibus hominibus de Germaniae partibus didicimus, quod beatae recordationis Sanctus Gregorius Papa, dum eos ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret, licentiam illis dedisset in quarta se copulare generatione, quod quidem Christianis licitum non est, dum usque se cognoverint, sed dum rudes erant, & invitandi ad fidem quamquam minime scriptum, ut dictum est, reperimus, credere non ambigimus. Deo autem largiente, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, praeteritis annis literas miserunt Archiepiscopi, & Reges Provinciae illius, petentes Apostolica praecepta, qualiter liceat eis conjugia copulare, & quomodo debeant observare. Quibus quantum Dominus dare dignatus est, admonitionis praecepta direximus.*

Can. 6. dist. 80. Omissa cum Gratiano septima interrogatione ad octavam progredior ita conceptam: *peto, si longinquitas itineris magna interjacet, ut Episcopi facile non possint convenire, an debeat sine aliorum Episcoporum praesentia Episcopus ordinari?* Responsio legitur in canone 6. dist. 80., cujus verba ita ex integris epistolae exemplaribus supplenda erunt, atque emendanda. *Et quidem etiam in Anglorum Ecclesia, in qua*

qua adhuc solus tu Episcopus inveniris, ordinare Episcopum non aliter, nisi cum Episcopis, potes. Nam quando de Galliis Episcopi veniunt, illi in ordinationem Episcopi testes tibi adsistant. Sed Fraternitatem tuam ita volumus in Anglia Episcopos ordinare, ut ipsi sibi Episcopi longo intervallo minime disjungantur; quatenus nulla sit necessitas, ut in ordinatione alterius Episcopi convenire non possint. Pastorum quoque aliquorum præsentia valde est utilis, ut facillime debeat convenire. Cum igitur Deo auctore ita fuerint Episcopi etiam in propinquis sibi locis ordinati, per omnia Episcoporum ordinatio sine aggregatis tribus, vel quatuor Episcopis fieri non debet.

Nona interrogatio hæc est: *Postulo etiam, qualiter debeamus cum Galliarum, atque Britannorum Episcopis agere.* Rescriptum legimus in can. 3. cau. 25. qu. 2., necnon in can. 1. cau. 6. qu. 3., quorum canonum verba ita exigenda erunt, ut cum integris epistolæ codicibus consonent. *In Galliarum Episcopos* (hæc habentur in memorato canone 3.) *nullam tibi auctoritatem tribuimus, quia ab antiquis Prædecessorum meorum temporibus pallium Arelatensis Episcopus accepit, quem nos privare auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat ut Fraternitas tua ad Galliarum Provincias transeat, cum eodem Arelatensi Episcopo debet agere, qualiter, siqua sunt in Episcopis, vitia corrigantur. Qui forte in disciplinæ vigore tepidus existat, tuæ Fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolas fecimus, ut cum tuæ sanctitatis præsentia in Galliis fuerit, ei ipse tota mente subveniat, ut quæ sunt Creatoris nostri jussioni contraria, ab Episcoporum moribus compescat. Ipse autem ex auctoritate propria Episcopos Galliarum judicare non poteris, sed suadendo, blandiendo, bona quoque tua opera eorum imitationi monstrando, pravorum mentes ad sanctitatis studia reforma, quia scriptum est in lege:* (habentur hæc in memorato can. 1.) *per alienam messem transiens falcem mittere non debet, sed manu spicas conterere, & manducare. Falcem ergo judicii mittere non potes in eam segetem, quæ alteri videtur esse commissa; sed per effectum boni operis frumenta dominica vitiorum suorum paleis expolia, & in Ecclesiæ corpus monendo, & persuadendo, quasi mandendo converte. Quidquid vero ex auctoritate* (rursum hæc reperies in memorato canone 3.) *agendum est, cum prædicto Arelatensi Episcopo agatur, ne prætermitti possit hoc, quod antiqua Patrum institutio invenit. Britanniarum vero omnium Episcoporum curam tuæ Fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, perversi auctoritate corrigantur.*

Can. 3. cau. 25. qu. 2. & Can. 1. cau. 6. qu. 3.

Decima Augustini interrogatio plurima capita comprehendit. Primum num prægnans mulier debeat baptizari; secundo, postquam genuerit, quamdiu debeat ab ingressu Ecclesiæ abstinere; tertio, post quot dies debeat infans recens natus baptizari; quarto, post quæ tempora liceat viro uxori recens enixæ conjungi; quinto, an menstruo tempore possit femina Ecclesiam ingredi, & ad Eucharistiæ Sacramentum accedere; sexto demum, an vir, qui suæ conjugi nuper conjunctus est, possit ante, quam lavetur aqua, Ecclesiam ingredi, & Sacramentum Divinæ Mensæ suscipere. Sane non erat, uti superius animadvertebam, de hisce rebus Pontifex Maximus interrogandus, erant enim ex illis plurimæ passim obviæ, ac planæ, nonnullæ etiam ex ipsis inconcinnæ, & extra disciplinam ecclesiasticam. Fertur autem Gregorius primæ interrogationi respondisse, mulierem prægnantem baptizari posse; secundæ quid responderit, exhibetur in can. 1. & 2. dist. 5. his verbis: *Cum vero enixa fuerit mulier, post quot dies debeat Ecclesiam intrare, testamenti veteris præceptione didicisti, ut pro masculo* XXXIII. *diebus, pro femina vero* LXVI. *diebus debeat abstinere. Quod tamen sciendum est, quia in mysterio accipitur. Nam si*

Can. 1. & 2. dist. 5.

eadem hora, quæ genuerit, actura gratias intret Ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est, in prolis vero partu dolor, & gemitus. Unde & ipsi primæ matri omnium dicitur: in doloribus paries. Si itaque enixam mulierem prohibemus Ecclesiam intrare, ipsam ei pœnam suam in culpam deputamus. Legunt nonnulli ex veteribus MSS. *in culpam duplicamus*. Quæ tertiæ interrogationi respondent, leguntur in

Can. 3. dist. 5. canone 3. dist. 5., quem etsi Romani Correctores ad vulgaria epistolæ exemplaria exegerint, nonnihil tamen adhuc supererit emendandum iis, qui Maurinorum editionem sequi maluerint; etenim pro illis verbis Gratiani: *Baptizari autem vel enixam mulierem, vel hoc, quod genuerit, si periculo mortis urgetur . . . . interveniente paullulum mora inveniri non valeat, qui redimatur*, legunt Maurini Monachi: *Baptizari autem vel enixam mulierem, vel hoc, quod genuerit sine mora, si mortis periculo urgetur . . . . interveniente paullulum morte inveniri non valeat, qui redimatur.*

Can. 4. dist. 5. Can. 7. cau. 33. qu. 4. Quartæ, quintæve quæstioni quomodo auctor epistolæ satisfecerit, legimus in can. 4. dist. 5., cujus verba integra prorsus apud Gratianum referuntur. Quæ demum ad sextam quæstionem pertinent, traduntur in canone 7. cau. 33. qu. 4., ubi tamen pro illis Gratiani verbis: *De legitimo matrimonio susceptus fuerat*, ita legitur: *De legitimo conjugio natus fuerat*. Quod ibidem memoratur de Romana consuetudine, juxta quam viri se lavarent ante ingressum Ecclesiæ, putam fabellam exhibet, cum nullum sit veterùm monumentum, in quo disciplinæ hujus ne levissimum quidem vestigium dignoscatur.

Can. 1. & 2. dist. 6. Superest undecima, ac postrema Augustini interrogatio ita concepta: *Quæro etiam, si post illusionem, quæ per somnium solet accidere, vel Corpus Domini quilibet accipere valeat, vel, si Sacerdos sit, sacra Mysteria celebrare.* Hanc eisdem etiam verbis quæstionem movet Gratianus in dist. 6., licet longe aberrans a proposito suo, ubi canone 1. & 2. retulit integram fere responsionem, quæ in Gregoriana hac epistola legitur. Heic autem priora canonis verba ita erunt legenda: *Hunc quidem testamentum veteris legis, sicut in superiori capitulo jam diximus, pollutum dicit, & nisi lotum aqua etiam usque ad vesperam intrare Ecclesiam non concedit. Quod tamen tunc specialiter ad illum populum, spiritaliter autem intelligens sub eodem intellectu accipiet, quo præfati sumus, quia quasi per somnium illuditur, qui tentatus immunditia, &c.* In verbis posterioribus, ubi legitur: *Qua subtiliter . . . . ex naturæ superfluitate & infirmitate . . . aut dies exigit . . . abstinere . . . si tamen dormientem turpi imaginatione illusio non concusserit*, ita potius legendum erit: *Quia valde subtiliter . . . ex naturæ superfluitate, vel infirmitate . . . aut dies festus exigit . . . abstineri . . . si tamen dormientis mentem turpis imaginatio non concusserit*. In versiculo *Qua in re* ita erit legendum: *Qua in re unum ibi ostenditur, ipsa mens rea non tunc vel suo judicio libera, cum se & dormiente corpore nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem cecidisse. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet animo suus reatus. Videt enim a qua radice inclinatio illa processerit, qui, quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens*. Quæ deinde subsequuntur apud Gratianum: *Et propter talem pollutionem a sacro mysterio ea die abstinere oportet*, in epistola ipsa non leguntur, suntque potius additamentum Collectoris, aliquid ad rem propositam ex iis, quæ superius descripserat, inferentis. Post illa verba, *hoc pertulit nesciens*, statim sequitur: *Sed pensandum est*, &c., quæ leguntur in canone 2. dist. 6., ubi tamen pro illis verbis: *Inter suggestionem*,

stionem, *delectationem*, *&* *consensum judex*, *&c.*, ita potius legendum erit: *Inter suggestionem*, *& delectationem*; *inter delectationem*, *& consensum judex*, *&c.* Item in versiculo *si autem captivus*, ita legendum erit: *Si autem captivus erat*, *minime pugnabat*: *sed & pugnabat*: *quapropter captivus non erat*; *& pugnabat igitur lege mentis*, *cui lex*, *quæ in membris est*, *repugnabat*. *Si hoc pugnabat*, *captivus erat*. *Ecce itaque*, *&c.* Quæ in hoc ipso canone leguntur, videntur congruere cum iis, quæ traduntur in cap. 25. lib. 4. Moralium apud Gregorium Magnum, ibi: *Quatuor quippe modis peccatum perpetratur in corde*, *quatuor consummatur in opere*. *In corde namque suggestione*, *delectatione*, *consensu*, *& defensionis audacia perpetratur*. *Fit enim suggestio per adversarium*, *delectatio per carnem*, *consensus per spiritum*, *defensionis audacia per elationem*, *&c.* Eadem fere traduntur in homil. 16. in Evangelia, ibi: *Sed sciendum nobis est*, *quia tribus modis tentatio agitur*, *suggestione*, *delectatione*, *& consensu*; quæ ideo huc loci Gregorii testimonia adduxi, ut indicarem memoratum canonem 2., etsi dubiæ sit auctoritatis, plurimum tamen cum aliis Gregorii sententiis convenire.

Duo adhuc Gratiani fragmenta supersunt expendenda, quæ licet ex epistola Gregorii ad Augustinum laudentur, in illa tamen minime reperiuntur, qualia sunt canon 6. dist. 4., & canon 2. cau. 20. qu. 1.

Quod in primis attinet ad canonem 6. dist. 4. Eruditi omnes jure, ac merito arbitrantur, illum apocryphum esse, quod vel unum Quinquagesimæ celebrandæ argumentum evincit. Etenim in Ecclesia Quinquagesima demum observari cœpit post editas Isidori Mercatoris pseudoepistolas decretales, præsertim vero epistolam Telesphori, cujus fragmentum est in can. 4. dist. 4., immo in Concilio Aurelianensi I., & IV. prope tempora Gregorii Magni celebrato Quinquagesimæ usus, quem tum nonnulli novitatis amatores adversus generalem Ecclesiæ disciplinam inducere sategerant, interdictus est; ac tum demum receptum fuisse suo tempore agnovit Alcuinus octavi sæculi Scriptor in libro de ecclesiasticis officiis. Ceterum nuper memoratum Gregorii nomine fragmentum in nullis veteribus Gregorii Codicibus sive editis, sive MSS. reperitur, eo autem minus in epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum, quemadmodum tradit Gratianus. Hinc Maurini Monachi hoc ipsum monumentum ad calcem Gregorianorum operum rejecerunt, professi, se nullibi illud reperisse. Quomodo vero hoc fragmentum Gregorio tribui potuerit, forte ex eo putaverim, quod similia quamplurima legantur de Quinquagesimæ observatione, item de quadragesimali abstinentia a carnibus, lacte, ovis, & sumtuosioribus marinarum belluarum conviviis in Regula S. Benedicti cap. 49. Cum enim Regula S. Benedicti maximo in honore habita, probatissimaque fuerit apud Gregorium Magnum, facile evenire potuit recentiore ætate, ut quæ in eadem Regula præstituerentur, quasi ex auctore Gregorio laudarentur. Perbelle heic juvat referre, quod lepide scribit Johannes Baptista Mantuanus in suo Poemate de Quadragesima alludens ad id, quod ex Gregorio Magno in memorato canone 6. refertur de permisso minutorum piscium esu quadragesimali tempore, ac sumtuosioribus marinarum belluarum conviviis interdictis, ibi:

Can. 6. dist. 4.

Non tamen illicitum pisces adhibere minutos :
Gregorius Magnus prohibet, sed longior usus
Obstitit, & ponti pecuaria magna per omnes
Jam volitant procerum mensas, & prandia Regum :
Sordida Gregorii leges observat egestas.

Can. 10. cau. 2. qu. 2. Ex epistola etiam Gregorii Magni ad Augustinum Anglorum laudatur canon 2. cau: 20. qu. 1., verum hujus canonis originem jam perspicue indicaverunt Correctores Romani, asserentes illum legi in epistola 4. Gregorii III. ad Bonifacium Legatum Germaniæ, & simile quidpiam haberi in Concilio Vormaciensi cap. 22. Revera Bonifacius Episcopus exhibetur apud Collectores ita quæsivisse a Gregorio III. *Si pater, aut mater filium, filiamve intra septa monasterii in infantiæ annis sub regulari tradiderint disciplina, utrum liceat eis, postquam pubertatis annos impleverint, egredi, & matrimonio copulari*. Respondit autem Gregorius: *hoc omnino devitamus, quia nefas est, ut oblatis a parentibus Deo filiis voluptatis fræna laxentur*. Itaque partim ex interrogatione Bonifacii, partim ex responsione Gregorii III. memoratus canon 2. compositus est, & ideo forte Gregorio Magno tributus, vel quod idem Pontificis auctoris nomen occasionem errandi dederit Collectoribus, vel quod Gregorius idem Magnus de rebus monasticis singularem sollicitudinem gessit. Non debeo tamen omittere hoc in loco, Gratianum in quæstione 1. caussa 20. disputare, num possint parentes ita filios suos impuberes, imo etiam infantes monasterio tradere, ut non liceat amplius eisdem filiis a monasterio, cui semel addicti fuerunt, etiam post pubertatem divertere; verum adductis hinc illinc veterum Sanctorum Patrum testimoniis hæsitare adhuc, ut nihil omnino concludat. Nolo in præsentia, ne fusior fiat oratio, investigare, quid singuli interpretes canonum, præsertim recentiores, in hac specie tradiderint. Dicam dumtaxat paucis, quod ipse sentio. Nimirum sancti Patres juxta principia juris, quæ illorum erant recepta temporibus, canonum definitiones edidere, præsertim ubi definitiones canonum a civilis juris principiis pendere quodammodo videbantur; eamque obrem ubi ejusdem juris civilis principia immutari debuerunt, mutationi quoque obnoxiæ fuerunt ecclesiasticæ sanctiones. Nemo ignorat, quale quantumque fuerit olim jus patriæ potestatis, eo etiam productum, ut parentes impune filios suos exhæredare, exponere, abdicare, vendere, imo etiam occidere possent, argumento l. 11. ff: de liberis, & posthumis. Quis in tanta parentum potestate non probasset, parentes ipsos potuisse etiam vi adhibita filios suos perpetuo in monasteria detrudere? Id decuit admitti penes ecclesiasticos Patres, qui meliorem ea ratione filiis conditionem quæri a parentibus intuebantur, ubi parentes eos divino penitus servitio addicerent, quos potuissent a familia repellere, alienæ servituti subjicere, aliquando etiam vita privare. Inflexa deinde fuit, ac tandem coercita parentum potestas nimis arcta, & severa, ac filii in naturalem propemodum libertatem evadentes ab jugo gravissimo erepti respirarunt. Quid ni & in his temporum, ac caussarum adjunctis alia penes viros ecclesiasticos prudentia reciperetur, qua fieret, ut in liberorum admissionibus ad monasteria proprius eorundem, ac liber consensus accederet? Itaque minime ego dubitaverim ita dirimendam quæstionem hanc esse, ut pro variis temporum adjunctis varia quoque in hac parte invecta fuerit disciplina, alicubi asperior, mitior alicubi, alibi citius, serius alibi immutata, prout aut mitior, aut asperior patria potestas fuerit, prout etiam asperior illa parentum auctoritas aut socius fuit, aut serius imminuta.

SECTIO

SECTIO XVIII.

De epistolis ad Afros.

De epistola ad Episcopos Concilii Bizaceni.

Ex septem Provinciis, quibus Africana Ecclesia constabat, una erat Bizacena, cui tamquam Primas Clematius Episcopus præsidebat. Cum vero Clematius idem de gravissimis criminibus accusaretur, juxta veterum consuetudinem, præsertim Africanæ Ecclesiæ, ad Synodum Provincialem deducta est caussa. Eam ob rem convenientes totius Provinciæ Episcopi epistolam receperunt a Gregorio Magno (in vulgari editione 37. lib. 10., apud Maurinos 32. lib. 12.), qua moniti sunt, ut summa diligentia caussam discuterent, ac sententiam dicerent. Ex hac epistola depromtus est canon 46. cau. 2. qu. 7., qui cum sit apud Gratianum nonnihil corruptus, ita erit ex optimis epistolæ Gregorianæ exemplaribus emendandus. *Sicut laudabile, discretumque est, reverentiam, & honorem debitum exhibere prioribus, ita rectitudinis, & Dei timoris est, siqua in eis correctione indigent, nulla dissimulatione postponere, ne totum, quod absit, corpus incipiat morbus invadere, si languor non fuerit curatus in capite. Ante multum siquidem temporis quædam ad nos de Fratre nostro Clematio Primate vestro perlata sunt, quæ cor nostrum non modico mœrore transfigerent. Sed prementibus diversis tribulationibus, & maxime circumsævientibus hostibus ea nobis non fuit spatium requirendi. Et quoniam ita sunt gravia, ut transiri indiscussa nullo modo debeant, Fraternitatem vestram his hortamur affatibus, ut cum omni sollicitudine, ac vivacitate veritatis indagare substantiam multis modis debeatis, ut aut si ita sunt ultione canonica resecentur, aut si falsa, Fratris nostri innocentia diu sub nefandæ opinionis dilaceratione non jaceat. Unde ut non quis desidiæ torpor in requisitione fit, admonemus, ut non cujusquam personæ gratia, non favor, non blandimenta, vel quodlibet aliud quemquam vestrum vel ad discutiendum quæ nobis nunciata sunt, molliat, vel a tramite veritatis excutiat; sed sacerdotaliter ad investigandam vos propter Deum veritatem accingite. Nam siquis in hoc aut piger esse, aut negligentem se præsumserit exhibere, dictis criminibus apud omnipotentem Deum se noverit esse participem, cujus zelo ad perscrutandas subtiliter nefandi caussas facinoris non movetur.* Can. 46. cau. 2. qu. 7.

De epistolis ad Columbum Episcopum Numidiæ.

Columbum Numidiæ Episcopum tamquam prudentissimum, æquique consilii virum laudavit Gregorius in epistola ad Adeodatum Numidiæ Primatem, de qua inferius agendum erit. Ad eundem vero Columbum duplex exhibetur Gregorii epistola. Prior est 48. lib. 3. apud Maurinos, & 47. lib. 2. in vulgari editione, qua Gregorius Africanum Antistitem monet, ut in Synodo sollicitus sit de custodienda canonum disciplina, in ea præsertim parte, quæ clericorum ordinationes spectat. Eo referendus est canon 120. cau. 1. qu. 1., cujus priora verba ita legenda Can. 120. cau. 1. qu. 1.

genda sunt: *Itaque erga Primatem Synodi tuæ esto sollicitus, ut pueri ad sacros Ordines &c.* Ratio autem, quare pueri arcendi ab ecclesiasticis ordinibus essent, multiplex a Gregorio redditur, videlicet puerorum eorundem inscitia, imprudentia, ambitus, favor, ac demum avaritia, quæ hujusmodi ordinationes corrumpere solet.
Can. 7. dist. 56. Alia est ad eundem Columbum Gregorii epistola apud Maurinos 8. lib. 12., & in vulgari editione 8. lib. 10. ubi queritur Sanctus Pontifex de caussa Donadei Diaconi, qui injuste a quibusdam damnatus fuerat, atque a gradu suo dejectus; unaque Columbum monet, ut in eandem caussam solerter inquirat, addens rationem, quæ a Gratiano integra refertur in canone 7. dist. 56.

De epistola ad Dominicum Carthaginensem.

Can. 8. cau. 25. qu. 2. Ad Dominicum Carthaginensem Episcopum scripta est Gregorii epistola 39. lib. 2. in vulgari, & 47. ejusdem libri in Maurina editione; ubi inter cetera Sanctus Pontifex sermonem instituit de juribus privilegiorum ecclesiasticorum tuendis, de quibus generaliter fuerat a Dominico interrogatus. Huc pertinet canon 8. cau. 25. qu. 2., ubi pro voce illa *derogabo* animadverterunt Maurini Monachi legendum esse *derogo*.

De epistolis ad Gennadium Patricium, & Exarchum.

Can. 48. cau. 23. qu. 4. Duplex est in Gregorianis codicibus epistola ad Gennadium Patricium, & Exarchum Africæ. (Exarchus in Africa dicebatur, qui Imperatoria auctoritate toti Africanæ Provinciæ Præfectus erat, dictus ita, quasi ex Principis latere missus). Prior est epistola 72. in vulgari, & 74. in Maurina editione lib. 1., ubi Gregorius Gennadium laudat, quod Imperatoria auctoritate hæreticis in Africa obsisteret oppositis armis; eundemque etiam monet, ut dum Concilium totius Africæ erat celebrandum, illud curaret definiendum, ut non in parvis, ut olim, sed in spectabilibus urbibus Primatum dignitates constituerentur. Siquidem in Africa vetus obtinuerat disciplina, qua inter Episcopos ille Primas haberetur, qui ordinatione sua senior, & antiquior ceteris esset; atque hinc vaga erat Primatum sedes, quandoque etiam in inferiores Civitates translata. Quum vero exinde nonnulla suborirentur incommoda, disciplinam immutandam suasit Gregorius, quemadmodum etiam consulendum scripsit illi disciplinæ etiam in Africa receptæ, qua interdicebatur Episcopis Africanis, ne ad Apostolicam Sedem accederent, expeterentque judicia transmarina, quemadmodum veteres Africanæ Ecclesiæ canones postulabant. Integra hæc epistola legitur in canone 48. cau. 23. qu. 4., ubi tamen pro illis Gratiani verbis: *oportet etiam inimicis .... meliori ingenio ... magis profecto excellentiæ vestræ .... per eum religionis ... quod brachium ... velut mucrone &c.* legendum erit juxta optimos Maurinorum codices: *oportet eam inimicis ... meliori genio ... magno profectu excellentiæ vestræ .... per ea religionis ... qui brachium ... velut mucronem &c.*

In

In canone 49. cau. 23. qu. 4. legitur maxima pars alterius epistolæ, quæ est 73. in vulgari, & 75. in Maurina editione lib. 1., ubi Sanctus Pontifex eundem Gennadium laudat, quod alacriter pro fide, ac religione tuenda arma suscepisset, imo & armorum vi maximum eidem fidei incrementum adtulisset. Nonnulla tamen emendanda sunt apud Gratianum. Etenim pro illis verbis; *in futuram vitam cœlestium gaudiorum participatione . . . Principis excellentiam . . . largitis Dacorum habitationibus restauraverit. Quæcumque igitur hic illi christianissima mente confertis, &c.*, in integra Gregorii epistola ita legitur juxta codices vulgatos: *in futura cœlestium gaudiorum participatione . . . Principis utilitatibus excellentiam . . . largitis datititiorum habitatoribus restaurasset; quæcumque igitur illi Christiana mente confertis, &c.* Mihi non displicet illorum opinio, qui corruptam esse editionem asserunt in voce illa *datititiorum* utpote satis obscura, & potius legendum putant *daratitiorum*, quorum sane nomine intelligemus populos Africanæ Provinciæ finitimos, sive ditionis illius, quæ *Dara* adpellatur. Can. 49. cau. 23. qu. 4.

De epistola ad Episcopos Numidiæ.

Nuper ajebam, receptissimum fuisse in Africa morem, ut Primates ecclesiastici non ex dignitate Civitatis, sed ex senio Episcoporum Comprovincialium constituerentur. Hinc non solum eveniebat, ut Primas quandoque in humili Civitate sederet, verum etiam Primatis honorem obtinerent Episcopi, qui cum olim apud Donatistas defecissent, deinde ad Catholicam Fidem reversi in suum Episcopatum restituti fuerunt; hi etenim si ætate ceteros antecellerent, Primatus honorem postulabant. Perniciosum id evenire posse Ecclesiis apprime novit Gregorius, quamobrem scribens ad omnes Numidiæ Episcopos epistola apud Maurinos 77., in vulgari editione 75. lib. 1., non improbavit quidem Africanæ Ecclesiæ usum, quo fiebat, ut priores tempore in honore Primatus potiores haberentur, sed probare non potuit, ea occasione Episcopos olim Donatistis adhærentes ad Primatum adspirare, quibus illud satis esse poterat, ut in pristino gradu recepti fuerint. Huc pertinet canon 8. dist. 12., ubi tamen pro verbis illis: *Constituendis sive de ceteris capitulis . . . plebis curam gerere . . . . ad obtinendum culmen Primatus anteire*, legendum potius est: *Constituendis, ceterisque capitulis . . . plebis tantummodo curam gerere ... ad obtinendi culmen Primatus anteire.* Can. 8. dist. 12.

De epistola ad Adeodatum Numidiæ Episcopum.

Ex epistola superius memorata ad Columbum Numidiæ Episcopum intelleximus, quam sollicitus Gregorius fuerit, ut in Numidia Provincia sacræ ordinationes solius ecclesiasticæ utilitatis intuitu celebrarentur, non favor, non ambitus, non pecunia intercederet. Idipsum urget Gregorius in epistola ad Adeodatum Numidiæ Primatem, in vulgari editione 48. lib. 2., apud Maurinos 49. lib. 3., ex qua depromtus est canon 119. cau. 1. qu. 1., hodie a Romanis Correctoribus maxima in parte emendatus. Maurini Monachi voluerunt in illis verbis *ordines, nisi, &c.*, legendum esse, *ordines adspirare, nisi, &c.*, item pro verbo *subrepat*, legendum maluerunt *subripiat*. Can. 119. cau. 1. qu. 1.

SECTIO

SECTIO XIX.

De epistolis ad Constantinopolitanos directis,

ET PRIMUM

De epistola ad Anatolium Constantinopolitanum Diaconum.

Cum Anatolio Ecclesiæ Constantinopolitanæ Diacono forte Gregorius amicitiam
Can. 1. *cau.* 7. *qu.* 1. iniit, dum in Urbe Constantinopolitana apud Imperatorem Legati munere fungeretur. Hinc Anatolius ex arctissima necessitudine Gregorio indicavit mentem Imperatoris, qui petebat, ut Johannes Primæ Justinianeæ Episcopus ab Episcopatu suo removeretur. Quid responderit Sanctus Pontifex, exhibetur in epistola 47. lib. 11. in Maurina, seu 41. lib. 9. in vulgari editione, cujus sententia refertur in canone 1. cau. 7. qu. 1., ubi tamen pro illis verbis: *Ex ejus dispositione veniat . . , ipso non deposito, ac in custodia*, legendum est: *Ex ejus depositione veniat . . . ipso indeposito conservare, ac in custodia, &c.* Jam præter hæc plurima emendaverunt Correctores Romani.

De epistola ad Cyriacum Episcopum Constantinopolitanum.

Mauritio imperante anno circiter 596. Constantinopolitanus Episcopus electus est Cyriacus in locum defuncti Johannis cognomento Jejunatoris. Ad eum scripta est Gregorii epistola apud Maurinos 4. lib. 7., & in vulgari editione 5. lib. 6., in
Can. 9. *cau.*, 8. *qu.* 1. qua Sanctus Pontifex & recens electo gratulatur, & gratulando varia Episcopalis vitæ præcepta interserit. Fere in principio ejusdem epistolæ legitur canon 9. cau. 8. qu. 1. cujus priora verba ita scribenda erant apud Gratianum: *In scriptis autem vestris, &c.* Alludit ibi Gregorius ad Cyriaci epistolam, qua Cyriacus idem electionem suam Pontifici Maximo significaverat. In illis autem verbis: *Mortuus est Christus, ut & qui vivunt . . . quoties itaque nobis ex corde . . . quem superna gratia elegit.* ita potius erat scribendum: *Mortuus est Christus, superest, ut & qui vivunt . . . ,*
Can. 10. *dist.* 40. *quies itaque nobis & ex corde . . . . quem superna gratia eligit.* Post hæc tradidit Gregorius nihil referre ad vitæ sanctitatem, num quis secretis in locis degat, sive in monasteriis, num inter sæculi actiones; ac propterea, si quando contingat vitæ, ut ajunt, contemplativæ addictum ad regendam Ecclesiam vocari, refragari nullo modo debere. Huc pertinent verba canonis 10. dist. 40., quæ omnino consonant cum integris epistolæ exemplaribus.

De

De epistola ad Domitianum Melitinæ in Armenia Episcopum.

Erat Domitianus Melitinæ Episcopus, & Armeniæ Metropolita Imperatoris
Mauritii consanguineus, de quo plura narrat Evagrius in lib. 6. Historiæ cap. 16., 17., *Can. 3. cau. 2. qu. 1.*
& 18. Ad eum scripta exhibetur epistola Gregorii 50. lib. 8. in vulgari, & lib.
10. in Maurina editione, ubi inter cetera agitur de caussa Theodori cujusdam Episcopi, ad quam pertinet aurea illa sententia, quæ legitur in can. 3. cau. 2. qu. 1., ubi tamen legenda non erit vox illa *juste*, cum in integra Gregorii epistola desideretur.

De epistola ad Eliam Presbyterum, & Abbatem Isauriæ.

Ad Eliam in Isauria Presbyterum, & Abbatem scripsit Gregorius epistolam, quæ *Can. 122. cau. 1. qu. 1.*
in vulgari editione est 30. lib. 4., & 38. lib. 5. in Maurina. Ibi inter cetera profitetur Sanctus Pontifex, ad se missum fuisse Epiphanium quendam olim monasterio addictum, quem ipse ordinaret; asserit autem se quidem ordinem sacrum ei contulisse, sed eundem sic ordinatum non posse ad Eliam remitti juxta vetustum ecclesiasticum morem, quo fiebat, ut quilibet certa in Ecclesia ordinatus, perpetuo in ea consistere deberet, ex quo & illud perspicue deducitur, ad unumquemque Episcopum spectasse semper suæ Ecclesiæ clericos ordinare. Huc spectat canon 122. cau. 1. qu. 1., ubi pro illis verbis: *transmittere . . . in alio . . . ordinem acceperit . . . si ergo vos videre non potuit, &c.*, legendum potius erit: *retransmittere . . . in altero . . . ordinem suorum acceperit . . . si ergo vos videre non potui, &c.* Quæ posteriora verba magis integræ epistolæ conveniunt, cum initio epistolæ dicatur Elias venturus fuisse Romam ad limina Apostolorum, fuisse tamen gravi infirmitate detentus; hinc jure Gregorius ajebat, se in Epiphanio quievisse, licet Eliam ipsum videre non potuerit.

De epistolis ad Johannem Episcopum Constantinopolitanum.

Memoratum Cyriacum Ecclesiæ Constantinopolitanæ Episcopum præcesserat, ut diximus, in dignitate Johannes Cognomento Jejunator, ad quem extat Gregorii *Can. 8. dist. 45.*
epistola apud Maurinos 53. lib. 3., & in vulgari editione 52. lib. 2. Hujus occasio hæc fuit. Quidam ex Isauriæ Monachis dignitate sacerdotii etiam insignis nomine Athanasius de gravissimo crimine per calumniam accusatus publice in Ecclesia Constantinopolitana cæsus fuerat Episcopi jussu, quando tamen reus facinoris vulgo esse ferebatur adolescens quidam Episcopo familiaris. Præterea Johannes quidam Presbyter Chalcedonensis invidia pravorum hominum de hæresi Marcionistarum accusatus damnatus fuerat ab Judicibus a Constantinopolitano eodem Episcopo datis fraudis, atque invidiæ consciis. Uterque, Athanasius nimirum, & Johannes

Chalcedonensis ad Gregorium confugerunt patrocinium innocentiæ implorantes; eamque ob rem Gregorius de utraque caussa ad Johannem Episcopum scripsit. Cumque Johannes rescripsisset, excusando se, quod se ignorante illa omnia peracta in Constantinopolitana Ecclesia fuissent, rursum Gregorius Episcopum redarguit, quod talia, ac tanta facinora, ignorante Antistite, in Ecclesia fierent, quodque Episcopus tam atrocia facta per oscitantiam ignoraret. Ex hac posteriore epistola depromtus est canon 1. dist. 45., qui legitur prope finem illius, ubi Gregorius urgendo asperius loquitur, ac præcipue in immerita Athanasii verberatione dicendo consistit. Monent Maurini Monachi pro illis verbis *non percussores*, legendum esse, *non persecutores*, idque veterum MSS. monumentis demonstrant, licet editi codices Gratianeam lectionem potius exhibeant.

Alia est epistola Gregorii in vulgari editione 24., apud Maurinos 25. lib. 1. ad omnes Orientalis Ecclesiæ Patriarchas ita directa: *Gregorius Johanni Constantinopolitano, Eulogio Alexandrino, Gregorio Antiocheno, Johanni Jerosolymitano, & Anastasio Expatriarchæ Antiocheno a paribus* (*a paribus*, intellige pari exemplo ad singulos misso, quemadmodum superius jam memini in simili inscriptione observavisse). Animadvertere juvat, Gregorium Antiochenum Episcopum subrogatum fuisse in locum Anastasii viventis, qui scilicet ab anno 572. pulsus fuerat in exilium ab Justino Imperatore. Hac itaque epistola Gregorius Magnus initio sui Pontificatus certiores fecit memoratos Orientales Episcopos de sua electione, eaque occasione multis expressit curam pastoralem, qua in gregem dominicum sibi commissum Ecclesiarum Antistites fungi debent, imo etiam ad eosdem misit symbolum Fidei; erat enim juxta veterum mores receptum, ut, quoties Patriarchæ eligerentur, electus fidei suæ professionem ad Patriarchas ceteros mitteret. Hinc idem Gregorius in lib. 9. epistola 52. apud Maurinos, quæ est epistola ad Secundinum, ait: *Hinc est, ut quoties in quatuor præcipuis sedibus Antistites ordinantur, synodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem Synodum cum aliis generalibus Synodis custodire fateantur*. Eandem ob rem Gregorianam hujusmodi epistolam, ubi memorat Johannes Diaconus lib. 2. cap. 3., quia fidei professionem continet veterum Synodorum definitionibus accommodatam, *synodicam* appellat. In priore ejusdem epistolæ parte legitur canon 93. cau. 1. qu. 1., ubi optimi Pastoris indolem, ac studia Gregorius recenset. Ibidem vero pro illis verbis: *Si sordida ipsa stercoris lutum tenet . . . ad interiora perducendas, &c.*, legendum erit ex Maurinis Codicibus: *Si sordida ipsa insequens lutum tenet . . . ad interna sacraria perducendas, &c.* Post multa in eadem epistola leguntur verba canonis 6. dist. 41., ubi pro voce illa *tenuitas* legendum erit *tenacia*; docetque Gregorius, quænam sint vitia ab optimo animarum Pastore evitanda, eoque præcavenda diligentius, quo pluries sub virtutum nomine tegi aliquomodo possunt. Demum prope finem epistolæ leguntur verba canonis 2. dist. 15., ubi Gregorius aperit fidem suam, ceterisque Patriarchis profitetur juxta ea, quæ nuper animadvertebam. Ita vero priora ejusdem canonis verba legenda erunt: *Præterea quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, sicut sancti Evangelii quatuor libros, &c.* Præterea in illis verbis, *& cujuslibet vitæ, &c.*, qua ratione legendum sit, jam diu Romani Correctores animadverterunt.

Can. 93. cau. 1. qu. 1.

Can. 6. dist. 41.

Can. 2. dist. 15.

De

De epiſtola ad Quiricum, alioſque in Hiberia Epiſcopos.

Gregorii epiſtola 61. lib. 9. in vulgari, & 67. lib. 11. in Maurina editione juxta editos omnes Codices, & MSS. numero plurimos ita inſeribitur: *Gregorius Quirico, & ceteris in Hibernia conſiſtentibus Catholicis Epiſcopis*. Emendandam tamen cenſent hujuſmodi inſcriptionem Viri eruditi, ut legatur non *in Hibernia*, ſed *in Hiberia*; atque ad hanc emendationem probandam non ſolum plurimum valet auctoritas Vaticani Codicis MS., ex quo Romani Correctores emendaverunt inſcriptionem canonis 44. de conſ. diſt. 4., ſed etiam judicium prudens Petri DeMarca in appendice ad Concilium Claromontanum ſub Urbano II. celebratum, qui animadvertens in hac ipſa epiſtola potiſſimum de Neſtorianis hæreticis agi, auguratus eſt, eam ad Provinciam Orientalem, qualis erat Hiberia, pertinere. Nec præterea deſunt aliqui MSS. Codices, in quibus ſe legiſſe *Hiberia* Monachi Maurini teſtantur. Porro Hiberia eſt regio Aſiæ inter Colchidem ad occaſum, & Albaniam ad ortum Armeniæ majori contermina. Ex hac Gregorii epiſtola depromtus eſt canon 44. de conſ. diſt. 4., cujus priora verba ita legenda erunt: *Et quidem ab antiqua Patrum inſtitutione didicimus, ut quilibet apud hæreſim, &c.* Obſervandum præterea eſt in voce illa *Monothelitas* egregium erratum, nondum enim de Monothelitarum opinionibus diſputatio eſſe poterat temporibus Gregorii, eamque ob rem tutius erit legere *Monophyſitas*, ut verba Gregorii intelligantur de illis hæreticis, qui unicam in Chriſto naturam eſſe aſſerebant, quales erant Eutychiani. Item pro illis verbis: *Vires emendationis . . . fuerint uniti*, legendum erit: *Vires emundationis . . . fuerunt uniti*. Poſtremis hiſce verbis ſtatim jungenda erunt, quæ apud Gratianum ſubſequuntur in canone 84. de conſ. diſt. 4.; ubi vice illorum *multi ſunt, & alii tales, cum ad ſanctam, &c.*, hæc alia verba ſunt ſubſtituenda: *Multi ſunt alii, cum ad ſanctam, &c.* Can. 44. & 84. de conſ. diſt. 4.

De epiſtola ad Sabinianum Diaconum, & Apocriſarium

Apocriſarii munere in Urbe Conſtantinopolitana fungebatur temporibus Gregorii Sabinianus apud Imperatorem; atque ad eum ſcripta exhibetur epiſtola Gregorii 47. lib. 4. in Maurina, & 1. lib. 7. in vulgari editione; quæ tamen, uti animadverterunt Maurini Monachi, in multis codicibus MSS. reperitur ad calcem epiſtolarum Gregorianarum inter prætermiſſas, unde non levis ſuſpicio naſcitur, ne forte illa a germanis Gregorii monumentis abjudicetur. Nollem ſane in re ſatis obſcura certam proferre ſententiam. Tantum dixero cauſſas ſuſpicionis augere, quod in eadem epiſtola legitur, referturque in canone 20. cau. 23. qu. 8. Propoſitum dicitur Gregorio ex parte Imperatoris per clericum quendam, ut Sanctus Pontifex in fugandis Longobardis operam quoque ſuam impenderet, exemplo præſertim Malci cujuſdam Epiſcopi, qui eandem ob cauſſam ſponte mortis periculum ſubiit. Contra tamen Gregorius, ita ſcripſit: *Pervenit vero ad me, quia tranſmiſiſ, neſcio quem clericum qui diceret, quia Malcus Epiſcopus in cuſtodia* Can. 20. cau. 23. qu. 8.

 pro

pro solidis occisus sit. De qua re unum est, quod breviter suggeras serenissimis Dominis nostris, quia si ego servus eorum in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec Regem, nec Duces, nec Comites haberet, &c., quæ leguntur in memorato canone 20., verum non videntur hæc Gregorio convenire; sunt enim verba ambitus, ne dixerim audaciæ, plena, quæ vix a strenuo milite sine jactatione pronunciarentur. Præterea pugnant hæc cum aliis Gregorii monumentis, ex quibus constat, Sanctum Pontificem operam suam frequenter impendisse, ut Longobardi ulteriora non molirentur in Italia, quemadmodum demonstrat inter ceteras epistola ad Mauritium Imperatorem, de qua nonnulla hoc in loco etiam ad hanc rem erunt subjicienda.

De epistola ad Mauritium Imperatorem.

Can. 41. cau. 11. qu. 1. In epistola 31. lib. 4. in vulgari, & 40. lib. 5. in Maurina editione, Gregorius certiorem Mauritium Imperatorem reddidit, quod ipse Longobardis consilio suo restiterit, atque in omnibus morem gesserit Mauritii jussionibus; unaque conquestus est, quod ab eodem Mauritio velut insipiens, ac fatuus haberetur, ac sineret a Longobardis aliquando se decipi. Hinc autem occasionem sumsit hortandi Imperatorem, ut sacerdotes Christi, ac præ ceteris Pontifices honorificentius coleret, non conviciis lacesseret. Huc spectat canon 41. cau. 11. qu. 1., ubi tamen pro illis verbis: *accepit, & eosdem . . . discutite . . . in qua tamen sententia sibi, &c.* legendum est: *accepit, sed eosdem . . . disponite . . . in qua tamen sententia pie Domine sibi, &c.* Cetera animadversionibus Romanorum Correctorum facile poterunt emendari.

Can. 12. cau. 27. qu. 2. Ex epistola ad Mauritium Imperatorem refertur etiam apud Gratianum canon 12. cau. 27. qu. 2., qui tamen in nullo Gregorii monumento reperitur. Ille potius videtur ex diversis sacrarum legum fragmentis a quodam otioso contextus, & Gregorii nomine evulgatus, ut major illius auctoritas, ac vis haberetur. Ceterum quæ ibidem adferuntur ex sacra præsertim Scriptura depromta, vel minus integra relata sunt, vel parum apta censentur ad rem, de qua ibidem agitur, demonstrandam. Quid enim exempli gratia dicam de eo, quod deducitur ex Evangelio Matthæi: *Accipe Mariam conjugem tuam*? Maria quippe non futura tantum sponsa Joseph erat, sed verâ jam conjux, per consensum jam de præsenti, ut vulgo ajunt, declarata. Item quod ex Deuteronomio adfertur cap. 22. in versic. *Siquis cujuslibet* longe aliter descriptum est in ipso Moysis libro, quemadmodum unicuique conferenti facile constat. Quæ demum in versic. *Sicut nulli* subjiciuntur, nihil omnino ad rem propositam faciunt, imo etiam habentur apud Gratianum sub nomine Julii Papæ in canone 7. cau. 35. qu. 5. Quis autem interea tam incomtam rerum, sententiarumque congeriem Gregorio adtribuet, præsertim vero ad Mauritium Imperatorem scribenti, ad quem, uti videtur, præ ceteris solerter formata scribi debuisset epistola? Non tamen inficias iverim, eam, quæ in hoc canone describitur, sententiam a germana sacrorum canonum disciplina non dissonare. Etenim perspicuum est, neminem jure posse sponsam alterius sibi matrimonio jungere; imo apud veteres, qui hujusmodi conjugium contraxisset, velut sacrilegus habebatur, præsertim quod moris esset Sacerdotibus non tantum matrimoniis, sed etiam spon-

falibus benedicere. Hinc Siricius Papa de iis, qui in matrimonium ducunt alienam sponsam, ait in canone 50. cau. 27. qu. 2. *Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus, quia illa benedictio, quam nupturæ Sacerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur.* Exinde autem non consequitur, ea omnia, quæ in memorato canone 12. leguntur, integra, & verbo tenus pro lege accipienda esse, siquidem cum privati Collectoris sint congesta, corruptaque fragmenta, in eo tantum vim suam exercent, ubi authographis suis recte consonare demonstrantur. Itaque falso tributa fuerunt illa Gregorio Magno, erratumque profectum esse videtur ex collectione Anselmi, juxta ea, quæ animadverterunt Romani Correctores, observantes in inscriptione diversitatem characteris. Ego potius arbitror, initium hujus canonis fuisse compositum ex canone 66. Concilii Meldensis anni 845., ex quo etiam profectum est, ut Gregorio tribueretur; siquidem ibidem ita legitur: *Quicumque vero deinceps rapere virgines, vel viduas præsumserit, secundum synodalem B. Gregorii definitionem ipsi, & complices eorum anathematizentur, & raptores sine spe conjugii perpetuo maneant.* Similia ferme habentur in canone 68. Refertur autem ibi Concilium Romanum anni 721. sub Gregorio II. celebratum, ubi canone 9. ita legitur: *Siquis de propria cognatione, vel quam cognatus habuerit, duxerit uxorem, anathema sit.* Et canone 10. *Siquis viduam rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem, cum sibi consentientibus anathema sit.* Et canone 11. *Siquis virginem, quam sibi non desponsaverit, rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem, vel consentiens ei, anathema sit.* Quæ sane fragmenta in aliquot etiam Codicibus, in quibus Gregorii Magni opera collecta fuerunt, sub ejusdem Pontificis nomine edita conspiciuntur. Hinc facile unusquisque noverit, hæc esse illa ipsa capitula, quæ Anselmus Lucensis, ut adnotaverunt Romani Correctores, sub nomine Gregorii evulgavit, intertextis quibusdam sacrarum literarum sententiis, quæ deinde recentior manus adtribuit Gregorio Magno ad Mauricium scribenti, quæque demum Gratianus ejusdem Pontificis nomine in suum codicem retulit; quæ forte melius Gregorio juniori tribuenda fuissent.

De epistola ad Constantinam Augustam.

Constantina Tiberii Imperatoris filia a Tiberio Patre nuptui tradita Mauritio in Mauritium ipsum quasi dotem imperium contulerat. Mortuo deinde marito ab Imperante Phoca in monasterium detrusa primum est, & post annum cum tribus filiabus interfecta. Ad illam Mauritio adhuc vivente scripsit Gregorius epistolam, quæ apud Maurinos est 21. lib. 5., & 34. lib. 4. in vulgari editione. In hac præcipue agitur de caussa Maximi Salonitani in Dalmatia Episcopi, cujus electionem a Gregorio penitus improbatam scimus ex iis, quæ superius attigimus. Cum enim Maximo patrocinari videretur Mauritius, cujus jussu ferebatur Maximus idem consecratus in Episcopum, prudentissime voluit Gregorius imperantis animum per Constantinam conjugem flectere; atque huc spectat canon 24. dist. 63., ubi pro illis verbis: *responsalem meum præmittere . . . irrequisita relinquere non possum*, ita legendum erit: *responsalem meum prætermittere . . . irrequisita præterire non possum.* Post hæc statim in epistola sequitur Gregorius his verbis: *Sed opto, ac Dominum deprecor, quatenus nihil in eo de iis, quæ dicta sunt, valeat inveniri, & sine periculo animæ meæ caussa ipsius terminetur. Prius tamen, quam hæc cognoscantur, Serenissimus Domi-* Can. 24. dist. 63. & Can. 6. cau. 21. qu. 5.

Dominus, discurrente jussione, præcepit, ut eum venientem cum honore suscipiam. Et valde grave est, ut vir, de quo tanta nunciantur, cum ante requiri, & discuti debeat, honoretur. Et si Episcoporum caussæ, &c. Heic sequuntur verba Gratiani in canone 6. can. 21. qu. 5., ubi pro illis *Episcopi mei despiciant .... distulerint ... exercere in eos, &c.*, ita legendum erit: *Episcopi mei me despiciant ... distulerit ... in eo exercere, &c.* Vix superest animadvertendum, postrema verba hujus canonis 6. eadem esse cum §. ultimo memorati canonis 24. dist. 63.

Can. 8. cau. 12. qu. 2. His addendus esset canon 8. cau. 12. qu. 2., quatenus spectat ad aliam Gregorii epistolam ad Constantinam, quæ extat in lib. 4. num. 33. in vulgari, & lib. 5. num. 41. in Maurina editione in illis verbis: *Cum Serenissimam Dominam sciam de cælesti patria, atque animæ suæ vita cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea, quæ pro timore omnipotentis Domini sunt suggerenda, siluero.* Post quæ disserit Gregorius de Ethnicis, qui nuper in Sardinia Insula ad Christianam Fidem conversi fuerant, atque hæc longe aliena sunt ab iis, quæ Gratianus in eodem canone subjecit. Non est cur plura heic tradam, cum satis de hoc monumento traditum superius fuerit, ubi actum est de epistola Gregorii ad Constantiam Galliarum Reginam.

De epistola ad Theoctistam Patriciam.

Epistola 39. lib. 9. in vulgari, & 45. lib. 11. in Maurina editione scripta exhibetur ad Theoctistam Patriciam Mauritii Imperatoris sororem, quam non modice contristatam Gregorius solatus est, ac variis sacræ doctrinæ præceptis instituit. In primis eam hortatus fuit, ne sineret se dictis hominum deprimi, dummodo apud Deum bene conscia esset, propterea que malevolorum hominum injurias patienter

Can. 11. cau. 6. qu. 1. toleraret. Ad hanc rem pertinet canon 11. cau. 6. qu. 1. ibi: *Sunt autem plurimi, qui vitam bonorum fortasse amplius, quam debent, laudant, & nequa elatio de laude surripiat, permittit omnipotens Deus, &c.* Deinde post aliqua prosequitur Gregorius monens, ut aliquando eos, qui nos corripiunt, contemnere debeamus, non gesta nostra penes ipsos purgare; aliquando e converso nostrorum negotiorum rationem reddamus, ne forte simpliciores trahamus in scandalum, exemplo Apostoli Petri, qui quandoque cum ad Gentes Evangelii prædicandi caussa sese convertisset, actorum suorum rationem petentibus humiliter reddidit, quo referendus est canon 40.

Can. 40. cau. 2. qu. 7. cau. 2. qu. 7., quem ex integris epistolæ exemplaribus ita emendare juvabit: *Certe enim Petrus potestatem Regni cælestis acceperat, ut quæque in terra ligaret, vel solveret, essent in Cœlo ligata, vel soluta: supra mare ambulavit, ægrotantes umbra curabat, peccantes vero occidebat, mortuos oratione suscitabat. Et quia ex admonitione Spiritus ad Cornelium gentilem fuerat ingressus, contra eum quæstio a fidelibus facta est, cur ad Gentiles intrasset, & comedisset cum eis, cur eos baptismate suscepisset. Et tamen idem Apostolorum primus tanta donorum gratia repletus, tanta miraculorum potestate suffultus, querelæ fidelium non ex potestate, sed ex ratione respondit, caussam per ordinem exposuit, quomodo vas quoddam, veluti linteum, in quo quadrupedia terræ, & bestiæ, & reptilia, atque volatilia inerant, de cælo submitti viderit, vocemque audierit: Surge Petre, occide, & manduca; qualiter tres viri venerint eum ad Cornelium vocantes; qualiter Spiritus Sanctus hunc cum eis ire præceperit; qualiter idem Spiritus Sanctus,* qui

qui venire in baptizatos in Judæa post baptismum consueverat, in Gentilibus ante baptismum venit. Si enim cum a Fidelibus culparetur, auctoritatem, quam in Sancta Ecclesia acceperat, attendisset, respondere poterat, ut pastorem suum oves, quæ ei commissæ fuerant, reprehendere non auderent. Sed si in querela Fidelium aliquid de sua potestate diceret, profecto Doctor mansuetudinis non fuisset. Post hæc ad eandem rem subdidit Gregorius, quosdam se cognovisse, qui a pluribus arguebantur, quod dicerent religionis obtentu conjugia posse dissolvi, qui tamen ab hoc sibi objecto errore sese purgaverunt; hinc autem Sanctus Pontifex occasionem arripuit de hac ipsa materie disserendi, cujus verba habentur in canone 19. cau. 27. qu. 2., quem jamdiu Romani Correctores in aliquibus emendaverunt. Priora tamen canonis verba ita legenda erunt: *Dicebatur namque contra eos, quia sub obtentu religionis conjugia solverent, &c.* Et infra. *Et si sunt, qui talia sentiunt, vel tenent, quia Christiani non sunt, dubium non est. Eosque & Ego, & omnes Catholici Episcopi, atque universa Ecclesia anathematizamus, quia veritati contraria sentiunt, contraria loquuntur. Si enim dicunt, Religionis caussa conjugia debere dissolvi, sciendum est, quia, &c.* Quæ prope finem canonis leguntur, ibi: *Dividi conjugium non potest*, monent Monachi Maurini ita potius esse legenda: *Dividi conjugium non licet*. Quum vero in hoc canone laudetur Lex Imperatoria, ex qua permissa videtur conjugii dissolutio monasticæ professionis caussa, referendum id est ad Novellam 123. cap. 40.; quam licet non satis Divino juri conformem Gregorius esse dicat generaliter, in rerum tamen, temporum, aut caussarum adjunctis, quibus lata ipsa fuerat, non omnino iniqua dici poterat. Nimirum Iustinianeis temporibus apud Conditores Legum Romanarum adhuc repudia permittebantur etiam ob caussas lege evangelica minime comprehensas. Quid mirum esse poterat, si repudia pro variis caussis concessa, etiam monasticæ professionis caussa potiore permittenda jure viderentur? Immo favorabilis in hac parte visa fuit Justiniano Religionis caussa, qui cum in aliis repudii caussis libellum intervenire debere sanxisset, in hac sane conscribendi libelli necessitatem remisit. Rursum idem Gregorius in hac epistola retulit exemplum quorundam inique accusatorum, quod dicerent: *Si de iniquitatibus suis quis in triennium pœnitentiam ageret, postmodum ei perverse vivere liceret.* Ab hac accusatione asserit eosdem fuisse purgatos, qua occasione scripsit eandem opinionem anathemate damnandam esse, veluti adversantem sacrarum literarum monumentis, atque inter cetera ait: *Si autem dicunt pauci temporis pœnitentiam contra peccatum debere sufficere, &c.*, quæ leguntur in canone 6. §. *Sunt qui dicunt* de pœnit. dist. 3., cujus postrema verba ita legenda erunt ex optimis epistolæ exemplaribus: *Pœnitentiam enim vere agere est commissa flere, sed iterum plangenda declinare.*

Can. 19. cau. 27. qu. 2.

Can. 6. §. 1. de pæn. dist. 3.

SECTIO

Sectio XX.

De epistolis directis Alexandriam, Antiochiam, & Jerusalem.

ET PRIMO

De epistola ad Eulogium Episcopum Alexandrinum.

Can. 5. dist. 99. Cum temporibus Gregorii Magni eo ambitus adductus fuisset Constantinopolitanus Episcopus, ut *universalem* se Patriarcham nominaret, viris optimis etiam orientalibus ausus hujusmodi statim improbatus fuit, inter ceteros Eulogio Alexandrino, qui novo nomini restitit, ratus nomen illud Romano tantum Pontifici convenire posse, quam ob rem ad Gregorium scribens, Gregorium eundem nomine *universalis Episcopi* adpellaverat. Gregorius, qui illud, tamquam ambitiosum vocabulum, in Constantinopolitano Antistite damnaverat, a se quoque rejiciendum prudentissime existimavit, proindeque ad Eulogium rescribens in epist. 30. lib. 7. in vulgari, & 30. lib. 8. in Maurina editione, significavit nec sibi nomen illud posse congruere, ne videretur ipse unus in Ecclesia Episcopatum gerere, aliosque Episcopos prorsus excludere. Refertur hæc sancti Pontificis sententia in canone 5. dist. 99., ubi post illa verba: *perdere cognosco*, hæc erunt adjicienda, quæ Gratianus omiserat: *meus namque bonor est bonor universalis Ecclesiæ: meus bonor est fratrum, &c.* Non omittam præterea, quod animadverterunt Maurini Monachi, pro illis verbis *superbæ appellationis verbum* paullo aliter legi in nonnullis codicibus MSS., nimirum *superstitionis verbis*.

De epistola ad Anastasium Episcopum Antiochenum.

Can. 26. cau. 1. qu. 1. Anastasius Sinaita Junior Anastasio Magno in Antiochena sede successerat anno Domini 599., seditque annis novem usque ad septimum annum Imperii Phocæ; quo tempore exorto Antiochiæ civili bello, Judæi eundem Anastasium a sede dejectum, funeque pedibus alligatum per urbem, urbisque vias collisum fœdissima morte affecerunt, quemadmodum refert Nicephorus lib. 18. cap. 43., quem tamen in eo lapsum viri eruditi animadverterunt, quod quæ Anastasio juniori contigerunt, Anastasio Magno jam a novem annis vita functo adtribuerit. Ad Anastasium Juniorem extat Gregorii epistola in vulgari editione 47. lib. 7. indict. 2., & 49. lib. 9. in Maurina, ubi Sanctus Pontifex cum eo gratulatur, quod rectam fidei professionem emisisset, quo pertinet canon 26. cau. 1. qu. 1., quem rei omnino diversæ accommodavit Gratianus, cujusque verba ita legenda erunt: *Prædicator autem egregius dicit: fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus. Quisquis ergo cum dilectione Dei, & proximi fidei, quæ in Christo est, firmitatem tenet, eundem Jesum Christum Dei, & hominis filium apud se posuit fundamentum. Sperandum ergo est, quod ubi Christus fundamentum est, bonorum quoque operum sequatur ædificium.*

De

De epiſtola ad Anaſtaſium Presbyterum Jeroſolymitanum.

Ad Anaſtaſium Presbyterum Jeroſolymitanum ſcripta eſt Gregorii epiſtola 29. lib. 6. in vulgari, & 32. lib. 7. in Maurina editione. Præſidebat Anaſtaſius monaſterio cuidam, quod dicebatur *Neas*, ejuſdemque occaſione cum Jeroſolymitano Epiſcopo controverſiam paſſus eſt. Hanc cauſam diſcutiendam Gregorius voluit, unaque Anaſtaſium moralibus præceptis inſtituit, quo pertinet canon 4. diſt. 40., his verbis: *Tua itaque Fraternitas quantum in charitate perfecta ſit, ſcio; & quia omnipotentem Deum multum diligit, oportet, ut de proximo multum præſumat. Non enim loca, vel ordines Creatori noſtro nos proximos faciunt, ſed ei nos, aut merita bona jungunt, aut mala disjungunt.* Can. 4. diſt. 40.

De epiſtola ad Palladium Presbyterum de Monte Syna.

Palladius Presbyter de Monte Syna (mons hic eſt in Arabia Petræa excelſus, de quo frequens in ſacris literis mentio habetur) de malorum hominum conviciis, quibus jamdiu laceſſebatur, contriſtatus apud Gregorium conqueſtus eſt, quem propterea Sanctus Pontifex conſolari voluit in epiſtola, quæ in vulgari editione eſt 45. lib. 8., & 2. lib. 11. apud Maurinos. Ex ea apud Gratianum relatus eſt canon 55. cau. 11. quæſt. 3., ubi pro verbis illis: *magnam triſtitiam generare debet*, legendum erit: *magna triſtitia generari debet*. Item in ſequentibus verbis hæc legi debent: *quid enim, ſi homines laudent, & conſcientia accuſet? Aut quæ debet eſſe triſtitia, ſi omnes accuſent, & ſola conſcientia nos liberos demonſtret? . . . . dimitte ſtultos . . . . niſi in pulverem . . . vocandi ſunt, etiam ipſi tranquille . . . conſpicias. Quia cum Domino . . . dicturus quippe cum ut cum omnibus pacem habeamus, &c.* Eadem hujus canonis verba leguntur in pſeudo-epiſtola Sixti III. ad Orientales, de qua ſuo loco jam diſſerui. Can. 55. cau. 11. qu. 3.

SECTIO XXI.

De aliis canonibus ex Regeſto Gregorii laudatis.

Perperam inter Gregorianas epiſtolas in Regeſto lib. 10. epiſtola 31. vulgaris editionis adpoſita eſt quædam fidei profeſſio, cui hic titulus ex veteribus MSS. codicibus adjectus exhibetur. *Promiſſio cujuſdam Epiſcopi hæreſim ſuam anathematizantis, quam ſolvi fecit in nomine Domini Imperator Conſtantinopoli ſub die 10. menſis Februarii indict. 5.* Profeſſionis hujus tenor refertur apud Gratianum in canone 9. cau. 1. qu. 7., ubi tamen pro verbis illis *ſed ſimulata reverſus exiſtimer, ſpondeo ſub ordinis mei cauſſa . . . & ſalutem Dominorum, &c.*, ita legendum erit: *ſed ſimulate reverſus exiſtimer ſub ordinis mei caſu ſpondeo, & anathematis . . . . & ſalutem, geniumque Illuſtrium Dominorum, &c.* Præterea poſt illa verba *Eccleſiæ Catholicæ*, Can. 9. cau. 1. qu. 7.

tholicæ, hæc subjicienda statim sunt: *ad quam Deo propitio sum reversus, & communione, &c.* Demum pro verbis illis *Notario illi* legendum est *Notario meo*. Sufficit sane monumentum hoc legere, ut illico constet, non potuisse illud inter Gregorianas epistolas recenseri. Quamobrem eruditi Maurini Monachi ad calcem epistolarum Gregorianarum illud ipsum rejecerunt. Neque vero omni suspicione falsi vacuum esse potest ejusmodi monumentum, quod verosimile est a deceptore quodam fuisse confictum, aut imprudenter a quodam Amanuensi inter opera Gregorii relatum. Scilicet ibi proponitur jusjurandum, cujus formula exprimitur *per genium* Imperatorum, quæ sane non erat in usu apud Christianos, cove minus penes Episcopos ad Fidem Catholicam revertentes. Testis est Tertullianus in Apologetico cap. 32., & ad Scapulum cap. 2. ita scribens: *juramus non per genios Cæsarum; nescitis genios dæmonas dici, &c.* Hæc observatio in caussa fuit, cur quidam Collectores in hoc describendo fragmento abstinuerint ab illis verbis *per genium*, quemadmodum inter ceteros abstinuit Gratianus. Verum cum hæc verba in codicibus MSS. optimæ notæ legi testentur Maurini Monachi, non est nobis adnitendum, ut illa omittamus; melius enim est apocrypha monumenta rejicere, quam purgare. Ceterum non omittam hoc in loco laudare viros eruditos, qui, ut hoc monumentum Gregorianæ ætati consonum redderent, arbitrati sunt, Episcopum, de quo ibidem agitur, fuisse Firminum Episcopum Histriæ, qui schismaticis adhæserat in caussa trium Capitulorum adversus definitiones quintæ Synodi Generalis. Is deinde a schismate reversus in communionem ecclesiasticam receptus est, quemadmodum apertissime demonstrat idem Gregorius in epistola ad eundem, quæ est 33. lib. 12. in Maurina, & 38. lib. 10. in vulgari editione. Quamobrem siquis purgare potius, quam rejicere maluerit memoratum monumentum, non omnino rem inverosimilem arbitrabitur, quoties illud jusjurandum tribuerit Firmino Episcopo a schismate redeunti.

In canone 3. cau. 5. qu. 6. minime referuntur Gregorii verba, sed potius verba
Can. 3. Johannis Diaconi in lib. 4. cap. 31., quemadmodum recte observaverunt Correcto-
cau. 5. res Romani. Ait enim ille de Gregorio Magno: *Sicut convitium de crimine sine*
qu. 6. *vindicta canonica Gregorius neminem relinquebat, sic nimirum falsarium delatorem regulari tramite puniebat; unde Anthemio Subdiacono scribens, ait, &c.* Post hæc describit Johannes Diaconus, quæ leguntur in epistola Gregorii ad Anthemium Subdiaconum in Campania, quæ est epistola 71. lib. 11. apud Maurinos, & 66. lib. 9. in vulgari editione, in ea præsertim parte, quæ de Subdiacono agitur calumniatore, qui scilicet Diaconum quendam falso de quibusdam criminibus accusaverat, post quæ ita prosequitur idem Johannes: *Idcirco Gregorius non probantem, quod objecerat, Subdiaconum officio jubet privari, quia juxta canonicas Patrum sententias, qui calumniam illatam non probat, pœnam debet incurrere, quam si probasset, reus utique sustineret, ac per hoc quia Subdiaconus crimen Diacono probare non potuit, quoniam impositionem manus, qua carere potuisset, non habuit, non sacerdotio, sed officio caruit.* Cetera, quæ sequuntur apud Johannem, eadem sunt, quæ Gratianus retulit in memorato canone 3., ubi ex iis, quæ nuper descripsi, nonnulla supersunt emendanda. Itaque hoc in loco statuitur, Subdiaconum calumniatorem non solum esse privandum Subdiaconatus officio, sed & effici infamem, immo & verberibus puniendum esse, quod ut clarius explicetur, omissis iis, quæ veteres leges de calumniatoribus præscripserant, animadvertendum est, tempore Gregorii invaluisse legem

Impe-

Imperatoris Justiniani, quæ habetur in Novella 123. cap. 20., ubi cautum est, Presbyteros, & Diaconos falsum testimonium perhibentes in caussa pecuniaria *pro verberibus tribus annis separari a sacro ministerio, & monasteriis tradi*, quæ verba sane supponunt generatim obtinuisse, ut qui falsum testimonium tulissent, flagris publice vapularent, ac propterea infamia etiam notarentur, singulari autem jure in Presbyteris, ac Diaconis, ubi caussa pecuniaria versaretur, ut pœnam subirent suspensionis a ministerio, ac monasteriis traderentur; ubi vero caussa criminalis esset, voluit Justinianus Presbyteros æque, ac Diaconos calumniatores pœnis legitimis subjacere. Quoad ministros inferiores statuit idem Imperator, in omni caussa sive pecuniaria, sive criminali, *eos non solum ecclesiastico officio repelli, sed etiam verberibus subdi*. Hanc itaque Justiniani Constitutionem præ oculis habens Gregorius in epistola ad Anthemium, ubi proposita est caussa cujusdam Subdiaconi calumniatoris, scripsit, non esse illum ab ea legitima pœna eximendum, ac propterea jure subjici verberibus, unde infamis redderetur, quæ sane pœna ibidem dicitur valde conveniens, ex eo præsertim, quod juris esset ordinarii, ut calumniatores talionis pœna punirentur. Cum vero Subdiaconus adversus Diaconum calumniæ reus non posset parem pœnam subire, quia Diaconus de crimine convictus a sacra ordinatione, manusque impositione deponendus esset, Subdiaconus contra post agnitam calumniam non posset tali pœna adfici, quia nullam manuum impositionem receperat; hinc Gregorius voluit, exasperandam fuisse Subdiaconorum calumniantium pœnam, ut contra ipsos officii depositio non sufficeret, sed præterea infligeretur pœna flagrorum, unde etiam infamia proficisceretur.

Quærunt sollicite Romani Correctores, quis auctor fuerit canonis 3. cau. 1. qu. 1., quem in Gregoriano Regesto se minime reperisse profitentur. Similia propemodum adserunt legi in Regesto Gregori VII., in pluribus etiam Conciliis, imo & eadem fere verba laudari apud Gratianum nomine Paschalis II. in canone 14. cau. 1. qu. 3. Verum quæ in memoratis locis sententia describitur, toti fere antiquitati ecclesiasticæ communis esse videtur; scilicet nihil vulgatius est in sacris Conciliis, quam simoniacos tum dantes, tum suscipientes sacra ministeria gradus sui dejectione damnari, quemadmodum sunt antiquissima fragmenta in Concilio Chalcedonensi can. 2., item canone 30. ex iis, qui vulgo Apostolici vocantur. Apud ipsum vero Gregorium Magnum similis habetur sententia tum in canone 3. cau. 1. qu. 6., tum etiam in lib. 1. homilia 17. in Evangelia num. 13. ibi: *Sacri canones simoniacam hæresim damnant, & eos privari sacerdotio præcipiunt, qui de largiendis ordinibus pretium quærunt. Cathedra ergo vendentium columbas evertitur, quando hi, qui spiritalem gratiam venundant, vel ante humanos, vel ante Dei oculos sacerdotio privantur*. Ceterum facile est caussam agnoscere, quare recentior sacrorum canonum Collector eadem Patrum vetustorum verba adferre noluerit, sed aliis verbis sententiam eorundem ornaverit: agnoscebat quippe mutatam in sacris ordinationibus disciplinam. Olim obtinebat, ut Clerici in vim sacræ ordinationis Ecclesiæ adsignarentur, cum nulla ordinatio fieret sine beneficio, idest sine officio singulari in certa Ecclesia demandato; quamobrem ordinatio sacra a beneficii collatione minime distinguebatur; sufficiebat interea tunc prohibere simoniacas ordinationes, ut prohibita quoque censeretur simoniaca Ecclesiarum, redituumque ecclesiasticorum concessio: sufficiebat tunc Clericum Ecclesia privari, ut clericatus quoque sui honore privatus intelligeretur. At posteriore ætate ubi ordinatio sacra ab Ecclesiæ collatione

Can. 3. cau. 1. qu. 1.

S 2 distin-

distincta est, & distincta quoque privatio Ecclesiæ, seu beneficii a privatione clericalis honoris, recentiores Collectores e re esse duxerunt, veterum Patrum sententiam juxta disciplinam recentiorem referre, ac receptis suorum temporum moribus accommodare. Hinc quod dicitur in memorato canone 3., Presbyterum per pecuniam ordinatum & Ecclesia, & Sacerdotii honore privandum, minime quidem conveniret quoad formulæ expressionem Gregorii Magni temporibus, sed potius congruit Gregorio simplicior sententia, juxta quam Ecclesiæ ministerium ab exercitione ordinis non secernatur. At Collector, qui Gregorianam sententiam voluit recentiori disciplinæ accommodare, ejus verba immutavit ad novam disciplinam exhibendam efformata, in quibus tamen intima adhuc ejusdem Gregorii sententia dignosceretur.

Can. 115. cau. 1. qu. 1. Laudatur etiam quasi ex Gregoriano Regesto depromtus canon 115. cau. 1. qu. 1., cujus tamen verba apud Gregorium non leguntur, quamquam sæpe, ac sæpius inter Gregorianas sententias nonnihil simile inveniatur, ubi Sanctus Pontifex gravissimum simoniæ crimen detestatus est; cujus rei argumento esse possunt nonnulla ejusdem Papæ monumenta, quæ apud Gratianum leguntur sparsa in cau. 1. qu. 1. Verosimile igitur est, aut Gratianum, aut quemcumque alium Collectorem, qui Gratiano auctor extitit, aliis verbis voluisse exornare Gregorii Magni sententias, & palam edere ita exornatas, quemadmodum in hoc canone 115. exprimuntur. Nisi fortasse quispiam maluerit hæc ad Gregorii VII. monumenta referre, cujus ætate simoniacorum hæresis quam latissime grassabatur, & apud quem numero plurima capita sunt adversus simoniacos scripta; immo & quæ in hoc canone describuntur cum depravata ejus temporis disciplina consonare videntur; & ejusdem canonis sententia integra propemodum continetur inter canones Concilii Romani I. sub eodem Gregorio VII. celebrati.

Can. 63. cau. 11. qu. 3. Falso etiam ex Gregoriano Regesto laudatur canon 63. cau. 11. qu. 3., qui potius laudandus erat ex Simplicio Papa, cujus nomine eadem verba leguntur in canone 7. dist. 74., ad quem propterea canon 63. erit ab accurato Interprete exigendus. Quare vero Gratianus Simplicii monumentum Regesto Gregoriano adtribuerit, ego ex eo arbitror profluxisse, quod epistola Simplicii, ex qua idem fragmentum decerptum est, inscripta fuisset ad Johannem Ravennatensem Episcopum. Cum autem ad alium Johannem Episcopum Ravennatensem plures scriptæ essent epistolæ in Regesto Gregoriano, hinc oriri potuit Collectoris erratum, qui utrasque epistolas tum Simplicii, tum Gregorii sine ullo discrimine ex imprudentia confuderit.

Can. 1. cau. 35. qu. 8. Quæ apud Gratianum tamquam ex Gregorii Regesto referuntur in canone 1. cau. 35. qu. 8. animadverterunt Viri eruditi ex pluribus aliorum auctorum laciniis consarcinata fuisse. Ceterum quæ ibidem de conjugiis post septimum tantummodo consanguinitatis gradum contrahendis dicuntur, non possunt ullo modo Gregorii temporibus convenire, quemadmodum demonstratum est ad canonem 2. cau. 35. qu. 8. Ideo vero Gregorio tributa fuerunt, quod persuasum nonnullis fuerit, vere germanas epistolas Gregorii esse, quarum una ad Felicem Messanensem, altera ad Augustinum Anglorum scripta ferebatur, in quibus similia quædam continentur. Atque non heic constitit auctor hujus canonis; nam in versiculo *de his, qui post mortuas* aliqua etiam adjecit de quatuor gradibus affinitatis servandis, de quibus nullibi sermonem Gregorius habuit, immo nec sermonem habuit auctor episto-

epistolarum Gregorio tributarum sive ad Felicem Messanensem, sive ad Augustinum Anglorum.

Quicumque verba canonis 39. cau. 16. qu. 1. ex Gregorii Regesto laudati consideraverit, statim agnoscet Collectorem, sive Gratianus ille sit, sive alius quisquam, qui Gratiano auctor extitit, integra Gregorii verba non exhibuisse. Quid enim est, quod Gratianus initio profitetur, se ipsa verba referre Regesti Gregoriani, deinde quasi historicus stylo suo enarrat, quid in Gregoriana epistola contineatur? Itaque e re esse censeo, ut hæc Gratiani involucra dissolvantur. Quæ ibi laudantur, excerpta sunt ex epistola Gregorii ad Senatorem Presbyterum, & Abbatem, quæ in vulgari editione est 10. lib. 11., ubi sermo est de quodam Xenodochio in Augustodunensi Civitate apud Gallos a Syagrio ejusdem Urbis Episcopo, item a Brunichilde Galliarum Regina constructo, in quo Monachi sub Abbate regularem vitam ducebant. Eidem monasterio quædam privilegia concessit Sanctus Pontifex ita scribens: *Constituimus, ut obeunte Abbate, Presbyteroque supra scripti Xenodochii, atque Monasterii non alius ibi quacumque obreptionis astutia ordinetur, nisi quem Rex ejusdem Provinciæ cum consensu Monachorum secundum amorem Dei elegerit, ac providerit ordinandum*. Et paulo post: *Simili quoque definitione juxta desiderium Conditorum decernimus, ut nullus eorum, qui eidem Xenodochio, atque Monasterio Abbas in posterum fuit ordinatus, ad Episcopatus officium quacumque obreptione sit ausus accedere, ne res Xenodochii, vel Monasterii iniqua erogatione consumens gravissimam egestatis necessitatem pauperibus, ac peregrinis, vel ceteris exinde viventibus generet.* Hæc est germana, integraque Sancti Pontificis sententia: quæ vero in memorato Gratiani fragmento subjiciuntur, ut indicetur, contineri in his privilegium singulare, quod ad ceteros extendi non possit, purum, putumque continent aut Collectoris, aut alterius cujuspiam Scriptoris additamentum. Can. 39. cau. 16. qu. 1.

SECTIO XXII.

De Canonibus sub nomine Decreti Gregoriani laudatis.

De Decreto, seu epistola ad Episcopos omnes.

Ad omnes Episcopos scribens exhibetur Gregorius in canone 1. dist. 89., cujus canonis verba in editis Gregorii operibus minime reperiuntur: attamen similia a Gregorio, dum viveret, pronunciata fuisse, historicus refert, nimirum Iohannes Diaconus in vita Gregorii cap. 54. his verbis: *Singula ecclesiastici juris officia singulis quibusque personis singillatim committi debere jubebat, asserens, quia sicut in uno corpore multa membra habemus, &c.*, quemadmodum leguntur in memorato Gratiani fragmento. Quæ sane Gregorii dicta cum opportune ad rem suam laudari posse Collector agnosceret, ea sub Gregorii nomine ad omnes Episcopos scribentis rite laudari potuisse arbitratus est. Præterea animadverto, similem propemodum sententiam legi apud S. Augustinum in enarratione in psalmum 32. his verbis: *Qui finxit singillatim corda eorum: manu gratiæ suæ, manu misericordiæ suæ finxit corda, psalmavit corda nostra, finxit singillatim, singula quæque dans nobis, quæ tamen non diri-* Can. 1. dist. 89.

dirimant vanitatem. Quomodo singillatim membra formata sunt, omnia singillatim habent opera sua, & tamen in unitate corporis vivunt, manus facit quod oculus non facit, auris id valet, quod nec oculus, nec manus valet, omnia tamen unitatem operantur, & manus, & oculus, & auris diversa faciunt, nec sibi adversantur; sic & in Christi corpore singuli homines, tamquam membra singula, donis suis gaudent, quia ille, qui eligit populum in hæreditatem sibi, finxit singillatim corda eorum. Numquid enim omnes Apostoli? Numquid omnes Prophetæ? Numquid omnes Doctores? Numquid omnes dona habent sanitatum? Numquid omnes linguis loquuntur? Numquid omnes interpretantur? Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides secundum eundem Spiritum, alii dona curationum. Quare? quia finxit singillatim corda eorum. Quomodo autem in membris nostris diversa sunt opera, sed sanitas una; sic in omnibus membris divisa munera, sed charitas una.

Can. 11. cau. 2. qu. 6. Gregorii etiam nomine ad omnes Episcopos scribentis refertur canon 11. cau. 2. qu. 6., verum jam liquet Eruditis universis, eundem pertinere potius ad Gregorium IV., quamobrem inferius suo loco tamquam commodiore de illo sermo instituetur.

Ad calcem Gregorianarum epistolarum in editione Maurinorum describuntur

Can. 5. cau. 18. qu. 2. acta quædam Concilii Romani tertii nuncupati, atque anno 601. celebrati favore Monachorum, in quo decretum hujusmodi legitur non satis recte descriptum apud Gratianum in canone 5. cau. 18. qu. 2. *Gregorius Episcopus servus servorum Dei omnibus Episcopis. Quam sit necessarium Monachorum quieti prospicere, & de eorum perpetua securitate tractare, anteactum nos officium, quod in regimine monasterii exhibuimus, informat. Et quia in plurimis monasteriis multa a præsulibus præjudicia, atque gravamina Monachos pertulisse cognovimus, oportet, ut Fraternitatis vestræ provisio eorum de futuro quietem salubri ordinatione disponat, quatenus conversantes illic in Dei servitio ipsius quoque gratia suffragante mente libera perseverent. Sed ne ex ea, quæ magis emendanda est, consuetudine quiquam Monachis quidquam molestiæ præsumat inferre, necesse est, ut hæc, quæ inferius enumerare curavimus, ita Fraternitatis studio Episcopi debeant custodire, ut ex eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occasio reperiri. Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Jesu Christi, & ex auctoritate B. Petri Apostolorum Principis, cujus vice huic Ecclesiæ præsidemus, prohibemus, ut nullus Episcopus, aut sæcularium ultra præsumat de reditibus, vel rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis, quæ ad ea pertinent, quocumque modo, vel qualibet occasione minuere, vel dolos, vel immissiones aliquas facere. Siqua caussa forte inter terram venientem ad partem suarum Ecclesiarum, & monasteriorum evenerit, & pacifice non potuerit ordinari, apud electos Abbates, & alios patres timentes Dominum sine voluntaria dilatione* (Franciscus Florens in cap. *auditis* de præscriptionibus in cap. 2. pro his posterioribus verbis ita potius monet legendum esse: *sed siqua forte caussa inter Ravennatensem Ecclesiam, & præfatum monasterium evenerit, & pacifice non potuerit ordinari, apud electos a partibus timentes Deum sine voluntaria dilatione, &c.*) *mediis sacrosanctis Evangeliis finiatur. Defuncto autem Abbate cujusque congregationis non extraneus eligatur, nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concors fratrum societas elegerit, & qui electus fuerit sine dolo, vel venalitate aliqua ordinetur. Quod si aptam inter se personam invenire nequeant, solerter sibi curent de aliis monasteriis similiter ordinandum. Neque constituto Abbate quæcumque persona qualibet occasione præponatur, nisi forte extantibus, quod absit, criminibus, quæ sacri canones punire monstrantur.*

tur. Pariter autem custodiendum est, ut invito Abbate ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros, vel clericatus officium tolli exinde Monachi non debeant. Descriptiones vero rerum, & chartarum monasterii ab Episcopo ecclesiasticas fieri omnino vetamus, sed siquando res exigit, Abbas loci cum aliis fratribus caussas rerum inventarum faciat, & eorum consilio, & judicio finiantur. Obeunte quoque Abbate Episcopus in describendis, providendisque rebus monasterii adquisitis, vel datis perquirendis nullatenus se permisceat. Missas quoque publicas ab eo in Cœnobio fieri omnino prohibemus, ne in servorum Dei recessibus, & eorum receptaculis ulla popularis præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino nec expedit animabus eorum. Neque audeat ibi cathedram collocare, vel quantamlibet potestatem habere imperandi, nec aliquam ordinationem, quamvis levissimam, faciendi, nisi ab Abbate loci fuerit rogatus, quatenus Monachi semper maneant in Abbatum suorum potestate; nullumque Monachum sine testimonio, vel concessione Abbatis in aliqua Ecclesia teneat, vel ad aliquem promoveat honorem. Hanc ergo scriptorum nostrorum paginam omni futuro tempore ab omnibus Episcopis firmam statuimus, illibatamque servari, ut & suæ Ecclesiæ juvante Domino tantummodo jure contenti, & monasteria ecclesiasticis conditionibus, seu angariis, vel quibuslibet obsequiis sæcularibus nullo modo subjaceant, nullis canonicis juribus deserviant, sed remotis vexationibus in cunctis gravaminibus diurnum opus cum summa animi devotione perficiant. Universi Episcopi respondere: libertati monasteriorum congaudemus, & quæ nunc de his statuit Beatitudo vestra, firmamus. Post hæc sequuntur subscriptiones plurium Episcoporum Romanæ Provinciæ. Verum jamdiu animadverterunt viri eruditissimi, hæc, ac similia privilegia vetustissimis Pontificibus adtributa prodiisse demum recentiore ætate a Monachis ipsis confiсta, atque evulgata. Fateor quidem ego, apud sanctum Gregorium legi aliquando Episcopis interdictum, ne in monasteriis ecclesiasticas functiones publicas exercerent, ne forte ob celebrem populi frequentiam quies Monachorum in oratione, ac fletu consistentium turbaretur. Verum omnimoda Monachorum exemtio ab Episcopali jurisdictione temporibus magni Gregorii est prorsus incognita. Quis enim nesciat, usque ad sæculum undecimum, aut duodecimum Monachos ipsos Episcoporum jurisdictioni adhuc fuisse obnoxios, quemadmodum omnia propemodum illius temporis ecclesiastica monumenta testantur? Testis sit inter ceteros Ivo Carnotensis Episcopus, qui sub finem undecimi sæculi floruit, & quidem vir ecclesiasticæ disciplinæ peritissimus: ipse in epistola 65. ad Urbanum II. conquestus est de quodam Abbate in Diœcesi Parisiensi constituto, qui nova inauditaque præsumtione immunem se ab jurisdictione Parisiensis Episcopi prædicabat, ibi: *Præterea summopere rogamus excellentiam vestram, ut eum munitum Apostolicis literis remittatis contra Latiniacensem Abbatem, & Monachos ejus, qui nescio qua nova libertate suos excessus tuentur, & subjectionem Parisiensi Ecclesiæ debitam, & hactenus exhibitam contra canonicam institutionem de cervice sua excutere moliuntur. Hæ autem personæ hujusmodi sunt, quibus magis necessaria est subjectio, quam libertas, &c.* Testis quoque egregius erit sanctus Bernardus, qui initio 12. sæculi floruit. Ipse in suis epistolis sæpissime, ac præsertim epistola 42., 179., & 180. luget plurimos ex Abbatibus, ac Monachis novo quodam invecto jure libertatem abs jurisdictione sacrorum Antistitum appetiisse. Quæ sane apertissime demonstrant, sæculo demum XI., aut XII. Monachos conatos fuisse ad libertatem, quæ tamen adhuc nova, atque insueta viris sanctissimis, ac prudentissimis videbatur. Sane nullum non moverunt

lapidem

lapidem Monachi plures, ut hæc nova exemtionis jura producerent, varia quasi veterum patrum monumenta edendo, falsa etiam plurima, & ab ipsis elucubrata, quorum propterea aliquot a summis Pontificibus ob falsitatis vitium reprobata intelligimus tum apud Gregorium VII. in epistola 33., tum apud Innocentium III. in cap. 6. de fide instrumentorum. Ad rem hanc ita scribit Franciscus Juretus in notis ad epistolam 65. Ivonis Carnotensis. *Extat insignis, & memoratu digna historia super contentione Monachorum B. Walerici, qui commentitia finxerunt privilegia cujusdam Romani Pontificis, quæ non puduit illos palam exhibere, & jactare in celebri conventu Rhemensi, ut scilicet comprobarent, nulli se subjectos, nisi Romano Pontifici. Quorum fraudem detexit Godefridus Episcopus Ambianensis, cum veste abstersisset atramentum scripturæ recentis.* Similia fere tradidit Cantuariensis Archiepiscopus in epistola 68. apud Petrum Blezensem relata apud Florentem in cap. *auditis* de præscriptionibus cap. 2. ibi: *falsariorum præstigiosa malitia ita in Episcoporum contumeliam se armavit, ut falsitas in omnium fere monasteriorum exemtione prævaleat, nisi in decisionibus, & examinationibus faciendis judex veritatis exactor districtissimus intercedat.* Quamobrem non temere concludere quispiam poterit, laudatum Concilium Gregorio Magno adtributum a falsariis quibusdam Monachis fuisse confictum, vel quod perspicue liqueat, Monachos ipsos hujusmodi exemtionum privilegia fingere consuevisse, vel quod post Gregorii Magni ætatem diu adhuc viguerit in Monachos Episcoporum potestas, ac jurisdictio, vel demum quod ejusdem Romani Concilii falsitatis sit gravissima conjectura in subscriptionibus Episcoporum, qui iidem omnino sunt cum Episcopis, qui germanis aliis Gregorii Conciliis subscripserant; quas subscriptiones imitari vulgare fuit falsariis scriptoribus, quemadmodum animadvertit in nuper memorato loco vir eruditissimus Franciscus Florens.

De Concilio Generali sub nomine Gregorii.

In editis Gregorii monumentis post epistolarum libros leguntur Decreta quædam sub nomine Romani Concilii a Gregorio eodem celebrati, imperante Mauritio Tiberio, necnon Theodosio, indictione 14., quemadmodum habent editi codices numero plures, aut indictione 13., uti legitur in veteribus MSS. De horum Decretorum fide, atque auctoritate dubitant Viri gravissimi ex eo, quod in vetustissimis plurimis MSS. desiderentur. Verum meo judicio, cum testantibus Maurinis Monachis solertissimis Gregorianorum operum investigatoribus, adpareant in aliis, & quidem non paucis codicibus, non est cur ea una de caussa rejiciantur, præsertim vero quod eorundem meminerit Beda in lib. 11. Historiæ cap. 1., ubi hæc ipsa Decreta appellat *Libellum synodicum, quem Gregorius cum Episcopis de necessariis Ecclesiæ caussis utilissimum composuit*; præsertim etiam quod de eodem Concilio, ac Decretis conciliaribus mentionem fecerit ipse Gregorius in epistola 57. lib. 5. apud Maurinos, seu 55. lib. 4. in vulgari editione scripta ad Johannem Corinthium, his verbis: *Quod quoniam incongruum erat facto Concilio ante corpus B. Petri Apostolorum Principis tam de hoc,* (nimirum de pallio) *quam de ordinationibus aliquid accipere sub districta interdictione vetuimus.* Initio actorum hujus Concilii leguntur verba canonis 2. dist. 92. ibi: *In sancta Romana Ecclesia, cui Divina dispensatio præesse*

Can. 2. dist. 92.

esse me voluit, *&c.* Pro illis Gratiani verbis, *vel si necessitas exigit*, in editis Gregorii codicibus legitur: *vel si necessitas fuerit*. Animadverterunt Maurini Monachi Gregorianorum operum Editores, hoc primum Decretum in quibusdam MSS. Codicibus, in quibus etiam cetera Decreta leguntur, desiderari; atque inter alios retulerunt Codicem Cappuccinorum Rothomagensium, in quo asseruerunt, caput illud non haberi. Ceterum hocce Decretum Sancto Gregorio jure tribuendum esse præter pleraque MSS., immo fere omnia illud exhibentia, singularis conjectura edocet; quippe scimus, S. Gregorium peculiares ecclesiastici cantus regulas præstituisse, uti refert Johannes Romanæ Ecclesiæ Diaconus, qui circa annum 875. ejusdem Gregorii vitam scripsit, in lib. 2. cap. 6. ita de eodem Pontifice narrans: *Deinde in domo Domini more sapientissimi Salomonis propter musicæ compunctionem dulcedinis antiphonarium centonem Cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit, scholam quoque Cantorum, quæ hactenus eisdem institutionibus in sancta Romana Ecclesia modulatur, constituit*. Addit idem Johannes, suo tempore adhuc in Romana Ecclesia adservatum fuisse authenticum Magni Gregorii Antiphonarium. Itaque inverosimile non est, Gregorium, qui scholam Cantorum in Ecclesia constituerat, prohibuisse Diaconis, ne cantui ipsi incumberent, sed potius Divinæ prædicationi, & eleemosynarum ministeriis, quibus ex officio potissimum addicebantur, vacarent, quemadmodum ex eodem canone 2. adparet.

In capite 2. ejusdem Concilii legitur canon 58. cau. 2. qu. 7. his verbis: *Verecundus mos tempore indiscretionis inolevit, ut hujus Sedis Pontificibus ad secreta cubiculi servitia laici pueri, ac sæculares obsequantur, & cum Pastoris vita esse discipulis semper debeat in exemplo, plerumque Clerici, qualis in secreto sit vita sui Pontificis nesciunt, quam tamen, ut dictum est, pueri sciunt sæculares. De qua re præsenti Decreto constituo, &c.* Hæc sane congruunt Gregorii Magni sententiæ, quam fuisse hujusmodi, ut lateri Pontificum non laici homines, sed Clerici assidue adstarent, superius observatum est ad canonem 1. dist. 53. Hinc Johannes Diaconus lib. 2. cap. 11. ita scribit: *Ceterum prudentissimus Rector Gregorius remotis a suo cubiculo sæcularibus Clericorum sibi prudentissimos consiliarios, familiaresque delegit, inter quos Petrum Diaconum coætaneum suum, cum quo postea disputans quatuor Dialogorum libros composuit*. Et paullo inferius: *Monachorum vero sanctissimos sibi familiares elegit, inter quos Maximianum Monasterii sui Abbatem, quem postea Syracusis Episcopum fecit, eique per Siciliam vices suas commisit, Augustinum ejusdem Monasterii sui Præpositum, & Mellitum, per quos Anglorum gentes ad Christianismi gratiam convocavit*. *Can. 58. cau. 2. qu. 7.*

Sequitur post hæc in capite 3. ejusdem Concilii canon 1. cau. 16. qu. 6., ubi tamen pro illis verbis, *Decreto constituto*, legendum est: *Decreto constituo*. Ad cujus canonis interpretationem observandum est, morem fuisse apud veteres in bonis ad Fiscum devolutis titulos Imperatoris imponendi, sive illa urbana prædia essent, sive rustica, unde fieret, ut cum titulum unusquisque legeret, conterritus potentia nominis ab invasione abstineret, quemadmodum deducitur ex Cassiodoro lib. 4. variarum epist. 14., lib. 5. epist. 6., & lib. 9. epist. 18., quibus addi potest lex 3. Cod. de bonis vacantibus. Hi porro tituli solemniter, & judiciali auctoritate coram testibus infigebantur, ac nemo alius simile quidpiam in prædiis suis facere poterat, non solum suum, sed neque alicujus potentioris nomen inscribendo, ita ut, qui id molitus esset, pœnis gravissimis coerceretur, uti dicitur apud Cassiodorum in laudata epistola 18., & novella Justiniani 30. cap. 8., item lege *Can. 1. cau. 16. qu. 6.*

1., & 2. Cod. ut nemo privatus titulos prædiis suis, &c. Ad illum morem titulorum prædiis fiscalibus adfigendorum adludens Augustinus in expositione epistolæ Johannis tract. 7. ait: *Recedite prædones, recedite invasores possessionis Christi. In possessionibus vestris, ubi dominari vultis, titulos omnipotentis Dei ausi estis infringere: Cognoscit ille titulos suos; vindicat sibi possessionem suam, non delet titulos, sed intrat, & possidet. Sic ad catholicam venienti non deletur baptismus, ne titulus Imperatoris deleatur.* Impositis semel hujusmodi titulis, siquis res ita munitas invasisset, statim, & sine ullo judiciario ordine gravissimis pœnis subdebatur. Hinc Viri ecclesiastici, ut melius ecclesiastica prædia tuerentur quasi Divino juri mancipata, cœperunt & illis imponere titulos, quibus ea Divini juris esse significarent. Et primo quidem id factum in sacris Templis jam ab antiquissima ætate, unde evenit, ut in vetustis canonibus Templa ipsa *tituli* appellarentur, & Clerici Templis addicti *titulati*. A sacris Templis tituli quoque producti sunt ætate Gregorii Magni ad illa prædia, quæ Ecclesia ob alimenta Clericis, aut pauperibus suppeditanda possideret. Aliquot ex ecclesiasticis administris occasione arrepta non solum titulos adponebant prædiis illis, quæ certo essent in jure Ecclesiæ, sed etiam adposuerunt aliquando in iis, quæ pertinere ad Ecclesiam ex quibuscumque conjecturis suspicabantur, & quidem facto proprio, non jure, sed manibus sibi & Ecclesiis possessiones, & prædia adferentes. Hinc Gregorius prudentissime statuit, ne hujusmodi titulorum impositio in una Rectorum ecclesiasticorum potestate consisteret, sed antequam ad illam deveniretur, cognosceretur de caussa, certoque constaret, de prædiis ecclesiasticis agi.

Can. 4. cau. 1. qu. 2. Simoniacam hæresim tempore Gregorii Magni plurimorum Clericorum animos polluisse dignoscimus abunde ex variis jam superius expositis ejusdem Papæ monumentis. Hinc opus Sanctus Pontifex existimavit, ut in eodem Romano Concilio quædam adversus simoniacos constitueret. Habentur hæc apud Gratianum in can. 4. cau. 1. qu. 2., cujus postrema verba ita legenda erunt juxta codices optimos: *Quæ ex accipientis ambitu non processit.*

Can. 23. dist. 54. Postremus Gregoriani Concilii canon legitur in can. 23. dist. 54. Nimirum tunc temporis cum vita monastica apud homines impenso studio coleretur multi ex servis sive Ecclesiæ, sive privatorum dominio mancipatis ad regularis, seu claustralis vitæ professionem contendebant, hinc vel ab Ecclesia, vel a privatis ipsis dominis pietatis, ac religionis caussa facile manumittebantur. Poterant hac dominorum liberalitate abuti plures, quos non solitariæ vitæ, sed potius consequendæ libertatis amor ad vitam monasticam concitabat. Prudentissime Gregorius decrevit, ut illi primum laico adhuc habitu induti probarentur. Idipsum visum fuit opportunum in militibus, hinc autem Gregoriani Concilii canon de servis æque, ac de militibus conceptum fuit. Verumtamen animadvertere juvabit in veteribus MSS. diversam omnino esse canonis editionem. Nam in prioribus verbis, ubi Gratianus legit: *Multos de ecclesiastica familia, seu sæculari militia novimus, &c.*, in veteribus laudatis codicibus ita habetur: *Multos de ecclesiastica, seu sæculari familia novimus, &c.*, ex quibus liquet, de militia nullam ibidem fieri mentionem. Forte pro scriptura Gratianei codicis anteferenda aliquid probare poterunt verba illa posteriora etiam de militia concepta, ibi: *Ut quisquis ex juris ecclesiastici, vel sæcularis militiæ servitute, &c.* Pro illis Gratiani verbis: *Qui Divino amore districtiorem subire appetit servitutem*, legendum potius erit: *Qui in Divino obsequio districtiorem appetit servitutem*. Quæ porro sequuntur in versiculo *Si autem* usque in finem in MSS.

Codi-

Codicibus vetustis desiderantur, quemadmodum Maurini Monachi observaverunt, eaque propterea censenda erunt velut otiosi cujuspiam additamentum.

De canone 1. cau. 35. qu. 2. sub nomine Gregorii in Concilio Meldensi.

Nemo non videt, inscriptionem canonis 1. cau. 35. qu. 2. nullo modo consistere posse, dum exhibetur: *Gregorius Papa in Concilio Meldensi*; quum Concilium Meldense celebratum fuerit medio octavo sæculo, & Gregorius vixerit sub finem sexti sæculi. Quænam fuerint caussæ, ex quibus hæc apud Gratianum inscriptio adjiceretur, jam alibi animadverti, videlicet in priore hujus operis parte in appendice ad Concilium Meldense, ubi etiam illa monumenta relata sunt, ad quæ Gratianeus ille canon exigeretur. Interea hoc in loco sufficiat observare, quæ ibidem traduntur congruere nullo modo posse sententiis Gregorii Magni, quemadmodum demonstrari commode potest ex iis, quæ superius tradita sunt ad canonem 2. cau. 35. qu. 8.

SECTIO XXIII.

De Capitibus depromtis ex Libris Moralium, seu Commentariorum in Job.

Refert Beda in cap. 1. lib. 2. Historiæ Anglorum, Gregorium Magnum jam ab eo tempore, quo in Constantinopolitana Urbe apud Imperatorem Apocrysarii munere fungebatur, adortum fuisse librum Commentariorum in Job, quem ob moralis vitæ institutionem ibidem traditam librum Moralium appellavit; quod etiam constat ex præfatione ejusdem Gregorii ad Leandrum Episcopum Hispalensem libro ipsi præfixam. Quippe Gregorius, rogante potissimum Leandro familiarissimo suo, eundem librum jam Romanus Pontifex factus perfecit, atque ad Leandrum misit, multorum sane opus annorum, ut proinde habeatur tamquam præcellens inter Gregoriana opera monumentum. Enimvero statim ac opus istud prodiit, in maxima veneratione fuit apud Viros ecclesiasticos, qui illud suo adhuc vivente auctore inter ecclesiasticas Homilias Divinorum officiorum recitari curarunt, licet ægre id Gregorius tulerit, qui proinde in epistola 24. lib. 12. ad Johannem Ravennæ Subdiaconum ita scripsit: *Illud autem, quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia Reverendissimus Frater, & Coepiscopus noster Marinianus legi commenta B. Job publice ad vigilias faciat, non grate suscepi, quia non est illud opus populare, & rudibus auditoribus impedimentum magis, quam provectum generaret. Sed dic ei, ut commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat.* Meminerunt cum laude hujus libri Johannes Diaconus lib. 1. cap. 17., Isidorus Hispalensis in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 27., Ado Viennensis in Chronico ætatis 6., & Johannes Trithemius in libro de Scriptoribus ecclesiasticis. De hujus operis distributione ita Gregorius ipse scribit in epistola ad Leandrum: *Opus hoc per 35. volumina extensum in sex codicibus explevi.* Editi codices Gregoriani adhuc in præsentia exhibent partitionem in triginta & quinque volumina, sed in ipsis nullum sex codicum vestigium agnoscitur, quam tamen sex codicum partitionem Maurini Monachi in veteribus MSS. agnoverunt, & in sua editione retinendam voluerunt, una animadvertentes, Gregorium nullam fecisse capi-

tum divisionem, sed hanc potius, qualis in editis codicibus hodie adparet, factam fuisse post annum 1000. tempore Henrici II. Imperatoris a Rainerio Ecclesiæ Aretinæ Canonico. Hodie juxta varias editiones varia quoque est capitum distributio. Vulgo traditum est, hos morales libros deperditos olim fuisse ex eo, quod invidentes Gregorii adversarii plurimos ejusdem Pontificis codices ex odio concremaverint, quod testatur Johannes Diaconus, deinde vero prodigiose fuisse repertos in Templo Romano, ubi cuidam exoranti Gregorius adparuerit, librosque hujusmodi palam fecerit. Verum Eruditi omnes hanc puram esse, putamque fabellam jam sibi facile persuaserunt.

Can. 13. dist. 38. Huic igitur operi præfigitur veluti prologus epistola ad Leandrum Episcopum Hispalensem, & Sancti Isidori Prædecessorem, in qua operis sui propositum auctor explanat. Nimirum Leander Gregorio *in amicitiis familiariter junctus*, ut dicitur in lib. 3. Dialogorum cap. 31., petierat hoc opus Moralium ad se mitti, cui Gregorius morem gessit, ut ipse testatur in epistola ad eundem Leandrum, quæ est 41. in lib. 1. Regesti, ibi: *Ea autem, quæ in B. Job expositione dicta fuerint, & vobis dirigenda scribitis, quia hæc verbis, sensibusque petentibus per Homilias direxeram, utcumque studui in librorum ductum permutare, qui nunc a librariis conscribuntur. Et nisi portitoris præsentium me festinatio coangustasset, cuncta vobis transmittere sine aliqua imminutione voluissem, maxime quia & hoc ipsum opus ad vestram Reverentiam scripsi, ut ei, quem præ ceteris diligo, in meo judicer labore desudasse.* Ex hoc ipso prologo, sive epistola ad Leandrum depromtus est canon 13. dist. 38., in ea nimirum parte, in qua profitetur Gregorius, se non fuisse valde studiosum in stylo ad elegantiam exornando his verbis: *Unde & ipsam loquendi artem, quam magisteria disciplinæ exterioris insinuant, servare despexi, nam, sicut bujus quoque epistolæ tenor enuntiat, non metacismi collisionem fugio* (sunt qui pro voce illa *metacismi* legunt *jotacismi*. Verum id est contra MSS. omnium auctoritatem, quemadmodum Maurini Monachi observaverunt. Est metacismus frequens literæ *m* repetitio, quæ præsertim in fine vocum ingratam reddit literarum collisionem) *non barbarismi confusionem devito, situs, motusque, & præpositionum casus servare contemno, quia indignum vehementer existimo, ut verba cœlestis oraculi restringam sub regulis Donati.*

Can. 2. dist. 13. Canon 2. dist. 13. legitur in libro 32. cap. 20. ad illa verba capitis 40. versic. 12. Job: *Nervi testiculorum ejus* (scilicet Behemoth) *perplexi sunt*. Gratianus pro nomine *Behemoth* apposuit *Leviathan*; forte quia in sacris literis in memorato cap. 40. de Leviathan etiam sermo occurrat; quamquam laudata verba *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt* & in sacris literis de Behemoth concepta sint, & Gregorius ipse de Behemoth interpretetur. Verba Gregorii hæc sunt: *Sed horum testiculorum nervi perplexi sunt, quia suggestionum illius argumenta implicatis inventionibus illigantur, ut plerosque ita peccare faciant, quatenus si fortasse fugere peccatum appetunt, hoc sine alio peccati laqueo non evadant, & culpam faciant, dum vitant, ac nequaquam se ab una valeant solvere, nisi in alia consentiant ligari. Quod melius ostendimus, siqua ex conversatione hominum illigationis hujus exempla proferamus. Quia vero in tribus ordinibus Sancta Ecclesia constat, conjugatorum videlicet, continentium, atque rectorum, unde & Ezechiel tres viros liberatos vidit, videlicet Noe, Daniel, & Job, & in Evangelio Dominus dum alios in agro, alios in tecto, atque esse in molendino alios perhibet, tres procul dubio in Ecclesia ordines ostendit, liquido satisfacimus, si singula ex singulis exquiramus. Ecce enim quidam dum mundi hujus amicitias appetit, &c.* Quæ sequuntur apud Gra-

Gratianum cum Gregorianis codicibus consonant, dummodo pro illis Gratiani verbis, *qui sine judicio legitur; cum præesse jam cœperit, agere quæ Dei sunt . . . . est tamen, quod ad destruendas Behemoth versutias subtiliter fiat, &c.*, ista potius legantur: *Qui sine judicio eligitur, cum præesse jam cœperit, agi quæ Dei sunt . . . . est tamen, quod ad destruendas ejus versutias utiliter fiat, &c.* Quæ vero identidem Gratianus omisit, ideo integra non refero, vel quod jam satis ex his constet Gregorii sententia, unde recta sumatur interpretatio, vel quod alias recensenda esset nimis prolixa sententia.

Ad interpretationem verborum Jobi cap. 29. vers. ult. ibi: *Cumque sederim quasi Rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator*, multa congessit Gregorius in lib. 20. cap. 5., unde sumtus est canon 9. dist. 45. ibi: *Cumque sederem quasi Rex, circumstante exercitu, ecce auctoritas regiminis: eram tamen mœrentium consolator: ecce ministerium pietatis. Disciplina enim, vel misericordia multum destituitur, &c.* quæ sequuntur in memorato canone 9., ubi tamen pro illis verbis: *Scripturæ sacræ scientia, in boni . . . sit rigor, sed non exasperans . . . stricte sævientem . . . contra ejus culpa pensemus . . . intus arsit ignibus amoris, &c.* ita legamus: *Scripturæ sacræ scientia est, in boni . . . sit vigor, sed non exasperans . . . districte sævientem . . . contra ejus culpas pensemus . . . intus arsit igne amoris, &c.* Can. 9. dist. 45.

Canon 14. dist. 45. omnino consonat cum integris Gregorii codicibus, depromtusque est ex lib. 19. cap. 20. ad interpretationem illius versiculi Job cap. 29. *Cor viduæ consolatus sum.* Can. 14. dist. 45.

In lib. 23. Moralium cap. 13. in caput 33. vers. 1., & 2. Libri Job, ibi: *Audi igitur Job eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta: ecce aperui os meum; &c.* habetur canon 1. dist. 46., cujus initium ita legendum est, ut integra exhibeatur Sancti Pontificis sententia: *Pensemus, de qua elatione descendit, quod B. Job audire se admonet, quod os aperuisse se perhibet, quod linguam suam in faucibus loqui promittit? Hoc enim habet proprium doctrina arrogantium, &c.*, quæ apud Gratianum subsequuntur, ubi tamen pro illis verbis *sublimitatis culmine* Maurini Monachi legendum volunt: *summitatis culmine*. Can. 1. dist. 46.

Canon 2. dist. 46. legitur in lib. 18. cap. 4. ad cap. 27. libri Job in illa verba vers. 5. *Absit a me, ut justos vos esse judicem*. Consonat canon ipse cum integris Gregorii codicibus, quoties pro illis verbis *in eo fultus*, ita legatur *in ea fultus*. Can. 2. dist. 46.

In libro 19. cap. 27. habentur verba canonis 3. dist. 47. ad interpretationem cap. 29. Job vers. 18. ibi: *Et sicut palma multiplicabo dies*, ubi justi palmis æquiparantur, iniqui vero ceteris arboribus. Pro illis autem verbis *longius, atque destinatius* legendum est, *longius, atque distantius*. Item in illis: *Ne debiliores vos habeat sancta libertas aeris, quos, &c.*, varia varii codices exhibent, apud Maurinos enim legitur: *Ne debiliores vos habeat sancta libertas charitatis, quos &c.*, alibi: *Ne debiliores vos habeat sancta libertas, quos, &c.*, alibi: *Nec debiliores vos habeat sancta libertas aeris, quos, &c.*, alibi: *Ne debiliores vos habeat sancti libra operis, quos &c.*, alibi demum: *Ne debiliores vos habeat sancta libertas hæredes, quos &c.* Can. 3. dist. 47.

In libro 18. cap. 17. leguntur verba canonis 18. dist. 50. ad interpretationem illorum verborum capitis 28. Job vers. 2. ibi: *Ferrum de terra tollitur*. Ibidem pro illis verbis: *Quia jam incipit*, legendum erit: *Qui jam incipit*. Illud sane hoc in loco erit animadvertendum, Gratianum perperam quæstioni propositæ accommodare voluisse fragmentum Gregorii; siquidem Gratianus de Sacerdotibus post lapsum resti- Can. 18. dist. 50.

restituendis sermonem instituerat; at de ipsis ne verbum quidem apud Gregorium legitur, sed generatim de illis, qui postquam errorum tenebris involuti fuerunt, ad fidem excitantur, & gratiam, quam ad rem subjicitur exemplum Matthæi ad Apostolatum vocati, ibi: *An non Matthæus in terra inventus est, qui terrenis negotiis implicatus telonii usibus serviebat?*

In libro 26. cap. 13. legimus verba canonis 9. cau. 1. qu. 4. ad interpretatio-
Can. 9. nem capitis 35. libri Job vers. 8., item in libro 14. cap. 29. in caput 19. Job
cau. 1. vers. 5. legimus verba canonis 3. cau. 3. qu. 7. Verba Jobi, quæ ibidem expen-
qu. 4. & duntur, hæc sunt: *At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis*; quam
Can. 3. ad rem Gregorius recenset factum Judæorum adulteram accusantium juxta caput 8.
cau. 3. Evangelii Johannis, atque ex improbitate eorum, qui mulierem evangelicam ac-
qu. 7. cusaverant, improbitatem eorum redarguit, qui Jobum conviciis lacessebant. Porro in memorato canone 3. pro illis verbis: *Consulto enim Domino, si ad ulciscendum ire debuisset ... & secundo perdidit ... feriantur, &c.*, legendum potius erit: *Consulto autem Domino, si ad ulciscendum ire debuissent ... & secundo cecidit ... feriantur, &c.*

In præfatione Moralium leguntur verba canonis 5. cau. 3. qu. 7. Ibi scilicet
Can. 5. cau. 3. docet Gregorius, Jobum virum fuisse integerrimæ vitæ, ea potissimum ratione du-
qu. 7. ctus, quod Job pro amicis suis delinquentibus intercessisset, inquiens: *in gravibus peccatis quis positus, dum suis premitur, aliena non diluit. Mundus ergo ostenditur esse de se, qui emundationem potuit obtinere pro aliis.* Quæ in Gratianeo canone post illa verba *aliena non diluit* subsequuntur, in ipsa Gregorii præfatione desiderantur; quamquam similia quædam habeantur in libro 32. Moralium cap. 14. ad caput 31. vers. 32. Job his verbis: *Cuncta itaque malitiæ macula ab interiori nostro homine cogitationis immutatione tergenda est, quia iram judicis placare nescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerentis, unde scriptum est: Respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus; ad Cain autem, & munera ejus non respexit. Neque etenim sacrum eloquium dicit: respexit ad munera Abel, & ad Cain munera non respexit, sed prius ait: quia respexit ad Abel, ac deinde subjunxit, & ad munera ejus, & rursum dicit, quia non respexit ad Cain, ac deinde subdidit, nec ad munera ejus. Ex dantis quippe corde id, quod datur, accipitur. Idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt. Prius namque ad eum legitur Dominus respexisse qui dabat, quam ad illa, quæ dabat.* Similia quædam leguntur in epistola Gregorii ad Recharedum Regem Visigothorum 126. lib. 7. in vulgari editione, & 122. lib. 9. apud Maurinos, ubi Sanctus Pontifex gratulatur Recharedo, quod dona Romam misisset Apostolo Petro devota, ita subjiciens: *Scriptum quippe est: vota justorum placabilia, neque enim in omnipotentis Dei judicio quid datur, sed a quo datur, adspicitur. Hinc est enim, quod scriptum est: respexit Dominus ad Abel, & ad munera ejus; ad Cain autem, & ad munera ejus non respexit: dicturus quippe, quia Dominus respexit ad munera, præmisit sollicite, quia respexit ad Abel. Ex qua re patenter ostenditur, quia non offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt.* Jungatur his canon 11. cau. 14. qu. 5. Quæ demum Gregorius prosequitur in vers. *dona*, & in vers. *longe* depromta sunt ex libro Ecclesiastici cap. 34., & ex libro Proverbiorum cap. 15.

Canon 10. cau. 8. qu. 1. legitur in libro 35. cap. 14. in caput 42. libri Job; ubi tamen pro verbis illis: *de suo aliquid non habuerit ... obedientia sibi meritum*, legen-

legendum erit *de suo aliquid non habeat . . . obedientiæ sibi meritum*. Versiculus *obedientia* erat ante cetera describendus, utpote qui in monumento Gregoriano multo superius legitur. Intermedia sunt apud Gregorium verba illa, quæ retulit Gratianus in can. 99. cau. 11. qu. 3., propterea cum eodem canone 10. jungenda, ubi pro verbis illis: *quando hanc mediator Dei, & hominum tenuit, tenendam præcepit, & cum obedientes remunerat, non relinquit . . . dignum fuerat, ut hunc etiam a bono probiberet*, ita legendum erit: *quando hanc mediator Dei, & hominum, & cum obedientes remunerat non relinquit . . . dignum fuerat, ut etiam a bono probiberetur*.

Can. 10. cau. 8. qu. 1. & Can. 99. cau. 11. qu. 3.

Paucis perstrinxerat Gratianus in canone 10. cau. 22. qu. 2. sententiam Gregorii, qualis legitur in libro 26. cap. 5. in caput 34. Jobi, cujus propterea verba integra retulerunt post eundem canonem Correctores Romani. Monent adhuc Maurini Monachi pro illis verbis *incaute sunt homines*, quæ habentur in vulgaribus editis Gregorii codicibus, ita potius legendum esse ex optimis vetustissimis exemplaribus: *incaute sunt humiles*.

Can. 10. cau. 22. qu. 2.

In libro 18. cap. 3. leguntur verba canonis 19. cau. 22. qu. 2., in quo totus est Gregorius adversus eos, qui mendacio quemquam circumveniunt; atque inter cetera sibi objicit quod vulgo dici solet, nimirum in Sacra Scriptura videri aliquando laudata mendacia, verius dixerim figuras, quo pertinet memoratus canon 19. ibidem, sed paullo superius leguntur verba canonis 20. cau. 22. qu. 2., ubi tamen pro illis *in qua magis compensatio agnoscitur, quid mendacii culpa mereatur: nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, præmissa culpa mendacii, &c.*, hæc potius erunt legenda: *in qua recompensatione cognoscitur, quid mendacii culpa mereatur; nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, pro admixta culpa mendacii, &c.* Hoc in loco expendebat Gregorius, quod objici inter cetera sacrarum literarum monumenta solebat de mendacio obstetricum ægiptiacarum, quando alienam vitam, aut salutem tueri maluerunt; neque enim ajebat Sanctus Pontifex vitæ ipsius tuendæ caussa mendacium proferri posse, quamquam ea in specie dignum venia videretur. Hanc ad rem optime edisserit Augustinus enarratione in psalmum 5. ibi: *multa quidem videntur pro salute, aut commodo alicujus non malitia, sed benignitate mendacia; quale illarum in Exodo obstetricum, quæ Pharaoni falsum renunciaverunt . . . in iis, qui perfecti sunt, nec ista mendacia inveniuntur*.

Can. 19. & 20. cau. 22. qu. 2.

Canon 11. cau. 22. qu. 5. legitur in lib. 26. cap. 10. in caput 35. vers. 2. libri Job; quamquam ea quæ subsequuntur in vers. *certe noverit* non sint Gregorii, sed potius Collectoris cujuspiam, aut Interpretis, qui Gregorianam sententiam aliis verbis recensuit. Plurimum vero valere potuit codex Gratiani, ut fragmentum hoc referretur sub Gregorii nomine in cap. 15. de verb. sign. apud Gregorium IX.

Can. 11. cau. 22. qu. 5.

In libro 35. cap. 8. ad caput Job 42. vers. 8. leguntur verba canonis 22. cau. 24. qu. 1., ubi tamen pro illis *sola est, in quo bonum, &c.*, hæc substituere juvabit ex optimis codicibus: *sola est, in qua opus bonum, &c.*

Can. 22. cau. 24. qu. 1.

In libro 4. cap. 1. ad interpretationem capitis 3. Job vers. 1. 2., & 3., ubi proponitur Sanctus Job diei suo maledixisse, habetur canon 12. cau. 24. qu. 3., cujus tamen verba alia omnino sunt, quam quæ a Gratiano descripta fuerint. Quamobrem ita legendum erit: *Cum vero sancti viri maledictionis sententiam profe-*

Can. 12. cau. 24. qu. 3.

runt,

runt, non ad hanc ex voto ultionis, sed justitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei judicium adspiciunt, & mala foras exurgentia, quia maledicto debeant ferire cognoscunt, & eo in maledicto non peccant, quo ab interno judicio non discordant. Item superius. *Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet, quod adprobat, aliud quod damnat; aliter enim maledictum profertur judicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe judicio justitiæ ipsi primo homini peccanti prolatum est, cum audivit: maledicta terra in opere tuo. Maledictum justitiæ judicio profertur, quum ad Abraham dicitur: maledicam maledicentibus tibi: rursum quia maledictum non judicio justitiæ, sed livore vindictæ promitur, voce Paulli Apostoli prædicantis admonemur, qui ait: benedicite, & nolite maledicere.*

Can. 13. cau. 32. qu. 4. & Can. 13. cau. 32. qu. 5. Canon 13. cau. 32. qu. 4., recte consonat cum capite 18. libri 12. ad caput 14. Job verf. 18., & 19., quemadmodum etiam canon 13. cau. 32. qu. 5. recte consonat cum capite 11. lib. 21. ad interpretationem capitis 31. Job versic. 9., quamquam tamen moneant Maurini Monachi ad verba versiculi *quia enim*, hæc ipsa usque ad verbum *perpetratur* intra parenthesim contineri ita, ut post illa statim sequatur, *tamen plerumque ex loco, &c.*

Can. 82. de pœn. dist. 1. Jamdiu Romani Correctores observaverunt, verba canonis 82. de pœnit. dist. 1. integra haberi potius in commentariis nomine Eucherii editis, licet magna etiam in parte apud Gregorium habeantur. Locus Gregorii est liber nonus Moralium cap. 34. ad librum Job cap. 9. verf. 28. *Verebar omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti*; quæ verba expendens Gregorius ita scribit: *Sed post hæc valde scrupulosum cordi se objicit, quod subjungit: sciens, quod non parceres delinquenti. Si enim delinquenti non parcitur, quis ab æterna morte eripitur, cum a delicto mundus nemo reperitur? An pœnitenti parcit, & delinquenti non parcit? Quia cum delicta plangimus, nequaquam jam delinquentes sumus.* Et paullo inferius: *Delinquenti ergo Dominus nequaquam parcit, quia delictum sine ultione non deserit; aut enim ipse hoc in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur. Sic enim David audire post confessionem meruit: Dominus transtulit peccatum tuum, & tamen post multis cruciatibus afflictus, ac fugiens, reatum culpæ, quam perpetraverat, exolvit. Sic nos salutis unda a culpa primi parentis absolvimur. Sed tamen reatum ejusdem culpæ diluentes absoluti quoque adhuc carnaliter obimus. Bene ergo dicitur: sciens, quia non parceres delinquenti, quia delicta nostra sive per nos, sive per se met ipsum resecat etiam, cum relaxat. Ab electis enim suis iniquitatum maculas studet temporali afflictione tergere, quas in perpetuum non vult in eis videre.*

Can. 4. de pœn. dist. 2. Canon 4. de pœnit. dist. 2. habetur in libro 10. cap. 21. in caput 11. Jobi verf. 19., ubi tamen pro verbis illis *a delectatione mundi* legendum est ex optimis codicibus *a dilectione mundi*.

Can. 22. de pœn. dist. 2. Canon 22. de pœnit. dist. 2. excerptus est ex lib. 25. cap. 11. ad interpretationem illorum verborum Job cap. 34. verf. 27. *Qui quasi de industria recesserunt ab eo*.

Can. 23. de pœn. dist. 2. Ad interpretationem capitis 31. verf. 2. libri Job habetur in lib. 21. Moralium cap. 3. canon 23. de pœn. dist. 2., ubi tamen pro illis verbis *per consensum delectationis obligatur* legendum potius erit: *per consensum delectationibus obligatur*.

Can. 43. & 44. de pœn. dist. 2. Verba canonis 43. de pœnit. dist. 2. apud Gregorium non leguntur, sed potius videntur summa sequentis canonis 44., qui habetur in lib. 34. Moralium cap. 13., alias

alias 15. ad interpretationem illorum verborum Job cap. 41. *Sub ipso erunt radii solis, & sternet sibi aurum quasi lutum.* Ibi Gregorius persequitur eos numero plurimos, qui initio quasi aurum adparent virtutibus exornati, deinde vero in fine vitæ ita dejiciuntur, ut vitiis obruantur. Paucis sententiam hanc perstrinxerat Gratianus in memorato canone 43. scribens: *Multi bene incipiunt, qui in malo vitam finiunt.* Ut autem integra sit sententia canonis 44., erunt hæc ex Gregorii codicibus supplenda: *Et fortasse quemquam moveat, cur misericors Deus fieri ista permittat, ut Leviathan iste seu nunc per suggestiones callidas, sive tunc per damnatum illum quem replet hominem, vel solis sibi radios, idest doctos quosque, sapientesque subjiciat, vel aurum, hoc est viros sanctitatis claritate fulgentes quasi lutum sibi coinquinando substernat. Sed citius respondemus, quia aurum, &c.* Hinc exorditur Gratianus, apud quem pro illis verbis: *Quod valde isto judicio . . . quia diu latuit dolens . . . atque hoc autem quasi lutum . . . . quorundam mala diu tolerat . . . . qui perseveraturi sunt, accedunt . . . qui perventuri viam, qua gradiantur, ostendant . . . in superni adjutoris protectione . . . de suis viribus præsumentes cecidisse, &c.*, ita potius erit legendum: *quod valde justo judicio . . . qui diu latuit dolens . . . atque hoc aurum quasi lutum . . . quorundam mala tolerat . . . qui perseveraturi sunt, accendunt . . . qui perventuri sunt, qua gradiantur, ostendant . . . in superni adjutorii protectione . . . . de suis viribus cecidisse, &c.*

Canon 45. de pœnit. dist. 2. legitur in libro 32. cap. 23. ad interpretationem capitis 40. Job vers. 14. *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum, applicabit gladium ejus*, quæ verba de Lucifero Angelo in Dæmonem transformato Gregorius interpretabatur. Porro in eodem canone 45. plurima sunt ex optimis Maurinorum codicibus emendanda. Siquidem ubi Gratianus exhibet: *Platani non fuerunt æquales frondibus illius . . . quanta ei supposita . . . quot suppositas supernorum . . . qui magnus . . . qui signaculum Dei . . . ad ornamentum suum habuit . . . & foramina tua in die . . . quasi repleri voluisset . . . sed superbiæ vitio, charitatis auro . . . tu cherub extensus . . . in medio ignitorum perfectus . . . clarius gloria conditionis . . . fuisse reperitur . . . insinuantur, ut territo . . . homo qui elatus . . . Angelus in Cælo de Cælo in terram prosternitur, &c.*, hæc potius substituenda erunt: *Platani non fuerunt æquæ frondibus illius . . . . quanta & supposita . . . quot sub se positas supernorum . . . quia magnus . . . si signaculum Dei . . . ad ornatum suum habuit . . . & forma tua in die . . . qua si repleri voluisset . . . sed per superbiæ vitium, charitatis auro . . . tu cherub extentus . . . in medio ignitorum lapidum perfectus . . . clarus gloria conditionis . . . fuisse perhibetur . . . insinuat, ut territo . . . homo quid elatus . . . Angelus in Cælo prosternitur, &c.* Can. 45. de pœn. dist. 2.

In libro 1. cap. 37. Moralium integra habentur, quæ retulit Gratianus in canone 17. de pœn. dist. 3. Ibi autem Gregorius explicat verba libri Job cap. 1., ubi de patientissimo viro ita scribitur: *Sic faciebat Job cunctis diebus.* Can. 17. de pœn. dist. 3.

Canon 13. de pœn. dist. 4. apud Gratianum non consonat integris Gregorii exemplaribus; etenim collector voluit potius describere verba Glossæ ordinariæ, apud quam depravata Gregorii sententia exhibebatur, quod jam diu Romani Correctores animadverterunt. Referam hoc in loco, quæ ad rem istam pertinent, atque habentur in libro 15. cap. 51. Moralium, ubi verba illa capitis 21. Job: *Deus servabit filiis illius dolorem patris, & cum reddiderit, tunc sciet*, ita Sanctus Pontifex interpretatur: *Scriptum novimus: qui reddis peccata Patrum in filios, ac nepotes* Can. 13. de pœn. dist. 4.

tes in tertiam, & quartam generationem. Et rursum scriptum est: quid est, quod inter nos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israel dicentes: patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt? Vivo ego dicit Dominus Deus: si erit vobis ultra parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes animæ meæ sunt, ut anima patris, ita & anima filii mea est. Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur. In utraque igitur hac sententia dum dissimilis sensus invenitur, auditoris animus ut discretionis viam subtiliter requirat, instruitur. Peccatum quippe originale a parentibus trahimus, & nisi per gratiam baptismatis solvamur, etiam parentum peccata portamus, quia unum adhuc videlicet cum illis sumus. Reddit ergo peccata parentum in filios, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur prolis. Et rursus non reddit parentum peccata in filios, quia cum ab originali culpa per baptismum liberamur, non jam parentum culpas, sed quas ipsi committimus, habemus.

Quod legitur in canone 5. de conf. dist. 4., habetur in libro 4. Moralium cap. 3. ad interpretationem capitis 3. Job vers. 11. ibi: *Quare non in vulva mortuus sum, egressus ex utero non statim perii?* Hanc ad rem expendebat Gregorius, quid apud veteres Judæos, quid apud gentes valere potuisset, ad detergendum peccatum originis, docebatque apud nos baptisma, apud Judæos veteres circumcisionem, atque apud gentes solam fidem hominem Deo reconciliasse. Peculiariter autem gentium mentio facta est, quia de Jobo agebatur, qui in gentium disciplina vivebat.

Can. 5. de conf. dist. 4.

Adversus helluones natos abdomini suo plurima scripsit Gregorius in libro 30. Moralium cap. 18. expendens caput 39. vers. 7. Jobi. Hinc depromtus est eisdem omnino verbis canon 22. de conf. dist. 5.

Can. 22. de conf. dist. 5.

SECTIO XXIV.

De Capitulis ex libris Homiliarum depromtis.

De Homiliis in Ezechielem.

Dum gravissimis curis Gregorius undique premeretur, Ezechielem Prophetam Homiliis, sive fusis ad populum sermonibus illustravit. Erat ea ætate, idest anno circiter 592., miserabilis non Romæ solum, sed & universæ adspectus Italiæ, qualem lugens pingit Sanctus idem Pontifex in Homilia 18., sive 6. libri 2. Ait ille: *Ubique luctus adspicimus, ubique gemitus audimus. Destructæ urbes, eversa sunt castra, depopulati agri, in solitudinem terra redacta est. Nullus in agris incola, pene nullus in urbibus habitator remansit, & tamen ipsæ parvæ generis humani reliquiæ adhuc quotidie, & sine cessatione feriuntur . . . : ipsa autem, quæ aliquando mundi domina esse videbatur, qualis remanserit Roma, conspicimus. Immensis doloribus multipliciter attrita desolatione civium, impressione hostium, frequentia ruinarum, &c.* Hæc sane in caussa fuerunt, cur Gregorius opus integrum, perfectumque absolvere non potuerit, neque omnia Ezechielis capita expendere, opere ipso ex rerum, negotiorumque multitudine, ac gravitate interrupto. Sunt autem Homiliæ numero 22., ipsæque in veteribus codicibus MSS., ut Maurini Monachi testantur,

ftantur, in duos libros distributæ ita, ut priore duodecim, posteriore libro decem contineantur, quas Homilias omnes Gregorius ad Marinianum Ravennatem Episcopum direxit, quemadmodum constat ex præfatione illis adjecta. Summa fuit apud veteres harum homiliarum existimatio; hinc Paullus Diaconus in vita Gregorii prope finem, & Johannes Diaconus lib. 4. cap. 69., & 70. referunt, Petrum Diaconum, quo tamquam Amanuensi Gregorius utebatur, vidisse Spiritum Sanctum sub candidæ columbæ specie Gregorii capiti insidentem, & rostrum ori immittentem, dum Gregorius idem postremam Ezechielis visionem interpretaretur.

Ex his Homiliis in primis decerptus est canon 17. dist. 50. homilia 9. ad caput 2. vers. 2., & 3. Ezechielis. Ibidem pro illis Gratiani verbis: *Adhuc enim nobis in infirmitatis*, *&c.*, ita potius legendum erit ex optimis codicibus: *adhuc enim in infirmitatis*, *&c.* Porro Gratianus eo in loco abusus fuisse videtur Gregorii sententia; ex hac enim demonstrare voluit, Sacerdotes lapsos post pœnitentiam in gradum suum posse restitui, quod tamen non ibidem Gregorius adfirmat, sed loquitur de Ezechiele, tum primum ad munus prædicationis obeundum divino nutu advocato, atque Ezechielis exemplum profert ad eos, qui ad evangelicum munus hodie adsumuntur, non autem ad eos, qui postquam munus ipsum obiissent, in crimina gravissima lapsi, proponantur restituendi. Imo aliis in locis de his longe aliam sedisse Gregorio sententiam animadverti, specialiter vero ad canonem 16. dist. 50. Can. 17. dist. 50.

Ad interpretationem capitis 1. Ezechielis vers. 9. in illis verbis: *revertebantur cum incederent*, *sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur*, pertinet Homilia 3., ex qua depromtus est canon 4. cau. 17. qu. 1. Ait ibi Gregorius: *Quisquis itaque jam ante faciem suam ambulare decreverit*, *magna ei consideratione pensandum est*, *quod aliter retro respicitur ex opere*, *aliter ex cogitatione*. *Sunt etenim quidam*, *qui magna deliberant*, *& peccatorum suorum conscii multa ex his*, *quæ possident*, *egenis distribuere pertractant*, *&c.* *Alius despectis carnis desideriis cuncta relinquere*, *& omnipotentis Dei se subdere servitio pertractat*, *seque ipsum restringere sub continentiæ & castitatis freno deliberat*; *sed cum cecidisse alios etiam post castitatem conspicit*, *hoc ipsum facere*, *quod deliberat*, *pertimescit*; *fitque*, *ut retro per cogitationem redeat*, *qui ad anteriora respiciens jam mentis gressibus ad alta ibat*. Et post pauca: *sunt vero nonnulli*, *qui bona quidem*, *quæ noverunt*, *operantur*, *atque hæc operantes meliora deliberant*, *sed retractantes meliora*, *quæ deliberant*, *immutant*, *& quidem bona agunt*, *quæ cœperant*, *sed a melioribus*, *quæ deliberaverant*, *succumbunt*. *Hi nimirum ante humana judicia stare videntur in opere*, *sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione*. Ex his omnibus emendandus, ac in primigeniam sententiam restituendus erit canon Gratianeus. Can. 4. cau. 17. qu. 1.

In eadem Homilia 3. legitur canon 9. de pœn. dist. 2., ubi tamen in postremis verbis a versiculo *unde Paullus*, *&c.*, ita legendum erit: *Unde & magnum illud pennatum animal dicebat*, *quod usque ad tertii Cœli secreta volaverat*: *unum vero quæ retro sunt*, *oblitus*, *in ea*, *quæ sunt ante*, *extendens me*, *sequor ad palmam supernæ vocationis*. *In anteriora etenim extentus*, *eorum*, *quæ retro sunt*, *oblitus fuerat*, *quia temporalia despiciens*, *sola*, *quæ sunt æterna*, *requirebat*. Can 9. de pœn. dist. 2.

Eandem propemodum materiem spectat canon 10., & 11. de pœn. dist. 2. qui excerptus est ex Homilia 5. ad illa verba capitis 1. Ezechielis vers. 17. *Non re-* Can. 10. & 11. de pœn. dist. 2.

vertebantur, *cum ambularent*, ex quibus proinde verbis, quemadmodum & ex codicibus optimis Gregorianis emendandus erit Gratianus, qui legit, *cum incederent*, cum legendum potius fuerit: *cum ambularent*. In hac ipsa Homilia 5., ubi expenditur Ezechielis caput 1. verf. 20., & 21. de Spiritu Domini, qui erat in rotis, habetur canon 11. de pœn. dist. 2. ibi: *Potest tamen discursus, atque mobilitas spiritus requisitione alterius considerationis intelligi. In sanctorum quippe, &c.*, quæ consonant cum Gregorii codicibus apud Gratianum; dummodo animadvertatur cum Romanis Correctoribus, verba illa *unde recte stabilis dicitur* a Collectore huc fuisse transposita ex præcedente Gregorii interpretatione.

Can. 15. de pœn. dist. 2. Canon 15. de pœn. dist. 2. legitur in Homilia 15. sive Homilia 3. libri 2. ad caput 40. Ezechielis in illa verba: *& ascendit per gradus ejus*; quam ad rem huc adferebat Gregorius, quod dicitur in Psalmo 47. *Deus in gradibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam*, post quæ statim subjecit, quæ in memorato canone 15. leguntur, ubi tamen pro verbis illis: *Cum sanctam Ecclesiam . . . ascendendo proficit . . . si enim, & ipsa fides . . . & cum ex se produxerit fructus . . . quia jam in spe boni operis . . . quia dum adbuc metiri . . . ad perfectum ducitur . . . mens hominis spontanee ad profectum boni . . . sed cum ex se produxerit . . . cumque in ejusdem operationis perfectione . . . viventem vivebat. Sed ad plenum granum . . . perducit ad se . . . exaltatur, quanto alius, & . . . in virtute quippe nostrarum mentium ipse . . . quantum noster animus a rebus infimis separatur*, ita legendum erit: *cum enim sanctam Ecclesiam . . . ascendendo profecerit . . . si enim ipsa fides . . . & cum se produxerit fructus* (ita exhibent vetusti omnes MSS. codices ex Maurinorum testimonio, quidquid in editis exemplaribus exhibeatur) . . . *quia in spe boni operis . . . quia, & cum adbuc metiri . . . ad provectum ducitur . . . mens hominis spontanee ad fructum boni . . . at cum se produxerit . . . cumque in ejusdem boni operis perfectione . . . viventem videbat. Sed tunc plenum granum . . . perducitur ad se . . . exaltatur, quo altus, & . . . in virtutum quippe nostrarum gradibus ipse . . . quanto noster animus a rebus infimis separatur*. Animadvertendum præterea est cum Romanis Correctoribus, verba illa *Cum autem profectum boni operis crescimus, ad spicam pervenimus*, in integris Gregorianorum operum codicibus desiderari.

Can. 29. de pœn. dist. 3. In Homilia 10. ad interpretationem capitis 3. verf. 14. *abii amarus in indignatione spiritus mei* exhibetur canon 29. de pœn. dist. 3., ubi tamen pro verbis illis *sicut Achab . . . mœrore deprehensus est . . . timent Deum si sic ei & reprobi pœnitentia . . . & in eis, qui displicebant*? ita legendum erit: *Sic Achab . . . mœrore depressus est . . . timent Dominum, si sic ei & in reprobo pœnitentia . . . & in illo, qui displicebat*?

Can. 40. de pœn. dist. 3. In eadem Homilia 10. ad interpretationem verf. 11. capitis 3. Ezechielis legitur canon 40. de pœn. dist. 3., cujus verba cum non satis integra retulerit Gratianus, opportunum erit hoc in loco ita emendata describere. *Plui super Civitatem unam* (ait Gregorius ex Amos cap. 4. verf. 7.), *& super alteram non plui, pars una compluta est, & pars, quæ compluta non est, aruit. Cum enim sanctæ exhortationis verba alia mens suscipit, alia suscipere recusat, super unam Civitatem Dominus pluit, & super alteram non pluit. Cum vero, & ipse proximus, qui audit, ab aliis se vitiis corrigit, atque ab aliis emendare se contemnit una eademque, & ex parte compluitur, & ex parte arida remanet, in qua a se prædicationis pluviam repellit. Sunt etenim quidam, qui*

qui exhortationis verba omnino non audiunt. Hi penitus ſuſcipere pluviam nolunt. Et ſunt quidam, qui audiunt, ſed tamen hanc medullitus non ſequuntur, quia alia in ſe vitia reſecant, ſed in aliis graviter perdurant.

Perſpicua eſt ſententia Ezechielis in capite 3. verſ. 20., ubi de homine peccatore hæc traduntur: *Non erunt in memoria juſtitiæ ejus, quas fecit*; ad quorum interpretationem pertinent verba canonis 16. de pœn. diſt. 4. excerpta ex Homilia Gregorii 11. *Can.16. de pœn. diſt.4.*

Canon 17. de pœn. diſt. 4. legitur Homil. 4. in caput 1. verſ. 14. Ezechielis, ejuſdemque verba apprime conſonant cum integris Gregorianis codicibus. *Can.17. de pœn. diſt.4.*

De Homiliis in Evangelia.

Præter Homilias in Ezechielem, Evangeliorum etiam interpretationem adgreſſus eſt Sanctus Pontifex, quum paſtoralis officii divinitus ſibi commiſſi curam obiturus tam morum, quam fidei præcepta publice traderet: quæ interpretatio ab ipſomet Gregorio in quadraginta capita, ſive Homilias diſtributa duobus libris comprehenditur ad Secundinum Epiſcopum Tauromenitanum directa, quemadmodum liquet ex epiſtola Gregorii ad eundem Secundinum Homiliis præfixa. Illud hac in re obſervandum eſt, quaſdam Homilias ex iſtis fuiſſe a Gregorio conſcriptas, & coram populo, legente Notario, recitatas inter divinas preces, quemadmodum & hodie a clericis ſacris ordinibus initiatis recitantur, quaſdam vero prædicando ab ipſo Gregorio prolatas, deinde ab Auditoribus in codicem redactas; atque poſteriorum plures ait Gregorius in memorata epiſtola ad Secundinum, inemendatas eſſe, ſeque paſſurum facile, ut a quoquam emendarentur.

In Homilia 34. habita in Baſilica Beatorum Johannis, & Paulli Dominica 3. poſt Pentecoſtem ad Evangelium Lucæ capite 13. exhibentur verba canonis 15. diſt. 45., ubi Maurini Monachi pro illis *peccatoribus dedignari* iſta ſubſtituunt ex optimis codicibus *peccatoribus indignari*. *Can.15. diſt.45.*

In Homilia 21. habita die ſancto Paſchatis ad caput 16. Marci legitur canon 53. diſt. 50., ubi pro illis verbis *miſereri debuiſſent . . . propoſuit ceteris*, optimi codices Gregoriani hæc exhibent: *miſereri debuiſſet . . . præpoſuit ceteris*. *Can.53. diſt.50.*

Celeberrima eſt ſententia Gregorii, quæ habetur in canone 114. cau. 1. qu. 1. de ſacris officiis non ſine præmio tantum, ſed & ſine aliqua humani favoris cauſſa diſtribuendis. Legitur ille eiſdem omnino verbis in Homilia 4. de Apoſtolis ad caput 10. Matthæi verſ. 5. & ſequ. *Can.114. cau. 1. qu. 1.*

De crimine Simoniæ plurima etiam ſcripſit Gregorius in Homilia 26. habita in Baſilica Conſtantiniana in cap. 19. Lucæ verſ. 42. & ſequ., unde depromtus eſt canon 10. cau. 1. qu. 3., ubi pro illis verbis *pro præmii acceptione . . . pretio emunt peccatum*, legendum erit, *pro pretii acceptione . . . præmio emunt peccatum*. *Can.10. cau. 1. qu. 3.*

In eadem Homilia 26. habita in Conſtantiniana Baſilica in octava Paſchatis ad caput 20. Johannis in illa verba: *quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt*, exhibetur canon 1. cau. 11. qu. 3., ibidem enim inter cetera Gregorius ſcribit: *Sed utrum juſte, an injuſte obliget Paſtor, Paſtoris tamen ſententia gregi timenda eſt.* *Can. 1. cau. 11. qu. 3.*

Jun-

Can. 60. 61. 62. & 88. *cau.* 11. *qu.* 3. Jungendi simul sunt canones 60. 61. 62., & 88. cau. 11. qu. 1., etenim ii omnes habentur in eadem nuper laudata homilia 26. paullo ante verba memorati canonis 1. cau. 11. qu. 3. Scribit Gregorius: *Plerumque contingit, ut hic judicis locum teneat* (hic est canon 88.) *cui ad locum vita minime concordat, ac saepe agitur, ut vel damnet immeritos, vel alios ipse ligatus solvat, in solvendis, ac ligandis subditis suae voluntatis motus, non autem caussarum merita sequatur. Unde fit, ut ipsa hac ligandi, aut solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, & non pro subjectorum moribus exercet.* (Postrema haec verba omisit Gratianus in canon 88. sed retulerat in can. 60.) *Saepe fit, ut erga quemlibet proximum odio, vel gratia moveatur Pastor. Judicare autem de subditis digne nequeunt, qui in subditorum caussis sua vel odia, vel gratiam sequuntur.* (aliqua ex his habentur in can. 88., aliqua vero in canone 61.) *Unde recte per Prophetam dicitur: mortificabant animas, quae non moriuntur, & vivificabant animas, quae non vivunt. Non morientem quippe mortificat, qui justum damnat, & non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio absolvere conatur. Caussae ergo pensandae sunt, & tunc ligandi, atque solvendi potestas exercenda. Videndum est, quae culpa praecessit, & quae sit poenitentia sequuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absolvat. Tunc enim vera est absolutio praesidentis,* (haec omittuntur in canone 88., sed descripta sunt in can. 62.) *cum interni sequitur arbitrium judicis. Quod bene quatriduani mortui resuscitatio illa significat, quae videlicet demonstrat, quia prius mortuum Dominus vocavit, & vivificavit dicens: Lazare veni foras. Et postmodum is, qui vivens fuerat, egressus, a discipulis est solutus, sicut scriptum est. Cumque egressus esset,* (haec omnino omittuntur apud Gratianum), *qui fuerat ligatus institis, tunc dixit discipulis: solvite eum, & finite abire. Ecce illum discipuli jam viventem solvunt, quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli Lazarum mortuum solverent, foetorem magis ostenderet, quam virtutem. Ex qua consideratione* (rursum hic prosequitur Gratianus in can. 88.) *intuendum est, quod illos nos debemus per pastoralem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiam vivificare. Quae nimirum vivificatio* (haec iterum omisit Gratianus) *ante operationem rectitudinis in ipsa jam cognoscitur confessione peccati. Unde & huic ipsi mortuo Lazaro nequaquam dicitur, revivisce, sed veni foras. Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsum latet, in suis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur, veni foras, ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur: cur reatum tuum intra conscientiam abscondis? Foras jam per confessionem egredere, qui apud te interius per negationem lates. Veniat itaque foras mortuus, idest culpam confiteatur peccator. Venientem vero foras solvant discipuli, ut Pastores Ecclesiae ei poenam debeant amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri, quod fecit. Haec de solutionis ordine breviter dixerim, ut sub magno moderamine Pastores Ecclesiae vel solvere studeant, vel ligare.* Integrum his descripsi canonem 88. una cum ceteris Gratiani capitibus 60. 61., & 62. ad eundem canonem 88. merito redigendis.

Can. 15. & 16. *cau.* 23. *qu.* 4. Canon 15. cau. 23. qu. 4. legitur in homilia 38. ad interpretationem capitis 22. Matthaei, ubi tamen pro verbis illis *discernet . . . tolerare malos debetis*, Maurini Monachi ita scribendum ex optimis codicibus maluerunt: *Discernit . . . tolerate malos*. In eadem homilia multo antea habetur canon 16. cau. 23. qu. 4., ubi Gregorius expendit verba illa Matthaei memorato capite 22. *Tauri mei, & altilia*

tilia occisa sunt, asserens symbola hæc esse, quibus significatur Christum completo & vetere, & novo testamento vocavisse electos ad gloriam, ibidem cœnæ nomine designatam; expendit insuper, quomodo per tauros veteris testamenti Patres, quomodo per altilia novi testamenti fideles intelligantur. Porro in laudato canone 16. pro illis verbis: *Ut Dei inimicos, suosque adversarios . . . eosque in ore gladii ferirent . . . æternis desideriis innitentes, &c.*, ita legendum erit: *Ut Dei, suosque adversarios . . . eosque jure gladii ferirent . . . a terrenis desideriis innitentes, &c.*

Quæ retulit Gratianus in can. 28. cau. 23. qu. 4., si verbo tenus consideremus, frustra apud Gregorium quæremus; eorum tamen sententiam agnoscemus in homilia 26. ad illa verba Johannis 20. *Quorum remiseritis peccata, &c.*, ubi sane plura ad eandem rem pertinentia congeruntur, quæ hoc in loco non recenseo, cum illa superius abunde descripserim ad canones 1. 60. 61. 62., & 88. cau. 11. qu. 3., quos si quispiam junctos expendet, facile etiam canonem hunc 28. interpretabitur. *Can.28. cau.23. qu. 4.*

In eadem homilia 26. ad interpretationem ejusdem capitis 20. Johannis, ubi de Thoma Apostolo dubitante fit sermo, legitur canon 45. cau. 27. qu. 2. eisdem penitus verbis. *Can.45. cau.27. qu. 2.*

Canon 10. cau. 32. qu. 1. legitur in homilia 29. habita in die Dominicæ Adscensionis ad interpretationem capitis ultimi apud Marcum in illa verba: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur*; quæ expendens Gregorius ait, inspiciendum esse potissimum tempus, quo quis ad aliam vitam migrat, ut fidei confessio, qualis fuerit, a Domino observetur; nec enim sufficit aliquando credere, si postea a vera fide recedatur, quemadmodum nec proinde damnatur, qui postquam infidelis fuerit, ad fidem convertatur. Ad id confirmandum pertinent verba memorati canonis 10., ubi pro voce illa *habetur* Maurini Monachi legunt *habebitur*. In eadem etiam homilia ad interpretationem illorum verborum Marci cap. ult. *In nomine meo dæmonia ejicient*, legitur canon 67. dist. 4. de consecr., ubi sane Gregorius sensum verborum Christi ita explicat, ut tum Sacerdotes ex Dominica potestate dæmones ejicere videantur, cum hominem peccatorem, atque infidelem præparant ad baptismum. *Can.10. cau.32. qu. 1. & Can.67. dist.4. de cons.*

Canon 6. de pœn. dist. 3. habetur in homilia 34. in illa verba Lucæ cap. 15. *Gaudium erit in Cælo super uno peccatore pœnitentiam agente*. Et quidem Gratiani verba cum optimis Gregorii codicibus consonant. De §. *Sunt qui dicunt* nihil heic adjicio, cum de eodem jam satis dictum superius fuerit, ubi actum est de epistola ad Theoctistam. *Can. 6. de pæn. dist. 3.*

Canon 47. de pœnit. dist. 3. referendus est ad homiliam 40., ubi Gregorius expendit caput 16. Lucæ de divite, & Lazaro. Ibidem vero Gratianus non verba ipsa Gregorii recensuit, sed potius compilatam sententiam. Verba Sancti Pontificis in illud Lucæ: *Recepisti bona in vita tua*, isthæc sunt: *Ista, fratres mei, sententia pavore potius indiget, quam expositione; nam siqui estis, qui in hoc mundo exterioris boni aliquid accepistis, ipsum, ut ita dicam, donum exterius pertimescere debetis, ne vobis pro quorundam vestrorum actuum recompensatione sit datum; ne Judex, qui hic bona exteriora restituit, a retributione boni intimi repellat, ne honor hic, vel divitiæ non adjumentum virtutis, sed remuneratio sit laboris: ecce enim dum dicitur, recepisti bona in vita tua, indicatur & dives iste boni aliquid habuisse, ex quo in hac vita bona receperit.* Et paullo inferius: *quicumque ergo bona in hoc sæculo habetis,* *Can.47. de pæn. dist.3.*

cum

cum vos bona egisse recolitis, valde de ipsis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorundem remuneratio sit bonorum.

Can. 7. de pœn. dist. 5. In Homilia 24. in Evangelium Johannis cap. 21. habetur canon 7. de pœnit. dist 5., cujus in prioribus verbis ita legendum erit: *Negotium, quod ante conversionem sine peccato extitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non fuit.* Et paullo inferius: *Sunt enim pleraque negotia, &c.*

Can. 7. cau. 36. qu. 2. Ad canonem 7. cau. 36. qu. 2., quem Gratianus ex quadam Homilia Gregorii repetit, jam viri eruditi animadverterunt, illum referendum esse ad canonem 10. cau. 32. qu. 1., in quo clarior Gregorii sententia continetur, junctis illis, quæ superius ad idem fragmentum ipse tradebam.

Can. 34. de conf. dist. 2. Quicumque sedulo legerit verba canonis 34. de conf. dist. 2., facile animadvertet aut Gregoriano stylo, aut Gregorianis temporibus minime convenire, quamobrem Romani Correctores jure observaverunt, eundem canonem Lanfranco potius tribuendum fore, ubi hic auctor adversus Berengarium scribebat. Imo & Correctores iidem caussam explicant Gratianei errati. Scilicet Lanfrancus in suo opere recitat ea, quæ in memorato canone 34. leguntur, statim post verba quædam Gregorianæ Homiliæ paschalis: hinc autem canonum Collector imprudens nectens Lanfranchi verba sequentia cum præcedentibus Gregorii, omnia ita confudit, ut crederet sequentia etiam Gregorii nomine potuisse laudari.

Can. 73. princ. de conf. dist. 2. In Homilia 22. Sabbato post Pascha ad caput 20. Johannis habentur priora verba canonis 73. de conf. dist. 2. usque ad illa: *ore cordis auditur*. Cetera quæ sequuntur, quemadmodum ex libris Dialogorum excerpta sunt, ita commodius inferius suo loco expendentur.

Can. 16. de conf. dist. 5. Demum canon 16. de conf. dist. 5. depromtus videtur ex Homilia 16. in caput 4. Matthæi, ubi de jejunio quadraginta dierum, quod Christus Dominus celebravit, nonnulla traduntur. Habita est hæc Homilia die primo dominico Quadragesimæ. Quoniam autem Gratiani verba paullisper apud Gratianum depravata fuerunt, juvabit eadem ad integros codices exigere, ibi: *Discutiendum nobis est, cur hæc ipsa abstinentia per quadraginta dierum numerum custoditur?* Et post aliqua: *a præsenti etenim die* (scilicet dominico I. Quadragesimæ, quo Gregorius orabat) *usque ad Paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt; quarum videlicet dies quadragintaduo fiunt. Ex quibus dum sex dies dominici abstinentiæ subtrahuntur, non plus in abstinentia, quam triginta, & sex dies remanent. Dum vero per trecentos, & sexagintaquinque dies annus ducitur, nos autem per triginta, & sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobis met ipsis per acceptum annum viximus, Auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Unde fratres charissimi, sicut offerre in lege jubemini decimas rerum, ita ei offerre contendite decimas dierum.* Sic restitutus Gratiani canon perspicue indicat, quam falso adsuta ei nonnulla fuerint de quatuor diebus, qui primum dominicum Quadragesimæ diem præcedunt, quorum scilicet disciplina recentioribus forte institutionibus videbitur tribuenda.

SE-

SECTIO XXV.

De Libro Pastorali.

Ab ipso sui Pontificatus exordio opus, cui titulum adjecit *Pastoralis*, exaravit Gregorius, ubi de Pastorum ecclesiasticorum, seu sacrorum Antistitum officio quatuor libris fuse, eleganterque disseruit: quod non solum Latinis, ac præ ceteris Johanni Ravennatensi, ad quem volumen directum est, acceptissimum habitum fuerit, verum etiam Græcis, qui illud ad publicam utilitatem suo idiomate interpretati sunt, quemadmodum, humiliter tamen, idem Gregorius testatur in epistola ad Johannem Subdiaconum Ravennæ, in vulgari editione lib. 10. epist. 22. ibi: *Nam quia dilectissimæ memoriæ Anatolius Subdiaconus quærenti, ac jubenti Romano Imperatori librum regulæ pastoralis dedit, ægre suscepi, quem sanctissimus Frater, & Coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Græcam linguam transtulit. Et sicut mihi scriptum est, ei valde placuit, sed mihi valde displicuit, ut qui meliora habent, in minimis occupentur.* Hic idem liber tanquam optima Pastorum regula Episcopis omnibus propositus sæpissime fuit, ac commendatissimus, præsertim in Concilio Moguntino anni 813., Concilio Rhemensi II. ejusdem anni can. 10., Concilio Turonensi III. canone 3., & Concilio Cabilonensi II. can. 1. Quod si accuratam libri hujus partitionem perspicuam nosse desideras, ipsam initio tibi exhibebit Gregorius idem in prologo, seu in epistola ad Johannem Ravenatensem Episcopum operi præfixa, ibi: *Quadripartita vero disputatione liber iste distinguitur, ut ad lectoris sui animum ordinatis allegationibus, quasi quibusdam passibus, gradiatur. Nam cum rerum necessitas exposcit, pensandum valde est, ad culmen quisque regiminis qualiter veniat; atque ad hoc rite perveniens qualiter vivat, & bene vivens qualiter doceat, & recte docens infirmitatem suam quotidie, quanta valet consideratione, cognoscat, ne aut humilitas accessum fugiat, aut perventioni vita contradicat, aut vitam doctrina destituat, aut doctrinam præsumtio extollat.* Aurea sane paucis verbis perstricta sententia, digna quæ perpetuo Virorum ecclesiasticorum mentibus inhæreat, atque obvolvatur.

In capite 1. partis primæ Pastoralis habentur verba canonis 10. dist. 38., ubi *Can. 10.*
de imperitis Pastoribus ita loquitur Gregorius: *Profecto hi, qui ea, quæ sunt Do- dist. 38.*
mini, nesciunt, a Domino nesciuntur, Paullo attestante, qui ait: Si quis ignorat, ignorabitur. Ex his liquet, Gratiani fragmentum paullisper corruptum fuisse. Quæ vero deinde sequuntur in vers. *quicumque*, exigenda erunt ad sententiam Gregorii, quæ habetur in libro 15. Moralium cap. 53. in caput 21. Jobi vers. 21. ibi: *Omnis namque peccator prudens erit in pœna, qui stultus fuit in culpa.*

Canon 1. dist. 43. legitur in 2. parte Pastoralis cap. 4., ubi pro illis verbis: *Can. 1.*
Pastorem enim recta timuisse . . . qui ab increpationis voce . . . increpatio culpam de- dist. 43.
tegit . . . ipsa quoque bona opera Sacerdotis clament . . . qui ergo fluxum seminis patitur . . . admoneret, dixit, testificor . . . ipsa sua utilitate se destruit, ita legitur in nonnullis codicibus: *Pastori enim recta timuisse ... quia ab increpationis voce ... increpando culpam detegit . . . ipsa quoque Sacerdotis opera clament . . . qui ergo fluxum seminis sustinet . . . admoneret, dicens, testificor . . . ipsa sua vilitate* (legunt aliqui *subtilitate*) *se destruit.*

Can. 1. dist. 49. Qui Gratianeos canones aut notis numericis distinxerunt, aut sejunxerunt diversitate characterum typographicorum a sententiis intermixtis Gratiani ipsius, perperam recensuerunt verba Gregorii, quæ habentur initio distinctionis 49. Quæ enim leguntur a vers. *sollicite formidandum*, & in sequenti canone 1. pertinent ad caput 10. & 11. libri primi Pastoralis, ubi tamen pro verbis illis: *Quo per desiderium innititur . . . infirmantes palpebræ grossescunt, quæ quia infusione . . . repugnationis obstaculo delectatur . . . qualiter vincere debeat, demonstremus*, aliis in codicibus ista exhibentur: *Quo desiderium innititur . . . infirmatæ palpebræ* (in aliis *infirmanti palpebra*, in aliis *infirmantia palpebra*) *grossescunt, quorum quia infusione . . . repugnationis stimulo delectatur . . . qualiter vivere debeat, demonstremus*.

Can. 2. dist. 83. Verba canonis 2. dist. 83. habentur in parte prima Pastoralis cap. 2., ubi tamen pro illis verbis *peccator hortatur* legendum erit *peccator honoratur*. Quæ subsequuntur in vers. *Episcopus* apud Gregorium desiderantur. Cuinam potius auctori tribui illa debeant, attigisse jam videntur Correctores Romani. Cum vero similia quædam legantur etiam sub nomine Augustini in can. 32. cau. 2. qu. 7., nonnulla suo loco de hac re ipsa tradentur in tertia hujus operis parte.

Can. 57. cau. 2. qu. 7. Adnotant Romani Correctores canonem 57. cau. 2. qu. 7. haberi in parte 3. Pastoralis cap. 17. Hæc ibidem leguntur verba: *Unde & elati admonendi sunt, ne plusquam decet, sint liberi, & humiles admonendi sunt, ne plusquam expedit, sint subjecti, ne aut illi defensionem justitiæ vertant in exercitationem superbiæ, aut isti cum student, plusquam necesse est, hominibus subjici, compellantur eorum etiam vitia venerari*. His sane emendari facile potest adhuc depravatum Gratiani fragmentum.

Can. 13. 14. 15. & 16. de pœn. dist. 3. In tertia parte Pastoralis capite 30. habetur canon 13. de pœnit. dist. 3., cujus tamen verba ita erunt legenda: *Aliter admonendi sunt, qui admissa plangunt, nec tamen deserunt; atque aliter qui deserunt, nec tamen plangunt. Admonendi sunt enim, qui admissa plangunt, ut considerare sollicite sciant, &c.* Paullo inferius leguntur verba canonis 14. de pœn. dist. 3., quæ non tantum cum editis vulgatis codicibus consonant, sed etiam cum pluribus vetustis codicibus MSS., quamquam in aliquibus, testantibus Maurinis Monachis, ita legitur: *Qui admissa plangit, nec tamen deserit, tanto graviori culpæ se subjicit, quanto & ipsam, quam flendo impetrare potuit, veniam contemnit*. Iterum post pauca leguntur apud Gregorium verba canonum 15. & 16. de pœnit. dist. 3., & quidem ubique consona. Obscura forte aliquibus videri poterit illa canonis 16. sententia: *Baptizatur quippe a mortuo, qui mundatur fletibus a peccato, sed post baptisma mortuum tangit, qui culpam post lacrymas repetit*. Loquebatur ibi Gregorius de peccatoribus post susceptam a Deo veniam reversis ad culpam, atque ad eam rem adferebat sententiam Ecclesiastici cap. 34. vers. 30. de iis, qui postquam mortuum tetigissent, lavabantur, & iterum ad mortuum revertebantur, ibi: *Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius?* Quæ verba accommodans rei suæ Sanctus Pontifex ajebat: *Baptizatur quippe a mortuo, qui mundatur, &c.*

SECTIO

SECTIO XXVI.

De Libro Dialogorum.

Postremo loco inter Gregoriana opera recenseo Dialogos, qui inter Gregorium ipsum, & Petrum Romanæ Ecclesiæ Diaconum eidem Pontifici familiarissimum initi fuisse perhibentur; exhibent autem fusam enarrationem miraculorum, quibus Deus plurium virorum, ac virginum monasticam vitam ducentium in Italia sanctimoniam illustravit, opere ipso in libros quatuor distributo. Verum utrum hæc Gregorio jure, ac merito tribuantur, hærent in ancipiti Viri eruditi. Maurini Monachi hæc Gregorio adserere non dubitaverunt, quemadmodum nec Mabillonius, neque Petrus Gussanvillæus, cujus eruditas librorum horum vindicias iidem Maurini Monachi editioni suæ inseruerunt. Rationum momenta, quibus hi Viri eruditionis laude celebres innixi sunt, ad hæc potissimum capita redigûntur. In primis in his Dialogorum libris vita Gregorii affabre delineatur, sive auctor se talem exhibet, qualis revera erat Gregorius. Videlicet se fuisse olim Monachum profitetur, & quidem in Romano, quod ipse construxerat, monasterio, uti legitur in libro 3. cap. 33., in lib. 4. cap. 21. 38. 47. & 55. Deinde auctor idem ait, se in Constantinopolitana Urbe Apocrisarii munere functum fuisse lib. 3. cap. 36., illinc vero ad Romanum Pontificatum evectum lib. 3. cap. 16., ubi etiam Pelagius II. Gregorii Prædecessor memoratur, quod legitur quoque in lib. 4. cap. 57. Omitto cetera, quæ habentur in lib. 1. cap. 7., & lib. 4. cap. 14. 15. 16. 19., & 27. Gregorio eidem penitus convenientia. Præterea multi ex veteribus Historicis de hoc opere mentionem fecerunt, tamquam Gregoriano; hujusmodi fuerunt Beda in lib. 2. Historiæ cap. 1., Paullus, & Johannes Diaconi in lib. 2. cap. 11., & lib. 4. cap. 75. Quod vero magis magisque id demonstrare videtur, pertinet ad epistolam Gregorii ad Maximianum Episcopum Syracusanum, quæ est 50. libri 2. indict. 11. in vulgari editione: etenim ibidem Sanctus Pontifex paratum se fore profitetur ad conscribendam enarrationem miraculorum de Patribus, qui in Italia vixerant, his verbis: *Fratres mei, qui mecum familiariter vivunt, omni modo me compellunt aliqua de miraculis Patrum, quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestræ charitatis vehementer indigeo, ut ea, quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis.*

Sunt e contrario quamplurimi rerum veterum ecclesiasticarum studiosi, sive ex Catholicis, sive etiam ex hæreticis, qui istud opus a Gregorio abjudicant, aut saltem incertum omnino putant, an jure Gregorio tribuatur. Ex Catholicis laudo Cedrenum apud Græcos, & Melchiorem Canum apud Latinos. Ex hæreticis fuerunt Uldricus Coccius, Kemnitius, & Andreas Rivetus, ut omittam ceteros. Sunt autem Catholicis aliæ, aliæ hæreticis caussæ, cur de hujus operis fide dubitent, atque auctoritate. Catholicos excitavit veritatis investigandæ studium ad regulas artis criticæ solidissimas apprime compositum. Hæretici contra apocryphum librum judicaverunt, quod in eo confirmari sinceræ fidei, ac religionis dogmata agnoverint. Apage hanc judicandi rationem, quam fovet veritatis non propugnandæ, sed evertendæ voluntas. Qui solidis adversus libri hujus fidem, atque aucto-

 ritatem

ritatem argumentis uti volet, hanc inibit cum Viris egregiis viam. Primo quidem initio eorundem Dialogorum fertur Gregorius pressus gravissimis curis secessisse in locum secretum, & mœrori accommodatum, diu etiam ibidem constitisse, ut sic ingruentes Pastoralis curæ sollicitudines falleret. Id sane minime conveniebat Gregorio Pastori vigilantissimo, qui non facile passus est, Gregem suum instantibus undecunque periculis omnino destitui. Præterea Dialogorum hujusmodi stylus talis est, qualis in nullo usquam Gregorii libro adparet, pluribus inter cetera barbarismis turpissime fœdatus, quamquam auctor operis in capite 1. libri 1. professus fuerit, se a rusticano scribendi usu abstinere velle, ibi: *Si de personis omnibus ipsa specialiter verba retinere voluissem, hoc rusticano usu prolata stylus scribentis non apte susciperet*. Demum quæ ibidem miracula Divina describuntur, aniles potius fabellas sapere videntur, nec satis majestati, rerumque, de quibus agitur, merito convenire. Quamquam enim mentem humanam Divina virtus longe, ac longissime excedat, mens tamen humana æquo semper judicio agnovit, Divinam virtutem præter naturæ ordinem nonnisi in rebus gravissimis, & vere Deo dignis exhiberi consuevisse. Hæc sane omnia, si forte non aperte indicant, Dialogorum libros Gregorio perperam adscribi, saltem ostendunt, non omnino temere judicasse eos, qui censuerunt, istud opus ab obscuro quodam Monacho fuisse elaboratum, & sub eximio Gregorii nomine blandientem auctorem, homuncionum quorundam in monasteriorum latebris consistentium fabulas simplicitate quadam per illorum ora volitantes, in lucem publicam edidisse.

Can. 4. dist. 25. Ex canonibus Gratianeis ex hoc Dialogorum libro depromtis primus est canon 4. dist. 25., cujus si certa fides esset, maximum quoque haberetur argumentum ad demonstrandum, decedentium justorum animas nondum completa expiatione purgatorio adhuc igne excruciari, donec Deo penitus satisfecerint. Legitur idem canon in lib. 4. cap. 39., ubi pro illis verbis Gratiani *in Spiritum Sanctum blasphæmiam . . . peccatum curæ familiaris*, Maurini Monachi animadverterunt, legendum potius esse, *In Spiritu Sancto blasphæmia . . . peccatum curæ rei familiaris*.

Can. 18. dist. 32. In lib. 4. cap. 11. sermo fit de *Nursino* Presbytero, quem aliquot MSS. Codices *Ursinum* vocant, aliquot etiam *ex Nursia Provincia*. Hinc autem excerptus est canon 18. dist. 32., ubi pro illis verbis *ex tempore accepti ordinis . . . non sinebat . . . abscidit*, legendum est: *ex tempore ordinationis acceptæ . . . nunquam sinebat . . . absciderat*. Quod argumentum ex Nursini facto Gratianus deducebat, non satis grave esse videtur; etenim quod Presbyter ille fecisse proponitur, meliori quidem proposito factum indicatur, non vero ita, ut præcepto, ac legi pareretur. Siquidem Auctor Dialogorum ibidem ita prosequitur: *Habent quippe sancti Viri hoc proprium, nam ut semper ab illicitis longe sint, a se plerumque etiam licita abscindunt*.

Can. 72. cau. 1. qu. 1. & Can. 42. cau. 24. qu. 1. Rursum ab exemplo singulari Hermenegildi Sanctissimi Regis argumentatur Gratianus in canone 42. cau. 24. qu. 1., ut demonstret potius esse mortem arripere, quam de manu hæretici communionem suscipere. Quamquam enim hæc sententia verissima sit, inane tamen est illud argumentandi genus, quo ex facto viri cujusdam integerrimi alii ad similia peragenda lege obligati dicantur. Mihi sane semper displicuit, ut verum fatear, ea, quæ veritati consentanea sunt, dubiis aliquando, aut inanibus argumentis demonstrari; ipsa enim dubia argumenta ad veritatem demonstrandam adhibita, infirmis aliquando occasionem præbebunt, ut de ipsa dubitent

tent veritate, pro qua pridem acerrime propugnavissent. Memoratus canon 42. legitur in lib. 3. Dialogorum cap. 31., ubi tamen pro illis verbis Gratiani, *jacens omnipotenti Deo ad se confirmandum preces*, legendum potius est: *jacere omnipotenti Deo ad confortandum se preces*. Ad hunc ipsum canonem exigendus erit canon 72. cau. 1. qu. 1. paullisper depravatus apud Gratianum.

Canon 49. cau. 7. qu. 1. habetur in libro 2. cap. 3., ubi quæritur de Sancto Petro, qui in actibus Apostolorum cap. 12. ita loquutus perhibetur: *Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Judæorum*; quæritur, inquam, num Sanctus Apostolus Judæos proinde deserere potuerit, quorum curam semel ipse susceperat. Respondit Auctor Dialogorum, ubi nulla fructus spes esse poterat, ubi omnes pervicaces erant in malo, licuisse Petro discedere, secus ac, si pars Judæorum sese Petro subsidium postulans subdidisset. Huc spectant verba memorati canonis 49., ubi post illa *valeant meliorem*, hæc erunt legenda: *Vir itaque Sanctus, propter quem custodiendum staret, qui omnes unanimiter se persequentes cerneret? Et sæpe agitur in animo perfectorum, &c.* Item pro verbis illis Gratiani: *Ut possit evadere . . . ad gravem laborem se alibi, &c.*, legendum erit: *Ut posset evadere . . . & gravem laborem ad laborem se alibi, &c.* Can.49. cau. 7. qu. 1

Canon 17. cau. 13. qu. 2. legitur in lib. 4. cap. 50. ibique pro verbis illis *cum gravia . . . veniunt*, legendum erit, *quos gravia . . . conveniunt*. Similis fere sententia legitur apud S. Augustinum in toto fere libro de cura pro mortuis, & in Enchiridio cap. 109. & 110. Can.17. cau. 13. qu. 2.

Elegans est sententia canonis 21. cau. 23. qu. 4., ubi pro verbo *fuerunt* legendum esse *fuerint* animadvertitur ex collatione Gregorianorum Codicum cap. 8. lib. 1. Dialogorum. Can.21. cau. 23. qu. 4.

Canon 16. cau. 23. qu. 8. legitur in lib. 1. cap. 8., ubi pro illis verbis *Ananiam, & Sapphiram . . . exhibentur* hæc haberi animadverto: *Ananiam vero, & Sapphiram . . . exhibent.* Can.16. cau. 23. qu. 8.

In lib. 4. Dialogorum cap. 44. leguntur verba canonis 60. de pœn. dist. 1., ubi de iniquis hominibus ita scribitur: *Nam voluissent utique, si potuissent, sine fine vivere, &c.* Can.60. de pœn. dist. 1.

Verba canonis 2. de pœn. dist. 4. leguntur in lib. 4. cap. 60., ubi postquam enarratum fuisset, quod apud Matthæum legitur cap. 18. de conservo, cui a domino dimissum est, quia ille aliis dimiserat, hæc subjiciuntur. *Ex quibus videlicet dictis constat, quia si hoc, quod in nos delinquitur, ex corde non dimittimus, & illud rursus a nobis exigitur, quod nobis jam per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus.* An Gratiani proposito ista conveniant, facile noverit unusquisque. Disputabat Gratianus, num semel dimissa peccata reviviscere aliquando possint, nimirum post iteratum lapsum? At de hac re alibi differendum potius erit; ac præcipue ad canones 3., & 4. eadem dist. 4. de pœnitentia. Can. 2. de pœn. dist. 4.

In libro 3. cap. 30. Dialogorum exhibetur canon 22. de conf. dist. 1. Jamdiu rectissime observaverunt Correctores Romani, pro illis verbis Gratiani *B. Sebastiani, & S. Agathæ, &c.*, legendum potius esse *B. Stephani, & S. Marthæ martyrum reliquiis, &c.* Non erit abs re similia quædam huc referre ex aliis Gregorii monumentis excerpta. Nimirum Gregorius in epistola ad Leonem Acolythum, quæ est 19. lib. 3. in regesto, ait: *Quia ergo Ecclesia Sanctæ Agathæ sita* Can.22. de conf. dist. 1.

in

in suburra, quæ spelunca fuit aliquando pravitatis hæreticæ, ad Catholicæ fidei culturam Deo propitiante reducta est, ideo hujus auctoritatis tenore commonitus ... quantum in sacris tectis, vel luminaribus, aliaque reparatione ejusdem Ecclesiæ necessarium fuerit, erogare modis omnibus studebis.

Can. 73. §. hæc salutaris de consf. dist. 2. Demum in libro 4. Dialogorum cap. 58. leguntur verba canonis 73. §. *hæc salutaris* de conf. dist. 2., cujus priora verba ita legenda erunt: *Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam salvat, quæ illam nobis mortem unigeniti, &c.* Preterea pro illis Gratiani verbis: *In hoc mysterio moritur .... salutem patitur ... summa & ima sociari, &c.*, hæc erunt legenda: *In hoc mysterio sacræ oblationis immolatur ... salutem patitur ... summa imis sociari, &c.*, Versiculus autem *uno inquit*, quemadmodum jam rectissime animadverterunt Correctores Romani, desideratur in libris Dialogorum, potius vero pertinet ad Alcuinum, apud quem cum Gregorius Papa laudetur, exinde subriri Collectoribus errandi occasio potuit; dum isti Gregorii, & Alcuini verba minime distinguentes, ac in suos codices verba Alcuini transferentes, Gregorii nomine inscribere non dubitaverunt. Ceterum, quæ ex Alcuini libris emendanda olim fuerant apud Gratianum, jam Romani iidem Correctores optime expurgarunt.

SECTIO ULTIMA.

De ceteris Capitibus Gregorii nomine relatis.

Can. 4. dist. 17. Plurima adhuc fragmenta supersunt apud Gratianum, quæ ut plurimum, licet nomine Gregorii referantur, non tamen Gregorii sunt, sæpe etiam a germanis ipsius Gregorii sententiis aliena deprehenduntur. De canone 4. dist. 17. nullam amplius mentionem facio; etenim superius in cap. 55. pag. 489. jam animadverti, illum Pelagio primo tribuendum potius fuisse. Exordior a canone 2. dist. 29., qui nomine quidem Gregorii laudatur, attamen quis ille Gregorius fuerit, ac quodnam ad monumentum canon sit exigendus non facile constat. Ego puto, canonis ejusdem auctorem paucis ibidem perstrinxisse sententiam Gregorii VII., qualis habetur in libro 9. Regesti epist. 5. ad Hugonem Diensem Episcopum. Ibidem Sanctus Pontifex asseruit, Episcopos Normannos, qui olim erant depositi ab officio, restituendos esse in pristinum gradum, ne forte asperior, quam par esset, videretur Ecclesiæ Romanæ disciplina apud Anglos, cum quibus mitius agendum fore suadebat, eam rationem adjiciens, quæ in memorato canone traditur, nimirum sacros canones pro variis temporum, locorum, hominumque adjunctis temperandos esse.

Can. 2. dist. 29.

Can. 2. dist. 33. Si auctorem canonis 2. dist. 33. nosse desideras, tibi satis erit adire collectionem Ivonis, apud quem idem fragmentum legitur sub nomine Augustini in libro de ecclesiasticis regulis, sive dogmatibus. Ibi sane cap. 70. num. 37. hæc leguntur: *Maritum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum, neque eum, qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit, nec illum, qui viduam, aut repudiatam, vel meretricem in matrimonio sumsit. Neque eum, qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua, vel justo, injustoque timore* (legunt aliqui: *injustove judicio*) *superato truncaverit. Neque illum qui usuras accepisse convincitur,*

[illegible] aut in scena lusisse dignoscitur. Neque eum, qui publica pœnitentia mortalia crimina deflet, neque illum, qui aliquando in furiam versus insanivit, vel afflictione diaboli vexatus est, neque eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis Magi pecuniam offert. Integra hæc verba descripsi, quod apud Gratianum etiam post Romanam Correctionem paullo aliter descripta legantur. Ceterum librum hunc de dogmatibus eccclesiasticis falso tributum esse Augustino suo erit loco demonstrandum.

Canonem 3. dist. 40. arbitror referendum esse ad sententiam Gregorii, quæ legitur in canone 4. ejusdem distinctionis 40., utrobique enim eadem propemodum describuntur, ut proinde verosimile sit, Gratianum ex diversis collectionibus utrumque fragmentum, sive diversam fragmenti ejusdem verbo tenus editionem exhausisse, & quasi duo Gregorii capita protulisse. Ceterum quod ibidem traditur, videlicet Episcopos, ac præsertim Patriarchali honore venerabiles debere bonis operibus potius, quam ceteris animi, aut familiæ, ac similibus dotibus sese tales exhibere, pluries idem Gregorius tradidit. Sic in epistola ad Eulogium Alexandrinum, & Anastasium Antiochenum Episcopos, quæ est 36. lib. 4. in vulgari editione, inquit: *Omnes Episcopos curæ vestræ subjectos ab hujus elationis inquinatione prohibete, ut universa vos Ecclesia Patriarchas non solum in bonis operibus, sed in veritatis auctoritate cognoscat*. Item in epistola ad Johannem Episcopum Constantinopolitanum, quæ in eadem editione est 38. lib. 4., ait: *Quid ergo nos Episcopi dicimus qui honoris locum ex Redemptoris nostri humilitate suscepimus, & tamen superbiam hostis ipsius imitamur?* Can. 3. dist. 40.

Animadverterunt jam Romani Correctores, canonem 11. dist. 40. plurimum convenire cum iis, quæ referuntur apud Gregorium homilia 9. in Ezechielem, ubi dicitur parum valere loca, ut quis in gratia Dei perpetuo consistat, ibi: *Quia autem loca mentem non muniunt, ipse humani generis primus testatur parens, qui & in Paradiso cecidit. Sed minus sunt omnia, quæ loquimur ex terra. Nam si locus salvare potuisset, Satan de Cælo non caderet*. Can. 11. dist. 40.

Canon 29. dist. 63. apud Ivonem in parte 5. Decreti cap. 2. refertur sub nomine Gregorii II., in vetustis autem Gratiani codicibus adscribitur Gregorio IV. utrobique mendum evidens agnoscitur; etenim cum in eo fragmento mentio fiat Hadriani II. Papæ, qui vixit anno circiter 870., ideoque Gregorio IV. recentior, nemo dubitare potest nec Gregorium II., nec Gregorium IV. dici posse canonis illius auctorem. Potius monumentum hoc tribuam Anastasio Bibliothecario, qui in suo Pontificali in vita Hadriani II. eadem fere scripsit, ibi. *Collectis igitur omnibus tam Episcopis cum universo Clero, quam Primoribus urbis cum obsecundantibus sibi populis ab Ecclesia Sancta Dei Genitricis Mariæ, quæ appellatur ad præsepe, rapitur*, (Hadrianus), *trahitur, & ad Lateranense Patriarchium certatim, ac a procerum, & plebis multitudine deportatur. Quod audientes tum missi Principis moleste tulere, indignati, non quod tantum virum nollent Pontificem, quem nimirum anxie cupiebant, sed quod se, dum præsentes essent, Quirites non invitaverint, nec optatæ a se futuri Præsulis electioni interesse consenserint. Qui accepta ratione, quod non Augusti caussa contemtus, sed futuri temporis hoc omissum fuerit omnino prospectu, ne videlicet Legatos Principis in electione Romanorum Præsulum mos expectandi per hujusmodi fomitem inolesceret, omnem suæ mentis indignationem medullitus* (legunt alii *inoliter*, alii *mollitus*) *sedavere, ac salutandum* (legunt alii *at ad salutandum*) *electum etiam ipsi humiliter acces-* Can. 29. dist. 63.

acceſſere. Hæc ſane brevis hiſtoria ſpectat formulam electionis Romani Pontificis, de qua nonnulla differenda propoſui ad canonem 30., & 32. diſt. 63., ubi etiam quædam attingam de electione Hadriani II. juxta ea, quæ in memorato Anaſtaſii monumento traduntur. Interea hæc adnotaſſe ſufficiat, niſi forte quiſquam ſciſcitaretur, qua ratione evenire potuerit, ut fragmentum Anaſtaſii Gregorio II., vel IV. Pontifici tribueretur. Ego ſane, uti in multis aliis, redarguendam etiam hac in re agnoſco imprudentiam Amanuenſium, ne dicam Collectorum improbitatem, qui ſæpe ac ſæpius canonum inſcriptiones vitiare turpiter non erubuerunt. Illos poſſet hæc, qualiſcumque tandem habeatur, excuſare conjectura; forte enim in MSS. quibuſdam Codicibus, in quibus monumentum illud habebatur, adjici potuit hæc breviatis characteribus inſcriptio ex G. R. P., qua ſignificaretur monumentum depromtum eſſe *ex Geſtis Romanorum Pontificum*; nimirum hoc nomine donabatur Anaſtaſii Bibliothecarii Pontificale, quemadmodum docet inſcriptio canonis 21. diſt. 63. At imprudens, imperituſque Amanuenſis ita legit: *Ex Gregorio Papa*, vel *ex Gregorio Romano Pontifice*. Non erit omnino inveroſimilis hæc conjectura apud eos, qui apprime norunt, quam facile ex vetuſtorum Codicum MSS. breviationibus hujuſmodi ſcripturarum, ac præſertim inſcriptionum varietates emerſerint, utinam etiam non emergerent in præſentia! qua nimirum ætate hujuſcemodi ſtudia Viros eruditiſſimos nec immerito tenent.

Can. 23. dist. 81. Simile quidpiam mea opinione contigit in canone 23. diſt. 81., qui Gregorii nomine apud Gratianum laudatur; apud Ivonem vero parte 6. cap. 76. hac adjecta inſcriptione: *Gregorius Çivibus Romæ*; forte enim apud veteres legebatur *Gregorius C. Rom.* ut ſignificaretur, ea quaſi ex Gregorio depromta fuiſſe in *Concilio Romano*, Ivo autem, aut alius quiſpiam legit *Civibus Romæ*. At, inquies, quodnam demonſtrari poteſt Concilium Romanum ſub Gregorio celebratum, ad quod Gratianeus canon referatur? Nemo ex Collectoribus, quoad ipſe noverim, aut ex Gloſſographis huc uſque patefecit. Nomine hujus Concilii Romani ego intelligo Synodum Romæ celebratam anno 743. ſub Zacharia Pontifice; ubi quum conſideraveris verba, quæ habentur in canone 15., non dubitaveris, quin eadem ſint cum Gratiani monumento. Quod ſi adhuc hæreres in eo, quod apud Gratianum, & Ivonem non Zacharias, ſed Gregorius memoretur, dubitationem amovebit omnem animadverſio, qua in eodem canone agnoſces laudatum Gregorium Magnum, cui propterea recentiores Collectores facile tribuere potuerunt, quæ in integro canone tradebantur. His adde apud Gregorium eundem plurima deprehendi ad eandem rem, ſive materiem pertinentia, præſertim, ut alia omittam benemulta, in epiſtola ad Romanum, & alios Defenſores, quæ in vulgari editione eſt 39. lib. 7. Jam vero inſpiciam hoc in loco verba ipſa memorati canonis 15. editi in Romano Concilio Zachariæ, ibi: *Sed neque hoc ſilendum eſt, perveniſſe ad nos (quod cum grandi triſtitia animi dico) per diverſa loca hujus Italiæ, & Longobardorum partes, Sacerdotes cum ſanctimonialibus fœminis, ideſt Monachis, habitare. Quod nefarium eſt dicere, vel audire contra canones eſſe ſancita. Ubi enim talis fuerit commorantium habitatio, antiqui hoſtis ſtimuli non deſunt: unde omnino cavendum, & vitandum eſt, Fratres mei, ne fallant, & impleatur in eis Prophetæ dictum: Sacerdotes ejus contaminant ſancta, & reprobant legem. Quod & alius Propheta increpat, dicens: vos Sacerdotes, qui fallitis nomen meum, & dixiſtis, in qua te fefellimus nomen tuum? Quibus reſpondendum eſt: offerentes ad Altare meum panem pollutum. Non eſt mihi*

vo-

voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris. Pro quo timeo, dilecti mei, ne nobis in capite positis, si neglexerimus, illud contingat, quod Dominus per Prophetam dicit: ideo Pastores audite verbum Domini. Ecce lac devorastis, &c. Quæ heic sequuntur, habentur apud Ezechielem cap. 34.

Canon 12. cau. 1. qu. 1. potius tribuendus erat Paschali II., quam Gregorio. Hujus rei testis est Deusdedit, qui in tractatu contra Simoniacos, quemadmodum animadverterunt Correctores Romani, eadem verba retulit ex epistola Paschalis II. ad Mediolanenses. Hac autem in re maximi faciendum erit Deusdedit testimonium, utpote qui Romæ scribebat tempore ejusdem Paschalis II., ac propterea nonnisi impudentissime Paschali II. tribuisset, quod nunquam ab eodem Pontifice fuisset editum. Non tamen inficias iverim, aliqua similia reperiri, aut apud Gregorium I., quemadmodum exemplo esse potest canon 2. cau. 1. qu. 1., aut apud Gregorium VII., qui passim de irritandis Simoniacorum ordinationibus egit; unde fieri forte potuit, ut Gregorii nomen eidem Gratianeo canoni adscriberetur. Ceterum non desunt alia ecclesiasticorum canonum monumenta, quibus idem canon consonet. Similia quædam leguntur in canone 2. Concilii Chalcedonensis; similia etiam habentur, ut cetera omittam, in epistola 2. Nicolai I. ad Michaelem Imperatorem, ubi de Photio sermo fit; quem Gregorius Syracusanus schismaticus in locum Ignatii ordinaverat, ibi: *Nam Gregorius quomodo quemquam ædificare poterat, qui multipliciter jam noscebatur elisus, quomodo quemquam in aliquo ecclesiastico poterat ordine stabilire, qui Ecclesiæ unitatem scindens ipse jam videbatur omnino dejectus? Sicut enim ligatus ligare, & dejectus dejicere non potest, sic destructus construere, & elisus quemquam ordinare nequivit . . . . Gregorius ergo, qui canonice, ac synodice depositus, & anathematizatus erat, quemadmodum posset quemquam provehere, vel benedicere, ratio nulla docet.* Can. 12. cau. 1. qu. 1.

Ad canonem 84. cau. 1. qu. 1. jamdiu Romani Correctores animadverterunt, illum fuisse congestum ex variis Isidori, Gregorii Magni, atque Hieronymi sententiis. Ubi de Isidoro Hispalensi agendum erit, illa tradam, quæ ad eundem Sanctum Episcopum ex hoc fragmento referenda erunt, nimirum a versic. *Mysterium itaque* usque ad illa verba: *Sed qui incrementum dat Deus*. Porro quæ deinde sequuntur a vers. *Polluimus* usque in finem ex Hieronymo depromta esse videntur; etenim Sanctus Vir in caput 1. Malachiæ in ea verba *panem pollutum*, item in ea *polluimus eos*? ita scribit: *Polluimus panem, idest Corpus Christi, quando indigni accedimus, & sordidi mundum sanguinem bibimus*. Deinde in caput 2. Malachiæ ad illa verba *maledicam benedictionibus vestris* ait: *Maledicam, inquit, benedictionibus vestris, hoc est iis, quæ nunc meis benedictionibus possidetis, sive quidquid a vobis benedicetur, a me maledictum erit*. Et post multa: *Vel certe quia ad Sacerdotes proprie mandatum est, vertuntur benedictiones eorum in maledictionem, quando non benedicunt Sanctis ex vero cordis affectu, sicut Isaac Jacob, & Jacob Patriarchis, & Moyses duodecim tribubus, sed per dulces sermones; & benedictiones decipiunt corda innocentium, & qui inique agunt, benedicuntur ab eis, adulanturque peccatoribus, dummodo divites sint, atque eorum vitiis blandiuntur*. His itaque aut Isidori, aut Hieronymi fragmentis exceptis cetera fere omnia ex variis Gregorii Magni sententiis paullo aliter digestis composita sunt. Huc præsertim referenda, quæ Gregorius idem habet in 3. parte Pastoralis admonitione 5. ibi: *Admonendi sunt subditi, ne præpositorum suorum vitam temere judicent; siquod eos fortasse agere repre-* Can. 84. cau. 1. qu. 1.

bensibiliter vident, ne unde mala recte redarguunt, inde per elationis impulsum in profundiora mergantur. Admonendi sunt, ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audaciores fiant; sed sic siqua valdè sunt eorum prava, apud semetipsos dijudicent, tamen divino timore constricti ferre jugum reverentiæ non recusent. Huc etiam referenda, quæ leguntur in libro 15. Moralium cap. 16. ibi. *Sunt vero nonnulli, qui si parum quid de spiritali conversatione inchoant, cum Rectores suos temporalia agere, & terrena considerant, mox ordinem supernæ dispositionis accusant, quod nequaquam bene ad regendum prælati sint, per quos conversationis infimæ exempla monstrantur. Sed hi nimirum dum temperare se a Rectorum suorum reprehensione negligunt, culpæ suæ exigentibus meritis usque ad reprehensionem conditoris excedunt, cujus profecto dispensatio inde ab humilibus rectior agnoscitur, unde ab elatis non recte judicatur.* Ex his sane liquet horum fragmentorum consarcinatorem nonnulla immutavisse, nonnulla de suo adjecisse, neque enim plurium Patrum sententiæ aliter jungi poterant; quod eo vel magis unicuique constabit, quoties hæc conferantur cum iis, quæ tradidit Magister sententiarum in lib. 4. cap. 13. ubi plura ex iis, quæ apud Gratianum legimus, describuntur, quæque Gratiano ipsi tamquam exemplar esse potuerunt, si Lombardi opus scribente Gratiano jam publicam lucem adspexerat.

Potiore jure Augustino, quam Gregorio tribueretur canon 89. cau. 1. qu. 1., hujus quippe sententia passim apud Sanctum Hipponensem Antistitem probatur, Can. 89. cau. 1. qu. 1. ubi præsertim ille Donatistarum hæresim confecit. Hujus rei argumento esse potest liber de baptismo adversus Donatistas, item liber contra epistolam Parmeniani; in his enim nihil clarius disertiusque exprimitur, quam quod in memorato canone 89. paucis indicatur; ut propterea dixeris, ibidem agnoscendum esse breviatum quoddam Augustini illa opera elucubrantis argumentum. Quod si adhuc nonnulla apud Gregorium investigare velis his similia, poterunt in medium proferri ea, quæ habentur in epist. 32. lib. 2. in vulgari editione ad Johannem Episcopum Ravennæ ibi: *Sicut autem baptizatus semel, iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordine non debet consecrari. Sed si quis forsitan cum levi culpa ad Sacerdotium venit, pro culpa pœnitentia indici debet, & tamen ordo servari;* Huc etiam referri possunt, quæ habentur in expositione in librum primum Regum cap. 3. ibi: *Electi Pastores Sanctæ Ecclesiæ, quod exterius portant de gloria culminis, hoc intus accipiunt ex gratia divinæ bonitatis, & honorem, quo sublimes sunt in oculis hominum, digno studio in interiori ab internæ majestatis largitate promerentur.*

Si Anselmus Lucensis, qui Alexandro II. Pontifici contemporaneus fuit, canonem 11. cau. 1. qu. 4. laudavit tamquam ejusdem Alexandri II. monumentum, Can. 11. cau. 1. qu. 4. quid aliud remanet investigandum in codicibus Gratiani, quorum alii Gregorio, alii Augustino tribuerunt? Plane temporibus Alexandri II. illa sententia plurimum congruit; scimus enim simoniæ vitium etiam in consecrationibus Ecclesiarum admissum frequentissime fuisse, atque frequentissime etiam ab eodem Alexandro II. damnatum. Referam ad hanc rem, quod legitur in constitutionibus, quas Legati Sedis Apostolicæ sub eodem Alexandro Mediolanensibus observandas præscripserunt, ibi: *Ex nulla quoque ecclesiastici ordinis benedictione, vel ex ecclesiarum consecrationibus, vel chrismatis datione quidquam muneris a quoquam per aliquam conventionem detur, aut accipiatur.* Nomen Gregorii forte in inscriptionem Gratianei canonis irrepsit, quod creditum fuerit ad Gregorium VII. pertinere plurimas Ale-

Alexandri II. constitutiones; siquidem Gregorius Alexandri successor Simoniacorum Ecclesias consecrantium gesta æque improbavit, quemadmodum constat ex pluribus ejusdem Pontificis monumentis. Forte etiam evenire potuit, ut ideo Gregorius laudaretur tamquam auctor ejusdem canonis, quod plurimum cum hoc canone conveniat sententia Gregorii Magni in canone 2. cau. 1. qu. 1., ubi legitur, Sacerdotem simoniace ordinatum nullatenus Sacerdotem vocari posse, qua similitudine potuit collector quispiam canonum uti ad insequendas simoniacas ecclesiarum consecrationes. Unum adhuc animadvertendum est, canonem hunc 11. parum, aut nihil prodesse proposito Gratiani, qui inquirebat, utrum crimen paternum ignorantibus filiis obesset.

Can. 42. cau. 2. qu. 7.

Canonem 42. cau. 11. qu. 7. jam Romani Correctores jure tribuerunt Gregorio IV., quamobrem suo loco velut commodiore inferius expendendus erit.

Can. 43. cau. 2. qu. 7.

Quicumque canonem 43. cau. 2. qu. 7. consideraverit, atque cum canone 44. sequente contulerit, statim agnoscet, illum nihil aliud continere, quam breve istius, ac compendiarium argumentum, quod Gratianus non paucis in locis facere consuevit. Quamobrem meo judicio parum accurate editores recentiores Gratianei codicis distinxerunt capita numericis notis, dum canonum argumenta quasi sejuncta capita numeris distinxerunt. Quod ipsum etiam contigit in can. 2. cau. 5. qu. 6., cujus sententia nihil aliud continet, quam argumentum canonis 3. sequentis.

Can. 2. cau. 5. qu. 6.

Can. 20. cau. 11. qu. 1.

Gregorio Papæ perperam tribuitur canon 20. cau. 11. qu. 1. Verum jam superius cap. 55. pag. 489. demonstravi, illum potius tribuendum fuisse Pelagio I., unaque canonis ejusdem sententiam expendi.

Can. 66. cau. 11. qu. 3.

Canon 66. cau. 11. qu. 3. perperam tributus fuit Gregorio, potius autem adscribendus erat Isidoro Hispalensi in libro 3. sententiarum, qui alias dicitur liber *de summo bono* cap. 54. ibi: *Qui recte judicat, & præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat, quia justitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendit. Bonis male utuntur, qui juste pro temporali lucro judicant. Tales quippe ad veritatem non justitiæ defensio, sed amor præmii provocat. Quibus, si spes nummi subtrahitur, confestim a justitiæ defensione recedunt. Acceptio munerum prævaricatio veritatis est: unde & pro justo dicitur: qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitat.*

Can. 70. cau. 11. qu. 3.

Cum canon 70. cau. 11. qu. 3. *Ex dictis Gregorii* depromtus esse dicatur, facile liquet, in eo non exhiberi ipsamet Gregorii verba, sed potius sententias ibidem congestas ex pluribus ejusdem Pontificis monumentis. Illuc referunt Correctores Romani, quæ Gregorius tradidit in caput 19. Moralium cap. 33. ad ea verba Jobi: *Caussam, quam nesciebam, diligentissime investigabam.* At vero quoties cum his conferantur verba Gratiani, diversa sane utrobique sententia percipietur. Siquidem apud Gratianum legitur, neminem furore percitum, aut levitate quadam adductum debere in judicando præcipitem sententiam pronunciare; sed caute procedere Mosis exemplo; & apud Gregorium loco memorato traditur, Dei ministros non debere sæcularium negotiorum caussis invigilare; aut, si forte rerum necessitas quidpiam hujusmodi postulet, debere eas per substitutos expedire exemplo Mosis, qui in caussis populi dirimendis *viros pro se septuaginta constituit, ut quanto se ab exterioribus caussis absconderet, tanto ardentius interna penetraret.* Ad rem potius facere videntur quoquo modo, quæ paullo inferius leguntur, ibi:

Qua in re notandum video, ne ad proferendam sententiam unquam præcipites esse debeamus, ne quælibet mala audita nos moveant, ne passim dicta sine probatione credamus. Similia nonnulla leguntur in epistola ad Maximianum Episcopum in vulgari editione 26. lib. 12. ibi: *Frequenter admonuisse vos recolo, ut in proferenda sententia esse præcipites nullatenus deberetis*. Ad eumdem canonem referenda etiam videntur, quæ Gregorius habet in 2. parte Pastoralis cap. 5. ibi: *Hinc Moyses crebro tabernaculum intrat, & exit, & qui intus in contemplationem rapitur, foris infirmantium negotiis urgetur. Intus Dei arcana considerat, foris opera carnalium portat. Qui de rebus quoque dubiis semper ad tabernaculum recurrit, coram testamenti arca dominum consulit, exemplum procul dubio Rectoribus præbens, ut cum foris ambigunt, quid disponant, ad mentem semper, quasi ad tabernaculum redeant, & velut coram testamenti arca Dominum consulant, si de his, in quibus dubitant apud semetipsos intus sacri eloquii paginas requirant*.

Can. 78. cau. 11. qu. 3. Non Gregorii, sed potius Isidori Hispalensis est canon 78. cau. 11. qu. 3., quemadmodum facile liquet conferenti caput 54. lib. 3. Sententiarum ejusdem Sancti Hispalensis Doctoris. Cum autem apud Gratianum paullisper depravata canonis editio sit, illam operæ pretium erit emendare. Ait ibi Isidorus: *Quatuor modis pervertitur humanum judicium: timore, cupiditate, odio, & amore. Timore, dum metu potestatis alicujus veritatem loqui pavescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicujus corrumpimur. Odio, dum contra quemlibet adversari molimur. Amore, dum amico, vel propinquis præstare contendimus. His enim quatuor caussis sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læditur*.

Can. 3. §. soror cau. 13. qu. 2. Canon 3. §. *soror* cau. 13. qu. 2. referendus est ad librum 2. Dialogorum Gregorio tributorum cap. 34., ubi hæc de S. Benedicto leguntur: *Post triduum in cella consistens elevatis in aera oculis vidit ejusdem sororis suæ animam de ejus corpore egressam in columbæ specie cœli secreta penetrare. Qui tantæ ejus gloriæ congaudens, omnipotenti Deo in hymnis, & laudibus gratias reddidit, ejusque obitum fratribus denunciavit, quos etiam protinus misit, ut ejus corpus ad monasterium deferrent, atque in sepulcro, quod ipse sibi paraverat, ponerent. Quo facto contigit, ut quorum mens una semper in Deo fuerat, eorum quoque corpora nec sepultura separaret*. Verum qualis sit hujusmodi Dialogorum auctoritas, ac propterea num hæc jure Gregorio adscripta fuerint, superius jam abunde perspectum esse videtur.

Can. 3. cau. 15. qu. 6. Perspicue liquet, canonem 3. cau. 15. qu. 6. ad Gregorium Magnum pertinere nullo modo posse, cum ibidem mentio fiat recentiorum Principum Pippini, & Caroli Imperatoris, item Zachariæ Pontificis. Commodius atque opportunius de eo agam inferius, ubi de Gregorio VII. sermo instituetur.

Can. 23. & 24. cau. 16. qu. 1. Facile noverit unusquisque, Gregorii Magni temporibus non convenire, quod Gratiani ejusdem nomine refertur in can. 23., & 24. cau. 16. qu. 1., etenim certo constat apud eruditos omnes, Monachos nisi recentiore ætate non obtinuisse facultatem sacramenta publice populo administrandi. Hinc etiam in Concilio Pictaviensi anno 1100. jussu Paschalis II. celebrato canone 11. ita legitur: *Ut nullus Monachorum Parochiale ministerium Presbyterorum, idest baptizare, prædicare, pœnitentiam dare præsumat*. Quæ igitur apud Gratianum in memoratis canonibus habentur, ex iis forte sunt monumentis, quorum plurima Monachi ipsi sub finem decimi sæculi elucubrata evulgarunt, quasi ex antiquissimis Pontificibus Maximis, præsertim ex Gregorio Magno accepta, de quibus jam superius quædam tra-

tradidi ad canonem 5. cau. 18. qu. 2., quæque potuit facile proferre in medium Gratianus monasterio addictus, & in volutandis monasteriorum codicibus diu versatus, quemadmodum simile quidpiam contigisse arbitror in canone 21. cau. 16. qu. 1., qui Ambrosio tribuitur, quasi jam ab antiquissimis Ambrosii temporibus recens Monachorum disciplina jure repeti possit. Videntur potius laudati canones 23., & 24. decerpti ex Concilio Nemausensi anni 1096. sub Urbano II. celebrato, in quo ita legitur canone 2. *Credimus igitur, a Sacerdotibus Monachis ligandi, solvendique potestatem digne administrari, si tamen digne contigerit eos hoc ministerio sublimari*. Et can. 3. *Oportet eos, qui sæculum reliquerunt, majorem sollicitudinem habere, pro peccatis hominum orare, & plus valere eorum peccata solvere, quam Presbyteros sæculares, quia hi secundum regulam Apostolicam vivunt, & eorum sequentes vestigia communem vitam ducant juxta quod in actibus eorum scriptum est: erat illis cor unum, & anima una, & erant illis omnia communia. Ideoque videtur nobis, ut his qui sua relinquunt pro Deo, dignius liceat baptizare, communionem dare, pœnitentiam imponere, nec non peccata solvere. Unde considerare nos oportet, quantæ virtutis apud Deum sint, qui sæculum relinquentes Domini obediunt præcepto dicentis: relinque omnia, quæ habes, & veni, sequere me. Unde censemus eos, qui Apostolorum figuram tenent, prædicare, baptizare, communionem dare, suscipere pœnitentes, peccata solvere*. Porro hæc si cum memoratis Gratiani canonibus conferantur, facile indicabunt, auctorem eorundem canonum abusum fuisse verbis, immo etiam sententiis Concilii Nemausensis, insuper ut proposito suo impensius indulgeret, Gregorii nomen adjecisse gravioris auctoritatis conciliandæ caussa. Dixi abusum fuisse sententia Concilii Nemausensis: etenim jam a temporibus Magni Gregorii usus in Ecclesiis invaluit, ut quemadmodum Monachi vitæ integritate venerabiles habebantur, ita ipsi a monasteriis ad regendas Ecclesias advocarentur, modò in Episcopatu, modo in Clero inferiori. Quod quidem plures in invidiam Monachorum concitavit, ut propterea non deessent, qui dicerent, Monachos mortuis æquiparandos, & minus idoneos habendos, qui ad obeunda ecclesiarum officia promoverentur. Constat id ex decreto, de quo mentio fit in can. 25. cau. 16. qu. 1. Itaque viri ecclesiastici nihil sollicitius curarunt, quam ut suaderent, immo & lata lege definirent, Monachos esse sacris obeundis muneribus aptos, dummodo tamen legitime ad Clerum promoverentur. Hi fuere primi canones, qui generaliter Monachos ad sacra officia vocare cœperunt, non quidem ut quousque Monachi degerent in monasteriis, ibidem sacra conficerent, sed ut a monasteriis ad Ecclesias transferrentur, munus sibi juxta ordinem demandatum executuri. Huc tantummodo spectaverunt Patres Concilii Nemausensis, quod in memoratis canonibus 2., & 3. facultatem Monachis fecit vacandi ministeriis ecclesiasticis. Plane initio canonis 2. mentio fit nonnullorum, qui tunc temporis Monachorum promotionem ad Clerum prorsus improbabant; at Nemausenses Patres probandam e contrario voluerunt, exemplo præsertim Gregorii Magni, Augustini Anglorum, & Martini Pannoniensis, quos nemo non dubitat e monasteriis ad regendas Ecclesias accitos fuisse. Alio igitur detorta est Nemausensium Patrum sententia ab iis, qui laudatos Gratiani canones ediderunt nomine Gregorii, facultatem tunc facientes Monachis in monasteriis ipsis publice sacramenta administrandi. Neque enim idem est, Monachos ad Ecclesias a monasteriis vocari posse caussa sacramentorum ministrandorum, & Monachos in suis monasteriis publice Parochiale, ita dixerim, munus obire. Immo si ipsa Gre-

Gregorii Magni monumenta investigemus, facile agnoscemus Gregorium in ea sententia perpetuo fuisse, nimirum ne Monachi in monasteriis ipsis sacramenta conficerent, & populo administrarent. Quid enim aliud in suis passim epistolis optabat, quam ne Episcopi ad monasteria populum adducerent caussa sacrorum, quemadmodum superius pluries observatum est, ea potissimum de caussa, quia non erat ex frequentia populi, & concursu ad monasteria turbanda quies, & tranquillitas Monachorum, quorum professio erat solitaria vita? Nemo autem dixerit, Gregorium voluisse a Sacramentis in cœnobiis administrandis Episcopos excludere caussa evitandæ popularis frequentiæ, deinde populum hortatum fuisse, ut ad monasteria conflueret, ab ipsis Monachis Sacramenta suscepturus.

In canone 35. cau. 16. qu. 7. agnosco Burchardi Wormaciensis manum, qui, quemadmodum alias sæpissime animadverti, quæ in Capitularibus Franco-
Can. 35. cau. 16. qu. 7. rum constituta erant, noluit Capitularium ipsorum nomine commemorare, ne ingratam rem faceret Germanis, apud quos Francorum nomen odio erat. Eam ob rem Burchardus Gregorio Papæ adscripsit, quod adscribendum erat Capitularibus, quo auctore ducti Ivo & Gratianus laudatum canonem 35. Gregorio etiam tribuerunt. Porro in libro 5. Capitularium cap. 99. in editione Baluziana hæc leguntur: *De Ecclesiis, quæ inter cohæredes divisæ sunt, consideratum est, quatenus si secundum providentiam, & admonitionem Episcopi ipsi cohæredes eas voluerint tenere, & honorare faciant. Si autem hæc contradixerint, ut in Episcopi potestate maneat, utrum eas ita consistere permittat, aut reliquias exinde auferet.* Hæc excerpta fuerunt ex Capitulari Ludovici Pii in Wormaciensibus Comitiis edito anno 829., quo tempore Gregorius IV. summum Pontificatum gerebat, unde forte Burchardus nomen Gregorii voluit inscribendum. Rursum autem hic canon renovatus est a Lothario, descriptusque inter leges Longobardicas lib. 3. tit. 1. num. 44., ubi tamen pro verbis illis *consideratum est . . . secundum providentiam . . . & honorare faciant . . . consistere permittat, &c.*, legitur: *Considerandum est . . . secundum nostram providentiam . . . & honores faciant . . . custodire permittat.* Hujusmodi constitutionibus occasionem dederunt subortæ gravissimæ Patronorum contentiones; ubi enim Fundatoribus Ecclesiarum plures hæredes successerant, in ipsa hæreditatis divisione dividenda etiam fore altaria proponebant. Hinc in Concilio Cabilonensi II. anni 813. can. 26. relato in additione 3. Capitularium cap. 51. ita legitur: *Perlatum ad nos est, quod inter hæredes Ecclesiæ in rebus propriis constitutæ dividantur, & tanta per eandem divisionem simultas oriatur, ut unius altaris quatuor partes fiant, & singulæ partes singulos habeant Presbyteros. Quod sine discordia, & simultate nullo modo fieri potest. Unde nobis visum est, quod hujuscemodi Ecclesiæ inter hæredes dividi non debeant.*

Canon 1. cau. 23. qu. 1. non Gregorii, sed Origenis est in Homilia 15. in
Can. 1. cau. 23. qu. 1. librum Josue, quæ habetur in tomo 2. Maurinorum editionis, ubi pro illis verbis *sed magis injuriam . . . armaturam Dei, &c.* legitur: *Et: magis injuriam . . . arma Dei, &c.* Porro hujusmodi Homilias se asserit Ruffinus de Græco in Latinum idioma transtulisse, & quidem *simpliciter ut invenerat.*

Quod sub nomine Sancti Augustini retulerant Ivo, & Burchardus, id Gratia-
Can. 7. cau. 23. qu. 5. nus retulit sub nomine Gregorii in can. 7. cau. 23. qu. 5. Romani Correctores recte animadverterunt ad canonem 3. cau. 14. qu. 6., quod in eodem canone 3. fusius ex Gregorio describitur, paucis hic perstrictum esse, ac veluti compendio quo-

quodam editum. Romani etiam Correctores adnotaverunt legendum esse ex Burchardo, & Ivone *non defendat*. Ego vero putaverim potius, verba hujus canonis non esse ulla ratione attendenda, utpote quæ Gregorii non sunt, sed ad memoratum canonem 3. exigenda.

Canon 22. cau. 24. qu. 3. legitur in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino tit. 6. cap. 17., quin tamen ulli auctori adscribatur, his verbis: *Quisquis per dolum manum suam mittit in Christum Domini, Episcopum videlicet Patrem, & Pastorem suum, quia sacrilegium committit, ut qui Ecclesiam Dei devastat, & incendit, quia & hoc sacrilegium est, placuit sanctæ Synodo, ut in uno loco, idest in monasterio, pœniteat omnibus diebus vitæ suæ*. Ita quoque scripsit Ivo in parte 12. cap. 86., & parte 13. cap. 65., nec non Burchardus lib. 10. cap. 65., apud quos omnes desiderantur illa Gratiani verba: *ut in primis omnia bona ejus proscriptione publicentur*: Ex ipsa canonis formula perspicuum fit, eundem non esse Gregorii, sed potius alicujus Concilii, ut indicant verba illa præ ceteris *placuit sanctæ Synodo, ut &c.* Sive Ivo, sive Burchardus non Gregorium auctorem canonis memorant, sed potius canoni hanc inscriptionem adjecerunt: *Ex Concilio Tungrensi can. 5.* In quibusdam codicibus pro voce *Tungrensi* legitur *Gangrensi*, ita forte emendata lectione ab eo, qui quale esse Tungrense Concilium ignorabat, noverat vero Gangrense. Baluzius in notis ad Gratianum memorat in Codice Talonico se legisse in inscriptione hujus canonis *ex Targrensi Concilio*. Ego arbitror legendum potius fuisse *ex Concilio Troslejensi can. 5.* Revera in Concilio Troslejensi anno 909. in pago Suessonico celebrato ab Heriveo Rhemensi Archiepiscopo similis fere sententia exhibetur can. 4., & 5., in quibus asseritur in primis sacrilegium admitti a schismatico, qui ab Episcopo suo in Episcopatus injuriam deficiat; deinde sacrilegium etiam admitti ab eo, qui res ecclesiasticas invadat, auferat, vel diripiat. Immo adversus hunc sacrilegum excommunicationis pœna infligitur, additurque *in pœna perpetua deprimetur*. Tandem ad alias etiam pœnas indicendas devenitur his verbis: *Sed quia sunt quidam, qui temporalem potius mortem, quam æternam timeant, recenseamus, quid sæculi leges de talibus præcipiant. In libro suprascripto* (Is est liber Capitularium Francorum, de quo mentio superius habita fuerat) *capitulo 431. jubetur, ut capitali pœna mulctentur, qui sacrificia, adulteria, prædationes, aut devastationes exercuerint, ut omnes res eorum tam mobiles, quam immobiles fisco Regis socientur, vel Ecclesiæ, cujus res vastaverint, alienaverint, aut abstulerint, tradantur.* Hæc, quæ in canonibus Troslejensibus fusis verbis sententia exprimitur, in compendium redacta fuerat ab auctore Gratianei canonis 22., & quidem principio sub nomine Concilii Targrensis, quemadmodum memoratus Baluzius agnovit; nomen ab aliis editum est Concilii Tungrensis, uti apud Burchardum, & Ivonem; cujus loco substituerunt alii nomen Concilii Gangrensis, & tandem pro nomine Gangrensis non defuerunt, qui legerent nomen Gregorii, atque is fuit, vel Gratianus, vel auctor Codicis, quem Gratianus idem sequebatur.

Can. 22. cau. 24. qu. 3.

Canon 15. cau. 27. qu. 1. videtur a Gratiano Gregorii nomine descriptus ex Reginonis Collectione in lib. 2. cap. 165., ubi tamen pro illis Gratiani verbis *apud se retineat impudice . . . revocetur, atque recludatur*; apud Reginonem ita legitur: *apud se nunc usque retineat impudice . . . revocetur, ac retrudatur.* Verba autem Gregorii sunt in epistola ad Marinianum Episcopum Ravennatem, quæ in

Can. 15. cau. 27. qu. 1.

in vulgari editione est 9. lib. 8. ubi de viro clarissimo Stephano ita Sanctus Pontifex scribit : *Questus est , quod cognatam ejus , cui aliquando Petrus quidam nequissimus diabolico instinctu de monasterio exire suaserat , atque a Gratioso Notario fuerat mutato habitu unde exierat revocata , nequissimus vir iniqua suasione de monasterio rursus ejiciens apud se nunc usque impedite retineat . Ex qua re valde nos , sicut diximus , tua desidia contristavit , cur nec dum in monasterium revocata sit , ac retrusa.* Itaque constat, Reginonem de more suo aliqua ex germana Pontificis epistola immutasse , quemadmodum ad hunc canonem Baluzius animadvertit .

Quod vulgo tradi solet, impedimento publicæ honestatis interveniente , contrahi non posse conjugia , ex generali Interpretum accuratiorum doctrina recentiori juri prorsus adscribitur , imo nec juri scripto , sed potius ecclesiasticæ primum consuetudini , quam deinceps recentiorum Conciliorum canones firmaverunt. Hujus rei argumentum gravissimum est , quod petitur a silentio veterum Scriptorum , nullibi enim in tota sacra antiquitate legitur cautum , matrimoniis obesse sponsalia consanguineorum , aut quod sponsalia subsequitur matrimonium , ut vocant, ratum . Imo , si quid forte valere ad hanc rem potest canon 18. cau. 27. qu. 2. , contrarium omnino evincit . Cœpit impedimentum , ut ajunt, publicæ honestatis in palestris Theologorum , ac Canonistarum locum habere, postquam pacatis Longobardorum animis scholasticus pulvis agitari cœpit non multum ante tempora Gratiani . Quippe tunc solemnis exorta disputatio fuit , num solo consensu matrimonium celebratum esse diceretur , nondum subsecuta carnali copula ; quam disputationem suo tempore celebrem agnovit Gratianus in cau. 27. qu. 2. , quemadmodum etiam Petrus Lombardus Gratiano contemporaneus in lib. 4. sententiarum dist. 26. , & 27. Hæc autem disputatio ut plurimum ita dirimi consuevit , ut assereretur solo consensu matrimonium vires habere , cum hanc ad rem perspicua adferrentur tum Sanctorum Patrum , tum Romanorum Jurisconsultorum veterum monumenta. Hinc facile alia suborta disputatio fuit, utrum , quoniam ex matrimonio adfinitas proficiscebatur , etiam ante sponsorum copulam adfinitas contracta intelligeretur ? Et sane nemo dicere audebat ante sponsorum copulam , affinitatis vinculum intercessisse : fatebantur tamen plerique vinculum jam quoddam inesse adfinitate minus, quod adpellaverunt publicam honestatem, derivato vocabulo ex lege 42. ff. de ritu nuptiarum , quam, licet alio pertinentem , ad rem suam ingeniose traxerunt . Hinc plausu excepta , uti mos erat tunc temporis , nova hac doctrina , mirum est, quam cito communi omnium consensione , imo & contentione quadam collectis etiam hinc illinc canonibus eadem probaretur ; non quidem ut talia adferri possent Patrum monumenta, queis res illa oppido dirimeretur , sed queis argumentatione ducta nonnihil adferri ad novam disciplinam probandam videretur . Inter cetera nihil utilius erat , quam in medium edere illa Patrum testimonia , quibus interdicta propinquorum connubia proponebantur : ut enim Sancti Patres inter propinquos matrimonia interdicta dixerant ; propinquos autem etiam illos adpellaverant , qui adfinitate , sive initi conjugii caussa conjuncti essent ; demum conjugium vocaverant nondum secuta copula ; hinc videbantur conjugia dixisse interdicta etiam ex ea propinquitate , quæ adfinitatem præcesserat , per matrimonium , ut ajunt , tantummodo ratum . Exemplo matrimonii rati similis etiam honestas visa fuit in sponsalibus adparere , cum in sponsalibus quædam jam propinquitatis imago agnoscatur .

Can. 14. cau. 27. qu. 2.

catur. Hæc porro eo me adducunt, ut facile demonstrem, quomodo tribui Gregorio potuerit apud Gratianum canon 14. cau. 27. qu. 2. Is sane canon, prout apud Gratianum jacet, Gregorii esse non potest, sed alicujus scholastici viri, qui Gratiano contemporaneus fuit, quique quod de publicæ honestatis impedimento docebat, ex sententiis Gregorii confirmandum curabit. Jam Gregorii Magni nomine vulgatum erat, neminem posse de prædefunctæ uxoris consanguinitate conjugem ducere, aut neminem posse de prædefuncti viri consanguinitate marito nubere, argumento canonis 1. cau. 35. qu. 2., & canonis 3. cau. 35. qu. 5. Quid itaque prohibebat scholasticum virum duodecimo sæculo scribentem, quominus publicæ honestatis impedimentum Gregorio quoquo modo tribueret, aut sententias suas, quasi ex intima Gregorii doctrina eductas, Gregorio eidem adscriberet? Sic ex codicibus sui temporis deceptus est Gratianus, non dubitans hujusmodi monumenta sub ipso Gregorii nomine palam facere.

Jamdiu observaverunt Romani Correctores, canonem 2. cau. 28. qu. 2. excerptum fuisse non ex Gregorii monumentis, sed potius ex commentariis Ambrosio tributis in caput 7. 1. ad Corinthios. Num hæc commentaria jure Ambrosio adscripta fuerint, suo in loco investigabitur. Tantum heic dixero, nonnulla esse ex eisdem commentariis in Gratianeo canone emendanda. Ait Auctor commentariorum: *Quod si infidelis discedit, discedat. Propositum religionis custodit, præcipiendo, ne Christiani relinquant conjugia; sed si infidelis odio Dei discedit, fidelis nom erit reus dissoluti matrimonii; major enim caussa Dei est, quam matrimonii; non est enim frater, aut soror servituti subjectus in hujusmodi. Hoc est, non debetur reverentia conjugii ei, qui horret auctorem conjugii. Non enim ratum est matrimonium, quod sine Dei devotione est, ac per hoc non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit. Contumelia enim Creatoris solvit jus matrimonii circa eum, qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens & in Deum, & in matrimonium peccare dignoscitur, quia noluit sub Dei devotione habere conjugium. Itaque non est ei fides servanda conjugii, qui ideo recessit, ne audiret auctorem esse Christianorum Deum conjugii.* *Can. 2. cau. 28. qu. 2.*

Quod Gregorio tribuitur in can. 22. cau. 32. qu. 7. non solum inter ipsa Gregorii monumenta desideratur, sed etiam parum convenit Gregorii ejusdem temporibus. In hoc canone videtur finis impositus diuturnæ disputationi, quæ usque in recentiorem ætatem Latinos, ac Græcos Antistites exagitavit. Quæstio tota versatur in interpretatione verborum Evangelii Matthæi cap. 5. vers. 32. ibi: *Omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta caussa fornicationis, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterat.* Anceps hujus sententiæ interpretatio occasionem dedit dissidii inter Orientalem, atque Occidentalem Ecclesiam, Orientalibus asserentibus per adulterium conjugis dissolvi ex parte insontis matrimonii vinculum; contra vero Latinis sentientibus fieri quidem per adulterium conjugis divortio locum, manente tamen in perpetuum vinculo matrimonii. Meum non est, hoc in loco argumenta discutere, quæ hinc illinc proferri potuerunt. Tantum dixero, hanc concertationem demum fuisse compositam in Concilio Tridentino, ubi in hac materie utrinque disputatum acerrime fuit, etiam ita, ut adhuc dubium superesse possit, utrum hodie Græci Latinis omnino consentiant. Paratus quidem erat in Concilio Tridentino canon, uti refert Pallavicinus in historia lib. 22. cap. 4., quo Græcorum opinio damnaretur; verum Oratores Veneti proposuerunt, prudenter, *Can. 22. cau. 32. qu. 7.*

atque ex singulari œconomia eundem canonem temperandum fuisse, ne fortasse Græci, illi præsertim, qui degebant in Provinciis, Insulisve Venetæ Reipublicæ obnoxiis, exasperarentur, & perpetuo a Romana Ecclesia desciscerent. Mitior propterea fuit Tridentini Concilii sanctio his verbis expressa: *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit, & docet juxta evangelicam, & apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi . . . anathema sit.* Si hæc vera sunt, quis dixerit, jam a Gregorio Magno hujusmodi controversiam fuisse finitam, ab eo præsertim Pontifice, qui diu inter Græcos vixerat, & Græcis eisdem fuerat addictissimus? Quid plura? etiam in Occidente, quum bellorum Longobardicorum caussa variæ permixtæ gentes essent, hac in re variæ editæ sunt Constitutiones aliæ aliis adversantes. Unum proferam exemplum ex collectione canonum Isaac Lingonensis, qui ex Capitularibus Francorum plura in codicem suum transduxit. Itaque in tit. 3. cap. 1. ita exhibet definitum in libro 5. Capitularium cap. 21. *Siquis homo habens mulierem legitimam, si frater ejus adulteraverit cum ea, ille frater, vel illa fœmina, qui adulterium perpetraverunt, interim quod vivunt, nullum habeant amplius conjugium, ille vero, cujus uxor fuit, si vult, potestatem habet accipere uxorem aliam.* At vero in eadem collectione tit. 3. can. ult. ex libro 7. Capitularium cap. 382. hæc in contrarium definita proponuntur: *Si cujus uxor adulterium perpetravit, & hoc a viro deprehensum fuit, & publicatum, dimittat uxorem, si voluerit, propter fornicationem: illa vero publice agat pœnitentiam; vir vero ejus, illa vivente, nullatenus habeat licentiam aliam uxorem ducere.* In tanta Constitutionum ecclesiasticarum varietate non possum facile arbitrari, jam quæstionem istam definitam fuisse a Gregorio Magno, quemadmodum indicat memoratus canon 22. Itaque potius idem canon referendus erit ad singularia Synodi cujuspiam statuta, & quidem in Occidente edita, proposita ibidem Latinorum sententia, quæ demum totius Ecclesiæ decreto in Concilio Tridentino confirmata fuit. Forte erit ea Synodus Latinorum quorundam in Provincia Græcis contermina, in qua sanctio hujusmodi magis opportuna videbatur, ne forte quis ex Latinis facili Græcorum consuetudine, aut necessitudine in eorundem opinionem distraheretur. Huc sane referri posset Concilium Forojuliense a Paulino Aquilejensi anno 791. celebratum, ubi hæc leguntur in canone 10., quæ plurimum consonant cum canone Gratiani: *Placuit, ut resoluto fornicationis caussa jugali vinculo, non liceat viro, quamdiu adulterata vivit, aliam uxorem ducere, licet illa sit adultera; sed nec adulteræ, quæ pœnas gravissimas, vel pœnitentiæ tormentum luere debet, alium accipere virum, nec vivente, nec mortuo, quem non erubuit fraudare, marito.*

Qui primus edidit sub Gregorii nomine canonem 2. dist. 6. de pœn., aut verba Capitularium Francorum in eam sententiam detorsit, quam erat traditurus, aut aliquot Conciliorum canones paullo disertius voluit explicare. In Capitularibus Francorum lib. 6, cap. 315., & in lib. 7. cap. 201. Baluzianæ editionis hæc leguntur: *ut Sacerdos, vel Levita, si de se crimen aliquod confitetur, deponatur*, quæ verba significant, in sacerdotii dignitate, vel ministerio Levitarum non alios potuisse consistere, nisi qui penes populum innoxii haberentur, ac propterea deponendum statim fuisse eum, qui publice de se crimen aliquod confessus fuisset. Huc sane si referendus esset Gratianeus canon, jure optimo diceretur sententia Capitularium abusus auctor. Ast si quis verosimilius forte dixerit, eundem canonis auctorem disertius explicavisse aliquot Synodorum canones, statim ad hanc rem laudare posset canonem 2.

Can. 2. de pœn. dist. 6.

Con-

Concilii Duziacensis II. in Rhemensi Provincia anno 874. celebrati, in quo hæc habentur. *Omnes tam clerici, quam laici, vel fœminæ confitentes secreta confessione Sacerdotibus peccata sua, & ea digna pœnitentiæ satisfactione deflentes nequaquam sunt prodendi, & peccata eorum nulli a Sacerdote quacumque sunt significatione manifestanda, nisi soli Domino in secreta oratione.* Huc etiam referri potest canon ultimus Concilii Rothomagensis anni 1074., ubi postquam nonnulla salubriter cauta sunt de Sacerdotibus peccata populi per secretam confessionem excipientibus, ita subjicitur: *Sic tamen, ut jure confessionis secreto peccantis persona nulli detegatur.* Hæ porro, similesve sententiæ paullo aliter ab auctore memorati canonis describi potuerunt, forte autem Gregorio tribui, quia sub Gregorio VII. nuper laudatum Rothomagense Concilium celebratum est. Porro ex his Conciliis constat, usque ad sæculum xi. nullam singularem fuisse præstitutam pœnam adversus Sacerdotes illos, qui peccata confitentium panderent. Fiebat tunc locus pœnæ extra ordinem, nimirum arbitrio Antistitis indicendæ. At postquam apud Gratianum editus canon est, in quo pœna depositionis, ac perpetuæ peregrinationis definita est, in recentioribus Conciliis passim idipsum confirmari cœpit, quemadmodum liquet ex Concilio Exoniensi in Anglia anni 1287. cap. 5., item ex Concilio Lamethensi etiam in Anglia sub Archiepiscopatu Cantuariensi anni 1330., ubi in canone 3., dum mentio fit Sacerdotis, qui delicta confitentis prodiderat, subditur: *sine spe reconciliationis non immerito debet degradari.* Non omittam etiam hoc in loco animadvertere quædam haberi apud Gregorium Magnum, ex quibus aperte deducitur vetustissima ecclesiastica disciplina de secreta peccatorum confessione; etenim idem Sanctus Pontifex in lib. 13. Moralium cap. 3. de occultis delictis sermonem habens, inquit: *honore tegminis velantur.*

Gratiani temporibus quotiescumque aliqua de consanguinitate, & affinitate definiebantur, aut scribebantur, id totum sub nomine Gregorii vel primi, vel junioris, aut sub nomine Zachariæ Pontificum edebatur. Hujus rei ratio ex eo proficiscebatur, quod vulgo Gregorio Magno adscriberetur epistola ad Felicem Messanensem Episcopum, licet hanc Viri eruditi tamquam apocrypham rejecerint, atque in eadem nonnulla de consanguinitatis, & affinitatis custodiendæ legibus explicentur; item similia legantur in epistola Gregorii ad sextam interrogationem Augustini Anglorum, præterea etiam similia in epistola Gregorii II. ad Bonifacium Episcopum; tandem similia apud Zachariam sive in epistola ad Pippinum, necnon Episcopos, & Abbates, & Proceres Galliarum cap. 22., sive in Concilio Romano anni 743. can. 6. Hinc ipsamet, quæ posterioribus sæculis, præsertim undecimo, & duodecimo, fuerunt celebrata Concilia, ubi de consanguinitate, atque affinitate nonnihil statuendum erat, nihil antiquius habebant, quam ut suarum Constitutionum auctoritatem a Gregorio I., Gregorio II., & Zacharia repeterent. Non moror diutius in referendis exemplis, cum passim obvia esse unicuique possint illorum temporum acta perlegenti. Quid mirum itaque esse potest, si Gratianus, aut quisquis alius Gratiano auctor extitit, duplex monumentum editurus in canone 3. & 4. cau. 35. qu. 5. prius Gregorio tribuit, Zachariæ posterius, aut ut Pithœus auguratur, utrumque Zachariæ? Non sane ibidem aut Gregorii, aut Zachariæ Pontificis Constitutio exhibetur, sed recens Scriptorum sæculi undecimi, aut duodecimi traditio, quæ juxta mores illius ætatis ab auctore Gregorio, vel Zacharia repetebatur. Ut vero hæc certissima habeantur, subjiciam hic duo frag-

Can. 3. cau. 35. qu. 5.

 menta

menta Conciliorum sæculi undecimi plurimum cum Gratianeo canone convenientia. In primis huc adferri potest Concilium Bituricense in Aquitania anno 1031. celebratum, ubi, postquam de Gregorio, quasi de auctore traditæ ibidem doctrinæ, mentio facta est, ita subjicitur in canone 18. *Ut nullus uxorem consanguinei, vel alicujus parentis sui in conjugium accipiat, quia vir, & uxor legitime conjuncti una caro sunt*. Huc deinde adferri potest Concilium Londoniense anni 1075., ubi ita legitur: *Ex decretis Gregorii majoris, nec non & junioris. Ut nullus de propria cognatione, vel uxoris defunctæ, seu quam cognatus habuit, uxorem accipiat, quoad usque parentela ex alterutra parte ad septimum gradum perveniat*. Quæ cum plurimum consonent cum memoratis Gratiani canonibus, alias autem sub Gregorii nomine definita sint, non erit dubitandum, quominus etiam Gregorio similia tributa fuerint in laudato canone 3. apud Gratianum.

Can. 1. cau. 35. qu. 9. De canone 1. cau. 35. qu. 9. nihil est, quod in præsentia adjiciendum sit, hic enim idem omnino est cum canone 12. cau. 25. qu. 2., de quo jam superius actum est.

Can. 4. cau. 35. qu. 9. Jam noverunt omnes eruditi Viri, canonem 4. cau. 35. qu. 9. falso Gregorio Papæ fuisse tributum, qui potius tribuendus erat Nicolao I. in epistola ad Episcopos in regno Ludovici constitutos, quæ incipit *Gaudemus*. Quidam Theutgualdus, & Guntharius Episcopi sedibus suis dejecti fuerant ob plura eorundem crimina, & quidem apostolica auctoritate, qua primum tanquam contumaces damnati, deinde vero tanquam Episcopatu prorsus indigni depositi. Frustra autem pro illis postmodum intercesserunt, quotquot eorundem susceperant patrocinium. Etenim Nicolaus Papa non aliter Ecclesiarum, de quibus agebatur, utilitatibus consultum iri putavit, quam si Episcopi illi damnationi perpetuæ subjacerent. Intercedere præ ceteris apud Pontificem Maximum conati fuerant plures Antistites in Regno Ludovici consistentes, ad quos scripta est laudata epistola Nicolai I. Ibi Nicolaus recensitis Theutgualdi, & Guntharii sceleribus ipsos indulgentia, aut venia prorsus indignos declarat, & subjicit: *Cesset itaque vestræ Fraternitatis jam nos super hoc pulsare solertia, & quod fieri non potest, tandem aliquando desinat. Nam Sedis Apostolicæ sententia tanta semper consilii moderatione concipitur, tanta patientiæ* (monet Antonius Augustinus in lib. 2. Dial. 19. de emend. Grat. legendum esse *sapientiæ*) *maturitate decoquitur, tantaque postmodum deliberationis gravitate profertur, ut retractatione non egeat, nec immutari necessarium ducat, nisi forte sic prolata sit, ut retractari possit, vel immutanda secundum præmissæ tenorem conditionis existat*. Animadversione sane dignissima sunt postrema hæc Pontificis verba, quæ indicant, retractari posse Apostolicæ Sedis sententiam, si forte sic prolata sit, ut retractari possit, vel immutari. Nimirum hæc ita intelligenda sunt, quemadmodum facti species exigebat, de qua Nicolaus ipse sermonem instituerat, quod perspicue indicant etiam verba illa sequentia: *secundum præmissæ tenorem conditionis*. Porro duplex erat prolata sententia in caussa Episcoporum Theutgualdi, & Gunttharii. Prior, quum ipsi auctoritate Pontificia vocati contumaces fuerunt, ac proinde velut contumaces damnati, quin audirentur. Posterior, quum eorundem caussa ipsis comparentibus ad finem perducta juxta juris regulas fuit, & gravissimorum criminum rei agniti sunt. De hac quidem posteriore sententia scribit Nicolaus, aitque, eandem retractari non posse, quæ dignoscebatur maturi consilii moderatione concepta, & summa deliberationis gravitate prolata. At vero ubi ageretur de priore sententia, qua Sum-

Summus Pontifex aliquem velut contumacem damnabat, erat hæc hujusmodi, ut revocari deinde posset, quoties nimirum reus conventus contumaciam purgasset, & moram, tandemque Sedis Apostolicæ mandatis obediens adquiesceret. Siquis desideret, huc referre sententiam non absimilem Gregorii Magni, eam habebit in epistola ejusdem Sancti Pontificis ad Virgilium Episcopum Arelatensem, ubi sermo fit de privilegiis Apostolicæ Sedis auctoritate concessis Arelatensi Monasterio, ac subjicitur, *eam Apostolicæ Sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut quæ ejus fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicitæ usurpationis molestia quaterentur.*

Canon 17. de consecr. dist. 1. jungendus omnino est cum canone præcedenti, sive 16., eamque ob rem tribuendus eidem auctori, nimirum illi, qui composuit epistolam Felici IV. suppositam. Plane Ivo Carnotensis in parte 3. Decreti cap. 24. utrumque Gratianeum fragmentum conjunxit, retulitque nomine ejusdem Felicis IV. En verba ipsa epistolæ Mercatoris Felici Pontifici adscriptæ: *Solemnitates vero Dedicationum Ecclesiarum, & Sacerdotum per singulos annos solemniter sunt celebrandæ, ipso Domino exempla dante, qui ad festum Dedicationis Templi omnibus, id faciendo, dans formam cum reliquis populis eandem festivitatem celebraturus venit, sicut scriptum est, facta sunt encænia in Hierosolymis, & hyems erat: Et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis. Quod autem octo dierum sint encænia celebranda, in libro Regum, peracta Dedicatione Templi, reperies. De Ecclesiarum vero consecratione, &c.* Heic subsequuntur, quæ legimus in canone 16. vers. *de Ecclesiarum* de cons. dist. 1. At vero si quæras, cur memorato canoni 17. inscriptum fuerit Gregorii nomen, ego dixerim illud irrepsisse fortasse e margine in textum. Siquidem contingere potuit, ut ad verba canonis 16. laudaretur in margine nomen Gregorii Papæ, quo indicaretur, similia nonnulla reperiri in epistola ad Felicem Messanensem Gregorio adscripta, ibi: *De Dedicationum vero Ecclesiarum dubitatione, super qua inter cetera nos consuluistis, hoc vos rite tenere debetis, quod nos ab Antecessoribus nostris traditum accepimus, idest, ut quoties tam de baptismo aliquorum, vel confirmatione, quam de Ecclesiarum consecratione dubitatio habetur, & nec scriptis, nec testibus ratio certa habetur, utrum baptizati, vel confirmati, sive Ecclesiæ consecratæ sunt, ut baptizentur tales, ac confirmentur, atque Ecclesiæ canonice dedicentur, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat, quoniam non monstratur iteratum, quod non certis judiciis ostenditur rite peractum.* Hæc sane quemadmodum plurimum conveniebant cum vers. *de Ecclesiarum* in canone 16., ita occasionem Glossographis præbere potuerunt, ut in margine Gregorii nomen adscriberent, indicaturi, similia apud Gregorium, sive in epistola Gregorio adscripta contineri. At novum non est, Collectores ex imprudentia transduxisse marginalia auctorum nomina in ipsasmet monumentorum descriptiones.

Can. 17. de conf. dist. 1.

Denique nonnulla adhuc dicenda supersunt de canone 23. de consecr. dist. 1. qui Gregorii nomine laudatur. Romani Correctores testati sunt, se reperisse hujusmodi fragmentum in antiquo codice Regesti in extremo in scripto quodam *de moribus, vita, & morte Agapiti Primi Papæ.* Maurini Monachi solertissimi Gregorianorum operum investigatores in tomo 2. suæ editionis pag. mihi 1303. testantur se in nullo ex MSS. Codicibus hæc reperisse, sed fidem esse penes Correctores Romanos. Ego crediderim in his monumentis nihil aliud contineri, quam additamentum quoddam a pio quodam viro factum operibus Magni Gregorii in libris Dialogorum. Hujus rei conjectura mihi duplex esse potest; in primis quod

Can. 23. de conf. dist. 1.

Gra-

Gratianus relato Dialogorum libro sub Gregorii nomine in canone 22. de consf. dist. 1. statim sub Gregorii ejusdem nomine quædam subjicit in canone 23. sequenti, quæ indicat se ex eisdem libris Dialogorum depromsisse; deinde quod in Dialogis Gregorio adscriptis lib. 3. cap. 3. aliqua legantur de Agapito Papa, quibus recentiore manu inverosimile non est aliquot adjecta fuisse. Ceterum, quænam habenda sit hujusmodi Dialogorum auctoritas, jam satis superius suo in loco discutiendum fuit. Unum addo, quod pertinet ad historicam veritatem de Agapito Pontifice Maximo, ac de Anthimo. Anthimus vir hæreticis adhærens, Episcopus primum Trapezundarum, circa annum 530. Constantinopolitanam dignitatem, ac sedem invasit. Ejus improbitate perspecta, Agapitus Pontifex Maximus eundem sententia sua deposuit, atque in ejus vicem Mennam Virum sanctissimum suffecit, accedente his omnibus rite gestis Justiniani Imperatoris auctoritate, quemadmodum refertur in Concilio Constantinopolitano sub Menna anni 536., ac perspicue deducitur ex novella Constitutione 42. ejusdem Justiniani.

CAPUT LX.

De Bonifacio III.

Ex Concilio Romano sub Bonifacio III. celebrato unum fragmentum superest apud Gratianum, videlicet

Canon 8. dist. 79. ex Romano Pontificali depromtus.

QUicumque ex Scriptoribus Ecclesiasticis Bonifacii III. (tenuit is Maximum Pontificatum anno 606.) gesta recensuerunt, in eo sine discrimine consentiunt, celebratum ipsius auctoritate fuisse Romæ Concilium, in quo nonnulla constituta fuerunt de electione Romani Antistitis rite peragenda, decretumque inter cetera, ut nemo de successore eligendo cogitare auderet, nisi post tertium diem a defuncti Pontificis depositione, seu sepultura. Hujus tamen Synodi acta penitus perierunt, uti animadvertit Baronius ad annum 606. num. 8. Fragmentum Concilii extat in canone 7. dist. 79., quod ego arbitror depromtum ex auctore libri Pontificalis, in quo ita legitur in ejusdem Bonifacii vita: *Hic fecit constitutum in Ecclesia B. Petri, in qua sederunt Episcopi septuaginta duo, Presbyteri Romani triginta quatuor, Diaconi, & omnis clerus sub anathemate, ut nullus Pontifice vivente, aut Episcopo civitatis suæ præsumat loqui de successore, aut partes sibi facere, nisi tertio die depositionis ejus, adunato Clero, & filiis Ecclesiæ tunc electio fiat; & quem quisque voluerit, habebit* (legunt alii *& quem voluerint, habeant*) *licentiam eligendi sibi Sacerdotem*. Num hæc indubiam prorsus fidem faciant, cogitet qui noverit, quale quantumque sit Anastasii testimonium, si modo Anastasius auctor habendus est libri Pontificalis. Investigari vulgo solet, quænam esse ratio potuerit, cur in aliquot dies dilata fuerit mortuo Episcopo electio successoris. Non defuerunt, qui id concedendum fuisse dixerint luctui viduatæ Ecclesiæ;

siæ; at vereor, ne hujusmodi animadversio incomtam exhibeat & Episcoporum, & Ecclesiarum imaginem, qualis prodiit demum de officina Mercatoris, apud quem quæ de viro, & uxore obtinent ad Episcopos, & Ecclesias sine ullo discrimine traducta fuerunt. Potius alii asseruerunt illud statutum fuisse, ut obviam iretur schismatibus, ac contentionibus valde frequentibus, quæ non tam post mortem Episcopi, aut Romani Pontificis, quam iis adhuc viventibus, & laborantibus in extremo, concitabantur, unde præpropere nonnulli ad Episcopales nondum vacantes sedes contenderent. Mihi animum subit alia, & quidem meo judicio non contemnenda ratio in eligendis Romanis Antistitibus singularis, quæ ad eam inducendam disciplinam Bonifacium moverit. Nimirum temporibus Bonifacii III. jamdiu obtinuerat, ut is in Pontificem Maximum eligeretur, qui apud Imperatorem Constantinopoli degentem Apocrysarii, sive Legati Apostolici munus obivisset, favente præsertim Imperatoris gratia, quæ tunc plurimum in electione Pontificis Maximi valere poterat. Atque ipsa Apocrysarii dignitas erat in Ecclesia valde eximia, ad quam nonnisi viri gravissimi, ac rerum agendarum prudentissimi evehebantur, qui propterea tum ob egregias animi dotes, cum ob illustria in Ecclesiam merita accedente Imperiali benevolentia viam ad Pontificatum Maximum sibi facile paratam intuebantur. Hac ratione ad Summum Pontificatum pridem conscenderant Vigilius, Paschalis, Gregorius, Sabinianus, atque ipsemet Bonifacius III., qui omnes primum Apocrysarii munere functi fuerant, deinde Maximum Pontificatum adepti. Noverat idem Bonifacius, id maxime ecclesiasticæ utilitati congruere, vel quod ea ratione dignissimus successor Romanæ Cathedræ addiceretur, vel quod iidem qui Apocrysarii munere functi fuerant, rerum ecclesiasticarum statum apprime callebant, in ea præcipue parte, quæ unionem Romanæ, Græcæque Ecclesiæ, rem profecto tunc temporis maximi momenti, spectabat; vel demum quod vir ut plurimum Imperatori acceptissimus eligeretur; intererat autem plurimum, Pontifices eligi Imperatori Constantinopolitano acceptissimos, quo ejusdem Imperantis animus ab ambitu Constantinopolitanorum Patriarcharum averteretur, atque in fovenda Romanæ Sedis jura inclinaretur. Revera idem Bonifacius III. decretum obtinuit ab Imperante Phoca, uti scribit auctor Pontificalis, quo Romanæ Sedi etiam supra Constantinopolitanam Primatus adserebatur. Quamobrem Bonifacius salubriter consultum Romanæ Ecclesiæ censuit, quoties definiret, non propere ad electionem successoris Pontificis deveniendum esse, sed dies aliquot expectandos, quibus nimirum interea aut Imperator ipse, aut Apocrysarius Constantinopoli degentes certiores de morte Pontificis redderentur, atque ipsis etiam nonnihil in electione successoris concederetur. Hæc animadversio forte magis perspicua redderetur, quoties monumentum superesset actorum memorati Romani Concilii. At cum ejus acta perierint, nemo mihi probro vertet, si ex illius temporis adjunctis, conjecturis ceteroqui gravissimis paullisper indulserim.

CAPUT

CAPUT LXI.

De Bonifacio IV.

Bonifacio IV. nihil a Gratiano tributum videretur, nisi Romani Correctores animadvertissent, quod nomine Bonifacii in subjecto canone legitur, alicubi adscriptum haberi eidem Pontifici.

{ *Canon 25. cau. 16. qu. 1. apocryphus, & varius in diversis exemplaribus.*

Ab anno 607. usque ad annum 615. Romanæ Ecclesiæ præfuit Bonifacius IV., qui Bonifacio III. successit. Ab auctore libri Pontificalis traditur, templum, quod appellabatur Pantheon olim dicatum Jovi Vindici, ejusdem Pontificis auctoritate vero Deo consecratum fuisse sub titulo B. Mariæ, & omnium Christi Martyrum. Item traditur, Bonifacium domum suam in monasterium erexisse. An vero jure optimo illi tribuantur, quæ legimus sub ipsius nomine in canone 25. cau. 16. qu. 1., non ausim adfirmare. Ad hoc monumentum ita scribit Vanespen in Brevi Commentario in Gratianum: *Vulgare, & famosum decretum sub nomine Bonifacii Papæ relatum canone 25. hodie ut apocryphum passim rejicitur.* Fateor quidem, a Bonifacio celebratum fuisse Concilium Romæ, postulante præsertim Mellito Londinensi Episcopo, qui postquam extra urbis Londinensis mœnia monasterium construxisset, Romam petiit a Pontifice Maximo Monachorum regendorum regulas accepturus; fateor insuper, ab eodem Pontifice quasdam in ipsa Synodo monasticas regulas præstitutas, quemadmodum testatur Beda in lib. 2. historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum cap. 4., & Henricus Huntindoniensis lib. 3. historiæ Anglorum. Verum an hæ monasticæ regulæ in memorato Gratiani monumento contineantur, plurimum ipse dubitaverim. Qui Concilii decretum edidit Gratianeo canoni consonum, fuit Holstenius, eidemque subjecit epistolam ipsius Concilii Bonifaciani ad Athelbertum Regem Anglorum. Philippus Labbeus & ipse simile decretum edidit sub nomine Concilii Bonifaciani, quæ duo exemplaria cum inter se nonnihil differant, imo & utraque differant ab exemplari Gratianeo, heic describam.

Ex editione Holsteniana.

Sunt nonnulli fulti nullo dogmate, audacissime quidem, zelo magis amaritudinis, quam dilectione inflammati, asserentes Monachos, quia mundo mortui sunt, & Deo vivunt, sacerdotalis officii potentia indignos, neque pœnitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotali officio divinitus injunctam potestatem; sed om-

Ex editione Labbeana.

Sunt nonnulli stulti dogmatis, magis zelo amaritudinis, quam dilectionis inflammati, asserentes Monachos, quia mundo mortui sunt, & Deo vivunt, sacerdotali officio indignos, neque pœnitentiam, aut Christianitatem, seu absolutione largiri posse per sacerdotalis officii injunctam gratiam, sed omnino fallun-

omnino labuntur. Nam si ex hac caussa veteres æmuli vera prædicarent, Apostolicæ sedis Beatissimus Gregorius monastico cultu pollens ad summum nullatenus apicem conscenderet. Quoniam quidem hæc ostiatim fungendi, ligandi, solvendique potestas a Deo summa conceditur; Augustinus quoque ejusdem sanctissimi Gregorii discipulus Anglorum prædicator egregius, ac Pannoniensis Martinus Beatissimus, cujus sanctitatis fama longe lateque diffusa totus personat mundus; alii quoque jamplurimi sanctissimi pretiosissimo Monachorum habitu fulgentes nequaquam annulo Pontificali subartarentur, si, quia Monachi fuerunt, prædictis uti prohiberentur. Neque enim Benedictus Monachorum Præceptor almificus hujuscemodi rei aliquo modo fuit interdictor; sed eos sæcularium negotiorum edixit expertes fore solummodo. Quod quidem Apostolicis documentis, & omnium sanctiorum Patrum institutis non solum Monachis, verum etiam Canonicis maximopere imperatur. Nemo enim militans Deo implicat se negotiis secularibus. Utrisque etiam præfatorum Patrum exemplis perspicacibus circumquaque ut mundo mortui sint, evidentissima ratione præcipitur. Tantorum igitur Patrum instituti exemplis, quibus periculosissimum est refragari, credimus a sacerdotibus Monachis ligandi solvendique officium Deo imperante haud indigne administrari, si eos digne contigerit ad hoc ministerium sublimari. Quod incunctanter affirmat, quisquis statum Monachorum, & habitum, potentatumque evidenter considerat. Verbi gratia. Angelus græce, latine nuntius dicitur. Sacerdotes igitur Monachi, atque Canonici, qui quotidie sancta Dei præcepta annunciant, Angeli vocantur, ratione non incongrua. Sed unusquisque Angelicus ordo quanto claritatem Dei vicinius contemplatur, tanto dignitate sublimior affirmatur. Nam uti Cherubim, Monachi sex alis velantur, Duæ quidem in capitio, quo caput tegitur, verisimilibus demonstrantur assertionibus. Illud

luntur. Nam si ex hac caussa veteres æmuli vera prædicarent, Apostolicæ Sedis compar Beatus Gregorius monachico pollens cultu ad summum apicem nullatenus conscenderit, cui solvendi, ligandique potestas concessa est. Augustinus quoque ejusdem sanctissimi Gregorii discipulus Anglorum prædicator egregius, & Pannoniensis Martinus, aliique quamplurimi viri sanctissimi pretiosorum Monachorum habitu fulgentes nequaquam annulo Pontificali subtraherentur. Neque enim Benedictus Monachorum præceptor hujus rei aliquo modo fuit interdictor, sed eos sæcularium negotiorum dixit expertes esse debere; quod quidem Apostolicis documentis, & Sanctorum Patrum institutis non solum universis, verum etiam Canonicis summopere imperatur. Utrisque enim perspicacibus Sanctorum Patrum exemplis, ut mundo mortui sint, præcipitur. Credimus igitur a sacerdotibus Monachis ligandi, solvendique officium digne administrari, si tamen digne contigerit eos hoc ministerio sublimari. Quod evidenter affirmat, quisquis statum Monachorum, & habitum considerat. Angelus enim græce, latine nuncius dicitur. Sacerdotes igitur Monachi, atque Canonici, qui Dei præcepta annunciant, Angeli vocantur; sed unusquisque Angelicus ordo, quanto vicinius Dominum contemplantur, tanto sublimius dignitate firmantur. Numquid non ut Cherubim Monachis sex alis velantur: duæ in capitio, quo caput tegitur veris demonstrantur assertionibus. Illud vero, quod brachiis extenditur, duas alas esse dicimus, & illud, quo corpus conditur, alias duas. Sic sex alarum numerus certissime conficitur. Decertantes igitur contra Monachos in hac re sacerdotalis potentiæ arcere officio præcipimus, ut ab hujuscemodi nefandis ausibus imposterum reprimantur, quia

Illud vero tunicæ, quod brachiis extenditur, alas duas esse dicimus; & illud tandem, quo conditur corpus, sex alarum numerum certissime implere asseritur. Decertantes igitur Monachicæ professionis Presbyteros sacerdotalis potentiæ arcere officio, omnimodo præcipimus, ut ab hujuscemodi nefandis ausibus reprimantur in posterum, quia quanto quisque celsior, tanto potentior.

quia quanto quisque excelsior, tanto potentior.

Si penitius, uti fieri decet, consideraveris hujus decreti sententiam, facile agnosces, parum convenire Romano Concilio Bonifacii, & quidem Concilio sæculi septimi, præsertim si his adjunges epistolam Bonifacii ad Athelbertum Regem Anglorum eidem decreto adjectam, cujus formula longe diversa est a formulis Pontificiarum Epistolarum illius ætatis. Præterea si conferamus ea, quæ de hoc Concilio memorat Beda superius laudatus, cum hoc monumento, quod unum acta Concilii format, etiam constabit diversas fuisse sanctiones Concilii ab hoc decreto; etenim Concilium, ut ait Beda, de vita Monachorum, ac quiete nonnulla instante Mellito Londoniensi ordinavit, at in hocce decreto nihil habetur, quod eo pertineat: tantum definitur gravissima illa controversia, quæ demum sæculo undecimo exarsit inter Monachos, & Clericos, contendentibus Monachis ad administrationem Sacramentorum instar Clericorum. Hinc eo facilius ad acta recentioris alicujus Concilii jure hunc ipsum canonem referemus. Neque fallor: Siquidem eadem omnino verba leguntur in canone 2. Concilii Nemausensis celebrati anno 1096., atque consonant cum exemplari Labbeano superius descripto, sequentibus tantummodo verbis in aliorum, quæ corrupta videntur, vicem substitutis: *Sunt nonnulli . . . monachos, qui mundo . . . seu absolutionem . . . . B. Gregorius monachico habitu pollens . . . conscenderet . . . præcloso Monachorum habitu . . . annulo Pontificali subarrharentur . . . Præceptor sanctissimus hujus rei . . . non solum Monachis, verum Canonicis summopere imperatur . . . ligandi, solvendique potestatem digne administrari . . . contemplatur, tanto sublimius dignitate firmatur . . . quo corpus tegitur, alas duas, &c.* Ego sane in conspectu hujus canonis non possum mihi persuadere, jam illum ipsum canonem Nemausensem totidem verbis fuisse editum in Concilio Romano Bonifacii: qui si editus fuisset apud Bonifacium, dum renovandus erat apud Nemausenses Antistites, aut Bonifacii Papæ, aut Concilii Bonifaniani nomen inter ipsa Nemausensis Concilii acta præfetulisset, cum recentiorum Conciliorum Patres illud semper honoris tribuerint vetustioribus, ut vetustiorum honestissimam mentionem facerent, quoties illorum monumenta aut confirmarent, aut etiam restaurarent. His demum adjicere possum, collectores vetustos hujus canonis nullam mentionem facere, quæ facta primum est apud Ivonem Nemausensis Concilii temporibus scribentem, qui tamen in parte 7. decreti cap. 22. nonnulla exhibet nonnihil dissimilia ceteris exemplaribus. Consonant verba Ivonis cum exemplari Labbeano superius exhibito, his exceptis: *Non ullo fulti dogmate, audacissime quidam magis zelo . . . asserunt Monachos . . . neque christianitatem largiri, neque absolvere posse . . . sed omnino labuntur . . . ad summum nullatenus apicem conscen-*

scenderet, cui quidem ostiatim fungendi, ligandi, solvendique officio potestas summa conceditur . . . Pontificali subarrhaventur, sed quia Monachi fuerunt, prædictis uti perhibentur. Neque enim Benedictus Monachorum Præceptor hujusce modi rei . . . expertes fore solummodo, quod quidem . . . & omnium Sanctorum Patrum . . . non solum Monachis, verum etiam Canonicis maximopere imperatur. Utrisque enim præfatorum Patrum exemplis perspicacibus circumquaque ut mundo mortui sint, evidentissima ratione præcipitur.. Tantorum ergo Patrum institutis, & exemplis periculosum est refragari. Credimus ergo a Sacerdotibus Monachis ligandi, solvendique potestatem, atque officium, Deo operante, haud indigne administrari, si eos digne contigerit ad hoc ministerium sublimari. Quod incunctanter, & evidenter adfirmat quisquis statum Monachorum, & habitum, potentatumque evidenter considerat. Verbi gratia Angelus græce . . . qui quotidie sancta Dei præcepta annunciant, Angeli vocantur, ratione non incongrua. Sed unusquisque Angelicus Ordo quanto claritatem Dei vicinius contemplatur, tanto dignitate sublimior affirmatur. Nam uti Cherubin, Monachi sex alis velantur. Duæ quidem in capitio, quo caput tegitur, verisimilibus demonstrantur assertionibus. Illud vero tunicæ, quod brachiis extenditur, alas duas esse dicimus; & illud tandem, quo conditur corpus, sex alarum numerum certissime implere asseritur. Decertantes igitur monachicæ professionis presbyteros sacerdotalis potentiæ arcere officio omnimodo præcipimus, ut ab hujuscemodi nefandis ausibus reprimantur in posterum, quia quanto quisque celsior, tanto potentior. Constat igitur, monumentum hujusmodi in primis non tuto adseri posse Bonifacio IV. velut auctori, aut Concilio Romano sub eodem Pontifice celebrato, sed potius Nemausensi Concilio; cujus tamen exemplaria non omnino invicem consonant. Imo ex eorundem exemplarium collatione nondum satis, meo judicio, constare potest, utrum eo canone diremta sit disputatio, num Monachis liceat Sacramenta populo ministrare; an potius altera, an e monasteriis vocari ad regendas Ecclesias possint, qui sint Sacramenta populo administraturi.

CAPUT LXII.

De Deusdedit.

Nomine Deusdedit Papæ duo sunt apud Gratianum fragmenta.

- *Can. 1. cau. 30. qu. 1. apocryphus, & paullo varius in diversis exemplaribus.*
- *Can. 3. cau. 30. qu. 3. referendus ad canonem 1. cau. 30. qu. 1.*

DEusdedit Vir & doctrina, & pietate insignis, Sedem Apostolicam tenuit ab anno 614. usque ad annum 617. Quæ vero hujus Pontificis nomine a Gratiano referuntur, opus dicenda sunt insignis cujuspiam, ac recentioris deceptoris sub illustri titulo posteritati illudentis. Huc pertinet in primis canon 1. cau. 30. qu. 1. laudatus ex epistola Deusdedit ad Gordianum Hispalensem Episcopum. Epistolam ipsam primum integram referam, non tam ut exinde suppleantur, quæ omissa sunt apud Gratianum, quam magis magisque liqueat, quod deinceps subji- *Can. 1. cau. 30. qu. 1.*

 ciam;

ciam; videlicet monumentum hoc tanto Pontifice indignum penitus esse, nec propterea eidem, nisi per gravissimam injuriam tribuendum. His verbis epistola exhibetur: *Deusdedit Sanctae Romanae, & Apostolicae Ecclesiae Episcopus Gordiano Hispalensis Ecclesiae Coepiscopo, & Fratri dilectissimo. Pervenit ad Nos Diaconus vester, vestrae sanctitatis epistolam ferens, quod quidam viri etiam, ac mulieres praeterito sabbato, paschali die, prae* (legunt alii *pro*) *magno populorum incursu, nescientes proprios suos filios suscepissent ex lavacro sancto. Cupis ergo scire, si pro tali accidente ratione debeant viri, & mulieres ad suum proprium redire usum, an non. Nos vero maesti in hac re* (legunt alii: *Nos enim ex hoc maesti*) *inquisivimus priorum Patrum nostrorum dicta. Invenimus autem in archivis hujus Apostolicae Sedis jam talia contigisse in Ecclesiis Isauriae* (alii legunt *Ecclesiae Isauriae*) *& Ephesiorum, simulque Hierosolymae, & etiam aliarum Civitatum. Episcopis etiam earum Civitatum ab hac Apostolica Sede volentibus scire, si* (legunt alii *utrum*) *viri, & mulieres redirent ad proprium torum, beatae memoriae Sanctissimi Patres Julius, Innocentius, & Caelestinus cum Episcoporum plurimorum, & Sacerdotum conventu* (legunt alii *consensu*) *in Ecclesia B. Apostolorum Principis prohibentes talia perscripserunt, & confirmaverunt, ut nullo modo jam in conjugio se reciperent mulieres, aut viri, qui quacumque ratione suos susceperunt natos, sed separent se, ne suadente diabolo tale vitium peccati inolescat* (legunt alii: *jam se in conjugium reciperent mulieres, aut viri, quicumque aliqua ratione susceperunt natos proprios, sed separarent se, ne suadente diabolo tale vitium innotescat*) *per mundum, & universorum error accrescat. Scitis, quia quomodo sunt septem dona Spiritus Sancti, ita sunt septem dona baptismi a primo pabulo sacrati salis, & ingressu sanctae Ecclesiae usque ad confirmationem Spiritus Sancti per chrisma. Ab hoc primo Spiritus Sancti dono usque ad septimum nullus Christianus suam commatrem in conjugium suscipere debet, & qui praesumserit, anathematis vinculo religetur in perpetuum, nisi paenitentiam egerit digne. Mulieres vero cum separatae fuerint pro hac illicita re a propriis viris, totam praecipimus recipere dotem, quam in die nuptiali recepit, & post expletum annum recipiant alium virum, similiter & vir uxorem.* Integra haec epistola est Deusdedit Pontifici tributa, quam nemo non statim ab illo abjudicandam putabit. Fictitius in primis est Gordianus ille Episcopus Hispalensis, ad quem directa epistola fertur; etenim scimus ex inscriptionibus Synodi Toletanae anni 610. tunc praefuisse Hispalensi Ecclesiae Isidorum, quem adhuc rexisse eandem Ecclesiam anno 619. scimus ex Concilio Hispalensi ejusdem anni. Qua itaque ratione contingere potuit, ut tempore Deusdedit Gordianus Hispalensis Episcopus diceretur, nisi dicere velimus & Gordianum, & Isidorum eodem tempore Hispalensem Ecclesiam tenuisse? Inverosimile etiam videtur, quod ibidem refertur, Parentes magno populi concursu ita praepeditos fuisse, ut ignorantes suscepissent filios suos in administratione baptismatis. Quod vero exinde *maestum* se Deusdedit adpellaverit, & sollicite ad quaestionem dirimendam veterum Patrum investigaverit monumenta; imo & repererit ad eam rem sanctiones Julii, Innocentii, & Caelestini Pontificum, non facile mihi persuadere possum, cum non ageretur de re tanti momenti, quae adeo turbaret virum gravissimum, praesertim cum demonstrari non possint memoratorum Pontificum constituta, quae caussam dedisse feruntur rescripto Deusdedit, quod adeo difforme ab aequitate agnovit Alexander III., ut adversus illud sententiam proferre non dubitaverit in cap. 2. de cognatione spirituali. Quis praeterea percipiet verba illa: *Scitis quia quomodo, &c.* usque ad illa *suscipere debet*, nisi a recta ratione abhorrentem

rentem sententiam Pontifici affingat? Dicitur ibidem, septem esse dona Sancti Spiritus, a primis baptismi ritibus in baptizandum infusa divinitus, per quæ veluti per gradus spiritualis propinquitas ducta designatur. O rectam graduum computationem, qua fieret, ut duo in primo æque, ac in septimo gradu jungerentur, nec major esset in uno, quam in altero conjunctio; aut si major conjunctio appareret, ea esset in septimo potius, quam in primo contra omnes regulas computationum. Tandem, quod perspicue a sententiis Deusdedit hoc monumentum alienum evincit, pertinet ad postremam epistolæ partem, quam utpote perpetuæ, eidemque divinæ traditioni repugnantem Gratianus omittendam censuit. Asserit auctor epistolæ, viros, qui quacumque de caussa filios suos a baptismate suscepissent, ita separandos esse ab uxoribus, ut ipsi alias uxores ducere, & uxores aliis nubere maritis jure possint; qua sententia nemo non agnoscit sanctum illud vinculum violari, quod Deus ipse arctissime inter conjuges colligavit.

Ad eundem canonem 1. cau. 30. qu. 1. referendus erit canon 3. cau. 30. qu. 3. *Can. 3. cau. 30. qu. 3.* Siquidem iste in primis Zachariæ Pontifici adscriptus a Gratiano fuit, deinde Deusdedit. In hac igitur parte, qua Deusdedit laudatur, non censuit Collector ipsi ita nomen Deusdedit adjicere, ut significaret eidem Pontifici tribuendum canonem fore, sed potius, ut indicaret de hac ipsa materie cognationis spiritualis aliqua jam edita fuisse sub nomine Deusdedit, quæ sane cum alia non sint, nisi quæ in prælaudato canone 1. exhibentur, facile constat, quomodo recipienda hæc omnia sint, aut explicanda.

CAPUT LXIII.

De Honorio.

Ex Decreto Honorii Papæ laudatur apud Gratianum subjectus hic canon.

Canon 20. cau. 11. qu. 3. Concilio Ravennatensi Johannis VIII. adscribendus.

FRustra de Honorio, susceptoque ab eo Ecclesiæ Romanæ regimine anno 626. verba facerem, cum fragmentum illud, seu canon 20. cau. 11. qu. 3., qui illius nomine laudatur, Honorii non sit, sed potius Concilii Ravennatensis sub Johanne VIII. celebrati anno 877. Primus ex Collectoribus inscriptionem monumenti corrupit Burchardus, qui in lib. 11. Decreti cap. 48. & 49. recensuit canones 9. & 10. Concilii Ravennatensis, sed canonem 9. adscripsit Gelasio, & canonem 10. Honorio. Nemo autem ignorat, quam familiare Burchardo fuerit auctorum nomina immutare. Ivo Carnotensis bis in suo decreto eundem canonem retulit; nimirum in cap. 65. partis 14., & quidem sub nomine Johannis VIII. in Concilio Ravennatensi, & rursum in cap, 113. ejusdem partis 14. sub nomine Honorii Papæ Burcharchi editionem sine dubio sequutus. En qua tandem ratione deceptus Gratianus fuerit, qui non ex autographis, sed ex Collectoribus fragmentorum canones

canones in suum codicem derivabat. Itaque in Concilio Ravennatensi, ad quod universi Italiæ Episcopi abs Johanne VIII. acciti fuerant, ita legitur in can. 10: *Curæ sit omnibus Episcopis excommunicatorum nomina tam vicinis Episcopis, quam suis Parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco posita præ foribus Ecclesiæ cunctis convenientibus inculcare: quatenus in utraque diligentia & excommunicatis ecclesiasticus aditus excludatur, & excusationis caussa omnibus auferatur. Siquis sane venerabilium Episcoporum, vel Sacerdotum in hac re districtissime non vigilaverit, & in aliquo conniverit, quominus ecclesiasticæ severitatis invectio circa personas delinquentium conservetur, donec coram provinciali synodo satisfiat, a communione sciat se esse suspensum. Si vero post tertiam conventionem in sua negligentia manserit, canonico judicio subjacebit.* Ita supplere, atque emendare juvabit Gratianeum canonem, quem interpretari potissimum debebimus de excommunicatis illis, quorum mentio in eodem Concilio facta fuerat in canonibus præcedentibus, nimirum illis, qui *domos Dei violavissent, ecclesiasticis personis injuriam fecissent, sanctimonialem, sive quamcumque feminam in matrimonium, vel concubinatum rapuissent, homicidium, membrorum truncationem, domorum incendia, vel deprædationes fecissent*, aut his similia delicta admisissent.

CAPUT LXIV.

De Martino.

Ad Martinum Pontificem pertinere videntur duo fragmenta apud Gratianum.

Ex epist. ad Amandum Episcopum Trajectensem.	*Can. 12. dist. 50. ex integra epistola supplendus.*
Ex Decreto.	*Can. 22. de cons. dist. 4. pertinet ad Concilium Martini Bracarensis.*

HUC revocari non debent quotquot monumenta apud Gratianum legimus sub nomine Martini Papæ. Siquidem jam in priore hujus operis parte cap. 33. animadvertimus, plurima Concilio Martini Papæ fuisse tributa, quæ non Martino Pontifici I., aut ejus Concilio Lateranensi adscribenda erant, sed potius Martino Bracarensi in collectione canonum ab ipso elucubrata. Quæ Martini Romani Episcopi jure dicuntur, ad unum, aut alterum caput rediguntur. Maximum Pontificatum ipse tenuit ab anno 649. usque ad annum 654., quo idem fuit in Chersonesum relegatus, Eugenio in ejus vicem suffecto, obiit autem anno 655. Multa ipse perpessus fuit, quod Monothelitarum hæresim damnasset, nec Constantinopolitano Antistiti in eandem hæresim propendenti communicasset. Acta Lateranensis Concilii tunc temporis celebrati Sancti Pontificis in tuenda fide constantiam satis exhibent. Exhibet præterea ejus epistola ad Amandum Trajectensem in Belgio Episcopum, quem & de suborta Monothelitarum hæresi certiorem fecit, & quomodo
Can. 12. dist. 50.
adversus

adversus recentes hæreticos ipse se gessit, coactoque Concilio illos damnavit. Imo etiam ad Amandum eundem Concilii exemplaria misit, quo facilius Christifideles in Belgio constituti ediscerent, quare Monothelitarum opinio execrabilis esset, ediscerent etiam germanam Ecclesiæ doctrinam. Ista scribendi Martino occasionem dederat Amandus, qui epistolam ad Romanum Pontificem direxerat postulans, quid sibi agendum esset in caussa Sacerdotum, ac Ministrorum, qui lapsi in turpia crimina a sacris se ministeriis arceri ægre ferebant. Martini Papæ rescriptum, quod ad hanc rem attinet, legitur in canone 12. dist. 50., cujus verba ita supplere juvabit ex integra epistola, ibi: *Suggestum est namque nobis, eo quod Presbyteri, seu Diaconi, aliique sacerdotalis officii, post suas ordinationes in lapsu coinquinantur, & propterea nimio mœrore Fraternitatem tuam adstringi, velleque pastorale obsequium pro eorum inobedientia deponere, & vacationem ab Episcopatus laboribus eligere, & in silentio atque otio vitam degere, quam in his, quæ tibi commissa sunt, permanere, dicente Domino: Beatus, qui perseveraverit usque in finem. Unde namque beata perseverantia, nisi de virtute patientiæ? quia secundum apostolicam prædicationem omnes, qui voluerint in Christo pie vivere, persecutiones patientur. Ideoque, Frater charissime, non vos afflictionum amaritudo a pio mentis vestræ proposito coarctet recedere, considerans quanta pro absolutione nostri, & liberatione Creator, Dominusque noster pertulerit, quibusque se contumeliis afficiendum tradiderit, ut nos a vinculis potestatis diabolicæ liberaret. Propterea nullatenus in hujusmodi peccato delinquentibus ad destructionem canonum compassionem exhibeas. Nam qui semel post suam ordinationem in lapsum ceciderit, deinceps jam depositus erit, nullumque gradum sacerdotii poterit adipisci, sed sufficiat ei lamentationibus, fletibusque assiduis quousque advixerit in eadem pænitentia perdurare, ut commissum delictum divina gratia extinguere valeat. Si enim tales quærimus ad sacros Ordines promovendos, quibus nulla ruga, nullumque vitæ contagium mentes, & corpora præpediat, quanto magis, si post ordinationem suam quispiam in lapsum ceciderit, & prævaricationis peccato deprehendatur obnoxius, omnino prohibendus est cum manibus lutulentis, atque pollutis mysterium nostræ salutis tractare? Sitque hujusmodi semper juxta sacrorum canonum statuta in hac vita depositus, ut ab illo, qui mentis interiora scrutatur, nullamque de ovibus errare congaudet, dum adspexerit sinceram pœnitentiam ejus, in terribili judicio habeat reconciliatum*, &c. Integram hanc Martini sententiam describendam duxi, ut exinde perspicue constaret, quod alias pluries animadverti, nimirum in dist. 50. Gratianum propositam de lapsis Sacerdotibus quæstionem non diremisse juxta germanam Sanctorum Patrum traditionem, veterumque Pontificum definitiones, sed potius variis distinctionibus, atque doctrinis, ut plurimum ex apocryphis, incertisve monumentis hinc illinc depromtis non diremisse jam, sed in obscuro collocasse.

Ad Martinum I. Pontificem non sane pertinet canon 22. de conf. dist. 4., cujus hæc est inscriptio apud Gratianum: *Item ex decreto Martini Papæ III.* quemque nonnulli putant referendum ad Marinum Juniorem, qui Martinus III. dicitur, vixitque anno circiter 943. Illud tamen monumentum frustra inter sanctiones Martini aut I. aut III. reperies. Ego arbitror, potius adscribendum idem esse Martino Bracarensi; neque enim novum est apud Gratianum, canones editos a Martino Bracarensi Antistite sub nomine Martini Papæ laudari, quemadmodum constat abunde ex iis, quæ animadverti ad caput 53. partis 1. Ideo autem Gratianus scripsit *ex decreto Martini Papæ III.*, quia in Concilio Bracarensi III. a Mar-

Can. 22. de conf. dist. 4.

Martino Bracarensi celebrato anno 572. idem propemodum cautum legitur in can. 7. ibi: *Placuit, ut unusquisque Episcopus per Ecclesias suas hoc præcipiat, ut hi, qui infantes suos ad baptismum offerunt, siquid voluntarie pro suo offerunt voto, suscipiatur ab eis; si vero per necessitatem paupertatis aliquid non habent, quod offerant, nullum illis pignus violenter tollatur a Clericis. Nam multi pauperes hoc timentes, filios suos a baptismate retrahunt. Quod si forte dum differunt, sine gratia baptismi ab hac vita recesserint, necesse est, ut ab illis eorum perditio requiratur, quorum expolia pertimescentes a baptismi se gratia retraxerunt.* Posteriora hæc verba, quæ etiam apud Gratianum sub nomine Bracarensis Concilii leguntur in canone 103. cau. 1. qu. 1., plurimum consonant cum memorato canone 22., quem Gratianus ipse, aut quisquis alius Collector de more paucis perstrinxit, & mutatis paullisper verbis in Codicem transduxit.

CAPUT LXV.

De Eugenio.

Sub nomine Eugenii Papæ plura memorantur apud Gratianum fragmenta, quæ referenda erant ad Romanum Concilium sub Eugenio II. celebratum anno 826., quemadmodum animadvertendum fuit in cap. 52. prioris partis. Unum adhuc monumentum superest: nimirum

Can. 8. cau. 16. qu. 1. consonat potius cum monumentis Eugenii III.

HOC sane fragmentum falso tributum videtur Eugenio I. Franciscus Florens in suo tractatu ad caussam 16. Gratiani illud ipsum tribuit Eugenio II. Sed meo judicio neque Eugenio II. adscribendum erit, quod facile ex eo constat non solum, quod inter constitutiones aut Eugenii I., aut Eugenii II. non reperiatur, sed potissimum quod neutrius Papæ temporibus conveniat; cum Eugenius I. vixerit circa annum 655., & Eugenius II. circa annum 824., at vero quæ in eo canone legimus pertineant ad celebres illas Monachorum disputationes contendentium ad munera ecclesiastica exercenda; quæ sane disputationes exarserunt duodecimo Ecclesiæ sæculo. Hinc ego potius hæc tribuenda censeo Eugenio III. qui similia quædam rescripsit in epistola apud recentiores Collectores 86. ad Monachos Archiepiscopatus Narbonensis ibi: *Præterea quoniam ad aures nostras perlatum est, quod quidam ex vobis parvulos solenniter baptizare, Laicis pœnitentias, & Eucharistiam contra suæ professionis regulam dare præsumunt, præsentium auctoritate omnimodis prohibemus, ne de cetero id attentare præsumant. Alioquin nos eidem fratri nostro Archiepiscopo vestro* (is erat Archiepiscopus Narbonensis) *potestatem concessimus, ut in hujusmodi præsumptores ecclesiasticæ severitatis censuram exerceat.* Et quidem circa eadem tempora plura hujusmodi decreta in medium prodierunt. Sic in Concilio Nemausensi anni 1096. can. 16. ita legitur: *Monachi nullo modo reci-*

recipiant ad sepulturam, aut ad quodlibet divinum officium excommunicatos, aut raptores, aut interdictos. Item in Concilio Pictavensi anno circiter 1078. can. 5. *Ut nullus Abbas, Monachus, vel quilibet alius pœnitentias injungat, nisi quibus proprius Episcopus hanc curam dederit*. Idipsum fere in Concilio Romano anni 1123. sub Calisto II. can. 17. ibi: *Interdicimus Abbatibus, & Monachis publicas pœnitentias dare, & infirmos visitare, & unctiones facere, & Missas publicas cantare, &c.* Ex his, atque aliis monumentis, quæ in hanc ipsam rem adferri commode possent, facile liquet, sæculo Ecclesiæ undecimo ac duodecimo coercitum fuisse nonnullorum Monachorum ambitum, qui ecclesiasticis obeundis officiis vehementissime studebant. Et quoniam nonnulli his adjiciebant alias sententias veterum Patrum, quibus tradebatur, Monachos solitudini incumbere debere, quemadmodum tradebat Basilius, Hieronymus, Isidorus Hispalensis, aliique Patres, ut omittam Concilium Chalcedonense, Synodum Romanam sub Leone IV., aliasque quamplurimas, hinc fieri facile potuit, ut qui Collectores ederent canones sæculó undecimo, aut duodecimo, plura illis adjicerent, quibus ex veterum Patrum sententia, ex ipso etiam Monachorum nomine, professione, atque institutionibus probaretur, Monachos non jure muneribus ecclesiasticis fungi. Id vero demonstrare ut facile fuit illis, qui adversus Monachos pugnabant, imo etiam variis collectis monumentis Patrum confirmare, ita proclive esse potuit Collectoribus non satis distinguentibus fragmenta Patrum a disputationibus recentiorum, eadem disputantium acta quæ Sanctis Patribus, qua Pontificibus Maximis adscribere, quod non infrequenter contigisse, satis colligi posset ex una caussa 16. apud Gratianum in similibus monumentis.

CAPUT LXVI.

De Agathone.

Agathoni Papæ tribuitur apud Gratianum

{ *Canon 2. dist. 19. ex integris codicibus emendandus.*

Can. 21. dist. 63., qui ad Agathonem pertinere videtur, commodius expendetur inferius in cap. 71. de Hadriano.

IMperante Constantino Pogonato circa annum 678. Pontificiam Sedem conscendit Agatho olim Monachus, si fides auctori Pontificalis, vir *benignus, mansuetus, ut etiam omnibus hilaris, & jucundus comprobaretur*. Ejus temporibus Britannicæ Ecclesiæ florebant adeo, ut in dies aucto fidelium numero, ipsis praterea Ecclesiis Christianorum largitate locupletatis novæ Cathedrales erigerentur, instituerenturque Episcopatus. Res tamen adeo prospere non cesserunt, ut omnis præcluderetur contentionibus locus. Nam jurgia non levia suboriri cœperunt inter Episcopum ejus Provinciæ Metropolitanum nomine Theodorum, atque Episcopos ceteros suffraganeos de confirmationibus, ac consecrationibus sacrorum Antistitum. Delata est controversia ad Agathonem, qui ut eandem definiret, Con-

cilium quorundam Episcoporum Romæ convocavit anno 680. Episcopos in Concilium convenientes ita allocutus est Sanctus Pontifex, ut suaderet, rem ita gerendam fore, quemadmodum jam ipsius Antecessores definierant in Synodis, & jam probata Romanæ Ecclesiæ consuetudo invexerat, nimirum ut Metropolitanis in confirmationibus, ac consecrationibus Antistitum incolumis jurisdictio, ac potestas consisteret. En verba Agathonis ad Synodum: *Constat itaque, quod vestra considerarit Reverenda Fraternitas æquitati competere finienda, quia jam sunt, quæ dudum concordi consideratione prævidernnt, & statuerunt Prædecessores nostri, verbi gratia, primus B. Gregorius hujus Apostolicæ Sedis Pontifex, & totius Saxoniæ Apostolicus apex, ejusque Successores Sancti Pontifices usque ad nostra tempora. Et nos prævidimus, & constituimus, ut statuta illa, quæ Synodalibus decretis jamdudum solidata per B. Petrum Principem Apostolorum fuerunt, ut in perpetuum ab omnibus ecclesiarum Christi Præsulibus ibidem constitutis inconvulse, atque illibate serventur.* Hæc illa ipsa sunt, quæ paucis Gratianus expressit in canone 2. dist. 19. An vero cum ejusdem Gratiani proposito omnino conveniant, facile erit unicuique judicare.

CAPUT LXVII.

De Sergio.

Sergii Pontificis nomine inscribitur apud Gratianum

{ *Canon. 22. de cons. dist. 2. est potius Amalarii.*

DE Pontifice Sergio, ejusque gestis vix est, quod faciam mentionem, cum canon 22. de cons. dist. 2. falso illi tributus sit apud Gratianum. Dixerim tantummodo, Sergium communi suffragio electum res Ecclesiæ moderari cœpisse sub finem anni 687.; quo tempore Hispaniæ, & Galliæ Episcopi convenire debuerunt in Concilium prolatas olim ab Juliano Primate fidei sententias explicaturi. Cum enim Julianus de Verbi Divini generatione loquens, dixisset: *Voluntas genuit voluntatem, sicut & sapientia sapientiam,* item in Christo asseruisset *tres esse substantias*, nimirum naturam divinam, animam, & corpus, Benedictus Romanus Antistes Sergii Prædecessor, hujusmodi formulas veluti minus aptas probare non potuit, imo ut clarius explicarentur ab Hispanis Episcopis postulavit. Hinc tam Galliarum quam Hispaniarum Episcopi in unum convenientes (hoc est Concilium Toletanum XV. anni 688.) disertis verbis mentem suam aperuerunt; atque inter cetera tradiderunt, se jure dixisse tres in Christo substantias esse, Deum, animam, & Corpus. Elegantem hanc fidei explicationem excepit Sergius Papa, imo & laudavit. Quod itaque legitur in laudato canone 22. de cons. dist. 2. forte ex eo Sergii hujus Papæ nomine inscribi potuit, quod ejus auctor imitatus fuisse videtur formulam Toletani Concilii a Sergio probatam. Ceterum nulla dubitatio esse potest, quin idem fragmentum tribuendum potius sit Amalario Metensi Scriptori noni sæculi, qui in lib. 3. de ecclesiasticis officiis cap. 35. ita scribit: *Triforme*

est Corpus Christi, eorum scilicet, qui gustaverunt mortem, & morituri sunt. Primum videlicet sanctum, & immaculatum, quod assumtum est ex Maria Virgine: alterum, quod ambulat in terra: tertium, quod jacet in sepulcris. Per particulam oblatæ immissæ in calicem ostenditur Christi Corpus, quod jam resurrexit a mortuis: per comestam a sacerdote, vel a populo, ambulans adhuc super terram: per relictam in Altari jacens in sepulcris. Idem corpus oblatam ducit secum ad sepulcrum, & vocat illam sancta Ecclesia viaticum morientis, ut ostendatur, non eos debere, qui in Christo moriuntur, deputari mortuos, sed dormientes. Unde & locus sepulcrorum græce vocatur cæmeterium, idest dormitorium. Unde & Paullus ad Corinthios: mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit, quod si dormierit vir ejus, liberata est. Remanetque in Altari ipsa particula usque ad finem Missæ: quia usque in finem sæculi corpora sanctorum quiescunt in sepulcris. Munditiam mentis docet corporale, quod remanet in Altari post Domini Resurrectionem, cui debet unusquisque semper studere accipiens Corpus Domini, sed præcipue in fine. Atque ex hoc Amalarii libro facile alia capi conjectura potest, unde profectum fuerit, quod verba ista Sergio tributa legamus. Nimirum in capite 33. ejusdem libri legitur: *Sergius Papa constituit, ut agnus Dei cantaretur, sicut scriptum est in gestis Pontificalibus, &c.* Hinc quæ apud Amalarium sequebantur in capite 34., & 35. tribui potuerunt ab incautis canonum Collectoribus Sergio Pontifici; nisi dicere malimus Sergium Juniorem ibi laudatum, quod ejus temporibus Amalarius vixerit. Eadem propemodum verba leguntur in Micrologo de ecclesiasticis observationibus cap. 17. in fine ibi: *Tripliciter Corpus Domini intelligimus, unum quod surrexit a mortuis, quod significat particula in sanguinem Missa; aliud quod adhuc vivit in terra significatum per particulam a Sacerdote consumtam, tertium quod jam requiescit in Christo, quod a tertia particula in Altari servata apte figuratur, quam viaticum morientium appellare solemus.* His similia tradiderat Alcuinus, Rhrabanus, Algerus, aliique, quorum monumenta referre singula parum prodesset, vel quod sententia unius ab altero accepta videtur, & laudasse Amalarium idem sit, ac singulorum monumenta descripsisse; vel quod nemo ignoret, pias hasce exercitationes, dixerim potius meditationes hominum nominis haud satis clari, vim legis ecclesiasticæ non habere. Imo hæc improbari visa fuerunt, statim ac in medium prodierunt, quemadmodum facile constat ex epistolis Flori Lugdunensis Diaconi editis a Mansio in supplemento editionis Labbeanæ ad annum 835. tom. 1. pag. 867., & sequentibus.

CAPUT LXVIII.

De Gregorio II., & Gregorio III.

Quæ apud Gratiãnum nomine Gregorii II., vel Gregorii III. leguntur, hæc sunt.

Ex Romano Concilio.	*Can.* 23. *dist.* 23. *Can.* 1. *cau.* 26. *qu.* 5. *Can.* 5. *cau.* 36. *qu.* 2.	*pertinent ad Gregorium II., & ad integros Concilii codices sunt exigendi.*

Ex epistolis ad Bonifacium.	*Can.* 2. *dist.* 68. *ex epistola Gregorii III. supplendus.* *Can.* 5. *cau.* 2. *qu.* 5. *ex integra epistola Gregorii II. supplendus.* *Can.* 21. *cau.* 13. *qu.* 2. *ad Gregorii III epistolam exigendus.* *Can.* 53. *cau.* 16. *qu.* 1. *ad Gregorii III. epistolam exigendus.* *Can.* 18. *cau.* 32. *qu.* 7. *est Gregorii II., & ex temporis adjunctis explicandus.* *Can.* 52. *de cons. dist.* 4. *ad Gregorii III. epistolam, aliaque illius ætatis monumenta exigendus.* *Can.* 110. *de cons. dist.* 4. *ex epistola Gregorii II. supplendus.* *Can.* 9. *de cons. dist.* 5. *consonat cum epistola Gregorii II.*

CUM monumenta Gregorii II. monumentis Gregorii III. adeo permixta, confusaque sint apud Collectores, ut vix ab istis illa secerni queant, operæ pretium duxi omnia hoc uno capite complecti. Monumentorum permixtioni occasionem dare potuit immediata successio horum Pontificum; siquidem Gregorius II. anno 714. Constantino, & Gregorius III. anno 731. Gregorio II. successit. Idem quoque utriusque Pontificis nomen hanc ipsam occasionem præbuit, præterea eadem temporum adjuncta: nimirum miseranda erat orbis Christiani facies sub utriusque Pontificatu, quum Leo Isaurus sacrarum imaginum cultum detestatus illas a sacris templis eradendas acri imperio jubebat; Italiam autem, ut de ipsa singularia quædam non omittam, Longobardi infenso exercitu devastabant; quasi tunc civilis æque, ac Christiana Respublica, qua Iconoclastarum, qua Barbarorum ausibus periclitaretur. Itaque Gregorius II. in primis nihil optatius habuit, quam ut Leonem Imperatorem paterna fere benevolentia commoneret, ne honorem debitum sacris imaginibus denegaret, præterea hortatus est, ut rebus Italicis pene labentibus consuleret, hostiumque impetum cohiberet. Similis sollicitudo Gregorium III. tenuit, quamquam uterque Pontifex parum apud Leonem valuerit; etenim Imperator quemadmodum res Italiæ, quæcumque esset illorum conditio, negligebat, ita res Ecclesias sprevit adeo, ut ipsos sacrarum imaginum cultores gravissimis indictis pœnis insequeretur. Gregorius II. non multa ab Imperatore se impetraturum arbitratus ad molliendos Longobardorum animos sese convertit, cujus intercessio plurimum valuit eo usque, ut Longobardi ab urbis Romanæ obsidione abstinerent. Imo idem Pontifex augendæ, propagandæque Christianæ

stianæ fidei studiosissimus Bonifacium quendam natione Anglum Monachum primum, deinde Presbyterum ordinatum in Germaniam misit, ut ibidem ad veram Christi Religionem populos sedula Evangelii prædicatione converteret. Gregorii II. sollicitudinem, atque anxiam curam æmulari visus est Gregorius III., qui ubi agnovit Longobardorum armis Italiam obrui ab Imperatore indefensam, Francorum Principum subsidia urgente Romano populo impetravit; alias etiam Bonifacio ad Germanos fidei caussa misso opportuna præbuit consilia ad curandam gentis illius conversionem. Hæc sane omnia utrique Gregorio communia non tam ex gestis eorumdem Pontificum apud Historicos recensitis adparent, quam demonstrant, potuisse facilem præberi occasionem, qua unius gesta alteri tribui aliquando potuerint.

Antequam vero ad expendenda Gratiani fragmenta deveniam, aliqua sese offerunt prænotanda penes historicos Scriptores, qui de Gregorio II. nonnulla memoraverunt parum consona veritati. Non defuerunt enim, qui asserere non dubitarunt, Gregorium II. nova quædam fuisse molitum adversus Leonem, dirique populorum Orientalium, atque Occidentalium schismatis auctorem extitisse. Id evulgaverunt Græci Scriptores Theophanes, Cedrenus, & Zonaras non quidem Gregorio contemporanei, sed a sæculo, & amplius posteriores. Verum Latini Scriptores aut Gregorio eidem contemporanei, aut qui per tria sequentia sæcula successerunt, qualis inter plurimos memorari potest Anastasius Bibliothecarius, de ea re, licet gravissima, altum silentium servarunt. Imo nec omnes Græci illud memorarunt: nimirum siluit Johannes Damascenus sacrarum imaginum Patronus eximius, siluit præterea Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus. Quid ergo? Paucosne Græcos Græcis aliis, item Latinis universis neglectis audiemus, illorumque dicta sine contradictione recipiemus? Miror ego hac in re Baronium ad annum 730., Sigebertum in Chronico ad annum 731., & Platinam in Gregorio II., aliosque Græcorum potius, quam Latinorum fidem sequi maluisse, cum tamen Græci soli hac in re non satis firmum testimonium ferant, utpote qui de negotio Romæ gesto testentur; alias autem testes illi audiri debeant, qui præsentes extiterint, non qui in aliis regionibus, alio etiam, & posteriore tempore vixerint. His accedit gravis suspicio falsitatis in Græcis hujusmodi Scriptoribus; quis enim ignorat, quanta fuerit post quinque præsertim priora Ecclesiæ sæcula Græcorum adversus Romanos invidia, ac præcipue adversus Pontifices Maximos, penes quos summam rei ecclesiasticæ curam esse ægre ferebant. Hinc quotquot calumnias apud Imperatorem poterant adversus Pontifices Maximos, inferre curabant, quo fieret aliquando, ut Pontifices iidem auctoritate imperatoria premerentur quoquo modo, aut coercerentur. Nota sunt omnibus perspicua istarum rerum exempla. Itaque Græci, quorum adversus Romanos Antistites dirum erat odium, occasionem sumserunt Gregorium II. carpendi, quum ipsius ætate Italus populus ad Francorum Principes subsidii petendi caussa confugerit imperiali subsidio destitutus; eamque ob rem defectionem populi, ac conversionem ad Francos Romani Pontificis artibus tribuerunt. Opus est in hac re prudentis Viri studio, qui optime noscat, quantum in hac re potuerit calumnia Græcorum adversus Romanos Constantinopolitani Imperatoris animum concitantium. At vero quid opus est conjecturis, ceteroqui gravissimis, ubi apertissima hujus rei in ipsismet Gregorii II. epistolis sunt argumenta? Plurimæ sunt Gregorii epistolæ ad Leonem Isauricum missæ; quarum in prima ita legitur: *Eccle-*

Ecclesiis præpositi sunt Pontifices a Reipublicæ negotiis abstinentes. Et Imperatores ergo similiter ab ecclesiasticis abstineant . . . At enim nos perterrefacis, aisque: Romam mittam, & imaginem Sancti Petri confringam: sed & Gregorium illinc Pontificem vinctum adduci curabo, sicut Martinum Constantinus adduci jussit . . . . Quod si nobis insolenter insultas, & minas intentas, non est nobis necesse tecum in certamen descendere: ad quatuor & viginti stadia recedet in regionem Campaniæ Romanus Pontifex: tum vade, ventos prosequere, &c. In altera epistola ita scribit: *Quemadmodum Pontifex introspiciendi in palatium potestatem non habet, ac dignitates Regias deferendi; sic neque Imperator in Ecclesias introspiciendi, & electiones in Clero peragendi, nec consecrandi. Sed unusquisque nostrum in qua vocatione vocatus est a Deo, in ea maneat. Vides Imperator Pontificum, & Imperatorum discrimen: Si quispiam te offenderit, domum ejus publicas, & spolias . . . Pontifices non ita, sed ubi peccavit quis, & confessus fuerit, amputationis loco evangelium, & crucem ejus cervicibus circumponunt . . . Persequeris nos, ac tyrannice vexas militari, carnalique manu. Nos inermes, ac nudi, qui terrenos, & carnales exercitus non habemus, invocamus Principem exercitus omnis creaturæ sedentem in cœlis Christum, ut immittat tibi Dæmonem, sicut ait Apostolus, tradere hujusmodi satanæ in interitum carnis, & spiritus salvus fiat.* Quicumque hæc Sancti Pontificis verba sedulo animo scrutatus fuerit, agnoscet facile, qualis in intimo ejus pectore sententia insideret, dum sese potius exilio voluntario subeundo paratum demonstrabat, ut desævientis Principis iracundiam declinaret. Nihil amplius adjicio in re perspicua, præsertim postquam adgnosci etiam possit subsequentes Pontifices Gregorium III., & Zachariam & Leoni, & Filio ejus Constantino, velut Romanis Imperatoribus honorem detulisse, imo etiam eosdem paterna fere charitate monuisse, ut exemplo suo ceteros imperio subjectos ad sacrarum imaginum cultum allicerent, ac concitarent. Præterire autem non possum eximiam illam Romanorum Antistitum prudentiam, qua ipsi nonnullos de populo nonnihil adversus Imperatoris majestatem mollentes cohibuerint ab incœpto, ac tumultuantes animos coercere sategerint, quando Imperator ipse sacrarum imaginum, ita dixerim, hostis in se piorum quorundam odia commovit. Refert id Paullus Diaconus in lib. 6. de gestis Longobardorum, ibi: *Omnes Ravennæ exercitus, vel Venetiarum talibus jussis* (nimirum Imperatoris, sacras imagines coli prohibentis) *uno animo restiterunt, & nisi eos prohibuisset Pontifex, Imperatorem super se constituere fuissent adgressi:* Similia fere enarrat Anastasius Bibliothecarius ita scribens: *Jussionibus missis decreverat Imperator, ut nulla imago cujuslibet Sancti haberetur. Respiciens ergo pius Vir* (Romanus nimirum Antistes) *profanam Principis jussionem jam contra Imperatorem, quasi contra hostem, se armavit, renuens hæresim ejus, scribens ubique se cavere Christianos, eo quod orta fuisset impietas talis. Igitur perinde omnes Pentapolenses, atque Venetiarum exercitus contra Imperatoris jussiones restiterunt, dicentes, nunquam se in ejus Pontificis condescendere nece, sed pro ejus magis defensione viriliter decertare, ita ut spernentes ordinationem ejus sibi omnes ubique in Italia Duces elegerunt, atque sic de Pontificis, deque sua immunitate cuncti studebant. Cognita vero Imperatoris nequitia, omnis Italia consilium iniit, ut sibi eligerent Imperatorem, & Constantinopolim ducerent: sed compescuit tale consilium Pontifex.* Et post pauca: *Cumque mitteret hominem proprium Romam cum scriptis suis, in quibus continebatur, ut Pontifex occideretur cum optimatibus, Roma agnita crudelissima insania, protinus ipsum Patritium occidere voluerunt, nisi defensio Pontificis nimia præpedisset.* Demum inferius concludit. *His itaque se habentibus, elegit*

git majus præsidium Pater ille distribuere pauperibus largissima manu quæ reperiebat, incumbens orationibus, & jejuniis, & litaniis Deum quotidie deprecabatur, & spe ita monebat semper fultus plusquam hominum. Blando omnes sermone rogabat, ut in fide persisterent, sed ne desisterent ab amore, vel fide Romani imperii admonebat. Sic cunctorum corda molliebat, & dolores continuos mitigabat. Hæc sane apertissime demonstrant, quantum Gregorius laboraverit, ut populum in officio erga Leonem contineret, tantum abest, quod Græci Scriptores asserere non dubitarunt, a rei veritate.

De Concilio Romano.

Jamvero apud Gratianum memoratur in primis Romanum Concilium, & quidem Provinciale duobus supra triginta convenientibus Episcopis celebratum, quod incidisse in annum 731. nonis Aprilis adjecti Constantini anni, & indictio facile demonstrant, quamobrem Baronius illud ipsum olim Gregorio III. tributum jure optimo Gregorio II. potius tribuendum existimavit, in annalibus ad annum 721. num. 1. Qui canones ibidem editi sunt, omnes ad stabiliendam disciplinam ecclesiasticam pertinent. In canone 15. legimus Gratianeum canonem 23. dist. 23. ibi: *Siquis in Clericis comam relaxaverit* (legunt alii *laxaverit*) *anathema sit*. Vetus erat mos Clericorum, ut coma attonsa incederent, quod significabat apud Gregorium Magnum, Clericos rerum temporalium curam suscipere non debere: at cum temporibus Gregorii II. nova introduceretur consuetudo, satius duxit Sanctus Pontifex comæ tonsuram stabilire lata lege, imo & gravi pœna anathematis indicta firmare. Cujus rei ratio ut magis magisque perspiciatur, animadvertendum est, Romanos veteres quoscumque, laicos etiam, nudo pene capite, atque attonso incedere consuevisse, feminis relicto capillorum ornatu, donec Longobardi in Italiam venere; ac quemadmodum isti barbaro-loquendi more latini sermonis elegantiam corruperunt, ita quoque suo vestium, & totius exterioris corporis habitus ritu facile Romanos ipsos ad sui imitationem traxere. Hæc plane immutatio exemplo barbararum gentium inducta Clericos dedecere videbatur; neque enim primi esse debebant, qui peregrinum habitum, singulari suæ gentis habitu spreto, inducerent, & novas in ornando corpore formas studiosi reciperent. Accedebat his prudentissima ratio, nimirum cum tunc temporis Orientale imperium ruere videbatur, ipsique Imperatores jam populi animum a se alienum quodammodo agnoscerent, & ad Longobardorum potius Principes deflectentem, quicumque in vestium, & exteriori corporis ornatu Longobardorum usum sequebatur, videri poterat Longobardos ipsos colere, eorumque dominatum exoptare. Hæc sane omnia Clericos quammaxime dedecebant; eamque ob rem cavendum Gregorio fuit, ne recens consuetudo a nonnullis Clericis inducta vires acciperet; imo exinde etiam factum est, ut successores Pontifices Decessorum constitutionibus inhærentes similia constituerint. Zacharias Papa in Concilio Romano anni 743. can. 8. ita sanxit: *Siquis Clericus, aut Monachus comam laxare præsumserit, anathema sit*. Et Stephanus I., dum apud Francos maneret anno 754., variis consultationibus Britannici Monasterii respondens cap. 18. ita rescripsit: *Ut nullus Clericus, aut Monachus comam relaxare præsumat, aut anathema sit*.

Can. 25. dist. 23.

Eadem

Can. 1. cau. 26. qu. 5. Eadem fere ratio fuit Gregorio II. definiendi in Romano Concilio, ne Ariolis, Aruspicibus, & Incantatoribus quidpiam indulgeretur, quia nimirum Longobardi superstitionibus dediti Christi fide abutebantur: Hinc in canone 12. ejusdem Concilii, quem referre voluit Gratianus in can. 1. cau. 26. qu. 5.; ita constitutum legimus: *Siquis Ariolos, Aruspices, Incantatores observaverit, aut phylacteriis usus fuerit, anathema sit. Et responderunt omnes tertio: anathema sit.* Interrogaret forte quispiam, quidnam nomine *phylacteriorum* intelligatur. Glossographi vulgo animadvertunt, fuisse chartulas quasdam, quibus auguria descripta continebantur. Clarius S. Hieronymus id explicat in Matthæum cap. 23. his verbis: *Pittaciola illa Decalogi phylacteria vocabant, quod quicumque habuisset ea, quasi ob custodiam, & monumentum sui haberet, &c. Hoc apud nos superstitiosæ mulierculæ in parvulis Evangeliis, & in Crucis ligno, & istiusmodi rebus, quæ habent quidem zelum Dei, sed non juxta scientiam usque hodie factitant.* Itaque ex sententia Hieronymi phylacteria erant pagellæ quædam brevissimæ, in quibus vel Crucis figura, vel evangelica, aut divinæ legis veteris aliquot verba exprimerentur, quas superstitiosi homines suis undique membris intexta propemodum ferebant, rati ea se ratione quodcumque discrimen incolumes evasuros. Quam inanem disciplinam apud mulierculas in usu olim fuisse temporibus Gregorii II. refert Bonifacius Episcopus Gregorio eidem contemporaneus, ita scribens in epistola ad Zachariam: *Dicunt quidam, se vidisse ibi* (Idest Romæ) *mulieres pagano ritu phylacteria, & ligaturas in brachiis, & cruribus ligatas habere, & publice venales aliis offerre.*

Can. 5. cau. 36. qu. 2. Ad idem Romanum Concilium Gregorii II. pertinet canon 5. cau. 36. qu. 2., qui exigendus erit ad canones 10. & 11. ibidem constitutos. Verba canonis 10. hæc sunt: *Siquis viduam rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem cum sibi consentientibus* (legunt aliqui *vel consentiens ei*) *anathema sit.* Verba canonis 11. hæc sunt: *Siquis virginem, quam sibi non desponsaverit, rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem, vel consentiens ei, anathema sit. Et responderunt omnes tertio: anathema sit.* Paullo aliter hæc Romani Concilii sententia relata est in Capitularibus Francorum libro 7. cap. 179. editionis Baluzianæ, ibi: *In Decretalibus Papæ Gregorii legitur . . . . Siquis viduam rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem, vel consentientes eis, anathema sit: & responderunt omnes tertio, anathema sit: Siquis virginem, nisi desponsaverit eam, rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem, vel consentientes ei, anathema sit: & responderunt omnes tertio, anathema sit.* Horum canonum definitionem paucis perstrinxit Gratianus in memorato canone 5.

De Epistolis ad Bonifacium.

Sine discrimine laudantur plura fragmenta apud Gratianum sub nomine Gregorii III. ad Bonifacium, quorum aliqua Gregorio II. erant potius tribuenda. Uterque enim sive Gregorius II., sive Gregorius III. epistolis adjuvit Bonifacium apud Germanos pro Fide Christiana consistentem. Erratum animadvertit Sirmondus profluxisse ex nonnullis vetustis codicibus, in quibus antiqui Scriptores Gregorium I. appellabant *Gregorium Magnum*; Gregorium vero II. nullo prænomine adjecto *Gregorium* dixere, aut *a Primo secundum*; demum Gregorium III. vocaverunt *juniorem*, aut *a secundo juniorem*. Itaque distinguendæ plures epistolæ sunt, atque unaquæque suo

suo auctori tribuenda. Prima est epistola Gregorii II. scripta ad Bonifacium, quem Sanctus Pontifex, ut praenotatum est, in Germaniam Fidei Christianae promovendae gratia miserat. Incipit *Desiderabilem mihi, &c.*, eandemque jure optimo Gregorio II. tribuendam esse demonstrat subjecta temporis nota incidens in annum 726., quo Gregorius II. summum Pontificatum tenebat. Interrogaverat Bonifacius Gregorium de pluribus sacrae disciplinae capitibus, postulans quid apud Germanas Gentes, aut una cum Fide recens inducendum esset, aut forte initio religionis propemodum nascentis ex benignitate indulgendum. Singulis capitibus interrogationum respondit Gregorius: atque in cap. 1. ita scripsit: *In primis legebatur* (refertur id ad Bonifacii interrogationes) *in quota progenie propinquorum matrimonium copulatur? Dicimus, quod oportuerat quidem, quamdiu se cognoscunt adfinitate propinquos, ad hujus copulae non accedere societatem. Sed quia temperantia magis, & praesertim in tam barbara gente, plus placet, quam districtio censurae, concedendum est, ut post quartam generationem jungantur.* Haec adnotasse juvat, non quod hujus disciplinae monumentum retulerit in suum codicem Gratianus, sed quod initio animadvertendum erat, quae sequuntur Gregorii rescripta non ad arctissimas canonum leges esse composita, sed potius ad benignitatem, atque indulgentiam singularem. Praeterea juvabit haec animadvertisse ex eo, quod auctor epistolae sub nomine Gregorii Magni ad Augustinum Anglorum Episcopum similia quaedam scripserit; quasi quae de conjugiis post quartam generationem contrahendis permisit Gregorius II. Germanis recens conversis ad Fidem, postulante Bonifacio, eadem, postulante Augustino, permiserit Anglis Gregorius Magnus. Sed haec jam suo loco memini me expendisse.

Progredior ad caput 2. Gregorianae ejusdem epistolae ad Bonifacium, ex quo decerptus est canon 18. cau. 32. qu. 7. En verba Gregorii: *Nam quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ejus faciat jugalis?* *Can. 18. cau. 32. qu. 7.* (legerunt alii *conjugalis*) *Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiae vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis; non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas praepedit, & non detestabilis culpa excludit.* Ardua sane mihi videtur hujus capitis interpretatio, ex quo infirmo alterutro ex conjugibus alteri indulgetur, ut novas ipse nuptias contrahat, dummodo subsidii opem infirmo non subtrahat. Interpretes, ac Glossographi passim conati sunt variis conjecturis ad germanam Ecclesiae doctrinam Gregorii monumentum exigere, quorum alii non de conjugio jam celebrato, sed de sponsalibus prioribus dissolvendis agi dixerunt; alii de matrimonio tantum rato, necdum consummato, quod forte ex conjugis infirmitate consummari nequiverit. Attamen, ut verum fatear, hae interpretationes, aut his similes vim faciunt Gregorii verbis. Non possum ego hac in re parcere Gratiano, qui nonnulla post descriptum hunc canonem subjecit, unde Pontifici Maximo non levis illata injuria videatur, ita scribens: *Illud Gregorii sacris canonibus, imo evangelicae, & apostolicae doctrinae penitus invenitur adversum.* Audax sane dicendi ratio, quam sequi non dubitarunt plurimi ex Glossographis, qui ad memorata Gratiani verba animadvertentes, Gregorii II. dicta ex sententia Leonis IV. esse recipienda, mandatum Leonis IV. non ad hoc Gregorii monumentum pertinere scripserunt, sed ad alia, in quibus Gregorius *bene dixit*, quasi hac in re Gregorius lapsus fuisse proponatur. Non id est Interpretis, ac Glossographi obire munus, sed potius irreligiosa manu in sanctorum Pontificum responsa efferri; quod quidem eo improbius mihi esse existimatur, quo clarius Gregorius

in epistolæ exordio professus fuerat, se non suo tantum, sed & B. Petri Apostolorum Principis nomine respondisse, imo etiam Christi doctrinæ adhæsisse ibi: *Quædam subnexuisti capitula, sciscitando, qualiter teneat, vel doceat hæc sancta Apostolica Romana Ecclesia . . . consulenti tibi de statu Ecclesiæ non ex nobis quasi ex nobis, sed ejus gratia, qui aperit os mutorum, & linguas infantium facit disertas, qualiter tenere debeas Apostolici vigoris doctrinam dicimus*. Sane ego exoptarem, ut vigeret adhuc epistola Bonifacii, qua Gregorium interrogaverat, ut ex eo clarior, atque commodior ex rerum propositarum adjunctis rescripti interpretatio erueretur. At quoniam illa periit, conabor, quoad fieri poterit per me, ita Gregorii sententiam exponere, ut nihil adversus illam objici a quoquam possit, neque enim quidpiam ego magis in deliciis habeo, quam sicut æquo adhibito criterio abjudicare a Summis Pontificibus, quotquot ipsis falso tributa, ita & eximia diligentia, eoque, quo par est, obsequio, quæ nonnullis ardua visa sunt illorum monumenta ad rectam prudentiam exacta demonstrare; unde fiet, ut per me nihil nisi verum, nihil præterea nisi rectum Pontificibus Maximis adscribatur.

Itaque altius repetere juvabit hujusmodi rem, nimirum investigandum arbitror, quonam ex jure in conjugiis definitum sit, ut quis, ne in quibusdam quidem caussis, non possit relicta conjuge ad aliam divertere. Agnosco conjugiorum jura partim naturali ratione, partim divina, ut vocant, positiva, partim hominum lege constituta esse; leges autem hujusmodi ab aliis alias distinguendas. Porro naturalis lex etsi universis animantibus indita, in homine tamen magis perpolita magisterio rationis decus quoddam habet singulare, atque ornamentum. Hinc fit, ut animalia quæque vix in procreationem, ac perfectionem sobolis incumbant; homini vero præter hæc honestiora quædam custodienda immineant. Hinc si conjugia prout & hominibus, & brutis communia sunt, dici merito possent *maris, & feminæ conjunctio ad sobolis procreationem ordinata*, prout solos homines decent, dicentur potius *maris, & feminæ conjunctio ad sobolis procreationem ordinata servatis regulis honestatis*. Hæc sane est humani conjugii institutio, quam non singularia alicujus gentis æraria, aut tabulæ incisam, insculptamque præseferunt, sed quam in omnium mente operatione secreta creator indidit Deus. At vero sicut in ceteris generalibus naturæ præceptis, ita & in isto singularibus animadversionibus illustrando, atque prout res incidit, accommodando homines non eandem invere sententiam. Quippe omnes quidem asseruerunt honestatem servandam in conjugiis esse, verum in quo sita esset honestas communi suffragio definire nusquam sciverunt, aliter atque aliter regulas honestatis explicantibus populis ex infirmitate humani ingenii, quod tenebris offundere solent vel ipsa vitia, in quæ proni sumus, vel suscepta ab ipsamet infantia præjudicia longo successionis ordine a parentibus derivata. Operosum nimis esset singularum gentium mores percurrere, & per diversa etiam tempora expatiari, ut judicemus, quinam fuerit sensus communis hominum in naturali honestate conjugiorum definienda. Paucis tamen attigero, legi apud scriptores non contemnendæ notæ, morem fuisse apud nonnullas Indorum gentes, Arabes, Persas, Maurosque, ac Babylonios, ut, quod alii nefas putabant, cum matribus filii pudendo amore commiscerentur; legi itidem Ægiptiis fuisse ex Ptolomei lege sororum conjugia permissa; legi apud Athenienses fratres sororesque eisdem parentibus genitos invicem incestis nuptiis detineri. De filiorum, ac parentum nuptiis testatur Ovidius in lib. 1. Metamorphoseos, scribens gentes esse,

In

In quibus & nato genitrix, & nata parenti
Jungitur, & pietas geminato crescit amore.

Apud Romanos ipsos, licet consanguinitatis jura custodirentur, non tamen ratio habita est adfinitatis. Hinc Cæcilius Metellus non erubuit uxore defuncta ejus sororem sibi conjungere, Lucius Crassus defuncti fratris uxorem, & Novercam Juliam Antoninus Caracalla, quæ sane aut aliis gentibus, aut ipsis etiam Romanis aliis forte temporibus inhonesta videri conjugia potuerunt. Quid memorem polygamiæ usum apud plurimas gentes aliquando probatum? Quid turpitudinem illam, quam apud Troglodiras admissam ferunt, qui feminas viris nuper desponsas primis noctibus cognatis & adfinibus promiscuis adulteriis polluendas tradebant, licet indicta dein sub gravissimis pœnis continentiæ conjugalis lege? Quid aliorum mores, qui ferarum ritu thori genialis expertes passim in venerem ruebant, filiumque editum ille sibi addicebat eum, in quo suimet vultus quandam expressam imaginem deprehendisset? Sane quisquis hæc omnia, atque his similia apprime consideraverit, facile agnoscet, quam varia fuerit gentium adfectio in definiendis regulis honestatis, quas natura ipsa in connubiis voluit custodiendas; quod enim aliis honestum, turpe aliis, atque abominabile visum est, quamquam omnes naturali se juri adhærere professi fuerint.

Quid igitur in tam variis populorum moribus de naturali honestate judicandum superest? Aliquot in hac re præcavenda fore præjudicia reor: non enim defuerunt in primis, qui suo plus æquo fidentes arbitrio statim honestati naturali repugnare prponunciarunt, quod ipsimet velut inhonestum ducerent. Improba sane judicandi methodus: si enim unicuique de jure naturæ definire licet, prout ipse cogitat, quid natura adeo inhonestum erit, quod videri non possit honestum alicui cogitanti? Hinc præterea illud sequetur absurdum, quo naturæ jura sibimet ipsis contraria fiant; quod enim hic honestum, & naturæ conforme, fortassis inhonestum ille, & naturæ disforme pronunciabit. Sunt alii, qui ad jus divinum in sacris literis exhibitum suspiciunt; deinde quod eodem divino jure constitutum agnoscunt, statim ad jus naturale referunt; quasi Deus in lege Mosi, aut Apostolis tradita nihil aliud, quam pura putaque naturalia jura, legesque honestatis primigenias explicaverit. Pia fateor, ac religiosa est hæc judicandi norma, quam qui sequitur nunquam recedet ab honestate: sed plurimum vereor, ne exinde divini positivi, ut vocant, ac naturalis juris regulæ confundantur; contra quam suadeat legum earundem ratio; scimus enim Deum in hac ipsa connubiorum materie certas præstituisse Judæis regulas, easdem autem non præstituisse Christianis. Mihi illud probatur, sicut in ceteris, ita & in hac re tum demum præcepta quædam ad jus naturæ, sive ad honestatis perpetuas regulas referenda esse, cum apud cultiores gentes recepta fuerint, ac probata, etenim cultiores ipsæ gentes servandis adamussim naturæ juribus studiosissime incubuerunt, quas neque supina rerum caussarumque ignoratio, neque affectuum pravitas, aut asperitas a recto tramite detorsit; & quamquam apud ipsas aliquando contigerit crimen aut scelus irrepere, vel illud peculiare fuisse nonnullorum, vel facile regentium auctoritate ac vigilantia emendatum deprehendetur.

His generaliter prajactis, ut ad rem propositam veniam, & Gregorii II. rescriptum interpreter, eo reducitur controversia, num uxore ægrotante, debitumque viro reddere non valente caussa perpetuæ infirmitatis potuisset maritus apud

 Ger-

Germanos sibi aliam sociare. En quæstionem dirimendam non ex positivo divino Evangelii jure, sed sola naturali honestate inspecta: siquidem de Germanis agebatur, qui recens convertebantur ad Christianam Fidem, quorum propterea conjugia jampridem contracta ad puras putasque naturalis honestatis leges referenda erant, non ad positiva Dei præcepta, quæ eo usque apud illos ignorabantur. Quid ergo? Gregorio II. deliberandum erat, an sepositis divinis institutionibus dissolvi in proposita specie matrimonium posset, novumque conjugium iniri, seu an dissolutio conjugii in proposita specie naturali adversaretur honestati? Quando vero demonstrari potest, id naturæ principiis non adversari seposito Christi mandato, non arbitror a veritate aberrasse Gregorium, cum respondit dissolvi conjugium posse. Perspectas ipse habebat cultiorum gentium regulas. Quis enim ignorat, Græcos potissimum aut Romanos naturalis Philosophiæ studio incubuisse; & quemadmodum apud Græcos Philosophi, ita apud Romanos Censores ita mores ad naturæ instituta formasse, ut nemo magis? Verum sive Græci Philosophi, sive Romani Censores eam disciplinam facile admiserunt, ut certis in caussis conjugia dissolverentur. Ex Græcis Philosophis Socratem laudo, ex Romanis Censoribus Catonem, viros sane gravissimos, & juris naturalis peritia facile præstantissimos. *Socratem*, ait Tertullianus in apologetico, *Apollo sapientissimum hominem cecinit*; & rursum idem Tertullianus: *Quis gravior, & sapientior Catone*? Attamen & idem Tertullianus in apologetico refert tam Socratem, quam Catonem, dum ipsi conjugio caussa senectutis vacare non possent, amicorum juvenum opera usos fuisse, ut liberos susciperent. Refero ipsamet verba Tertulliani: *Omnia indiscreta sunt apud nos, præter uxores. In isto solo consortium solvimus, in quo solo ceteri homines consortium exercent, qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed & sua amicis patientissime subministrant, ex illa credo majorum, & sapientissimorum disciplina Græci Socratis, & Romani Catonis, qui uxores suas amicis communicaverant, quas in matrimonium duxerant, liberorum caussa*. Idipsum demonstrat S. Augustinus ad naturalis juris, ut patet, dogmata respiciens in libro 1. de sermone Domini in monte cap. 16. ita scribens: *Rursum quæritur, utrum si uxoris permissu sive sterilis, sive quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir non alienam, neque a viro sejunctam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia quidem veteris testamenti invenitur exemplum. Sed nunc præcepta majora sunt*. Post hæc refert, quandam mulierem liberandi mariti caussa diviti cuidam consentiente ipso marito fuisse conjunctam, ita deinde concludens: *Nihil hinc in aliquam partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit: non enim de divinis auctoritatibus depromta historia est; sed tamen narrato facto non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere viro jubente commissum est, quemadmodum antea, cum sine ullo exemplo res ista poneretur, horruimus*.

In conspectu hujus doctrinæ, quam & viri severissimi, & Augustinus ipse ad pura, putaque se referens juris naturalis principia non improbaverunt, quis in contrarium adferre poterit regulas honestatis generales? Aliud sane positivis, ut vocant, & quidem divinis Evangelii legibus adjectum est, quibus sicut matrimonium ad dignitatem Sacramenti evectum est, ita fuit adeo firmatum, ut individuam, ac prorsus inseparabilem Christi cum Ecclesia unionem significaret. At vero apud Germanos, de quorum conjugiis Gregorius agebat, tum primum Evangelii leges prædicari, & palam fieri omnibus cœperant sub Bonifacio Episcopo. Hinc conjugia paullo

paullo ante contracta non adeo indissolubilia haberi potuerunt, quemadmodum quæ deinceps in conspectu Ecclesiæ contraherentur. Quid superest eam ob rem, quod apud Gregorium quisquam improbare possit? Neque vero id fuit in Ecclesia novum, ut quoties de conjugiis ageretur, quæ Sacramenta non essent, præsertim de illis, quæ inter non Christianos inita pridem fuissent, certis in factorum speciebus, mitius quoquomodo ageretur, & nonnihil aut indulgeretur, aut relaxaretur. Exemplum illustre est apud Theodorum Cantuariensem Virum in ecclesiastica disciplina plane eruditissimum. Scilicet is cum Britannos recens ad fidem conversos instituisset, facultatem eisdem fecit fornicationis vitandæ caussa, ut si uxor diu abfuisset, aut in captivitate detineretur, aliam sibi uxorem sociarent, ut patet ex ejusdem Capitulis apud Petitum editis cap. 11. ibi: *Si mulier discesserit a viro despiciens eum, & nolens reverti, & reconciliari viro, post quinque annos cum consensu Episcopi aliam accipere liceat uxorem: Si in captivitate per vim ducta redimi non potest, post annum alteram accipere. Item si in captivitate ductus fuerit vir ejus, quinque annos expectet, similiter autem & mulier, si talia contigerint. Si igitur alteram duxerit uxorem, priorem de captivitate reversam accipiat, posteriorem dimittat, similiter autem illa, sicut superius diximus, si talia contigerint, faciat. Si cujus uxorem hostis abstulerit, & ipse eam adipisci non potest, licet aliam tollere; melius est sic facere, quam fornicari, &c.* Non absimilis sententia recepta est in Capitulari Pippini Francorum Regis edito anno 752. sub nomine Synodi Vermeriensis cap. 9. ibi: *Siquis necessitate inevitabili cogente in alium Ducatum, seu Provinciam fugerit, . . . & uxor ejus cum valet, aut potest amore parentum, aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quamdiu vir ejus, quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat. Nam ille vir ejus, qui necessitate cogente in alium locum fugit, si nunquam in suam patriam se reversurum sperat, si se abstinere non potest, aliam uxorem cum pœnitentia potest accipere.* Huc referendus erit canon 4. cau. 34. qu. 1. Itidem in eodem Vermeriensi conventu canone 5., quem laudaverunt Regino in lib. 2. de eccles. discipl. cap. 118., & Burchardus lib. 6. cap. 41., cavetur, ut si mulier viro ad mortem insidiata fuerit, vir possit *ipsam uxorem dimittere, & aliam accipere; ipsa autem insidiatrix pœnitentiæ subacta absque spe conjugii maneat.* Posset huc etiam referri, quod Paullus Apostolus scribit, nimirum si infidelis uxori etiam infideli conjunctus ad Fidem convertatur, posse illum aliam ducere, quoties infidelis uxor sine Fidei periculo non cohabitet. Nonne hæc omnia perspicue indicant, justa de caussa dissolvi aliquando potuisse conjugia, quæ juxta sola juris naturalis præcepta contracta fuissent? Quæ si dissoluta fuerunt auctoritate Apostoli, Theodori Cantuariensis, & aliquot Conciliorum, quid novi, quæso, Gregorius molitus est, ubi & ipse dissolvit matrimonia Germanorum, quæ ipsi adhuc Ethnica superstitione detenti olim celebraverant? Quod si quisquam adhuc severius hac in re agendum voluerit, atque crediderit Gregorium II. hac in specie nonnihil indulsisse Germanis, non probando, laudandove, sed potius permittendo, ne forte alias gravissima mala emergerent; is sane de Sancto Pontifice, ejusdemque sententia æquius, & convenientius differet, quam differuerit Gratianus, quasi hac in parte Gregorius imitatus fuerit Mosem, dum veteribus Judæis libellum repudii uxori porrigi permisit, quod & aliquando factum a Viris ecclesiasticis refert Origenes in Commentario in Matthæum ita scribens: *Jam vero contra scripturæ legem mulieri vivente viro nubere quidam Ecclesiæ Rectores permiserant, agentes contra id, quod scriptum est . . . . non omnino tamen sine ratione, hæc enim contra legem*

legem initio latam, & scriptam ad vitanda pejora alieno arbitrio morem gerentes eos permisisse verosimile est.

Redeo ad laudatam epistolam Gregorii II. cap. 3., in quo legimus verba cano-
Can. 5. nis 5. cau. 2. qu. 5. Ibi autem disciplina proponitur, quæ media ætate Ecclesiæ
cau. 2. ubique vigebat, nimirum ut rei, qui delati fuissent in publicum, probationibus de-
qu. 5. ficientibus sese jurejurando purgarent. Gregorii verba hæc sunt: *De Presbytero vero; si quilibet Sacerdos a populo fuerit accusatus, si certi non fuerint testes, qui crimini illato adprobent veritatem, jusjurandum erit in medio, & illum testem proferat de innocentiæ suæ puritate, cui nuda, & aperta sunt omnia, sicque maneat in proprio gradu.*

In capite 4. ejusdem epistolæ legitur, quod sub nomine Gregorii III. legitur apud Gratianum in can. 9. de conf. dist. 5. ibi: *Nam de homine, qui a Pontifice*
Can. 9. *confirmatus fuerit, denuo illi talis reiteratio prohibenda est*. Nihil amplius heic adji-
de conf. cio de capite 7. hujus epistolæ, ad quod referendus est canon 2. cau. 10. qu. 1.,
dist. 5. istud enim jam superius expendi, ubi agendum erat de capitibus Gregorii Magni, quod Gratianus tribuisset Gregorio Magno ad Augustinum Anglorum Episcopum rescribenti.

Progredior potius ad caput 9. ejusdem epistolæ, ubi habentur verba canonis 110. de
Can. 110. conf. dist. 4. ibi: *De parvulis vero, qui a parentibus subtracti sunt, & an baptizati sint,*
de conf. *an non, ignorant, quia interrogasti, hos ut baptizare debeas secundum Patrum tradi-*
dist. 4. *tionem, si non fuerit, qui testificetur, ratio poscit*. Optima sane, atque animarum saluti apprime utilis disciplina; juvat enim potius de vi Sacramenti periculum facere, quam salutem parvulorum, de quorum baptismate dubitatur, in discrimen adducere, quum Sacramenta instituta divinitus sint hominum caussa; eamque ob rem parum referre videtur, ubi de hominum salute agitur, Sacramenta ipsa in re dubia iterata forte vacua fieri, ac frustrari.

Altera epistola est Gregorii Papæ ad eundem Bonifacium scripta, quæ jure optimo Gregorio III. erit tribuenda. In ea Maximus Pontifex profitetur, se pallium archiepiscopale ad Bonifacium mittere, ex quo argumentum optimum est, quo ostendatur ad Gregorium III. illam pertinere, quum auctor vitæ Bonifacii lib. 1. cap. 31., quemadmodum jam observavit Sirmondus, scripserit a Gregorio III. pallium fuisse Bonifacio concessum. Ex hac ipsa epistola regulæ quædam editæ colliguntur de modo, & usu pallii, itidem de juribus, quæ pallio cohærere videntur, ac præsertim de potestate novorum Episcopatuum instituendorum. His adjecit Gregorius nonnulla alia disciplinæ ecclesiasticæ capita, de quibus a Bonifacio fuerat interrogatus. Epistolæ inscriptio hæc est: *Reverentissimo, ac Sanctissimo Fratri Bonifacio Coepiscopo ad illuminationem Gentis Germaniæ, vel circumquaque in umbra mortis morantibus gentibus in errore constitutis ab hac Apostolica Sede directo Gregorius Servus Servorum Dei*. Gratulatur initio Sanctus Pontifex cum Bonifacio, quod plurimos ab Ethnicorum superstitionibus ad Christi Fidem convertisset, & veluti quoddam honestissimum optime exactæ prædicationis insigne profitetur se pallium mittere, quo Bonifacius ornetur, & Archiepiscopi nomine, ac dignitate potiatur. Post pauca ita prosequitur. *Quia vero turbas Domini gratia in iisdem partibus ad*
Can. 53. *rectam Fidem asseris esse conversas, ideoque nequire te occurrere omnibus, & quæ salu-*
cau. 16. *tis sunt, impendere, vel intimare, cum jam longe lateque gratia Christi ejus Fides in*
qu. 1. *illis propagetur, præcipimus, ut juxta sacrorum canonum statuta, ubi multitudo excrevit fidelium, ex vigore Apostolicæ Sedis debeas ordinare Episcopos: pia tamen contemplatione,*

platione, ut non vilescat dignitas Episcopatus. Hæc verba relata sunt in canonem 53. cau. 16. qu. 1., ex quo sane dignoscitur, quo jure facultas concessa fuerat Bonifacio novos Episcopatus erigendi: is nimirum Sedis Apostolicæ delegatum agebat in Germania, in qua nullæ adhuc distinctæ erant Ecclesiarum Provinciæ, nulli adhuc divisi Episcopatus, imo nec instituti, eove minus designati, qui Metropolitarum munere fungerentur.

In capite primo ejusdem epistolæ Bonifacii interrogationi respondens Gregorius ait: *Easdemque, quos a Paganis baptizatos esse asseruisti, si ita habetur, ut denuo baptizes in nomine Sanctæ Trinitatis mandamus*. Hæc sententia, quæ integra legitur in can. 52. de cons. dist. 4. occasionem quibusdam interpretibus præbuit dubitandi, num Gregorio probatum fuisset baptisma ab Ethnico quocumque etiam servata Christi institutoris formula collatum. Utinam de Bonifacii interrogatione constaret; tunc enim clarior rescribentis Pontificis sententia fieret. Nihilominus tamen, ubi Bonifacii interrogationum exemplaria hodie desiderantur, ex conjecturis juvabit Gregorii sententiam investigare. Ego sane non dubito, quin Gregorius idem non sit de eo baptismate intelligendus, quod Paganus quisquam contulerit, non servata ecclesiastica Sacramenti formula: siquidem ea ætate non deerant apud Ethnicos quidam Sacerdotes, qui baptismatis christiani irridendi caussa simili quodam lavacro uterentur, eoque ritu baptizandi suos infantes Jovi dedicarent, concepta ad id tali formula, quæ christianam formulam imitaretur, pro nomine ex caussa Dei Patris, nomen Jovis substituentes. Id videtur facile erui posse ex eadem Gregorii III. epistola cap. 4., ubi ita legitur: *Eos etiam, qui se dubitant esse baptizatos, vel qui a Presbytero Jovi mactante, & carnes immolatitias vescente baptizati sunt, ut rebaptizentur præcipimus*. Noscimus præterea & Zachariam Pontificem, qui Gregorio III. successit, ad Bonifacium eundem etiam de hujusmodi re rescripsisse, ac præcipue sollicitum in eo fuisse, ut ostenderet, Sanctissimæ Trinitatis invocationem necessariam esse in baptismate administrando, quemadmodum colligitur inter cetera ex canone 83. de consecr. dist. 4. Hinc vero deducitur Bonifacium in proposita specie dubitasse non de ministro, sed potius de necessaria forma baptismatis. Imo de ministro ipso dubitare minime poterat, cum sciret baptismi virtutem totam ex divina institutione, non ex qualitate ministri pendere, edoctus jam ex epistola Gregorii II. cap. 8. in illis verbis: *Enim vero quosdam absque interrogatione symboli ab adulteris, & indignis presbyteris fassus es baptizatos. In his tua dilectio teneat antiquum morem Ecclesiæ, quia quisquis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti baptizatus est, rebaptizari eum minime licet. Non enim in nomine baptizantis, sed in nomine Trinitatis hujus gratiæ donum percipitur, & teneatur, quod Apostolus ait: Unus Deus, una Fides, unum Baptisma*. Itaque Bonifacius de qualitate baptizantis jam antea edoctus a Gregorio II., videtur postulavisse a Gregorio III. de formula in baptizante necessaria; proindeque concludi recte potest, ideo a Gregorio III. respondente invalidum declaratum fuisse baptismum a Pagano collatum, non quod Paganus minister esset, sed quod Paganus minister baptismi formulam in Sacramenti collatione corrupisset. Conferantur cum his, quæ dicentur inferius ad canonem 2. dist. 68. Can. 52. de cons. dist. 4.

Quod legimus in canone 21. cau. 13. qu. 2. referendum est ad hanc ipsam epistolam, ubi ita habetur in capite 5. *Pro obeuntibus quippe consuluisti, si liceat offerre. Sancta sic tenet Ecclesia, ut quisque pro suis mortuis vere Christianis offerat oblationes,* Can. 21. cau. 13. qu. 2.

atque

atque eorum memoriam faciat Presbyter; & quamvis omnes peccatis subjaceamus, congruit tamen, ut Sacerdos nonnisi pro mortuis Catholicis memoriam faciat, & intercedat; non enim pro impiis, quamvis Christiani fuerint, tale quid agere licebit.

Est demum alia Gregorii III. ad Bonifacium Moguntinum epistola, quæ incipit *Doctoris Gentium*, & data dicitur 4. *Kalendas Novembris, imperante Domino piissimo Augusto Leone, imperii ejus anno 23., sed & Constantino Magno Imperatore ejus filio anno 20. indictione 8.* Ibidem gratulatur rursum Gregorius, quod Christiana Fides mira in Germaniæ partibus recepisset incrementa, Carolo præsertim Francorum Principe juvante. Inter cetera deinde hæc subdit: *Quia indicasti perrexisse te ad gentem Bajoariorum, & invenisse eos extra ordinem ecclesiasticum viventes, dum Episcopos non habebant in Provincia, nisi unum nomine Vivilo, quem nos ante tempus ordinavimus, & quia cum assensu Otilonis Ducis eorundem Bajoariorum, seu Optimatum Provinciæ illius, tres alios ordinasses Episcopos, & in quatuor partes Provinciam illam divisisses, idest in quatuor Parochias, ut unusquisque Episcopus suam habeat Parochiam, bene, & satis prudenter peregisti, Frater, quoniam apostolicam præceptionem ex nostra vice implesti, & sicut tibi præcipimus, ita peregisti. Itaque non desinas, Frater reverentissime, docendo eos sanctam, catholicam, & apostolicam Romanæ Sedis traditionem, ut illuminentur rudes, & viam salutis teneant, per quam possint ad æterna præmia pervenire. Presbyteros vero, quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri, a quibus sunt ordinati, & dubium est eos Episcopos fuisse, an non, qui eos ordinaverunt; si bonæ actionis, & catholici viri sunt illi Presbyteri, & in ministerio Christi, omnique lege sancta edocti, atque apti ab Episcopo suo benedictionem Presbyteratus suscipiant, & consecrentur, & sic ministerio suo fungantur.* Posteriora hæc verba retulit Gratianus in canonem 2. dist. 68., quæ sane erant cum præcedentibus conjungenda, ut perspicua adpareret exinde Gregorii sententia. Et quidem hæc apprime conveniebant & tempori, & loco, in quo degebat Bonifacius. Etenim Episcopi illic, ac tunc in suis sedibus minime consistebant, cum in populo recens ad Christi Fidem converso nondum distributæ diœceses essent, suisque finibus singulæ circumscriptæ, imo & Episcopi ipsi animo Fidei latius extendendæ per illas Provincias more ita dixerim apostolico vagabantur. Ne vero alias sub nomine Episcoporum falsi prodirent Antistites, qui Sacerdotes, ac Presbyteros consecrarent, caute consulendum fuit, ubi ageretur de Presbyteris ordinatis ab iis, quorum episcopalis dignitas, aut auctoritas erat ignota, ut ipsi reordinarentur legitime, si nihil canonicum obstitisset. Hinc in Concilio ejusdem Bonifacii anno 742. celebrato canone 4. ita statutum legimus: *Statuimus etiam, ut secundum canonicam cautelam omnes undequaque venientes ignotos Episcopos, vel Presbyteros ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admitteremus.* Huc quoque protrahi posset constitutio Concilii Vermeriensis anno circiter 742., proindeque circa tempora Gregorii II. celebrati can. 14., ubi ita legitur: *Ut ab Episcopis ambulantibus per patrias ordinatio Presbyterorum non fiat, si autem boni sunt illi Presbyteri, iterum consecrentur.* Sic explicatus est Gratiani canon 2. dist. 68. Non est tamen omittendum, quod ipse Gregorius II. in eadem epistola persequitur, utpote quod plurimum facere potest ad interpretationem illorum, quæ superius tradidi ad canonem 52. de cons. dist. 4. Ait Gregorius: *Illi vero, qui baptizati sunt per diversitatem, & declinationem linguarum gentilitatis, tamen quia in nomine Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem, & sacri Chrismatis unctionem confirmari.* Hinc sane deducitur, eos, qui ab Ethnicis sunt baptizati, dummodo

Can. 2. dist. 68.

modo in Sanctæ Trinitatis nomine baptizati fuisse dicantur, non jam rebaptizandos esse, sed potius Sacramento confirmationis in Ecclesia recipiendos. Quæ cum ita sint, ne Gregorium III. sibimet ipsi adversari dicamus, concludendum erit, Gregorium eundem in nuper memorato canone 52. de conf. dist. 4. non de alia specie intelligi posse, quam de ea, in qua Pagani quidem Sacramentum baptismatis administraverint, sed baptismatis ejusdem formulam administrando corruperint, quemadmodum superius tradebam.

CAPUT LXIX.

De Zacharia.

Auctor laudatur Zacharias subjectorum canonum apud Gratianum.

Ex Romano Concilio.	*Can. 4. dist. 93. ex optimis codicibus emendandus.* *Can. 3. cau. 21. qu. 4. ex optimis codicibus emendandus.* *Can. 14. cau. 26. qu. 7. ex optimis codicibus emendandus.* *Can. 57. de conf. dist. 1. ex optimis codicibus emendandus.*
Ex aliquot Decretis.	*Can. 2. cau. 29. qu. 2. est potius Theodori Cantuariensis, vel Egberti Eboracensis.* *Can. 23. cau. 32. qu. 7. est potius Burchardi Wormaciensis.* *Can. 4. cau. 35. qu. 5. ad recentiora tempora referendus.*
Ex epistola ad Theodorum Episcopum Ticinensem.	*Can. 2. cau. 30. qu. 3.* *Can. 3. cau. 30. qu. 3.* — *simul jungendi, atque ad diversa edita exemplaria exigendi.*
Ex epistolis ad Bonifacium Episcopum Moguntinum.	*Can. 5. dist. 78. ex integra epistola supplendus.* *Can. 17. cau. 7. qu. 1. ex epistolis Zachariæ supplendus.* *Can. 105. cau. 11. qu. 3. ex integra epistola supplendus.* *Can. 85. de conf. dist. 4. ex integra epistola supplendus.* *Can. 86. de conf. dist. 4. ex integra epistola supplendus.*

GRegorio III. in Romana Sede successit Zacharias sub finem anni 741., eandemque Sedem usque ad annum 752. summa cum animi moderatione, rerumque agendarum prudentia tenuit. Plurima quidem sunt monumenta, ex quibus egregia ipsius erga Ecclesiam merita indicari facile possent. Huc tantum refero, quæ apud Gratianum demonstrantur.

De Concilio Romano.

Ad Concilium Romæ a Zacharia Pontifice celebratum convenerunt omnes Italiæ Episcopi de variis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus regulas constituturi. Vulgo traditur celebrata hæc Synodus anno 743., etenim in ejus fine hæc leguntur: *Factum est hoc Concilium anno secundo* (legunt nonnulli *tertio*) *Artabasdi Imperatoris*, *nec non & Luithprandi Regis anno trigesimosecundo indictione duodecima*. Sive ex subscriptione ita expressa, in qua & Imperatoris, & Longobardorum Regis anni una memorantur, sive ex variis canonum constitutorum formulis, quibus & Romani, & Longobardi canonibus editis obnoxii scribuntur, facile conjicitur, tunc temporis Romanos fœdus inivisse in Italia cum Longobardis, quamquam tamen Orientali Imperatori adhuc adhærerent, non quidem Constantino Copronymo Iconoclastæ, quem ipsi etiam Constantinopolitani ejecerant, sed Artabasdo sacrarum imaginum adversus impios homines vindici, ac defensori, qui aliquot annis in locum ejecti imperium tenuit. Quindecim canonibus, quæ discutienda fuerant, definivit Zacharias. In primo, & secundo cautum fuit, ne Episcopi, Presbyteri, vel Diaconi cum mulieribus habitarent, renovato hac in re
Can. 3. cau. 21. qu. 4. Synodi Nicænæ decreto. Tertius canon legitur apud Gratianum in can. 3. cau. 21. qu. 4. ita ex optimis codicibus emendando. *Ut Episcopus, Presbyter, & Diaconus sæculari indumento minime utantur, nisi, ut condecet, tunica sacerdotali, sed nec dum ambulaverint in civitate, aut in via, aut in plateis sine operimento præsumat ambulare, præter si in itinere longo ambulaverit. Quia sicut mulier orans in Ecclesia non velato capite deturpat caput suum, juxta Apostoli vocem, ita Sacerdos sine operimento deturpat suum Sacerdotium. Nam si temere præsumserit contra statuta agere, communione privetur, donec quæ statuta sunt adimplere maturet.* Videtur hoc in loco obviam itum fuisse aliquot Sacerdotum moribus, qui in exteriore corporis habitu dejecta Romana toga omnibus olim communi imitari voluerunt breviores Longobardorum vestes, quemadmodum eadem ratione in canone 8. præceptum est, ne Clerici, aut Monachi comam laxarent, & in canone 13. ne Clerici Ecclesias cum baculis introirent.

In canone 4. ejusdem Concilii ita legitur: *Ut juxta sanctorum Patrum, & canonum statuta omnes Episcopi, qui hujus Apostolicæ Sedis ordinationi subjacebunt, qui*
Can. 4. dist. 93. *propinqui sunt, annue idibus mensis Maji Sanctorum Principum Apostolorum Petri, & Paulli liminibus præsententur, omni occasione seposita. Qui vero de longinquo, juxta chirographum suum impleant. Nam qui hujus constitutionis contemtor extiterit, præter si ægritudine valida fuerit detentus, sciat se canonibus subjacere.* Retulit hæc Gratianus in canone 4. dist. 93. non tam Zachariæ, quam Anacleti Pontificum nomine. Sed jam superius in cap. 2. de capitibus Anacleti animadvertere debui, falso Anacleti nomen huic canoni adpositum fuisse. Porro cum in eodem canone statutum sit, Episcopos Apostolicæ Sedis ordinationi subjectos, scilicet eos, qui Romano Antistiti tanquam Metropolitæ etiam suberant, propinquiores saltem quotannis Romam convenire, idque *juxta sanctorum Patrum, & canonum statuta*, unusquisque facile intelliget, hæc spectare ad Provincialis Concilii celebrationem, quæ quotannis fieri solebat ex veterum canonum disciplina, quam forte collapsam

ex

ex injuria temporum, ideo restaurandam Zacharias censuit, quod in Italia jungi tum facile Episcopi cœperant, ob junctos tunc temporis Romanorum animos, ac Longobardorum.

In sequentibus Concilii canonibus quinto nimirum, sexto, & septimo de conjugiorum juribus nonnulla decreta sunt, in octavo de Clericis aut Monachis comam laxantibus. Nonus canon ita exprimitur: *Ut nullus Kalendas Januarias, & broma colere præsumserit, aut mensas cum dapibus in domibus præparare, ut per vicos, & plateas cantationes, & choros ducere, quod maxima iniquitas est coram Deo, anathema sit*. Ex his emendandus erit canon 14. cau. 26. qu. 7. Jam ad hunc canonem illustrandum nonnulla tradidit Antonius Augustinus in lib. 2. dial. 1. de emend. Gratiani, scribens, in epistola Bonifacii Martyris ad Zachariam Pontificem legi, conqueri illum, quod dicerent Barbari se vidisse Romæ juxta Ecclesiam S. Petri Kalendis Januarii paganorum consuetudine choros duci per plateas, & acclamationes, & cantiones sacrilegas audivisse, & mensas illa die, vel nocte dapibus onerari, & alia fieri. Subjicit præterea nomine *broma* intelligi *brumalia* quædam, seu brumales ludos, quos Concilium Trullanum cap. 62. vetuerat. Incidere autem bruma solebant Saturnalibus diebus non longe a Kalendis Januariis. Tertullianus in libro de Idololatria hoc confirmare videtur cum de Brumæ honorario, & Kalendis Januariis, & Saturnalium celebratione agit. Huc usque Antonius Augustinus. Qui in superstitiosis veterum Romanorum ritibus investigandis studuerunt bruma, seu brumalia invenerunt celebrata in Bacchi honorem bis in anno, seu mense Februarii, seu mense Augusti. Quæcumque vero esset illius superstitionis ratio, & caussa, dubitandum nemini erit, quin jure optimo velut a Christianis hominibus aliena vetita fuerint.

Can. 14. cau. 26. qu. 7.

Ejusdem Concilii canones 13., & 14. recensuit Gratianus in canone 57. de cons. dist. 1., quem Macario, non Zachariæ vetusti Gratiani codices adscripserant. En Concilii verba in can. 13. *Ut nullus Episcopus, Presbyter, aut Diaconus ad celebranda Missarum solemnia præsumat cum baculo introire, aut velato capite Altario Dei adsistere, quoniam & Apostolus probibet viros velato capite orare in Ecclesia, & si temere præsumserit, communione privetur*. Et in canone 14. *Ut Episcopus, aut Presbyter, dum ingressus fuerit ad Missarum solemnia celebranda, nullo modo audeat data oratione* (legunt alii *dicta oratione*) *recedere, ut ab alio Episcopo, aut Presbytero suppleantur Missarum solemnia: sed qui initium ponit, suppleat usque ad finem, quia scriptum est: qui perseveraverit usque in finem, salvus erit. Siquis vero præsumserit præter quod posuimus agere, a sacro Corpore, & Sanguine Domini Nostri Jesu Christi sit suspensus*. Ex his aliquot jure optimo emendari poterunt apud Gratianum.

Can. 57. de cons. dist. 1.

De Decretis aliquot Zachariæ tributis.

Nonnulla sunt apud Gratianum, quæ sub Zachariæ Pontificis nomine vulgari potuerunt, quasi ex aliquot ejusdem editis decretis, quæ tamen vix Zachariæ eidem conveniunt. Hujusmodi est in primis canon 2. cau. 29. qu. 2. Primus ejusdem auctor esse videtur Theodorus Cantuariensis, qui in Capitulis apud Petitum editis cap. 12. hæc definivit: *Siquis liber ancillam in matrimonio acceperit*, *non*

Can. 2. cau. 29. qu. 2.

non habet licentiam dimittere, si ante cum consensu amborum conjuncti sunt. Eadem in suis Excerptionibus tradidit Egbertus Eboracensis cap. 124. ibi: *Siquis liber ancillam aut suam, aut alterius in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittere eam, si ante cum consensu amborum conjuncti sint: si vero dimiserit eam, & aliam ducit uxorem, sive ancillam, sive liberam, ut supra scriptum est, pœniteat*. Ex his collector Capitularium Francorum in lib. 6. cap. 95. editionis Baluzianæ hanc sententiam expressit, nullo adjecto auctoris nomine: *Siquis liber ancillam in matrimonium acceperit, non habet licentiam dimittere eam, si prius consensu amborum conjuncti sunt*. Ex Capitularium libris eadem in suam collectionem transtulit Ivo in parte 8. cap. 53., & quidem sub nomine Capitularium lib. 6. cap. 95. Gratianus, seu quicunque Gratiano auctor extitit, eo amplius progressus est, ut eam constitutionem Zachariæ Pontifici adscriberet, deinde etiam illa verba adderet *excepta caussa fornicationis; sed una lex deinceps erit per omnia & viro, & feminæ*. Undenam Zachariæ nomen in inscriptionem canonis transductum fuerit, certo definire non audeo. Dixero tamen, forte ex eo evenire illud potuisse, vel quod inter Zachariæ rescripta, decretave plura contineantur ad jura conjugiorum spectantia, ex quibus si non eadem Gratianei canonis verba, similis tamen sententia facile deducatur; vel quod Gratianus, aut qui auctor Gratiano extitit, canonem forte derivans ex excerptionibus Egberti maluerit laudare Pontificem Romanum, qui Egberti ætate vivebat, qualis est Zacharias, quam Egbertum ipsum. Quæ vero apud Gratianum adjecta sunt, ad glossemata potius attinent in textum transducta, & ex Ecclesiasticis Scriptoribus ab ipsis Glossæ auctoribus accepta; nihil enim magis vulgare erat apud Ecclesiasticos Interpretes, ubi definiebatur conjugia non posse dissolvi, quam caussam fornicationis excipere juxta ipsammet Evangelii doctrinam. Imo quod subjecerunt, eandem esse legem & viris, & fæminis, potuerunt illud excerpere ex aliis Capitularium Francorum monumentis. Sic in Capitularibus Pippini Regis editis in Conventu Compendiensi anno 757. cap. 5. hæc habentur: *Si fæmina ingenua accepit servum, & sciebat tunc, quod servus erat, habeat interim quo vivit. Una lex est de viris, & fæminis*.

Can. 23. cau. 32. qu. 7. Verba canonis 23. caus. 32. qu. 7., quæ sub nomine Pontificis Zachariæ laudantur, cum epistolarem stilum non exhibeant, frustra Zachariæ epistolis tribuerentur. Potius videntur excerpta ex Pœnitentialibus libris, qui in singulis Diœcesibus velut exemplaria indicendarum pœnitentiarum Presbyteris Sacramentum administrantibus sequenda proponebantur. Revera in Pœnitentiali, quem pro Ecclesia sua Wormaciensi Burchardus edidit lib. 19. eadem verba leguntur, ibi: *Concubuisti cum sorore uxoris tuæ? Si fecisti, neutram habeas: & si illa, quæ uxor tua fuit, conscia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat in Domino, cui velit. Tu autem, & adultera sine spe conjugii permaneatis, & quamdiu vivatis, juxta præcepta Sacerdotis pœnitentiam agite*. Erant hæc instituta Diœcesis Wormaciensis, quæ etiamsi Burchardus ab initio visus fuerit laudasse nomine Romani Pœnitentialis initio libri 19., tamen videtur ex collatione aliorum Pœnitentialium, qui Romanæ Ecclesiæ adscribuntur, normam potius secutus fuisse Pœnitentialis Romani, quam verba, ac formulas transduxisse. Qui vero eas Burchardi leges in alios Codices derivavit, adscripsit nomen Zachariæ Pontificis, non tamen prorsus injuria; licet enim ea verba apud Zachariam Pontificem non habeantur, nonnihil tamen simile legimus in ejusdem Pontificis monumentis. Laudo hoc in loco

loco vel Romanum Zachariæ Concilium, in quo statutum generaliter est in can. 9., ne quis aut de propria, aut de uxoris cognatione sibi aliquam jungat; vel Zachariæ capitula ad Pippinum Majorem-domus, itemque ad Episcopos, Abbates, & Proceres Francorum missa, in quibus hæc exhibentur cap. 22. *De his, quæ duobus fratribus nupserunt, vel qui duas sorores acceperint, in Concilio Neocæsariensi cap. 11. continetur: Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu propter misericordiam, si promiserit, quod facta incolamis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiæ consequatur. Quod si defecerit mulier, aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.* Hæ, ut arbitror, caussæ fuerunt, cur aut Gratianus, aut qui Gratiano auctor extitit, selegerit potius Zachariæ Pontificis, quam Burchardi nomen in eo canone referendo, ut Wormaciensis Episcopi sententiam, quam sententiis Zachariæ plurimum conformem agnoverat, Romani Antistitis nomine decoraret.

Quod contigit in canone 3. caus. 25. qu. 5., quemadmodum superius suo loco expendebam, idipsum evenit in canone 4. ejusdem caussæ ac quæstionis, cujus auctor Gratianeam ipsam ætatem fere attigisse videtur; atque nonnulla de graduum computatione ad conferendos invicem consanguineos, vel adfines scribens, nihil antiquius habuit, quam ut suas sententias sanctissimis nominibus inscriberet illorum Pontificum Maximorum, qui nonnulla de prohibendis intra certos consanguinitatis, vel adfinitatis gradus nuptiis constituerant, Gregorii nimirum sive II., sive III., ac Zachariæ. Id jam per se ipsa exhibere viderentur duo illa Gratiani fragmenta, scilicet canon 3. & 4., quorum licet prior Gregorio, posterior Zachariæ tribuatur, uterque tamen uno eodemque orationis spiritu ita nectuntur, ut uni eidemque auctori merito tribui, ac facile debeant. Revera celeberrima suborta fuit quæstio de modo computandorum graduum temporibus Alexandri II., quod vel unus canon 2. cau. 35. qu. 5., aperte demonstrat, contendentibus aliis eam in matrimoniis computationem recipi, quam recipiendam in hereditatum delatione jus Romanum civile præstituerat, aliis e converso aliter judicantibus, quorum opinionem memoratus Alexander II. epistola edita confirmavit. Et quamquam Pontifex hic Maximus in sua Decretali Prædecessorum suorum instituta investigaverit, quæ sequeretur, atque inter cetera Gregorii nomen laudaverit; non tamen de fragmentis Gregorii, & Zachariæ, quæ in memoratis canonibus 3. & 4. legimus., mentionem ullam fecit, quam sane fecisset, quoties in Romanæ Ecclesiæ Scriniis custodirentur, cum mirum in modum inservire proposito potuissent. Imo si apertissima aut Gregorii, aut Zachariæ Pontificum decreta jam edita tum fuissent, quis crederet definitæ jam controversiæ locum potuisse relinqui, quæ temporibus Alexandri II. rursum excitaretur? Id magis, magisque confirmatur ex canone 1. Concilii Meldensis nono Ecclesiæ sæculo, ac propterea post Gregorii II., & III. ac Zachariæ tempora celebrati, ibi: *De adfinitate consanguinitatis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam & hereditas rerum per legales instrumentorum definitiones sancita usque ad septimum gradum, protendit heredum successionem. Non enim succederent, nisi eis de propagine cognationis deberetur.* Hæc Meldensium Patrum sententia nullo consistere modo posset, quoties ea ætate jam recepta fuisset diversa computandi ratio in matrimoniis celebrandis, ab ea, quæ in hereditatibus legitimis deferendis custodiretur; qui enim fieri poterat, ut præstituerent, ideo

Can. 4. cau. 25. qu. 5.

ideo ad septimam usque generationem matrimonia prohiberi, quod ad septimum usque gradum protenderetur successio heredum, nisi æqua tum in matrimoniis jure Ecclesiastico, tum in hereditatibus jure Romanarum civili fieret computatio?

De Epistola ad Theodorum Episcopum Ticinensem.

Can. 2. & 3. cau. 30. qu. 3. Epistolam Zachariæ ad Theodorum Episcopum Ticinensem integram edidit Baluzius ex veteri codice MS. Bibliothecæ Regiæ, ut ipse profitetur in appendice actorum veterum adjecta suis adnotationibus ad Reginonem Prumiensem. Integram epistolam hoc loco describam; ad eam enim exigendi sunt canones 2. & 3. cau. 30. qu. 3. *Zacharias Episcopus servus servorum Dei Reverentissimo, & Sanctissimo Fratri Theodoro Episcopo Ecclesiæ Ticinensis. Pittacium, quod nobis tua Reverenda Fraternitas obtulit, per quod nos sciscitari curasti, si liceat Filium, cujus pater alterius filiam ex sacro Baptismate susceptam, idest spiritualem ejusdem patris filiam, quod dici crudele est, in matrimonio accipere, quod apud te enormiter asseruisti contigisse. Sed bene tua Sancta Fraternitas compertum habet, quod Dominus Moysi præcepit dicens: Turpitudinem patris tui non revelabis, turpitudinem matris tuæ non revelabis; turpitudinem sororis tuæ, & turpitudinem filiæ patris tui non revelabis. Turpitudo enim tua est. Turpitudinem enim revelari dicitur, dum a propria consanguinitate præcipimur abstinere. Multo magis a spirituali patris nostri filia omni occasione, aut argumento supposito sub nimia districtione nos cavere convenit, ne in iram divini examinis incidat, siquis tali facinori mixtus minime restrinxerit fræna luxuriæ. Unde & omnes cavendi omnino sunt talis sceleris commixtione, ne in æternum pereant. Sed hos, qui hujus perniciosæ temeritatis, animæ suæ salutem despicientes, impio se miscuere matrimonio, per omnia tua Fraternitas studeat separare, & pœnitentiæ dignæ submittere; quatenus ab æterna eruti damnatione animas eorum lucreris, præstante Domino. De filiis autem, qui ex eis nati esse probantur, retulisti, si liceat eos conjugio copulari. Sed hi cur prohibeantur a conjugio, aut pro hujusmodi pœnitentiam agere compellantur, dum ex hoc absque condemnatione esse perhibentur, quia non pater pro filio, neque filius pro patre sustinebit tormenta, dicente Domino per Prophetam: Anima patris est mea, & anima filii est mea. Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur. Sed &, Frater carissime, de his dixisse sufficiat. Cave autem, ne aliter agere subjectis concedas, ne a recto tramite inveniaris deviare.* Integram hanc epistolam eisdem propemodum verbis retulit Ivo Carnotensis in parte 1. Decreti cap. 307. Sed multo aliter refertur in recentiore editione Labbeana Veneta tom. 8. pag. 267. ibi: *Pittatium, quod nobis tua veneranda fraternitas obtulit, per quod nos sciscitari studuisti, si licet filium, cujus pater alterius filiam ex sacri Fonte Baptismatis habet susceptam, idest spiritualem ejusdem patris filium, quod dici crudele est, in matrimonium suscipere liceat, quod apud te enormiter asseruisti contigisse. Sed bene tua sancta Fraternitas compertum habet; quod Dominus per Moysen præcipit dicens: Turpitudinem patris tui non revelabis, turpitudinem sororis tuæ non revelabis. . . . Filia enim prius his est. Turpitudo enim patris tui, & turpitudo sororis tuæ turpitudo*

tua

tua est. Turpitudinem enim non revelare dicitur, dum a propria consanguinitate praecipit abstinere omni occasione; aut argumento seposito sub nimia districtione nos cavere convenit, ne in iram divini hominis incidamus. Siquis tali facinore mixtus minime restrinxerit venam luxuriae, durissime restringi cogatur. Unde & omnes omnino cavendae sunt talis sceleris commixtiones, ne in aeternum pereant. Sed & eum, qui ejus perniciosae temeritatis auctor animae suae salutem despiciens impiissimo sese miscuit matrimonio, per omnia Fraternitas tua studeat separare, & poenitentiae dignae submittere. Quatenus ab aeterna erutas damnatione animas eorum lucretis, ipso praestante Domino Deo, & Salvatore nostro Jesu Christo. Aliud exemplar ejusdem epistolae edidit cum adnotationibus Mansius in supplemento Labbeano, illud inter cetera animadvertens, epistolam hanc celebrem fuisse apud veteres, utpote ad quam Nicolaus I. provocaverit sive in responsione ad Bulgaros, sive in epistola ad Carolum Moguntinum. Ex his autem exemplaribus quod cui praeferendum sit, non est facile judicare, ad quae referendi sane erunt memorati Gratianei canones secundus, & tertius; & quamquam tertius nomine Zachariae simul, & Deusdedit Pontificum describatur, non dubito tamen, quin contineat eandem sententiam, quae habetur in canone secundo, quam Gratianus ideo bis describendam voluit, quia paullo aliter expressam in diversis exemplaribus invenerat. Ceterum ejusdem epistolae sententia, cum Zachariae temporibus congruere videatur, non erit rejicienda, quasi Zachariae monumentum esse non possit, contra quam nonnulli senserunt. Etenim jam recepta erant temporibus Zachariae cognationis spiritualis jura, de quibus sermo fit in his monumentis. Jampridem Justinianus Imperator declaraverat in l. 26. cod. de nuptiis, neminem posse eam uxorem ducere, quam a sacrosancto Baptismate suscepisset, adjecta ratione, *cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & justam nuptiarum prohibitionem, quam hujusmodi nexus, per quem Deo mediante animae eorum copulatae sunt*. Instar adoptionis esse videbatur susceptio Baptismatis caussa, qua fieret, ut qui baptizatum suscipiebat, velut ejus Pater haberetur, unde etiam *Patrini* nomen derivatum est. Quod si adoptionis civile vinculum inter adoptantem, atque adoptatam matrimonium celebrari non patiebatur, aequissima extitit ratio, cur susceptor a conjugio susceptae repelleretur. De filio suscipientis nihil specialiter Justinianus, neque Ecclesiae vetusti Patres constituerant, quamquam ex adoptionis similitudine eadem inter filios, quae in parente, disciplina servanda esse videretur. Primus, quoad noverim, Rex Rotharis saeculo Ecclesiae septimo legem tulit, quae est 5. tit. 8. lib. 2. Legum Longobardarum, decrevitque non solum, ut nemo aut commatrem suam uxorem duceret, aut filiam, quam de sacro Fonte susceperit, sed etiam ne filius suscipientis susceptam uxorem haberet, adjecta ratione, *quia spirituales germani esse noscuntur*. Quae cum ita sint, jure optimo potuit Zacharias receptam sui temporis disciplinam ita promovere; ut ad eam custodiendam Theodorum Ticinensem Episcopum hortaretur. Et quidem Coelestinus III. in 2. Collectione Decretalium cap. 3. de cognatione spirituali usus est hac Zachariae epistola excepta, ut arbitror, ex memorato Gratiani canone 3., ita rescribens: *Quidam quandam mulierem in uxorem accepit, cujus pater ipsum, dum esset puer, de sacro Fonte ante levaverat, qui ambo conjuges 30. annis pariter sine quaestione manserunt, & filios procrearunt, licet a 15. annis eorum conscientia laesa fuisset. Postmodum vero contra hujusmodi conjunctionem accusatione in jure proposita, facta est fides Ecclesiae per testes omni exceptione majores, ipsum virum mu-*

mulieris a patre ejus, cum qua contraxerat, de Baptismatis unda fuisse sublatum. Ad hoc autem cum Zacharias, & Deusdedit Romani Pontifices talem copulam decreverunt separandam, utpote ubi cognatio spiritualis minime esse dubitatur, maxime inter eos, per quos compaternitas contrahitur, per quam in Lege Divina germani esse dicuntur, licet tanto tempore sibi invicem cohabitaverint; quia tamen diuturnitas temporis non minuit peccata, sed auget, & specialiter lite mota super hoc marte proprio decurrente Ecclesia contractum illum esse cognovit, illicitum dicimus matrimonium illud fore secundum instituta canonica dirimendum; monendus est tamen uterque, ut in necessariis provideat alteri juxta vires; prolem autem susceptam ante separationem hujusmodi, si aliud non obsistat, legitimam esse censemus. Hinc etiam, quæ constituta fuerant in Concilio Moguntino anno 813., in quo ita legitur can. 55. *Nullus igitur proprium filium, vel filiam de Fonte Baptismatis suscipiat, nec filiolum, nec commatrem ducat uxorem, nec illam, cujus filium, aut filiam ad confirmationem duxerit; Ubi autem factum fuerit, separentur*, Fulbertus Carnotensis, uti Harduinus ad eundem canonem testatus est, in epist. 33. laudavit ex Concilio Leptinensi sub Zacharia Papa, & sub Principe Carolo Magno celebrato.

De Epistolis, ad Bonifacium Episcopum Moguntinum.

Eximiam Sanctitatis pene Apostolicæ famam Zachariæ Pontificis temporibus meritus est Bonifacius Martyr nuncupatus: Fuit is, ut scribit Bellarminus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, *natione Anglus, Archiepiscopus Moguntinus, vixit temporibus Gregorii II. & III. & Zachariæ Pontificum Romanorum, & obiit anno 755., scripsit epistolas multas, quæ extant.* Fuerat ipse Pontificibus Maximis valde familiaris, atque addictissimus ab juventute; hinc anno 719. adhuc Presbyter missus est in Australes Germaniæ partes legatione functurus Apostolicæ Sedis ad eas gentes superstitioso adhuc Idolorum cultui deditas ad Christianam Fidem adducendas, unde vulgo Apostolus Germanorum audivit. Eo Legati munere lubentissime suscepto propagandæ fidei studiosissimus fuit, ne vero supremas sibi in Evangelico munere obeundo partes vindicaret, identidem Romam commeabat, præstitaque jurisjurandi religiosa fide, se perpetuo Apostolicæ Sedi subditum futurum pollicitus est. Anno 723. promisit Gregorio II. *fidem, puritatem, atque concursum Petro, & utilitatibus Ecclesiæ Romanæ, cui a Domino Deo potestas ligandi, solvendique data est, & ejus Vicario, atque Successoribus ejus per omnia exhibere.* Integra hujus jurisjurandi formula habetur in Bibliotheca Sanctorum Patrum inter epistolas Bonifacii post epistolam 117. Ad hoc jusjurandum sese referens Bonifacius idem in epist. 135. ad Zachariam Pontificem ita scribit: *Postquam me ante annos prope triginta sub familiaritate, atque servitio Apostolicæ Sedis annuente, & jubente venerandæ memoriæ Antistite Gregorio Anteriore* (intellige Gregorium II.) *voto constrinxi, quidquid mihi lætitiæ, vel tristitiæ accideret, Apostolico Pontifici solebam indicare.* Deinde Episcopus effectus sub Gregorio III. circa annum 731. eidem Papæ pollicitus est, *se omnem debitam obedientiam redditurum*, atque anno 732. in singularis benevolentiæ monumentum ab eodem Gregorio III. insigne pallii obti-

obtinuit. Annno 741. Zachariæ Pontifici sacramentum renovans promisit, *se servum, subditum, & discipulum, quantoscumque obedientes, vel discipulos donaverit Deus ad obedientiam Apostolicæ Sedis invitare, atque inclinare non cessaturum.* Imo & Zachariæ Pontifici adeo obnoxium se professus est, ut nihil, nec ipsam etiam levioris negotii disciplinam definiendam non ab eodem Pontifice exquireret, atque expectaret. Id abunde probant ea Zachariæ verba, quæ habentur in ipsius epistola quæ incipit *Benedictus Deus* ad Bonifacium scripta, ibi: *Nam & hoc inquisisti post quantum temporis debet lardum comedi. Nobis a Patribus constitutum pro hoc non est. Tibi autem petenti consilium præbemus, quod non oporteat illud mandi, priusquam fumo siccetur, aut igne coquatur; si vero libet ut incoctum manducetur, post Paschalem festivitatem erit manducandum.* Anno demum 752. Stephano III. Papæ promisit, *se Sedi Romanæ serviendo servum fidelem, & devotum permansurum.* Hæc omnia ideo paullo fusius exhibenda censui, ut exinde liqueret, quam arcto vinculo addictus esset Apostolicæ Sedi Bonifacius vir ecclesiasticarum rerum studiosissimus, moribus simplicissimus, atque integerrimus vitæ, cujus desiderium optimum illud erat, ut Sacerdotes aureis plane moribus distinguerentur, quemadmodum deducitur ex Concilio Triburiensi in canone 44. dist. 1. de consecrat. Quando vero Bonifacius primum Episcopus ordinatus est, non statim singulari, ut mos ceterorum erat, & est etiam in præsentia, fuit addictus Ecclesiæ, sed in generalem ad apostolicam formam Ecclesiæ utilitatem fuit Episcopus consecratus; verum deinde Moguntinæ Ecclesiæ singulari jure præfectus est, semper tamen Romani Pontificis legatione fungens in rebus ecclesiasticis administrandis apud Germanos. Hinc cum evangelicæ prædicationis munus obiret quamlibentissime, ut nova in dies Catholicæ fidei incrementa curaret, annuentibus illis quorum intererat, Lullum sibi in Moguntina Ecclesia successorem constituit, ipseque Episcopatum Trajectensem ad Rhenum obtinuit, qua in Provincia commodior ipsi offerri occasio poterat gentes alias ad fidem Catholicam convertendi. Quo in munere diutissime elaborans, in novis fidelibus baptizandis frequentissime occupatus, iisdemque sacro Chrismate confirmandis, clarus meritis martyrii palma illustris decessit ab iis ipsis subdole interfectus, qui recens ab ipso sacro baptismate ablui postulaverant.

Ad hunc Bonifacium in Germania Episcopum, & Legatum plures habentur a Zacharia Pontifice scriptæ epistolæ. Ad epistolam 1. Zachariæ pertinet canon 17. cau. 7. qu. 1. Obtinuerat Bonifacius a Prædecessore Pontifice Maximo, ut sibi vivens eligeret Apostolici ministerii, & Episcopatus successorem. Veritus tamen ne Principi grata electio fieret, petiit a Zacharia, quid sibi agendum foret. En verba Bonifacii: *Venerandæ memoriæ Prædecessor vester, sicut audistis, in præsentia vestra mihi præcepit, ut Presbyterum post obitum meum, Deo volente, in ecclesiastico ministerio heredem, & successorem constituere deberem. Et hoc mihi, si Dei voluntas est, placet; sed modo dubito, & nescio si fieri possit, quia postea frater illius avunculum Ducis Francorum occidit, & adhuc ignoramus, qualiter ista discordia pacificari, & finiri valeat. Obsecro itaque, ut auctoritatis vestræ licentia sit, ut cum consilio servorum Dei de ista electione faciam, quod nobis in commune pro Deo, & pro utilitate Ecclesiæ, vel fructu spirituali, & defensione Religionis optimum esse videatur, ut consensum vestrum habeam de hoc facere, quod optimum esse videatur, & mihi inspirare dignetur Deus, quia hoc non videtur posse fieri, si contrarius Princeps fuerit.* Hæc le-

Can. 17. cau. 7. qu. 1.

leguntur in epistola Bonifacii ad Zachariam, quæ incipit: *Confitemur Domine Pater*; cap. 4. Porro Zacharias in suo rescripto quod incipit *Susceptis* ita respondit cap. 4. *De eo autem, quod tibi successorem constitui velle dixisti, ut te vivente in loco tuo eligatur Episcopus, hoc nulla ratione concedi patimur; quia contra omnem ecclesiasticam regulam, vel instituta Patrum esse monstratur. Sed volumus, ut tibi ministret, & sit in Evangelio Christi adjutor, dicente Apostolo: siquis bene ministraverit, bonum sibi gradum adquiret. Nimis enim reprehensibile esse manifestum est, ut te vivente tibi alium substituamus. Sed hoc commonemus, ut quamdiu te divina jusserit clementia superesse, sine intermissione ores, ut tibi Deus illum successorem concedat, qui ei possit esse placabilis; & populum, quem ad suam gratiam per tuæ sanctitatis industriam vocare voluit, irreprehensibiliter regere valeat, atque ad viam vitæ elaboret perducere. Nam quomodo hæc, quæ poposcisti, si & voluerimus* (legunt aliqui: *si etiam voluerimus*) *concedere possumus, dum nos fragiles homines existentes, & sub conditione mortis constituti ignorantes quid superventura dies pariat non valeamus investigare, quis de nobis prior de præsenti sæculo migret? Sin autem & eundem divina voluerit clementia post tui diem transitus superesse, si eum aptum esse cognoveris, & in tua voluntate fuerit definitum, ea hora, qua te de præsenti sæculo migraturum cognoveris, præsentibus cunctis tibi successorem designa, ut huc veniat ordinandus. Hoc nulli alii concedi patimur, quod tibi caritate cogente largiri censuimus*. Rursum vero post annos quinque de eadem re in epistola, quæ incipit *Sacris liminibus* prope finem ita rescripsit sanctissimus Pontifex: *Petisti autem, ut cum nostro consultu superveniente tibi senectute, & plena dierum ætate, atque imbecillitate corporis, si invenire potueris alium, in eandem sedem, in qua praees, pro tui persona debeas collocare. Tu vero, carissime, legatus, & missus es, ut fuisti, Sedis Apostolicæ, nos vero adjutore Deo consilium præbemus tuæ reverendæ sanctitati, ut pro salute animarum rationabilium factore Christo, sedem, quam obtines, sanctæ Moguntinæ Ecclesiæ nequaquam relinquas, ut impleatur Dominicum in te præceptum: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit: sin vero, si Dominus dederit juxta tuam petitionem hominem perfectum, qui possit sollicitudinem habere, & curam pro salute animarum, pro tui persona illum ordinabis Episcopum, eritque in Evangelio tibi credito, & ministerio Christi portando in omni loco requirens, & confortans Ecclesiam Dei*. Ex his emendandus erit, atque ex ordine describendus memoratus Gratiani canon 17. cau. 7. qu. 1., in quo siquid singulare, & forte etiam contra generales canonum regulas indultum adparet, adcommodari facile potest & temporum, & locorum, & caussarum adjunctis, in quibus Bonifacius versabatur. Præterquamquod enim agebatur potius de Vicariatu Apostolicæ Sedis, quam de Episcopatu, ac propterea agebatur de eo jure, quod de Prælato adhuc vivente in alium transferri facilius poterat, illud est observatione dignum, quod Bonifacius successorem a se sibi eligi postulaverat singularibus plane de caussis, vel quod ipse alio ad evangelicam prædicationem acciebatur, quemadmodum eventus demonstravit, vel quod inter gentes recens ad fidem conversas successoris electio post mortem Bonifacii dilata schismati, & seditioni obnoxia esse potuisset, forte etiam utilitati ecclesiasticæ adversari.

Can. 86. de cons. dist. 4. Alia est Zachariæ Pontificis epistola ad Bonifacium numero sexta, & scripta anno 744., ex qua depromtus est canon 86. de conf. dist. 4. En integram Pontificis ejusdem epistolam: *Virgilius, & Sidonius religiosi viri apud Bajoariorum Pre-*

Provinciam degentes suis apud nos literis usi sunt, per quas intimaverunt, quod tua Reverenda Fraternitas eis injungeret Christianos denuo baptizare. Quod audientes nimis fuimus conturbati, & in admirationem quandam incidimus, si habetur, ut dictum est. Retulerunt quippe, quod fuerit in eadem Provincia sacerdos, qui latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret, nesciens latini eloquii infringens linguam diceret: baptizo te in nomine Patria, Filia, & Spiritu Sancta; ac per hoc tua Reverenda Fraternitas consideravit rebaptizare. Sed sanctissime Frater, si ille qui baptizavit non errorem introducens, aut hæresim, sed pro sola ignorantia Romanæ locutionis infringendo linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire, ut denuo baptizentur; quia, quod tua bene compertum habet sancta Fraternitas, quicumque baptizatus fuerit ab Hæreticis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti nullo modo debet rebaptizari, sed per solam manus impositionem purgari. Nam sanctissime Frater, si ita est, ut nobis relatum est, non amplius a te illis prædicentur hujusmodi, sed, ut Patres sancti docent, & prædicant, tua sanctitas studeat conservare. Deus te incolumem custodiat, reverentissime Frater. Integra hæc Zachariæ epistola perspicuam reddit ejusdem Pontificis sententiam, quæ ceteroqui prout apud Gratianum jacet nonnullis aliquando videri asperior potuit in ea parte, qua scribitur baptismum validum esse, si ille qui baptizavit *non errorem introducens, aut hæresim* formulam pronunciasset, quasi visus fuerit Zacharias dixisse baptisma ab Hæretico collatum irritari. Non erat hæc sancti Pontificis mens, qui aliud manifeste declaravit in eadem epistola prope finem in verbis nuper exhibitis; tantum voluit explicare, quandonam corrupta Sacramenti formula diceretur, unde invalidum baptisma declarari merito posset. Sed & hoc in loco præjudicatam quorundam opinionem notare juvabit, qui ex hac eadem epistola nonnihil detractum putant nomini Bonifacii, quasi sanctus Episcopus indoctos, rudesque admodum Sacerdotes baptismati administrando impares in suis Ecclesiis præfecisset. Quicumque vero observaverit diligentissime & ipsum Bonifacium Sacerdotum plurium illius ætatis luxisse imperitiam, eosque appellare consuevisse *Sacerdotes ligneos aureis utentes calicibus*, uti legitur in can. 44. de cons. dist. 1., quicumque præterea observaverit agi de Germaniarum Provinciis tum agrestibus & incultis, in Christiana autem Fide, sacrisque mysteriis recens initiatis; quicumque demum observaverit illo tempore non tam latinæ linguæ cultores studiosissimos, quam vernaculæ, & prædicando Christi Evangelio magis accommodæ seligi a Bonifacio debuisse Sacerdotes, quorum opera res ecclesiasticæ meliora in dies acciperent incrementa, facile Bonifacium Antistitem religiosissimum excusabit.

Jam superius ad canonem 17. cau. 7. qu. 1. mentio facienda fuit de epistola Zachariæ ad Bonifacium, quæ incipit *Sacris liminibus* data anno 748. estque numero 10. Ex illa præterea depromtus est canon 83. de cons. dist. 4. Romam venerat Burchardus quidam Wirteburgensis Episcopus, & Pontifici Maximo egregia Bonifacii gesta enarraverat, unaque nonnulla obtulerat capitula, de quibus Bonifacius Sedem Apostolicam interrogabat. Propositis quæstionibus Zacharias rescripsit per hanc epistolam, cujus initio hæc habentur: *Primum capitulum pro Synodo Provinciæ, in qua natus, & nutritus es, quam in gentem Anglorum, & Saxonum in Britannia insula primi prædicatores ab Apostolica Sede missi, Augustinus, Laurentius, Justus, & Honorius, & novissime tuis temporibus Theodorus ex Græco Latinus, ante Philosophus, & Athenis eruditus, Romæ ordinatus, pallio sublimatus,* *Can. 83. de cons. dist. 4.*

ad præfatam Britanniam transmissus judicabat, & gubernabat. In illa tale decretum, & judicium firmissime præceptum, & diligenter demonstratum esse dignoscitur, ut quicumque sine invocatione Trinitatis lotus fuisset, Sacramentum regenerationis non haberet. Quod omnino verum est, quia si mersus in fonte baptismatis quis fuit, sine invocatione Trinitatis, perfectus non est, nisi fuerit in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti baptizatus. De illo autem, quod per quosdam adfirmari scripsisti, ut si Evangelicis quis verbis, invocata Trinitate, juxta regulam a Domino positam, quicumque mersus esset in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quod Sacramentum sine dubio haberet, & ita fortiter verbis Evangelicis fuisset consecratum baptisma, ut quamvis sceleratissimus quisque Hæreticus, vel schismaticus, aut latro, aut fur, sive adulter, hoc homini petenti ministraret, tamen Christi esset baptisma verbis Evangelicis consecratum; & e contra licet minister justus fuerit, si Trinitatem juxta regulam a Domino positam in lavacro non dixisset, verum baptisma non esset, quod dedit. De illis itaque immundis, & incertis viris hæreticis, atque schismaticis, qui in nomine Trinitatis petentes baptizant, sed & de his, qui sine invocatione Trinitatis mergunt in fonte baptismatis, fraternitati tuæ notum est, quid de illis sacrorum canonum series continet, quod & tenere te firmiter hortamur; scriptum quippe est, dicente Domino: sancti estote, quoniam & ego sanctus sum. Quod suscepisti, frater, a Prædecessore nostro sanctæ recordationis Gregorio, hujus Apostolicæ Sedis Pontifice, in eo permane, & ab evangelica, & apostolica, seu sanctorum Patrum tradita doctrina nullo modo declines; sed indutus loricam fidei, & galeam salutis, viriliter contra nequitiam diabolicæ fraudis apostolicam præsentando vicem resiste. Scriptum namque est: ecce dedi faciem tuam potentem adversus faciem eorum, & constantiam tuam confortabo adversus contentiones eorum, & erit fortior petra constantia tua. Pro sacrilegis itaque Presbyteris, ut scripsisti, qui tauros, & hircos Diis Paganorum immolabant, manducantes sacrificia mortuorum, habentes & pollutum ministerium, ipsique adulteri esse inventi sunt, & defuncti; modo vero incognitum esse, utrum baptizantes Trinitatem dixissent, an non; & timent illi, qui vivi sunt, quod in tali ministerio non sint baptizati, quibus respondens jussisti omnes baptizare. Hoc quoque observasse in dicta Synodo Sacerdotes, ut qui vel unam de Trinitate Personam in baptismo non nominaret, illud baptisma verum esse non posset, quod pro certo verum est, quia qui unam ex sancta Trinitate confessus non fuerit, perfectus Christianus esse non potest. Qui enim confitetur Patrem, & Filium, si confessus non fuerit Spiritum Sanctum, nec Patrem habet, nec Filium; & qui confessus fuerit Patrem, & Spiritum Sanctum, & Filium non fuerit confessus, nec Patrem habet, nec Spiritum Sanctum, sed vacuus est a gratia divina. Ex his plane supplendus, emendandusque erit Gratiani canon, in quo plurima desiderantur, ex quibus præterea liquet, quæ mens potissimum, & Bonifacii fuerit, & Zachariæ, nimirum uterque probandum voluit, confirmandumque, quod olim in Anglorum Ecclesia de sacra conferendi baptismatis formula, ac ministro constitutum fuerat.

Can. 105. cau. 11. qu. 3. & Can. 5. dist. 78.

Ex epistola numero 12. apud Labbeum, quæ incipit *Benedictus Deus* duo depromta sunt Gratiani fragmenta, videlicet canon 105. cau. 11. qu. 3., & can. 5. dist. 78. Gratulatus initio Zacharias, quod Bonifacius res ecclesiasticas in prædicatione Fidei ex proposito gereret, majoraque in dies precatus incrementa, statim hæc subjicit: *Suggessit itaque sancta fraternitas tua in suis apicibus, quod Prædecessor noster beatæ memoriæ Gregorius hujus sanctæ Sedis Apostolicæ Præsul, dum ad*

ad prædicandum verbum Evangelii tuam misisset fraternitatem in Germaniæ partibus, & gentibus illis paganis, ab eo te esse commonitum, ita ut Orthodoxos Episcopos, Presbyteros, vel quoscumque reperire potuisses in verbo exhortationis perfectos, amplius confirmares, & eis communicares, quod & factum est; siquos vero seductores Episcopos, aut pseudopresbyteros, vel quoscumque a recto fidei tramite deviantes reperisses, nulla tibi cum eis esset communio, quod te Deo solatiante usque ad præsens spiritaliter servasse confessus es; vel si omnino propter principalem, & humanum favorem gentis Francorum, dum ad eos accessisses, corporaliter abstinere non voluisti, cogente necessitate ecclesiarum Dei, attamen in eorum concilio, & consensu communionis anima tua non est coinquinata. Itaque propter hoc, quod cum eis conversatus es, non consentiens iniquitati eorum, nullum tibi est detrimentum coram Deo. Te enim prædicante si obedirent, salvi essent; sin autem in iniquitate sua permanerent, ipsi perirent: tu autem, juxta Prophetæ dictum, salvasti animam tuam. Hic sane est canon 105. cau. 11. qu. 3., in quo animadvertendum erit non improbari Bonifacii Episcopi œconomiam, qui aliquando cum improbis hominibus conversari debuit, ut quæcumque occasio offerretur, convertendi gentes ad germanam Christi fidem, ea facilius arriperetur. Post nonnulla responsa Zachariæ variis interrogationibus accomodata, hæc in eadem epistola subsequuntur. *Inquisisti etiam & hoc, si ante tricesimum annum liceat Sacerdotem ordinari. Bonum, & congruum est, carissime frater, si fieri, & inveniri potest, ut provectæ ætatis, & boni testimonii viri juxta sacrorum canonum instituta ordinentur Sacerdotes. Si autem minime reperiuntur, & necessitas exposcit, a vigintiquinque annis, & supra Levitæ, & Sacerdotes ordinentur, quemadmodum in lege Domini continetur.* Huc referendus est memoratus canon 5. dist. 78., unde etiam colligitur, quibus ex caussis nonnihil ex ecclesiastica disciplina remissum fuerit apud eas gentes, quas recens Christiana fides Deo, Ecclesiæque subjecerat.

APPENDIX.

De aliquibus Bonifacii Episcopi, & Martyris monumentis.

Ex epist. ad Zachariam Papam.	*Can.* 104. *cau.* 11. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 105. *cau.* 11. *qu.* 3.
Ex epistola ad Echeldobaldum Anglorum Regem.	*Can.* 10. *dist.* 56. *paullo varius in diversis codicibus.*
Adjicitur	*Can.* 6. *dist.* 40. *incertæ admodum fidei, atque auctoritatis.*

COmmode huc referenda censui post Zachariæ Pontificis epistolas nonnulla Bonifacii Episcopi, & Martyris monumenta; ut enim hoc in loco ejusdem Bonifacii

nifacii mentio habenda fuit, quemadmodum etiam epistolarum Zachariæ ad Bonifacium, opportunum visum est pauca subjicere, quæ ad Bonifacium pertinent in codice Gratianeo. Et quidem commodius ceteris agendum hic est de canone 104. cau. 11. qu. 3., utpote qui depromtus est ex epistola Bonifacii ad Zachariam, qui etiam conjungi debet cum canone 105. ejusdem caussæ, & quæstionis.
Can. 104. cau. 11. qu. 3. Habetur ille in epistola per Lullum Presbyterum missa, quæ incipit *Paternæ pietatis*, ubi tamen pro illis Gratiani verbis: *Adstipulator fierem, & adjutor quod cum divina gratia adimplere studui . . . & implere non potui; sed spiritualiter implevi Sacramentum, &c.*, ita legitur: *Adstipulator, & adjutor fierem; hoc autem cum divina gratia adimplere studui . . . & implere non potui. Spiritaliter implevi Sacramentum, &c.* Hæc si junxeris omnia, liquebit, qua cautela voluerit Gregorius, Bonifacium inter gentes Evangelium prædicaturum vivere ac conversari, qua etiam ratione Bonifacius jusjurandum Gregorio præstitum implendum crediderit.

Alia est ejusdem Bonifacii epistola ad Regem Anglorum Ethibaldum, legunt
Can. 10. dist. 56. alii Hiltribaldum, alii Echeldobaldum, alii Accheldobaldum, cum hac inscriptione: *Domino charissimo, & in Christi amore ceteris Regibus præferendo inclyta Anglorum imperii sceptra gubernanti Ethibaldo Regi Bonifacius Archiepiscopus Legatus Germanicus Romanæ Ecclesiæ, &c.* Hinc exceptus est Gratiani canon 10. dist. 56., quem ad manuscriptum codicem Romani Correctores exegerunt, & Antonius Augustinus in lib. 2. Dial. 3. de emend. Grat. cum Thomasiano codice contulit, ita subdens: *In verbis non magna, varietas est: pro illis* improperium nobis objicitur, *illic est*, improperium est, *& pro* nec bello, nec in bello, *pro* Hispaniæ, & Provinciæ, *omissa voce*, &, Hispaniæ Provinciæ. *Sic autem fortasse non Galliæ pars, quæ Provincia dicitur, accipietur. Pro illis* vindex talium, *illic est* judex omnipotens talium. *A. ego* vindex omnipotens talium *scriberem. B. Denique pro illis* per ignorantes legem Dei, idest per Sarracenos, *scriptum est*, per ignorantiam legis Dei, & per Sarracenos. *A. Quid apud Ivonem sit, videamus. C. Ivo* improperium est *habet, &* nec in bello. *Retinet tamen* & Provinciæ, *atque voce* vindex *sive vocibus* judex omnipotens *caret. Ad extremum habet* per ignorantiam legis Dei per Sarracenos. *A. Capitularia conferamus. C. Contuli.* Et Provinciæ *solum habent, cetera ut in ipsa Bonifacii epistola.* Hodie hæc epistola edita est inter cetera Bonifacii ejusdem monumenta; præcipuus autem scribentis scopus is erat: gratulabatur in primis cum ipsomet Rege, quod pluribus optimis gestis Regium animum exornaret; deinde mitiore stilo enarrabat se accepisse, quod tamen falsum suspicabatur, illum sine justa legitimaque conjuge, vaga quadam libidine in plurimas rapi consuevisse; quo enarrato exponebat, quam sæpe illud esset, atque inhonestum, potissimum ubi ageretur de Principe, cujus mores facile ceteri imitarentur. Ex his plane intelligitur integra memorati Gratianei canonis sententia.

Superest adhuc canon 6. dist. 40., quem *ex dictis Bonifacii Martyris* depromtum
Can. 6. dist. 40. adseruit Gratianus; paullo aliter Ivo Carnotensis in cap. 23. partis 5. *Ex gestis Bonifacii Martyris Legati Romanæ Ecclesiæ.* At vero sive gesta, sive dicta hujusmodi Bonifacii nullibi reperiuntur, quemadmodum se non reperisse suis temporibus testatus est Antonius Augustinus ceteroqui solertissimus rerum ecclesiasticarum veterum investigator, in lib. 2. de emendat. Gratian. Dial. 3. Romani Correctores Naucleri testimonium produxerunt, ut illum canonem Bonifacio

tio jure quodam adscriberent. Non video tamen, quid in hac re valere possit testimonium Naucleri, qui sæculo demum quintodecimo scripsit a Bonifacii temporibus valde remotus. Potiore jure iidem Correctores laudaverunt Deusdedit Cardinalem; nondum tamen talis, tantaque est ejusdem Collectoris auctoritas, ut rem extra omnem controversiam collocet, cum Deusdedit post duo, & amplius a Bonifacio sæcula scripserit. Ego sane laudandam interea censeo Romanorum Correctorum solertiam, qui Collectorem illum indicaverunt, nimirum Deusdedit Cardinalem, quem non Gratianus tantum sequutus fuerat, sed & Ivo Carnotensis; unaque definivisse visi sunt non omnino certam esse hujus canonis auctoritatem, quotiescumque ipsa canonis auctoritas ad fidem, auctoritatemque Collectionis Deusdedit exigatur. Ut enim omittam, Collectionem hanc non omni ex parte probatissimam apud omnes perpetuo extitisse, dicam tantummodo, plurima in eam Collectionem effluxisse ex mercibus Isidorianis, atque, quod ad rem præsentem pertinet, sufficiet conferre eundem canonem 6. dist. 40. cum canone 8. cau. 2. qu. 7., ut exinde dignoscatur, quanta adfinitas sit inter hunc canonem Bonifacio tributum, & epistolam Pseudo-Clementis. Non ignoro Martinum Lutherum inter articulos ex Codice canonum excerptos, quibus adserebat illum detestabilibus fragmentis esse repletum, ac propterea perdendum, caput hoc publice proposuisse octavo articulo, ut ceteros suæ opinionis sectatores, fervidam præsertim juventutem adversus canonum doctrinam concitaret, quemadmodum demonstravit Vittembergensis exitus anno 1520. die 7. Decembris, quo Codex canonum igni traditus fuit. Sunt tamen hæc animi nimio, & uls æquitatem æstuantis deliramenta; non enim integra rerum gestarum volumina ideo perdi necesse est, quod in iis aliqua idemtidem inveniantur a veritate aliena. Quamquam vero germana nulla supersint hujus canonis vestigia apud veteres, aut forte etiam videatur ipse ex Mercatoris epistolis decerptus, quid, amabo, erat, unde homo hæreticus in Codicem canonum adeo acriter declamaret? Ego non video, cur inverosimile admodum sit, Bonifacium apud Germanos Episcopum hanc, aut similem pronunciasse sententiam, cujus pronunciandæ si occasionem verosimilem quæras, ego facile indicabo. Constat ex epistola Bonifacii ad Zachariam relata apud Baronium ad annum 741. n. 27., Bonifacium eundem retulisse, se audire a *carnalibus* quibusdam hominibus, Bajoariis, Alemannis, vel Francis juxta Romanam Urbem quædam fieri superstitiosa, præsertim Kalendis Januarii, aliisque statis ex gentium consuetudine diebus. Sane cum Bonifacius superstitiones omnes eradicare studeret apud Germanos, ne sibi objicerentur Romanorum mores, qui cum publice, ac nemine reluctante superstitiosis ludis incumberent, videbantur non destituti sui Antistitis auctoritate, aut consensione, (melius dixerim dissimulationem) forte primum edocuit, Romanos ipsos Antistites contradicere, aut saltem depravatos populi mores ægre ferre; deinde etiam adjecit, parum obesse optimæ ecclesiasticæ disciplinæ, quod Romæ tum quidpiam minus aptum germanæ doctrinæ Christi ab aliquibus admitteretur, etiamsi forte quisquam ex Pontificibus Maximis aliquandiu conniveret; cum de aliorum gestis, præsertim supremi Ecclesiæ Principis nemo judicium ferre debeat, sed curare tantummodo, ut suos mores sacris institutis informet, quidquid alii peragant, pœnas ultori Deo daturi. Atque hæc ipsa sententia eadem prorsus est cum sententia canonis 6. dist. 40. quem proinde, licet non quisquam

statim

statim velut germanum & authenticum juris Ecclesiastici documentum recipiet, non tamen statim, velut pudendum alicujus deceptoris monstrum, instar haeretici hominis expungendum a sacris Codicibus arbitrabitur.

CAPUT LXX.

De Stephano II., aut III., vel etiam IV.

An post obitum Zachariæ successerit in Romana Sede Stephanus II. ille, quem per quatuor tantum dies Romanam Ecclesiam rexisse aliqui ferunt, & statim post istum Stephanus III., incertum est; hinc vulgo qui a plurimis II. dicitur, ab aliquot III. adpellatur. Hæc in caussa sunt, cur hoc in loco nominaverim Stephanum II., aut III., imo etiam addiderim IV., qui ab aliis III., ex eo quod post Paullum successerit Stephano III. seu II., atque utriusque capita confundi facile potuerint. En canones, qui horum Pontificum nomina præseferunt.

Ex canonibus editis in Concilio habito in Basilica Constantiniana.	*Can.* 3. *dist.* 79. *Can.* 4. *dist.* 79. *Can.* 5. *dist.* 79.	*non omnes omnino indubiæ auctoritatis; potius autem Stephani IV. nomine designandi.*
	Can. 14. *dist.* 81.	*falso tributus Concilio Stephani.*

Ex epistola ad Moguntinum Episcopum.	*Can.* 13. *dist.* 16. *Can.* 20. *cau.* 2. *qu.* 5.	*potius referendi ad Stephanum V. seu VI.*

Omisso Stephano illo Pontifice, quem quatriduanum dicunt, neque enim ipsi decreta ulla, vel canones adscribi facile possunt, paucis dicam, anno 752. mense Martio Romanam rexisse Ecclesiam Stephanum II. sive III. usque ad annum 757. Et quidem ea ætate res Italiæ premebantur duro Longobardorum Imperio, fractis Constantinopolitani Imperii viribus; præsertim vero Romani conquerebantur res, & patrimonia Ecclesiarum subripi, ac per vim occupari, ipsam etiam Urbem minis terreri, obsidione angi, eamque obrem ad tutelam Pipini Galliarum Regis confugerunt, cujus opera pacem, libertatemque recuperarunt, ipso Stephano Pontifice maxima cum sollicitudine procurante. Quas identidem in angustias redigeretur Stephanus facile unusquisque animo concipit suo, modo nimirum Longobardorum vi pressus, modo ipsis populi sibi singulari etiam jure commissi calamitatibus defatigatus, modo de Constantinopolitanorum viribus prope destitutorum auxilio desperans, modo de Francorum tutela dubitans, modo etiam belli acris pericula expavescens, modo post ipsam quoque victoriam nondum de diuturna pace, ac felici tranquillitate securus.

Post

Post obitum Stephani anno 757. mense Majo successit in Romana Cathedra Paullus Diaconus Romanæ Ecclesiæ Stephani ejusdem frater, vir optime de Romana Ecclesia, & Republica olim meritus, & ad leniendos Longobardorum animos aliquando legatus. Decem autem per annos, quibus Pontificatum tenuit, nonnulla edidit Ecclesiasticis rebus utilia, quorum tamen nullum vestigium est apud Gratianum.

Paullum excepit Stephanus III., sive IV. anno 768. ordinatus, non leviter turbatis initio Romanæ Ecclesiæ rebus, quod quidam Constantinus, deinde quidam Philippus Sedem Pontificiam per vim invasissent, per annum enim fere integrum schismate concussa Romana Ecclesia tandem Pastorem suum suscepit Stephanum, qui obiit anno 772. nonnullis gestis adversus recentem Græcorum hæresim de cultu sacrarum imaginum, nonnullis etiam ad curandam Romanæ Ditionis tranquillitatem adversus conatus Longobardorum.

De Canonibus editis in Concilio habito in Basilica Constantiniana.

Stephani III., seu IV. auctoritate celebratum hoc Concilium est anno 769. Romæ in Basilica Constantiniana, eo convenientibus Tusciæ, & Campaniæ Episcopis propemodum universis, aliisque nonnullis ex reliquis Italiæ, & Galliarum Provinciis. Caussæ celebrandæ Synodi duæ potissimum fuerunt: Prior nimirum modus & forma Romani Pontificis eligendi, ideo tunc stabilienda, quod ex ambitu Constantini, & Philippi superius memoratorum, ac Sedem Apostolicam invadentium gravissima, ut in unoquoque hujus generis schismate contingere solet, in Romanam Ecclesiam incommoda emerserat. Hinc in eadem Synodo damnatus est Constantinus ille schismaticus, imo & illi, qui ab eodem Pseudopontifice fuerant ordinati. Altera caussa fuit recens Orientalium hæresis, qui sacras imagines aversati, earum cultum impie damnaverant. Hodie acta istius Synodi integra non existunt; Tantummodo quædam superfuerunt fragmenta, & quidem informia, quæ non satis tuto Stephano Pontifici integra adtribueris. Cum vero quatuor sint ex ipsis apud Gratianum, in re aliquantisper dubia curabo, ut singula, quoad fieri possit, ad mentem; reliquiasque illius Concilii exigantur. Edidit Lucas Holstenius nonnulla capita actionis tertiæ, & quartæ ejusdem Synodi, ad quæ jure referre poterimus canones 3. 4. & 5. dist. 79. Ex actione 3. ita depromtum legimus: *Hesterno die prolata est sententia, quemadmodum Constantinus Apostolicæ Sedis invasor sub pœnitentiæ correptione subsistere debeat. Item infra: Oportebat, ut hæc Sacrosancta Domina nostra Romana Ecclesia, juxta quod a Beato Petro, & ejus Successoribus institutum est, rite ordinaretur, & in Apostolatus culmen unus de Cardinalibus Presbyteris, aut Diaconibus consecraretur.* Nemo non videt, heic exhiberi canonem 5. dist. 79., cujus interpretatio plurimum a facto Constantini Pseudopontificis pendet. Fuerat enim Constantinus ipso die seditiosæ electionis suæ adhuc Laicus, qui facto exercitu, armataque rusticorum hominum caterva Lateranense Patriarchium occupavit, curans deinde, ut clericatum adipisceretur, quo adepto Pontifex consecraretur. En perspicuam caussam, cur definiretur, neminem in summum Pontificem eligen-

Can. 3. 4. & 5. dist. 79.

dum, nisi inter Diaconos, aut inter Presbyteros Romanæ Ecclesiæ jam esset adscriptus, sive, ut olim ajebant, *incardinatus*, seu *Cardinalis*. Auctor Libri Pontificalis de hac constitutione mentionem fecit, ita scribens in vita Stephani, de Concilio Romano: *Tunc allatis sacratissimis canonibus, eisque liquido perscrutatis, prolata est sententia ab eodem Sacerdotali Concilio sub anathematis interdicto, nec ullus unquam præsumat laicorum, neque ex alio ordine, nisi per distinctos gradus ascendens Diaconus, aut Presbyter Cardinalis factus fuerit, ad Sacri Pontificatus bonorem possit promoveri*. Hinc ego non dubito, quin idem canon recte Concilio Stephani tribuatur. Addi posset ad hanc rem canon 6. dist. 79., ubi exhibetur Leo IV. similia propemodum statuisse, eademque auctoritate Papæ Stephani confirmasse, sed vereor, ne parvi pendatur ejusdem Gratianei canonis auctoritas, utpote quem jam suo loco dixi ad Leonem IV. minime pertinere.

Prosequitur Lucas Holstenius in edendis fragmentis actionis tertiæ his verbis: *Item: Sed & hoc sub anathematis interdictionibus decernimus, ut nulli nunquam laicorum, sive ex manu armatâ, vel ex aliis ordinibus, præsumant inveniri in electione Pontificis, sed a Sacerdotibus, atque Proceribus Ecclesiæ, & cuncto Clero ipsa Pontificalis electio proveniat. Et priusquam Pontifex electus fuerit, & in Patriarchium deductus, omnes Optimates militiæ, vel cunctus exercitus, & Cives honesti, atque universa generalitas populi hujus Romanæ Urbis ad salutandum eum sicut omnium dominum properare debeat. Et ita more solito decretum facientes, & in eo cuncti pariter concordantes subscribere debent. Hoc itaque & in aliis Ecclesiis sub divini judicii obtestatione, & anathematis interdictione decernimus observandum*. Hæc rursum pertinere ad factum Pseudopontificis Constantini nemo non videt, qui Pseudopontifex fratris sui Totonis Ducis Nepesinæ Civitatis adjutorio, & armis usus Apostolicam Sedem invaserat. An vero eadem, quæ heic retuli ex Holstenio, sint ipsamet Romani Concilii verba, an potius simili quadam formula digesta sententia, non ausim definire. Tantum dixero, Holstenium hac in re sequutum esse fidem Anselmi Lucensis; Auctorem autem libri Pontificalis in verbis nuper superius descriptis paullo aliter Romani ejusdem Concilii sententiam descripsisse, quo sane referendus erit memoratus canon 4. apud Gratianum.

Hinc nonnulla subjicit Holstenius ex actione 4. ejusdem Concilii ad venerationem sacrarum imaginum pertinentia; Deinde vero ita progreditur: *Statuta contra vim, & ambitum. Item: Siquis ex Episcopis, vel Presbyteris, vel Monachis, aut ex laicis contra canonum, & Sanctorum Patrum statuta prorumpens in gradum Majorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, idest Presbyterorum Cardinalium, & Diaconorum irepræsumserit: & hanc Apostolicam Sedem invadere quilibet ex supradictis tentaverit, & ad summum Pontificalem honorem ascendere voluerit, ipsi, & sibi faventibus fiat perpetuum anathema. Item: Siquis cum armis in electione Pontificis, vel aliorum Sacerdotum inventus fuerit, anathema sit. Item: Siquis juvare, aut introducere in hanc Civitatem Romæ præsumserit quemquam de quacumque Civitate, aut castro, vel loco Pontificis prius discessum, quousque in Sede B. Petri Pontifex ordinatus fuerit, anathema sit. Item: Siquis resistere præsumserit Sacerdotibus, atque Primatibus Ecclesiæ, vel cuncto Clero ad eligendum sibi Pontificem, secundum hanc canonicam traditionem anathema sit*. En hisce verbis exhibitum ipsummet Gratiani canonem 5. dist. 79., cujus auctoritas major etiam esse videretur, quoties Lucas Holstenius hæc omnia se deduxisse profiteretur ex melioribus monumentis, quam ex quibus se singula depro-

promisisse confessus est. Hæc Holstenii fragmenta edidit etiam Mansius in tomo I. Supplementi ad Concilia Veneto-Labbeana, quibus adjecit ex vetusto MS. Codice Bibliothecæ Capituli Veronensis actionem 1. ejusdem Lateranensis Concilii, quod etiam elegantibus & suis, & Cajetani Cenni adnotationibus illustravit.

Tribuitur præterea a Gratiano canon 14. dist. 31. *Stephano Papæ in prima actione Synodi ab ipso in Basilica Lateranensi congregatæ*. Una Gratiani auctoritas tanti apud unumquemque esse non debet, ut eidem sit illico obtemperandum. Extat, quemadmodum animadverti, apud Mansium in Supplemento actio 1. memorati Concilii Lateranensis depromta ex Codice antiquissimo Veronensi, & tamen verba illius canonis 14., imo etiam, quæ cum eodem canone quoquomodo consonet, sententia, desiderantur. De aliis actionibus non loquor, ad quas neque sese retulit Gratianus, neque referre quisquam Gratianeum canonem posset. Addo, nihil simile reperiri apud Ratherium Episcopum Veronensem in epistola 2. Romanæ Ecclesiæ edita in Spicilegio Dacherlano tom. 2. veteris editionis, quamquam ibidem nonnulla Romani hujus Concilii capita summatim attingantur. Sed neque auctor Libri Pontificalis, qui in vita Stephani III. seu IV. expressit, licet paucis, sententias Romani ejusdem Concilii, mentionem fecit de continentia majorum Clericorum, aut de variis Græcæ, Latinæque Ecclesiæ moribus in custodienda continentiæ lege, quemadmodum in canone 14. legimus. Quod si integram actionem 1. recens editam quispiam consideret, imo etiam observet Concilii illius scopum, facile agnoscet, nihil aliud ibidem pertractatum esse, quam negotium Constantini Pseudopapæ, sive formam Pontificiæ electionis, discussamque disciplinam de cultu ac veneratione sacrarum imaginum. Porro quid commune habebat cum hisce caussis argumentum continentiæ a Subdiaconis, Diaconis, Presbyterisque servandæ, & diversitatis disciplinæ apud Orientalem, atque Occidentalem Ecclesiam? Meo sane judicio minus opportuna tunc fuisset hujus generis disputatio, utpote quæ exasperandis potius, quam leniendis, atque in meliorem frugem redigendis Græcorum animis inserviisset; neque enim quisquam ignorat elaborandum potius tunc fuisse, ut Græci a recta fide devii ad colendas sacras imagines reducerentur, non ut proponeretur sequenda omnino Occidentalis Ecclesiæ disciplina, sine qua adhuc unitas Ecclesiæ consistere potuisset. Plane non ego inficias iverim, veram esse sententiam memorati canonis 14., quo nihil aliud exhibetur, quam diversitas consuetudinum sive apud Græcos, sive apud Latinos inductarum; similem propterea traditionem apud alios Collectores habemus: Sic in Collectione quadam canonum MS. Bibliothecæ Taurinensis Athenæi, cujus nonnulla fragmenta edidit Mansius in tom. 2. Supplementi Labbeani pag. 67. & sequentibus, legimus sub nomine Leonis IX. contra epistolam Nicetæ Abbatis: *Apud nos nec ad Subdiaconatus gradum quisquam admittitur, nisi perpetuam continentiam, etiam a propria conjuge profiteatur; nec post gradum cuiquam ducere uxorem conceditur*. Exinde tamen facile mihi persuadere non possum, memoratum Gratiani fragmentum jure optimo adscribendum esse Stephano III. aut IV., eidemque in Synodo Lateranensi actione 1., quemadmodum testatus est Gratianus.

Can. 14. dist. 31.

De Epistola ad Episcopum Moguntinum.

Can. 13. dist. 16. & can. 20. cau. 2. qu. 5. Duo sunt Gratiani fragmenta, canon 13. dist. 16., & canon 20. cau. 2. qu. 5. Stephano Papæ adscripta in epistola ad Episcopum Moguntinum, qui in diversis Codicibus diverso nomine appellatur, nimirum alicubi Luithobius, alibi Luitbertus, seu Luithbertus, alibi Umbertus. Quis vero fuerit Stephanus auctor canonis minime indicat Gratianus. Illud pro certo in primis habendum est, Stephano I. tribui non posse, cum temporibus Stephani I. nondum apud Moguntinos Episcopi essent constituti, quos idem Stephanus edoceret; imo & ipsamet canonum memoratorum materies sæculo Stephani I. non conveniat. Neque vero iidem canones tribui possunt aut Stephano II., aut Stephano III., qui etiam IV. dicitur; etenim ab Episcopatus Moguntini erectione usque ad obitum Stephani III. qui IV. apud alios est, duo tantummodo Episcopi Moguntini recensentur, primus omnium Bonifacius, de quo jam superius sermonem institui; secundus est Lullus, quem etiam temporibus Hadriani Papæ vixisse Historici ex monumentis firmissimis testantur. Non est igitur locus Luithobio, aut Luitberto, aut Humberto, ad quem fingamus epistolas a Stephano II., aut III. qui etiam IV. dicitur, directas. Verosimilius est hosce canones potius referendos esse ad Stephanum V., qui & VI. dicitur, juxta ea, quæ suo in loco commodius, atque opportunius expendentur.

CAPUT

CAPUT LXXI.

De Hadriano.

Quæ ex Hadriani Papæ Capitulis, ſeu Decreto, ſeu Romano Concilio ſe depromſiſſe teſtatus eſt pluries Gratianus, jam expendi in priore hujus operis parte cap. 45. Nonnulla adhuc ſuperſunt hoc in loco expendenda, quæ vel ad Hadriani res geſtas pertinent, aut cum ipſis nectenda ſunt, vel ad ipſius epiſtolas, aut ſanctiones.

Ex rebus geſtis Hadriani.	*Can. 22. diſt. 63. ex Sigeberto depromtus, & ab hiſtorica fide alienus.*
Nectuntur	*Can. 21. diſt. 63. pertinet ad Librum Pontificalem in vita Vitaliani, & Agathonis.* *Can. 30. diſt. 63. ex integris exemplaribus ſupplendus.* *Can. 32. diſt. 63.* } *ſimul jungendi, atque ex integris exemplaribus ſupplendi.* *Can. 33. diſt. 63.*
Ex epiſtola ad Carolum.	*Can. 6. diſt. 37. ad integram epiſtolæ ſententiam exigendus.*
Ex epiſtola ad Taraſium Patriarcham.	*Can. 5. diſt. 16.* } *ſimul jungendi, & potius exigendi ad epiſtolas Taraſii Patriarchæ Conſtantinopolitani.* *Can. 29. de conſ. diſt. 3.*

QUO triſtior fuit Italiæ univerſæ, ac Romanæ Eccleſiæ facies, cum primum Hadrianum Pontificem Maximum ſalutarunt anno 772. ſeu quod Longobardorum arma Romanis infeſta eſſent regnante Deſiderio, ſeu quod Iconoclaſtarum hæreſis apud Orientales latius, ac vividius ſerperet, eo lætior, atque jucundior in dies adparuit, quum poſt paucos annos labentibus rebus opem tulit Carolus Magnus pace Romanis parta, captis, perditiſve illorum hoſtibus, locupletata ipſamet Romana Eccleſia, & honoribus largiſſime aucta; alias vero ex Nicænæ II. Synodi opportuno tempore celebratæ ſanctionibus ſuus reſtitui cœperat in Oriente ſacris imaginibus cultus, damnata hæreticorum impietate. Obiit Hadrianus ſub finem anni 795., vel, ut alii ſcripſerunt, ſub initium anni 796. Paucis argumenta exhibui, circa quæ aut ejus Pontificis geſta verſantur, aut ejus epiſtolæ, reſponſa, ac decreta; nimirum aut de cultu ſacrarum imaginum, aut de Italiæ univerſæ, præſertim vero Romanæ Eccleſiæ tutela a Carolo ſuſcipienda, vel ſuſcepta in utilitatem, quoad fieri poſſet, maximam adminiſtranda actum fuit.

De

De Canone 22. dist. 63.,
Cui nectendi sunt canones 21. 30. 32. & 33. eadem dist.

Altius repetere juvat, quæ tradenda sunt ad interpretationem canonis 22., sicut & aliorum numero plurium in distinct. 63. Certissimum apud omnes est, vetustissimam fuisse Ecclesiarum omnium consuetudinem, ut defuncto Ecclesiæ Antistite Clerus & populus eligeret Successorem, quod potiore jure custoditum olim fuit in Ecclesia Romana, in qua nimirum velut omnium Principe nullæ esse poterant superioris alicujus Antistitis partes. Hæc disciplina viguit integra, quousque Imperatores ethnici aut de rebus Ecclesiasticis solliciti non fuerunt, aut Ecclesiam ipsam vexarunt. Ubi vero ad Christianam fidem conversi sunt, imo etiam Ecclesiam ipsam privilegiis, honoribus, opibus ditaverunt, & ipsi voluerunt electioni Pontificis Maximi suffragari, quo jure eo validius contendebant uti se, quo firmiora essent dignitatis imperatoriæ incrementa, antiquata propemodum Romanæ Reipublicæ forma. Summa Imperii cœpit a populo in Imperatores migrare, quemadmodum liquet ex l. 1. ff. de constitut. Principum, eamque ob rem etiam jura populi in electionibus Maximi Antistitis in Principem translata proponebantur. Opportunum autem videbatur quammaxime ad obtinendam Ecclesiæ pacem Imperatoris suffragium, quo lato plebis ac turbarum schismata sedabantur, imo ipse Clerus sæpe ac sæpius in eum consentiebat, quem ipsi Imperatores postulavissent; sciebat enim quantum Ecclesiasticæ utilitati studeret pietas, ac religio Cæsarum, quos optimos, atque integerrimos rerum Ecclesiasticarum vindices ac Patronos agnoverat, argumenta hujusmodi inter ceteros præbentibus Theodosio, ac Constantino. Diutius viguit consuetudo hujusmodi, quousque nimirum Romani Imperii jurisdictio integra apud Imperatorem perseveravit. Primum recessum ab illa fuit temporibus Pelagii II. ad annum 577., ad quem ita scribit Anastasius. *Hic ordinatur absque jussione Principis, eo quod Longobardi obsiderent Civitatem Romanam*. Ceterum statim ac Romana Urbs libertate donata est, rursum Pontificis Maximi electio proposita fuit Imperatori, hinc Anastasius idem ad Vitalianum Papam ad annum 655. ita scribit: *Hic direxit responsales suos cum Synodica juxta consuetudinem in Regiam Urbem apud piissimos Principes, significans de ordinatione sua: Et dum suscepti essent, renovantes privilegia Ecclesiæ reversi sunt.* (Privilegia erant Primatus Romanæ Ecclesiæ, cujus tutelam adversus Græcorum ambitum Græci ipsi Imperatores persæpe susceperant). Clarius Platina in vita Severini, sive ad annum 638. *Vana tunc habebatur Cleri, & populi electio, nisi eam Imperatores, aut eorum Exarchi confirmassent*. De Exarchis ideo ibi fit mentio, quod Imperatorum nomine Ravennæ commorantes res Italiæ graviores administrabant. Id adeo verum est, ut cum Gothi etiamsi rebus Ecclesiarum infensi Romanam Urbem occupaverint, non solum sibi reservaverint jura Imperatorum in electione confirmanda Pontificis Maximi, verum etiam onus Romano Antistiti recens electo imposuerint, ut certum tributum solveret Regi Longobardorum, quotiescunque ad ipsum accederet caussa postulandæ confirmationis, quæcumque tandem esset hujusmodi confirmatio, quemadmodum deducitur ex Cassiodoro in libris variarum,

&

& apud Gregorium Magnum in commentariis 4. Psalmi Pœnit. Hostibus a Romana Provincia profligatis Imperatores Constantinopolitani non solum jure consentiendi in Romanum electum Antistitem experiri voluerunt pro vetusto more, sed etiam quod a Gothis olim impositum erat tributum exegerunt, rati non dedecere Catholico Imperatori munera quædam a Romano Antistite persolvi, quæ antea soluta Ethnico Principi fuissent. Res ita sese habuit usque ad tempora Agathonis Papæ, sive ad annum circiter 679. Nimirum Agatho ab Imperatore Constantino Pogonato obtinuit, ut Pontifices Maximi confirmarentur quidem suffragio Imperatoris, nullum tamen tributum pendere tenerentur. Anastasius Bibliothecarius id aperte testatur ita scribens: *Agatho natione Siculus ex Monachis sedit annos duos . . . Hic suscepit divalem jussionem piissimorum Principum Constantini, Heraclii, & Tiberii Augustorum per Epiphanium Gloriosum a secretis missam Præcessori suo Domno Papæ invitantem, atque adhortantem, ut debeat Sacerdotes, vel Missos suos dirigere in Regiam Urbem pro adunatione facienda Sanctarum Dei Ecclesiarum, quod & ordinare non distulit. Et direxit Abundantium Paternensem, Johannem Rhegitanum, & Johannem Portuensem Episcopum &c. . . . Tanta autem gratia divina omnipotentis concessa est Missis Sedis Apostolicæ, ut ad lætitiam populi, vel Sancti Concilii, qui in Regia Urbe erant, Johannes Episcopus Portuensis Dominicorum die octavarum Paschæ in Ecclesia B. Sophiæ missas publicas latine celebraret coram Principe, & Patriarcha*. Et post pauca. *Hic suscepit divalem jussionem secundum suam postulationem, ut suggessit, per quam relevata est quantitas, quæ solita erat dari pro ordinatione Pontificis facienda; sic tamen, ut si contigerit post ejus transitum electionem fieri, non debeat ordinari qui electus fuerit, nisi prius decretum generale introducatur in Regiam Urbem secundum antiquam consuetudinem, ut cum eorum conscientia, & jussione debeat ordinatio provenire*. Non hic tamen constitit Constantini Pogonati in Romanam Ecclesiam pietas, & amor; etenim non multo postea, sive anno circiter 685., Benedicto II. Papæ concessit, ut quicumque in posterum a Clero populoque in Pontificem Maximum electus fuisset, is irrequisito Imperatoris suffragio pro legitimo Antistite haberetur. Ita tradit in vita Benedicti II. Anastasius: *Hic suscepit divales jussiones Clementissimi Constantini Magni Principis ad Venerabilem Clerum, & populum, atque felicissimum exercitum Romanæ Civitatis, per quas concessit, ut persona, qui electus fuerit ad Sedem Apostolicam, e vestigio absque tarditate Pontifex ordinaretur*. Nemo non videt, quam gratam rem fecerit Romanis Constantinus, prospiciens sane majori Ecclesiæ bono, cui ob intervallum, quo Romana a Constantinopolitana Urbe distita est, non nisi tardius consuli poterat expectato suffragio Imperatoris, deinde etiam argumenta benevolentiæ exhibens non mediocria, cum nuper Græcorum ac Romanorum animi sancto fœdere essent conciliati, quemadmodum superius ex Anastasio ostendi. En tandem Romanum Clerum, & populum in electione Pontificis Maximi summa, & omnimoda libertate suffragiorum potitum, qua eo etiam commodius usi sunt posteriore tempore, cum Constantinopolitanorum Principum auctoritas in Italia imminuta, ac tandem deperdita fuerit. Romani Imperii in Occidente labentis ruinam attulit potissimum Græcorum Iconoclastarum in sacras imagines odium, ac pugna, Romanis contradicentibus, atque etiam obsistentibus; qua seditione mota adversus Imperatores Constantinum Copronimum, Leonem IV., aliosque, facile percipitur in electione Antistitis Maximi nullas fuisse, aut esse potuisse Orientalium partes. Jura Imperii accrescere interea cœperunt Pippino Francorum Regi, & Carolo Ma-

Magno; sed cum Romana Civitas libere ab ipso Pontifice Maximo penderet, populo ipso se sui Antistitis potestati committente, quidquid inani conatu Græci obsisterent, Reges ipsi Francorum, quorum animus erat, latius Regni sui fines extendere, & labens Imperium sibi adjungere, ac vindicare, Romanorum libertati integræ servandæ morem gesserunt, ut sibi eorundem benevolentiam conciliarent. Interea Rex Longobardorum Desiderius Romanam Provinciam vi adgressus, prope erat, ut Ravennam Romani Antistitis administrationi, & curæ commissam occuparet. A Carolo Magno auxilium petiit Hadrianus Papa, ejusdemque Principis copiis in Italiam venientibus Desiderius, qui monitis primum flecti non potuit, ne Romanam Provinciam invaderet, cedere armis debuit. Id caussam Romanis dedit, cur Carolum Regem in Romanam Urbem veluti triumphatorem adducerent inter medias populi adclamationes, quo tempore fœdus initum est sanctissimum inter Romanos, ac Francos, quo certæ Provinciæ, ac præsertim Romana, Romanæ ipsi Ecclesiæ libera concessa est, universa autem propemodum Occidentalis Imperii jura Francis relicta, quod non solum pactum fuit temporibus Caroli, sed etiam Ludovici Pii temporibus confirmatum. Hæc ita firmissime constiterunt usque ad annum circiter 955., quum videlicet Romanæ Civitatis libertati ab Imperatoribus consecutæ ambitio invidebat quorundam, qui eam suæ potestati subjici flagitabant vehementissime. Duo præsertim fuerunt, Albericus, & Berengarius, regnandi libidine concitati. Albericus jam plurium Romanorum animos, atque benevolentiam sibi devinxerat, ut properaret ad regnum, quod ut facilius adriperet, vacante Sede ex obitu Agapiti II. curavit, Filium suum Octavianum eligi in Pontificem Maximum, licet natum tantummodo annum decimumoctavum; ejus enim favore sperabat futurum, ut sui Romanorum Imperii quædam propemodum jaceret fundamenta. Votis respondere eventus cœperat; etenim Octavianus electus Potifex nomine Johannis XII. ob minorem ætatem Parenti suo regendi Urbem facultatem amplissimam fecerat. Cetera optime etiam ex voto Alberico cessissent, nisi Berengarius, quem dominandi libidine etiam præreptum fuisse nuper ajebam, ipse quoque coacto exercitu ad Romanam Urbem adventasset pro obtinendo Imperio dimicaturus. Accessit ergo pugnandi animo Berengarius ad Romanam Urbem instructa ingenti armorum copia, ac militum acie, eamque ob rem & Johanni Papæ, & Alberico Pontificis Parenti terrificus. Hinc & Johannes & Albericus gravi metu concussi, ut sibi, rebusque suis consulerent, optimum duxerunt ad exteros Principes confugere, illorum etiam implorare opem: Scilicet precati sunt Germaniæ Regem Othonem Enrici filium, qui tunc temporis rerum bellicarum optime gestarum famam sibi illustrem pepererat, rogantes in primis, ut subsidium Romanis rebus prope labentibus ferret, deinde etiam egregia victoriæ præmia pollicentes. Noverat Otho per hæc faustis ominibus suscepta, felicique exitu completa facilem sibi viam sterni ad Imperium Romanorum, quamobrem, abdicato favore filii sui Othonis in Wormatiæ comitiis solemnibus Germaniæ Regno, in Italiam iter fecit ingenti instructo exercitu, ac ubi spem concepit optimam, futurum, ut Imperator ipse salutaretur, statim uno conflictu fregit Berengarii conatus, atque irritavit, in cujus victoriæ præmium Imperatoris nomen, ac dignitatem obtinuit toto consentiente Romano populo, atque adclamante.

Fue-

Fuerant hæc, paucis licet, prajacienda, ut via sterneretur ad interpretationem laudatorum canonum 21. 22. 30. 32. & 33. dist. 63. In primis canon 21., quem Gratianus professus est se descripsisse *ex gestis Romanorum Pontificum*, excerptus est ex Anastasio Bibliothecario, cujus verba nuper referebam in historica narratione, sive quæ ad gesta Agathonis, sive quæ ad gesta Vitaliani Pontificum pertinent. Sane quod ad Vitalianum pertinet nulla apud eruditos dubitatio instituitur, quemadmodum neque quod pertinet ad Agathonem; neque enim est, in quo auctorem libri Pontificalis quisquam reprehendat in ea parte, quam in hoc ipso canone 21. edidit Gratianus. Can. 21. dist. 63.

Canonem 22. dist. 63. *Ex historia Ecclesiastica* se depromsisse testatus est Gratianus. Sane in ea parte, qua continetur, quidquid superius de Caroli Regis in Romanam Ecclesiam meritis, deque Romanorum erga Carolum Regem obsequio, generaliter dictum est, nihil aberrat ab historica fide, juxta ea, quæ tradidit inter ceteros Anastasius Bibliothecarius. In iis, quæ apud Gratianum præter Anastasii enarrationem adjecta fuerunt, talis ac tanta non extat auctoritas, ut apud nos fidem prorsus indubiam mereantur. Hujusmodi est, quod subditur, in Concilio Romano concessum ab Hadriano Regi Carolo jus Patriciatus, nec non jus ordinandi Apostolicam Sedem, ac ceteris Episcopis per Provincias constitutis Episcopatuum investituras tradendi. Præterquamquod enim de hac re altum est silentium apud Anastasium, qui ceteroqui de ea utpote de negotio gravissimo fecisset mentionem, ipsamet Romana Synodus Hadriani tempore celebrata, qualis in editis codicibus exhibetur, nihil hujusmodi continet. Deceptus est Gratianus aut ex incongrua aliquot Codicum interpretatione, aut quod sequi maluerit Scriptores suspectæ admodum fidei. Scilicet dignitatem Patriciatus ideo Carolo Magno datam eo tempore scripsit, quod legerit apud Anastasium Bibliothecarium, ceterosque Scriptores Carolum Regem fuisse ab Hadriano receptum in Romanam Urbem adclamante Populo, velut triumphatorem, lætissimis jucunditatis signis, atque inter cetera *cum bandora*, ut scribit memoratus historicus, sive cum vexillo, quod Patriciis Urbem ingredientibus explicari solebat. Ceterum Carolus Magnus jamdiu pollebat dignitate Patriciatus, ut plurima demonstrant monumenta. Hæc sane omnia, quemadmodum quod subjicitur de concessione Carolo Magno facta eligendi Pontificem Maximum, nec non tradendi Episcopatuum investituras, excepit etiam Gratianus a Sigeberto sibi contemporaneo fere scriptore; is enim circa annum 1112. enarravit, temporibus Hadriani Papæ I. celebratam fuisse Romæ Synodum 53. Episcoporum, *in qua*, inquit, *Hadrianus Papa cum universali Synodo dedit ei jus eligendi Pontificem, & ordinandi Apostolicam Sedem, dignitatem quoque Patriciatus. Insuper Archiepiscopos, & Episcopos per singulas Provincias ab eo investituram accipere definivit, & ut, nisi a Rege laudetur, & investiatur Episcopus, a nemine consecretur, omnesque huic decreto rebelles anathematizavit, & nisi resipiscerent, bona eorum publicavit.* Hæc eadem, ut patet, verba Sigeberti exaravit Gratianus, reticito tamen auctoris nomine, forte quod nollet historiæ tradendæ caussa laudare recentiorem, & sui temporis Scriptorem, vel quod Sigebertus in ea enarratione suspectus pluribus videri revera posset. Ceterum non est, cur in hac parte morem Sigeberto gerere debeamus, qui nullius vetustioris scriptoris testimonio innititur; neque enim aut apud historicos Carolinæ ætatis, aut in ipsis Romanæ Synodi actis tale quidpiam legitur. Imo ne ipse quidem Eginhardus, qui Caroli Magni lateri semper adhærebat Can. 22. dist. 63.

bat, dum ejusdem Principis vitam, & gesta descripsisset, de his licet memorabilibus rerum ac caussarum adjunctis nullam mentionem fecit; quamquam ceteros Caroli actus ad unguem usque ita dixerim recensuerit. Ac si ipsamet Caroli Regis Capitularia inspiciamus, ipso Rege post reditum a Romana Urbe auctoritatem præbente constituta, contrarium prorsus evincemus, quippe in lib. 1. cap. 84. sancitur, Episcopos omnes per electionem Cleri, & Populi secundum statuta canonum ordinari debere. Scio quidem nonnullos recentiores, inter quos est Baluzius, distinguere electionem ab investitura, ut electionem Clero, & Populo, investituram Carolo tum tributam adserant. Verum quoties Capitularia Caroli electionem Clero, & Populo reservant, idque secundum statuta canonum, nullamque investituræ mentionem faciunt, isthæc distinctio minime congruit, quousque non jam recepta demonstratur in vetustioribus Sacrorum Canonum regulis. Ut libere fatear, quod verum est, Sigebertus ejus historicæ narrationis auctor scribebat, ut prænotatum est, anno 1112., quo tempore investiturarum Episcopalium controversia erat acerrima apud Germanos, quemadmodum unusquisque apprime noverit, atque ut rem gratam faceret Henrico Principi, cujus gratiam captabat, effingere non dubitavit, Carolum Magnum, cui Henricus in Imperio, & juribus successisse proponebatur, jamdiu obtinuisse ab ipsismet Romanis Pontificibus, una cum Romani Patricii dignitate, jus eligendi Pontificem Maximum, necnon Episcopatuum investituras conferendi. Ex his sane facili negotio deducitur, Gratianeum fragmentum gravis esse non posse auctoritatis, ad hujuscemodi controversias dirimendas. Forte quempiam morabitur adhuc Leonis Papæ auctoritas a Gratiano laudati in canone 23. dist. 63., ubi eadem referuntur, quæ de Hadriano Papa, & Carolo Rege Sigebertus enarravit. Verum qualis sit hujus fragmenti auctoritas suo loco expendemus inferius. Ipsemet Gratianus omnia hæc falsitatis redarguere videtur in canone 29. ejusdem distinctionis 63., referens ex Gregorio Papa, tempore Hadriani II., qui non diu post Caroli Magni obitum electus fuit Romanus Antistes, anno circiter 867. conquestos fuisse legatos Imperatoris Ludovici, quod cum præsentes Romæ essent, ad electionem tamen Pontificis invitati non fuissent, statimque adquievisse, ubi acceperunt, hoc non ex contemtu ipsorum factum esse, sed potius ne in exemplum traheretur, ut in futuris electionibus Pontificum Maximorum Legati Principis expectarentur. Quod sane indicat, etiam post Carolum Magnum liberam Romanis fuisse sui Pontificis electionem.

Sufficere hæc viderentur ad expendendum canonem 22. dist. 63., ubi de Hadriano Pontifice sermo instituitur. Sed materiæ affinitas, quam cum eodem canone habere videntur canones 30. 32., & 33. ejusdem distinctionis, postulat, ut de ipsis adhuc in præsentia loquar, ne eadem pluribus in locis edisseram, præsertim quod ista fragmenta superioribus non mediocrem adferre lucem possint. Verba ipsa
Can. 30. canonis 30. dist. 63. hodie edita sunt in Labbeana Collectione post acta Concilii
dist. 63. Aquisgranensis anni 817., & quidem eruta ex integro Vaticanæ Bibliothecæ monumento; edita quoque sunt apud Baluzium in tom. 1. Capitularium Francorum pag. 591. & sequentibus. Monumentum integrum hoc in loco describam ex Labbeano exemplari; atque, ubi apud Baluzium diversum quidpiam occurret, indicabo. *In nomine Domini Dei Omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Ego Ludovicus Imperator Augustus statuo, & concedo per hoc pactum confirmationis nostræ tibi B. Petro Principi Apostolorum, & pro te* (legit Baluzius *per te*) *Vicario tuo Domno Paschali*

chali Summo Pontifici, & universali Papæ, & successoribus ejus in perpetuum, sicut a Prædecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate, & ditione (legit Baluzius *dictione*) *tenuistis, & disposuistis, Civitatem Romanam cum Ducatu suo, & suburbanis, atque viculis omnibus, & territoriis ejus montanis, & maritimis* (legit Baluzius *maritinis*) *litoribus, & portubus, seu cunctis Civitatibus, Castellis, oppidis, ac viculis in Tusciæ partibus* (legit Baluzius *particibus*) *idest Portum, Centumcellas, Cære, Bledam, Marturanum, Sutrium, Nepe, Castellum Gallesii, Hortam, Polimartium, Ameriam, Tudertum, Perusium cum aliis tribus insulis suis, idest majorem, & minorem, Pulvensem* (Baluzius *Pulvensam*), *& Lacum, Narniam, Otriculum, cum omnibus finibus, ac territoriis ad supradictas Civitates pertinentibus. Simili modo, & in partibus Campaniæ Signiam, Anagniam, Ferentinum, Alatrum, Patricum, Frusinonem cum aliis partibus Campaniæ, nec non & Tibur, cum omnibus finibus, & territoriis ad easdem Civitates pertinentibus. Nec non & exarchatum Ravennatensem sub integritate cum Urbibus, Civitatibus, Oppidis, & Castellis, quæ piæ recordationis Dominus* (Baluzius *Domnus*) *Pippinus Rex ac bonæ memoriæ genitor noster Carolus Imperator Beato Petro Apostolo, & Prædecessoribus vestris jam dudum per donationis paginam restituerunt, hoc est Civitatem Ravennam, & Æmiliam, Bobium, Cæsenam, Forum Pompilii, Forum Livii, Faventiam, Imolam, Bononiam, Ferrarium,* (Baluzius *Ferrariam*), *Comaclum, & Adriam, & Gabelum, cum omnibus finibus, territoriis, atque insulis in terra, marique ad prædictas Civitates pertinentibus. Simulque & Pentapolim, videlicet Ariminum, Pisaurum, Fanum, Senogalliam, Anconam, Humanam, Æsium, Forum Sempronii, Montem Feretri, Urbinum, & territorium Valvense, Calles, Luceolos, Eugubium, cum omnibus finibus, ac terris ad easdem Civitates pertinentibus. Eodem modo territorium Sabinense, sicut a Genitore nostro Carolo Imperatore Beato Petro Apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate, quemadmodum ab Itherio, & Macenario Abbatibus, Missis illius, inter idem territorium Sabinense, & Reatinum definitum est. Item in partibus Tusciæ Longobardorum, Castellum Felicitatis, Urbevetum, Balneum Regis, Ferenti Castrum, Viterbium, Martam, Tuscaniam, Populoniam, Soanam, Rasellas. Et insulas Corsicam, & Sardiniam, & Siciliam sub integritate cum omnibus adjacentibus, & territoriis maritimis, litoribus, portubus, ad supradictas Civitates, & insulas pertinentibus. Item in partibus Campaniæ, Soram, Arces, Aquinum, Arpinum, Theanum, Capuam, & patrimonia ad potestatem, & ditionem nostram pertinentia, sicut est Patrimonium Beneventanum, & Salernitanum, & Patrimonium Calabriæ inferioris, & superioris, & Patrimonium Neapolitanum, & ubicumque in partibus Regni, atque Imperii a Deo nobis commissi patrimonia nostra* (in editione Labbeana ad marginem legitur: *legendum haud dubie vestra*:) *esse noscuntur. Has omnes supradictas Provincias, Urbes, Civitates, Oppida & Castella, Viculos & Territoria, simulque & patrimonia, jam dictæ Ecclesiæ tuæ Beate Petre Apostole, & pro te* (legit Baluzius *& per te*) *Vicario tuo Spirituali Patri nostro Paschali Summo Pontifici, & Universali Papæ, ejusque Successoribus usque ad finem sæculi, eo modo confirmamus, ut in suo detineant jure, principatu, ac ditione. Simili modo per hoc nostrum confirmationis decretum firmamus donationes, quas piæ recordationis Domnus Pippinus Rex Avus noster, & postea Domnus, & Genitor noster Carolus Imperator B. Petro Apostolo spontanea voluntate contulerunt. Nec non & censum, & pensiones, seu ceteras donationes, quæ annuatim in Palatium Regis Longobardorum inferri solebant, sive de Tuscia Longobardorum, sive de Ducatu Spoletano, sicut in suprascriptis donationibus continetur, &*

inter sanctæ memoriæ Hadrianum Papam, & Domnum, & Genitorem nostrum Carolum Imperatorem convenit, quando eidem Pontifici idem de supradictis Ducatibus, idest Tuscano, & Spoletano suæ auctoritatis præceptum confirmavit. Eo scilicet modo, ut annis singulis supradictus census Ecclesiæ B. Petri Apostoli persolvatur, salva super eosdem Ducatus nostra in omnibus dominatione, & illorum ad nostram partem subjectione. Ceterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad nostram partem per hoc nostræ confirmationis decretum roboramus, ut in vestro, vestrorumque successorum permaneant jure, Principatu, atque ditione, ut neque a nobis, neque a Filiis, & Successoribus nostris per quodlibet argumentum, sive machinationem in quacumque parte minuatur vestra potestas, aut vobis de suprascriptis omnibus, vel Successoribus vestris inde aliquid subtrahatur, de suprascriptis videlicet Urbibus, Provinciis, Civitatibus, oppidis, castris, viculis, insulis, territoriis, atque patrimoniis, nec non & pensionibus, atque censibus, ita ut neque nos ea subtrahamus, neque quibuslibet subtrahère volentibus consentiamus; sed potius omnia, quæ superius leguntur, idest, Provincias, Civitates, urbes, oppida, castella, territoria, patrimonia, atque insulas, census, ac pensiones Ecclesiæ Beati Petri Apostoli, & Pontificibus in sacratissima illius Sede in perpetuum residentibus, in quantum possumus defendere nos promittimus; ad hoc ut omnia (legit Baluzius *omnia ea*) *in illius ditione ad utendum, & fruendum, atque disponendum firmiter valeat obtinere; nullamque in eis nobis partem, aut potestatem disponendi, aut judicandi, subtrahendive, aut minorandi vendicamus, nisi quando ab eo, qui illo tempore hujus sanctæ Ecclesiæ regimen tenuerit, rogati fuerimus. Et si quilibet homo de supradictis Civitatibus ad vestram Ecclesiam pertinentibus ad nos venerit, subtrahere se volens de vestra jurisdictione, vel potestate, vel quamlibet aliam iniquam machinationem metuens, aut culpam commissam fugiens, nullo modo eum aliter recipiemus, nisi ad justam pro eo faciendam intercessionem, ita dumtaxat, si culpa, quam commisit, venialis fuerit inventa; sin aliter, comprehensum vestræ potestati eum trademus, exceptis his, qui violentiam, vel oppressionem potentium passi ideo ad nos veniant, ut per nostram intercessionem justitiam accipere mereantur, quorum altera conditio est, & a superioribus valde disjuncta. Et quando divina vocatione hujus Sacratissimæ Sedis Pontifex de hoc mundo migraverit, nullus ex Regno nostro aut Francus, aut Longobardus, aut de qualibet gente homo sub nostra potestate constitutus licentiam habeat contra Romanos, aut publice, aut privatim veniendi, aut electionem faciendi; nullusque in Civitatibus, vel Territoriis ad Ecclesiam Beati Petri pertinentibus aliquod malum propter hoc facere præsumat. Sed liceat Romanis cum omni veneratione, & sine aliqua perturbatione honorificam suo Pontifici exhibere sepulturam, & eum, quem divina inspiratione, & Beati Petri intercessione omnes Romani uno consilio, atque concordia, sine aliqua promissione, ad Pontificatus Ordinem elegerint, sine aliqua ambiguitate, & contradictione more canonico consecrari: & cum consecratus fuerit, legati ad nos, vel ad Successores nostros Reges Francorum dirigantur, qui inter nos, & illum amicitiam, & caritatem, ac pacem socient, sicut temporibus piæ recordationis Domni Caroli Atavi nostri, sive Domni Pippini Avi nostri, vel & Caroli Imperatoris Genitoris consuetudo erat faciendi. Hoc autem ut omnibus* (legit Baluzius, *ut ab omnibus Fidelibus*) *Sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostris firmum esse credatur, firmiusque per futuras generationes, & sæcula ventura custodiatur, propriæ manus signaculo, & Venerabilium Episcoporum, atque Abbatum, vel Optimatum nostrorum sub jurejurando, & subscriptionibus pactum istud nostræ confirmationis roboravimus, & per Legatum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Theodorum Nomenclatorem Domno Paschali Papæ direximus. Ego Ludovicus misericordia Dei Imperator subscripsi. Et subscripserunt tres Filii*

Filii ejus, & Episcopi decem, & Abbates octo, & Comites quindecim, & Bibliothecarius unus, & Mansionarius unus, & Ostiarius unus. Ita describendum erat integrum monumentum, de cujus vi, atque auctoritate licet dubitaverint aliqui, non defuerunt tamen viri gravissimi, atque eruditionis laude singulari præstantes, qui demonstrarunt, non esse istud rejiciendum cum donatione Constantini, quemadmodum Carolus Molinæus audacter scripsit, quem sequi maluit Baluzius, sive in adnotationibus in Capitularia Francorum, sive in adnotationibus in Gratianum post Dialogos Antonii Augustini de emendatione Gratiani. Quicumque de hac re curiosius investigandum voluerit, solertissimos Historicos æque, ac criticos Scriptores facile consulet.

Canones 32., & 33. dist. 63. videntur depromti ex illo diplomate, quod editum hodie habemus in Veneta Labbeana Collectione tom. 11. pag. 875., cujusque authographum aureis literis exaratum ibidem dicitur adservari Romæ in Castello S. Angeli. Integrum etiam heic exemplar subjiciam. *In nomine Domini Dei Omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Ego Otto Dei gratia Imperator Augustus, una cum Ottone glorioso Rege filio nostro, divina ordinante providentia spondemus, atque promittimus per hoc pactum confirmationis nostræ tibi B. Petro Principi Apostolorum, & Clavigero Regni Cœlorum, & per te Vicario tuo Domno Johanni Summo Pontifici, & universali* XII. *Papæ, sicut a Prædecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate, atque ditione tenuistis, & disposuistis Civitatem Romanam, cum Ducatu suo, & suburbanis suis, atque viculis omnibus, & territoriis ejus, montanis, & maritimis, litoribus, atque portubus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac viculis Tusciæ partibus, idest Portum, Centumcellas, Cerem, Bledam, Marturianum, Sutrium, Nepem, Castellum, Gallisem, Ortem, Polimartium, Ameriam, Tudam, Perusiam cum tribus insulis suis, idest majore, minore, Pulvensim, Narniam, & Utriculum cum omnibus finibus, ac territoriis ad suprascriptas civitates pertinentibus. Necnon exarchatum Ravennatem sub integritate cum urbibus, civitatibus, oppidis, & castellis, quæ piæ recordationis Domnus Pippinus, & Domnus Carolus Excellentissimus Imperator, Prædecessores videlicet nostri, B. Petro Apostolo, & Prædecessoribus vestris jamdudum per donationis paginam contulerunt, hoc est Civitatem Ravennam, & Æmiliam, Bobium, Cæsenam, Forum populi, Forum Livii, Faventiam, Imolam, Bononiam, Ferrariam, Comiaculum, & Hadrianis, atque Gabellum, cum omnibus finibus, territoriis, atque insulis, terra marique ad suprascriptas civitates pertinentibus: simul & Pentapolim, videlicet Ariminum, Pisaurum, Fanum, Senogalliam, Anconam, Ausimum, Humanam, Hesim, Forum Sempronii, montem Feltri, Urbinum, & Territorium Balnense, Calles, Luciolis, & Eugubium, cum omnibus finibus, & territoriis ad easdem civitates pertinentibus. Eodem modo territorium Sabinense; sicut a Domno Carolo Imperatore Antecessore nostro, B. Petro Apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate. Item in partibus Tusciæ Longobardorum Castellum Felicitatis, Urbem veterem, Balneum Regis, Ferentum, Viterbium, Ortem, Nartam, Tuscanam, Suanam, Populonium, Rosellas, cum suburbanis, atque viculis omnibus, & territoriis, ac maritimis, oppidis, ac viculis, seu finibus omnibus. Itemque Almus cum insula Corsica, deinde in Soriano, deinde in monte Bardonis, deinde in Berceto, exinde in Parma, deinde in Regio, exinde in Mantua, atque in monte Silicis, atque Provincia Venetiarum, & Istria, necnon & cunctum Ducatum Spoletanum, seu Beneventanum, una cum Ecclesia S. Christianæ*

Can. 32. & 33. dist. 63.

stianæ posita prope Papiam juxta Padum quarto milliario. Item in partibus Campaniæ Soram, Arces, Aquinum, Arpinum, Theanum, & Capuam, nec non patrimonia ad potestatem, & ditionem vestram pertinentia, sicuti est patrimonium Beneventanum, & patrimonium Neapolitanum, & patrimonium Calabriæ superioris, & inferioris. De Civitate autem Neapolitana cum castellis, & territoriis, & finibus, & insulis suis sibi pertinentibus, sicut ad easdem respicere videntur, nec non patrimonium Siciliæ, si Deus nostris illud tradiderit manibus. Simili modo Civitatem Cajetam, & Fundum cum omnibus earum pertinentiis. Insuper offerimus tibi, B. Petre Apostole, vicarioque tuo Domno Johanni Papæ, & successoribus ejus, pro nostræ animæ remedio, nostrique Filii & nostrorum Parentum, de proprio nostro Regno Civitates, & oppida cum piscariis suis, idest Reatem, Amiternum, Furconem, Nursiam, Baluam, & Marsim, & alibi Civitatem Interamnem cum pertinentiis suis. Has omnes supradictas Provincias, urbes, civitates, oppida, & castella, viculos, & territoria, simulque & patrimonia pro remedio animæ nostræ, & filii nostri, sive parentum nostrorum, ac successorum nostrorum, & pro cuncto a Deo conservato, & conservando Francorum populo jam dictæ Ecclesiæ tuæ, B. Petre Apostole, & per te Vicario tuo spiritali Patri nostro Domno Johanni Summo Pontifici, & universali Papæ, ejusque successoribus, usque ad finem sæculi, eo modo confirmamus, ut in suo detineat jure, principatu, atque ditione. Simili modo per hoc nostræ delegationis pactum confirmamus donationes, quas piæ recordationis Domnus Pippinus Rex, & postea Domnus Carolus Excellentissimus Imperator B. Petro Apostolo spontanea voluntate contulerunt: nec non & censum, vel pensionem, seu ceteras dationes, quæ annuatim in palatium Regis Longobardorum inferri solebant, sive de Tuscia, sive de Ducatu Spoletano, sicut & in suprascriptis donationibus continetur, & inter sanctæ memoriæ Hadrianum Papam, & Domnum Carolum Imperatorem convenit, quando idem Pontifex eidem de suprascriptis Ducatibus, idest Tuscano, & Spoletano suæ auctoritatis præceptum confirmavit: eo scilicet modo, ut annis singulis prædictus census ad partem Ecclesiæ B. Petri Apostoli persolvatur: salva super eosdem Ducatus nostra in omnibus dominatione, & illorum ad nostram partem, & filii nostri subjectione. Ceterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad vestram partem, per hoc nostræ confirmationis pactum roboramus, ut in vestro permaneant jure, principatu, atque ditione: & neque a nobis, neque a successoribus nostris per quodlibet argumentum, sive machinationem, in quacumque parte vestra potestas imminuatur; aut a vobis inde aliquid subtrahatur de suprascriptis videlicet Provinciis, urbibus, civitatibus, oppidis, castris, viculis, insulis, territoriis, atque patrimoniis, nec non & pensionibus, atque censibus, ita ut neque nos ea facturi simus, neque quibuslibet ea facere volentibus consentiamus. Sed potius omnium, quæ superius leguntur, idest Provinciæ, civitates, urbes, oppida, castella, territoria, & patrimonia, atque insulæ, censusque, & pensiones ad partem Ecclesiæ B. Petri Apostoli, atque Pontificum in sacratissima illius Sede residentium, nos in quantum possumus Defensores esse testamur, ad hoc ut ea in illius ditione ad utendum, & fruendum, atque disponendum similiter valeant obtineri salva in omnibus potestate nostra, & filii nostri, posterorumque nostrorum secundum quod in pacto, & constitutione, ac promissionis firmitate Eugenii Pontificis, successorumque illius continetur, idest ut omnis Clerus, & universa Populi Romani Nobilitas, propter diversas necessitates, Pontifices irrationabiles erga populum sibi subjectum asperitates retundendas, sacramento se obligent, quatenus futura Pontificum electio (quantum uniuscujusque intellectus fuerit) canonice, & juste fiat; & ut ille, qui ad hoc sanctum, atque Apostolicum

cum

eum regimen eligitur, nemine consentiente, consecratus fiat Pontifex, priusquam talem in præsentia Missorum nostrorum, vel filii nostri, seu universæ generalitatis, faciat promissionem pro omnium satisfactione, atque futura conservatione, qualem Domnus, & venerandus spiritalis pater noster Leo sponte fecisse dignoscitur. Præterea alia minora huic operi inserenda prævidimus, videlicet ut in electione Pontificum neque liber, neque servus ad hoc venire præsumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electionem per constitutionem sanctorum Patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum. Quod si quis contra hanc nostram institutionem ire præsumserit, exilio tradatur. Insuper, ut nullus Missorum nostrorum cujuscumque impeditionis argumentum componere in præfatam electionem audeat, prohibemus. Nam & hoc omnimodis instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione Domni Apostolici, sive nostra fuerint suscepti, impetrata juste utantur defensione. Quod si quis quemquam illorum, qui hoc promeruerunt, violare præsumserie, sciat se periculum vitæ suæ esse incursurum. Illud etiam confirmamus, ut Domno Apostolico justam in omnibus servent obedientiam, sive ducibus, ac judicibus suis ad justitiam faciendam; Huic enim institutioni hoc necessario adnectendum esse perspeximus, ut missi Domni Apostolici, seu nostri semper sint constituti, qui annuatim nobis, vel filio nostro renunciare valeant, qualiter singuli duces, ac judices populo justitiam faciant. Hanc Imperialem Constitutionem quomodo observent qui missi, decernimus, ut primum cunctos clamores, qui per negligentiam ducum, seu judicum fuerint inventi, ad notitiam Domni Apostolici deferant. Et ipse unum e duobus eligat, aut statim per eosdem missos fiant ipsæ necessitates emendatæ, aut misso nostro nobis renunciante per nostros missos a nobis directos emendentur. Hoc ut ab omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostris firmum esse credatur, propriæ manus signaculo, & nobilium optimatum nostrorum subscriptionibus hoc pactum confirmationis nostræ roboravimus, & bullæ nostræ impressione obsignari jussimus. Sequuntur post hæc signa Ottonis Imperatoris, nec non Episcoporum decem, Abbatum duorum, aliorum Comitum, ac Procerum nonnullorum, atque ita concluditur: *Anno Dominicæ Incarnationis 962. indictione 5. mense Februarii 13. die ejusdem mensis, anno vero Domini Ottonis imperii invictissimi Imperatoris 27., facta est hæc pactio feliciter.* Auctoritatem hujus monumenti non defuerunt, qui in dubium revocarent ea potissimum ratione, quod Otto primus Henrici filius sua potius in Romano Imperio jura prorogare studuerit quam imminuere, quemadmodum ex Flodoardo, Reginone, Luitprando, nec non ex Romano Concilio anni 963. ipsomet præsente Ottone deducitur. Fuerunt e converso viri gravissimi, qui pro tuenda hujus monumenti fide ac sinceritate non mediocriter elaborarunt. Ego tantum dixero, apud Gratianum nonnulla occurrere menda, & primum in inscriptione canonis 32. dist. 63. ibi: *Constitutio primi Henrici, & primi Ottonis cum Romanis Pontificibus.* Frustra adjectum fuit nomen Henrici primi, cum nullum hujusmodi negotium gestum adpareat inter eundem Henricum, Romanosque Pontifices; neque aliter Ottonis Constitutioni pactionive potuit Henrici nomen adjici, nisi quod Otto Henricum parentem habuerit, eidemque in imperio successerit. Sane in ea parte, in qua de Eugenio Pontifice fit mentio, agnoscenda est constitutio Lotharii Imperatoris, qui anno circiter 830. temporibus Eugenii II. ita decrevit, quemadmodum legimus in lib. 3. Legum Longobardarum tit. 11. num. 3. ibi: *Volumus, ut in electione Pontificis nullus præsumat venire, neque liber, neque servus, qui aliquod impedimentum faciat, illis exceptis solummodo Romanis, quibus antiquitus fuit consuetudo concessa*

concessa per Constitutionem sanctorum Patrum eligendi Pontificem, & siquis contra hanc jussionem facere præsumserit, in exilio tradatur. In ceteris exigenda erunt Gratiani verba ad nuper descriptam Constitutionem, multaque a Gratiani codicibus expungenda, quæ in eadem Constitutione desiderantur, quemadmodum nonnulla adjicienda, ut ad fidem meliorum, integrorumque codicum singula consonent. An vero jure optimo adjecta a Romanis Correctoribus fuerit postrema illa clausula canonis 33. dist. 63. *Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei evangelia*, ex eo uno, quod apud Centium Camerarium illa haberetur inter varias juramentorum formulas, facile unusquisque judicabit. Hæc itaque omnia cum suis animadversionibus non inaniter videntur in hunc locum relata; siquidem ubi quis singula singulis contulerit, non solum animo concipiet, quæ sit ferenda sententia de canone 22. dist. 63., sed & quid sentiendum sit de iis, quæ Hadriani gesta interpretaturus edisseruit Gratianus ad calcem canonis 34. eadem distinctione.

De epistola ad Carolum.

Can. 6. dist. 37. Huc referri omnino debent, quæ in priore hujus operis parte fusius tradidi in cap. 43. de Concilio VII., seu Nicæno II. generali; tunc enim pluribus persequutus sum & caussas, & modum, quibus Franci ab Orientalibus diffidebant, unde videbantur etiam Concilii Nicæni II. canonibus adversari. Et quidem in Galliis duplicis generis erant, qui adversus constituta Nicænæ Synodi scripserant in caussa colendarum sacrarum imaginum. Alii, quibus ceteroquin animus erat a vera fide non recedendi, propterea que sacras colendi imagines, cum ingratum haberent jam Græcos veterem hæresim in Nicæno Concilio abdicasse, cujus hæreseos caussa imperium Occidentale ab ipsis ad Francos translatum fuerat, veriti, ne forte ab illis deposito errore imperium recuperaretur, adhuc Græcorum mentem insectati sunt, ajentes, in Orientali Ecclesia non eum cultum sacris imaginibus decretum, qui deberetur eisdem, sed majorem illum cultum, qui soli Deo congrueret. Hujusmodi forte esse potuerunt nonnulli ex Concilii Francofurdiensis Episcopis, si illius Concilii est canon ille secundus, qui in vulgaribus ejusdem exemplaribus legitur. Alii, qui scilicet contra definitionem Ecclesiæ sacras imagines detestabantur, Nicæni Concilii gesta, & sanctiones irridebant; iique non solum Concilii phrases, & argumenta quæcumque rimabantur, atque ad strictissimam amussim exigebant, sed & profitebantur, se nullum unquam cultum sacris imaginibus præstituros. Hujus posterioris generis homines, sine dubio hæretici, plurima scripserant adversus Nicænam definitionem, atque in vulgus sparserant. Quamobrem optimum duxit Hadrianus apologiam Synodi facere, adversantium objectionibus respondere, scriptisque omnia commendata mittere ad Carolum Magnum, cujus pietate, ac religione futurum sperabat, ut hæretici compescerentur. Hæc est epistola Hadriani ad Carolum Regem, quæ incipit *Dominus ac redemptor noster, &c.* subjecta actis Concilii Nicæni II. in Labbeana Conciliorum Collectione, cujus hic ordo est: Post præfationem sibi objecit Hadrianus sigillatim quæcumque ab hæreticis adversus Nicænam Synodum prædicabantur, atque objectis sigillatim etiam respondit. In capite 49. leguntur hæc hæreticorum verba, sive lusus caussa factæ interrogationes ibi: *Quæ sit differentia imaginis*

imaginis, & similitudinis, sive æqualitatis; quasi concludere vellent etiam colendas esse similitudines, sive æqualitates, quotiescumque colendæ proponerentur imagines. His respondit Hadrianus: *Quis de fidelibus ignorare se putat aliquando, quæ sit imago, aut similitudo, vel æqualitas? In sancta vero Catholica, & Apostolica Ecclesia humilibus datur gratia. Nam differentia Mathematicorum exterioris arte disciplinæ fideles conservare despiciunt, B. Ambrosio dicente in libro 1. de fide, ubi inter cetera inquit: Dicendum est nobis quod scriptum est: Cavete, nequis vos deprædetur per philosophiam, & inanem seductionem secundum traditionem hominum, & secundum elementa hujus mundi, & non secundum Deum. Omnem enim vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituunt, quæ philosophorum sententia definitur, non adstruendi vim habere, sed studium destruendi. Sed non in dialectica complacuit Deo salvum facere populum suum. Regnum enim Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis.* Nemo non videt quantum lucis accipiat ex Hadriani sententia ita integre descripta Gratianeus canon 6. dist. 37., qui ita a Collectore exhibetur, quasi ex eo demonstrari possit, dialecticæ regulas a Catholicis viris evitandas esse, neque ullo modo illis fore inhærendum. Dialecticam illam insequitur prudentissimus Pontifex, quam Iconoclastæ hæretici collocabant in versutiis, fallaciisque nonnullis, quibus incautos decipiebant, præsertim ubi imagines una cum similitudinibus, atque æqualitatibus promiscue sumebant, ubi de cultu illarum agendum esset. Ait propterea jure optimo, a nemine ignorari, quid inter imagines intercedat, atque inter similitudines, seu æqualitates. Interea vero improbat hujusmodi hæreticorum argumenta, quasi cavillationes, ac tortuosas ingenii vias, eo stratas, quo facilius incauti ad impietatem deducantur. Eadem, quæ apud Gratianum legimus, habentur etiam apud Ivonem in cap. 229. part. 4. ubi tamen priora verba hæc sunt. *Omnem vim inventorum suorum in dialectica disputantes ponunt hæretici, &c.*

De Epistola ad Tarasium Patriarcham.

Licet in Tarasii Patriarchæ Constantinopolitani ordinatione improbatum quidpiam a Sanctis Patribus, ac præsertim ab Hadriano Pontifice fuerit, quod Laicus statim ad Episcopatum ascendisset, tamen ipse excusatione dignissimus fuit, quum non sponte, aut libenter, sed invitus ad Pontificatum adtractus est potius, quam adductus; illi vero, qui invitum hominem ordinandum curaverant, pietatis, ac religionis studio id moliti fuerunt. Ut enim Iconoclastarum hærésim universos propemodum Constantinopolitanorum animos occupaverat, cumque pauci autem in vera fide, ac religione consisterent, Viri boni agnoscentes Tarasium in sacras imagines pium, illustri etiam genere natum, in aula Imperatoria optime meritum, illum in Episcopum sibi elegerunt, licet laicum, futurum sperantes, ut ejus fide, pietate, doctrina, præstantia, atque auctoritate Constantinopolitana tandem Ecclesia mutaret faciem, atque ad germanam Fidem, quæ propemodum ubique in Oriente corruerat, revocaretur, imo ceteris Orientalium Ecclesiis, ut revocarentur, esset exemplo. Itaque Tarasius hisce auspiciis Episcopatum suscipiens anno circiter 785., statim de more Episcoporum recens ordinatorum misit ad Patriarchas omnes, ad ipsum Hadrianum Papam, suam fidei professionem, quæ habetur in collectionibus Conciliorum inter acta Concilii Nicæni II., actione 3. Ibidem inter cetera fidei

Can. 5. dist. 16. & can. 29. de consf. dist. 3.

dogmata, quæ Tarasius profitetur, hæc leguntur: *Per sextam* (intellige Synodum generalem) *sicut ex duabus naturis Christum, ex quibus & est, olim esse didiceram; ita & duas naturales voluntates, & operationes ejus in utraque natura credidi, humana scilicet, & divina: submittoque anathemati Cyrum, Sergium, Honorium, Pyrrhum, Paullum, & omnes Consectatores eorum: Dogma quoque ipsorum, ut Sodomiticam vitem, & Gomorrhiticam propaginem, amaritudinis botryonem habentes, odivi. Ipsius autem sanctæ sextæ Synodi cum omnibus dogmatibus, quæ legaliter, ac divinitus ab ea promulgata sunt, etiam depromtos canones recipio, in quibus refertur, in quibusdam venerabilium imaginum picturis agnus digito Præcursoris exaratur ostensus, qui in figura præcessit gratiæ, verum nobis per legem demonstrans agnum, Christum videlicet Dominum nostrum. Veteres ergo figuras, & umbras, utpote veritatis indicia, & præcedentes characteres Ecclesiæ traditos salutantes, gratiam honore præferimus, & veritatem hanc ut legis plenitudinem admittentes. Ut ergo perfectio etiam per colorum operationes in omnium visibus depingatur, characterem agni Dei Nostri Christi, qui tollit peccata mundi, secundum humanitatem etiam in Iconis ex hoc pro veteri agno definimus depingi; per eum videlicet celsitudinem humilitatis Dei Verbi considerantes, & ad memoriam conversationis, quam in carne gessit, passionis quoque, ac salutaris mortis ejus adducti, atque redemtionis, quæ hinc est mundo effecta &c.* Sic se se habet latina interpretatio Græcæ Synodi, quæ edita adparet in Tom. 8. Labbeanæ Venetæ editionis. Paullo aliter antiqua, & vulgata ejusdem Epistolæ editio latina his verbis: *Sextam autem* (intellige Synodum generalem) *laudo, quod ex duabus naturis Christum prædicavit, ob id etiam illi duas naturales voluntates, & operationes in alterutra natura, humana scilicet, & divina adsignavit; anathemate autem execror Cyrum, Sergium, Honorium, Pyrrhum, Paullum, & omnes, qui eorum decretis insistunt, veluti Sodomiticam vitem, & Gomorrhicum palmitem amaros botros producentem, exosos habeo. Ejusdem quoque sextæ Synodi omnia, tum recte, & divine decreta edita, traditosque canones recipio, præcipue tamen in quo assignatur quibusdam in picturis agnum digito Præcursoris indicatum feliciter effigiari, velut in typum gratiæ, verum illum agnum Christum Deum nostrum, per legis præcessionem præfiguratum. Propterea antiquas illas picturas, & umbras figurarum, tamquam symbola, & notas Ecclesiæ traditas, amplectimur; ipsam tamen gratiam, & veritatem prius suo honore convenientes; legis enim satisfactio hæc sunt; picturas autem non in alium usum admittimus, nisi ut perfectius omnium conspectu, oculisque exhibeantur; quemadmodum agnus, qui peccata mundi sustulit, juxta humanam effigiem configuratus a nobis erigitur, ut ex hac ejus humiliatione altitudinem Verbi Dei considerantes, ad memoriam dispensationis in carne ejus omnia trahantur, & ad illius passionem, salutiferamque mortem, unde mundo liberatio orta est, veluti manu ducamur. &c.* Sane ex his apprime liquet, unde Gratianus exceperit duos illos canones, nimirum can. 5. dist. 16., & can. 29. de cons. dist. 3., quos rectius ex Tarasio Patriarcha Constantinopolitano, quam ex monumentis Hadriani Papæ laudavisset. Quid enim aliud iidem canones continent, quam quod in argumentum fidei suæ Tarasius recens Episcopus ordinatus exhibuerat? Fateor, extat responsum Hadriani Papæ ad Tarasium, in quo eadem ferme leguntur: Verum ibidem non quid ipse profiteretur Hadrianus exprimendum voluit, sed potius laudavit Tarasium, quod ita, quemadmodum scripserat, profiteretur. Verba Hadriani hæc sunt, quæ leguntur in ipsius responso ad Tarasium, quod incipit *Pastoralibus curis*, ubi inter cetera sic habetur: *Invenimus autem in prædicta synodica Epistola sanctitatis vestræ post plenitudinem fidei, & confessionem*

sionem sacri Symboli, & omnium sanctarum sex Synodorum, & de sacris, & venerabilibus characteribus miraculum laude, ac veneratione dignissimum contineri: quia & easdem Sanctas sex Synodos suscipio, cum omnibus regulis, quæ jure, ac divinitus ab ipsis promulgatæ sunt. Inter quas continetur; in quibusdam venerabilium imaginum picturis agnus digito Præcursoris exaratus ostenditur, qui in figura præteriit gratiæ, verum nobis per legem præostendens agnum Christum Dominum nostrum. Ergo veteres figuras, & umbras, ut veritatis indicia, & præsagia Ecclesiæ traditas amplectentes, gratiam præferimus, & veritatem, hanc ut plenitudinem legis suscipientes. Ut ergo perfectio etiam per colorum operationes in cunctorum vultibus depingatur Agni Christi Dei nostri, qui tulit peccatum mundi, secundum humanitatem, characterem, & imaginem hominis, pro veteri agno depingi definimus, per ipsum Dei Verbi humilitatis celsitudinem considerantes, & ad memoriam in carne conversationis, tam scilicet passionem ejus, quam salutarem mortem, atque redemtionem, quæ hinc est mundo effecta, manu quodammodo reducentes. Constat itaque memoratos Gratianeos canones Tarasii potius esse, quam Hadriani. At si quæramus, quinam ille canon sit ex generalibus Synodis depromtus, in quo mentio fit sacræ vetustæ imaginis Christi Domini, vel eo usque depicti sub figura Agni a Præcursore demonstrati, vel in posterum pingendi ad formam hominis, nullum sane alium canonem agnoscere quispiam poterit, quam canonem 82. Concilii Trullani his verbis expressum: *Inter nonnullas venerabilium imaginum picturas Agnus, qui digito Præcursoris demonstratur, depingitur, qui ad gratiæ figuram adsumtus est, verum nobis Agnum per legem Christum Deum nostrum præmonstrans. Antiquas ergo figuras, & umbras, ut veritatis signa, & characteres, Ecclesiæ traditas amplectentes, gratiam & veritatem præponamus ut legis impletionem suscipientes. Ut ergo quod perfectum est, saltem coloribus effigiatum, omnium oculis subjiciatur, Agni ejus, qui tollit peccatum mundi, Christi Dei nostri instar hominis characterem, etiam in imaginibus deinceps pro veteri Agno statui jubemus, ut per ipsum Verbi Dei humiliationem mente comprehendentes, ad memoriam quoque ejus in carne conversationis, ejusque passionis, & salutaris mortis manu ducamur, ejusque, quæ ex eo facta est, mundo redemtionis.* Hunc Trullani Concilii canonem specialiter laudandum in sua fidei professione voluit Tarasius, quia in illis temporum, & caussarum adjunctis ejus canonis professio erat peropportuna. Forte enim adversus Tarasii ordinationem proponi poterat, illum vulgata Græcorum hæresi abductum sacrarum imaginum cultum detestari, & recepisse recentiores illas Græcorum pseudo-Synodos, in quibus denegatus est honos sacris eisdem imaginibus debitus. Quamobrem nihil opportunius erat Tarasio recens in Patriarcham electo, quam ea specialiter profiteri, quæ longe a Græcorum hæresi abessent, atque hac professione animum Romanorum Pontificum sibi conciliare, a quo jam plurimi Græcorum Antistites schismate concitato defecerant. Hinc caussam facile agnoscimus, cur Tarasius idem dixerit, se sanctas sex Synodos recipere generales, & apud Græcos celebratas, silentio vero præterierit posteriores illas pseudo-Synodos in caussa sacrarum imaginum factas, utpote quas minime sequebatur, licet non expresse damnaverit œconomiæ cujuspiam caussa, ne scilicet a se Græcorum Schismaticorum animos magis averteret, quos tandem in rectam viam reducendos sperabat. Dices: cur vero Tarasius Trullanæ Synodi parum probatæ canonem laudavit, in argumentum fidei suæ, imo etiam velut canonem sextæ generalis Synodi agnovit? Cur præterea Hadrianus Papa eam ipsam ob rem integram Tarasii fidem commendavit, ac libentissime suscepit? Num exinde demonstrabitur, Concilii Trullani canones æque

apud Romanam Ecclesiam, atque apud Orientales propemodum universos fuisse receptos, ac confirmatos? Non hanc fuisse arbitror Tarasii mentem, eove minus Hadriani Pontificis. Tarasius in primis forte errore facti decipi potuit, ex vulgari Græcorum persuasione, apud quos Synodi Trullanæ canones prædicabantur veluti canones Synodi VI. generalis, licet sexta generalis Synodus nullos canones edidisset; atque eo facilius decipi Tarasius potuit, quo minus erat rerum sanctionumque Ecclesiasticarum peritus, homo laicus, & e laico statim in Patriarcham electus. Quod si mihi Tarasium des in sacra prudentia Græcorum eruditissimum, atque ex animo laudantem nomine, sextæ Synodi Trullanos canones, quos sciret revera non esse sextæ Synodi; non ideo improbandam censeo ejusdem voluntatem. Etenim ut animo præconceperat in Orientali Ecclesia cultum sacris imaginibus decernendum, cœpit in sua fidei professione quid ipse in ea caussa sentiret, aperire perspicue, neve videretur a Græcis in sacras imagines infensis omnino dissidere, laudandum voluit Trullanum Græcorum canonem, quem ex traditione etiam Græcorum appellare canonem voluit Synodi sextæ, parum sollicitus interea de investigandis discernendisque Synodorum orientalium canonibus, dummodo, quod tum præcipue agendum erat, cautius, atque efficacius ageretur. Quid, amabo, vehementius Græcos excutere poterat, atque ab hæresi revocare ad fidem, quam canon ille Trullanus, & quidem Concilio generali VI. tributus, quando certum est Græcos ipsos & Trullanos canones recepisse, & illos recepisse velut canones sextæ Synodi? Hunc itaque proposuit Tarasius, quo Græcorum hæresim conficere tutius meditabatur, velut ex ipsismet Græcorum Schismaticorum monumentis. Sed & animadvertere juvat verba ipsa Tarasii, ex quibus aperte non constat, Tarasium in ea fuisse sententia, ut Trullanos canones susciperet, eosdemque sextæ generali Synodo adscriberet. In eo exemplari, quod primo loco superius edidi, ita legitur: *ipsius autem sanctæ sextæ Synodi... etiam depromtos canones recipio, in quibus refertur: in quibusdam venerabilium imaginum &c.* Referri asserit in canonibus sextæ Synodi Trullanum canonem de sacra Servatoris imagine, eundemque canonem se recipere professus est Tarasius; non tamen exinde professus est, canonem illum revera esse Synodi sextæ, aut se æque recipere ceteros canones Concilii Trullani. Eadem est significatio verborum, quæ habentur in secundo exemplari Epistolæ Tarasii superius edito, nec non quæ habentur apud Hadrianum referentem ipsamet Tarasii verba. Quod vero ad ipsum Hadrianum Pontificem Maximum pertinet, licet ipse probaverit, imo etiam laudaverit Tarasii professionem, in ea potissimum parte, qua Trullanorum canonum decreta proponebantur, recepit quidem doctrinam in eo canone expressam, doctrinam sane divinæ traditioni conformem, optavit etiam Græcos omnes in eandem sententiam convenire; at de Trullanis canonibus, quorum nomen reticebatur, sollicitus minime fuit, nec investigandum tunc prudenter erat, an illi recipiendi, confirmandique forent, an præterea habendi uti sextæ Synodi canones, nec ne. Quod si sollicitius inquirendum voluisset Hadrianus, turbare quodammodo visus fuisset inopportune optima illa Græcorum Catholicorum vota, qui ceteros in hæresim Iconoclastarum lapsos ad rectam fidem reducere meditabantur. Post hæc apprime, uti decet, perspecta, nihil amplius desiderandum videtur ad rectam Gratianeorum canonum interpretationem, præsertim canonis 5. dist. 16. quem Gratianus ipse parum apte disputationi, quam susceperat, adcommodavit.

AP-

APPENDIX.

De canone 21. cau. 1. qu. 1. adſcripto Taraſio Epiſcopo Conſtantinopolitano.

Quæ multa nuper dicenda fuerunt de Taraſio Conſtantinopolitano Patriarcha, occaſionem mihi opportunam exhibere videntur, nonnulla hoc in loco ſubjiciendi de canone 21. cau. 1. qu. 1., utpote qui Taraſio eidem adſcribitur, ne forte aliàs eadem, quæ hic tradita ſunt, regerere cogar. Itaque quod pertinet ad verba ipſa canonis 21. fruſtra ego elaborarem in illis exigendis ad optima exemplaria, cum abunde jam id factum fuerit a Romanis Correctoribus, qui & in ipſo Gratianeo Codice priorem Epiſtolæ partem integram ediderunt ſeu græce, ſeu latine. Ego adjiciam, hanc Epiſtolam ſuſpectæ fidei viſam fuiſſe viris eruditiſſimis, qui eandem a Theodoro Balſamone in Romanos Pontifices infenſo effictam eſſe dixerunt. Sane legitur quidem illa poſt acta Synodi Nicænæ II. in exemplaribus Græcis ab eodem Balſamone depravatis, ſed in antiqua collectione Latina deſideratur, imo & Græcorum aliquæ collectiones, quemadmodum etiam Romani Correctores animadverterunt, egregiam injuriam inferunt in Hadrianum Pontificem; quæ ſane collectiones ſi germanæ ſunt, clarius indicant, Epiſtolam non ab alio factam, quam ab eo, qui Romanam Eccleſiam inſequebatur, qualis erat Balſamon, nunquam vero ab eo, qui Hadriani Papæ, & Romanæ Eccleſiæ ſtudioſus erat, qualis fuit Taraſius. Ejus Epiſtolæ ſcopus eo tendit, ut Taraſius redarguat Hadrianum Pontificem de vitio Simoniæ, improbans, damnanſque adductis in eam rem veterum Patrum teſtimoniis ordinationes data, pactave pecunia celebratas. Hujuſmodi autem vitio deditum Hadrianum Pontificem nemo unquam ex Scriptoribus Eccleſiaſticis, ſeu Hiſtoricis memoriæ commendavit. Intererat Balſamonis hanc inſinuare calumniam, ut vitia Romanis Pontificibus affingendo Græcorum animos a Romana Eccleſia averteret. Sunt, fateor, nonnulli, qui aſſeruerunt aliò pertinere Epiſtolæ argumentum, tradentes, Taraſium fuiſſe de Simonia ſuſpectum, atque ut hanc ſuſpicionem ſubmoveret, Epiſtolam ſcripſiſſe ad Hadrianum, qua palam teſtaretur, quantum a Simoniæ vitio abeſſet. Verum qui totam Epiſtolam legerit attentiuſque conſideraverit, facile dignoſcet, Epiſtolam non ſe purgantis, ſed potius alios reprehendentis eſſe. Hinc jure ac merito conjicere quiſpiam poterit, tribuendam hanc Epiſtolam eſſe Balſamoni jam de falſitate monumentorum adverſus Romanam Eccleſiam confingendorum, corrumpendorumque convicto. Ceterum non ivero inficias, ejuſdem Taraſii Conſtantinopolitani, & Hadriani Papæ temporibus aliqua adverſus Simoniacos conſtituta fuiſſe, quemadmodum argumento eſſe poteſt canon 4., & canon 5. Concilii Nicæni II.

CA-

CAPUT LXXII.

De Leone III.

Omisso canone 16. cau. 3. qu. 9., de quo superius actum est in cap. 42., Leoni III. videntur hæc a Gratiano fuisse tributa.

Ex formula purgationis.	*Can. 18. cau. 2. qu. 5. in variis codicibus varia formula expressus.*
Ex epist. ad Carolum Regem.	*Can. 19. cau. 2. qu. 5. pertinet ad Capitularia Caroli Magni.*
	Can. 6. cau. 16. qu. 6. } *incerti auctoris existunt.*
	Can. 29. cau. 16. qu. 7. } *incerti auctoris existunt.*

LEonis III. Papæ vices variæ fuerunt ab anno 795., quo Hadriano in Pontificatu successit, usque ad annum 816., quo mortuus est. Initio scilicet eximia cum sui laude exceptus a populo Romano consentientibus omnibus, nemine discrepante non mediocriter sui nominis gloriam auxerat; deinde vero a Romanæ Ecclesiæ Clericis in sublimiori etiam dignitate constitutis vexatus fugæ se dedere debuit: Hinc ad Carolum Magnum se contulit, ejus patrocinium de suorum Prædecessorum more imploraturus. Princeps autem religiosissimus pro suo in Romanam Ecclesiam, ac Romanos ipsos Episcopos studio nihil optabilius executus est, quam Leonis caussam, ac dignitatem in tuto collocare, quod perfecit Romam una cum Pontifice veniens, ubi & Leoni eidem sedato hostium schismate tranquilla suæ Sedis possessio restituta, & Carolus Princeps Imperatoris nomine salutari cœpit. Interea vero non defuerunt, qui Leonem de atrocibus quibusdam criminibus accusarent, cujus rei caussa in Urbe convocari Concilium postularent. Et quidem plures Episcopi eo convenerunt ipso Leone consentiente, qui vehementer optabat, ut de adversantium calumnia palam constaret, qua ratione fieret, ne honori suo quidpiam detraheretur, aut detractum quoquo modo jamdiu fuisse videretur. Itaque in Concilio, ipsis Episcopis Supremi Pontificis caussam dirimere, aut judicio definire renuentibus, ipse Leo sese a delatis criminibus purgavit, eaque ratione, ut seditiosi exilio publicæ tranquillitatis caussa multarentur, obtinuit. Hinc quousque Carolus Imperator vixit, fretus amicitia Principis, cui carissimus erat, pacifice Ecclesiæ præfuit; sed mortuo Carolo, aliquot interfuerunt simultates inter ipsum, & Ludovicum in Imperio successorem, caussam præbentibus viris seditiosis Romæ consistentibus, qui novam Imperii formam in Occidente constitutam turbabant. Non tamen diu ita sese res habuit; siquidem brevi & Pontificis, & Imperatoris animi compositi fuerunt.

De

De formula purgationis.

Tradidit Gratianus in canone 18. cau. 2. qu. 5. fragmentum formulæ illius, qua Leo III. de nonnullis, uti nuper præfatus sum, criminibus accusatus, palam in Romano Concilio sese purgavit. An vero, quæ apud Gratianum, aliosve Collectores formula recensetur, eadem ipsa sit, qua Leo usus fuerit, plurimum dubito; etenim quicumque Leonis purgationem retulerunt Scriptores, aut Historici, diversam formulam descripserunt. Sic Anastasius in ejus vita inquit: *Alia vero die in eadem Ecclesia B. Petri Apostoli cum omnes adessent generaliter Archiepiscopi, seu Episcopi, & Abbates, & omnes Franci, qui in servitio ejusdem Magni Regis fuerunt, & cuncti Romani in eadem Ecclesia B. Petri Apostoli, in eorum præsentia amplectens præfatus venerabilis Pontifex sancta Christi quatuor Evangelia coram omnibus ascendit in ambonem, & sub jurejurando clara voce dixit: Quia de istis falsis criminibus, quæ super me imposuerunt Romani, qui inique me persecuti sunt, scientiam non habeo, nec talia egisse me cognosco. Et hoc peracto omnes Archiepiscopi, Episcopi, & Abbates, & cuncti Clerici litania facta laudes dederunt Deo &c.* In libro Romani Ordinis hæc describitur, velut formula purgationis a Leone recitata: *Nota res est, Fratres Carissimi, malos adversum me homines insurrexisse, meque ad vitam meam gravissimis criminibus infamasse. Cujus rei cognoscendæ gratia Clementissimus hic, ac Serenissimus Rex Carolus una cum Sacerdotibus, ac Principibus suis in hanc Urbem se contulit. Quamobrem ego Leo Pontifex S. R. E. a nemine judicatus, neque coactus, sed mea voluntate impulsus purgo me præsentibus vobis coram Deo, & Angelis ejus, qui conscientiam novit, & B. Petro Principe Apostolorum, in cujus conspectu consistimus, neque sceleratas res, quas mihi objiciunt, perpetrasse, neque perpetrari jussisse, Deum testans, in cujus judicium venturi sumus, & in cujus conspectu consistimus. Et hoc facio non legibus ullis obstrictus, neque hanc consuetudinem, aut decretum in Sancta Ecclesia Successoribus meis, & fratribus Coepiscopis imponere cupiens, sed ut certius vos iniquis suspicionibus liberem.* Paullo aliter eadem formula refertur apud Burchardum, & Ivonem, quorum verba in parte descripserunt Romani Correctores post Gratianeum canonem 18. cau. 2. qu. 5. Monachus quidam Sangallensis in vita Caroli Magni ita scribit: *Illic intemeratus Pater Leo assumens Evangelium Domini nostri Jesu Christi, posuit super caput suum, & in conspectu Caroli, ejusque militum, assistentibus etiam persecutoribus suis, in hæc verba juravit: Sic in die magni judicii sim particeps Evangelii, sicut immunis sum criminis falso mihi ab istis objecti.* Hinc sane adparet, purgationem quidem a Leone III. publice factam, attamen non certa, statutaque publice formula usum fuisse, quam scilicet formulam qui rem gestam scriptis commendarunt ex arbitrio verosimili quadam verborum textura juxta ea, quæ vulgo acceperant, descripserunt. Hujusmodi est canon Gratianeus, cujus propterea nemo non videt qualis fides sit, & auctoritas. Unum adhuc est, quod animadvertamus ad Gratianum, qui antememoratum canonem 18. explicans capita in eam quæstionem relata, quibus præstituitur accusatos purgare se debere, ait id verum esse; *si reus se purgare voluerit, ut sacri canones modum, non necessitatem purgandi accusato imponant*, quod deinde adparere dicit *ex auctoritate Leonis, qui data purgatione ait de seipso &c.*

Can. 18. cau. 2. qu. 5.

Ut

Ut traditioni suæ atque doctrinæ confirmandæ studeret Gratianus, alia in medium proferre debebat exempla reorum, qui non lege adacti, sed potius sponte purgare se voluerint. Nam Leonis exemplum meo judicio parum accommodum esse videtur, quum supremæ in Ecclesia dignitatis ratio singularis non patiatur in discrimen necessario venire coram Episcopis, neque Pontificem Maximum debere se necessario coram Episcopis purgare, ubi accusetur. Hæc plane ad alios inferioris Ordinis Clericos, aut etiam Episcopos extendi nullo modo possunt, quod ipsemet Gratianus agnovisse videtur ante canonem 19. cau. 2. qu. 5.

De Epistolis ad Carolum Regem.

Can. 19. cau. 2. qu. 5. Quicumque legat verba canonis 19. cau. 2. qu. 5. in quo Leonis Papæ III. mentio fit, & ejusdem purgationis, de qua jam superius sermonem habui, statim intelligit, illum canonem Leoni III. tribui nullo modo posse. Non est tamen diutius morandum, ut auctorem quæramus; Nam verba illa *genitoris nostri Pippini* satis indicant Carolum Magnum aut loquentem, aut scribentem. Revera in Capitulari Aquisgranensi anni 803. Paullino Patriarcha Aquilejensi vices gerente Sedis Apostolicæ & Carolo Magno Imperatoriam auctoritatem explicante cap. 7. eadem propemodum verba leguntur, ibi: *Omnibus vobis visu, aut auditu notum esse non dubitamus, quod sæpissime suadente antiquo hoste, Sacerdotibus diversa crimina objiciantur. Sed quoniam qualiter ex eis ab his rationabilis examinatio, & satisfactio fiat, licet tempore bonæ memoriæ Domini genitoris nostri Pippini, sive priscis temporibus a Sanctis Patribus, & a reliquis bonæ devotionis hominibus sæpissime ventilatum fuerit; nos tamen pleniter, & ad liquidum definitum reperire minime quivimus. Nostris quippe temporibus idipsum a Sanctis Episcopis, & reliquis Sacerdotibus, & ceteris Ecclesiasticæ dignitatis Ministris nostris in regnis, seu in aliis Deo degentibus, nobisque una cum eis agentibus, sæpissime propter multas, & nimias reclamationes, quæ ex hoc ad nos ex diversis partibus venerunt, ventilatum est. Sed qualiter consultu Domni, & Patris nostri Leonis Apostolici, ceterorumque Romanæ Ecclesiæ Episcoporum, & reliquorum Sacerdotum, sive Orientalium & Græcorum Patriarcharum, & multorum sanctorum Episcoporum, & Sacerdotum, nec non & nostrorum Episcoporum omnium, ceterorumque Sacerdotum ac Levitarum auctoritate & consensu, atque reliquorum fidelium, & cunctorum consiliariorum nostrorum consultu definitum est, vobis omnibus utriusque ordinis ministris scire volumus. Statutum est namque ratione, & necessitate, ac auctoritate prædicta consultu omnium, ut quotiescumque cuiquam Sacerdoti crimen imponitur, si ipsis accusator talis fuerit, ut accipi debeat, quia quales ad accusationem Sacerdotum admitti debeant, in canonibus pleniter expressum est. Si autem, ut dictum est, ille accusator, qui canonice est recipiendus, eum cum legitimo numero verorum & bonorum testium adprobare in conspectu Episcoporum poterit, tunc canonice dijudicetur. Et si culpabilis inventus fuerit, canonice damnetur. Si vero eum suprascripto prætexto adprobare ipse accusator minime poterit, & hoc canonice definiatur. Ipse ergo Sacerdos si suspiciosus, atque incredulus suo Episcopo, aut reliquis suis Consacerdotibus, sive bonis & justis de suo populo, vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine, aut in prædicta suspicione remaneat, cum tribus, aut quinque, vel septem bonis ac vicinis Sacerdotibus,* exem-

exemplo prædicti Leonis Papæ, qui duodecim Presbyteros in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo Episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi inesse perspexerit, & cum aliis bonis, & justis hominibus, se Sacramento coram populo super quatuor Evangelia dato purgatum Ecclesiæ reddat. Siquis autem scire desiderat, quales testes ad accusationem Sacerdotum recipi debeant, & quid de accusatore faciendum sit, pleniter in canonibus reperire poterit. Eadem leguntur in libro 5. Capitularium cap. 36. in editione Baluziana. Eam ipsam constitutionem, similia etiam quædam in aliis Capitulis Caroli Magni, quæ de purgatione Sacerdotum edita fuerunt, reperies in tomo 1. Capitularium ejusdem Baluzianæ editionis pag. 385. Hanc stabiliendi in Clericis, ac præsertim Sacerdotibus, vel Episcopis disciplinam occasio fuit peropportuna. Siquidem circa finem octavi sæculi singularia quædam recepta erant in judiciis publicis, ut, quotiescumque de crimine fieret accusatio, reus ipse & accusator, imo etiam ipsi aliquando testes sive in accusatoris, sive in rei subsidium accedentes, in singulare certamen venirent, & susceptis armis in campum prodirent, ut non rei discussa veritas, sed pugnæ ejusdem exitus controversiam definiret. Præterea ubi graves conjecturæ reum angebant, duplex prodita erat purgationis forma, vel per ferrum candens, vel per aquam seu calidam, seu frigidam, quo fieret, ut fato quodam omnia dirimerentur, seu, ut melius dicam, divinæ voluntati per dubia indicia exploratæ omnia commissa viderentur. Id etsi in laicis hominibus permitteretur, non tamen decorum videbatur in clericis, quorum purgatio necessaria quidem, prout res incideret, erat, at non ea ratione facienda. Eam ob rem & Pippinus, & Carolus Magnus in rebus Ecclesiasticis Pontifices Maximos consulere potissimum exoptantes, imo eorum vota perpetuo sequentes, Romanorum Antistitum & suffragiis & exemplis inhærentes, purgationis singularem formam Sacerdotibus indixerunt, qualem in nuper descripto capite exhibebam.

Incertum est ipsis etiam invicem collatis Gratiani codicibus, an canon 6. cau. 16. qu. 6., nec non canon 29. cau. 16. qu. 7. tribui debeant Leoni III. vel Leoni IV.; alicubi enim Leo III., alicubi IV. commemoratur. Si Leoni III. adscribendi forent, producenda in medium esset aliqua ejus epistola ad Carolum Magnum Imperatorem: Si vero potius Leoni IV. tribuerentur, exhibenda esset quædam ipsius epistola ad Carolum Calvum, ut omnia recte invicem consonent. Verum hujusmodi fragmenta aut inter epistolas Leonis III., aut inter monumenta Leonis IV. minime reperies, ut proinde tota auctoritas, ac fides hujus rei sit penes Gratianum, aut penes Ivonem, qui auctor extitit Gratiano. Non interest multum in investiganda canonum istorum origine elaborare; etenim quæ sententia in illis exprimitur, plana admodum est, ac vulgaris, quam si ex aliis monumentis certissimis, ac perspicuis colligere velis, sexcenta facile ejusdem generis reperies. Quod spectat in primis canonem 6. cau. 16. qu. 6., nihil aliud ibidem adseritur, quam suprema Romanæ Ecclesiæ auctoritas, atque erga ceteras regiminis utilitas, & si forte aliquando eveniat Præsulem ipsum inutilem apud aliquos judicari, hinc vero semper eandem Romanam Apostolicam Sedem apud omnes venerabilem esse debere. Verum quis ignorat plurima hujusce generis monumenta passim in Ecclesiasticis gestis adparere? Unum adfero depromtum ex Leone IX., qui in epistola ad Michaelem Patriarcham Constantinopolitanum ita scribit cap. 35. *Qua de re, Fratres, utinam non ad judicium nostrum*

Can. 6. cau. 16. qu. 6. & can. 29. cau. 16. qu. 7.

strum dicamus, profecto sumus, qualis Petrus, & non sumus, qualis Petrus, quia idem sumus officio, & non idem merito. Et quotiescumque lac, & lanam, scilicet stipendium, & honorificentiam ab ovibus Dei exigimus, nulla meriti nostri ibi sit commemoratio, sed officio nostro quaeritur debita recompensatio. Ac sic meritum Petri non habentes, officium autem Petri exequentes, officio nostro debitos reposcimus honores, Apostolo dicente: quamdiu minister ero, ministerium meum honorificabo. Et praemonens oves Christi ad solvendum singulis debita, ait: Reddite omnibus debita: Cui honorem, honorem &c. Quod spectat canonem 29. cau. 16. qu. 7. adnotandum in primis est, quae in pluribus Gratiani exemplaribus leguntur quasi Leonis Papae sint, in aliis legi partim quasi Leonis, partim quasi Gratiani Collectoris. Leonis enim esse possunt verba illa: *Contra Sanctorum Patrum censuras videtur existere, si saecularis, vel laicus Presbyteros ab Ecclesiis, in quibus tempore administrationis eorum nominati, vel introducti fuerint, nitetur* (ita habet Ivo cum nonnullis Gratiani exemplaribus, licet in pluribus editis legatur *videtur*) *expellere*. Cetera quae sequuntur in vers. *Si vero* videntur esse potius Gratiani, quemadmodum jam animadvertit Franciscus Florens ad canones causae 16. de antiquo jure Patronatus, ibi: *Sicut & quae in fine praecedentis canonis* (nimirum can. 29. cau. 16. qu. 7.) *verba subjiciuntur, si vero fundatores &c. non sunt confundenda cum praecedentibus: sunt enim Gratiani, quamvis in quibusdam codicibus confundantur*. Apud Ivonem in cap. 102. partis 3. verba illa *si vero fundatores* usque in finem desiderantur. Atque huic argumento aliud accedere videtur, quod deducitur ex disciplina temporum sive Leonis III., sive Leonis IV., neque enim certo demonstrari potest, jamtum viguisse jura fundatorum in ea parte, qua jure necessaria subsidia ab Ecclesiis petere possent, & quidem eo jure singulari, quod recentioribus saeculis obtinuit. Ceterum quae legimus initio Gratianei canonis plurimum consonant cum aliis Ecclesiasticis, & quidem germanis monumentis. Referam hoc in loco capitulum 9. Synodi Augustanae temporibus Agapiti II. Papae celebratae anno 952. ibi: *Ut laici Presbyteros sine conscientia, & consensu proprii Episcopi ab Ecclesiis eis canonice commendatis non ejicere praesumant, nec alios locum eorum subire faciant; quia ut ab Episcopis ordinantur, ita necesse est ab ipsis Ecclesias procurandas accipiant, sicut in Concilio habetur Arelatensi cap.* 4. Huc etiam referri possent Capitula Caroli Calvi tit. 37. cap. 11., & tit. 40. cap. 9., una cum capite 84. libri 1. Capitularium Baluzianae editionis, ibi: *Statutum est, ut sine auctoritate, vel consensu Episcoporum Presbyteri in quibuslibet Ecclesiis nec constituantur, nec expellantur. Et si Laici Clericos probabilis vitae, & doctrinae Episcopis consecrandos, suisque in Ecclesiis constituendos obtulerint, nulla qualibet occasione eos rejiciant.*

CAPUT

CAPUT LXXIII.

De Stephano IV. seu V.

Stephano IV. seu V. videtur tributus apud Gratianum hic exhibitus canon.

{ *Can.* 28. *dist.* 63. *apocryphus, & Stephani temporibus minime accommodatus.*

STephanus Papa, qui Leoni III. in Romana Sede successit anno 816., apud aliquos IV. hujus nominis, apud alios V. adpellatur, cujus discriminis caussam facile quisquam repetet ex iis, quæ superius paucis tradidi in cap. 70. Vir fuit sacrorum canonum studiis ab adolescentia addictus, insignis Evangelii præco, cunctis propterea acceptissimus, sed vix per menses septem Pontificatum Maximum tenuit, intereaque nihil detraxit Pastorali sollicitudini, qua Ludovici Imperatoris animum cum Romanis prudentissime conciliaret; nam in Gallias ad Ludovicum pergens vetustum illud Romanorum Pontificum, & Imperatorum, ita dixerim, fœdus quodam modo renovavit: Scriptores Ecclesiastici egregia ad eam rem Pontificis gesta perspicue demonstrant. Vulgo huic Pontifici tribui solet, quod a Gratiano traditum est in canone 28. dist. 63. Verum viris eruditissimis jamdiu visum est, hoc monumentum inter apocrypha recensendum esse. Scribit inter ceteros Severinus Binius in suis adnotationibus: *Decretum, quod sub nomine Stephani IV. de Romani Pontificis electione extat dist. 63. can. 28. quia Sancta, Stephani Papæ esse non videtur; tum quod hac in re impostores schismatici, ut supra visum est, frequenter Ecclesiæ imponere studuerint; tum etiam quod Ludovicus Imperator in constitutione sub initium Paschalis Papæ a se edita de donatione facta Romanæ Ecclesiæ, electionem & coronationem Romani Pontificis liberam esse, neque ad aliud teneri, & obligari voluerit, quam ut post sui electionem, & consecrationem Imperatoriam Majestatem, prout Successor Stephani Paschalis fecisse conspicitur, hac de re certiorem reddat. &c.* Idipsum tradidit Baronius ad annum 816., Papebrochius, Natalis Alexander, aliique Catholici Viri, quibus Pagium adjungere possem ad annum 897., qui tamen fragmentum illud ad Stephanum VI. referendum censet. Sane quod ad Stephanum IV. seu V. attinet, nulla ipsi fuit occasio similia decernendi, neque Anastasius Bibliothecarius, qui Pontificum ejus ætatis monumenta adamussim refert, hujusmodi decreti ullam fecit mentionem. Clarissimus Muratorius in tomo 2. parte 2. pag. 128. Rerum Italicarum postquam Romani Concilii anno 863. temporibus Nicolai I. Pontificis celebrati canones plurimos ediderit, numero autem 11. hunc canonem descripserit: *Siquis Sacerdotibus, seu Primatibus, Nobilibus, seu cuncto Clero hujus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ electionem Romani Pontificis contradicere præsumserit, sicut in Concilio Beatissimi Stephani Papæ statutum est, anathema sit*; hic putavit referri monumentum Stephani Papæ, quale apud Gratianum legimus in dicto canone 28. dist. 63., & memorans eruditorum virorum de hac re disputationem, ita subjecit: *Acta Concilii Romani nunc mihi evulganda famosam*

 bujus-

hujusmodi controversiam dirimere posse videntur. En ut Nicolaus I. de electione Romani Pontificis agens, ac turbas in ea exoriri solitas eliminare cupiens, confirmat, & observandum decernit, quidquid in Concilio Beatissimi Stephani Papae statutum est. Ergo decretum Stephani procul dubio IV. eam in rem praecesserat. Hoc autem vix aliud esse potuerit, quam quod Gratiano laudatur, cui tamen si velis aliquod superadditum a subsequutis Pontificibus, non repugnabo. In Concilio quoque Romano habito sub Lamberto Imperatore, atque adeo non anno 904., ut putavit Baronius, & post eum Labbeus tom. 9. pag. 502. Collection. Concilior., sed quidem anno 898. roboratur antiqua consuetudo observata in electione Pontificis. Si antiqua tunc erat consuetudo, ergo ad tempora usque Stephani IV. Papae illius initia non immerito deducantur. Huc usque Muratorius. Verum, dixerim venia Viri clarissimi, & de literaria Republica optime meriti, non animadvertit ipse, dum ista scriberet, ad Concilium Romanum anni 769. sub Stephano III. celebratum, ex quo depromtus est canon 3., & 4. dist. 79., ubi sane multa sunt salubriter decreta ad schismata auferenda occasione electionis Pontificis Maximi. Cum vero ad hoc Romanum Concilium commode referri possit canon Concilii Romani sub Nicolao jam superius ex Muratorio memoratus, quod exinde argumentum deduci potest ad demonstrandum canonem 28. dist. 63. jure optimo adscriptum fuisse Stephano IV., aut V.? Quamobrem cum inane propemodum sit canoni Gratianeo praesidium ex canonibus Concilii Romani, quale Muratorius edidit, non video cur a sententia virorum eruditissimorum sit recedendum, qui jamdudum monumentum illud, velut prorsus apocryphum, rejecerunt.

CAPUT LXXIV.

De Paschali.

Paschali I. tributi apud Gratianum videntur sequentes canones.

- *Can. 7. cau. 1. qu. 3. ad varios codices, & fragmenta canonum exigendus.*
- *Can. 27. cau. 1. qu. 7. exigendus ad germanam Paschalis epistolam.*
- *Can. 60. cau. 2. qu. 7. consonat cum can. 1. Synodi Regiaticinae.*
- *Can. 14. cau. 3. qu. 5. falso adscriptus Paschali Papae.*

E Monasterio ad Pontificiam Sedem invitus propemodum, ac reluctans adductus est Paschalis post obitum Stephani anno 817., & quidem eo tempore, quo nondum omnino confecta Iconoclastarum haeresis Catholicos praesertim in oriente vexabat. Plurimum ipse adversus eandem haeresim elaboravit, obiitque anno 824. vir apud omnes ecclesiasticos, praesertim apud pauperes, optime meritus. Huic *Can. 7. cau. 1. qu. 3.* Pontifici an jure adscribendus sit canon 7. cau. 1. qu. 3., an potius Paschali II. plurimi dubitant. Verum cum jam similia quaedam Paschali Papae tribuerit Urbanus II. in epist. ad Lucium Praepositum S. Juventii definiri facile controversia potest,

potest, tutoque adseri, ibi non Paschalem II., sed I. memorari, cum Paschalis II. Urbano II. successerit. Verba Urbani hæc sunt: *Sed & Beatus Prædecessor noster Pascalis de consecratione, & de rebus, quæ proveniunt ex consecratione, adfirmat, quod quisquis alterum eorum vendit, sine quo alterum habere non potest, neutrum non venditum derelinquit*. Fateor quidem temporibus Paschalis II. similia quædam edita fuisse decreta; sic in Concilio Pictaviensi illius temporis ita legitur can. 7. *Ut præbenda non vendatur, vel ematur, neque pastus inde exigatur sub excommunicatione interdicimus*. Et in statuto Paschalis II., quod ex Codice MS. Ecclesiæ Carnotensis edidit Jacobus Petit in tomo 2. Pœnitentialis Theodori Cantuariensis pag. 420. *Nos vero sanctorum Patrum statuta sequentes, & ab omnibus ea intemerata servari volentes, easdem consuetudines penitus abdicamus, & Sancti Spiritus auctoritate prohibemus, ut pro præbendis, vel ecclesiasticis beneficiis munus aliquod exigatur*. Sed licet hæc consonent cum laudato Gratiani monumento, non tamen ad hæc ipsa referre se voluit Gratianus, cum Paschalem Pontificem canonis auctorem memoravit. Antonius Augustinus in lib. 1. Dialogo 4. de emendat. Gratiani testatur se cognovisse ex veteribus libris, hunc canonem laudari ex epistola Paschalis I. ad Mediolanenses; cui observationi consonat codex MS. Lucensis, cujus edidit monumentum Mansius in supplemento ad Concilia Veneto-Labbeana; etenim refertur ibidem epistola hæc eadem, ex qua depromtus est Gratiani canon cum hac epigraphe: *Epistola Paschasii Papæ ad Archiepiscopum Mediolanensem*. Ex hoc autem Paschasii nomine demonstrat in sua admonitione idem Mansius epistolam ad Paschalem I. pertinere, cum in codicibus vetustis Paschalis, quem hodie Primum adpellamus, Paschasius diceretur, quemadmodum inter cetera fidem facere potest canon 8. cau. 1. qu. 3. vers. *sed & Beatus*, ubi referuntur verba Urbani II. superius exarata, sed in vetustis Gratiani codicibus pro nomine Paschalis Paschasius legitur, licet hodie a Romanis Correctoribus id fuerit emendatum. Itaque hodie non solum pro canone Gratiani vere tribuendo Paschali I., atque ad suos integros Codices, & exemplaria optima exigendo habemus testimonia Romanorum Correctorum, qui Codicem MS. Decretorum Pontificiorum retulerunt, sed etiam integram epistolam legimus apud Ivonem parte 2. cap. 84., apud Mansium ex vetusto Lucensi Codice, & apud Pezium editam in commentario in Psalmum 25. Gerohi Præpositi Reichersbergensi. In omnibus istiusmodi exemplaribus deest versiculus *nullus igitur*, quem ego referendum puto ad Concilium Pictavense sub Paschali II. celebratum, & quidem ad ejus canonem 7. supra descriptum. Priora ejusdem Gratianei canonis verba consonant cum exemplari Ivonis, dummodo pro illis verbis Gratiani *nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit*, adnotes ita legi apud Ivonem: *nec alterum haberi provenit, neutrum vendere non derelinquit*. Apud Mansium ita potius legitur: *Siquis autem objecerit, non consecrationes, sed res ipsas, quæ ex consecratione proveniunt, vendi, videtur quidem aliquid dicere, nihil autem penitus sapere. Nam cum corporalis* (notat Collector ad marginem alicubi desiderari vocem *corporalis*) *Ecclesia aut Episcopus, aut Abbas, aut tale aliquid sine rebus corporalibus, & exterioribus in nullo proficiat, sicut nec anima sine corpore temporaliter vivit; quisquis eorum alterum vendit, sine quo alterum habere non* (alicubi legitur *nos*) *provenit, neutrum non venditum non* (deest alicubi hæc particula *non*) *derelinquit. Quam tamen objectionem sacer penitus canon exterminat, &c.*

Ad

Can. 27. cau. 1. qu. 7. Ad hoc ipsum Paschalis monumentum pertinere videtur canon 27. cau. 1. qu. 7., non quod revera eadem illic verba legantur, sed quod ad similitudinem quandam sententiæ Paschalis auctor canonis scripserit. Verba Paschalis hæc sunt: *Si anathematizati, & excommunicati, & ut vere hæretici Simoniaci, & Neophyti a numero sunt fidelium Ecclesiæ separati, quis non videat, quod hujusmodi Sacerdotum aut Clericorum Missæ, & orationes Dominum ad iracundiam super populum provocent, quem placari talibus credebamus? Scriptum est enim: omne quod non est ex fide, peccatum est, & ut veri sacrificii locus extra Catholicam Ecclesiam non est, unde & dicitur, hæreticum hominem post primam, & secundam correctionem devita. Quomodo ergo tales Episcopos, Abbates, vel religiosos Clericos devitamus? Si eorum Missas audimus, cum quibus si vel simul oramus, excommunicationem subimus? Quos quidem Sacerdotes esse saltem credere omnino errare est, cum Petrus Simoni dicat: pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecuniis possidere. Ubi cum existimasti dicitur, patet, quia non pro eo, quod fecerit, sed quia facere se posse crediderit, condemnatur, cum tamen minus sit existimare, quam credere. Cum itaque hæreticum qualemcumque esse sit certa, & indubitata damnatio, quid valet Arianos, Sabellianos, Fotinianos, impiosque Manichæos pene orbe pepulisse, si Simoniaca, & Neophytorum hæresis, quæ, ut B. Gregorius dicit, ante omnes in sancta Ecclesia diabolica fraude surrexit, quasi prima, & maxima Ecclesiæ castitatem fœda nimium pollutione contaminetur? Igitur in Dominum, & propter Dominum vestram excellentiam, & omnes fideles Christi rogamus, & obtestamur, si habere partem in Christo cupitis, summopere instate, ut tam sæva pestis, quæ in universos jam populos usquequaque sæviendo æterna morte multavit, vestra auctoritate, & exemplo penitus destruatur, ne ulterius, quod absit, in spiritum peccare, neque hic, neque in futuro sæculo remittatur.* Ex hac itaque sententia, quæ detestabilem efformat Simoniacæ hæreseos imaginem, eo usque, ut prima ac præ ceteris omnibus Ecclesiam contaminaverit, quicumque auctor extitit Gratianei canonis 27. adeo progressus ulterius est, ut non solum hæreseon omnium primam dixerit, sed & præcipuam, cujus comparatione cetera crimina *pro nihilo reputentur*. Non est sane hæc sententia aut Paschalis I., aut Paschalis II., neque enim quidpiam hujusmodi legitur inter eorundem Pontificum monumenta, neque, ut arbitror, alterius esse potest, quam scriptoris cujuspiam nimio adversus Simoniacos zelo correpti, & quidem non procul ab ipsismet temporibus Gratiani, qui dum vitium Simoniæ insequutus est, illud crimen præ ceteris atrocissimum judicavit. Ego conjicio eum canonem adjectum fuisse a studioso quodam ad marginem; ut enim perfecta ibidem erat caussa prima, qua multa de Simoniacis damnandis ex sacris canonibus collecta sunt, ita voluit paucis complecti, quod ex superioribus ipse deduxisset. Conjecturam præbet verbum illud *patet*, quod legitur initio hujus capitis, quod significat nil aliud ibidem contineri, quam illationem ex præcedentibus. Conjecturam auget observatio Romanorum Correctorum, qui testantur caput illud in tribus vetustis Gratiani exemplaribus desiderari. Nemo autem ignorat, quot in veteribus manuscriptis marginales adnotationes in textum irrepserint. De nomine Paschalis Papæ cum & in illis exemplaribus, quæ Romani Correctores præ manibus habuerunt, etiam desideraretur, nihil dixero: forte & ab alio studioso quopiam adjici potuit, quod notum esset Paschalem sive I., sive II. nonnulla adversus Simoniacos edidisse. Unum adhuc in hac materie animadvertendum arbitror; nimirum in descripto nuper Paschalis I. monu-

numento perspicue distingui Simoniacos a Simoniacis hæreticis. Simoniaci hæretici illi jure dici possunt, qui non solum res sacras quoquo modo mercantur, sed & se jure mercari posse adseverant, quemadmodum temporibus Paschalis I. nonnullos hujuscemodi homines extitisse liquet ex canone 7. cau. 1. qu. 3. Simoniaci autem, qui hæretici non sunt, tantum deteriora sequuntur, cum viderint, ac probaverint bona. Atque hæc animadversio plurimum utilis erit ad habendam germanam sanctorum canonum interpretationem, ne forte confundatur Simonia cum hæresi Simoniaca, item Simoniaci cum Simoniacis hæreticis, præsertim vero ubi vel ex ipsis sacrarum legum verbis id deduci commode possit, vel ubi expendendi sint illorum temporum canones, quibus Simoniaca hæresis plurium mentes in detrimentum Ecclesiæ gravissimum occupavit, cujusmodi sane sunt tempora aut Paschalis I., aut Paschalis II. Interpretis animo inhærere semper debebit generalis illa regula, quæ exigit strictæ verborum significationi inhærendum esse, ubi de criminibus, & pœnis adversus crimina infligendis agatur.

Non satis constare potest, an canon 60. cau. 2. qu. 7. tribuendus sit Paschali I., an potius Paschali II. Imo nec constare satis potest, an alterutri jure optimo adscribatur; quamquam enim quod ibidem definitum est, utriusque temporibus convenire facile queat, in neutrius tamen monumentis huc usque editis reperitur. Ego potius eundem canonem referrem ad constitutiones Synodi Regiaticinæ temporibus Leonis IV. Pontificis celebratæ anno 850., ac propterea non diu post tempora Paschalis I., siquidem in canone 1. illius Concilii ita legimus: *Decrevit sancta Synodus domesticam, & interiorem Episcopi conversationem totius reprehensionis, atque suspicionis impenetrabilem fieri debere, ut juxta Apostolum provideamus bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Oportet igitur, ut cubiculo Episcopi, & secretioribus quibuslibet obsequiis sinceræ opinionis Sacerdotes, & Clerici assistant, qui vigilantem, orantem, sacra eloquia scrutantem, Episcopum suum jugiter attendant, ejusque sanctæ conversationis testes, imitatores, & ad Dei gloriam prædicatores existant.* Eadem propemodum constitutio habetur in Concilio Parisiensi VI. anni 829. lib. 1. cap. 20., eruta ex vetustis Patribus, ac Pontificibus, ibi: *Beatus quoque Gregorius in decretis suis ita ait: verecundus mos torpere indiscretionis inolevit, ut hujus Sedis Pontificibus ad secreta cubiculi servitia laici pueri, ac sæculares obsequantur, & cum Pastoris vita esse discipulis semper debeat in exemplum, plerumque Clerici qualis in secreto sit vita sui Pontificis nesciunt, &, ut dictum est, sæculares pueri sciunt. De qua re præsenti decreto constituo, ut quidam ex Clericis, vel etiam ex Monachis electi, ministerio cubiculi Pontificalis obsequantur, ut is, qui in loco est regiminis, habeat testes tales, qui vitæ ejus in secreto conversationem videant, & ex visione sedula exemplum profectus sumant. Hæc igitur B. Gregorius scripserit. Ceterum siqui de hac re copiosiora exempla quærere voluerint, vitas B. Augustini, & Ambrosii, & ceterorum aliorum sanctorum virorum legant, & perspicue invenient, quod vita, & conversatio Pontificis semper testes vitæ probabilis habere debeat.* Adjungi posset his canon 1. Concilii Aquisgranensis II. anno 836. celebrati, ex quibus omnibus abunde liquet, sæculo 9., ac propterea temporibus Paschalis I. sæpe ac sæpius cautum fuisse, ne suspecta vulgo haberetur vita Episcoporum, sed ut Episcopi iidem Clericis una habitantibus non tam verbo, quam exemplo in Evangelii doctrina, ac morum disciplina præirent. Saluberrimæ profecto constitutiones, illis autem præsertim temporibus accommodatæ, quibus Clerici prope-

Can. 60. cau. 2. qu. 7.

pemodum universi, ipsimet ecclesiarum Prælati, testantibus historicis omnibus, ecclesiasticis parum vacabant utilitatibus, vitamque vix in laico homine ferendam traducebant.

Can. 14. cau. 3. qu. 5. Canon 14. cau. 3. qu. 5., qui nomine Paschalis Papæ laudatur, eodem etiam nomine relatus fuit in caput 5. Decretalium Gregorii IX. de accusationibus his verbis: *Nulli Episcoporum ab accusatione sua repellere liceat, quos antequam se ab eis impetendum cognosceret, a sua communi familiaritate neglexerit separare*. Romani Correctores animadverterunt, in uno pervetusto exemplari Gratianeo idem caput desiderari eo in loco, quamquam superius alibi recenseretur, unaque Codicum varietatem observaverunt. Reperitur præterea in cap. 3. de accusationibus in antiqua 1. Collectione Decretalium edita ab Antonio Augustino. Quid ergo? Num hujusmodi canonem tanquam germanum Paschalis I., vel II. agnoscemus? Non eo facile adduci ego possum; siquidem Nicolaus I. in epistola 8. ad Michaelem Imperatorem contendit, ne Clerici, qui sane illis temporibus Episcoporum familiares dicebantur, imo ne quicumque Episcopis subditi essent, Antistites suos accusarent. At si Paschalis I. definivisset jamdiu eos, qui Episcopi familiares extiterant, ad illorum accusationem esse admittendos, quomodo in contrarium Nicolaus I. fusa oratione disputasset, cui Paschalis I., cujus temporibus vixerat, monumenta perspectissima esse poterant, ac debebant. Quod si Paschalem II. hujus canonis credas auctorem, non video quomodo idem Pontifex non habita præ oculis famigerata Nicolai I. ad Michaelem epistola, aut forte etiam despecta respondere voluerit. Potius arbitror aut auctorem Palearum, aut auctorem I. Collectionis Decretalium voluisse sub Paschalis Pontificis nomine receptam Nicolai I. doctrinam (melius dixerim doctrinam hac in parte a Mercatoris epistolis derivatam) antiquare. Passim tradiderat Isidorus Mercator in suis pseudoepistolis multa favore Episcoporum, quos & ab inferiorum Clericorum querimoniis, & a superiorum Archiepiscoporum molestiis eximere, ac vindicare studebat. Hinc nihil repetendum sæpius voluit, quam Episcopos a nemine accusandos esse, aut judicandos. Abiit propterea hæc traditio in vulgarem disciplinam, a qua Nicolaus Pontifex non recessit; sed sequentibus sæculis nonnullorum Antistitum licentia caussam dedit, cur generaliter pristina illa traditio non servaretur, hinc Clericis conquerentibus, hinc Archiepiscopis veterem auctoritatem explicare conatis; ac tandem factum est, ut certæ accusationum regulæ præstituerentur etiam in criminibus episcopalibus, nomine Summorum Pontificum insignitæ, a generalibus juris æquitatisque principiis non abhorrentes, qualis inter ceteras adparet in memorato canone 14. apud Gregorium IX. confirmato, statim ac in ipsius Collectionem traductus est.

CAPUT

CAPUT LXXV.

De Gregorio IV.

Successit quidem Paschali I. in Romana Sede Eugenius II., cujus nonnulla extant apud Gratianum monumenta; sed cum hæc jam in priore hujus operis parte exposita fuerint cap. 52. pag. 482., & sequentibus, non erant hoc in loco repetenda. De Valentino Eugenii successore altum fit apud Gratianum silentium: neque diu ipse Romanam Ecclesiam tenuit, unde legum ecclesiasticarum Codices augeret. Potius subsisto in Gregorio IV. successore Valentini, cui apud Gratianum hæc capita adscribuntur.

Ex epist. ad Episcopos Germaniæ, & Galliæ.	*Can.* 2. *dist.* 12. *Can.* 5. *dist.* 19. *Can.* 4. *dist.* 45. *Can.* 11. *cau.* 2. *qu.* 6. *Can.* 42. *cau.* 2. *qu.* 7.	*dubiæ omnes fidei, atque auctoritatis.*
Adjicitur	*Can.* 8. *cau.* 35. *qu.* 9. *referendus ad canonem* 13. *dist.* 50.	

Ab anno Domini 828. usque ad annum 847. Maximum Pontificatum gessit Gregorius IV. genere Romanus, & quidem ea ætate, qua res occidentalis imperii intestinis dissidiis filiorum Ludovici Imperatoris quatiebantur. Nimirum Ludovicus Caroli Magni filius ex primo matrimonio tres liberos susceperat, Lotharium, Ludovicum, & Pippinum, ex secundis autem nuptiis Carolum Calvum, quem germani fratres consortem in imperio minime patientes odio prosequebantur, simul & novercam; imo priores illi Imperatoris filii odio novercæ, & Caroli eo adducti sunt, ut arma adversus Parentem ipsum arriperent, & eundem ab administratione imperii removerent. Eo res devenit, ut quantumvis Pontifex Maximus caussa conciliandæ pacis arbitrium recepisset, nihil omnino obtinere valuerit. Hæc de Gregorio IV. præfari juvat, quia expendenda hoc loco potissimum est epistola ejusdem Pontificis, quæ scripta fertur ad Gallicanos, Germanos, & per universam Europam constitutos Episcopos, cui lucem brevis hæc de dissidiis Principum enarratio adferre quoquo modo potest.

De epistola ad Episcopos Germaniæ, Galliæ, &c.

Dilectissimis fratribus universis Coepiscopis per Galliam, Germaniam, Europam, & per universas Provincias constitutis Gregorius servus servorum Dei. Ita se se habet Gregorianæ istius epistolæ inscriptio, sub cujus finem nullus designatur aut dies, aut mensis, aut annus, quo scripta fuerit. Occasionem epistolæ dedisse fertur gravissima contentio Præsulum Francorum adversus Aldricum Cenomanensem Episcopum sub Archiepiscopatu Turonensi, quæ contentio ex eo, ut arbitror, profecta est, quod Aldricus Carolo Ludovici filio adhæreret, a quo tamen ceteri Episcopi deflectebant favore ceterorum fratrum ex priore matrimonio genitorum. Itaque vulgaris est fama, adversus Aldricum ceteros Galliarum Episcopos ita fuisse commotos, ut illum ab Episcopatu deturbare convocata Synodo molirentur, ad quos propterea Gregorius dicitur direxisse epistolam pari exemplari ad ceteros Europæ Episcopos misso, præstituens, neminem ex Episcopis damnari, deponive a quopiam posse sine Sedis Apostolicæ auctoritate; & quamquam caussa valeat in Synodo Provinciæ agitari coram Primate, nihil tamen, non expectata Pontificis Maximi sententia, definiendum esse. Nolo ego hujusmodi epistolam tanquam certum, indubiæque prorsus fidei monumentum adserere, quandoquidem non desunt viri gravissimi, qui eam veluti supposititiam rejiciendam fore arbitrantur, uti liquet apud Pagium in annales Baronii ad annum 839., & apud Petrum de Marca lib. 5. de concordia Sacerdotii, & Imperii cap. 26. §. 9. Si illorum argumenta, qui hanc epistolam rejecerunt, ipse considerem, aut nulla sunt, aut leviora, quam quæ ad hanc rem conficiendam sufficiant. At quoties res sedulo animo perpendatur, atque ad singularia illius temporis adjuncta exigatur, puto saltem concludi recte posse, epistolam illam non satis esse firmum ecclesiasticæ disciplinæ præsidium ob valde suspectam illius auctoritatem. Primam falsitatis conjecturam eruo ex eo, quod post obitum Aldrici Cenomanensis, discipuli ipsius singula ejusdem acta descripserunt, quæ ex Cenomanensis Ecclesiæ Codicibus vetustis Baluzius edidit initio tomi 3. Miscellaneorum: & quamquam in actis his quæcumque ad Aldrici caussam pertinentia accuratissime recenseantur, imo & monumenta, quæ ad rei gestæ ennarratæque fidem faciendam conducunt, inserta sint, atque etiam memoretur quædam Gregorii IV. epistola ad Aldricum scripta, in qua Gregorius idem singularis in Aldricum benevolentiæ exhibuit argumenta, de altera tamen Gregorii epistola, quam in memoratis capitibus retulit Gratianus, nulla fit mentio, quandoquidem cum gravissimi illa negotii sit, non fuisset verosimiliter omittenda. Altera conjectura ex eo colligitur, quod in eisdem actis a Baluzio editis dicitur: videlicet non ibidem legitur, Aldricum ab Episcopis Gallicanæ Ecclesiæ fuisse depositum, sed tantummodo Cenomanensem Ecclesiam a militibus adversus Carolum Calvum pugnantibus occupatam fuisse odio Aldrici, qui propterea ab Urbe Cenomanensi recedere debuit. Sane si quæ contra Aldricum facta dicuntur, non Episcoporum judicio, sententiaque dependent, sed potius armis militantium, quænam Gregorio IV. esse occasio potuit scribendi ad Episcopos, suadendique, ne prius sententiam in Concilio pronunciarent, quam illa Romani Antistitis consensione confirmaretur? Præterea certum est, Gregorium IV. sese veluti pacis arbitrum exhi-

buisse

buisse inter fratres Principes de imperio contendentes, quamquam irrito conatu; lugebat hinc sanctus Antistes intestinas hujusmodi disceptationes, quas imperio maxime perniciosas, & prope fatales agnoverat. Videat ergo, quicumque Gregorium sese prudentissimum virum gessisse crediderit, num decuerit turbatis hisce temporibus Episcoporum universæ Galliæ, Germaniæque animos concutere, & quidem in ea caussa, quæ juncta videbatur cum caussa Principum fratrum acerrime contendentium. Epistolæ quoque inscriptio superius exarata dubitationem auget: ut enim illa non ad solos Galliarum Episcopos directa fertur, sed etiam ad Antistites totius Europæ, imo & universarum Provinciarum, quis facile sibi persuadeat, ob unam, & singularem Cenomanensis Episcopi caussam fuisse opus Encyclica epistola, contra quam consuetudo Maximorum Pontificum ferat? Nisi forte quisquam dixerit, eam Gregorii mentem fuisse, ut universos Episcopos in dissidium etiam vocaret in caussa Aldrici, quod sane in contumeliam tanti viri, & pacis studiosissimi diceretur. Ut vero in clariori adhuc lumine hæc collocentur, separanda sunt certa ab incertis. Certum in primis est, Aldricum Cenomanensem Episcopum Imperatori Ludovico Patri charissimum fuisse, ac propterea etiam ejusdem filio Carolo Calvo, ob quorum benevolentiam plura a ceteris Ludovici filiis invidia correptis perpeti debuit incommoda; charissimum præterea fuisse Gregorio IV. Pontifici, qui, ut in actis superius laudatis legitur, Aldrico exhibuerat singularis benevolentiæ monumenta, eundemque donis datis non contemnendis arctius sibi devinxerat. Certum etiam est, Gregorium Pontificem plurimum curasse, ut res imperii præsertim in Gallia fratrum dissensionibus turbatæ, concussæque componerentur. Hæc sunt, quæ ex historica veritate certa deduci possunt, & extra omnem dubitationis aleam posita, quibus innixus obscurus quidam auctor epistolam composuit, eandemque Gregorio Pontifici adscripsit. Ex eo enim, quod Aldricus plura perpessus fuerit in Gallia ex militum ausu, coactus a Civitate, ac Diœcesi recedere, finxit Episcopos Gallicanos adversus Aldricum adeo fuisse commotos, ut eum ab Episcopali officio deposuerint. Ex eo vero, quod Gregorius IV. sollicitudinem maximam habuit, ut res Galliarum pacarentur, finxit præterea, eundem Gregorium ad Gallicanos Episcopos de Aldrici caussa scripsisse, ut nihil nisi requisito Pontifice Maximo in Provinciali Concilio definiretur. Verosimiles visæ fuerunt, & aptæ ad fingendum, auctori epistolæ temporum, ac caussarum circumstantiæ, ea præsertim ætate, qua sine discrimine apocrypha æque, ac germana monumenta passim recipiebantur. Ceterum hodie detectæ sunt deceptoris artes, cum facile unusquisque agnoscat ex iis, quæ superius tradidi, non potuisse commode inter gravissimas Principum contentiones Provincialia Episcoporum concilia celebrari, eove minus procedi ad depositiones illorum Antistitum, qui alterutri contendentium parti faverent; cum præterea probatissimum sit apud universos canonum Conciliorum Collectores, nullum reperiri eo tempore Concilium, quo de deponendo, vel de deposito restituendo Aldrico Cenomanensi tractatum fuerit in Gallia; imo potius in quibuscumque Conciliis Gallicanis tunc celebratis Aldricum Cenomanensem Episcopum sine aliorum Episcoporum controversia interfuisse, scilicet in Vvormaciensi anni 833., in Aquisgranensi anni 836., in Parisiensi anni 847., & in Turonensi anni 849., alias vero Aldrici nomen non legeremus in actis Conciliorum Gallicanorum, si Aldricus idem suffragio Gallicanorum Episcoporum dignus habitus fuisset, qui ab Episcopatu deponeretur.

His videretur satis, abundeque demonstratum, epistolam, de qua in præsentia loquimur, Gregorio IV. falso tributam fuisse. Quoniam vero non desunt, qui eandem velut germanam recipiendam velint, atque probandam, curandum mihi est, ut quoad fieri potest Gregorianæ hujus epistolæ ratio, atque argumentum declaretur. Itaque Gregorius (si is epistolæ auctor est, & si vera sunt, quæ in epistola ipsa leguntur) omnibus Episcopis, ac præsertim Gallicanis indixit, caussam Aldrici Cenomanensis Episcopi esse quidem primum coram Primate in Provinciali Concilio discutiendam, verum non prius definitivam sententiam ab Episcopis pronunciandam, quam Romanus Pontifex consulatur, ejusdemque censura expectetur. Hæc sane disciplina plurimum congruit cum epistolis Isidori Mercatoris, in quibus passim illa traditur, ac confirmatur, quidquid apud veteres vigeret in conspectu capitis 19. in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ, canonis 5., & 6. Concilii Nicæni I., canonis 6. Concilii Constantinopolitani I., canonis 1. Concilii Ephesini, canonis 9. 17., & 19. Concilii Chalcedonensis, & aliorum numero plurimorum. Ubi enim illa Collectio Episcopis fere omnibus placuit, & cum vulgo de manu in manum quasi optima traduceretur, statim cœperunt quæ ibidem legebantur sententiæ in omnibus pene ecclesiasticis monumenis interseri. Ceterum Gregorius, si forte Aldrici caussam sibi voluit reservari, neque dirimendam Provinciali Episcoporum Concilio tum reliquit, moveri etiam potuit singulari quadam ratione; nimirum non erat illa ecclesiastica simplex controversia, cujus propterea comprovinciales Episcopi judices haberentur, sed publica ad rationes dividendi inter fratres Occidentalis imperii pertinens. Gregorius autem IV. forte ad se tantummodo caussam hujusmodi deferendam voluit quibuscumque inferioribus exclusis Episcopis, vel quod ipse jam inter contendentes fratres sese arbitrum conciliandæ pacis exhibuerat, vel quod in scissione Occidentalis imperii Romani populi Patricius, qualis Romanus Antistes, suas interponere partes opportunum arbitrabatur, vel demum quod si soli Galliarum Antistites in ea controversia aliquatenus dirimenda sese immiscuissent, facile extimescendum erat de gravissimo perniciosо schismate in Ecclesia Occidentali. Fingamus enim vero damnatum fuisse in solo Gallicanorum Antistitum Concilio Aldricum Cenomanensem: nonne exinde reprobata quoque censebantur, aut censeri aliqua ratione poterant jura Caroli Calvi, quum non alia esset Aldrici damnandi caussa, quam quod Aldricus Caroli Calvi jura fovisset? Quis vero hinc non videt, quot suboriri potuissent schismatum semina, quæ per universam Europam diffusa renovato Occidentali imperio ruinam quodammodo minitarentur? Quæ si vera esse possunt, in conspectum adferenda erunt illorum, qui eam, de qua agimus, epistolam, Gregorio tribuendam censent, ac sunt Gratianeorum capitum illinc decerptorum sententias recta interpretatione illustraturi.

Can. 11. cau. 2. qu. 6. Initio hujus epistolæ legimus verba canonis 11. cau. 2. qu. 6. ita ex integris exemplaribus supplenda: *Divinis præceptis, & Apostolicis saluberrimis incitamur monitis, ut pro omnium Ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu. Et quia cunctarum divina dispensatione Ecclesiarum curam gerimus, omnibus nostra poscentibus suffragia apostolica auctoritate subvenire optamus. Quoniam divinæ virtutis, ac infirmitatis humanæ sanctio est, ut omnium Ecclesiarum negotia ad nostræ reparationis tendant affectum. Quapropter has ad vos literas destinamus, quibus decreto nostro vestram rogantes caritatem mandamus, ut si aliquis, quod non optamus, suorum æmulorum, Aldricum*

dricum Cenomanicæ Ecclesiæ Episcopum accusare damnabiliter attentaverit, ut honoretur B. Petri Apostolorum Principis memoria, Ecclesiæ Romanæ, cui præsedit, privilegium, & nostri nominis auctoritas; liceat illi post auditionem Primatum Diæcesos, si necesse fuerit, nos appellare, & nostra auctoritate, aut ante Nos, aut ante Legatos nostro ex latere missos, juxta Patrum decreta suas exercere, atque finire actiones, nullusque illum ante hæc judicet, aut judicare præsumat; Sed siquid, quod absit, grave, intolerandumque ei objectum fuerit, nostra erit expectanda censura, ut nihil prius de eo, qui ad sinum Sanctæ Ecclesiæ Romanæ confugit, ejusque implorat auxilium, decernatur, quam ab ejusdem Ecclesiæ auctoritate fuerit præceptum, quæ sic vices suas aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Proinde dilectio vestra, quorum devotione gaudemus, jungat curam suam dispositionibus nostris, & det operam, ut non cujusquam præsumtione circa memoratum fratrem, vestra provisione, vel successorum vestrorum, si ipse superstes fuerit, aliter quam hic insertum est, ullomodo decernatur, sed hæc, quæ ad ejus tuitionem, atque defensionem prædicta hic auctoritate suggesta sunt, ac salubriter ordinata, absque ulla apologia pleniter impleantur. Si autem quod non arbitramur, a quoquam secus præsumtum fuerit, & ab officio Cleri submotus, & injuriarum reus ab omnibus judicetur; ne lupi, qui sub specie ovium subintrarunt, bestiali sævitia quosque audeant dilacerare, & quod sibi fieri nolunt, aliis inferre præsumant. Romani Correctores animadverterunt ad hunc canonem, Aldricum Cenomanensem interfuisse Concilio celebrato apud Sanctum Medardum, exinde inferentes illi profuisse Gregorii Epistolam. Venia dixerim gravissimorum virorum, non evidens est hujusmodi illatio, etenim Epistola hæc Gregoriana non pertinebat ad absolutionem Aldrici, sed potius ad caussam Aldrici Sedi Apostolicæ reservandam. Porro hujusmodi reservatio parum prodesse potuit ad absolutionem, nisi supponere velimus, Gregorium quidem benevolo animo erga Aldricum fuisse, at viceversa Gallicanos Antistites fuisse pronos ad damnandum, & quidem iniquo judicio, Aldricum. Ego sane nec de Gregorio ita sentire possum, ut nimio studio Aldricum prosequeretur, & adversus jura sententiam diceret, nec alias de Gallicanis Episcopis universis, ut Aldrico infensi illum innoxium adversus jura damnarent.. Potius inhærendum puto illorum opinioni, qui apocrypham esse Epistolam exinde etiam colligunt; Si enim non contradicentibus Gallicanis Episcopis Aldricus in posterioribus Conciliis sedit, nullum indicium est, unde deducatur Aldricum Sedis honorisque sui jacturam, aut periculum fecisse apud eosdem Episcopos Gallicanos.

Prosequitur auctor Epistolæ, plura ad eandem rem coacervans, præ ceteris docens, ad Romanum Pontificem spectare impigre subvenire omnibus, quibus necesse fuerit, ac subjicit: *Nos vero ad hunc finem omnem nostrum adjectum, curamque dirigimus, ut quod ad exaltationem Sanctæ Dei Ecclesiæ, & quod ad custodiam, & profectum pertinet Sacerdotum, nulla dissensione violetur, nulla desidia negligatur. Super quibus si quis arguere voluerit, aut extra auctoritatem facere contenderit, veniat ad Sedem Apostolicam, quo omnia Ecclesiastica negotia, de quibus quæstio habetur, confluere jussa sunt, ut ibi ante confessionem Sancti Petri mecum juste decertet, quatenus inibi unus ex vobis sententiam suscipiat suam.* Hæc sunt verba canonis 42. cau. 2. qu. 7., post quæ paucis interjectis sequuntur verba priora canonis 2. dist. 12. ibi: *Præceptis ergo Apostolicis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ a Sancta Romana, & Apostolica auctoritate jussa sunt, salutifere impleantur, si ejusdem sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ est caput vestrum, communionem habere desideratis. Qui autem se sciunt* quibus-

Can. 42. cau. 2. qu. 7.

Can. 2. dist. 12.

quibusdam (hæc omittuntur apud Gratianum, videnturque ab auctore Epistolæ excerpta ex illa Vigilii Papæ Epistola, quæ refertur in can. 12. cau. 2. qu. 6.) *esse præpositos, non ferant moleste, aliquem sibi esse prælatum, sed obedientiam, quam exigunt, etiam ipsi defendant. Unde liquet, quod omni studio devotionis unanimes divinis, & apostolicis præceptionibus parere debeatis, & in nullo inobedientes, quod absit, effici. Nam licet plerumque accidant in Sacerdotibus &c.* Hoc in loco sequuntur verba canonis 4. dist. 45., ubi tamen pro verbis illis *quam statim judicandi*, legendum est *quam statim, & absque nostro consulto judicandi*. Quæ vero apud Gratianum legimus in §. *Judæi*, profecto e margine in textum irrepsisse videntur, ac sunt potius summa quædam subsequentis canonis, quemadmodum unicuique legenti facile liquet. Post pauca sequitur in eadem Epistola canon 5. dist. 19., ubi pro illis verbis *quia majoris excommunicationis dejectione est abjiciendus, cui &c.* legendum est *quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus, cui &c.* Tandem post multa in eadem Epistola leguntur, quæ Gratianus retulit in §. *non novum* superius memorati canonis 2. dist. 12. Nihil amplius immoror in explicandis singulis hujusmodi fragmentis; etenim jam superius exposita est integra Epistolæ sententia, si forte apud aliquos vim obtineat, ita ut nihil amplius superesse, quod possit difficultatem facessere, videatur.

Can. 4. dist. 45.

Can. 5. dist. 19.

De canone 8. caussa 35. q. 9.

Cum de Gregorio IV. nonnihil tradatur in canone 8. can. 35. qu. 9., videbatur hoc loco potissimum explicandus, non quidem in iis omnibus, ac singulis exemplis, quæ ibidem proponuntur, sed in eo tantummodo, quod ad ipsum Gregorium pertinet. In reliquis dicere sufficit, hoc monumentum referri commodius posse ad canonem 13. dist. 50., in quo eadem fere verba recitantur. Ait Gratianus ex libro Pontificali hæc narrari de Gregorio IV. *Gregorius IV. Theodosium, quem Eugenius Antecessor ejus presbyterii honore privaverat, Ecclesiæ Signinæ consecravit Episcopum*. Verum & hanc enarrationem falso tributam auctori Pontificalis dignoscimus, cum in Pontificali libro ne verbum quidem occurrat de Theodosio Ecclesiæ Signinæ Episcopo per Gregorium IV. designato, & ab Eugenio II. Gregorii decessore a Presbyteratu dejecto. Nihil hujusmodi legitur aut in vita Eugenii II., aut in vita Gregorii IV., quemadmodum igitur auctor integri hujus capitis in pluribus lapsus esse dignoscitur, quod suo loco demonstrabitur ad canonem 13. dist. 50., ita & in hac parte lapsum esse non temere judicabimus.

CA-

CAPUT LXXVI.

De Leone IV.

Nonnulla jam relata ſunt in priore parte hujus operis cap. 51. pag. 482. & ſequentibus, quæ Leoni IV. Pontifici Maximo tribui jure poſſunt. Pertinent illa ad Concilium Leonis ejuſdem temporibus celebratum. Plura adhuc ſuperſunt eruta ex aliis ejuſdem Pontificis monumentis.

Ex Epiſt. ad Epiſcopos Brittanniæ.	*Can.* 8. *diſt.* 18. *in aliquot Gratiani Codicibus emendandus.* *Can.* 1. *diſt.* 20. *varius in diverſis exemplaribus,* *Can.* 5. *cau.* 1. *qu.* 7. *paullo varius in aliis Codicibus.* *Can.* 3. *cau.* 2. *qu.* 4. *ex temporis illius adjunctis explicandus.* *Can.* 4. *cau.* 10. *qu.* 1. *fere conſonat cum ceteris Epiſtolæ exemplaribus.* *Can.* 7. *cau.* 26. *qu.* 5. *ex integra Epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſt. ad Vernonem Ducem Brittanniæ.	*Can.* 10. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex aliis monumentis explicandus.*
Ex Epiſt. ad Ebrunium, & Adelfridum Epiſcopos.	*Can.* 5. *cau.* 1. *qu.* 4. *falſo tributus ab aliquibus Leoni III.*
Ex Epiſtola ad Exercitum Francorum.	*Can.* 9. *cau.* 23. *qu.* 8. *alii forte auctori tribuendus.*
Ex Epiſt. ad Lotharium, & Ludovicum Auguſtum.	*Can.* 9. *diſt.* 10. *ex Jvonis Codicibus emendandus.* *Can.* 13. *diſt.* 10. *non indubiæ prorſus auctoritatis.* *Can.* 16. *diſt.* 63. *non indubiæ prorſus auctoritatis.* *Can.* 31. *diſt.* 63. *Leoni IV. jure tribuendus.* *Can.* 41. *cau.* 2. *qu.* 7. *potius Leoni III. adſcribendus, jungenduſque cum can.* 18. *can.* 2. *qu.* 5. *Can.* 7. *cau.* 23. *qu.* 8. } *non diſſonant a temporibus Leonis IV.* *Can.* 8. *cau.* 23. *qu.* 8. }

Ex Epist. ad Ritam Comitissam. — *Can. 17. dist. 63. jungendus cum can. 16. dist. 63.*

Adjiciuntur:
- *Can. 45. cau. 16. qu. 1. tribuendus Leoni ad Episcopos Brittanniæ scribenti.*
- *Can. 3. cau. 21. qu. 1. incertæ auctoritatis.*
- *Can. 16. cau. 25. qu. 1. referendus forte ad vulgatam Leonis homiliam.*
- *Can. 11. de conf. dist. 3. falso tributus Leoni IV.*

LEonem IV., qui Romanam Sedem tenuit ab anno 847. usque ad annum 855. velut Pontificem optimum, Parentem amantissimum Romanæ Civitatis, Urbis præterea restauratorem providentissimum historici universi meritis laudibus ornaverunt. Fuit enim ille in restituenda, quæ propemodum lapsa videbatur, Ecclesiastica Cleri disciplina admodum sollicitus, quemadmodum & in præmuniendis Civibus ab impetu Saracenorum identidem fidelibus infestorum, & templa locupletissima devastantium, vallata mœnibus, ac propugnaculis, imo etiam basilicis aucta, publicisque ædificiis Urbe.

De Epistola ad Episcopos Brittanniæ.

Sollicitudinem maximam Leonis in ecclesiastica disciplina sedulo custodienda exhibet præ ceteris monumentis ipsius Epistola ad Episcopos Brittanniæ minoris in Gallia, quæ incipit *Quanto studio*. Ibidem initio candide profitetur Sanctus Pontifex, se olim in suspicionem adductum fuisse de Brittannis Episcopis, ne forte in sacris ministeriis desides essent, & Ecclesiam fallerent; deinde vero animo se erectum fuisse, quod illorum agnovisset diligentiam ex eo præsertim, quia Simoniacos damnassent, & quid de illis agendum esset Romanum Antistitem, quemadmodum & de aliis disciplinæ sacræ capitibus consuluissent. Huc, sive ad Epistolæ initium, pertinet canon 5. cau. 1. qu. 7. ibi: *Legationem denique communem omnium Episcoporum reverendissimorum nobis propositam delinquentes, requiritis de his, qui turpissimo lucro columbas in Templo Domini vendere non pertimescunt, & sua acta improba temeritate Simonis hæresi conjungunt, utrum possint in ordine pœnitentiam agere, aut tantummodo extra Ordinem, & Sacerdotalem fieri gradum. Quibus nos quidem convictis, qui tam detestabile nefas, quod jam multis est damnatum Conciliis, peregisse noscuntur, nulla pœnitentia possumus subvenire, & tot Spiritalibus Patribus obviare, sed in illorum Patrum me sententia convenire omnibus certum sit.* Integra retuli Leonis verba, qualia in vulgatis Conciliorum, Pontificiarumque Epistolarum exemplaribus edita sunt, ut inde animadvertere unusquisque illico posset, quænam sit inter Gratianeum, aliosque Codices utcumque vix adnotanda varietas. Statim prosequitur Leo: *ita tamen ut omnia in conciliis sint Episcoporum. Nam nullam damnationem Episcoporum esse unquam censemus, nisi aut ante legitimum numerum Episcoporum, qui fit per duodecim Episcopos, aut certe probata sententia per septuaginta duos idoneos testes, qui tales sint, qui & accusare possint, & prius ad Sacra Christi quatuor Evangelia Sacramenta præstent*

Can. 5. cau. 1. qu. 7.

Can. 3. cau. 2. qu. 4.

ſtent, quod nil falſum depromant, ſicut nobis Beatus Sylveſter tradidit, & Romana Sancta tenere videtur Eccleſia. Et ſi inter eos, quos damnandos eſſe dixerunt homines, fuerit Epiſcopus, qui ſuam cauſſam in præſentia Romanæ Sedis Epiſcopi petierit audiri, nullus ſuper illum finitivam præſumat dare ſententiam, ſed omnino eum audiri decernimus. Verba hæc ſunt canonis 3. cau. 2. qu. 4., ad quem tamen jam Romani Correctores animadverterunt, verba illa *ſicut nobis B. Sylveſter tradidit, & Romana Sancta tenere videtur Eccleſia* in Epiſtola Leonis manuſcripta deſiderari, quemadmodum etiam animadvertit Lucas Holſtenius. Verum in Epiſtola Nicolai I. ad Salomonem Regem Brittonum, in qua eadem Leonis Epiſtola memoratur, eadem habentur, quæ legimus apud Gratianum: en verba Nicolai de Leone IV. ſcribentis. *Nam qualiter, & a quot, & a quibus ſanxit Epiſcopos condemnari, ſcribens eodem tempore Brittannicæ Regionis Epiſcopis, evidenter inter cetera, ut eadem ipſa verba ponamus, decrevit, æque præcipiens, ut omnia ſint in Conciliis Epiſcoporum. Nam nullam damnationem Epiſcoporum niſi aut ante* (legit Hadrianus ex Codice Ms. Archivi Turonenſis *niſi inante*) *legitimum numerum Epiſcoporum, qui ſit per duodecim Epiſcopos, aut certe probata ſententia per ſeptuagintaduos idoneos teſtes, qui tales ſint, qui & accuſare poſſint, & prius ad Sacra Chriſti quatuor Evangelia Sacramenta præſtent, quod nil falſum depromant, ſicut nobis B. Sylveſter, & Sancta Romana tenere videtur Eccleſia. Quam ſecutus deceſſor meus ſanctæ memoriæ Benedictus, quia contra deceſſoris ſui decretum non ab Epiſcopis, ſed a Laicis Epiſcopos in regione tua cognoverat eſſe dejectos, multa mæſtitia, & indignatione repletus ſcripſit, quod nulla ratio ſineret Epiſcopos a Sedibus ſuis pelli, quos duodenarius numerus non ejeciſſet. Quorum veſtigia & ego quoque ſequutus eadem cenſui, imo & cenſeo, nec ullam poſſe Epiſcopos ſui honoris ſuſtinere jacturam, quos non conſtat fuiſſe a duodecim Epiſcopis, præſente primamque ſententiam Metropolitano Epiſcopo obtinente, cum examinarentur, auditos. Qui etſi crimen aliquod confeſſi eſſe dicuntur, poteſt credi, quod vi vel formidine faſſi tantum, & non confeſſi fuerint quod non fecerant, quia videbant Laicos, & Sæculares quoſque una cum Rege contra ſe conſpirantes, quod nec ſaltem audierant. Siquidem qui ore tantum, & non corde profert quod dicit, non confitetur, ſed loquitur, quamvis non videatur juſta confeſſio, quæ non legitimo provocatur examine.* Integram Nicolai I. ſententiam, quoad rem hanc attinet, deſcribendam ideo cenſui, quia plurimum prodeſſe poteſt commodæ interpretationi Epiſtolæ Leonis, eo vel magis, quia Nicolaus I. eodem vixit ſæculo, ac Leoni IV. poſt Benedictum III. ſucceſſit. Itaque ſive apud Leonem, ſive apud Nicolaum de controverſiis agitur Epiſcoporum in Brittannia minore conſtitutorum. Nemo vero ignorat, tunc temporis nulli Metropolitano eoſdem Brittanniæ Epiſcopos aut fuiſſe obnoxios, aut ſeſe obnoxios credidiſſe, aut etiam novi Principis occaſione ſeſe ab aliena juriſdictione ſubtraxiſſe, quemadmodum tradidi ad canonem 10. cau. 3. qu. 6., quidquid in contrarium ſtuderet Turonenſis Archiepiſcopus, aliive, qui Brittannos Antiſtites ſibi ſubjici curabant, quemadmodum ex ejuſdem Nicolai Papæ Epiſtola nuper memorata perſpicue colligitur, ibi: *quia vero magna quis ſit Metropolitanus apud Brittannos contentio eſt, licet nulla memoria ſit vos in veſtra regione ullam habuiſſe Metropolitanam Eccleſiam &c.* Eam ob rem negotia illa, quæ ex generali ſanctorum canonum diſciplina in Conciliis Provincialibus Metropolitani auctoritate congregatis gerenda erant, qualis tunc habebatur cauſſa accuſandorum Epiſcoporum, vix geri rite poterant, cum promiſcue Antiſtites ſinguli conventus facerent, qui nomine quidem tenus Provincialia concilia dicebantur, ſed quia Superioris

perioris auctoritate destituebantur, satis exiguas vires habere poterant, imo ut plurimum semina effundebant discordiarum. Ubi id agnoverunt Leo, & Nicolaus Pontifices Maximi, nihil utilius Ecclesiasticæ rei esse posse arbitrati sunt, quam suadere eosdem Episcopos Brittanniæ, imo & ipsos Brittanniæ Principes, ut Brittanniæ Episcopatus subderentur, velut suffraganeorum jure, Archiepiscopo Turonensi. Ingrata quidem res Brittannis iisdem Episcopis, quos difficile erat ad illud consilium capessendum adducere. Quam ut necessario obeundam proponentes Pontifices Maximi asseruerunt in primis, duodecim Episcoporum suffragia requiri in damnandis Episcopis, quod si facile Brittannis opportunum demonstrabatur, futurum erat, ut Turonensi Archiepiscopo, vel alteri se subjicerent; etenim in Brittannia non tot Episcopatus erat, quot ad duodecim Episcoporum celebrandum conventum sufficerent, quemadmodum eveniebat, si Turonensem Archiepiscopum velut Metropolitam agnoscerent, quemadmodum revera deinde factum est, ut duodecim Episcopi essent in Provincia Turonensi, nimirum Turonensis, Andegavensis, Cenomanensis, Redonensis, Nannetensis, Venetensis, Macloviensis, Briocensis, Dolensis, Trecorensis, Crisopitensis, & Leonensis. En singularem rationem, quare apud Brittannos opportunum fuerit definire duodecim Episcoporum numerum in dirimendis accusatorum Antistitum caussis, quamquam alias definitum generaliter fuerit, in Provincialibus conciliis nulla habita ratione majoris, vel minoris numeri Episcoporum easdem controversias dirimi debere; uti liquet ex Concilio Carthaginensi vulgo IV. can. 25., ex Capitularibus Francorum lib. 6. cap. 281., & lib. 7. cap. 314. & 320., quibus addi merito potest Innocentius I. in can. 26. cau. 11. qu. 1. & in can. 14. cau. 3. qu. 6. Deinde etiam Pontifices Maximi adseruerunt, inveniri olim constitutum Episcopos damnandos non esse, *nisi probata sententia per LXXII. idoneos testes*. Vulgata tunc erant decreta illa, quæ adtributa fuerant Sylvestro Papæ, quæque memorat Gratianus in can. 2. cau. 2. qu. 4., ubi illa constituitur disciplina. Quæcumque autem habenda esset hujusmodi canonum auctoritas, nonnihil removere Brittannos poterat a dirimendis caussis Episcopalibus pro lubito, & sine Concilii Provincialis sincera sententia. Hinc illis canonibus utendum fore visum fuit opportunum Leoni, cui persuasum forte erat canones illos apud Brittannos jamdiu fuisse receptissimos. Duplici quodammodo via Brittannos insequebatur Episcopos Leo, quasi diceret: vel arbitramini Episcopales caussas in Provinciali Concilio dirimi posse; tum vero ad Turonensem Archiepiscopum confugere debetis, velut Archiepiscopum, cujus auctoritate Synodus celebretur, qua demum ita convocata fiat, ut numerus sufficiens sit Episcoporum, qui non extat apud Brittannos: vel arbitramini etiam sine Concilio posse ab Episcopis Episcopos dejici; tum vero locum habebit vulgata traditio, qua præstituitur, ne Episcopi damnentur sine interventu 72. testium, quæ cum liquido constent tum ex verbis Leonis, tum ex temporis illius, locorum, ceterisque hujusmodi adjunctis, perspicue etiam liquet, Leonem non ita excepisse merces Isidorianas, ut crederet, quemadmodum apud Mercatorem legitur, septuagintaduorum testium numerum necessarium fore in caussis Sacrorum Antistitum dirimendis in Synodo Provinciali.

Prosequitur Leo, enarrans, se de pluribus Ecclesiasticæ disciplinæ capitibus interrogatum fuisse, quibus satisfacere se asserit juxta Sanctorum Patrum vetustas
Can. 4. cau. 10. qu. 1. traditiones. In capite 2. hæc leguntur. *Regenda vero est unaquaque Parochia sub provisione, ac tuitione Episcopi per Sacerdotes, vel ceteros Clericos, quos ipse cum Dei*

timore

timore præviderit, cui jure pertinere videbitur, & circumire, ut sibi necessarium visum fuerit, ecclesiastica utilitate cogente. Verba hæc relata sunt a Gratiano in can. 4. cau. 10. qu. 1. ubi nonnulla in scriptura discrepant, forte etiam accuratius, ut videtur, apud Gratianum exposita.

In capite 3. hæc habentur: *De eulogiis ad Sacra Concilia deferendis nihil invenimus a majoribus terminatum, sed sicut unicuique presbytero placuerit. Nam si constitutum fuerit illo in tempore benedictiones adferri, forsan minus libenter ad Synodos occurrent, & magis venire detrectabunt; quæ, ut arbitror, non sunt rationabiliter requirendæ, nec ultro delatæ respuendæ*. Sunt hæc verba canonis 8. dist. 18., quæ ideo integra descripsi, quod in aliquot Gratiani exemplaribus & quidem recentioribus corrupta agnoverim. Quæ hic Eulogiæ appellantur, apud recentiores vocantur Synodatica, nimirum quædam munera a Clericis oblata Episcopo occasione Synodi. Hæc quemadmodum exigi prohibuit Leo IV., ita etiam prohibuit Hincmarus Rhemensis in capitulis datis Archidiaconibus & Presbyteris anno 874. num. 5. ibi: *Nolite quasi pro aliquo adjutorio ad quamcumque rem denarios apud presbyteros postuletis: neque quando ad Synodum, vel pro inquisitione ministerii sui, seu pro chrisma accipiendo venerint, eulogias exigatis*. In formulis antiquis Promotionum Episcopalium editis apud Baluzium in tomo 2. Capitularium Francorum extat numero 18. querela quædam ejusdem Hincmari de illis, qui *Synodos temere frequentabant, ut factione ministrorum suorum diverso modo denarios quasi pro eulogiis acciperent*. Can. 8. dist. 18.

Ex capite 4. ejusdem epistolæ depromtus est can. 7. cau. 26. qu. 5. his verbis legendus: *De experientia autem divinationum, vel maleficiorum, scriptum quidem in sacris habemus canonibus* (ibi laudatus videtur canon Concilii Ancyrani, seu canon 2. cau. 26. qu. 5.) *ut ipsa verba ponamus, ita: Qui divinationes expetunt, & morem gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujuscemodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi caussa, sub regula quinquennii jaceant. Unde ad illorum similitudinem sortes, quibus cuncta vos in vestris discriminatis judiciis, nihil aliud, quam quod illi Patres damnarunt, divinationes, & maleficia esse decernimus. Quamobrem volumus illas omnino damnari, & ultra inter Christianos nolumus nominari, & ut abscindantur, sub anathematis interdictio præcipimus*. Can. 7. cau. 26. qu. 5.

In capite 6. seu postremo epistolæ leguntur verba canonis 1. dist. 20., quæ cum non ubique eadem omnino sint, hic exhibebo, quemadmodum in vulgatis integræ epistolæ exemplaribus describuntur, adjecta etiam ubi opus est aliorum codicum varietate. *De libellis, & commentariis aliorum non convenit aliquem judicare, & Sanctorum Conciliorum canones relinquere, vel decretalium regulas, idest quæ habentur apud nos simul cum illis in canone & quibus in omnibus* (apud Ivonem legitur: *simul cum canone in illis, quibus in omnibus*) *Ecclesiasticis utimur judiciis, idest Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, Gangrensium, Antiochensium, Laodicensium, Chalcedonensium, Sardicensium, Carthaginensium, Africanensium* (hæc Conciliorum nomina alio ordine apud Ivonem recensentur) *& cum illis regulæ Præsulum Romanorum*, (Ivo: *Regulæ Romanorum Pontificum*) *Silvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Cælestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Symmachi, Simplicii*. (Adjicit Ivo: *Hormisdæ, & Gregorii Junioris*: e converso in collectionibus Anselmi, & Polycarpi, uti alii jam ad Gratianum adnotaverunt, desunt omnia Pontificum nomina) *Isti omnino sunt, per quos judicant Episcopi, & per quos Episcopi simul & Clerici judicantur. Nam si tale emerserit, vel contigerit inusitatum negotium* Can. 1. dist. 20.

gotium, quod minime posset per istos finiri, tunc si illorum, quorum meministis, dicta Hieronymi, Augustini, Isidori, vel ceterorum similiter sanctorum doctrinam similium reperta fuerint, magnanimiter sunt retinenda, ac promulganda, vel ad Apostolicam Sedem referatur de talibus. Quam ob caussam luculentius, & magna voce pronunciare non timeo, quia qui illa quæ diximus, Sanctorum Patrum statuta, quæ apud nos canones prætitulantur, sive sit Episcopus, sive Clericus, sive laicus non indifferenter receperit, ipse se convincit, (legit Ivo: *ipse convincitur*) *nec Catholicam, & Apostolicam fidem, nec sancta vera Christi Evangelia quatuor utiliter, & efficaciter, & ad effectum* (nota marginalis Ivonis habet: *ad profectum*) *suum retinere, vel credere.* Nemo hinc non videt, Leonem Brittannis Episcopis proposuisse monumenta illa, quæ tamquam regulas Ecclesiasticas sequi unusquisque deberet, quæque tunc in Romanæ Ecclesiæ Codice custodiebantur. At vero cum varia sint in monumentorum descriptione exemplaria, vix certo constitui potest, quibus capitibus Romanus ille codex constaret. Revera Gratianus mentionem fecit Conciliorum Constantinopolitani, & Ephesini, quæ non memorantur aut in vulgatis epistolæ codicibus, aut apud ceteros Collectores. Apud Gratianum & alios nomina Pontificum Romanorum recensentur, quæ tamen, uti prænotatum est, apud aliquos Collectores desiderantur. In iis vero codicibus, in quibus nomina Pontificum exhibentur, non est constans lectio, tantum enim in quibusdam de Hormisda & Gregorio juniore fit sermo. De nomine Sylvestri non desunt, qui asseruerunt adjectum fuisse ex imprudentia, vel oscitantia Collectorum, argumento sumto ex epistola 7. & 21. Hincmari Rhemensis, qui testatur suis temporibus nondum receptos Sylvestri canones fuisse, nec in Codicem redactos Romanæ Ecclesiæ, quemadmodum nec in Codicem redactæ fuerant ceteræ decretales epistolæ recens tributæ vetustissimis Pontificibus opera Mercatoris. Alii etiam suspicati sunt mendum in epistolam irrepsisse, ut cum antea legeretur *Scilicet Siricii* deinde ex imprudentia legi, scribive cœperit *Silvestri*, *Siricii*. Ego sane hac in re illud quidem observatione dignum arbitror, Leonem non protulisse sequendas decretales illas, quæ Isidori nomine jam tum proferebantur, quod indicat in Ecclesiæ Romanæ Codice non fuisse servatas, nec receptas, sed tantummodo decretales illas, quæ in Codice Dionysii Exigui continentur. Forte movebit quempiam Sylvestri Pontificis nomen, cujus decretales etiam Leo sequendas proposuit. Sed jam animadverterunt plurimi in hac parte corruptam epistolam, sive nomen Sylvestri penitus eradentes, sive pro Sylvestro scribentes particulam *scilicet*. Ast ego licet verosimilem hujus rei conjecturam deducam tum ex eo, quod non potior esse potuerit apud Leonem ratio Sylvestri, atque antiquiorum Pontificum, quorum omnium decretales æque prodierunt ex officina Mercatoris, tum ex eo, quod eas decretales proposuerit sequendas Leo, quas in Romano canonum codice dixerat contineri, Sylvestri autem capita in Romano Codice necdum continebantur; tamen me plurimum turbat constantissima universorum codicum, & æqua in omnibus exemplaribus lectio, eo vel magis, quia idem Leo in hac ipsa epistola videtur sententias Sylvestri sequendas Brittannicis Episcopis proposuisse, quemadmodum adparet ex iis, quæ superius animadverti ad canonem 3. cau. 2. qu. 4., ubi Leo, quem sequutus est Nicolaus Papa ibidem etjam laudatus, ideo statuit septuaginta duorum testium numerum convenire debere in damnationibus Episcoporum, quia inter capitula Sylvestri ita constitutum legeretur. Cur itaque velut in-

incongruum alicui videri poterit, Sylvestri capita a Leone recipienda proponi, quando Leo ipse in præcedentibus ejusdem epistolæ verbis Sylvestri canonibus usus est? Eam ego potius interpretationem caperem, (ne dixerim Leonis auctoritate probatum fuisse Mercatoris codicem, ne in ea quidem parte, in qua Sylvestri canones continentur), qua exhibeatur Leo proponens sequenda decreta Sylvestri in ea tantummodo parte, quam superius proposuerat de testibus septuagintaduobus, & quidem juxta ea, quæ superius animadverti ad dictum canonem 3. cau. 2. qu. 4. hæc enim interpretatio cum præcedenti Leonis sententia sequentem nectere videtur, atque una componere.

De Epistola ad Vernonem Brittanniæ Ducem.

Testatus est Stephanus Baluzius in notis ad canonem 10. cau. 7. qu. 1., inscriptionem capitis in variis Gratiani editionibus variam fuisse; ubi enim vulgare editiones habent *Vernoni*, aliæ olim habebant: *Nennoni*, aliæ *Novoni*, aliæ *Nennino*, aliæ *Nonnoni*, aliæ demum *Nemo*: Una etiam animadvertit ubique depravatam esse scripturam, & legendum potius *Nomenojo*. Revera Nomenojum temporibus Leonis fuisse Brittanniæ minoris Ducem plura monumenta demonstrant. Imo quomodo sub eo Principe res Ecclesiasticæ, præsertim Episcoporum Sedes, se haberent, jam exhibui ad canonem 10. cau. 3. qu. 6., sive in cap. 50. hujus 2. partis pag. 476., ubi quæ dicta sunt, huc etiam referre oportebit, utpote plurimum convenientia ad rectam interpretationem canonis 10. cau. 7. qu. 1. Animadvertebam illic Brittonum Episcopos fuisse a suis Sedibus deturbatos, & in locum dejectorum alios fuisse substitutos Nomenoji auctoritate. Hoc factum non improbare non potuit Leo IV., proindeque non dubito ab eodem Pontifice epistolam ad Numenojum directam fuisse ea de caussa, (quamquam integra hujus epistolæ exemplaria deperierint), Episcoposque in deturbatorum locum subrogatos, atque inter ceteros Gillardum, sive ut alii scribunt, Gislardum, fures ac latrones fuisse adpellatos. Ad hanc rem plurimum facere videtur epistola 84. Lupi Ferrariensis, in qua Gallicani Episcopi scripserunt ita: *Episcopi legitimi Sedibus propriis pulsi: &, ut mitius loquamur, quia dicere noluimus fures & latrones, mercenarii introducti*. Jungi etiam his posset epist. in recentioribus collectionibus 124. inter epistolas Johannis VIII. Papæ ad eosdem Brittones Episcopos directa. Præ ceteris vero monumentis magis ad hanc ipsam rem pertinet Nicolai I. Pontificis ad Salomonem Brittonum Regem, quæ est in Labbeana Veneta editione 22. in appendice; in ea enim hæc leguntur: *De Gislardo autem, & Actardo* (legunt alii *Attardo*. Porro erant ipsi Nannetenses Episcopi, Gislardus scilicet in locum Actardi suffectus) *Episcopis, de quibus scripsisti, multo aliter, quam tua referebat epistola, in scrinio nostro reperimus. Licet non bene faciat Actardus, quia denuo consecrat, quos Gislardus in eo gradu dignoscitur ordinasse, tamen Actardus invenitur ante Gislardum Episcopatus officium suscepisse. Denique Sanctissimus Leo Papa Nomenojo scribens, inter cetera præcipuum virum Actardum appellat, & hunc sanum sapere, & sanum docere, vivere, ac permanere denunciat; Gislardum vero tamquam prædicti Actardi sedulum invasorem denotat*. Post hæc nihil amplius addendum videtur; non solum enim hinc fides fit memoratæ Leonis ad Nomenojum epistolæ, sed etiam qualis Gislardi fuerit caussa apertissime demonstratur.

Can. 10. cau. 7. qu. 1.

De

De Epistola ad Ebrunium, & Adelfridum Episcopos.

Can. 5. cau. 1. qu. 4. Epistola ad Ebrunium, & Adelfridum Episcopos, quæ memoratur in canone 5. cau. 1. qu. 4. in aliquibus codicibus Leoni IV., in aliis Leoni III. adscribitur. Periit illa, nec aliud, præterquam apud Gratianum, ejusdem monumentum existit. Privata quædam caussa, quam diremit ibidem Sanctus Pontifex, non adeo visa est movere Collectores Decretalium, ut de epistola illa solliciti essent. Ex conjecturis, quæ in hanc rem adferri possunt, ego arbitror emendandam in primis inscriptionem, ut legatur non *Ebrunio, & Adelfrido Episcopis*, sed potius *Erpuino, & Hermenfrido Episcopis*. Interfuerunt hi duo Erpuinus Silvanectensis, Hermenfridus Bellovacensis in Gallia Episcopi Concilio Carisiaco anni 849., subscripseruntque Synodicæ Concilii Parisiensis ejusdem anni ad Numenojum Ducem. Exinde autem cum illorum Episcopatus incidat in tempora Leonis IV., jam facile conjicitur custodiendam potius vulgarem Gratiani editionem, quæ exhibet Leonem IV. epistolæ auctorem, quam alias, quibus Leo III. laudatur. Et quidem cum ex iis, quæ superius ex ceteris Leonis IV. epistolis deducuntur, facile inferatur, in Gallia frequentes fuisse Episcoporum dejectiones, & substitutiones aliorum Antistitum in locum ac vicem dejectorum, mirum non est, si eisdem in Provinciis quædam similia contigerint in Presbyteris, quos hodie Parochos appellaremus, ut unus in locum alterius per vim dejecti sufficeretur, quemadmodum legitur in dicto canone 5. cau. 1. qu. 4. Sacerdos ille, de quo in eodem canone sermo fit, forte videri poterit Godelgarius, de cujus caussa actum est in Concilio Lugdunensi anno 848., de qua apud Labbeum in tomo 9. Venetæ editionis pag. 1051. & sequentibus.

De Epistola ad Exercitum Francorum.

Temporibus Leonis IV. nemo ignorat Romanam ditionem, ipsam præsertim Urbem, Sarracenorum armis fuisse concussam, & quidem ea vi, quæ diutius, ac repetito sæpe ac sæpius impetu perduravit. Vidit quidem Leo initio sui Pontificatus liberam ab incursionibus hostium Romam, turpiterque labefactatam restituit, sed post aliquot annos pati rursus debuit minas acres validissimæ classis eorundem Sarracenorum, adversus quos propterea impetrato novis ad id editis orationibus divino auxilio, uti refert auctor libri Pontificalis, deinde adjutus Neapolitanorum instructis copiis sibi & suis optatam peperit tranquillitatem, licet hanc rursus turbaverint novo misso hostes exercitu post Leonis obitum, unde Pontificibus Maximis illius successoribus novis curis, anxiisque sollicitudinibus opus fuisse monumenta ferme omnia noni sæculi abunde testantur. Hinc forte dixeris, canonem 9. cau. 23. qu. 8., qui Leoni IV. alloquenti Francorum exercitum adscribitur, eidem Pontifici convenire, licet de integra Leonis ejusdem epistola non constet: nimirum dixeris Leonem IV. concitasse Francos milites in sui suorumque auxilium acce-

Can. 9. cau. 23. qu. 8.

accedentes, ut adversus Sarracenos alacri contentione pugnarent, cœlestium præmiorum spe proposita morituris, quod belligerassent *pro veritate fidei & salvatione Patriæ, ac defensione Christianorum*. Verum ego plurimum dubito, ne satis recto judicio hæc Leoni IV. tribuantur. In primis enim cum non aliunde de monumento hoc constet, quam ex Gratiano, aliisque fere contemporaneis Collectoribus, Ivone nimirum, & Panormiæ auctore; horum autem Collectorum codices non perpetuo, ac constantissime hoc ipsum caput Leoni tribuerint, ignoro, quomodo firma consistere possit ipsorum auctoritas. Unum ego habeo Gratiani vetustum Codicem, in quo idem canon 9. una cum canone præcedenti sive 8. adscribitur Gregorio Papæ, reticito prorsus nomine Leonis. Idemmet Gratianus in can. 46. cau. 23. qu. 5. similia recitat ad exercitum Francorum directa nomine Nicolai, licet hæc ipsa verba Nicolao tributa apud Gratianum Ivo æque tribuerit Leoni IV. Francorum exercitum alloquenti in parte 10. cap. 87. Decreti. In Panormia, quam præ manibus habebat Antonius Augustinus, videbatur idem canon adscriptus Alexandro II., ut ipse testatur in Dialogo 19. lib. 2. de emendat. Gratiani. In Panormia, quam præ manibus habebat Vanespen idem canon 9. laudabatur sub nomine Nicolai Papæ, uti scribit idem auctor in brevi Commentario ad 2. partem Gratiani ad quæstionem 8. caussæ 23. Præterea animadverto, nullam potuisse suboriri occasionem Leoni IV. ita alloquendi Francorum exercitum; etenim; ut auctor Pontificalis, aliique scriptores enarrant, in Sarracenis conficiendis, non aliis subsidium advenientibus usi fuere Romani, quam Neapolitanis, finimitisque populis. Itaque melius alii ex Pontificibus, & quidem ejusdem sæculi tribuetur: neque enim repugnat; cum iis aut similibus formulis usi tunc fuerint Pontifices Maximi in excitandis militibus, ut adversus Patriæ æque, ac Fidei hostes pugnarent. Referam ad hanc rem verba Johannis VIII. ita scribentis in epistola 21. ad Carolum Imperatorem, quem precabatur, ut auxilium adversus Sarracenos suppeditaret: *Occurrite strenue, subvenite celeriter, & manu consolationis vestræ ab oculis nostris tandem abstergite lacrymas, quatenus super illis & presentialiter Deo propitio gaudeatis, & in futuro frequenti, ac laudabili relicta fama superstite cum Christo perpetes in cælestibus imperetis*. Quoniam vero verba illius canonis videtur Gratianus depromsisse ex decreto Ivonis parte 10. cap. 87., atque apud Ivonem pleniora sunt, juvabit integra hic referre. Ita legitur ibidem: *Idem* (nimirum Leo IV. superius laudatus) *exercitui Francorum*. *Omni timore, ac terrore deposito contra inimicos sanctæ fidei, & adversarios omnium regionum* (Gratianus scripsit *religionum*) *viriliter agere studete*. *Item*. *Ubi usque nunc Parentes vestri publicum moverunt procinctum, semper victores extiterunt, nullaque eos multitudo populi superare potuit: non enim audivimus, ut aliquando sine fama victoriæ reversi fuissent*. *Item*. *Omnium vestrum nosse volumus charitatem, quoniam quisquis (quod non optantes dicimus) in hoc belli certamine fideliter mortuus fuerit, regna illi cælestia minime negabuntur. Novit enim omnipotens, si quislibet vestrum morietur, quod pro veritate fidei, & salvatione Patriæ, ac defensione Christianorum mortuus est: ideo ab eo prætitulatum præmium consequetur*.

De

De epistolis ad Lotharium, seu ad Ludovicum Augustum. Item ad Ritam Comitissam.

Jungendas arbitratus sum epistolas, quæ a Leone ad Lotharium Augustum scriptæ feruntur, cum iis, quæ scriptæ esse feruntur ad Ludovicum Augustum, si e quod apud Gratianum frequentissime duorum hæc Imperatorum nomina in inscriptionibus capitum promiscue usurpantur, sive quod apud eundem Gratianum laudetur Leonis epistola ad utrumque scripta, ad Lotharium scilicet, & Ludovicum Augustos. Non defuerunt, qui aliquot hujusmodi fragmenta retulerint potius ad Leonem III., etenim Herimannus Conringius canonem 41. cau. 2. qu. 7. Leoni III. adscribendum voluit, quia sub Leone IV. summa imperii erat penes Lotharium, non autem penes Ludovicum, quia insuper ex eo canone deducitur quasdam inter Augustum, & Pontificem simultates intercessisse, quæ tamen inter Leonem IV., & Lotharium nullæ fuerunt, sed fuisse potius inter Leonem III., & Ludovicum Pium anno 815. Eginhardus in annalibus testatur. Alii vero de auctore parum solliciti ad sententias potius accedentes fragmentorum illorum, quæ apud Gratianum eo nomine leguntur, variis interpretationibus se divinasse saltem aliquid crediderunt. Ego laudo singulorum curam, ac sollicitudinem, qui dum carent non authographo tantum, verum etiam exemplari integræ epistolæ, ex variis personarum, caussarum, locorum, ac rerum adjunctis aliquid conjicere conati sunt. Interea tamen illud puto adseri posse, Leonem IV., & ad Lotharium, & ad Ludovicum Lotharii filium Imperatores epistolas scripsisse, cum uterque Leonis IV. temporibus imperium gessisse facile comprobetur; quod si inverosimile videri laudato Conringio potuit, deceptus forte ipse fuit, quod dum legeret Ludovici Augusti nomen, istud retulerit non ad Ludovicum Lotharii filium, sed ad Ludovicum Pium Lotharii patrem, & filium Caroli Magni.

Ex epistola Leonis IV. ad Lotharium Augustum depromtus dicitur canon 9. *Can. 9. dist. 10.* dist. 10., ubi mendum subesse notaverunt Romani Correctores ex antiquiore sane Ivonis collectione corrigendum. Ita scripsit Ivo in parte 4. cap. 176. *De capitulis, vel præceptis imperialibus vestris, nostrorumque etiam Pontificum Prædecessorum irrefragabiliter custodiendis, & conservandis quanto valuimus, & valemus propitio Christo, & nunc, & in ævum conservaturos modis omnibus profitemur. Et si fortasse quilibet vobis aliter dixerit, vel dicturus fuerit, sciatis eum pro certo mendacem.* Non memoro hic quid Glossographi tradiderint ad vocem illam *vestrorumque*, quæ habetur in editione Gratiani, utpote supervacaneam post factam ex codice Ivonis emendationem. Tantum proferam quid ad eam rem scripsit Antonius Augustinus in lib. 1. de emendat. Gratiani Dial. 19. ibi: *A. vox* Pontificum, *aut vox* Prædecessorum *supervacanea est. Agitur enim de capitulis, sive capitularibus Imperatorum, quæ Lotharius postulabat a Pontifice Romano servari. Quamobrem omissa voce* Pontificum, *recte dicetur* vestrorumque Prædecessorum. *Si vero vox* Pontificum *retineatur, de Pontificibus, hoc est Episcopis, intelligi oportet, qui capitularia in Synodis cum Imperatoribus fecerunt; vox* Prædecessorum *omitti debet, &c.* Nemini sane hæc displicere poterunt, nisi quispiam forte notandum arbitretur, fingi sine teste, aut sine scriptis codicibus Lotharium a Romano Pontifice postulasse, ut Imperatorum Capitularia

pitularia custodirentur. Quid enim? Num quia etiam Leo IV. scripsisse dicitur, capitula, & præcepta Prædecessorum Pontificum custodiri debere, suspicari etiam licebit de ea re dubium apud Lotharium fuisse? At vero vel ipsa Imperatorum capitula, ac præcepta ipsimet Pontifices Maximi comprobaverant, per Legatos saltem suos, quemadmodum legitur in capite ultimo libri 7. Capitularium ibi: *Maxime trium ultimorum capitula istorum librorum apostolica sunt cuncta auctoritate roborata, quia his cudendis maxime apostolica interfuit legatio.* Ego sane arbitror nihil aliud Leonem IV. illis loquendi formulis voluisse, quam significare, quo animo, & Prædecessorum Pontificum, & Imperatorum statuta reciperet ac custodiret, eo nimirum, quo leges sanctissime sapientissimeque editas custodiri decebat. Neque vero admittendum ullo modo videtur, quod aliqui asseruerunt, Leonem ita scripsisse, aut quod nimio timore angeretur, cum Imperatorem alloqueretur, aut quod assentiendo capitularibus Imperatoriis facilius obtineret Legum Romanarum receptionem, quod demonstrari posse putant ex can. 13. dist. 10., aut quod ea ratione facilius impetraturum se crederet Romanis liberam Maximorum Pontificum electionem, aut demum quod Leo a præconcepta suspicione de neglectu Capitularium se purgandum voluerit, quemadmodum scripsit Baluzius in præfatione Capitularium Francorum num. 23. ad ipsam etiam Glossographorum auctoritatem confugiens, quam aliis in speciebus facile neglexisset. Non aliam video ita scribendi caussam esse potuisse Leoni, quam quæ fuit ceteris ecclesiasticis Patribus, qui eodem sæculo custodiendas Capitularium leges sæpe ac sæpius indixerunt. Sic in Concilio Meldensi anni 895. cap. 78. statutum legimus: *Ut capitula ecclesiastica a Domno Carolo Magno Imperatore, nec non a Domno Ludovico Pio Augusto promulgata, obnixe observari præcipiantur, sicut & legalia observanda esse noscuntur.* Junge his Johannis IX. in Synodo Ravennatensi anni 904. suggestionem, qualem exhibet memoratus Baluzius in laudata præfatione Capitularium num. 26., adde etiam leges Longobardorum lib. 3. tit. 37.

Ad eandem epistolam Leonis Lothario Augusto scribentis vulgo traditur pertinere canonem 13. dist. 10., imo etiam quandam velut conventionem continere initam inter Pontificem Maximum, & Imperatorem, cujus vi sicut Pontifex profitebatur, se recepisse Capitularia Imperatorum, ita ab Imperatoribus recipi Romanas leges postularet. Sunt istæ meo judicio divinationes, ne levibus quidem conjecturis innixæ. Qui animadversiones in hunc canonem Gratianeæ editioni adjecerunt, asseruere, Lotharium visum esse populo Romano, quod Leo hic petierat, concessisse, eoque argumento comprobarunt, quod in legibus Longobardicis habeatur, statuisse Lotharium, ut interrogaretur populus Romanus, qua vivere lege vellet. Constitutio Lotharii habetur in legibus Longobardorum lib. 2. tit. 57. Sed hujusmodi observationem manifesto argumento Baluzius improbat in præfatione ad Capitularia Francorum num. 24. ita scribens: *Porro decretum Lotharii, quod Correctores Romani, ac post eos Baronius, existimarunt datum esse ad postulationem Leonis IV., quodque illi descripserunt ex codice legis Longobardorum, diu ante promulgatum fuerat, quam idem Leo locaretur in sede B. Petri. Conditum enim a Lothario fuit anno 824. tempore Eugenii II., ut legitur in veteri Codice MS. Bibliothecæ Thuanæ, & in Collectione canonum Cardinalis Deusdedit, ex qua Holstenius Capitulare edidit, in quo caput istud continetur. Itaque etiam ex hoc capite corruit opinio Baronii de pactis initis inter Leonem Papam, & Imperatores Lotharium,*

Can. 13. dist. 10.

rium, & *Ludovicum*. Edita habemus Capitula quædam sub nomine Lotharii Imperatoris in tom. 2. Capitularium Baluzianæ editionis pag. 317. Romæ constituta sub Eugenio II. Pontifice, ubi tit. 1. cap. 5. hæc leguntur: *Volumus etiam, ut omnis Senatus, & populus Romanus interrogetur, quali vult lege vivere, ut sub ea vivat, eisque denuntietur, quod procul dubio si offenderint contra eandem, eidem legi, qua profitebuntur ex dispositione Domni Pontificis, & nostra omnimodis subjacebunt*. In titulo autem 2. eadem fere verba leguntur cap. 4., ad quæ Baluzius in notis ita animadvertit: *Vetus nota marginalis in uno codice Regio: non est putandum populum Romanum ulterius esse interrogandum, quandoquidem Romana lege confessi sunt se vivere eo tempore*. Hæc si vera sunt, forte suberit dubitatio, num canon ille 13. dist. 10. Leoni IV. tribui merito possit; si enim jam ante tempora Leonis supponitur Romanum populum ex Lotharii constitutione potuisse Romanis legibus vivere, frustra Leo idem inducitur Lotharium exorans, ut Romanis concederetur vivere lege Romana. Ivo Carnotensis plura retulit sub nomine Leonis IV. ad Lotharium Augustum scribentis, quam habeantur apud Gratianum, nimirum in parte 4. cap. 181. ibi: *Habetis de hoc apud Deum retributionem non modicam, si antiquæ legis dogmata minime observantes vestra imperiali censura pro viribus castigatis, atque corrigitis. Item: Vestram flagitamus clementiam, ut sicut hactenus Romana lex viguit, absque universis procellis, & pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur, propriumque vigorem obtineat*. Imo & sub nomine ejusdem Leonis scribentis ad Vvidonem Comitem simile fragmentum legitur in capite sequenti 182. his verbis: *Valde indignum est, futuris gentibus etiam contrarium tam gloriosam legem, quam multi retro custodierunt Imperatores, nunc suam vim perdere, ac injuste damnari*. Sed illud unum pro certo haberi debet in hac re, Romanas leges semper vim obtinuisse suam, etiam ubi Romanum imperium variis vicissitudinibus fuit obnoxium, aliamque regiminis formam acepit; & licet novæ leges in medium prodierint in Europa, inter ipsas tamen veterem Romanorum sapientiam perpetuo præluxisse, quod in ipsa primigenia juris optimi semina inesse dignoscerentur. Hinc Longobardi, qui septimo labente sæculo Italiam invaserant, facile inducti sunt, ut ex ceteris, quæ perdere voluerunt, unam juris Romani prudentiam Italis omnibus incolumem, perpetuamque relinquerent. In legibus ipsis Longobardorum lib. 2. tit. 7., & tit. 56. cautum, ut si mulier Longobarda nupserit Romano juxta Romanas leges ipsa etiam viveret; item ut Romani juxta leges suas successiones haberent, & conventiones inter vivos celebrarent. Carolus Calvus in Capitulari Pistensi anni 864. cap. 20. ita sanxit: *In illis autem regionibus, in quibus secundum legem Romanam judicantur judicia, juxta ipsam legem committentes talia judicentur, quia super illam legem, vel contra ipsam legem nec antecessores nostri quodcumque capitulum statuerunt, nec nos aliquid constituimus*; & in cap. 28. *De illis autem, qui secundum legem Romanam vivunt, nihil aliud, nisi quod in eisdem continetur legibus, definimus*. Hieronymus Bignonius in notis ad Marculfum lib. 1. cap. 40. memorat Constitutionem Chlotarii Regis nondum editam, sibique communicatam ab Jacobo Sirmondo, in qua inter cetera hæc legebantur: *Inter Romanos negotia caussarum Romanis legibus præcipimus terminari*. Passim vero subsequentium sæculorum monumenta plurima supersunt, ex quibus liquet, veteres Romanorum leges coli perpetuo consuevisse, usque donec illarum studium vigere deinde cœpit alacrius erectis Academiis celeberrimis, quemadmodum unicuique compertum est. Jun-

Jungendam ideo volui epistolis Leonis ad Lotharium, & Ludovicum Augustos epistolam, quam Gratianus tribuit eidem Leoni scribenti ad Ritam Comitissam, quia in hac epistola ad Ritam agitur de electione cujusdam Coloni Episcopi Reatinæ Ecclesiæ, de qua etiam agitur in epistola ad Imperatores. Id liquet perspicue ex canonibus 17., & 18. dist. 63., quos jungere juvabit accuratum interpretem. In his autem canonibus expendendis videtur emendanda scriptura; etenim pro vocibus illis *Colono*, & *Colonum*, uti in utroque canone legitur, potius scribendum erat, *Coloni*, & *Colonem*, quam emendationem facile quisquis eruet ex actis Conciliorum sub Leone IV., & Nicolao I. celebratorum, in quibus, idest in Concilio Romano anni 853., & in Concilio Romano anni 861. inter Episcopos, qui subscripserunt, subscripsit etiam *Colo Reatinus*. Pithœus in suis adnotationibus ad Gratiani Codicem animadvertit pro illis verbis canonis 17. *dixerunt, ut Colonum Reatinæ* legendum esse *direxerunt, ut Colonem in Reatinæ*. Imo etiam in inscriptione ejusdem canonis ad nomen *Ritæ Comitissæ*, ad quam scribens Leo exhibetur, legendum voluit *Ittæ Comitissæ*. Cum vero ibi commemoret Metropolim Crantzii pag. 141., longe a veritate recedit; etenim apud Crantzium mentio quidem fit Idæ cujusdam Dominæ Sveviæ neptis ex fratre Henrici III., & neptis ex sorore Leonis IX. Papæ, quæ sane cum viveret sub finem undecimi sæculi, nihil commune habere videtur cum Itta, vel Rita, ad quam scribebat medio nono sæculo Leo IV., deinde non video quid interesse potuerit Comitissæ Sveviam regentis, Colonem potius Episcopum Reatinæ Ecclesiæ, quam alium quempiam constitutum fuisse. Quidquid tamen sit de hac re, ego non facile moverer, ut eosdem canones tanquam solida Leonis IV. monumenta reciperem, sive quod unius Gratiani testimonium non satis firmum mihi esse videtur, sive quod invicem non bene consonant; cum in can. 16. petere exhibeatur Leo ab Augustis, ut Colo Episcopus Reatinæ Ecclesiæ designetur; in can. 17. profiteatur, se eundem ordinavisse Episcopum Imperatore, & Imperatrice postulantibus; cum præterea in can. 16. ab Augustis Ludovico, & Lothario designatio Episcopi expectata videatur; & in can. 17. non Ludovicus, & Lotharius, sed Imperator, & Imperatrix consecrationem Colonis faciendam proposuerint. *Can. 18, & 17. dist. 63.*

Superius in cap. 73., ubi agerem de Stephano IV., seu V., & ad canonem 28. dist. 63. memoravi canonem 11. Romani Concilii anni 863. qualis editus est apud Muratorium, & tributus Nicolao I. Pontifici. Is idem canon tribuitur apud Mansium in tom. 1. supplementi Labbeani pag. 929. Romano Concilio anni 853. cum hac inscriptione depromta ex Anselmo Lucensi in tractatu contra Vvibertum lib. 2. *Ex Concilio Leonis IV. Episcoporum L. cap. V.* Verba canonis hæc subsequuntur: *Siqui Sacerdotibus, seu primatibus nobilibus, seu cetero Clero hujus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ electionem Romani Pontificis contradicere præsumserit, sicut in Concilio B. Stephani legitur statutum, anathema sit. Item, quod electio Pontificis non pertineat Laicis tantum.* In Synodo Romana Eugenii II. anni 826. similia quædam de canonicis Episcoporum electionibus sunt constituta in can. 5. ibi: *Episcopum enim consecrare non convenit, nisi a Clericis, & populo fuerit postulatus.* Quam Synodum cum Leo IV. confirmaverit anno 853., incertus scriptor de vitis Romanorum Pontificum in suo Breviario ita quintum canonem ejusdem Concilii Leonis exhibuit: *Confirmavit, quæ Cælestinus, & Magnus Leo* *Can. 11. dist. 63.*

de Episcopis constituerunt, videlicet, ut non conveniat Episcopum consecrari, nisi a Clericis, & populo fuerit consecratus; quia nulla ratio sinit, ut aliter consecrati inter Episcopos habeantur. Hæc, quæ de Episcoporum electionibus in Conciliis ejus ætatis pertractabantur, renovando confirmandoque generalem illarum disciplinam, verosimilem fidem faciunt canonis 31. dist. 63., qui non solum apud Gratianum, sed etiam apud Ivonem tribuitur Leoni IV. alloquenti Imperatores Lotharium, & Ludovicum. Maxime autem decuit, tunc temporis nonnulla definiri de electione Romani Antistitis data occasione celebranda, cum identidem illam difficilia temporis adjuncta quoquomodo turbare potuissent. Cum enim Romanorum Imperatorum singularia quædam & propria jura viderentur in electione explicanda, velut illorum, qui vel in fideli populo præcipuam haberent dignitatem, vel populi ejusdem jura ad se pertraxerant, facile proficiscebatur, vix electionem Papæ in generali omnium concordia posse celebrari, seu quod Imperatores a Romana urbe ut plurimum dissiti essent, seu quod Romana urbs hostili impetu identidem concussa non tuto Imperatoris sententias, & suffragia expectaret. Demonstrat id manifestissima ejusdem Leonis IV. electio, qualem describit auctor libri Pontificalis. Postquam enim enarravit, Romanos omnes Cives concordi suffragio in Leonem IV. consensisse, subdidit: *Romani quoque novi electione Pontificis congaudentes, cœperunt iterum non mediocriter contristari, eo quod sine imperiali non audebant auctoritate futurum consecrare Pontificem, periculumque Romanæ Urbis maxime metuebant, ne iterum, ut olim, aliis ab hostibus fuisset obsessa. Hoc timore, & futuro casu perterriti, eum sine permissu Principis Præsulem consecraverunt, fidem quoque illius, sive honorem post Deum per omnia, & in omnibus conservantes.* Singula hæc temporum, rerum, & caussarum adjuncta me dubitare non sinunt, quominus de memorato canone 31. ita concludam, ut ad germana Leonis IV. monumenta jure optimo referatur; nihil enim tunc aptius inter Leonem ipsum, & Ludovicum ac Lotharium Augustos definiri poterat, quam modus, quo electio Pontificis Maximi sine alicujus controversia celebraretur.

Quod Leoni IV. scribenti ad Ludovicum Augustum tribuitur in can. 41. cau. 2. qu. 7., Nicolao Papæ tributum videtur apud Ivonem in parte 5. cap. 22.
Can 41. quemadmodum jam adnotaverunt Romani Correctores: nimirum apud Ivonem
cau. 2. hæc præponitur canonis inscriptio: *Quod in præsentia Legatorum Imperatoris*
qu. 7. *Leo Papa caussam suam examinari voluerit. Idem Nicolaus Imperatori. Nos si incompetenter &c.* Deinde ubi Gratianus legit, *& subditis . . . corrigere peccata, pejora . . . quod ab eis indiscussum, vel diffinitum remaneat*, Ivo hæc exhibet: *Et in subditis . . . corrigere, pejora . . . quod ex his indiscussum, vel indefinitum remaneat.* Ceterum vel in monumentis Leonis IV., vel in monumentis Nicolai II. hæc desiderantur. Imo, ne Leoni IV. hæc tribuantur, prohibere videtur Ivonis auctoritas, qui refert quidem Leonem Papam voluisse caussam ab Imperatoris Legatis examinari, sed non indicat nominatim Leonem IV., unde suboritur suspicio, Gratianum ex eo erravisse, quia in capite præcedente Ivonis, nimirum in cap. 21. partis 5., nomen erat adscriptum Leonis IV. scribentis ad Carolum Regem. Cum ergo Ivo nomen Leonis Papæ caussam suam examinari postulantis pronunciavit, potius eo nomine designatum arbitror Leonem III., cujus purgatio cum Ivonis etiam sæculo esset famigeratissima, ejusdem Leonis indicandi gratia sufficiebat Leonem Papam nominare, quin adderetur agnomen tertii. Hinc mihi displicere non potest, quod ex Her-

Hermanno Conringio adnotavit Baluzius sive in notis ad Gratianum ad hunc canonem, sive in præfatione ad Capitularia Francorum num. 21. 28., & 29. Ait ille ex Conringio Leone IV. Pontificatum gerente summam imperii fuisse non penes Ludovicum, sed penes Lotharium, quamobrem ad Lotharium potius, quam ad Ludovicum dirigendam fuisse epistolam Leonis, si Leoni IV. tribuenda esset. Addit, apud neminem veterum scriptorum reperiri, intercessisse simultates aliquas inter Leonem IV., & Lotharium; verum liquere commotum adversus Leonem III. fuisse Ludovicum Pium anno 815., de qua re ego nonnulla superius tradidi in cap. 72. ad canonem 18. cau. 2. qu. 5. Cum igitur memoratus Gratiani canon aptius Leoni III. conveniat, cum alias minime constet pertinere ad Leonem IV., cui tantum Gratianus voluit tribuendum, non erit, cur non Leoni III. potius adscribatur. Quod ubi fiat, facilem quoque obtinebit interpretationem idem Gratiani fragmentum, dummodo ad ipsum referatur memoratus canon 18. cau. 2. qu. 5. cum iis omnibus, quæ fuerant ad eundem canonem observanda.

Quod dixi ad canonem 9. cau. 23. qu. 8., idipsum fere dici posse videtur ad canones 7., & 8. eadem caussa, & quæstione, ex eo præsertim quod memoratus canon 8. in uno, quem habeo, vetusto edito Gratiani codice non Leoni Papæ, sed potius Gregorio tribuatur. Verum a canonibus 7., & 8. non adeo absona sunt adjuncta temporis Leonis IV., quem scimus plurimum adversus barbaras gentes elaborasse, ut præcipuam Italiæ partem, Romam ipsam præsertim, ab illarum impetu vindicaret. Cum autem eo collineare videantur duo ista fragmenta, nihil est, quod me morari possit, ne Leoni IV. eadem adscribam, licet huc usque in integris Leonis monumentis edita non adpareant. Vim addit non levem Ivonis auctoritas, qui hæc ipsa descripsit in cap. 83., & 84. partis 10. ibidem memorans Registrum Leonis IV., quod sane indicat, tunc temporis epistolas Leonis IV. in volumen digestas fuisse sub *Registri* nomine, quemadmodum factum est de epistolis Gregorii Magni, & Gregorii VII. Pontificum, licet volumen illud epistolarum Leonis non ad nostram usque ætatem pervenerit. Tantum adjiciam, apud Ivonem non omnes Codices æque indicare, ad quem nam Leonis epistola directa fuerit; aliqui enim Codices ad Lotharium, aliqui ad Ludovicum Augustum scriptam epistolam exhibent.

Can. 7. & 8. cau. 23. qu. 8.

De ceteris canonibus Leoni IV. adscriptis.

Aliquot supersunt monumenta Leoni IV. apud Gratianum adscripta. Primus est canon 45. cau. 16. qu. 1., cujus verba iterum sub nomine Leonis IV. integra referuntur post canonem 1. vers. *Item Leo IV.* cau. 13. qu. 1. Ego jam animadverti ad canonem 25. cau. 12. qu. 2., eadem verba ab Ivone in parte 3. cap. 151. tribui Gelasio Papæ scribenti ad Justinum Archidiaconum, & Faustum defensorem; ceterum observavi perperam Gelasio tributa fuisse, ac potiore jure Leoni IV. Pontifici adscribenda, utpote quæ Leonis ejusdem temporibus valde sunt accommodatiora. Revera Paschalis II. sub finem sæculi 11. ad Baldricum Episcopum de Leone IV. ita scribit: *Idem etiam Leo Episcopis Brittanniæ scribens, illis tantum Ecclesiis, quæ plebes vocantur, deberi decimas indicat, ubi sacrosancta dantur baptismata.* Ex his facile est colligere, memoratum Gratiani monumentum refe-

Can. 45. cau. 16. qu. 1.

referendum esse ad illam epistolam Leonis, quam scriptam fuisse ad Episcopos Brittanniæ superius animadverti; quod clarius etiam hodie demonstraretur, si integra eadem epistola ad nostram usque pervenisset ætatem. Ceterum & sententia, & stilus Leoni IV. maxime congruit. Scimus enim illius temporibus baptismales Ecclesias plebium nomine appellatas fuisse; quemadmodum inter cetera colligitur ex canone 8. Synodi Romanæ sub Eugenio celebratæ, & a Leone IV. confirmatæ. Scimus præterea, eisdem temporibus caveri debuisse pluribus in Conciliis, ut decimæ baptismalibus Ecclesiis persolverentur, quemadmodum liquet ex canone 10., & 11. Concilii Moguntini anni 847., ex Capitulari ad Saltz anni 804. cap. 2., apud Reginonem lib. 1. cap. 52., ex Capitulari Ludovici II. anni circiter 855. cap. 12., & cap. 13. Capitularis Caroli Calvi apud Pistas anni 869. Quid plura? Rem hanc conficere videtur famigerata, quæ vulgo sub Leonis IV. nomine præfertur, homilia, in ea enim inter cetera legimus, decimas non esse facile recipiendas ab eis, ad quos pertinere non dignoscitur.

Can. 3. cau. 21. qu. 1. Pithœus ad canonem 3. cau. 21. qu. 1. asserit eundem tribuendum esse Leoni IV. ad Episcopos Brittanniæ scribenti. Quonam vero monumento fretus vir eruditus id asserat, mihi non liquet. Baluzius in notis ad Gratianum ita de hoc ipso canone scribit: *Verum est, istam constitutionem Leoni IV. tribui in vetustis Gratiani libris, sed tamen ego puto dubitari posse, an sit Leonis IV.* Ego etiam facile in eandem dubitationem adducor; nam scio in Concilio Romano sub Eugenio II. celebrato, & confirmato a Leone IV. curam illorum Pontificum Maximorum fuisse præcipuam, ut vita communis a Clericis restauraretur, rursumque in communionem quandam revocarentur bona Ecclesiarum Clericis concessa titulo beneficii singularis, uti deducitur ex can. 3. cau. 12. qu. 1., quod quidem propositum scimus executioni fuisse demandatum in Ecclesiis Cathedralibus; in Ecclesiis autem minoribus iidem Pontifices solertissimi fuerunt, ut Clerici constituerentur, nec illæ vacarent diu interea Clericis aliis concessæ sub titulo commendæ, quemadmodum perspicue colligitur ex cap. 24. ejusdem Concilii. Quamobrem non video, quæ esse occasio potuerit Leoni IV., ut uni Clerico duo beneficia, vel duas Ecclesias concederet generali quadam constituta regula, dummodo una Ecclesia daretur in titulum, altera in commendam: idipsum confirmari potest eo, quod legitur apud Krantzium lib. 3. cap. 37. in Metropoli, sive Historia ecclesiastica Saxonum; nimirum tempore Othonis III. Imperatoris, ac propterea multo post tempora Leonis IV. Pontificis, dicitur Giselerus Mersburgensis Episcopus translatus ad Episcopatum Magdeburgensem retento priore Episcopatu in commendam. Subdit autem Krantzius: *Id vero ætas nostra jam desiit pro frequentia mirari, quod passim cernimus, alteram alteri Ecclesiæ in una persona accedere, ut habeat alteram in titulum, alteram in commendam. Sed non potuere tum pro rei novitate placari homines.* Quomodo vero contingere potuisset eam novitatem plurimos conturbavisse, si jam edita fuisset memorata Leonis IV. Pontificis definitio? Forte hoc fragmentum proferri in medium, imo edi etiam a quibusdam recentioribus potuit, qui dum pluribus beneficiis locupletari vellent, distinctionem illam invenerunt inter titulos, & commendas, quæ reprobari tandem debuit in Concilio Tridentino, quo decretum est, nequis duo beneficia sive in titulum, sive in commendam possideat sess. 24. de ref. cap.

cap. 17. Quicumque autem hunc edidit canonem, forte etiam potuit ideo Leonis IV. meminisse, quod in ea homilia, quæ Leoni eidem tribuitur, aliqua legantur ad hanc ipsam materiam pertinentia, ibi in editione Labbeana: *Nullus plures Ecclesias teneat sine adjutorio aliorum presbyterorum*. Quod si quisquam adhuc detineatur auctoritate quadam Gratianei fragmenti, in primis velim animadvertat, quantum sit inter recentiores, & vetustas Ecclesiarum commendationes discrimen, ne forte illius fragmenti sententia recentioribus commendis accommodari posse videatur. Siquidem recentiores commendæ adinstar fere beneficiorum redactæ sunt, quando veteres non aliud erant, quam simplicia rerum Ecclesiasticarum deposita certo tempore circumscripta, ex quibus commendatarius nihil omnino commodi, atque utilitatis hauriret argumento legis 24. ff. depositi. Deinde ad rem erit observare hunc canonem forte, si tanquam germanus habendus sit, explicandum esse juxta eos, qui in memorata Romana Synodo Eugenii, & Leonis editi deprehenduntur. In canone 10. decretum est, Sacerdotes nonnisi in Ecclesiis, aut Monasteriis esse constituendos, ne in sæcularibus domibus habitarent; deinde in canone 21., qui est canon 33. cau. 16. qu. 7., decretum fuit constructoribus monasteriorum licere cum consensu Episcopi *commendare* presbytero, cui voluerint, ipsamet monasteria, ita tamen ut presbyter in monasterio constitutus *ad placita, & ad justam reverentiam ipsius Episcopi obedienter recurrat*. Quæ verba clarius explicans auctor Breviarii ejusdem Concilii, cui nomen Luitprandi, ait, presbyterum, cui monasterium *commendetur*, fretum esse *bonæ auctoritatis dimissoria cum consensu Episcopi*. Colligitur ex his tempore Leonis IV. clericos omnes in Ecclesiis consistere debuisse, quasi erecto in Ecclesiis collegio clericorum, interea vero, ubi monasteria sacerdotis officio indigerent, mitti consuevisse a clericali collegio Sacerdotem, cui *commendari* monasterium dicebatur; ac proinde ordinationem quidem susceperat clericus ille titulo Ecclesiæ, cujus collegio adscriptus fuerat, & cujus collegii adhuc jura retinebat, utpote ad quod revocari ab Episcopo poterat; & præterea commendatum sibi monasterium Ecclesiasticis officiis juvabat. Hæc plane mihi videtur aptior interpretatio, quæ affingi memorato canoni possit, quoties a Leone IV. non sit abjudicandus, nisi intelligendum forte velis de commendationibus, quibus non Ecclesia Clerico, sed potius Clericus Ecclesiæ commendaretur, juxta ea, quæ traduntur in can. 5. & 6. eadem caussa, & quæstione.

Quod sub nomine Leonis IV. habetur in can. 16. cau. 25. qu. 1. decerptum fuit ex Ivone in parte 4. Decreti cap. 186., ubi hæc habetur monumenti ejusdem inscriptio. *Leo IV. Colorodo Archiepiscopo, & Bertuso*. Quis nam fuerit sive Colorodus ille Archiepiscopus, sive Bertusus, facile conjici non potest, cum neminem hujus nominis Episcopum Conciliis illius ætatis vel interfuisse, vel subscripsisse liqueat. Ceterum non est, cur fragmentum illud a Leonis IV. sententiis abjudicemus, cum similia quædam in illis legantur; hinc in fine epistolæ Leonis ad Episcopos Brittanniæ hæc habentur. *Quam ob caussam luculentius, & magna voce pronunciare non timeo, quia qui illa, quæ diximus, Sanctorum Patrum statuta, quæ apud nos canones prætitulantur, sive sit Episcopus, sive Clericus, sive Laicus, non indifferenter receperit, ipse se convincit, nec catholicam, & apostolicam fidem, nec sancta vera Christi Evangelia quatuor utiliter, & efficaciter ad effectum suum retinere, vel credere*. Ego suspicor, ea Gratiani verba depromta fuisse ex quadam homilia nomine Leonis IV. vulgata, in qua omnibus Episcopis proponitur servanda generalis Can. 16. cau. 25. qu. 1.

ralis Ecclesiastica disciplina; quæ sane homilia tanti aliquando habita fuit, ut passim initio cujusque Synodi prælegeretur Episcopis, eamque ob rem homilia synodica appellaretur. Initio autem ipsius generaliter traditur, Episcopos Apostolorum vice fungi, & esse summo Pastori rationem de animabus reddituros, ac propterea singularem esse ab illis adhibendam sollicitudinem, ut semel constituti salubriter canones constantissime serventur. Quoniam vero eadem homilia non eisdem omnino verbis in omnibus exemplaribus edebatur, sed retenta generali Leonis sententia in aliquibus immutabatur, modo breviore, modo fusiore stilo, quemadmodum liquet ex collatione exemplaris Labbeani cum exemplari Martenii, aut cum exemplari Lucensi apud Mansium, facile evenire potuit, ut Ivo, vel Gratianus eum præ manibus habuerint codicem, in quibus ea ipsa legerentur verba, quæ illi in suis collectionibus descripserunt.

Can. 11. de cons. dist. 3. Pithœus ad canonem 11. de cons. dist. 3. fidenter adserit, illum esse tribuendum Leoni IV. ad Episcopos Brittanniæ scribenti. Quibus ex codicibus, aut monumentis id tradiderit, prorsus ignoro. Ego sane cum nullum habeam argumentum, ex quo canon idem Leoni IV. tribui possit, alias autem non destituar conjecturis gravissimis, quibus ille ab eodem Pontifice abjudicetur, non dubitabo concludere, falso Leoni IV. Pontifici tributum fuisse. Sententia canonis paucis perstringitur: nimirum inducitur Leo statuens, ut sive quarta, sive sexta feria a carnibus abstineatur juxta veterem Ecclesiæ consuetudinem. Cujus Ecclesiæ consuetudo memoretur ibidem, anceps est disquisitio propter varietatem codicum, quorum alii exhibent *apud vos*, alii *apud nos*, proindeque dubietas est, num ea referenda sint ad consuetudinem Ecclesiæ Romanæ, an potius ad consuetudinem illius Ecclesiæ, cui erant adscripti illi, ad quos Leo scripsisse fertur. Verum quæcumque Ecclesia memoretur ibidem, sive Romana, sive Brittannica iuxta opinionem Pithœi, facile est demonstrare, temporibus Leonis IV. dici non potuisse, aut apud Brittones, aut apud Romanos veterem fuisse jejunii quartæ, & sextæ feriæ disciplinam. Forte prioribus Ecclesiæ sæculis eam fuisse Græcorum consuetudinem demonstrari posset ex constitutionibus Clementis lib. 7. cap. 24., ubi laudatur jejunium quartæ feriæ, & Parasceves, improbaturque jejunium Sabbati, ac Dominici diei, excepto tamen annuo die Sabbati Dominicæ sepulturæ, quem hodie sanctum Sabbatum appellamus; demonstrari etiam posset ex canone 67. ex iis, qui Apostolici nuncupantur, ubi jejunium generaliter observandum præcipitur tempore Quadragesimæ, quartæ, & sextæ feriæ, nisi tamen hæc monumenta parum auctoritate sua consisterent, & tamquam apocrypha haberentur. Nihilominus tamen cum aliquando hæc decreta apud Græcos nonnihil valerent, recipi in aliquibus provinciis potuerunt, uti tradit Balsamon, & Zonaras ad eundem Apostolicum canonem, Eutychius Alexandrinus Annalium tom. 1. pag. 522. & Johannes Antiochenus in collectione canonum tit. 31., at in Latina Ecclesia nunquam ea invaluit consuetudo; sed potius quædam jejunii species observata fuit feria sexta, & sabbato per hebdomadas singulas, quemadmodum colligitur ex Innocentio I. in epist. ad Decentium Eugubinum cap. 4. Non diffiteor tamen aliquibus indictum esse non solum feriæ sextæ, sed etiam secundæ, & quartæ jejunium, sed hoc tantummodo onus impositum pœnitentibus, qui gravissimorum criminum rei essent agniti, uti habetur in cap. 7. epist. Gregorii III. ad Bonifacium, quæ incipit *Magna nos*. Ceterum regulariter sæculo 9., atque ipsis temporibus Leonis IV. jejunium, sive absti-

abstinere a carnibus præceptum erat diebus sabbati, & feriæ sextæ. Sic in Francorum Capitularibus lib. 6. cap. 187. Baluzianæ editionis post commemoratum jejunium adventus, quadragesimæ Paschalis, & quadragesimæ post Pentecosten, ita legitur: *Præter hæc autem legitima tempora jejuniorum, omnis sexta feria propter passionem Domini jejunetur. Sed & sabbati dies a plerisque, propter quod in eo Christus jacuit in sepulchro, jejunio consecratus habetur.* Præterea Nicolaus I. in responsis ad consulta Bulgarorum cap. 4. & 5. memorat quidem jejunium sextæ feriæ, quod observandum ab omnibus esse definit; feria autem quarta liberum statuit unicuique esse a carnibus abstinere, vel non abstinere, quod sane non statuisset, si a prædecessore suo Leone IV. scivisset eandem habitam fuisse & quartæ, & sextæ feriæ rationem. Quæ cum ita sint, jure concludere poterimus, falso tributum esse Leoni IV. memoratum canonem 11., & forte confictum ab eo fuisse, qui Græcorum disciplinam ab apocryphis, ut prænotatum est, fontibus derivatam voluerit ad Latinos recentiore ætate traducere.

CAPUT LXXVII.

De Nicolao.

Nicolai I. Pontificis nomine quamplurima sunt apud Gratianum, quæ sane in ordinem certum dirigi commode minime possunt, cum turbata admodum sint ejusdem Pontificis monumenta, quemadmodum testantur, quotquot in illis edendis singulari studio adlaborarunt. Sunt autem quæ sequuntur.

Ex monumentis Concilii Romani.
- *Can. 21. cau. 2. qu. 1. ad integra Concilii monumenta exigendus.*
- *Can. 10. cau. 11. qu. 3. ex integro Concilii canone emendandus.*
- *Can. 18. cau. 25. qu. 2. paullo varius in diversis exemplaribus.*

Ex epistolis ad Adonem, vel Albinum Viennensem Archiepiscopum, vel Alvinum Januensem.
- *Can. 4. dist. 32. ex integra epistola supplendus.*
- *Can 22. cau. 12. qu. 2. ex integra epistola supplendus.*
- *Can. 6. dist. 27.* / *Can. 7. dist. 27.* — *simul jungendi, & ex codice Reginonis emendandi.*
- *Can. 1. dist. 34.* / *Can. 4. cau. 7. qu. 1.* — *simul jungendi, & ad Ivonis codicem, aliave Nicolai Papæ monumenta exigendi.*
- *Can. 6. cau. 33. qu. 2. referendus ad epistolam ad Carolum Episcopum Moguntinum.*

Ex epist. ad Carolum Moguntinensem Archiepiscopum, & ejus suffraganeos.
- *Can. 33. dist. 50.* / *Can. 34. cau. 27. qu. 1.* — *falso tributi Nicolao Papæ, & potius tribuendi Vormaciensi Concilio.*
- *Can. 25. cau. 32. qu. 7. referendus ad Paulli jureconsulti sententias.*
- *Can. 6. cau. 33. qu. 2. falso tributus Nicolao.*

Ex epist. ad Lotharium Regem.	*Can.* 4. *dist.* 63. *ex aliis Nicolai monumentis illustrandus.* *Can.* 3. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 96. *cau.* 11. *qu.* 3. / *Can.* 19. *cau.* 24. *qu.* 3. *simul jungendi, atque ad alia Nicolai monumenta exigendi.*
Ex epist. ad Carolum Regem.	*Can.* 22. *cau.* 2. *qu.* 5. *ex integra epistola emendandus.* *Can.* 6. *cau.* 6. *qu.* 4. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 19. *cau.* 23. *qu.* 8. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 26. *cau.* 27. *qu.* 2. *ex integris Nicolai epistolis supplendus.* *Can.* 3. *cau.* 33. *qu.* 2. *spectat potius ad Isidorum Mercatorem.* *Can.* 4. *cau.* 33. *qu.* 2. *ex integra epistola emendandus.*
Ex epist. ad Ludovicum Regem.	*Can.* 16. *cau.* 2. *qu.* 1. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 8. *dist.* 96. *referendus ad epistolam Nicolai ad Michaelem Imperatorem.*
Ex epist. ad omnes Episcopos in Regno Ludovici.	*Can.* 4. *cau.* 20. *qu.* 3. *incertæ admodum auctoritatis.*
Ex epist. ad Episcopos apud Convicinum congregatos.	*Can.* 1. *dist.* 10. *ex integra epistola supplendus.*
Ex epist. ad Hincmarum Rhemensem Archiepiscopum.	*Can.* 3. *dist.* 8. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 5. *dist.* 12. *jungendus cum can.* 30. *cau.* 17. *qu.* 4. *Can.* 13. *cau.* 2. *qu.* 6. *paullo varius in diversis codicibus.* *Can.* 21. *cau.* 3. *qu.* 9. *convenit cum pluribus Nicolai monumentis.* *Can.* 102. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex optimis exemplaribus emendandus.* *Can.* 30. *cau.* 17. *qu.* 4. *ex integra epistola supplendus; & emendandus.*
Ex epist. ad Episcopos Galliæ.	*Can.* 1. *dist.* 17. *ex integra epistola supplendus, atque explicandus.* *Can.* 2. *cau.* 15. *qu.* 6. *incertæ admodum auctoritatis.*
Ex epist. ad Gallionem Episcopum Senensem.	*Can.* 12. *cau.* 3. *qu.* 9. *spectat potius ad epistolam scriptam ad Episcopos Silvanectenses.* *Can.* 14. *cau.* 3. *qu.* 9. *ex integris monumentis explicandus.*
Ex epist. ad Girardum Episcopum Turonensem.	*Can.* 10. *cau.* 2. *qu.* 2. *ex aliis Nicolai monumentis explicandus.*

Ex epiſt. ad Rodulfum Archiepiſcopum Bituricenſem.	*Can.* 12. *diſt.* 23.	*conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.*
	Can. 8. *cau.* 9. *qu.* 3.	*aliter editus in aliis exemplaribus.*
	Can, 6. *cau.* 30. *qu.* 1.	*conſonat etiam Conciliis illius ætatis.*
	Can. 5. *cau.* 33. *qu.* 2.	*paullo varius in diverſis codicibus.*
	Can. 56. *de conſ. diſt.* 1.	*conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.*
Ex epiſt. ad Rhadoaldum Portuenſem, & Johannem Ficolenſem Epiſcopos.	*Can.* 4. *cau.* 31. *qu.* 2.	*ex integris codicibus emendandus.*
Ex epiſt. ad Francorum exercitum.	*Can.* 46. *cau.* 23. *qu.* 5.	*incertæ auctoritatis.*
Ex epiſt. ad Photium.	*Can.* 14. *diſt.* 16.	*ſimul jungendi, atque ex integra epiſtola explicandi.*
	Can. 2. *diſt.* 20.	
Ex epiſt. ad Clerum Conſtantinopolitanum.	*Can.* 36. *cau.* 24. *qu.* 1.	*ſimul jungendi, referendique potius ad epiſtolam Nicolai ad Michaelem Imperatorem.*
	Can. 37. *cau.* 24. *qu.* 1.	
Ex epiſt. ad Michaelem Imperatorem.	*Can.* 5. *diſt.* 10.	*ex integra epiſtola explicandus.*
	Can. 8. *diſt.* 10.	*omnino conſonat cum integris exemplaribus.*
	Can. 2. *diſt.* 11.	*ſimul jungendi, & referendi ad epiſtolam Nicolai ad Photium Conſtantinopolitanum.*
	Can. 3. *diſt.* 12.	
	Can. 4. *diſt.* 21.	*ſimul jungendi, & ad integram epiſtolam exigendi.*
	Can. 5. *diſt.* 21.	
	Can. 6. *diſt.* 21.	
	Can. 7. *diſt.* 21.	
	Can. 8. *diſt.* 21.	
	Can. 9. *diſt.* 21.	
	Can. 5. *diſt.* 43.	*conſonat etiam cum epiſtola Gelaſii Papæ ad Anaſtaſium Imperatorem.*
	Can. 4. *diſt.* 96.	*jungendus cum can.* 5. *diſt.* 10.
	Can. 5. *diſt.* 96.	*ſimul jungendi, atque ex integra epiſtola ſupplendi.*
	Can. 6. *diſt.* 96.	
	Can. 7. *diſt.* 96.	
	Can. 8. *diſt.* 96.	*ex integris epiſtolæ exemplaribus emendandus.*
	Can. 86. *cau.* 1. *qu.* 1.	*cum integris epiſtolæ exemplaribus conſonat.*
	Can. 123. *cau.* 1. *qu.* 1.	*ex integra epiſtola ſupplendus.*

Ex eadem epistola ad Michaelem.	*Can.* 15. *cau.* 3. *qu.* 5. / *Can.* 2. *cau.* 4. *qu.* 1. — *simul jungendi, atque ex integra epistola supplendi.* *Can.* 3. *cau.* 4. *qu.* 4. *consonat cum integris epistolæ exemplaribus.* *Can.* 10. *cau.* 9. *qu.* 3. *ex integra epistola emendandus.* *Can.* 21. *cau.* 9. *qu.* 3. *idem est cum can.* 123. *cau.* 1. *qu.* 1. *Can.* 35. *cau.* 24. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 36. *cau.* 24. *qu.* 1. *Can.* 6. *cau.* 35. *qu.* 9. *jungendus cum can.* 10. *cau.* 9. *qu.* 3.
Ex responsis ad consulta Bulgarorum.	*Can.* 17. *dist.* 28. *paullo varius in editis epistolæ exemplaribus.* *Can.* 5. *cau.* 15. *qu.* 8. *paullo varius in editis epistolæ exemplaribus.* *Can.* 15. *cau.* 23. *qu.* 8. *ex integris epistolæ exemplaribus supplendus.* *Can.* 2. *cau.* 27. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 3. *cau.* 30. *qu.* 5. *Can.* 1. *cau.* 30. *qu* 3. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 3. *cau.* 30. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 2. *cau.* 27. *qu.* 2. *Can.* 22. *cau.* 32. *qu.* 5. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 11. *cau.* 33. *qu.* 4. *ex integra epistola supplendus.* *Can.* 24. *de conf. dist.* 4. *ex integra epistola supplendus, atque explicandus.*
Ex epist. ad Episcopos omnes.	*Can.* 6. *cau.* 17. *qu.* 4. / *Can.* 25. *cau.* 24. *qu.* 3. — *pertinent potius ad Nicolaum II.*
Ex epist. ad Episcopum Salonitanum.	*Can.* 3. *cau.* 30. *qu.* 1. *consonat cum aliis Nicolai monumentis.*
Ex epist. ad Frontarium Archiepiscopum Burdegalensem.	*Can.* 17. *cau.* 12. *qu.* 2. *incertæ auctoritatis.*
Ex epist. ad Humifridum Episcopum Morinensem.	*Can.* 5. *dist.* 50. *ex Ivonis decreto supplendus.* *Can.* 47. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex adjunctis noni sæculi explicandus.*
Ex epist. ad Johannem Ravennatem.	*Can.* 13. *dist.* 63. *referendus ad Concilium Romanum anni* 861.
Ex epist. ad Mediolanenses.	*Can.* 1. *dist.* 22. *potius tribuendus Petro Damiani Sedis Apostolicæ Legato temporibus Nicolai II.*
Ex epist. ad Nonensem electum, & Clerum.	*Can.* 8. *de conf. dist.* 1. *incertæ auctoritatis.*

Ex

Ex epist. ad Osbaldum Corepiscopum Quadrantinum.	*Can.* 6. *dist.* 50. *Can.* 39. *dist.* 50.	*Nicolai I. temporibus, ac sententiis consentanei.*
Ex epist. ad Rhatoldum Episcopum Argentoratensem.	*Can.* 15. *cau.* 33. *qu.* 2. *melius Wormaciensi Concilio tribuendus.*	
Ex epist. ad Salomonem Episcopum Constantiensem.	*Can.* 2. *cau.* 15. *qu.* 5. *non dissonat a Nicolai I. temporibus.*	
Ex epist. ad Thadonem Archiepiscopum Mediolanensē.	*Can.* 23. *cau.* 17. *qu.* 4. *ex Ivonis decreto emendandus.*	
Adjiciuntur	*Can.* 4. *dist.* 33. *consonat cum aliis ecclesiasticis monumentis.* *Can.* 49. *dist.* 50. *potius ad Wormaciense Concilium referendus.* *Can.* 3. *dist.* 97. *non dissonat a ceteris Nicolai monumentis.* *Can.* 2. *cau.* 2. *qu.* 2. *pertinet ad Isidori Mercatoris monumenta.* *Can.* 3. *cau.* 6. *qu.* 3. *inter dubia Nicolai monumenta recensendus.* *Can.* 4. *cau.* 12. *qu.* 1. *referendus ad Concilium Saligunstadiense.* *Can.* 1. *cau.* 16. *qu.* 5. *pertinet potius ad Concilium Arausicanum I.* *Can.* 3. *cau.* 26. *qu.* 7. *referendus ad epistolam Nicolai ad Rodulfum Bituricensem;* *Can.* 1. *cau.* 30. *qu.* 2. *facile referendus ad rescripta Nicolai ad Bulgaros.* *Can.* 57. *de cons. dist.* 4. *non dissonat a Nicolai I. temporibus.*	

DE Benedicto III., qui ab anno 855. sub finem Septembris Romanam Sedem tenuit usque ad annum 858. sub initium Aprilis, nihil singulare observandum apud Gratianum occurrit. Quamobrem gradum feci ad Nicolaum Benedicti Successorem, qui eodem anno 858., dum Romæ præsens esset Ludovicus II. Imperator, ad Maximum Pontificatum evectus est, quem gessit usque ad annum 867. Assiduis caussarum ecclesiasticarum curis fatigari debuit Nicolaus, ac præsertim respectu habito ad Ecclesiam Constantinopolitanam, a qua dejectus tum fuerat Ignatius, Photio subrogato. Verum hæc, sicut & cetera gravissima negotia, quæ Sanctum Pontificem detinuerunt, magis ac magis in expendendis Gratiani monumentis declarabuntur. Tantum dixero, varias esse Nicolai epistolarum collectiones; nam apud ipsum Labbeum in recentissimis codicibus in primis adparent epistolæ numero septuaginta; deinde subjicitur Appendix I. continens alias epistolas quatuordecim; subsequuntur sex fragmenta, & post ea libellus responsorum ad consulta Bulgarorum in centum, & sex capita distributus. Hinc describuntur decreta alia, sive brevia rescripta in unum collecta per Johannem Cochlæum, & in

in viginti titulos dispartita. Rursum referuntur duæ Appendices, varias continentes epistolas, & monumenta, præter epistolas alias, quæ adsutæ sunt actis Conciliorum eodem tempore celebratorum. Mansius in suo Labbeano supplemento non solum alia Labbeanis adjecit monumenta Nicolai; sed etiam utile æque ac laboriosum edidit *Laterculum Chronologicum epistolarum*, in quo singulas Nicolai epistolas per ordinem temporis digessit. Ego in præsentia primum locum concedo capitibus illis, quæ nomen Romani Concilii sub Nicolao celebrati præseferunt, cetera deinde ita persecuturus, ut, quoad fieri possit, invicem illa jungantur, in quibus eadem materies pertractari quodammodo videatur.

De monumentis Concilii Romani.

Can. 21. cau. 2. qu. 1. Lotharius Lotharii Imperatoris filius, & Ludovici Pii nepos regnum sortitus in ea Galliæ parte, quæ deinde ex ejusdem nomine Lotharingia appellata fuit, circa annum 860. captus amore Waldradæ cujusdam pellicis, repudium Theutbergæ conjugis meditabatur. Ut Principi morem gererent, non defuerunt, qui Reginam de incestu cum Hucberto fratre accusarent; quæ caussa ut solemniter discuteretur, celebratum est duplex Concilium Aquisgranense, convenientibus in primo Episcopis duobus, totidem Archiepiscopis, & totidem rursum Abbatibus; in secundo septem Episcopis, utrobique autem Theutberga quasi criminis rea pœnitentiæ addicta, & digna Principis repudio declarata. Imo iidem Episcopi & epistolas, & legatos ad Nicolaum Pontificem miserunt, quem de re gesta redderent certiorem. Post hæc anno 862. aliud convocatum est Aquisgranense Concilium ab octo Episcopis, quorum primi erant Guntharius Agrippinensis, & Theutgaudus Trevirensis Archiepiscopi, ibidemque concessum Lothario postulanti, libere novum cum alia contrahere matrimonium, quamobrem non dubitavit Lotharius Waldradam sibi conjugio sociare. Id ubi intellexit Nicolaus Papa, Metense Concilium petente etiam Rege ipso Lothario celebrari jussit anno 863. missis Apostolicis legatis Rodualdo Episcopo Portuensi, & Johanne Episcopo Ficoclensi, sed ibidem confirmata fuit Aquisgranensis Concilii sententia. Hæc fuit caussa alterius celebrandi Concilii in urbe Roma, ipsomet præsente Nicolao Pontifice, quod Concilium Romanum III. dicitur, & anno 863. celebratum. Auditis ibidem duobus Gallicanis Archiepiscopis Gunthario, & Theutgaudo superius memoratis ad tuendam & Concilii Metensis sententiam, & Lotharii factum Romam missis, Nicolaus Concilii sententiam revocavit, imo etiam Archiepiscopos illos deposuit, ac communione privavit, conscioſque deinde reddidit Synodalis definitionis Episcopos omnes per Galliam, Italiam, ac Germaniam constitutos. Acta illius Romani Concilii a Sirmondo edita hæc omnia perspicue demonstrant. Constant hæc ex epistola Nicolai Pontificis, quæ est instar præfationis; subsequuntur deinde quinque capita quæ ad caussas in Concilio pertractatas pertinent. Supplementum addidit Muratorius, quod septem aliis capitibus constat in tom. 2. parte 2. rerum Italicarum pag. 127. Ad epistolam Nicolai referendus est canon 21. cau. 2. qu. 1. his verbis describendus: *Nicolaus Episcopus servus servorum Dei reverentissimis, ac sanctissimis Fratribus nostris Archiepiscopis, & Episcopis per Galliam, Italiam, & Germaniam constitutis. Scelus, quod Lotharius Rex, si tamen Rex veraciter dici possit, qui* nullo

nullo salubri regimine corporis appetitus refrænavit, sed lubrica enervatione magis ipsius illicitis motibus cedit, in duabus feminis, Theutberga scilicet, & Waldrada, commisit, omnibus manifestum est. Sed & dudum Episcopos Theutgaudum, & Guntharium in tali facto eum habuisse tutores, & fautores pene totus orbis undique ad limina, seu Sedem Apostolicam confluens referebat, absentibus quoque idipsum scribentibus nostro apostolatui. Quod nos tanto credere renuimus, quanto de Episcopis tale, quid audire nullatenus sperabamus; donec ipsi Romam tempore Concilii venientes coram nobis, & sancta Synodo tales inventi sunt, quales fuerant a multis sæpissime prædicati, ita ut scriptura, quam suis stipulaverant manibus, quamque volebant, ut nostro roboraremus chirographo, caperentur: & dum muscipulam innocentibus apponere satagerent, insidiis suis illaqueati sunt ipsi. Sicque completum est Deo auctore, quod in proverbiis legitur: frustra jacitur rete ante oculos pennatorum. Siquidem ipsi obligati sunt, & ceciderunt: nos vero, qui in hoc flagitium falso cecidisse dicebamur, favente Domino, cum justitiæ propugnatoribus resurreximus, & erecti sumus. Igitur decernente nobiscum Sancta Synodo in præsentia depositi, & ab officio sacerdotali excommunicati, atque a regimine Episcopatus alieni indubitanter existunt. Unde vestra fraternitas canonum normam custodiens, & decretorum sanctiones observans, caveat, ne hos, quos nos abjecimus, recipere in Sacerdotum catalogo præsumat. Depositionis autem sententia, quam in prædictos Theutgaudum, & Guntharium protulimus, cum ceteris capitulis, quæ sancto Concilio nobiscum sanciente promulgavimus, inferius adnexa monstratur.

Post integram hanc Nicolai epistolam, ex qua suppleri potest Gratiani canon, sequuntur decreta ipsa Synodi Romanæ, quorum in primo cassata legitur Metensis Concilii constitutio, imo & ipsa Metensis Synodus damnata, ac potius *prostibulum* appellata. In capite 2. eadem propemodum verba legimus, quæ habentur in can. 10. cau. 11. qu. 3. ibi: *Theutgaudum Trevirensem Primatem Belgicæ Provinciæ, & Guntharium Agrippinæ Coloniæ Archiepiscopos, nunc coram nobis, & Sancta Synodo, sub gestorum insinuatione, qualiter caussam Lotharii Regis, & duarum mulierum ejus Theutbergæ scilicet, & Vualdradæ recognoverint, & judicaverint, scriptum super hoc propriis roboratum manibus offerentes; nihilque se plus, vel minus, aut aliter egisse ore proprio multis coram positis affirmantes; & sententiam, quam a Sede Apostolica in Ingeltrudem uxorem Bosonis Sanctissimus Frater noster Mediolanensis Archiepiscopus Tado, & ceteri Coepiscopi nostri petierant emittendam; & nos divino succensi zelo sub anathematis obtestatione canonice protuleramus, publice viva voce se violasse confitentes, in quibus omnibus invenimus eos Apostolicas, atque canonicas sanctiones in pluribus excessisse, & æquitatis normam nequiter temerasse; ab omni judicamus Sacerdotii officio permanere penitus alienos. Et ideo Spiritus Sancti judicio, & B. Petri per nos auctoritate, omni Episcopali exutos regimine consistere definimus. Quod si juxta præcedentem consuetudinem tamquam Episcopi ausi fuerint aliquid de sacro ministerio contingere, nullo modo liceat eis nec in alia Synodo restitutionis spem, aut locum habere satisfactionis, sed communicantes eis omnes abjici ab Ecclesia, & maxime si posteaquam didicerint adversus memoratos prolatam fuisse sententiam, eis communicare tentaverint.* Hinc nemo non videt emendandum esse Gratiani canonem, præsertim in posterioribus verbis. Quanta vero fuerit duorum eorundem Episcoporum contumacia, nemo non colligit; siquidem non contenti favisse Lotharii libidini, similem cujusdam Ingeltrudis caussam defendere conati sunt, parum solliciti de Synodalibus decretis jam editis custodiendis. Erat Ingeltrudis, ut ex quarto hujus

Can. 10. cau. 11. qu. 3.

Concilii

Concilii capite deducitur, filia Mattefredi quondam Comitis nupta Bosoni, & jamdiu a septennio a marito diverterat huc atque illuc *vagabunda discurrens*; quemadmodum etiam deducitur ex epistola Hincmari Rhemensis ad Guntharium eundem Coloniensem Episcopum directa. Sive igitur quod illi Episcopi faverent Lotharii admisso in uxorem, sive quod faverent Ingeltrudis admisso in maritum, in Romana Synodo damnati fuerunt, atque depositi.

Quintum Romani Concilii caput ita exprimitur: *Siquis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones, vel decreta pro Catholica fide, pro Ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum, vel interdictione imminentium, vel futurorum malorum, a Sedis Apostolicæ Præside salubriter promulgata contemserit, anathema sit.* Verba hæc, quæ veluti generalis quædam sanctio præcedentibus Concilii definitionibus adjecta sunt, habentur integra in can. 18. cau. 25. qu. 2. Admonet Antonius Augustinus lib. 2. de emend. Grat. Dial. 13. eorundem verborum aliam haberi formulam apud Reginonem in Chronicis ad annum 865., nimirum pro illis verbis: *pro Catholica fide &c.* Reginonem scripsisse: *Pro Catholicæ fidei disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum, vel interdictione imminentium, seu futurorum malorum &c.* In Appendice 2. epistolarum Nicolai, quæ habetur apud Labbeum, eadem Gratiani verba leguntur sub epistola 3., ubi nonnulla colliguntur sub hoc themate: *De sententiis atque interdictis Sedis Apostolicæ ad supradictum Archiepiscopum.* Directa igitur ea proponuntur ad Adonem Viennensem in Gallia Archiepiscopum, quem Nicolaus Papa certiorem etiam fecit de ausu memoratorum Episcoporum, quos Synodus Romana damnaverat.

Can. 18. cau. 25. qu. 2.

De epistolis ad Adonem, vel Albinum Viennensem Archiepiscopum.

Quum nuper memoraverim Adonem Archiepiscopum Viennensem in Gallia, non abs re esse videtur huc referre Nicolai epistolas ad eundem. Inter ceteras recensentur quatuor in 2. appendice Labbeana, quarum prior incipit *Consultationis vestræ* sub hoc titulo: *Nicolaus Episcopus servus servorum Dei, Reverentissimo, & Sanctissimo Confratri nostro Adoni Sanctæ Viennensis Ecclesiæ Archiepiscopo.* Hujus epistolæ initio egit Nicolaus de conjugio Lotharii Regis, cujus caussa, quemadmodum dictum modo fuit, universi Galliarum Antistites turbabantur. Deinde ita prosecutus est: *Interea de illo Clerico, Alvico nomine, quem per ordines ecclesiasticos usque ad Diaconatum caste vixisse dicitis, cur nostra auctoritate uxorem duxerit, miramur, & eo quod nulli unquam exceptis illis, quos ecclesiastica regula habere permittit, uxorem ducendi licentiam dedimus. Nam exemplar epistolæ, quod misistis, neque recognovimus, sed nec illius stylum a nobis directum fuisse meminimus. Quocirca vestra fraternitas sollicita investigatione perquirat, ut quis auctor illius epistolæ fuerit valeat inveniri, quatenus cum apostolica auctoritas mittitur, non fuscetur, & si vestros legatos destinaveritis, per eos ut ipsam epistolam nobis dirigatis, optamus, quo cum illam contemplati fuerimus, vos de hac caussa certissimos reddere possimus.* Ex his perspicue liquet, Alvicum quendam Diaconum voluisse Episcopo suo Adoni illudere, falso quodam sub Pontificis Maximi nomine edito privilegio, seu dispensatione, quam ubi perspectam habuit Ado, nihil æquius duxit, quam eundem Pontificem

Can. 4. dist. 32.

Maxi-

Maximum de ejusdem privilegii caussis, & de re ipsa gesta interrogare. Hinc porro & supplebis, & interpretaberis commodissime canonem 4. dist. 32., quem Ivo Carnotensis perperam in parte 6. decreti cap. 119. tribuit Stephano, quoniam Adonem Viennensem temporibus Nicolai I. vixisse scimus ex monumentis Conciliorum, non autem vixisse liquet temporibus Stephani, sive intelligamus Stephanum Leonis III., sive Stephanum Hadriani III. successorem.

Alia est Nicolai ad Adonem epistola, quæ incipit *Quia sanctitatis vestræ* num. 69., ubi proponitur de quibusdam ecclesiasticæ disciplinæ capitibus Nicolaüs ab Adone interrogatus; & in cap. 5. hæc leguntur: *Si hi, qui sacras res ecclesiis datas, & a fidelibus oblatas, quasi a Principibus sibi indultas invadunt, vastant, diripiunt, retinere præsumunt, auctoritate Episcopali excommunicandi, & anathematizandi sunt. De his quidem rebus, quæ semel Deo contributæ, atque dicatæ sunt, & postea sub occasione concessionis Principum a quibusdam invaduntur, sancimus, ut prius consulto Principe, ad resecandam tam præsumtivam factionem, cognoscendum utrum illius sit concessio, an invasoris præsumtio. Quod si Principis inordinata fuerit largitio, ipse sit Princeps pro emendatione redarguendus, si autem invasoris declaratur præsumtio, usque ad emendationem excommunicationis sit vindicta coercendus.* Hæc eadem verba relata sunt apud Gratianum in can. 22. cau. 12. qu. 2., & sub eodem Nicolai ad Adonem scribentis nomine apud Ivonem parte 3. cap. 152. In ea autem epistola observatur nonnulla deesse, a Collectore idemtidem omissa; eamque ob rem non repugnabit, quædam apud Collectores alios descripta fragmenta huc referri commode posse, etiamsi in vulgatis epistolæ codicibus desiderentur.

In canone 6., & 7. dist. 27. tribuuntur duo fragmenta Nicolao Papæ scribenti ad Albinum Viennensis Ecclesiæ Archiepiscopum. Fallax sane inscriptio, in qua facile arbitrareris pro nomine Albini scribendum esse Adonem, utpote quem Viennensi tunc Ecclesiæ præfectum fuisse scimus, nec reperimus alteri Albino concedendum in Viennensi Ecclesia locum. Siquidem & ante Pontificatum Nicolai regebat Viennensem Ecclesiam Agilmarus, qui deinde interfuit Concilio Lingonensi apud Saponarias anno 859. temporibus Nicolai Pontificis celebrato; anno vero sequente, scilicet 860, jam successerat Ado, utpote quem interfuisse scimus in Concilio Tullensi ejusdem anni; cum autem Ado ipse subscripserit anno 873., ac propterea post obitum Nicolai, Concilio Cabilonensi, nulla possunt tempora demonstrari, quibus locus fiat Albino Viennensi Episcopo. Emendationem hanc non improbavit Mansius in suo supplemento Labbeano tom. 1. pag. 977., ubi refert *Fragmentum epistolæ Nicolai I. ad Albuinum, (forte Adonem Archiepiscopum) Viennensem, ut est apud Gratianum dist. 27. ex rescripto Laodicensium ad Trajectensem in Codice Udalrici tom. 2. col.* 318. Verba fragmenti ibidem descripta sunt hæc: *Quod interrogasti de femina, quæ post obitum viri sui velamen super caput imposuit, & finxit se sub eodem velamine sanctimonialem esse; postea vero ad nuptias rediit, bonum, & canonicum nobis videtur, quod per hypocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, & non legitime in voto suo permansit, ut pœnitentiam de illusione nefanda agat, & revertatur ad id, quod spopondit, & in sacro ministerio inchoavit. Nam si consenserimus, quod omnia ecclesiastica sacramenta quisquis, prout vult, fingat, & non vere faciat, omnis ordo ecclesiasticus conturbatur, nec Catholicæ fidei jura consistunt, nec sacri ordines rite observantur. Tales ergo, nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemus; non enim fas est Spiritui Sancto mentiri.* Animadvertit deinde Mansius in codicibus

Can. 6. & 7. dist. 27.

codicibus editis addi nonnulla, quæ facile quisquam intelliget, quoties cum his conferet, quæ apud Gratianum leguntur. Verum ego a Gratianea inscriptione magis recedendum putarem, nec investigandum crederem Albinum inter Viennenses Archiepiscopos, cum non ad Albinum, vel ad Adonem scriptam Epistolam esse arbitrarer; quamobrem ita censeo immutandam Gratiani inscriptionem: *Nicolaus Papa ad Adalvvinum Juvavensis Ecclesiæ Archiepiscopum*. Revera id perspicue demonstratur ex codice Reginonis, qui scripsit labente sæculo 9., ac propterea fuit Nicolao I. fere coævus. Sane in Appendice 1. ejusdem cap. 57. hæc leguntur: *Nicolaus Episcopus servus servorum Dei reverentissimo, & sanctissimo confratri nostro Adalvvino sanctæ Juvavensis Ecclesiæ Archiepiscopo. Quod autem interrogastis de femina, quæ post obitum mariti sui.... sanctimonialem feminam esse... bonum videtur... & in sacro ministerio inchoavit. Nam si consenserimus... & non vere fiat, omnis ordo Ecclesiasticus conturbatur, nec... per Apostolum fraus ejus detecta, quid sibi... Deum, ut forte &c.* Quæ hoc in loco descripsi, ea sunt, quæ a Gratiani editione dissonant; alia, quæ omisi, omnino cum Gratianeo monumento concordant. Juvavensis igitur, seu Salzburgensis Episcopus erat Adalvvinus, ad quem Nicolaus epistolam scripsit, quod licet una probare posset Reginonis auctoritas, confirmari adhuc potest ex actis Concilii Coloniensis anni 870., cui Adalvvinus interfuit, quemadmodum animadvertit Baluzius in notis ad Reginonem. Erratum Gratiani ex Codicibus Ivonis, & Burchardi profluxit: nam Burchardus in lib. 8. cap. 47. tribuit monumentum illud Nicolao scribenti *Adalvvino Sanctæ Vivenensis Ecclesiæ Archiepiscopo*. Ivo tribuit Nicolao scribenti in parte 8. cap. 65. *Adalvvino Sanctæ Viennensis Ecclesiæ Archiepiscopo*, & in cap. 152. ejusdem par. 8. *Alumino Junariensi Episcopo*. His autem præhabitis parum sollicitus sum de sententia canonis Gratianei exigenda ad editiones sive Burchardi, sive Ivonis, cum sufficiat retulisse Reginonis editionem, utpote ceteris antiquiorem, & magis integram.

Eadem sane ratione emendandus erit canon 1. dist. 34., quemadmodum etiam Baluzius animadvertit in notis ad Gratianum, ubi enim Gratianus habet *ad Albinum*, legendum erit *ad Adalvvinum*. Præterea similiter in can. 4. cau. 7. qu. 1. pro vocibus illis *Aluino Januensi Archiepiscopo* legendum erit: *Adalvvino Juvavensi Archiepiscopo*. Inscriptionis enim Gratianeæ falsitatem agnovit Antonius Augustinus in lib. 2. de emendat. Gratiani dial. 15. scribens temporibus Nicolai nondum apud Januenses constitutum fuisse Archiepiscopum. Utriusque autem canonis eundem esse fontem, unde Gratianus derivaverit, Ivo Carnotensis aperte demonstrat; nam in parte 5. postquam in cap. 352. sub hac inscriptione *Nicolaus Aluino Jovanensi Episcopo* retulerit Ivo memoratum canonem 4. cau. 7. qu. 1., descripsit deinde in capite sequente, seu 353., verba canonis 1. dist. 34. sub hac epigraphe: *Idem ad eundem*. Imo cum apud Ivonem eadem monumenta magis integra, quam apud Gratianum, legantur, & penes alios Collectores desiderentur, juvabit hoc in loco illa ex Ivone ipso describere. In cap. 352. hæc leguntur: *Pontifices, qui aliqua occupantur infirmitate, vel ægritudine, abjiciendi non sunt, nec alios in locum eorum consecrari oportet, nisi ex hac fuerint luce subtracti. Quod si de ministerio sibi concesso conqueruntur, quæ licita sunt, Sacerdotes expleant. In his vero, quæ eis præsumere non licet, vicinorum usque ad recuperandam sanitatem Episcoporum auxilia subrogentur; & hoc cum cautelæ studio peragatur, ne per necessitatis occasionem præsumtionis pullulet*

Can. 1. dist. 34. & can. 4. cau. 7. qu. 1.

pullulet ambitio. Episcopi vero, qui dominici gregis susceperunt curam, atque sollicitudinem, ab administratione eorum discedere non oportet, ut accepti talenti pulchritudo non deleatur, sed certamine eorum salubriter augeatur, & triplicetur. Quod autem in hoc canone continetur, non est sane alienum a germanis Nicolai I. sententiis, qui alias professus est, Episcopos aliqua infirmitate correptos non esse ab officio deponendos, sed potius humanitate, ac benevolentia sublevandos, quemadmodum perspicue colligi potest ex canone 14. cau. 3. qu. 9., dummodo ad integra Nicolai ejusdem monumenta exigatur; itèm ex Capitulis responsionum Nicolai Papæ ad legationem Salomonis Episcopi missi a Rege Ludovico Germanico cap. 5. in Appendice III. Epistolarum ejusdem Pontificis. Atque hæc pertinent ad dictum canonem 4. cau. 7. qu. 1. Verba canonis 1. dist. 34. ita leguntur apud Ivonem in cap. 353. *Quorundam relatione fidelium auribus nostris intimatum est, quod Lanfredus Episcopus, qui & juvenis esse dicitur, venationi sit deditus. Quod vitium plurimos etiam de clericali catalogo genere dumtaxat Germanos & Gallos irreverentes implicat. Verum iste, si ita est, ut audivimus, merito juvenis dicitur, qui juvenilibus desideriis occupatus nulla senum gravitate constringitur. Item*: O *miseram vitam hominum, & maxime Sacerdotum, qui dum lucrandis fidelibus debent insistere, venandis feris incumbunt, & quos capere oportet homines, capiunt aves, & bestias, qui dum mortibus student animantium, vitam suorum amittunt animarum*: O *infelicem vitam super omnem vitam! Nam in quo magis quisque carnalis apparet, quam in tali vita? Venatorum enim vita nil præter carnes capit, in qua dum quisque permansit, nunquam probatus est. Nam, ut B. dixit Hieronymus, venatorem nunquam legimus sanctum. Væ hujusmodi Præsulibus, qui dum debent Petrum, Andream, Jacobum, & Johannem, quibus a Domino dictum est; Venite post me, faciam vos Piscatores hominum, ad imitationem suam eligere, quorum & discipuli sunt, magis Nemrod & Ismahelem, atque Esau reprobos imitantur, qui hujusmodi adinventionibus incubuisse referuntur. Nihilominus autem de hoc Episcopo relatum est Apostolatui nostro, quod cum quadam filia sua immoderatam teneat familiaritatem, & ob id mala fama ei orta sit; pro qua re a Sanctitate tua, ceterisque Coepiscopis suis commonitus, ac correptus est, sed nullatenus emendatus. Quæ res in hoc maxime displicet, & magis ac magis de se deteriorem reddit opinionem. In quo beatitudini tuæ, & Coepiscoporum suorum rationibus non obedit, & per inobedientiam in culpam Protoplasti relabitur. Oportet ergo fraternitatem tuam Synodale cum Episcopis, & suffraganeis tuis convocare Concilium, & hunc salutaribus eloquiis Episcopum convenire, atque illi pastorali auctoritate præcipere, quatenus & ab omnium bestiarum, & volucrum venatione penitus alienus existat, atque immoderata filiæ suæ familiaritate semetipsum omnino coerceat. Quod si parere contempserit, & tam pro venationis declinatione, quam pro immoderatæ filiæ suæ vitanda conversatione, vobis admonentibus obedire distulerit, a vestro Collegio excommunicatus abscedat. Quod si in hoc contumax adhuc apparuerit, a ministerio cessare debebit.* Hæc quoque sententia minime dissonat ab aliis Nicolai monumentis; etenim eisdem fere rationibus, quibus hoc in loco Nicolaus ait Episcopum a venationibus abstinere debere, asserit etiam a venationibus esse abstinendum tempore Quadragesimæ, ita scribens ad Consulta Bulgarorum cap. 44. *Nulla ratio sit* (forte legendum *finis*) *in Quadragesimali tempore venationibus uti, venantes enim nihil præter carnes captant: ut ergo nihil carnale sectari videamini, decenter a carnibus captandis in Quadragesimali præcipue tempore vobis est abstinendum;*

quanto enim jejunii tempore arctius est divinis cultibus insistendum, tanto est in cunctis mundi nocivis oblectamentis longius recedendum, præsertim cum neminem nisi reproborum venationes exercuisse sacra designet historia. Consonant quoque cum hoc Nicolai monumento plures canones editi nono sæculo, qui præsertim habentur inter Francorum Principum Capitularia, quorum unum demonstrare sufficiet, canonem nimirum 8. Concilii Turonensis III., qui refertur in additione 3. eorundem Capitularium cap. 73.

Can. 6. cau. 33. qu. 2. Baluzius in notis ad Gratianum non dubitat asserere pertinere etiam canonem 6. cau. 33. q. 2. ad Epistolam Nicolai I. ad Adaluvinum Juvavensem, sive Saltzburgensem scribentis. Istud idem fragmentum ab Ivone describitur in parte 8. decreti sive capite 124., sive cap. 333. eisdem omnino verbis, quibus legitur apud Gratianum, sed sub diversa inscriptione: nam in cap. 124. habetur: *Nicolaus Carolo Archiepiscopo, & ejus suffraganeis*, & in cap. 333. legitur: *Nicolaus Aluino Archiepiscopo*. Quænam potius sit recipienda inscriptio, tuto definiri olim non potuit, præsertim cum inter editas Nicolai Epistolas fragmentum illud non haberetur. In hac re admodum dubia tantum huc referri potuissent, quæ in proposita specie a Nicolao I. statuta, vel etiam a Conciliis noni sæculi definita fuerunt, ut cum his sanctionibus Gratiani canon conferretur. Observanda sane in primis, quæ Nicolao eidem tribuuntur in can. 5. cau. 33. qu. 2., ubi Summus Pontifex tum demum voluit interfectores suarum conjugum tamquam homicidas haberi, cum conjuges non proponantur adulteræ. Deinde observandum etiam, quod Nicolaus idem Bulgaris consulentibus rescripserit in cap. 96. ibi: *Quidquid mulier tua contra te cogitaverit, aut fecerit, vel si te accusaverit, non est, excepta caussa fornicationis, rejicienda, vel odio prorsus habenda; quæ est, Apostolo præcipiente, sicut a Christo Ecclesia, diligenda; quantum autem hæreticorum ore Christus & accusatur, & in gentibus blasphematur, sed hos interim perversa prædicantes tolerat, & resipiscentes a misericordiæ gremio non repellit*. In Concilio autem Triburiensi celebrato anno 895. can. 46. ita definitum legimus: *Si cujus uxor constuprata fuerit, & propterea maritus capitali sententia delere illam machinaverit; ipsa vero, urgente mortis periculo, ad Episcopum confugerit, & auxilium quæsierit, operosiori, si potest, Episcopus labore desudet, ne occidatur. Si vero non potest, nullo modo liceat ei requirenti eam reddere viro ad occidendum, quæ se ei obtulit ad defendendum, sed solerti cura transmittet eam ad locum, quem ipsa delegerit, ut secura vivere possit. Si vero interdum maritus eam invenerit, & repetierit, secundum sæculum potestatem habeat, quid agere ei velit &c.* Nomine legum sæculi, quæ in Ecclesiasticis noni sæculi monumentis indicantur, ego intelligo legem Rotharis, quæ habetur in cap. 2. lib. 1. tit. 33. legum Longobardarum his verbis expressa: *Si quis cum uxore sua liberum, aut servum fornicantem invenerit, potestatem habeat eos ambos occidendi, & si eos occiderint, non requirantur*. Hæc autem omnia invicem collata demonstrant, Nicolaum, sacrosque Antistites humanius agendum esse suasisse maritis erga delinquentes uxores, licet legibus Principum in illas ulcisci aliquando permitteretur, idest nulla indicta pœna in ulciscentes, quod maritis justa de caussa iratis indulgendum videretur; ac propterea aut abjudicandum a Nicolao I. quod in dicto canone 6. legitur, si ceteris hujusmodi monumentis adversetur; aut si abjudicandum penitus nolles, ita debere interpretari; ut cum ceteris, & Nicolai ejusdem, & Conciliorum noni saltem sæculi monumentis convenire quoquo modo possit. Verum, cum memo-

memoratum Gratiani fragmentum referendum hodie ſit ad epiſtolam directam ad Carolum Moguntinum, ideo inferius de eodem nonnulla ſubjicienda putavi.

De Epiſtolis ad Carolum Archiepiſcopum Moguntinenſem, & ejus ſuffraganeos.

Cum nuper obſervaverim, canonem 6. cau. 33. qu. 2. apud Ivonem in cap. *can.* 33.
123. partis 8. ita laudari, ut tribuatur Nicolao Papæ ſcribenti ad Carolum Ar- *diſt.* 50.
chiepiſcopum, & ejus Suffraganeos, ſtatim hoc in loco ſubjicienda putavi tria *can.* 34. *cau.* 27.
alia Gratiani fragmenta, quæ Nicolao eidem Papæ tributa ſunt ad Carolum Ar- *qu.* 1.
chiepiſcopum Moguntinum ſcribenti, præter canonem 6. cau. 33. qu. 2. quem *can.* 25.
Ivo, ut ſuperius jam dixi, ad hanc epiſtolam retulit. Temporibus Nicolai fuit *cau.* 32. *qu.* 7. &
Carolus Eccleſiæ Moguntinæ Epiſcopus, ſucceſſor Rabani, qui in eadem Eccle- *can.* 6.
ſia ſedit uſque ad annum 856.. Poſt Carolum ex actis Concilii Sueſſionenſis III. *cau.* 33.
anni 866., & ex epiſtola ejuſdem Concilii ad Nicolaum Pontificem dignoſcitur *qu.* 2.
ſediſſe Liutbertum Epiſcopum. De Carolo habetur mentio in monumentis illius ætatis, nimirum in actis Concilii Moguntini anni 857. ſub Ludovico Imperatore, & Benedicto Pontifice. In poſtrema Labbeana editione ad calcem ejuſdem Concilii habetur epiſtola Nicolai Papæ ad Epiſcopos Germaniæ, qui ad illud idem Concilium convenerant, videlicet ad Carolum Archiepiſcopum Moguntinum, ejuſque ſuffraganeos, Altfridum, Salomonem, Hiltiſſimum, Theodoricum, Guntonem, Cebehardum, Arn. Wingarium, Egibertum Epiſcopos, atque Grimaltum, Egilberhttum Thiotoniamalem, & Adalgarium Abbates. Plura in hac epiſtola coacervantur diſciplinæ Eccleſiaſticæ capita, præter facta nonnulla, quæ Nicolai auctoritate diſcuſſa, ac diremta videntur. Agitur in primis de cauſſa cujuſdam Abbonis, qui inceſtum iniverat conjugium; deinde de Epiſcopo quodam Salomone de crimine accuſato, hinc de epiſtola, quam Nicolaus negat a ſe fuiſſe miſſam per Abbatem Grimoldum, licet Concilio nomine Pontificis oblata fuiſſet. Rurſum autem auctor epiſtolæ ad Abbonis inceſtuoſi cauſſam regreditur, aſſeritque, nemini licere in quarta generatione conſtitutas ſibi jungere conjuges, ſtatimque addit: *Sacerdotes vero ſi in fornicationis inciderint laqueum; & criminis, & manifeſtus, ſive oſtenſus fuerit actus, Sacerdotii non poſſunt habere honorem ſecundum Canonicæ Inſtitutionis auctoritatem*. En canonem 33. diſt. 50. apud Gratianum. Poſt hæc idem de Diaconis ferendum judicium eſſe concludit, quod de Sacerdotibus dixerat; feminas autem ſemel ſacro velamine conſecratas, nec ſi fornicatæ fuerint, nunquam velamen illud poſſe deponere, ſed pœnitentiæ potius ſubjacere. Deinceps definit, quænam eſſe debeat Parricidarum pœnitentia, quæque ſervanda ſit diſciplina in illis, qui vel cum duabus fornicati proponuntur, vel cum matre, aut filia ſpirituali, ſive quæ in baptiſmate, ſive quæ in confirmatione ſuſcepta fuerit, maculati: Et ſtatim: *Inter hæc veſtra ſanctitas addere ſtuduit, ſi cujus uxor adulterium perpetraverit, utrum marito ipſius liceat ſecundum mundanam legem eam interficere. Sancta Dei Eccleſia mundanis nunquam conſtringitur legibus, gladium non habet, niſi ſpiritualem, ac divinum, non occidit, ſed vivificat*. Iſthæc ſunt, quæ Gratianus deſcripſit in can. 6. cau. 33. qu. 2., & demum poſt pauca, quæ ad homicidia non ſponte commiſſa pertinent, ita concluditur: ***Vidua quidem, quæ ſacrum capiti velamen impoſuerit, & inter ceteras***

velatas feminas in Ecclesia oraverit, & oblationem cum illis obtulerit, si professa est in eodem habitu permanere, spondens nunquam religionis deponere velamen, religionis observantia discedere non præsumat. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere. Postrema hæc sententia legitur in can. 34. cau. 27. qu. 1. Ego vero de hac epistola plurimum dubito, ne forte cujusquam deceptoris figmentum habenda sit, vel quod stilus minime consonet cum ceteris Nicolai monumentis, vel quod sententiæ sint ibidem inordinate digestæ, quodque jam ab initio dictum est, post intermedia quædam ab illa materie aliena, repetatur in fine, quemadmodum observatur, ubi nonnulla traduntur de continentia feminarum, quæ sacro jam velamine se Deo consecraverant. Huc advocari commode potest, quod ad eandem Synodum Moguntinam adnotavit Mansius in suo supplemento, scribens, ea nullo modo posse congruere Concilio Moguntino anni 857., istud enim celebratum est adhuc in vivis agente Benedicto Papa, ac propterea non Nicolaus, sed Benedictus ab eadem Synodo de propositis disciplinæ capitibus fuisset interrogatus. Nec fingi ullo modo posset epistolam a Concilio Moguntino directam ad Benedictum, & Benedicto vita functo respondisse Nicolaum; nam auctor hujus epistolæ perspicue indicat, se jamdiu mittere epistolas potuisse ad Concilium, antequam dissolveretur, dum negat a se scriptas epistolas fuisse, quas Concilio Grimoldus Abbas obtulerat. Quæ igitur in hanc epistolam relata sunt, videntur potius hinc illinc collecta ab auctore ex variis ecclesiasticis monumentis, sub Nicolai nomine; nam, ut in fragmentis Gratiani consistam, canon 33. dist. 50. pertinet potius ad canonem 11. Concilii Wormaciensis anni 868., ibi: *Sacerdotes igitur, si in fornicationis laqueum ceciderint, & criminis manifestus, sine ostensus fuerit actus, Sacerdotii non possunt habere honorem, secundum canonicæ institutionis auctoritatem.* Item canon 34. cau. 27. qu. 1. legitur in can. 21. ejusdem Concilii, ibi: *Vidua quidem, quæ sacrum capiti velamen imposuerit, & inter ceteras velatas feminas in Ecclesia oraverit, & oblationem cum illis obtulerit, si professa est in eodem habitu permanere, spondens nunquam religionis deponere velamen, a Religionis observantia discedere non præsumat. Quod si præsumserit, & ad id, quod spoponderat, revocari non potest, a liminibus sanctæ Ecclesiæ segregetur, donec ad emendationis remedia confugiat.* Idem iste canon legitur apud Reginonem in cap. 50. Appendicis 1. sub nomine Concilii Africani cap. 89. Non igitur Nicolaus potuit hæc ex Wormatiensi Concilio describere, cum Concilium illud sit Nicolao recentius, neque præsumendum est, Concilium Wormaciense voluisse sibi vindicare Nicolai epistolam, atque ejus sententias in canones distribuere, quin Nicolai ejusdem faceret mentionem, præsertim quod illud proxime Nicolai ipsius ætatem attingeret, nec potuisset quisquam anno 868. Nicolai epistolam, si extitisset, ignorare. Dicendum adhuc superest de canone 25. cau. 32. qu. 7., sed hunc frustra aut in Concilio Moguntino, aut in memorata Nicolao Pontifici tributa epistola quæreres. Falsa ea primum inscriptio legitur apud Burchardum, qui primus in lib. 9. cap. 28. fragmentum illud laudavit ex epistola Nicolai ad Carolum Moguntinum Episcopum scribentis; ceterum alia est capitis inscriptio in vetustioribus collectionibus. Reginonem memoro, qui tempora Nicolai Pontificis attigit; nam ipse in lib. 2. de Eccles. discipl. postquam in cap. 129. verba descripsit quædam Romanæ Legis nomine (illa ipsa, quæ sub nomine Fabii Papæ Gratianus retulit in can. 26. cau. 32. q. 7.) ita prosequitur in cap. 130. *Ex eodem*; nimirum ex Lege Romana:

Siqui

Siqui matrimonium sani contraxerunt, & uni ex duobus amentia, aut furor, aut aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt. Similiter sentiendum de his, qui ab adversariis cæcantur, aut membris detruncantur. Verba illa *aut a barbaris exsecti fuerint*, quæ legimus apud Gratianum, desiderantur in Codice Reginonis, quemadmodum etiam apud Ivonem in parte 8. cap. 166. Baluzius in notis ad Reginonem jam visus est indicare, unde nam Gratiani fragmentum sit repetendum; ait enim apud Paullum Jureconsultum lib. 2. sentent. tit. 19. caput istud sic expressum haberi: *Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed contractum matrimonium furore non tollitur*; cui sententiæ hanc interpretationem subjunxit Anianus: *Siqui matrimonium sani contraxerint, & uni ex duobus amentia, aut furor accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt.*

De epistolis ad Lotharium Regem.

Quæ superius de Lothario, ejusque conjugio disserui, facilem sternere videntur viam ad interpretationem nonnullorum canonum, qui apud Gratianum tribuuntur Nicolao I. ad Lotharium eundem Regem scribenti. Primus est canon 4. dist. 63., ubi Pithœus pro illis verbis *faventem tibi* legendum scripsit *favente te*, contra quam tamen legatur apud Ivonem in parte 5. cap. 357., ex quo potius emendanda videntur priora illa Gratiani verba: *Porro scias, quia relatum &c.*; nam legit Ivo: *Porro, quia relatum &c.* Hæc sane epistola, ex qua decerptus est canon, integra non habetur in Collectionibus Pontificiarum epistolarum, licet ibidem exhibeantur aliquot aliæ ad Lotharium scriptæ epistolæ; neque habetur inter alia ecclesiastica a nonnullis edita monumenta. Verum ego minime dubito, quominus quod legitur in dicto canone 4. jure sit Nicolao tributum, cum ex aliis integris Nicolai epistolis nonnihil simile, & eidem rei accommodatum legatur, ex quo propterea etiam liceat Gratianeum canonem interpretari. Est inter epistolas Nicolai numero 55. scripta ad Ludovicum Germaniæ Regem, penes quem Sanctus Pontifex de Lothario conqueritur, tamquam de eo, qui Vvaldradæ pellici nimium indulgeret, etiam ubi ageretur de eligendis Episcopis; ubi enim vacaverat Trevirensis, & Coloniensis Ecclesia, curavit Lotharius, ut illi consecrarentur Antistites, quibus Vvaldrada favisset, atque consecrarentur non a Metropolita, sed ab aliis Episcopis Theutgualdo, & Gunthario Vvaldradæ adhærentibus. En verba Nicolai in laudata epistola: *Hinc etiam, ut novi Treverensi, & Coloniensi Ecclesiis Antistites darentur, injunximus; videlicet qui nec per Theutgualdi, & Guntharii dudum Episcoporum, sed nec per jam fatæ Vvaldradæ favorem proveherentur, sed canonice a filiis, & de filiis jam nominatarum Ecclesiarum electi, ab his, qui earundem Ecclesiarum Antistites soliti sunt consecrare, regulariter ordinarentur.* Et infra pollicetur Nicolaus, non aliter se recepturum Lotharium pœnitentem, nisi Reginam Theutbergam velut conjugem suam habeat, *& nisi de proprio Clero in Aggrippinensi Colonia, atque Treverensi Ecclesiis Episcopos ordinari permiserit, eos scilicet, qui nec Vvaldradæ, nec Guntharii, nec Theutgualdi favore vel eligantur, vel etiam consecrentur.* Rursum idem Nicolaus in epist. 63. scribens ad Episcopos in Regno Lotharii constitutos ait: *Præcipimus vobis, ut suggeratis filio nostro Lothario glorioso Regi,*

Can. 4. dist. 63.

Regi & ei, ut nullum Ecclesiæ Camaracensi præjudicium inferat, summopere suadere curetis, quatenus Hilduino submoto, ex se eligendi juxta sacros canones Episcopum Clero, & plebi ipsius Ecclesiæ licentiam tribuat. His jungi possent sequentes epistolæ, nimirum 64. ad Lotharium Regem, & 65. ad Hilduinum Clericum, qui a Lothario electus fuerat Cameracensis Episcopus. Quæ cum ita sit, facile percipitur sententia canonis 4. dist. 63. Cum enim agnosceret Lotharius ab Episcopis definitionem caussæ suæ pendere, quam amore pellicis, & odio conjugis susceperat, curabat eos eligere Episcopos, qui sibi, suæque voluntati indulgerent, quod sane Nicolaus probare non potuit.

Can. 3. cau. 11. qu. 3. Epistola Nicolai ad Lotharium, ex qua depromtus est canon 3. cau. 11. qu. 3., quamque Romani Correctores asserunt extitisse Romæ in monasterio Dominicanorum, hodie edita est inter epistolas num. 51. Incipit *Audito reverente misso nostro.* Ejusdem epistolæ argumentum in eo consistit, quod Nicolaus Lotharium Regem moneat, ut repudiatam conjugem recipiat, demonstretque, non aliter dissociari illud conjugium posse, quam si uterque monasticam vitam profiteatur; & prope finem hæc leguntur, ex quibus Gratianeus canon emendandus erit, atque supplendus. *Igitur consilium nostrum accipe, & monita nostra tamquam affectuosi Patris amplectere, atque ab omni pravitate mentem, linguam, corpusque refræna, præcipue Waldradæ* (Antonius Augustinus in dialogo 14. de emendatione Gratiani lib. 2. improbat Contii editionem, in qua legitur *Præcipuæ Waldradæ*, quasi eidem mulieri nomen esset Præcipuæ; quin tamen ullum hujus nominis extet vestigium) *pellicis tuæ, & dudum a te repudiatæ communionem declinans, & ejus consortium perpetuæ oblivioni contradens. Excommunicata est enim, & usque ad præsentiam nostram ab omni Christianorum contubernio sequestrata; sicut totus jam novit Occidens, & jam jamque per missos nostros minime cum plagis ceteris Oriens ignorabit. Quamobrem cavendum est, ne cum ea pari mucrone percellaris sententiæ, ac pro unius mulieris passione, & brevissimi temporis desiderio, vinctus, & obligatus ad sulphureos fœtores, & ad perenne traharis exitum. Deterius quippe in populis Prælati delinquunt, ac per hoc ipsi crudelius, quam cæteri puniuntur. Sed ut manifestius vera nos dicere scias, B. Papam Gregorium audi, qui ait: Scire etenim Prælati debent, quia si perversa unquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est, ut tanto se cautius a culpa custodiant, quanto per prava quæ faciunt, non soli moriuntur.*

Can. 96. cau. 11. qu. 3. & can. 19. cau. 24. qu. 3. Ivo Carnotensis in parte 8. cap. 227. simul jungit ea, quæ a Gratiano relata sunt in canone 19. cau. 24. qu. 3. cum iis, quæ relata sunt in canone 96. cau. 11. qu. 3. sub nomine epistolæ Nicolai ad Lotharium Regem. Verba Ivonis hæc sunt, ex quibus sane codex Gratiani erit emendandus: *Ita corporis tui motibus cedere consensisti, & relaxatis habenis voluptatum te ipsum in lacum miseriæ, & lutum fæcis pro libitu dejecisti, ut qui positus fueras ad gubernationem populorum, effectus sis ruina multorum. Probat hoc Teugaldi, & Guntharii Episcoporum dudum legitimus casus, qui pro eo, quod te minime competenter erudierunt, quinimmo quia prævaricationem tuam tegere argumentis suis sub quadam justitiæ specie fuscatis, quibusdam & exquisitis adinventionibus æquitatem obruere studuerunt, nostra sunt auctoritate depositi, & ab omni Episcopatus regimine regulariter sequestrati. Item infra: an non districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech, & flagitium imitatus dignosceris esse? Quod Dominus nonnisi post 77. generationes suo salutifero adventu delevit, cum Cain fratri-*

fratricidium septima generatione aquis abolitum sit cataclismi. Antonius Augustinus de emendatione Gratiani lib. 2. dial. 14. scribit, de his duobus capitibus nihil se certi accepisse. Ego non dubito, quin jure optimo tribuantur Nicolao, cum in aliis germanis ejusdem monumentis plura his similia perspicue exhibeantur. Nam de Theutgaudo, & Gunthario depositis in Romano Concilio satis constat ex epistola Nicolai præposita Concilio Romano, ex qua depromtum diximus canonem 21. cau. 2. qu. 1., cui addi potest canon 10. cau. 11. qu. 3. Præterea acres epistolas missas a Nicolao in caussa Lotharii fuisse deprehendimus ex epistolis ad eundem Regem missis, & editis, quæ fere consonant cum iis, quæ nuper ex Ivone, & Gratiano relata sunt; demum quæ legimus in dicto canone 19. cau. 24. qu. 3., eadem fere scripsit Nicolaus ad Bulgaros nuper ad fidem conversos cap. 51. ibi: *Si liceat uno tempore habere duas uxores exquiritis, quod si non licet, scire cupitis, apud quem inventum fuerit, quid exinde facere debeatis. Duas tempore uno habere uxores nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit . . . . . Denique hoc tam immane scelus est, ut homicidii quidem peccatum, quod Cain in Abel fratrem suum commisit, septima generatione cataclismo vindicatum fuerit; adulterii autem flagitium, quod Lamech omnium primus in duabus uxoribus perpetravit, nonnisi sanguine Christi abolitum extiterit, qui septima & septuagesima generatione secundum Evangelium luxerit in mundum*.

De epistolis ad Carolum Regem.

Antonius Augustinus in lib. 2. de emendat. Gratiani dial. 13. principio inquirit, quinam sit Carolus ille Rex, ad quem Nicolaus scripsisse fertur, concluditque non alium esse, quam Carolum Calvum, qui Rex Francorum post mortem Ludovici Imperatoris salutatus erat, eratque memorati Regis Lotharii Patruus. Ad hunc itaque Nicolaus epistolam misit de caussa Lotharii, Carolum precatus, ut nepotem Regem ad meliora capessenda consilia adduceret, & rejectam uxorem revocaret. Est hæc numero 50. in editionibus recentioribus Conciliorum, atque incipit: *Nunquam dolorem generat*. Initio laudat Sanctus Pontifex Caroli Regis pietatem, ac religionem, quod eo usque dimissæ Theutbergæ caussam tueretur; deinde vero lugere se profitetur, quod accepisset, Carolum Regem nonnihil indulsisse nepoti adversus Theutbergam ipsam, eamque ob rem Reginæ caussam videri pene desperatam, **Can. 26.**
quod tamen Nicolaus ne eveniat, Principem obtestatur: & subdit: *Excellentiam* **cau. 27.**
vestram nolumus ignorare, adeo Lotharium Regem Theutbergam conjugem suam diversis **qu. 2.**
afflictionibus subdidisse, & innumeris pressuris contra præstita juramenta subegisse, ut nobis coacta nunc scriberet, Regia se velle exui dignitate, seu copula, & sola privata vita fore contentam desiderare. Cui nos scripsimus non aliter hoc fieri posse, nisi eandem vitam conjux ejus Lotharius elegerit. Hinc supplere juvabit priora verba canonis 26. cau. 27. qu. 2. Quæ vero sequuntur in eodem canone, pertinent ad epistolam Nicolai ad memoratum Lotharium, quæ est in recentioribus collectionibus num. 51., in qua Nicolaus Lotharium monet, ne sibi facile persuadeat, libere alteram uxorem ducere, quoties conjux dimissa monasticam vitam profiteretur; non aliter enim permittitur conjugium justum dissociari, quam si uterque conjux pari vitæ monasticæ professione obligetur; & ait ad eam rem: *Nam licet scriptum sit: quod*

Deus conjunxit, homo non separet, Deus tamen, & non homo separat, quando divini amoris intuitu ex consensu utriusque conjugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, nos grato permittimus animo, celeremque præbemus assensum; aliter autem fieri mutuam vestram separationem prohibemus.

Can. 6. cau. 6. qu. 4. Prosequitur Nicolaus in epistola ad Carolum, & refert Lotharium meditatum fuisse nova judicia, novasque contentiones, accusantem in his adulterium conjugis, cujus caussa eandem jure dimitteret. Discussam jam, diremtamque fuisse caussam, & Theutbergam fuisse innoxiam declaratam ait Sanctus Pontifex, nec amplius re definita novis judiciis fieri locum posse. Huc pertinet canon 6. cau. 6. quæst. 4., cujus verba integræ epistolæ omnino respondent. Heic vero subdit non constitisse Lotharium, qui ut conjugem magis, ac magis torqueret, ad singularem monomachiam caussam voluit provocandam, juxta mores illius ætatis, qua receptum erat aliquando, ut in mallo, seu in campo, ut ajebant, congrederentur accusatores, & accusati, testes utriusque litigatoris, aut qui delegati ab illis essent, & Can. 22. cau. 2. qu. 5. objecti criminis probatio ab exitu pugnæ penderet. Improbandam asseruit Nicolaus hujusmodi judiciariam formulam in caussa jam definita Theutbergæ, inquiens: *Monomachiam vero in legem assumi nusquam præceptum fuisse reperimus; quam licet quosdam iniisse legerimus, sicut Sanctum David, & Goliam sacra prodit historia, nusquam tamen ut pro lege teneatur, alicubi divina sancit auctoritas, cum hoc & hujusmodi sectantes Deum solummodo tentare videantur.* His emendabis Gratianeum canonem 22. cau. 2. qu. 5. Hunc eundem canonem refert Regino in lib. 2. de ecclesiast. discipl. cap. 77. cum hoc superadscripto breviario: *De pugna duorum, quod nostri campum adpellant, quod pro imputato adulterio solet exerceri. Ex epistola Nicolai Papæ ad Carolum Regem.* Huc etiam pertinet canon 4. cau. 33. qu. 2.; etenim eandem materiem Can. 4. cau. 33. qu. 2. prosequens Nicolaus post pauca ita scribit, unde emendandus erit Gratianus: *Præterea sive de conjugii fœdere, sive de adulterii crimine judicium sit agitandum, nulla ratio patitur, Theutbergam cum Lothario posse legalem inire conflictum, vel legitimum controversiæ subire certamen, nisi prius ad tempus fuerit suæ potestati reddita, & consanguineis propriis libere sociata. Inter quos etiam locus providendus est, in quo nulla sit vis multitudinis formidanda, & non sit difficile testes producere, vel ceteras personas, quæ tam a sanctis canonibus, quam a venerandis Romanis legibus in hujusmodi controversiis requiruntur.*

Can. 19. cau. 23. qu. 8. Alia est Nicolai epistola per paria exemplaria missa ad Ludovicum Germaniæ, & Carolum Calvum Reges, quæ incipit *Credimus ex Dei dono*, atque est 27. in recentioribus Collectionibus. Erat autem Ludovicus Caroli frater, & memorati Lotharii patruus. Utrumque Nicolaus exoravit, ut Lotharium in meliorem frugem revocarent. Eodem tempore conquestus est apud ipsos, quod cum Sanctus Pontifex Concilium Romæ celebraturus esset, nemo ex Episcopis in regno tum Caroli, tum Ludovici, tum Lotharii consistentibus Romam convenisset, licet vocati, licet etiam non breve tempus fuisset illis constitutum, neque omnes ita detineri possent, ut saltem ex singulis Provinciis bini non accederent. Et post hæc ita inquit: *Reprehensibile denique valde esse constat, quod subintulisti, dicendo majorem partem Episcoporum omnium die noctuque cum fidelibus tuis, contra piratas maritimos invigilare, ob idque Episcopi impediantur venire, cum militum Christi sit Christo servire, militum vero sæculi sæculo; sicut scriptum est: Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Quod si sæculi milites sæculari militiæ studeant, quid ad episcopos, & milites Christi,*

Christi, nisi ut vacent orationi? Hæc sunt, quæ habentur in can. 19. cau. 23. qu. 8.

Quod legimus in can. 3. cau. 33. qu. 2. perperam tributum est apud Gratianum Nicolao Papæ ad Carolum Regem scribenti, quemadmodum jam animadverterunt Correctores Romani, suspicati ex canone sequente inscriptionem irrepsisse. Facilius huic conjecturæ parendum videretur, si nonnulla similia non retulisset Gratianus sub nomine Nicolai Papæ in can. 2. cau. 2. qu. 2. Porro hæc verba sunt Isidori Mercatoris, qui in præfatione suæ collectionis multa tradens de iis, qui per calumniam accusantur juxta ea, quæ commentus est in epistolis vetustissimis Pontificibus adscriptis, hæc habet inter cetera. *Unde & ecclesiastica historia ab Eusebio Cæsariensi Episcopo confecta de muliere quadam, quæ pro castitate a marito accusabatur, ait: Præceptum, vel interdictum est ab Imperatore lege lata, ut primo permitteretur ei rem familiarem libere diutius ordinare, tum deinde respondere objectis. Hæc omnes leges tam ecclesiasticæ, quam & vulgares, publicæque præcipiunt.* Et post nonnulla ex Sanctis Patribus, & canonibus Conciliorum depromta concludit: *Si enim de mulieribus, & secularibus hominibus hæc constituta sunt, multo magis ecclesiasticis viris, & sacerdotibus sunt concessa.* Quis fuerit in his Isidori scopus, nemo non videt; cum enim sibi agendum præcipue proposuisset de Episcopis accusatis, quemadmodum in omnibus fere a se confectis epistolis recinit, nihil antiquius habuit, quam eo etiam referre aliquot vetusta monumenta, quale erat quod ex Eusebio descripsit. Ceterum hujusmodi exemplum parum, aut nihil valere poterat, ut Gratianeo proposito accommodaretur. Narrat Eusebius lib. 4. histor. eccles. cap. 17., duos fuisse conjuges lasciviæ pari, & intemperantiæ deditos, uxorem deinde sacro baptismate Deo sacratam curavisse, ut maritum a vitio revocaret. Maritus e contrario pervicax Alexandriam perrexit, ibidemque eo etiam gravioribus vitiis animum inquinavit. Religiosa uxor verita, ne pessimo viri exemplo maculam & ipsa contraheret, a marito divertit; quamobrem iratus maritus eandem apud publicos Ethnicos Magistratus accusavit, quod Christo nomen dedisset. Ipsa uxor interea supplici libello Imperatorem obtestata est, ut prius rei familiari procurandæ, atque administrandæ sibi facultas daretur, ac deinde rebus domesticis constitutis accusationi se responsuram esse pollicita, cui annuit Imperator. Quid vero commune habet cum hoc exemplo, quod apud Gratianum agitur de uxore dimissa a viro absque caussæ cognitione? Qui conferet sententiam memorati canonis 3. cum ceteris sententiis canonum in eadem caussa, & quæstione descriptorum, facile intelliget, quam procul in hac parte Gratianus a proposito consilio aberraverit.

Can. 3. cau. 33. qu. 2.

De epistola ad Ludovicum Regem.

Ludovicus Germaniæ Rex, & Lotharii Regis Patruus, de quo superius actum est ad can. 19. cau. 23. qu. 8. is idem est, ad quem Nicolaus epistolam scripsit num. 55. quæ incipit *Syllabarum vestrarum*, unde depromtus est canon 16. cau. 2. qu. 1. Ibidem sane nihil aliud exhibetur, quam caussa Lotharii Regis, a Nicolao Pontifice Ludovico Patruo etiam commendata. Verba dicti canonis 16. cum epistola ipsa optime consonant. Tribuitur quoque Nicolao ad Ludovicum Regem scribenti canon 8. dist. 96. Sed cum iste canon potius referendus sit ad epistolam

Can. 16. can. 2. qu. 1.

Can. 8. dist. 96.

 Nicolai

Nicolai ad Michaelem in Oriente Imperatorem, commodius de eodem sermo inferius erit instituendus.

De epistola ad omnes Episcopos in Regno Ludovici.

Can. 4. cau. 20. qu. 3. Refert Gratianus in can. 4. cau. 20. qu. 3. epistolam Nicolai ad omnes Episcopos in Regno jam memorati Ludovici constitutos; & quidem Gratianus Ivonem secutus videtur, qui in parte 6. decreti cap. 356. eandem epistolam exhibet sub hac inscriptione: *Nicolaus Papa I. omnibus Episcopis in Regno Ludovici*; Cum vero apud Ivonem nonnulla sint aliter edita, juvabit eadem hic adnotare: *Præsens Clericus . . . . nomine Atho . . . ut post suum discessum præsens filius ejus Lambertus in locum ei succederet . . . inter octavum, & undecimum annum . . . voluntatem illius cucullam induit .... Episcopus eum cum quibusdam aliis eidem Lamberto absque .... benedictione monasticum illum induere fecit habitum, ut fertur, invitum . . . permanere voluit. Super . . . sed idem Clericus Atho . . . . ut suus filius verus Monachus fuisset, & in locum ei successisset. Sed sub testificatione jurejurando firmabat, quod . . . Monachico habitu violenter indutus fuerit, asserens, quia nunquam regulam aliquando promisit . . . palla altaris involutum illum obtuli . . . regulæ unquam subactum fuisse Monachum. Super his . . . Clericus Atho . . . Quod enim quis non elegit . . . Quapropter consultius agitur . . . materna illud (quod absit) hereditate privare . . . regulis se subdat &c.* Apud alios Collectores, ne in ipsis quidem amplissimis recentiorum Collectionibus, hoc ipsum monumentum minime legitur. Ego vero plurimum de eo dubito, ne forte falso tributum illud fuerit Nicolao. Nam quoties conferatur cum aliis Nicolai epistolis, ac præsertim cum epistola scripta ad Episcopos in Regno Ludovici constitutos numero 58. apud Labbeum, quæ incipit *Gaudemus quidem*, perspicue liquebit, omnium stylum a stylo illius plurimum dissonare, ut nulla sit epistola, quæ cum ista quoquo modo conveniat. Præterea non video, quæ ratio esse potuerit Nicolao, cur in caussa privati cujusdam Monachi, in qua quæreretur, num quis in Monasterio consistere necessario deberet, an posset relinquere monasterium, universos in Regno Ludovici sive in Germania constitutos Episcopos excitaret; neque enim consueverunt leviores istæ controversiæ in majoribus Synodis, & plurium Episcoporum discuti; quod magis magisque confirmatur ex eo, quod in Conciliis illius ætatis, quæ sane plura celebrata feruntur, nihil hujusmodi gestum adparet, quamquam in illorum actis nonnullas alias caussas diremtas perlegamus; verosimile autem non est, in eisdem Conciliis nihil omnino exhiberi de hac controversia, quoties eadem fuisset Germanicis Episcopis auctoritate Nicolai Pontificis commendata. Demum si canonis Gratianei integram sententiam consideres, ne illam quidem invenies dignam Pontifice Maximo: Siquidem proponitur ibidem quidam adolescens invitus, & paterna auctoritate impellente addictus Monasterio: declaratur is solutus ab omni vinculo, quod ejusdem voluntas defecerit, interea tamen teneri videtur ad vitam communem ducendam inter Canonicos regulares. At jure quæreres ab auctore canonis, cur ille profiteri debeat Canonicorum regularium vitam, de qua nunquam cogitavit, quando Monasterio non obligatur, cui paterna voluntate fuit addictus? Imo nec satis quidem constat, utrum paterna voluntate fuerit adolescens

scens idem Monasterio addictus, cum in principio epistolæ, auctor asserat ita Monasteria ædificata fuisse, ut Patre decedente, ut legit Gratianus, aut discedente, ut legit Ivo, filius in Patris locum succederet. Qui ergo dicet obstrictum Monasterio filium, oportet etiam supponat obstrictum Patrem, contra quam ex ipso contextu epistolæ deducatur.

De epistola ad Episcopos in Concilio apud Convicinum congregatos.

Cum Rothadus Suessionensis Episcopus in Concilio habito in Convicino villa prope Silvanectum circa annum 863. accusatus fuisset de variis criminibus, ac præsertim quod ipse Presbyterum injuste deposuisset, bona dissipasset Ecclesiæ, & Hincmari Rhemensis Archiepiscopi, suique Metropolitani præceptis obstitisset, dum agnosceret brevi se in eadem Synodo, cui Hincmarus præerat, esse damnandum, forte etiam deponendum ab Episcopatu, Romam ad Maximum Pontificem ante sententiam Concilii appellavit. Hæc interposita appellatio Hincmarum, & suffraganeos ejusdem Episcopos a proposito non dimovit, qui Rothadum damnaverunt, deposuerunt, eidemque dejecto successorem dederunt. Id ægre admodum tulit Nicolaus, qui objurgatis Episcopis Silvanectensibus tandem post plura gesta in Romano Concilio Rothadum in pristina jura restituit. Quid scripserit Nicolaus ad memorati Concilii Antistites, exhibetur in epist. 32., quæ incipit *Scriptis dilectæ fraternitatis*, ad quam pertinet can. 1. dist. 10. Inter cetera Silvanectenses Antistites, ut justam sententiam depositionis assererent, ajebant ex juris Imperialis principiis non posse interponi appellationem, antequam sententia abs judice inferiore dicatur; quod fecerat Rothadus ad Apostolicam Sedem provocans, antequam sententia in Provinciali Concilio pronunciaretur; deinde ajebant etiam ex principiis Imperialis juris non esse recipiendam appellationem a sententia illorum, qui electi velut arbitri fuerint; Episcopos autem in caussa Rothadi judicaturos electos specialiter fuisse. Nicolaus e contrario ab his principiis recedendum esse contendens ita scripsit: *Insuper autem, & ad imminutionem Apostolicæ, & summæ Sedis privilegiorum, quibus vestrarum quoque Ecclesiarum privilegia firmare deposcitis, Imperatorum leges proponitis, quibus quasi prohibentibus, adstruere non habuisse appellationis vocem Rothadum nitimini, cum constet constitutionibus mundanarum legum, & Imperatorum non omnibus ecclesiasticis controversiis utendum esse, præsertim cum inveniuntur ecclesiasticæ, ac canonicæ sanctioni obviare. Ad quod ostendendum duorum heroum, Innocentii scilicet, & Gregorii satis sufficiunt testimonia. Sanctus Innocentius quidem in decretali epistola sua ad Alexandrum Antiochenum Episcopum ait: Nam quod sciscitaris, inquiens, utrum divisis imperiali judicio provinciis, ut duæ metropoles fiant, sic duo metropolitani Episcopi debeant nominari. Non ergo visum est, ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari, honoresque, ac divisiones perpeti, quas pro suis caussis faciendas duxerit Imperator. Beatus autem Gregorius scribens ad Theoctistam Patriciam inter cetera, si enim, inquit, religionis caussa conjugia debere dissolvi dicunt, sciendum est, quia etsi hoc humana concessit lex, tamen divina prohibeat. Ecce quemadmodum Imperiali judicio non possint ecclesiastica jura dissolvi; ecce qualiter quod lex humana concessit, lex divina prohibeat. Non quod Imperatorum leges, quibus sæpe Ecclesia*

Can. 1. dist. 10.

clesia circa hereticos utitur, sæpe circa tyrannos, atque circa pravos quosque defenditur, dicamus penitus renuendas; sed quod eas evangelicis, apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præjudicium adseramus. Post hæc ad suam rem laudat Nicolaus statuta Concilii Sardicensis, quæ habentur in can. 7. cau. 6. qu. 4. Interea ex his omnibus supplere poteris memoratum canonem 1. dist. 10., quem ut commode interpreteris, te juvare admodum poterunt alia monumenta, seu nonnullæ Nicolai epistolæ in eadem caussa modo ad Episcopos, modo ad Principes, modo ad Rothadum ipsum directæ, seu nonnullæ epistolæ Episcoporum, ac præsertim Hincmari Rhemensis ad Nicolaum, seu acta Conciliorum illius ætatis, in quibus discussa videtur ejusdem Rothadi controversia, junctis iis, quæ Interpretes numero multi in eandem rem abunde scripserunt.

De epistolis ad Hincmarum Rhemensem Archiepiscopum.

Ex iis, quæ superius de Rothadi Svessionensis caussa disserui, satis liquet subortas
Can. 3. aliquas fuisse simultates inter Nicolaum Pontificem, & Hincmarum Rhemensem
dist. 8. Archiepiscopum, qui contra Rothadum Suffraganeum suum acerrime pugnavit, quemadmodum & adversus alios Clericos, qui deinde ad Nicolaum Pontificem appellaverunt. Cum vero Sanctus idem Pontifex agnosceret, Hincmarum potestate sua vividius, quam par esset, uti, ac Metropolitani privilegio, ita eundem redarguit in epistola, cuius initium est *Epistolam Beatitudinis tuæ*, edita inter acta Concilii Svessionensis 3. anni 866.: *Quamvis hæc ne nos arbitreris ad discrimen quodlibet tuæ sanctitatis, vel dignitatis exaggerasse, cum meliora esse vulnera diligentis, quam fraudulenta odii oscula non nescias: sed ne adeo in privilegiorum tuorum defensionem, vel elationem immoderatius erigaris, ut Apostolicæ Sedis jura quoquomodo temere tetigisse videaris. Nam mala consuetudo, quæ non minus, quam perniciosa corruptela, vitanda est, nisi citius radicitus evellatur, in privilegiorum jus ab improbis assumitur, & incipiunt prævaricationes, & variæ præsumtiones celerrime non compressæ pro legibus venerari, & privilegiorum more perpetuo celebrari.* Ex his supplebis verba canonis 3. dist. 8.

Alia est Nicolai epistola ad Hincmarum Rhemensem, & ceteros Archiepiscopos,
Can. 5. & Episcopos in Regno Caroli Regis Ecclesias constitutas regentes, quæ incipit:
dist. 12. & *Omnium nos portare onera*, atque est numero 70. in Labbeana collectione. Ibidem
Can. 30. Nicolaus conscios eos Episcopos reddit de ambitu, ac perfidia Græcorum, qui
cau. 17. cum nuper Photium, expulso Ignatio, in Sedem Constantinopolitanam intrusissent,
qu. 4. moliebantur a Romana Ecclesia divertere, imo & doctrinam Romanæ Ecclesiæ, disciplinamque damnare. Adversus eosdem Græcos Nicolaus Hincmari, aliorumque Antistitum animos inflammavit, quorum alacri studio futurum sperabat, ut Orientalium ausus cohiberentur: ex hac epistola depromtus est canon 5. dist. 12., quo exhibetur Nicolaus urgere, ne quisquam quæ a Sanctis Patribus tradita sunt, patiatur infringi. Inter cetera vero, cum Græci libellum fidei a Legatis Sedis Apostolicæ Constantinopolim accedentibus postulavissent, ut Romana exhibita dogmata libere, perspicueque damnarent, non potuit id non ægre ferre Nicolaus, ita inquiens in eadem epistola: *Libellos autem nos ab illis & exigere, & suscipere, non autem illos*

illos a nostris requirere solere, consuetudo huc usque custodita demonstrat. Cum enim Christi munere, propter Primatum Ecclesiæ Romanæ in Beato Petro concessum nemini sit de Sedis Apostolicæ judicio judicare, aut illius sententiam retractare permissum; constat nimirum eos ab his nullum jus possidere libellos exigendi, quos habere fas judicandi nullo jubentur canone, nullo probantur exemplo. Hæc eadem fere sunt, quæ Gratianus retulit in can. 30. cau. 17. qu. 4., quem propterea ex integra epistola non tam supplere, quam emendare juvabit.

Ad memoratam Rothadi caussam, quam Hincmarus discusserat, non obstante introducta appellatione ad Sedem Apostolicam, pertinet alia Nicolai epistola ad Hincmarum, quæ incipit *Si coram tuæ prudentiæ oculis*; ibidem enim Nicolaus totus est, ut redarguat Hincmarum quasi veterum canonum violatorem, atque eo spectat ex illa epistola depromtus canon 13. cau. 2. qu. 6., cui jungendæ sunt Romanorum Correctorum notæ, quas non universi probant; etenim in editis epistolæ exemplaribus postrema canonis verba ita exhibentur, *& canonica Patrum deliberatione pristino tandem, & proprio decorarentur honore.* Can. 13. cau. 2. qu. 6.

Antonius Augustinus in lib. 2. de emendat. Gratiani dial. 12. inter incerta Nicolai monumenta recenset canonem 21. cau. 3. qu. 9.; verum licet eadem ipsa Gratiani verba in editis Nicolai epistolis desiderentur, nonnulla tamen similia passim apud Nicolaum leguntur. In epistola ad Hincmarum Rhemensem 29., quæ incipit *Sanctitatem vestram*, loquens de caussa Rothadi Episcopi Svessionensis ad Summum Pontificem appellationis caussa devoluta, ita scribit Nicolaus: *Siqui videntur illius esse calumniatores cum presbytero illo, qui dejectionis ipsius caussa extitit, Romam pariter cum sæpe memorato Rothado omni remota occasione, indesinenter occurrant. Hoc autem expresse decernimus, ut post xxx. dies, postquam hæc nostra epistola ad vos delata fuerit, aut præfatum virum Rothadum omnino restituatis pristinæ dignitati, aut si juste vos in eum egisse putatis, Romam cum eodem vos, vel vester legatus vestram vicem in omnibus ferens, ut utriusque partis caussam ad liquidum sciamus, adveniat.* De eadem Rothadi damnatione scribens in epistola 32. ad Episcopos Synodi Silvanectensis, asserit se nihil definire ullo modo posse, incognitis rebus, priusquam universa, quæ gesta essent, veraciter audivisset; imo se scripturis ex partibus missis non satis credere, proindeque se judicare non posse, quousque nemo partis illius, qui objectis annueret, vel renueret, Pontificem adivisset, addens: *Nam accusatores, quodcumque voluerint, dicunt, & scimus justum mediatorem non esse, qui sic unam partem audit, ut alteri parti nihil reservet.* Addere his possumus similem Nicolai sententiam, quæ legitur in canone 12. cau. 3. qu. 9., ex quibus omnibus cum perspicue liqueat, tradi sæpissime apud Nicolaum, nullam posse proferri sententiam, nisi coram Judice præsentes adsint & accusatores, & is, qui de crimine accusatur, quid aliud elaborandum superest, ut investigetur curiosius, num memoratus canon 21. sit Nicolai nomine recipiendus? Can. 21. cau. 3. qu. 9.

Rursum Antonius Augustinus expendens canonem 102. cau. 11. qu. 3. in dial. 15. lib. 2. de emendatione Gratiani nihil aliud concludit, quam illum inter incerta capitula esse recensendum. Hodie vero edita est epistola Nicolai ad Hincmarum Rhemensem in recentioribus collectionibus in appendice 1. num. 18., cujus verba cum paullo aliter describantur, quam sint apud Gratianum, juvabit hic integra referre. Scribit Nicolaus: *Excellentissimus Rex Carolus apostolatum nostrum consuluit, quid agendum sit de his, qui cum Ingeltrude sæpe damnata communicant femina,* Con. 102. cau. 11. qu. 3.

quoniam

quoniam eos cum excommunicatis, & fautoribus simul prius vinculo anathematis retineri constat adstrictos. Quapropter nunc Beatitudini tuæ injungimus, ut super hoc nostra auctoritate freta curam de his sumere audeat. Et quia docta divinitus Sanctitas tua valde novit, aliud esse ex necessitate, aliud ex ignorantia, atque aliud, quod ex studio delinquitur, istudque posterius duobus prioribus strictius esse puniendum, idcirco solerter invigilet, & cauta discretione singulorum mores dijudicet, quatenus hi, qui ex necessitate, vel ignorantia delinquunt, auctoritate nostra per te absolvantur, si tamen ipsa eorum ignorantia, & necessitas vera, & non simulata, vel non ex voluntate processerit, qualiter bene nosti. Plerique sunt, qui possunt quidem, sed nolunt recta nosse. Unde Psalmista in hujusmodi: Noluerunt, inquit, intelligere, ut bene agerent. Illos autem, qui studio suo obligantur, & contemptu interdicta nostra postponunt, nonnisi digna satisfactione præveniente, volumus a te prorsus absolvi. Erat Ingeltrudis Mattefredi quondam Comitis filia nupta Bosoni etiam Comiti, relictoque viro in regno Lotharii cum pessima sui nominis fama vagabatur. Iniquum hoc exemplum minime ferens Nicolaus, propterea ad Carolum Regem epistolas scripsit, ut Lotharium nepotem suum Regem moneret, ne diutius fineret in Regno suo libere adulteria perpetrari, quemadmodum liquet ex Synodo Tullensi anni 860., & ex Hincmaro de divortio Lotharii; imo & idem Nicolaus in Romano Concilio 3. anni 863. can. 4. eandem Ingeltrudem se anathematizavisse cum fautoribus suis professus est. Videantur ad hanc ipsam rem epistolæ Nicolai 53. ad Ludovicum Regem Germaniæ, 54. ad Episcopos in Regno Caroli constitutos, una cum epistola Arsenii Episcopi Hortensis, & Legati Apostolicæ Sedis ad omnes Episcopos, & Fideles Galliæ, Germaniæ, ac Neustriæ, item epistola 1. appendicis 1. ad Carolum Regem in Veneta Labbei editione.

De epistolis ad Episcopos Galliæ.

Can. 1. dist. 19. Vix est, qui non noverit, quam acres sub Nicolao I. fuerint Gallicanorum Episcoporum contentiones invicem subortæ, quibus occasionem primum dedit Rothadi Svessionensis jam superius memorati caussa, quasque fervidiores etiam reddiderunt nova dissidia concitata inter duos Hincmaros Rhemensem, & Laudunensem Episcopos, patruum, ac nepotem. Agebatur de accusatis Episcopis, & eorum caussa in provinciali Concilio discutienda, non solum usque ad definitivam sententiam, sed etiam usque ad sententiæ executionem, non obstante introducta ad Sedem Apostolicam provocatione. Rothadus in primis temporibus Nicolai in Concilio provinciali damnatus appellaverat, postulabatque, ne quidpiam, appellatione pendente, innovaretur; neque deerant ipsius caussæ patroni: deinde Hincmarus Laudunensis in Concilio apud Attiniacum damnatus temporibus Hadriani II. eadem fere Rothadi vestigia presserat, ac nonnisi serius pacati Gallicanorum animi quieverunt. Emerserant tunc epistolæ decretales, auctore Isidoro Mercatore, vetustissimis, ac sanctissimis Romanis Pontificibus adscriptæ, quibus caussæ Episcoporum præsertim criminales, quasi caussæ majores, ita reservatæ Sedi Apostolicæ demonstrabantur, ut locus Provincialium Episcoporum judicio fieri vix posset: hinc tam Rothado, quam Hincmaro Laudunensi nihil antiquius fuit, ut suæ caussæ firmum aliquod patrocinium quærerent, quam eas epistolas producere, quibus suorum Metropo-

tropolitarum, & Provincialium Synodorum jurisdictionem aut in totum, aut in parte saltem eluderent. Constant hæc perspicue ex actis memorati Concilii apud Attiniacum, & ex capitulis Hincmari Rhemensis adversum Hincmarum Laudunensem scriptis. Inter cetera vero argumenta, quibus Hincmarus Rhemensis, & cum eo plures Gallicani Antistites utebantur, ad vindicandam plenissimam suorum Conciliorum auctoritatem, duo hæc potissima producebantur. Primum, quod illæ epistolæ ita singulares erant, & caussis, pro quibus scriptæ fuerant, speciali jure accommodatæ, ut generalem disciplinam perpetuo, & in unaquaque provincia servandam minime constituerent. Alterum, quod eædem epistolæ in codicibus canonum ad usum Ecclesiarum editis non continerentur. Nicolaus, qui Rothadi caussam jam susceperat, e converso adversus Gallicanorum Episcoporum sententias scribens, probare non potuit rationes illas; hinc postquam demonstravit caussas Episcoporum velut majores referendas esse ad Apostolicam Sedem, ostendit præterea, quam infirma essent objecta Gallicanorum adversus epistolas Isidorianas, quas non quidem Nicolaus idem produxerat, sed ab Episcopis provocantibus ad Sedem Apostolicam, præsertim ab Hincmaro Lugdunensi, productas acceperat. Huc spectat epistola, quæ incipit *Quamvis singularum Ecclesiarum*, Nicolai ad universos Episcopos Galliæ, & refertur inter acta Concilii Romani VII. anni 865. in recentioribus Conciliorum editionibus. Ex eadem depromtus est canon 1. dist. 19., cujus priora verba ita legenda erunt. *Si enim ipsorum* (subaudiendum est Romanorum Pontificum, de quibus antea institutus erat sermo, quod Gratianus expressit) *decreto ceterorum opuscula tractatorum approbantur, vel reprobantur, ita ut quod Sedes Apostolica probat, hodie teneatur acceptum, & quod illa repulit, hactenus inefficax habeatur, & quanto potius, quæ ipsa pro catholica fide, pro profanis dogmatibus repellendis &c.* Post illa verba *esse perhibeant* ita sequitur in epistola Nicolai: *Nam nonnulla eorum scripta penes Nos habentur, quæ non solum quorumcumque Romanorum Pontificum, verum etiam priorum decreta in suis caussis præferre noscuntur. At nunc, ubi suis animis resultare, & privilegia tanto nos, ut in sui status incolumitate persistant, elaborare non cessamus, quanto universæ Ecclesiæ profuisse, prodesse, ac profutura semper esse probantur. Dignum ergo est, ut ubi universa fabricæ moles innititur, ibi firmum, validumque habeatur in omnibus fundamentum. Porro si ideo non esse decretales epistolas priscorum Pontificum Romanorum admittendas dicunt &c.* In vers. *Ergo doctrinam* nonnulla Gratianus adjecit, pro quibus ita erit legendum: *Ergo doctrinam eorum, & sanctiones de codicibus suis eradant, ut quid &c.* Ex hac integra epistola liquet, Nicolaum quidem Sedi Apostolicæ reservatas dixisse caussas illas ecclesiasticas, in quibus ageretur de deponendis Episcopis, at ad id demonstrandum non quidem argumentis usum fuisse, quæ ex Isidorianis epistolis depromerentur, sed potius aliunde hausisse, & quidem gravissima argumenta. Quod si de vetustorum Pontificum epistolis nonnihil attigit, non eo mentem convertit, ut illas velut indubias prorsus, & firmissimas habendas censeret, sed quod nosset Gallicanos Episcopos generaliter omnes decretales Maximorum Pontificum genuinas etiam, & germanas contemnerent, quoties in Codice canonum non legerentur. Licet autem parum interesset, aut nihil Christianæ Reipublicæ ad epistolas Isidorianas veluti ecclesiasticæ disciplinæ præsidium confugere, cum incertis, aut falsis monumentis nunquam Ecclesia ob stabilitatem sui opus habuerit, intererat tamen quammaxime præjudicium illud ab

ab animis fidelium, ac potissimum Episcoporum averruncare, qui putabant, nihil recipiendum esse, nisi quod in canonum Codice expressum contineretur. Quis enim non noverit, exinde etiam nonnihil videri potuisse detractum non solum sanctissimis ecclesiasticorum virorum monumentis, verum etiam ipsis sacris literis, quemadmodum egregie Nicolaus argumentabatur. Videantur ad hanc rem, quæ inferius traduntur ad canonem 14. cau. 3. qu. 9.

Antonius Augustinus in Dialogo 13. lib. 2. de emendatione Gratiani expendens canonem 2. cau. 15. qu. 6. ita scribit; *Ex epistola ad Episcopos Galliæ esse dicitur; apud Petrum Ciaconium in incertis collocatur. B. Nusquam extare adscripserunt* Can. 2. cau. 15. qu. 6. *Romani Correctores, qui notant ex ea probari auctoritatem epistolæ primæ Alexandri primi. A. Debuissent prius, cujus esset hoc caput, probare, nam ex incertis incerta probatio elicitur. Nicolaum relatas epistolas ab Isidoro Mercatore non improbare dubium non est.* Tria hoc in loco pronunciat vir eruditus. Primum inter incerta Nicolai monumenta illum canonem recenseri: deinde Correctores Romanos ex eo perperam probare auctoritatem epistolæ 1. Alexandri I., demum Nicolaum I. Pontificem non improbavisse epistolas ab Isidoro Mercatore editas. Quod spectat ad primam Antonii Augustini observationem, non repugno; imo & dubitationi tum ejusdem Antonii Augustini, cum Ciaconii vires adduntur, sive ex eo, quod inter monumenta huc usque edita sub Nicolai nomine idem canon locum non habeat, sive ex eo, quod quæ de Episcopo Treverensi ibidem traduntur, non satis congruere possunt Theutgaudo tunc temporis Episcopo Treverensi, utpote qui suis negotiis ita implicabatur, cum passim in Synodis, & epistolis Pontificiis una cum Gunthario Episcopo damnaretur, ut non posset alio se, suosque Clericos divertere una cum illis, qui proponuntur eodem obligationis genere colligati, sive demum ex eo potissimum quod verosimile non est, Nicolaum ad Episcopos Galliæ scribentem inniti voluisse auctoritate Alexandri I. juxta illas epistolas, quæ ex Isidori Mercatoris officina prodierant; noverat enim perquam abunde, Gallicanos Antistites parum, nihilque deferre hujusmodi monumentis; si enim in gravissimis caussis, ac controversiis, quæ apud Gallicanos Antistites concitatæ fuerant, ipse Nicolaus abstinuisse dignoscitur a referendis singularibus Isidorianarum Decretalium capitulis, quod de illorum auctoritate dubitare nosset Gallicanos Antistites, quid comminiscitur Gratianus, aut quisquis Gratiano auctor extitit, epistolam ad Gallicanos Antistites scriptam, in qua Nicolaus demonstrat se Alexandri Papæ decretis adhærere, illis inquam decretis, quæ edita fuerant a Mercatore, & quorum vi Gallicani Antistites se minime premi candide profitebantur? Non aliud in hac sua epistola Nicolaus obtinuisset a Gallicanis, quam ad veterem quæstionem acrius Gallicanorum animos concitare, suasque, quas proponebat sententias, novis ambagibus involvere. Quod spectat ad alteram Antonii Augustini notam, qua tradit Romanos Correctores ex hoc Nicolai monumento velle probare auctoritatem epistolæ 1. Alexandri I. Pontificis, atque in hac parte in eo peccare, quod ex incerto fragmento velint probationem certam elicere, non possum viro erudito adsentiri, cum nihil tale ex Romanorum eorundem Correctorum observationibus colligi possit. Ajunt illi tantum, *Nicolaum citare epistolam Alexandri I., de qua notaverant supra dist. 19. can. si Romanorum.* An vero in his verbis voluerint iidem Correctores asserere, Nicolaum revera probavisse Alexandri I. epistolam; ego satis non video; cum aliud sit a Nicolao epistolam Ale-

xandri

xandri citari; aliud Alexandrinæ epistolæ firmari auctoritatem; deinde Romani Correctores non definiverunt ibidem a Nicolao I. revera laudari epistolam Alexandri I., tantum indicaverunt, quænam esset epistola Alexandri I., quæ hoc in loco sub Nicolai nomine laudabatur. Demum quod attinet ad postremam Antonii Augustini notam, asserentis Nicolaum non improbavisse epistolas Isidori Mercatoris, quousque consistamus in eo, quod Nicolaus nihil adversus earum auctoritatem definiverit, non obsisto; at si eo usque redigenda res sit, ut tradatur, Nicolaum probavisse, ac confirmavisse auctoritate sua epistolas Isidorianas, nullomodo adsentiri possum; etsi enim improbaverit, confeceritque gravissimis argumentis Gallicanorum Antistitum sententias, qui Isidorianas epistolas ideo rejiciebant, quia in Codice canonum non habebantur, non tamen exinde ea omnia confirmasse intelligitur monumenta, quæ posita erant extra Codicem canonum, sive germana essent, sive commentitia; cujus rei gravissimo argumento est, quod Nicolaus nunquam dignoscitur inter contentiones, quas gravissimas habuit adversus Gallicanos Antistites, earum epistolarum proposuisse auctoritatem, & ex illis depromsisse sententias, quæ ceteroqui sæpissime ejusdem proposito fuissent accommodatæ.

De epistola ad Gallionem Episcopum Senensem.

Quæ apud Gratianum memoratur epistola Nicolai ad Gallionem, aliis in collectionibus melius dicitur scripta ad Wenilonem, seu Wanilonem Archiepiscopum Senonensem, quemadmodum habetur in integra epistola edita a Cordesio in Appendice opusculorum Hincmari Rhemensis, & in recentioribus Labbei editionibus in 1. Appendice epist. 23., & in actis Concilii Senonensis anni 862. Epistolæ argumentum hoc est. Herimannus quidam Nivernensis Episcopus Wenilonis Senonensis Metropolitæ suffraganeus tali identidem & corporis, & animi infirmitate corripiebatur, ut rebus ecclesiasticis non tam parum consulere, quam gravissimum detrimentum adferre palam diceretur. Deducta caussa fuit ad Concilium Svessionense 2. anni 853., in quo cautum est, ut Metropolitanus quasi Visitatoris officio fungens ad Nivernensem Civitatem accederet, ibidem negotia omnia ecclesiastica peracturus, atque interea Herimannus in urbe Senonensi maneret, donec infirmitas perseveraret. Post aliquot menses celebrato eodem anno Concilio Vermeriensi 2. decretum est, ut Herimannus æstivo lapso tempore, quo nimirum magis ægritudine premebatur, ad suam Civitatem reverteretur, ibidem pastorale officium iterum suscepturus. Sed Wenilo anno 862. una cum suffraganeis suis Concilium celebrans hanc ipsam Herimanni caussam retractavit, reque discussa suo, & Concilii nomine ita ad Nicolaum Pontificem scripsit, quemadmodum edidit Petrus Delalande ex Codice Floriacensi. *Suggerimus mansuetissimæ Paternitati vestræ, in nostra Diœcesi in oppido, quod Nevernum dicitur, esse quendam Episcopali officio præditum nomine Herimannum, qui frequenter admonitus, & diu expectatus, ut revalesceret, implere non sufficit ipsum officium mente non integra. Dicitur autem Melchiades Papa decrevisse, nequis unquam Pontifex sine consensu Papæ Romani deponeretur. Unde supplicamus, ut statuta illius integra, sicut penes vos habentur, nobis dirigere dignemini, ut hinc dictis ipsius confirmati, aut sicut B. Gregorius doctor fecit de Ariminensi Episcopo simili incommodo laborante sequamur, aut*

Can. 14. cau. 3. qu. 9.

sicut S. Gelasius docet, removendus sit mente percussus. Quo verum absque dubietate sciamus, expetimus, & expectamus vestrum judicium, ne in temeritatis calumniam aliquatenus incidamus, sed vestro instituti moderamine veritatis, & rectitudinis tramitem nullatenus deseramus. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere. His respondit Nicolaus in primis laudans Wenilonem, ejusque suffraganeos, quod non, sicut quamplurimi ex Gallicanis Antistitibus fecerant, Apostolicæ Sedis auctoritatem contemnerent, sed ad illam potius confugerent, ubi caussa deponendi cujusdam Episcopi versaretur. Deinde ad Herimanni caussam veniens, monuit Episcopos, ne illum dejicerent, sed potius infirmum adjuvarent, sublevarentque, ne pondus ponderi superadderent; ac tandem ita conclusit: *Indicatis autem illum super quibusdam excessibus fuisse frequenter accusatum: pro quibus quia ex parte ipsius persona deest, nos uni parti ad alterius discrimen credere procul dubio non possumus, quamvis nec usque adhuc qui fuerint illi excessus dixeritis, nec utrum sana erat mente idem Antistes, nec ne, cum ipse excessus perpetrabat, evidenter ostenderitis; satiusque arbitramur, quamlibet interim infirmitatem ad pœnam peccati, quam ad ipsum pertinere peccatum, cui magis consulendum sit, & compatiendum, quam puniendum, vel aliquo modo feriendum &c.* Ita exhibet Labbeana editio, contra quam in aliquibus verbis ediderit Cordesius in Appendice Hincmari Rhemensis; nam pro illis verbis: *Credere procul dubio non possumus, quamvis nec usque adhuc qui fuerint illi excessus .... nec ne cum ipse excessus ... arbitramur ... vel aliquo modo feriendum &c.*, scripsit Cordesius: *Cedere procul dubio non possumus, quamvis nec quique adhuc illi fuerint excessus ... nec cum ipsos excessus .... arbitremur .... vel etiam aliquo modo ferendum &c.* Hinc supplendus erit, emendandusque Gratiani canon 14. cau. 3. qu. 9. Atque ex his ita descriptis firmissimum argumentum deducitur ad ostendendum, quod superius jam adstruxi ad canonem 1. dist. 19., nimirum Episcopos quidem Gallicanos contendentes de auctoritate Synodorum Provincialium proposuisse in Conciliis Mercatoris epistolas, de quarum vi inter ipsos disputabatur; nunquam tamen harum auctoritate se fretum credidisse Nicolaum. Videmus enim Senonensis Provinciæ Antistites sub Wenilone congregatos non ausos fuisse sententiam ferre in caussa Herimanni Episcopi, veritos ne adversus decretalem epistolam Papæ Melchiadis aliquid facerent, imo & epistolam ipsam Melchiadis a Nicolao postulavisse. At Nicolaus quamquam illos laudaverit, quamquam eisdem quid agendum esset in caussa Herimanni rescripserit, de epistola tamen Melchiadis ne verbum quidem fecit, facturus sane, si in ea firmum agnovisset exercendæ disciplinæ præsidium; neque enim commodior alia ei offerri occasio potuisset, qua Melchiadis sententiam in medium proferret, & executioni demandandam pronunciaret, quam ubi de ea proferenda fuerat requisitus, & ab iis, qui ad exequenda Melchiadis mandata paratissimi videbantur.

Can. 12. cau. 3. qu. 9. Quod Gratianus retulit in canone 12. cau. 3. qu. 9. minime legitur in memorata ad Wenilonem epistola, sed potius nonnihil simile legitur in epistola ad Episcopos Synodi Silvanectensis apud Convicinum congregatos, ex qua superius dixi depromtum esse canonem 1. dist. 10. Agitur ibi de caussa Rothadi, quem, postquam ad Sedem Apostolicam provocaverat, inauditum damnandum esse volebant. Eam ob caussam scribit Nicolaus de Odone Episcopo, qui nihil adversus Rothadum objecerat: *Quamquam si objecisset, nihil ad damnationem jam dicti Rothadi profecerit, cum neminem partis illius, qui objectis vel annueret, vel renueret, nostram*

constaret

constaret adiisse presentiam (nam accusatores quæcumque voluerint dicunt), & sciamus justum mediatorem non esse, qui sic unam partem audit, ut alteri parti nihil reservet. Ceterum hæc etiam consonant cum sententia epistolæ Nicolai ad Wenilonem, quemadmodum perspicue liquet, si canones 12. & 14. cau. 3. qu. 9. invicem conferantur; ac proinde hinc occasio esse potuit Collectoribus, ut dicto canoni 12. etiam Nicolai epistolam ad Wenilonem inscriberent. Quod vero in eodem canone legitur in vers. *His ita præmissis* usque in finem, cum pertinere nequeat ad caussam Herimanni, qui nunquam Apostolicam Sedem adire proposuerat (nec enim id moliri gravis ejus sinebat infirmitas), proinde referri non potest ad epistolam Nicolai ad Wenilonem, & suffraganeos ejus. Potius a Collectore hæc adjecta fuerunt ex aliis Nicolai sententiis, qui passim in suis epistolis ad Gallicanos Episcopos scribit, non esse impediendos Sacerdotes, ne appellationem ad Sedem Apostolicam interponant, suasque caussas demum apud eandem Sedem definiendas proclament.

De epistola ad Girardum Episcopum Turonensem.

Canonem 10. cau. 2. qu. 1., quem Gratianus descripsit ex epistola Nicolai ad Girardum Turonensem Archiepiscopum, Ivo Carnotensis in parte 6. decreti cap. 429. laudavit ex epistola Nicolai ad Airardum Archiepiscopum Turonensem. Baluzius in notis ad Gratianum adjectis Antonio Augustino ait, in Codice Victorino legi nomen *Airardi*, in alio Codice Victorino recentiore legi nomen *Archaldi*, in Sangermanensi *Arardi*, & in Colbertino *Ayrardi*. Nullam ex his editionibus probandam esse jure optimo subdit vir eruditus, arbitratus legendum potius esse nomen Herardi, utpote quem certissimum est fuisse Turonensem Archiepiscopum temporibus Nicolai, & perspicue demonstrant ejusdem temporis monumenta; Subdit autem, Flodoardum in lib. 3. historiæ Rhemensis cap. 21. memorasse varias Hincmari epistolas Episcopis scriptas, atque inter ceteras *Herardo Turonensium Antistiti de quibusdam Apostatis ad Ecclesiam redeuntibus, & aliis pœnitentibus suscipiendis*. Sed hæc parum prodesse videntur ad investigandam auctoritatem epistolæ Nicolai ad Herardum, unde depromtus dici potest memoratus canon 10. Sane inter epistolas, quæ huc usque sub Nicolai nomine editæ sunt, desideratur ista; ac tantummodo inter acta Concilii Suessionensis III. anni 866. alia legitur epistola Nicolai ad Herardum Archiepiscopos, seu ad omnes Episcopos Provinciæ Turonensis, quæ incipit *Multorum a partibus Galliarum*. Ex hac vero epistola nonnulla facile deduces ad interpretationem memorati canonis 10. cau. 2. qu. 1., quum integrum ejus archetypum non habeamus. Refert Nicolaus, se a Gallicanis pluribus Romam confluentibus accepisse, Hincmarum Rhemensem dejecisse quosdam Clericos ab Ebbone ordinatos. Item se ab Hincmaro conscium factum fuisse, quibus de caussis iidem Clerici jure dejecti haberi deberent, imo & acta Concilii, in quo dejecti fuerant, perlegisse. Deinde subdit prudentissimus Pontifex, se quidem paratum esse ad subveniendum oppressis, attamen non posse facile adduci, ut statim dejectos Clericos restitueret in gradum suum, nisi primum Hincmarum audivisset, a quo dejecti proponebantur. Ait Nicolaus inter cetera: *Verum nos nec hos interim justificamus, nec pro hoc quemlibet condemnamus; nec facile vocem*

Con. 10. cau. 2. qu. 1.

istorum

istorum spernimus, nec reverentiam jam dicti fratris improvide reprehendimus: Illud quidem, ne obturare aures ad clamores pauperum, idest humilium, dignoscamur; hoc vero, ne de incognitis immature judicare quidpiam videamur. Hinc & Herardum, & Hincmarum hortatus est, ut rursum caussas dejectorum Clericorum discuterent, & clementer de illis sententiam reformarent. Quoties igitur sententia canonis 10. cau. 2. qu. 1. eam interpretationem accipiat, quæ maxime congruat cum sententia memoratæ epistolæ Nicolai ad Herardum, ego non dubitaverim, quominus idem canon Nicolao recte sit tribuendus; quoties vero ita canon intelligatur, ut a sententia memoratæ epistolæ procul recedat, ego non facile eo devenero, ut in diversis ad Herardum scriptis epistolis contrarias Nicolai sententias agnoscam. Hinc autem intelliges, quid significent ea Gratiani verba *Presbyter pauper*, nec non illa *suæ paupertatis caussa*; etenim sicut in memorata epistola Nicolaus eos appellavisse *pauperes* profitetur, qui *humiles* essent, ita *paupertatem* dixit *humilitatem*, sive animi demissionem. Pro illis Gratiani verbis: *Cleri emendatione* legit Ivo: *celeri emendatione*.

De epistola ad Rodulfum Archiepiscopum Bituricensem.

Primum abs Johanne Cordesio in Appendice opusculorum Hincmari Rhemensis, deinde a Binio, Sirmondo, ac recentioribus Collectoribus edita est epistola Nicolai, quæ incipit: *Susceptis sanctitudinis tuæ literis* directa ad Rodulfum Bituricensis Ecclesiæ Archiepiscopum. Eum in primis laudat Nicolaus, quod erga Sedem Apostolicam maximam devotionem exhibeat, brevibusque deinde verbis ejusdem interrogationi satisfacit septem subjectis capitibus. Caput primum pertinet ad officia Corepiscoporum, de quibus tunc præsertim in Gallia crebras scimus subortas fuisse disputationes. Caput secundum aliter habetur in Labbeana Collectione, aliter apud Cordesium; nam in editione Veneta Labbeana in prima Appendice epist. 19. eadem omnino habentur, quæ legimus apud Gratianum in can. 8. cau. 9. qu. 3., dummodo pro illis Gratiani verbis *provocaverint, vel si &c.* legamus *provocaverint per appellationes, vel si &c.* At apud Cordesium hæc tantummodo verba leguntur: *Primates autem nihil privilegii habere præ ceteris, nisi quantum sacri canones concedunt, & prisca consuetudo illis antiquitus contulit, diffinimus, ita ut secundum Nicænas regulas suis privilegia serventur Ecclesiis; præter si Apostolica Sedes aliquam Ecclesiam, vel Rectorem ipsius quolibet speciali privilegio decreverit honorare.* Apud Ivonem in parte 5. cap. 56. eadem omnino leguntur verba, quæ sunt apud Gratianum; neque omnino illa repugnant cum adjunctis temporis illius, & provinciarum Gallicanarum, cum non ignotum sit, Bituricensem Ecclesiam jura Primatus super plures Gallicanas Ecclesias explicavisse. Videatur ad hanc rem epistola Philippi Principis ad Innocentium III., quam edidit Baluzius in lib. 4. de concord. Sacerd. & Imper. cap. 13.

(Can. 8. cau. 9. qu. 3.)

(Can. 12. dist. 23.) In capite 3. eadem leguntur verba, quæ habentur apud Gratianum in can. 12. dist. 23., ubi sane notanda est disciplina Romanæ Ecclesiæ, quæ nono sæculo vigebat, juxta quam sicut non Diaconorum, ita nec Presbyterorum manus sacro Chrismate inungebantur. Ceterum in Ordinatione Episcoporum erat in usu, ut manus novorum Antistitum Chrismate consecrarentur, quemadmodum deducitur ex Concilio

Cari-

Carisiaco anni 858. can. 15. Hinc autem forte illud evenit, quod Græci temporibus Nicolai occasionem arriperent, dicendi se auctores esse quodammodo sacri Chrismatis, & ab ipsis per totum mundum tribui, quemadmodum idem Nicolaus conquestus est in Responsis ad consulta Bulgarorum cap. 94.

Quæ habentur in capite 5. apud Nicolaum, leguntur eisdem verbis apud Gratianum in can. 6. cau. 30. qu. 1., dummodo animadvertatur, postrema verba sive apud Labbeum, sive apud Cordesium ita haberi: *delicta ignorantiæ meæ ne memineris*. Temporibus Nicolai plures matrimonio juncti, ut occasionem nancifcerentur a conjugibus recedendi, uxores suas cogebant, ut primæ uxoris filias in Sacramento Confirmationis exciperent, quemadmodum viceversa uxores maritos ad idem peragendum inducebant, ut prætextu spiritualis initæ cognationis ab illis diverterent, & nova conjugia contraherent, uti colligi potest ex Flodoardo, qui in lib. 3. cap. 21. refert, Hincmarum Remensem scripsisse ad Lupum Episcopum Catalaunensem *pro quodam, qui dolo deceptus fuerat, ut infantem proprium ad catechizandum teneret, item quid de hac re Synodus decreverit*. Jam olim in Concilio Compendiensi anni 757. cautum fuerat, ut siquis privignum, vel privignam in Sacramento Confirmationis suscepisset, a congressu conjugis abstineret, non tamen novas nuptias contraheret; item in Concilio Cabilonensi II. anni 813. statutum fuit, ut siqua mulier filium desidia, aut fraude susceperit in Sacramento Confirmationis, ageret pœnitentiam, quamdiu viveret, non tamen a marito divertat. Hanc ob rem Nicolaus Gallicano Antistiti scribens illud potissimum voluit, ut quæ in Conciliis Provincialibus statuta fuerant prudentissime, sine discrimine sanctissime custodirentur. Can. 6. cau. 30. qu. 1.

In cap. 6. ejusdem epistolæ leguntur verba canonis 5. cau. 33. qu. 2., dummodo tamen deleas verba illa *sine judicio*, quæ tum in editione Labbei, tum in editione Cordesii desiderantur, quamquam habeantur apud Ivonem. Forte pertinent illa ad cujusdam ignoti Glossographi additamentum. Quod autem in eodem canone laudatur ex regula decretalium Leonis Papæ, referendum est ad canonem 14. cau. 33. qu. 2., quemadmodum alii jam recte animadverterunt. Demum in capite 7. epistolæ ita legimus in editione Labbeana: *Porro Gloria in excelsis Deo ab Episcopis in Cœna Domini inter Missarum solemnia more nostro dicenda est. Pallio vero Apostolico eadem die uti illis solis est licitum, quibus solis ab Apostolica Sede permissum*. His consonat editio Cordesii, dummodo pro postremis verbis ista substituas: *Quibus est ab Apostolica Sede permissum*. Gratianus hæc eadem retulit in canone 56. de consecr. dist. 1. Can. 5. cau. 33. qu. 2. Can. 56. de consecr. dist. 1.

De epistola ad Rhadoaldum Portuensem, & Johannem Ficolensem Episcopos.

Cum Lotharii & Theutbergæ dimissæ conjugis controversia Francorum Ecclesiam maxime turbaret, illius caussa misit Nicolaus legatos Apostolicæ Sedis duos, Rhadoaldum Episcopum Portuensem, & Johannem Episcopum Ficolensem. Non sunt hæc nomina in Ecclesiasticis monumentis obscura; nam scimus, Rhadoaldum, (nominant alii Rodoaldum) Episcopum Portuensem subscripsisse Concilio Romano anno 853., nec non Johannem Episcopum Ficolensem (alii legunt Ficoclensem) Can. 4. caus. 31. qu. 2.

sem) subscripsisse alteri concilio Romano anno 861. Antonius Augustinus in Dial. 18. lib. 2. de emendat. Gratiani mendosum esse Johannis Episcopi nomen asseruit, & pro Johanne legendum scripsit Haganonem, emendationem necessariam deducens ex Chronicis Reginonis his verbis: *Anno Dominicæ Incarnationis 865. missi sunt Hagano, & Rodoaldus Apostolicæ Sedis Legati in Galliam &c.* Cum vero alias de Haganone isto non constet, ego dubito, emendandum forte esse potius Codicem Reginonis, quam alium quemcumque, ubi in aliis Codicibus perspicue de Johanne Ficolensi liquet. Sed hæc levissima esse videntur. Itaque memoratos Antistites missurus Nicolaus ad Francos Lotharii dissidia composituros, commonitorium eisdem dedit, tamquam formulam, juxta quam actus suos omnes formarent. Editum nunc istud habemus in Appendice 1. Epistolarum Nicolai apud Labbeum, ad quod referre plurimum juvabit Gratiani canonem 4. cau. 31. qu. 2. Ea hic describam verba, quæ minime consonant cum verbis Gratianeis. Postquam Nicolaus data ad laudatos Episcopos epistola eos monuit, ut quamprimum Metensem Synodum convocarent, ibidemque, si fieri posset, controversias componerent, eosdem ita de re gerenda conscios in commonitorio reddidit: *Lotharius profitetur Waldradam se a patre accepisse, & sororem postmodum admisisse Hucberti . . . . . admisisse se dicit, vos illud Evangelicum recolite, quo Dominus, nolite, inquit, timere eos, qui corpus occidunt, & iterum ait: Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur. In quibus dominicis sententiis considerandum est, quod si occisores corporum timendi non sunt contra justitiam hominem impellentes, & lucrum totius mundi non prosit homini anima perdita, quanto minus metu unius hominis tantus Rex debuit, contra divinum præceptum in immane præcipitium mergi? In hoc certe se magis reprehensibilem ostendit, in quo amori mundi amorem Dei postposuit. Ubi nihil vobis aliud præcipimus, manifestatione sua eodem Rege convicto . . . reconciliari uxorem: nec in hoc carnis voci obtemperet, sed potius divinis præceptis obediens; pudeat eum, imo pertimescat in luxuriæ stercore putrescere, & voluntatem propriam sequendo ante tribunal Christi strictam ponere rationem. Præterea vos scire volo, &c.* Sic emendatus erit Gratiani canon, quem ob glossam se non emendavisse Romani Correctores profitentur.

De epistola ad Francorum Exercitum.

Can. 46. cau. 23. qu. 5. Quod sub nomine Nicolai ad Francorum Exercitum scribentis legitur in can. 46. cau. 23. qu. 5. eidem Pontifici nullo modo congruit, cum ne leve quidem vestigium extet, ex quo deduci possit occasionem Nicolao subortam fuisse, Francorum exercitum concitandi ad arma capessenda adversus hostes Christianæ fidei, unde morituris in certamine æterna præmia polliceretur. Imo ex iis, quæ superius dicta sunt, facile colligitur, diu elaborandum fuisse Pontifici, ut plurium Francorum Principum animos inter se dissidentes conciliaret, tantum abest, ut Principes iidem junctis armis fidei caussa exercitum instruxissent. His accedit, hujusmodi monumentum in collectionibus epistolarum Nicolai penitus desiderari; proindeque qui illud Nicolao adscribendum censeret, neminem alium sibi fidejussorem adduceret, quam Gratianum. At vero Gratiani ipsius in hac re fides, & auctoritas parum probatur, si licet ex vetustioribus Collectoribus, illis etiam, quibus

quibus idem Gratianus usus fuisse dignoscitur, contradicere. Nam Ivo Carnotensis, ex quo Gratianus canones derivare consuevit, in parte 10. decreti cap. 87. eundem canonem referens, tribuit Leoni IV. Exercitum Francorum adloquenti, & quidem una cum verbis canonis 9. cau. 23. qu. 7. Leoni etiam Papæ per Gratianum adscripti, uno fere, eodemque contextu verborum. Testatur præterea Antonius Augustinus in Dialogo 19. lib. 2. de emendat. Gratiani, eundem canonem in Panormia videri adscriptum Alexandro II., qui deinde concludit: *illud quidem certe constat, melius, & plenius apud Ivonem in utraque esse collectione, quam apud Gratianum, nisi tibi aliud videatur. B. Hoc ipsum probo, nihilque habeo, quod his addam*. Quamobrem ego in hac parte nihil certo definiri posse crediderim, cum adeo varii collectorum codices sint in indicando canonis auctore, cum præterea neque inter monumenta Nicolai, neque demum inter monumenta Alexandri II. canon ille reperiatur. Hinc etiam frustra ejusdem quæreretur interpretatio, donec emergat monumentum, ad quod commode exigatur.

De Epistola ad Photium Constantinopolitanum.

Celebratissima est in Ecclesiastica historia Photii caussa, unde gravissimum Ecclesiæ Orientalis emersit schisma ab Ecclesia Romana, quod Romani Antistites improbavissent dejectionem Ignatii Patriarchæ Constantinopolitani, quem non crimina ulla, sed improborum quorundam odia e Patriarchali Sede dejecerant, una etiam improbavissent acta omnia, quibus Photius dudum laicus homo repente in dejecti locum suffectus fuerat. Videantur ad hanc rem, quæ tradidi de Synodo octava & nona in cap. 56. prioris partis, & appendice, ubi de Pseudo-Synodo Photiana. Eam ob rem ad suam curam pertinere arbitratus est Nicolaus Pontifex Maximus, ut Photium tamquam alienæ Sedis invasorem corriperet, quod pluribus ad eum missis epistolis perfecit. Inter ceteras epistola laudanda est, quæ habetur numero 6., atque incipit *Postquam Beato Petro*, ex ea enim excerpti sunt duo Gratianei canones, nimirum canon 14. dist 16., & can. 2. dist. 20., licet in vetustis Gratiani codicibus potius tribuantur Nicolao scribenti ad Clerum Constantinopolitanum. In memorata epistola ad Photium Nicolaus tradit in primis venerabilem omnibus esse debere Romanæ Sedis auctoritatem, atque censuram, tamquam illius, quæ super ceteras Episcopales Sedes obtineat principatum ex ipsa Christi Domini institutione. Atque ita præfari maxime opportunum erat, ubi res agebatur cum viro ad schismata, & contentiones prono, & qui parvi pendebat Romani Antistitis monita, ac præcepta, quoties in Episcopatus, quem inique usurpaverat, periculo versaretur. Deinde idem Nicolaus propius ad caussam accedens Photium objurgat, quod propere de laico factus Episcopus fuerit, afferens id quidem aliquando contigisse in Nectario, & Tarasio Constantinopolitanis, nec non in Ambrosio Mediolanensi, verum factum id fuisse singularibus temporum, caussarum, vel personarum adjunctis, at in Photii caussa nihil occurrere singulare, unde dispensatione opus fuisset adversus generalem canonum disciplinam, præsertim quod in Constantinopolitana Sede constitutus esset Ignatius Vir religiosissimus, & vere dignus Episcopatu. Tribus autem potissimum argumentis adversus Photium ibidem disserit Nicolaus; opponit enim in primis naturale illud præceptum, *quod tibi non vis, alii ne feceris*; item

Can. 14. dist. 16. & can. 2. dist. 20.

opponit auctoritates Conciliorum, nec non Sanctissimorum Pontificum decreta. Deinde ita subjicit: *Quod vero dicitis, neque Sardicense Concilium, neque decretalia vos habere Sanctorum Pontificum, vel recipere, non facile nobis facultas credendi tribuitur, maxime cum Sardicense Concilium, quod penes vos in vestris regionibus actum est, & omnis Ecclesia recipit, qua ratione convenerat, ut hoc Sancta Constantinopolitana Ecclesia abjiceret, &, ut dignum est, non retineret? Decretalia autem, quæ a Sanctis Pontificibus primæ Sedis Romanæ Ecclesiæ sunt instituta, cujus auctoritate, atque sanctione omnes Synodi, & Sancta Concilia roborantur, & stabilitatem sumunt, cur vos non habere, vel observare dicitis? Nisi quia vestræ ordinationi contradicunt, & ex laico subito ad culmen Patriarchatus transvolare resistunt contra illud Apostolicum, nemini cito manum imposueris. Quod si ea non habetis, de neglectu, atque incuria estis arguendi; si habetis, & non observatis, de temeritate estis corripiendi, & increpandi.* Ita jungendi erunt memorati Gratiani canones 14., & 2., quibus junctis commoda affingetur interpretatio. Etenim nihil magis studendum erat Nicolao, quam ut Photium, & cum eo Orientales omnes ad obedientiam, ac reverentiam erga Sedem Apostolicam exhibendam traheret, quorum animos ab Apostolica Sede multum alienos esse sciebat. Quid aliud porro aptius ad eam rem esse poterat, quam ut, ubi improbitas Photii, quæ aperte prosiliebat, esset redarguenda, adversus illam opponerentur ii canones, eaque decreta, quibus suprema Romanæ Ecclesiæ dignitas confirmabatur? Hujusmodi erant statuta potissimum Concilii Sardicensis, nec non veterum Romanorum Pontificum decretalia, ad quorum lectionem Photii animum prudentissime Nicolaus duxit concitandum; atque ut eosdem canones, & decretalia veneratione dignissima prædicaret, & velut talia intimo Photii animo insinuaret, proposuit eadem, & naturali juri *quod tibi non vis, alteri ne feceris*, & præcepto Paulli Apostoli *nemini cito manum imposueris* esse consentanea; his enim positis non poterat Photius decretalibus contradicere, quin etiam aut naturali, aut Apostolico juri contradicere deprehenderetur. Quod vero Photius opponebat, in Ecclesia Græca, aut Sardicensis Concilii canones, aut decreta veterum Romanorum Antistitum desiderari, verosimile non esse replicavit Nicolaus, vel quod Sardicense Concilium in partibus Orientalium celebratum fuisset, vel etiam quod veteres Romanorum Antistitum decretales fuissent satis pervagatæ. Deinde eundem Photium de neglectu, & incuria redarguit, si forte se non habere eosdem canones fateretur: noverat enim prudentissimus Pontifex ad Antistitem pertinere curam canonum in Archivis Ecclesiæ custodiendorum, ac propterea Constantinopolitanæ Ecclesiæ non utiliter præesse, qui recte custodiri, servarique, qui olim erant, canones non fategisset.

De Epistola ad Clerum Constantinopolitanum.

Quæ sub nomine Epistolæ Nicolai ad Clerum Constantinopolitanum referuntur *Can. 36. & 37. cau. 24. qu. 1.* in can. 36. & 37. cau. 24. qu. 1. habentur in Epistola 8. Nicolai ad Michaelem in Oriente Imperatorem, quæ incipit *Proposueramus quidem*; atque ideo in inscriptionem mendum istud irrepsit, quod in Epistola ad Michaelem memoratur Epistola Cœlestini Papæ ad Clerum Constantinopolitanum scripta; quamobrem inscriptio Epistolæ Cœlestini ex Collectoris oscitantia prosilivit in inscriptionem Epistolæ apud Gratianum. Verba ibidem faciebat Nicolaus de injusta Photii ordinatione, & dejectione

jectione Ignatii, quam deposuit, & extra communionem sacrorum constituti Antistites fecerant contra Leges Ecclesiasticas, atque auctoritate Cœlestini Papæ demonstrabat, neminem dejectum ab Episcopatu, & positum extra communionem sacrorum alium Antistitem posse dejicere, ita scribens: *Item idem* (nimirum Cœlestinus) *ad Clerum Constantinopolitanum aperte inquit: Sedis nostræ sanxit auctoritas, nullum sive Episcopum, sive Clericum, sive professione aliqua Christianum, qui a Nestorio, vel ejus similibus, ex quo talia prædicare cœperunt, vel loco suo, vel communione dejecti sunt, vel dejectum, vel excommunicatum videri, sed hi omnes in nostra communione, & fuerunt, & huc usque perdurant, quia neminem vel dejicere, vel removere poterat, qui prædicans talia titubabat. Intellexistisne Imperator ex superius memoratis non potuisse, ut non dicamus Prælatum suum, saltem quemlibet removere, qui fuerant olim ipsi remoti, nec dejicere quemquam jam ante prostrati? Ad infirmandam quoque sententiam damnatorum, etiam illud valere credimus, quod Sancta Synodus ad præfatum Papam, quæ apud se gesta sunt, referens, pro Johannis Antiocheni amputanda Antistitis exaggerata præsumtione, quosdam eorum, qui contra Sanctum Cyrillum, & Memnonem latrabant, sive Civitatibus vacantes autem, & Ecclesias non habentes: alios vero ante multos annos pro acerbis caussis depositos a suis Metropolitis, inter alios plurimos fuisse suggessit. Quibus per omnia vestrates, ut ita dicamus, depositores Ignatii comparari plurima ex parte non immerito possunt; ibi namque & sine sedibus, & vagi atque pro suis acerbis facinoribus a propriis Metropolitis inventi sunt Episcopatu privati. Ibi etiam communione extorres, & anathematis damnationis consortes fuisse probantur. Unde miramur, quomodo excommunicati ad judicandum recepti sint, cum secundum Apostolicos canones sine commendatitiis literis in communione sola recipi prohibeantur. Absurdum etenim est, ut cui non licet etiam cum minimis juxta sacras regulas communicare, liceat penes vos etiam de majoribus judicare.* Ex his supplendi erunt laudati Gratiani canones, in quibus potissimum agi videtur de Gregorio Syracusano Episcopo schismatico viro, & jamdiu damnato, qui quemadmodum Ignatium acerrime oderat, omnique contentione curaverat, ut ille dejiceretur, ita eo progressus est, ut Photio in Episcopum consecrando manus imponeret.

De Epistolis ad Michaelem Imperatorem.

Multæ sunt Nicolai Papæ ad Michaelem Imperatorem Constantinopolitanum Epistolæ, quæ tamen ejusdem fere sunt argumenti. Nimirum, cum Michael Photio adversus Ignatium e Sede Patriarchali dejectum faveret, nihil antiquius hærebat Summi Pontificis animo, quam ut Imperatoris flecteret voluntatem, ita ut tandem restitueretur Ignatius in gradum suum, atque usurpator Photius damnaretur. Sed Gratianus vix unam ex illis epistolis memoravit, quæ est numero octava in Labbeana editione recentissima, & incipit *Proposueramus quidem*. Non amplius memoro canones 36. & 37. cau. 24. qu. 1., qui licet revera habeantur in Epistola Nicolai ad Michaelem, superius jam explicandi fuerunt, quia Gratianus mutavit inscriptionem epistolæ, atque ita descripsit, quasi depromti essent ex epistola Nicolai ad Clerum Constantinopolitanum. Exordior potius a canone 5. dist. 10., cui sane jungendus erit canon 4. dist. 96., uterque enim canon eodem velut spiritu legendus erit decerptus ex memorata epistola 8. Nicolai ad Michaelem Impe-

Can. 5. dist. 10. & can. 4. dist. 96.

Imperatorem. Conqueritur ibidem Nicolaus, quod Imperator ita faverit Photio, virisque schismaticis adversus Ignatium Patriarcham contendentibus, ut ipse & Ignatium deponendum, & Photium promovendum curaverit convocata Synodo schismaticorum, quorum, ut diximus, acerrima erant adversus Ignatium odia, his verbis: *Congregastis concilium adversus eum, & ad Imperii vestri nutum cuncti sunt famulati minores, & ad votum sæcularium (ut cum pace vestra dicamus) de solio Imperiali descendentes, cathedram præsularem, ut ita fateamur, ascendistis, & pro desiderio hostium ejus augustalium obliti sceptrorum, quemdam Regem Israel imitantes, adversus illum sacerdotalis ministerii arripuistis officium: præsertim cum imperium vestrum* (verba hæc sunt dicti canonis 5. dist. 10.) *suis publicæ rei quotidianis administrationibus debeat esse contentum, nec usurpare, quæ Sacerdotibus Domini solum conveniunt. Dicite, quæsumus, ubinam legistis, Imperatores* (verba hæc sunt dicti canonis 4. dist. 96.) *antecessores vestros in Synodalibus conventibus interfuisse? Nisi forsitan in quibus de fide tractatum est, quæ universalis est, quæ omnium communis est, quæ non solum ad Clericos, verum etiam ad Laicos, & ad omnes omnino pertinet Christianos? Vos autem non solum Synodo in caussa Sacerdotis collectæ interfuistis, verum etiam numerosa sæcularium millia ad videndum ejus opprobrium aggregastis; cum magis debueratis in hoc &c.* Ex his ita descriptis facilis admodum redditur eorundem Gratianeorum canonum interpretatio. His præterea jungendus erit canon 8. dist. 96., ita enim subsequitur Nicolaus in eadem Epistola: *Cum magis debueratis in hoc imitari Constantinum Pium*
Can. 8. dist. 96. *Augustum, de quo scriptum est, quod dixerit: Quia si vidissem aliquem eorum, qui Religioso circumamicti sunt habitu, turpitudinem aliquam operantem, chlamydem meam explicassem, & cooperuissem eum, ne videretur a quoquam. Sed in viro hoc omnia hæc oblivioni traduntur: fit plausus de Domini Sacerdote scurris, & histrionibus.* Superius vero de eadem Ignatii caussa, quem improbi accusaverant illius ceteroquin jurisdictioni subjecti, ita scripserat: *Si Cham videns Patris verenda risit potius, quam, ut ceteri, cooperuit, maledictionem in filio percepisse legitur, quanto potius hi, qui verecundiam Patris non solum, si qualibet fuit, minime cooperuerunt, sed & riserunt, & falso ad subsannationem sui moris homines provocaverunt: atque, quod est deterius, patenter contra ipsum de pharetra iniquitatis suæ sagittam judicii produxerunt? Non sic e contra filii sobrii, non sic, sed aversi operuerunt. Quod moraliter egregius Doctor Papa Gregorius interpretatus ait: Aversari dicimus, quod reprobamus. Quid est ergo, quod filii verenda Patris superjecto dorsis pallio aversi venientes operiunt, nisi quod bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicent, ut tamen hæc ab aliis occultent? Operimentum aversi deferunt, quia dijudicantes factum, & venerantes magisterium nolunt videri, quod tegunt.* Hæc si conferantur cum memorato canone 8., nemo dubitabit, quin plurimum cum illo conveniant, & ex hujus Epistolæ sententiis congesta videantur, alias autem perperam adscripta Epistolæ Nicolai ad Ludovicum Imperatorem scribentis.

Can. 8. dist. 10. Prope finem ejusdem Epistolæ leguntur verba canonis 8. dist. 10., ubi Nicolaus in eo semper perstitit, docens irregularem fuisse depositionem Ignatii, & Photii substitutionem, utpote quæ non legitimi superioris auctoritate facta proponeretur.

Can. 2. dist. 11. Canon 2. dist. 11. non tantum a Gratiano, sed & ab Ivone in parte 4. decreti cap. 211. depromtus dicitur ex Epistola Nicolai ad Michaelem Imperatorem. Verum licet passim sententiæ eidem canoni consonæ legantur in Epistolis Nicolai ad Michaelem, tamen eadem ipsa canonis verba sunt in epistola Nicolai ad Photium

Con-

Constantinopolitanum, quæ habetur inter acta Concilii Constantinopolitani IV. anni 869. sub Hadriano II. actione 4., incipit autem *Postquam B. Petro.* Ibidem Nicolaus reprehendit Photium, quod dejecto Ignatio a schismaticis hominibus Sedem Constantinopolitanam invadere non detrectasset, eundemque propterea monet, ut Apostolicæ Sedis præceptis institutionibusque custodiendis operam det, & eidem Sedi Apostolicæ obtemperet, inter cetera ita sub initium scribens: *Constat enim Sanctam Romanam Ecclesiam .... omnium Ecclesiarum caput esse, & ab ea rectitudinem, atque ordinem .... requirere ac sectari. Et ideo consequens est, ut quod ab hujus Sedis Rectoribus plena auctoritate sancitur, nullius consuetudinis præpediente occasione, proprias tantum sequendo voluntates removeatur, sed firmius, atque inconcusse teneatur.* Quod hoc in loco de consuetudine aliarum Ecclesiarum non servanda visus est tradidisse Nicolaus, spectat ad conficienda Photii objecta, is enim cum reprehendi se dignosceret, quod de laicorum ordine statim in Episcopatum ascendisset, opposuerat Constantinopolitanæ Ecclesiæ consuetudinem, allegans eadem fere ratione electos fuisse Nectarium, & Tarasium Episcopos; quibus sane exemplis, quemadmodum nec exemplo Ambrosii Mediolanensis, a proposito dimoveri non potuit Summus Pontifex, agnoscens in illis singularia quædam, quibus generalibus legibus nihil derogaretur, hinc post nonnulla ita prosecutus est Nicolaus: *De consuetudinibus quidem, quas nobis opponere visi estis, scribentes per diversas Ecclesias diversas esse consuetudines, si illis canonica non obsistit auctoritas, pro qua eis obviare debeamus, nil judicamus, vel eis resistimus, tamen cavere volumus, ne hæc vestra consuetudo, quæ omnium Sanctorum Patrum promulgatione convincitur, ut ex Laico non subito ordinetur Episcopus, vires accipiat; aut in vestra Ecclesia magis pullulet, operam dare minime cessamus.* Conferri hæc poterunt cum canone 3. dist. 12., non enim aliud monumentum laudare voluit Gratianus, quum canonem illum sub nomine Nicolai descripsit. Can. 3. dist. 12.

Revertor nunc ad memoratam Nicolai ad Michaelem Epistolam, quæ incipit *Proposueramus*; ad eam enim spectant canones 4. 5. 6. 7. 8. 9. dist. 21. hoc ordine. Prior est canon 5., cum enim Nicolaus improbasset illorum gesta, qui adversus Antistites velut parentes suos crimina objecissent caussa illorum dejiciendorum e gradu suo, quod adversus Ignatium Orientales fecerant, statim ait: *Sed hæc dicentes nolite nos æstimare, cujuscumque proximorum nostrorum, quæ sunt digna reprehensione, velle defendere &c.* Quæ in eodem canone apud Gratianum sequuntur, consonant cum Epistola Nicolai, cujus tamen in editis exemplaribus legitur *dicamus*, ubi legerat Gratianus *dicam.* Post nonnulla, sequuntur verba canonis 7. *Num autem divina inspiratione .... non judicabitur a quoquam: Hinc etiam superius memoratus Confessor Christi Silvester fecit gradus in medio Synodi, ut non presbyter adversus Episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconem, non acolytus adversus subdiaconem, non exorcista adversus acolytum, non lector adversus exorcistam, non ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam, neque Præsul summus a quoquam judicabitur, quoniam scriptum est: non est discipulus supra magistrum. Sed & cum quidam tempore quodam contra Sixtum Papam tentassent &c.*, quemadmodum apud Gratianum, cujus fragmentum ex iis, quæ modo adjecta sunt, supplere commode poteris. Post pauca ad eandem omnino rem sequuntur verba canonis 6., prout jacent apud Gratianum, post cujus canonis postrema verba *jus ullum penitus obtineant*, hæc statim sequuntur in Epistola Nicolai: *Et revera, ut superius ex* Can. 4. 5. 6. 7. 8. & 9. dist. 21.

Evan-

Evangelio, Beato Silvestre commemorante jam diximus, non est discipulus supra magistrum, si ad benedicendum non, quanto minus ad maledicendum? In tantum hanc praesumptionem &c., quemadmodum leguntur in canone 9. usque in finem, ubi tamen pro verbis illis, *utrum juste, an injuste ipsam Dioscorus excommunicationem dictasset*, in editis Epistolae exemplaribus legitur: *utrum juste, an injuste ipsam jam fatum Dioscorum excommunicationem dictasse?* Hanc ipsam rem, seu disciplinam prosequens Nicolaus, ostendit primum ex Africanis canonibus, deinde ex decretalibus Gelasii Papae, neminem ex inferioribus posse superiorem Episcopum damnare; utiturque auctoritate Gelasii etiam in Epistola ad Orientales ita scribens: *Et item idem in tomo ad Orientales Episcopos, praecipue, inquiens, cum de secundae Sedis ageretur Antistite; Nec ab inferiore qualibet, sed a prima Sede jure possit absolvi; inferior quippe potiorem absolvere non potest, sola ergo potior inferiorem convenienter absolvit. Hinc liquido pervidetur, quia quem non potest absolvere, non potest judicio inferior potiorem ligare*. Haec retulit Gratianus initio canonis 4., sed quae ibidem subjiciuntur in vers. *Unde Propheta*, habentur in sequentibus Nicolai sententiis, in quibus propositae quaestioni, num ab inferiore judicari & damnari superior posset, finem imposuisse videtur. Rursum post aliqua legimus illa, quae descripsit Gratianus in canone 8., qui consonat cum editis Epistolae exemplaribus, dummodo pro illis Gratiani verbis *judicia actio dirigatur*, item *postulandum sit* haec legantur: *judicia dirigatur*, & *praesto sit*.

Can. 5. dist. 43. Ad eandem Nicolai ad Michaelem epistolam pertinet canon 5. dist. 43. prope finem, ubi Nicolaus pressius apud Imperatorem urget, traditque, quanta fuerit decessorum Imperatorum erga Sedem Apostolicam reverentia, ut ad similem exhibendam Michaelem ipsum concitaret, ac scribit: *Verum si vos non esse spernendos ducitis, nos tamen non possumus ea, quae Dei sunt, spernere, & negligere, quominus & saluti vestrae consulamus, & de acceptatione talenti crediti nostrum periculum declinemus, dispensatione nobis caelestis seminis injuncta. Vae si non sparserimus, vae si tacuerimus: quod cum electionis vas &c.* Similia quaedam etiam scripserat Gelasius Papa in epistola ab Anastasium Imperatorem, quem hortabatur, ut Apostolicae Sedi in damnatione Acacii Episcopi morem gereret, inter cetera his verbis locutus: *Dispensatione etenim mihi divini sermonis injuncta, vae mihi est, si non evangelizavero. Quod cum vas electionis Beatus Paullus Apostolus formidet, & clamet, multo magis mihi exiguo metuendum est, si divinitus inspiratum, & paterna devotione transmissum subtraxero ministerium praedicandi*. Et post pauca: *Proinde sicut non leve discrimen incumbit Pontificibus siluisse pro divinitatis cultu, quod congruit; ita his (quod absit) non mediocre periculum est, qui, cum parere debeant, despiciunt.*

Can 5. 6. & 7. dist. 96. Post pauca in eadem Nicolai epistola leguntur verba canonis 5. dist. 96., post cujus postrema verba illa *penitus ignoramus*, ita prosequitur Nicolaus: *Fuerunt haec ante adventum Christi, ut quidam typice Reges simul & sacerdotes existerent, quod Sanctum Melchizedech fuisse sancta prodit historia, quodque in membris suis Diabolus imitatus, utpote qui semper quae divino cultui conveniunt, sibimet tyrannico spiritu vendicare contendit, ut Pagani Imperatores iidem, & Maximi Pontifices dicerentur. Sed cum ad verum ventum est, eundem Regem, atque Pontificem, ultra sibi nec Imperator jura Pontificatus arripuit, nec Pontifex, &c.* quemadmodum leguntur in canone 6. dist. 96. usque ad verba illa, *qui esset negotiis saecularibus implicatus*; post quae statim haec in epistola ipsa subsequuntur: *ut & modestia utriusque ordinis curaretur, ne extolle-*

retur

retur utroque suffultus, & competens qualitatibus actionum specialiter professio aptaretur. Quibus omnibus rite collectis, satis evidenter ostenditur, &c. sicuti leguntur in canone 7. dist. 96. usque ad verba illa *intermisceri tractatibus,* quibus statim adjectum legimus: *Quid praeterea hinc Romani Praesules sentiant, quid Latini, Graecique doctores hinc exponant; quid denique Maximus venerabilis Monachus, & in illo tempore apud vos paene solus catholicus in disceptatione sua perhibeat; quoniam longum est scribere, interrogate seniores, qui tamen moribus seniores sunt, & dicent vobis. His itaque manifeste repertis, &c.* usque in finem memorati canonis 7. Non est omittendum similia quaedam legi in tractatu Gelasii Papae, qui dicitur de Anathematis vinculo eisdem fere verbis.

Quae habentur in canone 86. cau. 1. qu. 1. eisdem omnino verbis leguntur in memorata epistola sub initium, ubi Nicolaus Michaelem Imperatorem hortatur, ut Romani Antistitis monitis obsecundet. *Can. 86. cau. 1. qu. 1.*

Ad eandem etiam epistolam pertinet canon 123. cau. 1. qu. 1., cujus haec est sententia. Conquestus fuerat Michael Imperator apud Nicolaum Pontificem, quod Romam sese contulisset Theognostus quidam olim Monachus, deinde super quasdam Provincias constitutus Exarchus ab Ignatio Constantinopolitano, nec non alii etiam Monachi, quos omnes fama erat caussae Ignatii adversus Photium patrocinari. Hi ut Constantinopolim redirent Michael exoptabat, quod & a Pontifice Maximo postulavit. Respondit autem Nicolaus, Monachos illos & Theognostum in fidem suam, & B. Petri se recepisse, proindeque non debere illos Roma abjici, & Constantinopolim mitti forte mactandos una cum Ignatii fautoribus; idque probat Nicolaus exemplo proposito Imperatoris, qui olim recusaverat Agarenorum Principi postulanti consentire, dum ab eo quidam venerabilis vir in Imperatoris fidem receptus exposceretur his verbis: *Denique cum quidam Antecessorum vestrorum quendam venerabilem virum ab Agarenorum Principe multis oblatis muneribus sibi mitti poposceris, non solum minime impetravit, verum etiam, ut fertur, ab eo, quem quaerebat, pudorem conferentia scripta recepit. Quamvis Deo gratias, & per principalem Beatorum Apostolorum Petri, ac Paulli (de qua supra partim exposuimus) potestatem, & jus habeamus, non solum Monachos, verum etiam quoslibet Clericos de quacumque Diaecesi, cum necesse fuerit, ad nos convocare, atque Ecclesiasticis exigentibus opportunitatibus invitare. Hoc quidem nostrum: vestrum autem & piorum Imperatorum non est ullum penitus quaerendi Monachos ministerium, nisi ad miserendum, & orationes eorum submisse poscendum. Quod si forsitan opinamini, Theognostum apud nos Photio detrahere, Ignatiumque jugiter commendare, scitote veraciter, quia nihil ipse de utroque loquitur, nisi quod in propatulo est &c.* His supplere juvabit memoratum canonem 123., ad quem referendus etiam est canon 21. cau. 9. qu. 3. *Can. 123. cau. 1. qu. 1. & can. 21. cau. 9. qu. 3.*

Jungendi simul sunt canones 15. cau. 3. qu. 5., & 2. cau. 4. qu. 1. ex eadem epistola depromti in ea parte, in qua Nicolaus conqueritur, quod Synodus adversus Ignatium celebrata fuisset ab iis ipsis, qui Ignatio erant infensi, imo & ejusdem accusatores, de quibus ita Nicolaus ait: *Igitur quia suspecti* (ex his supplebis memoratum canonem 15.) *& inimici judices esse non debeant & ipsa ratio dictat.... prohibere capitulo, quod tamen non apud nos inventum, sed apud vos haberi perhibetur. Verum novimus nos Apostolicis imbuti documentis, etiam sententiis uti Paganorum, quanto magis Christianorum, atque Catholicorum? Et contra ipsos, quorum nec vitam sequimur, nec mentem erroneam imitamur. Denique Apostolus Paullus de libris Paganorum* *Can. 15. cau. 3. qu. 5. & can. 2. cau. 4. qu. 1.*

aliqua

aliqua in suis scriptis posuit, ut est illud ad Titum: Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri, cupidi. Et iterum in Actibus Apostolorum de Deo ait: in quo vivimus, movemur, & sumus: numquid ideo etiam cuncta recipienda sunt, quae cum his pariter sunt prolata? Ait autem praedictus canon: Quoniam multi Ecclesiasticum ordinem confundere, ac subvertere volentes amore inimicitiae, & calumniose caussas quasdam contra dispensatores Ecclesiarum Orthodoxos Episcopos confingunt, nihil aliud, quam foedare Sacerdotum existimationes, & turbationes peccatorum populorum conficere conantes: propter quod placuit sanctae Synodo Episcoporum, qui Constantinopolim concurrerunt, ne sine discussione admittantur accusatores, nec omnibus praecipiatur accusationes facere contra dispensatores Ecclesiarum. Veniamus ergo & ad sanctam Chalcedonensem Synodum .... & nisi manifesta sibi officiant crimina .... renuit intrare collegium. Quinimmo hinc Psalmista David, & Elias eximius Prophetarum Saulis, vel Achab refugiunt prorsus insaniam. Quod autem hi, qui &c., quemadmodum legitur in memorato canone 2. cau. 4. qu. 1. De canone Concilii Constantinopolitani, qui hoc in loco a Nicolao laudatur, nihil ego adjicio, quum jam satis de eo animadverterint Romani Correctores.

Can. 3. cau. 4. qu. 4. In eadem epistola legitur eisdem verbis canon 3. cau. 4. qu. 4. in ea parte, in qua Nicolaus improbat acta Concilii adversus Ignatium celebrati.

Can. 10. cau. 9. qu. 3. Canon 10. cau. 9. qu. 3., qui in eadem epistola legitur, aliis omnino verbis describendus erit juxta fidem exemplarium optimorum. Optabat Nicolaus, ut Ignatii caussa apud Sedem Apostolicam retractaretur, & Romae singulorum jura dirimerentur. Eam ob rem ita scribebat. *Quoniam cum secundum canones, ubi est major auctoritas judicium inferiorum sit deferendum, ad dissolvendum scilicet, vel ad roborandum, patet profecto, Sedis Apostolicae, cujus auctoritate major non est, judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. Siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari voluerunt, ab illa autem nemo sit appellare permissus. Juxta quod & Bonifacius, atque Gelasius sanctissimi Praesules non suis adinventionibus, sed Ecclesiae Romanae consuetudinem non ignorantes dicunt: Bonifacius quidem Rufo, & ceteris Episcopis per Thessaliam, & alias provincias constitutis scribens: Nemo, ait, unquam Apostolico culmini, de cujus judicio non licet retractare, manus obvias audacter intulit. Nemo in hoc rebellis extitit, nisi qui de se voluit judicari. Gelasius autem in commonitorio Fausto magistro fungenti legatione Constantinopolim dato; nobis, inquit, opponunt canones, dum nesciunt quid loquantur; contra quos hoc ipso venire se produnt, quod primae Sedi sana, rectaque suadenti parere fugiunt. Ipsi sunt canones, qui appellationes totius Ecclesiae ad hujus Sedis examen voluere deferri. Ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere sanxerunt, ac per hoc illam de tota Ecclesia judicare, ipsam ad nullius commeare judicium. Nec de ejus unquam praeceperunt judicio judicare, sententiamque illius constituerunt non oportere dissolvi, cujus potius sequenda decreta mandarunt.* His sane verbis non emendari tantum debuit Gratiani editio, sed etiam Gratianeus canon recta interpretatione donandus exhiberi.

Can. 35. cau. 24. qu. 1. Quae traduntur in can. 35. cau. 24. qu. 1. jungenda fuissent cum iis, quae superius observabam ad canonem 36. eadem caussa, & quaestione, nisi Gratianus sub diversa inscriptione eosdem canones exhibuisset, qui tamen ad hanc eandem epistolam pertinent omnes in ea parte, in qua Nicolaus ait, neminem fuisse ex iis, qui Ignatium damnaverant, in Christiana communione libere consi-

sten-

ftentem, fed ut plurimum omnes aut hærefi, aut fchifmate ab Ecclefia receffiffe; quamobrem tradit ab hujufmodi hominibus Ignatium rite non potuiffe dejici a Sede Conftantinopolitana, inter cetera ita fcribens: *Sed iterum videte Romanæ Sedis Pontificem a vobis quidem derogatum, fed a totius Chriftianitatis unanimitate veneratum, & magnæ Synodi Ephefinæ Præfulem Cæleftinum, quid cenfeat de his, qui depofiti, & excommunicati a Neftorio fuerant, poftquam depofitus coram oculis fummi arbitri jam effe credebatur. Et multo magis hoc de fratre, & confacerdote noftro Ignatio effe cenfendum arbitramini, qui non a Prælato quolibet, ficut ifti, fed a fe dejectis talia pertulit. Ait enim Epifcopis Orientalibus fcribens: Siquis vero aut ab Epifcopo Neftorio, aut ab aliis, qui eum fequuntur, ex quo talia prædicare cœperunt, vel excommunicatus, vel exutus eft, feu Antiftitis, feu Clerici dignitate, hunc in noftra communione & duraffe, & durare manifeftum eft. Nec judicamus eum remotum, quia non poterat quemquam ejus removere fententia, qui fe jam præbuerat ipfe removendum.. Item idem ad Clerum Conftantinopolitanum aperte inquit: Sedis noftræ &c.*, quemadmodum fuperius exhibui ad memoratum canonem 36., qui eft fuperiori jungendus, unde integra Nicolai fententia colligatur.

Demum ex eadem epiftola depromta funt verba canonis 6. cau. 35. qu. 9., qui fane jungendus erit cum canone 10. cau. 9. qu. 3. jam fuperius exhibito; etenim poft illa canonis ejufdem 10. verba, *cujus potius fequenda decreta mandarunt*, ita legitur illico in epiftola Nicolai: *Ergo de judicio Romani Præfulis non retractando, quia nec mos exigit, quod diximus comprobato: non negamus ejufdem Sedis fententiam poffe in melius commutari, cum aut fibi fubreptum aliquid fuerit, aut ipfa pro confideratione ætatum, vel temporum, feu gravium neceffitatum, difpenfatorie quiddam ordinare decreverit. Quoniam & egregium Apoftolum Paullum quædam feciffe difpenfatorie legimus, quæ poftea reprobaffe dignofcitur. Quando tamen illa Romana videlicet Ecclefia difcretiffima confideratione fieri delegerit, non quando ipfa, quæ pene* (legunt alii *bene*) *funt definita, retractare voluerit*. Quoties ifta jungantur cum verbis memorati canonis 10., & quafi uno fpiritu omnia legantur, ftatim integra Nicolai fententia deprehendetur. *Can. 6. cau. 35. qu. 9.*

De refponfis ad Confulta Bulgarorum.

Jamdiu ante fæculum Ecclefiæ nonum Idololatriæ tenebris detinebatur, quod dixerunt Bulgariæ Regnum, licet olim dum Græcorum Imperio pareret, Chriftianæ fidei nomen dediffet; etenim Bulgari populi Idololatræ eas Provincias bello partas in fuas traxerunt fuperftitiones, donec Michael Rex Bulgarorum fub Nicolao Pontifice non folum Chrifti fidem amplexus eft, fed & populis fibi fubjectis dedit exemplum, atque incitamentum, ut veram Religionem amplecterentur. Baptizatus Rex Legatos ad Nicolaum Pontificem mifit, poftulans, ut in eas partes Epifcopi, ac Presbyteri mitterentur, quorum opera Evangelica doctrina, atque Apoftolica recentium fidelium animis infereretur. Annuit libentiffime Nicolaus, ibidemque plures Epifcopos conftituit, quamquam deinde concitaverit magis invidiam Græcorum, ac præfertim Patriarchæ Conftantinopolitani, qui facile fibi perfuadebat, Bulgarorum Provincias ad fuum fpectaffe, aut fpectare debuiffe Patriarchatum, allegans olim Græcos Epifcopos ibidem fuiffe defignatos, refragan-

tibus tamen Romanis Antistitibus, qui triplici jure visi sunt sibi adseruisse in illo Regno jus etiam Patriarchicum, primo quod Bulgari ipsi sese sponte Romanæ Ecclesiæ subdidissent, & ejus jurisdictioni; secundo quod non constaret veteres Bulgariæ Provincias, dum Christianæ essent, a Græcorum dependisse Patriarchatu, tertio demum, quod Romanus Patriarchatus jam ab aliquot annis in possessione ibidem esset jurium Patriarchalium. Qui plura ad hanc rem desiderat, adeat auctorem libri Pontificalis in vita Hadriani II. & Nicolai I., item epistolam Hadriani II. ad Basilium Imperatorem, quæ incipit *Lectis excellentis Imperii vestri literis*, quæ habetur in fine actorum Concilii 8. generalis interprete Anastasio Bibliothecario.

His quasi per brevem historiam præjactis, statim intelligimus, quo pertineant vulgata Nicolai Papæ responsa ad consulta Bulgarorum. Nimirum Bulgari recens ad fidem conversi nonnulla a Romano Pontifice, de quibus ipsi dubitabant, dirimenda postulaverunt, uti liquet ex ipsomet Nicolai rescribentis exordio, ibi: *Ad consulta vestra non multa respondenda sunt, nec duximus per singula diutius immorari, qui Deo Auctore non solum libros divinæ Legis, verum etiam & missos nostros idoneos, qui vos, prout tempus & ratio dictaverit, de singulis instruant, ad patriam vestram, & ad gloriosum Regem vestrum dilectum filium nostrum destinavimus; quibus & libros, quos prævidimus necessarios illis nunc esse, commisimus*. Quibus ex verbis constat in primis, Nicolaum rescribentem non in animo habuisse, generalem Bulgaris exhibere doctrinam fidei, eisdemque omnia tradere, quæ essent recens susceptæ religionis necessaria adjumenta, sed tantum voluisse nonnullis propositis quæstionibus satisfacere; etenim generalem fidei doctrinam asseruit aut in sacris libris, qui missi fuerant, apertissime contineri, aut si dubia quædam de sacrarum literarum interpretatione emersissent, doctrinam eandem fidei commode posse ab illis addisci, quoties legatos Sedis Apostolicæ illuc ab eam rem missos consulerent. Deinde etiam constat, responsa Nicolai non ad Regem Bulgarorum directa fuisse, neque ad Episcopos eo missos ab Urbe Roma; frustra enim Nicolaus rescribens mentionem fecisset de *missis idoneis destinatis*, ac de *glorioso Rege* illorum, sed potius directa fuisse ad singulares quosdam recentes Catholicos, & quidem non de trivio homines, qui optaverint sibi per ipsummet Pontificem Maximum in quibusdam quæstionibus satisfieri. Centum & sex capitibus responsa continentur, post quæ ita Nicolaus epistolæ finem imposuit: *Hæc quidem suggestionibus, sive quæstionibus vestris, prout dominus dedit, respondimus, non quantum potuimus, sed quantum sufficere posse prævidimus. Cum autem Episcopum Deo concedente per Præsulatus nostri ministerium habueritis, ille vos docebit omnia, quæ ad officium suum pertinent, & siquæ sunt, quæ non capiet, ab Apostolicæ Sedis auctoritate suscipiet. Deus autem, qui in vobis salutem maximam operatus est, hanc perficiat, consolidet, & usque in finem stabiliat, & corroboret. Amen.*

Can. 17. dist. 28. Ex postremis his epistolæ verbis Romani Correctores ad canonem 17. dist. 28. animadverterunt, nondum fuisse apud Bulgaros interrogantes, qui Episcoporum, aut Presbyterorum munere fungerentur, præsertim cum in cap. 106., quod postremum est, dicatur varios fuisse ex Græcis, aut Armenis Christianis, qui diversa populum docerent. Hinc sane liquet, apud Bulgaros Presbyteros extitisse Apostolico ita dixerim more vagantes, nondum institutis Parochiis, & Parochiarum limitibus; imo etiam evenire potuit, ut non tam Latini illuc petiissent ex mandato

dato Pontificis, quam Græci ex mandato Photii, seu Patriarchæ Constantinopolitani, qui Provincias illas recens conversas suæ jurisdictioni vindicare studebat, quemadmodum Nicolaus insinuare videtur in epistola 70. ad Hincmarum Rhemensem, aliosque Episcopos in Regno Caroli constitutos, quæ incipit *Omnium nos portare onera*. Porro ubi Græci, ac Latini Sacerdotes eo confluerent, & quidem singuli eo animo, ut dum disciplinam Ecclesiasticam stabilirent, Græci ad Græcos, Latini ad Latinos mores Bulgarorum animos converterent, nihil facilius evenire potuit, quam ut Latini Sacerdotes Græcis Sacerdotibus conjugiorum usum objicerent, proindeque Bulgarorum animos a Græcis Sacerdotibus averterent. Prudentissime Nicolaus nec penitus interea abigendos voluit Sacerdotes matrimonio copulatos, ne omnino Græcos læderet adjutores; alias vero reprehensibiles dixit, ut ab illorum disciplina, ad quorum Patriarchatum non pertinebant, Bulgarorum animos alienos redderet; simul autem voluit, ne Laici viri in hac Sacerdotum improbandorum vel absolvendorum specie sententiam ullam ferrent, sed sententiam designandorum Episcoporum potius expectarent, sperabat enim Nicolaus brevi eo accessuros fore Episcopos Latinos, qui Latinæ Ecclesiæ disciplinam rejectis Græcorum moribus instaurarent. Verba Gratianei canonis eadem sunt cum iis, quæ in editis epistolæ exemplaribus habentur, exceptis sequentibus, quæ in editis epistolæ exemplaribus leguntur: *Consulendum ... quo respondemus .... vos tamen dominum imitari convenit, qui solem suum, ut Evangelium testatur, oriri facit super bonos, & malos, & pluit super justos, & injustos. Dejicere ... de Presbyteris, qualescumque sint, vobis &c.*

Amplius pergit Nicolaus in capite sequenti, seu 71., & ait ne ab adulteris quidem Sacerdotibus Sacramenta divina pollui posse; quod Gratianus retulit in can. 5. cau. 15. qu. 8., ubi pro illis verbis: *Quæ purgatoria cunctarum contagionum existunt*: item, *dicente B. Hieronymo: ad credendum in anima omni baptismus est perfectus, & in omni Sacerdote Corpus Christi est perfectum*; ita potius legitur in editis integræ epistolæ exemplaribus: *Quæ purgatoria cunctarum remedia contagionum existunt*; item: *Docente Sancto Hieronymo, ad credendum in omni anima baptismum esse perfectum, & in omni Sacerdote Corpus Christi esse perfectum*. Ex hoc canone nonnulla derivata esse videntur in Capitulum 7. de cohabit. Cleric. & mulier. sub nomine Lucii III., ubi sane nemo non animadvertet, emendandam esse vocem illam *cogitationum*, & pro ea legendum esse *contagionum*. Can. 5. cau. 15. qu. 8.

Quæ traduntur in canone 15. cau. 23. qu. 8. fusius describuntur in capite 46. epistolæ Nicolai his verbis: *Jam vero si Quadragesimali tempore liceat, si necessitas exigit, vel si non exigit ulla necessitas, ad bella procedere, non vobis est necessarium exponendum, cum ex priorum propositionum solutionibus, quid vos conveniat agere, etiam nobis tacentibus jam ipsi colligitis. Bellorum quippe, ac præliorum certamina, nec non omnium jurgiorum initia diabolicæ fraude sunt artis profecto reperta, & dilatandi regni cupidus, vel iræ, vel invidiæ, vel alius cujusspiam vitii dilector tantum his intendere, seu delectari convincitur, & ideo si nulla urgeat necessitas, non solum Quadragesimali tempore, sed omni est præliis abstinendum. Si autem inevitabilis urget opportunitas, nec Quadragesimali est tempore pro defensione tam sua, quam patriæ, seu legum paternarum, bellorum procul dubio præparationi parcendum; ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet quod faciat, & suæ, ac aliorum saluti consulere non procurat, & sanctæ Religionis detrimenta non præcavet. Porro muri Jericho* Can. 15. cau. 23. qu. 8.

filiis Israel, qui sabbatum jam observandum susceperant, etiam sabbato urbem circumeuntibus & tubis clangentibus ad terram protracti sunt.

Can. 2. cau. 27. qu. 2. & can. 3. cau. 30. qu. 5. Ex capite 3. rescriptorum Nicolai depromti sunt canon 2. cau. 27. qu. 2. & canon 3. cau. 30. qu. 5., quos propterea simul jungi debere arbitror, imo & ad integram epistolam exigi, atque ex illa suppleri: Ita rescripsit Nicolaus: *Consuetudinem, quam Græcos in nuptialibus contuberniis habere dicitis, commemorare, prolixitatem styli vitantes, carptim morem, quem sancta Romana suscepit antiquitus, & hactenus in hujusmodi conjunctionibus tenet Ecclesia, vobis monstrare studebimus. Nostrates siquidem tam mares, quam feminæ, non ligaturam auream, vel argenteam, aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia fœdera contrahunt, in capitibus deferunt: sed post sponsalia, quæ futurarum sunt nuptiarum promissa fœdera, quæque consensu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur & postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se annulo insignitum desponderit, dotemque utrique placitam sponsus ei cum scripto pactum hoc continente coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox, aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid fieri præsumatur, ambo ad nuptialia fœdera perducuntur. Et primum quidem in Ecclesia Domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo per Sacerdotis manum statuuntur, sicque demum benedictionem, & velamen cæleste suscipiunt, ad exemplum videlicet, quos Dominus primos homines in Paradiso collocans benedixit, eis dicens, crescite, & multiplicamini &c. Siquidem & Tobias antequam conjugem convenisset, oratione cum ea Dominum orasse describitur. Verumtamen velamen illud non suscipit, qui ad secundas nuptias migrat. Post hæc autem de Ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quæ semper in Ecclesia ipsa sunt solitæ reservari. Et in festis nuptialibus celebratis, ad ducendam individuam vitam Domino disponente de cetero diriguntur. Hæc sunt jura nuptiarum, hæc sunt præter alia, quæ nunc ad memoriam non occurrunt, pacta conjugiorum solemnia: peccatum autem esse, si hæc cuncta in nuptiali fœdere non interveniant, non dicimus, quemadmodum Græcos vos astruere dicitis, præsertim cum tanta soleat arctare quosdam rerum inopia, ut ad hæc præparanda nullum his suffragetur auxilium; ac per hoc sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur. Qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit, cetera omnia cum ipso coitu celebrata frustrantur, Johanne Chrisostomo Magno Doctore testante, qui ait: matrimonium non facit coitus, sed voluntas. Jam vero sciscitamini, si muliere propria defuncta possit vir alteram ducere, scitote per omnia posse, Paullo egregio prædicatore consilium dante, qui dicit: Dico autem nonnuptis, & viduis: bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego, quod si se non continent, nubant; & iterum: Mulier, inquit, alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. Quod enim de muliere sanxit, & de viro intelligendum est, quia e contra sæpe sancta Scriptura de viro loquitur, sed & de muliere nihilominus dicere subintelligitur. Ecce enim dicimus: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum &c., & iterum: Beatus vir, qui timet Dominum, ubi non solum virum, sed & feminam, quæ non abiit in consilio impiorum, & quæ timet Dominum, beatam esse non immerito credimus.*
Integrum hoc epistolæ caput non solum aptum est ad supplendum, quidquid deest Gratiani fragmentis, sed etiam plurimum valet, ut dignoscatur, quænam fuerit Nicolai temporibus solennitas Romanæ Ecclesiæ in celebrandis connubiis, item quænam fuerit solennitas, quæ adhiberi consueverat apud Græcos, semper tamen

præ

præ oculis habito Nicolai propoſito, cujus mens erat Bulgaros a Græcorum diſciplina diſtrahere, & ad diſciplinam Romanorum amplectendam concitare.

Supplendus etiam erit ex integra Nicolai epiſtola cap. 2. canon 1. cau. 30. qu. 3. his verbis: *Ita diligere debet homo eum, qui ſe ſuſcipit ex ſacro fonte, ſicut patrem; quinimo quanto præſtantior eſt ſpiritus carne, quod illud ſpiritale eſt patrocinium, & ſecundum Deum adoptio, tanto magis ſpiritalis pater in omnibus eſt a ſpiritali filio diligendus. Marcus enim Evangeliſta Petri diſcipulus, & ex ſacro fuit ejus baptiſmate filius, quem niſi dilexiſſet ut Patrem, ei non in omnibus obediſſet ut filius: nulla vero inter eos, & filios eorum conſanguinitas eſt, quoniam ſpiritus ea, quæ ſanguinis ſunt, neſcit; caro enim ſecundum Apoſtolum concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem, hæc enim invicem adverſantur. Eſt tamen alia inter eos gratuita, & ſancta communio, quæ non eſt dicenda conſanguinitas, ſed potius habenda ſpiritalis proximitas. Unde inter eos non arbitramur eſſe quodlibet poſſe conjugale connubium; quandoquidem nec inter eos, qui natura, & eos, qui adoptione filii ſunt, venerandæ Romanæ leges matrimonium contrahi permittunt. Siquidem primus inſtitutionum liber, cum de nuptiis loqueretur inter cetera, inter eas, inquit, perſonas, quæ parentum, liberorumve locum inter ſe obtinent, nuptiæ contrahi non poſſunt, veluti inter patrem, & filiam, vel avum, & neptem, vel matrem, & filium, vel aviam, & nepotem, & uſque ad infinitum: & ſi tales perſonæ inter ſe coierint, nefarias, atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicantur: & hæc adeo ſunt, ut quamvis per adoptionem parentum, liberorumve loco ſibi eſſe cœperint, non poſſint inter ſe matrimonio jungi. Itaque eam, quæ mihi per adoptionem filia, aut neptis eſſe cœperit, non potero uxorem ducere: & infra: ſiquis per adoptionem ſoror eſſe cœperit, quamdiu quidem conſtat adoptio, ſane inter me, & eam nuptiæ conſiſtere non poſſunt. Si ergo inter eos non contrabitur matrimonium, quos adoptio jungit, quanto potius a carnali oportet inter ſe contubernio ceſſare, quos per cœleſte Sacramentum regeneratio Sancti Spiritus vincit? Longe igitur congruentius filius Patris mei, vel frater meus appellatur is, quem gratia divina, quam quem humana voluntas, ut filius ejus, vel frater meus eſſet, elegit; prudentiuſque ab alterna corporis commixtione ſecernimur, quoniam Spiritus Sanctus ſua nos charitate coadunavit, quam ſi vel carnalis neceſſitudo, vel invicem nos mutabile cujuſdam corruptibilis hominis arbitrium copulaſſet.* Can. 1. cau. 30. qu. 3.

Romani Correctores jam ſuppleverunt aliqua, quæ deerant canoni 22. cau. 32. qu. 5. ex capite 96. ejuſdem epiſtolæ Nicolai; integrum autem caput retuliſſent, ſi poſtrema hæc verba addidiſſent: *Sicut a Chriſto Eccleſia diligenda; quantum autem hæreticorum ore Chriſtus & accuſatur, & in gentibus blaſphæmatur, ſed hos interim perverſa prædicantes tolerat, & reſipiſcentes a miſericordiæ gremio non repellit.* Can. 22. cau. 32. qu. 5.

Poſtulaverant Bulgari a Nicolao, quidnam fieri tempore quadrageſimali liceret, quid vero prohiberetur. Atque eo pertinent capita 44., 45., 46., 47., & 48. hujus epiſtolæ. In capite 44. ſcripſit Nicolaus abſtinendum eſſe a venationibus. In capite 45. de modo judiciorum publicorum exercendorum reſcripſit: quid ſcripſit in capite 46. jam indicavi ad canonem 15. cau. 23. qu. 8. In capite 47. reſpondit, nunquam Chriſtiano homini jocis eſſe vacandum, potiore autem ratione non eſſe vacandum tempore quadrageſimali, quemadmodum nec vaniloquio, aut ſcurrilitati; vaniſque rebus quibuſcumque; quia eo potiſſimum tempore Deo per pœnitentiam ſatisfacere pro viribus homines debent. Subdit autem in cap. 48. *Unde nec uxorem ducere, nec convivia facere in quadrageſimali tempore convenire poſſe nullatenus arbitramur.* Quæ verba retulit Gratianus in can. 11. cau. 33. qu. 4., Can. 11. cau. 33. qu. 4.

ubi

ubi notanda sane sunt, quæ prudentissime in ea materie prosecutus est Sanctus Pontifex: *Iterum quid hic sacri canones dicant, Episcopo vestro docente scietis.* Quod ipsum fere tradidit in capite 50. his verbis. *Quid de eo, qui de quadragesimali tempore cum uxore sua coierit, sit judicandum, Episcopi vestri, & sacerdotis, qui ab eo constituetur, arbitrio considerandum, ac definiendum committimus, qui singulorum mores agnoscere poterunt, & uniuscujusque vestrum caussas libratis personis, ac temporibus discernere, seu moderari debebunt &c.* Prudens sane Nicolai consilium, qui per epistolam non æque, ac per ministrorum suasiones temporibus, ac personis industri sollicitudine accommodatas rem illam definiri recte posse censuit.

Juvat etiam redigere ad integra epistolæ exemplaria, nimirum ad caput 104., *Can. 24. de conf. dist. 4.* canonem 24. de conf. dist. 4. ibi: *A quodam Judæo, nescitis utrum Christiano, an Pagano, multos in Patria vestra baptizatos asseritis, & quid de his sit agendum, consulitis. Hi profecto, si in nomine Sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt (unum quippe, idemque est, ut Sanctus exponit Ambrosius) constat eos non esse denuo baptizandos: sed primum utrum Christianus, an Paganus ipse Judæus extiterit, vel si postmodum factus fuerit Christianus, investigandum est, quamvis non prætereundum esse credamus, quid beatus de baptismo dicat Augustinus: jam satis, inquit, ostendimus, ad baptismum, qui verbis Evangelicis consecratur, non pertinere cujusquam vel dantis, vel accipientis errorem, sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu Sancto aliter sentiat, quam doctrina cælestis insinuat: & iterum: sunt etiam quidam ex eo numero, qui adhuc nequiter vivant, aut etiam in hæresibus, vel gentilium superstitionibus jaceant, & tamen etiam illic novit Dominus, qui sunt ejus. Namque in illa ineffabili præscientia multi, qui foris videntur, intus sunt; & alio loco: & jam corde tardiores, quantum existimo, intelligunt baptismum Christi nulla perversitate hominis sive dantis, sive accipientis posse violari; & rursus: potest tamen, ait, tradere separatus, sicut potest habere separatus, sed quam perniciose tradere; ille autem, cui tradit, potest salubriter accipere, si ipse non separatus accipiat.* Romani Correctores animadverterunt, apud Algerum legi pro illis verbis *a quodam Judæo* ita, *a quodam, ut audio.* Antonius Augustinus in Dialogo 18. lib. 2. de emend. Gratiani refert, se in libro Cæsaraugustano legisse *a quodam viro*, quam lectionem sibi vehementer placuisse profitetur, ea ratione, quod non poterat dici Judæus, de quo dubitabatur, an Christianus esset, an Paganus. Verum & Romani Correctores, & Baluzius in notis ad Gratianum probare non potuerunt, emendandum esse Codicem Gratiani, præsertim quod in integro Nicolai capite, quale superius nuper exhibui, ita omnia facta traduntur, quasi ille qui baptizaverit Judæus esset, de quo tamen dubitaretur, an Christianus esset, an Paganus; Judæus forte origine, sive parentibus Judæis progenitus, de quo tamen minime constaret, an esset Idololatriæ deditus, an esset potius jam fide Christiana imbutus. Quæcumque vero editio sit recipienda, præterire non debeo, torqueri quamplurimos in interpretatione hujus capitis in ea parte, in qua traditur, baptisma collatum valere in nomine Christi, æque ac valeret, si conferretur in nomine Sanctissimæ Trinitatis juxta vulgarem ecclesiasticorum Ritualium formulam; imo eo graviorem difficultatem emergere, quo validioribus Nicolaus usus fuerit ad suam probandam sententiam monumentis, nimirum & sacrarum Scripturarum, sive Actuum Apostolicorum auctoritate, & Sancti Ambrosii testimonio. Sunt eam ob rem ex Theologis, ac canonum Cultoribus non pauci,

quos

quos adeo movit Nicolai I. superius exposita sententia, ut censuerint valere baptisma tantum in nomine Christi collatum, etiamsi expressa non fieret mentio Sanctissimæ Trinitatis. Verum viri gravissimi adhuc in contrariam abire opinionem minime dubitaverunt, animadvertentes in rescripto Nicolai tria exhiberi, quæ sejungi necessario debeant: in primis actuum Apostolicorum monumenta, deinde Sancti Ambrosii testimonium, demum Nicolai ejusdem Pontificis sententiam.

Fatentur in primis in Actibus Apostolorum sæpe fieri mentionem baptizatorum *in nomine Christi*, sed ad horum interpretationem verborum in duplicem dividuntur classem: Ajunt aliqui, forte id factum ab Apostolis fuisse prima illa Fidei propemodum nascentis ætate, quadam velut dispensatione recedentibus, Deo ipso inspirante, a generali Christi mandato, quo baptizandas gentes esse *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti* acceperant, idque ex eo factum, ut Christi nomen gentibus inclaresceret magis, ac facilius illæ Christi Fidem profiterentur. Alii e converso id ab Apostolis factum denegant, & non aliter in nomine Christi baptizatum fuisse volunt, quam juxta formulam a Christo præstitutam, quod idem est, ac in expresso nomine Trinitatis. Revera frequentissime verba illa *in nomine* non ita sonant, quasi nomen aliquod sit pronunciandum, sed quasi quod fit, illius fiat auctoritate, ac mandato, in cujus nomine fieri dicitur, quemadmodum cum de Apostolis dictum est: *In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, &c.* Neque est, cur quisquam forte sacrum Scriptorem ita loquentem redarguere posset, quasi verba ambigua posuisset; nam mens sacri Scriptoris non erat, indicare verba formulæ, quibus Apostoli baptizando uterentur, utpote de qua satis constabat in Evangelio juxta generale mandatum Domini; sed potius indicare, quo baptismate quidam baptizarentur, num baptismate Christi, num baptismate Johannis, cum tunc duo hæc baptismata ministrata adparerent. Posterior hæc opinio mihi magis placet, quæ congruit in primis verborum formulis a Scriptore sacro adhibitis: congruit deinde, quod potissimum spectandum est, cum expresso Christi Domini mandato de baptismate ministrando expresso nomine Sanctissimæ Trinitatis; prior autem opinio, quæ ad dispensationes contra jus divinum confugit, quandam aut injuriam Apostolis infert, quasi Christi mandata non servaverint, aut supponit dispensationem, de qua non constat, adversus jus divinum nuper Christi ipsius ore firmatum, dum esset Cœlos adscensurus. Ego sane reor, non facile hujusmodi dispensationes præsumendas esse, nisi forte talis emergeret casus, quo aliter interpretari sanctissimorum Virorum acta non possemus. Nec forte dicas, caussam fuisse gravissimam dispensandi, quod Christi nomen magis inclarescere videretur; nam si Christum a Filio Dei non distinguit fides nostra, non video, cur æque non inclaresceret Christi nomen, ubi baptizaretur etiam in nomine Filii, una cum Patre, & Spiritu Sancto; imo cum potissima Christi claritas sit ipsa Divinitas, quid aptius ad eam demonstrandam, quam ita baptizare, ut Christus, sive Filius Dei a Patre, & Spiritu Sancto minime sejungeretur?

Veniunt deinde ad expendendum Sancti Ambrosii testimonium, & ajunt ad hanc quæstionem Ambrosii sententias vix pertinere. Sane prænotare juvat, ibidem nullum aliud Ambrosii monumentum referri, quam quod habetur in lib. 1. ejusdem Sancti Doctoris de Spiritu Sancto cap. 3., ubi totus est Vir eximius, ut demonstret ex sacris literis Spiritum Sanctum esse Deum, quemadmodum eisdem fere

fere rationibus demonstrabat S. Basilius in libro etiam de Spiritu Sancto in cap. 10. 11. & 12., ita ut dixeris, Ambrosium de divinitate Sancti Spiritus scribentem habuisse præ oculis librum Basilii, ex quo plura in librum suum derivaret. Inter cetera Sanctus Antistes ea profert Scripturæ, seu novi Testamenti fragmenta, ex quibus constat tacite etiam intelligi Spiritum Sanctum, ubi Pater, vel Filius nominarentur, quemadmodum intelligebatur Pater, aut Filius, ubi nomen pronunciaretur Spiritus Sancti; exinde enim facile consequebatur, sive Patris, sive Filii, sive Spiritus Sancti eandem esse naturam. Ad hanc rem pertinebat, quod in Actibus Apostolorum dicitur cap. 8., Eunuchum Reginæ Candacis Æthiopum baptizatum fuisse a Philippo, postquam professus est, se credidisse *Filium Dei esse Jesum Christum*, ad quod ait Ambrosius, tacite Eunuchum credidisse etiam in Spiritum Sanctum ex eo, quod expresse in Christum crediderat; eodem modo, quo ubi in Evangelio dicitur, Christum baptizaturum esse *in Spiritu Sancto*, eadem Spiritus Sancti virtus indicabatur, quæ Patris erat, & Filii. Itaque huc spectat, quod ait Ambrosius, idem esse in sacris literis nominare Christum, aut Filium Dei, item Patrem Deum, ac nominare Spiritum Sanctum; nemo vero non videt, quam parum conveniat hoc propositum cum ea disputatione, utrum sufficiat baptizare in nomine Christi, non expresso aliarum Personarum Divinarum nomine. Non loquebatur Ambrosius de formula Sacramenti pronuncianda, sed potius de vi verborum sacræ Scripturæ, quæ identidem de Filio prædicavit, quod etiam voluit de Sancto Spiritu prædicatum, quemadmodum, ubi dicitur per Filium omnia esse creata, virtutem Sancti Spiritus minime exclusit. Sane ubi de formulis sensibilibus Sacramentorum agitur, non est investigandum, quid tacite intelligatur, sed potius quid expressum voce sit, cum Sacramenta signa sint sensibilia, quæ verbis, & rebus constant; secus enim ex Ambrosii sententia concludere etiam oporteret, valere Sacramentum baptismi tantum in nomine Spiritus Sancti collatum, non expresso nomine Patris, vel Filii, quod non arbitror dicturos eos, qui asserunt valere ex Ambrosii sententia baptismum in nomine Christi collatum. Propositum autem exemplum Eunuchi a Philippo baptizati plurimum ad rem hanc explicandam facere videtur; etenim cum sacræ literæ doceant, non quidem Philippum baptizasse in nomine Christi, sed potius baptizasse, postquam Eunuchus credidit Christum esse Filium Dei, perspicue liquet non agi apud Ambrosium de formula a baptizante pronuncianda, sed potius de formula fidei, quæ proferenda sit a baptizato; & quamvis verum sit, satis fuisse Philippo, quod Eunuchus crediderit Christum esse Deum, quia hac fidei formula etiam tacite credidit Deum Spiritum Sanctum, non tamen satis esse Philippo potuit Eunuchum baptizare in nomine Christi, qui ex Christi ipsius mandato baptizare debebat etiam in nomine Patris, & Spiritus Sancti. Adde his omnibus animadversiones Maurinorum Monachorum, qui Ambrosii libros ediderunt; siquidem ipsi demonstratum scripserunt, Ambrosium aliis in locis docuisse, non aliter valere posse baptismatis Sacramentum, nisi quum expresso Sanctissimæ Trinitatis nomine collatum fuerit; quamobrem concludere exinde licebit, Ambrosii loca ad propositam quæstionem pertinere vix posse.

Ita expositis & sacrarum Literarum, & Sancti Ambrosii monumentis una superest expendenda Nicolai Papæ doctrina, perspicue concludentis, idem esse & in nomine Trinitatis, & in nomine Christi tantummodo Sacramentum baptismi conferre. Verum qui necessariam asserunt expressam Sanctæ Trinitatis invocationem, recte

recte animadvertunt in Nicolai rescripto duas esse partes, quarum prior explicat, quomodo etiam ab ignoto, nec christiano viro Sacramentum baptismatis collatum valere dicatur juxta vetustam Ecclesiæ traditionem; posterior explicat parum referre, utrum Sacramentum baptismatis collatum sit sub ea formula, qua solum invocetur Christi nomen, an sub ea, qua nomen Sanctissimæ Trinitatis exprimatur. In prima rescripti parte jus esse dicunt, at in secunda privatam Nicolai opinionem, cui non sit juris auctoritas. Revera, uti ex toto superius descripto contextu patet abunde, non fuit a Bulgaris Nicolaus interrogatus de formula, aut formulæ qualitate, sed potius de ministro, seu ministri conditione. Regula autem est rescriptorum, quæ postulat, ut rescripta in ea tantum parte vim juris obtineant, in qua vere rescripta dici possunt, sive in qua interrogationi respondent.

De epistolis ad Episcopos omnes.

Sub nomine Nicolai Papæ ad omnes Episcopos scribentis duo habemus fragmenta apud Gratianum. Primum legimus in can. 6. cau. 17. qu. 4., quem in primis exigere juvabit ad decretum Ivonis, ex quo videtur excerptus, deinde quid de eo senserint Viri eruditi indicare. Itaque Ivo in parte 3. decreti cap. 104. ita habet: *Nicolaus Papa omnibus Episcopis: De confiniis cæmeteriorum, sicut antiquitus a Sanctis Patribus statutum est, statuimus: ita ut major Ecclesia per circuitum sexaginta passus habeat, Capellæ vero, vel minores Ecclesiæ xxx. Qui autem confinium eorum confringere tentaverit, aut personam hominis, vel bona ejus inde abstraxerit, nisi publicus latro fuerit, quousque emendet, & quod rapuerat, reddat, excommunicetur.* Hinc sane adparet non sermonem institui de Ecclesiarum confinibus, quod videtur apud Gratianum, sed potius de confinibus cæmeteriorum non violandis; si enim cæmeteria suapte natura, sive ex ipsa Romanorum etiam veterum lege, tanquam loca religiosa habita semper fuerunt, omnique humano commercio exemta, deinde ubi ecclesiastica illis benedictio accessit, sacra quodammodo loca evaserunt, nulla ratio eadem violari permittit; religionis enim species semper fuit apud homines defunctorum cineribus nullam injuriam., quocumque tandem modo injuria fieri dicatur, inferri. Antonius Augustinus in dialogo 17. lib. 2. de emendat. Gratiani adnotat inscriptionem illam *Nicolaus omnibus Episcopis*, memorato canoni adjectam, haberi quidem apud Gratianum, Ivonem, & in libro Tarraconensi, sed in Panormia duplicem esse inscriptionem, nimirum & Agathensis Concilii cap. 29., & Nicolai, quamquam nihil tale in Agathensi Concilio reperiatur. Item adnotat, quod etiam Romani Correctores observaverunt, legi in veteribus codicibus *LX. passus* pro *XL.*, & *confinia earum*, pro *confinio eorum*. Ego hunc canonem agnosco pertinere potius ad Nicolaum II., cum legatur eisdem omnino verbis, quibus apud Ivonem exhibitus est, in epistola ejusdem Pontificis ad Episcopos Galliæ, Aquitaniæ, & Vasconiæ, in qua referuntur decreta Concilii Romani anni 1059. edita in recentioribus Conciliorum collectionibus ex apographo Sirmondi, ubi tamen pro illis verbis *vel minores Ecclesiæ*, legitur, *sive minores Ecclesiæ*. Quum vero in eodem canone legatur, *sicut antiquitus a Sanctis Patribus statutum est*, arbitror id referendum esse ad illa, quæ constituta fuerunt in Capitulari 2. anni 803., in Capitulis legi Salicæ adjectis, editisque sub Carolo Magno, de illis, qui ad Ecclesias

Can. 6. cau. 17. qu. 4.

confugientes sese in atria illarum recipiunt; nam in cap. 3. hæc leguntur: *Siquis ad Ecclesiam confugium fecerit, intra ipsius atria Ecclesiæ pacem habeat, nec sit ei necesse Ecclesiam ingredi, & nullus eum inde per vim abstrahere præsumat, sed liceat ei confiteri, quod fecit, & inde per manus bonorum hominum ad discussionem in publicum perducatur*. Relata hæc sunt in librum I. Capitularium Francorum cap. 134., & in librum 2. legum Longobardarum tit. 40. cap. 5., atque ad hoc ipsum caput respicientes, ut arbitror, Episcopi Hispani in Concilio Coyacensi anno 1050., una cum Ferdinando Rege, accedente etiam Sancia Regina, ita constituerunt communi suffragio in can. 12. *Duodecimo quoque titulo præcipimus, ut si quilibet homo pro qualicumque culpa ad Ecclesiam confugerit, non sit ausus aliquis eum inde violenter abstrahere, nec persequi infra dextros Ecclesiæ, qui sunt triginta passus*, (dextrorum mentionem fecit, qui edidit appendicem formularum Marculfi formula 17., quasi mensuræ cujusdam agri, seu soli) *sed sublato mortis articulo, & corporis deturbatione, faciat quod lex Gothica jubet. Qui aliter fecerit, anathema sit, & solvat Episcopo mille solidos purissimi argenti.*

Can. 25. cau. 24. qu. 3. Alterum fragmentum habemus in can. 25. cau. 24. qu. 3., quod tamen nec tribuere possumus Nicolao I., sed potius adscribendum videtur Nicolao II., quemadmodum jam animadvertit Baluzius in notis ad Gratianum, eam potissimum adferens rationem, quod in eo canone *agatur de treuga, & pace, quæ istius tantum Nicolai sæculo reperta est, Nicolai I. ævo audita nondum fuerat*. Revera inter decreta Nicolai II., quæ Baluzius idem edidit in tomo 7. Miscellaneorum distributa in capita 15. hæc habentur num. 1. *Primum quidem, ut pax, & treuga Domini a fidelibus christianis reperta, & laudata, sicut scriptura habentur, ita firmiter teneantur, infractores vero anathemate feriantur*. Hæc sane verba eadem sunt cum iis, quæ Gratianus retulit in memorato canone 25. in fine. Qui plura desiderat de modo treugæ servandæ, animadvertat canones numero plurimos Concilii Narbonensis a Baluzio editos anni 1054. Priora autem ejusdem canonis verba leguntur in nuper memorata epistola Nicolai II. ad Episcopos Galliæ, Aquitaniæ, & Vasconiæ, ubi Sanctus Pontifex tradit nonnulla edita in Concilio Romano anni 1059., inter cetera hunc canonem describens: *Illi etiam, qui peregrinos, vel oratores cujuscumque Sancti, sive clericos, sive monachos, vel feminas, seu inermes pauperes deprædati fuerint, vel bona eorum rapuerint, vel in malum eis obviaverint, anathematis vinculo feriantur, nisi digne emendaverint.*

De epistola ad Salonitanum Episcopum.

Can. 3. cau. 30. qu. 1. Ex iis, quæ superius tradidi ad epistolam Nicolai ad Rodulfum Episcopum Bituricensem, atque ad canonem 6. cau. 30. qu. 1., facile liquet non injuria tribui eidem Nicolao Pontifici canonem 3. cau. 30. qu. 1., cujus eadem fere sententia est, licet ea, quæ ibidem memoratur epistola, inter eas, quæ usque nunc editæ sunt, non reperiatur; neque vero inanis esse potuit hujusmodi constitutio, quum dixerimus temporibus Nicolai gravem fuisse, & inferendum abusum illorum conjugum, qui religionis prætextu conjugiorum dissolutionem meditabantur. Tantum heic dixero, non in omnibus codicibus eandem esse hujus canonis inscriptionem; quemadmodum enim jam adnotavit Antonius Augustinus in lib. 2. de emend. Gratiani

tiani dial. 19., apud Ivonem in decreto legitur: *Idem*, nimirum Nicolaus, *Salemonio Episcopo*, & in Panormia edita *Salomonitano*, in libro Cæsaraugustano *Saleminio*, & in Tarraconensi: *Nicolaus ad Salemoniam*.

De epistola ad Frontarium Archiepiscopum Burdegalensem.

Frontarium, sive Frotarium, aut etiam, ut alii scribunt, Froterium fuisse Burdegalensem Archiepiscopum temporibus Nicolai I. facile deducitur tum ex subscriptione privilegii monasterio Atrebatensi concessi anno 866. apud Baluzium de concord. Sacerd. & Imper. lib. 3. in fine, tum ex subscriptionibus Concilii Tullensis 2. anni 860. apud Labbeum, tum ex subscriptionibus Concilii Pontigonensis anni 876. apud eundem Labbeum, in quo Concilio idem Frontarius, quidquid plurimi in contrarium molirentur Galliæ Antistites, morem illico gessit tum Imperatori Carolo Calvo, tum Johanni Pontifici Maximo in caussa Ansegisi Senonensis Primatis constituendi. Verum quis fuerit vir ille *nefandus Burgandus nomine, & rabie insana commotus*, de quo mentio fit in can. 17. cau. 12. qu. 2. adscripto Nicolao Pontifici adloquenti memoratum Frontarium, admodum est in obscuro, ac propterea quoquo modo dubitare viderer de auctoritate canonis, nisi generaliter liqueret, temporibus Nicolai plurimos fuisse rerum ecclesiasticarum invasores, ac deprædatores. Dubitationem forte augere posset, quod nimis subtiliter obeundæ injungantur variæ pœnitentium stationes, & gradus, quæ disciplina paullo asperior videri posset illis, qui norunt, quam irrequieti fuerint tunc temporis Francorum animi variis disputationibus concussi, quemadmodum liquet ex pluribus epistolis Nicolai Papæ; cùm illis propterea mitius agi decebat, ut suavius ad disciplinam sacram custodiendam traherentur. In hac dubitatione, ipse suspicor, eum canonem forte tribuendum esse alicui auctori, & quidem incerto, libri Pœnitentialis, cujus generis volumina plurima olim fieri poterant, atque ita composita, ut quod codicis auctor tradebat, sub nomine cujusdam Pontificis Maximi, vel ecclesiasticorum Patrum ederet. Proinde evenire potuit, ut auctor libri Pœnitentialis, quem Gratianus, aût quisquis Gratianum manuduxit, sequeretur, eundem canonem composuerit, & Nicolai Papæ ad Frontarium scribentis nomine insigniverit. Revera in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino eadem omnino verba leguntur in titulo 8. cap. 19. sub nomine Nicolai.

Can. 17. cau. 12. qu. 2.

De epistola ad Humifridum Episcopum Morinensem.

Ex Ivonis Carnotensis decreto supplenda est inscriptio canonis 5. dist. 50., etenim in parte 6. ad caput 120., ubi eadem fere Gratiani verba leguntur, ita legitur: *Nicolaus Wilfredo Morinensis Ecclesiæ Episcopo*; proindeque nil dubito, quin ad eandem epistolam sit canon iste referendus, ad quam referendus etiam sit canon 47. cau. 7. qu. 1., utpote qui apud Gratianum tribuitur Nicolao ad Humifridum Episcopum Morinensem scribenti. Fateor nomen hujus Morinensis Episcopi paullo aliter in variis, qua Conciliorum nono sæculo celebratorum actis, qua Col-

Can. 5. dist. 50. & Can. 47. cau. 7. qu. 1.

lectorum codicibus legi, modo enim Humifridus, modo Huntfredus, modo Hunifridus, modo Hunilfredus, modo Guifredus, modo Wilfredus, modo Vinfridus, vel Vinfredus appellatur. Quæcumque tamen sit nominis variatio, quæ sane levissima esse videtur, constat Episcopum illum Morinensem unum ex illis fuisse, quos alias diximus ejectos a Nomenojo Brittonum Rege, qui Nortmannorum auxilio fretus sicut regno potitus est, ita sui regni Episcopatus, atque Episcopos defatigavit, plurimos etiam ex istis deturbavit. Videantur, quæ dicta sunt ad canonem 10. cau. 7. qu. 1., ubi de Leone IV., ex quibus sane commode interpretari unusquisque poterit canonem 47. cau. 7. qu. 1. Verum de canone 5. dist. 50., quoniam integra Nicolai epistola, ad quam exigendus esset, deperiit, nihil aliud dicam; tantummodo huc referam, quod apud Ivonem legitur, apud quem plura sunt quam penes Gratianum. Habet Ivo in parte 6. cap. 120. *Clericum autem, qui paganum occiderit, non oportet ad gradum majorem provehi, qui carere debet etiam acquisito, homicida enim est. Nam cum discreti sint milites sæculi a militibus Ecclesiæ, non convenit militem Ecclesiæ sæculo militare, per quod ad effensionem sanguinis necesse sit pervenire. Denique sicut turpe, ac perniciosum sit, laicum Missas facere, Sacramenta Corporis, & Sanguinis Christi conficere, ita ridiculum est, & inconveniens, clericum arma sustollere, & ad bella procedere, cum Paullus Apostolus dicat: Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ac si liquido versa vice dicat: Nemo militans mundo implicat se negotiis spiritualibus.* Hæc ad adjuncta illius ætatis, uti decet, exacta, nemo non interpretabitur de illis Clericis, qui Nortmannis, & Nortmannorum adjutoribus Paganis arreptis armis restitissent, atque ut suas tuerentur Ecclesias, milites adversarios occidissent.

De epistola ad Johannem Episcopum Ravennatem.

Can. 13. dist. 63. Dubitare visus est Antonius Augustinus in lib. 2. de emend. Gratiani dial. 15., num canon 13. dist. 63. adscribendus sit Nicolao I. Pontifici, an Nicolao minori, sive II. Ait ille: *Ad Nicolaum minorem pertinere in quodam Michaelis Thomasii libro inveni. B. In Pontificali de vitis Pontificum libro certius est, Nicolaum I. in Concilio Romæ habito in domo Leoniana de caussa hujus Johannis cognovisse, eique restituto dixisse, ut Episcopos per Æmiliam, nisi post electionem de eis Cleri, & populi, atque per epistolas Apostolicæ Sedis Præsulis, non habeas consecrandi licentiam. A. Hæc meliora sunt, quam quæ Gratianus refert.* Hodie vero res est in clariore lumine posita, postquam in editione Labbeana edita sunt acta Concilii Romani sub Nicolao I. celebrati anno 871. in caussa Johannis Episcopi Ravennatensis, qui potestate sacra abutens qua in consecrandis, qua in dejiciendis suæ Provinciæ Episcopis, postquam citatus est, ut ad Synodum veniret, obedire detrectans, synodali sententia damnatus est, deinde vero post exhibita obedientiæ argumenta, peractamque pœnitentiam, in sedem suam restitutus, datis tamen ipsi aliquot capitulis custodiendis, ne forte rursus auctoritate sua abuteretur. Eorum capitulorum exemplar primus edidit ex Cathedralis Mutinensis tabulario Bacchinius in appendice ad Agnellum Ravennatem; numero autem 1. hæc leguntur: *Episcopos per Æmiliam non consecres, nisi post electionem cleri, & populi*; quæ sane verba eadem omnino sunt cum memorato Gratiani monumento.

De

De epiſtola ad Mediolanenſes.

Veteres Gratiani editiones in inſcriptione canonis 1. diſt. 22. ita exhibebant: *Nicolaus Papa ſcribit Mediolanenſibus*. Verba hæc, quæ potius de Nicolao II. erant intelligenda, neſcio quis recentior Gratianei operis editor nomen Nicolai I. expreſſit. Illum canonem derivaverat Gratianus ex codice Anſelmi, qui eundem referens in lib. 1. cap. 63., uti animadvertit Antonius Auguſtinus dial. 13. de emend. Gratiani lib. 2., ſub hac epigraphe adpoſuit: *Ex epiſtola Nicolai Papæ junioris Mediolanenſibus miſſa*. Verum ne Nicolao quidem II. adſcribendus erit canon, ſed potius Petro Damiani Nicolai II. apud Mediolanenſes Legato. Turbabatur Mediolanenſis Eccleſia ob turpem avaritiam, & incontinentiam plurium clericorum, apud quos veteres & Simonis, & Nicolaitarum hæreſes renovabantur, atque ita, ut, quod peſſimum erat, forent in erroribus pervicaciſſimi, atque ipſis etiam Pontificibus Maximis pertinaciter obſiſterent, illorumque juriſdictionem excutere conarentur, in perniciosam morum, diſciplinæque libertatem proclamantes. Inter cetera ajebant Mediolanenſes Clerici, Eccleſiam ſuam eſſe a Romana diſtinctam, ſuo ſe Antiſtite regi, nec Romano Epiſcopo ſubjici. In his cauſſarum, & locorum adjunctis Pontificia legatione ſuſcepta Mediolanum acceſſit Petrus Damiani, qui initio in ipſum vitæ diſcrimen adductus, tandem plurimos removit a ſchiſmate, & ad unitatem Romanæ Eccleſiæ revocavit. Inter Sancti Viri opera, ubi recenſentur Acta Mediolanenſia, opuſculo 5. habetur ſermo habitus ad Mediolanenſes, cujus priora verba hæc ſunt: *Noverit charitas veſtra, Dilectiſſimi, non me pro Romanæ Eccleſiæ huc honore veniſſe, ſed veſtram gloriam quærere, vobis ſalutem, & gratiam, quæ in Chriſto eſt, cum ejus auxilio, ſi permittitis, providere. Quo enim pacto honore indiget parvuli hominis, quæ laudes, atque præconia ex ipſius ore ſortita eſt Salvatoris? Quæ autem provincia per omnia Regna terrarum ab ejus ditione extranea reperitur, cujus arbitrio ipſum quoque Cœlum & ligatur, & ſolvitur? Omnes autem ſive Patriarchivi cujuslibet apicem, ſive Metropoleon Primatus, aut Epiſcopatuum cathedras, vel Eccleſiarum cujuſcumque ordinis dignitatem, ſive Rex, ſive Imperator, ſive cujuslibet conditionis homo purus inſtituit, & prout voluntas, aut facultas erat, ſpecialium ſibi prærogativarum jura præfixit; Romanam autem Eccleſiam ſolus ipſe fundavit, & ſuper petram fidei mox naſcentis erexit, qui Beato vitæ æternæ Clavigero terreni ſimul, & cœleſtis imperii jura commiſit. Non ergo quælibet terrena ſententia, ſed illud verbum, quo conſtructum eſt cœlum, & terra, per quod denique omnia condita ſunt elementa, Romanam fundavit Eccleſiam. Illius certe privilegio fungitur, illius auctoritate fulcitur; unde non dubium, quia quiſquis cuilibet Eccleſiæ jus ſuum detrahit, injuſtitiam facit; qui autem Romanæ Eccleſiæ privilegium ab ipſo ſummo omnium Eccleſiarum Capite traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæreſim labitur, & cum ille notetur injuſtus, hic eſt dicendus hæreticus. Fidem quippe violat, qui adverſus illam agit, quæ mater eſt fidei, & illi contumax invenitur, qui eam cunctis Eccleſiis prætuliſſe cognoſcitur*. Poſt pauca ſubdit Petrus, Ambroſium Sanctiſſimum, ac vetuſtiſſimum ejuſdem Eccleſiæ Mediolanenſis Antiſtitem de Nicolaitarum hæreſi conſuluiſſe Siricium Papam, atque ejus inſtitutis adhæſiſſe, ita concludens: *Unde & ipſe Sanctus Ambroſius in omnibus ſequi ſe magiſtram Sanctam Romanam profitetur Eccleſiam*. Quicumque ſane

Can. 1. diſt. 22.

verba

verba isthæc omnia conferet cum memorato canone 1. dist. 22. non solum agnoscet, qualis illius habendus auctor sit, sed etiam quænam sit integra auctoris sententia, & qua ratione verba ejusdem canonis juxta optimos codices sint emendanda.

De epistola ad Nonensem Electum, & Clerum.

Canonem 8. de conf. dist. 1. aliter Gratianus, aliter Anselmus designarunt; etenim apud Anselmum hæc inscriptio legitur: *Nicolaus Episcopus Clero, & Plebi* Can. 8. de conf. dist. 1. *Nonensis Ecclesiæ*; sed apud Gratianum in vetustis codicibus ita legebatur: *Nicolaus Papa Clero, & Plebi Viennensis Ecclesiæ*. Antonius Augustinus in lib. 2. de emend. Gratiani dial. 13. testatur in quodam Veronensi libro ita exhiberi: *Electo, & Clero Ecclesiæ Nonensis*, una subdens hoc caput inter incerta Nicolai I. monumenta esse recensendum. Hinc plane ego non video, cur recentiores veterem Gratiani editionem corrigendam crediderint in duplici parte, primum addendo nomen *Electi*, & excludendo nomen *Plebis*, deinde pro *Viennensi* Ecclesia *Nonensem* designando. Vel enim sequendus erat Anselmus; tum vero non erat adjiciendum nomen *Electi*, neque nomen *Plebis* detrahendum; vel recedendum fuerat ab Anselmo; tum vero designandum non erat pro *Viennensi* nomen Ecclesiæ *Nonensis* eo prætextu, quod Anselmus non Viennensis fecisset, sed Nonensis Ecclesiæ mentionem. Fuit isthæc nimis ampla emendandi licentia, ubi præsertim certa esse nequeunt emendationum argumenta. Ego potius dubitarem de auctoritate ejus epistolæ, utpote cujus non constat fuisse Nicolaum auctorem, cum inter ceteras Nicolai epistolas apud quoscumque etiam recentissimos Collectores desideretur; cum præterea nulla fuisse videatur occasio Nicolao porrecta ita scribendi, sive ad Viennensem Ecclesiam in Gallia, sive ad Nonensem Ecclesiam in Dalmatia; cum demum primus eam epistolam in medium produxerit Anselmus, cujus fides in educendis reconditis monumentis non est sine discrimine probata, præsertim in iis, quæ quoquo modo possent proposito ejusdem Anselmi servire. Non omittam tamen advertere, nonnulla similia haberi in epistola tributa Nicolao eidem I. rescribenti ad consulta Arduici Archiepiscopi Vesontionensis apud Dacherium in tom. 1., in ea enim in cap. 5. hæc leguntur adversus Chorepiscoporum ambitum constituta: *De Chorepiscopis, de quibus consulis, utrum Presbyteros, & Diaconos valeant consecrare, sacri te canones satis poterunt edocere. Quomodo autem Chorepiscopos posse dicimus Ecclesias consecrare, quas nulli Episcoporum licet sine nostro præcepto secundum sanctas regulas dedicare? Non ergo Chorepiscopis dabimus.*

De epistola ad Osbaldum Chorepiscopum Quadrantinum.

Can. 6. & 39. dist. 50. Osbaldus, qui Chorepiscopus, aut Coepiscopus in can. 6. & 39. dist. 50. juxta quædam exemplaria dicitur Quadrantinus, apud Antonium Augustinum in lib. 2. dial. 16. de emend. Gratiani creditur idem esse, ac Osualdus quidam Episcopus, primum Vintonensis, postea Eboracensis in Britannia, auctor libelli cujusdam Martyrologii. Incerta admodum hæc sunt, cum opportunis destituamur monumentis, quæ in hac potissimum parte, quæ privata negotia, & omnino singularia facta conti-

continet, vix ob vetustatem superesse recentioribus potuerunt. Interea vero jure dicere possum ea, quæ traduntur in memoratis canonibus 6. & 33., neque a Nicolai temporibus, neque ab aliis Nicolai sententiis dissonare. In primis si de temporibus loquamur, nemo ignorat qualis esset tunc, præsertim in Gallia, Chorepiscoporum disciplina, quorum nimirum officio passim Episcopi in administrandis rebus ecclesiasticis utebantur; proinde esse occasio potuit Osbaldo, si Chorepiscopus, ut fertur, Quadrantinus extitit, Sedem Apostolicam in caussa Clericorum delinquentium consulendi. Item non ignoramus, temporibus Nicolai Paganos fuisse Christianis maxime infensos, eamque ob rem facile contingere potuisse Paganorum occisiones, sive a Clericis, sive a Laicis propriæ defensionis caussa perpetratas. Fuerant autem hæ Paganorum cædes jamdudum præsertim viris Ecclesiasticis vetitæ, quemadmodum colligitur ex Capitulari Caroli Magni anni circiter 769. cap. 2.. & lib. 7. Capitularium cap. 124. ibi: *ut Sacerdotes neque Christianorum, neque Paganorum sanguinem fundant*. Hinc Nicolaus potuit sacerdotali officio jure spoliare Clericos in ejusmodi homicidia pronos, quemadmodum ex laudatis canonibus edocemur; imo & ita eosdem exuere, ut nulla superesset spes in pristinum gradum revertendi; firmum enim erat apud Nicolaum veteris Ecclesiasticæ disciplinæ principium, juxta quod semel jure remoti a sacerdotali gradu nusquam in illum omnino restituerentur. Similis plane sententia legitur in capite 6. epistolæ Nicolai ad consulta Arduici Archiepiscopi Vesontionensis apud Dacherium in Tomo 1. Spicilegii ibi: *Porro de presbytero, quod non possit restaurationem post lapsum recipere, ut multa prætereamus, Beatus Papa declarat Gregorius ad Sabinianum inter cetera scribens Jadertinum Episcopum, Presbyterum vero, inquiens, de quo nos fraternitas tua latoris præsentium relatione consulit, nulla ratione in sacro ordine post lapsum aut permanere, aut revocari posse cognoscas*.

De Epistola ad Rhatoldum Episcopum Argentoratensem.

Non sunt contemnendæ Baluzii adnotationes ad canonem 15. cau. 33. qu. 2., qui hodie inscribitur in vulgatis Gratiani Codicibus Nicolao Papæ Rhatoldo Episcopo Sanctæ Ecclesiæ Argentoratensis scribenti, ait enim ille, in libro Sangermanensi inscriptionem canonis hanc fuisse: *Item Nicolaus Papa Rodulpho Episcopo Sanctæ Argenteæ retensis*, in Regio libro: *Item Nicolaus Papa Radulpho Episcopo sanctæ argenteæ retensis Ecclesiæ*; olim vero scriptum fuisse *tretensis*, postea prima litera *t* jugulata, in antiquo Codice Victorino: *Item Nicolaus Papa Rodulpho Episcopo sanctæ Argenteæ utensis*, in recentiore *sanctæ Argenteæ erccensis Episcopo*; in Codice Colbertino *sanctæ Argenteæ recensis*; in antiquis editionibus Moguntina, & Veneta *sanctæ Ecclesiæ argenteæ retensis*, sive, ut ego lego in edito Codice vetustissimo, *Rhetensis*. Burchardus, ex quo primum ceteri Collectores fragmentum derivasse videntur, ita inscripsit in lib. 6. cap. 46. *Nicolaus Episcopus servus servorum Dei Reverendissimo & Sanctissimo Radoldo Episcopo sanctæ Argenteæ Retensis Ecclesiæ*. Addit præterea Baluzius, testari B. Rhenanum in admonitione de Tertulliani dogmatis eandem lectionem reperiri in omnibus, quos ipse vidit, Gratiani Codicibus, non excusis

Can. 15. cau. 33. qu. 2.

excusis modo, verum etiam manu scriptis; reperisse se porro epistolam illam in veteri Codice adjunctam constitutionibus Provincialis Synodi, quam Maguncíaci habuit Rhabanus Archiepiscopus, in editione autem Rhenani ita legi: *Nicolaus &c. Ratholdo Episcopo sanctæ Argentoratensis Ecclesiæ*, quo postea modo apud Gratianum Demochares, & Contius emendaverunt; hinc recte Democharem, Contium, Romanosque Correctores Ratholdi nomen pro Radulphi nomine reposuisse, præsertim quod Radoldum nominet Burchardus memoratus, & ea tempestate vixerit Radoldus Argentoratensis, seu Argentinensis Episcopus, si fides est Jacobo Vvymphelingio in Catalogo Episcoporum Argentinensium, Huc usque Baluzius. Ego cum viderim Burchardi Codicem in pluribus a Gratiano dissonare, imo ibidem integram epistolam exhiberi, hic describendam censui, ut emendetur Gratianus aut suppleatur his verbis: *Dum universis mundi partibus credentium agmina Principis Apostolorum liminibus properant, quidam vir nomine Thlothart venit vestræ beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit Præsulatui, cujus paginam prælegentes, matricidam illum esse cognovimus, quo facto multis fletibus, lacrymisque profusis valde doluimus. Idcirco præcipimus, & patrum almorum censuris statuimus, ut sub pœnitentiæ jugo permaneat, ita ut unum per annum Ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores Basilicæ orans, ac deprecans Deum perseveret, qualiter tanto eripiatur piaculo. Completo vero anni circulo introeundi in Ecclesiam licentiam habeat, tamen inter audientes stet, & nondum communicet. Completis autem trium annorum circulis, sacræ communionis illi gratia concedatur. Oblationes vero non offerat, nisi postquam aliorum septem annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis, atque temporibus carnem non manducet, nec vinum bibere præsumat, exceptis festis diebus, atque Dominicis, & a Pascha usque Pentecostes, & quocumque ire voluerit, nullo vehiculo deducatur, sed pedibus proficiscatur, armat non sumat, nisi contra Paganos. Jejunet autem tres dies per hebdomadam usque ad vesperum. A propria quidem, ac legitima sua conjuge non separetur, ne fornicationis voragine corruat, quod ne fiat optamus. Si autem ante trium annorum cursum finis vitæ illius adpropinquaverit, Corporis, & Sanguinis Domini Nostri Jesu Christi particeps fiat; sin autem, ut supra statuimus, efficiatur, tamen si illius conversationem, & lacrymarum fontem in omnibus videritis floridis actionibus, & optimis operibus pullulare, humanius circa eum vestra sollicitudo pervigil adpareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus vos in Christo bene valere.* Similis propemodum pœnitentia a Nicolao Pontifice præstituta fuit cuidam Wimaro, qui tres suos liberos peremerat, quemadmodum liquet ex epistola ejusdem Pontificis ad Rivoladrum (legunt alii Ronolardum) Episcopum 17. in priore Appendice. Addere his potes similem fere impositam pœnitentiam rerum Ecclesiasticarum invasoribus, quemadmodum colligitur ex canone 17. cau. 12. qu. 2. Eadem fere verba Nicolai, qualia sunt apud Burchardum, & Gratianum, edidit Baluzius in tom. 5. Miscellaneorum, sub nomine Decretorum Nicolai Papæ. Ceterum non est inverosimile, quod jam adnotaverunt Romani Correctores, canonem eundem tribuendum potius esse Concilio Wormaciensi anni 868. sive post annum ab obitu Nicolai Pontificis, a Burchardo primum adscriptum Nicolao, quod inscriptiones canonum transformare soleret, & Pontificibus Maximis ut plurimum coævis tribuere, quæ edita in particularibus Conciliis fuissent. Itaque in can. 30. Wormaciensis Synodi hæc leguntur. *Statuimus, ut parricidæ, & fratricidæ per unius anni curriculum ante fores Basilicæ orantes Domini clementiam perseverent. Completo autem anni curriculo, introducan-*

troducantur in Ecclesiam: tamen inter audientes, usque dum unius anni spatium finiatur, flent, cum Missarum solemnia, vel alia sacra audire officia venerint. His ita peractis si pœnitentiæ fructus in eis conspicitur, Corporis, & Sanguinis Domini Nostri Jesu Christi participes fiant, ut desperantiæ non indurentur caligine. Carnem non manducent omnibus diebus vitæ illorum, & jejunent usque ad nonam horam diei quotidie, exceptis festis diebus, atque Dominicis. Abstineant a vino, medone, atque cervisia mellita tres dies per hebdomadam. Arma gerere non audeant, vel sumere, nisi contra Paganos. Et ubicumque ire maluerint, nullo vehiculo deducantur, sed pedestri more proficisci studeant. Tempus autem hujus pœnitentiæ in Episcoporum ponimus arbitrio, ut secundum conversationem illorum aut extendere, vel minuere valeant. Ab uxoribus, si habuerint, non separentur. Si autem non habuerint, & se continere non valuerint, legitimas accipiant in conjugio feminas, ne in fornicationis voraginem incidere videantur. Et si finis vitæ illorum venerit, antequam duorum prædictorum annorum finiantur curricula, viaticum illis non negetur. Addi his potest epistola Nicolai ad Episcopos Germaniæ, quæ habetur inter acta Concilii Moguntini anni 857. ubi eadem fere verba leguntur.

De Epistola ad Salomonem Episcopum Constantiensem.

Veteres Gratiani editiones canonem 2. cau. 15. qu. 5. tribuerunt Nicolao Papæ scribenti ad Solonem Episcopum Constantiensem. Sed recte recentiores emendaverunt pro Solone Salomonem scribentes, potissimum Ivonis auctoritate, qui non solum in Decreto parte 6. cap. 122., sed etiam in epistola 206. ad Hildebertum Cenomanensem Episcopum idem monumentum retulit sub nomine Nicolai ad Salomonem Constantiensem. Sed præterea Baluzius in tom. 5. Miscellaneorum ejusdem Salomonis Episcopi mentionem fecit referens quædam capitula responsionum Nicolai Papæ ad legationem Salomonis Episcopi missi a Rege Ludovico Germanico. His addi possunt acta Concilii Triburiensis anni 895., quibus Salomon Constantiensis Episcopus subscripsisse adgnoscitur. Fateor tamen, hanc ipsam Nicolai epistolam demtis Ivonis in memoratis locis, nec non Gratiani fragmentis, inter cetera ejusdem Pontificis monumenta desiderari. Non inde vero ea erit rejicienda, sive quod a ceteris Nicolai sententiis minime dissonet, sive quod disciplinæ illius ætatis congruere videatur. Conferantur cum his canones 6. & 39. dist. 50. junctis iis, quæ superius tradidi ad illorum interpretationem. Forte huc quisquam referendam arbitrabitur (neque ego repugno) epistolam Nicolai ad Episcopos Germaniæ, quæ habetur inter acta Synodi Moguntinæ anni 857. Ibidem Nicolaus ita scribit inter cetera: *Sacerdotes illi, qui in crimine fornicationis fuerint accusati, & crimen illis non fuerit comprobatum, aut ipsi non manifestaverint, quid aliud agendum est, nisi quod in Neocæsariensis Sancti Concilii capitulo legitur, ac demonstratur? Tamen si ipsi juramento se voluerint purificare, licentiam habeant. Similiter autem & Diaconi, si fuerint accusati, peragant.* Notatu dignum est, inter eos Germaniæ Episcopos, ad quos hæc directa fuit epistola, recenseri Salomonem Constantiensem; quamobrem non inverosimiliter aget, qui Gratiani canonem cum descripto hujus epistolæ fragmento conciliabit.

Can. 2. cau. 15. qu. 5.

De Epistola ad Thadonem Archiepiscopum Mediolanensem.

Can. 23. cau. 17. qu. 4. Thadonem, sive, ut alii scribunt, Tadonem fuisse temporibus Nicolai Ecclesiæ Mediolanensis Episcopum facile demonstratur, tum ex epistola scripta ab Episcopis constitutis in Regno Lotharii ad Episcopos constitutos in Regno Ludovici, quæ habetur apud Labbeum in recente Veneta editione tom. 10. pag. 230., tum ex Concilio Romano III. anni 863. can. 2., ubi fit mentio Thadonis Archiepiscopi Mediolanensis. Sed & fuisse præbitam illis temporibus occasionem cædum, in odium præsertim virorum Ecclesiasticorum apud Mediolanenses, non obscure indicatur ex iis, quæ superius prajacta sunt ad interpretationem canonis 1. dist. 22., ubi nonnihil dicendum fuit de Petro Damiani ad Mediolanenses Pontificia auctoritate Legato. Hæc sane me plurimum movent, ut Nicolao ad Thadonem scribenti jure tributum agnoscam canonem 23. cau. 17. qu. 4., ex quo sane liquet humane admodum cum Mediolanensibus rem fuisse a Nicolao gestam; erant enim apud illos Schismatici numero plurimi ad unitatem Ecclesiasticam leniter adducendi. Cum vero apud Ivonem in cap. 20. partis 10. Decreti idem Gratiani canon describatur, aliquibus immutatis verbis, juvabit lectionem Ivonis hoc in loco exhibere, ut Codex Gratianeus emendetur apud eos, quibus major est Ivonis vetustioris, quam Gratiani recentioris existimatio. Scripsit Ivo: *De Presbyterorum flagellatoribus, & occisoribus, prædonibus scilicet, qui sæculari brachio minime coercentur, juxta præceptum Domini, placet fraterno amore conveniantur secundo, ac tertio. Quique si te non audierint, conveniente Ecclesia eos Eucharistia privare, atque si in sua obstinatione parvipendentes Sacerdotalia monita forte permanserint, ab Ecclesiæ compage sub anathematis interdictione resecare licentiam tribuimus. Quos etiam resipiscentes, tandem digna satisfactione præmissa, in gremio Sanctæ Matris Ecclesiæ revocari noveris posse.*

De ceteris canonibus Nicolao I. Pontifici adscriptis.

Can. 4. dist. 33. Quæ supersunt expendenda Gratiani monumenta adscripta Nicolao I. Pontifici incerta admodum sunt. Ex illis est in primis canon 4. dist. 33., de quo Antonius Augustinus in lib. 2. de emend. Grat. Dial. 19. jam adservit: *Id in incertis numerant selecti viri*. Si danda fides est Ivoni, ipse in cap. 104. partis 11. ita eundem canonem exhibet. *Nicolaus Alvvino Jovavensi Archiepiscopo: Clerici, qui in adolescentia a Dæmonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorem sacri regiminis gradum accedere non possunt*. Plane jam superius adnotaveram, quædam superesse fragmenta epistolarum Nicolai Papæ ad Adalvvinum Episcopum Juvavensem; atque ad has epistolas facile referri posset memoratus can. 4., quoties integræ hodie extarent. Verum cum interierint, solæque superfuerint breves quædam laciniæ, non erit inutile curare, ut istæ, qualescumque sint, Nicolao tributæ sententiæ, si fieri potest, ad generales sacrorum canonum regulas exigantur. Jam Romani Correctores adnotaverunt, similia quædam constituta fuisse in Concilio Arausico 1. cap. 16. ibi: *Qui palam a Dæmone arrepti sunt, aliquando non solum non assumendi ad ullum ordinem clericatus, sed etsi aliqui jam ordinati sunt, ab imposito officio repellendi*. Addi poterat canon 13. Concilii Toletani XI. ibi: *Bene majorum regulis definitum est, ut dæ-*

dæmoniacis, aliisque passionibus irretitis ministeria sacra tractare non liceat. Præ ceteris clarius id prosequitur Gelasius Papa I. ita scribens in epistola ad universos Episcopos per Lucaniam, Brutios, & Siciliam constitutos cap. 19. *Usque adeo sane comperimus illicita quæque prorumpere, &c.*, quæ habentur in can. 5. dist. 33. quem integrum jam edidi suo in loco.

Incertæ etiam auctoritatis est canon 49. dist. 50., & nusquam illum repertum esse testatur Antonius Augustinus in lib. 2. dial. 17. de emend. Grat. Ego puto tributam Nicolao eam ipsam Concilii Wormaciensis sententiam, quæ legitur in can. 50. eadem dist. 50., licet alia verborum specie inducta; neque enim id novum est Collectoribus, cum ejusdem sæculi monumenta alia aliis interserere solerent, vel subjicere non designato nomine auctorum; alias autem scimus, Concilium Wormaciense celebratum fuisse anno circiter post obitum Nicolai. Quod si evidens in hanc rem mavis exemplum, illud exhibeo statim in can. 15. cau. 33. qu. 2. qui licet Nicolao Pontifici tribuatur, idem tamen, uti suo loco diximus, videtur esse cum canone Concilii Wormaciensis. Quod si adhuc nonnihil ex monumentis Nicolai velis huc referre, in medio ego exhibere potero Nicolai ejusdem epistolam, quæ adjicitur actis Concilii Moguntini scripta ad Episcopos Germaniæ, ubi inter cetera hæc leguntur: *De his, qui non sponte homicidium commiserunt, in vigesimo secundo capitulo Ancyrani Concilii, qualiter agere debeant, definitum habetis*. Capitulum hoc Ancyrani Concilii habes in can. 42. dist. 50. Can. 49. dist. 50.

Johannes Cochlæus in sua collectione decretorum Nicolai Papæ, quod habetur in canone 3. dist. 97. scripsit pertinere ad epistolam missam ad Ludovicum Imperatorem, deinde paullo aliter canonis sententiam delineavit, his verbis: *Licet nunquam Apostolicæ Sedis modus fuerit, absque signatis apicibus undecumque legationem suscipere, nos tamen sublimitatem vestram in nobilissimo viro, ac strenuo legato vestro honorantes, ejusque gravitatem, & eloquiorum illius veridicas cognoscentes assertiones, nihilominus eum absque epistola vestra suscepimus*. Nonnulla his in Gratiani Codice addidit Pithœus, testatus hæc eidem canoni 3. esse subjicienda: *Illud vero, quod idem Augustus dicebat, fuisse consuetudinis decessorum nostrorum tempore, ut ex quocumque regno aliqua legatio ad Sedem Apostolicam veniret, Optimates Romani interessent, modo vero nullus intersit præter Arsenium, ita non est. Verumtamen quid interest, utrum in suscipienda legatione omnes in unum Optimates Romani, an tres ex iis, vel duo, vel certe unus conveniat, dum tamen nihil reprehensibile, nihil properum, Deo custode, nos penitus ignoramus. Nam si reprehensione aliquid dignum geritur, non tantum de non convocata turba a vobis, quantum a Domino de hoc, quod male geritur, potius redarguemur*. Unde vero hæc Pithœus depromserit, non satis indicat, imo mihi non videntur cum ipso Gratiani monumento satis consonare, cum Gratianeus canon verba contineat epistolaria ad Principem directa, at verba Pithœi ita concepta sint, ut ad tertium quendam de Principe scripta videantur. Ceterum quæ ibidem traduntur a Nicolao, generali disciplinæ conveniunt etiam recentioribus temporibus confirmatæ in Extrav. 1. de electione vers. *asserenti namque*. Ipse etiam Nicolaus in epistola 2., quæ habetur in 1. Appendice epistolarum, Rhadoaldum, & Johannem Episcopos mittens in Franciam legatos, potissimum illud suasit, ut non aliter suam perficerent legationem, quam solemnibus instructi Epistolis; & in epistola quam scripsit ad Salomonem Brittanorum Regem, ejusque conjugem, apud Mansium tom. 1. Supplementi pag. 973. professus, est se plurimum dubitare de sug- Can. 3. dist. 97.

 gestio-

gestionibus nomine Principis ad se delatis, quod ex litteris quædam suspiciones falsitatis emergerent. Quod si Nicolaus cum Ludovici Principis legato minus scrupulose agendum voluit, ex eo potissimum, quod legati fides per se ipsam extabat, nihil videtur, quod proponi possit adversus monumentum istud, utpote quod exceptiones certis in casibus admissæ generalibus regulis non officiant, ac disciplinis.

Can. 2. cau. 2. qu. 2. De canone 2. cau. 2. qu. 2. nihil est, quod ego singulari animadversione adjicere possum, postquam Romani Correctores, & cum illis universi eruditi viri observaverint, non debuisse eundem Nicolao Pontifici adscribi, sed potius Isidoro Mercatori in Præfatione Conciliorum, eodem modo, quo perperam apud Gratianum laudatus est nomine Nicolai etiam canon 3. cau. 33. qu. 2., qui habetur in eadem Mercatoris præfatione. Abstineo a referendis Pseudo-Isidori verbis, sive quod parum habeant apud prudentissimos viros auctoritatis, sive quod infinitus propemodum essem, si hujusmodi, seu similes sententias facile ex omnibus fere Isidorianis Epistolis apocryphis eruendas in medium proferrem.

Can. 3. cau. 6. qu. 3. Antonius Augustinus in dial. 15. lib. 2. de emendat. Grat. ad canonem 3. cau. 6. qu. 3. asserit, in ejus investigatione divinum superesse implorandum auxilium, cum destituti simus humano. Clarissimus Pithœus ad eundem canonem adjecit, illum referendum esse ad epistolam Nicolai ad Ludovicum Imperatorem, quod etiam adnotavit recentior Labbeanæ Collectionis editor Venetus in tom. 9. pag. 1533. ad marginem, ubi plura referuntur monumentorum Nicolai Papæ fragmenta. Gratianus paucis eandem sententiam perstrinxerat in can. 13. dist. 50. ibi: *Sophronium Placentinum Episcopum merito reprobatum Nicolaus Papa ambos reconciliavit*. Mendum sane in alterutro Gratiani loco notatur, cum qui in can. 13. appellatur Sophronius, deinde in can. 3. appelletur Suffredus. Quidquid tamen sit, ego facile adduci non possum eo, ut canonem istum habeam tanquam certum & genuinum Nicolai Pontificis monumentum. Me enim plurimum movet altum, quod in omnibus Nicolai I. actis servatur, silentium; quamquam enim ut plurimum hoc argumentum a silentio deductum non satis firmum per se sit, quousque aliis non juvatur conjecturis, in hac tamen re apud me gravissimum est. Nimirum novi temporibus Nicolai, plures non ex Episcopis tantum, sed etiam ex Presbyteris fuisse Episcopali, seu Synodali auctoritate depositos, dejectosque, eosque ferme omnes ad Sedem Apostolicam appellatione interposita confugisse, plurimos etiam in pristinam Sedem, & Dignitatem restitutos. At novi præterea, quot fuerint in hac materie concertationes Episcoporum, & quot illarum adhuc in præsentia monumenta supersint. Sufficit in hanc rem evolvere acta Codicum, quæ a Collectoribus sub Nicolai temporibus congesta sunt, & passim occurrent præ oculis Episcopi, Presbyterique dejecti, pluribus dejectione confirmata judiciis, ac tandem non sine maxima animorum hinc illinc contendentium exagitatione restituti. Cum vero frequentissima ibidem sit ceterorum qua dejectorum, qua restitutorum, & quidem pluries iterata mentio; nullibi autem ne verbum quidem de Suffredo, sive Sofronio fiat, qui a Gratiano Placentinus Episcopus dicitur, non video, qua de caussa Gratiano sit adhærendum. Unum forte quemquam morari posset Anastasii Bibliothecarii monumentum, videlicet Anastasius Nicolao Papæ coævus in ejusdem Pontificis vita ita scribit: *Nihilominus Seufredum Placentinæ Sedis Antistitem, a Sede propria cujusdam Paulli diaconi perfidia pulsum, per Legatos suos idem Papa Sedi suæ restituit, & eundem Diaconum, qui Sedem illam proprio rectore superstite præsumsit inva-*

invadere, competenti cum suis sequacibus increpatione corripuit. Pro cujus etiam infausta, nefariaque præsumtione penitus amputanda sanctitatis studio jussit, & pro pace Dei Ecclesiæ ipsi jam fato præcepit Diacono, ut nec tale quid unquam tentaret peragere, nec eandem Sedem Placentinam, sive viveret Sexfredus, sive moreretur Episcopus, repetere præsumeret, vel recipere. Sed hæc cum in ipsis Nicolai monumentis desiderentur, facile quidem occasionem præbere potuerunt recentiori alicui Collectori, nonnulla ad hanc ipsam rem pertinentia comminiscendi, non tamen satis exinde deduci potest, memorata Gratiani verba haberi posse tanquam firmum & solidum Ecclesiasticæ disciplinæ stabiliendæ præsidium. Ceterum si nihilominus forte quisquam monumentum istud velut germanum velit agnoscere, sequi commode poterit Mansium, qui in Supplemento Labbeano tom. 1. pag. 995. illud refert ad Concilium Romanum VII. Nicolai.

Non immemor diu in investigando auctore canonis 4. cau. 12. qu. 1., jam enim ex decreto Ivonis & Burchardi codice collegerunt viri eruditi, canonem illum non ad Nicolaum Papam, sed ad Saligunstadinense Concilium pertinere. Revera in canone 12. ejusdem anno circiter 1022. celebrati ita legimus: *Statutum est etiam, ut ædificia Laicorum, quæ Ecclesiis adjuncta sunt, auferantur, & nulla in atrio Ecclesiæ ponantur, nisi tantum Presbyterorum.* Can. 4. caus. 12. qu. 1.

Neque præterea diu immorandum est in investigando auctore canonis 1. cau. 16. qu. 5. falso tributi Nicolao Pontifici, qui tribuendus potius erat Concilio Arausicano I., etenim in canone 10. ejusdem, qui etiam relatus est inter canones Concilii Arelatensis II. num. 36., hæc leguntur. *Siquis Episcopus in alienæ Civitatis territorio Ecclesiam ædificare disponit, vel pro agri sui, aut Ecclesiastici utilitate, vel quacumque sua opportunitate, permissa licentia, quia prohiberi hoc votum nefas est, non præsumat dedicationem, quæ illi omnimodis reservanda est, in cujus territorio Ecclesia assurgit: reservata ædificatori Episcopo hac gratia, ut quos desiderat Clericos in re sua videre, ipsos ordinet is, cujus territorium est: vel si jam ordinati sunt, ipsos habere acquiescat, & omnis Ecclesiæ ipsius gubernatio ad eum, in cujus Civitatis territorio surrexit, pertinebit. Et siquid ipsi Ecclesiæ fuerit ab Episcopo conditore conlatum, is, in cujus territorio est, auferendi exinde aliquid non habeat potestatem. Hoc solum ædificatori Episcopo credimus reservandum.* Addo his sequentem canonem, qui etiam est numero 37. in Concilio Arelatensi II., cum & iste non mediocrem possit Gratianeo canoni lucem adferre. *Quod si etiam quicumque Ecclesiam ædificaverit, & alium magis, quam eum, in cujus territorio ædificat, invitandum putaverit; tam ipse, qui contra constitutionem, vel districtionem gratificari vult, quam omnes Episcopi, qui ad hujusmodi dedicationem invitantur, conventu abstinebuntur; si ordinem excesserit, in reatu revocabitur.* Erant sane hæc prima jurispatronatus, seu juris præsentationum initia, quæ si conveniunt aut Arausicano I., aut Arelatensi II. Conciliis, quorum tempore nondum jus præsentandi receptum fuerat, sed libera erat, sicut ordinatio Clericorum, ita beneficiorum collatio, non potuerunt tamen amplius congruere temporibus Nicolai I., a quo propterea jure optimo memoratus canon est abjudicandus. Can. 1. cau. 16. qu. 5.

Canon 3. cau. 26. qu. 7. integer legitur in epistola Nicolai jam superius memorata ad Rodulfum Archiepiscopum Bituricensem edita primum abs Johanne Cordesio, & ex eo a ceteris recentioribus Collectoribus cap. 4. ibi: *De his vero, qui pro criminibus pœnitentiam gerunt, & ad cingulum militiæ revertuntur, constat eos* Can. 3. cau. 26. qu. 7.

contra

contra sacras regulas agere. Verum quia crimina non æqualia sunt, perhibesque alios horum propter nimiam hebetudinem in desperationem adiisse, alios ob hoc ad Paganos fugisse, tibi hoc committimus decernendum, nimirum qui loca, & tempus regionis illius, modumque culpæ, nec non & pœnitentiam, & gemitus hominum ad confessionem venientium, præsens positus inspicere vales.

Can. 1. cau. 30. qu. 2. In lib. 2. de emendat. Grat. Dial. 18. ait Antonius Augustinus de canone 1. cau. 30. qu. 2. *Inscriptionem non aliam inveni, quam hanc, Nicolaus Papa, apud Ivonem, & Gratianum, & Bernardum Papiensem; & Raymundum. Fontem tu nobis ostendes. B. Nili fontibus obscurior est.* Sane apud Gregorium IX. nonnulla adjiciuntur Gratiani verbis, aliqua etiam immutantur in cap. 2. de desponsat. impub. Ego in his tantum agnosco sententiam quandam Nicolai Pontificis, quæ habetur in rescripto ejusdem ad Bulgaros, deinde apud auctorem Panormiæ, & eum secutum Gratianum paullo aliter digestam, quemadmodum in more habuerunt Collectores. Porro Nicolaus in memorato rescripto cap. 3. Bulgaros docens, qua ratione sint contrahenda sponsalia, ait: *consensu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur.* Quæ vero apud Gregorium IX., quemadmodum & in prima Decretalium Collectione, adjecta fuerunt, ex recentiorum placitis profluxerunt; etenim sæculo Ecclesiæ duodecimo cœpit non improbari conjugium etiam inter impuberes, dixerim melius, tolerari, dum gravissimæ emergerent caussæ. Similem constitutionem ad hanc rem proferre possum ex Mansii Supplemento Labbeano tom. 2. pag. 670., ibidem enim referuntur canones quidam Concilii sub Ricardo Archiepiscopo Cantuariensi habiti anno 1173., atque inter eos num. 35. legitur ita conceptus: *Non contrahatur matrimonium inter aliquos infra annos, nisi ex dispensatione inter Principes, vel magnos viros, reconciliationis, vel pacis caussa.* Forte ex canone isto profluere potuit exceptio tradita in dicto cap. 2. de desponsat. impub., & quoniam Nicolao tributa erant priora canonis verba juxta ea, quæ ediderat Gratianus, facile etiam sub Nicolai ejusdem nomine potuit eadem exceptio tradi.

Quod sub Nicolai nomine describitur in can. 57. de cons. dist. 4. legimus apud Ivonem in parte 1. decreti cap. 87. sub hac inscriptione: *Nicolaus Papa Johanni Archiepiscopo Ravennæ.* Deinde sequitur fragmentum his verbis: *Catechismi baptizandorum a Sacerdotibus uniuscujusque Ecclesiæ possunt fieri, sicut in sancta hac Romana, cui Deo auctore ministerium famulatus nostri exhibemus, Ecclesia, solemniter fieri comprobatur.* Hæc ad Johannem Ravennatem epistola hodie non superest; attamen Ravennatensi Ecclesiæ temporibus Nicolai præfuisse Johannem Episcopum minime dubito, cum ejus fiat mentio in epistola ejusdem Pontificis ad Adonem Viennensem Archiepiscopum, quæ est 59. in editione Labbeana. Ejus autem canonis occasio, qua nimirum quæreretur, an liceret in unaquaque Ecclesia singularem catechismum baptizandis proponere, non aliena est a Nicolai ipsius temporibus; tunc enim non ignoramus rerum divinarum studia instaurata in Ecclesiis, quemadmodum deducitur ex canone 10. inter Lingonenses propositos Concilio Tullensi I. apud Saponarias anni 859., ac proinde facile fuit varias propositas in variis Ecclesiis methodos, quibus Catechistæ ad baptizandorum institutiones uterentur. Atque id sufficere potest, ut verosimilis saltem in re obscura laudati canonis fides, atque auctoritas habeatur.

Can. 57. de cons. dist. 4.

CAPUT

CAPUT LXXVIII.

De Johanne VIII.

Hadriani II., qui Nicolao in Romano Pontificatu successit*, nullum apud Gratianum monumentum extat, dummodo excipias canonem 1. dist. 63., quem jam expendi in prima operis parte, ubi actum est de octavo generali Concilio; quamobrem ad monumenta progredior, quæ Johanni VIII. apud Gratianum adscribuntur. Sunt autem sequentia.

Ex epistola ad omnes Episcopos.	*Can. 21. cau. 17. qu. 4. ex variis variorum monumentis congestus.*
Ex epistola ad Rostannum Episcopum.	*Can. 47. cau. 27. qu. 2. incertæ admodum auctoritatis.*
Ex epistola ad Cenomanticum Episcopum Uticensem.	*Can. 4. dist. 50. non dissonat a germana Johannis doctrina.*
Ex epist. ad Anselmum Episcopum Ecclesiæ Lemovicinæ.	*Can. 7. cau. 30. qu. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.*
Ex epist. ad Vulibertum Episcopum Agrippinensem.	*Can. 4. dist. 100. illius temporis adjunctis maxime consonat.*
Ex epist. ad Clerum, & ordinem Salonitanum.	*Can. 109. cau. 11. qu. 3. paullo varius in diversis exemplaribus.*
Ex epist. ad Paullum Episcopum Legatum in Pannonia, & Germania.	*Can. 14. cau. 16. qu. 3. jungendus cum can. 17. cau. 16. qu. 3., & ex adjunctis illius ætatis explicandus.*

Ex

Ex epist. ad Ludovicum Regem.	*Can.* 17. *cau.* 16. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 14. *cau.* 16. *qu.* 3. *& ex adjunctis illius temporis explicandus.*
Ex epist. ad Demagum Ducem.	*Can.* 12. *cau.* 23. *qu.* 8. *consonat cum aliis ejusdem Papæ sententiis.*
Ex epist. ad Angelbergam Imperatricem.	*Cau.* 1. *cau.* 23. *qu.* 8. *incertæ fidei, atque auctoritatis.*
Adjiciuntur.	*Can.* 10. *dist.* 10. / *Can.* 3. *dist.* 86. — *simul jungendi, & ad Johannis VIII. epistolas parum tuto referendi.*
	Can. 11. *dist.* 96. *non congruit Johannis VIII. temporibus.*
	Can. 12. *cau.* 3. *qu.* 4. *consonat æque & Nicolai I., & Johannis VIII. monumentis.*
	Can. 26. *cau.* 23. *qu.* 5. *pertinet ad Concilium Ravennatense anni* 877.

Difficillima fuerunt tempora, quibus Johannes VIII. Sedem Apostolicam tenuit post obitum Hadriani II., nimirum ab anno 872. usque ad finem anni 882. Occidentales Christianæ Provinciæ quatiebantur diuturnis contentionibus, quas mortuo Ludovico II. Imperatore trium in imperio, regnove successorum Caroli Calvi, Ludovici Balbi, & Caroli Crassi discidia pepererant: Orientalis Ecclesia adhuc turbabatur Photiano schismate; Photius enim nullum non lapidem movebat, ut Constantinopolitanam Sedem iterum occuparet, quemadmodum tandem occupavit mortuo Ignatio Patriarcha, ipsomet Johanne Pontifice lato suffragio consentiente. Demum gravissimas molestias pati idem Pontifex debuit ob inferendas Sarracenorum incursiones, qui universam Italiam miserando squallore confecerant, adeo ut necessarium fuerit libertatem annui census promissione quoquo modo redimere. Hæc juvat initio generaliter attigisse, in quorum conspectu ad interpretationem Gratianeorum canonum accederemus.

De epistola ad omnes Episcopos.

Can. 11. cau. 17. qu. 4. Fuit quidem Gratiano præbita occasio, tribuendi Johanni VIII. canonem 11. cau. 17. qu. 4., sive quod præcipua, quæ in illo exhibetur sententia, revera habeat Johannem VIII. auctorem, sive quod ejusdem Pontificis nomine apud vetustiores Collectores laudatus idem canon fuerit; at vero non omnia verba ita captanda sunt, ut habeantur velut germana illius Papæ decreta. Multa quippe apud Gratianum sunt immutata, multa abs Johanne traduntur non quasi propria, sed quasi tum a vetustis, tum a recentioribus Imperatorum legibus derivata. In editione Conciliorum inter acta Concilii Tricassini II. 878. sub Johanne celebrati hæc epistola legitur: *Johannes Episcopus servus servorum Dei, omnibus Episcopis, Comitibus, Vice-Comitibus, Centenariis, Judicibus Catholicis in Hispania, & Gothia Provinciis degentibus, omni-*

que

que populo occidentali Catholico, salutem, & Apostolicam benedictionem. Noveritis, dilectissimi Filii, quia nos pro statu sanctæ Dei Ecclesiæ jussimus congregari Synodale Concilium apud urbem Trecas. Ubi sedentibus nobis in corona, venit ante præsentiam nostram Sigebodus (legunt alii: *Sineboldus*) *primæ Sedis Narbonensis Episcopus, cum suis Suffraganeis Episcopis, & detulit nobis librum Gothicæ legis, ubi nihil habebatur de sacrilegiis, & in eisdem legibus scriptum erat, ut caussæ, quas illæ leges non habent, non audirentur a judicibus illius patriæ, atque ita jus Sanctæ Ecclesiæ suffocabatur ab incolis Galliæ, & Hispaniæ Provinciis. Unde nostra serenitas cum præscriptis Episcopis inspectis legibus Romanis, ubi habebatur de sacrilegiis, invenimus ibi a Justiniano Imperatore legem compositionis sacrilegii constitutam in quinque libras auri optimi. Sed nos leniorem legem præcipimus esse tenendam, quæ a Carolo est constituta pio Principe de compositione sacrilegii, videlicet in triginta libras examinati argenti, idest sexcentorum solidorum summam argenti purissimi. Ideoque quisquis inventus fuerit reus sacrilegii, istam leviorem compositionem emendet Episcopis ipsis, vel Abbatibus, sive personis, ad quas querimonia sacrilegii juste pertinuerit; & si ipse reus sacrilegii facere noluerit, tamdiu excommunicationi subjaceat, usquequo prædictam compositionem sexcentorum solidorum persolvat. Et si in hac obstinatione mortuus fuerit, corpus ejus cum psalmis, & hymnis non deferatur ad sepulturam. Et præcipimus, ut in fine codicis legis mundanæ scribatur hæc lex.* Hæc ipsa verba referuntur etiam apud Ivonem in parte 3. decreti cap. 98. Inscriptionem aliam ejusdem monumenti nobis exhibet ex vetere quodam libro Antonius Augustinus in dial. 9. lib. 2. de emend. Grat. his verbis: *Lex sacrilegum edita a Johanne Papa coram serenissimo Ludovico Imperatore, & Episcopis LIII. in Concilio Trecacensi, & eorum auctoritate juncta Gothicæ legi: per defectum sacrilegii.* Initium autem epistolæ his continetur. *Johannes Episcopus servus servorum Dei omnibus Episcopis per Narbonensem, atque Hispanicas Provincias consistentibus, Abbatibus, Presbyteris, cunctisque simul Ordinibus ministerio mancipatis, necnon Comitibus, Vice-Comitibus, Vicariis, Centenariis, Judicibus, & omnibus in potestatibus constitutis, & omni populo, & cunctæ simul generali Ecclesiæ salutem carissimam cum benedictione Apostolica. Auctore omnipotenti Deo mediante, Incarnationis Domini Nostri Jesu Christi an.* DCCCLXXXVIII. XV. *Kalend. Septembris Indict.* I. *Domno videlicet Ludovico Sereniss. Rege anno* I. *actum est hoc a nobis apud urbem Trechas pro statu Sanctæ Dei Ecclesiæ Synodale Concilium &c.* Ibidem tamen monet Antonius Augustinus erratum esse, & pro notis illis *an.* DCCCLXXXVIII. *Indict.* I. ita legendum putat *an.* DCCCLXXVIII. *Indict.* II., ut possit Johannis VIII. temporibus convenire. Ut interpreteris hanc Johannis epistolam actis Tricassini Concilii insertam, observare debebis in primis nomine Gothiæ Provinciæ intelligi Galliam Narbonensem, utpote quæ fuit una cum Hispania Gothis obnoxia; illi autem Narbonensi Provinciæ præfuisse Sigebodum, seu Sineboldum superius memoratum, qui vehementer optaverat, ut Imperiales leges adversus sacrilegos latæ Gothicarum legum codicibus insererentur. Videatur Baluzius in notis ad Capitularia Francorum tom. 2. Capitul. pag. 1118., & 1287. Non poterat præberi occasio magis opportuna renovandis Imperatorum legibus antiquis adversus sacrilegos, quam in eo ipso Concilio, in quo & Ludovicus Princeps, & Johannes Pontifex Maximus publico Ecclesiæ bono interfuisse feruntur, quemadmodum facile demonstrari potest ex actis Concilii, prout habentur in tom 2. Capitularium Francorum Baluzianæ editionis pag. 274. & sequentibus, ubi

ubi inter cetera habetur allocutio Papæ ad Ludovicum Regem. Alias autem operæ prætium erat, ut leges adversus sacrilegos latæ utriusque potestatis auctoritate, vel intercessione restaurarentur; etenim cum Sarracenorum vi sacra omnia turbata fuissent in scandalum bonorum omnium, per legum sanctarum restaurationem sacra omnia in pristinum decus decebat, honoremque restitui. Observandum præterea erit, duplicis generis leges in medium productas fuisse ab Johanne VIII., quarum aliæ ex vetusto Romanorum Codice, aliæ ex Carolinis libris derivarentur. Ex vetusto Romanorum Codice, sive ex Codice Justinianeo laudatam voluit Johannes legem Arcadii, & Honorii, quæ habetur in l. 13. Cod. de Episc., & Cler. ibi: *Si venerabilis Ecclesiæ privilegia cujusquam fuerint vel temeritate violata, vel dissimulatione neglecta, commissum hoc quinque librarum auri condemnatione plectetur*. Ex Carolinis legibus voluit laudatam Johannes eam Caroli Magni Imperatoris Constitutionem, quæ legitur in lib. 2. legum Longobardarum tit. 39. num. 4. ibi: *Siquis in immunitate damnum aliquod fecerit*, DC. *solidos componat; si autem homo furtum, aut homicidium, vel quodlibet crimen foris committens, & infra immunitatem fugerit, mandet Comes Episcopo, vel Abbati, vel Vice-Comiti, aut qui locum Episcopi, vel Abbatis tenuerit, ut reddat ei eum. Quod si ille Episcopus, sive Abbas, sive Custos contradixerit, & eum reddere noluerit, in prima contradictione solidos* XV. *culpabilis judicetur. Si autem ad secundam requisitionem eum reddere noluerit, solid.* XXX. *culpabilis judicetur. Si nec ad tertiam inquisitionem consentire noluerit, quidquid reus damnum fecerit, totum ille, qui infra immunitatem eum retinet, nec reddere vult, solvere cogatur. Et ipse Comes unicus habeat licentiam ipsum hominem infra immunitatem quærendi, ubicumque eum invenire potuerit. Si autem statim in prima inquisitione Comiti responsum fuerit, quod reus infra immunitatem quidem fuisset, sed fuga lapsus est, sic statim juret, sive Episcopus, sive Abbas, sive Custos, quod ipse eum ad justitiam cujuslibet diffaciendam fugere non fecisset, & sit ei in hoc satisfactum. Si autem intraverit in ipsam immunitatem Comes collecta manu, & quislibet resistere tentaverit, Comes hoc factum ad Regem, vel ad Principem deferat, ubi judicetur, ut sicut ille, qui in immunitate damnum fecerit*, DC. *solidos componere debet, ita qui Comiti collecta manu resistere tentaverit, vel præsumserit*, DC. *solid. culpabilis judicetur*. Hanc Caroli Magni legem voluit insuper habitis veterum constitutionibus executioni demandari Johannes Papa, subjiciens in Codicibus *mundanæ legis* hanc ipsam Constitutionem esse adsuendam. Addidit Johannes, excommunicationis pœnæ subjectum esse eum, qui pœnas indictas minime lueret, quod sane jam aliis Conciliorum decretis nuper fuerat stabilitum, uti liquet ex Capitulari II., quod Baluzius retulit ad annum 814. in tom. 1. Capitul. Francorum pag. 519. cap. 12. præsertim in illis verbis: *Talium vero scelerum patratoribus, nisi post prædictam satisfactionem, nec vivis, nec mortuis communicare debemus*:

Exposui integram, ac germanam Johannis VIII. sententiam; nondum tamen ista sufficere videntur ad interpretationem memorati canonis 21. cau. 17. qu. 4., nam hujus canonis verba quidem priora usque ad versiculum *Sacrilegium committitur* facile ad ea, quæ dicta sunt, exiguntur; sed verba, quæ subsequuntur a laudato versiculo usque in finem canonis, alio referri necessario debent. Itaque quæ exhibentur in vers. *Sacrilegium committitur* sunt non Johannis VIII. Papæ, sed Ivonis, qui voluit clarius exprimere in cap. 98. partis 3. decreti, quod ex Johanne

Papa

Papi descripserat; nam ipse postquam exaravit verba Johannis VIII. quæ superius edidi, statim prosequitur Ivo: *Huc usque lex Papæ*, ac deinde hæc subjicit: *Sacrilegium enim committitur, siquis infregerit Ecclesiam, vel xxx. ecclesiasticos passus, qui in circuitu Ecclesiæ fuerint, vel in domibus, quæ infra prædictos passus fuerint, aliquid inde diripiendo, vel auferendo, seu qui injuriam, vel ablationem rerum intulerit, Clericis arma non ferentibus, vel Monachis, sive Deo devotis hominibus, ecclesiasticis personis. Non enim cappellæ, quæ infra ambitum murorum castellorum sunt, mittuntur, vel ponuntur in hac observatione. Similiter etiam sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro. Non sacrum vero de non sacro, quia non potest computari in crimine sacrilegii, secundum mundanarum legum censuram debet emendari, vel secundum morem patriæ.* Quæ sequuntur in vers. *Siquis domum Dei* apud Gratianum, pertinent ad Concilium Ravennæ habitum ab Johanne VIII. convenientibus 130. Episcopis anno 877., in quo hæc leguntur can. 5. *Siquis domum Dei violaverit, & aliqua sine licentia illius, cui commissa esse dignoscitur, inde abstulerit, vel ecclesiasticis personis injuriam fecerit, donec conventus, & admonitus legitime satisfaciat, sciat se communione fore privatum. Si vero post secundam, & tertiam conventionem coram Episcopo satisfacere detrectaverit, sacrilegii periculo ab omnibus obnoxius teneatur, ita ut secundum Apostolum nemini fidelium misceatur*. Demum quæ legimus a vers. *Siqui monasteria* usque in finem apud Gratianum, referenda erunt ad Concilium Meldense anni 845., in quo can. 60. ita decretum agnoscimus. *Ut hi, qui monasteria, atque sacrata loca, vel Ecclesias infringunt, & deposita, vel alia quælibet exinde abstrahunt, & Sacerdotes, ac viros ecclesiasticos non solum dehonorant, verum & diverso, atque adverso modo affligunt, velut sacrilegi canonicæ sententiæ, quæ ex his decreta esse dignoscitur, subigantur*.

De epistola ad Rostannum Episcopum.

In veteribus Gratiani codicibus hæc erat adjecta inscriptio canoni 47. cau. 27. qu. 2. *Johannes Chrisostomus Rostanno Archiepiscopo*. Romani Correctores Gratiani erratum emendaverunt ex Codice Ivonis, qui in parte 14. decreti cap. 64. eadem verba referens, hanc exhibet inscriptionem: *Johannes VIII. Rostanio Archiepiscopo*. Alius esse nequit Archiepiscopus iste, quam Rostagnus Arelatensis, qui pluribus Conciliis Johannis VIII. temporibus celebratis interfuit, atque subscripsit. Ad eundem plures extant Papæ Johannis epistolæ, quales exhiberi possunt 93. 94., & 103., quibus patet Rostagnum Arelatensem vetera Sedis suæ privilegia iterum obtinuisse ab Apostolica Sede, nimirum ut Apostolicæ Sedis Vicarius constitueretur, quod se confirmavisse Johannes idem Papa testatur in epist. 95. ad universos Episcopos Galliæ. An vero epistola illa, quam memorato in canone Gratianus, & ante Gratianum Ivo recensuit, revera Johanni adscribenda sit, plurimum dubito, non tam ex eo, quod eadem inter ceteras epistolas a collectoribus editas non reperiatur, quam ex eo, quod verosimiles in contrarium urgeant conjecturæ, & quæ in eo canone traduntur editis aliis monumentis non bene conveniant. Enarratur ibidem, Athonem conquestum fuisse uxorem, vel sponsam suam fuisse ab alio raptam. Caussæ cognitionem Rostagno mandavit Johannes

Can. 47. cau. 27. qu. 2.

hannes, ut illa discuteretur in Concilio Episcoporum, quod in vim Apostolici Vicariatus a Rostagno celebraretur, & ibidem raptor, & rapta communione privarentur, quoties primum conjugium quoquomodo turbarent. Scio quidem Arelatensi Episcopo inter cetera Vicariatus privilegia illud potissimum fuisse concessum, ut Gallicanorum Antistitum conventus idemtidem celebraret in gravibus caussis, quemadmodum ex literis abs Johanne VIII. ad illum datis 93., & 94. facile colligitur; at non video, cur mandari debuisset Rostagno, ut in levissima, ac facili quadam caussa singulorum, in qua de raptu feminæ ageretur, Suffraganeorum suorum Concilium convocaret. *Siqua inquisitio de fide* (scribit Johannes ad eundem Arelatensem Antistitem in dicta epistola 94.) *vel fortasse aliarum rerum inter Episcopos caussa emerserit, quæ discerni difficilius possit, collectis duodecim Episcopis ventiletur, atque decidatur &c.* In epistola etiam 95. ubi Johannes certiores reddit Gallicanos Episcopos de facultate Episcopo Arelatensi concessa, ita scribit: *Cui etiam injunximus, ut si quarundam caussarum tale fuerit certamen exortum, in quo aliorum præsentia opus sit, congregatis sibi numero competenti fratribus, & Coepiscopis nostris, salubriter servata hoc æquitate discutiat, & canonica auctoritate definiat.* Me præterea admodum movet, quod legitur inter acta Concili Tricassini anno 878. celebrati, ubi num. 5. legitur monumentum sub hac inscriptione. *Statutum Johannis Papæ adversus laicos, qui viventibus uxoribus alias ducunt, & contra Episcopos, qui de minore ad majorem Ecclesiam ambitus caussa demigrant.* Verba Johannis VIII. ista subsequuntur. *Inter nonnulla necessitatum a sancta Synodo reclamatum est, quod laicorum quidam, sortitis primo legaliter conjugiis, postposito Dei timore, secundi, vel tertii, adhuc uxore vivente, conjugii copulam contrahant. De quibus Otilo quidam, intra Parochiam Rostagni Arelatensis Episcopi, & Eooldus intra Ottramni Viennensis Archiepiscopi, talia fecisse multorum fama refertur . . . . Nos quoque eorum, quos veneranter imitamur, atque complectimur, quorumque statutis consentimus, Ecclesiarumque gubernationem tenemus fulti virtute interdicimus, & inhærendo prohibemus, ne quisquam catholicorum taliter audeat amodo, & deinceps agere, & si, ut non optamus, hactenus quidquam taliter actum est, digna pœnitudine ecclesiastica corrigatur. Denique hac auctoritate apostolica virtute Dei nostri intercedimus, ut . . . laici redeant ad primum conjugium, sin autem vinculo anathematis innodentur.* Quicumque conferet monumentum istud cum laudato Gratiani canone, facile animadvertet, quantum discrepent invicem duo illa fragmenta in ea ipsa, quæ utrobique meo judicio proponitur, caussa; ego enim Athonem apud Gratianum non alium esse puto, quam Otilonem illum, de quo sermo institutus est in Concilio Tricassino, sive in statuto Johannis Tricassini Concilii actis adjecto, nisi dicere malis duplicem similem controversiam tunc in eadem Rostagni Diœcesi emersisse, de qua separatim Johannes aut scribere, aut statuere voluisset. Cum vero id inverosimile prorsus videatur, alias Athonis, & Otilonis nomina maxime affinem habeant sonum, unde diversitas ex una Amanuensium oscitantia profecta videatur, mihi facile persuadeo, canonem 47. Gratianeum confectum fuisse ab auctore incerti nominis, qui vellet sententiam Johannis Papæ paucis perstringere adversus raptores, illamque a ceteris sententiis in eodem statuto contentis adversus nonnullorum Episcoporum inertiam separare; quam dum sejungeret stylum immutando, sententiam quoque ipsam præcipuam Johannis inflexit, atque a facti veritate detorsit. Quam ob rem quicumque optabit

tabit

tabit germanam Johannis doctrinam accipere, poterit potius in nuper exarato Johannis statuto consistere, illud sequi, & ex illo deducere, qualis esset Johannis tempore constituta adversus raptores alienarum conjugum ecclesiastica disciplina.

De epistola ad Cenomanticum Uticensem Episcopum.

Quod Johanni VIII. ad Cenomanticum Uticensem Episcopum scribens Gratianus adtribuit in can. 4. dist. 50., apud Ivonem tum in cap. 114. partis 6. decreti, tum in cap. 51. partis 10. adscribitur Johanni VIII. in epistola ad *Cennemocum*, seu *Cennomocum Episcopum Venetiensem*. Si antiquiores codices in dubio semper sunt præferendi, editio Ivonis vel ob unam vetustatis caussam erit Gratianeæ editioni antehabenda]. Ceterum ipsamet integra epistola hodie non superest, sed tanquam monumentum quandam privati hominis caussam spectans facile periit. Quod tamen in eo ipso canone legitur, consonat cum germana canonum sanctorum prudentia, juxta quam & Gratianus idem in can. 29. dist. 50. concludere non dubitavit, Sacerdotes e gradu semel dejectos ne post pœnitentiam quidem regulariter esse restituendos, ita scribens adversus eos, qui lapsos Clericos pœnitentes facile restituebant. *Sed forte major est in illis pietas, quam in suprascriptis* CCCXVIII. *Episcopis? Major in illis misericordia, quam in Sancto Johanne Apostolico Papa? major charitas, quam in reliquis sanctis Sacerdotibus &c.* Eadem propemodum sententia expressa legitur in canone 5. Concilii Duziacensis II. anno 854. sub Johanne VIII. celebrati, quamquam tamen non inficias iverim certis in casibus a generali ac severiore regula abs Johanne fuisse recessum, ac nonnullos ex Sacerdotibus lapis post probatam pœnitentiam fuisse in dignitatem suam, atque officium restitutos, qua in re non regula constituta fuisse videtur, sed datus singularibus exceptionibus locus, ubi graves quædam caussæ, aut singularis pœnitentiæ adjuncta id postulabant. Hinc in epist. 34. directa abs Johanne ad Anspertum Mediolanensem Episcopum professus idem Pontifex, *se in eo periculoso tempore compelli ad pene cuncta dispensatorie moderanda*, nihilominus subdidit, homicidam, & homicidæ socium ab omni esse præpositura pellendum sine spe restitutionis, & in epist. 146. ad Odonem Episcopum Bellovacensem scribit, non aliter impuberes ipsos inter se rixantes deinde ad Ecclesiasticos ordines promoveri, quam si peracta ab ipsis pœnitentia *inculpabiles reperti fuerint . . . servatis in omnibus Patrum regulis, & canonum institutis*. Id magis confirmatur ex epistola 149. ad Johannem Episcopum Ticinensem, ubi Johannes Papa rogavit, ut restitueretur Clericus post exactum pœnitentiæ quinquennium, quando tamen Clericus ille non homicidio caussam dederat, sed intererat præsens, dum femina quædam furem interemisset; subjiciens tamen, si id forte impossibile visum fuisset, Apostolicæ Sedis judicio esse caussam eandem reservandam. Item in epistola 283. ad Wilibertum Archiepiscopum Agrippinensem, ubi agebatur de restituendo Clerico, *qui per annos undecim illatam sibi excommunicationis sententiam humiliter sustinuerat, & quod ex pollutæ consortio feminæ venenum adtraxerat, longæ pœnitentiæ satisfactione purgaverat*, non aliter eum in priorem dignitatem revocandum voluit, quam *misericordiæ intuitu*, atque ut *precibus inclinaretur* petentis Episcopi. Videatur etiam ad hanc rem epistola 294. ad Athanasium Episcopum Neapolitanum,

Can. 4. dist. 50.

num, ex qua deducitur, quanta moderatione etiam cum lapso & pœnitente Episcopo Johannes Papa agendum esse decreverit.

De epistola ad Anselmum Lemovicinæ Ecclesiæ Episcopum.

Can. 7. cau. 30. qu. 1. Quoad inscriptionem canonis 7. cau. 30. qu. 1. nihil aptius huc adferri potest, quam quod ad eundem canonem tradit Baluzius, scribens, in omnibus vetustis Gratiani exemplaribus, & editionibus (addere potuisset Codicem Ivonis parte 1. cap. 306.) legi *Limozinæ*, vel *Lemozinæ*, excepta prima editione Moguntina, in qua legitur *Lemovisinæ*; in codice vetere Monasterii Rivipullensis, & apud Anselmum lib. 10. cap. 30. legi *Lemosinæ*. Addit vir eruditus, Anselmum Lemovicensem Episcopum, ad quem scripta est Johannis epistola, Synodum suam plenam habuisse Lemovicas Civitate anno 897. ordinationis suæ anno 28., ut patet ex charta edita a Clarissimo Viro Christophoro Justello in probationibus historiæ Vicecomitum Turennensium pag. 14.; unde colligitur, factum illum fuisse Episcopum anno 869., item in Chartulario Ecclesiæ Lemovicensis extare quandam chartulam Frotarii militis datam anno 871. indictione 4. regnante Ludovico Rege filio Karoli Regis in Aquitanorum Regno anno 5., in qua Anselmus Episcopus nominatur. In editione Conciliorum Veneta Labbeana ad annum 867. legitur Privilegium Monasterio Atrebatensi concessum, cui inter plures Episcopos Anselmus Lemovicensis subscripsit, quemadmodum etiam subscripsisse legitur actis Concilii Pontigonensis anni 876. Quid plura? Inter epistolas Johannis VIII. in ea, quæ habetur numero 121. scripta ad Episcopos plurimos pari exemplari ad singulos misso, adnotatur, simile exemplar etiam ad Anselmum Lemovicensem fuisse directum. Integra autem epistola hodie edita est inter epistolas ejusdem Johannis Papæ num. 188., quam hic describere juvabit, cum nonnulla sint apud Gratianum paullo aliter descripta; una etiam juvabit adnotare ea, in quibus in Codice Ivonis quoddam discrimen agnoscitur. *Ad limina Beatorum Petri, & Paulli Apostolorum Principum hic præsens homo, nomine Stephanus, orationis caussa veniens nostro Præsulatui suggerendo innotuit, quod filium suum in extremo vitæ positum, nec baptismatis unda lotum, absentia scilicet Sacerdotum necessitate cogente baptizasset, eumque ipse propriis manibus retinendo suscepisset; atque pro hujus rei negotio notitiæ tuæ patefacto, reverentia tua quasi zelo rectitudinis flagrans præfatum hominem a sua judicaverit conjuge separandum, quod fieri nullatenus debet, dicente scriptura a Deo junctam viro esse uxorem, & quod Deus conjunxit, homo non separet: Unde & Dominus in Evangelio neminem posse dimittere uxorem suam, nisi caussa fornicationis, apertissime jubet* (paullo aliter Ivo: *Unde & Dominus in Evangelio ait: nemo dimittere potest uxorem suam, nisi caussa fornicationis*). *Quapropter & Nos tantæ auctoritatis jussione præcipue freti, dicimus omittendum esse, & inculpabile judicandum, quod necessitas intulit. Nam baptizandi hoc opus etiam Laicis fidelibus juxta canonicam sanctionem, si necesse fuerit facere, libere conceditur. Unde si prædictus genitor filium suum corpore morientem adspiciens, ne animam morte perpetua pereuntem dimitteret, sacri baptismatis unda lavit, ut eum de potestate auctoris mortis, & tenebrarum eriperet, & in regnum Christi jam regeneratum indubitanter mitteret, bene fecisse laudatur* (legit Ivo: *& eum de potestate .... eripuit, & in*

in regnum . . . misit, bene fecisse laudatur). *Et idcirco cum sua uxore sibi jam olim legitime sociata impune, quamdiu vixerint, judicamus manere conjunctum, nec ob hoc contra præfatas auctoritates divinas aliquatenus separari debere*. (legit Ivo: *Et idcirco suam uxorem sibi jam olim optime sociatam impune . . . manere conjunctam, neque ob hoc . . . separari debuisset*). *Data* VII. *die mensis Junii, indictione* XII.

De epistola ad Vulibertum Episcopum Agrippinensem.

Periit quidem epist. Johannis ad Vulibertum, seu, ut alii scribunt, Wilibertum Agrippinensem, sive Coloniensem, qualis exhibetur apud Gratianum in can. 4. dist. 100., verum ex aliis monumentis epistolæ illius, sive canonis argumentum deducitur, & demonstratur auctoritas. Jam a temporibus Hadriani II., qui Johannem præcessit, depositus fuerat ab Archiepiscopali Sede Coloniensi Guntharius, & quidem auctoritate Apostolica, ita tamen, ut nondum ejus caussa absoluta fuisset, quoniam Hadrianus spoponderat se iterum controversiam excussurum, iterumque judicaturum. Interea vero in locum dejecti ordinatus fuit Vulibertus nescio cujus auctoritate, consentiente quidem Ludovico Germaniæ Rege, de ordinatione autem conquerente Pontifice Maximo, qui in epist. 27. ad eundem Ludovicum ita scribit. *Miramur præterea gloriam vestram in præficiendo Episcopo Agrippinæ Coloniæ tam indiscrete præbuisse consensum; cum evidentissime scires, quod Apostolicæ Sedis judicio, atque consultu ibidem debuerit ordinari Antistes, cujus censura nuper fuerat eadem Ecclesia suo privata Rectore. Et quidem quod post judicium Sedis Apostolicæ factum est, dure suscepimus: sed quod tua super hoc devotio, quam circa nos habere probaris, omnimodis tacuit, durius æstimamus. Præcipue quia Guntharii dudum Archiepiscopi caussam, antequam in locum illius substitueretur Episcopus, nos iterum audituros, & vocem ejus admissuros fore spopondimus. Præfatam quippe ordinationem nec confirmamus, nec ratam habere decernimus, quousque ille, qui ordinatus est, nostræ exhibeatur præsentiæ, & utraque pars coram nobis discussa, conventus Synodalis perpendatur audientia*. Nondum, ut conjicio, absoluta fuit hæc eadem caussa temporibus Johannis VIII., qui prudenter concessionem pallii novo Episcopo in opportunius tempus differre voluit, allegans aliquot caussas, quæ in laudato cān. 4. describuntur. Erat enim jam tum receptum, ut Archiepiscopi pallium a Sede Apostolica peterent, quemadmodum deducitur ex epistolis Johannis VIII. 93. 94. & 95., quamobrem Vuilibertus nihil magis anxie quærebat, quam pallii usum, quo obtento, quasi probata ab ipsamet Apostolica Sede sui consecratione, facile Episcopatum suum pacifice possideret. Verosimile tamen est, Johannem Papam tandem illius ordinationi morem gessisse, quemadmodum liquet ex epistola ejusdem Pontificis 283. ad Wilibertum Agrippinensem Episcopum scripta, ubi Johannes illius Episcopi sollicitudinem Episcopalem, & prudentiam Sacerdotali vigilantiæ junctam plurimum laudat; quemadmodum etiam liquet ex eo, quod postea Vulibertus ipse Episcoporum Concilia celebravit, & præsentia sua, ac subscriptione firmavit, quale demonstrari potest Concilium Coloniense anni 873., & aliud Coloniense anni 888. Ex hoc vero ipso, quod anno 873. celebraverit Concilium, quo sane tempore jam pallium obtinuerat, deducitur perspicue canonem memoratum 4. editum fuisse, aut anno ipso 873., aut 872., cum primum Johan-

Can. 4. dist. 100.

Johannes VIII. Pontificiam Sedem conscendit; ac propterea miramur inde magis Johannis Papæ moderationem, qui in sui Pontificatus exordio in re gravis momenti, non præcipitem tulit sententiam, sed antequam pallium petenti concederet, de pluribus facti adjunctis se certiorem fieri postulavit.

De epistola ad Clerum, & Ordinem Salonitanum.

Can. 109. cau. 11. qu. 3. Emendanda est inscriptio canonis 109. cau. 11. qu. 3. atque legendum: *Johannes VIII. Clero, & Ordini Salernitano*; ita enim legitur apud Ivonem in parte 14. cap. 35., nec non in Collectione epistolarum ejusdem Johannis Papæ, ubi eadem epistola habetur numero 311. his verbis: *De illis Presbyteris, qui tempore sanctissimi decessoris nostri Domini Papæ Nicolai excommunicati sacrum ministerium contingere præsumserint, ipsi in se damnationis, sicuti sancti canones statuunt, sententiam incurrerunt. Tamen quia miseratio Apostolica veniam solet præstare correctis, ob multitudinem misericordiæ illis hanc indulgentiam exhibemus, ut sancta communione saginati studeant tribus continuis annis per hebdomadam omni secunda, & sexta feria, aut a vino, aut a cibo* (animadvertendum est in aliquibus Codicibus legi *aut a cocto cibo*; apud Ivonem autem habetur, *aut aceto*; solus propterea Gratianus habet, *& a carne*) *penitus jejunare, & ultra lugenda nequaquam committere*. Similem, imo benigniorem dispensationem concessisse video Johannem VIII. in epistola 196. ad Anspertum Archiepiscopum Mediolanensem, qui non obstante excommunicatione Sedis Apostolicæ auctoritate inflicta, in despectum, & injuriam paternorum canonum, ut ibidem legitur, sacram ministerium egerat, & Missam celebrare præsumserat, quod sine pœna dimissum voluit prudentissimus Pontifex, dummodo in proxima Synodo apud Sedem Apostolicam celebranda se Mediolanensis Episcopus purgaret.

De epistola ad Paullum Episcopum in Pannonia, & Germania Legatum, & de epistola ad Ludovicum Regem.

Can. 14. & 17. cau. 16. qu. 3. Jungere juvat duas epistolas apud Gratianum relatas in can. 14., & 17. cau. 16. qu. 3., quarum prior abs Johanne VIII. scripta dicitur ad Paullum Episcopum, & Sedis Apostolicæ in Germania, & Pannonia legatum, posterior ad Ludovicum Regem; etenim in utraque eadem sententia eisdem etiam fere verbis exprimitur, alias autem istæ ad Paullum Legatum, & Ludovicum Regem epistolæ adhuc in latebris delitescunt. Vix unam ex illis indicavit Baluzius, qui in lib. 1. cap. 5. de concord. Sacerd., & Imperii Petri de Marca ita adnotavit, ad num. 4. *Eam præterea confirmat epistola nondum edita Johannis VIII. ad Paullum Episcopum Anconitanum fungentem legatione in Germania, & Pannonia. Non solum*, inquit, *intra Italiam, & ceteras Hesperiæ Provincias, verum etiam intra totius Illyrici fines, consecrationes, ordinationes, & dispositiones Apostolica Sedes patrare antiquitus consuevit. Istius epistolæ fragmentum habetur apud Gratianum 16. qu. 3. cap. 14.* Sunt sane inter editas Johannis epistolas aliquæ ad Ludovicum Regem, aliquæ ad Paul-

Paullum Anconitanum Episcopum, & in Germania, ac Pannonia Legatum, sed ad illas non pertinet Gratiani fragmentum. Is idem Paullus interfuit tamquam Sedis Apostolicæ Legatus Synodo Photianæ anni 880., quemadmodum ex actis illius Concilii constat. Extat etiam commonitorium Johannis Papæ eidem Paullo Legato datum, quod insertum est in actis Concilii Romani III. anni 879., sed istud fuisse a Photio corruptum Collectores ipsi testantur. Quid ergo agendum erit, ut laudati canones ad germanas Johannis sententias exigantur? Cum desint epistolarum propositarum exemplaria edita, mihi curandum videtur, ut ex verosimilibus illorum temporum, locorum, ceterisque id genus adjunctis, quoad fieri possit, Papæ sententiam si non omnino adsequar, saltem attingam.

Quod in primis attinet ad canonem 17., cujus verba ad Ludovicum Regem diriguntur, puto eo referendum illum esse, quo studium Johannis VIII. apud Ludovicum Principem ferebatur. Videlicet cum plures essent, præsertim ex Paganorum numero, qui res Italiæ variis incursionibus, atque deprædationibus vexabant, eamque ob rem plura in Romanam Ecclesiam incommoda emergerent, ac fierent detrimenta, nihil sollicitius persequebatur Johannes, quam Ludovici Regis animum, & probatam erga Romanam Ecclesiam benevolentiam excitare, ut pius Rex Ecclesiam tueretur, resque Ecclesiasticas ab impiorum invadentium manu diriperet, quod studium maxime liquet ex epistola 197., quæ habetur inter Labbeanas in recentiore editione. Hinc cum adversus Ecclesiam potuisset a possessoribus opponi numerus annorum, sive diuturna præscriptio, commode potuit Johannes replicare, asserendo *Ecclesiæ privilegia nullis temporibus angustari, nullis regnorum portionibus præjudicari*; atque in eam rem confirmandam plurimum facere poterat allegare veterum ipsorum Imperatorum constitutiones, quibus centenaria tantum præscriptio Ecclesiæ Romanæ nocere posse probatur. Res ita explicata satis indicat, quænam sit germana ejusdem canonis interpretatio; neque enim satis firma videtur mihi esse nonnullorum opinio, qui scripserunt, centenariam tantum præscriptionem adversus Romanam Ecclesiam nocere posse non solum post tempora Bonifacii VIII. vi capituli 2. de præscript. in 6., sed etiam a temporibus Johannis VIII., quasi ejus disciplinæ Johannes, non Bonifacius auctor fuerit. Etenim verba Johannis in dicto can. 17. non eo tendebant, ut indicaretur, qualis præscriptio demum Romanæ Ecclesiæ noceret, sed ut indicaretur ab invasoribus Ethninis & Ecclesiam vi armorum vexantibus nullam posse præscriptionem, ac possessionem opponi, eo velut adminiculo accedente, quod Imperatores Romani veteres ne ipsi quidem ordinariam adversus Ecclesiam possessionem, seu præscriptionem admisissent. Quod si ad Romani juris capita quæcumque controversia exigatur, liquet ex l. 23. Cod. de sacrosf. Eccles. Justinianum habuisse eam mentem, qua definiret res ecclesiasticas nulla unquam temporis meta circumcludi; sed deinde sanxisse omnibus generaliter Ecclesiis, piisve caussis solam obesse posse præscriptionem centenariam, quod confirmatum præterea fuit in Novella 9. Justiniani ad Pontificem Romanum directa; Tandem vero Justinianus idem voluit etiam quadragenariam admittendam præscriptionem in Ecclesiis omnibus in Nov. 111., & 131. cap. 6., neque videtur renovata vetus disciplina unius centenariæ præscriptionis, nisi temporibus Bonifacii VIII. favore Romanæ Ecclesiæ; quin ad verba dicti canonis 17. respectus habeatur, quibus non illum præscriptionis legitimum esse terminum volebat Johannes, sed tantum exemplo veterum Imperatorum,

qui singularibus privilegiis res ecclesiasticas tuebantur, ne ab aliis vindicarentur, voluit stimulos addere Ludovico religioso Regi, ut & ipse utilitatibus Ecclesiæ studeret, nec diutius sineret, Ecclesiastica bona a Paganis occupari, & detineri.

Quod vero adtinet ad canonem 14., cujus verba ad Paullum Anconitanum Episcopum & Sedis Apostolicæ legatum in Germania & Pannonia diriguntur, puto teferendum esse ad gravissimam illam concertationem, quæ tunc temporis suborta fuit inter Romanum Antistitem, & Ecclesiam Constantinopolitanam occasione Bulgariæ recens ad Christi fidem conversæ, hanc enim provinciam Patriarchatui suo obnoxiam Græci iidem asseruerunt, quod jam attigi in præcedente capite. Præcipuum Constantinopolitanæ Sedis fundamentum in eo positum erat, quod olim Bulgari ipsi Constantinopolitanis parerent, ac propterea jure quodam vetustissimo usus Bulgariam sibi Patriarcha Constantinopolitanus assereret. Paullus Anconitanus Episcopus, qui legatione Pontificia fungebatur in vicinia Bulgariæ, aliquando etiam in ipsam Urbem Constantinopolitanam missus caussa componendorum dissidiorum, quibus caussam dederat Photius Constantinopolitanus, mandato Johannis Pontificis illud recipere debuit, ut assereret annorum veterum numerum parum prodesse, eo magis ubi intermedia tempora profluxissent, quibus Bulgari a Paganis detinebantur. Hoc mandatum Paullo Episcopo, & Legato datum facile agnosces in citato canone 14., quem propterea ex his prajactis facile commodeque poteris interpretari.

De Epistola ad Demagum Ducem.

Can. 12. cau. 23. qu. 8. In omnibus Gratiani Codicibus, sive recentioribus, sive vetustis hæc habetur inscriptio canonis 12. cau. 23. qu. 2. *Johannes VIII. Demago Duci glorioso*. Non defuerunt, qui testati sunt in aliquibus Codicibus pro *Demago* legi: *Hermanno*. Apud Ivonem, cujus codex velut antiquior Gratianeo majori videtur præditus auctoritate, in parte 10. cap. 70. ubi eadem ipsa canonis verba leguntur, dummodo pro verbis illis Gratiani, *nisi eos compescueris*, verba ista substituas *nisi eos compresseris*, hæc inscriptio exhibetur. *Johannes VIII. Domagol Duci glorioso*. Utinam vero superesset in præsentia Johannis epistola, non solum, ut integra exinde redderetur scripturæ editio, verum etiam ut facilior & commodior, velut ex integro textu educta, redderetur interpretatio. Sed una cum aliis monumentis epistola hæc periit, neque aliud illius extat fragmentum, quam quod in dicto canone 12. apud Gratianum habemus. Ceterum nemo exinde colliget de auctoritate ejusdem canonis dubitari quoquo modo posse; etenim quidquid ibidem legitur, sæpissime in aliis Johannis VIII. Epistolis repetitur, nimirum ex epistolis ejusdem Pontificis, quarum numerus tercentas multum excedit, inter editas, paucas admodum invenies, in quibus non conqueratur religiosus Papa de rebus Ecclesiæ Paganorum, & Paganis faventium incursionibus, & deprædationibus miserandum in modum obnoxiis, in quibus non omnes passim, præsertim potentes Principes, & Gloriosos Exercituum Duces extimulet, ut prædonum, & impiorum impetus cohibeant, frangant, conficiant. Videatur inter ceteras epist. 43. ad Gregorium Imperialem Pædagogum, epist. 54. ad Carolum Calvum Imperatorem, & epist. 172. Quibus si addas epistolam 22. ad Lambertum Comitem, statim sententiam ipsam, quæ in dicto

can.

can. 12. legitur tibi exhibitam agnosces. Ita legitur ibi: *Rogamus, ut... quæ nostrum de tuis hominibus Pontificium pulsant, emendare nullatenus prætermittas; non enim speramus, ut talia scias, qualia ab eisdem tuis hominibus in nostris finibus perpetrantur. Quæ oportet gloriam tuam studiose inquirere, & (sicut condecet) pro Dei, & nostro amore omni conamine emendare, quia tam hominibus S. Petri Apostoli, quam hominibus Guidonis tui homines, sicut fertur, innumera mala faciunt, & rapinas multas exercent. Quæ rogamus statim emendare facias, & tibi subjectis ultra tale quid facere non consentias. Verum si id forte emendare te non posse fateris, ut cum pace tua dicamus, in pravos, atque iniquos homines illos ob tui amoris dilectionem tuo consensu adhibito, nostri Apostolatus sententiam dabimus, & quousque resipiscant, a liminibus sanctæ Ecclesiæ sequestrabimus*. In conspectu epistolæ hujus, quis dubitare poterit sententiam canonis 12. cau. 23. qu. 8. a sententiis Johannis esse alienam, licet injuria temporum epistola illius Pontificis integra deperierit? Nonnihil etiam in eundem canonem traductum fuisse videtur ex can. 3. dist. 86., sed de hoc agendum erit inferius.

De Epistola ad Angelbergam Imperatricem.

Angelberga Imperatrix mortuo Ludovico II. Augusto conjuge a filiis suis de imperio, regnove capessendo ac retinendo valde sollicitis plura pati incommoda debuit; verebantur enim illi, ne mater in Bosonem comitem & generum Imperii jura transferre curaret. Hinc Vidua Augusta ex ea suspicione in exilium missa, frequenter obtestata est officia Johannis VIII., qui filios Principes per epistolas sæpius hortatus est, ne eandem defatigarent amplius, illos de concepto anxio timore data fide liberans, imo etiam plurium Episcoporum officia requisivit, ut apud Principes eandem ob caussam intercederent. Plures extant editæ Johannis VIII. ad Imperatricem epistolæ, nimirum 43. 83. 86. 91. 92. & 204., sed in nulla ex illis reperire possumus, quæ tradidit Gratianus in can. 1. cau. 23. qu. 8., neque ibidem vestigium reperiri potest, unde dignoscatur, quam ad rem Gratianei canonis sententia pertineat; imo adeo anceps in eo fragmento reddita est Pontificis propositio, ut in utramque partem flecti facile possit; etenim videtur hinc Johannes Papa non satis probare, Episcopum Johannem *de armis tractare*, quod munus illud *terrenæ potestatis est*; illinc videtur eundem Episcopum quodammodo redarguere, quod arma tractare, & militiam sæcularem exercere formidet, & nimium vereatur. Quid ergo? Non possum non concludere dubiam esse monumenti illius fidem, atque incertam auctoritatem. Ceterum si conjecturis in re ancipiti indulgendum est, referendus erit canon eo, ut intelligatur de Johanne Episcopo Ravennate, cujus præsidio multum fidebat Johannes Papa, atque futurum sperabat, ut res Ecclesiasticæ Paganorum vi & incursionibus concussæ redderentur incolumes, ablatæ etiam restituerentur. Cum Johanne Ravennate necessitudine jungebatur Angelberga, quamobrem non dubitavit Johannes VIII. ita ad Angelbergam scribere in epist. 92. inter editas: *Ceterum rogamus, ut Johanni Episcopo Ravennati mittatis epistolas ex nostra parte consolatorias, incitantes, ut pro nobis orationes faciat, & contra Dei inimicos se præparare nequaquam formidet, & nostris fidelibus Romæ legatos consolando transmittat &c.* Neque vero novum fuit Johanni Episcopos ea ratione excitare; quemadmodum facile deducitur etiam ex epist. 45. ad Ajonem Episcopum;

Can. 1. cau. 23. qu. 8.

pum; quidquid enim a Nicolao statutum legamus in can. 19. cau. 23. qu. 8., singularem tamen disciplinam temporibus Johannis postulare videbantur singularia illius ætatis adjuncta, quibus nihil adeo sacrum, & religiosum erat, quod non Paganorum militum vexationibus subjaceret.

De ceteris capitibus Johanni VIII. tributis.

Inter ceteros canones, qui apud Gratianum Johanni VIII. Pontifici tribuuntur, duo potissimum sunt, quos jungere oportuit, videlicet canon 10. dist. 10., &
Can. 10. dist. 10. & can. 3. dist. 86. can. 3. dist. 86., etenim uterque apud Ivonem uno fere contextu descripti leguntur in parte 6. decreti cap. 115. his verbis: *Idem* (idest Johannes VIII.) *ad Ludovicum Imperatorem. Vides, fili carissime, quia quod contra leges accipitur, per leges dissolvi meretur. Item. Facientis procul dubio culpam habet, qui quod potest corrigere, &c.*, quemadmodum exhibentur apud Gratianum. Ex quibus adparet Ivonem quidem voluisse priora illa verba, *vides fili charissime .... dissolvi meretur*, nomine Johannis ad Ludovicum Imperatorem scribentis recitare, quemadmodum ea ipsa alio in loco recitavit, nimirum in cap. 230. partis 4., at vero non ita voluisse intelligenda posteriora verba illa: *Item. Facientis &c.*, nam particula *item* demonstrat, Collectorem ad alia disjuncta gradum fecisse, quemadmodum juxta similem scribendi formulam ex aliis capitibus numero plurimis perspicue colligitur. Itaque Gratianus in referendo can. 10. dist. 10. vestigia Ivonis pressit, & quod duobus in locis Ivo tribuerat Johanni scribenti ad Ludovicum Augustum, ipse in dicto canone 10. eodem modo descripsit; verum in can. 3. dist. 86. errore facti lapsus est Gratianus, qui putavit ab Ivone descriptum esse nomine epistolæ Johannis ad Ludovicum Imperatorem, quod post verba Johannis ad Ludovicum Imperatorem scribentis subjiciebatur. Sane quod spectat verba canonis 10. dist. 10., dicere quidem possumus, ibidem directam epistolam ad Ludovicum *II.* Augustum, quem superius diximus fuisse Angelbergæ maritum; imo ulterius progredi licebit, ajendo eam sententiam pertinere ad speciem, quam continuator Pontificalis retulit in vita Johannis VIII., scribens Ludovicum Imperatorem ab Adalgiso Beneventano Duce adactum fuisse timore vitæ, ut jurejurando firmaret, nunquam se Beneventi fines ultra intraturum, neque ex periculo injuriæ tunc sibi illatæ vindictam aliquando exacturum; deinde vero ab eodem Pontifice Johanne absolutum jurisjurandi vinculo fuisse Ludovicum, cum gesta contra publicas leges rescindi per leges publicas mereantur; verum certa non est hæc interpretatio, cum integra Johannis ad Ludovicum epistola perierit, & vix superest memoratum Gratiani fragmentum, quod ita in dubio forte juvabit interpretari, ubi commodior nulla alia esse interpretatio potest. Quod vero spectat ad canonem 3. dist. 86. jam adnotaverunt Romani Correctores, illum esse ex variis laciniis contextum, illis præsertim, quæ ad Mercatoris epistolas facile exigerentur. Non immoror diutius in illis investigandis, cum contineantur ibidem nonnullæ breves sententiæ, quarum singulæ idem omnino significant inter se collatæ; erant autem quædam dicendi formulæ, quæ passim sæculo Ecclesiæ nono recinebantur, velut adagia probatissima: Hinc ad instar earum ita scriptum legimus in cap. 386. lib. 7. Capitularium editionis Baluzianæ: *Omnibus fidelibus notum fore desideramus, quod quorundum peccatorum alienorum conscii, nisi ea emendationis, & salutis caussa prodiderint, delinquant: Unde*

scriptum est: *nihil prodest illi suo errore non pollui, qui consensum præstat erranti*. *Et alibi*: *non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus, rei sunt*. Adde his canonem 3. 4. & 5. dist. 83. junctis meis in eosdem canones adnotationibus.

Nullibi inter monumenta Johannis VIII. reperire possum verba canonis 11. dist. 96., unde vacuus omnino non abeo a dubitatione, ne forte canon idem falso illi Pontifici adscriptus fuerit, præsertim quod antiquiorem ex Collectoribus, qui eum sacris codicibus inseruerunt, non agnosco, quam Anselmum Lucensem, cujus in monumentis veterum referendis integritas, ac fides parum probatur, & quidem potissimum in iis, quæ ipsius proposito inservirent. Sed si forte hæc parvi a nonnullis existimentur, plurimum auget dubitationem meam singularis observatio, dum animadverto, non solum nullam occasionem oblatam fuisse Johanni VIII. ita differendi, quemadmodum in illo canone legimus, sed eam fuisse oblatam potius occasionem, qua diversis admodum verborum formulis Imperatorem alloqueretur. Siquidem ibidem exhibetur Johannes, quasi de Imperatore conquestus, quod Ecclesiasticis sese negotiis immisceret. Non conveniunt hæc temporibus Johannis. Vel enim intelligenda illa sunt de Imperatore, qui erat in occidente, Carolo Calvo, aut etiam ejus filiis. Quis autem ignorat, quot precibus usus fuerit Johannes, ut Principes illos ad occurrendum labentibus Ecclesiæ rebus vehementissime concitaret, quin tamen, prout postulaverat, cum effectu obtinuisset Carolo Calvo morte prævento. Id dignoscitur passim ex editis ejusdem Pontificis epistolis. Alias autem tantum abest, ut Johannes de Imperatore conquereretur, quin potius illum in epist. 47. prædicaverit *Ecclesiæ patronum invictum, defensorem potentem, & strenuum adjutorem, & in omnibus ecclesiasticis utilitatibus quasi vindicem Dei ministrum*. Quidquod in epist. 70. ad Archiepiscopum Ebredunensem, improbavit electionem cujusdam Episcopi, quod facta esset adversus aliam Imperatoris electionem? Quidquod Johannes idem Episcopum Vercellensem a Carolomanno Rege eligendum postulavit in epist. 171. & 187.? Addi his potest epistola 221. 222. & 223., in quibus agitur de simili Episcoporum Mediolanensis, ac Vercellensis electione. Vel quisquam dixerit, referendum esse canonem ad Orientis Imperatores, quales erant Basilius, aut Constantinus, aut Alexander; sed istorum erga Ecclesiam, & res ecclesiasticas propensionem semper laudavit Johannes, quemadmodum constat ex ejus epistola 169. ad Gregorium Primicerium, ex epist. 80. & 81. ad Basilium Imperatorem, ex epistola 199. ad Basilium, Constantinum, & Alexandrum Imperatores, & ex epist. 251. ad Imperatores Augustos. Qui ergo voluerit cum his epistolis omnibus, & germanis Johannis Papæ monumentis memoratum Gratiani canonem conferre, facile concludet, canonem illum aut temporibus, aut sententiis Johannis VIII. minime congruere, propterea que recensendum esse inter ea monumenta, quæ Anselmus Lucensis aut ipse effinxit, ut suo serviret proposito, aut ab aliis efficta, ut suo semper serviret proposito, in suum codicem derivavit. Potius ad eam rem siquis nonnihil accommodatum desideraret, arripere posset canones 2. & 3. Concilii Moguncianensis paullo post Johannis VIII. obitum celebrati, nimirum anno 888., & temporibus Stephani Papæ.

Can. 11. dist. 96.

Romani Correctores ad canonem 12. cau. 3. qu. 4. observaverunt, non esse quidem inverosimile, illum adscribi Johanni VIII., quia Engeldrudis, sive, ut alii vocant, Ingeltrudis, vivere potuit sub eodem Pontifice, attamen una animadvertunt, eundem canonem facilius adscribi Nicolao Papæ I., cujus temporibus Ingeltrudem ana-

Can. 12. cau. 3. qu. 4.

anathemate damnatam fuisse non ignoratur, utpote impudicam feminam, quæ a marito adulterii caussa diverterat, atque huc illuc in eodem scelere pertinax vagabatur. Huc sane referri potest Concilium Romanum III. sub Nicolao celebratum anno 863. cujus in canone 4. ita definitum adparet. *Ingeltrudam filiam quondam Mattefredi Comitis, quæ a Bosone proprio viro relicto, ecce jam per septem circiter annos huc, atque illac vagabunda discurrit, nuper cum fautoribus suis regulariter anathematizavimus, sed propter contumaces eam iterum anathematis vinculo duximus innodandam &c.* Addi præterea potest epistola 53. inter editas ejusdem Nicolai Papæ, qui scribens ad Ludovicum Regem, eundem conscium reddit de anathemate in Ingeltrudem *non resipiscentem, sed nequitia sua pertinaciter consistentem* illato, deinde etiam rogat, ut invitam & reluctantem feminam auctoritate sua compescat, & ad pristini mariti conjugium reducat. Addatur epistola 54. Nicolai ad Episcopos in Regno Caroli constitutos, una cum epistola Arsenii Episcopi Hortensis Sedis Apostolicæ Legati ad omnes Episcopos & fideles in Gallia, Germania, & Neustria commorantes, quæ subjecta est in collectione Labbeana memoratæ epistolæ 54. Nicolai; ex his enim omnibus monumentis satis liquebit Ingeltrudis factum, & anathematis caussa. Plane ex his perspicuum redditur, dictum canonem 12. non temere adscribi Nicolao Pontifici potuisse. Sed mihi verosimilis admodum videtur Gratiani inscriptio, præsertim quod idem monumentum referens Ivo in parte 14. decreti cap. 51., ejus auctorem ita designat. *Johannes VIII. Luitberto Archiepiscopo Moguntino.* Vixisse Luitbertum temporibus Johannis compertum est; etenim sunt ad illum directæ Johannis epistolæ, quales sunt 106. & 108. Imo de eadem Ingeltrudis caussa sæpe mentionem factam fuisse ab Johanne VIII. ex ipsius Papæ epistolis abunde colligimus. Sic in epistola 109. & 129. Johannes plurimum curavit, ut bona Ingeltrudis huc illuc vagantis, & jam anathemate percussæ filiis ejus justis concederentur, exclusis aliis, quibus illa, ut marito, & mariti filiis fraudem faceret, bona sua iniqua voluntate concesserat. Quod si consistamus in epist. 108. scripta ad Luitbertum Archiepiscopum Moguntinum, agnoscemus illico abs Johanne illum Episcopum admonitum, ut curaret, bona Ingeltrudis ad justos ejusdem filios devolvi, quin aut jure repugnare possent ii, quorum favore donata fuerant, aut donans ipsa Ingeltrudis, utpote quæ sine mariti consensu non poterat illa donare. Imo cum ibidem Johannes memoret, aliam epistolam se jam scripsisse, quæ sane hodie non extat, illa facile esse potuit, quam Ivo, & sequens Ivonem Gratianus in dicto canone 12. indicare voluerunt; quamobrem conjectura capi facilis potest, ex qua idem Gratianeus canon non tam NicolaoPapæ, quam Johanni VIII. recte adscriptus existimetur.

Quod sub Johannis VIII. nomine legimus in can. 26. cau. 23. qu. 5., habetur
Can. 26. cau. 23. qu. 5. eisdem omnino verbis in canone 13. Concilii Ravennatensis anno 877. celebrati, ex quo etiam dixi decerptum fuisse canonem 20. cau. 11. qu. 3. apud Gratianum adscriptum Honorio Papæ. Cum autem Concilium illud Ravennatense non solum Johannis temporibus, sed etiam Johanne eodem VIII. convocante, præsente, ac subscribente celebratum adpareat, quemadmodum præter acta Concilii plures ipsius Papæ epistolæ demonstrant, ac præ ceteris 53. 55. 56. 57. 59. & 60., non injuria Gratianus potuit eundem canonem Johanni tribuere. Acta Concilii Ravennatensis & canones rursus probati dignoscuntur, ac confirmati in alio Concilio Johannis Papæ anni 878., nimirum Tricassino, cujus in canone 3. ita legimus. *Ut illa Capitula, quæ anno præcedente apud Ravennam statuimus synodali collegio, inconvulsa ab omnibus observentur.* CA-

CAPUT LXXIX.

De Stephano V. seu VI.

Stephani V., qui apud alios VI. appellatur, hæc referuntur apud Gratianum monumenta.

Ex epist. ad Humbertum, alias Luythobium Moguntinum Episcopum.	*Can.* 13. *dist.* 16. *incertæ omnino auctoritatis.* *Can.* 20. *cau.* 2. *qu.* 5. *non satis tuto Stephano tribuendus.*
Ex Epist. ad Sichibertum Episcopum Corsicæ.	*Can.* 38. *dist.* 50. *non omnino certæ auctoritatis.*
Ex epist. ad Robertum Metensem.	*Can.* 11. *dist.* 55. *ex optimis codicibus supplendus.*
Ex epist. ad Romanum Ravennatem.	*Can.* 12. *dist.* 63. *non inverosimiliter Stephano V. tribuendus.*
Ex epist. ad GuidonemComitem.	*Can.* 18. *dist.* 63. *temporibus Stephani V. facile accommodatus.*
Ex epist. ad Leonem Episcopum Theanensem.	*Can.* 17. *cau.* 2. *qu.* 1. *Can.* 1. *cau.* 15. *qu.* 5. — *simul jungendi, & facile, quidquid alii senserint, Stephano V. tribuendi.*
Ex epist. ad Girardum Leodiensem.	*Can.* 3. *cau.* 3. *qu.* 2. *incertæ auctoritatis.*
Ex epist. ad Gualbertum Patriarcham.	*Can.* 20. *cau.* 9. *qu.* 3. *ad Ivonis monumentum exigendus.*
Ex epist. ad Hastulphum.	*Can.* 8. *cau.* 33. *qu.* 2. *potius Paullino Forojuliensi adscribendus.*

Ex

Ex epist. ad Paullum Episcopum Placentinum.	*Can. 2. cau. 35. qu. 9. ad Gregorii Magni sententias commode referendus.*
Ex epist. ad Stylianum, aliosque Episcopos.	*Can. 10. de cons. dist. 5. ex integra Stephani epistola emendandus.*

QUare Stephanum, qui Romanam Sedem tenuit ab anno 885. usque ad annum 891., quintum, vel sextum ejus nominis Pontificem appellaverim, facile unusquisque deducet ex iis, quæ superius tradita sunt in cap. 70. & 73. Successit ille Hadriano III., quem post Johannem VIII. præcesserat Marinus ab aliis dictus Martinus II., at de his duobus Pontificibus frustra sermo instituendus esset, utpote quorum nulla extant apud Gratianum monumenta. Quali autem fuerit Stephanus morum integritate ornatus, quanto cum gaudio apud Romanos fuerit ad supremam Pontificatus dignitatem evectus, quam sollicitus in Ecclesiarum curandis utilitatibus, exhibendis pauperibus, captivis redimendis, quam pius in miseros fideles tum innumeris propemodum calamitatibus, qua caussante bellorum injuria, qua agrorum sterilitate, vexatos, quam demum religiosus in Deum, historici Scriptores abunde testati sunt. Inter cetera vero illius animum exagitavit vetus Photii caussa; ut enim Photius vir erat in schismata admodum pronus, & Romanæ Ecclesiæ prælationem ægre ferebat, identidem, prout sese offerebat occasio, Romanam eandem Sedem perfido animo adoriebatur; cui ut obsisteret Stephanus optimum duxit invictam Prædecessorum suorum constantiam æmulari, nunquam ab egregia animi moderatione disjunctam. Insignem Pontificis ejusdem virtutem non modicum ostenderent, si superessent, integra illius monumenta. Verum vix pauca apud Gratianum habemus; utinam saltem ea integra essent, & certa consisterent auctoritate.

De Epistola ad Humbertum, alias Luythobium Moguntinum Episcopum.

Can. 13. dist. 16. Si revera Stephano V. adscribendus esset canon 13. dist. 16., non dubitarem, quin inscriptio emendanda esset non solum apud Gratianum, verum etiam apud Ivonem, qui in parte 4. decreti cap. 232. eadem verba retulit; atque pro illis verbis: *Stephanus Luythobio Moguntino Episcopo*, ita scribendum adsererem: *Stephanus Luitberto Moguntino Episcopo*; non enim dubitare possumus, quin Luitbertus Moguntinæ Ecclesiæ Antistes esset temporibus Stephani, quando scimus ab eo celebratum fuisse Moguntinum Concilium anno 888. Verum canon ille passim apud eruditos falsitatis suspicione laborat, quemadmodum testatur Vanespen in tractatu historico canonico parte 2. cap. 1. §. 6., ubi de numero Nicænorum canonum verba faciens inter cetera hæc habet. *Fragmentum epistolæ Stephani Papæ ex Ivone Gratiani decreto insertum can. 13. ead. dist., in quo dicitur, 20. tantum capitula Nicænæ Synodi in S. Ecclesia Romana haberi, sed quo neglectu alia defecerunt, ambi-*

ambiguum esse, ejusdem cum prædicta epistola Athanasii fidei fore, *omnibus hodie persuasum est*. Apud Ivonem verba canonis Stephano tributi hæc sunt. *Capitula Nicæni Concilii testimonio Athanasii, septuaginta in figuram septuaginta discipulorum scripta non dubitamus. E quibus viginti tantum in Ecclesia sancta Romana habentur, sed quo neglectu reliqua defecerint, ambiguum est. Arbitrantur enim plurimi ea Antiocheno inserta Concilio*. Antonius Augustinus hæc verba postrema expendens in dial. 20. lib. 1. de emendat. Gratiani, ita interrogat: *Quod dicit hic Antiocheno Concilio insertos esse plurimos arbitrari Nicænos illos septuaginta canones, velim scire a te, an verosimile putes?* Quibus ita respondet: *quod ait, plurimos arbitrari, ita ipsum Stephanum invenisse existimo, licet ego non meminerim alibi legisse. Itaque* Sardicensi *pro* Antiocheno *sufficerem. Namque Antiocheni canones xxv. tantum fuerunt, quorum auctores si illi sunt, ad quod Julius scripsit, hostes erant Athanasii, & aliorum Patrum* CCCXVIII. *Qua de caussa nihil de fide Nicæni Concilii, sed de Paschate tantum statuunt capite primo id Concilium esse observandum. At Sardicenses Patres Catholici aliquot canones scripserunt, qui pro Nicænis habiti sunt, ut constat ex Concilio Carthaginensi* VI. Ego pluribus non immoror in hac re, quam ex certis monumentis, imo ne verosimilibus quidem, deduci haud posse dignosco. Habebo canonem illum inter incerta Papæ Stephani monumenta, sive ille Quintus sit, sive alius post Quintum, quin tamen alicui antiquiori tribuendum credam, quemadmodum tradidi superius in cap. 70. Major vero fit dubitatio ex eo, quod non liquet, quænam porrecta fuerit occasio quærendi de numero canonum Nicænorum, de quibus nulla esse potuit eo tempore disputatio; atque ejus disputationis, si forte emersisset, vestigia quædam adparerent in actis Concilii Moguntini memorati, in quo tamen nihil omnino deprehenditur.

Non absimile judicium ferendum erit de canone 20. cau. 2. qu. 5., cujus inscriptio videretur in primis emendanda, ut pro *Humberto* Moguntino Episcopo scribatur *Luitberto*. Varios in hac parte fuisse codices Baluzius testatur in notis ad Gratianum; in aliis enim legit *Huberto*, in aliis *Luiberto*, alibi *Guiliberto*, alibi *Liberto*, alibi *Lamperto*, alibi demum *Ludberto*. Deinde addit ejusdem Moguntini Episcopi epistolam ad Ludovicum Regem extare in calce opusculorum Hincmari apud Cordesium pag. 628., cui adjici potest epistola Otfridi Monachi ad eundem Luitbertum pag. 631. iterum apud Cordesium. Demum Baluzius observat ad illa Gratiani verba *occulta vero & incognita illi sunt relinquenda*, *&c.*, ita potius legi in quodam Puteano codice: *Occulta vero, & incognita illius sunt judicio relinquenda*, *&c.* Apud Ivonem in parte 10. decreti cap. 27. nonnihil diversum agnoscitur in verborum formulis, ac conceptionibus, unde propterea juvabit eundem canonem velut ex codice antiquiore describere, ibi: *Consuluisti etiam de infantibus, qui in in uno lecto cum parentibus dormientes mortui reperiuntur, utrum ferro candente, an aqua fervente, seu alio quolibet examine parentes se purificare debeant, eos non oppressisse. Monendi namque sunt, & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno collocent lecto, ne negligentia quolibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur. Nam ferri candentis, vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri a quolibet sacri non censent canones, & quod sanctorum Patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinventione non est præsumendum. Spontanea enim confessione, vel testium approbatione publicata delicta, habito præ oculis Dei timore, commissa sunt regimini judicare; occulta vero, & incognita illius sunt judicio relinquenda,* qui

Can 20. cau. 2. qu. 5.

qui solus novit corda filiorum hominum. Hi autem, qui probantur, vel confitentur talis reatus se noxios, tua eos castiget moderatio, quia si conceptum in utero, qui per abortum deleverit, homicida est, quanto magis, qui unius saltem diei puerulum peremerit, homicidam se se excusare nequibit? Ceterum quæcumque recipiatur editio, ego valde suspicor, illud ipsum fragmentum falso Stephano Papæ fuisse tributum; etenim ex verbis Ivonis nuper descriptis constat ibidem exhiberi Stephanum de pluribus capitibus a Moguntino Episcopo interrogatum, quemadmodum demonstrant priora illa verba *Consuluistis etiam*; at vero demonstrari non potest de pluribus ad purgationem scelestorum hominum pertinentibus interrogatum fuisse Stephanum a Moguntino Episcopo; imo non fuisse de ea re interrogatum facile conjicitur ex canonibus Concilii Moguntini ab eodem Luitberto anno 888. celebrati, in quo nihil hujusmodi discussum constat, aut definitum, quod tamen definiendum, dicutiendumque fuisset, si ex tunc emersissent caussæ, unde Moguntinus Archiepiscopus ad Stephanum Pontificem confugere debuisset. Non tamen ego inficias iverim, tunc temporis jam subortam fuisse disciplinam, juxta quam alicubi ubi dubietas esset admissi alicujus criminis, ad purgationem per aquam frigidam, aut ferrum candens deveniretur. Erant medio IX. sæculo, qui eam purgandi formulam receperant, quasi ad imitationem Summi Dei, qui in veteri lege dignoscitur peccantes homines aut aquis, aut igne purgasse, quemadmodum describit Hincmarus Rhemensis in opusculo de divortio Lotharii pag. 348. & sequ. in editione Cordesii; alii e converso superstitiosam admodum eam purgandi formulam judicaverunt, ac propterea abolendam; hinc ait Hincmarus ibidem pag. 341. *Quidam dicunt nullius esse auctoritatis, sive credulitatis judicium, quod fieri solet per aquam calidam, sive frigidam, neque per ferrum calidum, sed adinventiones sunt humani arbitrii, in quibus sæpissime per maleficia falsitas locum obtinet veritatis, & ideo credenda esse non debent.* Non itaque repugnat eodem sæculo de ea purgatione recipienda dubitavisse plures, forte etiam Stephanum Pontificem interrogasse, atque intellexisse eam purgandi rationem minime probandam videri. Consueverunt tunc commissa homicidia etiam casu pœnitentia purgari, at Synodali auctoritate non omnino recipiebatur purgatio aquæ, vel ignis. Memoro hic canonem 53. Triburiensis Concilii anni 895. ita expressum. *Siquis filium suum, quod absit, non sponte, sed casu contingente occiderit, secundum homicidia sponte commissa pœniteat, ut sequenti subinfertur capitulo.* Clarius in can. 37. ejusdem Concilii: *Siquæ mulier, ut sæpe contingit, infantem proprium prope ignem collocaverit, & alius, qui caldarium super ipsum ignem pependerit, & aquam infuderit, atque aqua ipsa per ignem fervens egreditur, & infanti superinfunditur, & propterea mortuus agitur, mater infantis propter negligentiam judicio sacerdotum pœniteat, & homo, qui caldarium pependit, securus permaneat. Simili modo de ceteris similibus, quæ sæpe diverse solent evenire, & judicamus, & esse volumus.* Quod si proximius ad speciem apud Gratianum propositam accedere velimus, eo referre commode poterimus, quod legitur inter canones Isaac Episcopi Lingonensis ex Capitularibus Francorum Regum depromtos tit. 2. cap. 11. ibi: *Siquis infantem necaverit, ut homicida teneatur,* & can. 14. ibi: *Mulier quæ dormiens filium suum oppresserit, & mortuus fuerit, sex annis pœniteat. Vir ejus, si in domo illius fuerit, quatuor. Si vero in uno lecto, simili modo pœniteat, duos in pane & aqua, reliquos quatuor secundum quod Sacerdos viderit illos posse, abstinentiam imponat ciborum.*

De

De epistola ad Sichibertum Episcopum Corsicæ.

Quis fuerit Sichibertus ille in Corsica Episcopus, de quo sententiam tulisse visus est Stephanus V. in can. 38. dist. 50., maxime incertum est; tantummodo adnotare potuit Mansius in suo Codice Sigebertum appellari. Hinc incerta erit monumenti ejusdem auctoritas, quamquam videam non repugnare Stephani temporibus, quod ibidem legitur; etenim non possumus ignorare, tum maximas fuisse Sarracenorum vires, quibus fideles omnes, ac præsertim Ecclesiarum Antistites obruebantur; non ignoramus præterea in ea temporum improbitate nullum non lapidem motum fuisse, etiam a viris ecclesiasticis, ut, quoad fieri posset, res Italiæ ab exterorum Sarracenorum tyrannide liberarentur. Quid propterea mirum esse potest, si Sichibertus Episcopus vim vi repellens Sarracenos quosdam occidisse proponatur, eaque propter a Summo Pontifice postulavisse, num canonum censuræ subjaceret? Æquum sane timorem illum fuisse respondit Stephanus, interea tamen adjunctis temporum clementer aliquid indulgendum voluit; nam alias etiam homicidia non sponte commissa, pœnitentiæ subjiciebantur, quod sane idem erat, ac Clericos eadem homicidia admittentes, potiore ratione Episcopos, a proprio officio, vel dignitate decidere. Ad rem Isaac Lingonensis Episcopus in suis canonibus tit. 2. cap. 13. depromto ex Francorum Capitularibus scribit: *Siquis quiete gradiens per viam, aut si etiam in domo sua fuerit, aut in platea Civitatis, aut in villa, subito ab alio sit superventus, aut litis commotione, volens se defendere, non habens contra illum ante odium, interfecerit hominem, septem annis secundum canonicam institutionem pœniteat, tres vero a communione privetur, quatuor autem in communione orationum & oblationum susceptus, in Sacerdotis pendeat arbitrio, utrum dignus sit Corpus Christi accipere, aut usque ad plenitudinem pœnitentiæ ab eo separari. Abstinentia ciborum in providentia Sacerdotis erit, secundum possibilitatem pœnitentis, & devotionem, & affectum.* Can. 38. dist. 50.

De epistola ad Robertum Metensem.

Epistola Stephani ad Episcopum Metensem, ex qua depromtus est canon 11. dist. 55., integra describitur in Labbeana Collectione num. 3., necnon apud Ivonem parte 6. Decreti cap. 118.. Non piget illam hic exarare, ex qua, quæ apud Gratianum desunt, suppleantur. *Lator præsentium Flavinus scilicet Clericus ad Sanctam Sedem Apostolicam veniens detulit a te nobis directam epistolam, qua indagare studuisti, eum a Normannis nuperrime captum sinistræ manus digitum habere abscissum* (ita legit Labbeus: Paullo aliter Ivo his verbis: *Studuisti, cum a Nortmannis .... haberet abscissum*) *sciscitans, si ob hoc ad Ecclesiasticum Ordinem valeret promoveri, an non. Quod & nos reperientes, quia solertia tua magis super hoc sollicita a Sede Apostolica edoceri flagitat, normam justitiæ semper sequi exoptans, studium tuæ sanctitatis merito collaudamus, reverentiam tuam scire volentes, quoniam si ita est, quod a Normannis digitum ipsum habeat abscissum, ad promovendum, si alias dignus fuerit, nibil ei nocebit, eo quod quid de his, qui a Dominis, vel medicis, sive a paganis,* Can. 11. dist. 55.

ganis, non sponte tale quid patiuntur, sacri censeant canones, dilectionem tuam latere non credimus, quam ei (scribit Ivo: *quos eis*) *obviare debere, si ita est, minime reperimus, monentes religionem tuam, ut circa illum ita peragat, quatenus ut* (legit Ivo &) *mercedem pro eo magnam incurrat, & desiderium illius, canonica auctoritate ei in aliis non obviante, Deo adjuvante perficiat*. Hinc sane liquet, Stephanum V. in proposita specie, cum laudavit ecclesiasticos canones, quos sequendos rescripsit, sese retulisse ad canonem Nicænum I., qui apud Gratianum refertur in can. 7. dist. 55. Iis, quæ in memorata Stephani epistola continentur, fidem quandam facere videntur acta Metensis Concilii sub eodem Roberto, sive Rotberto, ut alii scripserunt, celebrati anno 888. temporibus Stephani V., siquidem in canone 1. ejusdem Concilii conquestus est pius Antistes, a Northmannis plurimum exagitatos, atque injuriis lacessitos fuisse Christifideles, atque ideo res Christianorum turbatas, ut Synodales Conventus diu interrumperentur.

De epistola ad Romanum Episcopum Ravennatem.

Can. 12. dist. 63. Baluzius in notis ad Gratianum ad canonem 12. dist. 63. animadvertit, in omnibus Gratiani libris antiquis, & editionibus caput istud referri ex epistola Stephani Papæ ad Romanum Archiepiscopum Ravennatem, quo etiam modo legitur apud Anselmum Lucensem lib. 6. cap. 30. in Codice Sangermanensi, quod referendum ad Stephanum V. scribit Hieronymus Rubeus. Ego sane minime dubitarem, quin canon idem recte Stephano V. Pontifici tribuatur, nisi paullisper in ancipiti collocarer ex eo, quod noverim apud Collectores omnes Gratiano vetustiores eam epistolam desiderari, & exhiberi primum, imo tantum, apud Anselmum, cujus fides & auctoritas mihi parum probatur, præsertim in ea re, qua de agitur in eodem canone, utpote quam tractabat Anselmus admodum alacriter, atque ut plurimum sine delectu monumentorum, dummodo proposito suo serviret. Ceterum nihilominus facile in eam trahor opinionem, ut credam eundem canonem Stephano V. convenire, quod plurima concurrant adjuncta, & temporibus, & locis, & personis, de quibus ibidem agitur, accommodata; atque illud unum esse potest, quod non me satis ab omni liberat suspicione; nimirum in referendo germano monumento nonnihil paullo vividius exprimi potuisse apud Anselmum, quod non in epistola Stephani contineretur, præsertim quod temporibus Stephani nulla adhuc suborta fuisset gravis occasio, qua pressius in ea materie quidpiam urgeretur. Dixi multa concurrere adjuncta temporum, locorum, ac personarum, quibus facile monumentum illud accommodatur. Revera Romanus fuit ad Ravennatensem Ecclesiam electus temporibus Johannis VIII., uti liquet ex epistola ejusdem Papæ 184. Ad eundem Episcopum aliæ sunt plures Johannis VIII. epistolæ, præsertim 218. 220. 270. 272. 273. 275., & 276., & quamquam idem Romanus in Concilio Romano VII. anni 881. fuerit ecclesiastica communione privatus, quod etiam deducitur ex epistola Johannis Papæ 278., tamen temporibus Stephani V. restitutus fuisse ad pristinum honorem videtur ex eo, quod Mansius inter acta Stephani V. duas referat epistolas, quibus indicat idem Stephanus Romanum Ravennatem, quem honorifice ibidem nominat, obiisse, ac propterea ad alterius Episcopi electionem esse deveniendum; quibus sane loquendi

quendi formulis non usus fuisset Stephanus, si Romanus in excommunicatione pertinax mortuus fuisset. Praeterea constat Immolensem Ecclesiam, de qua fit mentio in dicto can. 12. dist. 63., fuisse subjectam veluti Metropolitanae Ecclesiae Ravennatensi, ac propterea juxta disciplinam illius aetatis, vacanti Ecclesiae Immolensi fuisse per Ravennatensem Archiepiscopum consulendum. Similis fere species deducitur ex epistola Johannis VIII. 271. superius memorata, nam cum Faventina Ravennatensi Ecclesiae subjecta vacavisset, mandavit Johannes Romano Ravennatensi, ut electum Episcopum *secundum morem* ordinaret. Simile praeterea exemplum perspicue colligimus ex epistola Stephani V. ad Dominicum Romani in Ravennatensi Ecclesia successorem; cum enim vacavisset Ecclesia Placentina Ravennatensi Metropolitae subjecta, professus est Stephanus Papa se extra ordinem Placentinum Episcopum elegisse, ac consecrasse, quia uno eodemque tempore & Placentina, & Ravennatensis Ecclesia vacaverat, ceterum regulariter ad Ravennatensem Archiepiscopum Placentini Episcopi consecrationem pertinere. Habetur haec epistola apud Mansium tom. 1. Labbeani Supplementi pag. 1046. deprompta ex historia Ravennensi Rubei.

De epistola ad Guidonem Comitem.

Canon 18. dist. 63. recte laudatur ex epistola Stephani V. ad Guidonem Comitem, quem alii Widonem appellaverunt; licet enim epistola illa perierit, solumque ejusdem fragmentum apud Gratianum remanserit, tamen ego non dubito, quin eadem germana sit, utpote Stephani Papae temporibus consentanea. Erat Guido, seu Wido, uti conjicio, Comes ille Spoletanus, qui anno circiter 890. post obitum Caroli Crassi Imperatoris in Concilio Ticinensi Rex Italiae salutatus est, qui tandem curavit, ut filius suus Lambertus jura Imperii nancisceretur. Ad eundem Guidonem scripta existit epistola 291. Johannis VIII., atque ad eum arbitror etiam pertinere epistolam ejusdem Johannis 316. ad Comites in Regno Ludovici constitutos, ex qua patet, Comites numero plurimos nonnihil turbasse jura Imperatoris, unde etiam pax Sanctae Dei Ecclesiae, ut ibidem dicit Johannes Pontifex Maximus, turbaretur. Quaenam inter cetera essent jura, quae temporibus Stephani V. sibi vindicaret Imperator, demonstrat Caroli Crassi praeceptum, quod edidit Sirmondus ad annum 885. his verbis: *In nomine Sanctae, & Individuae Trinitatis Carolus divina favente clementia Imperator Augustus. Si ea, quae divinis conveniunt auctoritatibus praecepto nostrae altitudinis confirmamus, supernam ob id gratiam promereri nullo modo dubitamus. Quocirca omnibus sanctae Ecclesiae fidelibus & nostris, praesentibus, & futuris, notum esse volumus, quod venerabilis Agilmarus Arvernorum Praesul, adiens genua serenitatis nostrae, innotuit, quoniam Girboldus Cabilonensis Ecclesiae venerabilis Antistes & reverendus, infirmitate jam simulque senio confectus, non modicum metu sui obitus civibus, & filiis Ecclesiae suae inferret dolorem. Itaque nostram humiliter deprecatus est dominationem, ut praefatae Ecclesiae canonicam electionem concedere deberemus. Placuit ergo nobis saluberrimae acquiescere postulationi. Decernimus igitur, & pro Dei amore hoc eidem concedimus, ut obeunte pastore proprio, omni deinceps tempore canonicam habeant electionem. Hoc denique, quod Divino amore concessimus, nostro imperiali praecepto confirmavimus, & annulo nostro insigniri jussimus.*

Can. 18. dist. 63.

Ita-

Itaque in electionibus Episcoporum maximas tunc fuisse Imperatoris partes constat; proindeque cum vacasset Reatina Ecclesia, quemadmodum proponitur in specie dicti canonis 18., operæ pretium erat, non aliter recipi electionem Episcopi Reatini a Guidone Comite propositam, nisi Imperatoris consensus accederet; jure enim verebatur Prudentissimus Pontifex Stephanus, ne, si aliter ageretur adversus veterem consuetudinem, turbaretur Imperatoris animus, in iis præsertim & temporum, & locorum adjunctis, quibus Guido idem Comes, qui jam in Spoletano Comitatu, in ipsa etiam Reatina Civitate auctoritatem, potestatemque explicabat, ad regnum universæ Italiæ inhiabat. Quid vero post epistolam Stephani evenerit, incertum videtur; conjicio tamen Guidonem acquievisse, neque aliter urgere voluisse novi Antistitis electionem, quam si Imperatoris consensus accessisset; etenim in Concilio Ticinensi laudato can. 11. & 12. postquam enarratum fuerit Carolo Imperatore obeunte plurimis periculis fuisse obnoxium Regnum Italiæ, exhibetur Guido ad Regnum Italiæ evectus, quod Ecclesiarum pacem strenue tuiturum, & Ecclesiarum omnium jura servaturum, imo & singulares leges editurum promisisset. Observandum tamen est, Guidonem eundem deinde post Regni adsecutionem tale pactum, sive legem edidisse, quam minus utilem rebus Ecclesiasticis posteriores nonnulli Antistites crediderunt, ac propterea reformandum Lamberto Imperatori ejusdem Guidonis filio proposuerunt in Concilio Ravennatensi anni 904. can. 6. & 7. his verbis: *Ut pactum, quod a beatæ memoriæ vestro genitore* (ita Lambertum Imperatorem Concilii Patres alloquebantur) *Domino Widone, &, a vobis piissimis Imperatoribus, juxta præcedentem consuetudinem factum est, nunc reintegretur, & inviolatum servetur. De locis autem, atque rebus, quæ in eodem pacto continentur, præcepta nonnulla illicita facta sunt, quæ petimus, ut in eadem Synodo terminentur, & quæ non recte facta præcepta sunt, corrumpantur.*

De epistola ad Leonem Episcopum Theanensem.

Can. 17. cau. 2. qu. 1. & can. 1. cau. 15. qu. 5. Nescio qua de caussa Vanespen in Brevi Commentario ad secudam partem Gratiani ad canonem 1. cau. 15. qu. 5. hanc censuram adjecerit in epistolam, quam tum in memorato can. 1., tum etiam in can. 17. cau. 2. qu. 1. Stephano V. Gratianus adscripsit. *Indigna verisimiliter, quæ huic Pontifici adscribatur, ut propterea nec ejus epistolis tom. 9. Conciliorum Generalium descriptis enumeretur.* Contemnenda sane animadversio, ubi nullum aliud argumentum adfertur, quam quod ex silentio Collectorum Conciliorum deducitur; nemo enim ignorat, parcos admodum fuisse Conciliorum, & Epistolarum Pontificiarum Collectores in singulis referendis monumentis, aliquando etiam sine ullo criterio, ut omiserunt germana, ita apocrypha, aut dubia descripsisse. Quid vero diceret Vanespen hodiernis temporibus, si eandem epistolam in Supplemento Mansii descriptam adspiceret, & quidem primo loco inter fragmenta monumentorum Stephani tom. 1. pag. 1043., ubi etiam adnotavit se fragmentum illud excepisse ex Gerhoo de ædif. Dei in Anecdotis Pezii tom. 2. p. 2. pag. 374.? Puto autem & Mansio ipsi tantum honorem jure deferri & posse, & debere, ut meliorum Collectorum studia Criticæ arti conjuncta fuerit æmulatus. Ego sane non video, qua ratione con-

consistat Vanespenii censura; si enim duos illos canones, qui apud Gratianum existunt, jungamus, quemadmodum jungi debent, cum sint ex eadem epistola depromti, nihil emerget, quod aut disciplinæ sacrorum, aut Stephani V. temporibus adversetur. Leonem Theanensem Episcopum labente fere sæculo 9. vixisse, liquet ex epistola 289. Johannis VIII. ad eundem Episcopum scripta; idem propterea Leo potuit adhuc inter vivos esse temporibus Stephani V., cum vix anni quatuor ab uno ad alterum Pontificem interfluxerint. In ejus autem Diœcesi facile emergere potuit controversia de purgatione Alderici Diaconi de certis criminibus accusati; non enim infrequentes erant tunc temporis de Clericorum accusatorum purgationibus quæstiones, quemadmodum nemo ignorat. Quid vero congruentius adferri in medium poterat, quam definire, in crimine manifesto ac publico nullis opus esse testibus, viceversa in occultis, in judicium tamen deductis, necessariam esse probationem, quæ si firma non sit, tota res abs jurejurando accusati dependeat? Non aliud arbitror in similibus illius temporis Pontifices Maximos respondisse; neque aliud ex memoratis Gratiani canonibus Stephano adscriptis colligitur. Ivo Carnotensis, cum ageretur de quodam electo in Episcopum deinde a nonnullis accusato, in eandem propemodum ivit sententiam in Epist. 68. ita scribens ad Hugonem Lugdunensem. *Manifesta autem accusatione non egere testatur B. Ambrosius super epistolam ad Corinthios, ita dicens de eo, qui noverca sua manifeste abutebatur: Judicis, inquam, non est sine accusatore damnare, cognito autem opere istius, pellendum eum de fraternitatis cœtu censuit; omnes enim crimen ejus sciebant, in qua re neque testibus opus erat, neque tergiversatione aliqua poterat tegi crimen. Simile quid scribit Papa Nicolaus Carolo Regi: Quæ Lotharius Rex vester nepos operatur, accusatione non indigent; manifesta quippe in eo sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, & immunditia.* Quoniam vero integra Stephani epistola non ad nos usque pervenit, licet illius exemplar Romani Correctores se in quadam anonyma Collectione Vaticanæ Bibliothecæ reperisse asseruerint, alias autem fragmenta etiam Gratiani sive apud Ivonem, sive apud Mansium legantur, juvabit adnotare quandam verborum varietatem. Iis itaque omissis, in quibus Gratianea lectio consonat, legit Ivo in parte 6. Decreti cap. 431. *De manifesta & nota plurimis caussa . . . ut Beatus Ambrosius in epistola ad Corinthios scribit, de fornicatore . . . quia Dominus Judam, cum fuisset fur, quia non est accusatus, minime abjecit. Ac mox. Cognito autem opere pellendum illum de cœtu fuisse fraternitatis censuit &c.* Apud Mansium ex Gerhoo: *De manifesta . . . ad Corinthios dicit, de fornicatione sententiam exponens Apostoli: Judicis, inquam, non est . . . cum fuisset fur, quia non accusatus, minime abjecit. Cognito autem opere isto, pellendum illum de cœtu fraternitatis censuit &c.* His addi potest canon 31. cau. 23. qu. 4. Quod vero pertinet ad verba canonis 1. cau. 15. qu. 5. eadem paullo aliter habentur apud Mansium ibi: *De crimine sibi illato Diaconus tuus verissime fatebatur, se esse immunem. Verumtamen si suspicio super viaculum* (adnotat vir eruditus forte legendum esse *piaculum*) *habetur, & accusatores idonei reperiuntur, & testes, quales sacri canones sanciunt, cum fuerit legitimis testibus approbatus canonica sententia feriatur. Quod si nec sponte confitetur, neque legitimi accusatores, vel testes reperti fuerint, & mala fama crebescit, non publico examine, sed coram te, & coram Reverendissimis Presbyteris, & Diaconis secreto juramento se purget, & tu deinceps boni testimonii eum annuncia, & compesce, & commone Eccle-*

Ecclesiæ tuæ filios, ne Sacerdotem Dei ulterius infamare præsumant; timentes, quod Cham maledictus est, quod Patris verenda derisit. Paullo aliter habentur apud Ivonem in parte 6. cap. 430., cujus verba describam, ea omittendo, quæ consonant cum editione Gratiani, ibi: *De crimine sibi illato Diaconus tuus verissime se fatebatur immunem . . . . quod si nec sponte . . . & mala fama crebescit . . . . compesce, ac admone . . . Sacerdotem Dei infamare ulterius præsumant, timentes maledictionem Cham, qui Patris verenda derisit.*

De epistola ad Girardum Leodiensem.

Can. 3. cau. 3. qu. 2. Valde in obscuro delitescit epistola, quæ fertur a Stephano scripta ad Girardum Leodiensem, ex qua depromtus dicitur canon 3. cau. 3. q. 2. Referam hic, quid nonnulli jam tradiderunt, licet nihil adhuc definierint, deinde ex quibusdam conjecturis, quid addi alienis traditionibus possit, indicabo, interea nitidiora lumina ab aliis expectaturus. Romani Correctores ubi observaverunt ad eundem canonem codicum varietatem, in aliquibus enim noverunt epistolam scriptam ad Girardum Laodicensem, in aliquibus scriptam ad Girardum Leodiensem, posteriorem hanc editionem priori antehabuerunt, ex eo, quod mansorum mentio., quæ in canone fit, satis indicat non ad Græcum Episcopum, qualis fuisset Laodicensis, sed potius ad Germanum, vel Gallum, qualis fuisset Leodiensis in Belgii finibus, canonem pertinere. Non placuit hæc emendatio Baluzio, qui in notis ad illum canonem, postquam animadvertit in Codice Sangermanensi hanc haberi inscriptionem, *Item Stephanus Papa Girardo Laodicensi*, in Regio *Leodicensi*, in antiquiore Victorino *Lodicensi*, in recentiore *Gerardo Leodicensi*, in Colbertino demum *Grando Leodicensi*, subdit, manifestissime constare epistolam inscriptam esse cuidam Clerico Leodiensi, seu is Episcopus erat, sive in inferiore gradu constitutus, cum veteres Codices nihil de dignitate hominis habeant. His præjactis, inquit, si de Leodiensi Episcopo heic agitur, necesse esse, ut Franconis nomen pro Girardo substituatur, quum nullus sub Stephani V. Pontificatu Leodiensis Episcopus fuerit Girardus, sed Franco, uti constat ex historia Episcoporum Leodiensium. Paullo aliter Pithœus, qui putavit pro *Girardo* legendum esse *Ratherio*; quod deduxit ex Sigeberto, Trithemio, & Placentino. Mansius in Supplemento Labbeano postquam eundem canonem juxta Gratiani editionem descripsit, hæc ad marginem adnotavit: *In MS. Codice meo per compendium scribitur: Gigdo Leodicensi. Sed quocumque modo hæc accipiantur, vix cohærent Episcopo alicui, qui tunc Leodiensem Cathedram teneret.* In tanta dubitatione si licet conjecturis indulgere, atque si opus est emendare scripturam, ego potius ita emendarem, ut quanto minus fieri posset, corrupta olim videretur; Hinc legerem *Girardo Laudensi*; scio enim Girardum Laudensem Episcopum Archiepiscopi Mediolanensis suffraganeum vixisse temporibus Stephani V., qui subscripsit Concilio Ticinensi anni 876. & Concilio Ravennensi anni 877., atque ad eum scripta Stephani epistola nihil continet, quod locis, vel temporibus dissonum dignoscatur; Scimus enim in Italia tunc res Ecclesiasticas variis direptionibus obnoxias fuisse, neque inverosimile est, cum de illarum restitutione ageretur, ita omnia fuisse composita Pontificum auctoritate, ut non aliter in communionem Synodali judicio reci-

reciperentur rerum Ecclesiasticarum invasores, quam si direpta primum restituissent. Non tamen inde illud perspicue deducendum velim, ut in memorato canone 3. certum agnoscendum sit disciplinæ Ecclesiasticæ monumentum.

De epistola ad Gualbertum Patriarcham.

Can. 20. cau. 9. qu. 3. non ad alios codices commodius exigi potest, quam ad codicem Ivonis, & quo Gratianus ipse fragmentum descripsit. Illic in parte 5. cap. 13. ita legitur: *Stephanus Walberto Patriarchæ. Miramur prudentiam tuam Cumensi Ecclesiæ denegare consecrare pastorem, cum te jam ab hoc provocatum noveris Apostolica exhortatione. Sic enim in ejus electione, quod tibi displicuit sacris canonibus interdictum, apologeticis literis tuis respondere nobis debueras. Nunc vero iterato tibi scribimus, nolentes alicujus Ecclesiæ privilegium infringere, licet Apostolica prærogativa possimus de qualibet Ecclesia Clericum ordinare. Desine jam cujuspiam zelo electum a Clero, & expetitum a populo Liutvvardum Cumensi Ecclesiæ Antistitem protelare: quia si protelaveris, & eum consecrare totiens monitus non maturaveris, quam ad nos venerit, procul-dubio consecratus abibit, quia licet apostolica auctoritate id facere valeamus, tuo tamen incitamur exemplo, qui trangressis terminis tibi commissis in Ecclesia Salonensi Episcopum ordinare ad indecentiam Apostolicæ Sedis præsumpsisti, quod quantæ prævaricationis sit, ipse perpende.* Nonnulla ex his retulit idem Ivo in epistola 61. ad Hugonem, ex quibus sane multa suppleri possunt, quæ desunt apud Gratianum. Ego vero paullisper codicum lectionem corruptam puto, ubi scilicet Cumensis Ecclesia memoratur; nam pro voce *Cumensis* legerem potius *Comensis*, quando scimus Comensem Ecclesiam subjectam fuisse Aquilejensi Patriarchatui, quem tenebat Walbertus, seu Gualbertus, Cumensem autem Ecclesiam subjectam fuisse asserere minime possumus; alias autem Stephanus nolebat a VValberto fieri Episcopi ordinationem extra Provinciam Patriarchalis Aquilejensis jurisdictionis. Interea vero nollem certo concludere, eam epistolam sine ulla dubitatione tribui posse Stephano V. Generaliter tamen dixero fuisse media præsertim Ecclesiæ ætate Romanorum Antistitum morem, ut ipsi ad consecrationes electorum Episcopum progrederentur, quoties Metropolitani, vel Primates, ad quos ordinario jure suffraganeorum consecratio pertinebat, electos suffraganeos consecrare in longiora, quam par esset, tempora differebant. Sic Gregorius VII., cum vacasset Carnotensis Ecclesia, non tam populum & Clerum admonuit de successoris Antistitis facienda juxta canones electione, quam Richerium Archiepiscopum Senonensem de electi consecratione non differenda, ita subdens: *quem electum canonice cognoveritis, & manus imponere, & in Episcopum consecrare nulla occasione recusetis; scientes quoniam si illud timore aut gratia cujusquam prætermiseritis, nos tamen inordinatum eum nullatenus relinquemus, & vos eo honore, & dignitate, quam ignobiliter deserere non erubescitis, deinceps indignos fore judicabimus.* Habentur hæc in epist. 15. lib. 4.; addi his potest epistola Urbani II., quæ est secunda inter epistolas Ivonis Carnotensis juncta epistolæ 8. ejusdem Ivonis, ex quibus deducitur, ideo Ivonem in Carnotensi Ecclesia fuisse auctoritate Pontificis Maximi consecratum, quia Senonensis Metropolita illum ordinare neglexerat, imo illius electioni certis de caussis diu restiterat. Hinc si forte quisquam de auctoritate dubitaverit memorati canonis 20. cau. 9. qu. 3., alia hæc

Can. 20. cau. 9. qu. 3.

monumenta in illius vicem substituendo, eandem servatam fuisse colliget disciplinam apud alios Pontifices mediæ ætatis, exinde etiam capiet conjecturam, ut auctoritatem ejusdem canonis 20. minus ancipitem, &, si non omnino certam, saltem verosimilem arbitretur.

De epistola ad Hastulphum.

Can. 8. can. 33. qu. 2. Jam persuasum est viris eruditis, epistolam ad Hastulphum quendam, quam Stephano V. Papæ tribuit Gratianus in can. 8. cau. 33. qu. 2., nullo modo Stephano V. tribui potuisse; siquidem illa potius pertinet ad Paulinum Forojuliensem Episcopum, qui illam edidisse fertur in Synodo Francofordiensi anni 794. Revera Burchardus eundem canonem referens in lib. 6. decreti cap. 40. sub hac inscriptione voluit exarandum: *Epistola Paullini Forojuliensis Episcopi ad Heistulphum*. Sub hoc ipso titulo edita fuit apud Labbeum ad calcem memorati Francofordiensis Concilii, nimirum in tom. 9. pag. 108. Venetæ editionis, quam Collector eruit ex Ms. codice Rhemensi collato cum codice Burchardi. Adnotat autem Baluzius, dubium esse non posse, quin ea sit vera, ac genuina epistolæ hujus inscriptio, cum diserta illius mentio extet apud Flodoardum lib. 3. historiæ Rhemensis cap. 21. in commemoratione epistolarum ab Hincmaro Rhemensi Archiepiscopo scriptarum. Verba Flodoardi hæc sunt: *Vulfado Bituricensi Archiepiscopo, de his, qui consulte uxores suas interficiunt, sententiam Paullini, quam sibi mitti petierat, scribens*. Fateor quidem apud Ivonem in parte 8. decreti cap. 126. eandem epistolam legi sub hoc nomine: *Stephanus V. Hastulpho*. At ex eo quidem deducitur, errare facile potuisse Gratianum, qui Ivonem ut plurimum sequebatur, non tamen colligitur ceteris Ivonis codicem antehabendum esse, quemadmodum nec antehabendus esset Pœnitentialis Romanus editus ab Antonio Augustino, in quo tit. 1. cap. 11. *hæc ipsa* epistola refertur sub nomine *Decreti Pii Papæ*. Quoniam vero & in Gratiani decreto, & in Pœnitentiali Antonii Augustini, & in decreto Ivonis, & in editione Conciliorum, & apud Burchardum varia est paullisper epistolæ editio, alias autem nimis operosum esset, huc singulas atque integras referre scripturas, tantum exarabo verba, quæ habentur apud Burchardum, sive quod antiquissima omnium videatur editio, sive quod mihi singula conferenti visa fuit ceteris accuratior, sive demum quod hodie Burchardi codices pene interierint, nec facile sit ad illos manum admovere; qui autem curiosius ceteras etiam editiones animadvertere voluerit, & comparare, commode id, quo proprio studio satisfaciat, inveniet. Itaque his verbis apud Burchardum integra Paullini Forojuliensis Episcopi ad Heistulphum epistola exprimitur: *Admonere te cum lacrymis, & multo gemitu curo fili Heistulfe, si tamen filius dici debeas, qui tam crudeliter infelix homicidium perpetrasti. Nam occidisti uxorem tuam partem corporis tui, legitimo tibi matrimonio sociatam sine caussa mortis, non tibi resistentem, non insidiantem quoquo modo vitæ tuæ. Non invenisti eam cum alio viro nefariam rem facientem, sed incitatus a diabolo, impio inflammatus furore, latrocinii more, atrocior, & crudelior omni bestia, eam gladio tuo interemisti. Et nunc post mortem ejus addis iniquitatem super iniquitatem filiorum tuorum, improbe prædo, qui matri non pepercisti, & filios tuos ideo orphanos fecisti, ut superinduceres mortis caussam post mortem: & per unum homicidam, & reprobum testem incusa-*

incusare vis mortuam; hoc nec Evangelium, nec ulla divina humanaque lex concedit, ut unius testimonio etiam idoneo aliquis condemnetur, vel justificetur: quanto magis per istum tam flagitiosum, & sceleştum nec illa viva debuit condemnari, nec tu poteris post ejus mortem excusari? Prius caussa criminis subtiliter erat investiganda, & nunc si rea fuisset inventa, secundum legis tramitem debuit excipere ultionis vindictam. Nam & si verum, quod absit, fuisset, sicut ille adulter mentitus est, post septem annos pœnitentia peracta dimittere eam per approbatam caussam poteras, si voluisses, occidere eam nullatenus debuisti. Duo consilia proponimus tibi. Accepta tecum deliberatione duorum, elige magis, quod placeat, & miserere animæ tuæ. Et tu hic in isto angusto tempore positus, ne sis tu ipse tuimet homicida, & in æternum pereas, relinque hoc malignum sæculum, quod te traxit ad tam immanissimum peccati facinus. Ingredere monasterium, humiliare sub manu Abbatis, & multorum fratrum precibus adjutus, observa cuncta simplici animo, quæ tibi ab Abbate fuerint imperata, si forte ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis. Istud consilium; ut certissime scias, levius, & salubrius est, ut sub alterius custodia lugeas deflenda peccata. Secundum autem consilium tale est. Arma depone, & cuncta sæcularia negotia dimitte. Carnem, & sagimen omnibus diebus vitæ tuæ non comedas, excepto uno die Resurrectionis Domini, & uno die Pentecostes, & uno die Natalis Domini, ceteris temporibus in pane, & aqua, & interdum leguminibus, & oleribus pœniteas, in jejuniis, in vigiliis, & in orationibus, & in eleemosynis persevera omni tempore. Vinum, medonem, & mellitam cervisam nunquam bibas, nisi in illis prædictis tribus diebus. Uxorem ne ducas, concubinam non habeas, adulterium non facias, absque spe conjugii perpetuo permaneas. Nunquam te laves in balneo, equum non ascendas, caussam tuam & alterius in conventu fidelium non agas, in conviviis lætantium nunquam sedeas, in Ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium humiliter fles, ingredientium, & egredientium orationibus suppliciter te commendes, communione Sacri Corporis, & Sanguinis Domini cunctis diebus vitæ tuæ indignum te existimes. In ultimo termino vitæ tuæ pro viatico, si observaveris consilium, ut accipias tibi concedimus. Sunt & alia multa duriora, quæ tibi juxta pondus tanti facinoris essent adjicienda, sed si hæc omnia, quæ supra misericorditer dicta sunt, perfecto corde Deo auxiliante perfeceris, & custodieris, confidimus de immensa Dei clementia, remissionem tuorum peccatorum habiturum, & secundum boni justique Pastoris imperium, resolvat te Sancta Ecclesia ab hoc vinculo peccati in terris, ut per ipsius gratiam, qui eam suo sanguine redemerat, sis solutus in cœlis. Sin autem aliter feceris, & Sanctæ Matris Ecclesiæ salubre consilium despexeris, ipse tibi sis judex, & in laqueo diaboli, quo irretitus teneris, maneas, sanguisque tuus sit super caput tuum: nos alieni a consortio tuo, & sub indissolubili anathemate permaneas, donec Deo, & Sanctæ Ecclesiæ satisfacias.

De Epistola ad Paullum Episcopum Placentinum.

Paullum Placentinæ Ecclesiæ Episcopum vixisse temporibus Stephani V. verosimile admodum est; scimus enim ad ipsum scriptam fuisse epistolam ab Johanne VIII., quæ inter editas est numero 142., item scimus illum subscripsisse Concilio Pontigonensi anni 876. Num vero ad illum revera scripta epistola fuerit, cujus fragmentum refertur in can. 2. cau. 35. qu. 9. non satis compertum est; cum inter editas Stephani epistolas nullibi integra habeatur. At quoniam nihil in eo canone fere continetur, quod non excerptum sit ex epistolis Gregorii Magni, quem-

Can. 2. cau. 35. qu. 9.

quemadmodum jam Romani Correctores animadverterunt, ita satis erit huc illa referre, quæ apud eundem Gregorium exhibentur, nimirum in lib. 7. Regesti epist. 13. & 28. indict. 1. Ait Gregorius initio epist. 13. ad Candidum Abbatem S. Andreæ. *Sicut loci nostri consideratio providere nos admonet, ut monasteriorum negotia pacis intentio salubri fine distinguat, sic iterum ratione constringimur, consensus nostri auctoritate, quæ utiliter decisa fuerint, roborare, ne forte cujusquam excusationis obtentu, quod a religioso proposito, & æquitate valde dissentit, aliquid in dubium contentio recidiva perducat, & gignat ex pace litigium &c.* Et in epistola 28. ad Johannem Episcopum Syracusanum: *Ecclesiastici vigoris ordo confunditur, si aut temere illicita præsumantur, aut impune non concessa tententur &c.*

De epistola ad Stylianum, aliosque Episcopos.

Can. 10. de cons. dist. 5. Ivo Carnotensis, quæ Gratianus tradit in canone 10. dist. 5. de consecr., refert etiam in suo Decreto parte 1. cap. 114. sub hac inscriptione: *Stephanus V. Styliano Archiepiscopo*. Item in parte 2. cap. 91. *Stephanus Papa Styliano, Anastasio, Eusebio, Johanni, Paullo Episcopis, &c.*, item utrobique his verbis monumentum exaravit: *Numquid non omnia charismata sacerdotalis ministerii crucis figura perficiuntur? Numquidne baptismatis unda, nisi cruce sanctificata, peccata relaxat? Et ut cetera prætereamus, sine crucis signaculo quis sacerdotii gradus ascendit?* Siquis Ivonis codicem Gratianeo velut recentiori præferendum velit, poterit interea Gratiani canonem ex Ivonis canone emendare. Ceterum uterque canon sive Ivonis, sive Gratiani paullisper ab ipsa Stephani epistola dissonat. Fuit Stylianus temporibus Stephani V. Neocæsareæ Euphratesiæ Provinciæ Metropolita, qui interfuit Concilio Constantinopolitano IV. anno circiter 870. Ejus extant epistolæ ad Stephanum Pontificem missæ, quibus precatur, ut quidem adversus Photium Orientalis Ecclesiæ turbatorem ex canonum censura agatur, clementius tamen recipiantur ii, qui olim a Photio decepti fuerant, deinde vero a schismate recedentes, unitatis Ecclesiasticæ servandæ studio excitabantur. Ad ipsum, & plures alios Episcopos Orientales, quales fuerunt Anastasius, Eusebius, Johannes, & Paullus ab Ivone laudati, rescripsit Stephanus, cujus epistola duplici refertur editione, primo inter monumenta Stephani Papæ numero 2. in recentiore Labbeana collectione, secundo ad calcem actorum Concilii Constantinopolitani 4. ex græco in latinum traducta. Ad hanc epistolam, quæ caussam Photii respicit, memoratus Gratiani canon pertinet, atque ex eadem erit emendandus. Vulgaris epistolæ editio ita habet. *Nec igitur mirum, si Photium satis exosum ab Ecclesia damnatum ejecistis, qui salutiferam Domini Crucem ita delusit, per quam videlicet venerandam Crucem omnia dona sacerdotalis ministerii perficiuntur, & sancti baptismatis lavacrum sanctificatur. Prædictus itaque Photius laicus homo, si regiam viam ambulasset, & decretis Sanctorum Patrum inhæsisset, ad tantam insaniam nunquam devenisset. Quapropter qui Christi humilitatem, venerandam scilicet crucem contemnunt, percussi sunt tanquam primogenita Ægipti, tunc enim Israelitarum primogeniti, cum essent signati, servati sunt, ac custoditi. Quid vero erat ille sanguis agni in limine Israelitarum, nisi crux Passionis Christi, quæ in frontibus fidelium imprimitur? Quicumque igitur salutarem crucem parvipendit, Evangelico ense interimitur.* Consonat his altera editio, nimirum Græca, quæ ita latine reddi-

redditur: *Quare mirandum non est, si satis invisum ab Ecclesia Photium ejecistis; qui ipsam quoque vivificam crucem, per quam omnia sacra sacerdotii ministeria peragantur, a qua ipse fons sacri baptismatis sanctitatem accipit, ludificatus est. Si ergo is, quem modo dixi, laicus Photius viam regiam institisset, & a Patrum decretis & sanctionibus non recessisset, nunquam in tantam insaniam incidisset. Hinc illi, qui humilitatem Christi, hoc est, venerandam ejus crucem irriserunt, non secus ac primogenita Ægipti percussi sunt. Tunc quidquid Israelis signatum erat, salvum fuit. Quid enim sanguis agni in Israelitarum postibus erat aliud, quam crux patientis Christi, qua credentium frontes insigniuntur? Qui ego salutarem crucem contemnit, Evangelico gladio mactatur.*

CAPUT LXXX.

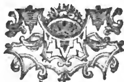
De Leone VIII.

Miror, Gratianum laudavisse Leonem VIII., qui passim e numero Pontificum Maximorum expungitur, atque inter invasores Apostolicæ Sedis recensetur. Tolerabilius tamen est, unicum tantum sub ejusdem nomine monumentum fuisse descriptum: nimirum

Can. 23. dist. 63. incertæ prorsus fidei, nec probatæ auctoritatis.

NEmo ignorat, quantum turbata fuerit Romana Ecclesia electo in Pontificem circa annum 956. Johanne XII., cujus mores improbi, quemadmodum historici universi fatentur, & non servata erga Imperatorem Ottonem fides, diro schismati occasionem dederunt, eo usque, ut celebrata Episcoporum plurium Synodo in Urbe Roma, quo ipse Imperator accesserat, Johannes, qui metu fugam arripuerat, dignus declararetur, qui esset Pontificatu privandus, imo repente dejiceretur, substituto in ejus locum Leone, qui dictus fuit octavus. Ejus Synodi gesta passim improbantur, quamobrem consulere quisque poterit Natalem Alexandrum in dissertat. 16. sæculi 9. & 10. quæst. unica. Sed diu non constitit Leonis Pontificatus; nam evectus ad illum anno 963., quo celebratum Concilium fuit, initio fere sequentis anni 964. in alia Romana Synodo auctoritate Johannis convocata, depositus fuit, gestis omnibus præcedentis Synodi omnino cassatis. Post breve temporis spatium vita functo Johanne novum schisma emersit; nam in locum defuncti electus illico fuit a Romano Clero, ac Populo Benedictus V., rursum vero in medium prodiit Leo VIII. Benedicti electioni refragatus, qui consentiente Ottone Imperatore anno 964. aliam Romæ Synodum congregavit, sibique ejecto Benedicto, & in exilium pulso Pontificiam Sedem asseruit. Ad postremam hanc Synodum vulgo referunt constitutionem illam, quæ habetur in can. 23. dist. 63. Sed in primis statim adparet, quænam esse debeat ejusdem constitutionis auctoritas, si tamen illa germanum illius Synodi appellanda sit monumentum. Quæ enim esse pote-

poterat ejus legis auctoritas, quæ ab invasore Sedis Apostolicæ per vim, & metum adductis in Pseudo-Synodum Episcopis edita proponitur? His accedit non certo constare, eandem constitutionem in Synodo editam fuisse; imo plurimi ex eruditis scriptoribus asseruerunt, & gravissimis argumentis demonstrarunt, illam a recentiore quodam confictam fuisse, & Leoni tributam. Ego sane video datam Leoni occasionem, ut illa constituenda curaret, quæ in memorato canone leguntur. Cum enim ipse jactatus crebro fuerit, modo in Summum evectus Pontificatum, modo vexatus, & pressus; atque in sui tutelam Imperatoriam Ottonis auctoritatem vocavisset, quam facile obtinuit ob exasperatum Imperatoris animum adversus Johannem XII., nihil sibi utilius fore censuit, quam mulcere Ottonis voluntatem, eidem concedendo jus eligendi, ordinandique Pontificem Maximum; ea enim ratione suam electionem in primis certiorem reddebat, utpotequæ jamdudum facta fuerat consentiente Imperatore; deinde magis ac magis sibi videbatur conciliare Principis gratiam, qua adjuvante tuto Sedem Pontificiam occuparet. Licet vero facilis esse potuerit ita constituendi occasio, non inde tamen concluditur, captam occasionem fuisse, & revera editam illam constitutionem. Sunt enim gravia argumenta, quibus ista apocrypha censeatur, & recentiore manu conficta. Non est cur eadem a me in præsentia adferantur, cum tritissima sint apud omnes fere scriptores historicos, inter quos unum laudo Cardinalem Baronium, quem facile consulere quisque poterit. Tantum dixero, eos, qui pro ea constitutione pugnant, potissimum uti auctoritate Luitprandi, testis sane alias idonei, utpote qui Romanæ Synodo eidem interfuit. Verum in primis Luitprandi fides plurimis est suspecta, utpote qui curabat Ottonis Imperatoris gratiam sibi captare, proindeque assentationibus, confictisque singularibus juribus potuit Principi velificari, deinde jam persuasum viris eruditissimis est, Luitprandi opera hodie ita esse consarcinata, ut aut libelli aliena manu & recentiore conscripti sub Luitprandi nomine cum ceteris Luitprandi libris emerserint; aut ipsimet Luitprandi libri additamentis recentiorum depravati fuerint, unde propterea nullum rerum gestarum firmum argumentum deduci ab aliquo possit.

CA-

CAPUT LXXXI.

De Leone IX.

Omissis quamplurimis Pontificibus decimi, & undecimi sæculi, quorum nulla sunt apud Gratianum, vix etiam apud ceteros Collectores quædam existunt, monumenta, gradum facio ad Leonem IX., cujus nomine canones inferius subjecti recensentur.

Ex epist. ad Michaelem Episcopum Constantinopolitanum.	*Can.* 3. *dist.* 12. *partim Leoni IX., partim Nicolao I. adscribendus.*	
Ex dictis contra epistolam Nicetæ Abbatis.	*Can.* 3. *dist.* 16. *Can.* 11. *dist.* 31. *Can.* 14. *dist.* 32.	*tribuendi potius Humberto Sylvæ Candidæ Episcopo, & ad integros Codices exigendi.*
Adjicitur	*Can.* 55. *de cons. dist.* 1. *incertæ auctoritatis, consonat autem cum Concilio Toletano VI. anni* 633.	

Anno 1049. ad Sedem Apostolicam vocatus est vir vere Apostolicus Leo IX., cujus insignis pietas, ac religio in Deum potissimum eo sæculo emicuit, quod corrupti admodum essent (lugens dico, quod & lugentes etiam Scriptores Ecclesiastici referunt) Clericorum fere omnium mores, quibus propterea reformandis opportuna erat providi piissimique Pontificis vigilantia. Si bella, & clades Romanum Imperium universum, præsertim Italiam, turbabant, ipse vir pacificus Leo animos componere studuit, Simoniacorum vitia compescuit, recentiores Nicolaitas damnavit, aut in meliorem frugem reduxit, sublevandis pauperibus misericors, optimum præbens in omnibus humilitatis, & christianæ charitatis exemplum, dignissimus, ut paucis omnia complectar, Universæ Ecclesiæ Pastor, cujus sollicitudinis fructus uberior extitisset, si diutius Pontificatum Maximum administrasset; verum brevi tempore, & vix quinquennio elapso post adeptam dignitatem obiit, anno scilicet 1054. Quæ nunc ex Gratiano expendam, ejusdem Sancti Pontificis virtutes aliqua in parte exhibebunt.

De Epistola ad Michaelem Episcopum Constantinopolitanum.

Veteres contentiones Constantinopolitanæ Ecclesiæ adversus Romanam, quas plurimorum Patriarcharum Constantinopolitanorum ambitus vehementissime concitabat, eo etiam acriores emerserant temporibus Leonis, quum Michael Cerularius *Can.* 3. *dist.* 12.

rius

rius Constantinopolitanus Antistites Romanæ Ecclesiæ mores, disciplinam, imo & ipsam Romanam Ecclesiam improbis conviciis lacessivit, aliosque etiam in perfidiam suam attraxit, quos inter fuit Leo quidam Acridianus Archiepiscopus, & Bulgarorum Ecclesiæ Primas. Opponebant adversus Romanam Ecclesiam, quod Sacra Eucharistia in azymo conficeretur apud Latinos, quasi id esset adversus Christi Domini institutionem, & exemplum, unde ludibrio quodam Romanos *azymitas* vocabant. His accesserat præcipuus orientalium scopus; etenim Michael se universalem Ecclesiæ totius Patriarcham dicere non verebatur: omitto quæ de Spiritus Sancti processione a Patre, & Filio adhuc disputabant, aut qua ratione Latinos Sacerdotes quasi Hæreticos a suis Provinciis exclusissent, & templa, monasteriave Latinorum, quasi superstitiosa delubra, & hæreticorum conventus clausissent. Leo Pontifex Maximus studiosissimus pacis, atque unionis inter utramque Ecclesiam nihil curavit sollicitius, quam ut tandem aliquando Patriarcham Constantinopolitanum ad fidei, & animorum unitatem adduceret, una cum iis, qui Patriarchæ eidem adversus Romanos adhæserant. Fuit quidem sine fructu quæcumque sollicitudo; interea tamen non omisit Sanctus Pontifex schismaticos per epistolam admonere blandis æque, ac vividis rationibus, quemadmodum inter cetera liquet ex epistola 1., quæ incipit *In terra pax* distributa in capita 41. quasi libellus. Scripta eadem fuit ad Michaelem Constantinopolitanum Patriarcham, nec non ad Leonem Acridanum apud Bulgaros Metropolitam Michaeli adhærentem: ibidem plurima tradita sunt de custodienda Ecclesiarum pace, atque unitate, plurima etiam de obedientia erga Romanam Ecclesiam, veluti ceterarum omnium matrem; plurima de azymorum consecratione; atque ubi eo ventum est, ut de disciplinæ capitibus dissereretur, quæ, salva unitate fidei, varia esse in variis provinciis possunt, ut quemadmodum etiam in latinis provinciis non rejiciebatur usus Græcorum in fermentato consecrantium, ita rejiciendus non esset apud Græcos Latinorum usus in azymo consecrantium, subjicit Leo IX. in cap. 29. *Omnes Latinorum basilicas penes vos clausistis, monachis Monasteria & Abbatibus tulistis, donec vestris viverent institutis. Ecce in hac parte Romana Ecclesia quanto discretior, moderatior, & clementior vobis est? Siquidem cum intra, & extra Romam plurima Græcorum reperiantur monasteria, sive Ecclesiæ, nullum eorum adhuc perturbatur, vel prohibetur a paterna traditione, sive sua consuetudine, quin potius suadetur, & admonetur eam observare. Nec enim animositatem impiæ hæreseos habet, quæ semper divisione gaudet, dicens per patricidam meretricem: nec mihi, nec tibi sit, sed dividatur: sed pietate vere matris sic Salomonem deprecatur: obsecro, Domine, date huic infantem vivum, & nolite interficere eum. Scit namque, quia nil obsunt saluti credentium diversæ pro loco & tempore consuetudines, quando una fides per dilectionem operans bona, quæ potest, uni Deo commendat omnes.* Idipsum fere antea scripserat, in dissimili tamen caussa, Nicolaus I. ad Photium Constantinopolitanum in epist. in recentioribus collectionibus 6., quæ incipit *Postquam B. Petro:* cum enim Nicolaus Photium objurgasset, quod repente ex Laico factus esset Episcopus, Photius vero quandam consuetudinis speciem in contrarium opposuisset, ait Nicolaus: *De consuetudinibus quidem, quas nobis opponere visi estis, scribentes per diversas Ecclesias diversas esse consuetudines, si illis canonica non obsistit auctoritas, pro qua eis obviare debeamus, nil judicamus, vel eis resistimus: tamen cavere volumus, ne hæc vestra consuetudo, quæ omnium Sanctorum Patrum promulgatione convincitur, ut ex Laico non subito ordinetur Episcopus, vires accipiat, aut in vestra Ecclesia magis pullu-*

pullulet, operam dare minime cessamus. Ex his duabus epistolis sive Leonis, sive Nicolai depromtus est Gratianeus canon 3. dist. 12., quemadmodum jam animadverterunt Romani Correctores, qui olim in vetustis editionibus tribuebatur Nicolao Pontifici ad Michaelem Imperatorem scribenti. Ex iis autem, quæ huc usque perspicue tradita sunt, facile unusquisque poterit eundem canonem interpretari.

De dictis contra epistolam Nicetæ Abbatis.

Quæ sub nomine Leonis IX. scribentis adversus epistolam Nicetæ Abbatis apud Gratianum exhibentur, hodie jam manifesto constat falso fuisse adscripta Leoni, sed fuisse potius Humberto Sylvæ Candidæ Archiepiscopo, ejusdemque Leonis apud Græcos Constantinopolitanos Legato adscribenda. Fervebat tunc, uti superius prænotatum est, æstuans Græcorum ambitio adversus Romanam Ecclesiam Duce Michaele Cœrulario, quo tempore Nicetas quidam Pectoratus Monachus, Presbyter Constantinopolitanæ Ecclesiæ, scripto proposuit, quidquid contra Romanos Græci omnes opponerent, potissimum vero asseruit, perperam Romanos in azymo consecrare, perperam etiam jejunare Sabbato, perperam demum Sacerdotum conjugia improbare; laudans viceversa Græcos, quod fermentato uterentur in Eucharistia conficienda, a Sabbati jejunio averterent, ac venerabiles in ipsis etiam Sacerdotibus nuptias agnoscerent; curavit autem in his omnibus demonstrare consentaneam Græcorum disciplinam vetustis Patrum Sanctissimorum sanctionibus, quemadmodum ab his dissonam consuetudinem Latinorum. Operæpretium fuit adversus Nicetæ libros Pontificios Legatos Constantinopolim missos insurgere, ac emendicatis Græcorum argumentis respondere. Hanc provinciam amplexus est Legatus Humbertus Sylvæ Candidæ Episcopus, & brevi quidem, sed acri libello Nicetam compescuit, eo usque, ut Nicetas idem (si fides est habenda actis illis, quæ describuntur apud Labbeum in tom. 11. Venetæ editionis pag. 1360.) quod scripserat ejurasset, suique erroris consortes anathemate conficere non dubitasset. Ad eum itaque Humberti librum pertinet in primis canon 3. dist. 16., cujus integram sententiam juvabit excutere, ne forte cuiquam videatur Humbertus (qua- *Can. 3. dist. 16.* liscumque tandem disputantis habenda sit auctoritas) ex canonibus illis, qui vulgo Apostolici appellantur, saltem quinquaginta recepisse, suoque suffragio comprobasse. Integra Humberti verba hæc sunt: *Hinc videamus, si non estis Sabbatiani, quos commemorant Patres sanctæ quintæ Synodi. Reprehendens enim nos, cur jejunemus Sabbatis, dicis: quarta & sexta feria jugiter jejunandum, una propter traditionem, altera propter passionem Domini, Sabbato autem nunquam nisi uno. Et hoc asserere conaris ex apocryphis libris, & canonibus pari sententia sanctorum Patrum repudiatis. Nam Clementis liber, idest itinerarium Petri Apostoli, & Canones Apostolorum numerantur inter apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta, quæ decreverunt regulis Ortodoxis adjungenda; unde nos quoque omne apocryphon abjicientes dedignamur audire eorum fabulosas traditiones, quia non sunt, ut lex Domini*. Hinc sane liquet Nicenam Pectoratum Romanos accusavisse, quod Sabbato jejunarent, atque ut demonstraret id adversus sacros vetustissimos canones fieri, in medium protulisse canonem 65. ex vulgo Apostolicis ita conceptum: *Siquis dominicum diem,*

aut sabbatum, uno solo demto, jejunare deprehendatur, deponitor, sin Laicus, communione ejicitor. Quid aliud in contrarium reponendum erat ab Humberto, quam monumentum illud, quod tamquam Græcorum Achillem objiciebat Nicetas, apocryphum esse, uti ceteri apocryphi dicebantur canones, qui quinquaginta Apostolicis adjecti fuerant? Neque dicas, Humbertum priores canones quinquaginta probasse, dum eos voluit excipiendos, quando posteriores improbavit; etenim non ideo priores quinquaginta excepit Humbertus, quod dissimilem esse crederet caussam, & originem illorum, sed quod in proposito parum intererat veritatem quinquaginta priorum canonum investigare. Non ignorabat vir prudens, apud Græcos passim quinquaginta priores Apostolicos canones passim receptos fuisse, præsertim in Synodo Trullana, posteriorum autem auctoritatem firmam non fuisse apud illos. Non erat ergo opportunum de omnibus canonibus rejiciendis disputare, quando satis erat Humberto aliquos rejici apud Græcos, atque illos rejici, qui negotium adversus Romanos facessere videbantur. Quinquaginta canones excipiendos dixit, quasi de illis nulla proponenda quæstio foret; eos qui excedebant numerum quinquaginta, inter quos erat canon de interdicto jejunio Sabbati, voluit rejiciendos; idipsum sane & de præcedentibus quinquaginta dicturus, si ex istorum auctoritate quæstio dirimenda emersisset. Revera in fine ejusdem libelli, ubi Humbertus idem contra Nicetam opponentem canones 5. & 39. ex Apostolicis, probat vetitum esse Sacerdotibus conjugii usum, generaliter adstruit non esse apocryphis monumentis pugnandum, sed germanis veterum Patrum doctrinis, quod idem erat ac dicere, canonem 5. & 39. ex vulgo Apostolicis, falso Apostolis fuisse tributos.

Ad eundem Humberti sermonem pertinent canon 11. dist. 31., & canon 14. dist. 32., quorum verba consonant cum integris libelli exemplaribus. Ibidem, uti liquet, totus est Humbertus, ut probandam suadeat disciplinam Romanorum, qui conjugiorum usu Sacerdotibus interdicunt, quin tamen id adversetur Sancti Paulli doctrinæ, aut quidquam honori conjugii detrahatur.

Can. 11. dist. 31. & can. 14. dist. 32.

De can. 55. de conf. dist. 1.

Sub nomine Leonis IX. refertur apud Gratianum canon. 55. de conf. dist. 1., qui tamen in monumentis illius nomine editis non reperitur. Quid ergo? Inter incerta ejusdem Pontificis acta recensendus erit, donec res ipsa in nitidiore lumine collocetur. Non omittam tamen indicare, similia nonnulla legi in Concilio Toletano 6. anni 633. cap. 11. his verbis: *Item cognovimus, quosdam Hispaniæ Sacerdotes, qui in Quadragesimæ diebus alleluja decantant, præter in ultima hebdomada Paschæ, quod deinceps interdicimus fieri, statuentes, ut in omnibus prædictis Quadragesimæ diebus, quia tempus est non gaudii, sed mœroris, alleluja non decantetur: tunc enim opus est fletibus, ac jejuniis insistere, corpus cilicio, & cinere induere, animum mœroribus dejicere, gaudium in tristitiam vertere, quousque veniat tempus Resurrectionis Christi, quando oportet alleluja in lætitia canere, & mœrorem in gaudium commutare; hoc enim Ecclesiæ universalis consensio in cunctis terrarum partibus roboravit; quod & a nobis omnibus, ut conservetur per Hispanias, Galliasque Provincias oportebit. In temporibus quoque reliquis, idest, Kalendis Januariis,* quæ

quæ propter errorem gentilitatis aguntur, omnino alleluja non decantetur. In quibus etiam præter piscem, & olus, sicuti in aliis quadraginta diebus a ceteris carnibus abstinetur, & a quibusdam nec vinum bibitur. Siquis igitur Episcopus, auc Presbyter, aut Diaconus, aut quilibet ex ordine Clericorum fuerit repertus, qui arbitrium suum huic constitutioni æstimet præferendum, ordinis sui officio carere cogatur, & a communione ejusdem Paschæ privetur. His addi potest recentior constitutio anni 817. edita in Capitulari Aquisgranensi sub Ludovico Pio Imperatore cap. 30. ibi: *Ut alleluja in Septuagesima dimittatur.*

CAPUT LXXXII.

De Nicolao II.

Omisso Victore II., nec non Stephano IX., utpote quorum nulla apud Gratianum extant Decreta, progredior ad illorum Successorem Nicolaum II., quem in sequentium canonum inscriptionibus laudavit Gratianus.

Omnes ex actis Concilii Romani.	*Can. 1. dist. 23.* *Can. 5. dist. 32.* *Can. 1. dist. 79.* *Can. 9. dist. 79.* *Can. 107. cau. 1. qu. 1.* *Can. 109. cau. 1. qu. 1.* *Can. 110. cau. 1. qu. 1.* *Can. 3. cau. 16. qu. 2.* *Can. 17. cau. 35. qu. 2.*	*Simul jungendi, & ad varios Codices, ac monumenta exigendi.*

NON diu vixit in Romano Pontificatu Nicolaus II., qui electus prope finem anni 1058., obiit anno 1061., brevi tamen eo tempore plurima Ecclesiæ utilia edidit, præsertim in Lateranensi Concilio anni 1059., licet Italorum Ecclesiæ fere omnes, Romana ipsa præ ceteris, turbarentur. Initio Pontificatus sui æmulum quendam dignitatis intueri debuit Sedis Apostolicæ invasorem Benedictum, quem tamen deinde dejecit. In finitimis Ecclesiis, seu Diœcesibus ac Provinciis renovatas agnovit veteres Simoniacorum, & Nicolaitarum hæreses, præcipue in Ecclesia Mediolanensi, quemadmodum jam superius observandum fuit ad canonem 1. dist. 22., quem falso dixi fuisse Nicolao I. adscriptum; illinc enim constat maxime fuisse laborandum Nicolao II., ut Mediolanenses germanam canonum disciplinam, quam jamdiu abjecerant, reciperent, & Romanæ Ecclesiæ doctrinam sequerentur, curante inter ceteros Petro Damiani ejusdem Nicolai II. Legato. Sed iterum fructum ingentem de suis laboribus retulit in hac etiam parte Nicolaus; nam & Simoniacorum, & Nicolaitarum veteres damnavit traditiones, obicemque perpetuum posuit, canonibus latis editisque, ne iterum similia dogmata reviviscerent. Ejus Pontificis solertem industriam exhi-

bent monumenta nonnulla, quæ pertinent ad Concilium Lateranense, sive Romanum memoratum anni 1059., cujus acta integra interierunt quidem, nonnulla tamen ad illud spectantia remanserunt. Numerus Episcoporum & convenientium quantus fuerit, incertum admodum est propter Codicum varietatem, cum in aliquibus legamus centum, & tresdecim convenisse Episcopos, alicubi tantummodo tres supra sexaginta. Videatur in hanc rem Mansius in tom. 1. Supplementi Labbeani, ubi duplicem subscribentium Episcoporum catalogum texuit, una cum ejusdem animadversionibus. Ceterum liquet eam Synodum celeberrimam fuisse, sive quod in illa de rebus gravissimis agendum erat, potissimum de stabilienda electionis Romani Pontificis disciplina, in qua sane electione plurima identidem schismata improborum quorundam hominum factionibus suboriebantur, sive quod agendum erat de damnandis hæresibus Nicolaitarum, & Simoniacorum, quæ tunc universam Italiam miserandum in modum occupaverant. Eam ob rem nullo opportuniore remedio indigebant res Ecclesiasticæ, quam eo, quod universorum, aut plurimorum saltem Italiæ Episcoporum auctoritate, ac sollicitudine pararetur. In Labbeana postrema collectione, in quam sane vetustiorum laciniæ relatæ sunt, hæc habentur velut Synodum ipsam spectantia. In primis epistola Nicolai II. sub hac inscriptione: *Nicolaus Episcopus servus servorum Dei omnibus Episcopis Catholicis, cunctoque Clero, & Populo salutem carissimam, & Apostolicam benedictionem*. Distribuitur ista in capita 13., quibus adjungitur decretum quoddam, quod adversus Simoniacos in eadem Synodo editum dicitur. Subsequitur deinde jusjurandum Berengarii Andegavensis Diaconi, quo primum hæresim suam dicitur ejurasse. Adjectæ fuerunt tres epistolæ apud Martenium olim editæ, quarum prima dicitur Hugonis Episcopi Trecensis ad Bartholomeum Episcopum Turonensem, secunda Hugonis Nivernensis Episcopi ad eundem; tertia Walterii Episcopi Meldensis ad eundem. Demum ex Severino Binio tenor constitutionis adversus Simoniacos in Concilio editæ, qua etiam consuleretur electioni rite celebrandæ Pontificis Maximi, describitur; atque ad hæc omnia acta referenda quoque videtur epistola Nicolai II. apud Labbeum VIII. ex Sirmondi Apographo edita, scriptaque ad Episcopos Galliæ, Aquitaniæ, & Vasconiæ, in qua Episcopos illos certiores reddit Nicolaus de iis, quæ ad firmitatem disciplinæ Ecclesiasticæ fuerant recens in Romana Synodo constituta. Canones Romani Concilii ejusdem edidit præterea Mansius in tom. 1. Supplementi Labbeani pag. 1333., quasi eos, quos Nicolaus II. misit custodiendos ad Clericos Amalphitanæ Diœceseos, plurimum sane consonantes cum iis, qui describuntur in memorata epistola Labbeana; & vix eo intercedente discrimine, quod Labbeana epistola scripta videtur ad omnes Episcopos, quemadmodum ex nuper edita inscriptione demonstratur, at Epistola Mansii eruta, ut ipse ait, ex vetere Codice Pistoriensi, hanc habet inscriptionem. *Nicolaus Episcopus servus servorum Dei omnibus Episcopis Amalphitanæ Ecclesiæ suffraganeis, cunctoque Clero, & Populo salutem carissimam, & Apostolicam benedictionem*. Hæc omnia monumenta in variis quidem reperta codicibus invicem consonant, nisi forte verborum, ac formularum, quibus exprimuntur, discrimina velis investigare; quamobrem facile concludere poterimus, eorundem singulorum sententias pro germanis habendas esse, quamquam in varia illarum descriptione nonnihil dandum sit, atque indulgendum scriptoribus illius ætatis, qui dummodo gesta compilarent sine fraude, parum solliciti fuerunt in descriptione verborum.

Neque

Neque vero inutile est omnia isthæc monumenta recensuisse, cum ad eadem facile Gratianei canones Nicolao II. tributi redigantur. Nam Gratianus canones Nicolai II. modo ita laudavit, quasi erutos *ex epistola unica*, modo quasi editos ex epistola *ad Amalphitanæ Ecclesiæ suffraganeos*, modo quasi *ex Concilio Lateranensi*, modo demum sine ulla adjectione epistolæ, vel Concilii. Ceterum quæcumque inscriptio fuerit, non aliud designatur apud Gratianum, quam acta Concilii Romani; cum epistola illa unica sit eadem cum illa, quam Labbeus edidit, ad omnes Episcopos scripta, ut conscii redderentur canonum in Romano Concilio editorum, quæ sane eadem esse videtur cum epistola ad Amalphitanos, quam ex Pistoriensi Codice edidit Mansius.

Ejus Concilii, ut patet, integrum decretum exarare voluit Gratianus in can. 1. dist. 23., quod etiam retulit Binius, animadvertens ex Baronio ad annum 1059. fuisse a Schismaticis depravatum. Hinc operæ pretium erit, canonem illum conjungere cum canone 1. & 9. dist. 79., qui videntur esse depromti ex memorata epistola ad Episcopos omnes apud Labbeum, cujus exordium hoc est: *Vigilantia universalis regiminis assiduam sollicitudinem omnibus debentes, saluti quoque vestræ providentes, quæ in Romana Synodo nuper celebrata, coram centum tredecim Episcopis, nobis licet immeritis præsidentibus, sunt canonice constituta, vobis notificare curamus; quia ad salutem vestram executores eorum nos esse optamus, & Apostolica auctoritate jubendo mandamus. Primo namque, inspectore Deo, est statutum, ut electio Romani Pontificis in potestate Cardinalium Episcoporum sit, ita, ut si quis Apostolicæ Sedi sine præmissa concordi, & canonica electione eorum, ac deinde sequentium ordinum religiosorum, Clericorum, & Laicorum consensu inthronizatur, is non Papa vel Apostolicus, sed Apostaticus habeatur.* Paullo aliter in editione Mansii in epistola superius memorata his verbis: *Vigilantia universalis regiminis assiduam sollicitudinem omnibus debentes, salutis quoque vestræ caussa prærogativæ dilectionis carissimi confratris nostri Archiepiscopi vestri specialiter providentes, quæ in Romana Synodo nuper celebrata coram* 113. *Episcopis, nobis licet immeritis præsidentibus, sunt canonice instituta, vobis notificare curamus, quia ad salutem vestram executores eorum vos esse optamus, & Apostolica auctoritate jubendo mandamus. Primo namque inspectore Deo est statutum, ut siquis Apostolicæ Sedi sine concordia, & canonica electione, ac benedictione Cardinalium Episcoporum, ac deinde sequentium ordinum religiosorum Clericorum intronizatur, non Papa, vel Apostolicus habeatur.* Ex his emendandi erunt Gratianei canones, nimirum nihil aliud pro germano Nicolai monumento in memoratis canonibus habendum est, quoniam de depravatione Codicum constat, quam quod cum hujusmodi Nicolai epistolis consonare penitus videatur.

Can. 1. dist. 23. can. 1. & 9. dist. 79.

Ad idem Concilium Nicolai pertinet can. 5. dist. 32., nam in capite 3. memoratæ epistolæ apud Labbeum ita legitur: *Ut nullus Missam audiat Presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductam mulierem. Unde etiam ipsa sancta Synodus* (Mansius in Pistoriensi ejusdem epistolæ exemplari legit: *Unde ipsa prima Synodus*) *hoc Capitulum sub excommunicatione statuit dicens: Quicumque Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum post constitutum B. memoriæ prædecessoris nostri Sanctissimi Papæ Leonis de castitate Clericorum concubinam palam duxerit* (Mansius ex Pistoriensi Codice omissa voce *palam* legit *concubinam duxerit*) *vel ductam non reliquerit, ex parte Omnipotentis Dei, auctoritate Beatorum Apostolorum Petri, & Paulli præcipimus, & omnino contradicimus, ut Missam non cantet, nec Evangelium,* vel

Can. 5. dist. 32. & can. 3. cau. 16. qu. 2.

vel Epistolam ac (Mansius legit *ad*) *Missam legat, neque in Presbyterio ad divina Officia cum iis, qui præfatæ constitutioni obedientes fuerint, maneat, neque partem ab Ecclesia suscipiat, quousque a nobis sententia super hujusmodi Domino concedente procedat. Et præcipientes statuimus, ut ii prædictorum ordinum, qui eidem prædecessori nostro obedientes castitatem servaverunt, juxta Ecclesias, quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos Clericos, simul manducent, & dormiant, & quidquid eis ab Ecclesiis venit* (Mansius *ab Ecclesiis competit*), *communiter habeant, & rogantes monemus, ut ad Apostolicam, communem scilicet, vitam summopere pervenire studeant* (addit hic Mansius hæc verba, quæ in Labbeano exemplari omittuntur: *Quatenus perfectionem consecuti cum his, qui centesimo ditantur, in cœlesti patria mereantur adscribi.*) *Deinde, ut decimæ, & primitiæ seu oblationes vivorum, & mortuorum Ecclesiis Dei fideliter reddantur a Laicis, & ut in dispositione Episcoporum sint*, (addit Mansius *secundum canones distribuendæ*), *quas qui retinuerint, a Sanctæ Ecclesiæ gremio separentur*. His videtur integre expositus non tam canon 5. dist. 32., in quo nonnulla Gratianus omittenda censuit, eadem propemodum sub nomine Alexandri II. in sequenti canone descripturus, quam canon 3. cau. 16. qu. 2., ad quem postrema nuper descripta verba pertinent. Similia etiam leguntur in epistola Nicolai apud Labbeum 8. ad Episcopos Galliæ, Aquitaniæ, & Vasconiæ, ibi: *Anno Dominicæ Incarnationis 1059. anno Pontificatus nostri primo, indictione 12. Romana Urbe in Basilica Sancti Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, Sanctam celebrantes Synodum, a Sanctis Patribus, videlicet 113. Episcopis, exceptis Abbatibus, & Clericis religiosis, ac Laicis celebratam de statu Ecclesiæ Sanctæ ad communem utilitatem, Deo propitio, canonice disposuimus. Inter cetera de Nicolaitarum hæresi, idest de conjugatis Presbyteris, Diaconibus, & omnibus in clero constitutis, ab omni Concilio statutum est, & corroboratum ita: Quicumque sacerdotum, diaconorum, & subdiaconorum, post constitutum beatæ memoriæ prædecessoris nostri Sanctissimi Leonis Papæ de castitate Clericorum, concubinam palam duxit, vel ductam non reliquit, ex parte Omnipotentis Dei auctoritate Beatorum Apostolorum Petri, & Paulli, præcipimus, & omnino contradicimus, ut missam non cantent, neque Evangelium pronuncient, neque epistolam ad missam legant, neque in presbyterio ad divina officia cum his, qui præfatæ institutioni obedientes fuerunt, maneant, neque partem ab Ecclesia recipiant, quousque a nobis sententia super hujusmodi, Deo concedente, procedat. Et præcipientes statuimus, ut hi prædictorum ordinum, qui ejusdem prædecessoris nostri decreto obedientes hæc servaverint, juxta Ecclesias, quibus ordinata sunt, sicut oportet religiosos Clericos, simul manducent, & dormiant. Et rogantes monemus, ut ad Apostolicam, communem scilicet, vitam summopere pervenire studeant, quatenus perfectionem consecuti cum his, qui centesimo fructu ditantes in cœlesti patria mereantur adscribi*. Similia præterea edidit Baluzius nomine decretorum Nicolai II. Papæ *in canonibus sacris repertorum, quæ Romana Ecclesia præcipue asserit tenere*, in Miscellaneis tom. 7. pag. 67. ibi num. 3. *Ut presbyteri conjugati aut uxores dimittant, neque cum eis sine testimonio legitimo habitent, aut Ecclesiam cum ordinibus suis amittant*; & nu. 4. *Ut presbyteri, & diaconi, & subdiaconi, & omnes, qui canonici sunt, uxores non habeant, & si duxerint, deponantur, & a Canonicorum consortio separentur*. Ex his adparet, quænam sit *sancta* illa Synodus, quæ in codice Mansii appellata fuit *prima*, nimirum fuit illa ipsa, quam nuper Nicolaus Romæ celebraverat, & cujus canones ipse palam edebat, & Episcopis indicabat; adparet præterea, quisnam sit Leo ille, quem suum Prædecessorem Nicolaus

laus

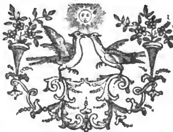
laus vocat, & cujus etiam refert constitutiones; neque enim ignoramus fuisse Leonem IX., utpote qui jam cœperat corruptos Clericorum mores, quoad fieri per temporum improbitatem poterat, emendare.

Huc usque ii canones relati sunt, qui spectant ad improbandos Nicolaitarum mores; qui vero adversus alteram Simoniacorum hæresim editi sunt, habentur apud Gratianum in can. 107. 109. & 110. cau. 1. qu. 1. Verum non dubito, quin aliis verbis per Collectores, Scriptoresque varios exhibiti fuerint, ideoque erunt ad meliores codices exigendi. Itaque Nicolaus in epistola ad Episcopos omnes apud Labbeum cap. 9. ita refert in Concilio constitutum: *Ut per Simoniacam hæresim nemo ordinetur*, & in cap. 6. *Ut per Laicos nullo modo quilibet Clericus, aut Presbyter obtineat Ecclesiam, nec gratis, nec precio*. Paullo aliter Mansius, quia ita verba epistolæ descripsit ex Pistoriensi codice: *Ut per Simoniacam hæresim nemo ordinetur, vel promoveatur ad quodlibet officium ecclesiasticum*. Et: *Ut per Laicos nullo modo quilibet Clericus, aut Presbyter obtineat Ecclesiam nec gratis, nec pretio*. In decretis Nicolai a Baluzio editis in tomo 7. Miscellaneorum pag. 67. ista leguntur, num. 5. *Ut Ecclesiæ, vel altaria nec vendantur, nec emantur. Qui autem amodo vendiderint, aut emerint, anathemati subjacebunt*; num. 7. *Ut Episcopi canonicas, vel officia Ecclesiastica non vendant, & de consecrationibus Ecclesiarum, aut ordinationibus Clericorum ipsi, & Clerici eorum nihil exigant*; num. 8. *Ut Ecclesiæ per pretium a Simoniacis consecratæ denuo consecrentur*; num. 9. *Ut Presbyteri, & omnes a tempore Nicolai Papæ usque nunc, & deinceps scienter ordinati a Simoniacis, sciant se non esse ordinatos, & deinceps non fiant*; num. 12. *De cimiteriis autem, & sepultura, & baptisteriis exactionem fieri omnino prohibemus*; & num. 14. *Ut nullus Abbas obedientias suas vendat, neque nullus Monachus emat obedientias* (erant obedientiæ regularia quædam beneficia, sive Cappellæ a monasteriis dependentes) *quod si præsumserint, utrique ordine, officioque careant, quia simoniace agunt*. Huc quoque referendum est decretum illud integrum adversus simoniacos, quod in editione Labbeana adjectum est epistolæ Nicolai ad Episcopos universos his verbis: *Dominus Papa Nicolaus Synodo in Basilica Constantiniana præsidens dixit: erga simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendam esse decernimus; sed juxta canonum sanctiones, & decreta sanctorum Patrum, eos omnino damnamus, ac deponendos esse apostolica auctoritate sancimus. De iis autem, qui non per pecuniam, sed gratis sunt a simoniacis ordinati, quia quæstio a longo tempore est diutius ventilata, omnem modum* (alias *nodum*) *dubietatis absolvimus, ita ut super hoc capitulo neminem deinceps ambigere permittamus. Quia igitur usque adeo hæc venenata pernicies hactenus inolevit, ut vix quælibet Ecclesia valeat reperiri, quæ hoc morbo non sit aliqua ex parte corrupta, eos, qui usque modo gratis sunt a simoniacis consecrati, non tam censura justitiæ, quam intuitu misericordiæ in acceptis ordinibus manere permittimus, nisi forte alia culpa ex vita eorum contra canones eis existat. Tanta quippe talium multitudo est, ut dum rigorem canonici vigoris super eos servare non possumus, necesse sit, ut dispensatorie, ad piæ condescensionis studium nostros animos ad præsens inclinemus. Ita tamen auctoritate Sanctorum Apostolorum Petri, & Paulli omnimodis interdicimus, ne aliquando aliquis successorum nostrorum ex hac nostra permissione regulam sibi, vel alicui assumat, vel præfigat, quia hoc non auctoritas antiquorum Patrum jubendo, aut concedendo promulgavit, sed temporis nimia necessitas permittendum a Nobis extorsit. De cetero autem siquis hinc in posterum ab eo, quem simoniacum esse non dubitat, se consecrari permiserit, & consecrator, & consecratus non disparem* damna-

Can. 107. 109. 110. cau. 1. qu. 1.

damnationis sententiam subeat; sed uterque depositus pœnitentiam agat, & privatus a propria dignitate persistat &c. Essent & alia numero plurima, quæ decerpta ex variis ejusdem temporis monumentis, ad eam ipsam rem facere possent; etenim nullum fere Concilium tunc celebratum extat, nulla fere Pontificum proxime succedentium constitutio, in quibus non eadem penitus repetantur: hinc Gratianus canones illos non tam sub nomine Nicolai II., quam sub nomine Alexandri II., qui Nicolao successit, recensendos voluit, cum eadem fere verba in Alexandri constitutionibus exhibeantur. Verum sufficiat, quæ superius demonstrantur, edidisse, ut exinde valeat unusquisque ad similes sententias Collectorum aliorum fidei commendatas Gratianum exigere, apud quem nonnulla videntur varia verborum textura composita. Interea tamen necessarium erit animadvertere, quod idem Nicolaus professus est, canones istos adversus Simoniacos editos non continere strictam ecclesiasticæ disciplinæ censuram; siquidem nonnihil a stricto jure recedendum ex humanitate, ac dispensatione illis temporibus fuit, dum ingens erat simoniacorum multitudo, intererat autem Ecclesiæ simoniacos ipsos mitiore remedio ad pœnitentiam adducere.

Can. 17. cau. 35. qu. 2. In eadem epistola Nicolai ad omnes Episcopos apud Labbeum, dum palam fiunt Romani Concilii canones, ista leguntur num. 11. & 12. *Ut de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque ad generationem septimam, vel quousque parentela cognosci poterit. Ut laicus uxorem simul, & concubinam habens non communicet Ecclesiæ.* Mansius ex Ms. Codice Pistoriensi, ubi refertur Nicolai epistola ad Ecclesiæ Amalphitanæ suffraganeos, cui Gratianus consonare videtur in inscriptione canonis 17. cau. 35. qu. 2., ita canonem exhibet: *Ut de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque post generationem septimam, vel eousque parentela cognosci poterit. Ut laicus uxorem simul, & concubinam habens non communicet Ecclesiæ.* Paullo aliter etiam Baluzius in Miscellaneis tom. 7. pag. 67. inter decreta Nicolai Papæ II. hæc recensuit num. 13. *Siquis infra septimum consanguinitatis gradum uxorem habet, aut deinceps duxerit, ab Episcopo suo eam dimittere canonice compellatur. Si vero obedire noluerit, excommunicetur.* Nemo sane non videt in his omnibus eam ipsam referri sententiam, quæ habetur in canone 17. cau. 35. qu. 2., quem propterea jure optimo Nicolao II. tributum fuisse minime dubitabimus.

CAPUT

CAPUT LXXXIII.

De Alexandro II.

Alexandri II. nomine ſequentes Canones proferuntur apud Gratianum.

Ex Epiſtola ad Clerum, & Populum Mediolanenſem.	*Can.* 17. *diſt.* 81. *Can.* 18. *diſt.* 81.	*ſimul jungendi, conſonantque cum nonnullis Alexandri monumentis.*
Ex Epiſt. ad Clerum, & Populum Lucenſem.	*Can.* 9. *cau.* 1. *qu.* 3.	*ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſt. ad Epiſcopos, & Regem Dalmatiarum.	*Can.* 16. *diſt.* 81.	*referendus ad Concilium Romanum Nicolai II.*
Ex Epiſt. ad Epiſcopos Hiſpaniæ.	*Can.* 11. *cau.* 23. *qu.* 8.	*ſcriptus potius ad Epiſcopos Galliæ.*
Ex Epiſt. ad Epiſcopos, & Clerum per Italiam.	*Can.* 2. *cau.* 35. *qu.* 5.	*referendus ad Concilium Romanum Alexandri.*
Ex Epiſt. ad Gebonardum Vivarienſem Epiſcop.	*Can.* 1. *cau.* 7. *qu.* 2.	*ex Ivonis codice emendandus.*
Ex Epiſt. ad Grimaldum Conſtantienſem Epiſcop.	*Can.* 1. *diſt.* 52.	*ex Ivonis codice emendandus.*
Ex Epiſt. ad Gullielmum de Monſtrolio.	*Can.* 10. *cau.* 35. *qu.* 6.	*ex Ivonis codice emendandus.*
Ex Epiſt. ad Landulphum in Corſica.	*Can.* 2. *cau.* 33. *qu.* 5.	*ex Ivonis codice ſupplendus.*

Ex Epist. ad Rainaldum Cumanum Episcopum. — *Can.* 11. *cau.* 2. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 7. *vers.* purgationem *eadem caussa, & quæstione.*

Ex Epist. ad Valerianum Episcopum Martyrem. — *Can.* 4. *cau.* 24. *qu.* 1. *ex Ivonis, necnon ex vetustis aliquot Gratiani codicibus emendandus.*

Adjiciuntur:

Can. 6. *dist.* 32. *exigendus ad canones Romani Concilii sub Alexandro.*
Can. 12. *dist.* 56. *non satis firmam habet auctoritatem.*
Can. 109. *cau.* 1. *qu.* 1. / *Can.* 110. *cau.* 1. *qu.* 1. — *simul jungendi, & ad acta Romani Concilii exigendi.*
Can. 11. *cau.* 16. *qu.* 1. *ex codice Ivonis supplendus.*
Can. 20. *cau.* 16. *qu.* 7. *referendus ad canones Romani Concilii sub Alexandro.*
Can. 1. *cau.* 17. *qu.* 2. *supplendus ex codice Ivonis.*
Can. 22. *cau.* 17. *qu.* 4. *apocryphus, & ad Photianam Synodum potius referendus.*
Can. 17. *cau.* 35. *qu.* 2. *referendus ad canones Romani Concilii sub Alexandro.*
Can. 5. *cau.* 35. *qu.* 5. *est potius Isidori Hispalensis.*
Can. 53. *de cons. dist.* 1. *referendus potius ad excerptiones Egberti Eboracensis.*

DEscripsisse tempora, & temporum improbitates, quæ Nicolai II. Pontificatum curis angere sollicitis potuerunt, idem est ac descripsisse tempora improba, in quæ incidit etiam Pontificatus Alexandri II., qui Nicolao successit anno 1061. Hic vero Sanctus Ecclesiæ Princeps diutius pro restituenda canonum disciplina elaboravit, cum per decem, & amplius annos Romanam Sedem tenuerit, vita demum functus anno 1072. Natus ipse Mediolani, ad Lucensem dein Episcopatum evectus compertos admodum habuit corruptos Clericorum in finitimis provinciis mores, qua Nicolaitarum, qua Simoniacorum erroribus inquinatos; in eosdem propterea reformandos toto studio incubuit, Prædecessoris sui prudentiam, æque ac sapientiam æmulatus; unde apud Collectores non semel contigit, ut iidem canones, eademque monumenta utrique Pontifici, nimirum & Nicolao II., & Alexandro II. sine discrimine tribuerentur, sive quod Alexander decreta Nicolai confirmavit, sive quod eorundem edendorum decretorum apud utrumque eædem fere emerserunt occasiones.

De Epistola ad Clerum, & Populum Mediolanensem.

Can. 17. *&* 18. *dist.* 81. Ex iis, quæ pluries, præsertim ad canonem 1. dist. 22. dicenda fuerunt, satis liquet Mediolanensem Ecclesiam inter ceteras medio undecimo sæculo indiguisse morum reformatione; qua in re obeunda nil aptius evenire poterat, quam ut Sum-

Summus Ecclesiæ Pastor, cujus opera remedium adferretur, in ipsa Ecclesia Mediolanensi natus, non tamen Clericorum Mediolanensium erroribus inquinatus Alexander feligeretur. Revera ipse statim ac ad maximum evectus est Pontificatum, nihil antiquius habuit, quam ut suos in rectam virtutum semitam revocaret. Id palam fit ex prima ejusdem Pontificis epistola scripta ad Mediolanensem Clerum, & Populum, in qua ita præfatus est Alexander. *Divini judicii dispositione provisum est, ut Mediolanensis Ecclesiæ filius, & Ambrosianis uberibus sublactatus ad famulatum Apostolicæ Sedis indignus ascenderem, ac Matri omnium Ecclesiarum Pastoralis curæ sollicitudine deservirem. Unde cum totius universalis Ecclesiæ cura nobis non levis incumbat, propensius circa vos ipsa natura nos provocat esse pervigiles, ut unde nos constat originis duxisse primordium, ibi etiam majoris ad æternam salutem habeamus sollicitudinis incrementum.* Et prope finem epistolæ ita concludit: *Sic profecto, Fratres, quamplures sunt hodie Christianæ professionis titulo decorati, qui videlicet in Christi hereditate nequaquam merentur adscribi, & nunc quidem paterno vocabulo gloriantur; sed nequaquam ad hereditaria paterna perveniunt, quia velut spurii non cœlestia, sed terrena ignobiliter concupiscunt. Vos autem dilectissimi, membra mea, viscera animæ meæ sic satagite per viam mandati cœlestis sic incedere, ut mens nostra merito semper debeat de sancta consanguineorum suorum conversione gaudere; speramus autem in Eo, qui de Virgine dignatus est nasci, quia nostri ministerii tempore sancta Clericorum castitas exaltabitur, & incontinentium luxuria cum ceteris hæresibus confundetur &c.* Hæc sollicitudo, qua Alexander curabat, ut Mediolanensis Ecclesia a Nicolaitarum potissimum vitiis abstineret, probabilem reddit caussam, quod asseramus ab Alexandro eodem non esse abjudicandos canones 17., & 18. dist. 81., qui inscribuntur Alexandro ad Clerum, vel Populum Mediolanensem scribenti, licet illorum canonum verba in memorata edita ad Mediolanenses epistola non legantur. Ceterum in Labbeana editione inter fragmenta quædam epistolarum Alexandri duo isthæc recensentur, ad quæ Gratianei canones exigantur. Primum est: *Noveritis nos in Synodo nostra Romana Episcopis omnibus, & religiosis Fratribus adjudicantibus decrevisse a simoniacis, & fornicatoribus officium celebrari non debere, nec aliquem Christianum id ab iis audire. Populum itaque a simoniacis, & ab his, quos feminis abuti cognoscitis, officium audire interdicite, & Sacerdotes nihilominus a tam nefaria præsumtione repellite. Siquis vero Sacerdotum, Diaconorum, vel Subdiaconorum officium contumaciter deserens, feminam sibi potius eligit, sicut sponte ob fornicationem dimittit officium, ita ob prævaricationem dimittere cogatur & invitus beneficium.* Alterum ita exprimitur: *Sciat nobilitas vestra, nos in Romana Synodo consilio totius Sancti Conventus decrevisse, ut a Presbytero simoniaco, seu concubitum habente missa a nullo fidelium audiatur. Eos etiam, qui, ut fornicari liceat, divinum officium derelinquunt, & ab eo recedentes diabolo, & ejus operibus serviunt, sicut se justissime ab officio alienes faciunt, ita beneficio Ecclesiarum privatos adjudicamus.* Hæc ita proferuntur, ut videantur Romani Concilii sub Alexandro II. celebrati canones continere; hodie tamen in eodem Romano Concilio non leguntur; verum non exinde de eorundem auctoritate dubitare possum, cum sciverim nonnulla similia edita fuisse Mediolani a Legatis Apostolicæ Sedis anno 1067. Maynardo Episcopo Sylvæ Candidæ, & Johanne Cardinali. Eorum gesta habentur post epistolam 6. Alexandri II. in Collectione Labbeana, ibidemque inter cetera hæc leguntur: *Apostolica auctoritate fulti ex parte omnipotentis Dei, & Apostolorum Principis Petri, glo-*

riosique Confessoris Sancti Ambrosii statuentes praecipimus ..... Presbyter etiam, Diaconus, & Subdiaconus feminam ad fornicandum palam retinens, donec in culpa manserit, nec officium faciat, nec Ecclesiae beneficium habeat. Qui vero non retinet; & eventu ex humana conditione ceciderit, postquam manifestum veraciter fuerit, suspendatur ab officio tantum, donec per poenitentiam satisfecerit. Statuimus insuper, neminem praedictorum graduum Clericum ex suspicione damnari ita, ut nec officio careat, nec beneficio, nisi ipse forte confessus, vel per idoneos testes veraciter sit convictus. Ne autem laedendo eos aliqua occasio pro relictis feminis eorum fiat, statuimus, ut cum illis in una domo non maneant, nec manducent, nec bibant, nec sine tribus, vel duobus idoneis testibus simul loquantur, & haec servantes nullam pro eis calumniam patiantur; ipsi vero juxta Ecclesias, si fieri potest, habitare cogantur. Qualiter vero quisque eorum pro ordinum inaequalitate, vel culpae varietate officium, ac beneficium perdat, ideo scribimus, quia cuncta ecclesiastica officia in status sui dignitate consistere volumus, & nullum Clericorum pro cujusquam peccati culpa, vel officii sui aliqua in Deum offensa in judicio laicorum amodo esse permittimus, sed modis omnibus in perpetuum prohibemus. Siquis autem laicus, cujusque ordinis praedictorum graduum Clericos in potestate sua habet, cum primum sciverit in veritate aliquem ex eis vel feminam, sicut dictum est, retinere, vel in fornicationis crimen casu cecidisse, statim per se, vel per suum Nuntium hoc studeat indicare Archiepiscopo, & hujus Ecclesiae Ordinariis, quibus cura ista commissa fuerit. Si ipse, aut ipsi, illi admodum scilicet in culpa indurato, vel accidentaliter lapso interdixerint, ut dignum est, officium, ipse laicus postmodum interdicat obdurato tantum officium. Si vero Archiepiscopus, vel sui Ordinarii, postquam audierint, hoc neglexerint, ipse laicus, quicumque sit, ex tunc in sua potestate, nec officium facere, nec beneficium alicui ex illis permittat tenere, donec culpam deserat, & digne Domino per poenitentiam satisfaciat. Posset etiam huc referri canon 3. Concilii Romani sub Alexandro eodem celebrati anno 1063., cujus fragmentum legitur in can. 6. dist. 32., quamquam & iste canon etiam Nicolao II. Praedecessori tribui potuerit in can. 5. ejusdem distinctionis, quemadmodum superius fuit animadvertendum.

De Epistola ad Clerum, & Populum Lucensem.

Can. 9. qu. 3. cau. 1. Providam quoque Pastoris sui sollicitudinem jure optimo sibi singularem fecit Lucensis Ecclesia, quam Clerici simoniacis beneficiorum collationibus labefactabant. Et quidem frequens fuisse eodem saeculo vitium simoniae facile demonstratur ex canonibus Conciliorum illius aetatis, quibus nihil urgetur pressius, quam ut Clerici ab eo crimine abstinerent, quod potissimum deduces perspicue ex can. 109., & 110. cau. 1. qu. 1., & can. 20. cau. 16. qu. 7. Erat jam simonia vetustissimis canonum regulis improbata, sed crimini in Clericos iterum invehendo occasionem quandam dedit disjunctio collationis sacrorum ordinum a collatione beneficiorum; etenim tunc primum cum inciperent Clerici sine beneficio ordinari, vel post ordinationem susceptam beneficio donari, persuasum nonnullis avaritia turpissima correptis fuit, in recentiore beneficiorum collatione proprie simoniae vitium non admitti, quando beneficiorum collatio non juris spiritualis, sed temporalis concessio

fio videretur. Intererat ecclesiasticæ rei redarguere falsitatis hanc recens subortam opinionem, atque eo pertinet epistola Alexandri ad Lucensem Clerum, & Populum, quæ est 35. in collectione Labbeana, consonans sane cum Gratianeo canone 9. cau. 1. qu. 3., qui eandem epistolam integram exhibet. Verum hodie, præsertim post Mansii supplementum, integra omnino edita adparet ex Lucensi Archetypo, quem in archivo Canonicorum illius Ecclesiæ adservari Mansius idem testatur; atque epistola hæc ita edita cum plura contineat, quæ in Gratiani codice desiderantur, aliqua etiam paullisper diversa videantur ab editione Gratiani, non inutile erit, eandem hic integram exarare, iis exceptis, quæ cum Gratiano omnino concordant subsequentibus punctulis interjicienda. Verba epistolæ hæc sunt. *Alexander Episcopus servus servorum Dei Lucensis Ecclesiæ Clero, & Populo in perpetuum. Cum Divina providentia idcirco nos in Sede Apostolica constituere voluerit, ut omnium Ecclesiarum generalem curam gerere debeamus, tum maxime illi Ecclesiæ studium nostræ devotionis sollicitius est exhibendum, in qua ante susceptum universalis regiminis opus ecclesiastici officii necessitate laboravimus, & cui privata quodammodo dilectione prius deservire studuimus. Circa Lucensem itaque Ecclesiam tanto specialius nostræ devotionis studium desideramus impendere, quanto & illi privata ejus, & publica omnium cura compellimur providere. In ea igitur quod multis temporibus pullulasse, & in rebus jam inveteratæ malitiæ comperimus excrevisse, divini verbi gladio succidere, & penitus extirpare optamus, ut, Deo volente, erutis spinis vitiorum, in fertilem postmodum messem semen illic satum valeat abundare. Ex multis temporibus hoc detestabile malum* (hinc exorditur Gratianus) *intra ipsam Ecclesiam inolevisse cognovimus .... fiebat Ecclesia, & res ejus .... Chalcedonense nempe Concilium unum ex principalibus simili pœna condemnat eos, qui sacram manus impositionem (per quam Spiritus Sanctus confert) mercari dignoscuntur. Utrosque enim auctoritate inexpugnabili, illos a beneficio, istos sacro ordine jubet repelli. Sacrorum vero canonum auctoritate docemur, omnia, quæ Deo, vel ejus Ecclesiæ offeruntur, sacra fieri ipsa oblatione, nullaque autem sacra fieri possunt, nisi Spiritu Sancto, a quo omnis sanctificatio procedit. Nam sicut omnis quælibet res cum Imperatori defertur, imperialis efficitur, sic cum ex voto Deo, vel Sanctis offertur, divina, ac per hoc sanctificata cognoscitur. Non igitur mirum, si par pœna constringit eos, qui aut sacrum ordinem, aut sacram rem Ecclesiæ vendere, seu emere audent, cum neutram nisi Sancti Spiritus dono valeat sanctificari. Praterea cum sacrorum canonum auctoritas quatuor ex rebus Ecclesiæ jubeat fieri portiones, quarum una pauperibus, altera fabricis Ecclesiarum sit impendenda, tertia Episcopo, quarta Clericis conferenda, sicut pauperibus Ecclesiæ singulæ partes gratis sunt concedendæ, ita quoque reliquæ partes nec ab ipso Episcopo, vel Clero sunt retinendæ, aut vendendæ, sed eis pro Evangelii præcepto, & officii sui labore eodem modo conferendæ. In veteri quoque testamento cum adbuc gratia Evangelii adbuc non coruscaret in mundo, legimus scelus boc quantum abominabile esset, cum tempore Jeroboam quicumque volebat, implebat manum suam, & fiebat Sacerdos excelsorum, & propter hanc caussam peccavit domus Jeroboam, & deleta est de superficie terræ. Si vero domus Jeroboam ob hoc deleta est, quod pecuniam accipiens constituebat Sacerdotes in excelsis, non immerito de libro vitæ cœlestis eorum nomina delentur, quæ interventu pecuniæ Sacerdotes, vel Clericos in domo Dei constituunt. Puto enim, quod hi tales nunquam adverterunt Psalmistæ sententiam dicentis: Quia non cognovi negotiationem, introibo in potentias Domini. Nam siquis ideo intrat in potentias Domini, quia non cognovit negotiationem, aperte consequitur,*

quitur, ut non intret in eas, qui negotiationes maxime ecclesiasticarum rerum non solum cognoverit, sed etiam exercuerit. In novo autem testamento humani generis Redemtor .... negociationis. In quo Salvatoris facto vigilanter est advertendum, quod non dicitur cathedras vendentium movisse, sed evertisse. Levius utique ferendum esset, si talium negociatorum cathedræ moverentur, quam si everterentur, sicut per Johannem dominica voce Angelo idem prædicatori Ephesi Ecclesiæ dicitur: Age pœnitentiam, & prima opera fac; alioquin veniam ad te, & movebo candelabrum tuum de loco suo. Illud quoque .... speluncam latronum efficiunt. Quia ab hujusmodi mercatoribus quidquid possunt capiunt, & gladio suæ malitiæ non corpora, sed, quod pejus est, animos trucidare noscuntur. Tempore vero Apostolorum cum multi rerum suarum pretia ad pedes eorum ponerent, Anania, & Saphira, inspirante S. Spiritu, voto cordis pretium agrorum suorum Deo obtulerunt. Qui postmodum, quia suggerente diabolo, partem ipsius pretii retinere conati sunt, voce B. Petri Principis Apostolorum Spiritui Sancto mentiti esse dicuntur, & quam grave scelus contraxerint, utriusque repentina morte monstratur. Si ergo illi initio surgentis Ecclesiæ tam horribili pœna divinitus sunt puniti, pro eo solummodo, quod partem pretii retinuissent, quod solo voto Ecclesiæ obtulerant, quid dicendum est de his mercatoribus, qui non suas, sed res Ecclesiæ, sed in usus suos ex (videtur legendum *&*) *propinquorum suorum non verentur vertere? Profecto sicut deterius est distrahere, vel comparare res Ecclesiæ, non quas ipsi Ecclesiæ conferunt, seu quas pro animabus suis fideles offerunt, quam solam pretii partem rerum a se oblatarum retinuisse; sic talium negotiatorum interitus gravior, & profundior, quam illorum esse convincitur. Ex hac quoque pessima venditione pene malorum omnium semina pullulare noscuntur. Nam ii, qui res Ecclesiarum, & potiora earum pretia student adquirere, non Deo, vel ejus Ecclesiæ velle famulari, sed soli mammonæ velle servire veridica ratione probantur. Sicut etiam S. Gregorius de simoniacis testatur, non vitam moribus componere, non scientia curant exornare, sed solummodo aurum, & pecuniam, quibus res emant Ecclesiæ, inhiantes desiderant congregare. Ac si tandem malitiæ suæ votum impleverint, & data numerosa pecunia rerum ecclesiasticarum penes se dominium habere cœperint, tunc aperiunt, qua intentione Ecclesiæ militare decreverunt. Toto enim mentis annisu undecumque possunt corradere pecuniam student, ut, quæ prius evacuaverant, possint redimplere marsupia, cujus aviditate impulsi sacris non parcunt altaribus; sed veluti fures, & sacrilegi profanas eis manus injiciunt, pauperibus, & Ecclesiarum fabricis decimas, & oblationes juste, & canonice competentes, more prædonum diripiunt, a mortuis etiam, quasi fisci exactores importunis clamoribus velut tributa exigunt. Terras quoque, quas fideles pro suis peccatis Ecclesiæ contulerunt, quia eas ex toto vendere non possunt, ob vilissimum redditum pecunia accepta quibusque concedunt. Inter se autem ubi de lege divina, & de animarum salute esset tractandum, litibus, & contentionibus, clamoribus, & injuriis præstrepere non desistunt. Quibus ad cumulum suæ damnationis non sufficit, quod ipsi pereuntque, sed insuper laicos, quibus ducatum rectæ vitæ præbere debuerant, secum malo exemplo trahunt in profundam inferni voraginem. Quapropter ego Alexander .... unquam conferre, sed etiam ministros .... sustentare Ecclesiam. Sponte* (videtur legendum *sponsæ*) *Christi donaria, non pro libitu cujusque invito sponso venalia fiant, sed gratis, & pro vitæ meritis tribuantur, nec audeat ullus, cujuscumque gradus sit Clericus per se, vel per interpositam personam aliquo ingenio pretium vel dare, vel promittere, nec ipsi Episcopo, nec alicui ex ejus ministris, sed cuicumque magnæ, vel mediocri, aut parvæ personæ. Ne vero calliditas, aut fraus diaboli sub spe-*

specie religionis aliquos suæ malitiæ laqueo capiat, constituimus, & eodem modo firmamus, ut nullus . . . . . modis omnibus abscindatur. Ego Alexander solius Domini misericordia Sanctæ Romanæ, & Apostolicæ Ecclesiæ Præsul, & Lucensis Episcopus in hoc decreto ad confirmandum s.s. Integrum hoc monumentum satis perspicue indicat, qua animi alacritate Alexander simoniacorum sui temporis hæresim oppugnaret, quo sane nihil est in epistola, quod non spectet, vel in ipsamet subscriptione; quid enim aliud indicare voluit Sanctus Pontifex, ubi se *solius Di. miser.*, idest *Dei misericordia* Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Præsulem nominavit, quam se non humano favore, aut gratia, non data pactaque pecunia, sed Deo vocante, Sedem Apostolicam conscendisse? Forte quemquam turbabit Concilii Chalcedonensis decretum ab Alexandro illic memoratum, quasi Alexander non satis recte protrahere potuerit Chalcedonensium Patrum sententiam ad recentiora, & sui temporis beneficia. Verum non est, cur Alexandri oratio minus apta existimetur. Quod enim apud Veteres, & tempore Concilii Chalcedonensis erat ordinatio Clericorum, fuit deinde temporibus Alexandri beneficiorum collatio etiam post ordinationem facta, nam in ipsa collatione beneficii adhuc certum officium in Ecclesia obeundum Clerico injungitur, quod profecto non est simoniace injungendum. Imo si integer legatur Chalcedonensis canon relatus a Gratiano in can. 8. cau. 1. qu. 1., facile liquebit, eum esse rei ipsi ab Alexandro tractatæ valde adcommodatum, licet in eo ecclesiastici beneficii nulla specialis mentio habeatur. Nimirum mentio ibidem fit de defensoribus, de dispensatoribus, de mansionariis, qui sane sicut non semper per sacram ordinationem, & per ipsum sacræ ordinationis actum singularibus ecclesiasticis officiis addicebantur, ita facile potuerunt recentiorum beneficiariorum, qui extra ordinationis sacræ caussam, & titulum constituuntur, imaginem præseferre; atque exinde validissimum erat ad confirmandum Alexandri propositum argumentum. Etenim si damnandi apud Veteres fuerunt, quicumque defensorum, dispensatorum, mansionariorum, aut similia officia pretio vel concessissent, vel impetrassent, licet illa non in ipso sacræ ordinationis actu conferrentur, licet etiam quandam temporalis potius administrationis speciem exhiberent, eadem ratione erat velut simoniaca improbanda beneficiorum collatio, illa etiam, quæ Alexandri temporibus demonstrabatur sejuncta a sacri ordinis collatione, ac videbatur nonnullis potius in temporali quodam emolumento consistere.

De Epistola ad Episcopos, & Regem Dalmatiarum.

Alexandro II. tribuitur canon 16. dist. 81. sub hac inscriptione: *Episcopis, & Regi Dalmatiarum*. Ego vero puto inscriptionem corruptam esse, vel quod apud Collectores epistolarum Alexandri nullibi eadem inscriptio legatur, vel potissimum quod Regis Dalmatiarum mentio Alexandri temporibus minime congruat. Siquidem refert Baronius ad annum 1076. primum sub Gregorio VII. Ducem Dalmatiæ Regis nomine appellatum fuisse, id demonstrans ex Actis synodalibus, quæ in Archivo Lateranensi adservata testatur. Quomodo ergo jam potuit ad Regem Dalmatiæ epistolam mittere Alexander Gregorii VII. prædecessor? Suspicor ego rem ita contigisse: nimirum quum Nicolaitarum hæresis plurium Italorum animos temporibus Alexandri II. occuparet, quemadmodum supra jam dicendum fuit, ad eam conficiendam duo a Romano Pontifice designati fuere Legati, Mainardus Episcopus

Can. 16. dist. 81.

pus Sylvæ Candidæ, & Johannes Cardinalis, de quibus jam supra mentionem habui ad canones 17., & 18. dist. 81. Iidem etiam in Dalmatiam missi fuerunt, ut ibi clericalis continentiæ leges sancirent, observandasque curarent, cujus rei auctor est Ivo Carnotensis, coævus auctor, referens in parte 4. decreti cap. 139. Alexandri II. monumentum his verbis conceptum : *Notificamus omnia capitula, quæ per Confratres nostros venerabiles Mainardum scilicet collateralem Episcopum nostrum, & Johannem Archipræsulem nostrum in Spalæto, aliisque Civitatibus sunt statuta, eadem in Romana Synodo seriatim ea referente a B. memoriæ prædecessore nostro Nicolao apostolica auctoritate roborata, & sub anathematis interpositione roborata*. Et quoniam monumentum istud tribuitur Alexandro II. scribenti *Episcopis, & Regi Dalmatiarum*, facile in eodem inseri potuit quidquid a Pontificiis Legatis alibi adversus incontinentes Clericos statutum fuerat sub Nicolao II. ejusdem Alexandri prædecessore. Porro non absimilis constitutio edita videtur in Concilio Romano anni 1059. can. 3. ibi : *Ut nullus missam audiat Presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductam mulierem. Quicumque Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum post constitutum beatæ memoriæ Prædecessoris nostri Sanctissimi Papæ Leonis de castitate Clericorum concubinam palam duxerit, vel ductam non reliquerit, ex parte omnipotentis Dei auctoritate Beatorum Apostolorum Petri, & Paulli præcipimus, & omnino contradicimus, ut missam non cantet, neque evangelium, vel epistolam, ac missam legat, neque in presbyterio ad divina officia cum iis, qui præfatæ constitutioni obedientes fuerint, maneat, neque partem ab Ecclesia suscipiat, quousque a nobis sententia super hujusmodi, Deo concedente, procedat*. Quibus ita descriptis liquet non aliam esse apud Dalmatas renovatam constitutionem ab Alexandro, quam quæ olim dicta fuerat a Nicolao, quamobrem ex eodem Nicolai canone facile intelligere possumus, quid Alexander ad Dalmatas rescribendum voluerit in dicto canone 16. In inscriptione canonis *Regis* Dalmatiarum nomen potuit a recentiore auctore adjici, ubi primum Dalmatia Regibus fuit obnoxia. Num vero Alexandri II. constitutio paratam habuerit in eadem Provincia executionem, plurimum dubito ; nam temporibus Innocentii III. anno 1199. novis opus fuit Pontificiis constitutionibus, ut Dalmatiæ Clerici ad continentiæ leges servandas adigerentur, nam in Concilio illius anni habito in Dalmatia, præsentibus Apostolicæ Sedis Legatis hic canon num 2. edendus fuit : *Cum Domini Sacerdotes, & siqui sacro Altario deserviunt, continenter vivere debeant juxta illud : Mundamini, qui fertis vasa Domini, in partibus Dalmatiæ, atque Diociiæ Sacerdotes & uxores habere, & Ecclesias tenere dicuntur. Quocirca præsenti decreto statuimus, ut Sacerdotes, & Diaconi ante susceptum officium, nisi eorum conjuges in manu Episcopi votum fecerint continentiæ, uxores habentes cum ipsis maneant, & Ecclesias dimittant. Non enim possunt secundum ordinem Romanæ Ecclesiæ manentes in conjugio, nisi defunctis uxoribus, aut continentiam voventibus, si digni inventi fuerint, ad sacerdotium promoveri. Illi vero, qui post susceptum Sacerdotii, vel Diaconatus honorem adulteras potius, quam uxores accepisse probantur, nisi eas dimiserint, & dignam egerint pœnitentiam, ab officio, & beneficio ecclesiastico fiant penitus alieni*.

De

De Epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniæ.

Mendum irrepſiſſe videtur in inſcriptionem canonis 11. cau. 23. qu. 8., non enim ad Epiſcopos Hiſpaniæ, ſed ad Epiſcopos Galliæ Alexandri epiſtola dirigitur. Integra epiſtola eſt apud Ivonem coævum auctorem in parte 13. decreti cap. 114. ſub hac inſcriptione: *Alexander Papa II. omnibus Epiſcopis Hiſpaniæ*, ſed ad marginem adnotatur pro voce *Hiſpaniæ* in aliis codicibus legi *Galliæ*. In hac codicum varietate ea ſane erit præferenda ſcriptura, quæ magis epiſtolæ conſonat. Verum integra epiſtola potius indicat, Alexandrum ad Galliæ, non ad Hiſpaniæ Epiſcopos ſcripſiſſe: ibi: *Placuit nobis ſermo, quem nuper de vobis audivimus, quomodo tutati eſtis Judæos, qui inter vos habitant, ne interimerentur ab illis, qui contra Sarracenos in Hiſpaniam proficiſcebantur. Illi quippe ſtulta ignorantia, vel forte cœca cupiditate commoti in eorum necem volebant ſævire, quos fortaſſe divina pietas ad ſalutem prædeſtinavit: Sic etiam B. Gregorius quoſdam, qui ad eos delendos exardeſcebant, prohibuit, impium eſſe denuncians, eos delere velle, qui Dei miſericordia ſervati ſunt, ut patria, libertateque amiſſa, diuturna pœnitentia, patrum præjudicio, in effuſione ſanguinis Salvatoris damnati per terrarum orbis plagas diſperſi vivant. Diſpar nimirum eſt Judæorum, & Sarracenorum cauſſa. In illis enim, qui Chriſtianos perſequuntur, & ex urbibus, & propriis ſedibus pellunt, juſte pugnatur: hi ubique parati ſunt ſervire. Quendam etiam Epiſcopum Synagogam deſtruere volentem cohibuit.* Nemo ſane dixerit, verba hæc ad Hiſpaniæ Epiſcopos dirigi potuiſſe, neque enim Hiſpaniæ Epiſcopi tueri poterant Judæos *ab illis, qui contra Sarracenos in Hiſpaniam proficiſcebantur*: Facilius tueri eos Judæos poterant finitimi Galliarum Epiſcopi; his etiam accedit ſimilis propemodum ejuſdem Alexandri ſententia in epiſtola ad Berengarium Narbonenſem in Gallia Vicecomitem, cujus fragmentum legitur apud eundem Ivonem in parte 13. decreti cap. 115. ibi: *Noverit prudentia veſtra nobis placuiſſe, quod Judæos, qui ſub veſtra poteſtate habitant, tutati eſtis, ne occiderentur; non enim gaudet Deus effuſione ſanguinis, neque lætatur in perditione malorum.* Quæ verba cum fere conſonent cum iis, quæ habentur in dicto can. 11., facile colligitur utraque ad eaſdem Provincias Galliarum ſpectare. Ut vero hæc perſpicue intelligantur, animadvertere juvabit adjuncta illorum temporum, quibus fieri poſſet, ut fieret ea Judæorum, ac Sarracenorum comparatio. Sarraceni gens Arabica univerſum tunc regnum Hiſpaniæ occupaverant, ipſam etiam urbem Toletanam, in qua Chriſtiani nominis hoſtes nihil vividius moliebantur, quam ut everterent, perderentque, quidquid ad fidem Chriſti, ac religionem tuendam conduceret. Præ ceteris Chriſtianos Reges expulerunt, graviſſimoque jugo tyrannidi ſuæ omnia ſubjecerunt. Temporibus Alexandri II. barbari illius imperii impatientes Hiſpani ſuaſerunt Alfonſo licet monacho, legitimo tamen Regni Hiſpanici Succeſſori (is erat frater Sancii II. jam defuncti Hiſpaniarum Regis), ut provinciam adgrederetur Sarracenos ejiciendi. Morem geſſit Alfonſus, Rex ejus nominis ſextus ſalutatus, qui proinde coacto ingenti exercitu undecumque ex univerſa Hiſpania, finitimiſque populis Sarracenos omnes non ſolum a Toletana Civitate, ſed etiam a toto Regno ejecit; hinc recoli Chriſtianam fidem, reſque eccleſiaſticas augeri in dies vehementiſſime ſtuduit, & quidquid ſuperſtitioſum ex Barbarorum moribus irrepſerat, anti-

Can. 11. cau. 23. qu. 8.

antiquari. Quamobrem scimus temporibus Alexandri II. in Concilio celebrato in Hispania, quod refert Labbeus ad annum 1068., abrogatum fuisse ritum *Mosarabicum* celebrandi divini officii, ita dictum, quod tunc celebraretur ab Hispanis mixtis cum Arabiæ populis, quasi *Mixtarabicum*, vel, ut alii dicunt, a Musa Arabum duce, quod sane officium non erat adeo quacumque superstitione vacuum, ut Christianum hominem omnino deceret. Ex his facile deduci potest Alexandri II. sententia, qualis in dicto can. 11. exhibetur, quæ eo spectat, ut Judæis nemo molestiam ingereret, quoties ipsi Christifidelibus non essent importuni, quamquam liceret vim Sarracenorum vi facta repellere, quod sane etiam juris publici apud omnes gentes firmati constitutionibus est maxime consentaneum.

De Epistola ad Episcopos, & Clerum per Italiam.

Can. 2. cau. 35. qu. 5. Meretur jucundam observationem canon 2. cau. 35. qu. 5., qui ita exhibetur quasi ad omnes Episcopos, & Clericos, nec non judices per Italiam constitutos directus. Tempore Nicolai II. Pontificis celebrata fuerat Romana Synodus anno 1059., ad quam convenerant Episcopi 113., atque in ea ita definitum fuerat can. 11. *Ut de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque ad generationem septimam &c.*, quod ipsum rursum decretum fuit in Synodo Romana anni 1063. centum, & amplius Episcoporum sub Alexandro II. can. 9. Emersit hinc gravissima quæstio, qua ratione *septimæ generationis* nomen interpretandum esset; alii enim ita intellexerunt, ut septem civilis cognationis gradus computarentur, atque ii dicerentur ultra septimam generationem distare, qui ex juris civilis regulis ultra septimum cognationum gradum constituerentur, qua in specie jam videbantur ultra septimam generationem distare illi, quorum uterque esset quarto jam gradu a communi stipite remotus; alii e converso duplicandam voluerunt computationem, ex latere scilicet utriusque, de quorum cognatione quæreretur, faciendam, ita ut tum demum inter se septima generatione disjungerentur, quoties septima generatione a stipite communi distarent. Potissimum apud Ravennates hujusmodi controversiam scimus fuisse subortam, quam verbis primum, deinde etiam literis compescere studuit S. Petrus Damiani, rem ita enarrans in libro de parentelæ gradibus in principio, quem librum ad Johannem Episcopum Cæsenatem (hic erat Suffraganeus Ecclesiæ Ravennatensis) & ad Archidiaconum Ravennatem inscripsit, ibi: *Ravennam, ut nostis, nuper adii, quam mox periculosi erroris scrupulo turbatam vacillare cognovi. Erat autem de consanguinitatis gradibus plurima disceptatio, atque jam res eo usque processerat, ut sapientes civitatis in unum convenientes sciscitantibus Florentinorum veredariis in commune rescripserint, septimam generationem canonica auctoritate præfixam ita debere intelligi, ut numeratis ex uno generis latere quatuor gradibus, atque ex alio tribus jure jam matrimonium posse contrahi videretur. Ad adstruendam quoque præpósteræ hujus allegationis ineptiam, illud etiam in testimonium deducebant, quod Justinianus suis interserit institutis; sed & neptem, inquit, fratris, vel sororis ducere quis potest, quamvis in quarto gradu sit . . . . & quidem ego nudis verbis ista dogmatizantibus restiti, ac prout in expeditione licuerat, emergentem, ut ita fatear, hæresim canonicæ testimoniis auctoritatis attrivi; quo tamen vos minime contenti dignum esse decrevistis, ut quod ore protuleram, apicibus traderem, atque ita non paucis,*

paucis, sed omnibus hoc errore nutantibus facili compendio responderem. Sed non satis confecit errores, imo nec disputationibus modum dare potuit privata Damiani doctrina: Opportuna fuit Concilii celebratio indicta ab Alexandro II. anno 1065., in quo Concilio editus est memoratus canon 2. cau. 35. qu. 5., ubi adversus eos, qui contra sentirent, propositæ anathematis minæ; demum adversus pervicaces inflicta pœna anathematis in alio Concilio Romano ejusdem anni, ut testatur idem Petrus Damiani in libello de contemtu sæculi. Sane Gratianus memoratum canonem melius sub nomine Romani Concilii edidisset, aliam tamen putavit proferendam inscriptionem, scilicet *ad Episcopos, & Clericos Italiæ*, vel ut alii codices habent: *Neapolitanis Clericis, & omnibus Episcopis, atque Judicibus per Italiam constitutis*, quod ex eo fortassis a Gratiano factum arbitror, quia Alexander post illorum Conciliorum celebrationem aliquas de ea re epistolas scripsit tum ad Neapolitanos, tum ad Episcopum Venetensem, tum ad Episcopum Basileensem, tum demum ad Episcopum Aretinum, quarum epistolarum fragmenta retulit Ivo Carnotensis Alexandro coævus in parte 9. decreti cap. 6. 9. 10., & 37. Jam vero si propius accedamus ad consequendam, aut saltem ad attingendam Alexandri mentem, & vim acerrimæ, quæ in eo canone exhibetur, disputationis, non inutilis erit, quemadmodum non injucundus labor. Vulgus interpretum legum tum ecclesiasticarum, tum civilium adseveravit in computatione graduum consanguinitatis contrarias omnino esse regulas in jure ecclesiastico, ab iis, quæ sunt jure Romano præstitutæ; quamobrem nec dubitavit velut consectarium quoddam exinde deducere, quo in matrimoniis canonum regulæ, in hereditariis successionibus Romanæ leges spectandæ sint, ut cognatio investigetur. Ego vero in figendo illo principio non possum æque adsentiri; quippe qui utriusque juris regulas contemplatus, non contrarias hac in parte, sed diversas agnovi; neque ex illis sum, qui cum quandam jurium diversitatem intueor, statim de jurium eorundem conflictu, & pugna judicem, gnarus ut plurimum juris ecclesiastici, & civilis regulas mutuam sibi manum, & adjutricem præbere, quemadmodum scripsit Lucius III. in cap. 1. de novi operis nunciatione. Revera qui putant hac in re canones veteribus Romanorum legibus adversari, jam tales habendi sunt, ut Romanarum legum peritia non polleant; quemadmodum habiti fuerunt apud Petrum Damiani, qui sub Alexandro II. vivebat. Etenim cum eo tempore nonnulli vellent in conjugiis computationem fieri, ascendendo primum ad communem stipitem, deinde ab eodem communi stipite descendendo, ita redargui a Petro debuerunt in lib. de gradibus Parentelæ cap. 4. *Sed ut de ceteris sileam, miror saltem legisperitos ita potuisse desipere, ut subjecta figura oculis videantur in supputandis gradibus caligare, qui nimirum dum quartum generis gradum octavum faciunt, quid super hac re etiam suæ leges definiant, non attendunt*. Simili ratione eosdem, qui ita sentiebant, redarguit Alexander II. in epistola ad Neapolitanos, quæ est numero 27. apud Labbeum, ibi: *Sedentes enim in cathedra pestilentiæ dictant jura, quæ nesciunt, & docent illa, quæ nullatenus didicerunt*. Si revera civile jus singulas personas, non generationes in supputandis cognationum ordinibus matrimoniorum caussa numeraret, cur Alexander, cur Damianus imperitos, & caligantes in luce appellavissent Jurisconsultos illos ita loquentes, ea præsertim ætate, qua hæc juris, ut ajunt, civilis, & ecclesiastici differentia nondum agnita esse poterat, utpote quæ ab hoc Alexandri II. decreto passim traditur originem habuisse? Dicam paucis, in quo sita sit rei veritas.

Jus civile Romanorum nunquam mentionem fecit graduum cognationis in matrimoniis contrahendis; tantum in hereditatibus, aut tutelis, ut dignosceretur, quis cognatione proximus esset, vel ut in adeunda intestati hereditate ceteris præferretur, vel ut ad obeundam tutelam legitimam præ ceteris adigeretur. Hujus rei argumento perspicuo esse potest, quod Justinianus de nuptiis sermonem habens in institutionibus gradus cognationis minime recenset, sed eos potius, dum de successionibus intestatorum ageret, enumeravit. Adde Jurisconsultum Paullum, qui in l. 10. ff. de gradibus, & affinibus profitetur, gradus cognationum solertissime esse ab Jurisconsultis inquirendos; quorum perscrutationem necessariam dicit, *quia legibus hereditates, & tutelæ ad proximum quemque agnatum redire consueverunt, & edicto Prætor proximo cuique cognato dat bonorum possessionem; præterea lege publicorum judiciorum contra adfines, & agnatos testimonium inviti dicere non cogimur*. Porro addidisset etiam Paullus graduum cognitionem necessariam esse, ratione habita conjugiorum, si etiam apud Romanos ratione conjugiorum ad graduum computationem deveniri debuisset. Ubinam in toto Romani juris corpore legitur in matrimoniis celebrandis gradus esse servandos? Dicitur quidem inter certas, designatasque personas locum non esse justis nuptiis, de gradibus altum ubique silentium custoditur. Quidquod Modestinus in l. 4. §. 5. ff. de grad. & affin. scripsit, *gradus adfinitati nullos esse*, quando tamen certum est etiam inter certas, designatasque adfinium personas nuptias vetitas fuisse, nisi concludamus nullam in specie nuptiarum factam fuisse graduum computationem? Itaque in celebrandis conjugiis graduum designatio in jure civili Romanorum præstituta non fuit, primum præstitui visa est recentioribus Constitutionibus, Principum æque, ac Sanctorum Antistitum auctoritate firmatis, quibus declaratum est, usque ad certam modo quartam, modo septimam generationem contrahi matrimonia non debere. Notandæ profecto recentiorum harum legum formulæ, quibus non de *gradibus*, sed de *generationibus* mentio facta proponitur, can. 1. 3. 12. 16. 17. 18. 20., & 21. cau. 35. qu. 2. Nomen gradus in utraque transversa linea locum habet, sive in ea, qua ascenditur ad communem stipitem, sive in ea, qua descenditur, cum per gradus ascendamus æque, ac descendamus; quamobrem ubi graduum mentio fit, tot gradus constituimus, quot sunt personæ in utraque transversa linea, ut ex. gr. duo nepotes ex duobus filiis nati in quarto gradu constituti dicantur, cum sint ab uno ex nepotibus gradus duo ascendendo ad avum, totidem gradus ab avo ad alterum ex nepotibus descendendo. At nomen generationis, quo sacrorum canonum auctores usi fuerunt, significat primum generantis stipitis actum per varios descendentium veluti surculos, ramosque diffusum; ideoque cum a communi stipite exordium fiat usque ad remotiorem, ut vocant, geniculum, duplicatis personis, quæ per transversas generationes descendunt, fit computatio. Mea hæc, qualiscumque tandem habeatur interpretatio, dixerim etiam utriusque juris conciliationem, consonare videtur cum sententia Magni Gregorii relata apud Gratianum in can. 20. cau. 5. qu. 2., atque ab Alexandro II. in dicto can. 2. cau. 35. qu. 5. versic. *Hanc computationem*. Vixerat Gregorius paullo post tempora Justiniani, idest sub finem sexti sæculi; callebat ergo modum computandi Justinianeum, scilicet ut fratrum filii in quarto gradu constituti dicerentur; attamen quartum illum gradum, non quartam, sed secundam generationem appellavit. Erant ergo Gregorio in secunda generatione, qui erant in quarto gradu; ergo gradus est a gene-

generatione distinctus, & generationum numerus duplicato fere graduum numero computatur.

De Epistola ad Gebonardum Vivariensem Episcopum.

Quæ adnotanda occurrunt ad canonem 1. cau. 7. qu. 2. jam satis adnotavit Baluzius in notis ad Gratianum, scribens in tribus Gratiani codicibus hanc exhiberi inscriptionem: *Unde Alexander II. scribit Gebonardo Vivanensi Archiepiscopo*, in alio *Vinanensi*, in alio recentiore *Viennensi*; deinde vero non potuit probare vulgarem Gratianei codicis editionem ex eo, quod Vivariensis Episcopus nunquam metropolitico honore gavisus fuerit, qualis dicitur in codicibus Gratiani, item ex eo, quod nullus ea tempestate fuerit Gebonardus Episcopus Vivariensis. Hinc concludit ita legendum esse: *Alexander II. Gebonardo Juvavensi Archiepiscopo*, idest Salzburgensi, quam lectionem facile probare unusquisque potest ex codice Ivonis parte 6. Decreti cap. 405., & vetere canonum collectione MS., quam fuisse Claudii Puteani Baluzius idem testatur. Porro Gebonardum tenuisse Cathedram Juvavensem temporibus Alexandri II. liquet ex ejus vita ab Henrico Canisio edita in tom. 6. lectionis antiquæ pag. 1227., & ex Sigeberto in lib. de unitate Ecclesiæ pag. 94. in editione Basileensi Simonis Scardii. Demum notat Baluzius similem emendationem faciendam fuisse capiti *Quod interrogasti* dist. 27., & in caussa 1. qu. 1. cap. 4. His nihil addi posse videtur, nisi forte quisquam exoptaret, ut canon hoc in loco describatur, qualis est apud Ivonem parte 6. cap. 405. tanquam apud auctorem coævum, ex quo Gratiani editio sit emendanda. Ivonis monumentum ita exhibetur: *Alexander II. Genobardo Iuvavensi Archiepiscopo. In literis tuis continebatur sic: Hic Clericus ordinem habet presbyterii, sed quia caduco morbo laborat, & ipsi hoc in præsentiarum agnovimus, non ausi fuimus ei concedere, ut offerret, vel missam celebraret. Quia vero languor non in culpa est, super hac re auctoritatis nostræ decreto consulendum deliberavimus. Consulimus itaque, ut si frequenter hoc morbo tangitur, ab oblatione omnimodis, & missarum celebratione prohibeatur. Indecens enim est, & periculosissimum, ut hoc ei accidat, quatenus in consecratione Eucharistiæ morbo victus epileptico cadat. Si vero Dei misericordia convaluerit, quandoquidem non culpa, sed infirmitas est in caussa, eum sacrificare jam non interdicimus.* Can. 1. cau. 7. qu. 2.

De Epistola ad Grimaldum Constantiensem Episcopum.

Non est dubitandum, quin canon 1. dist. 52. jure tribuendus sit Alexandro II., cujus nomine ab Ivone coævo auctore descriptus legitur. Verum juvabit hoc in loco ipsa Ivonis verba exarare, utpote quæ paullo dissonant a verbis Gratianeis. Scripsit Ivo in parte 6. Decreti cap. 409. *Alexander Secundus Rumaldo Constantiensi Episcopo. Sollicitudo dilectionis tuæ studuit consulere, utrum portitor istarum literarum Diaconatus, & Presbyteratus officium sit idoneus peragere, necne: cum ad id præpropero cursu, videlicet sine Subdiaconatus ordine, negligentia potius, quam superbia cognoscatur ascendisse. Unde nos consulendo charitati tuæ mandamus, ut ab officio Sacerdotali eum prohibeatis, donec proximo quatuor temporum jejunio Subdiaconatus ministerium sibi* Can. 1. dist. 52.

sibi rite imponas, & sic deinceps ad majora officia eum redire concedas. Simile quoddam monumentum sub Alexandri II. nomine edidit Manzius in supplemento Labbeano tom. 1. pag. 1330. ex MS. Codice Pistoriensi, ibi: *Alexander II. Quidam in clericalibus officiis educatus Subdiaconatus gradum suscipere neglexit, & Diaconatus, ac Presbyteratus honorem, non quidem ambitiose, sed negligenter conscendit. In quo praeceptum canonicum non nos invenisse meminimus; consilium autem ex praerogativa authoritatis Apostolicae damus. Ab utriusque itaque, idest Sacerdotalis, & Leviticae, quos inordinate suscepit, officio suspendatur, donec congruo tempore intersit ejus, qui ad Subdiaconum benedicendum honorem, & cum eis Subdiaconatus suscipiat benedictionem. Prius tamen discutiendum, si ejus vita digna officio habeatur, & sic si vitae canones non obviaverit, in priore ordinatione Diaconus, & Presbyter teneatur.* Nolo sane, ut quisquam praeferat Pistoriensem hunc canonem canoni Ivoniano; etenim ab obscuris quibusdam fragmentis ego facile recedendum puto, ubi antiquiores codices nobis, & publicae utilitati supersunt, praesertim cum recentiora, quae prodeunt, corrupta esse, vel ipsa verborum compositio demonstrat. Itaque cum Ivonem sequor ad emendationem Gratiani, animadverto in primis pro nomine Grimaldi Episcopi Constantiensis, quod apud Gratianum occurrit, legendum esse nomen Rumaldi, quem sane Constantiensi Ecclesiae temporibus Alexandri II. praefuisse scimus, eidemque in Cathedra successisse Carolum, de cujus simoniaca ordinatione actum est in Concilio Moguntino anni 1071. Deinde etiam colligimus, temporibus Alexandri II. jam invectam fuisse disciplinam illam, juxta quam nemo ad majores ordines promoveatur, nisi qui primum in minoribus ordinibus functus officio fuisset.

De Epistola ad Guillielmum de Monstrolio.

Quod legitur in canone 10. cau. 35. qu. 6. habetur eisdem verbis apud Ivonem in cap. 32. partis 9. Decreti; tantum discrimen adparet in inscriptione canonis, ubi legitur: *Alexander II. Guillielmo de Monasteriolo*; in aliquot Gratiani codicibus legitur *de Monstrolico*. Sed parum interesse videtur alterutram sequi lectionem. De rei veritate non dubito, statim ac apud Ivonem habemus firmissimum utpote coaevi scriptoris testimonium. Adnotare possumus, disciplinam illius temporis fuisse, ut proposita, eique similes caussae in Episcoporum Conciliis examinarentur, quod tunc temporis decebat maxime ab Alexandro II. insinuari, quod ad dirimendas consanguineorum controversias acerrime a plurimis disputabatur, quemadmodum superius dicendum fuit ad interpretationem canonis 2. cau. 35. qu. 5.

Can. 10. cau. 35. qu. 6.

De Epistola ad Landulphum in Corsica.

Canon 2. cau. 33. qu. 5. supplendus erit ex decreto Ivonis parte 8. cap. 220. quod idem est cum epistola Alexandri II. undecima apud Labbeum; neque enim Gratianus integrum retulit monumentum, sed eam tantum descripsit monumenti partem, qua satis proposito suo facere sibi videbatur. Habet Ivo. *Alexander Papa II. Landulpho in Corsica. Notificasti te morte tenus infirmatum, & peccatorum tuorum recordatione, & terrore valde pavefactum, anxie quaesisse monachum fieri, & a*

Can. 2. cau. 33. qu. 5.

tuo

tua uxore minis, & terroribus eam occidendi, ad hoc licentiam extorsisse; & sic te monasticam vestem sine abbate sumsisse, & monasterium petiisse. Postea vero cum sanus factus esses, tuæ uxoris reclamationibus, ejulationibus, & planctibus, tuæque familiæ dispersionibus, utpote pœnitens (ad marginem in decreto Ivonis adnotatur legi in aliis codicibus, *utpote penitus*) *devictus domum remeasse, & post multos dies quorundam sapientum consilio ad jam dictæ cubile mulieris rediisse. Nunc autem si tibi tua uxore uti liceat, nostrum requiris consilium. Si ita denique est, ut tuus nuncius narrat, non videtur nobis rationabiliter, neque sana mente id factum; quoniam cum omni homini ad monachicam vitam tendenti legaliter sancte, & juste sit peragendum, tu contra leges minaciter, & violenter a tua uxore, partim terrore mortis, partim tuæ infirmitatis doloribus exanimatus, devia secutus, nulla, ut dicitur, licentia accepta recessisti, & Monasterium petisti. Non enim violentia, sed ex pari voluntate & consensu, sicut sancti Patres dicunt, hoc fieri debet: neque vir in monasterium recipiendus est, nisi uxor illius fœmineum monasterium elegerit, aut professa continentiam, habitum cum festinatione mutaverit. Sanctus enim Basilius de hac re taliter dicit: Siquis conjugatus vult converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a conjuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa, vivente illo per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit, nec recipitur apud Deum ejusmodi viri conversio, cujus sequitur conjugalis fæderis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa relicto sæculo sequuntur Christum, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum. Itaque, fili carissime, perpende, & vide, si sic canonice a tua es absolutus uxore, & tua uxor ita pollicita est, & tu, & illa adimpleto bonum incœptum, & votum vestrum: aliter autem non debemus vobis necessitatem imponere separationis.*

De Epistola ad Rainaldum Cumanum Episcopum.

Canonem 11. cau. 2. qu. 5. recte tributum fuisse Alexandro II. jam superius demonstratum est in cap. 59. ad canonem 7. eadem caussa, & quæstione pag. 104., ubi integrum Alexandri Papæ monumentum ex Ivonis codice describendum volui, nimirum ex epistola 74. ad Hildebertum Cenomanensem Episcopum. Eadem etiam leguntur apud Ivonem in parte 10. cap. 15. decreti, quamobrem nulla superest dubitatio, quin sententiam illam unusquisque Alexandro facile tribuat, cui etiam jungi poterit, imo & debebit versiculus *Purgationem*, qui habetur in can. 7. cau. 2. qu. 5., quemadmodum etiam adnotavit Mansius in tomo 1. Supplementi Labbeani pag. 1347., quemadmodum etiam ego laudato in loco animadverti. *Can. 11. cau. 2. qu. 5.*

De Epistola ad Valerianum Episcopum Martyrem.

Adnotavit Baluzius in notis ad Gratianum ad canonem 4. cau. 24. qu. 1. inscriptionem ejusdem canonis esse corruptam in omnibus Gratiani exemplaribus manuscriptis, & editis: Recte autem apud Ivonem parte 14. decreti cap. 57. legi: *Guillelmo Marcioni*; in Panormiæ editionibus lib. 5. cap. 135. legi uti apud Gratianum, quamquam in optimo Panormiæ codice Victorino ita habeatur: *Vuillermo Martinioni*. Concludit autem Vir eruditus, *quærendum deinceps esse, quis fuerit ille* *Can. 4. cau. 24. qu. 1.*

Mar-

Marchio Vuillermus. Lucem quandam præferre obscuræ rei jam visa est hæc adnotatio Baluzii; hinc facile nobis possumus persuadere, immutandam in primis esse Gratiani inscriptionem, ut cum Ivone coævo auctore legamus: *Alexander II. Guillelmo Marcioni*, seu verosimilius *Marchioni*; neque enim congruit Alexandri Papæ temporibus nomen *Martyris*, quod solebat primis Ecclesiæ sæculis significare Episcopos in carceribus detentos, vel exilio pulsos Æthnicorum tyrannide; neque præterea possum assentiri illorum opinioni, qui pro voce *Martyri* legunt *Marturi*, nomine desumto ab Episcopatu Marturani, urbis in Calabria sitæ; etenim Marturana urbs non Ravennati, sed Consentino Archiepiscopo subest, propterea non facile evenire potuit, ut Martur ille Episcopus a Ravennate Metropolita sententiam passus fuerit excommunicationis. Itaque vel Gratianus, vel Gratianei codicis Amanuenses pro *Guillelmo*, sive *Vvilielmo* scripserunt *Valeriano*, & pro *Marchioni* scripserunt *Martyri*. Qua re supposita, amplius progredior, & puto Willielmum illum fuisse Comitem Northmannum, qui dein S. Eduardo in Angliæ Regno successit, cujus meminit tanquam in Germania existentis Baronius ad annum 1064. num. 43. Tunc temporis Archiepiscopus Ravennensis nomine Wibertus adhæserat Henrico IV. Germanorum Regi, ut scribit Hieronymus Rubeus in lib. 5. Histor. Ravvenat., eamque ob rem, uti scribit Johannes Monachus in vita Petri Damiani cap. 21., *pro sua protervia, sententia Romanæ Synodi olim fuerat communione privatus, qui tamen cum nimia temeritate nequaquam ob illatam sibi sententiam tremefactus ab archiepiscopali temperaret officio, consentaneum sibi populum sua contagione misere fœdavit, totamque Ecclesiam illicitis ausibus profanavit*. E converso Romanis Pontificibus acceptissimus fuit Willielmus, quem præ ceteris Borealibus Principibus a Gregorio VII. etiam atque etiam commendatum fuisse scribit Baronius ad annum 1074. num. 65., imo excitatum ab Alexandro II. quasi Virum de Sede Apostolica optime meritum ad capessendum Anglorum Regnum ad se delatum testamento Sancti Eduardi testantur Ingulphus, & Matthæus Westmonasteriensis. Huc spectat epistola 10. inter Labbeanas Alexandri II. ad eundem Willielmum scripta, ubi inter cetera scribit Alexander: *Omnipotenti Deo laudes, gratiasque referimus, quod in hoc tempore licet mundus in maligno positus plus solito pravis incumbat studiis, tamen inter mundi Principes, & Rectores egregiam vestræ Religionis famam intelligimus, & quantum honoris Sanctæ Ecclesiæ, tum simoniacæ hæresis vires opprimendo, tum catholicæ libertatis usus, & officia confirmando, vestra virtus impendat, non dubia relatione cognoscimus*. Cum hæc vera sint, verosimile admodum est, inter Willielmum eundem, & Ravennatem Archiepiscopum exortas fuisse simultates, quarum caussa sicut Ravennas Antistes potuit sententia sua Willielmum damnare, ita Willielmus idem potuit auctoritate, & sententia Romani Pontificis erigi, ne sententiam ab Episcopo damnato pronunciatam extimesceret. Verba canonis, qualia habentur apud Ivonem, hæc sunt: *Audivimus, quod Henricus Ravennas dictus Archiepiscopus nisus sit te excommunicare: quod quia excommunicatus te excommunicare non potuit, apostolica auctoritate te, tuosque absolventes, mandamus exinde non curare*. His videor facile adsecutus & sententiam, & interpretationem canonis, nisi forte quemquam adhuc jure moretur, quod dicitur in canone, *Henricum* Ravennatem Episcopum fuisse, quando alias non ignoretur, non eum fuisse Henricum, sed potius Vuibertum. Sed hæc difficultas, quæ statim suo momento non carere videtur, facile evanescit in conspectu Gratianeorum quorundam vetustissimorum exemplarium, in quibus

quibus ita legitur: *Audivimus, quod hæreticus Ravennas, &c.* Itaque non *Henricum* legemus, sed *hæreticum*, qualis tunc temporis appellari solebat, qui eadem navi vehebatur cum Henricianis omnibus, quibus Vuibertus adhærebat.

De ceteris Capitibus Alexandro II. adtributis.

Plurima adhuc supersunt capita Alexandro II. tributa, quæ leguntur definita in Concilio Romano sub eodem Pontifice celebrato centum, & amplius Episcoporum anno 1063. adversus Simoniacos, & recentiores Nicolaitas. Cumque in hac Synodo eadem fere statuta fuerint duodecim canonibus editis, quæ pridem decreta fuerant a Nicolao II., Gratianus non infrequenter canones ipsos utriusque Pontificis nomine laudandos voluit. Hujusmodi sunt in primis canones 109. & 110. cau. 1. qu. 1., qui, uti superius tradidi, editi jam fuerunt a Nicolao II., ac postea renovati perhibentur ab Alexandro in cap. 1. & 2. memorati Concilij his verbis: In cap. 1. *Primo namque inspectore Deo, sicut a Sancto Papa Leone, & a sanctæ memoriæ Papa Nicolao primum statutum est, erga Simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendam esse decernimus, sed juxta canonum sanctiones, & decreta Sanctorum Patrum, eos omnino damnamus, ac in Ecclesia non præesse Apostolica auctoritate sancimus.* In cap. 2. *De his autem, qui non per pecuniam, sed gratis sunt a simoniacis ordinati, quia quæsita jam a longo tempore diutius ventilata est quæstio, omnem nodum dubietatis absolvimus, ita ut super hoc capitulo neminem deinceps ambigere permittamus. Quia igitur usque adeo hæc venenata pernicies hactenus inolevit, ut vix quælibet Ecclesia valeat reperiri, quæ hoc morbo non sit aliqua ex parte corrupta, eos, qui usque modo gratis sunt a simoniacis ordinati, non tam obtentu justitiæ, quam intuitu misericordiæ, in acceptis ordinibus manere permittimus, nisi forte alia culpa ex vita eorum secundum canones eis obsistat. Tanta quippe talium multitudo est, ut dum rigorem canonici vigoris super eos servare non possumus, necesse sit, ut dispensatione ad piæ condescensionis studium nostros animos ad præsens inclinemus. Ita tamen, ut auctoritate Sanctorum Apostolorum Petri, & Paulli omnimodis interdicamus, ne aliquis Successorum nostrorum ex hac nostra permissione regulam sibi, vel alicui sumat, vel præfigat; quia non hanc aliquis antiquorum Patrum jubendo, aut concedendo promulgavit, sed temporis nimia necessitas permittendo a nobis extorsit. De cetero autem statuimus, ut si quis in posterum ab eo, quem Simoniacum esse non dubitat se consecrari permiserit, & consecrator, & consecratus non disparem damnationis sententiam subeant, ut uterque depositus agat pœnitentiam, & privatus ab ea propria dignitate persistat.* Sic descripti integri canones perspicue indicant, quænam fuerit Alexandri sententia.

Can. 109. & 110. cau. 1. qu. 1.

In capite 3. 4. & 5. ejusdem Romanæ Synodi legitur canon 6. dist. 32. his verbis: In cap. 3. *Præter hæc autem præcipiendo mandamus, ut nullus missam audiat Presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, vel subintroductam mulierem. Unde sancta Synodus hæc a capite sub excommunicatione statuit, dicens: Quicumque Sacerdos, vel Diaconus post constitutum B. memoriæ Prædecessoris nostri Sanctissimi Papæ Leonis, aut Nicolai de castitate Clericorum, concubinam duxerit palam, vel ductam non reliquerit, ex parte omnipotentis Dei, & auctoritate Apostolorum Petri, & Paulli præcipimus, & omnino interdicimus, ut non cantet missam, neque*

Can. 6. dist. 32.

Evangelium, neque epistolam ad missam legat, neque in presbyterio ad divina officia cum his, qui præfatæ constitutioni obedientes fuerint, maneat, neque partem ab Ecclesia suscipiat. In cap. 4. *Et præcipientes statuimus, ut hi prædictorum ordinum, qui iisdem Prædecessoribus nostris obedientes castitatem servaverint, juxta Ecclesias, quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos Clericos, simul manducent, & dormiant, & quidquid eis ab Ecclesia competit, communiter habeant. Et rogantes monemus, ut ad apostolicam communem vitam summopere pervenire studeant, quatenus perfectionem consecuti, cum his, qui centesimo fructu ditantur, in cœlesti patria mereantur adscribi*. Et in cap. 5. *Ut decimæ, primitiæ, seu oblationes vivorum, & mortuorum reddantur a laicis, & in dispositione Episcoporum sint; quas qui tenuerit, a Sanctæ Ecclesiæ separetur communione*.

Can. 20. cau. 16. qu. 7. Ad idem Concilium referendus erit canon 20. cau. 16. qu. 7., in quo continentur tria Synodi capita, nimirum 6. 7. & 11. In cap. 6. hæc habentur: *Ut per laicos nullo modo quilibet Clericus, aut Presbyter obtineat Ecclesiam nec gratis, nec pretio*. In cap. 7. *Nec aliquis Presbyter duas Ecclesias obtineat*. In cap. 11. *Ut nullus habitum monachalem suscipiat, spem, aut promissionem habens, ut Abbas fiat*. Nemo statim non videt, has constitutiones fuisse illis temporibus maxime opportunas.

Can. 17. cau. 35. qu. 2. Demum huc etiam referri posset canon 17. cau. 35. qu. 2., licet enim iste describatur nomine Nicolai II., jure tamen pertinere etiam videtur ad eandem Romanam Synodum, in cujus cap. 9. hæc leguntur: *Et ut de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque ad septimam generationem, vel quousque parentela cognosci poterit, quod prius a Nicolao II. statutum fuit*. Et in cap. 10. *Et ut laicus uxorem simul habens, & concubinam, non communicet Ecclesiæ*.

Can. 13. dist. 56. In aliquot Gratiani editionibus depravata fuit scriptura canonis 13. dist. 56. in fine, ubi enim antiquiores omnes habent: *Nam pro eo, quod filius Sacerdotis dicitur, si ceteræ virtutes in eum conveniant, non rejicimus, sed suffragantibus meritis connivendo eum recipimus*, perperam in aliquot recentioribus errato, ut puto, Typographorum legitur: *Nam pro eo, quod filius Sacerdotis dicitur, si ceteræ virtutes in eum conveniant, non recipimus*. Ceterum non arbitror in hoc canone satis firmum juvandæ ecclesiasticæ disciplinæ præsidium posse collocari; etenim non alterius testimonio fulcitur, quam Anselmi Collectoris, quem sine delectu germanis monumentis passim apocrypha miscuisse eruditis Viris perspicue constat. Falsitatis suspicio in hac parte non levis etiam emergit ex eo, quod canon ille parum congruere Alexandri II. temporibus videatur. Etsi enim circa finem undecimi sæculi vetitæ fuerint ordinationes spuriorum, ac præsertim filiorum ex Presbyteris descendentium, plurimum tamen vereor, ne illud interdictum Alexandri II. temporibus adhuc prodiisset, cum in Conciliis Alexandri II. plura quidem inveniamus, quibus apparet aut Simoniacos, aut incontinentes Clericos a sacris officiis fuisse remotos, nihil tamen specialiter de filiis Presbyterorum cautum adpareat; quamobrem non video, qua ratione scribere potuerit Alexander se ex conniventia Presbyteri filium recipere, quasi ex dispensatione generalis jam præstitutæ per editos canones disciplinæ. Quædam veluti imago recentioris disciplinæ adparuit sub finem decimi Ecclesiæ sæculi; non tamen formata generalibus decretis Conciliorum, vel Summorum Pontificum, sed potius singularibus quorundam Capitulorum, seu Collegiorum statutis, & pactionibus: *Eo namque tempore* (sunt verba Chri-

Christiani Lupi) *Duces, & Comites suos passim ex ancillis bastardos violenter intrudebant in sacras dignitates, atque ita servili simul, atque adulterino sanguine fœdabant Ecclesias. Adversus illos solemni juramento se adstrinxerunt plura Capitula, de nullis deinceps in suum Collegium admittendis bastardis, nullisque servis, nisi ex Ecclesiæ suæ familia legitime natis*. Deinde primum hac in re editus adparet canon in Concilio Pictavienti anni 1078. tempore Gregorii VII. celebrato, relatus in cap. 1. de filiis Presbyter. apud Gregorium IX., quæ tandem disciplina passim ad omnes fere Ecclesias traducta fuit, ex constitutionibus variarum Diœcesanarum Synodorum, inter quas recenseri potest Claromontana anni 1095. can. 25. Atque id maxime congruum videbatur, ut & Clerici incontinentes quoquo modo plecterentur, & nonnullorum laicorum beneficia ecclesiastica suis conferentium excessus coerceretur.

Canon 11. cau. 16. qu. 6. auctoritate Ivonis Carnotensis coævi Collectoris innititur, nam Ivo in parte 7. Decreti cap. 151. hæc scribit: *Alexander II. Clero, & Populo Florentino: Juxta Chalcedonensis tenorem optimi Concilii, cujus series adnectitur inferius, Monachis quamvis religiosis ad normam S. Benedicti inter claustra morari præcipimus: vicos, castella, civitates peragrare prohibemus, a Populorum omnino prædicatione cessare censuimus, nisi forte quis de suæ salute animæ sollicitus, ut eorum habitum assumat, eos intra claustrum consulere voluerit*. Canonis hujus ut integra, & temporum adjunctis adcommodata interpretatio habeatur, animadvertendum est, exortum fuisse tunc in Florentina Civitate dirum schisma auctoribus quibusdam Monachis, quorum caput in contentione erat Theuso & ipse Monachus, quemadmodum refert Baronius ad annum 1063. num. 7. & sequ. Siquidem Monachi illi Populum fere universum concitaverunt adversus Petrum Florentiæ Episcopum, quem simoniace electum prædicabant, atque turbas, comitiaque facientes a rebus sacris a Petro celebratis abhorrebant, eaque veluti sacrilegia damnabant; hinc palam suadebant non in urbe Sacramenta esse suscipienda, sed extra urbem in monasteriis; imo quoties baptizandum esset, ipsi Sacramentum regenerationis administrabant, utentes aqua non chrismate benedicta, ne chrisma a Simoniaco consecratum tangerent. Tanta fuit, ac tam perniciosa seditio, ut opus fuerit eo Alexandri Papæ decreto, quo Monachorum illorum inopportuna temeritas cohiberetur. Sane hujusmodi tempora passim Monachorum, & Clericorum contentionibus occasionem præbuisse nemo ignorat; cum ob lugenda Clericorum plurimorum vitia nonnullis visa fuerint Sacramenta per Monachos religiosius administranda. Et quidem alicubi res bene cessit, alicubi vero ubi acriores fuere contentiones, vix congruum adferri remedium potuit. Hinc Alexander idem II. in epistola ad Lanfrancum Cantuariensem Episcopum, quæ est 39. apud Labbeum, redarguit nonnullos Anglicanos, qui Monachos omnino a clericalibus officiis expellendos voluerint, ibi: *Accepimus a quibusdam venientibus de partibus vestris, quod quidam Clerici associato sibi laicorum auxilio moliantur de Ecclesia S. Salvatoris Monachos expellere... hoc abjicere conantur, ut in omni Sede Episcopali ordo Monachorum extirpetur, quasi in eis non vigeat auctoritas religionis*. Viceversa ipse Alexander in adprobatione Congregationis Monachorum Eremitarum Camaldulensium Ordinis S. Benedicti, quæ habetur in Bullario Romano, veritus, ne forte aliquando Clericorum invidia in se Monachi concitarent, ita cavit in §. 4. *Volumus, & constituimus, ut jam dictum oratorium cum cellis suis omni tempore eo modo, atque tenore, quo prius inchoatum*

Can. 11. cau. 16. qu. 6.

tum est, & ad nostra usque tempora productum maneat in suo vigore, atque stabilitate, scilicet ut semper eremitico tramite contemplativæ vitæ celsitudine perseveret, nec liceat cuiquam unquam aut abbatem ibi ponere, aut cœnobium facere, sed semper solitariæ vitæ locus ipse sit deditus, & firmitate continua dedicatus.

Can. 1. cau. 17. qu. 2. Testatur Baluzius in notis ad Gratianum, in Panormia edita Basileæ inscriptionem canonis 1. cau. 17 qu. 2. hanc esse: *Calix III. Hugoni Treverensi, & Theorico Virilinensi Episcopo*; in editione autem Lovaniensi lib. 3. cap. 183. hanc esse: *Calix III. Hugoni Treverensi, & Theorico Verdunensi Episcopis*; melius in codice Victorino: *Alexander II. Hidoni Tervirensi, & Theodorico*. Mihi recedendum non videtur a decreto Ivonis coævi collectoris, unde non tam inscriptionem canonis, quam canonem ipsum integrum describere possumus. Habet Ivo in parte 6. cap. 428. *Alexander II. Udoni Ereverensi, & Theodorico Virdunensi Episcopis. Præsentium lator Cosaldus Presbyter ad limina Apostolorum veniens querelam Apostolicæ Sedi deposuit, beneficia, & altaria, quæ per canonicam Virdunensis Ecclesiæ obtinere solebat, a quodam Diacono Richerio nomine sibi ablata esse. Dixit enim, quod quondam in infirmitate fervore passionis oppressus Monachum se facere promiserit, non tamen ut monasterio, vel Abbati se tradiderit, vel promissionem scripserit, sed confitetur, quod præfatum beneficium in manu Advocati Ecclesiæ refutaverit. At postquam convaluit, Monachum facere mox negavit. Dixit etiam, quod cum infirmus jaceret, prædictus Racherius beneficium suum ab Episcopo Virdunensi adquirere potuisset, quia dixit eum Monachum jam factum esse. Caussa differtur in Treverensem Synodum, in qua præfatus Richerius Diaconus mala fide adquisisse, ac male intrasse convictus est. Quapropter, quia B. Benedicti, canonicaque, & præcipue Patris, & Prædecessoris nostri S. Gregorii Papæ constitutio interdicit, ante unius anni probationem effici Monachum, si ita est, ut dixit, judicamus, & auctoritate apostolica præcipimus, ut diligentia vestra, atque clementia horum portitor Cosaldus Presbyter videlicet, beneficia, & altaria recipiat, habeat, & quiete retineat.* Memoratæ hujus Trevirensis Synodi mentionem facit Mansius in tom. 1. Supplementi Labbeani pag. 1371.

Can. 22. cau. 17. qu. 4. Verba canonis 22. cau. 17. qu. 4. referenda videntur ad canonem 3. Concilii Constantinopolitani in templo S. Sophiæ habiti a Photio, ubi ita legitur ex interpretatione Beveregii: *Si quis laicus auctoritate usus, divinis quidem, & regiis jussis contemtis, reverendisque Ecclesiæ ritibus, & legibus irrisis aliquem Episcopum verberare ausus fuerit, vel in custodiam tradere, vel sine caussa, vel aliqua conficta caussa, is sit anathema.* An hæc, similisve sententia Alexandro II. tribui quoquo modo possit, plurimum dubito, ex eo, quod nec apud Ivonem, nec apud alios Collectores coævos aliquid tale sub Alexandri nomine reperiatur, nisi forte quemquam detinere posset epistola ad Clerum Vvulturnensem, quæ est 30. inter Labbeanas, eruta ex decreto Ivonis parte 10. cap. 16., ubi pœnitentia infligitur adversus percussores, atque occisores Presbyterorum. Non immoror in voce illa *priorum* interpretanda, ubi enim Gratianus immutavit canonum verba, quid interest, privati Collectoris sententiam investigare? Mihi satis est retulisse Synodi Photianæ verba, tanquam illa, ad quæ Gratianeus canon exigatur, licet deinde Synodi illius auctoritas nihili habeatur.

Can. 5. cau. 35. qu. 5. Non est quoque, cur immorer in can. 5. cau. 35. qu. 5., utpote quem satis expenderunt Romani Correctores, adseverantes illum non esse Alexandri, sed usque ad §. *uxor* esse Gregorii Polycarpi, qui in lib. 6. suæ collectionis postquam constitu-

stitutionem Alexandri II. retulit, quæ habetur apud Gratianum in can. 2. cau. 35. qu. 5. hæc verba de suo adjecit : *Quod autem frater, sororve uxoris tuæ cognati tui dicuntur, æquivocationis jure fit, & necessitate vulgaris appellationis potius, quam ulla caussa cognationis*. Imprudens Gratianus putavit hæc esse Alexandri, cui propterea statim adscripsit. Quæ vero sequuntur, acceperat Polycarpus ex Isidoro in lib. 9. Ethimologiarum cap. ult. ibi : *Fratris uxor fratrissa vocatur: mariti frater levir dicitur: Duorum inter se fratrum uxores janitrices vocantur, quasi eandem januam terentes, vel per eandem januam iter habentes. Viri soror glos appellatur. Sororis vir speciale nomen non habet, nec uxoris frater*. Consonant hæc etiam cum l. 4. §. 6. ff. de gradibus, & affinibus, ubi Homeri auctoritate & viri frater *levir*, & duorum fratrum uxores non *janitrices*, sed *inateres* appellantur; ubi etiam viri soror *galos* apud Græcos dicitur, *glos* apud Latinos, quo pertinet versus Horatii : *Vitricus, atque audax sequitur cum glote noverca*.

Apud Ivonem in parte 2. Decreti cap. 81. eisdem verbis refertur canon 53. de conf. dist. 1., neque ego dubitarem, quominus jure tribuendus esset Alexandro II., si Alexandro II. idem Ivo adscripsisset. Verum tantum Alexandrum Papam nominavit, quin indicaret, primusne esset, an secundus. Quamobrem res admodum incerta esse videtur, eo vel magis, quia similia quædam habentur in excerptionibus Egberti Eboracensis Alexandro II. longe antiquioris, nam in cap. 54. ita legitur : *Et sufficit Sacerdoti unam missam in una die celebrare, quia Christus semel passus est, & totum mundum redemit: in levitico quoque scriptum est, non debere Aaron ingredi assidue interius in sancta*. Hinc non videtur adsentiendum Severino Binio, qui eum canonem referendum putavit ad Synodum Romanam sub Alexandro II. celebratam, utut inter ejusdem Synodi canones desideretur. Interea vero non video, sententiam ejusdem canonis temporibus Alexandri II. dissonare. Etenim cum ea ætate plures essent Sacerdotes simoniace ordinati, ut acta illius temporis passim testantur, facile eo adducebantur ex avaritia, ut missarum sacrificia quotidie ingeminarent turpis lucri caussa, præsertim quod, ut scribit Petrus Damiani in lib. 5. epist. 15., privatarum jam invectus esset usus eleemosynarum, & extra Ecclesiam datarum, quamquam hic usus post sæculum demum duodecimum generaliter in latina Ecclesia obtinuerit, quemadmodum docet Mabillonius in præfatione ad 1. partem sæculi 3. Benedictinorum num. 62. *Can. 53. de conf. dist. 1.*

CAPUT

CAPUT LXXXIV.

De Gregorio VII.

Gregorio VII. Pontifici hæc apud Gratianum capita tribuuntur.

Ex ſtatutis Concilii Romani.	*Can.* 1. *diſt.* 83. *referendus ad Concilium Romanum V.* *Can.* 113. *cau.* 1. *qu.* 1. *referendus ad Concilium Romanum V.* *Can.* 124. *cau.* 1. *qu.* 1. *referendus ad Concilium Romanum V.* *Can.* 5. *cau.* 1. *qu.* 3. *referendus ad Concilium Romanum V.* *Can.* 103. *cau.* 11. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 4. *cau.* 15. *qu.* 6. *Can.* 4. *cau.* 12. *qu.* 2. *referendus ad Concilium Romanum V.* *Can.* 4. *cau.* 15. *qu.* 6. *exigendus ad Concilium Romanum IV.* *Can.* 1. *cau.* 16. *qu.* 7. *referendus ad Concilium Romanum V., & emendandus.* *Can.* 12. *cau.* 16. *qu.* 7. *referendus ad Concilium Romanum VII.* *Can.* 13. *cau.* 16. *qu.* 7. *referendus ad Concilium Romanum V.* *Can.* 6. *de pœn. diſt.* 5. *referendus ad Concilium Romanum V. & ex eo emendandus.* *Can.* 69. *de conſ. diſt.* 1. *referendus ad Concilium Romanum V. & emendandus.* *Can.* 15. *de conſ. diſt.* 5. *ad alios ſæculi xi. codices exigendus.* *Can.* 31. *de conſ. diſt.* 5. *referendus ad Concilium Romanum V.*
Ex Epiſt. ad Vvitmundum Epiſcopum Averſanum.	*Can.* 5. *diſt.* 8. *temporibus Gregorii facile accommodatus.*
Ex Epiſt. ad omnes per Regnum Italicum, & Theutonicum.	*Can.* 15. *diſt.* 81. *pertinet ad Concilium Romanum anni* 1074.
Ex Epiſt. ad Herimannum Metenſem Epiſcopum.	*Can.* 9. *diſt.* 96. *Can.* 3. *cau.* 15. *qu.* 6. } *ſimul jungendi, atque ad optimorum Scriptorum monumenta exigendi.*
Adjiciuntur	*Can.* 13. *cau.* 1. *qu.* 3. *pertinere videtur ad Concilium Romanum V.* *Can.* 5. *cau.* 16. *qu.* 7. *idem eſt cum can.* 13. *cau.* 1. *qu.* 3.

POſtquam Romani diſciſſi fuerunt ab imperio Græcorum, vix quiſquam inveniet, per plura ſuccedentia ſæcula Occidenti univerſo firmam aliquam, aut diuturnam pacem, tranquillitatemque adquiſitam; non ſolum enim barbararum gentium

gentium arma ad totam fere Europam devastandam accesserunt, verum etiam intestinis concertationibus obnoxiæ Provinciæ omnes fuismet armis in extremum interitum corruebant. Nimirum ea rebus publicis perpetuo imminuit calamitas, quoties in novam regiminis formam transferuntur, ut plurimos regnandi cupiditas invaderet, in varia studia distractis suffragiis populorum. Hinc apud Historicos legimus, post interitum Orientalis in Romanos Imperii non paucos in Europa Principes prodiisse de variis ditionibus inter sese contendentes, variasque etiam pro vi, fatoque armorum provincias occupantes, ac sibi vindicantes imperium. His sane in caussis si multum poterat auctoritas Sacrorum Antistitum in singulis Diœcesibus constitutorum, quos tamquam Parentes optimos populi venerabantur, quos etiam velut Consiliarios prudentissimos ipsimet populorum Principes colebant quam frequentissime, nemo statim non videt, quanta fuerit auctoritas Pontificum Maximorum, qui Occidentali Ecclesiæ singulari etiam jure præerant, ut semper præfuerunt, quique illi urbi, ac populo regendo addicti specialiter ex Sancti Petri Apostolorum Principis successione fuerunt, qui populus, quæve urbs Imperatoribus ipsis nomen dabat, & reparatam quodammodo vetustissimi Imperii dignitatem cum potestate. Urgebant etiam populorum animos aliquot Religionis caussæ cum Imperii translatione conjunctæ; Græcorum ambitus, qui universæ Ecclesiæ Primatum in Constantinopolitano Episcopo renovato idemtidem conatu constituebant; Græcorum eorundem hæresis adversus sacras Imagines non ubique locorum, nec perpetuo confecta, atque alia his similia, quæ a populis in libertatem quandam proclamantibus Pium Principem, in sacras Imagines religiosum, Apostolicæque Sedis Cultorem eligendum exposcere videbantur. Quamobrem eo deducta res fuit, ut a Romanis Pontificibus post octavum Ecclesiæ sæculum usque donec stabilia fuerunt vel Imperia, vel Regna, universæ propemodum Principum in Europa potestates pendere potissimum viderentur, in illos ut plurimum ex populorum consensionibus, ac suffragiis translato Principatu, quorum fidem, religionem, pietatem, virtutem, ceterasque dotes Summo Imperante dignas Maximus Pontifex probavisset. Erat tum fluctuans inter diversas gentes imperium a Græcis jamdiu abscissum modo apud Francos, modo apud Germanos transferendum. Quis autem non videat, in his temporum, locorum, ac caussarum adjunctis qualis esse potuerit Sacerdotii, & Imperii imago, imo & utriusque conjunctio: nimirum qui rebus sacris præerat, regna etiam administrare quodammodo videbatur, cum ejus essent maximæ in eligendis Principibus partes; illi vero, qui Principatum gerebant, nihil antiquius habebant, quam curare, ut electiones Sanctorum Antistitum, quoad fieri posset, ad suam potestatem devolverentur, rati futurum tum, ut firmius in se, ac suis regnum, vel imperium obtinerent, cum sibi, ac suis chariores, ac propensiores eligerent. Est hæc imago Christiani Occidentalis Orbis mediæ ætatis, quæ ex temporibus Gregorii VII. exhiberi potest. Sedem ipse Pontificiam consecutus est anno 1073., tenuitque usque ad annum 1085. Testatur ipse, pertinuisse tunc ad jura Sancti Petri plura Europæ Regna: De Regno Galliæ ita scribit in epistola ad Philippum Regem Francorum lib. 8. Regesti epist. 20. *Maxime enitere, ut B. Petrum, in cujus potestate est tuum regnum . . . tibi facias debitorem*; item in epistola 23. lib. 8. asserit jam ab ætate Caroli Magni Gallos omnes annuum tributum Romanæ Ecclesiæ persolvisse; præterea in lib. 9. Regesti epist. 12. exhibetur juramentum fidelitatis, quod Romano Pontifici præstitit Bertrannus Pro-

provinciæ

vinciæ Comes, ut adpareat, Provinciæ Comitatum in Gallia singulari jure a Pontificibus Maximis accepto ferendum fuisse. Præterea *in Dalmatia Regem auctoritas Apostolica constituit* (sunt eadem verba Gregorii in epistola ad Wezelinum lib. 7. Regesti epist. 4.) Exhibetur in lib. 7. Regesti post epistolam 1. investitura a Romano Pontifice concessa Apuliæ, Calabriæ, ac Siciliæ, item juramentum fidelitatis a Roberto facti, imo & jura proponuntur ejusdem Papæ quoad Salernum, Amalphiam, & partem Marchiæ Firmanæ. Corsicam etiam insulam pertinuisse ad jura Apostolicæ Sedis idem Gregorius testatus est in epistola ad Corsos 4. lib. 5. Regesti ibi: *Scitis Fratres, & charissimi in Christo Filii non solum vobis, sed multis gentibus manifestum esse, insulam, quam inhabitatis, nulli mortalium, nullique potestati, nisi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ ex debito, vel juris proprietate pertinere*; atque hæc eadem insula dicitur in epistola ad Landulphum 12. in lib. 6. *a jure & dominio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ per quorundam pravorum hominum invasionem subtracta.* Regnum quoque Hispaniæ refert Gregorius Romanæ Ecclesiæ fuisse subjectum; ait enim epist. 7. ad Principes Hispaniæ lib. 1. Regesti: *Non latere vos credimus, Regnum Hispaniæ ab antiquo proprii juris Sancti Petri fuisse, & adhuc (licet diu a Paganis sit occupatum) lege tamen justitiæ non evacuata nulli mortalium, sed soli Apostolicæ Sedi ex æquo pertinere.* Et in lib. 4. epist. 28. ad Hispanos scribit, *Regnum Hispaniæ ex antiquis Constitutionibus B. Petro, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ in jus & proprietatem esse traditum*, licet postea subjiciat, barbarorum tyrannide ita fuisse occupatum, ut *proprietatis memoria dilabi cœperit*. Simile jus fuisse Romanæ Sedi Gregorius adseruit in Regno Hungariæ in epist. ad Salomonem Hungarorum Regem 13. lib. 1. Regesti ibi: *Regnum Hungariæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ proprium est a Rege Stephano olim B. Petro cum omni jure, & potestate sua oblatum, & devote traditum.* Curam quoque ac sollicitudinem se non mediocrem adhibuisse fatetur Gregorius in Rege Angliæ constituendo epist. 23. lib. 7. Quid plura? Liquet ex his abunde, Gregorii VII. Pontificis tempore quæ, quantaque fuerint Sedis Apostolicæ jura in universa propemodum Europæ Regna, ac Principatus, unde videretur supremæ ac generali spiritualium rerum potestati, summa quoque ac generalis imperii in occidente constituti auctoritas accessisse. Quod quidem non satis placuisse videtur Imperatori, qui tunc erat Henricus IV. Henrici III. filius, licet & ipse dignitatem a Sede Apostolica consequutus; etenim Gregorius in Epistola ad Rodulphum Sveviæ Ducem 19. lib. 1. testatur se Henricum *in Regem elegisse*, & in epistola ad Salomonem Hungarorum Regem 13. lib. 2. afferit Henricum Imperatorem defunctum jura imperii a Sede Apostolica agnovisse. Displicuit, inquam, Henrico, qui ubi agnovit viros ecclesiasticos, præsertim Pontificem Maximum, plurimum potuisse tunc in imperiis, regnisque firmandis, transferendisve, solertissime curavit, ut ad se sacrorum eorundem Antistitum inaugurationem, ipsius etiam Pontificis Maximi electionem pertraheret.

En originem satis undique pervagati dissidii inter Pontificem Maximum, ac Principes nonnullos, unde plurima in Rempublicam, & Ecclesiam ipsam incommoda derivaverunt. Gregorius Regi Angliæ indixit, ut si modum in conferendis Episcopatibus minime servet, *se sciat iram B. Petri in se graviter provocaturum*, lib. 7. Regesti epist. 1. ad Humbertum. Regem Galliarum monuit, ut resipisceret, secus futurum comminatus est, *ut Franci generalis anathematis mucrone percussi illi ulterius obtemperare recusent*, in lib. 1 Regesti epist. 35. ad Rodericum Cabilo-

Cabilonensem Episcopum. Urget praeterea in lib. 2. epist. 5. ad Episcopos Francorum ibi: *Quod si nec hujusmodi districtione voluerit resipiscere nulli clam, aut dubium esse volumus, quin modis omnibus Regnum Franciae de ejus occupatione adjuvante Deo tentemus eripere*, quod ipsum repetit in epist. 18. lib. 2. ad Guillielmum Comitem Pictavensem. Tandem sententia prodiit non semel, sed pluries pronunciata adversus Henricum Imperatorem, qualem legimus in Regesto lib. 3. ad calcem epistolae 6. nec non in Concilio III. Romano sub Gregorio. At vero e contrario Reges ac Principes facto suo Episcopos sibi non adhaerentes ejecerunt, recepto aliquando pretio alios ejectorum in locum substituerunt. Henricus III. Germaniae Rex Gregorium VI. Pontificem deturbavit suffecto in ejus locum Suidgero, qui dictus est Clemens II., ac deinde Nicolaus II., & Alexander II. aliis substitutis a Sede Pontificia semel adepta dejecti sunt; atque, ut ad Gregorium VII. deveniam, ipse antequam in Henricum IV. in Romano Concilio sententiam pronunciaret, depositionis suae sententiam ab eodem Henrico latam in ipso Concilio praesens audivit, eam pronunciante Imperatoris Legato: quibus sane contentionibus concutiebatur propemodum Christianus orbis, dum Pontifices ac Reges mutuis se dejectionibus lacesserent, dum tamen interea aequalia viderentur utriusque partis studia, unde improbi homines occasionem sumserunt, impune multa flagitia perpetrandi; siquidem ex istis qui Regum ac Principum minas gravissimorum criminum reus spernere voluisset, adsumta decora Religionis specie, Pontificiaeque sententiae titulo inobedientiam suam protegebat; qui vero irreligiosus res ecclesiasticas pessundare meditabatur, Regium facile patrocinium se obtinuisse jactabat.

Et quidem gravissima haec in Rempublicam universam incommoda agnoverunt & Gregorius Papa, & Imperator Henricus; ille dum metuendum Theutonicorum, aliorumque adhaerentium schisma adversus Romanam Ecclesiam concitatum sensit, hic dum plures a suo deficere in dies imperio animadvertebat; eam propterea ob rem mitius utrimque agi coepit, ac conclamatum nihil aliud nisi pacem, unitatemque exoptari. Pacem conclamavit Sanctissimus Pontifex lugens ex acerrimis contentionibus suborientia mala, in epist. 39. lib. 1. ad Wozelinum Magdeburgensem Archiepiscopum, & alios ibi: *Verum inter ceteras curarum anxietates ea nos maxime sollicitudo coarctat, quod inter vos & Henricum Regem vestrum videlicet dominum tantam discordiam, & tam inimica studia exorta esse cognovimus, ut exinde multa homicidia, incendia, depraedationes Ecclesiarum, & pauperum, ac miserabilem Patriae vestrae vastitatem fieri audiamus. Qua de re Regi misimus exhortantes, & ex parte Apostolorum Petri, & Paulli eum admonentes, ut interim sese ab armis, & omni bellorum infestatione contineat, donec tales ad eum ab Apostolica Sede Nuntios dirigamus, qui tantae dissensionis caussas & diligenter inquirere, & annuente Deo ad pacem, & concordiam aequa valeant determinatione perducere. Atque itidem vos exoratos & Apostolica auctoritate commonitos esse volumus, ut ex vestra parte omni motione sopita easdem pacis inducias observetis, nec aliqua occasione nobis cum Dei adjutorio adstruendae pacis impedimentum opponatis.* Eandem concordiae voluntatem clarius etiam exhibuit in epistolis ad Germanos, & ad Udonem Trevirensem, quae sunt 15., & 16. in lib. 5. Regesti, ubi scripsit gravissimam sibi sollicitudinem, imo & tristitiam fuisse de perturbatione ac dissidio Germanici Regni, eo etiam vehementiorem in dies augeri animi curam, quo diuturnior, ac perniciosior res in dies fieri dignoscebatur; proindeque se quidquid consultius visum esset, maturare

 coepisse,

cœpisse, deque ineunda firmandaque pace sedulo meditari, professus tandem se Legatos missurum, quorum interventu, quæ juris essent, communi consilio definirentur, eaque ratione concordia, in quam toto animi sui conatu intendebat, repararetur; quæ ipsa Gregorius idem repetiit in epist. ad omnes Clericos, & Laicos Regni Theutonici, quæ in Regesto est 1. lib. 6. Pacem quoque aliquando conclamavisse Henricum Gregorius ipse testatus videtur in epistola ad Herlembaldum Mediolanensem 25. lib. 1. ibi: *Henricum Regem præterea scias dulcedinis & obedientiæ plena nobis verba misisse, & talia, qualia neque ipsum, neque Antecessores suos recordamur Romanis Pontificibus misisse*. Sed magis id ostendit Henricus idem in epistola ad Gregorium, quæ est in lib. 1. Gregoriani Regesti ad calcem epistolæ 29., cujus priora verba hæc sunt: *Cum enim Regnum, & Sacerdotium, ut in Christo rite administrata subsistant, vicaria sui ope semper indigeant, oportet nimirum Domine mi, & Pater amantissime, quatenus ab invicem minime dissentiant, verum potius Christi glutino conjunctissima indissolubiter sibi cohæreant. Namque sic, & non aliter conservatur in vinculo perfectæ charitatis, & pacis, & Christianæ concordia unitatis, & ecclesiasticæ simul status religionis*. Aurea sane sententia, quæ si perpetuo menti Henrici insedisset, Gregorio annuente, facile erat futurum, ut pacatis Ecclesiæ & Imperii rebus nec Gregorius in exilio Henrico insequente obiisset, nec Henricus urgente Gregorio Rodulphum Imperii Æmulum, ac deturbatorem expertus fuisset.

Hæc omnia per brevem veluti historiam paucis collecta satius duxi prænotanda, antequam Gregorianos canones, qui apud Gratianum proponuntur, expenderem, ut æquus sacrorum Canonum Interpres exinde rationem sumat, Gregorianas ipsas Constitutiones, atque epistolas suis temporibus, ac caussarum suarum adjunctis, uti decet, accommodare. Nemo enim non videt ex illis, qualis fuerit & quam tristis sæculo undecimo Ecclesiæ facies, quam scilicet turpiter labefactatam Gregorius pluries lugebat, epist. 42., & 70. lib. 1. inter cetera ita scribens in epist. 9. lib. 2. *Pene in oculis nostris naufragantem Ecclesiam nullo valemus eripere gubernaculo*, & epist. 45. lib. 2. *Infeliciora tempora nemo viventium vidit, nec a tempore B. Sylvestri Patris nostri scripturarum traditione reperit*. Conferatur cum his epistola 49., & 75. lib. 7., & epist 9. lib. 8. Quod si fervidis hisce diuturnisque Sacerdotii, & Imperii contentionibus addas corruptam Clericorum non minorum tantum, sed & majorum disciplinam, quemadmodum ex simoniacis Episcopatuum, ceterorumque beneficiorum inferiorum collationibus, depravatisque virorum ecclesiasticorum moribus, quales historici exhibent universi, facile constat, nemo dubitabit, quin res plena periculi esset tunc temporis in officio singula continere, quum nec qui auctoritate continendi pollebant, ea facile experiri potuissent. In referendis autem Gratiani capitibus Gregorii ejusdem nomine memoratis, ea primum recensebo, quæ spectant Romana concilia ejus Pontificis auctoritate celebrata, deindeilla, quæ ex illius epistolis, ceterisque monumentis decerpta dignoscuntur.

De

De Romanis Conciliis ſub Gregorio celebratis.

Plura ſub Gregorio VII. celebrata fuerunt Romæ Concilia, quorum canonibus potiſſimum lapſus propemodum apud Clericos eccleſiaſticæ diſciplinæ vigor reſtauraretur. Decem apud Labbeum recenſentur, ex quibus tria tantummodo memoravit Gratianus, nimirum quartum, quintum, & ſeptimum.

In Concilio 4., quod anno 1078. fertur celebratum, interfuere centum fere Epiſcopi, præter Abbates, alioſque ex Clericis, laicifve quamplurimos. In eo primum damnati ſunt Epiſcopi quidam, atque e gradu ſuo dejecti, quod ſimoniace ordinati fuiſſent, alioſque etiam ſimoniace ordinaviſſent. Hi fuerunt Thealdus Mediolanenſis, Guibertus Ravennas, Arnulphus Cremonenſis, Rolandus Tarviſienſis, Hugo Cardinalis, & Gaufredus Narbonenſis. Deinde vero oculos convertens Gregorius ad diſciſſum Imperium inter fautores Henrici, & Rodulphi, ſeſe paratum ad pacem inter utramque partem conciliandam exhibuit. Itaque conſtituit, ſe Legatos miſſurum in Theutonicum Regnum, quorum opera ſchiſmata ſedarentur; animo vero perpendens, futuros fuiſſe non paucos, præſertim ex Archiepiſcopis, Epiſcopis, Comitibus, Ducibus, ac militibus, qui minime paſſi fuiſſent controverſiam jamdiu agitatam componi, ſed forte pro ſua ſinguli factione decertaſſent, hujuſmodi deturbatores pacis generaliter ab Eccleſiæ communione alienos eſſe voluit, infauſtumque ipſis certaminis exitum deprecatus eſt. Poſt hæc in ipſius Concilii actis ſubjiciuntur quædam capitula ad diſciplinam eccleſiaſticam pertinentia, præſertim ad cauſſas excommunicatorum: nimirum ea ætate frequentior erat excommunicationum uſus, uti patet ex epiſtolis Gregorii, cui viſum fuit acriori quadam regiminis aſperitate corruptos ſui ſæculi mores in priſtinam virtutem, ſimplicitatemque revocare. Inter hæc capita Synodalia legitur canon 4. cau. 15. qu. 6. his verbis: *Ordinationes vero illorum, qui ab excommunicatis ſunt ordinati, Sanctorum Patrum ſequentes veſtigia irritas fieri decernimus. Iterum Sanctorum Prædeceſſorum noſtrorum ſtatuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate, aut Sacramento conſtricti ſunt, apoſtolica auctoritate a Sacramento abſolvimus, & ne ſibi fidelitatem obſervent, omnibus modis prohibemus.* Apud Gratianum ſequuntur hæc verba: *Quouſque ipſi ad ſatisfactionem veniant*, quæ in Codice MS. Vaticano deſiderari jam animadverterunt Correctores Romani, quæ etiam in editis apud Labbeum Concilii exemplaribus non leguntur, eamque ob rem facile quiſquam judicabit adjecta fuiſſe a quodam Interprete vel Gloſſographo, & primum fortaſſis ad marginem, deinde tranſlata incuria librariorum in textum, ut in aliis monumentis ſæpiſſime contigit. Sunt qui canonem iſtum judicaverunt ſpectare cauſſam Henrici Imperatoris, & ſubditorum ipſius. Verum toto cœlo falluntur: etenim adnotat Severinus Binius ad hoc Concilium, Henrico Regi non fuiſſe ſuffectum Rodulphum a Saxonibus, & Principibus Imperii, niſi biennio poſt hanc Synodum. Præterea in hoc ipſo Concilio Gregorius profeſſus eſt, ſe pacis, juſtitiæque fovendæ cauſſa Legatos deſtinare, qui omnia componenda curarent, cui parti magis juſtitia faveret addiſcerent, deinde operam ſollicitam darent, ut omnis controverſia finiretur. Sane veroſimile non eſt, Sanctiſſimum Pontificem, ubi pacem ſperabat ſanciendam, imo & ſanciendam meditabatur, legatione miſſa de diſſocianda communione

Can. 4. cau. 15. qu. 6.

quidpiam decrevisse. Quid vero plura ad hanc rem congeram? Ipsamet canonis verba, prout superius exarata sunt, integra perspicue docent, monumentum illud potius pertinere ad caussas Episcoporum, vel interiorum Clericorum, qui ab Archiepiscopis, aut Episcopis simoniacis, atque extra communionem ecclesiasticam positis ordinati fuerant, suisque ordinatoribus sese jurejurando fidelitatis de more legitimarum ordinationum adstrinxerant. Cum autem Gregorius irritas declarasset hujusmodi ordinationes illegitime celebratas, ne forte ordinati suis ordinatoribus adhærerent, schismateque concitato ab Ecclesia deficerent, rati se jurejurando utcumque contra leges præstito obstringi, solvenda voluit, aut irrita declaravit hujusmodi juramenta Gregorius, probe sciens jusjurandum esse non posse vinculum iniquitatis, & potius perjurii nomine donandum esse, quoties contra publicam, aut ecclesiasticam utilitatem præstatur. Ad hujusmodi caussas facile etiam intelliguntur pertinere, quæ Gratianus tradit in canone 103. cau. 11. qu. 3., etenim in eisdem Concilii actis legitur statim post verba dicti canonis 4. cau. 15. qu. 6. ibi: *Item: & quoniam multos, peccatis nostris exigentibus, pro caussa excommunicationis perire quotidie cernimus, partim ignorantia, partim etiam nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devicti misericordia anathematis sententiam ad tempus, prout possumus, opportune temperamus. Apostolica namque auctoritate anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet uxores, liberos, servos, ancillas, seu mancipia, nec non rusticos, & servientes, & omnes alios, qui non adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur, & illos, qui ignoranter excommunicatis communicant, seu illos, qui communicant cum eis, qui communicant excommunicatis. Quicumque autem aut orator, sive peregrinus, aut viator in terram excommunicatorum devenerit, ubi non possit emere, vel non habet, unde emat, ab excommunicatis accipiendi licentiam damus. Et siquis excommunicatis pro sustentatione, non superbiæ, sed humanitatis caussa, aliquid dare voluerit, fieri non prohibemus.*

Con. 103. cau. 11. qu. 3.

Quod quintum in Labbeana Collectione Romanum Gregorii Concilium dicitur celebratum est anno 1078., in quo præter singulares caussas Henrici, & Rodulphi de imperio contendentium præsentibus ac consentientibus eorundem legatis discussas, præter caussas etiam nonnullorum Episcoporum, aliquot ecclesiasticæ disciplinæ capita statuta sunt, quorum pauca hodie supersunt, eaque in duodecim numero distributa, atque ista ferme omnia, duobus nimirum exceptis, retulit in suum Codicem Gratianus. Caput 1. legitur in canone 4. cau. 12. qu. 2., ubi tamen pro illis verbis *susceperit, vel invaserit, vel de Rectorum &c.* in Labbeana Collectione legitur: *Susceperit, vel suscepit, vel invasit, vel etiam de Rectorum &c.* Hæc constitutio, qua cavebatur, ut bona ecclesiastica non alienarentur, maxime erat tunc temporis opportuna: nemo enim ignorat ex monumentis illius sæculi, quæ hodie supersunt, quo impetu ab irruentibus hinc illinc hominibus eadem bona vastarentur, atque occuparentur. Ad hunc canonem adjecta hæc leguntur in aliquibus collectionibus Conciliorum, licet alibi desiderentur, quemadmodum etiam apud Gratianum. *Siquis Nortmannorum, vel quorumlibet hominum prædia monasterii S. Benedicti montis Cassini invaserit, vel quascumque res ejusdem monasterii injuste abstulerit, & bis, vel ter admonitus non emendaverit, excommunicationi subjaceat, donec resipiscat, & Ecclesiæ satisfaciat.* Caussam hujus canonis sanciendi tradidit Severinus Binius ex Leone Ostiensi, qui præsens Concilio fuerat, dum esset Bibliothecarius Monasterii Sanctæ Sophiæ Beneventani.

Can. 4. cau. 12. qu. 2.

Caput 2. ejusdem Concilii legimus in can. 13. cau. 16. qu. 7., ubi notandum est verba illa intra parenthesim posita apud Gratianum *imo ruinam Sanctæ Religionis* in exemplaribus Concilii non haberi. Ad eundem canonem animadvertitur in Collectione Labbeana, §. *quod si præsumserit* usque in finem non haberi in Chronico Virdunensi, in quo Concilii illius capita descripta sunt. Nemo autem non agnoscit, quænam occasio fuerit ita definiendi de collationibus sacrarum dignitatum; hujusmodi enim caussa frequentissime in conventibus sive ecclesiasticis, sive civilibus diu tunc agitata passim demonstratur. *Can. 13. cau. 16. qu. 7.*

Ad damnandas simoniacas ordinationes, seu collationes beneficiorum ecclesiasticorum pertinet canon 3. ejusdem Concilii relatus apud Gratianum in can. 3. cau. 1. qu. 3., his verbis describendus: *Siquis Præbendas, Archidiaconatus, Præposituras, vel aliqua officia ecclesiastica vendiderit, vel aliter, quam statuta Sanctorum Patrum præcipiunt, ordinaverit, ab officio suspendatur: dignum est enim, ut sicut gratis Episcopatum accepit, ita membra ejusdem Episcopatus gratis distribuat.* *Can. 3. cau. 1. qu. 3.*

Eandem rem pertractavit, confecitque Gregorius in cap. 4., quod retulit Gratianus in can. 113. cau. 1. qu. 1. ubi tamen observandum est, pro illis verbis *falsas esse dijudicamus* legendum esse *infirmas, & irritas esse dijudicamus*, dummodo vulgata Concilii exemplaria Gratianeæ editioni anteferenda arbitremur. *Can. 113. cau. 1. qu. 1.*

In capite 5. Concilii legitur sententia canonis 6. de pœn. dist. 5., quem aliquantulum depravatum ideo Romani Correctores se non emendavisse testantur, quod nollent studiosos Glossarum beneficio carere. En ipsamet canonis verba, prout in exemplari Concilii describuntur: *Falsas pœnitentias dicimus, quæ non secundum auctoritatem sanctorum Patrum pro qualitate criminum imponuntur. Ideoque quicumque miles, vel negotiator, vel alicui officio deditus, quod sine peccato exerceri non possit, si culpis gravioribus irretitus ad pœnitentiam venerit, vel qui bona alterius injuste detinet, vel qui odium in corde gerit, & recognoscat, se veram pœnitentiam non posse peragere, per quam ad æternam vitam valeat pervenire, nisi arma deponat, ulteriusque non ferat, nisi consilio religiosorum Episcoporum pro defendenda justitia vel negotium derelinquat, vel officium deserat, & odium ex corde dimittat, bonaque, quæ injuste abstulit, restituat. Ne tamen desperet, interim quidquid boni facere poterit, hortamur ut faciat, ut omnipotens Deus cor illius illustret ad pœnitentiam.* Multo aliter sane Concilii sententia exhibetur apud Gratianum; imo & quod de militia dicitur, adhuc temperandum videtur, juxta illius temporis adjuncta, quo nimirum non omnes milites publica auctoritate supremi Principis potiebantur; sed non pauci erant, qui vi, & armis militiam privatam jactantes, ad contentiones omnes fovendas dato pretio sese paratissimos exhibebant aliena odia promoventes. Clarius aperit mentem suam Sanctus Pontifex in epistola 10. lib. 6. Regesti ad Brittannos scripta. Conquestus ibidem Gregorius fuit de collapsa in Brittaniæ regionibus veræ sinceræque pœnitentiæ disciplina, cujus restituendæ gratia misit Legatum suum Amatum Olorensem Episcopum, omnes hortatus, ut convocato Pontificia auctoritate Concilio, & singulis convenientibus salubres pœnitentiæ canones stabilirentur. Inter cetera ita scribit: *Qua in re hoc summopere vos cavere oportet, aliosque monere debetis, quia siquis in homicidium, adulterium, perjurium, vel aliquid hujusmodi lapsus in aliquo talium criminum permanserit, aut negotiationi, quæ vix agi sine peccato potest, operam dederit, aut arma militaria portaverit, excepto si pro tuenda justitia sua, vel domini, vel amici, seu etiam pauperum, nec non pro defendendis* *Can. 6. de pœn. dist. 5.*

dendis Ecclesiis (nec tamen sine Religiosorum Virorum consilio sumserit, qui æternæ salutis consilium sapienter dare noverunt) aut aliena bona injuste possederit, aut in odium proximi sui exarserit, veræ pœnitentiæ fructum facere nullatenus potest. Infructuosam enim pœnitentiam dicimus, quæ ita accipitur, ut in eadem culpa, vel simili deteriori, vel parum minori, permaneatur. Hæc Gregorii sententia si sedulo perpendatur, non solum dignoscetur, jure optimo emendandum esse Gratiani fragmentum, verum etiam illud ita emendatum eo genere interpretationis esse donandum, quod Gregorianæ menti conveniat, qualis ex postremo hoc monumento deducitur.

Quod in capite 1. Concilii de prædiis statutum fuerat, idipsum de decimis definitum est in capite 6., unde Gratianus depromsit canonem 1. cau. 16. qu. 7. a principio usque ad illa verba *damnationis periculum incurrere*; quæ enim sequuntur in §. *oporteat*, in ipso Concilio non leguntur, quemadmodum recte animadverterunt Correctores Romani. Ego in hoc §. agnosco vetustissimam Ecclesiæ disciplinam, eamque ob rem suspicor, vetustissimo cuipiam incerti nominis auctori tribuendum esse; etenim ibi agitur de jure decimarum, quæ sicuti omnes ad manum Episcopi devenire, ita ab Episcopo ipso in singulos Clericos distribui debeant, quod sane ad vetustissimos canones referendum est, illos scilicet, qui editi sunt ante constitutiones Parochiarum, vel saltem antequam ad Parochos decimarum jura devolverentur. Simile quidpiam legitur in Constitutionibus Apostolicis vulgo tributis S. Clementi lib. 2. cap. 29. & 39., ubi inter cetera hæc habentur. *Te enim dare oportet* (subaudi decimas), *illum* (subaudi Episcopum) *distribuere tamquam œconomum, & dispensatorem rerum ecclesiasticarum*. Similia ferme etiam legimus in can. 4. vulgo Apostolorum, quæ monumenta etsi apocrypha sint, veteris tamen disciplinæ argumentum facile suppeditant.

Can. 1. cau. 16. qu. 7.

Can. 31. de conf. dist. 5. &

Can. 104. cau. 1. qu. 1.

De canone 31. de conf. dist. 5., nec non de canone 104. cau. 1. qu. 1. nihil est, quod adnotemus. Habentur illi eisdem omnino verbis in cap. 7. & 9. Gregoriani Concilii.

Can. 1. dist. 83.

Caput 11. Concilii his verbis exprimitur: *Siquis Episcopus fornicationem Presbyterorum, Diaconorum, seu Subdiaconorum, vel crimen incestus in sua Parochia, precibus, vel pretio interveniente consenserit, vel commissum, sibique compertum, auctoritate sui officii non impugnaverit, ab officio suspendatur*. Hic autem est canon 1. dist. 83. apud Gratianum.

Can. 69. de conf. dist. 1.

Quæ apud Gratianum habentur in can. 69. de conf. dist. 1. referenda sunt ad postremum caput ejusdem Concilii, in quo ita legitur: *Ut omnis Christianus procuret ad Missarum solemnia aliquid Deo offerre, & ducat ad memoriam, quod Deus per Moysem dixit: Non adparebis in conspectu meo vacuus. Etenim in collectis Sanctorum Patrum liquido adparet, quod omnes Christiani offerre aliquid Deo ex usu Sanctorum Patrum debent*. Nonnulla sequuntur apud Gratianum, quæ cum apud ceteros Collectores etiam desiderentur, quemadmodum animadverterunt Romani Correctores, non temere judicabit, qui dixerit aut verba Gratiani esse, aut Interpretis cujuspiam ad marginem primum adjecta, quæ tandem in textum irrepserint, quemadmodum in aliis numero plurimis contigit.

Can. 12. cau. 16. qu. 7.

Concilium, quod Romanum VII. dicitur ex iis, quæ Gregorius celebravit, frequentissimum habuit Episcoporum, Abbatum, & Clericorum diversi generis, imo etiam laicorum conventum anno 1080. Tractata ibidem fuit Henriciani dissidii caussa; atque in canone 1. & 2. ita decretum legimus: *Sequentes statuta Sanctorum*

ctorum Patrum, sicut in prioribus Conciliis, quæ, Deo miserante, celebravimus, de ordinatione ecclesiasticarum dignitatum statuimus, ita & nunc Apostolica auctoritate decernimus, ac confirmamus, ut siquis deinceps Episcopatum, vel Abbatiam de manu alicujus laicæ personæ susceperit, nullatenus inter Episcopos, vel Abbates habeatur, nec ulla ei ut Episcopo, seu Abbati audientia concedatur. Insuper etiam ei gratiam Sancti Petri, & introitum Ecclesiæ interdicimus, quousque locum, quem sub crimine tam ambitionis, quam inobedientiæ (quod est scelus idololatriæ) cæpit, resipiscendo non deserit. Similiter etiam de inferioribus ecclesiasticis dignitatibus constituimus. Item siquis Imperatorum, Regum, Ducum, Marchionum, Comitum, vel quilibet sæcularium potestatum, aut personarum, investituram Episcopatuum, vel alicujus ecclesiasticæ dignitatis dare præsumserit, ejusdem sententiæ vinculo se obstrictum esse sciat. Insuper etiam, nisi resipiscat, & Ecclesiæ propriam libertatem dimittat, Divinæ animadversionis ultionem in hac præsenti vita tam in corpore suo, quam ceteris rebus suis sentiat, ut in adventu Domini spiritus salvus fiat. Ex his supplendus erit canon 12. cau. 16. qu. 7. apud Gratianum.

Quædam adhuc dicenda supersunt de canone 15. de conf. dist. 5., cujus apud Gratianum hæc est inscriptio: *Item Gregorius VII. in generali Synodo residens statuit.* Can. 15. de conf. dist. 5. Quæ ibi describitur sententia in nullo ex Conciliis Gregorii VII., qualia edita sunt, reperitur. Cum autem noverim, & Conciliorum Collectores aperte testentur, Concilia Gregorii integra in codicibus non haberi, non est, cur exinde idem canon ab eodem Pontifice abjudicetur, præsertim quod non una Gratiani fides intercedat, sed plura sint argumenta, quibus ille canon Jure Gregorio tributus censeatur. In primis constat, Gregorium valde fuisse sollicitum, ut Romanus Divinorum Officiorum ordo accurate servaretur, qualis jam ab antiqua ætate fuerat constitutus. Id probat ejus epistola 64. in lib. 1., ubi Sanctus Pontifex suasit Alphonso Castellæ, & Sancio Aragoniæ Regibus, ut in Hispania Romanum Officium recitaretur. Imo ibidem refert Gregorius, Episcopos Hispaniæ jam Romæ fuisse in Concilio, deque recipiendo Romano Officio pertractasse, ac promisisse, ibi: *Vos adhortor, & moneo, ut vos . . . Romanæ Ecclesiæ Ordinem, & Officium recipiatis . . . quod etiam Episcopi vestri ad nos nuper venientes juxta Constitutionem Concilii per scripta sua facere promiserunt, & in manu nostra firmaverunt.* Quid clarius tradi potest, quo demonstretur, Gregorium Synodum habuisse, in quam plures diversarum Provinciarum, atque inter ceteros Hispaniarum Episcopi convenerant, atque de Romano Officio recipiendo, aut restituendo tractaverant? Atque inde sequitur, quemadmodum memorata epistola ad annum primum Pontificatus Gregorii pertinet, ita Concilium hoc, quod Gratianus in dicto canone laudat, ad eundem annum, qui est 1074., esse referendum. Hanc eandem sollicitudinem exhibet Gregorius in epistola 18. lib. 3. ad Simeonem in Hispania Episcopum, ad quem his verbis scribit: *Procura ergo, ut Romanus Ordo per totam Hispaniam, & Galliciam, & ubicumque poteris, in omnibus rectius teneatur.* Edidit Mansius in Supplemento Labbeano tom. 1. pag. 1393. Gregorii ejusdem decretum ex MS. Codice Pistoriensi, quod hanc rem maxime illustrat his verbis expressum: *Gregorius Papa VII., & Urbanus Papa II. constituerunt, ut festivitates Romanorum Pontificum celebres habeantur. Martyrum in ix. lectionibus, Confessorum in tribus saltem lectionibus, præter quorundam, qui pro sui excellentia celeberrimi haberentur, sicut & S. Silvester, Gregorius, & alii. Nam cum quælibet Ecclesia sui Patroni, & si Confessor fuerit*

fuerit, festum solemniter observet, quanto magis eorum, qui totius Ecclesiæ non tam Patroni, quam Patres extiterunt, quam & usque ad martyrium verbis, & exemplis instituere non destiterunt. De his quidem Sanctis Martyribus invitatorium, hymnus, responsoria, psalmi, & versus, ut de Martyribus decantantur. Nota autem S. Gregorium Papam I. in graduali libro de his Martyribus, sicut & de Confessoribus Pontificalia administrantibus instituisse officia, ut de S. Marcello P. & M. Statuit ei Dominus, & de S. Felice P. & M. Sacerdotes. Et hoc utique satis congrue propter excellentiam dignitatis apostolicæ. His accedit testimonium Gregorio VII. contemporaneum, scilicet auctoris Micrologi de ecclesiasticis observationibus, (non desunt quidem, qui velint Micrologum opus tribuendum esse Rhabano; sed id verum esse non potest in conspectu decretorum Gregorii VII., & sententiarum Anselmi Lucensis, quæ ibidem memorantur, cum uterque sit Rhabano recentior.) Porro hujus Micrologi auctor cap. 14. testatur se scribere tempore Gregorii VII., rursumque in cap. 54. sub titulo de Paschali observatione ait, Gregorium VII. constituisse illud ipsum, quod legimus apud Gratianum in dicto canone 15. de modo recitandi matutinas horas juxta ritum Ecclesiæ Romanæ. Prætermitterem huc etiam adducere Radulphum de Rivo Decanum Tungrensem, qui refert idem decretum sub nomine Gregorii VII. in Concilio generali, atque ideo prætermitterem, quod Scriptor recentior aliquibus videri possit, nimirum anni 1403., ceteroqui accuratissimus in investigandis vetustis Romanæ Ecclesiæ ritibus de officiis ecclesiasticis. Verum multum valere video ejusdem auctoritatem; non enim ex Gratiani codice Gregorianum Decretum exhausit, sed scripsit se decerpsisse ex epistola Galterii Magolonensis Episcopi ad fratres regulares Calmosiacenses. Vivebat autem Galterius anno 1119., uti constat ex ejus subscriptione adjecta epistolæ synodali Callisti II. in Concilio Toletano apud Labbeum, ac propterea fuit hic Episcopus Gregorio VII. fere contemporaneus, eamque ob caussam testis fide dignissimus hujus rei, ut proinde dubitare minime possimus, quin memoratus canon 15. dist. 5. de cons. jure optimo eidem Gregorio tribuatur.

Arbitror his satis perspectum esse posse, sententiam laudati canonis Gratianei Gregorio donandam, licet in Conciliis Gregorianis editis desideretur. Nunc investigandum ulterius est, num scriptura Gratiani authographo omnino respondeat. Non est recedendum ab auctoribus Gregorio fere contemporaneis, quique Gratianum præcesserunt; ex iis enim emendandam reor Gratiani editionem. In Micrologo cap. 54. ita legitur: *Gregorius Papa in Apostolica Sede constitutus de hac caussa tale statutum promulgavit. A die, inquit, resurrectionis usque in sabbatum in Albis, & a die Pentecostes usque in sabbatum ejusdem hebdomadæ tres psalmos tantum ad nocturnas, tresque lectiones antiquo more cantamus, & legimus. Omnibus aliis diebus per totum annum si festivitas est, novem lectionem, & responsoria dicimus; aliis autem diebus duodecim psalmos, & tres lectiones recitamus. In diebus dominicis octodecim psalmos, excepto die Paschæ, & die Pentecostes, & novem lectiones dicimus. Hoc etiam usquequaque juxta Romanum Ordinem ita fieri statuimus, ut supra notavimus.* Hæc si conferantur cum Gratianeo canone 15. nemo non videt plurimum congruere, & paucis quibusdam exceptis unum, idemque Gregorii decretum utrobique exhiberi. Sed adhuc Gratianeo codici propius accedit codex laudati Radulphi Tungrensis, qui in libro de canonum observantia propositione 10. refert eundem Gratiani canonem, eumque appellat *Sacratissimum canonem Magni Viri Gregorii VII. editum in Synodo,*

gene-

generali, quem ſubdit ſe excepiſſe ex laudato Galterio Magalonenſi Epiſcopo, ac poſtmodum ita ſcribit: *Eſt autem talis tenoris*: *In die reſurrectionis uſque ad ſabbatum in Albis, & in die Pentecoſtes uſque ad ſabbatum ejuſdem hebdomadæ tres pſalmi tantum ad noctem, treſque lectiones antiquo more cantamus, & legimus. Omnibus diebus aliis per totum annum, ſi feſtivitas eſt, novem pſalmos, & novem lectiones dicimus. Aliis autem diebus duodecim pſalmos, & tres lectiones recitamus. In diebus dominicis octodecim pſalmos, (exceptis diebus Paſchæ, & Pentecoſtes) & novem lectiones celebramus. Illi autem, qui quotidianis diebus tres pſalmos, & tres lectiones tantum videntur legere, non ex regula Sanctorum Patrum, ſed ex faſtidio, & negligentia comprobantur facere. Romani autem diverſo modo agere cœperunt, maxime a tempore, quo Theutonicis conceſſum eſt Regnum Romanæ Eccleſiæ. Nos autem & Ordinem Romanum inveſtigantes, & antiquum morem noſtræ Eccleſiæ ſtatuimus fieri, ſicut ſupra notavimus, antiquos Patres imitantes.*

Ita ad optimos codices exacto Gratiani monumento non incongruum erit quædam hoc in loco animadvertere de Pſalmodia ſacra, quam Clerici in Eccleſia exercent, atque jamdiu exercuerunt. Antiquiſſimus ſane eſt, & fere apoſtolicus ejus uſus, nec non generaliter apud omnes Eccleſias receptiſſimus. Modus autem, & ordo pſallendi prioribus Eccleſiæ ſæculis uniuſcujuſque relinquebatur arbitrio; donec Sanctus Ambroſius, & S. Hieronymus in Romana Eccleſia, & S. Benedictus in clauſtris Monachorum certum ordinem ſequendum præſtituerunt, unde triplex Divinorum Officiorum ordo prodiit, Ambroſianus, Romanus, ſeu Hieronymianus, nec non clauſtralis, ſeu Benedictinus. Ordo a S. Benedicto inſtitutus Monachorum proprius eſſe cœpit; peculiariter item apud Eccleſiam Mediolanenſem ſervatus eſt Ordo Ambroſianus; at Romanus Ordo paſſim apud omnes fere Eccleſias receptus eſt. Illuſtrat hæc memorato in libro laudatus Rodulphus in hac materie eruditiſſimus. Interfuit ergo rei eccleſiaſticæ, ut Divinum Officium recte, accurateque recitaretur, & quemadmodum olim Benedictus Monachis pſallendi modum recte præſcripſerat, Ambroſius Mediolanenſibus, Hieronymus Romanis, ita recentiores Pontifices ſtuduerunt, ut in aliis univerſæ Eccleſiæ, ac præſertim Occidentalibus Provinciis certus quoque pſallendi Ordo haberetur, proptereaque Romanum Ordinem tamquam optimum proponere minime dubitarunt. Non dubitavit Gregorius VII., qui in Hiſpaniam, uti ſuperius prænotavimus, Romanum Ordinem invehendum curavit. Octavo etiam ſæculo legimus id in Conciliis actum, inter quæ eſt Concilium Cloveshoviæ anni 747. cap. 15., in quo cautum eſt, ut Clerici *tantum quod ex Sacrarum Scripturarum auctoritate deſcendit, & quod Romanæ Eccleſiæ conſuetudo permittit, cantent, vel legant, quatenus unanimes uno ore laudent Deum*. Similia fere ſunt, quæ habentur in Capitulari Ahytonis Epiſcopi Baſileenſis anno circiter 822. num. 14., ubi hæc Baſileenſibus Clericis proponuntur. *Ut horas canonicas tam nocturnas, quam diurnas nullatenus prætermittant; quia ſicut Romana Eccleſia pſallit, ita omnibus ejuſdem propoſiti viam tenentibus faciendum eſt*. Omittendum autem cenſeo, quod aliquibus placuit dicere meo judicio alienum ab hiſtorica veritate, atque a fide dignis veterum monumentis. Nimirum aliqui crediderunt, modum, ac formam Divini Officii recitandi a diſcipulis Sancti Petri Apoſtolorum Principis fuiſſe inſtitutam, eandemque in Nicæno Concilio confirmatam, quod traditum eſt in Concilio Lemovicenſi anni 1031. nu. 2., ubi variæ diverſarum Eccleſiarum conſuetudines memorantur, & inter cetera hæc habentur:

bentur: *Numquid Canonici Monachos pro duodecim lectionibus, vel Monachi Canonicos pro novem numero reprehendere possunt? Utraque enim ratione, & auctoritate firma sunt . . . Duodecim comprobavit ille Vir spiritu omnium justorum plenus, Sanctusque Papa Gregorius, prius Monachus, postea Apostolicus. Novem traditæ sunt a discipulo B. Petri Ignatio Martyre, qui per novenarium numerum lectiones, & psalmos ab Angelorum choris prolata audivit in cœlo; deinde a Nicæno Concilio; deinde ab ipso S. Gregorio hic numerus in psalmis, & lectionibus, atque responsoriis observatus est.* Plane hujusmodi Divini Officii origines non satis in memoratis veterum monumentis demonstrantur; & quod refertur sub nomine Concilii Nicæni, spectat potius canones illos Arabicos, qui sub nomine canonum Nicænorum vulgati fuerunt, titulo de Monachis, & Anachoritis canone 11.

De Epistola ad Vvimundum Episcopum Aversanum.

Can. 5. dist. 8. In Gratiani codicibus ad canonem 5. dist. 8. hæc adjecta fuit inscriptio: *Gregorius Wimundo Aversano Episcopo*; sed quis ille Gregorius fuerit, num VII., num alius antiquior Pontifex, nec Gratianus idem, nec alii Collectores perspicuum faciunt. Id jam accurate animadvertit Baluzius in notis ad Gratianum; postquam enim observaverit testimonia Correctorum Romanorum, qui in aliquot MSS. codicibus, & apud Ivonem canonem Gregorio VII. tributum agnoverunt, subjicit, apud Ivonem parte 4. Decreti cap. 213. ita legi: *Gregorius VII. Wimundo Aversano Episcopo*, in Panormia edita Basileæ lib. 2. cap. 166. *Gregorius Guillimundo Aversano Episcopo*; in editione Lovaniensi: *Augustinus cap. 5. & 6. lib. 4. de Baptismo*; in veteri codice Panormiæ Victorino: *Gregorius IIII. Wimundano Aversano Episcopo*; in antiqua collectione canonum, quæ fuerat Viri clarissimi Claudii Puteani, temporibus autem Baluzii servabatur in Regia Bibliotheca: *Gregorius VII. Wimundo Aversano Episcopo*; in codice S. Germani Parisiensis: *Item Gregorius VII. Guimundo Aversano Episcopo*; in vetere codice Victorino: *Item Gregorius Papa VII. Guillimundo Aversano Episcopo*; in antiqua editione Moguntina: *Item Gregorius VII. Guillimundo Aversano Episcopo*; in codice Colbertino: *Item Gregorius VII. Simundo Aversano Episcopo*; & in altero codice Victorino: *Item Gregorius VII. Guimundo Adversario Episcopo*. Antonius Augustinus in dial. 19. lib. 1. de emendat. Gratiani, ubi adnotavit varias hujusmodi canonis inscriptiones, Romanorum Correctorum retinendam editionem voluit, *quoad certiora invenirentur*. Si hoc monumentum in Regesto Gregorii VII., in quod ad instar epistolarum Gregorii Magni epistolæ ipsius relatæ fuerunt, investiges, nullibi invenies. Nihilominus tamen non auserim ego hocce fragmentum ab eodem Gregorio VII. abjudicare, præsertim cum sciamus, ejusdem Pontificis temporibus fuisse quendam Wimundum Aversanum Episcopum, qui scripsit librum de Corpore, & Sanguine Domini in Bibliotheca Patrum relatum, & quidem, ut arbitror, vixit ille post annum 1075., scilicet eo anno Aversanam Ecclesiam tenebat adhuc Goffridus, cujus subscriptio legitur in Concilio Beneventano ejusdem anni apud Labbeum. Nonnihil sane probare videntur plerique codices, quos ex Baluzio nuper memoravi Gregorio VII. ad Episcopum Aversanum scribenti canonem tribuentes; potissimum vero probat Ivo Carnotensis Collector Gregorio VII. coævus, qui, ut diximus, hujus canonis auctorem etiam

lau-

laudavit Gregorium VII. in epistola ad Wimundum Aversanum Episcopum; quemadmodum itaque nonnisi impudentis esset, decreta apocrypha contemporaneis Pontificibus adscribere, eoque nomine damnaretur Ivo, si canon ab ipso memoratus ad Gregorium VII. minime pertineret; ita temeritatis est, ubi certa in contrarium non suppetunt argumenta, fidem scriptori contemporaneo denegare. Quod si ad sententiam ipsam Gratianei canonis expendendam quisquam provocaret, video ibidem nihil, quod temporibus Gregorii parum conveniat. Ut enim ex adjunctis illius ætatis deducam in dubio, quo spectaret Pontificis illius sententia, dixero, neminem ignorare, quanta tum esset nonnullorum Laicorum licentia in possessionibus ecclesiasticis sibi vindicandis, sacris etiam rebus manu impia diripiendis; quanta insuper esset Clericorum libido injustis connubiis Sacerdotii dignitatem labefactantium; neminem præterea ignorare, quanta e converso fuerit Maximorum Pontificum, ipsius etiam Gregorii sollicitudo in depravatis hujuscemodi moribus improbandis, damnandisque. Forte vero reis hominibus una excusationi esse poterat vetus impune peccandi consuetudo; hinc verosimile admodum est, Gregorium adversus eam consuetudinem, velut honestati contrariam, verba fecisse apud Wimundum Aversanum; non enim ferendum erat, ut in dies alacrior ea consuetudo glisceret, qua aliena jura præsertim ecclesiastica per vim usurparentur, ac possiderentur, vel Clerici mores corruptissimos protegere quoquo modo valerent. Hæ ceteroqui gravissimæ temporum, ac caussarum conjecturæ majorem adhuc vim obtinebunt, quotiescumque animadvertatur similem adesse sententiam apud Urbanum II., qui paullo post Gregorium VII. Romanam Cathedram tenuit: nimirum Urbanus II. anno 1092. epistolam scripsit ad Robertum Flandriæ Comitem, quæ habetur in Actis Concilii Rhemensis ejusdem anni apud Labbeum, illum corripiens quod bona decedentium Clericorum invaderet. Allegabat Robertus consuetudinem, adversus quam ita scribebat Urbanus: *Quod si prætendis hoc ex antiquo usu in terra tua processisse, scire debes Creatorem tuum dixisse: Ego sum veritas, non autem usus, vel consuetudo.* Ad hæc respiciens Clerus Flandrensis in epistola ad Raynaldum Rhemensem Archiepiscopum, quæ refertur in eodem laudato Rhemensi Concilio, ait: *Convicit autem eum* (idest Robertum) *Dominus Papa verbis Domini dicentis: Ego sum veritas, non autem usus, vel consuetudo.* Hæc porro si cum Gratianeo canone Gregorio tributo conferantur, plurimum cum illo convenire videbuntur, ut propterea verosimile sit in eadem caussa, aut fere simili Gregorium VII. scripsisse, quæ deinde scripsit Successor Urbanus. His addi potest, quod legitur in can. 20. Concilii Romani I. anni 1074. temporibus ejusdem Gregorii, cum enim decreta de custodienda a Clericis continentia commemorarentur, ita subjicitur: *Fortassis autem aliquis dicit, cur noster Gregorius tam contraria nostræ consuetudini statuta observari præceperit, cur non potius nostram consuetudinem quasi misericordi dissimulatione toleraverit. Sed ille audiat &c.* At vero sive Urbanus, sive Gregorius eas phrases, seu loquendi formulas ex vetustissimorum Patrum monumentis exhauserunt; nam similia, licet in dissimilibus caussis, jam protulerant Episcopi LXXXVII. in Concilio Carthaginensi sub Cypriano, quod integrum refert S. Augustinus in lib. 3. de Baptismo. Agebant Africani plures Episcopi, & tuebantur rebaptizantium caussam, rati hæreticos a Divino jure prorsus exclusos a potestate, ac ministerio baptizandi. Quibus cum objiceretur vetus Ecclesiæ consuetudo, qua venientes ab hæresi minime rebaptizari solebant, statim ipsi respondebant: *In Evangelio Dominus, ego sum,* inquit,

inquit, veritas, non dixit: Ego sum consuetudo: Itaque veritate manifestata cedat consuetudo veritati, ut etsi in præteritum quis in Ecclesia hæreticos non baptizabat, nunc baptizare incipiat. Quod igitur Africani Episcopi perperam aliquando scripserunt ad suum errorem fovendum, protegendumque, meliore sane ratione & Gregorius, & Urbanus usurpaverunt, ut corruptos sui temporis mores reprobarent.

De Epistola ad omnes per Regnum Italicum, & Theutonicorum debitam S. Petro obedientiam exhibentes.

Can. 15. dist. 81. In Gregoriano Regesto non habetur epistola, ex qua indicatur depromtus apud Gratianum canon 15. dist. 81., nimirum data *omnibus per Regnum Italicum, & Theutonicorum debitam S. Petro obedientiam exhibentibus*. Verum nemo dubitavit, quin monumentum istud jure optimo Gregorio tribuatur. Plura indicaverunt Romani Correctores, ex quibus deducerent similem sententiam sæpissime in Actis Gregorii exhiberi, quam frequentissime indici opus fuit ob corruptos Clericorum plurimorum mores, atque ob denegata eam ob caussam Clericis ecclesiastica jura. Ad hanc rem ita scribit auctor incertus magni Chronici Belgici apud Pistorium inter veteres Scriptores rerum Germanicarum ad annum 1074. de Gregorio VII. Pontifice. *Anno 2. Pontificatus sui secundum Sigebertum celebrata Synodo Simoniacos anathematizavit, & uxoratos (ut se esse putabant) Sacerdotes ab officio removit, & laicis missas eorum audire interdixit novo exemplo, &; ut multis visum est, inconsiderato præjudicio contra Sanctorum Patrum sententiam, qui scripserunt, Sacramenta, quæ in Ecclesia fiunt, scilicet Baptismum, Chrisma, Corpus, & Sanguinem Christi, Spiritu Sancto latenter operante, eundem præstare effectum, sive per bonos, sive per malos intra Dei Ecclesiam dispensentur .... Ex illa igitur re tam grave oritur scandalum, ut nullius hæresis tempore Sancta Ecclesia graviore schismate discissa sit, istis pro justitia, illis contra justitiam agentibus ... ad hæc opportunitate illa laicis insurgentibus contra sacros Ordines, & se ab omni ecclesiastica subjectione excutientibus, ut sacra Mysteria laici temerarent, & de his disputarent &c.* Agnoscis exinde facili ratione argumentum, & caussas Gregoriani monumenti, cujus si plura velis similia, adire potes epistolam 45. lib. 2. Regesti ad Rodulphum, & Bertulphum, ibi: *Sciunt namque Archiepiscopi, & Episcopi terræ vestræ, quod & omnibus Fidelibus notum esse debet, quoniam in sacris canonibus prohibitum est, ut hi, qui per simoniacam hæresim, hoc est interventu precii, ad aliquem sacrorum Ordinum gradum, vel officium promoti sunt, nullum in Sancta Ecclesia ulterius ministrandi locum habeant, nec illi, qui in crimine fornicationis jacent, missas celebrare, aut secundum inferiores ordines ministrare Altari debeant. Quæ cum eos Sancta, & Apostolica Mater Ecclesia jam a tempore B. Leonis Papæ sæpe in Conciliis tum per Legatos, tum per epistolas in se, & commissas sibi plebibus, utpote ab antiquioribus neglecta renovare, & observare commonuerit, rogaverit, & accepta per Petrum auctoritate jusserit, adhuc tamen inobedientes (exceptis perpaucis) tam execrandam consuetudinem nulla studuerunt prohibitione decidere, nulla districtione punire, non attendentes quod scriptum est, quia ariolandi peccatum est repugnare, & quasi crimen idololatriæ nolle acquiescere*. Similia leges in epistolis 61. 62. & 66. ejusdem libri 2., item in epistola 4. libri 3., rursum in epistolis 11. 20. & 24. lib. 4.; in epistola 24. lib. 7.; demum, ut alia plura prætermittam, in

in epistola 54. lib. 9. Quæ vero magis præ ceteris epistolis consonat, est epistola ad Germanos, quæ habetur numero 10. in 2. appendice Gregorianarum epistolarum tom. 12. Labbeanæ Venetæ editionis pag. 697. his verbis : *Gregorius Episcopus servus servorum Dei omnibus Clericis, & Laicis in regno Teutonicorum constitutis salutem, & apostolicam benedictionem. Audivimus, quod quidam Episcoporum apud vos commorantium, aut Sacerdotes, & Diaconi, & Subdiaconi mulieribus commisceantur, aut consentiant, aut negligant. His præcipimus vos nullo modo obedire, vel illorum præceptis consentire, sicut ipsi Apostolicæ Sedis præceptis non obediunt, neque auctoritati Sanctorum Patrum consentiunt, testante Divina Scriptura, facientes, & consentientes par pœna complectitur. Sciunt namque Archiepiscopi, & Episcopi terræ vestræ, quod omnibus Fidelibus notum esse debet, quoniam in sacris canonibus prohibitum est, ut hi, qui per simoniacam hæresim, hoc est, interventu pretii ad aliquem sacrorum Ordinum, gradum, vel officium promoti sunt, nullum in Sancta Ecclesia ulterius ministrandi locum habeant, nec illi, qui in crimine fornicationis jacent, missas celebrare, aut secundum inferiorem ordinem ministrare Altari debeant.* Et infra : *Quapropter ad omnes, de quorum fide, & devotione confidimus, nunc convertimur, rogantes vos, & apostolica auctoritate commonentes, ut quidquid Episcopi dehinc loquantur, aut taceant, vos officium eorum, quos aut simoniace promotos, & ordinatos, aut in crimine fornicationis jacentes cognoveritis, nullatenus recipiatis.* Quid vero ad similia Gregorii monumenta ulterius progredior, quum hodie videatur idem canon e pulvere, in qua delituerat, editus a Mansio in tomo 2. appendicis Labbeanæ pag. 1. tamquam fragmentum Concilii I. Romani a Gregorio VII. Pontifice celebrati anno 1074.? Ediderat tantummodo Labbeus illius Concilii synopsim, sed Acta integra Concilii perierunt. Actuum fragmentum excerpsit Mansius ex Gerhoo Reicherspergensi in expositionibus in psalmos ad psalmum 10. pag. 157. his Gregorii verbis : *Siqui sunt Presbyteri, vel Diaconi, vel Subdiaconi, qui in crimine fornicationis jaceant, interdicimus eis ex Dei parte omnipotentis, & Sancti Petri auctoritate Ecclesiæ introitum, usquedum pœniteant, & emendent. Siqui vero in peccato suo perseverare maluerint, nullus vestrum eorum audire præsumat officium, quia benedictio eorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum, Domino testante per Prophetam : Maledicam, inquit, benedictionibus vestris. Qui vero huic saluberrimo præcepto obedire noluerint, idololatriæ peccatum incurrunt, Samuele teste, & B. Gregorio instruente : Peccatum ariolandi est non obedire, & scelus idololatriæ nolle acquiescere. Peccatum igitur paganitatis incurrit quisquis, dum Christianum se asserit, Sedi Apostolicæ obedire contemnit.* Sunt hæc ipsamet Gratiani verba, ex quibus dubitare non licet, ad idem Concilium I. Gregorianum exhibitum canonem pertinere. Atque id magis, magisque confirmat Apologeticus capitulorum Gregorii apud Labbeum editus in tom. XII. editionis Venetæ ad idem Concilium; siquidem ibidem in cap. 119. ita legitur : *Notandum autem, quod noster Gregorius juxta Sanctorum Patrum statuta prius incontinentes Presbyteros officio privavit, postmodum populo, ne eorum officia reciperet, interdixit; unde non tam incontinentium, quam pro incontinentia damnatorum missas audire prohibuit, ne & populus se juxta Antiochenum Concilium sub excommunicatione poneret, si eorum officia recipere præsumeret. Ipse autem Spiritus Sanctus per Samuelem Prophetam docet populum, ut Canonicis institutionibus nostri Apostolici potius obediat, quam hujusmodi præsumptorum sacrificia in periculum suum recipiat. Dicit enim : melior est obedientia, quam victima, & auscultare magis, quam offerre arietum adipem; quoniam*

quasi

quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Igitur populus apostolicis institutis obediens inobedientium Sacerdotum officia, & Sacramenta recusat, ne ipse crimen idololatriæ per inobedientiam incurrat. Liquet ex his satis superque, in Gratianeo canone nihil aliud contineri, quam sententiam Gregorii ante Concilii Romani celebrationem editam, ac promulgatam, in cujus executione cum nonnullorum pervicacia difficilia plura occurrerent, opportunum visum fuit in Concilio ipso controversias omnes dirimere, atque ad Sanctorum veterum Patrum Gregorii doctrinam exigere; unde tandem eo deventum est, ut quidquid Gregorius idem præstituerat, Concilii quoque sententia confirmaretur, quemadmodum constat non solum ex canonibus Concilii ejusdem Romani I., sed etiam sequentium Conciliorum.

De Epistola ad Herimannum Metensem Episcopum.

Fuit Herimannus Metensis Episcopus in Gallia ex illis, qui adversus Henricianos in caussa diri illorum schismatis acerrime pugnarunt, animo conjunctissimus Gregorio VII., qui propterea oblatæ sibi sententiæ Concilii Wormaciensis ab Henricianis adversus Gregorium prolatæ subscribere strenue recusavit, uti refert Baronius ad annum 1076. num. 14., eamque ob caussam Henricianorum sententia depositus est ab Episcopatu, suffecto in ejus locum Meginardo, nec non in exilium pulsus, ubi misere afflictus vitam traduxit, & obiit, eodem rursus Baronio ita scribente ad annum 1085. num. 9. Itaque & Gregorio, & Herimanno caussa communis fuerat adversus Henricianos, quamobrem uterque missis invicem epistolis familiaribus identidem quid disputandum, quid agendum, & qua ratione gerenda essent omnia, significabant, mutuis se subsidiis adjuvantes, & quidquid aut ecclesiasticis Patribus, aut ex Historicorum quorumcumque monumentis ad rem quodammodo facere videretur, investigantes, & mutuo prodentes, quo unusquisque data occasione in conficiendis adversariis uteretur. Hujus rei argumento sunt valde
Can. 9. dist. 96. & Can. 3. cau. 15. qu. 6. perspicuæ duæ Gregorii epistolæ, quarum prior est 2. lib. 4. Regesti, posterior est 21. lib. 8. Ex hac posteriore duo fragmenta recitantur apud Gratianum, nimirum canon 9. dist. 96., & canon 3. cau. 15. qu. 6., in quo pro verbis illis *Zacharias scilicet . . . quam pro eo, quod tantæ potestati erat inutilis . . . in ejus locum substituit . . . ex auctoritate frequenti agit &c.* legendum est ex integris epistolæ exemplaribus: *Zacharias videlicet . . . quam eo, quod tantæ potestati non erat utilis . . . in ejus loco substituit . . . ex frequenti auctoritate sæpe agit &c.* Proposuerat ibi Gregorius duo Pontificum Acta, & primum Innocentii Papæ adversus Anastasium Imperatorem, qui consenserat expulsioni Johannis Chrysostomi; alterum, quod apud Gratianum recensetur de Zacharia Pontifice; in quibus tamen deceptum fuisse ex apocryphis monumentis Gregorium Viri gravissimi testantur. Pagius ad Acta Innocentii Papæ a Baronio relata ad annum 407. ita adnotavit: *Epistola Innocentii Papæ XXX. ad Arcadium Imperatorem, qua excommunicantur persecutores S. Chrysostomi, supposititia, cum in ea sermo sit de Eudoxia vivente, quæ tamen jam ab anno* 404. (quod demonstraverat perspicue idem Pagius ad annum 404. num. 28.) *supremum diem obierat. Quare ejusdem epistolæ nec Palladius, nec Socrates, nec Theodoretus, nec Sozomenus, nec Zonaras, nec aliqui ex Latinis mentionem fecere, primusque*

musque Georgius Alexandrinus, qui septimo Ecclesiæ sæculo vixit, ex quo Nicephorus, & Glicas eam hausere. His Pagii adnotationibus adjici potest, quod de Arcadio Imperatore, velut in ecclesiastica communione perpetuo consistente, ac vita functo, refertur in historia Tripartita cap. ult. ibi: *Non multo post tempore, quam Johannes defunctus est, moritur & Arcadius Imperator, vir mitis, & quietus, & circa finem vitæ pro hujusmodi caussa venerabilis existimabatur.* Pagio consensit Natalis Alexander in historia ecclesiastica sæculi 5. cap. 2. art. 1., vocans ibidem Georgium solitarium hujus, aliarumque non absimilium fabellarum auctorem. Supposititia quoque idem Natalis Alexander in historia ecclesiastica sæculi 8. differt. 2. probavit gesta, quæ Zachariæ Pontifici tribuebantur, vel quod contemporanei Scriptores silentium perpetuum de iis habuerint, vel quod Historici iidem contemporanei multo aliter rem gestam enarrent, quam recentiores nonnulli tradiderint. Suspicor ego, gesta hujusmodi inventa fuisse a Græcis Schismaticis, eademque Constantinopolitanis Imperatoribus proposita, ut illa specie Imperatorum animum a Romanis Pontificibus averterent, quorum ipsi potestati subjici recusabant. Atque hæc figmenta certis temporum, ac locorum adjunctis adjuvabantur; in primis enim constabat, Romanos ab Imperio Orientali jamdiu defecisse, aliosque sibi Principes constituisse post Iconoclastarum hæresim suborıam, quod facile Summorum Antistitum operæ tribui a Schismaticis poterat; deinde, ubi ageretur de Francorum Regibus, facile etiam erat figmentis omnia vertere, cum illorum Acta incertissima vagarentur etiam apud suos. Notat enim Baronius ad annum 671., incertissimam sæculo 7. fuisse Francorum Regum successionem ob maximam Scriptorum varietatem; imo etiam ætate Caroli Magni scribit Eghinardus in vita ipsius, nihil se scire de nativitate, infantia, & pueritia illius Principis, nec aliquem superesse, *qui horum se dicat habere notitiam*.

De ceteris Canonibus Gregorio VII. adscriptis.

Duo adhuc supersunt fragmenta apud Gratianum Gregorio VII. tributa, ni- *Can.13.*
mirum canon 13. cau. 1. qu. 3., & can. 3. cau. 16. qu. 7., seu verius dixerim *cau. 1.*
unum tantummodo bis exaratum diversis in locis, uti liquet unicuique utrum- *qu. 3.* &
que canonem conferenti. Inter editas Gregorii epistolas, aut Conciliis eadem, *Can. 3.*
quæ Gratianus retulit, verba minime reperiuntur; non dubito tamen, quin jure *cau. 16.*
optimo adscripta eidem Pontifici fuerint, cum maxime conveniant temporibus *qu. 7.*
illius, quibus nihil pressius urgendum erat, quam decimas a Clericis subreptas Clericis esse reddendas. Duo detestabilia nonnullorum Clericorum vitia, nimirum simonia in celebrandis ordinationibus, & incontinentia occasionem dederant Laicis, ut decimas a Clericis, quasi ab indignis, eriperent. Hinc quemadmodum elaborandum fuit Pontificibus Maximis, ac præsertim Gregorio, ut Clericos in bonam frugem reducerent, ita quoque curandum, ut decimæ Clericis restituerentur. Quid aliud porro aut in epistolis ejusdem Gregorii, aut in Conciliis illius ætatis, pressius, ac frequentius urgetur? Exemplum est in canone 1. cau. 16. qu. 7., de quo superius actum est; exemplum perspicuum in epistola 5. lib. 6. ad Herimannum Metensem, quem Gregorius ideo reprehendit, quod Laicis jura quædam Ecclesiastica concessisset. Exemplum, ut cetera omittam, in epist. 5. lib. 9.

ad

ad Hugonem Diensem Episcopum, ubi Gregorius laudat Regem Anglorum, quod compulerit Laicos ad decimas dimittendas, quas ipsi detinebant. Ego arbitror, memoratum Gratiani canonem pertinere ad Concilium Romanum V. sub Gregorio VII. celebratum anno 1078. cujus acta integra perierunt: etenim de hac materie actum illic fuisse constat ex capite 6. ex illis, quae edita supersunt apud Labbeum, ibi: *Decimas, quas in usum pietatis concessas esse canonica auctoritas demonstrat, a Laicis possideri Apostolica auctoritate prohibemus; sive enim ab Episcopis, vel Regibus, vel quibuslibet Personis eas acceperint, nisi Ecclesiae reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & aeternae damnationis periculum incurrere.* Similem sententiam Gregorii VII. edidit Mansius in tom. 2. Supplementi Labbeani pag. 29. erutam ex tom. 2. parte 2. rer. italicarum, in cujus postremis verbis haec leguntur: *Quicumque militum, vel cujuscumque ordinis, vel professionis persona praedia ecclesiastica a quocumque Rege, seu saeculari Principe, vel ab Episcopis, invitis Abbatibus, aut ab aliquibus Ecclesiarum Rectoribus suscepit, vel susceperit, vel invasit, vel etiam eorundem Rectorum depravato sententioso consensu tenuerit, nisi eadem praedia Ecclesiis restituerit, excommunicationi subjaceat. Romae in universali Synodo praesidente B. Gregorio Papa ab eodem promulgata, ab universali Concilio comprobata.* Ex his constat, acta Concilii Romani integra periisse, ejusdemque varia fragmenta in aliquorum monumentis dispersa superfuisse, forte autem nos nonnihil Gratiano debere, qui in memoratis canonibus 13., & 5. Gregorii verba posteritati servaverit; nisi forte dixeris apud Gratianum non verba ipsa Gregorii exhiberi, sed sententiam, propterea exigendam ad fragmenta illa, quae alii ex eodem Concilio prodiderunt.

APPENDIX

De Confessione Berengarii.

Can. 42. de cons. dist. 2. Habetur in canone 42. de cons. dist. 2. confessio quaedam nomine Berengarii Andegavensis Diaconi, quem alii Berengerium vocant, quam hunc in locum retuli, quod ipsius caussa finem tandem acceperit sub Gregorio VII., licet sub Gregorii Antecessoribus, praesertim Leone IX., ac Nicolao II., variis obnoxia fuerit vicibus, modo enim versipellis Diaconus in unam sententiam descendebat, modo ab illa in aliam recedebat pro variis temporum, & locorum adjunctis. Extat de hac re apud Labbeum in tom. 11. Venetae editionis pag. 1425. Opusculum Anonymi, qui scribebat anno 1088. quo mortuus est idem Berengarius, editum a Chiffletio. Refert ille, Berengarium primum asseruisse in Sacratissimo Eucharistiae Sacramento Christi Corpus, & Sanguinem non contineri, sed tantum inesse figuram. Id ubi primum intellexit Leo IX. Pontifex Maximus in Romano Concilio anni 1050. novam haeresim damnavit, haereticum etiam communione ecclesiastica privavit, quae damnationis sententia confirmata est in Concilio Vercellensi ejusdem anni. Renovatum est judicium, Berengario ipso praesente, seque etiam pro viribus defendente in Concilio Turonensi anni 1055. mandato Victoris Papae II., cujus vices gerebat Hildebrandus, qui postea ad Summum Pontificatum evectus est nomine Gregorii VII., ibidemque Berengarius haeresim suam praestito jurejurando anathematizavit; sed in eandem rursus opinionem inclinans a Nicolao II. ad Romanum

manum

manum Concilium advocatus est anno 1059., ibique convictus libros proprie hæreseos in conspectu Pontificis Maximi, & Episcoporum, qui eo convenerant, CXIII. concremavit, præstitoque rursus jurejurando catholicam professionem renovavit, quam in Turonensi Concilio fecerat. Hæc est illa confessio, quæ legitur in dicto canone 42. de conf. dist. 2. eisdem omnino verbis. Verum Berengarius more suo ad pristinam hæresim reversus est, eo ulterius progressus, ut Romanos Antistites, & Romanam ipsam Ecclesiam pudendis conviciis lacessiret, interea per discipulos suos virus hæreseos undique diffundens, & incautos inficiens. Pervicacem hominem tandem Gregorius VII. audire voluit in duabus Synodis, tum anni 1078., tum anni 1079., ubi Berengarius tandem retractatione facta bene de se sperandum bonis universis reliquit. Formula professionis hujus postremæ a Berengario factæ hæc est: *Ego Berengarius corde credo, & ore confiteor, panem, & vinum, quæ ponuntur in Altari, per mysterium sacræ orationis, & verba nostri Redemptoris, substantialiter converti in veram, ac vivificatricem Carnem, & Sanguinem Jesu Christi Domini nostri, & post consecrationem esse verum Christi Corpus, quod natum est de Virgine, & quod pro salute mundi oblatum in cruce pependit, & quod sedet ad dexteram Patris, & verum Sanguinem Christi, qui de latere ejus effusus est, non tantum per signum, & virtutem Sacramenti, sed in proprietate naturæ, & veritate substantiæ, sicut in hoc brevi continetur, & ego legi, & vos intelligitis: sic credo, nec contra hanc fidem ulterius docebo: sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia.* Post hæc Berengarium a Gregorio VII. restitutum omnino fuisse in Christianam communionem facile constare potest ex literis commendatitiis, quas idem Pontifex Berengario concessit anno 1080., quæque referuntur in 2. Appendice epistolarum Gregorii VII. apud Labbeum epist. 2. ibi: *Gregorius servus servorum Dei omnibus B. Petro fidelibus salutem, & apostolicam benedictionem. Notum vobis omnibus facimus, nos anathema fecisse ex auctoritate Dei omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & BB. Apostolorum Petri, & Paulli omnibus, qui injuriam aliquam facere præsumserint Berengario Romanæ Ecclesiæ Filio, vel in persona, vel in omni possessione sua, vel qui eum vocarit hæreticum, quem post multas, quas apud Nos quantas voluimus, fecit moras, domum suam remittimus, & cum eo fidelem nostrum Fulconem nomine.*

CAPUT LXXXV.

De Urbano II.

Præter illa, quæ Urbani II. Conciliis tributa fuerunt, quæque expendi in cap. 63. primæ partis, multa adhuc sunt ejusdem Pontificis monumenta apud Gratianum.

Ex Epist. ad Gebehardum Episcopum Constantiensem.	*Can.* 110. *cau.* 11. *qu.* 5. *Can.* 4. *cau.* 9. *qu.* 1.	*simul jungendi, atque ex integra epistola supplendi.*

Ex Epist. ad Hugonem Lugdunensem Episcopum.	*Can. 10. cau. 9. qu. 2. ad varia temporum, & locorum adjuncta exigendus.*
Ex Epist. ad Lucium Præpositum S. Juventii.	*Can. 8. cau. 1. qu. 3. ex optimis exemplaribus emendandus.* *Can. 12. cau. 1. qu. 3. referendus ad can. 8. cau. 1. qu. 3.*
Ex Epist. ad Petrum Pistoriensem, & Rusticum Abbatem Vallis Umbrosæ.	*Can. 24. cau. 1. qu. 7. varius in diversis codicibus.*
Ex Epist. ad Abbatem S. Ruffini.	*Can. 3. cau. 19. qu. 3. paullo varius in diversis exemplaribus.*
Ex Epist. ad Bartholomæum Episcop. Turonensem.	*Can. 13. dist. 56. perperam Urbano II. tributus.*
Ex Epist. ad Dominicum Patriarcham Gradensem.	*Can. 11. dist. 32. perperam Urbano II. tributus.*
Ex Epist. ad Hugonem Gratianopolitanum Episcopum.	*Can. 39. cau. 16. qu. 7. pluribus Urbani monumentis consonat.* *Can. 11. cau. 35. qu. 2. ex aliis monumentis explicandus.*
Ex Epist. ad Guarnerium Narbonensem Episcopum.	*Can. 37. dist. 50. ex aliis monumentis emendandus.*
Ex Epist. ad Albertum Metensem Episcopum.	*Can. 3. cau. 1. qu. 5. aliis Urbani monumentis consonat.*
Ex Epist. ad Episcopum Vapicensem.	*Can. 5. cau. 15. qu. 6. consonat Urbani temporibus.*
Ex Epist. ad Guimondum Episcopum.	*Can. 3. cau. 24. qu. 2. ex Ivonis codice emendandus.*

Ex

Ex Epist. ad Goffredum Episcopum Lucanum.	*Can. 47. cau. 23. qu. 5. ex Ivonis codice emendandus.*
Ex Epist. ad Petronium Episcopum Legionensem.	*Can. 14. dist. 56. ad Panormiæ codicem exigendus.*
Ex Epist. ad Richardum Archiepiscopum Genuensem.	*Can. 3. cau. 35. qu. 6. paullo varius in diversis codicibus.*
Ex Epist. ad Sanctium Regem Aragonum.	*Can. 3. cau. 31. qu. 2. paullo varius in diversis codicibus.*
Ex Epist. ad Vitalem Presbyterum Brixiæ.	*Can. 2. cau. 1. qu. 5.* *Can. 4. cau. 30. qu. 3.* *Can. 6. cau. 30. qu. 4.* — *simul jungendi, atque ad Baluzianum codicem exigendi.*
In Capitulo Sancti Ruffini.	*Can. 2. cau. 19. qu. 2. falso adscriptus Urbano.*
Ex Gestis ejusdem Pontificis.	*Can. 2. cau. 8. qu. 3. paullisper depravatus.*
Adjiciuntur	*Can. 1. dist. 56. consonat cum pluribus Urbani II., & Gregorii VII. monumentis.* *Can. 11. dist. 56. referendus ad canonem 1. dist. 56.* *Can. 4. dist. 60. referendus ad Concilium Beneventanum anni 1091.* *Can. 6. dist. 68. consonat tum Paschalis II., tum S. Augustini monumentis.* *Can. 2. cau. 9. qu. 2. falso tributus Urbano II.* *Can. 37. cau. 12. qu. 2. pertinet ad Concilium Lateranense Callisti II.* *Can. 2. cau. 16. qu. 2. pertinet ad Concilium Moguntinum anni 813.* *Can. 6. cau. 16. qu. 2. referendus ad Concilium Claromontanum.* *Can. 1. cau. 16. qu. 4. pertinet ad Concilium Lateranense Callisti II.* *Can. 2. cau. 16. qu. 7. ad integros Claromontani Concilii codices exigendus.* *Can. 2. cau. 19. qu. 3. est adscribendus Anselmo Episcopo Havelbergensi.*

Adjiciuntur

Can. 23. cau. 22. qu. 5. consonat Urbani II. temporibus.
Can. 22. cau. 23. qu. 8. consonat Urbani II. temporibus.
Can. 24. cau. 24. qu. 3. pertinet ad Concilium Lateranense Callisti II.
Can. 37. cau. 24. qu. 3. convenit Urbani II. temporibus.
Can. 6. cau. 25. qu. 1. non dissonat ab Urbani II. sententiis.
Can. 1. cau. 31. qu. 2. ad emendatiorem Ivonis codicem exigendus.
Can. 3. de pœn. dist. 6. idem est cum can. 2. cau. 9. qu. 2.

NEmo facile poterit de Gratianeis fragmentis Urbano II. tributis sententiam ferre, nisi paucis saltem attingantur quædam Occidentalis ecclesiasticæ disciplinæ capita, quæ ejusdem Pontificis temporibus propemodum collapsa ab Historiographis feruntur. Romanam Sedem tenuit Urbanus natione Gallus, professione Monachus Cluniacensis ab anno 1088. post obitum Victoris III. usque ad annum 1099., quum adhuc vigerent adversus Romanam Ecclesiam dira, ac diuturna Henricianorum schismata, eamque ob rem suæ dignitatis æmulatorem adhuc pati debuit Guibertum jamdiu contra Gregorium VII. constitutum. Vix Romæ in rebus incertis asylum invenire potuit recens electus Antistes, qui satius duxit confugere ad suos, videlicet perrexit in Galliam, ibidemque plura celebravit Concilia, de quibus jam alibi egimus. Turbabat etiam Pontificis animum nonnullorum Clericorum pervicacia, qui nunquam solertia Prædecessorum Pontificum adduci potuerunt, ut continentiam custodirent; laicorum etiam plurimorum, qui Clericos insequendo bona ipsa ecclesiastica diripiebant, decimarum jura, atque iis similia denegabant. Interea vero Monachi ditescere cœperant vel novis liberalitatibus, vel ex accessione bonorum ecclesiasticorum, quæ fiebat a laicis direpta bona ecclesiastica monasteriis concedentibus; atque etiam totis viribus contenderunt, ut abs jurisdictione Episcoporum eximerentur, modo Pontificiis obtentis privilegiis, modo diplomatibus Principum, modo tabulis fundatorum; utinam etiam nulla commentitia ipsi monumenta exemtionum suarum confecissent, quibus facile eludebant Episcopos, imo & Clericos universos, ut plurimum in ecclesiasticis literis tunc ineruditos, sed inhiantes sæcularibus rebus, adeo ut animarum cura ad Monachos quodammodo transiisse videretur. Quod deinde clarius adparuit, dum sub eodem Urbano II. bellum sacrum adversus Turchas, sive ad recuperationem terræ, ut vocant, sanctæ pararetur. Nimirum anxia fuit tunc Clericorum ferme omnium sollicitudo in augendis militum copiis, instruendo exercitu, eleemosynis indicendis, exigendisque, dum Monachi, aliique hujus generis homines eximia vitæ probitate, & proximorum zelo spectabiles curam animarum subsidiaria quadam opera gererent. Vides in his Ecclesiæ Occidentalis imaginem, qualis erat Urbani temporibus, quam præ oculis habere frequentissime oportebit in capitibus ejusdem Pontificis expendendis. Et quoniam maximam partem ex epistolis Urbani videntur eruta hujusmodi capita, opportunum erit animadvertere, plures hodie ex illis epistolis desiderari, plures e converso ex extantibus eidem Pontifici falso esse tributas. Petrus Diaconus in libro de Viris illustribus Monasterii Cassinensis cap. 31. ita scribit: *Leo Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis Cassinensis Cœnobii Monachus insignis studio eloquentiæ scripsit ex nomine Urbani Papæ complures episto-*

epistolas, fecit & Registrum ejus. Hocce Registrum tempore Ivonis Carnotensis notum fuisse liquet ex ipsius Ivonis decreto, ubi caput 53. partis 9. ita laudatur: *Ex Registro Urbani Papæ II.* Hanc collectionem periisse animadvertit Marus Benedictinus in suis adnotationibus ad dictum caput 31. in bibliotheca Patrum. Ceterum quo tempore Regestum præ manibus Collectorum erat, plures apocryphas epistolas, præsertim in gratiam Monachorum, factas emersisse pluribus ostendit Cardinalis Baronius ad annum 1088., idque ab ipsis Monachis Cassinensibus factum ait, qui epistolas Urbani II. nomine inscripserunt, ac postquam id vividiore stylo tradidit, ita subdidit: *Etsi sciamus concitari in nos odium Monachorum, sed præstat anteferre omni humano respectui veritatem*. Quæ si vera sunt, nimirum si Monachi Cassinenses in commentitiis Urbani II. epistolis effingendis elaborarunt, si itidem Gratianus in Cassinensi Cœnobio diutius vixit, & Cassinensis propterea Cœnobii bibliotheca usus est, eo animo ad epistolas Urbani a Gratiano exhibitas accedere licet, ut ad rejiciendas illas solis conjecturis indulgere facile quispiam possit. Regestum Urbani in Monachorum bibliothecis diu delituit, in Monachorum manibus diutissime versabatur; in collectiones publicas nusquam redactum est, Imo & ipsum Urbanum, ut arbitror, latuit, utpote qui Pontifex peregrinari quodammodo cogebatur Henricianorum vexationem evitans. Ea igitur, qua par est, sollicitudine investigandæ illinc depromtæ epistolæ, & nonnisi seduli criterii ope vel admittendæ, vel rejiciendæ videntur.

De Epistola ad Gebehardum Episcopum Constantiensem.

Ex codice Atrebatensi edidit Jacobus Sirmondus epistolam Urbani ad Gebehardum Constantiensem Episcopum, qui aliquot in codicibus dicitur Guieardus, alibi Genebaldus, alibi Geboardus. Tota epistolæ sententia eo tendit, ut Guibertus Antipapa cum fautoribus Henricianis tanquam extra communionem Ecclesiæ prorsus existens habeantur; insuper excommunicati etiam sint quicumque cum illis communicaverint; quod si quisquam communicaverit non cum Guiberto, aut Guiberti fautoribus, sed cum illis, qui Guiberto, & fautoribus communicaverant, isti quidem non sine pœnitentia recipiendi essent, nullam tamen excommunicationem incurrerent. Nihil est meo judicio, quod dubitationem facere possit de hujus epistolæ veritate; præterquamquod enim temporis adjunctis apprime conveniat, consonat etiam cum iis, quæ nonnulli ex historicis retulerunt. Bernardus Pez in tom. 1. parte 3. sui Thesauri Anecdotorum edidit MS. vetus Monasterii Zuvetlensis Ordinis Cistercienfis, in quo texitur historia Romanorum Pontificum a S. Petro usque ad Cœlestinum III., sive ad annum 1191. De Urbano autem II. ibidem ita legitur: *Canones statuit Genebaldo Constantiensi Episcopo de iis, qui communicant excommunicatis sponte, aut per ignorantiam*. Scimus præterea eam Urbani epistolam in caussa fuisse, cur in Diœcesi Constantiensi plures meditarentur a Diœcesi ipsa recedere, & in alias se recipere civitates, ne cum excommunicatis communicare viderentur, donec Paschalis II. Urbani successor in epistola (12. ex Labbeanis) ad eundem Gebehardum scripta docuit, qui, & qua ratione excommunicati vitari a Fidelibus deberent. Ad istam sane epistolam Urbani pertinet canon 110. cau. 11. qu. 3.; postquam enim Urbanus Guibertum, & Henricianos excommunicasset

Can. 110. cau. 11. qu. 3. & Can. 4. cau. 9. qu. 1.

primo

primo gradu, deinde quasi ad secundum gradum deveniens excommunicasset eos, qui cum illis communicaverant, hæc subjicit: *Hos igitur principaliter anathematis vinculo adstringentes, in tertio gradu communicantes eis nos quidem non excommunicamus. Sed quia ipsi se eorum communione commaculant, in nostram eos societatem nequaquam sine pœnitentiæ ultione, & absolutione recipimus. Sanctis quippe canonibus cautum constat, ut qui excommunicatis communicaverit, excommunicetur. Ipsius tamen pœnitentiæ, atque absolutionis modos ea moderatione discrevimus, ut quicumque seu ignorantia, seu timore, seu necessitate negotii cujusque maximi, & maxime necessarii eorum se convictu, salutatione, oratione, osculove contaminaverit, cum minoris pœnitentiæ, absolutionisque medicina societatis nostræ participium sortiatur. Eos vero, qui aut spontanee, aut negligenter inciderint, sub ea volumus disciplinæ coercione* (legunt alii *coertione* pro *coercitione*) *suscipi, ut ceteris metus incutiatur*. Ex his supplendus, emendandusque erit Gratiani canon 110., post quæ ita statim prosequitur Urbanus: *Cujus disciplinæ moderamina, quod ad tuam curam spectat, nos tuæ prudentiæ, prout oportere videris, pro temporis, & personarum competentia servanda committimus. Porro de Clericis, qui ab excommunicatis sunt Episcopis ordinati, necdum quidem sententiam ferimus, quia generalis mali contagium generalis Synodi est cauterio comburendum. Tuæ tamen Fraternitati hoc respondemus ad præsens, ut ab excommunicatis quondam tamen Catholicis Episcopis ordinatos, siquidem non simoniace Ordines ipsos acceperint, etsi Episcopos ipsos non simoniacos esse constiterit, ad hoc si religiosior eorum vita, & doctrinæ prærogativa visa fuerit promereri, pœnitentia indicta, quam congruam duxeris, in ipsis, quos acceperint, Ordinibus manere permittas. Ad superiores autem ascendere non concedimus, nisi necessitas, & utilitas maxima flagitaverit, & ipsorum sancta conversatio promeruerit, & hoc tamen ipsum rarius cum cautela est præcipua concedendum*. Hæc verba retulerat Gratianus in canone 4. cau. 9. qu. 1., quemadmodum etiam Ivo in parte 6. cap. 406. sub nomine Urbani II. ad Gebeardum scribentis, quam ipsam inscriptionem notat Baluzius ad Gratianum fuisse in veteri collectione canonum, quæ erat Claudii Puteani, Sirmondum arguens, quod in cap. 3. Antirrhetici secundi adversus Aurelium crediderit mutandam esse inscriptionem, & pro Gebehardo Episcopo Constantiensi substituendum esse nomen Pibonis Episcopi Tullensis. In hac parte nec rejicienda est Baluzii nota, qui Collectorum inscriptionibus eo usque insistendum esse rectissime asserit, quo cum authographis, aut optimis exemplaribus consonant; neque alias nimis erit improbanda Sirmondi traditio, cum eadem propemodum verba legamus in epistola Urbani II. ad Pibonem Tullensem Episcopum editam apud Labbeum in Appendice epistolarum Urbani II. num. 17. ex codice MS. Petavianæ Bibliothecæ. In cap. 4. ejus epistolæ hæc leguntur: *Porro de Clericis, qui ab excommunicatis Episcopis sunt ordinati, necdum quidem sententiam fiximus, quia generalis mali contagium generalis Synodi est cauterio comburendum. Tuæ tamen Fraternitati hoc respondemus ad præsens, ut ab excommunicatis quondam tamen Catholicis Episcopis ordinatos, siquidem non simoniace ipsos Ordines acceperunt, & si Episcopos istos non simoniacos fuisse constiterit, & adhuc si eorum religiosior vita, & doctrinæ prærogativa visa fuerit promereri, pœnitentia indicta, quam congruam duxeris, in ipsis, quos acceperunt, Ordinibus manere permittas. Ad superiores autem ascendere non concedimus, nisi necessitas, vel utilitas maxima flagitaverit Ecclesiæ. Hoc tamen ipsum rarius, & cum cautela est præcipua concedendum*.

De

De Epiſtola ad Hugonem Lugdunenſem Epiſcopum.

Extat præterea apud Labbeum in Appendice epiſtolarum Urbani II. num. 19. epiſtola ad Hugonem Lugdunenſem Archiepiſcopum, eadem ipſa, qualis apud Gratianum refertur in can. 10. cau. 9. qu. 2. Eandem epiſtolam integram retulit Ivo in parte 6. cap. 412., cujus auctoritas plurimum me movet in hac parte, vel quod non diſtat ab Urbani temporibus, vel quod in Gallia ſcripſerit, illudque monumentum laudaverit, quod editum fuerit a Pontifice ſcribente in Gallia, & ad Epiſcopum Gallicanum. Temporibus autem Urbani II. Hugonem fuiſſe Lugdunenſem Epiſcopum, imo & aliquando vices Urbani geſſiſſe, conſtat tum ex Concilio Brivatenſi anni 1094., tum ex Concilio Turonenſi anni 1096. Totus epiſtolæ tenor eo pertinet, ut in Diœceſi Lugdunenſi nemo ſit ordinandus juxta generales canonum regulas ab alterius Diœceſis Epiſcopo; verum bono pacis patienter indulgendum, ſiquis ita ordinatus eſſet, ut in ſuo gradu Eccleſiæ miniſtret, dummodo integer vitæ ſit, ac propterea veniam ſibi quodammodo promereatur; atque ad eam rem adfertur in medium exemplum S. Epiphanii, qui in Diœceſi S. Johannis Chriſoſtomi fertur quoſdam Clericos ordinaſſe. Sunt hæc digna animadverſione; quamobrem duo potiſſimum hoc in loco conſideranda veniunt: primum, qua de cauſſa contingere potuerit, ut in Diœceſim Lugdunenſem extranei Epiſcopi accederent Clericos ordinaturi; cur etiam id benigne ferre debuiſſet Lugdunenſis Epiſcopus: alterum, quid ſentiendum ſit de propoſito Sancti Epiphanii exemplo, quaſi Epiphanius Vir ceteroqui juſtitiæ cultor terminos diœceſanos publica auctoritate conſtitutos violaverit tranſgrediendo. Can. 10. cau. 9. qu. 2.

Quod primum ſpectat, contingere tunc facile potuit, ut extranei Epiſcopi in Lugdunenſi Diœceſi Clericos ordinarent, de illis propterea conquereretur Lugdunenſis Epiſcopus, quem Urbanus ad patientiam, atque indulgentiam flecteret; atque id triplici forte de cauſſa. En primam: Nemo ignorat anno 1079. in Gallicanis provinciis conſtitutum fuiſſe Primatum Lugdunenſis Eccleſiæ ſupra Rothomagenſem, Turonenſem, ac Senonenſem Eccleſias, ut Lugdunenſis Archiepiſcopus legatione quadam Pontificis Maximi potiretur, cujus vi ceteris memoratis Archiepiſcopis præſideret. Nihilominus tamen poſteriore ætate Legatos alios extra ordinem Romani Antiſtites mittere in illas Provincias ſolebant, quemadmodum conſtat miſſum fuiſſe in Gallias Amatum Epiſcopum Oloronenſem, in Hiſpanias Geraldum Epiſcopum Oſtienſem, & Bonifacium ad Germanos, ut omittam alios numero plurimos, qui cum Apoſtolicam auctoritatem vi ſuæ legationis explicarent, arbitrati ſunt ſe in unaquaque Diœceſi poſſe Epiſcopali officio fungi, ac propterea etiam celebrare ordinationes Epiſcoporum, quod aliquantulum ægre tulerunt Epiſcopi Diœceſani, quemadmodum conſtat apud Ivonem Carnotenſem in ſuis epiſtolis quam frequentiſſime. In his adjunctis Perſonarum, ac temporum, quid mirum, ſi etiam Hugo Lugdunenſis Primatis auctoritate, legatione etiam Pontificia inſignitus conquereretur de extraneis Epiſcopis ordinationes Clericorum in Lugdunenſi Eccleſia celebrantibus? Quid præterea mirum, ſi Urbanus Epiſcopos illos extraneos, quos legationis honore decoraverat, excuſaret? Altera cauſſa hæc eſſe potuit. Dixeram nuper, Lugdunenſem Archiepiſcopum jure Pontificiæ legationis

tionis pluribus Provinciis fuisse Præfectum veluti Primatem. Hugo autem Lugdunensis ex his fuit, & Primas, & Legatus Apostolicus, quemadmodum Historici universi testantur, qui de Lugdunensi Primatu egerunt, & quemadmodum perspicue colligitur ex decreto Urbani ad eundem Hugonem misso. Idem propterea Lugdunensis Antistes ad se unum spectare arbitrabatur Episcoporum omnium Primatui subjectorum consecrationes, contra forte sentientibus Archiepiscopis, & Episcopis illarum Provinciarum, qui jus vetustissimum servandum, custodiendumque asserebant, quo & Metropolitanus, coacto Suffraganeorum Concilio, consecrabatur, & a Metropolitano in conventu Suffraganeorum suffraganeus Episcopus ordinabatur. Testem hujus rei habeo optimum Ivonem Carnotensem, qui de Hugone ipso Lugdunensi hac de caussa gravissime conqueritur in epist. 59., 60., 61., & passim. Hinc cum Episcopi, vel Archiepiscopi has Coepiscoporum ordinationes, non petita ab Hugone facultate, celebrare non dubitarent, conqueri Hugo penes Urbanum potuit, æquumque putavit Urbanus ordinatores Episcopos excusare, qui dum ad ordinationes illas procedebant, veterum canonum disciplinæ sese studiosissimos exhibebant, non considerata in hac parte Legatione Pontificis Maximi, utpote quæ erat in Hugone recentissima. Tertiam demum caussam adjicio, quam Monasteria præbere potuerunt: nimirum cœperant tunc temporis Monasteria quædam exemtionum privilegia producere, quibus episcopalem evaderent jurisdictionem; quamobrem quoties ordinari Clericos in Monasteriis hujusmodi decebat, Monachi ordinationes non a Diœcesano, sed ab extraneo Episcopo postulabant, veriti ne si Diœcesanum adivissent caussa ordinationis, renunciasse tacite suo privilegio viderentur. Id manifeste colligitur ex Concilio apud Urbem Ansam celebrato in Diœcesi *Lugdunensi* anno 1025., cujus verba edidit Jacobus Severtius in Chronologia Archiepiscoporum Lugdunensium num. 67. Conquestus fuit in hoc Concilio coram Burchardo Lugdunensi Archiepiscopo Gauslenus Episcopus Matiscensis de Burchardo Archiepiscopo Viennensi, quod sine suo assensu ordinationes Monachorum *fecisset in suo* Episcopatu, idest in Cluniacensi Cœnobio. Cum autem præsens adessent Odilo Cluniacensis Abbas, exemtionis privilegia allegavit a Romana Ecclesia obtenta, ex quibus patebat potuisse Monachos Cluniacenses quemcumque Episcopum accire caussa sacrarum ordinationum, licet tamen deinde res synodali judicio eo devenerit, ut Burchardus veniam peteret, & Gausleno satisfaceret. In his rerum, & locorum adjunctis facile suspicari quispiam poterit, Hugonem Lugdunensem simili de caussa conquestum fuisse apud Urbanum; ipsum autem Urbanum, qui auctor monasticorum quorundam privilegiorum esse poterat, aut saltem intellexerat propositas exemtiones fuisse, velut obtentas a Sede Apostolica, voluisse illos Episcopos, quoad fieri posset, excusare, qui privilegiis, aut exemtionibus fidentes ad ordinationes in aliena Diœcesi celebrandas accesserant.

Sic absoluta priore observatione ad alteram venio, quæ pertinet ad memoratum S. Epiphanii exemplum, qui consecraverat, seu ordinaverat Clericos in Diœcesi S. Johannis Chrisostomi. Agnoscendus illic est error facti: non in Diœcesi Johannis Chrisostomi, sed in Diœcesi Johannis Episcopi Hierosolymitani fertur Epiphanius Clericos ordinavisse: Error quidem excusatione dignus; etenim cum tempore S. Epiphanii Salaminæ in Cypro Episcopi, Episcopus Constantinopoleos esset Johannes cognomento Chrisostomus, Hierosolymitanum vero Episcopatum gereret Johannes II., facile erat decipi ita, ut pro Johanne Jerosolymitano

Johannes

Johannes Constantinopolitanus, sive Chrisostomus diceretur. Laudo ego auctorem S. Hieronymum Epiphanio ipsi contemporaneum tum in epistola ad Pammachium adversus errores Johannis Hierosolymitani, tum in epistola ad Theophilum adversus eundem Johannem. Laudo praeterea Epiphanium ipsum in epistola ad Johannem Hierosolymitanum, quam e graeco in latinum idem Hieronymus transtulit, ex quibus optimis monumentis haec facti series colligitur. Johannes Hierosolymitanus Episcopus Origenis doctrinam & errata sequebatur. Prope ejus Provinciam in loco ab hominum societate dissito (puta in solitudine, ac sylvestribus locis, in quibus monasteria olim condi solebant) Monachi quidam morabantur sacri alicujus administri officio destituti, nemine ex ipsis patiente caussa humilitatis se sacris ordinibus initiari. Sanctus Epiphanius ut Monasterii illius, & Monachorum utilitati consuleret, arbitratus se alienam Provinciam minime ingredi, ibidem invitum quendam Monachum Diaconum primum, deinde Sacerdotem ordinavit. Hinc Johannes Hierosolymitanus, qui recte noverat Epiphanium Origenis doctrinam, quam ipse excolebat, detestari, coepit hac oblata occasione eundem Episcopum tanquam alienae Dioecesеos invasorem, ac turbatorem praedicare, ut sic facilius Epiphanium premeret, unumque ex praecipuis Origenis hostibus perterrefaceret, atque in eum multorum, si fieri posset, odia concitaret. Id ubi Epiphanius novit, statim epistolas ad Johannem scripsit, candide facti seriem enarravit, de jure edocuit, uno verbo certiorem reddidit de re legitime gesta; imo exinde occasionem sumsit acrius erga ipsum tamquam Origenis doctrinae adhaerentem disserere. Hinc Johannes e converso coepit passim, & in vulgus tradere, ab Epiphanio se de haeresi proclamari suspectum, non quod Epiphanius ita crederet, sed quod eo praetextu illegitime factam ordinationem excusatam ab omnibus vellet, unde acerrimae inter utrumque Episcopum subortae sunt, & diutius commotae contentiones. Quae hucusque enarrata sunt, ex memoratis & Hieronymi, & Epiphanii monumentis deducuntur. Quod pertinet ad rem nostram, ut dignoscamus an legitima Epiphanii ordinatio fuerit, juvabit eadem Epiphanii, aut Hieronymi verba referre. Ita scribit Epiphanius in epist. ad Johannem: *Nihil tibi nocuimus, nihil injuriae fecimus, nec quidquam violenter extorsimus. In Monasterio Fratrum, & Fratrum peregrinorum, qui Provinciae tuae nihil deberent* (adnotanda sane sunt isthaec, ex quibus aperte constat, ordinationem in Provincia Johannis minime fuisse celebratam, licet id Johannes assereret, forte ut justam de Epiphanio conquerendi caussam arriperet) *& propter nostram parvitatem, & literas, quas ad eos crebro direximus, communionis quoque tuae coeperunt habere discordiam*, (forte ex eo, quod Origenistis assentiri non deberent) *ne viderentur quadam duritia, & conscientia nostra antiquae fidei ab Ecclesia separari, ordinavimus Diaconum, & postquam ministravit, rursus Presbyterum, super quo debueras gratulari intelligens, quod ob Dei timorem hoc sumus facere compulsi, maxime cum nulla sit diversitas in Sacerdotio Dei, & ubi utilitati Ecclesiae providetur. Nam etsi singuli Ecclesiarum Episcopi habent sub se Ecclesias, quibus curam videntur impendere, & nemo super alienam mensuram extenditur, tamen praeponitur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est, nec considerandum quid factum sit, sed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factum sit.* Deinde facti serie integre exposita ita prosequitur: *Haec ita acta sunt, ut loquutus sum, in charitate Christi, quam te erga parvitatem meam habere credebam, quamquam in Monasterio ordinaverim, & non in Parochia, quae tibi subjecta sit.* Hieronymus autem in memorata epistola ad Theophilum

lum ita de Monasterio, in quo Epiphanius Clericum ordinaverat, & quod Johannes Hierosolymitanus ajebat ad Parochiam Bethleemiticam pertinere, scribit: *Monasterium Sancti Papae Epiphanii nomine vetus additum, in quo frater meus ordinatus est Presbyter in Eleuteropolitano territorio, & non in Æliensi situm est*. Ex quibus sane liquet, controversiam omnem non in eo fuisse, utrum Epiphanius extra Diœcesim suam, & in Diœcesi Hierosolymitana, sive Æliensi Clericum ordinare potuerit; sed utrum Monasterium, in quo Epiphanius Clericum ordinavit, ad Ordinantis ejusdem Diœcesim, an potius ad Episcopum Hierosolymitanum spectaret. Quæ cum ita sint, jam etiam liquet, qualis Gratianeo canoni affingenda interpretatio sit, non solum in ea parte, in qua factum Epiphanii memoratur, sed etiam in ea, qua Urbanus quid agendum esset a Lugdunensi Archiepiscopo tradidit.

De Epistola ad Lucium Præpositum Sancti Juventii.

Can. 8. & 12. cau. 1. qu. 3. Epistolam Urbani ad Lucium Præpositum Sancti Juventii, seu, ut alicubi scribitur, Sancti Jumentii, ferme integram retulit Gratianus duobus in locis, nimirum in canone 8. cau. 1. qu. 3., & post canonem 6. vers. *ad hoc vero* dist. 32. Integra autem legitur in Collectione Labbeana inter epistolas Urbani II. num. 17. Ejus inscriptio hæc est: *Urbanus Episcopus servus servorum Dei dilecto Filio Lucio Præposito Ecclesiæ Sancti Juventii apud Ticinum salutem, & apostolicam benedictionem*. Argumentum epistolæ pendere videtur ex præviis interrogationibus Lucii Præpositi. Interrogaverat Pontificem Maximum Lucius de aliquot ecclesiasticæ disciplinæ capitibus. Primo, utrum simoniacum esset vendere ecclesiastica prædia: deinde utrum præstanda esset humilis obedientia Prælatis, quoties isti minus honesta præciperent. Postremo quid sentiendum, agendumve, ubi ordinationes, & reliqua Sacramenta ab improbis Sacerdotibus confecta proponerentur. Quod priorem interrogationem spectat, exhibetur in dicto canone 8., ubi tamen nonnulla sunt ex Labbeanis Codicibus emendanda. Exhibeo hoc in loco verba illa Labbei, ex quibus emendare juvabit Gratiani scripturam. *Salvator prædixit . . . ex adverso ascendere, & murum . . . in regnum Dei, unde non sunt . . . . res ipsius Ecclesiæ oblata . . . per eundem fiebant, multiplicatam pecuniam, quam obtulerat, lucraretur . . . . sed ambitionem talis quæstus, idest avaritiam, quod est Idolorum servitus . . . de consecratione, & de rebus, quæ proveniunt ex consecratione, affirmat, quod quisquis alterum eorum vendit, sine quo alterum habere non potest, neutrum non venditum derelinquit . . . simoniacum intelligit, in nomine vero . . . Audi Augustinum super Johannem: Oh quot proposita fecerunt? alterum propositum habet . . . unusquisque propositum suum laudat, quod vendit &c. . . . attendat super his Augustinum . . . unusquisque propositum suum laudat, quod vendit, non adjiciens in templo, vel extra templum. Hæc contra venditores, vel emtores sacrarum rerum*. Post hæc secundæ interrogationi satisfaciens, ait non esse obediendum hominibus, quotiescumque Divinis præceptis quidquam contrarium jubeant, eamque ad rem adducit verba Hieronymi, quæ retulit Gratianus in can. 93. cau. 11. qu. 3. Demum postremæ interrogationi respondet eisdem verbis, quæ apud Gratianum leguntur post canonem 6. dist. 32. Addidit Gratianus in eadem cau. 1. qu. 3. canonem 12. ex eadem epistola Urbani depromtum; sed nemo non videt, priora ejusdem canonis verba esse Gratiani, aut a

Gra-

Gratiano excerpta esse ex alio Collectore, & tantum ad Urbani epistolam pertinere verba versiculi *quisquis res &c.*, quæ referenda prorsus erunt ad memoratum canonem 8. eadem caussa, & quæstione in versic. *Quisquis igitur.*

De Epistola ad Petrum Pistoriensem, & Rusticum Abbatem Vallis Umbrosæ.

Extat inter epistolas Urbani II. numero decimanona, quæ hunc titulum præfefert: *Urbanus II. Papa Pistoriensi, & Rustico Vallis Umbrosæ Abbatibus*. Eam edidit Severinus Binius ex MS. Bibliothecæ S. Victoris Parisiensis ad se missam a Picardo Ecclesiæ ejusdem S. Victoris Canonico Regulari his verbis expressam: *Scripsistis nobis maximum apud vos scandalum emersisse, quod Pisanum Episcopum consecraverimus, quod a Guezelone hæretico Diaconus fuerat ordinatus. Et nos profecto scimus, Guezelonem hæreticum fuisse, Moguntinumque Episcopatum simoniaco credimus facinore invasisse, propter quem aut alium adquirendum Regi sub anathemate posito diu servierat, & propter adquisitum omni vitæ suæ tempore deservivit. Eundem & ipsi nos pro eadem caussa, qui ab excommunicatis consecratus est, in synodali Concilio excommunicavimus, & ab omni ecclesiastico officio sine spe restitutionis aliqua deposuimus.* Hunc Guezelonem auctoritate Henrici Regis Moguntinum Archiepiscopum inauguratum veteres appellant Wicellonem; etenim recentioribus facile fuit literam *W* immutare in *Gu*, uti memoratus Binius animadvertit. Hæc vero, quæ ex Binio apud Labbeum descripsi, eadem, arbitror, sunt cum iis, quæ Gratianus describere voluit in can. 24. cau. 1. qu. 7., licet apud Gratianum aliis loquendi formulis contexta oratio sit, sive in Gratiani codicem ex aliis codicibus aliter contexta oratio derivaverit. Extat in Regii Taurinensis Athenæi Bibliotheca Codex MS. membranaceus Panormiæ, ubi in lib. 5. cap. 79. idem Gratiani monumentum refertur sub hac inscriptione: *VII.*, quæ adnotatio forte significat *Urbanum Secundum*, sejuncta litera *V* a literis *II.* Post hæc in eadem inscriptione subsequitur: *A Petro Pistoriensi, & Rustico Vallis Umbrosæ*. Vox illa *A* forte significat *Abbatibus*. Baluzius in notis ad Gratianum refert eandem inscriptionem legi in Panormia impressa Basileæ, & in codice Victorino. Subjicit etiam in codice Victorino initium capitis esse hujusmodi: *Daibertum a Gnezolone &c.* Et infra: *Negzelon hæreticus constat ab hæret. ordinatus, quia nihil habuit, dare nil potuit, cui manus imposuit*; & mox: *necessitate ingruente diaconem*. In memorato autem MS. Taurinensi Codice ita se se habent priora canonis verba: *Lambertum a Neghelone licet Simoniaco simoniace* (inter hæc postrema duo verba imminet superimposita particula *non*, sed diverso charactere, quasi legendum esset: *Simoniaco non simoniace*, uti legitur apud Gratianum) *ejusdem confessione* (rursum alio charactere, & eodem ipso, quo in præcedentibus adjecta est negativa particula, inter postremas illas voces imminet nomen *Daiberti*, quasi legendum esset: *Ejusdem Daiberti confessione*) *reperimus in Diaconum ordinatum &c.* Quæ sequuntur cum Gratiano optime consonant. An Daiberti, an Lamberti, aut simile quodpiam nomen præferamus, parum, aut nihil interesse videtur. Verum negotium facere potest particula *non*, prout vel adjiciatur, uti adjicitur in vulgatis codicibus, vel detrahatur, quemadmodum detracta est in prælaudato MS.; etenim quoties a Gratianeo codice detrahenda foret, statim con-

Can. 24. cau. 1. qu. 7.

consequeretur, non fieri locum pœnis adversus Simoniæ crimen indictis, nisi qui ordinatur, & a Simoniaco ordinaretur, & ipse etiam simoniace ordinem consequeretur, quod quidem est sedulo observandum. Ego sane ubi varios codices agnosco, definitionem eo suspendendam arbitrarer usque, quo ex aliis ecclesiasticæ prudentiæ monumentis confici res posset, eaque ratione Urbani monumentum explicari.

De Epistola ad Abbatem Sancti Ruffini.

Can. 3. cau. 19. qu. 3. Ad canonem 3. cau. 19. qu. 3. emendanda in primis inscriptio erit vulgarium Gratiani codicum, non solum quod accuratiores codices alii aliter habeant, sed etiam quod aliter legatur apud Ivonem Collectorem antiquiorem, & Urbano II. contemporaneum parte 6. cap. 411. ibi: *Urbanus II. Abbati S. Ruffi*. Ejusdem Ivonis auctoritate non dubito, quo minus idem canon Urbano II. jure sit adscribendus, imo etiam ipsam Ivonis editionem ceteris præferendam arbitror ita expressam: *Statuimus, ne professionis canonicæ quispiam, postquam Dei vice super caput sibi hominem imposuerit, alicujus levitatis instinctu, vel districtioris religionis obtentu ex eodem claustro audeat sine Abbatis, totiusque Congregationis permissione discedere, discedentem vero nullus Abbatum, vel Episcoporum, & nullus Monachorum sine communi literarum cautione suscipiat*. Neque vero demonstrari ullo modo potest, hujusmodi sententiam aut non congruere Urbani temporibus, aut ceteris etiam Urbani canonibus non consonare. Congruit in primis Urbani temporibus; etenim prodierant nuper Maximorum Pontificum, ac Conciliorum decreta, quibus Clerici omnes ad regularis vitæ professionem vocati fuerant, ut ea ratione lapsa propemodum clericalis disciplina restitueretur; propterea opportunum maxime fuerat identidem monere singulos, ne a suscepto regularis vitæ proposito ullo prætextu recederetur. Congruit etiam ceteris Urbani canonibus; nam in Concilio Melphitano ab eodem Pontifice celebrato anno 1089. cap. 10. ita statutum legitur: *Præterea constituimus, nequis Episcopus, aut Primas, Monachum quemlibet vagantem in sua Diœcesi, Provinciaque retineat, nisi Abbatis proprii fuerit literis regulariter commendatus*. Edidit præterea Baluzius in Miscellaneis tom. 2. pag. 179. epistolam Urbani II. ad Petrum Præpositum, & Canonicos Ecclesiæ Ruthenensis, in qua hæc leguntur: *Vitæ canonicæ ordinem, quem professi estis, præsentis privilegii auctoritate firmamus, & ne cui post professionem exhibitam proprium quid habere, neve sine Præpositi, vel Congregationis licentia de claustro discedere liceat, interdicimus. Quod si discesserit, & commonitus redire contempserit, tibi, tuisque successoribus facultas sit ejusmodi ubilibet a suis officiis interdicere; interdictum vero nullus Episcoporum, Abbatumve suscipiat, quamdiu scilicet illic canonici ordinis tenor, Domino præstante, viguerit*. Idem decretum Urbani, quod apud Gratianum legitur, edidit quoque Stephanus Tornacensis in epist. 1. ad Robertum Pontiniacensem, & ex eo Mansius in tom. 2. Supplementi Labbeani pag. 82., sed nonnihil immutatis verbis, ibi: *Item statuimus, ne professionis canonicæ quispiam Dei vice super caput sibi hominem imposuit, alicujus levitatis instinctu, vel districtioris religionis obtentu ex eodem claustro audeat sine Patris totius Congregationis permissione recedere. Discedentes vero nullus Abbatum, vel Episcoporum, & nullus Monachorum sine communi literarum cautione suscipiat, ad hæc impetrata venia, salva reve-*

reverentia majorum, & gratia. Quem ad locum monet Baluzius in notis ad Gratianum, verba illa: *ad hæc impetrata venia, salva reverentia majorum, & gratia*, apud Stephanum Tornacensem italico charactere edita, non esse Urbani, sed potius ejusdem Stephani. Non est quoque omittenda alia Baluzii animadversio in illa verba *sine communi literarum cautione*, ad quæ ait, eam formulam servatam postea fuisse a Romanis Pontificibus, quum Monasteriis privilegia concesserunt, ejusdemque rei fere innumera posse produci exempla, quorum unum refert in Bulla Lucii III. pro Monasterio Montis Sancti Quintini, edita a Dacherio in notis ad Guibertum pag. 620., ibi: *Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, nisi arctioris religionis obtentu, sine Abbatis sui licentia fas sit de eodem loco discedere. Discedentem vero absque communium literarum cautione nullus audeat retinere*. Unum adhuc adjicio, nimirum eam Urbani II. epistolam hodie integre editam haberi ad calcem Pœnitentialis Theodori Cantuariensis in editione Petiti tom. 2. pag. 614., & quidem aliis verbis exarata sententia, quæ ad Gratiani canonem pertinet, ibi: *Statuimus enim, ut nemini inter vos professione exhibita proprium quid habere, nec sine tua, fili Arberte Abbas, & eorum, qui post te in eodem regimine successerint, aut sine communi Congregationis licentia de claustro discedere liberum sit, & si discesserit, & commonitus redire contemserit, tibi, tuisque successoribus facultas sit ejusmodi ubilibet a suis officiis interdicere, interdictum vero nullus Episcoporum, Abbatumque suscipiat*.

De Epistola ad Bartholomæum Turonensem Episcopum.

Non possum assentiri Gratiano, qui canonem 13. dist. 56. tribuit Urbano II. in epistola ad Bartholomæum Episcopum Turonensem: etenim constat Bartholomæum fuisse Turonensem Episcopum jam anno 1059. sub Nicolao Papa, idest triginta circiter annos, antequam Urbanus II. Sedem Pontificiam conscenderet, ut patet ex Conventu Rhemensi celebrato sub Nicolao II. anno 1059.; constat etiam tempore Urbani Turonensem Episcopum fuisse Rodulphum, ut patet ex epistola ejusdem Urbani 36. in Appendice Labbeana, seu potius ex Actis Romæ in consecratione Lamberti, quæ eidem epistolæ subjiciuntur, quæque referuntur ad annum 1093., imo & jam ab anno 1080. tempore Gregorii VII. obiisse Bartholomæum, eique successisse Rodulphum patet ex Concilio Santonensi anni 1080., in quo subscriptio ipsius Rodulphi habetur. Caussa vero Cenomanensis Episcopi, de qua in eodem canone agitur, demonstrare etiam potest, caput illud esse Urbano II. antiquius. Nimirum agitur de Episcopo Cenomanensi electo, de cujus admissione dubitatio suborta fuerat, quod Sacerdotis filius esse proponeretur. Hic plane alius esse nequit, quam Arnaldus, qui tempore Gregorii VII. Cenomanensem Episcopatum gessit, quique Sacerdotis filius esse dicebatur. Itaque auctor Urbano II. vetustior quærendus esset, cui Gratiani fragmentum tribueretur, vel Gregorius VII., uti credidit Baluzius in notis ad Gratianum, vel quidam Lugdunensis Episcopus, ad quem, tanquam ad Primatem, spectabat de electione Cenomanensis Episcopi ab Archiepiscopo Turonensi perficienda judicare juxta disciplinam illius ætatis. Gratiano errandi occasionem præbere potuit Panormiæ Codex, cujus in exemplari MS., quod asservatur in Taurinensi Athenæo lib. 3. cap. 50. hæc leguntur: *Decretum Gre-* Can. 13. dist. 56.

Gregorii VII., & Urbani II. Presbyterorum filios a sacris Altaris ministeriis removendos decernimus, nisi aut in Cœnobiis, aut in Canonicis regularibus religiose probati fuerint conversari. Hic est canon 14. ex Melphitanis tempore Urbani II. editus, ac renovatus in Concilio Claromontano can. 25. Post hæc in cap. 51. ejusdem Panormiæ quædam describuntur ex Libro Pontificali; deinde in cap. 52. hic titulus sequitur: *Bartholomæo Turonensi Archiepiscopo*, nullo tamen adjecto auctoris, sive scribentis nomine, & post titulum subjiciuntur statim verba dicti canonis 15. dist. 56. Itaque Gratianus Urbano II. potius tribuendum putavit, quod sine ullo auctoris nomine in cap. 52. Panormiæ legerat, Urbani II. nomen derivans ex capite 50. præcedenti. Unum adhuc animadvertendum superest, in memorato Panormiæ Codice ita legi: *Cenomanensem electum pro eo, quod filius Sacerdotis dicitur, si ceteræ virtutes in eum conveniunt, pro tempore non rejicimus, sed suffragantibus meritis &c.*

De Epistola ad Dominicum Gradensem Patriarcham.

Can. 11. dist. 32. Arbitror, perperam a Gratiano tributam fuisse Urbano II. epistolam ad Dominicum Patriarcham Gradensem, ex qua depromtus scribitur canon 11. dist. 32. Fuerat Dominicus jam in Patriarchatu Gradensi tempore Leonis IX. anno 1053., ut patet ex epistola 2. ejusdem Pontificis ad Episcopos Venetiæ, & Istriæ, in qua mentio fit de Dominico Gradensi, quasi jamdiu Gradensem Patriarchatum teneret. Scimus etiam anno 1077. sub Gregorio VII. vixisse Dominicum eundem, ut adparet ex epistola Gregorii VII. ad illum lib. 4. Regesti epist. 26.; at verosimile non videtur, Dominicum adhuc vixisse sub temporibus Urbani II. Hinc placet potius Labbeum sequi, qui canonem illum inter fragmenta Alexandri II. recensuit circa annum 1065., his tamen verbis: *Erubescant impii, & aperte nos intelligant judicio Sancti Spiritus eos, qui in tribus sacris gradibus, Presbyteratu scilicet, Diaconatu, & Subdiaconatu positi mulierculas non abjecerunt, & caste non vixerunt, excludere ab eorundem graduum dignitate. De manifestis loquimur, secretorum autem cognitor, & judex Deus est*. In Panormiæ Codice MS. Regii Taurinensis Athenæi lib. 3. cap. 102. refertur idem fragmentum sub hac inscriptione: *Dominico Gradensi Patriarchæ*, non adjecto scribentis Pontificis nomine; in capite autem præcedente refertur fragmentum quoddam sub nomine Urbani II. Hinc verosimile est, errandi occasionem sumsisse Gratianum, qui canonem depromturus ex Panormiæ Codice, quod tribuebatur scribenti ad Dominicum Gradensem, cum de scribente non constaret, adscripsit Urbano II., cujus nomen legebat in canone præcedente. Quoniam vero in eo ipso MS. Panormiæ Codice aliqua scripturæ varietas inest, canon ipse describendus est, prout illic habetur, vel ex antiquiore codice emendandus: *Erubescant impii, & aperte nos intelligant judicio Sancti Spiritus eos, qui in tribus gradibus sacris, Presbyteratu scilicet, Diaconatu, Subdiaconatu positi mulierculas non abjecerint, & caste non vixerint, excludere ab eorum graduum dignitate. De manifestis quidem loquimur; secretorum autem cognitor judex Dominus*. Ceterum sententia hujus canonis æque convenit temporibus Alexandri II., ac temporibus Urbani II., quum facile sciverit unusquisque, utriusque ætate abusum illum viguisse inter Clericos, ut mulieribus, aut etiam concubinis publico cum scandalo uterentur, eamque ob rem tum in Conciliis Alexandri II., tum in Conciliis Urbani II. saluberrimas plures editas fuisse constitutiones. De

De Epistola ad Hugonem Gratianopolitanum Episcopum.

Plures hodie editæ sunt nomine Urbani II. epistolæ ad Hugonem Episcopum Gratianopolitanum. Jacobus Petitus in suis adauctionibus ad Pœnitentiale Theodori Cantuariensis tom. 2. pag. 525. plures hujusmodi epistolas evulgavit excerptas ex Chartulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ; verum ex omnes potius spectant ad jura Ecclesiæ Gratianopolitanæ servanda adversus Guidonem Viennensem Episcopum, nihilque habent commune cum Gratianeis canonibus, qui Urbano II. ad Hugonem scribenti tributi fuerunt. Baluzius in Miscellaneis tom. 2. pag. 177. refert etiam quandam epistolam ad Hugonem Episcopum Gratianopolitanum anni 1099. 11. Idus Maji, ad quam pertinere aliquomodo videtur canon 39. cau. 16. qu. 7., etenim illic ista leguntur: *Constituimus ergo, ne ulli omnino hominum qualibet subreptionis astutia liceat vestri Episcopatus possessiones invadere, minuere, vel auferre, aut Episcopatus vestri decimas sive vestra concessione subripere, aut subreptas tenere, neque vestri juris Ecclesias per manum laicam obtinere; sed omnia, quæ juste hactenus vestra possedit Ecclesia, sive in futurum domino adjuvante juste, atque canonice poterit adipisci in tua, tuorumque successorum manu integra semper, & illibata permaneant.* Cum hæc plurimum cum Gratianei canonis sententia consonent, in hunc locum Gratianeum ipsum fragmentum retuli, quasi jure optimo laudari potuisset ex epistola Urbani ad Hugonem Gratianopolitanum. Ceterum referri etiam, & forte commodius posset ad canones 5., & 6. Concilii Melphitani sub Urbano II. celebrati anno 1089., siquidem in can. 5. ita legitur: *Nullus laicus decimas suas, aut Ecclesiam, aut quidquid Ecclesiastici juris est sine consensu Episcopi, vel Romani concessione Pontificis Monasteriis, aut Canonicis offerre præsumat.* Et in can. 6. *Nullus Abbas, nullus Ecclesiarum Præpositus quæ juris sunt ecclesiastici accipere sine Episcopi concessione præsumat.* Huc quoque referri potest canon ille Melphitani Concilii, quem ex vetusto Codice Vaticano edidit Mansius in Supplemento Labbeano tom. 2. pag. 85. his verbis: *Perlatum est ad Sanctam Synodum, quod sint quidam Episcopi, & Abbates, qui colonos ad se pertinentes non sinant decimas dare ad Ecclesias, ubi missas audiunt, & infantes eorum baptizantur. Proinde decrevit sacer iste conventus, ut Episcopi, & Abbates de vineis, vel agris, ac frugibus, quæ ad suum, vel fratrum usum laborant, decimas sibi pro benedictione, vel hospitum susceptione habeant: familiæ vero ibi dent decimas suas, ubi per totum anni circulum missas audiunt, & infantes eorum baptizantur.* Can. 39. cau. 16. qu. 7.

Epistola Urbani ad Hugonem Gratianopolitanum, ex qua depromtus est canon 11. cau. 35. qu. 2. in Collectionibus Conciliorum, ac Decretalium Pontificiarum minime reperitur. Nihilominus tamen eadem tanquam genuina recipienda erit; in primis enim laudanda est Romanorum Correctorum solertia, qui inscriptionem canonis emendaverunt olim corruptam, quæ nimirum ita exhibebat: *Urbanus II. Gratiano Neapolitano Episcopo*, vel alibi, uti notavit Baluzius, *Gratiano Apolitano Episcopo*, vel alibi, *Gratiano & Apolitano Episcopo*. Deinde epistolæ ejusdem fidem facit integra Ivonis contemporanei scriptoris epistola 232. ad Hildebertum Cenomanensem Episcopum, in qua, quoniam Urbani ejusdem epistolæ argumentum exhibetur, integra referenda utilis erit labor ad Gratianei canonis interpretationem. Ita scribit Ivo: *De viro, qui antequam uxorem duceret, circa maritalia* Can. 11. cau. 35. qu. 2.

loca

loca matrem ejusdem uxoris exteriori pollutione maculavit, nihil sanius respondere valeo, quam quod Papa Urbanus respondit Hugoni Gratianopolitano Episcopo consulenti cum de simili negotio: respondit enim ex consulto, propter tale flagitium legitimum solvendum non esse matrimonium. Consuluit tamen diligentissimis, & districtissimis examinationibus esse perquirendum, utrum in tali turpitudine contigerit aliqua carnis commixtio, per quam fierent in commixtione seminata una caro, propter quam fieri debet male initi, vel violati matrimonii disjunctio. Audivi enim, quod vir ille, de quo agitur, de objecto crimine examinatione igniti ferri se purgaverit, & a læsione ignis illæsus repertus sit. Quod si ita est, & hoc in Sacramento purgationis suæ posuit, quod nunquam cum matre uxoris suæ una caro fuerit, contra divinum testimonium nullum ulterius investigandum intelligo esse judicium. Vale. Ex hac Ivonis epistola facile intelligit unusquisque, non solum Gratiani canonem jure optimo Urbano II. ad Gratianopolitanum Episcopum scribenti attribui debuisse, verum etiam percipiet, de qua re interrogatus Urbanus fuerit, & quomodo juxta propositam speciem responderit. Unum adjicio: nimirum idem canon Gratianeus legitur in quadam antiqua Collectione canonum incerti auctoris MS., quæ adservatur in Bibliotheca Regii Taurinensis Athenæi: Distributa est illa Collectio in libros 7., quorum in quinto cap. 204. ita legitur. *Urbanus Papa: extraordinaria pollutio non in naturalibus admissa citra maritalem affectum, licet sæpius repetita, non videtur impedire, aut separare conjugium.* Et quidem ita editum Urbani Papæ monumentum paullisper differt ab editione Gratiani: verum quæ editio sequenda potius sit, jure optimo ambigerem, cum utri Collectori præstanda major sit fides, prorsus ignorem. Hanc viam ineundam crederem, ut ea lectio præferatur, quæ magis accommoda est memoratæ Ivonis epistolæ.

De Epistola ad Guarnerium Narbonensem Episcopum.

In investiganda vera inscriptione canonis 37. dist. 50. jam plurimum elaboravit Baluzius, qui in notis ad Gratianum scribit, in Codice Sangermanensi hanc
Can. 37. dist. 50. esse inscriptionem: *Unde Urbanus secundus scribit Guarnerio Mereburgensi Episcopo*, sic quoque scriptum primo fuisse in Regio Codice, sed postea emendatum, & pro *Mereburgensi* repositum *Nerebonensi*, puncto addito sub litera *e*, quod significat hanc quoque literam esse delendam, ut scribatur *Nerbonensi*. Addit præterea, antiquum librum Victorinum, & primam editionem Panormiæ habere *Nerbonensi*; ceteros, & antiquam editionem Moguntinam, & Venetam *Narbonensi*, quo etiam modo legitur in Lovaniensi Panormiæ editione lib. 3. cap. 154. Non ita sane legitur in Codice MS. Panormiæ Regii Taurinensis Athenæi, ubi hæc habetur inscriptio: *Urbanus II. Garnerio Mereburgensi Episcopo.* Ecquidem certum est, prosequitur Baluzius, nullum ea tempestate Narbonensem Archiepiscopum fuisse Guarnerium, sed Dalmatium, cujus successor Bertrandus ex Cathedra Nemausensi ad Narbonensem translatus est ab Urbano II. Notat Guillelmus Catellus in libro 5. Memoriarum Historiæ Occitanæ pag. 784., in antiquis Codicibus MSS. hoc caput inscriptum esse *Guerino Neubrigensi Episcopo*; sed nec Baluzio placuit hujusmodi inscriptio, cum nullus unquam Neubrigensis Episcopus fuerit. Placuit potius legere, uti exhibebat antiquus Codex Victorinus (quod etiam superius adnotabam legi in Taurinensi Codice) *Urbanus II. Garnerio Mereburgensi Episcopo.* Wernerum

rum autem fuisse Merseburgensem, sive Marspurgensem in Germania Episcopum ab anno 1073. usque ad tempora Paschalis II. docet ex Broturso Johannes Gualterius in Chronico Chronicorum. Post tam uberes Baluzii adnotationes nihil aliud addendum videtur, quod pertineat ad Gratianei canonis inscriptionem. Quod vero spectat ad ipsius canonis sententiam, illam sub nomine Urbani relatam reperio in Actis Concilii Bellovacensis non multo post tempore celebrati, nimirum anno 1114. sub Paschali II. Urbani ipsius successore, cujus verba hic describam, quum paullisper discrepent a Gratianea editione. Post relata ibidem aliquot Sanctorum Patrum, ac Pontificum monumenta, ipsius etiam Urbani epistolas nonnullas ita legitur: *Urbanus Gar . . . . . Clericum, quo jaciente lapidem puer dicitur interemtus, nos pro amore tuo in eodem ordine permanere permittimus: ut tamen semper in pœnitentia, & timore permaneat.*

De Epistola ad Albertum Metensem Episcopum.

Num canon 3. cau. 1. qu. 5. jure Urbano II. tribuatur, incertum prorsus est, *Can. 3. cau. 1. qu. 5.* ex eo, quod integra, quæ ibidem memoratur ad Albertum Metensem Episcopum, epistola perierit. Sane Pontificum Epistolæ illæ, quæ singularibus propositis gestis, veluti privata quædam rescripta, sunt accommodatæ, nec generalem continent disciplinam, difficilius adservari consueverunt: vix illas Scriptor, aut Collector aliquis, data occasione commemoravit, cujusmodi est rescriptum, de quo in dicto canone 3. Si consideraveris ipsam fragmenti inscriptionem, forte illud ab Urbano abjudicabis; etenim non constat, Albertum Metensem aliquem Episcopum fuisse, sed potius Herimannum, ad quem scripta est epistola 53. lib. 1. in Regesto Gregorii VII. Ante Herimannum fuit Metensis Episcopus Adalbero, pro quo forte apud Gratianum Alberti nomen substitui facile potuit; ast si Adalbero dicendus sit rescriptum istud recepisse, non erit rescriptum tribuendum Urbano, sed potius Victori II., aut alteri Pontifici, cui Adalbero contemporaneus fuerit. Quod si consideraveris rescripti ejusdem sententiam, ea certe non dissonat a temporibus, & disciplina Urbani II., ut propterea ea de caussa recte Urbano tributa videatur. Id facile demonstratur ex canone 1. cau. 1. qu. 5., qui editus fuit in Concilio Placentino sub Urbano eodem celebrato; hunc autem canonem si contuleris cum canone 3., agnosces statim eandem propemodum utrobique propositæ caussæ definitionem, nisi in eo discrimen reperias, quod canon 1. generalem exhibeat disciplinam, in canone autem 3. singulare rescriptum contineatur. In Concilio Bellovacensi anni 1114. similia traduntur sub nomine Urbani II. his verbis: *Quicumque adhuc pueri cupiditate parentum aliquod ecclesiasticum beneficium per pecuniam adepti sunt, illo dimisso, ibidem misericorditer & in sacris Ordinibus vivere possunt.* Ad laudatum canonem 3. animadvertit Baluzius in notis ad Gratianum, in veteri codice Rivipullensi legi *cuidam Principum ejus oblatam* pro eo, quod Gratianus habet *datam*, & in eodem libro infra sic haberi: *Liceat eum ex concessione Episcopi sui, fratrumque &c.*

De Epistola ad Episcopum Vapicensem.

Can. 5. cau. 15. qu. 6.

Canonem 5. cau. 15. qu. 6. retulit Gratianus sub hac inscriptione: *Urbanus II. Episcopo Vapicensi*. Forte is esse potuit Leodegarius Vapicensis in Delphinatu Episcopus, ad quem extat scripta Gregorii VII. epistola in lib. 7. Regesti epist. 21. ad annum 1079. Idem Gratiani fragmentum in Codice MS. Panormiæ Regii Taurinensis Athenæi refertur pag. 92. col. 2. sub hoc titulo: *Urbanus II. Vapicensi Hedrensis Diæcesis Episcopis*. In editis Panormiæ exemplaribus parte 5. cap. 111. paullo aliter se se habet canonis inscriptio, nimirum: *Urbanus II. Vapicensi, & Diensi Episcopis*. Baluzius in notis ad Gratianum testatur, se in Codice Victorino ita scriptum vidisse: *Urbanus II. Edrensi, Vapicensi, Diensi Episcopis*, & melius in Codice MS. Monasterii Rivipullensis: *Urbanus II. Ebredunensi, Vapincensi, Diensi Episcopis*. Subdit etiam ad vocem *Hugoni*, ita quidem habere Gratiani codices omnes, uno excepto Sangermanensi, qui *Wigoni* habet, quam lectionem optimam arbitratur, quod in Codice Rivipullensi ita diserte scriptum viderit; monet demum in duobus Codicibus Victorino, & Rivipullensi pro illis Gratiani verbis *prohibeto*. *Qui si Sacramenta . . . Principi jurarunt &c.* legi: *prohibete*: *quod si Sacramenta . . . Principi juraverunt &c.* In laudato Taurinensi Codice MS. eadem verba leguntur, quæ in vulgaribus Gratiani codicibus. Epistola autem integra Urbani apud Collectores minime reperitur; nihilominus tamen minime dubito, quin recte eidem Pontifici adscripta fuerit, cum epistolæ argumentum, formulæque ibidem expressæ Urbani temporibus apprime conveniant. Revera fuit sub Urbano II. apud Gallos Hugo quidam Comes de Inciaco, qui armata manu in villam Sancti Gaucerici veniens treviam Dei fregerat, ut illius temporis Acta perhibent (treviam Dei frangere dicebatur tunc quicumque, aut res ecclesiasticas pro lubito invadebat, aut res quidem alias occupabat, sed certis diebus Deo dicatis, quemadmodum deducitur ex Concilio Rothomagensi anni 1096. can. 1. 2., & sequentibus). Cameracensi Ecclesiæ infensus Comes illius jura, ac prædia devastaverat, in quem propterea Rainoldus Rhemensis Episcopus excommunicationis sententiam, quemadmodum & in ejus asseclas, fautoresque pronunciaverat. Id referunt Acta Concilii Compendiensis anni 1095. apud Mansium in Supplemento Labbeano, ubi legitur fragmentum epistolæ Rainoldi Rhemensis ad Lambertum Episcopum Atrebatensem his verbis: *Liquere vobis credimus, quoniam in Concilio, quod Compendii celebravimus, ad clamores Gerardi Cameracensis Episcopi omnium præsidentium judicio in eum* (idest in Hugonem de Inciaco) *anathematis gladium exeruimus, & in omnes ejus cooperatores, & consentaneos. Sed neque ideo ipse, nec filius ejus Cameracensem Ecclesiam persequi destiterunt &c.* Hæc sane Hugonis duritics facilem occasionem præbere potuit, ut caussa ad Urbanum deferretur, cujus deinde auctoritate ea sententia prolata fuit, de qua in dicto canone 5.

De

De Epiſtola ad Guimondum Epiſcopum.

Guimondum, qui apud Gratianum Guitmondus, in MS. autem codice Panormiæ Willimundus appellatur, & ad quem Urbanus II. epiſtolam ſcripſiſſe fertur in can. 3. cau. 24. qu. 2., illum ipſum fuiſſe arbitror, ad quem ſcripta extat epiſtola Gregorii VII., ejuſdemque fragmentum in can. 5. diſt. 8., nimirùm Epiſcopum Averſanum. Mihi ſuffragatur Ivo Carnotenſis coævus auctor, qui idem fragmentum referens in parte 14. cap. 68. illud tribuit Urbano in epiſtola ad Guimondum Epiſcopum Averſanum. Satis autem eſſe videtur Ivonem Carnotenſem memoraſſe, apud quem eadem epiſtola referatur, ut ſtatim illa jure Urbano II. adjudicetur. Nimirum fuit Ivo Urbano II. chariſſimus, imo ab eodem Pontifice Carnotenſem Fpiſcopatum obtinuit, atque ſub finem Pontificatus Urbani ſuam edidit Collectionem, ut proinde nemo ſuſpicari facile poſſit, Virum Religioſum in epiſtolis Urbani referendis decipi potuiſſe, aut alios voluiſſe decipere. Quoniam vero Gratiani lectio paulliſper diſcrepat a lectione Ivonis, quæ ſane videtur anteferenda, hoc in loco Ivonianum canonem deſcribendum puto, ibi: *Sane quod ſuper Richardo Burrelli filio veſtra Fraternitas egiſſe innotuit pro zelo Dei, & animarum charitate, laudamus: ſed non adeo timendum, non adeo vobis ab ejus eleemoſynis abſtinendum. Inter ceteros quippe noſtræ fidei Patres B. Leo Doctor egregius, quibus, inquit, vivis non communicavimus, nec mortuis communicare debemus. Conſtat ergo, quoniam quibus vivis (ut ex oppoſito loquamur) communicavimus, mortuis quoque communicare poſſumus. Nos plane inter duo oppugnantia poſiti, impiis quidem, & ſchiſmaticis communicare nullo modo poſſumus, iſtis autem licet peccatoribus, & prædonibus diſpenſative pro tempore communicamus; quia & hactenus Eccleſiam ſuſtentaverunt, & ſe fideliores in poſterum pollicentur; alioquin oportet nos de hujus mundi partibus exire, ſub qua etiam ſponſione nos eis nuper in B. Petri natalitiis abſolutionem indulſimus. Quia ergo prædictus vir neque nominative excommunicatus, neque communicans excommunicatis ex nomine obiit, ſed in Domini ſui fide, atque ſervitio, licet nobis ejus, diſpenſative, ideſt quandiu eos nos patimur, eleemoſynis communicare, & defuncti animam Chriſtianæ Religionis moribus adjuvare.*

Can. 3. cau. 24. qu. 2.

De Epiſtola ad Gofredum Epiſcopum Lucanum.

Eadem ratione, quod ſcilicet referatur apud Ivonem in parte 10. Decreti cap. 54. fragmentum epiſtolæ Urbani II. ad Gofredum, ſeu Gotifredum, ſeu Godefridum Epiſcopum Lucanum, illud ipſum, quod legitur apud Gratianum in can. 47. cau. 23. qu. 5., non erit ſane ab eodem Pontifice abjudicandum. Deſcribenda tamen hic erunt eadem Ivonis verba, cum Gratiani editio nonnihil corrupta deprehendatur. Habet Ivo: *Excommunicatorum interfectoribus, prout morem Romanæ Eccleſiæ noſti, ſecundum ipſorum intentionem modum congruæ ſatisfactionis injunge. Non enim eos homicidas arbitramur, quod adverſus excommunicatos zelo Catholicæ Matris ardentes eorum quoslibet trucidaſſe contigerit. Ne tamen ejuſdem Eccleſiæ Matris diſciplina deſæviat, tenore, quem diximus, pœnitentiam ei indicite congruentem, qua Di-*

Can. 47. cau. 23. qu. 5.

vinæ simplicitatis oculos adversus se complacare pervaleant, si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio contraxerunt. Ad interpretationem hujusce canonis mihi non displicet illorum opinio, qui tradiderunt, non generaliter illum referendum esse ad eos, qui quoscumque extra Ecclesiæ communionem positos interfecissent, sed potius qui interfecissent illos, qui ideo erant excommunicati, quod treviam Dei fregissent, nimirum adhuc bellis privatis intendissent feriatis diebus. Nemo enim ignorat, quanta tum & sollicitudine, & prudentia apud sacros Antistites opus fuerit, ut aboleretur tandem pravus ille usus privatorum certaminum, quæ temporum barbaries invexerat. Excommunicationis pœna si quospiam non amovisset a pravo consilio, forte amovere poterat metus, ne occiderentur ab aliquo, dum interfector excommunicatorum ordinariam homicidii pœnitentiam ex indulgentia canonum non timebat.

De Epistola ad Petronium Episcopum Legionensem.

Can. 14. dist. 56. Si auctor Panormiæ revera esset Ivo Carnotensis, quemadmodum nonnulli tradiderunt, jure etiam asserere unusquisque posset, tributum fuisse Urbano II. canonem 14. dist. 56., qui eisdem verbis legitur in Panormia, cujus MS. Codex Taurinensis Regii Athenæi ita habet in inscriptione: *Urbanus II. Pet.° in Legionensi Epo*. Num recte legerit Gratianus, *Petronio Legionensi Episcopo* plurimum dubitaverim; imo ego putaverim legendum potius esse *Petro Legionensi Episcopo*, cum Petri Legionensis mentio fiat in actis Concilii Hispanici anni 1088. apud Labbeum in Veneta editione tom. 6. pag. 567. Ceterum plurimum consonat adjunctis temporum Urbani ejusdem fragmenti sententia; scimus enim tunc beneficia majora, præsertim Episcopatus, minus idoneis personis concessa fuisse, unde Pontifices Maximi identidem consulebantur, & pro variis caussis modo asperiore, modo indulgentiore utebantur disciplina. Præcipue vero humaniter agendum fuit cum Legionensi Episcopo, licet minus idoneo; etenim in Hispania tunc temporis, & quidem in ipsa Provincia Compostellana, in qua situs est Legionensis Episcopatus, res ecclesiasticæ propemodum universæ turbatæ erant, quamobrem Urbanus II. impense studuit per Legatos missos, Primatumque Toletanæ Ecclesiæ constitutum, ut omnia in pristinum restituerentur. In rebus autem maxime turbatis non erant rejiciendi Antistites illi, qui maxima cum humilitate, animique demissione, utcumque minus fortasse idonei, ad Sedem Apostolicam accesserant, germanam canonum sententiam expectaturi a Pontifice Maximo, qualis fuisse exhibetur Petronius, sive Petrus Legionensis. Adde his, ad demonstrandum jure tribui posse Urbano memoratum canonem, aliquo adhuc momento valere Panormiæ auctoritatem; sive enim Ivo, sive alius quispiam illius auctor extiterit, coævus tamen Urbano fuit, ac proinde non omnino contemnendus.

De Epistola ad Richardum Archiepiscopum Genuensem.

Can. 3. cau. 35. qu. 6. Ad inscriptionem canonis 3. cau. 35. qu. 6. notat Baluzius, in omnibus antiquis Gratiani exemplaribus, & editionibus caput istud inscriptum esse Richario, vel

vel Richardo Episcopo Januensi; Codicem Sangermanensem Ricarium Genuensem vocare; veterem collectionem canonum Rivipullensem *Ciriacho Genuensi Episcopo*, Ivonem parte 9. Decreti cap. 33. *Cyriaco*; in Panormia edita lib. 7. cap. 85. *Richardo Januensi Episcopo*; in Codice Victorino *Cariaco Genuensi Episcopo*. (huic consonat MS. Codex Panormiæ, in quo hæc est inscriptio: *Urbanus II. Cariaco Genuensi Episcopo, quomodo sit inquirenda parentela*): Demum adnotat legendum esse *Cyriaco* ex eo, quod moneat Ferdinandus Ughellus tomo 4. Italiæ sacræ pag. 1164. Cyriacum factum fuisse Episcopum Januensem circa annum 1090., eamque Ecclesiam rexisse annis quatuor. Quod spectat ipsam canonis sententiam, ego ab Ivone non arbitror recedendum, utpote illius ætatis scriptore. Fere autem consonat cum Gratiano, dummodo pro illis Gratiani verbis: *Notificamus tibi, ut postquam tres .... quod si propinqui aut extranei &c.* legamus: *Notificamus tibi, ut si tres ... quod si propinqui, vel extranei &c.* Notat Baluzius ad ea verba *defunctæ uxoris* &c., in omnibus antiquis libris, & veteribus editionibus, etiam apud Democharem, & Contium ita haberi: *Duo ex propinquioribus jam defunctæ uxoris, vel vivæ ejus, qui accusatur, hanc &c.* In MS. nuper laudato Codice Taurinensi Panormiæ pro illis verbis: *Remoto amore, timore, pretio, omni malo studio &c.* legitur: *Remoto amore, timore præcipue, & omni malo studio &c.* Ad eandem rem pertinet canon 1. Concilii Trojani apud Labbeum celebrati ab Urbano II. anno 1093. ibi: *Episcopi, quorum Diœcesani sunt, eos usque in Pentecosten trina advocatione conveniant. Tunc si duo viri, vel tres, consanguinitatem jurejurando firmaverint, vel ipsi forte confessi fuerint, conjugia dissolvantur. Si vero neutrum contigerit, Episcopi eos per baptismum Christi, per fidem Christi, per Christi judicium in vera obedientia obtestentur, quatenus palam faciant, utrum se, sicut fama est, consanguineos recognoscant. Si negaverint, sibi ipsis relinquendi sunt; ita tamen ut si aliud in conscientia habeant, se a liminibus Ecclesiæ, a Corpore, & Sanguine Domini, a fidelium communione noverint segregatos, atque infames effectos, donec ab incesti facinore desinant. Si se judicio Episcoporum segregaverint, si juvenes sunt, alia matrimonia contrahere non probibeantur.*

De Epistola ad Sanctium Regem Aragonum.

Rursum ad canonem 3. cau. 31. qu. 2. adnotat Baluzius, variam esse in diversis codicibus monumenti inscriptionem; etenim in Gratiani Codice Regio, Sangermanensi, & prima editione Moguntina, animadvertit legi. *Item Sanctio Regi Aragonum*, & in aliis codicibus MSS. & editione Veneta *Sacrato*, vel *Sacratio*. Non inde sane colligas, tribuendum esse Hormisdæ Pontifici, cujus est præcedens canon; nam errandi in inscriptione occasionem præbere posset auctor Palearum, qui inter duo Urbani fragmenta, nimirum canonem 1. & canonem 3. fragmentum epistolæ Hormisdæ Pontificis inseruit. Apud Ivonem in parte 8. Decreti cap. 24. hæc habetur inscriptio: *Urbanus Satino Regi Aragonum*. In Panormia editionis Lovaniensis lib. 6. cap. 109. *Item Sanctio Regi Aragonum*, in editione Sebastiani Brant. *Item Sacratio Regi Aragonum*; in Taurinensis Panormiæ Codice MS. jam superius laudato: *Urbanus Sancio Regi Aragonum*. Antonius Augustinus Dial. 5. lib. 1. de emendat. Gratiani monet in libro Cæsaraugustano scriptum

Can. 3. cau. 31. qu. 2.

ptum legi: *Urbanus ſecundus Sanctio Regi Aragonum*. Nonnulla præterea notatu digna ſunt in ipſo canone; etenim in memorato Codice MS. Panormiæ Taurinenſi pro illis verbis *ſub fidei pollicitatione* ita legitur breviatis characteribus *ſub fidi pollicitatione*, quæ ſcriptura hanc commodiorem pateretur interpretationem *ſub fideli pollicitatione*; item pro verbo *decernimus* legitur *diſcimus*, deinde pro verbis *aut crimen fornicationis incurrat*, ita legitur breviatis characteribus *aut ẽm fornicationis incurrat*; veroſimile autem eſt, in particula ẽm, quæ forte exprimit *etiam* forte exſcriptores intellexiſſe *crimen*, priorem literam *e* vertentes in literam *c*. Demum poſtrema illa Gratiani verba: *Qui eam conjunxit invitam, quod pari tenore de viro eſt etiam ſentiendum*; in eodem MS. Codice alio charactere deſcripta ſunt, ut propterea tamquam ſuſpectæ fidei haberi merito poſſint. His conſonant exemplaria, quæ edidit Manſius in tom. 2. ſupplementi pag. 83., ubi poſtrema illa verba: *Quod pari tenore de viro eſt etiam ſentiendum* deſiderantur. Deſcribam, quale hic habetur, integrum monumentum, in quo nonnihil agnoſcitur varietatis. *De neptis tuæ conjugio, quam te cuidam daturum neceſſitatis inſtante articulo ſub fidei pollicitatione firmaſti, hoc æquitate dictante decernimus; ut ſi illa virum, ut dicitur, omnino renuit, & in eadem voluntatis auctoritate perſiſtit, ut viro illo prorſus ſe deneget nupturam, nequaquam eam invitam, & renitentem ejuſdem viri cogas conjugio ſociari; quorum enim unum corpus eſt, debet eſſe & animus, ne forte cum viro alii in vita fuerit copulata contra Domini, Apoſtolique præceptum, aut reatum diſſidii, aut crimen fornicationis incurrat. Cujus videlicet peccati malum in eum redundare conſtet, qui eam conjunxit invitam*. Non eſt prætereundum, idem monumentum haberi etiam apud Hildebertum de Lavardino Cenomanenſem Epiſcopum Urbano II. coævum, qui in epiſt. 42., poſtquam tradidit conſenſum conjugum in matrimonio requiri, ita proſequitur: *Hoc etiam Urbanus Papa non tacuit ſuper Aragonum Regem, qui neptem ſuam cuidam militi ſe daturum ſub fidei profeſſione firmaverat, canonicum proferens in hæc verba capitulum: De neptis tuæ conjugio &c.* Sequuntur hoc loco, quæ leguntur apud Gratianum, uſque ad illa verba: *Qui eam conjunxit invitam*; nam poſtrema illa: *Quod pari tenore &c.* apud eundem Hildebertum etiam deſiderantur.

De Epiſtola ad Vitalem Presbyterum Brixiæ.

Ut expendantur canones 2. cau. 1. qu. 5., 4. cau. 30. qu. 3., & 6. cau. 30.
Can. 2. qu. 4., depromti ex eadem epiſtola Urbani II. ad Vitalem Presbyterum Brixiæ
cau. 1. nihil aptius adferri poteſt, quam quod ad dictum canonem 2. Baluzius tradidit
qu. 5. Can. 4. in notis ad Gratianum, quibus vix quidpiam addi poſſe videtur. Ait ille, epi-
cau. 30. ſtolam illam integram haberi in vetere Codice MS. Monaſterii Rivipullenſis.
qu. 3. & Ejus initium eſt: *Urbanus II. Vitali Presbytero Brivenſi. Super quibus &c.*, ut
Can. 6. in dicto canone 4., deinde: *Quod autem uxor &c.*, ut in dicto canone 6. denique
cau. 30. *Porro eos, qui &c.* ut in dicto canone 2. Quis autem fuerit Vitalis ille, dubium
qu. 4. faciunt antiqui Codices Manuſcripti. Apud Gratianum vocatur Presbyter abſque titulo, ſed Correctores Romani admonent in libro MS. decretorum Pontificum citari ex Nicolao ad Vitalem Presbyterum Pruvienſem. Rectius tamen dicitur derivatum ex epiſtola Urbani II. Antiqui Codices Regius, & Sangermanenſis canonem

nonem tribuunt Urbano II. scribenti ad Vitalem Presbyterum Brixiæ; in optimo tamen, & vetusto codice Monasterii Rivipullensis, qui scriptus est ævo Paschalis II., capita illa constanter inscribuntur Vitali Presbytero Brivinensi, quo etiam modo legitur in vetustissima Collectione Canonum MS., quæ fuit Claudii Puteani. Ex his Baluzius prope eo adducebatur, ut intelligeret fuisse eam epistolam scriptam ad Vitalem Presbyterum Brivensem in finibus Lemovicum. Verum eum dimovit antiquus auctor vitæ Anselmi Episcopi Lucensis a Sebastiano Tengnagelio editus, apud quem mentio fit cujusdam Vitalis Brixiensis Presbyteri eo ipso tempore viventis. Hæc ejus sunt verba: *Aliud quoque miraculum, quod confratre Vitali Brixiensis Ecclesiæ Presbytero, religiosæ vitæ Viro, aliisque pluribus referentibus didici &c.* Ea auctoritate permotus Vir eruditus veram lectionem putavit, qua docetur epistolam scriptam esse ad Vitalem Presbyterum Brixiensem, tametsi libri optimi MSS. nomen habeant Vitalis Presbyteri Brivensis. Imo exinde etiam dubitat, de capitulo *Consuluit*, quod extat in tit. Decretalium de usuris, quodque in prima Collectione Decretalium lib. 5. tit. 15. cap. 12. dicitur esse Urbani III. ad Brixiensem Presbyterum, num restituendum sit Urbano II., nam Antonius Augustinus illic admonet Presbytero Brixiensi inscriptum illud esse in tribus Libris Tarraconensibus, licet hanc inscriptionem omiserint Raymundus, & Contius.

De can. 2. cau. 19. qu. 2., qui editus ab Urbano dicitur in Capitulo Sancti Ruffini.

Eruditi omnes quotquot Gratianels canonibus notas adjecerunt, dum devenerunt ad canonem 2. cau. 19. qu. 2. legendum existimarunt in inscriptione: *Urbanus II. in capitulo Sancti Ruffi*, eodem modo, quo superius etiam animadverti ad inscriptionem canonis 3. cau. 19. qu. 3., imo Baluzius in notis Gratianeis asserit, decretum istud fortasse olim extitisse in epistola Urbani ad Arberium Abbatem, & Capitulum S. Ruffi data Tricastri anno 1096. 13. Kal. Octobris, quæ edita fuit a Fratribus Sanmarthanis valde decurtata, ubi hoc ipsum fragmentum desideratur. Ego vero non facile eo adduci possum, sed canonem illum confictum arbitror ab otioso quodam Monacho, qui monasticis exemtionibus forte plus æquo confistens, ita de illis ementito Sancti Pontificis nomine differuit, ut extra germanam, rectamque sacri Ecclesiæ regiminis viam prosilierit. Sane hoc monumentum nec in Panormia, nec in decreto Ivonis legitur, unde me nemo ex Collectoribus Urbano coævis tenet. Ivo autem, vel Panormiæ auctor, qui Urbani II. decreta præ manibus diu versabant, non omisissent istiusmodi monumentum, tanquam insigne ad asserendam monasticam libertatem, si illud præ manibus habuissent. Neque temere id de quibusdam Monachis illius ætatis dictum est, cum de adulterinis, confictisque Privilegiis, & Constitutionibus apostolicis convicti fuerint. Præter ea, quæ initio hujus capitis paucis præfatus sum, perspicuum, & insigne exemplum præsefert Juretus in observationibus ad epist. 65. Ivonis Carnotensi de Monachis B. Walerici, quorum fraudem detexit Godefridus Ambianensis Episcopus, cum veste abtersisset atramentum scripturæ recentis. Neque vero in medium proferatur auctoritas Stephani Tornacensis, qui in epist. 2. hunc eundem canonem laudavit; etenim ipse, sicut alii quicumque post Gratianum scripserunt, Gra-

Gratiani fidem sequuti sunt, & ex illo Collectore decepti. Profecto sufficit exhibere sententiam propositi canonis, ut non solum pateat, Urbanum Pontificem longe ab illa distare, verum etiam in oppositam penitus partem non semel declinavisse. Proponitur ibidem duas esse leges, publicam unam ab ecclesiasticis Antistitibus ordinatam, privatam alteram, quam Sanctus Dei Spiritus in corde uniuscujusque fidelis intimo quodam, & invisibili charactere descripsit. Subjicitur deinde, privatam hanc legem multo digniorem esse publica, ac propterea legi publicæ anteferendam, quatenus Spiritus Dei ipse lex est, & Spiritui Dei obsequendum est, non resistendum. Ergo concluditur, Episcopis contradicentibus resisti potest lege privata, quia ubi Spiritus Dei, ibi libertas sine lege. Quis non horreat istiusmodi principia altius repetita, quam propositum postularet? Etenim canonis auctor exinde colligebat, posse unumquemque etiam Clericum muneri ecclesiastico addictum, invito Episcopo, monasticam vitam appetere, ac profiteri, quod ut demonstraret eo adductus est, ut divinitus institutum Ecclesiæ publicum regimen dissolvere videatur. Quod enim majus & schismatibus, & hæresibus, ipsis etiam immanibus flagitiis patrocinium accedere potest, quam hæc de privata lege legi publicæ anteferenda doctrina, cujus sane prætextu nullæ leges, nulla jura optime, sanctissimeque firmata usquam consistent. Vel enim qui spiritu privato, quem Spiritum Dei appellat auctor canonis, agitur, puro, putoque sui ipsius consilio relinquendus est, vel Superiorum adhuc judicia expectabit. Si primum, dummodo agenti ipsi lubeat, quid non licebit? Si alterum, frustra adseritur privatam legem legi publicæ, sive Superiorum voluntati anteferri. Quotquot ab Ecclesiæ communione extorres hodiernis temporibus sunt, in suæ hæreseos patrocinium in has quoque perniciosas Reipublicæ Christianæ opiniones iverunt, nihilque aliud, quam hæc Ecclesiæ matri, a qua recesserunt, opponere potuerunt. Fateor quidem singulari Dei spiritu nos aliquando, pluries etiam illustrari, & moveri ad optima; sed hujusmodi illustratio Superioris adhuc auctoritate probanda est, ne forte mali spiritus illusiones cum Divina illustratione perperam confundamus. Quod si Spiritus Dei legem ipsam, ut dicitur, privatam inspirat, magis sane, ac magis inspirat legem, ut dicitur, publicam, quippe qui publicis Ecclesiæ Magistratibus magis, quam privato unicuique fideli illustraturus adstat; qua in specie is potius dicetur agi Spiritu Dei, qui legi publicæ obtemperet, quam qui privatæ indulgeat voluntati, ubi nimirum privata voluntas lege publica distrahitur, vel impeditur; neque enim sibi metipsi contrarius esse potest spiritus idem in duabus legibus, publica, uti in eodem canone dicitur, & privata. Nusquam in has sententias ivisse credendus est Urbanus, qui non semel publicam hujusmodi legem præ privata longe custodiendam prædicavit. Constat id ex canone 2. & 3. cau. 19. qu. 3., quos Urbano II. idem Gratianus adtribuit. Ibi enim statuitur, contra quam in dicto canone 2. cau. 19. qu. 2. legatur, neminem ex Canonicis regularibus, aut ex Monachis posse ad arctiorem vitam in alio Monasterio ducendam transire, nisi Superioris consensus accesserit. Quomodo intelligi potest Urbanus decrevisse, modo Superiorum auctoritatem, ac consensionem necessariam fore, modo nulla ratione attendendam, & privato consilio postponendam? Nimius libertatis amor videtur illusisse auctori hujus monumenti, quem non alium, nisi otiosum quendam, & falsarium Monachum jure optimo fuisse suspicatus fui.

De

De Canone 2. cau. 8. qu. 3., quem ex gestis Urbani II. se excerpsisse Gratianus ait.

Ad interpretationem canonis 2. cau. 8. qu. 3., quem Gratianus laudavit, quasi depromtum ex gestis Urbani II., nihil accommodatius huc adferri potest, quam quod tradit Baluzius in libro de Concord. Sacerd. & Imp. lib. 5. cap. 41. Ait ipse in primis, apud omnes eruditos perspectissimum hodie esse, canonem illum mendis esse corruptum, ubi præsertim memoratur Arelatensis Episcopus, veluti Suffraganeus Archiepiscopi Narbonensis, quemadmodum etiam agnovit Stephanus Tornacensis Episcopus, qui paullo post editum Gratiani codicem, Gratianeum idem opus glossemate illustravit, Correctores præterea Romani, qui pro nomine Episcopi Arelatensis substituendum voluerunt nomen Episcopi Electensis, quod Electensis Episcopus esset Suffraganeus Archiepiscopi Narbonensis. Licet autem emendationem Franciscus Bosquetus reprehenderit in notis ad Epistolas Innocentii III. pag. 114., tamen idem Baluzius necessariam probavit, quod agnoverit toto tempore, quo Urbanus Pontificatum tenuit, nullum fuisse Arelatensem Episcopum nomine Artaldum, sed ad Arelatensem Cathedram post depositum Achardum in Concilio Avenionensi, anno 1076. evectum fuisse Gibelinum, qui eam tenuit usque ad annum 1107., quo ad Patriarchatum Hierosolymitanum translatus est, uti testatur Willelmus Tyrius lib. 11. cap. 4. Tandem post hæc concludit Baluzius, agi ibidem de Helenensi, seu Elenensi Episcopo, (cujus Episcopatum hodie Perpinianum translatum scimus) in finibus Galliæ Narbonensis constituto; & quidem de hoc Episcopo testatur se vidisse duos veteres codices MSS., præterea Arnaldum fuisse Elenensem Episcopum anno 1087. docet, eumque passum fuisse controversiam a Dalmatio Archiepiscopo Narbonensi propter caussas in hoc ipso Gratiani capite commemoratas, donec Romam pergens ab Urbano Pontifice consecratus fuit in Episcopum. Hic tamen finem non habuerunt diutissimæ concertationes inter Artaldum, & Dalmatium Metropolitam, quandoquidem Urbanus Papa scribens ad Raynerium Legatum suum ei mandavit, ut de caussa Elenensis Episcopi diligenter inquireret, eandemque finiret, his verbis: *Elenensis quoque Episcopi caussam diligenter inquirito, & inter Narbonensem Episcopum, & ipsum justo omnia judicio definito*. Huc usque Baluzius in loco laudato, cujus observationi nihil sane amplius addendum videretur, nisi Baluzius idem nonnulla adhuc observanda credidisset in suis notis ad Gratianum. Ait ille, in veteri collectione canonum MS., quæ fuerat Viri clarissimi Claudii Puteani, hæc, quæ sequuntur, paullo aliter legi, quam apud Gratianum: *Canonicis juraverat . . . hujusmodi sacramentum . . . . feci, nullam conventionem ante . . . consecrationem meam . . . criminis ejus conscius sum . . . a sacerdotio me repellat*. Ceterum, subdit ille, omnia antiqua Gratiani exemplaria MSS., & edita habent *a sacerdotio me repellat*, quæ verba optimum sensum faciunt, ut mirum sit, hanc lectionem fuisse repudiatam a Correctoribus Romanis, qui *a sacra me unctione repellat*, edere maluerunt. Subjicit demum ibidem nonnulla, quæ pertinent ad jura Ecclesiæ Elenensis, quæ huc non refero, quia parum, aut nihil conferunt ad Gratianei capitis interpretationem.

De ceteris Capitibus nomine Urbani II. laudatis.

Can. 1. & 11. dist. 56. Quædam adhuc supersunt discutienda fragmenta Urbano II. apud Gratianum tributa, quin in Gratiani codice designetur monumentum, ad quod eadem sint exigenda. Ex his est in primis canon 1. dist. 56., qui apud auctorem Panormiæ non tam Urbano II., quam Gregorio VII. adtribuitur. Revera in Codice Panormiæ MS., qui asservatur in Regia Taurinensis Athenæi Bibliotheca lib. 3. cap. 50. ita legitur: *Decretum Gregorii VII., & Urbani II. Presbyterorum filios a sacris Altaris ministeriis removendos decernimus, nisi aut in Cœnobiis, aut in Canonicis regularibus religiose probati fuerint conversari*. Si acta Urbani II. evolvamus, eadem omnino verba legemus in epistola ejusdem Papæ ad Pibonem Episcopum Tullensem, quam numero 17. refert Labbeana Veneta editio in Appendice. Eadem fere verba leguntur in Concilio Melphitano anni 1089. can. 14. ibi: *Presbyterorum filios a sacri Altaris ministeriis removendos decernimus, nisi aut in Cœnobiis, aut in Canonicis religiose probati fuerint conversati*. Idipsum ferme habetur in Concilio Claromontano anni 1095. can. 11. ibi: *Ut nulli filii concubinarum ad ordines, vel aliquos honores ecclesiasticos promoveantur, nisi monachaliter, vel canonice vixerint in Ecclesia*. Hæc perspicue probant, laudatum Gratiani canonem jure tribui Urbano II. potuisse, quum non solum in Conciliis ejusdem temporibus celebratis, verum etiam in ejusdem epistolis integer reperiatur. Sed præterea, ut ajebam ex Panormiæ auctore, tribui posset Gregorio VII., cum legatur expressus in Concilio sub eodem Pontifice celebrato; etenim in Concilio Pictavensi, quod Labbeus ex apographo Jacobi Sirmondi refert ad annum 1078., can. 8. ita legitur: *Ut filii Presbyterorum, & ceteri ex fornicatione nati ad sacros gradus non provebantur, nisi aut Monachi fiant, aut in Congregatione canonica regulariter viventes, prælationes vero nullatenus babeant*. Atque ex his præterea adparet, huc referendum esse canonem 11. dist. 56. Notanda porro est disciplina illius ætatis; cum enim Clerici aut concubinis, aut uxoribus uterentur, rebus ecclesiasticis quasi familiaribus fruebantur, ita, ut eas in filios post mortem suam quasi hæreditatem una cum Sacerdotio ipso transferrent. Id sane vertebatur in gravissimam Ecclesiarum perniciem, quamobrem meliori modo consuli non poterat Ecclesiarum utilitatibus, quam si ad vitam communem vel in Monasteriis, vel in Canonicis locis ducendam Clerici vocarentur: Erat autem inter Monasteria, Canonicaque loca discrimen, quod in Monasteriis constituti tribus votis adstringebantur sub Abbate, certaque regula a Fundatore monastico præstituta; at Canonica loca ad instar Clericalium Congregationum redigebantur sub vitæ communis instituto, quales hodie dixeris Congregationes Clericorum S. Philippi, aliasve similes.

Can. 4. dist. 60. Locum etiam hic habere videretur canon 4. dist. 60., sed hunc pertinere ad Concilium Beneventanum anno 1091. celebratum jam dixi in cap. 63. prioris partis hujus ejusdem Operis, quemadmodum etiam de ceteris similibus fragmentis differendum ibidem fuit.

Can. 6. dist. 68. Canon 6. dist. 68. inter ea, quæ hodie supersunt Urbani II. Pontificis monumenta, minime legitur: verum nihil prohibet, quominus ejusdem Papæ temporibus maxime convenire videatur; quum enim diræ tunc essent inter Clericos, &

Laicos

Laicos contentiones, quæ collationes spectabant sacrarum dignitatum, nihil antiquius erat Viris ecclesiasticis, quam tradere, Viros Apostolicos adhuc recentioribus temporibus existere, quorum auctoritate Sacri Administri designarentur, quo pertinere videbatur illud Psalmistæ: *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filii*. His usus ad eam rem est Paschalis II., qui Urbano II. immediate successit, ita scribens ad Henricum in epist. 93. apud Labbeum: *Præterea Propheta David ad Ecclesiam loquens ait: Pro Patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos Principes super omnem terram. Ecclesia filios genuit, Ecclesia Principes statuit: possemus alia de Scripturis sacris testimonia, & exempla proponere, quibus constaret Ecclesiæ Sponsos, ac Pastores Episcopos non sæcularium potestatum nutu, sed Christi dispositione, & Ecclesiæ judicio præponendos*. Qui hæc Paschalis II. verba cum dicto canone 6. contulerit, facile agnoscet, unam, eandemque esse sententiam, ita ut recte idem canon 6. tribui forte posset Paschali II., neque enim absonum est & Paschalis, & Urbani monumenta ita confusa, permixtaque fuisse, ut quod unius esset, alteri apud Collectores tribueretur, quum uterque eodem sæculo vixerit, eædemque controversiæ ab utroque discuti, dirimique debuerint. Forte agnoscendum erit, apud Gratianum in eodem canone 6. nonnulla addita fuisse ex S. Augustino, qui in enarratione Psalmi 44. ita memoratum versiculum interpretatus est: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: quid est, pro Patribus tuis nati sunt tibi filii? Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt tibi, constituti sunt Episcopi. Hodie enim Episcopi, qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia Patres illos appellat, ipsa illos genuit, ipsa illos constituit in sedibus Patrum. Non ergo te putes desertam, quia non vides Petrum, quia non vides Paullum, quia non vides illos, per quos nata es, de prole tua tibi crevit Paternitas. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: Constitues eos Principes super omnem terram. Vide templum Regis, quam late diffusum est, ut noverint virgines, quæ non adducuntur in templum Regis, non se ad istas nuptias pertinere. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos Principes super omnem terram. Hæc est catholica Ecclesia, filii ejus constituti sunt Principes super omnem terram, filii ejus constituti sunt pro Patribus. Agnoscant, qui præcisi sunt, veniant ad unitatem, adducantur in templum Regis. Templum suum Deus ubique collocavit, fundamenta Prophetarum, & Apostolorum ubique firmavit. Filios genuit Ecclesia, constituit eos pro Patribus suis Principes super omnem terram.*

Auctor Palearum in can. 2. cau. 9. qu. 2. parum apte tamen, & apposite, retulit, quod Gratianus sub nomine Urbani II. descripserat in can. 3. de pœn dist. 6. Sive unum, sive alterum, quod in idem consonat, fragmentum respicias, frustra illud inter Urbani II. monumenta requires. Observare tamen nihilominus juvat, tempore Urbani II. tria de pœnitentibus in disputationem venisse, ob quosdam, qui tunc irrepserant, abusus. In primis cum Laici, præsertim Ecclesiarum Patroni, de Ecclesiis a se erectis tamquam de rebus omnino suis libere posse se disponere arbitrarentur, in illis non solum Clericos sacro functuros officio nominabant, sed etiam pro lubito quæcumque Sacramenta independenter ab Episcopis, & Parochis, ipsum quoque pœnitentiæ Sacramentum, suscipiebant, quamobrem in Concilio Claromontano anni 1095. can. 18. ita decernendum fuit: *Ut nullus Presbyter Capellanus alicujus laici esse possit sine concessione sui Episcopi*; vel, ut alii legunt: *Ut nullus Princeps Capellanum habeat, nisi quem Episcopus suus, aut Archidiaconus Procuratorem animæ delectum constituat*. Alterum in eo situm erat, quod qui- (Can. 2. cau. 9. qu. 2. & Can. 3. de pœn. dist. 6.)

dam fallaces pœnitentias adfectabant, & licet pluribus irretiti criminibus detinerentur, unius aut alterius pœnitentiam humili confessione coram Sacerdotibus exhibebant, in aliis vero pervicacissimi perseverabant. Id liquet tum ex eodem Concilio Claromontano can. 22., ubi statutum legimus, neminem admittendum ad pœnitentiam fore, *nisi perfectam confessionem fecerit, verbi gratia, ut si perpetrato homicidio manserit in adulterio, vel perjurio, hujusmodi ad perfectam pœnitentiam minime recipi debere decretum est*; tum ex Concilio Melphitano can. 16., quo ita statuitur: *Sane quia inter cetera unum est, quod maxime Sanctam perturbat Ecclesiam, falsæ videlicet pœnitentiæ; Confratres nostros Episcopos, & Presbyteros admonemus, ne falsis pœnitentiis laicorum animas decipi, & in infernum pertrahi patiantur. Falsam autem pœnitentiam esse constat, cum spretis pluribus de uno solo peccato pœnitentia agitur, aut sic cum agitur de uno, ut non discedatur ab alio &c.* Postremo vigebat acerrima inter Clericos, & Monachos controversia, Monachis Sacramentum etiam Pœnitentiæ passim administrantibus, Clericis autem sibi hanc potestatem reservatam adserentibus; unde varia tunc prodierunt decreta modo in favorem Monachorum, modo in odium eorundem, prout vel in diversis provinciis, vel diversis temporibus ea facultate, aut uterentur Monachi, aut abuti viderentur. Sic in cap. 1. de Cappellis Monachorum, quod ad ætatem Urbani II. eruditi referunt, Monachis interdictum adparet, ne quamlibet gererent animarum curam, sed potius per Clericum Cappellanum ab Episcopo institutum Sacramenta in Ecclesia Monasterii ministrarentur. Testatur præterea Ivo Carnotensis in epist. 63., Lemovicensem Episcopum interdixisse Monachis regimine Parochiarum, & confessione Pœnitentium excipienda. Viceversa in Concilio Nemausensi anni 1096. decretum est, Monachos uti posse facultate absolvendi, ligandique in can. 2., quem Gratianus retulit sub nomine Bonifacii Papæ, imo & in ipso Concilio adjectum est in can. 3., eos, qui *sæculum reliquerunt plus, valere peccata hominum solvere, quam Presbyteros sæculares*. In tanto Monachorum, Clericorumque conflictu, mirum est, quid utrimque pertentatum fuerit, dum Monachi præ ceteris objicerent quædam Clericorum illius temporis vitia, quæ facile palam demonstrabant, præsertim ignorationem sacrorum canonum, qua revera tunc plurimi cœcutiebant, unice intenti aut militaribus rebus, aut laicorum famulatui, a quibus pluribus beneficiis, iisque pinguibus ditatum iri sperabant. Ex his facile mihi persuadeo, sententiam dicti canonis 3. de pœn. dist. 6. seu canonis 2. cau. 9. qu. 2. a quibusdam Monachis fuisse confictam, ut suæ caussæ, cui impense studebant, servirent, quemadmodum, ut alibi jam monui, facere consueverunt. Noverant illi in sacris canonibus definitum, ut unusquisque a proprio Parocho susciperet Pœnitentiæ Sacramentum. Quid autem moliri melius, & ad rem suam opportunius poterant, qui laicos ad Monasteria pertrahebant, quam sub nomine Urbani allegare ignorantiam Parochorum, ex qua a Parochiis ad Monasteria sacrorum caussa divertere liceret? Porro illud Gratiani monumentum neque inter epistolas Urbani, neque inter canones Conciliorum illius ætatis reperitur, imo nec ab ullo ex Collectoribus Gratiano antiquioribus laudatur; unde verosimile est primum ex Bibliotheca Monasteriorum, in quibus Gratianus scribebat, prodiisse. Neque vero conjicere quisquam facile poterit, Urbanum II. in eam erupisse sententiam, quæ in Parochos odia omnium concitaret, ansamque preberet singulis in scientiam sui Parochi inquirere, dum ibidem perspicue traditur, licere unicuique a proprio

Parocho

Parocho discedere, quoties sciat Parochum rerum sacrarum ignorantia laborare. Quod si fervidiore zelo correptus de Parochorum honore parum sollicitus ab aliquo fingatur Urbanus, cur non etiam eo progressus fingitur, ut diceret, non solum posse, sed etiam debere fideles a Parochis suis eo in casu divertere; non enim tantum eos, qui in via Domini cœcutiunt, ne ab ea cum ipsis deflectamus evitare possumus, sed omnino debemus. Sed hæc nunquam fuit ratio saluti animarum consulendi, quam semper optimam iniverunt Pontifices Maximi. Nimirum cavere potius consueverunt, ut siquis ex Parochis parum exequendo muneri videretur idoneus, is removeretur, non facultatem dare fidelibus de Pastoris sui scientia judicandi, eumque pro libito rejiciendi, vel retinendi; ne forte exinde gravissima schismata suborirentur.

Romani Correctores ad canonem 37. cau. 12. qu. 2. animadverterunt, se reperiisse fragmentum Concilii Urbani II., in quo eadem propemodum Gratianei canonis verba legebantur. Hodie vero postquam editi sunt a recentioribus canones 22. Concilii Lateranensis sub Callisto II. celebrati anno 1123., perspicue liquet potius ad Callisti Concilium, quam ad Urbanum eundem canonem pertinere. Ita in Concilio legitur canone ultimo: *Alienationes, quæ specialiter per Ottonem,* (legitur alii *Attonem*) *Guidonem, Hieremiam, seu forte Philippum, ubilibet de possessionibus Ravennatis Exarchatus factæ sunt, damnamus; generaliter autem omnium per intrusionem, seu canonice electorum sub Episcopi nomine, aut Abbatis, qui secundum usum Ecclesiæ suæ consecrandus est, alienationes quocumque modo factas, nec non personarum ordinationes ab eisdem sine communi consensu Clericorum Ecclesiæ, sive per simoniam itidem factas irritas judicamus. Illud etiam per omnia interdicimus, ut nullus Clericus præbendam suam, seu aliquod ecclesiasticum beneficium aliquo modo alienare præsumat; quod si præsumtum olim fuit, vel aliquando fuerit, irritum erit, & canonicæ ultioni subjacebit.* Mirum porro esse non debet, Urbano II. tributa fuisse, quæ potius Callisto II., seu Concilio Lateranensi sub eodem Pontifice celebrato tribui debuissent; cum enim Callistus proxime Urbano II. successerit, facile utriusque Pontificis acta a quodam collectore confundi potuerunt. Evidens hujus rei exemplum præbent iidem Romani Correctores, qui ad canonem 8. dist. 27. Callisto tributum observaverunt, se eundem canonem reperiisse una cum canone *alienationes* cau. 12. qu. 2., & can. *paternarum* cau. 24. qu. 3. in quodam fragmento Concilii, quod dicebatur ab Urbano II. celebratum; hi tamen omnes canones leguntur in memorato Lateranensi Concilio sub Callisto. Can. 37. cau. 12. qu. 2.

Auctor Palearum errandi occasionem nonnullis præbere potuit, qui crediderunt ad Urbanum II. pertinere canonem 2. cau. 16. qu. 2., qui tamen Urbani non est, sed potius Concilii Moguntini anni 813. In veteribus Gratiani codicibus nec iste canon 2. nec sequentes 3., 4., & 5. habebantur; quemadmodum in notis ad Gratianum Baluzius monuit, quamobrem nomen Urbani II., quod eisdem canonibus præfigitur, potius spectat canonem 6. Porro in commemorato Concilio can. 38. ita legitur: *Admonemus, atque præcipimus, ut decimas Deo omnino dari non negligatur, quas Deus ipse sibi dari constituit; quia timendum est, ut quisquis Deo debitum suum abstrahit, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua.* Eadem verba referuntur in Capitularibus Francorum lib. 5. cap. 154. Baluzianæ editionis, his adhuc adjectis: *Necessaria sua, & qui decimam Deo dare neglexerit, novem partes auferantur ab eo.* Nomine etiam Concilii Moguntini retulit Burchardus Can. 2. & 6. cau. 16. qu. 2.

dus in cap. 131. lib. 3., & Ivo parte 3. cap. 197. Itaque liquet, inscriptionem canonis 2. pertinere potius ad canonem 6. cau. 16. qu. 2., qui canon 6. quemadmodum ad Urbani II. Constitutiones referendus sit, jam tradidi in prima hujus operis parte cap. 63., ubi de Concilio Claromontano, seu Arvernensi. Hic nonnulla subjiciam ex Baluzio, qui postquam canonem ediderit, atque illustraverit in cap. 31. lib. 6. de concordia Sacerdot. & Imper., in notis ad Gratianum ad illa verba *cum Abbatum consensu*, animadvertit canonem hunc non levem difficultatem ingerere, ubi tota instituendi Presbyteri auctoritas datur Episcopo, Abbati solus consensus, licet in principio dicatur, electionem Presbyteri, sive collocationem, ut ibidem dicitur, tribui Monachis, consensum Episcopo, dum praecipitur, ne Monachi in Paraecialibus Ecclesiis, quas tenent, absque Episcoporum consilio Presbyteros collocent; quae prima fronte videntur esse contraria. Controversiam istam dirimere conatur vir eruditus, dum rationem habet usus, quem in Ecclesiam statim invexit canon ille Claromontanus. Certum quippe ait, eodem tempore, quo conditus fuit, intellectum de jure praesentationis fuisse, quod Abbates deinceps habuerunt in institutione Presbyterorum, qui regerent Paraeciales Ecclesias eorum Monasteriis contributas. Testis est ipsemet Urbanus auctor conditorque canonis; cujus haec sunt verba ex epist. ad Hugonem Abbatem Cluniacensem edita in Bibliotheca Cluniacensi pag. 520. *Liceat quoque vobis, seu fratribus in Ecclesiis vestris Presbyteros eligere, ita tamen ut ab Episcopis, vel ab Episcoporum vicariis animarum curam absque venalitate suscipiant*. Quae verba haud ita multo post repetita inveniuntur in epist. Paschalis II. ad eundem Hugonem data pag. 522. Anno deinde 1111. Lambertus Atrebatensis Episcopus, qui Concilio Claromontano interfuerat Ecclesiae B. Petri de Insula concedens altare de Moncellis hanc cautionem donationi suae adjecit apud Ferreolum Locrium in Chronico Belgico pag. 268. *Adjicimus etiam, ut Ecclesia B. Petri per vos Presbyterum idoneum Episcopo Atrebatensi praesentet, qui ei obedientiam promittat, & de vitae suae honestate, sicut canonicum est, promissionem faciat, ac deinde curam in populo de Moncellis gerendam gratis suscipiat*. Biennio post Guillelmus Cadurcorum Episcopus statuens in futurum de Ecclesia S. Stephani Vairiacensis, quae tenebatur a Monachis Tutelensibus, his, quae sequuntur, verbis explicavit potestatem Episcopis, & Abbatibus datam in Concilio Claromontano. *Electione, & providentia Tutelensis Abbatis, & Monachorum in saepe dicta Ecclesia S. Stephani de Vairiaco Sacerdos ponatur, sed nobis praesentetur, a nobis curam suscipiat animarum, nobis obedientiam promittat*. Eodem modo canonem postea explicavit Eugenius III. in epist. de privilegiis majoris Monasterii Turonensis data anno 1145. *In Parochialibus vero Ecclesiis, quas tenetis, Presbyteros eligatis, quibus si idonei fuerint, Episcopi Parochiae cura committant, ut ejusmodi Sacerdotes de plebis quidem cura Episcopo rationem reddant, vobis autem pro rebus temporalibus debitam subjectionem exhibeant*. Apertius Alexander III. anno 1179. cum privilegia confirmaret Monasterii Tornodorensis in tom. 4. Galliae Christianae pag. 645. *In Parochialibus autem Ecclesiis, quas tenetis, liceat vobis Sacerdotes eligere, & electos Episcopo repraesentare; quibus, si idonei inventi fuerint, Episcopus &c.* Unde facile colligi potest, esse huic Concilio Claromontano imputandam originem juris, quo recentioribus temporibus utuntur Abbates, quoties Sacerdotia vacant, quibus incumbit cura animarum, quae ab eorum Monasteriis pendet. Destinant enim virum huic ministerio, quem Episcopo praesentant, tum vero Episcopus

Episcopus eum in Sacerdotio instituit, si idoneus repertus fuerit. Rursum ea ratione sublata est quoque repugnantia, quæ esse initio videbatur in verbis canonis Claromontani. Huc usque egregie Baluzius.

Canon 1. cau. 16. qu. 4. tantum abest, ut sit Urbani II., quin potius ejusdem Papæ adversari sententiis videatur. Siquidem non semel constituit Urbanus, ut Monachi jure optimo illa possiderent, in quibus illis tricennaria possessio suffragabatur. Hinc in Concilio Claromontano anni 1095., quod Baluzius edidit in lib. 6. de Concord. Sacerd. & Imp. cap. 31. can. 3. ita legitur: *Porro quæcumque altaria, vel decimas ab annis 30., & supra hujusmodi redemtione Monasteria possedisse noscuntur, quiete deinceps, & sine molestia qualibet eis possidenda firmamus.* Eadem propemodum verba repetita legimus in Concilio Nemausensi anni 1096. can. 1., ex quibus profecto colligitur, temporibus Urbani II. sufficientem fuisse ad res ecclesiasticas a Monasteriis præscribendas tricennalem possessionem. Potius itaque Gratianeus canon referendus erit ad Concilium Lateranense Callisti II. anno 1123. celebratum; neque enim novum fuit Gratiano, aliisve Collectoribus, monumenta ejusdem Concilii Urbano tribuere, quemadmodum superius tradidi ad can. 37. cau. 12. qu. 2. Itaque in can. 19. illius Concilii hæc habentur: *Servitium, quod Monasteria, aut eorum Ecclesiæ a tempore Gregorii Papæ VII. usque ad hoc tempus Episcopis facere, & nos concedimus. Possessiones Ecclesiarum, & Episcoporum tricennales, Abbates, vel Monachos habere omnimodis prohibemus.* Hic canon habetur quidem in editione Concilii facta a Cossartio, sed desideratur in editione Baluzii facta ex vetere MS. Monasterii Anianensis in lib. 8. de Concord. Sacerd. & Imp. cap. 21., forte abrasus, aut omissus a Monachis Anianensibus ejusdem codicis auctoribus. Juvat hæc paullisper explicare. Ante Justinianum Imperatorem universa jura, & actiones 30. annorum spatio præscribebantur, quæ prudentia in omnibus rebus ecclesiasticis, utut singulari privilegio donatis, obtinuerat. Primus Justinianus in rebus ecclesiasticis Ecclesiæ Orientalis centenariam tantummodo præscriptionem locum habere decrevit l. 23. cod. de Sacros. Eccles., quam deinde ad Occidentalem Ecclesiam protraxit Nov. 9. Sed demum restricta eadem præscriptio fuit ad annos 40., uti colligitur ex Nov. 111., & Nov. 131. cap. 6.; ita ut usque ad Urbani II. ætatem quadragenaria præscriptio in rebus ecclesiasticis obtineret. Contigit tunc, Laicos bona quamplurima ad Ecclesias pertinentia occupasse, neglectis sacrorum canonum sanctionibus, ex eo præsertim, quod Episcopi Laicorum potentiorum famulatui addicti, vel ipsa etiam decimarum jura Laicis eisdem concederent iterato; & parum juvaret illa Ecclesiis, Episcopisve restitui; quotidianum enim erat periculum, ne rursus transferrentur in Laicos. Quid igitur? Plausu receptum est apud Viros probos, ut Monachi illa ipsa decimarum ecclesiasticarum jura redimerent, ac retinerent; ea enim ratione eveniebat, ut a Laicorum manibus eximerentur, & si non ecclesiastica omnino evaderent, ecclesiasticis saltem juribus religiosa facta propius, quoad tempora paterentur, accederent. Hinc factum est, ut Monachis daretur non solum hæc ampla redimendi facultas, sed præterea eadem jura sic redemta præscribendi solo triginta annorum spatio contra legem quadragenariæ præscriptionis, uti liquet perspicue ex commemoratis canonibus Conciliorum Claromontani, & Nemausensis; adjuvanda autem erat hujusmodi præscriptio, quæ favorabilis Ecclesiæ videbatur, ideoque minori etiam temporis spatio perficienda. Gavisi sunt hoc privilegio Monachi, quodque erat singulare, in- redem-

Can. 1. cau. 16. qu. 4.

redemtione decimarum, non autem in aliis Ecclesiasticis rebus redimendis expressum, utpote quod erat reparandis illius temporis injuriis accomodatum, cœperunt ad alias res Ecclesiasticas extendere, imo etiam ad sequentia sæcula prorogare. Quamobrem opportunum fuit Ecclesiæ rebus, in Concilio Lateranensi Callisti II. tricennali hujusmodi præscriptione rerum Ecclesiasticarum Monachis interdicere, ut rursum jus commune vigeret quadragenariæ præscriptionis. Id, licet paullo obscurius, agnovit ipsemet Gratianus, qui postquam laudavit in can. 1. cau. 16. qu. 4. Concilii Lateranensis fragmentum, statim animadvertit, adversus Ecclesiam quadragenariam præscriptionem Monachis non denegari; erat enim ipse in hac re admodum versatus, qui in Monasteriis degebat, & jura Monasteriorum sui temporis ignorare non poterat.

Can. 2. cau. 16. qu. 7. Quæ hucusque velut per juris historiam de præscriptione rerum Ecclesiasticarum disserui, lucem non modicam adferunt canoni 2. cau. 16. qu. 7. Certum est, Laicos, qui ab Episcoporum liberalitate res Ecclesiasticas acceperant, easdem Monachis, aut Clericis Regularibus tandem aliquando restituisse, et quamquam id pluribus placuerit, redire ea ratione ad Ecclesiam bona sua, Episcopi tamen ægre senserunt, bona eadem minoribus potius Clericis, aut Monachis adsignari, quam restitui sibi, aut saltem in hujusmodi restitutionibus postularunt suum debere intervenire consensum, in quo præstando sui juris vestigium quoddam agnosceretur. Ita statutum legimus in Concilio Melphitano anni 1089. can. 5. & 6., in Concilio Beneventano anni 1091. can. 2., in Concilio Claromontano can. 6. & 7., & in Concilio Romano anni 1099. can. 15. & 16. Ceterum quæ leguntur in can. 2. cau. 16. qu. 7. exigenda sunt ad canonem 6. Concilii Claromontani his verbis: *Ut altaria congregationibus Canonicorum, vel Monachorum per personas data, mortuis personis libera redeant in manus Episcoporum, nisi fuerint illis per eorum scripta, vel privilegia confirmata*; ex quibus adparet Paleαrum auctorem in describendo eo canone non verba Concilii, sed potius sententiam, quam ipse aliis verbis ornavit, descripsisse. Apud Mansium in Supplemento Labbeano tom. 2. pag. 142. ad Concilium Claromontanum exhibetur idem canon paulo aliter exaratus ex ms. codice Decreti Gratianei Bibliothecæ Lucensis Congregationis Matris Dei, quem vir eruditus conjicit esse sæculi duodecimi exeuntis, ibi: *Congregato apud Claramontensem urbem multorum Coepiscoporum Synodali conventu proposita est nobis a quibusdam quæstio de Ecclesiis, vel Ecclesiasticis progressionibus a Clericis, vel Monachis usque in præsentiarum inconsultis Episcopis adquisitis. Nos autem usi saniorum consilio eorum ... condescendentes, providentesque Ecclesiarum pace, vel ... scandali periculo hujusmodi, quod non poterat procedere apostolica auctoritate decrevimus, ut ea, quæ a Clericis, vel Monachis, a quibuscumque personis prout potuerit usque hodie fuerit acquisita, rata probentur, & inconcussa permaneat, hoc tamen tenore, ne in posterum Episcopis inconsultis talia præsumant.*

Can. 2. cau. 19. qu. 3. Canon 2. cau. 19. qu. 3. tribuendus potius est Anselmo Episcopo Havelbergensi, qui in libro de Ordine Canonicorum Regularium edito apud Bernardum Pezium tomo 4. Thesauri Anecdotorum, cap. 5. ita scribit ad suæ Diœceseos Clericorum institutionem. *Mandamus, & mandantes utiliter interdicimus, ne quisquam Canonicus regulariter professus, nisi, quod absit, publice lapsus fuerit, Monachus efficiatur; quod si decreto nostro contraire præsumens facere tentaverit, ad ordinem canonicum præcipimus ut redeat, & deinde memoriale præsumptionis suæ cucullam deferat* (forte le-

legendum videretur *deferat*, quemadmodum ex sequentibus facile colligi posset: Gratianus autem legit: *memorialem cucullam deferat, & ultimus in choro maneat. Et quidem de hoc verbo apud quosdam contentio, vel dubium est, utrum deferre, vel deserere cucullam in præcepto sit. Nos vero de verbo non contendimus. Id tamen indubitantes scimus, ipsum præcepti datorem Urbanum Papam II., ac post ipsum alios Romanos Pontifices ejusmodi præsumtoribus cucullam detraxisse*. Postrema hæc verba, quæ indicant, hanc prudentiam probatam fuisse Romanis Pontificibus, et specialiter ipsi Urbano II., in caussa fuerunt, cur Gratianus, aut is, qui Gratiano auctor extitit, ejusdem monumenti Urbanum II. auctorem faceret.

Inter monumenta Urbani II. minime reperitur canon 23. cau. 22. qu. 5., qui licet in aliquibus vetustis Gratiani codicibus desideretur, quemadmodum animadverterunt Correctores Romani, tamen relatus est inter Decretales Gregorii IX. in cap. 3. de jurejurando. Quod sane in eodem canone decretum legitur, & generali sacrorum canonum traditioni consonat, in ea parte, qua Clerici jurare prohibentur; consonat præterea disciplinæ temporum Urbani II., qua vigebat, ut Clerici illi, qui bonorum Ecclesiasticorum administrationem obtinuerant, fidem suam, & sponsionem jurejurando firmius obstringerent. Canon 13. Cabilonensis II. Concilii anni 813. juramenta Clericorum fuisse improbata demonstrat ibi: *Dictum est interea de quibusdam fratribus, quod eos, quos ordinaturi sunt, jurare cogant, quod digni sint, & contra canones non sint facturi, & obedientes sint Episcopo, qui eos ordinat, & Ecclesiæ, in qua ordinantur, quod juramentum, quia periculosum est, omnes una inhibendum statuimus*. At vero jurare temporibus Urbani II. consuevisse Clericos, quibus singularis erat bonorum Ecclesiasticorum commissa administratio, probat perspicue canon 8. Concilii Londinensis celebrati anno 1108. ibi: *Jurabunt Archidiaconi omnes, quod pecuniam non accipient pro toleranda transgressione hujus statuti*, (statutum illud erat de mulieribus abjiciendis), *nec tolerabunt Presbyteros, quos sciunt feminas habere, cantare, vel vicarios habere: similiter & Decani hæc eadem per omnia jurabunt. Qui vero Archidiaconus, vel Decanus hæc jurare noluerit, Archidiaconatum, vel Decanatum irrecuperabiliter perdet*. Huc sane referri commode possent duæ epistolæ Paschalis II., quæ habentur num. 5. & 6. apud Labbeum, in quibus Archiepiscopis Panormitano, & Polono non aliter se concessurum pallium idem Pontifex profitetur, nisi illi jurejurando fidem suam Sedi Apostolicæ obstrinxerint, adjecta ratione, quia in pallio conceditur plenitudo Pontificalis officii, seu generalis rerum sacrarum administratio. *Can. 23. cau. 22. qu. 5.*

Canonem 22. cau. 23. qu. 8. in monumentis Urbani II. huc usque editis reperire nusquam potui; non tamen eo facile adducor, ut illud apocryphum censeam, cum in primis noverim, non omnes Urbani epistolas ad nostram usque ætatem pervenisse; deinde videam temporibus Urbani, & monumentis illa ætate editis plurimum congruere. Nemo sane ignorat, quanta fuerit tunc temporis sacrorum Antistitum, ac præsertim Romanorum solertia, ut res Ecclesiasticas a Laicis potentioribus jamdiu occupatas vindicarent. Vix Acta alicujus Concilii, aut Decreta, Epistolasve Pontificis illius sæculi arripere potes, quum statim objicientur oculis hujusmodi imagines. Commemorare sufficiat canonem 11. Concilii Melphitani sub Urbano II. celebrati, & epistolam Urbani ad Rodulphum Comitem, quæ hodie non superest integra; cujus tamen fragmentum legitur apud Ivonem parte 6. cap. 408. Ad hanc ipsam materiem pertinere puto memoratum canonem 22., immo si in re valde *Can. 22. cau. 23. qu. 8.*

obscura conjecturis locum dare licet, suspicor eum canonem pertinere ad epistolam Urbani II. ad Robertum Comitem, qui Flandrensem Clerum ita gravabat, ut nihil esset de bonis Ecclesiasticis a Clero possessis, quod non tandem per vim in illius Comitis potestatem redigeretur. Edita est ad calcem Concilii Rhemensis anni 1092. epistola Cleri Flandrensis ad Rainaldum Rhemensem Episcopum, in qua post expositas injurias a Roberto in Clerum, & Cleri res jamdiu illatas, refertur, Robertum eundem per epistolam ab Urbano Pontifice commonitum fuisse, imo & gravi præcepto obstrictum, ut a susceptis facinoribus temperaret. Hæc epistola Urbani deperiit; cum autem Gratianeum illud fragmentum convenire videatur sententiis illis, quæ ad commonendum Robertum aptæ esse poterant, quid prohibet, ne interea putem, Gratiani canonem ad illam epistolam pertinere? Utinam rei huic plurimum dubiæ majus lumen accederet: illud statim sequerer quam lubentissime.

Can. 24. cau. 24. qu. 3. Antonius Augustinus in dial. 5. lib. 2. de emendatione Gratiani canonem Gratianeum 24. cau. 24. qu. 3. asseruit se vidisse in quibusdam schedis Urbano II. adscribi, addito numero capitis 1. Baluzius vero in notis ad Gratianum putavit, esse potius Concilii Claromontani. Ego eum canonem editum video in Concilio Lateranensi I. Callisti II. anni 1123. quod nimirum edidit Cossartius can. 20. his verbis: *Paternarum traditionum exemplis commoniti pastoralis officii debitum persolventes, Ecclesias cum bonis suis tam personis, quam possessionibus, Clericos videlicet, ac Monachos, eorumque conversos, aratores* (Gratianus legit *oratores*) *quoque cum suis nihilominus rebus, quas ferunt, tutos, & sine molestia esse statuimus. Si quis autem contra hoc facere præsumserit, & postquam facinus suum recognoverit, infra 30. dierum spatium competenter non emendaverit, a liminibus Ecclesiæ arceatur, & anathematis gladio feriatur*. Neque mireris canonem Concilii Lateranensis sub Callisto editi adscriptum fuisse Urbano; siquidem id jam in aliis canonibus evenisse animadvertendum superius fuit ad canonem 37. cau. 12. qu. 2. Duplex autem esse potuit ratio illius edendi Decreti in Concilio Lateranensi. Prima, quod Laici passim ea ætate bona Ecclesiarum diriperent, atque per vim occuparent. Altera, quod post Urbanum II. sequentes Pontifices Maximi incubuerunt in expeditionem fidelium faciendam caussa recuperandæ, ut vocant, Terræ sanctæ; unde opus fuit opportuno decreto, quo bona illorum, qui eo etiam studio detinebantur, imo illud exequebantur, dum peregre proficiscerentur, ab omnium impetu, & injuria præcavendo eriperentur. Hinc in eodem Concilio can. 11. hæc leguntur: *Eis, qui Hierosolymam proficiscuntur, & ad Christianam gentem defendendam, & tyrannidem infidelium debellandam efficaciter auxilium præbuerint, suorum peccatorum remissionem concedimus, & domos, & familias, atque omnia bona eorum in B. Petri, & Romanæ Ecclesiæ protectione, sicut a Domino nostro Papa Urbano statutum fuit, suscipimus*. Item in canone ultimo Concilii Claromontani anni 1095. editi apud Baluzium hæc habentur: *Et quia pleræque Galliarum regiones alimentorum inopia laborabant, interdictum est, treviam usque ad annos tres villanis, & mercatoribus esse continuam, militibus vero a quinta feria usque ad dominicam per singulas hebdomadas observandam; Clericis autem, & Monachis omnibus æque temporibus, ac primum peregrinis ad sacra loca tendentibus.* Similia leguntur in Concilio Rothomagensi anni 1096. can. 2., ex quibus fieri forte potuit, ut idem canon Urbano II. potius tribueretur. Unum adhuc adjiciam, memoratum canonem 20. Concilii Lateranensis inveniri quidem in editione Cossartii, ast in editione Baluzii ad lib. 8. cap. 21. de concord. sacerd. & imper. desiderari.

Licet

Licet inter Urbani II. monumenta non facile reperiatur canon 37. cau. 24. qu. 3. imo potius congruere videatur scriptori alicui adversus schismaticorum sectas disputanti, quam Pontifici quidpiam per epistolam decernenti, tamen ego non dubitaverim, quin recte Urbani ejusdem temporibus tribuatur, unde Urbani nomen illi adscribi potuerit. Nemo ignorat, illis temporibus frequentissimas fuisse excommunicationum sententias, præsertim adversus Enricianos, qui diutius Ecclesiam exagitabant. His proximi erant Ecclesiasticarum rerum invasores, simoniaci, concubinarii, quorum facinora turpem sæculi illius faciem reddiderunt. Interea vero, qui flagitiis detinebantur, aut Enricianis adhærebant, graviter de excommunicatoribus conquerebantur, asserentes aut se nihil, nisi mali speciem admisisse, aut etiamsi malum admiserint, non ideo ab Ecclesia esse expellendos, sed potius tolerandos, quam ob rem adferebant Sanctorum Patrum, præsertim Augustini testimonia, quibus demonstrabatur, in Ecclesia malos tolerari, nec omiserunt Christi Domini exemplum, qui non ex agro dominico voluit eradicanda zizania. Hujusmodi querimoniarum, ac disputationum exemplar insigne est in epistola Leodiensium scripta circa annum 1107. adversus Paschalem II. Urbani II. successorem, quæ habetur apud Labbeum inter epistolas ejusdem Paschalis post septimam. Quoties hæc integra legatur, deinde cum ea conferatur memoratus canon 37., facile colligetur, canonem 37. ad quoddam illius temporis monumentum pertinere, quo Leodiensibus excommunicatis, vel aliis hujusce generis hominibus responderetur, collectis Patrum sententiis, & exemplis ad demonstrandum, quo jure Ecclesia excommunicationis pœna uteretur adversus improbos homines, quænam præterea essent observanda inter excommunicationem, eradicationemque discrimina. *Can. 37. cau. 24. qu. 3.*

Sententia canonis 6. cau. 25. qu. 1. convenit quidem cum aliis, et quidem egregiis Romanorum Pontificum monumentis, quorum multa in eadem caussa & quæstione Gratianus commemorat, convenit præterea cum iis, quæ habentur passim apud Gelasium Pontificem Maximum, qui nihil adversus Acacianos antiquius habebat, quam formulas hujusmodi proponere, quo præter canonem 1. cau. 25. qu. 1., referri etiam potest canon 2. cau. 24. qu. 1. Sed minime legitur inter monumenta Urbani II. quæ huc usque edita proponantur. Ab eodem Pontifice abjudicandum esse eum canonem fidenter dicendum non est, cum nulla ad hanc rem possint esse argumenta; neque etiam tuto posset ille eidem Pontifici adscribi. Tantum ego dixero, nonnihil simile legi in epistola ejusdem Urbani ad Lucium Præpositum Sancti Juventii ibi: *Illud B. Petri respondemus obedire Deo oportet magis, quam hominibus; in quo exemplo notandum est, hominibus interdum obediri debere, sed magis Deo: hominibus quidem in his, quæ contra fidem, & religionem non sunt: quoniam cives Jerusalem legimus Babylonis civibus militasse, ut sanctum Joseph & socios Danielis: quorum primus stuprum dominæ, sequentes vero idololatriam perhorrentes, Rempublicam & alienigenarum Principum strenue gubernaverunt. Et in Evangelio habes, cum eo, qui te angariaverit uno milliario, alia duo ambulare debere, & reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Item Hieronymus super epistola ad Philippenses: Si Dominus ea jubet, quæ non sunt adversa scripturis sanctis, subjiciatur domino servus: si vero contraria præcipit, magis obediat spiritus, quam Corporis Domino, & infra: Si bonum est, quod præcipit Imperator, jubentis exequere voluntatem: si malum, responde: obedire oportet Deo, magis, quam hominibus.* *Can. 6. cau. 25. qu. 1.*

Can. 1. De canone 1. cau. 31. qu. 2., ut Urbano II. Pontifici illum tribuamus, nos du-
cau. 31. bitare non sinit non solum Panormiæ auctor, qui eadem verba retulit sub hoc ti-
qu. 2. tulo: *Judicium Urbani Papæ de filia Jordanis*; verum etiam Ivo Carnotensis Urbano ipsi coævus, qui in parte 8. Decreti cap. 23. hæc habet: *Judicium Urbani Papæ de filia Jordani Principis: Si verum esse constiterit, quod nobis legati Jordani Principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus, & dolens filiam suam infantulam, nolentem, flentem, & pro viribus renitentem, non assentientibus, sed valde dolentibus, matre, & parentela, Raynaldo Ridelli filio desponsaverit, quoniam canonum, & legum auctoritas talia sponsalia (ut infra ostenditur) non approbat, ne ignorantibus leges, & canones nimis durum, quod dicimus, videatur, ita sententiam temperamus: ut si Principes cum assensu filiæ, matris, & parentelæ, id quod cœptum est, perficere voluerint, concedamus. Sin autem, legatus noster utrasque partes audiat, & si nihil fuerit ex parte supradicti Raynaldi amplius, quod impediat, ab ipso Jordane Sacramentum quod ita constent. Hæc ut dicta sunt, accipiat: & nos canonum, ac legum scita sequentes, deinceps non prohibemus, quin alii viro si voluerit, prædicta filia ejus tantum in domino nubat.* Fateor, canon iste inter editas Urbani epistolas non reperitur; sed nec omnia monumenta ad nos usque pervenerunt; & præ ceteris non maxima habenda fuit hujus monumenti ratio apud Collectores, cum de caussa privatorum ibidem agatur. Ceterum & similia quædam in simili propemodum caussa definivit Urbanus in can. 3. cau. 31. qu. 2., item ad impediendos abusus, qui tunc temporis in hac materie irrepserant, habemus editum canonem 13. Concilii Nemausensis temporibus Urbani II. celebrati ibi: *Puellulæ usque ad duodecim annos non nubant.*

CAPUT LXXXVI.

De Paschali II.

Paschali II. Pontifici sequentes Canones apud Gratianum tribuuntur.

Ex Epist. ad Guidonem Archiepiscopum Viennensem. { *Can. 1. cau. 14. qu. 2. a Successore Pontifice retractatus.*

Addi potest (*Can. 19. cau. 25. qu. 2. perperam adscriptus Gelasio I.*

Ex Epist. ad Rheginum Episcopum. { *Can. 5. cau. 30. qu. 3.* / *Can. 5. cau. 30. qu. 4.* / *Can. 22. cau. 35. qu. 2.* } { *non dissonant a Paschalis II. temporibus, & disciplina.*

Addi potest (*Can. 1. cau. 30. qu. 4. ex memoratis Paschalis monumentis inter apocrypha recensendus.*

Can-

Ex Epist. ad Victorem Episcopum Bononiensem. — *Can.* 9. *cau.* 16. *qu.* 1. *plurimum convenit Paschalis II. temporibus.*

Adjiciuntur:

Can. 125. *cau.* 1. *qu.* 1. / *Can.* 14. *cau.* 1. *qu.* 3. — *conveniunt cum aliis Paschalis II., aliis etiam ejusdem temporis monumentis.*
Can. 47. *cau.* 16. *qu.* 1. *Paschali II. jure tributus.*
Can. 16. *cau.* 16. *qu.* 7. / *Can.* 17. *cau.* 16. *qu.* 7. / *Can.* 18. *cau.* 16. *qu.* 7. / *Can.* 19. *cau.* 16. *qu.* 7. — *referendi ad Trecense Concilium anno* 1107. *celebratum.*
Can. 18. *cau.* 18. *qu.* 2. *incertæ admodum auctoritatis.*

PErveni tandem ad ipsum Gratiani sæculum, scilicet sæculum Ecclesiæ duodecimum, cujus initio & Gratianus vivebat, & summum Pontificatum gessit Paschalis II., eo cœpto ab anno 1099., protractoque usque ad annum 1118., utinam vero in hac ipsa ætate multo accuratiorem Gratianum intueremur! Verum, quod lugendum est, eo tempore, ipso etiam vivente Pontifice, falsarii plures extiterunt, qui sub nomine Paschalis comminisci decreta, & epistolas minime dubitaverunt, unde concertationibus inopportunis datam fuisse occasionem, perspicue demonstrat Baluzius in notis ad Gratianum ad canonem 53. cau. 2. qu. 7. Sane epistolæ, quæ sub Paschalis II. nomine præferuntur, plurimæ numero sunt, atque ex illis nonnullæ apud Labbeum referuntur, quibus aliquot addidit Mansius una curans, ut singulæ, quoad fieri posset, ad sua tempora referrentur. Ego Gratianum ex proposito sequar, postquam initio præmonuerim, eundem Paschalem Pontificem, variis temporum, & locorum vicissitudinibus agitatum fuisse, aliquando etiam in grave discrimen adductum maxime laboravisse, quemadmodum universi historici scriptores testantur; neque enim adhuc res Ecclesiasticæ jamdiu Prædecessorum tempore turbatæ firmam ubique obtinere potuerunt tranquillitatem.

De Epistola ad Guidonem Archiepiscopum Viennensem.

Ex Dacherii Spicilegio edidit Venetus Labbeani codicis typographus num. 80. epistolam Paschalis II. ad Guidonem Viennensem Archiepiscopum, quæ habetur *Can.* 1. *cau.* 14. *qu.* 2.
apud Gratianum in can. 1. cau. 14. qu. 2. his verbis: *Paschalis Episcopus, Servus Servorum Dei Venerabili Fratri Guidoni Viennensi Archiepiscopo Sedis Apostolicæ legato salutem, & Apostolicam benedictionem. Super prudentia tua plurimum admiramur, quod in negotio Ecclesiæ B. Stephani Clericorum ipsorum testimonium acceptare nolueris, cum B. Gregorius in hujusmodi caussis Ecclesiarum auctoribus* (legunt alii, forte etiam melius, *actoribus*) *probationem imponat. Diversæ namque sunt in caussarum auctoribus species, nec in omnibus caussis crimina agitantur. In criminibus siquidem accusatorum, testium illa districtio observanda est, quæ canonibus continetur, ne qui ad probationem domestici assumantur. Ceterum in possessionum, vel ceteris hujusmodi negotiis, hi potissimum assumendi sunt, qui eadem negotia tractaverunt, de quorum visu, & auditu hæsitatio esse non debeat. Si ergo iidem Clerici idonei sunt, ab assertione caussæ illius nullatenus re-*

pel-

pellantur, sed sicut aliis literis deliberatum est, inter Sancti Johannis, & Sancti Stephani Canonicos, lis illa plenius decidatur. Cesset jam malitiæ zelus, & dolositatis cavillatio, & prædictarum Ecclesiarum negotium juxta literarum tenorem omnimodis peragatur. Alioquin ad præsentiam nostram parati prorsus, & instructi proximo quadragesimalis Concilii tempore revertantur. Datum Trojæ 6. Kalendas Septembris indictione VIII. Non inutile etiam erit huc referre aliam Paschalis ad eundem Guidonem Legatum Apostolicæ Sedis epistolam, quæ apud Labbeum est numero 79., quæque ad eandem Ecclesiæ Sancti Stephani caussam pertinet, his verbis: *Controversiam, quæ inter Bisuntinos Canonicos, & Sancti Stephani tanto jam tempore voluta, & revoluta est, canonico nunc tandem judicio apud nos noveris esse decisam. Præcipimus igitur sollicitudini tuæ, ut pro hoc negotio peragendo, & tanti scandali lite sedanda, adhibitis tecum sapientibus, & religiosis fratribus, vel Divionum, vel ad alium competentiorem locum convenias, quo possint sine gravamine personas sibi necessarias adducere, ut omni partium animositate seposita ita sincere, ita liquide judicii bujus perfectionem accipias, quatenus inter eos nulla ulterius hujus rei lis, aut querela remaneat. Testes autem hujus quæstionis probatores, quia de capite Parochiæ causa gravior agitur, quinque sint, sive Clerici, sive laici, qui secundum canonicas sanctiones de visu, & auditu testimonium proferant.* Eædem epistolæ habentur etiam inter acta Concilii Trenorciensis celebrati anno 1115. a Guidone Viennensi Archiepiscopo, & Sedis Apostolicæ Delegato, immo & illa epistola, quæ incipit *Controversiam* fusius describitur, ex qua propterea quo tota disputatio pertineret, facile colligi potest: nam post illa verba nuper relata *noveris esse decisam,* ita prosequitur: *Cum enim & illi, videlicet Canonici S. Johannis, per multos jam annos Episcopalem Sedem in Ecclesia sua permansisse perhiberent, & illi contra, videlicet Canonici S. Stephani, suam Ecclesiam matrem esse, quibusdam privilegiis, & præceptis assererent, sed per occasionem destructionis Ecclesiæ suæ cathedram ab ea remotam conquererentur, juxta Chalcedonensis decreta Concilii communi fratrum nostrorum consensu judicatum est, ut si Canonici B. Stephani testibus idoneis probare potuerint, quod post redintegrationem Ecclesiæ suæ infra annos triginta super querela hac quæstionem fecerint, per quam illorum videatur interrupta retentio, videlicet vel ante Antistitem suum, vel ante Legatum nostrum in communi audientia: hac probatione perfecta, privilegia eorum proprium robur obtineant, & Episcopalis Sedes in posterum apud B. Stephani Ecclesiam habeatur; alioquin Canonici B. Johannis ab hac querela liberi maneant, & Episcopalem Sedem, sicut tenuerunt, teneant. Sane in hac negotii executione nihil eis impediat illa excommunicationis diuturnitas, quam a Fraternitate tua pro hoc negotio passi sunt. Præterea Canonici B. Stephani Ecclesiæ suæ munimenta detineri a Canonicis S. Johannis conquesti sunt. Item Canonici S. Johannis, quædam usualia sibi ab eis subtracta clamabant. Judicatum est ergo, ut & istis omnino Ecclesiæ munimenta reddantur cum vino, & præbenda mansionarii, & illi rerum corporalium restitutionem recipiant, idest vini, carnis, & ceræ. Præcipimus igitur sollicitudini tuæ &c.* ut supra usque ad illa verba *testimonium proferant*, post quæ, adhuc ista erunt adjicienda: *Plane hujus judicii executionem usque in assumptionem proximam B. Mariæ perfici, consummarique præcipimus. Interim processiones, vel officiorum celebrationes, quæ ab alterutra solent Ecclesia exhiberi, mutuo secundum consuetudinem persolvantur. Datum Laterani X. Kalendas Maji.* Hinc itaque adparet circa annum 1115. exortam fuisse concertationem inter duas Ecclesias in urbe Vesontionensi sitas de jure primatus, quarum una erat S. Johannis, altera S. Stephani titulo insignita. Utraque se Cathedra-

thedralem Ecclesiam, & principem esse dicebat, quod Episcopalis Sedes modo in una, modo in altera collocata fuisset. Caussam hanc Paschalis Papa dirimendam primum voluit a Guillelmo Vesontionensi Episcopo, deinde ipse decreto suo absolvit, definiendo penes Canonicos B. Stephani Ecclesiam Cathedralem habendam esse, quoties testibus probaretur, infra annos triginta super ea querela quæstionem fuisse factam adversus Canonicos B. Johannis. Interea vero Paschalis eam probationem per testes faciendam mandavit, aut coram Ordinario, aut coram Apostolico Delegato. Legatione functus est Pontificia Guido Viennensis Episcopus, qui convocato in eam rem Concilio apud Trenorcium testes examinavit, quotquot a Canonicis B. Stephani producti fuerant, quorum tamen plurimos rejiciendos voluit, quod eidem Ecclesiæ B. Stephani deservirent; propter eaque favore Canonicorum B. Johannis sententiam pronunciavit. Id placere non potuit Paschali Pontifici Maximo, qui eam ob rem memoratas literas de rejectis testibus dedit ad Guidonem, quemadmodum habetur apud Gratianum. Non tamen hic res constitit: nam mortuo Paschali Papa, ubi summum Pontificatum obtinuit idem Guido Viennensis Episcopus sub nomine Callisti II., in primis plura favore Monasterii B. Johannis privilegia confirmavit, & consuetudines adseruit etiam adversus Canonicos B. Stephani, ut liquet ex epistola 13. in collectione Labbeana, & anni 1120.; deinde in epist. 14. scripta ad Ansericum Archiepiscopum Bisuntinum, & Canonicos S. Johannis eo progressus est, ut sui Prædecessoris factum, quod subreptionis vitio laborare professus est, retractaret, ita exorsus: *Decessorum statuta sicut legitima, & justa successorem convenit custodire, ita etiam debet malefacta salubri provisione corrigere. Ea propter nos subreptionem illam, quæ Domino Prædecessori nostro sanctæ memoriæ Paschali Papæ a Clericis S. Stephani de maternitatis judicio facta est, ad veritatis, & justitiæ curavimus ordinem revocare &c.*

Hic interea paullisper subsistendum puto, quod in prioribus memoratis Callisti II. verbis facile demonstro verba canonis 19. cau. 25. qu. 2., quæ jam suo loco dixi perperam fuisse Gelasio Magno tributa. Sunt enim illa Callisti II. Pontificis, atque ad caussam Canonicorum S. Johannis, & Canonicorum S. Stephani, de qua huc usque sermonem habui, pertinentia, quamobrem canonem illum huc referendum esse non prorsus immerito censui. *Can. 19. cau. 25. qu. 2.*

Revertor in viam. Callistus II. in laudata epist. 14. enarravit, jamdiu inter Canonicos S. Johannis, & Canonicos S. Stephani agitatam fuisse controversiam *super Episcopali Cathedra, & Ecclesiastica maternitate*; allegantibus ex una parte Canonicis S. Stephani, Ecclesiam suam matricem antiquitus extitisse, sed propter ejus destructionem Episcopos ad Ecclesiam S. Johannis secessisse: ex altera parte Canonicis S. Johannis contendentibus, usu se jura Cathedralis, & Matricis Ecclesiæ cepisse, quasi longa possessione. Præterea enarravit Callistus, se jampridem, dum Viennensem Episcopatum teneret, vice Apostolica celebrato Episcoporum plurium conventu controversiam diremisse, ac favore Canonicorum S. Johannis sententiam in Concilio pronunciasse. Post hæc prosecutus Callistus, retulit Canonicos S. Stephani fraude facta clanculum Romam provocavisse ad Apostolicam Sedem, ubi Paschalis Papæ animum ita circumvenerunt, ut persuaderent nihil eo usque fuisse discussum, sed integram adhuc controversiam pendere; atque *ita jam Curiam totam figmentorum suorum fallaciis, & assentationum blandimentis asperserant, ut aliis nullum in ea locum habentibus, ipsi scriptum Maternitatis acceperint*. Insuper retulit, Paschalem

Paschalem conscium de re gesta apprime factum vehementius doluisse, ac facultatem concessisse Episcopo Bisuntino, ut in quacumque vellet Ecclesia, seu S. Johannis, seu S. Stephani Episcopalia perageret. Tandem ex integro controversiam omnem a se retractatam adfirmans revocavit scriptum favore Canonicorum S. Stephani a Prædecessore datum declarans, jura Episcopalia Ecclesiæ S. Johannis competere; quod etiam firmatur subsequentibus epistolis 15. & 16., quæ commode apud Labbeum legi possunt, ut magis, ac magis res in aperto collocetur. Itaque adparet ex his, qua ratione interpretari debeamus memoratum Gratiani canonem 1. cau. 14. qu. 2., cujus sententia visa fuit a successore Pontifice Maximo quodammodo retractata. Unum adhuc adjiciendum puto, quod ex huc usque traditis facile colligitur; nimirum epistolam Paschalis ad Guidonem, cujus fragmentum apud Gratianum legitur, non posse referri ad annum 1100. quod in sua Syntaxi Chronologica epistolarum Paschalis II. tradidit Mansius, laudabili ceteroqui labore, cum videatur epistola data circa tempora Concilii Trenorciensis, ac propterea circa annum 1115.

De Epistola ad Rheginum Episcopum.

Can. 5. cau. 30. qu. 3. Can. 5. cau. 30. qu. 4. Can. 22. cau. 35. qu. 2. Juncto Can. 1. cau. 30. qu. 4.

Tres apud Gratianum canones legimus sub nomine Paschalis II. ad Rheginum Episcopum scribentis, nimirum canonem 5. cau. 30. qu. 3., canonem 5. cau. 30. qu. 4. & canonem 22. cau. 35. qu. 2. His ego jungendum putavi, quem inter monumenta Nicolai Papæ, utut illis adscribatur, recensere nolui, canonem 1. cau. 30. qu. 4. iste enim canon 1. ex aliis memoratis Paschalis Papæ fragmentis tanquam omnino apocryphus reputatur. Legitur quidem ipse apud Ivonem Carnotensem in parte 1. cap. 137., nec non in cap. 35. partis 9. sub nomine Nicolai ad Salomonem Episcopum Constantiensem scribentis; verum religio & fides Ivonis non satis me liberat suspicione, non tam quod nihil tale inter edita Nicolai monumenta legam, quam quod resistat Paschalis Papæ Rhegino Episcopo rescribentis auctoritas. Quæsiverat Rheginus Episcopus, num mortua uxore, superstes maritus defunctæ uxoris commatrem posset sibi conjugio jungere. Respondit Paschalis id *nulla videri auctoritate vel ratione prohibitum* in dicto can. 5. cau. 30. qu. 4. Quomodo vero ita rescripsisset Paschalis, si tum notum esset Nicolai rescriptum initio ejusdem caussæ & quæstionis apud Gratianum exhibitum; ne forte dicamus aut nullam fuisse Nicolai auctoritatem penes Paschalem, aut monumenta Nicolai Papæ ad Paschalis usque ætatem minime pervenisse, quando tamen non diuturnum tempus a Nicolao interfluxit ad Paschalem. Erant quidem temporibus Nicolai interdictæ nuptiæ inter eos, qui compatres, commatresque spirituales appellabantur; quod idem Nicolaus in suis responsis ad Bulgaros tradidit can. 1. cau. 30. qu. 3., at ne leve quidem vestigium est ulterius productæ disciplinæ, qua fieret, ut hæc spiritualis cognatio adfinitatis legibus subjaceret, quemadmodum subjacet consanguinitas. Controversiæ istæ circa finem undecimi tantum, aut initio duodecimi sæculi prodierunt, quo tempore non ignoramus, fuisse de cognationum juribus ad finem impediendi matrimonii acerrime disputatum. Neque pepercerunt, qui disputabant, effingendis Maximorum Pontificum decretis, sententiisque, quibus opinionem suam quasi in tuto collocarent. Atque inter ista non injuria recenseo memoratum canonem 1. cau. 30. qu. 4., cui effingendo verosimilem præbebat occasionem epistola quædam Nicolai I. data Salomoni

moni Episcopo Constantiensi in caussa Ludovici Germanici Regis, in qua nonnulla de injustis ejusdem nuptiis tradita fuerunt.

Sic paucis expeditus a canone Nicolao Pontifici adscripto, ad alia accedo, quæ Paschali Pontifici tribuuntur. Romani Correctores ad canonem 5. cau. 30. qu. 3. jam observaverunt, epistolam Paschalis ad Rheginum fere integram legi apud Anselmum, atque apud Polycarpum hoc ordine: nimirum ut primum legatur canon 5. cau. 30. qu. 4., deinde canon 5. cau. 30. qu. 3., postremo canon 22. cau. 35. qu. 2. Ego non dubito de hujus epistolæ veritate, tanquam ejus, cujus meminerunt Collectores Paschali II. coævi. Dixero tamen, Anselmum Lucensem ætate Paschalis jam obiisse, propterea que nisi collectionem ipsam ab Anselmo abjudicemus, necessario concludere oportebit, eam epistolam recentiore manu Anselmi collectioni adsutam fuisse; cum autem recentior eadem manus Gratianeam collectionem anteverterit, utpote quam Gratianus secutus est, non dubito, quin Paschalis II. temporibus eidem epistola addi Anselmi collectioni potuerit, ac proinde additamentum in ipsa tempora Paschalis inciderit. Neque vero aliquid in eisdem monumentis occurrit, quod minus adcommodatum disciplinæ illius sæculi videatur. Etenim in primis canon 5. cau. 30. qu. 3. comparat filios ex baptismate susceptos, filiis adoptione quæsitis, ita, ut quemadmodum adoptio matrimonia impedit inter naturales liberos, atque adoptivos, sic etiam spiritualis quædam filiorum susceptio inter spirituales, naturalesque filios conjugia prohiberet. Quis autem ignorat, has fuisse non tantum Ecclesiasticorum Patrum, sed etiam veterum Principum tales nuptias prohibentium sententias? quemadmodum etiam ratiocinabatur inter ceteros Nicolaus I. in can. 1. cau. 30. qu. 3. Deinde in can. 5. cau. 30. qu. 4. declaravit Paschalis, cognationem spiritualem adfinitati non subjici, uti subjicitur consanguinitas, quod sane receptis Ecclesiasticæ disciplinæ principiis minime adservabatur. Nimirum ipsa exempla adoptionis, quæ facile accomodabantur, ut diximus, cognationi spirituali, idipsum facile, & sine discrimine evincebant; præsertim, quod nulla veterum auctoritas intercederet, quin amplius facessere negotium possit memoratus canon 1. cau. 30. qu. 4., quem ob eam rationem perperam Nicolao Pontifici adtributum fuisse nuper scribebam. Imo eidem firmandæ disciplinæ commode accedere huc potest canon 47. Concilii Triburiensis ita conceptus: *Qui spiritalem habet compatrem, cujus filium de lavacro sacri fontis accepit, & ejus uxor commater non est, liceat ei defuncto compatre suo ejus viduam ducere in uxorem, si nullam habent consanguinitatis propinquitatem*. Demum quod spectat ad canonem 22. cau. 35. qu. 2., consonat ipse germanis, quæ jamdiu stabilitæ erant, regulis adfinitatum, quibus cavebatur, ut non solum inter consanguineos a nuptiis abstineretur; verum etiam vir abstineret a ducenda defunctæ conjugis consanguinea, sicut uxor abstineret a conjugio cum defuncti conjugis consanguineo celebrando.

De epistola ad Victorem Episcopum Bononiensem.

Ex collectione Anselmi primum etiam repetitur canon 9. cau. 16. qu. 1. tributus Paschali II. ad Victorem Bononiensem Episcopum scribenti. Verum ex iis, quæ superius jam dicta sunt, liquet collectioni Anselmi posteriore manu eundem canonem fuisse adjectum, cum ante Pontificatum Paschalis vita jam functus fuisset *Can. 9. cau 16. qu. 1.*

Anselmus. Ego sane affirmare non possum, jure optimo canonem Paschali adscribi, cum inter edita Paschalis ejusdem monumenta minime reperiatur, cum praeterea Victoris Bononiensis Episcopi nomen non adpareat inter monumenta Ecclesiastica illius aetatis. Dixero tamen, quod in eodem canone traditur, convenire admodum canonibus numero plurimis eo tempore constitutis; nimirum contentiones tunc acerrimae fuerunt inter Clericos, & Monachos de Sacramentorum administrationibus, Monachis passim Ecclesiastica officia sibi vindicantibus, & quamquam, ubi Episcopi id in Dioecesibus permisissent, res nullam dubitationem haberet, rejecti tamen Monachi ab eisdem muneribus frequentissime fuerunt, quoties ipsi propria auctoritate eam sibi potestatem adsererent. Idipsum etiam de decimarum juribus passim constitutum est; nemo enim ignorat, undecimo Ecclesiae saeculo decimas ex concessione Episcoporum, Maximorumque Pontificum pluribus in locis Monasteriis fuisse donatas, ut tandem aliquando a Laicis auferrentur, qui easdem pridem occupaverant, & viris Ecclesiasticis, quasi non satis tunc officio suo fungentibus denegaverant. Ita ad eam rem scribit Ivo Carnotensis in epistola 192. ad Monachos Columbenses. *Abbates, & Procuratores Monasteriorum aliquas decimas, quae jure pertinent ad dispensationem Episcoporum, Monasteriis suis adquisierunt ... Licet enim decimae, & oblationes principaliter Clericali debeantur militiae; potest tamen Ecclesia omne, quod habet, cum omnibus pauperibus habere commune. Quanto magis cum his pauperibus, qui relictis facultatibus propriis non in angaria bajulantes Christi crucem sequuntur pauperem Christum? Est tamen, in quo Abbatibus, & Praepositis Monasteriorum parcendum esse non aestimo, si ab illis, ad quos non pertinet, idest a laicis decimas, & oblationes accipiant, si inordinate eas a quibuscumque personis adquirant, si terminos transgrediantur antiquos, idest si stipendia Presbyterorum antiquitus instituta minorent, ac sibi usurpent.* Ut vero canones illos in medium producam Paschalis II. temporibus editos, quibus nonnulla similia cum sententia memorati canonis 9. continentur, in promptu est canon 38. Concilii Strigoniensis anni 1114. apud Mansium ita conceptus: *Abbates mitram, sandalia, nodum ante cappam non habeant, vel cetera insignia, neque baptizent, neque poenitentiam dent, neque ad populum sermonem faciant.* Huic similis est canon Concilii Lateranensis paullo post Paschalis II. obitum celebrati sub Callisto II. anno 1123. num. 17. ibi: *Interdicimus Abbatibus, & Monachis publicas poenitentias dare, & infirmos visitare, & unctiones facere, & missas publicas cantare. Chrisma, & oleum, consecrationes altarium, ordinationes Clericorum ab Episcopis accipiant, in quorum Parochiis manent.* Huc etiam pertinent canones 6. 10. & 11. Concilii Pictavensis celebrati sub Paschali II. anno 1100. ibi: can. 6. *Ut nullus Abbatum utatur chirotecis, sandaliis, annulo, nisi quibus fuerit per privilegium a Romana Ecclesia concessum.* Can. 10. *Ut Clericis Regularibus jussu Episcopi sui baptizare, praedicare, poenitentiam dare, mortuos sepelire liceat.* Et can. 11. *Ut nullus Monachorum parochiale ministerium presbyterorum, idest baptizare, praedicare, poenitentiam dare praesumat.* Facere etiam posset ad eandem rem epistola Paschalis II. 75. ad Pontium, & Cluniacensem Abbatem, ubi postquam Sanctus Pontifex retulit, temporibus Berardi Matiscensis Episcopi inter Monachos, & Episcopum eundem omnia quiete, pacificeque ordinata fuisse, conqueritur deinde, quod illi post Episcopi ejusdem obitum sibi jura quaedam Episcopalia temere vindicassent. Adde, si lubet, canonem 6. cau. 16. qu. 2. qui pertinet ad Claromontanum Concilium sub Urbano II. celebratum paullo ante, quam Paschalis II. summum Pontificatum consequeretur: adde demum duos canones 15. & 16. Con-

Concilii Romani sub Urbano II., & anni 1099., quo ipso anno Paschalis II. ad Pontificatum evectus est; sunt autem his verbis concepti: Can. 15. *Nullus laicus decimas suas, aut Ecclesiam, aut quidquid ecclesiastici juris est sine consensu Episcopi, vel Romani concessione Pontificis, Monasteriis, aut Canonicis offerre præsumat. Quod si quis Episcopus improbitatis, & avaritiæ caussa consentire noluerit, Romano Pontifici nuntietur, & ejus licentia quod offerendum est, offeratur*. Can. 16. *Nullus Abbas, nullus Ecclesiarum Præpositus quæ juris sunt ecclesiastici, a laicis accipere sine Episcopi concessione præsumat*. Ex quibus omnibus satis arbitror demonstratum, canonem 9. cau. 16. qu. 1., & si forte indicari non possit, quonam singulari ex monumento decerptum sit, tamen Paschali II., & ejusdem temporibus plurimum convenire.

De ceteris canonibus Paschali adscriptis.

Supersunt adhuc nonnulla Paschalis II. monumenta, quæ aut apud Collectores alios perierunt, aut ad alios auctores pertinent, ideo vero Paschali adscripta, quod temporibus ejusdem Papæ in variis Episcoporum Conciliis edita fuerint. Hujusmodi sunt in primis canon 125. cau. 1. qu. 1., & canon 14. cau. 1. qu. 3., quorum equidem verba in ipsis Paschalis epistolis desiderantur, sed sententia aut maxime congruit ejusdem Pontificis ætati, aut in canonibus illius temporis Conciliorum facile continetur. Pertinet illa ad improbandam simoniæ labem, item ad redarguendam vim, quæ in beneficiorum ecclesiasticorum, præsertim majorum, concessionibus intervenire solebat, quemadmodum apprime norunt quotquot in historia illius sæculi vel leviter versati sint. Cum vero ea res non modicis contentionibus esset obnoxia, unde gravia & ipse Pontifex pati incommoda debuit, mirum non est, si sancti Viri scripta eo collimantia non ad nos usque pervenerint; quamobrem curandum est, ut similia quædam adhuc adferantur, ex quibus Paschalis sententia in tuto collocetur. Profecto cum memorato canone 125. plurimum consonat epistola Paschalis 5., 41., & 42. ad Anselmum Cantuariensem in Veneta editione Labbei, ubi sane Episcoporum electiones libere, nec vi adhibita faciendas esse traditur. Eo etiam referri possunt canones aliquot non longe dissiti ab ætate Paschalis; inter quos memoratur canon 4. Concilii Tolosani anni 1119., ubi qui bona Ecclesiarum regulariter ordinari non patitur, ita damnatur, ut *ab Ecclesiæ liminibus tanquam sacrilegus arceatur*; & canon 4. Concilii Lateranensis anni 1123., in quo ejusdem criminis reus *ut sacrilegus judicatur*. Item cum memorato canone 14. plurimum consonat canon 9. Concilii Pictavensis sub Paschali II. celebrati anno 1100. ibi: *Ut neque Clerici, vel Monachi per pecuniam Altaria, vel decimas a laicis, vel quibuslibet personis sibi adquirant, similiter sub excommunicatione interdicimus*. Romani Correctores etiam adnotaverunt, verba illius canonis eadem esse cum verbis canonis 3. cau. 1. qu. 1., ad quem videre quisque poterit, quod de eo superius tradidi, junctis etiam ad illum Romanorum Correctorum adnotationibus, quibus canon ipse ad varia veterum Conciliorum capita exigendus porrigitur.

Can. 125. cau. 1. qu. 1. & Can. 14. cau. 1. qu. 3.

Canon 47. cau. 16. qu. 1. inter edita Paschalis II. monumenta desideratur: tantummodo nonnulla similia sub ejusdem Pontificis nomine leguntur apud Gregorium in cap. 2. de decimis, & uberius in Collectione 1. Decretalium cap. 7. eod.

Can. 47. cau. 16. qu. 1.

eod. tit. his verbis : *Novum genus exactionis est, ut Clerici a Clericis frugum decimas, vel animalium exigant; nusquam in lege Domini hoc præcipi legimus, aut permitti; non enim Levitæ a Levitis decimas accepisse, vel extorsisse leguntur. Illi profecto Clerici, qui a Clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt, decimas eis debent.* Ceterum quoties memoratus canon 47. exigendus sit ad Constitutiones aut ab eodem Paschali II., aut ejusdem Paschalis II. temporibus editas, facile in medium ea producentur, unde colligatur, canonem illum jure optimo Paschali tributum fuisse. Tres canon ille partes habet: nimirum in prima agitur de obligatione decimarum Sacerdotibus, ac Levitis persolvendarum; in secunda de exemptione Monachorum, ac Clericorum communem vitam ducentium a decimis præstandis; in postrema Gregorii Magni sententia explicatur. Sane quod ad primum attinet, extat egregium monumentum Paschalis II. apud Gerohum Præpositum Reicherspergensem in psalmum 64. editum apud Baluzium lib. 5. Miscellaneorum pag. 188., & apud Mansium in tom. 2. Supplementi Labbeani pag. 171., atque in illo traditur, Sacerdotes novæ legis locum quodammodo tenere Levitarum antiquæ legis, ut quemadmodum olim Levitis, ita Sacerdotibus hodie decimæ persolvantur, his verbis : *Clericorum ordinem in Ecclesia tribus Leviticæ locum tenere, & apostolicæ dignitatis jura servare, & officia gerere nemo sanum sapiens dubitat. Unde certum est, eos Levitarum, & Apostolorum regulas, & vitas imitari debere; quorum noscuntur locum tenere, dignitatem habere, & officia gerere. Quæ enim lex Levitis, & quæ a Domino regula datur Apostolis, hæc eadem Catholicis pariter Clericis usque in finem mundi vices eorum supplentibus indicta nequaquam ambigitur. Equidem quod Levitis interdicitur adhuc in umbra gradientibus, quomodo nobis conceditur jam in veritate persistentibus, cum multa legamus illis fuisse concessa, quæ nobis* procul *dubio sunt prohibita? Aaron itaque, & filiis ejus, ceterisque Levitis a Domino dicitur, In terra filiorum Israel nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos; ego enim pars, & hereditas vestra in media filiorum Israel, & paullo post subsequitur : Filiis Levi dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quo serviunt mihi in tabernaculo fœderis: & de eisdem post pauca : nihil aliud possidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in usus eorum, & necessaria separari . . . Hæc Levitis, & Apostolis mandata sunt. Utrisque una regula, & eadem lex præcipitur. Qui ergo alis regula, & lege ista tenentur, nisi Clerici, qui Levitarum Domini, & Discipulorum Christi locum tenent, ministerium implent, vices servant, ordines habent?* Quod spectat ad secundam partem, plurimum facit canon 62. Concilii Strigoniensis anni 1114. celebrati temporibus Paschalis in illis verbis : *Decretum est, & sancti Concilii sancitum est auctoritate, ut de propriis horreis, seu cellariis, aut quolibet Monasteriorum, & Ecclesiarum, & omnium, qui in Clero sunt, decimæ non exigantur, excepta quarta parte parochiani Presbyteri.* Quod demum nomine Gregorii Magni in postrema canonis parte describitur, referendum est ad celebrem illam epistolam ejusdem Pontificis ad Augustinum Anglorum Episcopum cap. 2., de quo jam agendum fuit ad canonem 8. cau. 12. qu. 1.

Can. 16. 17. 18. & 19. cau. 16. qu. 7. Non aberravit a veri specie Baluzius ad canonem 16. cau. 16. qu. 7., cum tradidit, putare se, illum conditum fuisse in Concilio Trecensi, cui Paschalis II. præsedit; addens, ad illud ipsum Trecense Concilium videri pertinere etiam tria capita, quæ sequuntur, videlicet canones 17., 18., & 19. Sane quotquot Scriptores de Concilio Trecensi anno 1107. celebrato mentionem fecerunt, universi te-

stati

ſtati ſunt, ea omnia ibidem decreta fuiſſe, quæ in memoratis Gratiani canonibus continentur. Perierunt hodie illius Concilii acta, tantum nonnullæ actorum reliquiæ ſuperfuerunt, unde vix Gratianeorum canonum verba ad alios codices exigi quoquo modo poſſunt: interea tamen non dubito, quominus eorum per omnia conſiſtat auctoritas. Etenim ſi in primis conſideremus canonem 16., ſcribit Urſpergenſis in Chronico ad annum 1107. latam fuiſſe in Trecenſi Synodo ſententiam *de libera Paſtorum electione, & de coercenda laicorum in eccleſiaſticas dignitates præſumptione.* Aptius Crantzius lib. 5. cap. 33. inquit: *Paſchalis autem Pontifex tum in Galliis apud Trecas habuit generale Concilium, in quo inter alia decretum eſt, quod nemo inveſtituram alicujus beneficii, aut eccleſiaſticæ dignitatis a manu laica excipiat, quoad uſque hæc quæſtio inter Papam, & Regem ſynodaliter terminaretur.* De eadem re ſcripſit Paſchalis ad Rothardum Archiepiſcopum Moguntinum utens canonibus vulgo Apoſtolorum, & ſententia Concilii Antiocheni, quemadmodum liquet ex epiſtola, quam edidit Martene veterum monumentorum tom. 1. pag. 616., cujus in fine hæc leguntur: *Nos quoque Sanctorum Patrum conſtitutiones ſequentes cum fratribus noſtris in Trecenſi Concilio ſtatuimus, ut quicumque Clericorum de hac hora inveſtituram Eccleſiæ, vel eccleſiaſticæ dignitatis de manu laici acceperit, & qui ei manum impoſuerit, gradus ſui periculo ſubjaceat, & communione privetur.* Nemo ſtatim non agnoſcit in his verbis memoratum canonem 17. cau. 16. qu. 7. Huc quoque pertinet, quod dicitur in alia Paſchalis epiſtola ad Reinhardum Epiſcopum Halberſtadenſem apud laudatum Martenium pag. 618. ibi: *Statutum eſt in Trecenſi Concilio, ut ſiquis ex manu laica Eccleſiæ inveſtituram acceperit, tam ipſe, quam ordinator ejus deponatur, & a communione removeatur.* Idem Martene in tom. 7. monumentorum ex MS. S. Germani a Pratis nonnullos edidit Trecenſis Concilii canones, quorum primus hic eſt: *Qui ab hac hora inveſtituram epiſcopalem, ſeu aliquam ſpiritalem dignitatem a laicali manu ſuſceperit, ſi ordinatus fuerit, deponatur, ſimul & ordinator ejus.* De canone 18. cau. 16. qu. 7. præter ea, quæ Romani Correctores obſervaverunt, illud notandum eſt, quod deducitur ex epiſtola Richardi Albanenſis Epiſcopi, & Sedis Apoſtolicæ Legati, quæ habetur inter acta Concilii Claromontani anni 1110. ibi: *Dominus Papa Paſchalis in Concilio Trecenſi omnes eos excommunicavit, qui pacem violarent, & præcipue eos, qui res eccleſiaſticas uſurparent, vel perſonas in aliquo injuſte læderent, ut nec in vita, nec in morte Eccleſiæ communionem haberent, niſi aliqua ſatisfactione prius reſipiſcerent &c.* Eadem fere conſtituta leguntur in Concilio Pictavenſi anni 1110. ſub eodem Paſchali II. celebrato can. 14. & 15. ibi: *Ut nullus laicorum de oblationibus, quæ offeruntur, vel donantur ad Altaria, ſive ad manum Presbyteri, ut quod pro ſepultura fidelium devote donatur, præſumat participare, ſub excommunicatione interdicimus. Ut nemo advocatus, vel quæcumque perſona res Epiſcopi, ſive in vita, ſive poſt mortem ſibi vendicare præſumat. Quod ſi fecerit, anathema ſit.* Demum verba canonis 19. cau. 16. qu. 7. non leguntur quidem ipſa in iis, quæ ſuperſunt, Trecenſis Concilii laciniis, ſed tamen facile ad illius Synodi ſententias rediguntur; eo nimirum, ut intelligatur res eccleſiaſticas a nemine diripiendas fuiſſe, ne Dei Eccleſia dividi quoquo modo videretur. Huc referri poteſt Capitulum quoddam Concilii Guaſtallenſis a Paſchali II. celebrati, & quidem editum apud Labbeum ad annum 1106. ita conceptum: *Jamdiu a pravis hominibus tam clericis, quam laicis Catholica eſt Eccleſia conculcata, unde plura temporibus noſtris ſchiſmata, & hæreſes emerſerunt. Nunc autem per Dei gratiam hujus nequitiæ*

tiæ deficientibus auctoribus in ingenuam libertatem resurgit. Unde providendum est, ut horum schismatum causæ penitus abscindantur. Patrum ergo constitutionibus consentientes, Ecclesiarum investituras a laicis fieri omnino prohibemus. Siquis autem hujus decreti temerator extiterit, tanquam maternæ injuriæ reus, Clericus quidem ab ejusdem dignitatis consortio repellatur, laicus vero ab Ecclesiæ liminibus arceatur. Porro Trecenses Patres in eo canone, qui apud Gratianum laudatur, imitati quoquo modo videntur verba S. Augustini in enarratione 2. in psalmum 21. ita scribentis: *Diviserunt sibi vestimenta mea: vestimenta sua, Sacramenta ipsius: Attendite, fratres, vestimenta ipsius, Sacramenta ipsius potuerunt dividi per hæreses, sed erat ibi vestimentum, quod nemo divisit. Et super vestimentum meum miserunt sortem. Erat ibi tunica, dicit Evangelista, desuper texta. Ergo de cœlo, ergo a Patre, ergo a Spiritu Sancto. Quæ est ista tunica, nisi charitas, quam nemo potest dividere, quæ est ista tunica, nisi unitas? In ipsam sors mittitur, nemo illam dividit: Sacramenta sibi hæretici dividere potuerunt, charitatem non diviserunt: & quia dividere non potuerunt, recesserunt, illa autem manet integra. Sorte obvenit quibusdam, qui habet hanc, securus est. Nemo illam movet de Ecclesia catholica. Et si foris illam incipiat habere, intromittitur, quomodo ramus olivæ a columba.* Hæc omnia simul juncta facilem memoratis canonibus universis exhibent interpretationem.

Solius Gratiani testimonio Paschali II. adscriptum invenio canonem 18. cau. 18.
Can. 18. cau. 18. qu. 2. qu. 2., verum Collector ille apud me tanti non fit, ut statim adquiescendum putem. Nimirum aut ea, quæ in canone exhibentur, non sunt Paschalis verba, aut si sunt, commoda erunt interpretatione donanda, non ea, quæ ex ipso verborum cortice colligatur. Nimirum statutum ibidem videtur, nemini ex Abbatibus, Monachisve sacra ministeria esse a quoquam Episcopo concedenda, qui non fuerit aut Episcopi, aut Archiepiscopi, aut Primatis, aut Patriarchæ alicujus obnoxius jurisdictioni. At vero quid juris, si Episcopi, aut Metropolitæ, aut Primatis, aut etiam Patriarchæ jurisdictionem declinet Abbas ex Apostolico, quod rite obtinuisset, privilegio exemptionis? Ecquidem verba canonis generalia sunt, nec sinunt hujusmodi Abbates aliquam cum Episcopis habere communionem. Verum hæc omnino dissonant a mente Paschalis II., & aliorum Pontificum Maximorum illius sæculi, qui non semel plurimis Monasteriis exemptionum privilegia concessere, idest, ut soli Pontifici Maximo subessent, nemini ex inferioribus Antistitibus quacumque dignitate condecoratis, ita tamen, ut iidem Abbates, & Monachi a proximis Episcopis, quos elegissent, Sacramenta quædam, & Sacramentalia postularent. Sic Paschalis II. sibi immediate subjecit Monasterium Cabilonense, uti liquet ex ejus epistola 2., *salva* tamen *Cabilonensis Ecclesiæ canonica reverentia*. Sic epist. 47. *Soli Romanæ Ecclesiæ subditum, & ab omni Ecclesiarum jugo liberum* haberi voluit Cœnobium Sanctæ Sophiæ Beneventanum, ita tamen, ut *Chrisma, Oleum sanctum, consecrationes Altarium, sive Basilicarum, ordinationes Monachorum ad sacros Ordines* ab Episcopis Diœcesanis acciperentur. Idipsum habetur in epist. 51. de Monasterio Vezeliacensi, necnon in epistola 67. & 75. de Monasterio Cluniacensi, & in epistola 94. de Monasterio S. Mariæ apud Bantium, ut multa alia omittam similia, & vetustiorum, & recentiorum Maximorum Pontificum monumenta. Itaque aut memoratus Gratiani canon a Paschali II. erit abjudicandus, tanquam is, qui Paschalis sententiis minime consonet; aut si forte a quoquam recipiatur, ita erit intelligendus, ut pertineat ad Abbates illos, qui teme-

re,

re, & nullo obtento a Sede Apostolica privilegio Episcopis Diœcesanis parere, ac subesse detractabant. Illis occasionem excutiendi Antistitum jurisdictionem dare poterunt Monasteria quædam, quæ vel fundationum tabulis, vel singularibus privilegiis exempta fuerant ab Ordinariorum potestate. Tunc autem temporis plurimos fuisse hujusmodi Abbates, qui adversus Episcopos contenderent, unde propterea oriri occasio potuerit Paschali II. ita constituendi, eosdemque ad præstandam Episcopis legitimam obedientiam hortandi, compellendique, facile colligitur ex universis propemodum Conciliorum actis, quæ sub sæculi undecimi finem, vel sub initium duodecimi celebrata feruntur.

CAPUT ULTIMUM.

De Innocentio II.

Innocentii II., cujus ætate Gratianus aut jam collectionem suam adornabat, aut adornandam meditabatur, Decreta, & Constitutiones, aut ex Lateranensi Concilio sub eo celebrato, aut ex duabus illius Pontificis epistolis depromtæ sunt.

Ex Concilio Lateranensi.

- *Can. 2. dist. 28. consonat etiam cum canonibus Concilii Romani anni 1131.*
- *Can. 3. dist. 60. jungendus cum can. 5. cau. 21. qu. 2.*
- *Can. 35. dist. 63. ex integris exemplaribus emendandus.*
- *Can. 11. dist. 90. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
- *Can. 15. cau. 1. qu. 3. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
- *Can. 7. cau. 8. qu. 1. supplendus ex integris Concilii exemplaribus.*
- *Can. 47. cau. 12. qu. 2. ex aliis integris exemplaribus emendandus.*
- *Can. 29. cau. 17. qu. 4. ex adjunctis illius temporis explicandus.*
- *Can. 25. cau. 18. qu. 2. consonat cum integris Concilii exemplaribus.*
- *Can. 5. cau. 21. qu. 2. jungendus cum can. 3. dist. 60.*
- *Can. 5. cau. 21. qu. 4. paullo varius in aliis Concilii exemplaribus.*
- *Can. 32. cau. 23. qu. 8. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
- *Can. 40. cau. 27. qu. 1. supplendus ex integris Concilii exemplaribus.*
- *Can. 8. de pœn. dist. 3. consonat cum integris Concilii exemplaribus.*

Ex Epistolis Innocentii.

- *Can. 17. cau. 2. qu. 5. conferendus cum aliis Pontificum Maximorum collectionibus.*
- *Can. 8. cau. 35. qu. 6. consonat etiam cum Concilio Rhemensi Innocentii II.*

Gelasii,

GElasii II., Callisti II., Honorii II. gesta non recenseo, quod apud Gratianum vix quædam alicui ex ipsis tribuenda referuntur, atque ista jam aliis in locis commodius descripsi. Hinc recta methodo progressus sum ad Innocentium II. anno 1130. Maximum Pontificatum adeptum, non tamen sine contradictione nonnullorum; siquidem aliqui facto schismate ab eo deficientes Pontificem nominarunt Petrum quendam, & nomine Anacleti II. appellaverunt. Et quidem quousque Petrus vixit, omnem movit lapidem, ut Innocentium huc illuc exagitaret. Eo deinde vita functo anno 1127. nondum quies restituta Ecclesiæ Romanæ, & Innocentio, quum Schismatici Petro olim adhærentes alium Victorem IV. nominatum in Apostolica Sede collocaverunt. Sed hic Victor paucis mensibus Sedem tenuit, sponteque suasionibus Virorum gravissimorum publicè Ecclesiarum boni caussa abdicavit, unde tandem libere Innocentius universam Ecclesiam rexit usque ad annum 1143., quo demum obiit.

De Concilio Lateranensi.

Pacatis Romanæ Ecclesiæ rebus anno 1139. mortuo jam Petro Pseudo-Pontifice, & post Victoris abdicationem, uti nuper scriptum est, nihil sollicitius curavit Innocentius II., quam ut fere lapsam Ecclesiasticam disciplinam repararet. Ob eam rem Romæ Concilium convocavit, quo confluxerunt Episcopi numero circiter mille, ubi triginta canones constitutos scimus, qui apud Collectores Conciliorum exhibentur. Ut plurimum isti ad auferendos varios in Ecclesias inductos abusus pertinent; simul autem nonnullis edendis occasionem etiam præbuerunt dira schismata tunc temporis concitata, nec non aliquot hæreticorum novissime prodeuntium errores, quales erant Petrus de Bruis in templa Summo Deo dicata, in sacram ipsam Christi Redemptoris crucem, in sacrificium Divinum, mysteriaque seu Eucharistiæ, seu baptismatis impia verba evomens, item Arnaldus quidam de Brixia in viros ecclesiasticos, & Ecclesiis concessa bona quæcumque debacchatus. Percurram universos ejus Concilii canones, singulos eo referens, quo potissimum spectant, sive ad memoratas hæreses confodiendas, sive ad disciplinam ecclesiasticam restaurandam, ac potissimum eos, qui apud Gratianum habentur, ne ultra propositum meum vagari videar.

Exordiuntur Lateranenses Patres in can. 1., & 2. adversus gesta Simoniacorum, ac detestati sunt non solum simoniacas Clericorum ordinationes, verum etiam simoniacas quascumque rerum ecclesiasticarum, sacrarumve concessiones. Verba canonis 1. apud Gratianum non habentur; sed verba canonis 2. leguntur in can. 15. cau. 1. qu. 3. ita describendi ex integris Concilii illius exemplaribus: *Siquis præbendam, vel prioratum, seu decanatum, aut honorem, vel promotionem aliquam ecclesiasticam, seu quodlibet Sacramentum ecclesiasticum, utpote Chrisma, vel Oleum Sanctum, consecrationes altarium, vel Ecclesiarum, interveniente execrabili ardore avaritiæ per pecuniam acquisivit, honore male acquisito careat, & emptor, atque venditor, & interventor notæ infamiæ percellantur. Et nec pro pastu, nec sub obtentu alicujus consuetudinis ante, vel post a quoquam aliquid exigatur, vel ipse dare præsumat, quoniam simoniacum est, sed libere, & absque imminutione aliqua collata sibi dignitate,*

Can. 15. cau. 1. qu. 3.

atque

atque beneficio perfruatur. Nova sane non fuit hujusmodi constitutio, sed jam ab anno 1231. edita in Concilio Rhemensi celebrato, cum Innocentius II. in Gallia consisteret, ut subortas in Romana Ecclesia schismate turbata seditiones eluderet, nam ibidem can. 1. hæc habentur: *Statuimus, ut siquis simoniace ordinatus fuerit, ab officio cadat, quod illicite usurpavit. Ut siquis præbendas, aut honorem, vel promotionem aliquam ecclesiasticam, interveniente execrabili ardore avaritiæ, per pecuniam acquisivit, honore male acquisito careat, & emptor, ac venditor, & interventor notæ infamiæ percellantur*. Similia etiam fere leguntur in universis illius ætatis Conciliis, cum simoniacorum hæresis late in Ecclesia diffusa plurimorum animos occuparet.

In canone 3. ejusdem Concilii statutum fuit, ne excommunicati a Diœcesano Episcopo ab aliis susciperentur. Deinde in can. 4. leguntur eadem verba, quæ retulit Gratianus in can. 5. cau. 21. qu. 4., dummodo pro illis, *sed potius, quod eorum deceat sanctitatem, præseferant*, ista substituantur ex Codice Labbeano, *sed potius, quæ eos deceat, sanctitatem præ se ferant*. Similia jam edita fuerant in Rhemensi Concilio superius memorato can. 2. ibi: *Præcipimus etiam, quod tam Episcopi, quam Clerici, in statu mentis, vel habitu Corporis Deo, & hominibus placere studeant, & nec in superfluitate, aut colore vestium, intuentium, quorum forma, & exemplum esse debent, offendant aspectum, sed quod eorum deceat sanctitatem*. Opportunæ sane erant hujusmodi constitutiones ob effrænem illorum licentiam, qui duce Arnaldo Brixiensi hæretico, cujus superius mentionem feci, adversus Clericos & res ecclesiasticas vim faciebant, contra quos nihil sane salubrius objici poterat, quam sanctior, & purior Clericorum eorundem vita, etiam quæ ex humili exteriore corporis habitu colligeretur. *Can. 5. cau. 21. qu. 4.*

Ex eadem ratione, nimirum adversus Arnaldum Brixiensem, ejusque socios, sanciendum fuit in canone 5., quod etiam eisdem verbis statutum fuerat in canone 3. Concilii Rhemensis prælaudati, quod apud Gratianum legimus in can. 47. cau. 12. qu. 2., ubi tamen emendanda videntur postrema verba ex integris exemplaribus tam Lateranensis, quam Rhemensis Concilii, in quibus non legitur uti apud Gratianum, *simili sententiæ subjaceant*, sed *simili sententiæ subjiciantur*. Id autem sedulo animadvertendum velim, præsertim ab illis, qui in verbo *subjaceant* excommunicationem quandam, ut recentiores loquuntur, latæ sententiæ agnoscunt, quam sane agnoscere non possent in verbo *subjiciantur*. *Can.47. cau. 12. qu. 2.*

Quid præterea aliud exhibetur in canone 6. Concilii, quem retulit Gratianus in can. 2. dist. 28., quam sollicitudo quammaxima Innocentii Papæ in Clericorum moribus jamdiu corruptis reformandis, ut tandem os obstrueretur Arnaldistis Clerum universum insimulantibus, & res ipsas ecclesiarum invadentibus, quarum possessione indignos viros ecclesiasticos adfirmabant? Imitatus jam fuerat in hac parte Innocentius vigilantiam Prædecessorum suorum, qui similes passim constitutiones ediderant; imo & ipse totidem verbis eadem ipsa jam constituerat in cap. 4. memorati Concilii Rhemensis. *Can 2. dist. 28.*

Eo quoque mentem Innocentii pertinuisse dignoscitur, dum primum in laudato Concilio Rhemensi canone 5. ita statuit: *Ad hæc Prædecessorum nostrorum Gregorii VII., Urbani, & Paschalis Romanorum Pontificum vestigiis inhærentes præcipimus, ut nullus missas eorum audiat, quos uxores, vel concubinas indubitanter habere cognoverit*. Deinde in Concilio Lateranensi ita definiendum voluit can. 7. *Ad hæc* *Can.40. cau. 27. qu. 1.*

Prædecessorum nostrorum, Gregorii VII., Urbani, & Paschalis Romanorum Pontificum vestigiis inhærentes præcipimus, ut nullus missam eorum audiat, quos uxores, vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentiæ, & Deo placens munditia in ecclesiasticis personis, & sacris Ordinibus dilatetur; statuimus, quatenus Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Regulares Canonici, & Monachi, atque conversi professi, qui sanctum transgredientes propositum uxores sibi copulare præsumpserint, separentur. Hujusmodi namque copulationem, quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. Qui etiam ab invicem separati pro tantis excessibus condignam pœnitentiam agant. Et in canone 8. *Idipsum quoque de sanctimonialibus feminis, si, quod absit, nubere attentaverint, observari decernimus.* Hinc erutus est canon 40. cau. 27. qu. 1., qui etiam legitur eisdem verbis in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino tit. 8. cap. 7.

Non satis id fuerat Innocentio, ut Clericos ab Arnaldistarum conviciis tutius
Can. 3. liberaret; hinc in can. 9. eisdem Clericis interdixit, ne aut Imperialium legum,
dist. 60. vel medicorum disciplinæ operam darent. Deinde vero in canone 10. ad Laicos
& Can. 5. orationem convertens, illos præsertim, qui hæretici Brixiensis dictis adhæserant,
cau. 21. & res ecclesiasticas, præcipue decimas, a Clericis abstulerant, ita voluit definien-
qu. 2. dum: *Decimas Ecclesiarum, quas in usu pietatis concessas esse canonica demonstrat auctoritas, a laicis possideri apostolica auctoritate prohibemus. Sive enim ab Episcopis, vel Regibus, vel quibuscumque personis eas acceperint, nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum æternæ damnationis incurrere. Præcipimus etiam, ut laici, qui Ecclesias tenent, aut eas Episcopis restituant, aut excommunicationi subjaceant. Innovamus autem, & præcipimus, ut nullus in Archidiaconum, vel Decanum, nisi Diaconus, vel Presbyter ordinetur: Archidiaconi vero, Decani, vel Præpositi, qui infra ordines nominatos existunt, si inobedientes ordinari contempserint, honore suscepto priventur. Prohibemus autem, ne adolescentibus, vel infra sacros Ordines constitutis, sed qui prudentia, & merito vitæ clarescunt, prædicti concedantur honores. Præcipimus etiam, ne conductitiis Presbyteris Ecclesiæ committantur: & unaquæque Ecclesia, cui facultas suppetit, proprium habeat Sacerdotem.* Ex hoc canone depromti sunt simul propterea jungendi canon 3. dist. 60., & canon 5. cau. 21. qu. 2. Similia etiam propemodum jam constituta fuerant in memorato Concilio Rhemensi, ubi canone 8. hæc leguntur: *Innovamus autem, & præcipimus, ut nullus in Archidiaconum, vel Decanum, nisi Diaconus, vel Presbyter ordinetur. Archidiaconi vero, Decani, & Præpositi, qui infra ordines prænominatos existunt, si inobedientes ordinari contempserint, honore suscepto priventur. Prohibemus autem, ne adolescentibus, vel infra sacros Ordines constitutis, sed qui prudentia, vel merito vitæ clarescant, prædicti concedantur honores.* Et canone 9. *Placuit etiam, ne conductitiis Presbyteris Ecclesiæ committantur, & unaquæque Ecclesia, cui facultas suppetit, proprium habeat Sacerdotem.* Hæc sane erant opportuna remedia, quibus & Sacerdotum, & Ecclesiarum honori adversus Arnaldistas consuleretur.

Can. 11. In canone 11. Concilii Lateranensis renovatus est canon 10. Concilii laudati Rhe-
dist. 90. mensis, quo parta Ecclesiasticis viris, Monachis, peregrinis etiam, Mercatoribus, & rusticis viarum securitas. Deinde in can. 12. constitutum est, quod jam antea decretum in Canone 11. Concilii Rhemensis, his verbis: *Treguam autem ab occasu solis in quarta feria usque ad ortum solis in secunda feria, & ab adventu Domini usque ad octavas Epiphaniæ, & a quinquagesima usque ad octavam Paschæ, ab omnibus*

inviola-

inviolabiliter observari praecipimus. Siquis autem treguam frangere tentaverit, post tertiam commonitionem, si non satisfecerit Episcopus suus, in eum excommunicationis sententiam dictet, & scriptam Episcopis vicinis annunciet. Episcoporum autem nullus excommunicatum in communionem suscipiat, imo scripto susceptam sententiam quisque confirmet. Siquis autem hoc violare praesumpserit, ordinis sui periculo subjacebit. Et quoniam funiculus triplex difficile rumpitur, praecipimus, ut Episcopi ad solum Deum, & salutem populi habentes respectum, omni tepiditate seposita, ad pacem firmiter tenendam mutuum sibi consensum, & auxilium praebeant, neque hoc alicujus amore, aut odio praetermittant. Quod si quis in hoc Dei opere tepidus inventus fuerit, damnum propriae dignitatis incurrat. Posteriora haec Lateranensis canonis verba leguntur apud Gratianum in can. 11. dist. 90., ad cujus interpretationem nonnulla adjicienda hoc in loco viderentur de trevia, ut canones habent, Dei, nisi vel apud Scriptores Canonici juris jam plura ad eandem hanc rem pertinentia haberentur, vel alibi de hac ipsa re sermo incidisset.

De canone 13. & 14. Concilii Lateranensis, quibus & foeneratoribus usura interdicitur, & detestabiles nundinarum, vel feriarum tempore concertationes improbantur, verba non facio, cum de illis nihil apud Gratianum occurrat. Hinc progredior ad canonem 15., unde decerptus fuit Gratianeus canon 29. cau. 17. qu. 4. His verbis ille describitur: *Item placuit, ut siquis suadente diabolo hujus sacrilegii reatum incurrit, quod in Clericum, vel Monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat: & nullus Episcoporum illum praesumat absolvere, nisi mortis urgente periculo, donec apostolico conspectui praesentetur, & ejus mandatum suscipiat. Praecipimus etiam, ut in eos, qui ad Ecclesiam, vel coemeterium confugerint, nullus omnino manum mittere audeat. Quod si fecerit, excommunicetur.* Non haec primum in Lateranensi Concilio constituta fuerunt, sed in Concilio Rhemensi memorato, cujus in canone 13. haec habentur. *Item placuit, ut siquis suadente diabolo hujus sacrilegii reatum incurrerit, quod in Clericum, vel Monachum violentas manus injecerit, anathemati subjaceat. Et nullus Episcoporum illum praesumat absolvere, donec Apostolico conspectui praesentetur, & ejus mandatum suscipiat*; & can. 14. *Praecipimus etiam, ut in eos, qui ad Ecclesiam, vel coemeterium confugerint, nullus omnino manum mittere audeat, quod qui fecerit, excommunicetur.* Severior haec disciplina, qua qui manus violentas in Clericum vel Monachum injecisset, anathemate percellebatur, sine spe absolutionis a Dioecesano Episcopo obtinendae, opportuna admodum fuit, ut occurreretur incommodis, quibus quotidie subjacebant Clerici universi ab Arnaldistis infenso ductis spiritu, & publice jactantibus adversus Clericos esse pugnandum, Clericosque perdendos esse, quo puto referenda esse illa verba canonis *suadente Diabolo*. De Arnaldo Brixiensi hujusmodi haereticorum adversus Hierarchiam Ecclesiasticam temere debacchantium Duce ita scribit Guntherus Ligurinus. Can. 29. cau. 17. qu 4.

. . . . Assumpta sapientis fronte, diserto
Fallebat sermone rudes, Clerumque procaci
Insectans odio, Monachorum acerrimus hostis,
Plebis adulator, gaudens popularibus auris,
Pontifices, ipsumque gravi corrodere lingua
Audebat Papam, scelerataque dogmata vulgo
Diffundens variis implebat vocibus aures.
Nil proprium Cleri, fundos, & praedia nullo

Jure sequi Monachos, nulli fiscalia jura
Pontificum, nulli curæ popularis honorem
Abbatum, sacras referens concedere leges.
Omnia Principibus terrenis subdita, tantum
Committenda viris popularibus, atque regenda.
. . . .
Pontificum fastus, Abbatum denique laxos
Damnabat penitus mores, Monachosque superbos.
Veraque multa quidem, nisi tempora nostra fideles
Respuerent monitus falsis admixta monebat.
Et, fateor, pulchram fallendi noverat artem,
Veris falsa probans, quia tantum falsa loquendo
Fallere nemo potest, veri sub imagine falsum
Influit, & furtim deceptas occupat aures.
Articulos etenim fidei, certumque tenorem
Non satis exacta stolidus pietate fovebat,
Impia mellifluis admiscens toxica verbis.
Ille suam vecors in Clerum, Pontificemque,
Atque alias plures adeo commoverat urbes,
Ut jam ludibrio sacer, extremoque pudori
Clerus haberetur. Quod adhuc, ni fallor, in illa
Gente nocet, multumque sacro detruncat honori
Mox in Concilio Romæ damnatus, &c.

Itaque perspicue exinde liquet, quibusnam primum de caussis obtinuit, latius deinde subsequentium Pontificum Maximorum decretalibus producta, disciplina, juxta quam quicumque violentas manus in Clericos injiciant, anathemati subjaceant, cujus absolutio sit a solo Romano Pontifice impetranda. Dixi latius productam recentioribus decretalibus; etenim si unum Concilii Lateranensis canonem consideres, non statim, & facile tibi persuadebis, anathema in percussores inflictum fuisse latæ sententiæ, quemadmodum a recentioribus receptum est, sed potius interpretaberis de excommunicatione ferendæ, ut nostri loquuntur, sententiæ ob verba illa *anathematis vinculo subjaceat*, quæ loquendi formula cum non majorem habeat vim, quam ista *sit anathematizatus*, vel *sit ab ecclesiastica communione sequestratus*, indicat profecto adhuc sententiæ pronunciationem expectandam, quemadmodum in istis differunt Glossographi ad cap. 2. de foro competenti. Adde his, etiamsi de dubia formula ageretur, eam capiendam esse interpretationem, ut de anathemate ferendæ sententiæ intelligatur, eo præsertim tempore, quo excommunicationes latæ sententiæ, nullaque prævia sacrorum Antistitum monitione inflictæ minime frequentarentur. Quamobrem mihi non displicet nonnullorum juris ecclesiastici Interpretum opinio, qui scripserunt excommunicationem, quæ infligitur in percussores Clericorum juxta mentem Lateranensium Patrum, non ipso jure, & latæ sententiæ, quoad originem attinet, appellari, quamquam deinde talis evaserit ex jure recepto, ita postulantibus temporum, locorum, & caussarum adjunctis, unde gravioribus pœnis pervicaces gravissimorum criminum rei plecterentur. Qui hac disputatione delectatur, conferre poterit etiam canonem 5. Lateranensem, seu canonem 47. cau. 12. qu. 2., ubi de diripiente ecclesiastica bona dicitur, *excommuni-*

municationi subjaceat; item canonem 10. Lateranensem, quem superius retuli, in eo siquidem legitur de laicis, qui Ecclesias tenent, ut aut eas Episcopis restituant, *aut excommunicationi subjaceant*.

Quæ habentur in canone 16. Concilii Lateranensis, jam edita fuerant pridem in Concilio Rhemensi ab eodem Innocentio II. can. 15., utrobique autem hæc sunt canonis verba, ex quibus supplere juvabit, quod deest Gratianeo canoni 7. cau. 8. qu. 1. *Indubitatum est, quoniam honores ecclesiastici sanguinis non sunt, sed meriti, & Ecclesia Dei non hereditario jure aliquem, neque secundum carnem successorem expectat, sed ad sua regimina, & officiorum suorum dispensationes, honestas, sapientes, & religiosas personas exposcit. Propterea auctoritate prohibemus apostolica, nequis Ecclesias, Præbendas, Præposituras, Cappellanias, aut aliqua ecclesiastica officia hereditario jure valeat vendicare, aut expostulare præsumat. Quod siquis improbus, aut ambitionis reus attentare præsumpserit, debita pœna mulctabitur, & postulatis carebit*. Hæc quoque, ut patet, opportune, & salubriter erant decernenda, ut, quoad fieri per tempora posset, suus honos Ecclesiis, & Viris Ecclesiasticis restauraretur. Can. 7. cau. 8. qu. 1.

De consanguineis justo conjugio non copulandis conceptus est canon 17. Lateranensis, qui apud Gratianum desideratur. Sed in canonibus subsequentibus, nimirum 18., 19., & 20., habentur ea, quæ jamdiu definita fuerant in canone ultimo laudati Concilii Rhemensis. Eadem recensuit Gratianus in can. 32. cau. 23. qu. 8., ubi tamen multa supplenda sunt ex integris Concilii exemplaribus. Canon 18. ita exprimitur: *Pessimam siquidem, & depopulatricem, & horrendam incendiariorum malitiam auctoritate Dei, & Beatorum Apostolorum Petri, & Paulli omnino detestamur, & interdicimus. Hæc etenim pestis, hæc hostilis vastitas omnes alias deprædationes exuperat. Quæ quantum populo Dei sit damnosa, quantumque detrimentum animabus, & corporibus inferat, nullus ignorat. Assurgendum est igitur, & omni modo laborandum, ut tanta clades, tantaque pernicies pro salute populi eradicetur, & extirpetur. Siquis igitur post hujus nostræ prohibitionis promulgationem malo studio, sive pro odio, sive pro vindicta ignem apposuerit, vel apponi fecerit, aut appositoribus consilium, vel auxilium scienter tribuerit, excommunicetur. Et si mortuus fuerit incendiarius, Christianorum careat sepultura. Nec absolvatur, nisi prius damno, cui intulit, secundum facultatem suam resarcito, juret se ulterius ignem non appositurum. Pœnitentia autem ei detur, ut Hierosolymis, aut in Hispania in servitio Dei per annum integrum permaneat*. Canon 19. *Siquis autem Archiepiscopus, vel Episcopus hoc relaxaverit, damnum restituat, & per annum ab officio episcopali abstineat*. Canon 20. *Sane Regibus, & Principibus facultatem faciendæ justitiæ, consultis Archiepiscopis, & Episcopis, non negamus*. Ad laudatum Gratiani canonem nonnihil adnotavit Baluzius, scribens in primis, idem fere legi in Concilio habito ab Innocentio II. apud Claromontem initio sui Pontificatus, in quo tamen hæc diversa leguntur a vulgato canone Synodi Lateranensis: *Omnimodis laborandum . . . ignes apposuerit . . . . & si in hoc mortuus fuerit &c.* Deinde animadvertit ad verba illa *in Hispania in servitio Dei*, non intelligi ibidem iter hispanicum caussa simplicis peregrinationis susceptum, sed potius iter caussa belli sacri, quod tum adversus Sarracenos Christianis universis infestos fuerat institutum. Can. 32. cau. 23. qu. 8.

In capite 21. Concilii ejusdem Lateranensis hæc leguntur: *Presbyterorum filios a sacri Altaris ministeriis removendos decernimus, nisi aut in Cœnobiis, aut in Canonicis religiose fuerint conversati*. Verba isthæc alias retulit sub nomine Urbani II. Gra-

Gratianus in can. 1. & 11. dist. 56., imo etiam similia quædam sub nomine Concilii Pictaviensis habentur apud Gregorium IX. in cap. 1. de filiis Presbyterorum. Subsequitur caput 22. his verbis: *Sane quia inter cetera unum est, quod sanctam maxime perturbat Ecclesiam, falsa videlicet pœnitentia, Confratres nostros, & Presbyteros admonemus &c.*, quæ eisdem omnino verbis leguntur in can. 8. de pœn. dist. 5.

Can. 8. de pæn. dist. 5.

Adversus eos, qui Divina Ecclesiæ Sacramenta damnarent, aut res sacras pudendæ mercaturæ supponerent, editi fuerunt in Lateranensi Concilio canones 23., 24., & 25., deinde in canone 26., & 27. damnati sunt nonnullarum mulierum mores, quæ quidem sanctimonialium speciem præseferebant, prætextu autem singularis cujusdam pietatis, ac religionis ab integritate vitæ procul, & longissime aberant. Ipsamet canonum Lateranensium verba habentur apud Gratianum in can. 25. cau. 18. qu. 2., unde semper adparet, quam constans fuerit Innocentius in instituenda, restaurandaque religiosarum personarum vita, ne occasio daretur hominibus hæreticis de Viris ecclesiasticis conquerendi, & adversus eos convicia proferendi.

Can. 25. cau. 18. qu. 2.

Supersunt adhuc tres Concilii canones 28., 29., & 30. Sed apud Gratianum nec 29. habetur, quo artem *Ballistariorum, & Sagittariorum adversus Christianos, & Catholicos* exerceri vetitum est, nec 30., quo irritæ declarantur ordinationes celebratæ a Petro Pseudo-Pontifice, & aliis Schismaticis, vel Hæreticis. Tantum legimus in canone 35. dist. 63. canonem 28. Lateranensem, qui his verbis exhibetur in vulgatis Concilii exemplaribus. *Obeuntibus sane Episcopis, quoniam ultra tres menses vacare Ecclesias probibent Patrum sanctiones, sub anathemate interdicimus, ne Canonici de Sede Episcopali ab electione Episcoporum excludant religiosos Viros, sed eorum consilio honesta, & idonea persona in Episcopum eligatur. Quod si exclusis eisdem religiosis electio fuerit celebrata, quod absque eorum assensu, & conniventia factum fuerit, irritum habeatur.* Quinam religiosorum Virorum nomine intelligantur, satis obscurum est. Ego vero arbitror, laicos quosdam fuisse de Ecclesia optime meritos, quique patrocinio suo fovere, ac tueri Ecclesiam possent; quod facile deduci puto ex canone 25. Lateranensis ejusdem Concilii, ibi: *Laici, quamvis religiosi sint, nullam tamen habent disponendi de ecclesiasticis facultatibus potestatem.* Intererat sane tunc temporis Viros istos in electionibus Episcoporum admittere, ut eorum præsidio tutior Episcopus esset, qui etiam illorum suffragio ad cathedram conscendisset, quum alias non ignoremus, Arnaldistarum ausu bellum quodammodo adversus Episcopos fuisse, & Clerum universum indictum. Præterea sub eo religiosorum Virorum nomine reor, venisse etiam Clericos, qui in Canonicis non versabantur, idest communem vitam minime ducebant. Siquidem cum sæculo undecimo in Clerum reducta fuisset vita communis, qui istam amplexati fuere, quasi soli Clerum constituerent, facile ceteros aspernabantur; unde tandem factum est, ut ipsi Capitulum Cathedralis Ecclesiæ appellarentur, & fratres Episcoporum, ceteris non in eadem vita consistentibus a rerum ecclesiasticarum generali administratione, & præcipua cura remotis, quemadmodum hodierna etiam disciplina demonstrat. Initio novæ hujus consuetudinis pati non potuit Innocentius, ut soli Canonici in communi viventes, vacante Episcopali Sede, ad successoris Episcopi devenirent electionem, sed voluit, religiosos quoscumque, idest præ ceteris etiam Clericos non inter Canonicos viventes admitti debere, quibus admissis Clero universo major accedebat honos, de quo restaurando potissimum Innocentius cogitabat.

Can. 35. dist. 63.

De

De duabus Innocentii Epiſtolis apud Gratianum laudatis.

Duo adhuc ſuperſunt fragmenta, quæ a Gratiano ſub nomine Innocentii II. deſcribuntur, nimirum can. 17. cau. 2. qu. 5., & can. 8. cau. 35. qu. 6. quos nonniſi temere ab eodem Pontifice abjudicaremus. In primis quod attinet ad canonem 17. cau. 2. qu. 5. fateor apud alios Gratiano coævos Collectores nihil tale reperiri. Verum hac in parte plurimum valet auctoritas Gratiani, dum de ſui temporis re teſtimonium facit, neque ſuſpicandum eſt tantam fuiſſe ejus audaciam, ut in evulgando opere, ex quo non mediocrem laudem ſui nominis expectabat, falſa obtruderet ſui ejuſdem temporis monumenta, de quibus propterea facile, atque illico redargueretur. Non ignoro, quod adnotatur a Romanis Correctoribus, in aliquibus vetuſtis MSS. Gratiani codicibus eundem canonem deſiderari, in omnibus vero deſiderari verſiculum *nos itaque* uſque in finem; quemadmodum nec ignoro in nonnullis Gregorii IX. codicibus eundem canonem referri in cap. 5. de purgatione canonica uſque ad verſ. *nos itaque* ſub nomine Innocentii III. Verum Innocentio III. nullo modo tribui poſſe facile evincitur non ſolum ex eo, quod animadverterunt jam Romani Correctores, quia Collector Decretalium Gregorii IX. in Decretalibus, ſive earum capitulis deſcribendis ſervavit ordinem temporum, laudatumque capitulum edidit quaſi editum ante tempora Alexandri III., ſed etiam quod idem capitulum ſub nomine Innocentii Papæ legatur in prima Collectione Decretalium ſub eodem titulo de purgatione canonica cap. 4., alias vero auctor primæ Collectionis Decretalium minime attigit Innocentii III. ætatem, cujus propterea reſcripta recenſeret. Itaque Innocentio II. recte tribui memoratum caput probat Gratiani, auctoris Collectionis 1. Decretalium, & Gregorii IX. teſtimonium. Quid habeat Gratianus, quid deinde Gregorius IX. deſcribendum ex ea epiſtola voluerit, facile omnibus patet. Ego hoc in loco deſcribam, quid in memorata 1. Decretalium Collectione referatur adſutis optimis Antonii Auguſtini adnotationibus. Verba Collectoris Decretalium hæc ſunt: *Innocentius Papa Aquilegienſi Patriarchæ & Epiſcopo Mant. Quoties frater noſter A. Tridentinus* (notat Antonius Auguſtinus in aliquo Codice legi *Attridentinus*, alibi *Adiſpertinus Tudertinus*, apud Raymundum vero, & Contium omiſſam fuiſſe literam *A.*, uti omnibus facile patet) *Epiſcopus in noſtra, & veſtra de ſimonia impetitus ſit præſentia* (adnotat Antonius Auguſtinus aliquam in his eſſe codicum varietatem, quam ego omittendam puto, cum in ſimplici vocum tranſpoſitione conſiſtat), *prudentiam veſtram latere non credimus, cujus cauſſam in præſentia noſtra ventilavimus.* (Antonius Auguſtinus refert alibi legi: *cujus cauſſa in noſtra tandem ventilata præſentia* alibi: *cujus cauſſa tandem in noſtra præſentia ventilata.*) *Producti ſunt apud eum* (legunt alii, ut notat Antonius Auguſtinus *adverſus eum*) *accuſatores; & una voce ſcriptum adferentes* (teſte Antonio Auguſtino alibi legitur: *viva voce, & ſcripto aſſerentes, quod &c.* alibi: *& teſtes viva voce, & ſcripto accuſantes eum, eo quod &c.*), *nec teſtes ſecundum formam canonum* (alibi *formam canonicam, producere potuerunt, quod Eccleſiam B. Petri de Paſorum* (alibi: *producere nequiverunt, quod Eccleſiam B. Petri de Pado*) *Presbytero Paulo dederit pro quatuor modiis de frumento* (alibi *modiis frumenti*, alibi *pro mittendis modiis frumenti*)

Can. 17. cau. 2. qu. 5.

quos

quas ab ejusdem Ecclesiæ laicis acceperit. Unde quia (legitur alibi *verum quia*, alibi *verum quoniam*) *nec accusatores, nec testes secundum formam canonum, & statuta Sanctorum Patrum in caussam ipsam* (alibi ex Antonio Augustino *in caussa ipsa*) *procedere potuerunt, communi fratrum nostrorum consilio* (alibi *de communi fratrum Concilio*) *judicavimus, ut tertia manu sui ordinis, & quatuor* (legerunt alii *& quarta manu*) *Abbatum, & Religiosorum Sacerdotum de supradicta simonia in vestra præsentia se debeat expurgare*. (alibi: *de prædicta simonia debeat se purgare*, alibi: *se expurgaret*). *Porro expurgationis tenor erit hujusmodi. Idem Episcopus super sancta Evangelia* (alibi *Dei Evangelia*) *primum jurabit pro Ecclesia Sancti Petri de Pa.* (postremam hanc vocem alii Codices ita ediderunt *de Pajo*, alii *de Pado*) *Presbytero Paullo danda, nec ipse per se, nec per submissam personam, nec aliquis pro eo se sciente pretium receperit. Deinde expurgatores super Sancta Evangelia jurabunt similiter, quod ipsi credunt, quod verum juravit*. Legunt alii: *scilicet quod, sicut ipsi credunt, verum juravit*: alii: *quod ipsi credunt verum esse, quod ipse juraverat*, alii demum, *quod ipsi credunt eum verum jurasse*. Sic testatur semper Antonius Augustinus, cujus sunt supra allatæ animadversiones, omissis illis, quæ levissimi momenti essent. Concludit autem vir eruditus, ea, quæ sequuntur apud Gratianum in vers. *Nos itaque*, uti in eadem Collectione prima Decretalium, & in Collectione Decretalium Gregorii IX. desiderantur, ita etiam deesse in multis veteribus Gratiani libris. Proinde eundem ego versiculum non omnino indubiæ fidei existere arbitrarer.

Can. 8. cau. 35. qu. 6. Quæ habentur in can. 8. cau. 35. qu. 6., integram exhibent epistolam Alexandri II. ad Ottonem Lucensem Episcopum, quæ inter Labbeanas eisdem omnino verbis recensetur numero 43. Similia etiam nonnulla definita videntur in Concilio Rhemensi anno 1131. celebrato ab Innocentio II. juxta editionem Mansii in tom. 2. Supplementi Labbeani pag. 407. can. 13. ibi: *De conjugiis dissolvendis cautum determinatum est, quod post manifestam nuptiarum celebrationem nec marito, nec uxori licet quærere occasionem spontaneam dissolvendi conjugii, nec juramentum eorum recipiendum, qui in lucti familiaritate privata jurant cognationem conjugatorum. Sed si quis fidelis pro charitate Christi aliquam lineam consanguinitatis præpedientem conjugium monstraverit, ceterisque indiciis, & testimoniis comprobaverit, ei fidem habendam esse censet Sedis Apostolicæ venerabilis auctoritas*. His absolutam arbitror secundam mei operis partem, dignissimam profecto, in quam labor omnis impenderetur. Quod meæ tulerant vires, perfeci; quod deest, humanissimos, eruditissimosque lectores rogo ut suppleant doctrina sua, eaque, quam huc usque numero plurimi, & verbis, & epistolis erga me exhibuerunt, benevolentia, unde eadem animi hilaritate tertiæ operis parti manum admoveam, istudque opus meum Deo dante, undecumque perfectum lætet dicari bono publico potuisse.